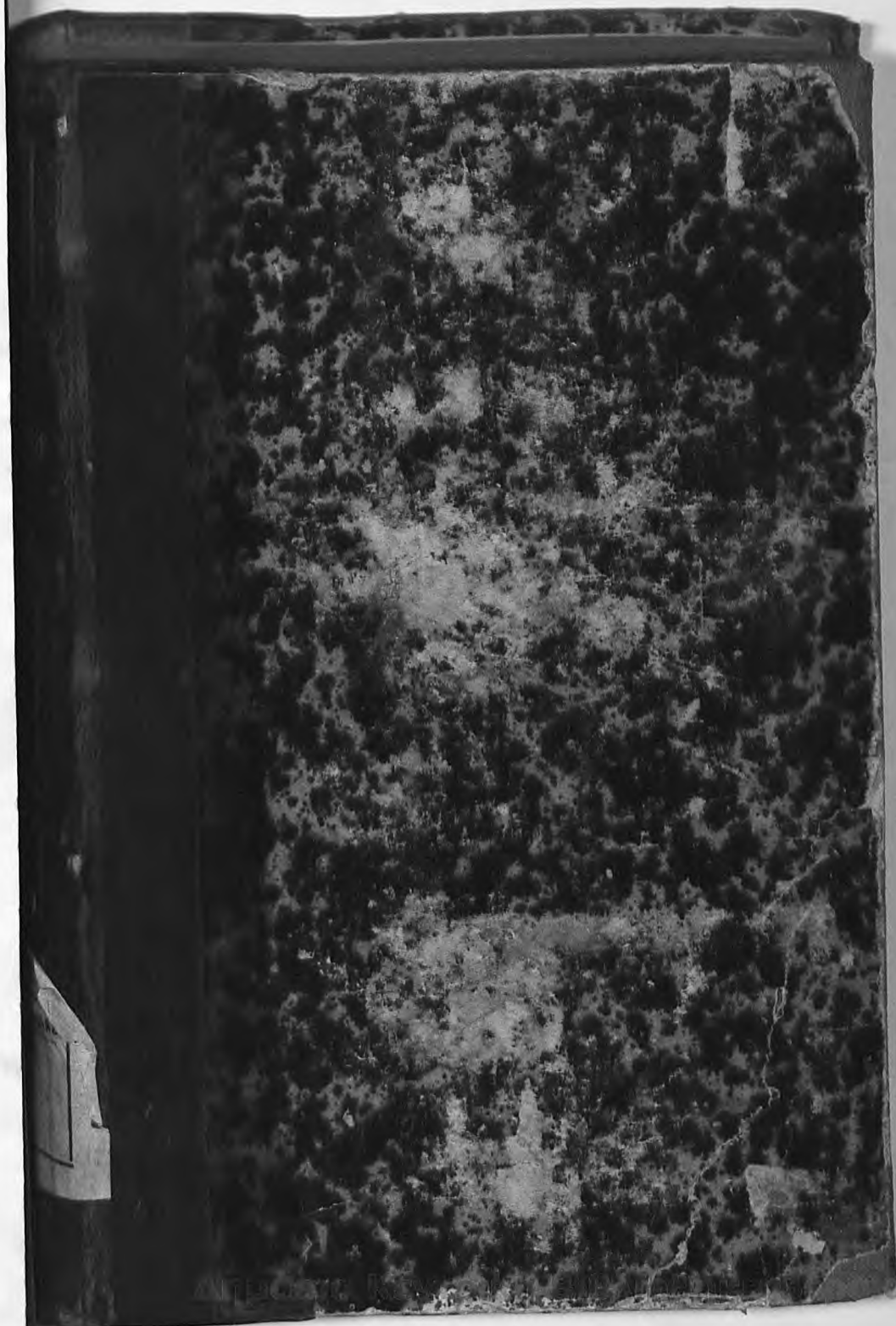

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΕΡΟΙΑΣ

+800
2px.

2010

Αριθ. εισ.

215/1959

ΔΩΡΕΑ

Αντ. Τεούκ

GRVER -00387

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κέντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

PHILOLOGISCHE WERKE

aus dem Verlage von
Orell, Füssli & Co. in Zürich.

M. TULLII CICERONIS

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA

ex recensione

IO. GASP. ORELLII.

Editio altera emendatio.

Curaverunt

IO. GASP. ORELLIUS, IO. GE. BAITERUS, CAR. HALMIUS.

4 Volumina. Lex. 8. 40 Rthl. 20 Ngr.; 46 fl.

(Vol. I. und III. sind bis jetzt erschienen.)

M. T. CICERONIS SCHOLIASTAE,

C. Marius Victorinus, Rufinus, C. Iulius Victor, Boëthius,

Favonius Eulogius, Asconius Pedianus, Scholia

Bobiensia, Scholiasta Gronovianus.

Ediderunt

IO. GASP. ORELLIUS ET IO. GEORGIUS BAITERUS.

4 Vol. Partes duae. Lex. 8. 4 Rthl.; 6 fl.

ONOMASTICON TULLIANUM

CONTINENS

M. TULLII CICERONIS VITAM

HISTORIAM LITTERARIAM

INDICEM GEOGRAPHICUM ET HISTORICUM, INDICEM LEGUM ET FORMULARUM, INDICEM GRAECOLATINUM, FASTOS CONSULARES.

Curaverunt

IO. GASP. ORELLIUS ET IO. GEORGIUS BAITERUS

PROFESSORES TURICENSES.

3 Volumina. 9 Rthl.; 43 fl. 30 kr.

1859

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Q. HORATIUS FLACCUS.

RECENSUIT

ATQUE INTERPRETATUS EST

IO. GASPAR ORELLIUS.

EDITIO MINOR TERTIA.

CURAVIT

IO. GEORGIUS BAITERUS.

VOLUMEN ALTERUM.

TURICI

SUMPTIBUS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM.

M. DCCC. EII.

1852
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Q. HORATHI FLACCI
SATIRARUM
LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa

Sat. I. 2. *ulla* S et quattuor Pottierii.

I. Festive reprehendit poeta ridiculam illam *μεμψιμοσχίαν* et inconstantiam, qua plerique aequales eius laborabant, coniunctam semper cum acri in eos invidia, quibus ex illorum opinione melior sors obtigerat. Huius autem morbi, sane vel maximi vitae beatae impedimenti, praecipuam causam hanc esse dicit, quod insigni quadam stultitia abrepti permulti totam per vitam nihil aliud agant, quam ut quocunque modo pecuniam corradant, conquisitis tamen nunquam fruuntur, illud nimirum causati, se placidae senectutis quieti nunc, cum tempus sit, prospicere.

Propter transitus aliquos abruptiores ac minus fortasse quam alibi callida iunctura occultatos (cfr. vv. 43. 23. 408.) et propter totius sermonis exitum (v. 420.), qualis aequo iure cuilibet huius generis scriptiunculae assui poterat, nonnulli hanc satiram inter prima Lucilium et imitandi et superandi

experimenta ab Horatio facta referendam esse censuerunt. Primus autem annus, quo componi potuit, fuit u. c. 746.; plerique tamen, etiam Grotefend (*Schriftst. Laufb. des Horat.*), referunt ad a. u. c. 749.

4 — 3. Similes sunt huic exordio loci Maximi Tyrii Diss. 24, 4. et Himerii Ecl. 20. p. 272. W., quorum primum comparationis causa exscribimus. (Erat autem locorum communium et exemplorum quaedam quasi *παράδοσις* per philosophorum ac rhetorum scholas propagata, ex qua omnes pariter hauserant, ita ut easdem sententias, fabulas, historias modo novis coloribus ornatas atque expolitas, modo pingui Minerva repetitas in scriptis suis alicubi velut certa quadam lege hac de re lata collocarent. In hac autem *παράδοσι* Horatius regnabat. Maximus: *Χαλεπὸν εὐρεῖν ἀκριβῆ βίον, ὥσπερ καὶ ἄνδρα, ἀλλὰ παντὶ ἀναγκράται ἐνδοιὰ τις πρὸς τὸ ἄκρως καλόν,*

Contentus vivat, laudet diversa sequentes?

O fortunati mercatores! gravis annis

Miles ait multo iam fractus membra labore.

5

4. armis Bouhierius probb. F. A. Wolfio, Eichstadio, Reisigio.
(Firmant annis omnes mei et Pottierii.)

καὶ πλεονεξιεῖ ἕτερος ἑτέρου, ὅτε
ἂν ἐλάττω τὰ ἐνδέοντα ἤ. Καὶ
ἰδοὺς ἂν τὸν μὲν γεωργικὸν μα-
καρίζοντα τοὺς ἀστικοὺς ὥς συν-
όντας βίῃ χαρίεντι καὶ ἀνδρῶν·
τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ
τῶν δικαστηρίων, καὶ τοὺς πάν-
τεν αὐτοῖς εὐδοκίμους, ὀδυρομέ-
νους τὰ αὐτῶν καὶ εὐχομένους
ἐπὶ σκαπάνῃ βιώναι καὶ γῆδι
σμικρῷ. Ἀκούσῃ δὲ τοῦ μὲν στρα-
τιωτικοῦ τὸν εἰρηλικὸν εὐδαιμο-
νίζοντος, τοῦ δὲ ἐν εἰρήνῃ τὸν
στρατιωτικὸν τεθηπότος. Καὶ εἴ-
τις θεῶν ὥσπερ ἐν δαμάτῃ ὑπο-
κριτῆς ἀποδύσας ἕκαστον τοῦ
παρόντος βίου καὶ σχήματος με-
ταμφάσκει τὰ τοῦ πλησίον, αὐθις
αἱ οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ποδῆσονται
μὲν τὰ πρότερα, ὀδυροῦνται δὲ τὰ
παρόντα. Οὕτω δυσάρεστον τι
ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος κοριδῇ καὶ φι-
λῆτιον καὶ διηνῶς δύσκολον καὶ
οὐδὲν τῶν (τὰ Dübn.) αὐτοῦ ἀσπά-
ζεται. — nemo] Securus amici, ne-
que hunc nec semel ipsum ex in-
numerabilibus his μεμνημένοις
exclpit; uterque enim hoc vitio
prorsus immunis erat. — quam
sortem = ratio dederit] «vitae genus,
quod certum consilium constanter
secuti inde ab aetate adulta dele-
ginus.» — ratio] «besonnen Wahl».
— fors] In hoc vocabulo, ut ait Ci-
cero de Legg. 2, 44, 28., incerti ca-
sus significatur magis (quam in v.
Fortuna). Cic. ad Att. 14, 43, 3:
Sed haec fors viderit, ea, quae tali-

bus in rebus plus quam ratio potest.
— obiecerit] In hoc quoque v. caeci
casus notio clarius inest quam in
v. offerre, quo in pedestri oratione
uti solent (Cic. ad Att. 2, 22, 1: quod
fors obtulerit, id acturus videtur.),
itemque Horatius ipse Sat. 1, 6,
54: Nulla mihi te fors obtulit. — illa]
«eadem illa, qua semel utitur.» —
laudet] μακαρίζει. Ceterum ex prae-
cedenti nemo subintelligendum est
quisque, ut Cic. de Or. 3, 44, 52:
Nemo extulit eum verbis, qui ita di-
xisset, ut qui adessent intelligerent,
quid diceret, sed contempsit eum, qui
minus id facere potuisset. — diversa]
«prorsus opposita et contraria suis
studis.»

4, 5. gravis annis] Sophocles Oed.
Tyr. 47: οἱ δὲ σὺν γῆρᾳ βαρεῖς
ἱερῆς. Theocritus 24, 400: πολλοὶ
βαρεῖς περ ἰὼν ἐνιαιτοῖς. Virg.
Aen. 9, 246: Hic annis gravis atque
animi maturus Aletes. Intellige mili-
tem, cui vel ratio vel fors hoc vilae
genus obtulerit. Is stipendiorum ini-
tio ex praeda vel ex agris assignan-
dis divitias se paraturum aliquando
sperarat; at post complura stipen-
dia, cum iam aetate provecior
necdum dives factus est, propter
id ipsum, quod pristinae eius vires
continuis illis laboribus, quibus va-
care debebant milites Romani, ali-
quanto imminutae sunt, omni maio-
ris quaestus spei renuntiandum esse
videt, ideoque invidet mercatori, qui
eodem vel minore etiam tempore

Contra mercator navem iactantibus Austris:

Militia est potior. Quid enim? Concurritur: horae

Momento cita mors venit aut victoria laeta.

6. *navem* bSc et Bentl., ut constanter est apud Ciceronem: *navim* Bdp, LCHFM. — 8. *Momento cita* BbScdp, Bentleyi Codices omnes, Clf: *Momento aut cita* ex quatuor Codd. L, Bentleyus, M.

locuples evasit. Recte Iahnus: «Significat poeta non annos vitae, sed annos militiae.» Multis se commendavit conjectura armis, facilis illa quidem et admodum speciosa, cum etiam apud Ovid. Her. 1, 103. Met. 8, 312. atque alibi vv. annis et armis confundantur. Etsane luculentum pergravis oneris militibus Romanis impositi exemplum praebet Liv. Epit. 57. Non tamen satis perspexerunt, Codicum lectione significari id, quod hic vel maxime requiritur, militis condicionem post certum stipendiorum numerum magna cum molestia permanentem, cum iam spe sese locupletandi destitutus est: Boubierii vero conjectura notionem molestiae interdum desinentis, veluti, cum extra agmen in castris vel in praesidio alicubi est: praeterea cum haud perpetui temporis onere prorsus pugnare v. armis monstrat v. iam (*hereits*), quod aut omittendum aut cum v. simul permutandum erat; iam enim manifeste non defatigationem requiete facile levandam, sed debilitatem in perpetuum vires significat. — *fractus* ut Virg. Aen. 2, 43: *fracti bello*.

6-8. *mercator* ἡμροπος, qui ipse merces emit in Asia puta et Aegypto Romamque apportat, diversus et a negotiatore et a propola. — *Austris* Seneca Ep. 14: *Cum peteres Siciliam, traiecasti fretum. Temerarius gubernator contempsit Austri minas: ille est enim, qui Siculum pe-*

lagus exasperet et in vertices cogat. — *Quid enim?* quasi sequeretur «contra dices, obicies?» Est ex sermone quotidiano, ut *τι γὰρ; πῶς γὰρ οὐ;* Apud Ciceronem semper sequitur altera interrogatio. De Finn. 2, 22, 72: *Quid enim? fortissime possumus dicere eundem illum Torquatium?* Ibid. c. 28, 93: *Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest?* Sic h. l. dicere licebat: *Quid enim? [quidni?] Nonne concurritur cet.?* (*Was ist's denn?*) — *horae Momento* [*puncto temporis.*] Schol. Epp. 2, 2, 472: *puncto-mobilis horae.* Liv. 5, 7: *horae momento simul aggerem ac vinceas — incendium hausit.* — *cita* V. aut, quod recentiores plerique ante hoc adi. inserunt, vel ex optimorum Codd. auctoritate reiciendum, est ex solitis illis mediae aetatis glossis scholasticis, inter lineas primum adscriptis. «Nequaquam leg. *Momento aut cita*; animus enim nautae obiectus in his est considerandus, cui iam paene desperata salute ista tranquillitas ambigendi non convenit.» Reiske Commentat. Oed. Col. p. 246. Cfr. Hand Tursell l. p. 536., qui aut semel positum vertit *oder auch*; sicque est infra v. 72. et v. 404. Liv. 24, 43: *hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurrisset.* Demosth. Lept. 3, 83: *ἐπεὶ ὡν ἐξείστος (ἡβρίας) ὥστε δεῖν ἀποθνήσκειν ἢ νικᾶν.*

Agricolam laudat iuris legumque peritus,
 Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. 10
 Ille datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
 Solos felices viventes clamat in urbe.
 Cetera de genere hoc — adeo sunt multa — loquacem
 Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,
 Quo rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat, 15
 Iam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
 Mercator; tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,

9-12. *iuris legumque peritus*] Non *legibus* dumtaxat *ius* continetur, sed etiam senatus consultis, edictis magistratuum, responsis prudentum. — *consultor*] qui, litem adversus quempiam agens, iureconsultum, virum aliquem primarium civitatis, in atrio domus suae in solio sedentem, primo mane adit, ut sibi de iure respondeat actionumque formulas praescribat. In gallicinii tempore ridicula hyperbole inest, ut in illis Cic. pro Muren. 9, 22: *Vigilas tu (Sulpici) de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille (L. Lucullus), ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus excuscat.* — *vadibus*] Vas in re iudiciali proprie appellatum est is, qui pro altero *vadimonium* promittebat (Varro L. 6, 74.), id est, qui apud praetorem spondebat reum in iudicium sisti. Rusticanus igitur Romanus, invitus quidem, sed ne vadimonio deserto litem amitteret, in Urbem se conferre coactus, eius incolae alta voce vel ideo felices praedicat, quod praeter multa alia vitae gaudia longe commodius negotiis forensibus operam navare possint, ipse cum propterea tantum temporis perdat. —

clamat] «fortiter ac prae fracte contendit»; ut Sat. 2, 3, 430: *Insanum te omnes pueri clamentque puellae.* Alii non prorsus necessario hoc pro ἀγροζίας signo habent, ut est sane μεγάλη τῇ φωνῇ λαλεῖν apud Theophr. Char. 4, 4. Plaut. Most. 4, 4, 6: *Quid tibi, malum, hic ante aedes clamitatio est? An ruri censes te esse?* — *Abi rus.*

13-19. *Cetera de genere hoc*] Transitus est Lucretianus 4, 390: *Cetera de genere hoc monstra ac portentosa loquuntur.* 5, 38. In prosa or. quae sunt huius generis. Cic. Tusc. 4, 7, 46: *et si quae sunt de genere eodem.* — *Fabium*] «Fuit Fabius [Maximus Porro] eques Romanus Narthonensis, qui aliquot libros pertinentes ad Stoicam philosophiam conscripsit. Hic autem Fabius Pompeianus partes secutus est et cum Horatio de disciplinis saepe contendit.» Aca. Idem fortasse est cum eo, quem rursus deridet Sat. 4, 2, 434. — *Quo rem deducam*] «qui sit disputationis meae finis (*wo ich hinaus will*), scilicet omnes hos querulos stulta laborare inconstantia.» — *Si quis deus*] Cfr. Maximi Tyrii locum ad v. 4. allatum et

Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia!

Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.

Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas 20

Iratus buccas inflet neque se fore posthac

Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?

Praeterea . . . Ne sic, ut qui iocularia, ridens

Percurram; — quamquam ridentem dicere verum

49. *volent* B, *volunt* corr. d (a pr. m. habet *volunt*), duo Pottierii, Aldus, Doering in Ed. min. — 23. *Praetereo*, ut volebat Bouhierius, duo Codd. Vindob.

ipsius Horatii Sat. 2, 7, 22: *Laudas Fortunam et mores antiquae plebis, et idem, Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses. — En ego* Noli haec iungere cum v. *faciam*, sed est, ut Varro R. R. 4, 56: *en quin adsum*. Salust. Orat. Cottae 4: *Adsum en C. Cotta consul. — Iam* «illico, statim.» Hand Turs. III. p. 445. — *faciam quod vultis* Explico haec simpliciter cum Woffio et Kirchnero: «*Was ihr begehret, ich thu's*»; non vero: «*faciam ex vobis id, quod esse vultis.*» — *consultus* absolute pro «iuris consultus», ut Epp. 2, 2, 87. 459. — *hinc vos cet.* «et partes vestras et mutato genere vitae etiam locos in hac mundi veluti scena mutate.» — *Eia* h. l. est impatienter increpantis. Cessare videt, quos statim discessuros existimaverat, ideoque evocat morales additque *Quid statis?* Hand Turs. II. p. 364. *Stare* autem pro «cessare, morari», ut Silius 4, 34: *iam capto stamus in hoste?* — *Nolint* Cfr. locum similitimum ad v. 45. allatum: *Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses*, unde hic firmatur lectio *nolint*. Reiciendum utique et *volent* et *volunt*. — *licet esse beatis* Arrian. Epict.

3, 25, 3: *ἔξῃσι μὲν εὐτυχεσάτω, ἔξῃσι δὲ κακοδαίμονεσσι τῶν εἶναι.*

20-24. *Quid causae cet.* «Quidni propter hanc stoliditatem cum inconstantia coniunctam merito iratus Iuppiter illis buccas inflet?» Alibi τὰς γνάθους φροσῶν fastum denotat; Demosth. de F. Leg. §. 344: διὰ τῆς ἀγορᾶς πορεύεται θοιμάτιον καθεὶς ἄχρι τῶν σφυρῶν ἴσα βαίνων Πυθοκλει, τὰς γνάθους φροσῶν. H. l. iracundiae signum est, ut Eurip. Iphig. Aul. 425: μέγα φροσῶν θυμὸν ἵπαιρει. Ibid. 384: τί δεινὰ φροσῶ; Sic Plautus Bacch. 4, 2, 21, *sufflatum* vocat irae plenum militem, et iungenda artisime esse illis *inflet* monstrat Id. Casin. 3, 3, 19: *hic — Nescio quid se sufflavit ucori suae*, item iratus. — *Praeterea* est rursus modus Lucretianus continuandae orationi inserviens. In omnibus his quotidianum sermonem egregie imitatur, hoc dicens: «Sed, etsi pergere in eodem argumento iuvat, iam serio loquar, ne cetera quoque ridens percurram (iocabundus leviter pertractem), ut qui iocularia percurrit, id est, ut solent aetnalogi coram vulgi circulis in plateis

Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi 25
 Doctores, elementa velint ut discere prima; —
 Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.
 Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
 Perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne
 Audaces mare qui currunt, hac mente laborem 30

29. *Perfidus hic campo miles* (*Perfidus* e con., *campo* e Codd.)
F. (*Perfidus hic campo miles* Lahn, *Pervigil hic campo miles* de Bosch,
Pervidus in campo miles Bothe, *Providus hic cautor, miles* Schrader,

nugas suas proferre vel etiam in Atellanis macci et buccones.)

25-27. *olim dant*] «solent dare», frequenti usu v. *olim* in exemplis et similitudinibus. Od. 4, 4, 5. Epp. 1, 40, 42: *ut calceus olim cet.* Sic etiam *quondam* usurpatur in comparationibus. Ovid. Metam. 8, 491: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis.* Cf. Bach. ad Metam. 9, 170. — *Doctores*] *γραμματισται*, qui prima litterarum elementa (*στοιχεῖα καὶ γράμματα*) pueros docent, *crustula*, (*μελιτώματα*, mellita dulciola Apuleio Met. 4, 27., bellaria, *Süssbrot* Wolf.) interdum his dant, ut libentius discant.» Hieronymus Epist. ad Gaudentium de Pacatulae infantulae educatione: *Interim* (Pacatula) modo litterarum elementa cognoscat, iungat syllabas, discat nomina, verba consociet, atque ut voce linula ista meditetur, proponantur ei crustula, mulsae praemia; et quicquid gustu suave est, quod vernat in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blanditur in pupis, acceptura festinet. — Sed] Hae particula, ut solent, *παράδεισον* claudens transitum facit ad praeceptum suum consilium, quod hoc est: «Quodsi ridiculae dumtaxat sunt vanae illae querimoniae militum, nautarum cet., qui

tamen condicionem suam, de qua tantopere lamentantur, cum alia permutare nunquam animum inducunt, longe maior etiam in hominibus istis perversitas haec cernitur, quod simul *παράδεισον* hos, dum sibi ceterisque persuadere conantur, nihil aliud sibi propositum esse, nisi ut senes facti honesto otio perfrui possint, reapse tamen insatiabilis lucri cupiditas transversos agit et usque ad ipsam mortem ex-cruciat.»

28-30. *Ille — qui vertit*] Wolf: *Er, dess Pflug muhsam umkehrt schwerscholliges Erdreich.* Hoc v. poetae usurpant non solum de aratro (Virg. Aen. 7, 539.), sed etiam de rastris. Aen. 7, 725: *vertunt felicia Baccho Massiva qui rastris.* — *Perfidus hic caupo*] hic, in quo nonnulli sine causa haeserunt, opponitur v. illa vers. praeced. et est dictum quasi *δεινέτωρ*, «cuiusmodi quotidie vides»; Sat. 1, 3, 4: *cauponibus atque malignis.* Novam personam inducit, dedita opera h. l. omittens iureconsultum, ut qui disciplinam suam non quaestus, sed honoris atque civium utilitatis causa exerceat; supra autem ille propter hoc tantum notabatur, quod ipse quoque non minus atque hominum vulgus interdum de vitae

Sese ferre, senes ut in otia luta recedant,
 Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
 Parvula — nam exemplo est — magni formica laboris
 Ore trahit quodcumque potest atque addit acervo,
 Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri. 35
 Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,

*Perfidus hic cautor, miles Porson, Causidicus vafer hic, miles Markland,
 Pernocans campo miles Schmid, Pervicus hic campo miles Obbarius.
 Ut nos, omnes nostri et Pottierii.)*

suae molesta condicione parum sapienter lamentetur; neque vero hinc recedit iureconsultus solum, sed etiam litigator rusticanus, et quidem propter similem rationem. Quidam cauponem vafrum iureconsultum ipsum interpretatur, videlicet *ius cauponantem*, quasi vero sic simpliciter cauponem pro iureconsulto dicere possis, vel vespillonem pro medico. Nec quisquam facile intellexerit lectionem Codd, aliquot Feae a Iahnio receptam itaque explicatam: «miles, qui campo et pugnis non fidus est.» De Criticorum coniecturis, quas animi causa attulimus, tacere praestat. — *navlae* rursus *ἐμποροί*, Frachtschiffer (v. 6.), non navicularii. Cfr. Od. 2, 43, 14: *navita* — *Poenus*. — *currunt* [*durchkreuzen*]. Wolf. Cfr. Od. 4, 28, 35: *liecbit* — *curras*, item de muta. — *in otia luta recedant* Seneca de Brev. vitae 4: *Audies plerosque dicentes: «A quinquagesimo in otium rocedam; sexagesimus annus ab officio me dimittet.»*

32-35. *cibaria* [*Zehrung*, res quam maxime ad victum necessariae], quo ipso vocabulo extenuare solent id, quod re vera quaerunt, id est, divitias. Seneca Controv. 2, 14: *Naviga, milita, peregrinare, quaere adolescens, utere senax.* —

nam exemplo est] «perquam libenter enim hoc sapientis bestiolae exemplo utuntur.» Proverb. 6, 6: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius et discite sapientiam, quae cum non habeat ducem nec praeceptorem nec principem, parat in aestate cibum sibi et congregat in messe, quod comedat.* — *magni formica laboris*] in prosa or. «formica, animal magni laboris, laboriosissimum.»

36-40. *Quae*] id est, «at ea.» Cf. Quod v. 43. «Scin tamen, quod discrimen sit inter te et exemplum illud tuum?» — *inversum* — *annum*] *des Jahres Umschwung*. Cfr. Theocr. 13, 26: *τετραμηνια εἶαρος ἤδη*, et Homeri *περιπλομένων, περιτελλομένων ἐνιαυτῶν*. De bruma loquitur, ex qua velut novus circulus sive cursus anni semper vertentis (Macrob. Sat. 1, 14.) exordium capit. Formicae quidem sese abduunt iam ante pluviosae hiemis initium; pro qualicumque vero hiemali signo Aquarium ponit, quamquam proprie, ut ait Porphyrio, «maxime sole in Aquario constituto tempestates horrendae et frigora ingentia solent esse. Sol autem transit in Aquarium XVII. Kal. Februarias. (16. die Ianuar.)» — *contristat*] ut Virg. Ge. 3, 278: *unde nigerrimus Auster*

Non usquam prorepat et illis utitur ante
 Quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus
 Demoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum,
 Nil obstat tibi, dum ne sit te ditior alter. 40
 Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri
 Furtim defossa timidum deponere terra?
 Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
 At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?

38. *patiens* BbSc, tFJ. (*sapiens* d [superscr. *patiens*] p, Lambini aliquot et Torrentii, Cruquiani omnes, quinque Pottierii, ceteri *patiens*.)

Nascitur et pluvio contristat frigore caelum. — *sapiens*] «prudens, ideo, quod nec prodigit quaesita neque necessario victu se defraudat.» *Ἰδρις* est formica Hesiodo O. et D. 778: *Ἰδρις τ' Ἰδρις σὺνδὸν ἀμύσσει.* Cfr. etiam Plaut. Trucul. 4, 4, 16: *Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia.* Lectio autem *patiens* explicanda esset non tam: «para, paucis vel vilibus cibis contenta», quam: «patienter exspectans, donec denuo prorepere possit.» — *neque f. aestus* — *neque hiems*] Anonymus ap. Sext. Empir. 44, 422: *Κέρδαν' ἑταίρης καὶ ἰέρους καὶ χειμῶνος.* — *ignis, mare, ferrum*] Est tamquam proverbium, ut Sat. 1, 4, 29, Epp. 1, 4, 46. Od. 3, 24, 36, Ovid. Met. 8, 76: *ire per ignes, Per gladios austri.* Eurip. Phoen. 324: *Ἡρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πύρ, ἴτω δὲ φάσγαν.* — *alter*] ut Graeci ὁ πλησίον, «quicumque tibi proximus est et quocum te comparas.»

41. 42. *Quid iuvat cet.*] «At illa sapiens, ut est, suo tempore utitur ante quaesitis, cum tu non, ut neque sapienter partis fruaris, quaestui operam des, sed tantummodo,

ut plus habeas quam ceteri omnes. Verum, quaeso, quid te iuvat cet.» — *Furtim defossa*] «in altitudinem clam effossa, excavata.» Virg. Ge. 3, 376: *Ipsi in defossis specubus secura sub alta Olia agunt terra.* Adv. *furtim* autem significat: «caventem, ne quis forte superveniens te, dum defodis, conspiciat»; plane ut sagae illae Sat. 1, 8, 42: *Utque lupi barbarum — Abdiderint furtim terris,* eadem cautione utentes.

43-48. *Quod si cet.*] «At si id auri pondus, inquit avarus, expendendo minuat, paulatim usque ad assem consumetur adeoque egenus atque inops fiam.» Respondet poeta: «Verum nisi in necessarios usus quod opus est erogas, quid cet.» — *Milia centum*] modicum. — *triverrit*] Virg. Ge. 1, 298: *Et medio tostas aestu terit area fruges.* Proprie fruges teruntur in area bobus vel equis ad tribulam trahamve iunctis. — Ceterum male olim tales enuntiationes, in quibus Graeci utuntur indicativo (Demosth. Olynth. 3, 48: *καὶ νῦν οὐ λέγει τις τὰ βέλτιστα ἀναστὰς ἄλλος εἰπάτω κτλ.*), pro interrogationibus habebant.

Milia frumenti tua triverit area centum, 45
 Non tuus hoc capiet venter plus ac meus; ut si
 Reticulum panis venales inter onusto
 Forte vehas humero, nihilo plus accipias quam
 Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
 Naturae fines viventi, iugera centum an 50
 Mille aret? At suave est ex magno tollere acervo.
 Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquo,
 Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
 Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna

Fritzsche ad Aristoph. Thesm. p. 49, hunc ipsum locum asserens: «Clarius hanc rem, quam Graeci, Latini docebunt scriptores; hi enim simplicem ponunt coniunctivum, opinionis indicem, non veritatis.» — hoc — plus] idem fere atque «eo plus.» — ac meus] quam aliorum Codd. vulgaris est modus. Etiam Sat. 2, 3, 270: *nihilo plus - ac*. Conf. Epod. 15, 3. Sat. 4, 2, 24, 2, 7, 96. — *Reticulum panis*] Iuven. 42, 60. inter itineris instrumenta: *cum reticulis et pane et ventre lagenae*. Agmen venalium (servorum) tibi finge herum rus euntem vel iter facientem sequens; inter hos alii variis utensilibus onusti sunt, unus etiam in reticulo, quibus Itali pro saccis etiam nunc utuntur, panem portat, ne male coctus vel lapidosus alicubi emendus sit, cum interim symphoniaci, anagnostae, scribe, dispensatores, pincernae nihil humeris gestant, eadem tamen sub edendi tempora accipiunt diaria ac miser ille baiulus.

49-53. *referat - - viventi*] Cum triplex sit solita huius verbi constructio: *refert* absolute; *hoc re-*

fert; hoc mea, tua refert; velut Salust. Jug. 444: *faciendum aliquid, quod illorum magis quam sua retulisse videretur*; singulari exemplo Plautus Truc. 2, 4, 40: *quid rei id te assimilare retulit?* cum dativo rei; singulari item Horatius h. l. cum dativo personae, quem cum Düntzero dativum commodi appelles licet. — *Intra naturae fines vivere* est ex sententia Epicuri *μηδενὸς τῶν ἀναγκαζέων ἐνδεεῖς καθίστασθαι* (Diog. Laërt. 10, 20.) et illud: *τὸ μὲν προσκόνει πᾶν εὐπόριστόν ἐστιν*. (Ibid. 430.) — *haurire relinquo*] «concedas, ut hauriamus.» — *cumeris*] «Cumeram dicimus vas ingens vimineum, in quo frumenta conduntur. Sic ipse alibi (Epp. 4, 7, 30.) Sive *cumerae* dicuntur vasa fictilia similia dolis, ubi frumentum suum reponebant agricolae. Tercio *cumerae* dicuntur vasa minora, quae capiunt quinque sive sex modios, quae lingua Sabinorum *trimodiae* dicuntur.» *Ακρον*.

54-59. *liquidi*] «aqueae», ut Ovid. Met. 5, 453: *loquentem Cum liquido mixta perfundit diva potentia*, et Graeci *ῥῆμα* alique *ὑγρόν*. — *urna*,

Vel cyatho et dicas: Magno de flumine mallem 55
 Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
 Plenior ut si quos delectet copia iusto,
 Cum ripa simul avolsos ferat Aufidus acer.
 At qui tantuli eget, quanto est opus, is neque limo
 Turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis. 60
 At bona pars hominum decepta cupidine falso,

55. *mallem* BbScd: *malim* p, quinque Codd. Lambini, Benteleus, Fea, Pottierius, M. (Ut nos, J.) — 59. *tantulo* bedp, LCJ. — *quantost* B, *quantum est* e Codd. quibusdam Lambini, non suis, Benteleus.

dimidia pars amphorae, XL. pondo; *cyathus* duodecima pars sextarii. — *et dicas*] Suspectum hoc Reisigio, ita ut satis mire coniceret: *ut dicas*. Est: «et tamen, nihilominus, dicas.» — *de flumine*] Nota praepositionum oppositionem: de summo flumine facile, quam ex imo fonticulo aegre. — *mallem*] Sic mei Codd., et probavit Hand ad Wopkens p. 269: «non falsum est quod damnat Heindorfius *mallem*. Nam *dicas* et *mallem* non cohaerent constructione, et *mallem* significat: «Si fieri potest seu posset» (quo certe non affirmatur, id fieri non posse), «optarem potius» cet. — Sequenti veluti apologo Aesopio in *γνώμῃν* tamen cum imagine contracto significat summa pericula iis instare, qui immoderatis cupiditatibus se dederint. — Aufidum violentem (Od. 3, 30, 40.), longe sonantem (Od. 4, 9, 2.), patrium flumen, ubique libenter commemorat, — *neque vitam amittit in undis*] ut fit, si e flumine aquam haurias; sine imagine: «molestus illis ac sollicitudinibus caret, quae nimias opes comitari solent, neque periculis cum subita fortunae mutatione coniunctis expositus est.»

61-64. *bona pars*] «satis magna», ut Lucret. 5, 4024. Ars poet. 297. — *falso*] V. *cupido* apud Horatium semper masc. v. g. Od. 2, 46, 45. — *tanti quantum habeas*] Haec verba referunt antiquam illam *γνώμῃν* in Eryxia p. 396. C. *ἂν μὲν τι ἔχῃς, ἀξίως τοῦ εἶ, ἐὰν δὲ μὴ, οὐδενός*. Plot. *περὶ φιλοπλουτίας* c. 7. p. 526. C. *Κερδαίνει καὶ φειδὸν καὶ τοσοῦτον νόμιζε σπανιτὸν ἀξίον, ὅσον ἂν ἔχῃς*. Seneca Ep. 445. ex Tragico Graeco: *Ebique tanti quisque, quantum habuit, fuit*. (Confer etiam Britannorum hodiernorum locutionem volgatissimam: *The man is worth so and so many pounds*.) — *Quid facias illi*] non bonae parti, sed homini eiusmodi, qui loquens inducitur. «*Τί χρήσει τοῦτ' αὖ;*» Cic. p. Caec. 44, 34: *Quid huic tu homini facias?* Contra p. Sest. 43, 29: *Quid hoc hominem facias?* — *miserum*] *Ἀκολούθως* fuisset: *miseram*; sed poeta vertit filum orationis, ut si hominem dixisset, non partem hominum. MARCIL. *Miseram* h. l. Romano sensui repugnare recte dixit Wolfius. — Male olim adv. *libenter* iungebant cum verbis *miserum esse*; rectius trahitur ad sequentia:

Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis.

Quid facias illi? lubeas miserum esse, libenter

Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis

Sordidus ac dives populi contemnere voces 65

Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo

Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.

Tantalus a labris sitiens fugientia captat

63. *miseram* Marcelli et Bentleii conf. firmata a C14d. Valartii (?).
— *esse libenter*, *Quatenus* LC et Bentleius.

«quandoquidem cum delectat miserum esse.» — De usu v. *quatenus* conf. Od. 3, 24, 30. Sat. 1, 3, 76. Non est h. l. «quamdiu, donec», ut vult Acron, sed ex prima significatione «usque ad quem finem et loci et temporis» (Cic. Phil. 44, 5, 14: *quatenus* istos fascies *haberem?*) accipit notionem nostri *sofern, da ja. — id facit* «miser est.» Haec v. *facere* significatio generalis male habuit Criticos apud Munatium Plancum (Cic. ad Fam. 40, 48, 2): *Cautius illud erat consilium exspectare me ad Isaram, dum Brutus traheret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire*; ubi nonnulli ut absurda deleverunt verba *sicut milites faciunt*, cum clare significant: «sicut etiam milites consentiunt.»

64-67. *quidam-Athenis*] Mire Atheniensem hunc Romanum fuisse volunt nobilem, quem Horatius propter nescio quem timorem apertius describere ausus non sit. Immo exemplum istud sordidae indolentiae (*ἀναισθησίας*), in qua ipsa, praesertim cum populi contemptu iuncta, inest miseria, videtur ex his

fuisse, quae in scholis philosophorum memorari solerent. Et sic saepe οἱ ἠθικοί. Plut. de Cupid. divit. 5: *Βρυάντιον τινα λέγουσι κτλ.* Epp. 2, 2, 128: *Fuit haud ignobilis Argis* cet.

68-72. *Tantalus*] Versus heroicus, fortasse ex poeta aliquo desumptus vel leviter immutatus et, ut ait Acron, *παθητικῶς* pronuntiandus. Pergere parabat corrector Horatius: «Hile Tantalō tu prorsus similis es.» Sed avari risu interpellatur, quasi dicentis: «Ah, probe novi, quo rem deducturus sis, ut fabula illa a sapientiae magistris iam sexcenties decantata me reprehendas; verum occidit miseris *crambe* reperta auditores.» Cui poeta: «Re vera illud volui, quoniam aptior imago tuae perversitatis reperiri vix poterat; verum missis fabulis iamdudum tritis ac prope anilibus Latine tecum loquar.» Imago autem philosophis erat Tantalus hominis *μοχθοῦντος ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι καὶ παραδοξίᾳ κέρδους τινός, εἰτα ἐκπίπτοντος αὐτῶν, ὥστε πρὸς τοῖς ἐλπίζομένοις γένηται καὶ πρὸ χειρῶν ἔχει τὸ ἀγαθόν.*

Flumina . . . Quid rides? mutato nomine de te
 Fabula narratur: congestis undique saccis 70
 Indormis inhians et tamquam parcere sacris
 Cogeris aut pictis tamquam gaudere tabellis.
 Nescis quo valeat nummus? quem praebeat usum?
 Panis ematur, olus, vini sextarius, adde,
 Quis humana sibi doleat natura negatis. 75
 An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
 Formidare malos fures, incendia, servos,
 Ne te compilent fugientes, hoc iuvat? Horum
 Semper ego optarim pauperrimus esse honorum.

79. optarem BbSep (non d).

Eustath. ad Odys. 2, 580. — *mutato nomine*] alia est persona, res eadem. — *congestis undique*] «quos omni quaestus genere parasti.» — *Indormis*] prorsus ut Virg. Georg. 2, 507: *Condit opes alius defossoque incubat auro*. Proprie hoc est: *dar-auf liegen, um zu schlafen*; sed remota imagine hoc dicit: «Semper anxie die noctue arcam tuam custodis.» Lucilius Sat. Lib. 6, 4. Gerl. p. 20, 4: *Bulgam et quidquid habet nummorum secum habet ipse; Cum bulga coenat, dormit, lavit: omnis in una Spes hominis bulga: hac devincta est cetera vita.* — *inhians*] «tamquam ore aperto captans, cupide appetens.» — *sacris*] «quae ne contingere quidem nedom in usum quotidianum quidquam inde demere licet.» Sat. 2, 3, 409: *Qui nummos aurumque recondit, nescius uti Compositis metuensque velut contingere sacrum.* — *pictis* — *tabellis*] «quae nullum alium nisi visus sensum delectant.»

73-79. *quo valeat*] «ad quid tibi parandum.» *Quid valeat* ininus apte significaret: «*quantum aestimatur in commercio quotidiano.*» — *sextarius*] quantum viro temperanti in diem sufficit. — *Quis humana* cet.] «vestes, balneum, usus mulieris.» SCHOL. Menander Mein. Fr. Com. IV. p. 456: *Τὰ γυναικῶν εἶναι μετράκιόν σοι φαίνεται Οὐ τῶν ἀναγκαζίων καὶ ἡμέραν μόνον Τιμὴν παρασχέειν δυνατόν, ἄρτων, ἀφρίτων, ὄξους, ἐλαίου, μισθοῦ δ' ἄλλου τινός.* — *malos fures*] Wollfius comparavit *κακοῦργους κλέπας* Herod. 4, 44. Sic Sat. 4, 6, 68: *mala lustra.* 2, 4, 56: *mala* — *cicuta*, 2, 3, 435: *malis* — *Furiis*. Est igitur «molestos ac detestabiles.» Fea distinxit *malos, fures* propter Sat. 4, 4, 3: *malus ac (al. aut) fur*. Sed ibi significat γενικῶς improbos atque inhonestos homines. — *servos*] Arrian. Epict. 3, 26, 42: *περὶ τῶν δουλαρίων τρέμε, μὴ κλέψῃ, μὴ φύγῃ, μὴ ἀποθάνῃ.* — *compilent*]

At si condoluit tentatum frigore corpus, 80
 Aut alius casus lecto te adfixit, habes qui
 Adsideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
 Suscitet ac gnatis reddat carisque propinquis?
 Non uxor saluum te volt, non filius; omnes
 Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae. 83
 Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
 Si nemo praestet quem non merearis amorem?
 At si cognatos nullo natura labore

81. *affixit* Bbcd, LC. (Ut nos, Sp et quattuor Pottlerii.) — 88. *At si* bcdp, LCMJ: *An si* BS, Cruquii duo, Pulmanni quattuor, Torrentii aliquot et pro var. lect. γ, item Bentleius, *Ac si* Codd. Regii 7975. et 8246., Heindorfius.

Compile aliquem etiam in prosa or. Cic. de Or. 2, 66, 268: *malui compilari quam venire*. Q. Cic. de Pet. cons. 2, 8: *caupones omnes compilare*. — *fugientes*] duplex igitur damnum, et quod quae possunt secum auferunt et quod aufugiant ipsi. — *pauperrimus* — *bonorum*] Eadem constructione Sat. 2, 3, 442: *Pauper* — *argenti*. *Eigonzlav* esse recte quidem, sed putide, significavit scriptor Codicis B, pro *bonorum* exarans *malorum*. Illud sic explicandum est: «harum sollicitudinum ac molestiarum ex illis, quae vos bona vocatis, semper orientium.»

80-83. *condoluit*] «tactum est dolore», a v. *condolescere*, non *condolere*, ut est apud Forcell. — *tentatum frigore*] «febri correptum», ut saepe v. *tentare* de morborum accessionibus. — *adfixit*] «fecit, ut diutius tibi cubandum esset.» Sen. Ep. 67: *Ago gratias senectuti, quod me lectulo affixit.*

Lectio *affixit* notioni, quae hic requiritur, apta non est; significaret enim: «cum vi te lecto illidit.» — *Adsideat*] Celsus 3, 4: *Unum illud est, quod semper, quod ubique servandum est, ut aegri vires subinde assidens medicus inspiciat*. — *Suscitet*] «efficiat, ut rursus e lectulo surgere possis», id est, «bonam valetudinem tibi restituat.»

84-94. *Non uxor* cet.] «Immo nemo tui curam gerit.» Similis locus est apud Dion. Chrys. Or. 47, p. 464. R. Cic. in Vat. 16, 39: *si te vicini, si affines, si tribules oderunt, — si cognati respuunt* cet. — *pueri atque puellae*] fere ut nos *Jung und Alt*, velut ex proverbii formula, sicque rursus Sat. 2, 3, 430. — *post omnia ponas*] Similiter dividitur antepone a Cicerone de Offic. 3, 47, 74: *malitia* — *mala bonis ponit ante*. — *At si cet.*] «At si nullo labore velis servare amicos cognatos, quos tibi natura dat, infelix ludis operam.» — *nullo* — *labore*] *ohne*

Quos tibi dat retinere velis servareque amicos,
 Infelix operam perdas, ut si quis asellum 90
 In Campo doceat parentem currere frenis.
 Denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,
 Pauperiem metuas minus et finire laborem
 Incipias parto, quod avebas, ne facias quod

92. *quoque* C tacite, Muretus, Heindorf. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.)

etwas für sie zu thun, nullo sumptu, nulla largitione.» — *servareque amicos*] Sat. 1, 3, 54: *Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.* — *Infelix*] *ὁ ὀλέος* est interdum, «qui aliquid facit infelicitate», sic hoc loco non est *malus* ac prope *scele-ratus*, nec vocativus, sed: «adeo ut ipse dolenter sentias, quam adversa fortuna ularis omnique careas successu in rationibus, quae tibi cum propinquis tuis intercedunt.» Exemplum huius significationis («stultus, perversus, et propterea ad finem suum non perveniens») adde ter apud Sophoclem ἀπολβος. Antig. 4026. 4263. Aiax 4156. — *asellum*] «quasi esset equus generosus.» «Est autem proverbiale schema: *docere asinum currere.*» COMM. CREQ. Ceterum perversitas huiusce incepti elucet potissimum e v. *frenis*, quasi vero his potius quam calcaribus et flagellis asellus indigeret. — *In Campo*] Martio, ut Od. 4, 8, 4. 3, 4, 41. Etiam in prosa or. Cic. Catil. 2, 4: *non in Campo, non in foro, non in curia.*

92-94. *Denique*] «atque haec adeo summa est praeceptorum meorum; die Folge von allem dem mit Einem Wort. — *finis quaerendi*] Lü-

cil. Fragm. inc. 1, 6: *Virtus quaerendae rei finem scire modumque.* — *cumque habeas plus*] «et quoniam plus habes quam eo tempore, quo egestatis metu opes quaerere incipiebas.» — *ne facias*] Ex negligentiore sermonis quotidiani usu: «ne idem experiaris; ne idem tibi eveniat, quod Ummidio.» Alii explicant: «ne inter perpetuum metum et cruciatum vivas, ut Ummidius ille, quem tamen vel maximae sollicitudines tutum non praestiterunt a miserrimo exitio.» — *parto*] «postquam peperisti, comparasti.» Sat. 1, 6, 422: *lecto Aut scripto, quod me tacitum iuvel.*

95-100. *Ummidius*] Homo huius nominis, hospes L. Marci Philippi, memoratur a Varrone R. R. 3, 3, 9. et alii Ummidii reperiuntur in Inscriptionibus. Mire acumen nescio quod quaesiverunt quidam in corrupto illo v. *Nummidius*, quasi vero significanter ita a *nummis* dicta esset persona aliqua ficta. — *quidam*] In hoc quoque sine causa haeserunt: «Quomodo, quaesumus, *quidam*, si tam dives?» Sed hoc Latini usurpant de hominibus, qui rebus gestis et honoribus minus insignes sunt. Sic Sueton. Gramm. 40: *quidam Atticus Praetextatus no-*

Ummidius quidam. Non longa est fabula: dives, 95
 Ut metiretur nummos, ita sordidus, ut se
 Non unquam servo melius vestiret, ad usque
 Supremum tempus, ne se penuria victus
 Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
 Divisit medium, fortissima Tyndaridarum. 100
 Quid mi igitur suades? Ut vivam Maenius? aut sic

95. *Ummidius J. — quidam]* qui tam Benth. coni., quem secutus est Fea. — 101. *an sic B, ac sic p, Wolf.*

bilis grammaticus Latinus. — Non longa est fabula] His vv. occupat ac retinet avarum, ne forte propter longae narrationis taedium aufugiat. — *dives, Ut cet.]* «Is igitur, cum tam dives esset, ut metiretur nummos, ita tamen sordidus» cet. — *metiretur nummos]* Locutio proverbialis de maximis divitiis. Xenoph. Hellen. 3, 2, 27: *οἱ περὶ ξενίαν τὸν λεγόμενον μετρίως ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀγύριον.* Petron. Sat. 37: *Fortunata appellatur* (uxor Trimalchionis), *quae nummos modio metitur.* — *servo]* «quam servulos suos vestiebat» (tunica igitur pulla contentus erat); eodem constr. atque Epp. 2, 4, 197: *Spectaret populum ludis attentius ipsis*, id est, «quam ludos;» non, ut alii interpretati sunt: «quam servus se vestit.» — *ad usque]* Hanc transpositionem sive compositionem metri, ut videtur, causa primi usurparunt Virgilius Aen. 11, 262. et Horatius (h. l. et Sat. 1, 5, 96.), quos secuti sunt recentiores prosae orationis scriptores. — *securi Divisit medium]* ut Virg. Aen. 9, 750: *Et mediam ferro gemina inter tempora frontem dividit.* — *fortissima Tyndaridarum]* «quae, altera Clytaemnestra (Iuven. 6, 637;

Mane Clytaemnestram nullus non vicus habebit.), patronum eundemque virum suum, ob foedas patroni sordes in eum exasperata, atrocissime occidit; «*das beherzte Weib Tyndarischer Sippschaft.*» (Kircho.) Nomen *Tyndaridarum*, quo proprie Tyndarei filii designantur, Castor et Pollux, omnes Tyndarei liberos, etiam filias complectitur, ut Helenam, Clytaemnestram, quae proprie *Tyndarides* vocantur. Anthol. Planud. 76: *Οἱ ἱερεῖς Τυνδαρίδαι, Καστωρ, Ἑλένη, Πολυδεύκης.* Theocr. (Bergk.) 18, 5: *Ἀντίκα Τυνδαριδῶν κατεκλύζατο τῶν ἀγαπαίων Μναστεύσας Ἑλέναν ὁ νεώτερος Ἀτρεὺς υἱός.* De diverso superlativi et genitivi genere conf. Hom. Iliad. 7, 439: *κίρκος, ἐλαφρέτατος πετέηνων.* Catull. 4, 4: *Phaesus ille — naviū celerissimus.* Similimus autem nostri locus est Sueton. Ner. 33: *Locusta venenariorum inclita.*

104-104. *Quid mi igitur suades?]* «*Was rätst du mir also?*» Elisio est eadem, quae Sat. 1, 2, 57. — *Maenius]* aut vivit Maenius.» Sic Epod. 1, 34: *Discinctus aut perdam (ut) nepos.* «Qui de personis Horatianis scripserunt, aiunt Maenium et scurrilitate et ineptatu notissimum Ro-

Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum

Frontibus adversis componere: non ego, avarum

Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.

Est inter Tanaïm quiddam socerumque Viselli. 103

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Illuc, unde abii, redeo, nemo ut avarus

406. *certi recti* bc. — 408. *redeo, nemo ut avarus* Codd. aliq. Cruquii (Iertius Bland.) et Feae, et Veneta 1481: *redeo, nemon ut avarus* —? cum plerisque BbScdp et Pottierii, ut videtur, omnes,

mae. Hic post patrimonium abrosum Kalendis Ianuariis in Capitolio clara voce optavit, ut quadringenta nummorum aeris alieni haberet. Quacrenta quodam, quid sibi vellet, quod tam sollempni die aes alienum optaret habere. Noli mirari, inquit, octingenta debeo. Hic fertur domo sua, quam ad forum spectantem habuerat, divendita unam columnam sibi ibi excepisse, unde gladiatores spectaret, quae ex eo columna Maenia nominabatur. (Hoc falsum.) PONTAN. ad Sat. 1, 3, 24. Cfr. Epp. 1, 45, 26. — *Nomentanus*] L. Cassius Nomentanus, persona Lucilliana, cum altero illo prodigo, Maenio s. Mallo, qui Sat. 1, 8, 41. ridiculum *Pantolabi* cognomen habet, apud poetam componitur. «Cassius Nomentanus adeo sine respectu bonorum suorum prodigus, ut sestertium septuagies gulae ac libidini impenderet. Huius coquum Damam nomine Salustius Crispus historicarum scriptor fertur centenis milibus conductum habuisse.» ACR. et PONTAN. (Uterque igitur nepos et ganeo: nec tamen propterea legendum cum Wolfio ex Codd. Bentleyi ac sic. Est nostrum *oder auch*.

— *Frontibus adversis*] Junge cum v. *componere*, non cum vv. *pugnantia secum*. «Non desinis contraria ita componere, ut e regione sibi opposita sint?» ut Graeci, ἐξ διαμέτρου ἡμῶν οἱ βίαι (ἀντίθετοι). Lucian. Catapl. 14. — *componere*] velut gladiatorum par. Sat. 1, 7, 20. — *Cum veto te fieri*] Contrahit haec: «Non cum avarum ego veto te fieri, propterea fieri te iubeo vappam.» — *vappam* — ac *nebulonem*] Sat. 1, 2, 42: *Fusdus vappae famam timet ac nebulonis*. «*Schlemmer und Wüstling*.» Plin. H. N. 14, 20, 25: *Vltium musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calanitate deperit sapor vappaeque accipit nomen, probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus*.

405—407. *Tanaïm*] «Tanais spado fuit, ut quidam aiunt, Maecenatis libertus, ut nonnulli, L. Munatii Planci, Viselli autem socer heroniosus.» PONTAN. — *Est modus eet*] Lucan. 2, 380: *haec duri immota Catonis Secta fuit, servare modum finemque tenere*. — *denique*] Significat se hac sententia toti disputationi iam finem imponere. Nos? «*Mit Einem Wort*.» — *rectum*] Scri-

Se probet ac potius laudet diversa sequentes,
 Quodque aliena capella gerat distentius uber, 440
 Tabescat, neque se maiori pauperiorum
 Turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret.
 Sic festinanti semper locupletior obstat,
 Ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
 Instat equis auriga suos vincentibus, illum 445

item LfMJ et Bentleius, *redeo*, qui nemo ut avarus e Codd. Bland. quarto C, *redeo*. Qui? Nemo ut avarus Reisig.

plor ad Herenn. 3, 2, 3: *Rectum est, quod cum virtute et officio fit.*

408. 409. *Illuc*] Imitatur morem philosophorum, qui in ἐπιδηλώσεων moralium epilogo post digressiones variaeque exempla earum caput repetere solebant. — *Nemo ut avarus*] Wachsmuthium, Langium et Obbarium secutus recepi lectionem Codd. aliq. et Edd. vet. (v. Cruq. et Feam.) «Jam redeo ad sententiam initio huius satirae propositam, a qua digressus sum, ut cum avaro scerem colloquium, ex quo ipso satias, ut opinor, eluceat avarum neminem se probare, id est, recte se vivere iudicare adeoque conditione sua contentum esse.» *Ut-se probet* pro *accus. cum infinit.*, ut Sat. 4, 3, 443: *Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet* cet. Cic. de Finn. 5, 26, 78: *si Stoicis concedis, ut virtus -- efficiat.* Corn. Nep. Hann. 4: *Si verum est --, ut populus Romanus omnes gentes virtute superavit.* Hiatus autem, praesertim in huius generis quasi primo specimine post Sat. 7., atque tolerabilem iudico; cum autem ab Horatio admissum esse evincit duplex ratio, qua interpolatores vitium

quod putabant sublatum iverunt. — *laudet diversa sequentes*] Consulto repetit verba, quibus usus erat v. 3.

440-446. *aliena capella g. distentius uber*] «Proverbium, quo et Ovidius usus est (A. A. 4, 349.), cum ait: *Fertilior seges est alienis semper in agris, Vicinumque pecus grandius uber habet.*» Poken. — *hunc atque hunc*] «ac primo superato, rursus sequentem;» *jetzt den, gleich darauf den Folgenden.* — *Sic festinanti* cet.] «Ei, qui sic ad divitias ampliores contendit, semper alius etiam locupletior in oculos incurrit atque molestus est.» — *Ut, cum carceribus* cet.] Versus utique heroicus Kirchnero et Frankio videtur festiva parodia Virgiliani illius Ge. 4, 642: *Ut cum carceribus sese effundere quadrigae, — missos -- currus*] Ennius Ann. 4, 404: *veluti consul, cum mittere signum Voll, omnes acidi spectant ad carceris oras, Quam mox emittat pictis ex faucibus currus, — illum Praeteritum*] «aurigam», ut interpretatur Vossius, non «equum», Recte enim Funkhaenel: «Plurali numero usus esset poeta, si equos significasset; atque ipsa comparatio postulat, ut certantem aurigam

Praeteritum temnens extremos inter euntem.

Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum

Dicat et exacto contentus tempore vita

Cedat uti conviva satur, reperire queamus. —

Iam satis est. Ne me Crispini scrinia lippi

420

Compilasse putes, verbum non amplius addam.

420. lippum e coniectura Bentleius.

intelligamus.» — *temnens*] Haud raro hoc simplici verbo utuntur poetae. Virg. Aen. 4, 542: *Si genus humanum et mortalia temnitis arma*. 6, 620: *Discite iustitiam moniti et non temnere divos*. In prosa oratione legitur apud Tacit. Hist. 3, 47.

417-424. *Inde fit cet.*] «Maxime propter insanum hoc ceteros divitiis superandi studium fit, ut tam raro inveniamus, qui reapse se beatum existimet.» — *ut conviva satur*] Aristoteles apud Maxim. et Anton. p. 878: *Ἐκ τοῦ βίου κράτιστόν ἐστιν ἐξελεῖν ὥς συμποσίον, μήτε διψῶντα, μήτε μεθύοντα*. Anonym. apud Stob. Gessneri Ed. Tigur. 1539, p. 49: *Ὡσπερ ἐκ συμποσίου ἀπαλλάττομαι οὐδὲν δυσχεραίνων, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ βίου, ὅταν ἡ ὥρα ᾖ*. Lucret. 3, 954: *Cur non, ut plenus vitae conviva, recedis Aeque animoque capis securam, stulte, quietem?* — *Crispini*] «Philosophi cuiusdam loquacissimi nomen, qui ἀρετάλογος dictus est; scripsit etiam versus de secta Stoica.» Schol. *Ineplum* vocat Sat. 4, 3, 438. Cfr. Sat. 4, 4, 44. 2, 7, 45. — *lippi*] Cum ipse quoque Horatius inter-

dum lippus (Sat. 4, 3, 30 et 49.) esset, festiva h. l. in semet ipsum ironia nonnullis usus videtur. Cfr. omnino Jacobs Lectt. Venus. p. 305-347., qui Horatii mentem sic explicat: *«Es ist Zeit, dass ich aufhöre, um dem kurzsichtigen, an Augen und Geist blöden Crispin, dem ich so schon von aussen in etwas gleiche, nicht auch noch in breiter Geschwätzigkeit gleich zu werden.»* Verum fieri potest, ut de brevi sua lippitudine hic ne cogitarit quidem, sed tantum de hominis insulsi facie in modum misere ridiculum assiduo illo malo deturpata, «oculis humidis, rubidis, fortasse ex sua sedē propulsis, continuato fletu, carbunculis et ulceribus aut supercreescentibus aut cavis ut sordidis,» quomodo varia lippitudinis genera describit Celsus 6, 6. etiam hoc docens: *fit ea in aliis brevis, in aliis longa et quae vix unquam finiatur*. Frequens autem lippitudinis mentio etiam apud Aristophanem, ut Ran. 492 cet. Ridiculi nescio quid in hoc morbo videbant antiqui, ut in calvitie ac similibus. — *scrinia*] Lepide significat Crispinum tota scrinia librorum a se conscriptorum plena domi habuisse.

SATIRA II.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne

II. Satirae huius cardo vertitur in v. 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt*; cuius sententiae varia exempla cum proposuisset vv. 4-27., iam, ut eandem confirmet atque clarius illustret, transit ad deridendos matronarum moechos, amatores libertinarum domi suae degentium ac suo corpore quaestum suo pro lubitu facientium, adventores denique meretricum volgarium et a lenonibus interdum vel nutritarum (Iuven. 6, 320: *lenonum ancillas*), vel tantum sub noctem ad quaesticulum faciendum in cellis ab illis conductis exceptarum (Iuven. 6, 127: *lenone suas iam dimittente puellas*), atque ad triplicis huius generis scortatorum parem, etsi diversam stultitiam traducendam, ita tamen, ut iuvenes maximopere ab adulteris cum matronis committendis dehortetur. Quo quidem in argumento non sine lasciva quadam petulantia liberius exspatiatur; id quod negari nequit, nec vero ab iis, qui Plauti, Lucili, Catulli similes locos meminerint, reprehendi debet. Atque hoc ipsum protervius argumentum utique longe uberiorem ridiculi materiem poetae praebebat, quam si post v. 27. plura praeterea contrariorum vitiorum exempla aliaque stultitiae genera, ambitionem puta vel truculentiam, tractare perrexisset. Franke hanc satiram ad a. 714. refert et

omnium primam fortasse esse dicit, compositam ante amicitiam cum Maecenate iunctam. Iam anno 713. eam scriptam putat Grotefend.

4. *Ambubaiarum*] «Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicines lingua Syrorum a v. *abub*, *ambub*, tibia.» SCHOL. Cum scortis consociantur apud Sueton. Ner. 27. — *collegia*] iocose, quasi harum muliercularum greges, quibus praeerant lenones, essent ex iis collegiis sodaliciis QVIBVS, ut est in Inscrip't. m. Lat. N. 4075. al., EX S. C. COIRE LICEBAT. — *pharmacopolas*] circulatorum genus, de quo Cato apud Gell. 4, 45, 9: itaque (M. Caelium) auditis, non auscultatis, tamquam pharmacopolam; nam eius verba audiuntur, verum ei se nemo committit, si aeger est. — *Mendici*] Videntur harioli, Isiaci, Galli (Cybelae sacerdotes, *μυτταγγοί*), fortasse etiam Iudaei. Iuven. 6, 513: *Arcanam Iudaea tremens mendicat in aurem* Interpres legum Solymarum cet. «*Bettelpropheten*.» — *mimae*] «mulierculae gesticulariae in mimis et saltatriculae,» ut ait Gellius 4, 5, 3. — *balatrones*] «Balatrones et blateas bullas luti ex itineribus aut quod de calceamentorum soleis eraditur, appellabant.» Festus. Ad quem locum C. O. Müller: «Alia antiquorum grammaticorum interpretamenta affert Interpres Cruquii, qui *blatrons*»

Maestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli:
 Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
 Dicatur metuens, inopi dare nolit amico, 5
 Frigus quo duramque famem propellere possit.
 Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
 Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,
 Omnia conductis coëmens obsonia nummis:
 Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi, 10
 Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.

Sat. II. 6. *depellere* Lct et Bentl. e Codd. (atque, ut videtur, omnes Pottierii. Ut nos, BbScdp et «maior pars» Codd. Bentl.)

nes eos proprie dictos esse tradit. In Glossariis Labb. est: *Balatro*, ἄσωτος, et *Blato*, παταολόγος. Quod Paulus dicit vix credibile a Festo prolatum esse. Sed hic *balatrones* a blateis sive luti bullis appellari prodiderat, ni fallor. Ut lutum calceis, sic hi scurræ divitibus vel invitis adhaerent. — *sollicitum*] propter quaestriculum imminutum. — *Tigelli*] «M. Tigellius Hermogenes musicae artis peritissimus et vocis eximiae C. Iulio Caesari dictatori familiaris fuit et post Cleopatrae acceptus maxime, Augusto quoque Caesari amicissimus, eo quod dulce caneret et urbane iocaretur, adeo ut inter familiares et domesticos haberetur.» COMM. CAUO. De hoc Tigellio Cic. ad Fam. 7. 24. 2: *Habes Sardos venales, alium alio nequiores. Cognosti meam causam et istius salacis iniquitatem.* Diversum hunc maiorem Tigellium esse ab Tigellio Hermogene post Dacierium accurate demonstravit Kirchnerus. — *benignus*] ἀντρολογία. Non enim benignus erat, sed prodigus. Ve-

rum hoc dicit ex illorum persuasione, quibus propter dona in eos collata benignus videbatur.

6-12. *propellere*] in pr. orat. frequentius *depellere*, quod gloss. a nonnullis vero substitutum est, iam apud Schol. Iuv. 14. 273. *Frigus et famem propulsare* dixerunt Cic. de Finn. 4. 25. 69. Tac. Ann. 14. 24. — *ingrata*] non «tetra, foeda», sed quae nunquam satiatur, nunquam acceptis contenta est. — *Lucet. 3. 1016: Deinde animi ingrati naturam pascere semper Atque explorare bonis rebus satiareque nunquam est.* — *stringat*] «avidè devoret adeoque consumat.» «Sumpta metaphora a ramis, quos stringimus, quando illos nudamus foliis.» COMM. CAUO. Est igitur h. l. idem ac *destringere*. — *malus*] pravus et nequam, ἄσωτος. — *ingluvie*] pr. προγοργεῖν (*Kropf*) avium. — *conductis*] Proprie de operibus publicis et privatis dicitur, raro de pecunia fenori sumpta, ut hic et Iuv. 14. 46. — *ab his*] aequè prodigis. — *Fufidius*] fenerator ignotus, nisi vero est Fu-

Fufidius vappae famam timet ac nebulonis,
 Dives agris, dives positus in fenore nummis:
 Quinas hic capiti mercedes exsecat atque,
 Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget; 15
 Nomina sectatur modo sumpta veste virili
 Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,
 Iuppiter! exclamat, simul atque audivit? At in se
 Pro quaestu sumptum facit hic. Vix credere possis,
 Quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti 20

48. exclamet SC (non Bbcdp).

fidius, eques Romanus ornatissimus et negotiator apud Cic. in Pis. 35, 86. — vappae -- ac nebulonis] Cf. Sat. 1, 4, 404.

43-22. Dives] Idem versiculus est A. P. 421. — Quinas -- mercedes] usuram solitam, id est, singulis mensibus centesimam (12 Procent) quintuplicatam (60 Procent). Iuvenal. 9, 6: Crepereius Pollio, qui triplicem usuram (36 Procent) praestare paratus Circuit et fatuos non invenit. Cfr. Cic. Verr. 3, 74, 465: *pensitarum tibi (pecunia publica) binas centesimas (24 Procent)? — capiti] sorti, summae in fenore posita, «Hauptgut, Capital.» — exsecat] «extorquet, extundit, exprimit;» nos simili metaphora: *Zinsen aus dem Capital heraus schlagen, herausziehen.* — tanto acrius urget] «Tanto gravioribus usuris onerat unum quemque, quanto intellexerit eum negligentius res suas agere et luxuriosius vivere;» ut, si quando sors tota aut ex parte perdenda sit, magnas saltem centesimas per tempus ad omne da-*

mmum resarciendum sufficiens inde percipiat. — Nomina] *syngraphas, Schuldverschreibungen, obligations.* — sectatur] «studiose venatur, quaerit adolescentes circiter XVI. annorum, quibus patres parci et severi non satis pecuniae ad sumptus faciendos praebent, hisque illicito modo et suo cum periculo pecuniam fenori dat vel in mortem parentum vel donec lege Laetoria, quae vetabat minorem annis XXV. stipulari, soluti essent.» Tabulas conficere et syngraphas cum quoquam facere is, qui in patris potestate erat, non poterat. Cic. pro Cael. 7, 47. — tironum] Toga pura (veste virili) sumpta pueri a patre deducebantur firones. Suet. Ner. 7: (Nero) *deductus in forum tiro populo congiarium, militi donativum proposuit.* — Pro quaestu] «ratione quaestus habita,» *dem Erwerbe gemäss.* — sibi non sit amicus] «ut qui perpetuo genium suum defraudet.» — pater ille, Terentet.] Menedemus in Terentii *Εαν- τὸν τιμωρομένην*, cuius ob severi-

Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
 Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.
 Si quis nunc quaerat Quo res haec pertinet?: illuc:
 Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
 Maltinus tunicis demissis ambulat; est qui
 Inguen ad obscenum subductis usque facetus;

23

23. *Maltinus* Bp: *Malthinus* S, LCTM, *Malchinus* bed, F et Bentleyus.

tatem Clinia filius in Asiam militatum profectus erat.

23-26. *Quò r. h. pertinet?* «His omnibus in medium prolati quid tandem tibi vis?» — *Maltinus*] Sic cum Codd. scribendum videbatur, ut *Maltinus* est Manlii cos. cognomen apud Iustinum 38, 3. et in Trogi Prologo 38, a *malta*, quod voc. per iocum pro homine molli atque effeminato usurpabant. Lucil. 27, 22: *Insanum vocant, quem mallam ac feminam dici vident*. Hic Maltinus aliunde notus non est. Namquod Schollastae afferunt: «sub Mallini nomine quidam Maecenatem suspicantur significari», cui opinioni favent etiam Interpretes nonnulli recentiores, egregie refutavit Madvig Opusce. I. pag. 64 seqq.: «Sane scurrilis et ab Horatii Maecenatisque coniunctione alienissima esset talis sub ficto nomine Maecenatis irrisio.» Atque ut concedamus hanc Satiram eo tempore scriptam esse, quo ignotus etiam tunc Maecenati ac fortasse propter studia partium ab eo aversus erat, sane totum cum librum ederet, hunc versum, si Maecenatem offendere poterat, mutasset aut oblitterasset. — *tunicis demissis*] Plant.

Poen. 5, 5, 24: *Sane genus hoc muliebrosus est tunicis demissiciis*. «*Demissiciae tunicae sunt, quibus homines molles ad crura a frigore defendenda utebantur contra veterem Romanorum morem.*» Madvig. Hinc in luxuriae signis haec coniungit Seneca Controv. 2, 14: *quod unguento coma madet, tuum est; quod laxior usque in pedes tunica demittitur, tuum est*. Differunt proprie *tunicae solutae*, quibus Maecenas *disinctus in urbe semper incessit* (Seneca Epp. 44.), etsi, ut videmus in vv. Senecae patris, utrumque saepe coniunctum erat. — *ambulat*] superbo incessu, ut Epod. 4, 5. — *subductis*] Quintil. 11, 3, 438: *Cui latius clavi ius non erit, ille cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum*. — *facetus*] «hoc ipso indecoro habitu pulans se eleganter esse vestitum.» *Facetus* et *elegans* haud raro componuntur,

27. Hunc versum repetiit Horatius Sat. 4, 4, 92. — *Pastillos*] *Würzmorsellen*. Martial. 4, 87, 4: *Ne gravis hesterno fragres, Pescennia, vino, Pastillos Cosmi luxu-*

Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.

Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse nisi illas,

Quarum subsuta talos tegat instita veste:

Contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem. 30

Quidam notus homo cum exiret fornice, Macte

Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.

Nam simul ac venas inflavit tetra libido,

Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas

riosa voras. Seneca Ep. 86: *Descripturus infamem et nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rufillus olet.* — *Rufillus = Gargonius*] Homines fuerunt non infimae plebis, quoniam poeta propter istam eorum irrisiōnem in aliorum reprehensionem atque invidiam incurrat. (Sat. I, 4, 94 sqq.) *Gargonius* cum Codd. edidi, ut in Cic. Bruto 48, 480. et A. *GARGONIUS* est in inscript. a. u. c. 648. apud Furlanetti *Iscriz. d'Este* pag. 46. Eundem putant, cuius caecozelian et stulte dicta irridet Seneca rhetor Suas. 8. extr. — *hircum*] foedum alarum odorem.

28-36. *Nil medium est*] «Nemo πόρεσιν inter duo vitia servat.» — *tetigisse*] A. P. 433: *Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam.* — *subsuta*] Non videtur hypallage, sed proprie locutus est; nam extremus stolae margo subsuitur institae. — *instita*] fasciola simbriata in ima stola matronarum, cum libertinae tunica uterentur. Ovid. A. A. I, 34: *Este procul villae tenues, insigne pudoris, quaeque togis medios, instita longa, pedes.* «Quia matronae stola utuntur ad imos usque pedes demissa, cuius imam partem ambit

instita subsuta, id est, coniuncta.» (unten besetzt, verbrämt. FREUND.) «Instita autem Graece dicitur περιεδλον, quod stolae subsuebatur, qua matronae utebantur; erat enim tenuissima fasciola, quae praetextae» (potius tunicae superiori) «adfixebatur.» COMM. CROQ. — *olenti in fornice stantem*] «prostantem adventoresque expectantem in calido lupanari. (Iuven. 6, 424.) Vibius Rufus Sen. Contr. 4, 2: *Redoles adhuc fuliginem fornices.* Iuven. 44, 170: *nudum olido stans Fornice mancipium.* In vv. *fornice stantem* littera e non producit ante duplicem st, ut mox v, 74. Sat. I, 3, 44. Sat. I, 5, 33. — *Quidam notus*] «honesto loco ortus, non ignobilis.» Lepida est Acronis narratiuncula: «Catone transeunte quidam exiit de fornice; quem cum fugeret, laudavit et revocavit. Postea cum frequentius eum exeuntem de eodem lupanari vidisset, dixisse fertur: *Adolescens, ego te laudavi, tamquam hic interdum ventres, non tamquam hic habitares.*» — *sententia dia Catonis*] formula Lucilianna: *Valeri sententia dia.* — *venas*] ut Pers. 6, 72: *morosa -- vena.* — *descendere*] Fornices isti erant cellae cameratae, in terram de-

Permolere uxores. Nolim laudari, inquit, 35
 Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
 Audire est operae pretium, procedere recte
 Qui moechos non voltis, ut omni parte laborent;
 Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
 Atque haec rara, cadat dura inter saepe pericla. 40
 Hic se praecipitem tecto dedit; ille flagellis
 Ad mortem caesus; fugiens hic decedit aerem
 Praedonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
 Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
 Accidit, ut quidam testes caudamque salacem 45

38. *moechis* BbSp, LClFJ, *moechus* d. — 45. *cuidam* (p) LCl, item Bentleyus et Reisigius.

pressae. — *Permolere*] V. comitum de coitu, ut *μύλλειν* Theocrit. 4, 38. Romanorum de tota hac re opinionem his verbis complexus est Plautus *Curcul.* v. 35: *Nemo ire quemquam publica prohibet via. Dum ne per fundum saeptum facias semitam, Dum tete abslineas nupta, vidua, virgine, Iuventute et pueris liberis: ama quid lubet.* — *laudari*] Hac infinitivi forma antiqua utitur etiam infra v. 78. *Sat.* 2, 8, 67. *Epp.* 2, 4, 94. 2, 2, 448. — *cunni albi*] «Respexit ad stolam candidam, qua vestiebantur matronae; nam meretrices habebant nigram (vel potius pulchram) vestem.» *Comm. Catq.* — *Cupiennius*] «C. Cupiennius Libo Cumanus, Augusti familiaritate clarus, corporis sui diligentissimus, sectator matronarum concubitus.» *Poppo.*

37-46. *Audire cel.*] «Urbane abutitur Ennianis versibus: *Audire est operae pretium, procedere recte Qui*

rem Romanam Latiumque augescere voltis.» *Schol.* Quo ex loco defenditur lectio *moechos* adversus dativum. Sensus autem est idem: «qui non voltis moechos prospera sorte uti.» — *Atque haec rara, cadat*] «contingat, ut ea quidem rara.» — *ille flagellis*] «Hoc de C. Crispo Salustio dicitur, qui deprehensus ab Annio Milone in adulterio Faustae, Sullae filiae, uxoris eius, flagellis caesus esse dicitur.» *Schol.* — *Praedonum*] «nocturnorum per Urbem grassatorum.» — *pro corpore*] «pro obscena parte corporis, ne testes ei absunderentur.» *Schol.* Cfr. *Sat.* 2, 7, 65 sqq. — *perminxerunt*] «stupraverunt.» *Schol.* «Contumeliae causa eum stuprare iussi sunt ab adulterae marito.» — *Calones* h. l., qui *Epp.* 4, 44, 44. *mediastini*, servi viliores. — *quidam* — *Demeteret ferro*] *supple.* quod per se intelligitur, «adultero.» — *Jure*] Est formula iudicialis: *iure*

Demeteret ferro. Iure, omnes; Galba negabat.
 Tutior at quanto merx est in classe secunda,
 Libertinarum dico, Salustius in quas
 Non minus insanit, quam qui mocchatur. At hic si,
 Qua res, qua ratio suaderet quaque modeste 50
 Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
 Esse, daret quantum satis esset nec sibi damno
 Dedecorique foret. Verum hoc se amplectitur uno,
 Hoc amat et laudat: Matronam nullam ego tango.

46. *Demeteret ferrum* LCt, *Demeterent ferro* Barthū et Bentleyi conī, item Fea ex suo Codice V. B. et Reisig Lat. Spr. p. 194. — 48. *in qua* ex Cod. Regio Bentleyus. — 51. *Munifico* p, *Munifico* superscr. un b, *Munificum* superscr. o c. Accusativum ex quinque Codd. recepit Potterius.

caesum videri. Sic h. l. «iure ac merito cum castratum esse omnes aiebant.» — *Galba negabat*] «Galba iuris peritus et ipse sectator matronarum, qui dicebat non iure factum, ut testes amputarentur, quia primo adulterii poena pecuniaria erat.» (?) ACROB. Servium Galbam iurisperitum vocant Porphyrio et Comm. Cruq. Alii pro eo habent, cuius est epistola apud Cic. ad Fam. 40, 30. Probabilius Weichert Lectt. Ven. 2. p. 42. pro A. Galba, Octaviani scurra.

47-54. *in classe secunda*] Festive institutum illud Ser. Tullii, ex quo Populus Romanus in V. classes descriptus erat, ad libertinas transfert. — *Salustius*] Probabiliter est nepos sororis Salustii historici ab hoc adoptatus, ad quem circiter XV. annis post scripsit Od. 2, 2. De eo consule Tacit. Ann. 4, 6, 3, 30. Fuit post Maecenatis mortem

particeps secretorum Augusti. Is h. l. adolescens, ut erant plerique, quos per priores satiras vellicat, insanisse in libertinas, magnam pecuniam in eas insumpsisse, dicitur. — *At hic*] «At hic ipse Salustius, si vellet pro re sua familiari et ut iubet ratio munificus esse in amicos inopes, meritum honorem sibi pareret, quin eodem tempore etiam libertinis, quibuscum consuevit, quantum sufficit dare posset, non tamen donis eas onerans; verum mira stultitia abreptus, qua prorsus ridiculum se reddit, veluti virtute sua gloriatur, quod matronam nullam corruptat.» — *hoc se amplectitur uno*] «hoc solo sibi blanditur.» ACB. — *Hoc amat*] Est potius ablativus «propter hoc se amat, *φιλαυτός ἐστι*, propter hoc se laudat;» quam accusativus. Sic Sat. 2, 7, 34: *ita te felicem dicis amasque* (te). Est nostrum *sich auf etwas zu gute thun*.

Ut quondam Marsaeus, amator Originis ille, 55
 Qui patrum mimae donat fundumque laremque,
 Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
 Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
 Fama malum gravius quam res trahit. An tibi abunde
 Personam satis est, non illud, quidquid ubique 60
 Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
 Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid inter -
 Est in matrona, ancilla peccesne togata?
 Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
 Nomine deceptus, poenas dedit usque superque 65

63. *peccesne* BbSedp, Clf et Pottierii omnes praeter unum 9. (*matrona, ancilla, peccesne* distinxit Bentleius.)

55-63. *quondam*] «abhinc aliquot annos.» — *Marsaeus*] homo ignotus. — *Originis*] «Romae fuerunt (eodem tempore, circiter a. u. c. 710.) tres meretrices nobilissimae, Origo, Lycoris et Arbuscula.» COMM. CAUQ. Lycoridem Virgili, verò nomine Cytheridem, Antoni et Cornelii Galli amicam fuisse dicit Servius ad Ecl. 40, 2. — *donat*] H. l. in propositione relativa praesens pro perfecto, ut alibi in narrationibus directis. Vide omnino ad Sat. 4, 6, 43. Madvigii disputationem. Etenim alii pro praeteriti synecopa male habent. — *Nil fuerit mi cet.*] Manifesto Marsaei sunt verba, non Salustii, qui sic idem his diceret. — *Verum est cet.*] «At», respondet Horatius, «res tibi est cum mimis et meretricibus, e quarum amore graviora etiam famae quam rei familiaris damna oriuntur.» — *trahit*] «sibi contrahit.» — *Personam*] «conditionem ac statum alicuius», h. l. matronae. — *ubique*] «In quacun-

que persona peccas.» — *oblimare*] Ut illuvies pingue pratum limo obducit atque sterile reddit, sic patrimonium a prodigo consumitur. — *Quid inter - Est*] ad culpam. «Negat interesse quidquam, utrum quis in matrona an in ancilla an etiam in adultera delinquit; secutus opinionem Stoicorum, qui omnia peccata paria esse dicunt.» SCHOL. De verbo inter duo versus diviso conf. Sat. 2, 3, 117. Epp. 2, 2, 93. A. P. 424. — *ancilla - - togata*] Ita iunge, ut duae dumtaxat sint personae, non tres, ut cum Scholiastis vult Bentleius. Etenim per totam satiram de ancillis proprie dictis nusquam loquitur. Sic autem contemptim vocat libertinas, quae tunica et toga pro matronarum stola et palla vestiebantur. — *peccesne*] «bonam famam perpendo, rem familiarem oblimando.» Altera lectio *peccesne* soloeca videtur. Bentleius pro nostra contulit v. 76: *Tuo vilio rerumque labores, Nil referre putas?*

Quam satis est, pugnīs caesus ferroque petitus,
 Exclusus fore, cum Longarenius foret intus.
 Huic si mutonis verbis mala tanta videntis
 Diceret haec animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
 Magno prognatum deponco consule cunnum 70
 Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?
 Quid responderet? . . . Magno patre nata puella est.
 At quanto meliora monet pugnantiāque istis
 Dives opis natura suae, tu si modo recte
 Dispensare velis ac non fugienda petendis 75

68. *videnti* BbScp., «scripti codices (Bentleii) ad unum omnes»,
 Lt et Bentleius. (Ut nos, d. et Pottierii tres.)

(Sat. 1, 8, 2: *faber incertus scammum faceretne Priapum.*)

64-79. Iam nimia in rebus venereis cupiditate in universum vituperata pergit ad moechos acerbissime castigandos et a matronis sectandis deterrendos. — *Villius*] forsasse Sex. Villius (Annalis, Milonis familiaris. (Cic. ad Fam. 2, 6, 4.) — in *Fausta Sullae gener*] «non vere gener sed quia filiam Sullae (Faustam, Milonis coniugem) stupravit ita frequenter, ut ipse gener esse videretur.» Acn. Ut hic Villius in *Fausta S. gener*, sic Tac. Ann. 3, 24: *D. Silanus in nepti Augusti adulter.* — *hoc m. uno Nomine deceptus*] «illectus ad stuprandam Faustam, ut gloriari posset sibi rem esse cum dictatoris filia.» — *usque*] «usque eo quod satis esset.» — *Exclusus fore*] ἀποκεκλεισμένος τῶν πυλῶν. Aristoph. Lys. 423. — *Longarenius*] alius moechus Faustae, quem illa tunc Villio praeferebat. Huic autem excluso Longarenius per grassato-

res nocturnas insidias telenderat, — *mutonis*] προσωποποιία admodum ridicula, qua peni ipsi oculi, quibus viderit mala illa, cum Villus pugnīs caederetur ferroque peteretur, et verba tribuuntur. «Sapientior est pars libidinosa domino suo.» GERN. — *Diceret haec animus*] «Si animus (*der sinnliche Trieb*) cum eo mutonis causam sic ageret.» — *Quid vis tibi?*] Formula est reprehensionis cum admiratione coniunctae: «Was soll das? Wo denkst du hin?» Cic. de Orat. 2, 67, 269. et Propert. 4, 53: *Quid tibi vis, insane?* — *stola*] Vid. ad v. 63. — *ira*] «furor libidinis, tentigo, prurigo.» — *puella*] de adolescentula nupta, ut saepe. Vid. ad Od. 3, 44, 40. — *istis*] «nugis, quas tu profers.» — *opis*] non «auxilli», sed antiquae pro opum. Plant. Capt. Prol. 45: *Vos qui potestis ope vestra censerier.* — *Dispensare*] quemadmodum in divite domo omnes res recte atque ordine a dispensatore administran-

Immiscere. Tuo vitio rerumne labores,
 Nil referre putas? Quare, ne poeniteat te,
 Desine matronas sectarier, unde laboris
 Plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.
 Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos — 80
 Sit licet hoc, Cerinthe, tuum — tenerum est femur aut crus
 Rectius, atque etiam melius persaepe logatae est.
 Adde huc, quod mercem sine fucis gestat, aperte
 Quod venale habet ostendit, nec, si quid honesti est,
 Laetat habetque palam, quaerit quo turpia celet. 85

78. *sectari matronas* Bp. — 81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum* BbSedp et plerique Pottierii, LCT: *Sit licet, o Cerinthe, tuum* F, *Sit licet, o Cerinthe, tuo* e Codd. Bentleyus et M. — 82. *est om.* Bdp, LCTF. (Addidit Bentleyus ex Blandiniis Cruquianis.)

tur. — *Tuo vitio rerumne cel.*] «Utrum propria tua culpa labores, an propter externam aliquam necessitatem, cui obniti non potes: illud autem longe peius magisque reprehendendum.»

80. 81. In nostra lectione primum absolute ponuntur vv. *inter niveos viridesque lapillos*, prorsus ut apud Liv. 9, 47: *quem -- inter purpuram atque aurum, oneratum fortunae apparatibus suae; -- in-cruentus devicit*: iunguntur autem vv. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum*; quod qui adhuc defenderunt varie interpretati sunt. Lambinus: «Licet ames matronas unionibus et gemmis collucentes;» vel accuratius: «licet haec tua stultitia sit, ut ames divites matronas.» Torrentius: «Hoc tibi permissum sit, hoc peculiare, ut inter gemmarum atque unionum fulgores cum matronis delicias facias.» Reisig: «*Mag das auch dein Geschmack sein, das gönne ich*

dir.» Similiter Dünzler: *Dieses mag (ich überlasse es dir) deine Sache sein, nämlich die prächtig geschmückte Schöne*; videlicet ut Cerinthus homo vanus fuerit, qui splendido ornatu lapillisque pretiosis capi se pateret. In qua explicatione nunc acquiescimus. Cerinthus autem Horatii idem fuisse atque ille, cuius amores celebravit Tibullus Lib. 2, 2. et Lib. 4, 2. sqq., non potest. Nam Horatianum floruisse circiter a. u. c. 715. necesse est, Tibulli Cerinthus a. u. c. 730., quibus XV. annis flos actatis utique illi transierat.

84. 85. «Nec facit ut feminae nobiles, quae si quid pulchri habent, hoc ostendant, anxie contra artes circumspiciunt, quibus naevos membrorumque deformitatem occultent.» Particula enim *nec* cum ad vv. *laetat habetque pertinet*, tum ad v. *quaerit*. «Coniunctio autem utriusque sententiae»

Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos
 Inspiciunt, ne, si facies, ut saepe, decora
 Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
 Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix.
 Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei 90
 Contemplare oculis, Hypsaea caecior illa,
 Quae mala sunt, spectes. O crus! o brachia! Verum
 Depugis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
 Matronae praeter faciem nil cernere possis,
 Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis. 95

88. *ducat* contra libros Bentleyus, coll. Pers. 5, 476. — 90, *tu corporis* — *Contemplare* — *spectas* Benth. conl., nisi quod Codd. aliquot exhibent *Contemplare*. — *Lyncei* B, CFMJ: *Lynceis* s. *linceis* bSedp, Lt.

ut Pandii verbis utamur Turs. I. p. 350. «ea est, qua duae res causae vel rationis nexu ita cohaerentes, ut in eo explicando adhiberi possit vel *quum* vel *si* [vel *dum*], aequo loco et *ἐκ παραλλήλων* componuntur.» — *mercem sine facis*] «corpus venale sine lenocinio et externis ornamentis.» — *honesti*] «pulchri», ut Virg. Ge. 2, 392: *Et quocunque deus circum caput egil honestum*.

86-93. *Regibus*] pro «divitibus.» — *facies*] «universa corporis forma.» — *molli fulta pede*] Intellige crura imbecilla et vitiosas ungulas. Sic Xenoph. de re eq. 4, 3, commendat in equis *παχεῖς ὄνυχας*, reprehendit *λεπτοὺς*. — *inducal*] «decipiat, fallat.» — *hiantem*] «cupidum.» Gloss. — «*Clunes* dixit in feminino genere, sed Iuvenalis (14, 464.) hic *clunis* dixit, quod lenemus.» Aca. — *ardua*] «hochragend». Virg. Ge. 3, 79. de equo: *Illi ardua cervix Ar-*

gutumque caput, brevis alvus obesa-que terga, Luxuriantque toris animosum pectus. — *ne corporis cet.*] «Sic noli tu acriter contemplari atque admirari, quae pulchra sunt in muliere, caecutire in his, quibus deformis est.» — *Lyncei*] ut *Achillei*, *Oilei*. Pind. Nem. 10, 62: *ζεῖνον γὰρ ἐπιχθονίων πάντων γένετ' ὀξύτερον Ὀμμᾶ*. Cf. Epp. 4, 4, 28. — *Hypsaea* — *illa*] «Platia (Plautia) Hypsaea vitiosos oculos habuisse dicitur, quam hic amare in transitu percussit.» Poarn. — *caecior* — *spectes*] «omnino non spectes.» Vid. ad Od. 3, 7, 24: *surdior* — *audit*. — *O crus*] matronae pulcherrimum! Philodemus in Anth. Pal. I. p. 120: *Ἄ ποδόος, ὦ κνημῆς, ὦ τῶν ἀπόλωλα δικαίως Μηροῶν*. — *Depugis*] (*lendenlos*. Voss.) *ἀπαξ λεγόμενον*. Simonides Amorg. 7, 76: *Ἀπυγός, αὐτόκωλος· ἃ ταλας ἀνὴρ, ὅστις κακὸν τοιοῦτον ἀγκαλίζεται*. — *nasuta*] ut *auritus*,

Si interdicta petes, vallo circumdata — nam te
 Hoc facit insanum —, multae tibi tum officient res,
 Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
 Ad talos stola demissa et circumdata palla,
 Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem. 100
 Altera, nil obstat: Cois tibi paene videre est
 Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
 Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
 Insidias fieri pretiumque avellier ante

97. officiant Sdp et corr. bc.

«grandi naso.» — Catia] «quae propter pulchritudinem crurum neglecto pudore veste accincta utebatur. — Haec autem adeo impudica fuit, ut in aede Veneris Testinae ad theatrum Pompeianum, quod in campo fuit, adulterium cum Valerio Siculo colono, tribuno plebis, velo obducto commiserit.» COMA. Cayo.

98-100. Custodes] «spadones eam stipantes.» — lectica] qua aulaco operta per Urbis plateas gestatur. — ciniflones] «Ciniflones et cinerarii eadem significatione apud veteres habebantur, ab officio calamistrorum, i. e. ferrorum in cinere calefaciendorum, quibus matronae capillos crispabant. — Dicti autem ciniflones ab eo, quod in cinerem flant ad ferrum calefaciendum.» Acaox. Alii habent pro ancillis, *Haarkräusterinnen*, ut Iuv. 6, 493: *Altera* (ancilla) — *pectilique comas et volvit in orbem*. Sed voc. forma mascul. refert genus. — parasitae] clientae aliaeque feminae tenuiore loco ortae, quae cum matrona nobili versari solent et ab ea crebro iuvantur. Egrege has describit Hie-

ronymus ad Eustochium suam 22, 29. haec scribens: *Eas virgines et viduas, quae otiosae et curiosae domos circumcunt matronarum, quae rubore frontis attrito parasitos vincunt mimorum, quasi quasdam pestes abiice.* — palla] Stolae, ut notum est, palla superiaciebatur, h. l. circumdabatur. — Plurima] «complura alio quoque»; est veluti *ἀναπορά* vv. multae res. — rem] «totius corporis formam.»

101-110. Altera cet.] «Quod ad alteram (libertinam) allinet, nihil tibi obstat, quominus singula eius membra oculis examines; nam per vestem Coam (bombycinam sive sericam) pellucidam, qua induta est, paene ut nuda conspicitur, unde videre tibi licet, an forsitan varum vulgumve habeat cras cet.» — Cois cet.] Seneca de Benef. 7, 9: *Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus aut denique pudor possit; quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. Hac ingenti summa ab ignolis etiam ad commercium gentibus arcessuntur, ut matronae nostrae ne adulteris*

Quam mercem ostendi? «Leporem venator ut alta 105
In nive sectetur, positum sic tangere nolit,»
Cantat et apponit: «Meus est amor huic similis; nam
Transvolat in medio posita et fugientia captat.» —
Hiscine versiculis speras tibi posse dolores
Atque aestus curasque graves e pectore pelli? 110
Nonne, cupidinibus statuatur natura modum quem,
Quid latura sibi quid sit dolitura negatum,
Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?

410. *tolli* «omnium veterrimus Blandinius», C et Bentleius.

quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant. — Leporem cet.] Expressit epigramma Callimachi 32. Bl., quod tum, ut videtur, pro scolio cantari solebat: Ἀγρευτής, Ἐπὶ κεδεῖς, ἐν οἴρῳ πάντα λαγῶδον διττὴ καὶ πάσης ἰχθυόδοξαλίδος, Στίβη καὶ μετὰ κερχρῆμενος ἦν δὲ τις εἴπη, «Τῇ, τόδε βέβληται θηρίον», οὐκ ἔλαβεν. Χρὺμός ἔρωος τοιδοδεῖ· τὰ μὲν φεύγοντα δίδωκεν Οἶδα, τὰ δ' ἐν μίσσῳ κείμενα παρπύεται. — *positum sic* «cum sagitta fixus, humi stratus iacet» (*ist er so hingestreckt*), «ipse eum non tangit, sed a servo aliquo tolli iubet.» Iunge autem: «Cantat (matronarum sectator), citat cantilenam popularem, in qua est, quomodo venator sectetur leporem; cui imaginī apponit (Od. 2, 5, 13.), adiungit: *Meus est amor cet.*» Virg. Ecl. 6, 34: *Namque canebat, uti -- fuissent cet.* — *pellī* Hanc lectionem cum meis Codd. servavi coll. Od. 4, 7, 34: *nunc vino pellite curas*; ac sane *pectore pelli* allitteratio est Latinis auribus gratissima.

411-419. *Nonne cet.*] «Nonne sa-

lius est quaerere, quem cupiditatibus modum natura statuerit, quid tolerare possit, si denegetur, quid denegatum sustinere non possit, quam nimis et inutilibus cupiditatibus sollicitari?» COMM. CAUQ. — *inane abscindere soldo*] «inutilia ac vana ab utilibus et necessariis praecidere et separare.» COMM. CAUQ. proprie «id, quod omni caret vero pretio, a solida sorte (*Kapital*), ab haud exigua pecuniae summa, scite distinguere, hanc praeferre, illud spernere atque abicere.» — *soldo*] ut Sat. 2, 5, 63; item *caldior pro calidior* Sat. 4, 3, 53. — Totius loci sententia haec est: «Solitae illae nugae, quibus velut cantuiculis se oblectare ac decipere conantur amatores, re vera ad rectam beatamque vitam nihil iuvant; satius est profecto animi cupiditates ipsas tollere Socraticis illis *charitis*, quae modum, quem ipsa statuit natura, nobis monstrant et verum distinguere a falso docent. Ut autem natura ipsa eo ducimur, ut, cum sitis famesque nos cruciet, paratu facillimis quibusque contenti simus, ita etiam in rebus ve-

Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris
 Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter 445
 Pavonem rhombumque? Tument tibi cum inguina, num, si
 Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem
 Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
 Non ego: namque parabilem amo venerem facilemque.
 Illam, «Post paulo», «Sed pluris», «Si exierit vir», 420
 Gallis, hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
 Stet pretio neque cunctetur, cum est iussa venire.
 Candida rectaque sit; munda haecenus, ut neque longa
 Nec magis alba velit, quam dat natura, videri.

nereis versandum est; cur enim, cum ancilla vel puerulus praesto est, salaci prurigne diu nos cruciaremus? — *Pavonem rhombumque*] cibos pretio magis etiam quam sapore insignes, quorum cupidos deridet Sat. 2, 2, 23 sqq. 48 sqq.

420-422. *Illam, Post paulo*] «illam, quae dicere solet, paulo post faciam tibi mei copiam, semperque hoc deludit amatorem.» — «*Sed pluris*] «me vendere soleo; sed plus mihi numerari volo.» — *Gallis*] «Illam castratis Cybelae sacerdotibus relinquendam esse censet, qui tam lentas ambages facile ac patienter ferre queant; sibi contra facilem optat in aliquo epigrammate Philodemus Gadareus, Epicureus;» cuius exstant epigrammata et libri de musica, de rhetorica aliique Herculanj reperti. De eo Cicero, eius aequalis, in Pison. 29, 70. dixit: *Poëma facit ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius.* — *Hanc Philodemus eam dixit, quam*

sibi praesentem esse sinxerat: «hanc, quae nunc ipsum oculis meis obversatur, de qua nunc cogito.» Cum vi quadam v. 425. pronomen repetitur: *Haec cet.* — *Stet*] «constet.» Liv. 34, 50: *centum talentis eam rem Achaeis stetisse.*

423-429. *Candida*] Haec Horatio ipsi, non iam Philodemo esse tribuenda manifestum est. *Candida* autem, ut statim *alba*, imprimis de grato ac splendido faciei colore, nec pallido nec nimis rubro. — *recta*] *geraden Wuchses.* Sic Catull. 86, 4: *Quintia formosa est multis: mihi candida, longa, Recta est.* — *munda*] Plaut. Men. 2, 3, 4: *Munditia inlecebra animo est amantum.* — *Ilia et Egeria est*] «nobilissimis quibusque feminis a me aequiparatur.» — *vir rure recurra*] Propert. 2, 23, 43: *Contra reiecto quae libera vadit amictu, Custodem et nullo saepe litore, placet.* — *Differet haec nunquam* —, *Nec dicet: Timeo; prope iam surgere, quaeso: Infelix,*

Haec ubi supposuit dextro corpus mihi laevum, 125
 Ilia et Egeria est: do nomen quodlibet illi,
 Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurat,
 Ianua frangatur, latret canis, undique magno
 Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
 Desiliat mulier, miseram se conscia clamet, 130
 Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mī.
 Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
 Ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
 Deprendi miserum est; Fabio vel iudice vincam.

429. *vel pallida* d, LC et nonnulli Pottierii, *ne pallida* ex duobus
 Codd. Bentleius, *vae! pallida* e Codd. F. (Ut nos, BbSc,t.)

hodie vir mihi rure venit. — *Ianua frangatur* cet.] Sic apud Apuleium *Metam.* 9, 20. *maritus adultero superveniens suae domus ianuam iam pulsatur, iam clamat, iam saxo fores verberat.* — *vepallida*] «valde, misere pallida, *totdtblass*,» ὀπᾶξ λεγόμενον, ut *vegrandis* Persii 4, 97.

430-434. *conscia*] «ancilla conciliatrix adulterii et conscia suae dominae» (*die Vertraute*). COMM. CAUQ. Sic absolute hoc adiectivo utitur etiam Ovidius A. A. 3, 624: *Conscia* (serva) *cum possit scriptas portare tabellas* (herae). — *Cruribus*] Crudei hac poena interdum afficiebantur servi infideles. Suet. Aug. 67: *Thallo a manu -- crura fregit*. Tib. 44: *Fertur -- utrique -- crura fregisse*. Sunt qui hoc accidisse etiam

Epicteto narrent. — *doti deprensa*] metuat mulier, i. e. «ne propter adulterium manifestum parte dotis multetur.» — *discincta*] quia propter festinationem et animi perturbationem cingi non poterat. — *nummi*] Cf. v. 43. — *puga*] «ne ea poena afficiat, quam significat Catull. 45, 17: *Ah tum te miserum malique fati, Quem attractis pedibus patente porta Percurrent raphanique mugilesque*, potius quam: «ne mutiler.» — *aut denique*] *oder doch in jedem Fall.* — *Fabio vel iudice*] «Si vel ex Fabio, ridiculo illo Stoico (*Sat.* 1, 4, 14.), quaeram, approbabit is sententiam meam, utpote qui ipse aliquando in adulterio deprensus eiusmodi poenas luerit.»

SATIRA III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
 Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
 Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat
 Ille Tigellius hoc: Caesar, qui cogere posset,
 Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
 Quidquam proficeret; si collibuisse, ab ovo

5

III. Praecipuus huius satirae finis est, ut communis illa hominum perversitas exagitetur, qua nostra mala aut plane ignoramus aut summa indulgentia fovemus, in aliorum contra, et persaepe amicorum imprimis, vitia sedulo inquirimus eaque acerbissima severitate reprehendimus. Cuius pravitatis cum excusatio saltem aliqua depromi possit ex Stoicorum sententia, «omnia peccata aequalia esse», (v. 76.) hanc impugnat, contraria Epicureorum doctrina opposita. (vv. 98-112.) Ab illo *παράδοξος* ad aliud eiusdem disciplinae de perfecto sapiente deridendum transit, et quidem sine ulla in certas quasdam personas virulentia, quam supra damnaverat, ita ut alacri et festiva clausula sermo finiatur. — Franke F. H. p. 89: «Post praecedentem scriptam esse cum inde efficitur, quod Tigelli *pridem defuncti* mentio fit, tum quod poeta Maecenati iam cognitus fuit, ut patet e v. 63 sq. Nec fallimur, opinor, si eclogam proxime post II, nec ita multo post primam cum Maecenate congressionem exaratam esse dicimus.» (Cfr. tamen nos ad v. 63.) — «Iam cum Horatius aut a, 743, exeunte aut ini-

tio sequentis Maecenatem primum convenerit, probabile fit, Satiram III. illo circiter tempore, h. e. hieme ann. 743. et 746. compositam esse.»

4-8. Festive miris Tigellii (de quo v. Satir. praeced. init.) moribus atque inconstantia illa, qua semper in diversa aberrare solebat, ita descriptis, tamquam si de hoc uno vitio disserere vellet, *παρά προσδοξίαν* alium inducit v. 49. interrogantem: *Quid tu? Nullane habes vitia?* — *Sardus*] Inest *εἰρωνεία* quaedam in hac patriae eius mentione. Proverbium erat: *Sardi venales; alter altero nequior.* — *Ille*] ut Sat. 1, 2, 53. «Quasi de noto dixit ille.» *Schol.* — *habebat*] *er hatte diess an sich*, ut Cic. Phil. 2, 32, 78: *Habebat hoc omnino Caesar.* — *Si peteret - - proficeret*] «Si quando illo nolente petebat, nihil unquam proficiebat.» Coniunctivis tempora locaque infinita, quibus illud fiebat, significantur. — *collibuisse*] *Nec collibet* neque *collibescit* adhuc reperiuntur est apud scriptores Latinos; sed *collibuit* apud Terentium, *collibitum* est apud Plautum et Ciceronem. — *ab ovo Usque ad mala*] *Ovum* initium coe-

Usque ad mala citaret, Io Bacche! modo summa
 Voce, modo hac, resonat quae chordis quattuor ima.
 Nil aequale homini fuit illi; saepe velut qui
 Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui 40
 Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
 Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
 Omnia magna, loquens, modo: Sit mihi mensa tripes et

SAT. III. 7. *iteraret* Bentleyus coni. — 44. *alebat* Bentleyus ex Cod. Voss. errore; *habeat*. (*Habebat* firmat Seneca Ep. 420.)

nae erat, quippe quod in gustatione statim a balneis offerebatur; poma vero cum bellariis in secundis mensis erant. — *citaret*] «clara voce cantaret,» ut Cic. de Orat. 4, 59, 254. *pacanem citare*; pr. «sonos ciere, movere.» — *Io Bacche*] non tam initium certi cuiusdam cantici, quod ille cantitare solitus sit, quam qualiscunque cantilena convivalis, quarum genus Graeci vocabant *ισθαρχος*. Pollux 4, 7, 53: *παρόδια, ισθαρχοι*. Posterior syllaba in *v. Bacche* produci-
 tur propter arsin in caesura. — *modo summa*] «Tigellius modo utebatur ea voce, quae summā chordā tetrachordi» (quo sonos modula-
 bantur, ut sit in nostro *violina*) «*τῇ ὑπάρῃ*» resonat, id est, gravissimā, *τῇ βαρυτάτῃ*, modo ea, quae imā chordā, *τῇ νήτῃ*, eademque acutis-
 sima, *τῇ ὀξυτάτῃ*, resonat.» GESNER. — *modo hac*] Pronomen *hac* rem magis oculis quasi appropinquat quam *ea*, a quo pronomine prope enclitico quantum potest abstinet etiam haec satirarum genus. — *resonat — chordis*] «e chordis prodit, per chordas sonat», ablat. causalis vel instrumentalis.

9-49. Nil] «Nihil erat aequabile

in illo homine; in nulla re sibi constabat.» Synesius Narr. Aeg. p. 8. Krah. de Typhone: *οὐδ' αὐτὸς τῇ αἰτῇ παραπλήσιος, ἀλλὰ παντοδαπὸν τι κακόν*. — *velut qui*] *βραχυλογία* pro: «Saepe currebat, velut qui fugiens hostem curreret, saepe lente incedebat, velut qui Iunonis sacra ferret.» — *Iunonis sacra*] loquitur de *κατηφόροις*, «quae manibus sublatis sacra quaedam reposita in capitibus ferebant.» (Cic. Aeneid. 4, 3.) H. l. sunt Iunonis, cum alibi memorentur *canephorae* (sic Cic.) Minervae, Cereris (*Attica virgo Cum sacris Cereris*, Sat. 2, 8, 44.), Bacchi, Dianae. — *Saepe decem*] minimum fere servorum numerum. Octo habebat Horatius in familia sua rustica, Sat. 2, 7, 448.; tribus ei coena ministrabatur, Sat. 4, 6, 446. (Sordes obiciebantur Tullio, quem praeforem quinque tantum sequebantur pueri, Sat. 4, 6, 407.) — *tetrarchas*] nomen principum praecipue Gallograeciae et Iudaeae. — *loquens*] «in ore habens, intimam cum principibus familiaritatem, nil nisi magnas res, iactans.» Cic. ad Att. 9, 2a, 3: *nihil nisi classes loquens et exercitus*. — *mensa tri-*

Concha salis puri et toga, quae defendere frigus
 Quamvis crassa queat. Decies centena dedisses 15
 Huic parco paucis contento, quinque diebus
 Nil erat in oculis. Noctes vigilabat ad ipsum
 Mane, diem totum stertebat; nil fuit unquam
 Sic impar sibi. — Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
 Nullane habes vitia? Immo alia et fortasse minora. 20
 Maenius absentem Novium cum carperet, Heus tu,

20. *et fortasse* bScdp, Pottierii omnes, L, Bentl. et Fea, item J:
haud fortasse Feae unus, C1M. (Excidit e Cod. B. v. 20.)

pes] «delphica simplex, qualis decet hominem paucis contentum et plerumque solum sine convivis coenantem.» Delphicis opponuntur monopodia marmorea aut citrea cum pede uno eburneo vel aereo. — *Concha salis puri*] Opponitur salinum argenteum. «Pauperiores in marina concha salem tritum habere solent, quo cum pane vescantur.» Porph. Cfr. Sat. 2, 2, 47: *cum sale panis Latrantem stomachum bene leniet*. Hoc tantum voll, ut sit candidus, *sine faecibus*, defaecatus. — *crassa*] *pinguem togam* similiter dixit Sueton. Octav. 82., *pingues tunicas* Martial. 14, 143., *pingues lucernas* Iuven. 9, 28. — *Decies centena*] milia H. S. (Floren. Rhén. circiter 95000. Franc. Gall. 200000.) Est quasi proverbium, ut nobis *eine Million*. — *quinque diebus*] paucis; ut nos dicimus octo. — *Sic impar sibi*] Seneca Ep. 120: *qualem hunc describit Horatius, nunquam eundem, ne similem quidem sibi; adeo in diversa aberrat*.

20-24. *Immo*] h. l. est eius, qui miratur alterum de re quae certa sit quaerere. — *et fortasse minora*] «Primus, opinor, Aldus Manulius

sincerus vas incrustare voluit et reposuit *haud minora*; quem deinceps plerique omnes nimium patienter secuti sunt. Quid enim? an credibile est hoc lassum esse Horatium? sua vitia non minora esse illis, quae in Tigellio tam acerbè notaverat! — Immo verò sibi *mediocria* tantum vitia esse alibi gloriatur, non Tigellianis similia, Sat. 1, 4, 430. 6, 65. — Summa urbanitas est in v. *fortasse*, quasi non pugnaturus foret, si quis vel aequalia esse diceret.» BERTL., «*Und doch hoffentlich wohl kleinere*.» Exiguam vel potius nullam auctoritatem a Codd. (velut uno Cod. Feae a sec. manu) habet altera lectio *haud fortasse minora*, in qua et languet *fortasse* et omnino Horatius reus fit falsae cuiusdam modestiae. Hand Turs. III. p. 35: «Qui *haud* praeferunt, non animadvertisse videntur, *haud* non recte poni in eo, quem obtinet, loco, neque unquam coniungi posse cum v. *fortasse*. Cum *haud* scribitur, deesse aliquid videtur. Nihil deest, nec quidquam improbari potest in hac quidem sententia: Quae ego me habere concedam, alius sunt potius gene-

Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
 Verba putas? Egomet mi ignosco, Maenius inquit.
 Stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
 Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis, 25
 Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
 Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? At tibi contra
 Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.

25. *Cum tua tu videas* malebat Bentleius, edidit *Cum tua praevid-
 deas* e Cod. Regiae Soc. Rutgersii coni. firmante. — *male* Bentl. e
 Cruquii aliquot Codd.

ris, et, ut opinor, etiam minora. Immo alia enim significat: immo habeo vitia, sed alia.» — *Maenius*] Sat. 1, 4, 404. — *Novium*] hominem ignotum. Novium feneratorem tangit Sat. 1, 6, 424. — Sententiae sic cohaerent cum praeced.: «Atque hoc pro certo affirmare possum me tam stultum et improbum non esse, quam Maenium illum novimus, ut carpat absentes amicos, mihi ignoscant cet.» — *ignoras te*] «nescis, quibus vitiis tu labores, quam reprehensionem mereare?» — *dare* — *Verba*] pro rebus, id est, «decipere, circumvenire.» — *ignosco*] Nota lulum poetarum in verbis cognatis *ignorare*, *ignotum*, *ignosco* brevissimo intervallo se excipientibus. — *improbus*] «nimius, modum longe excedens, ideoque perversus.» Vid. ad Od. 3, 24, 62.

25-28. *pervideas*] *Pervidere* sane significat, ut ait Bentleius, «acute et perspicue et penitus rem videre»; sed, ut ipse significat, quomodo ille, quocum loquitur poeta, sua vitia *pervidet*? Nimirum lippus et propterea oculis collyrio inunctis; id quod huc redit: «parum pervidet.» «Non minus ironice lo-

cutus est quam si quis diceret: Tu, qui tam fortiter plumbeo gladio hostes tuos invadis.» STEPHANUS. Cfr. Od. 3, 7, 24: *scopulis surdior Icari Voces audit*. Sat. 1, 2, 91: *Hypsaea caecior* — *species*. Verbum *praevidere* pro *praetervidere* auctoritate caret; *mala* praefero cum Codd. meis, cum et *lippus oculis inunctis* (cfr. Epp. 1, 1, 29.) per se sufficiat, nec magnopere placeat eandem formulam paucis versibus qualiter repeti, *male lippus*, (*male latus*), *male parvus*, *sultum male talis*. — *aquila*] II. p. 674: *αἰετός, ὃν ῥά τί φασιν ὀξέτατον δέχεσθαι ὑποφρανίων πετεηνῶν*. — *serpens Epidaurius*] Pausan. 2, 28: *Ἀράκοντες* — *καὶ ἕτερον γένος ἐς τὸ ξανδότερον ἔρεπον τῆς χροῆς ἱεροὺ μὲν τοῦ Ἀσκληπιοῦ νομίζονται καὶ εἰσὶν ἀνθρώποις ἡμεῖροι, τρέφει δὲ μόνη σφᾶς ἡ τῶν Ἐπιδαυρίων γῆ*. Ovid. Metam. 48, 670: *In serpente deus (Aesculapius)* — *oculos circumtulit igne micantes*. Ad sententiam cfr. Menand. p. 302. Mein.: *Τι τᾷλλότρινον, ἀνθρώπε βασκανώτατε, Κακὸν ὀξυδερκεῖς, τὸ δ' ἴδιον παραβλέπεις*. — *contra*] ac contrario, vicissim.»

Iracundior est paulo, minus aptus acutis
 Naribus horum hominum; rideri possit eo, quod 30
 Rusticius tonso toga defluit et male laxus
 In pede calceus haeret; at est bonus, ut melior vir
 Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
 Inculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum
 Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim 35
 Natura aut etiam consuetudo mala; namque
 Neglectis urenda filix innascitur agris.

29. 30. *Iracundior* cet.] Elsi universe et generatim de iis vitiis loqui videtur, quae in quocunque homine alios offendere possint, sed eiusdem virtutibus ex hominum honestorum et a malignitate alienorum iudicio compensari debeant, tamen, ut sit, velut lineamenta quaedam suorum morum inniscuisse videtur, secum reputans; propter quae ipsum interdum *μυζηρησται* reprehenderint. Ita se irritabilem esse fatetur Sat. 2, 3, 323. Epp. 1, 20, 25: *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem*; de rustica sua tonsura et cetero cultu neglecto Epp. 4, 1, 94.; rursus de ingenio, quo negligentia ista compensetur, Od. 2, 48, 9. Od. 3, 30. ac saepius. — *acutis Naribus horum hominum*] nunc viventium, qui levissima quaeque vitia in aliis facillime odorantur, derident, vituperant; talibus igitur homo simplex ac negligentior parum convenit et persaepe reprehensionis ansam praebet. Sic enim *minus aptus* explicandum videtur ad analogiam loci Tulliani Brut. 62, 223: *aptior etiam Palicanus auribus imperitorum*, id est, «magis his placebat.»

34-37. *Rusticius*] iunge cum v.

tonso dumtaxat. — *defluit*] «parum apte composita est.» — *male laxus* — *haeret*] Schol. Crug. haec adnotavit: «*male laxus*, multum laxus; — sed melius dicemus *male haeret*, id est, indecenter vel non haeret.» Atque re vera adi. *laxus* vel sine addito adv. *male* significat calceum parum habilem et aptum ad pedem. Sed v. *haerere* per se significat «firmiter affixum esse», ut ad contrariam notionem significandam adverbio *male* carere non possit. (Od. 4, 47, 27: *haerentem coronam Crinibus*. Sat. 4, 40, 49: *Haerentem capiti* — *coronam*.) Ad sententiam conf. Theophr. Char. 4: *ὁ δὲ ἄγχιος τοιοῦτός τις, οἷος — μίջω τοῦ ποδὸς τὰ ὑποδήματα φορεῖν*. Ovid. A. A. 1, 546: *Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.* — *tibi*] «quocum nunc ipsum colloquor», non «Maecenati». — *Inculto*] de amictu neglecto. (v. 34.) — *te ipsum*] Nontam *ἐφ' ὅσοντα* causa sic scripsit pro *te ipse*, ut opinatus est Reisigius (Lat. Sprachw. p. 365.), sed ipse significaret a nemine alio eum concuti debere; ipsum contra hunc, quem alloquitur, aliis omnibus opponit, ante quos primum semet ipsum exanimare debeat. — *Concute*] imagine

Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
 Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipsa haec
 Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae. 40
 Vellem in amicitia sic erraremus et isti
 Errori nomen virtus posuisset honestum.
 At pater ut gnati, sic nos debemus, amici
 Si quod sit vitium, non fastidire: strabonem
 Appellat *paetum* pater, et *pullum*, male parvus 45
 Si cui filius est, ut abortivus fuit olim

desumpta ab eo, qui furem conculit: *rütteln*. In prosa or. frequentius *executere* pro «diligenter explorare.» Arrian. Epict. 3, 14, 3: *περίβλεψαι, ἐναείσθαι, ἵνα γνῶς τίς ἐστι* — *urenda filiae* «quae aliter quam igne exstirpari nequit.» Virg. Ge. 2, 189: *Et flicem curvis inveisam pascit aratris*. Illud proverbii speciem habet.

38-42. *Illuc praevertamur* «Si volumus ex aequo bonoque de amicis iudicare, ante omnia ad illud exemplum nos convertamus, quomodo de amicarum naevis amatores, de liberum vitiiis parentes iudicare solent.» Ad usum v. *praevertor* cfr. Plaut. Capt. 2, 3, 100: *ei rei primum praeverti volo*. Cist. 3, 4, 8: *praeverti hoc certum si rebus aliis omnibus*. — *decipiunt* «salunt, latent.» — *delectant* Lucret. 4, 1154: *Multimodis igitur pravae turpaeque videmus Esse in deliciis*. — *polypus* Cfr. Epod. 42, 5. Eadem quantitate iam Lucil. 29, 54. in fine versus: *polypus ipsa*. «Primam syllabam Latini poetae constanter producunt, Aeolicam illi formam, quae *πόλυπος* est, sequentes.» Meineke Fragm. Com. I. p. 256. — *Hagnae* ab *ἄγνος*, nomen haud infrequens etiam in Inscript. *HAGNAE CONSERVAE*. Mal-

vas. Marm. Fels. p. 378. *Agnes, Agnetis* Prudent. Perist. 14. — *virtus* «sensus eius, quod aequum bonumque est.» — *posuisset* Sic Cic. Tusc. 3, 5, 40: *qui haec rebus nomina posuerunt*; sic *τιθέναι ὀνόματα*.

43-48. *ut gnati* Intell. «si quod sit vitium, non fastidit.» — *fastidire: strabonem* De vocali *e* ante litteras *st* non producta vid. ad Sat. 1, 2, 30. — «*Strabo* dicitur, qui est distortis oculis; *paetus* autem, qui est oculis leviter declinatis cuique huc atque illuc tremuli cecleriter volvuntur.» Comm. Caeq. Cic. de N. D. 4, 29: *Redeo ad deos. Ecquos, si non tam strabones, at paetulos esse arbitramur?* Ovid. A. A. 2, 659: *Si paeta est* (puella), *Veneri similis* (vocetur). *Schieler, Blinzler*. (Aeugler Voss, *Glurauge* Kirchner.) — Simillimum autem *ὑποκοπισμάτων* (Lucret. 4, 1156 sqq. Ovid. A. A. 2, 657 sqq.) veluti fundus est apud Plat. de Rep. 5. p. 474. D. — *pullum* *Küchlein*. «Antiqui puerum, quem quis amabat, *pullum* eius dicebant.» FRSCH. Hoc quoque nomen, sicut *Paetus*, *Varus*, *Scaurus*, erat proprium, etsi rarum. *L. Iunius Pullus* Cos. fuit a. n. 504. — *abortivus* quasi propter abortum a

Sisyphus; hunc *varum* distortis cruribus; illum
 Balbutit *scaurum*, pravis fultum male talis.
 Parcius hic vivit: *frugi* dicatur. Ineptus
 Et iactantior hic paulo est: *concinus* amicis 50
 Postulat ut videatur. At est truculentior atque
 Plus aequo liber: *simplex* fortisque habeatur;
 Caldior est: *aceres* inter numeretur. Opinor,
 Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.
 At nos virtutes ipsas invertimus atque 55

matre factum nanus evasisset. — *Sisyphus*] «M. Antonio triumviro pumilio fuisse dicitur intra bipedalem staturam, quem ipse Sisyphum appellabat ob ingenii calliditatem.» COMM. CRUQ. — *varum*] introrsum retortis pedibus, *simulant qui cornua lunae*, Martial. 2, 35. *Schrägelchen* Voss, *Grätschler* Passow, *Tekketchen* Kirchner. — *Balbutit*] cuiusmodi pronuntiatio teneri aliquid habet in talibus *ὑποζωγισμαίν.* — *scaurum*] «Scauri dicuntur, qui talos habent exstantes. Alii dicunt *scauros* esse, qui habent talos inversos et tortuosos.» SCHOL. *Klumpfüßlein*.

49-54. *frugi*] «qui suis rationibus consulit.» Novius Boethii p. 50: *Spero, rem faciet: frugi est homo.* — *Ineptus*] «negotiosus ardelio, qui nobis operam suam iactat.» Cic. de Or. 2, 4, 47: *qui aut, tempus quid postulet, non videt aut plura loquitur aut se ostentat aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet aut denique in aliquo genere aut inconcinus aut multus est,*

is ineptus dicitur. — *concinus*] «lepidus atque facetus.» — *amicis* — *videatur*] Cf. v. 43. 54. 69. — Noli construere: «*concinus* videatur, sicut postulat concinns videri.» — *est truculentior* cet.] «ferocius et insolentius se effert et, quicquid in buccam venit, paulo liberius et inconsideratius effutit.» DOER. — *simplex*] «apertus et ab omni mendacio alienus;» «non dissimulator aut assentator, sed qui, quod sentiat, dicat.» COMM. CRUQ. — *Caldior-aceres*] *Calidus, hitzig; acer, feurig.*

55-58. *virtutes ipsas invertimus*] Liv. 22, 42: (M. Minucius Q. Fabium) *pro cunctatore segnem, pro cauto timidum, affingens vicina virtutibus citra, compellabat.* Vid. ad v. 64. — *Sincerum c. vas incrustare*] «Adeo perversi sumus, ut etiam purum vas corrupto aliquo liquore eiusque faecibus obducere cupiamus.» Sic explico propter Lucil. 48, 3: *nam mel* (tamquam mel; alii vel) *regionibus illis Incrustatu calix* cruceo (vino acidissimo) *caulique* bibetur. — *Probus quis* — *da-*

Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
 Nobiscum vivit, multum demissus homo: illi
 Tardo cognomen, pingui damus. Hic fugit omnes
 Insidias nullique malo latus obdit apertum,
 Cum genus hoc inter vitae versetur, ubi acris

60

56-58. *probus quis Nobiscum vivit? multum est demissus homo. illi Tardo, cognomen pinguis damus* L. *probus quis Nobiscum vivit, multum demissus homo ille. Tardo cognomen pingui damus* C. cum cod. Bland. vetustissimo, *probus quis Nobiscum vivit, multum demissus homo ille: Tardo ac cognomen pingui damus* Bentl. et particula *ac* in et mutata Haupt Obs. crit. p. 35., *Probus quis nobiscum vivit, multum demissus homo; illi Tardo cognomen pingui et damus auctore* Heindorfio Doering. (Ut nos, omnes mei et Pollerii.) — 60. *versetur* Bentl. ex veterrimo Blandin. (Ut nos, omnes mei et Pollerii.)

mus] Duplicem habemus horum verborum interpretationem; alii enim cum probitate etiam tarditatem virtutibus, demissionem cum pinguitudine vitii adnumerant; alii Bentleio duce probitatem et demissionem, ut sunt, pro virtutibus, tarditatem et pinguitudinem pro vitiiis habent. Priorem distinctionem secutus est Vossius: *Betrügt sich ehrlich Einer mit uns? O des gar schwachmüthigen! Jenem Langsamen leihen wir den Namen des Dummlichen.* Alteram adoptavit Kirchner: *Lebt rechtlichen Wandels Einer mit uns, ein Mann voll Demuth, schlicht und bescheiden: Tropf heisst solcher uns gleich, und Dummkopf.* — *multum*] «valde», ut Sat. 2, 3, 447: *multum ceter.* Sat. 2, 5, 92: *multum similis.* Epp. 4, 40, 3: *Multum dissimiles.* — *demissus*] «modestus, pudens.» Cic. de Orat. 2, 43, 182: *eaque omnia, quae proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant.* pro Murena 40, 87: *sit apud vos modestiae locus, sit*

demissis hominibus per fugium, sit auxilium pudori. — *Tardo-pingui*] V. *pinguis*, in quo maior reprehensio inest quam in v. *tardus*, per gradationem quandam videtur additum, ut asyndeton nihil offensionis habeat. Conf. v. 84: *Paulum deliquit amicus, quod nisi concedas, habere insuavis, acerbus: Odisi et fugis cet.*

59-66. *nullique malo cet.*] «nulli maligno insidiatori velut in batuendo praebet latus nudum, ubi ferriatur» («nulli dat sese irridendum idque agit, ne lingua malevola laceretur.» COMM. CAVO.), «propterea quod optime novit se vivere inter homines maxime invidos et semper promptos ad alios criminandos.» Cave *malo* cum aliis ducas a v. *malum.* — *versetur*] Tertia haec persona recte causam significat, cur ille tantopere caveat, ne invidia et criminibus opprimatur: contra Codicis Bland. lectio *versetur* falsam infert sententiam: «cum apud nos (in hoc vitae genere) vigeant invidia atque crimina, ideo

Semesos pisces tepidumque ligurierit ius,
 In cruce suffligat, Labeone insanior inter
 Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
 Maius peccatum est: Paulum deliquit amicus,
 Quod nisi concedas, habere insuavis, acerbus: 83
 Odisti et fugis, ut Rusonem debitor aeris,

81. *tepidumque* BbScd, LCt et Bentleyus: *trepidumque* e Codd. (p) FM. — 82. *Labeone* malebat Bentleyus. — 83. *Quod nisi* malebat Bentleyus. — *habere insuavis: acerbus* Odisti cum Bentleyo FMJ. — 86. *Drusonem* Lt.

severioribus.» — *tepidumque* «atque ob id neque ab hero nec a convivis iam gustandum, sed servis relinquendum.» — *ligurierit* Plerique *ligurierit*, sed ut reliqua vv. in *urio* simpliciter scribendum. Ad sententiam conf. Iuven. 9, b: *Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo.* — *Labeone* Cum Scholiastis, Heindorfio, Weichertio hunc pro M. Antistio Labeone, celebratissimo postea ICto, *incorrupta libertate* insigni (Tac. Ann. 3, 75.), habemus. Sane statuendum est hunc Labeonem etiam tunc Iuvenem necdum doctrina allisve meritis clarum aliquando propter levius delictum servum adeo severe punisse, ut prope pro mente capto haberetur. Bentleyi *Labeus* est rhetor ille, qui Augusti tempore propter dicacitatem *Rabienus* vocabatur. Seneca Controv. 5. Praef. — *inter sanos* «apud sanos, a sanis.»

83-89. «Quodsi insane tractare possumus vel servos, in quos, cum nostri sint, quidlibet prope licet, quanto maior est insania, si propter res nullius momenti capitali odio persequimur amicos!» — *hoc* «quod statim dicam.» Est

nominativus, non ablativus. — Seqq. sic ordinanda, ut vv. *Paulum deliquit amicus* pro protasi habeantur: «ubi p. d. a.», vv. *Quod — acerbus* (quod nisi condones et ignoscas, merito te omnes nominabunt intractabilem et morosum) pro parenthesi, *Odisti* cet. pro apodosis. — *insuavis, acerbus* De asyndeto conf. v. 58. — *Rusonem* «Octavius Ruso acerbus fenerator fuisse traditur; idem scriptor historiarum.» Покрва. Is igitur invitabat debitores ad audiendas suas historias; qui cum solvendo non essent, quasi coacti erant tristi recitationi adesse, ne illum offenderent. — *Kalendae* Cfr. Epod. 2, 69 sq. — *Mercedem aut nummos* «usuras aut sortem.» — *unde unde* pro «undecunque» meliore aetate apud poetas dumtaxat reperitur, *ubiubi* etiam apud Ciceronem. — *Porrecto iugulo* quasi captivi, quibus caput truncaturus est victor. — *historias* Hoc significat, Rusonem pessimum scriptorem historicum suae aetatis fuisse. (Qui *historias* explicarunt vel «fabellas» vel «convicia», non meminerant lepidae narratiunculae apud Senecam Ep.

Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendae,
 Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
 Porrecto iugulo historias captivus ut audit.
 Comminxit lectum potus mensave catillum
 90
 Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem
 Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
 Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus

94. *tritum*] *tortum* Cod. Regius et a manu secunda Codex alter
 Magdalenensis, Benteio probante; *sculptum* Cod. Coll. Trin. «et
 aetatis et notae sequioris.»

93: *Recitator Historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, artis-
 sine plicatam, et magna parte perfectam* «Desinam», inquit, «si
 vultis.» *Acclamatur: «Recita, recita»* ab his, qui illum obmutescere
 illico cupiunt.) — *audit*] Hunc reci-
 tandi morem induxerat Asinius Pollio. *Recitatorem acerbum* Ho-
 ratius describit A. P. 474 sqq.

90-95. *catillum*] Varro L. L. 5, 420: *Vasa in mensa escaria: ubi
 pullem aut iuvulenti quid ponebant, a
 capiendo catinum nominarunt, nisi
 quod Siculi dicunt xάτινον, ubi assa
 ponebant.* — *Euandri*] «quo cum
 quotidie usus sit iam priscus ille
 rex Euander, stupendae antiquita-
 tis et propterea maximi pretii tibi
 videtur.» Ipsa iam festiva hyper-
 bolā ridet absurdum antiquitatis
 studium prorsus ut Sat. 2, 3, 20: *Olim
 nam quaerere amabam, Quo vae-
 fer ille pedes lavisset Sisyphus aere, et
 Martialis 8, 6, 7: Hoc cratere ferox
 commisit proelia Rhoecus Cum Lapi-
 this: pugna debile cernis opus. Hi
 duo longaevo censentur Nestore fundi:
 Pollice de Pylio trita columba nitet.*
 Iocum haud agnoscences Scho-
 liaetae: «Qui de personis Hora-

lianis scripserunt aiunt Euan-
 drum hunc caelatorem et platen
 statuarum, quem M. Antonium
 ab Athenis Alexandriam transtu-
 lisse, inde inter captivos Romam
 perductum multa opera mirabilia
 fecisse.» Recentiores, qui hanc
 explicationem praeferunt, arbitran-
 tur esse eundem, de quo Plinius H.
 N. 36, 5, 32: *Timothei manu Diana
 Romae est in Palatio, Apollinis de-
 lubro, cui signo caput reposuit Axi-
 nius Euander.* Sed recte Spohn:
 «Qui Euandrum statuarium intelli-
 gunt, non recordantur eum a. u. c.
 723. demum Alexandria Romam de-
 ductum esse.» Sic concludit etiam
 interpretatio v. *tritum* «tornatum,
 caelatum, sculptum,» de qua si-
 gnif. cfr. Wagner ad Virg. Ge. 2, 444:
Hinc radios trivere rotis. Optimus
 interpres est Martialis l. 1: *Pollice de
 Pylio trita columba nitet.* — *ante*] ad-
 verbialiter, ut Tibull. 4, 4, 43: *Et
 quodcumque mihi pomum novus educat
 annus, Libatum agricolae ponitur
 ante deo.* Id. 2, 5, 98: *coronatus
 stabit et ante calice.* — *mea in parte*]
 «in parte ad me conversa, ex qua
 me altitem illam tollere par erat.»
 Philo de profugis p. 237, Pl.: *O*

Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
 Prodiderit commissa fide sponsumve negarit? 95
 Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
 Cum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant
 Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.
 Cum prorepserunt primis animalia terris,
 Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter 100
 Unguibus et pugnīs, dein fustibus, atque ita porro

πρὸ τοῦ στόματος τὰς ἀπλή-
 στοὺς διοίξας ἐπιθυμίας ἀκό-
 σμως ἐμφορήσεται καὶ τὰ τοῦ
 πλησίον ἐπιστάσεται κτλ. — *[ide]*
 antiquior forma dativi pro *fidei*.
 Vid. ad Od. 3, 7, 4.

96-98. *Quis paria cet.*] Stoicos
 irridet ideo, quia haec eorum do-
 ctrina omnia peccata esse paria
 (accuratius quidem apud Stob. Ecl.
 Ph. 2, 7. p. 218: ἴσα πάντα εἶναι
 τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἔτι δ' ὅμοια·
 διόσφορα γὰρ κατὰ ποιότητα γί-
 νεσθαι.) eorum seclatores seve-
 riores in diiudicandis aliorum de-
 licictis reddere solebat. — *[fere]* ut
 ὡς ἔπος εἶπεῖν, σχεδόν, σχεδόν
 τι, in Ganzen genommen, in
 der Regel. Ad sententiam conf.
 Cic. de Fin. 4, 19, 33: recte fa-
 cto omnia aequalia, omnia peccata
 paria (esse); quae cum magnifice
 primo dici viderentur, considerata
 minus probantur; sensus enim cuius-
 que et natura rerum atque ipsa ve-
 ritas clamabat quodammodo, non
 posse adduci, ut inter eas res, quas
 Zeno evasquaret, nihil interesset.
 — *[laborant]* «ἀποροῦσι, non sine
 quodam molestia sentiant, quam
 contraria sit ipsorum sententia ve-
 ro.» — *[verum]* τὴν οὐσίαν τῶν
 πραγμάτων, die Wirklichkeit.

— *[sensus]* «communis hominum.»
 — *[iusti prope mater]* «quae quasi
 mater, id est, fons atque origo
 iusti recte dici potest.» Diogenes
 Laërt. 10, 430. ex Epicuri *Κυ-
 ριαὶς δόξαις* haec affert: Τὸ τῆς
 φύσεως δίκαιον ἐστὶ σύμβολον
 τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ
 βλάπτειν ἀλλήλους μηδὲ βλά-
 πτεσθαι. — — Οὐκ ἦν τι καθ'
 εἰς αὐτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἡ ἐν ταῖς
 μετ' ἀλλήλων ἀντιστροφαῖς καθ'
 ἀπλήκτους δὴ ποτε ἰδεῖν τόπους
 συνθήκην τινὰ ποιεῖσθαι ἐπὶ
 τοῦ μὴ βλάπτειν ἢ βλάπτεσθαι.
 De adverbio *prope* conf. Epp. 4,
 6, 1. — *[mater]* Rufil. Lupus 2, 6:
*Crudelitatis mater est avaritia et
 pater furor.*

99-106. *Cum prorepserunt cet.*] Loci similes de primo hominum
 statu sunt Critias Bach. p. 56.,
 Moschionis apud Stob. E. Ph. 1, p.
 240. H. Lucet. 5, 788 sqq. Vi-
 truv. 2, 1. Critias: Ἦν χρόνος,
 οὔτ' ἦν ἀτακτος ἀνθρώπων βίος
 καὶ θηριώδης, ισχύος δ' ἐπαρ-
 τής, "Οὐτ' οὐδὲν ἄλλον οὔτε τοῖς
 ἐσθλοῖσιν ἦν, οὔτ' αὖ κόλασμα
 τοῖς κακοῖς ἐγγίγνετο. Κατεπα-
 μοι δοκοῦσιν ἄνθρωποι νόμον
 θεσθαι κολαστὰς ἀνομίας, ὡς ἡ

Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus,
 Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
 Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
 Oppida coeperunt munire et ponere leges, 105
 Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
 Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
 Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
 Quos venerem incertam rapientes more ferarum

δίκη Κρατῇ τύραννος, τὴν δ' ἔβριον δοῦλὸν ἔχῃ· Ἐξημιούτο δ' εἰ τις ἐξαμαρτάνοι κτλ. Cfr. etiam Luciani Amores 33. — *primis-terris*] «nova tellure» Lucrēt. 1. 1. Iuven. 6, 44: aliter tunc orbe novo caeloque recenti Vixebant homines. — *animalia*] de hominibus imprimis loquitur. — *Mulum*] «sine lingua articulatum distincta et ad res notandas apta.» Sic *mutae bestiae* Cic. de Finibus 4, 24, 71. — *pecus*] «brutorum instar ratione carentes.» — *glandem*] Virg. Georg. 4, 8: vestro (Liberi et Cereris) si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista. Vitruv. 1. 1.: Homines veteri more ut ferae in silvis et speluncis et nemoribus nascebantur ciboque agresti vescendo vitam exigebant. — *fabricaverat*] Haec forma utitur Sallustius, tum fere poetae, passiva fabricari imprimis Quintilianus. — *usus*] «indigentia.» Schol. — *verba* — *Nominaque*] Inverso ordine Graeci ὀνόματα καὶ ῥήματα, omnes orationis partes his complexi. — *voices*] *Naturatae*, soni illi homini naturales nondum certam aliquam notionem exprimentes, quibus tamen ante linguam, quae proprie dicitur, inventam ad animi perturbationes atque affectus (sen-

sus) qualicunque modo significandos utebantur; postea inconditos primum hos sonos articulatum distincteque compositos verbis notabant, id est, certis verbis certam significationem attribuerunt, quae in sermone quotidiano sibi constanter et convenienter uterentur. *Voces sensusque* est igitur βραχυλογία pro: «voces singulis sensibus respondentes», id est «voces singulos hominum sensus indicantes potius quam clare etiam tunc enuntiantes.» Vitruv. 2, 4: *Id* (primo) hominum congressu cum profundeabantur aliter e spiritu voces, quotidiana consuetudine vocabula, ut obliquerant, constituerunt; deinde significando res saepius in usu, ex eventu fari fortuito coeperunt et ita sermones inter se procreaverunt.

107-110. Nam fuit cet.] «Raptus mulieris fuit belli causa foedissima atque indigna vel ante tempora Troiana.» Od. 4, 9, 43: Non sola comptos arsit adulteri crines — Helena Laedaena. — *cunnus*] plebeium et mimicum vocabulum pro «muliere.» — *ignotis*] quia nullus poeta eorum fortia facta celebravit. — *v. incertam rapientes*] «venere sine connubio stabili libidine uten-

Viribus editior caedebat, ut in grege taurus.

110

Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,

Tempora si fastosque velis evolvere mundi.

Nec natura potest iusto secernere iniquum,

Dividit ut bona diversis, fugienda petendis;

Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque, 115

Qui teneros caules alieni fregerit horti,

Et qui nocturnus sacra divum legerit. Adsit

Regula, peccatis quae poenas irroget aequas,

tes.» — *editior*] «*eminentior.*» Videtur dictum sine exemplo pro «*superiore.*»

414-419. *Iura inventa metu cet.*] Contra Stoici τὸ δίκαιόν φασί φέσθαι εἶναι καὶ μὴ θέσθαι. Stob. Ecl. Phys. 2, 7. p. 484. H. Ex doctrina vero Sophistarum Epicurique nihil iustum aut iniustum est natura, sed legibus ac moribus; contra naturale est discrimen inter bona et mala, et suapte instinctu homo ducitur ad illa appetenda, haec fugienda. — *Tempora cet.*] «*Si historiae ope a praesenti tempore velis redire ad primam iuris originem eamque explicare.*» — *Nec natura cet.*] «*Non ita per naturam, quid iustum sit aut iniustum, intelligere possumus, quomodo intelligitur, quid utile aut inutile sit aut quantum malum distet a bono.*»

Acc. — *Dividit ut bona diversis*] «*quemadmodum bona discriminat a malis, utilia a noxiis.*» — *Nec vincet ratio hoc*] οὐδὲ αἰρήσει ὁ λόγος. «*Nunquam Stoicorum ratio hoc evincet, firmiter nobis persuadebit, verum esse istud praeceptum.*» Sic in prosa or. *vincere causam, item.* — *tantundem ut pec-*

cet cet.] Ille quoque Epicuri sequitur doctrinam ἀμαρτήματα ἀνίστα εἶναι, Diog. Laërt. 10, 420. Comparant Plut. Sol. 17. de legibus Draconis: μήτε ὀλίγον δεῖν ἄλλαν ὀρίσασθαι τοῖς ἀμαρτάνονσι ζημίαν θάνατος, ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἀλόντας ἀποθνήσκειν καὶ τοὺς λάχονα κλέψαντας ἢ ὀπίσθον ὁμοίως πολεῖσθαι τοῖς ἱεροσάντοις καὶ ἀνδροφόντοις. — *caules*] brassicam. «*Frangere flores non memini legisse.*» BENTL. Recte tamen dicitur de *caulibus*, ut de calamis et cannis. — *sacra - legerit*] dictum ut *sacrilegus*. Lucilius 28, 3: *Omnia viscatis manibus leget.* — *scutica a σκῆτος*, corium, et *ferula*, quibus puniebantur pueri (vid. ad Epp. 2, 4, 70.), a Martiale 40, 62, 40, dicuntur *sceptra paedagogorum*. Etiam servi *scutica*, *habenae*, *loris* propter leviora delicta, ob graviora *flagello* cum aculeis ferreis caedebantur. — *sectere*] *Sectari* h. l. «*insequi, urgere*», διώκειν.

420-425. *Nam, ut - caedas - non vereor*] Σοφοιστοφανές hoc (quod manifesta significat: «*Certus sum, te pro tua severitate nequaquam*

Ne scutica dignum horribili sectere flagello.

Nam, ut ferula caedas meritum maiora subire

120

Verbera, non vereor, cum dicas esse pares res

Furta latrociniis et magnis parva mineris

Falce recisurum simili te, si tibi regnum

Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,

Et sutor bonus et solus formosus et est rex,

125

Cur optas quod habes? Non nosti, quid pater, inquit,

Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam

caesurum ferula dumtaxat eum, qui graviore poena dignus sit; immo eum hac ipsa semper afflicto, flagello strenue usurus.») Optime, ni fallor, explanari potest ex vv. D. Bruti ad Cic. Epp. ad Fam. 11, 10: *haec quemadmodum explicari possint aut, a te cum explicabuntur, ne impediuntur, timeo*. Ut enim hic primum scribere volebat: *quemadmodum explicari possint, non video*, interpositis autem aliis scripsit *timeo*, ita Horatius pro his: *aut ferula caedas, id vero ne utique veri simile est,* vel: *aut caedas, id ne facias, non vereor,* vel: *non vereor fore, ut caedas,* vel, quod omnium simplicissimum est, cum Reisiglo Lat. Sprachw. p. 569: *illud, ut caedas, non vereor* (varie enim Horatii sententia exprimi potest) paulo licentius scripsit: *ut caedas, non vereor.* (Conf. Liv. 28, 22: *nil minus quam illud ut egredi moribus auderent timere poterat.*) Cum autem praecedant vv. *ut caedas*, longe minus in iis lector offendit, quam si ita subsequerentur: *vereor, ut (pro ne) caedas, — magnis* iunge cum v. simili: *et parva mine-*

ris simili te falce recisurum (ex-terminaturum) atque magna. — *Falce recisurum*] ut dumetum, non ut segetem. Cic. Tusc. 5, 23, 65: *Immissi cum falcibus multi purgarunt et aperuerunt locum (dumis obsitum).* — *regnum*] Arripit hoc voc., ut derideat Stoicos, quemadmodum fecit v. 433. et Epp. 4, 1, 106 sq. Cic. Acad. 2, 44, 136: *illi (Xenocrates et Aristoteles) nunquam dicerent (ut vos) sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quae ubique essent, sapientis esse?* — *Si dives cet.*] *Quid opus est illa condicione, si tibi regnum cet., cum ex ista tua doctrina, μόνον εἶναι τὸν σοφὸν βασιλέα καὶ βασιλικόν, τῶν δὲ φράδων μηδὲνα* (Stob. Ecl. Phys. 2, 7. p. 222.), hoc ipsum regnum iamiam habeas?» Lucilius apud Porphyriionem ad h. 1. (Gerl. p. 83.): *In mundo sapiens haec omnia habebit! Formosus, dives, liber, rex solus vocetur.*

126-129. *pater*] Etsi Stoa propria a Zenone condita erat, tamen dicebant: *εἰ μὴ ἦν Χρῆσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στωά.* Diog. Laert. 7, 183. — *crepidas*] Graecorum. Persius 4,

Nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens. Qui?
 Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
 Optimus est modulator; ut Alfenius vafer, omni 130
 Abiecto instrumento artis clausaque taberna,
 Sutor erat, sapiens operis sic optimus omnis
 Est opifex solus, sic rex. Vellunt tibi barbam
 Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coërces,

428. Quo bScp et Pottierii plerique, item Aldus, LCl. (Qui unus Codex Bland.) — 430. Alfenius Orellius: Alfenus Libri et Edd. praeter C, qui Alfnus. — 432. Sutor nostri et Pottierii omnes, item LCIJ: Tonsor e Codice Blandin. antiquissimo (erasis characteribus) Bentleius et FM.

427. — Hermogenes] Tigellius Hermogenes tunc vivens, diversus utique a Tigellio Sardo. — cantor] Per attractionem ex usu Horatiano in particula atque cum hoc quoque vocab. iunge v. optimus. Reisig Lat. Sprachw. p. 448.

430-432. Alfenius] «Urbane satis Alfenum Varum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Roman venit magistroque usus Ser. Sulpicio Rufo iuriconsulto ad tantam pervenit scientiam, ut consulatum gereret et publico funere efferretur.» Acron. Vera autem scriptura est Alfenius, ita tamen, ut, quasi esset Alfenius, h. l. trisyllabum maneat, uti Sat. 2, 8, 4. Nasidienus quadrisyll. Certe P. ALFENIVS eos. suff. a. u. c. 755. est in Inscript. — vafer] aptum IClī ἐπι-θετορ, ut Sat. 2, 2, 431. vafri-uris. — instrumento artis] «scalpris et formis.» Sat. 2, 3, 406. — Sutor erat] Sutorium (ut censorium cet.) halem hominem vocat Cic. ad Att. 6, 4, 45. Lectio Tonsor unius Codicis Bland., sed correcti (nam hoc

potius significare videntur Cruquii verba erasis characteribus quam, quod Bentleius opinabatur, «a prima manu»), cupidius arrepta est a Bentleio contendente multo concinnius esse, si oratio per varia discurrat opificia; quod contra esse demonstravit Weichert Lectt. Vennus. II. p. 29. — sapiens cet.] Conf. Epp. 4, 4, 406: sapiens uno minor est Iove, dives, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

433-436. Vellunt] Sic Dio Chr. Or. 72. p. 382. R.: ἐπειδὴν δὲ τινα ἰδῶσαν ἀχίτωνα ἐν ἡματιῷ κομῶντα τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γένεια, — ἐφίστανται καὶ ἐρεθίζουσι καὶ ἥτοι κατεγέλασαν ἢ ἐλοιδορήσαν ἢ ἐνίοτε ἔλκοναι ἐπιλαβόμενοι. — barbam] cum abolla insigne huiusmodi Stoicorum semicynicorum. — Lascivi] «quorum petulantiam provocat ridicula tua declamatio et gesticulatio.» — fuste] quem semper manibus gerebant. «Hinc Stoici et Cynici bactroperitae dici soliti, quia praeter baculum et peram nihil haberent.» Hieronym. in Matth.

Urgeris turba circum te stante miserque 435
 Rumperis et latras, magnorum maxime regum.
 Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
 Rex ibis neque te quisquam stipator ineptum
 Praeter Crispinum sectabitur, et mihi dulces
 Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici, 440
 Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
 Privatusque magis vivam te rege beatus.

439. *at mihi* C3dd. Feae, probante Madvigio ad Cic. de Finn. p. 730. — 440. *peccavero* Lct.

44, 40. — *Rumperis*] clamitans. Cic. ad Fam. 7, 4, 4: *dirupi me paene in iudicio Galli*.

437-442. «Dum tu, Stoice, propter ipsam morositatem in iudicando ab omnibus praeter unum illum Crispinum, hominem perdidiculus, derelictus manes, ego naturae humanae morem gerens fruor sorte longe feliciore; etenim complures amicos habeo in me aequae indulgentes et comes atque ego in illos sum.» (Vv. *neque te cet. iungo cum protasi dum cet.; in apodosi autem sibi respondent et - que - que*. Alii protasin claudunt verbo *ibis*, ut sibi respondeant *neque - et cet.*) — *quadrante lavatum*] In balneis publicis homines tenuiores *quadrantem* pendebant balneatori.

Similiter Iuven. 6, 447: *quadrante lavari*. — *stipator*] «velut satellites et assecla.» — *ineptum*] Wieland comparat francogallicum *vieux radoteur*. — *Crispinum*] Cfr. Sat. 4, 4, 420. — *peccaro*] Lectionem *peccavero* primus reiecit Bentley; «neque enim», inquit, «o finale in verbis temere invenies correptum apud eius aevi scriptores; et adhuc durius est, ubi sequens vocabulum a duabus mutis consonantibus inchoatur.» Cor-reptionis exempla haec attulit C. Passow: Sat. 4, 4, 404: *Dixero quid, si forte cet.* Sat. 4, 6, 449: *Deinde eo dormitum.* Sat. 4, 9, 2: *Nescio quid meditans.* v. 17: *quendam volo visere.* — *stultus*] non «imprudens», sed «non sapiens, non Stoicus.»

SATIRA IV.

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae
Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus ac fur,

SAT. IV. 3. *ac*] aut LCTF cum tribus Pottierii.

IV, Octoginta circiter ante Horatium annis Lucilius veteri illi Ennii satirae formam prorsus novam dederat, cum suae aetatis vitam moresque salse describeret. Neque ullum impedimentum diviti venae et salibus eius offecit, florente populari rei publicae statu et summa loquendi scribendique libertate concessa. Etsi igitur antiquae comoediae Atticae auctores aemulatus nemini ne principibus quidem in civitate viris placebat, tamen neque apud cives suos invidiam sibi conflagit, nec nobilium amicorum gratiam perdidit. (Cfr. Sat. 2, 1, 62.) Post Lucilium nemo in hoc genere cum laude elaboravit, frustra id experto P. Terentio Varrone Atacino (Sat. 1, 10, 46), donec Horatius existeret novus satiricae poësis auctor, sed tempore a Luciliana aetate multum diverso. Sublata enim erat una cum vetere re publica felicissima illa dicendi, iocandi, deridendi libertas; simul morum perditorum pestis et omnis generis vitia, iam prius illata per bella civilia, ita tunc omnem civitatem inquinaverant, ut perquam pauci reperirentur ab hac seculi labe immunes quique hanc satirarum candidam libertatem non reformidarent. Neque minus iam tota poësis Latinae ratio erat immutata, utpote in qua patrius color et vernacula

antiquitatis Romanae indoles ita evanisset, ut omnis laus ex artificiosa Graecorum imitatione peteretur. Non igitur mirum nobis videri potest ab aliis ea aetate nativam Horatianae satirae simplicitatem et gratam sermonis negligentiam prae illa magis artificiosa carminum pangendorum ratione fastiditam esse, ab aliis poetam ut acerbum, lividum, malitiosum esse vituperatum. Iam contra hos sinistros rumores et prava iudicia ut se defenderet, hanc satiram conscripsit.

1-5. *Eupolis* cet.] Quintil. 10, 4, 65: *Antiqua comoedia -- facundissimae libertatis, -- insectandis vitiis praecipua. -- Plures eius auctores: Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque praecipui.* Quanti Horatius fecerit Eupolin, colliges ex Sat. 2, 3, 12, ubi iungitur cum Platone, Menandro, Archilochio. — *prisca*] Critici Alexandrini, ut notum est, distinguunt comoediam antiquam (*ἀρχαία*), quae desit in Aristophane, medium, novam, cuius praecipui auctores Menander, Diphilus, Philemo, Alexis cet. — *Atque alii*] veluti Pherecrates, Plato, fortasse etiam Epicharmus, itidem in canonem criticum recepti ab Alexandrinis. — *quorum c. p. virorum est*] Sat. 1, 10, 46: *Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est. -- describi*] V. *describere* pr-

Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui

Famosus, multa cum libertate notabant.

5

Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus

Mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,

Emunctae naris, durus componere versus.

significat «accurate alicuius formam aut mores exprimere» (Plaut. Asin. 2, 3, 22: *Non potuit pictor rectius describere eius formam.*), unde descriptio, *χαρακτήρ*, sensu rhetorico, Cic. Top. 22, 83. Rutil. Lup. 2, 7: *CHARACTERISMOS. Quemadmodum pictor coloribus figuras describit, sic orator hoc schemate aut vitia aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat.* Conf. Epp. 2, 4, 152: *lex-lata, malo quae nolle carmine quemquam Describi. — malus*] Aristoph. Plut. 30: *λερόσυλοι, ῥήτορες καὶ συκοφάνται καὶ πονηροί.* Cic. Phil. 44, 3, 7: *Testamenta, credo, subiciunt aut eliciunt vicinos aut adolescentulos circumscribunt; his enim vitiiis affectos et talibus malos et audaces appellare consuetudo solet.* Est igitur homo fraudulentus (*ein Schelm, Schurke*) ac (et propterea quidem), si occasio oblata sit, *fur. — alioqui Famosus*] veluti falsarius, *ῥήσασπις*, vafer sophista, malus poeta, homo turbidus ac factiosus, ut Cleon et Hyperbolus.

6-13. *Hinc cet.*] Io. Laurentius Lydus de magistr. R. R. 1, 41: *Πάντων ἐξαίτεροις ἔγραψε πρῶτος κωμῳδίαν· ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκιλῖος ὁ Ῥωμαῖος ἡρώϊκοις ἔπεισεν ἐκωμῶδῆσαι. Μεθ' οὗ καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικοὺς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρα-*

τῖνον καὶ Εὐπόλιδος χαρακτήρα ζηλώσαντες, τοῖς μὲν Πίνδαρος μέτροις, τοῖς δὲ τῶν μνημονευόντων διασχυροῖς χρῆσάμενοι, τὴν σατυρικὴν ἐκράτουν κωμῳδίαν. Libertatem imprimis auctorum priscae comoediae aemulatus est Lucilius. Trebonius apud Ciceron. ad Fam. 42, 46, 3: *Qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis (quam ego) dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. — pendet*] quatenus genere ceteroqui diverso imitatus est comoediam antiquam in eo certe, quod homines etiam tunc viventes et honoribus usos nominatim descripsit atque ridendos proposuit. — *numerisque*] *ῥυθμοῖς*. Praeter hexametrum tamen etiam usus est interdum versibus iambicis et trochaicis. — *facetus*] *Perurbanum* vocat Cicero et vernaculam festivitatem ei tribuit ad Fam. 9, 13, 2. — *Emunctae naris*] «qui facile odoraretur et acute animadverteret aequalium suorum vitia.» Opponitur homo naris obesae. Epod. 42, 3. — *durus componere versus*] Sat. 4, 19, 1: *Nempe incompósito dixi pede currere versus Lucill.* v. 56: *Quid vetat et nosmet Lucill scripta legentes Querrere, num illius, num rerum dura negarit Versiculos natura magis factos et euntes mollius cet.* Adi.

Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,
 Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno. 10
 Cum fluere lutulentus, erat quod tollere velles;
 Garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
 Scribendi recte: nam ut multum, nil moror. Ecce,
 Crispinus minimo me provocat: Accipe, si vis,
 Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora, 15

14. *minimo*] *mimo* (quod coniecerat N. Heinsius) superscr. *ni S*, *nummo* Bentleius con. — 15. *Accipe iam S*, *t* et «cum membranarum non paucis» Bentleius, item Potlierii duo.

durus refertur ad numeros impositos et scabros versus, ut sunt certe hi: *Fama tuam pugnam claram allatam dicasset.* — *Tum laterali dolor certissimu nuntiu mortis.* — *Nos esse arquatos? Surgamus, eamus, agamus.* — *Ut magnum*] «quasi vero haec nimia facilitas laude digna esset.» — *dictabat*] puero a manu, ut solebant antiqui. — *stans pede in uno*] «maxima cum facilitate et tamquam ludibundus;» imago sumpta vel a pueris sic inter se ludentibus vel a circulatoribus, qui popello monstrant, quamdiu sic se sustinere possint. — *Cum fluere lutulentus* cet.] «Propterea quod multa diceret negligenter atque inordinate, pro lubitu Graecis etiam verbis et nimis plebeis usus, adeo ut ipse doctissimos inter aequales iudices habere nollet (Plin. H. N. Praef. §. 7.), erant sane haud pauca, quae ipsius causa deleta velles, ipse autem lima usus non est.» Sic explicandus item locus Sat. 4, 40, 50, et Quintil. 10, 4, 94: *Ego - ab Horatio dissentio, qui Lucilian fluere lutulentum et esse aliquid, quod tollere possis, putat.* Cfr. ad vv. *fluere lutulentum* Sat. 4, 7, 28. Eadem

significatione, qua h. l. *tollere*, Sat. 4, 10, 69, dicitur *recidere*. De toto loco v. Wolff Anal. I. p. 185., post cuius disputationem vix iam quisquam contrarias Scholiastarum, Turnebi et Heindorfii rationes probabit, *tollere* esse «conservare,» vel «excerpere velut in *χρηστομάθειαν*,» ut dicitur fecisse Iulius Florus Horatii, vel denique «extollere laudibus.» Ceterum eadem imagine usus iam erat Callimachus de inimico Apollonio Rhodio Hymn. in Apoll. 408: *Ἀσσυρίων ποταμοῖο μέγας ῥόος· ἀλλὰ τὰ πολλὰ Λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ἔδατι σαρφετὸν ἔλκει.* — *piger - ferre*] Nota constructio Graeca, *νωθρὸς γέρεται*. Od. 4, 44, 22: *impiger - vexare.* — *laborem*] et meditationis et limae.

14-20. *Crispinus*] Vid. Sat. 4, 4, 120. — *minimo*] pretio, *um einö Kleinigkeit.* «Minimo provocare dicuntur ii, qui in restipulatione plus ipsi promittunt, quam exigunt ab adversario.» SCHOET. Crispinus igitur victoriae certus, si sponsione vincatur, longe plus nummorum se Horatio daturum promittit, quam ab ipso exacturus sit, si inferior evadat. Asse, inquit, vel quinario vel denario

Custodes; videamus uter plus scribere possit.
 Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
 Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.
 At tu conclusas hircinis follibus auras,
 Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis, 20
 Ut mavis, imitare. Beatus Fannius ultro
 Delatis capsis et imagine; cum mea nemo

18. *loquentem* Lamb. coni. eoque auctore Bentleius. — 20. *emolliat* Bentleius coniectura.

tunc contentus ero.» Ceterum Bentleii coni. *nummo* speciosam esse nunquam equidem negabo, cum referat sermonem formularum *nummo addicere* (Sat. 2, 5, 409.) cet. — *Accipiam*] Cum constituendus sit futuri certaminis et locus et hora, longe convenientius est, ut dicat: «ego vicissim accipiam pugillares,» quam ut impatienter, quasi nunc ipsum fieri deberet, repetat *Accipe iam*; et obstat tam calidae repetitioni urbanum illud si vis. — *Custodes*] «ne afferantur alieni versus.» — *perpauca loquentis*] «taciturni, non garruli.» Schol. Animus autem auctor est sermonis vel parci vel copiosi. C. Passow contulit Aristoph. Acharn. 483: ἄγε νῦν, ὦ τάλαρα χαρδία, Ἀτλὸν ἐκείσε, κῆρα τὴν κεφαλὴν ἐκεί Παράσχες, εἰ ποῦσ' αἴτε' ἀναυτῇ σοὶ δοκῇ. — *conclusas* cet.] Verbosum ac turgidum genus scribendi significat, ipso versus sono follis sibilum crepitumque imitatus. — *follibus*] Iuven. 7, 414: Tunc immensa cavi spirant mendacia folles.

21-24. *Beatus*] «stulte sibi ipse placens atque immortalitatem animo quasi praecipiens.» — *Fannius*]

Horatii obtrektor («poëta loquacissimus et ineptissimus.» Comm. Catq.), notus praeterea ut παρασι-τος Tigellii Hermogenis ex Sat. 1, 10, 80. post hanc scripta. Volgo explicant, Fannium mira vanitate inflatum libros suos et imaginem ultro detulisse in bibliothecam ab Asinio Pollione, ut sit Plinius H. N. 7, 30., *publicatam* a. u. c. 746., in qua tunc, cum conderetur, *M. Terentii Varronis unius viventis posita imago erat*. Fieri utique illud potuit, si satira haec scripta est a. u. c. 722. vel duobus tribusve ante annis. Sed cum per totum locum ne ullum quidem verbum sit, quod ad bibliothecam publicam referri possit, Lambino duce Franke alteram hanc proposuit, sane probabiliorē, interpretationem: «Si spreveris, quae Scholiastae narrant, et ipsis Horatii verbis institeris, necesse est confiteare dixisse poëtam, ab iis, qui inepta Fannii poemata plurimi facerent et admirarentur, ei loculamenta (scrinia) pretiosa et imaginem dono data et delata esse. Inde Horatius, ut qui sua scripta ne lecta quidem nedum laudata nosset, Fannium salse praedicavit beatum.» — *mea* — *timētis*]

Scripta legat volgo recitare timentis ob hanc rem,
 Quod sunt quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
 Culpari dignos. Quemvis media erue turba: 25
 Aut ob avaritiam aut misera ambitione laborat.
 Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
 Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
 Hic mutat merces surgente a sole ad eum, quo
 Vespertina tepet regio; quin per mala praeceps 30

25. *erue*] *eripe* c, *elige* bSp, octo Pottierii et Bentleius, *arripo* eiusdem suspicio. — 26. *ob avaritiam* bSp, LCIJ: *ab avaritia* cum Jano Douza patre Bentleius, item FM. — *miser* quinque Pottierii, qui recepit.

Eadem constructio satis frequens et apud Graecos et apud Latinos. [Plat.] *Epinomis* p. 989. E.: *κατὰ δύναμιν τὴν ἐμὴν τοῦ λέγοντος*. Ovid. *Her.* 3, 43: *nostros vidisti flentis ocellos*. — *recitare*] V. *timere* cum infinitivo, ut *Epp.* 4, 49, 27., ante Plinium maiorem dumtaxat apud poetas reperiri videtur. — *utpote plures C. dignos*] per attractionem ad proxime praecedentia pro: «quippe cum plures culpari digni sint.»

25, 26. *erue*] Sic Vatinius apud Cic. *ad Fam.* 5, 9, 2: *profecto tibi illum (fugitivum) reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam*. Turba obruit singulos; ex hac igitur *eruo*, *greife heraus*, quemvis. Corrupta autem est haec lectio partim in *eripe*, quod esset «distinguere a turba et supra vulgus tollere»; partim in *elige*, quod v. contradicit casui, qui hic dominari debet, ubi *quemvis*, *τὸν τυχόντα*, ex spissa hominum turba erui iubet. *Arripo* Bentleii per se rectum est (Cic. *de Or.* 4, 34, 459;

quemcunque patrem familias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percontantibus respondisset); aegre tamen, ut in pravo gloss. *elige*, desideramus praepos. *ex* vel *de*. — *ob avaritiam*] Haec vera est lectio, cui plerique substituerunt Douzae conl. *ab avaritia*. Sed saepe variata constructione duas notionum relationes simul praebere solent antiqui. Sic Salust. *Iug.* 22: *ob eadem artis a Micipsa, non penuria liberorum, in regnum adoptatum esse*. Liv. 38, 39: *non tam ob recentia ulla merita quam originum memoria*. Tacit. *Hist.* 2, 50: *non noxa neque ob metum*. — *misera*] Est velut stabile *ἐπίθετον*. Cic. *de Off.* 4, 25, 87: *Miserrima est omnino ambitio honorumque contentio*. Ipse Horatius *Sat.* 4, 6, 429: *Via solutorum misera ambitione gravique*.

28-37. *argenti*] facti, caelati. — *stupet - aere*] «insano studio quaerit vasa Corinthiaca.» Eadem constr. Virg. *Ge.* 2, 508: *Hic stupet attolentibus Rostris*. *Sat.* 2, 7, 93: *Pau-*

Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
 Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.
 Omnes hi metuunt versus, odere poëtas.
 Foenum habet in cornu; longe fuge: dummodo risum
 Excutiat sibi, non hic cuiquam parcat amico 35
 Et, quodcunque semel chartis illevertit, omnes
 Gestiet a furno redeuntē scire lacuque
 Et pueros et anus. Agedum, pauca accipe contra.
 Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtis,

33. *poëtam* Bentleius coni. — 35. *tibi* Rutgersius. — 39. *poëtis* «in-
 vitis codicibus» cum Acrone ad Sat. 4, 6, 25. post N. Heinsium
 Bentl., M: *poëtas* bScdp,LCtFL.

siaca torpes, insane, tabella. — *Al-
 bius* homo ignotus, certe non Ti-
 bullus, ut opinatus est Baxterus.
 Cfr. v. 109. — *Hic mutat merces*
 cet.] Loquitur de mercatore, qui
 lucrī cupidus ab Oriente ad Occi-
 dentem omnia maria pernavigat.
 Cf. Epp. 4, 4, 45: *Impiger extre-
 mos mercator curris ad Indos.* —
quo Vespertina tepet regio] Epico
 sermone Occidentem *παρὰπράζει*.
 Solis enim vespertini tepor (Epp. 4,
 20, 49: *Cum tibi sol tepidus plures
 admoverit aures.*) transfertur ad
 vespertinam regionem. — *colle-
 ctus turbine*] *aufgewirbelt*; *col-
 lectus*, ut Od. 4, 4, 4: *pulverem
 collegisse.* — *ampliet ut rem*] Non
 est ut finale, quemadmodum ratus
 est Voss (*und dass anwachse
 das Gullein*); sed iunge cum v.
*metuens: furchtend, dass er
 sein Gut nicht vermehre.* — *ver-
 sus*] «huius nostri generis»; «qua-
 libus satira utitur.» — *odere poëtas*
 Recte Iahnus N. Ann. Vol. 27. p.
 230. *ἀσείδεται* ita supplet: «me-
 tuunt versus atque propterea ode-

re poëtas.» — *Foenum* cet.] «Quando
 feriunt boves, eorum in cornibus
 ligatur foenum.» Acro. Plut. in
 Crasso c. 7: *Σικίννιος πρὸς τὸν
 εἰπόντα, τί δὲ μόνον οὐ σαρπάζ-
 ται τὸν Κράσσον, χόρτον ἔχειν
 γηοῖν ἐπὶ τοῦ κέρατος.* — *Ex-
 cutiat sibi*] dativus commodi: «dum-
 modo dictis suis mordacibus le-
 ctōres vehementer ridere cogat;»
 id quod homini malitioso valde
 blanditur; sed propter hoc ipsum
 ab omnibus fugiendus est. Alii
 minus recte explicant: «dummodo
 semel ipsum ad ridendum cogat.»
 — *illevertit*] contemptim de negli-
 gentia in scribendo. — *a furno -
 lacuque*] a pistrino et aquae rece-
 ptaculis, quae DCC. in Urbe se-
 cit M. Agrippa. Plin. II. N. 36, 45.
 Gaudet igitur plausu hominum in-
 firmæ sortis.

39-48. *Primum*] Non sequitur
deinde; exempla huius consuetu-
 dinis in oratione incitatore habet
 Goerenz ad Cic. de Legg. 3, 9,
 49. — *poëtis*] Propter constructio-
 nis ignorationem Codices pro da-

Excerptam numero: neque enim concludere versum 40
 Dixeris esse satis; neque, si qui scribat uti nos
 Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
 Ingenium cui sit, cui mens diviniore atque os
 Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
 Idcirco quidam, comoedia necne poëma 45
 Esset, quaesivere, quod acer spiritus ac vis
 Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
 Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens
 Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
 Filius uxorem grandi cum dote recuset, 50
 Ebrius et — magnum quod dedecus — ambulet ante
 Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis

44. si quis Sedp,LCIFJ.

livo occupavit accusativus. — *Excerptam*] pro «excipiam, eximam», etiam in prosa oratione. Cic. de Or. 2, 44, 47: *Non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerptum.* — *concludere*] Sat. 4, 40, 59: *pedibus quid claudere senis.* — *Sermoni*] quotidiano. — *os Magna sonaturum*] de sententiarum sublimitate atque verborum illis respondentium scito delectu. Virg. Ge. 3, 294: *Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum!* Ovid. ex Ponto 4, 16, 5: *Marsus magnique Rabrius oris.* — *quidam*] Grammatici Alexandrini. — *comoedia necne poëma Esset*] Cic. Orat. 20, 67: *Video visum esse nonnullis Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatus feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandam quam comicorum poetarum, apud quos, nisi quod ver-*

siculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. Construendum est: *comoedia poëma esset, necne.* Cf. v. 63: *alias iustum sit necne poëma — quaeram.* Sic Cic. pro Mur. 44: *posset agi lege necne, pauci quondam sciebant, aequali in utramque partem dubitatione.* — *acer spiritus*] *feuriger Aufschwung.* Kirchn. — *nisi quod cet.]* «Comoedia sermo merus est, nisi quod metro ab hoc differt.» — *merus*] «cui nihil ornatus poetici admixtum est.»

48-62. *At cet.]* Fingit sibi adversarium, quem refutat v. 52. — *ardens*] ira, ut Virg. Aen. 2, 44: *Laocoön ardens.* — *Saevit*] «magna cum ira reprehendit.» Plaut. Epid. 5, 4, 54: *Sed memento, si quid saeviunt senes, Suppetias mihi cum sorore ferre.* — *nepos*] *ἄσωτος*, *ἀσέλγης*, «dissolutus». Vid. ad

Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
 Non satis est puris versum perscribere verbis,
 Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem 55
 Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
 Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
 Tempora certa modosque et, quod prius ordine verbum est,
 Posterius facias, praeponens ultima primis,
 Non, ut si solvas «Postquam Discordia tetra 60
 Belli ferratos postes portasque refregit,»
 Invenias etiam disiecti membra poëtae.
 Hactenus haec: alias iustum sit necne poëma,
 Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
 Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer 65

Epod. 4, 34. — ante Noctem] «comissatur iam per crepusculum.» — Pomponius] adolescens luxuriosus, alioquin ignotus, quem sic ἐν παρῳδῳ acriter vellicat. «Patres,» inquit, «quotidie ita filiis suis prodigiis succensent eosque increpant; neque igitur propter talia dumtaxat comoedia pro poëmate haberi potest.» — puris] «simplicibus et inaffectedis, sine figuris et magno sono.» Cfr. Benti. ad A. P. 99. Quintil. 8, 3, 44: purus sermo et dissimilis curae. — personatus] in scena, comicus. — Tempora — modosque] «pedes et pedum seriem rhythmicam cum caesuris legitimis.» Cfr. v. 7: pedibus numerisque mutatis. — Postquam cet.] Versus Ennii testibus Schol. et Servio ad Aen. 7, 622. — Belli f. postes portasque] Imago desumpta a lano aperto. Virg. Aen. 4, 294:

Claudentur Belli portae. Aen. 6, 279: mortiferumque adverso in limine Bellum. Aen. 7, 622: Belli ferratos rumpit Saturnia postes. — etiam disiecti] Haec arte iungenda: «vel soluti.» Sententia est: «Non in meis versibus solutis invenias membra poëtae quamvis disiecti, ut invenies in versibus his Ennianis verba et imagines poeticas, licet sic transponas: «Postquam tetra discordia refregit ferratos postes portasque Belli.»

63-70. alias cet.] «Alio tempore disquiram, utrum satira pro vero poëmate haberi debeat necne.» Dilata autem hac quaestione, quam explicare in animo sanè nunquam habuit, callide quaerit transitum ad rei caput. — Sulcius — et Caprius] «Hi acerrimi delatores (id est, quadruplicatores) et causidici fuisse traduntur, et ideo male,

Ambulat et Caprius, rauci male cumque libellis,
 Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
 Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
 Ut sis tu simifis Caeli Birrique latronum,
 Non ego sum Capri neque Sulci: cur metuas me? 70
 Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
 Quis manus insudet volgi Hermogenisque Tigelli:
 Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
 Non ubivis coramve quibuslibet. In medio qui
 Scripta foro recitent, sunt multi quique lavantes: 75

70. *sum* Codd. aliq. Torrentii: *sim* BSedp, LClFM, Bentl., J. —
 73. *Nec* Non quattuor Pottierii, LCl. — *recitem* cum Codd. Lambini
 Benlleius. — *quicquam* e Cod. Magdal. idem.

valde, *rauci*, quod in contentione iudiciorum altissima voce clamarent (assidueque accusarent).» Scutot. — *libellis*] accusatoriis. Menand. Mein. p. 145: ἔλκει δὲ γραμματίδιον Ἐρεῖ σε δίδυρον. — Huiusce-modi rabulam Cic. de Or. 1, 40. dicit *erectum et celsum, alacri et prompto ore ac vultu huc atque illuc intuentem, vagari cum magna cetera toto foro.* — *contemnat*] «minime metuat.» — *Caeli Birrique*] «Caelius et Birrius fuerunt adolescentes perditii.» COMM. CROQ. Propter egestatem, ut Catilinarii illi primi (Sul. Cat. 44.), hi quoque interdum latrocinia commisisse videntur, etsi loco non ignobili orti. — *Non ego sum*] Pro certo utique scit se talem non esse; hinc indicativus unice rectus: *sim* Codicum quam plurimorum conformatum est ad praeedens v. sis.

74-73. *habeat*] Optativus; est res, quam ipse iam non impedire pot-

est, semel editis Satiris, non tamen profecto eo consilio, ut iis *insudent*, sordibus suis eas veluti contuminent, homines βάνανοι atque idiotae, similes Hermogenis Tigellii: contra ex sua voluntate pendet, utrum recitet necne et cui recitet; unde cum Codd. meis *indicativum recito* praetuli. — *pila*] Ante tabernas in porticibus collocatas librarii habebant *pilas*, columnas porticus sustinentes, quibus pilis indices librorum, quos in tabernis vendebant, affixi erant. A. P. 373. Martial. 4, 417, 40: *Contra Caesaris est forum taberna, Scriptis postibus hinc et inde totis, Omnes ut cito perlegas potas.* — *Hermogenisque Tigelli*] diversi utique a M. Tigellio Sardo, tunc mortuo, ut demonstravit Kirchnerus Q. H. p. 42. Admodum salse significat hunc modulatorem in rebus ad poësin spectantibus aequae imperitum esse ac vulgum. De homine iam mortuo dictum esset inficetum. — *Nec*

Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
 Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
 Tempore num faciant alieno. Laedere gaudes,
 Inquit, et hoc studio pravus facis. Unde petitem
 Hoc in me iacis? Est auctor quis denique eorum, 80
 Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
 Qui non defendit alio culpante, solutos
 Qui captat risus hominum famamque dicacis,
 Fingere qui non visa potest, commissa tacere
 Qui nequit: hic niger est, hunc tu, Romane, caveto. 85
 Saepe tribus lectis videas coenare quaternos,

79. *Inquis* cdp et corr. b, item LCHPJ.

recito cuiquam] Ad v. *recito* facile cogitatione suppletur ex v. 74, *meos libellos*.

74-80. *In medio* cet.] «Probe novi esse, qui vel in medio foro, id est dempta hyperbola, coram maxima auditorum corona carmina recitent.» — *lavantes*] «in balneis, quia in loco fornicato suaviter resonat recitantis vox.» Martial. 3, 44, 42. ad recitatorem: *In thermas fugio: sonas ad aurem*. Videlicet circum labrum in balneis erat schola, quam vocabant, ubi amicis carmina ista auditoris locus erat. Vitruv. 5, 40: *Scholas autem labrorum ita fieri oportet spatiosas, ut, cum priores occupaverint loca, circumspectantes reliqui recte stare possint.* — *sensu*] communi. Sat. 1, 3, 66. — *Inquit*] adversarius aliquis, ὁ *τυζών*. Haec formula a librariis plerumque immutata est in *inquis*. — *hoc studio pravus facis*] «cum pravus sis, id est, propter malitiam, dedita opera atque assidue

hoc facere soles eoque gaudes.» Hoc enim inest in v. *studio*, mit *Lust und Liebe*, ut Cic. pro S. Roscio 32, 94: *ut omnes intelligant me non studio accusare, sed officio defendere.* — *Hoc in me iacis*] ut crebro dicitur *probra in aliquem iacere.* — *Est auctor quis*] non, ut Schol., «quis est auctor?» sed: «estne auctor aliquis eorum cet.?»

82-89. *solutos* Qui *captat risus*] γλωστοποιός, qui hominum cachinnos movere studet. — *hic niger est*] «hic est improbis moribus et perfido ingenio.» Alexis in Meinekii Fr. Com. III, p. 433: *ἀν' ἐστὶ, Νανσίτιζε, παρασίτων γένη* "Εν μὲν τὸ κοινὸν καὶ κεχωρη- δημένον, οἱ μέλανες ἡμεῖς. Cicero pro Caec. 40, 27: *Sex. Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio.* — *Romane*] «vir probe, ut decet esse Romanum.» — *tribus lectis*] «Duo-decim homines in triclinio; nam

E quibus unus amet quavis adspargere cunctos
 Praeter eum, qui praebet aquam; post hunc quoque potus,
 Condita cum verax aperit praecordia Liber.
 Hic tibi comis et urbanus liberque videtur, 90
 Infesto nigris. Ego, si risi, quod ineptus
 Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum,
 Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
 De Capitolini furtis iniecta Petilli
 Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos: 95

87. *imus* e Codd. (etiam Potlierii tribus) F. — *amet* cum vetere Blandinio Bentleius: *avet* b8edp et omnes, ut videtur, Potlierii, item LCI^{FM}. — 88. *qui praebet, aqua* Pantagathus, Muretus.

inde triclinium dictum est, scil. a tribus lectis.» COMM. CA. Lectus *imus*, medius, summus. Vide Excursum ad Sat. 2, 8, 20. — *quaternos*] Summus hic numerus erat apud homines elegantiores. Hinc Cic. in Pis. 27, 67. sic in eum invehitur: *Graeci stipati, quini in lectulis, saepe plures; ipse solus cet.* — *unus*] «si non plures, unus saltem scurra, quem dives mensae adhibere solet, ut habeat, cuius iocis se convivasque delectet.» Speciosa est lectio *imus*, ut Sat. 2, 8, 40: *imi Convivae lecti*. Epp. 4, 48, 40: *imi Derisor lecti*. Verum, ut recte dicatur *imus imi lecti conviva* (Petron. 38: *Vides illum, qui in imo imus recumbit?*), *ἀκροῦ* tamen videtur unum inter tres trium lectorum imos simpliciter *imū* dici. — *amet*] non *avet*, requiritur a totius clausulae constructione, nec subsistit homo mordax in sola cupiditate alios carpendi, quod unum inest in v. *avere*. Verissime Bentleius: «Quid tum, si *avet* aspergere? Modo reapse

non aspergat, nihil est, cur *comis et urbanus liberque videatur*. Quanto maius et significantius, quod in vetere Blandinio exstat, *amet aspergere?* id est, *soleat*, pro quo illud *avet* languidum plane et debile est.» — *quavis*] non *quavis aqua*, ut volt Fea, sed est: «quavis ratione, modo festive, modo petulanter ac rustice;» pr. *nach jeglicher Richtung hin.* — *adspargere*] «salsis dictis carpere et vellicare.» Cic. ad Fam. 6, 6, 9: *Ex eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adpersus*. Tacit. Hist. 4, 48: *servili - probro respersus est*. Sic Gr. *πλύνειν* pro *λοιδορεῖν*. — *qui praebet aquam*] festiva extenuatione pro convivatore, quasi vero nihil aliud is praeberet nisi aquam partim ad pedes lavandos (Plaut. Pers. 5, 2, 44: *Ferto aquam pedibus*. *Praebent hu, puer?*), partim et frigidam et calidam ad bibendum, Sat. 2, 2, 68: *nec sic ut simplex Naevius unctam Convivis praebebit aquam.* — *post* «postea.» — *verax* — *Liber*] Theocr.

Me Capitolinus convictore usus amicoque
 A puero est causaque mea permulta rogatus
 Fecit, et incolumis laetor quod vivit in urbe;
 Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
 Fugerit. Hic nigrae sucus loliginis, haec est 100
 Aerugo mera. Quod vitium procul afore chartis,
 Atque animo prius, ut si quid promittere de me
 Possum aliud vere, promitto. Liberius si
 Dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
 Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me, 105

105. *insuevit* -- mi L.

29, 4: Οἶνος, ὃ φίλε παῖ, λέγε-
 ται καὶ ἀλάθεια.

90-104. *liber]* παρρησιαστέος.
 Conf. v. 432. — *Infesto nigris]* «qui
 dicis te odisse malitiosos atque im-
 probos.» — *Pastillos]* Versus re-
 petitus ex Sat. 4, 2, 27. ante
 hanc edita. — *Capitolini* -- *Petilli]*
 Centis Petilliae cognomen *Capito-*
linus apparel etiam ex Inscriptio-
 nibus. Itaque exiguum fidem ha-
 bet Commentatoris Cruquiani nar-
 ratio: «Fingit se loqui cum amico
 Petillii Capitolini, qui cum prae-
 esset Capitolio, unde Capitolinus
 dictus est, accusatus est, quod co-
 ronam Iovis Capitolini rapuisset,
 quare ipse sublatæ coronæ cau-
 sam dixit et absolutus est a iudi-
 cibus in gratiam Augusti, cuius
 amicus erat.» Cfr. Sat. 4, 10, 26:
cum Dura tibi peragenda rei sit causa
Petilli. — *defendas]* non «per me de-
 fendas licet,» sed «defendes, credo.»
 — *amicoque]* Versus hypermeter, ut
 Sat. 4, 6, 102. — *sucus]* in prosa or.
 virus, sine imagine, malignitas
 ac livor. — *loliginis]* «Loligo genus

est piscis marini sucum habens
 nigrum et atramento similem.»
 Comm. Cuv. «sepia, *Blackfish.*»
 Plut. S. N. V. p. 565: κακόνοια δ'
 ἐνοῦσα (τῇ ψυχῇ) μετὰ φθόρου
 τοῦτ' ἐδωκε καὶ ὑπουλον, ὡς-
 περ αἰσθάνται τὸ μέλαν, ἀφ' ἑσθιν.
 — *Aerugo]* Sic Martial. 10, 33, 5:
viridi linctos aerugine versus, id est,
 maledicos. — *ut si quid]* Con-
 structione contracta ex 1) «ut aliud
 quid vere promittere de me pos-
 sum;» 2) «si quid aliud -- promit-
 tere possum.»

105-108. *insuevit* cet.] Exemplis
 Bentleianis adde Tac. Ann. 2, 32:
ut lectos viros -- *disciplina et im-*
perii suesceret. Verba sic ordi-
 nanda sunt: «*Si quid* -- *dixero,*
hoc pater me assuevit, notando
exemplis quæque vitiorum, ut fu-
gerem;» ut sententia hæc sit: «*Si*
quid forte in satiris liberius aut
iocosius de hoc atque illo homine
aut vitio dixero, id mihi ignoscas,
propterea quod in eam consuetu-
dinem adductus sum optimi patris
institutione, quippe qui exemplis

Ut fugerem, exemplis vitiorum quaeque notando.
 Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
 Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset:
 Nonne vides, Albi ut male vivat filius utque
 Barrus inops? Magnum documentum, ne patriam rem 110
 Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
 Cum deterreret: Scetani dissimilis sis.
 Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti
 Possem: Deprensi non bella est fama Treboni,
 Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu 115
 Sit melius, causas reddet tibi: mi satis est, si
 Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
 Dum custodis eges, vitam famamque tueri
 Incolumem possum; simul ac duraverit aetas

110. Barrus S, LCI F: Barus bcdp, item Bentl, et M. — 112. Scetani (sic) S, Sectani Cld. Cruquii, tres Pottierii, LCU. — 119. possim Lt (non bScdp).

vitiorum quaeque notare soleret, ut caverem.» Pronomen hoc referendum ad antegressa, ut Sat. 4, 6, 68: *Si neque avaritiam neque sordes* — Obiciet vere quisquam mihi, — si et vivo carus amicis: Causa fuit pater his. — *exemplis* — notando] quoniam ratione non poterat. Vid. v. 115 sqq. — *mi ipse parasset*] Nam cum manumitteretur, non poterat habere nisi peculium; agellum et domum et quae in filium Romae educandum insumpsit, omnia ipse acquisierat ex coactoris munere.

409-423. Albi] V, supra v. 28. «Mira urbanitate, dum quasi ostendit, quomodo se pater suis monitis monere solitus esset, interea

multos percutit.» Acc. — Barrus] homo ignotus. Cfr. Sat. 4, 7, 8. — inops] sit. — concessa - venere] meretricibus honestioribus ex more iuventutis Romanae. Opponitur huic veneri v. 111. turpis amor meretricis, propter luxuriam ac rapacitatem famosae. — Treboni] alioquin ignoti. — duraverit] «corroboraverit, confirmaverit.» Virg. Ge. 3, 257: *humeros ad voluera durat.* — sine cortice] ohne Kork. Plaut. Aulul. 4, 4, 9: *Quasi pueris, qui nare discunt, scirpea induitur ratis, Qui laborent minus, facilius ut nent et moveant manus.* — iudicibus selectis] A praetora urbano ex lege Aurelia a. u. c. 684. eo tempore, quo adolescens erat Horatius,

Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me 120
 Formabat puerum dictis, et sive iubebat,
 Ut facerem quid: Habes auctorem, quo facias hoc,
 Unum ex iudicibus selectis obiiciebat;
 Sive vetabat: An hoc inhonestum et inutile factu
 Necne sit, addubites, flagret rumore malo cum 125
 Hic atque ille? Avidos vicinum funus et aegros
 Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit,
 Sic teneros animos aliena opprobria saepe
 Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
 Perniciem quaecunque ferunt, mediocribus et quis 130
 Ignoscas vitiis teneor; fortassis et istinc
 Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
 Consilium proprium; neque enim, cum lectulus aut me
 Porticus excepit, desum mihi. Rectius hoc est!
 Hoc faciens vivam melius! Sic dulcis amicis 135
 Occurram! Hoc quidam non belle; numquid ego illi

CCCLX. ex senatoribus, equitibus et tribunis aerariis iudices rerum capitalium seligebantur. Cic. pro Cluent. 43, 424: *Practores urbani iurati debent optimum quemque in selectos iudices referre.*

124-143. *An hoc cet.]* Construe: *An addubites* (an possis vel aliquantulum dubitare), *utrum hoc inhonestum sit necne?* non: *Addubites, an* (pro *utrum*) *hoc inhonestum sit necne?* Hand Turs. I. p. 340: «Haec Heindorfius non intellexit» (explicans: *Utrum hoc inhonestum sit, necne?*). «Sunt enim ista verba e sermone praeceptoris desumpta, nexaque aliis iis, quae omittuntur. *An* est id quod aut extra interro-

gationem; vertendaque haec sunt: *oder zweifelst du.*» — *inutile factu]* id est, «noxium, damnosum,» ut aliquoties apud Quintilianum. Cfr. Spalding ad 5, 40, 82. Atque prorsus sic Graeci usurpant *vv. ἀχρεῖον, ἀχρηστον.* — *flagret rumore]* imagine a nostris linguis aliena. Nos: *ein uñler Ruf verfolgt, bedrängt diesen, er steht in uñlem Rufe.* — *Avidos]* «intemperantes.» SCHOL. — *Ex hoc]* «hinc», *ἐκ τούτου*, «hac educatione.» — *liber amicus]* *παρρησιασής*, «qui mea vitia cum libertate corrigit.» — *lectulus]* lucubratorius. — *Porticus]* «in qua solus deambulare soleo.» — *desum mihi]* «non negligo, quod officii mei est;

Imprudens olim faciam simile? . . . Haec ego mecum
 Compressis agito labris; ubi quid datur oti,
 Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
 Ex vitiis unum; cui si concedere nolis, 140
 Multa poëtarum veniet manus, auxilio quae
 Sit mihi; nam multo plures sumus ac veluti te
 Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

140. *notes* Bentleius coniectura. — 144. *veniat* he et omnes Pottierii, item Veneta 1484., LCl et Kirchner.

immo elaboro in memet ipso emendando.» — *Imprudens*] «insciens,» *λαβδάνων ἐμμαντόν.* — *Illudo*] «quasi ludens conicio in chartas.» — *cui si concedere nolis*] «quodsi forte huic vitio ignoscere nolis (quod tamen te facturum spero), pro certo veniet eot.» Sic ubi acceperimus, apparet necessarium non esse, ut scribamus cum Kirchnero *nolis -- veniat*, aut cum Bentleio *notes -- veniet*. Futurum *notes* esset praefraete negantis; *nolis* dicitur de eo, qui probabiliter id concessurus est; hoc ergo urbanus. — *manus*] Festive fingit magnum Romae esse poëtarum quasi sodalicium et coniurationem, quae vel numero suo superare obtrectatores possit; qua de Satirae clausula veros amicos, Varium, Virgilium, Aristium, ceteros ex animi sententia risuros

esse probe sciebat. Simul enim sugillare videtur studium versificandi, quo tunc quam plurimi etiam invita Minerva ferebantur. — *veluti te Iudaei* cet.] Multi tum, ex quo Pompeius Hierosolyma ceperat, Iudaei in Urbe erant, turbidum hominum genus. Cic. pro Flacco 28, 66: *Scis quanta sit manus* (Iudaeorum Romae), *quanta concordia, quantum valeat in contionibus*. Sententia est: «Quemadmodum Iudaei multos ad suam superstitionem pertrahere proselytosque vel cogendo facere solent.» — *cogemus*] Festiva comminatio, ut similes ioci apud Platonem Phileb. p. 46. A. Phaedr. p. 236. C. Polit. I. p. 327. C. — *in hanc concedere turbam*] «te nobis aggregare eademque nobiscum sentire in iudicio praesertim de satiris faciendo.»

SATIRA V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
 Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,
 Graecorum longe doctissimus; inde Forum Appi.
 Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

SAT. V. 4. *accepit* b, quinque Pottierii, LC et Bentleius, *cepit* d. (*excepit* Sc, Aldus.)

V. Argumentum vide in Excursu.
 4-4. *Aricia*] oppidum Latii pone montem Albanum XVI. M. P. a Roma distans, notum propter Dianam Nemorensem et fontem Egeriae. Fuit ad viam Appiam, qua Horatius iter fecit certe usque ad Beneventum. Cfr. ad v. 74. *Aricia* autem prima erat mansio ex Urbe profectis, ubi multi tamen prandebant tantum, non pernoctabant. Sic Epictetus apud Stob. Tit. 7. l. p. 466. Tauchn. narrat Agrippinum, cum pransuro ei nuntiaretur Neronis iussu illico in exilium eundem esse, respondisse: *οὐχ οὖν ἐν Ἀριζία ἀρίστησομεν*. In *Ariciae* antiquae area nunc est vicus *Laricia*. — *Hospitio modico*] «exiguo, parvo.» (Sic *modica patella* Epp. 4, 5, 2. est *patella parva*.) Opponuntur haec *magnae Romae*. — *Heliodorus*] rhetor ignotus, nisi quod Villoisonius Proleg. ad Apoll. Lex. p. XXIV. et Bothe suspicantur eundem fortasse esse atque illum, cuius praeter Apollonium et Hephaestionem Marius Victorinus p. 427. Gaisf. his verbis meminit: *At Iuba noster, qui inter metricos auctoritatem primae eruditionis obtinuit, insistens Heliodori vestigiis, qui inter Graecos*

huiusce artis antistes aut primus aut solus est cet. — *Graecorum longe doctissimus*] *Comis* est hyperbole sermonis quotidiani, qua ut bearet Graeculum hominem facile utique ab se impetrare poterat. Altera lectio, quae placuit Villoisonio l. 1., *G. linguae d.*, nihil aliud profecto significaret nisi illum Graece scientissimum fuisse; quae exigua sane Graeci rhetoris laus fuisset. — *Forum Appi*] oppidum ab Appio Claudio Cacco, qui viam Appiam munivit, sic nominatum, XX. M. P. distans ab *Aricia*. Supersunt etiam nunc aliquot eius parietinae. — *Differtum nautis*] Strabo 5, 3, 6: *Πλησίον τῆς Ταύρακινῆς βαδίζοντι ἐπὶ τῆς Ροίμης παραβέβληται τῇ ὁδῷ τῇ Ἀππίᾳ διωρυξ* (per paludes Pomptinas) *ἐπὶ πολλοὺς τόπους πληρομένη τοῖς ἐλείοις τε καὶ τοῖς ποταμίοις ὕδασι· πλεῖται δὲ μάλιστα μὲν νύκτωρ, ὥστ' ἐμβάντας ἀπ' ἐσπέρας ἐκβαίνειν πρωίας καὶ βαδίζειν τὸ λοιπὸν τῇ ὁδῷ (τῇ Ἀππίᾳ), ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν ὅν-μονικεῖ δ' ἡμῶντων*. — *cauponibus atque malignis*] *Caupones maligni* vocantur h. l. ut *perfidii* Sat. 4, 4, 29; nam *malignus* proprie contrarius est

Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos 5
 Praecinctis unum; minus est gravis Appia tardis.
 Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
 Indico bellum, coenantes haud animo aequo
 Expectans comites. Iam nox inducere terris
 Umbras et caelo diffundere signa parabat; 40
 Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
 Ingerere. Huc appelle! . . . Trecentos inseris: ohe
 Iam satis est! Dum aes exigitur, dum mula ligatur,

6. *minus*] *nimis* Sp.F. — 7. *deterrima* ex uno Cod. Pulmanni Bentleius.

benigno significatque eum, qui iusto minus alteri tribuit, id quod facere solent *caupones* omni modo viatores decipiendo, vile vinum caro pretio vendendo, ad summam genus hominum nihilo tunc honestioris loci quam lenones.

5-8. *Hoc iter*] «id est, ab Urbe usque ad Forum Appii biduo venimus, cum velocires uno die soleant eo venire.» *Acron*. — *altius* — *Praecinctis*] «ἐξωνοτόχοις, celerius incedentibus ac strenuolioribus.» — *minus* est.] «minus est gravis pigris quam velocioribus; nam qui tardius per Appiam vel ingreditur vel vehitur, prudenter agit, quia minus fatigatur quam viator magis expeditus et pernix.» Contra lectionem *nimis* recte Frenzel: «Quodsi via tardis gravis erat, cur Horatius divisit iter neque celerius progressus est?» — *Hic ego* est.] «Hodie in Foro Appii viatores propter aquam, quae ibi deterrima est, manere vitant. Dicit ergo, se ibi coenare noluisse, ne necesse haberet bibere.» *Porru*. — *deterrima*] «propter vicinas paludes

Pomptinas minus pura ac mali saporis.» Lectio *deterrima* Bentleii et Heindorfii h. l. rem nimis exaggerat. — *ventri Indico bellum*] coenae abstinendo. — *haud animo aequo*] «impacienter atque illis promodum invidens.» — *Expectans comites*] «expectans, donec omnes, qui sub idem tempus Forum Appii pervenerant unaque lintrem consensuri erant, coenassent.»

9-19. *Iam nox* — *parabat*] Versus heroici, fortasse ex Ennio expressi. — *signa*] «astra,» ut Od. 2, 8, 40: *taciturna noctis Signa*. — *nautis*] Fossa, ex Nymphaeo et Ufente fluminibus aquam accipiens, inde a Foro Appii ducebat ad Feroniae. Eius vestigia quaedam etiam nunc apparent. — *Huc appelle*] Domini ad fossae ripam descenderant; servi sarcinas eodem deportarant; hinc puer aliquis ad locum, ubi eas custodiebat, appellere iubet nautam, ut in lintre commodè reponi possint; hic cum appellit, non sine taedio maiorem quam pro naulo, quod depactus erat,

Tota abit hora. Mali culices ranaeque palustres
 Avertunt somnos, absentem ut cantat amicam 45
 Multa prolutus vappa nauta atque viator
 Certatim. Tandem fessus dormire viator
 Incipit, ac missae pastum retinacula mulae
 Nauta piger saxo religat stertitque supinus.
 Iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem 20
 Sentimus, donec cerebrosus prosilit unus
 Ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno
 Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.

esse numerum hominum videt, qui navem conscensuri erant, dominos puta permultos cum pueris, unde stomachose *Trecentos* inseris, (id est: «visne ingerantur?») ait, cet. *Trecenti* autem, ut *sexcenti*, de magno numero. Catull. 44, 48: Quos (moechos) simul complexa tenet *trecentos*. — *mula*] quae remulco alligatur lintri. — *culices*] «Hos *linthinnias* vocant plebeii, a sonitu alarum ficto vocabulo.» COMM. CROQ. Puto significari Italorum *sanzare*, *Stechmücken*, molestissimas illas per noctem bestiolas. — *ut*] «dum». Bentleius contulit Terent. Adelph. 3, 3, 52: *Nam ut numerabatur forte argentum, intervenit homo de improvviso.* — *nauta atque viator*] Düntzerus recte statuit *nautam* esse eum, qui mulam regens lintrem trahebat atque ad Feroniae templum deducebat; *viatorem* rusticum aliquem in lintre sedentem. («Wir würden sagen ein reisender Handwerksbursch.») Plerique vero, nullo tamen exemplo allato, *viatorem* interpretantur

mulionem, qui per viam Appiam incedens lintrem trahebat, *nautam*, qui in hac praesertim conto navigationem adjuvabat. — *prolutus*] ut *βεβρεγμένος*, madidus, avidus, pro bene poto. Cfr. Sat. 2, 4, 26: *leni praecordia mulso Pro-lueris melius.* Virg. Aen. 4, 739: *pleno se proluit auro.* — *vappa*] *λάμψη*, vino villi atque insipido. — *Nauta piger* cet.] «Cum hunc quoque somnus obrepat, funem mulae detractum saxo ex ripa exstanti religat sicque pastum interea, dum crapulam edormiat, iumentum dimittit.»

24-29. *cerebrosus*] homo iracundus atque irritabilis, ein *Hitzkopf*. Lucil. Gerl. p. 40, 40: *Te — insanum hominem et cerebrosum.* — *prosilit*] «ex lintre in fossae ripam exsilit.» — *saligno Fuste*] ex ripa pro loci opportunitate arrepto. — *dolat*] «percutit, caedit,» ut nos aliis tropis *durchdreschen, durchgarben*. Apul. Metam. 7, 47: *fustium quoque crebris ictibus dedolabar.* — *quarta--hora*] diei, quae re-

Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.

Milia tum pransi tria repimus atque subimus

25

Impositum saxis late candentibus Anxur.

Huc venturus erat Maecenas, optimus atque

Cocceius, missi magnis de rebus uterque

24. *lavimus* N. Heinsio auctore Bentleius. — 27. *Maecenas, optimus atque Cocceius*] Sic distinximus cum Bentleio; ceteri iungunt *Maecenas optimus*. Conf. Sat. 4, 6, 54, 4, 40, 82.

spondet circiter decimae nostrae. — *lavimus*] Horatius semper usurpat formam antiquiorem *lavere*. *Lavimus* autem et religionis causa et prandium sumpturi; Bentleii *lavimur* esset «balneum sumpsimus,» id quod non convenit cum vv. *Ora manusque*. Immo hoc piaculum fuisset. Tacit. Ann. 14, 22: *fontem aquae Marciae - - nando incesserat* (Nero); *videbaturque potus sacros et caerimoniam loci corpore loto potuisse*. Contra *ora manusque lavare* licebat. (Illi sine dubio erant cauponae, in quibus recreare se poterant.) — *Feronia*] antiqua dea Italica, postea coniuncta et confusa cum Iunone, unde in Inscriptt. vocatur *IUNO FERONTA*. Virg. Aen. 7, 800: *viridi gaudens Feronia luco*. Templum celebre habebat tria milia pass. a Tarracina, ubi nunc est turris antiqua, nominata *Torre Ottofaccia*. Illius fontis aqua est dulcis, limpida ac salubris. — *repimus*] «quia illis temporibus adhuc Tarracinae urbs in altissimo monte erat; inde postea in aequiorem locum deposita est, ut non solum sint adhuc vestigia aedificiorum in monte sed et murorum.» Porru. — *Anxur*] nomen Volseum Tarracinae (hodie *Terracina*) ad ostium Ufentis. Statius Silv. 4, 3, 86: *arces-*

que superbae Anxuris, Martialis 6, 42, 6: *superbus Anxur*. Sic *Felsina* Etruscum Bononiae nomen erat. A Foro Appii Tarracina distabat XX. milia passuum. — *saxis - candentibus*] Mons ille, in quo Tarracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendae aptissima; ergo a calce videtur candida dixisse. (?) Porru. Etiam Martialis. 5, 4: *candidus Anxur*. — *Cocceius*] Biondi (*Dissertaz. dell' Acad. Rom. d'Archeol.* T. VI. p. 286.) de L. Cocceio Nerva, cos. suffecto a. u. c. 713, nondum quidem memorato in Fastis Consularibus Baiteri, sed in latereulo a Biondio reperto, v. 28. esse intelligendum docuit, neququam de eius fratre M. Cocceio M. F. Nerva, consule a. u. c. 718., ad quem, utpote notioiem propter Nervam pronepotem adhuc rettulerunt omnes interpretes. — *aversos*] «alterum ab altero alienatum.» — *componere*] «mutuam gratiam inter eos reconciliare.»

30-33. *nigra collyria*] Multa omnis generis collyria memorat Celsus 6, 6. *Ex frequentissimis collyriis*, inquit §. 7., *est id, quod quidam xēdior, quidam a cinereo colore τέττιον appellant*. — *Capitoque - Fonteius*] Est C. Fonteius Capito, cuius exstat nummus cum hac inscriptione: C-

Legati, aversos soliti componere amicos.
 Hic oculis ego nigra meis collyria lippus 30
 Illinere. Interea Maecenas advenit atque
 Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem
 Factus homo, Antoni, non ut magis alter, amicus.
 Fundos Aufidio Lusco praetore libenter
 Linquimus, insani ridentes praemia scribae, 35

FONTEIUS, CAPITO, PRO. PR. = M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET. TERT. III. VIR. R. P. C. Eckhel D. N. 3, p. 249. Riccio *M. F. R.* p. 94. Fuit Antonii in Asia legatus et consul suffectus a. u. c. 721. — *ad unguem Factus* «elegans ac politus.» «Translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, si unguis superductus non offendatur. Unde iam, quaecunque perfectissima esse volumus significare, ad unguem facta dicimus.» Porph. Cfr. A. P. 294. Colum. 11, 2, 13: *materiem roboream dolare ad unguem.* Apul. Flor. 23: *lapis ad unguem coaequatus.* — *non ut magis alter* «ut non alter magis amicus sit.» Corn. Nep. Epam. 2: *prudens autem sic ut nemo Thebanus magis.*

34-36. *Fundos*] hodie *Fondi*, Latii oppidum, notum propter vinum generosum, distabat a Tarracina millia pass. XIII. et dimid. — *Aufidio Lusco praetore*] Aufidios Fundis oriundos fuisse monstrat Sueton. Calig. 23. Ceterum hoc oppidum, teste Festo, praefectura erat, non municipium; Aufidius igitur homo ridicule vanus; prius scriba, tunc praefectus a praetore urbano legibus missus (Festus p. 233. Müll.) nomen praetoris ultro

sibi arrogaverat, ut festive Cicero de lege agr. 2, 34, 92: *cum venissem Capuam, coloniam deductam L. Considio et Sex. Sallio, quemadmodum ipsi loquebantur, praetoribus; -- cum ceteris in coloniis duumviri appellentur, hi se praetores appellari volebant.* Attamen praetores re vera in nonnullis municipiis summi magistratus vocabantur, velut Aletrii, Capense, Puteolis. (Inscr. m. Lat. N. 3785.) Liv. 23, 49: (Praenestini) *ceteri incolumes Praeneste cum praetore suo M. Anicio (scriba is antea fuerat) redierunt.* Alibi dictatores, magistri, meddices tutici. Itaque ille antequam Maecenatem eiusque comites conveniret, edictum praemiserat eum praescriptione *AVFIDIO LUSCO PRAETORE*, quo honorifice eos excipiebat, vel per accensum eadem formula eos se conventurum esse nuntiabat. — *libenter Linquimus*] «propter molestiam, quam nobis insulsi hominis prava sedulitas creasset, si diutius ibi morari necesse fuisset.» Fundis igitur non pernoctarunt, id quod etiam propter exiguam oppidi distantiam a Tarracina necessarium non fuit. — *praemia*] insignia honoris, quae quasi praemia pristinorum suorum meritorum ostentabat. — *scribae*] Corn. Nep. Eum. 1, 5: *Apud nos*

Practextam et latum clavum prunaeque batillum.
 In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
 Murena praebente domum, Capitone culinam.
 Postera lux oritur multo gratissima; namque
 Plotius et Varius Sinuessae Virgiliusque
 Occurrunt, animae, quales neque candidiores
 Terra tulit neque quis me sit devinctior alter.
 O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!

40

re vera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur. — *latum clavum*] senatorium habitum, quo Fundis uti poterat, ubi nemo eum in ordinem cogebat, non item Romae; magis ridiculum id etiam coram Maecenate, qui angusto clavo contentus erat. — *batillum*] «Videtur hic *batillus* s. *batillum* focus sacrificandi causa praelatus huic magistratui, cum nihil rei maioris agere solerent sine sacrificio. Adventus autem Maecenatis et reliquorum oppidanis illis res videri maximi momenti potuit.» Gesner. Aliter Düntzer: «*Prunae batillum* ist eigentlich die Kohlenschaufel und so scheint der Dichter den Scipio zu nennen, den der nachrückende Aufidius in der Hand trägt.» Everardus autem Otto de aedilibus p. 489. *batillum* Aufidio a lictoribus praelatum opinatur, quod prunae batillo simile fuerit.

37-44. *Mamurrarum -- urbe*] Festiva ironia Formias (hodie *Mola di Gaeta*) XII. M. P. a Fundis distantes designat a Mamurra, equite Romano, praefecto fabrum Iulii Caesaris in Gallia, qui ingentem vim pecuniae congesserat et iam Catulli versibus contumeliosis (C.

29.) proscissus fuerat, qui eum praeterea 43, 4: *decoctorem Formianum* vocat. Illo quo Horatius scripsit tempore videtur Romae senator quidem, sed in luxuria et omnium bonorum contemptu vixisse. — *Murena*] Est L. Licinius Terentius Varro Murena, frater Terentiae Maecenatis, ad quem est Od. 2, 40., ubi vide. Videtur Formis domum habuisse, quam eius iussu dispensator Maecenati ad pernoctandum commodavit. Capito, qui ibidem domum possidebat, coenam Maecenati eiusque comilibus praebuit. — *praebente domum*] Conf. Od. 49, 7. — *Plotius* cet.] Sat. 4, 40, 81: *Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque*. Est autem *Plotius* M. Plotius Tucca, criticus potius quam poeta, qui postea una cum L. Vario tragico ex Augusti mandatu Virgilii Aeneida edidit. De *Vario* diximus ad Od. 4, 6, 1. — *Sinuessae* est ultimum in Appia Latii oppidum, XVIII. M. P. distans a Formis, hodie *Bagnoli* (Walck.), prope Minturnas (*Taverna*). — *quales*] eadem constructione, qua usus est Epod. 3, 59., pro «animae tales quibus» cet. — *tulit*] «protulit, genuit,» ut Od. 3, 6, 46, Virg. Aen.

Nil ego contulerim iucundo sanus amico.

Proxima Campano ponti quae villula, tectum 45

Praebuit, et parochi quae debent ligna salemque.

Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.

Lusum it Maecenas, dormitum ego Virgiliusque;

Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.

Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa, 50

Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis

54. *Claudi* bScp, Lct.

41, 285: Si duo praeterea tales
Idaea tulisset Terra viros cet. — sa-
nus] «quamdiu sana mente sum.»
POMP.

43-50. *Campano ponti*] Pons Cam-
panus (hodie *ponte Ceppani*) Sa-
veni flumini impositus III. M. P. a
Sinuessa. — *Villulam* proprie ac-
cipio de villa aliqua modica ponti
illi proxima, in qua Sinuessa ante
vesperam profecti pernoctarunt.
Alii *villulam* et *villam* v. 80. de
villis publicis interpretantur, in
quas devertere possent magistra-
tus, legati cet. iter aliquo habentes.
Apud scriptores quidem constat
de una dumtaxat villa publica
*extra Urbem, in campo Martio ex-
tremo.* (Varro R. R. 3, 2, 4 sqq.
Liv. 33, 24.) Quamquam propter
parochorum mentionem, qui vel
in tali villa ipsa vel saltem pro-
xime habitare debebant, illud non
prorsus improbabile nec tamen cer-
tum est. — *parochi*] *παροχοί*, ho-
mines, qui publico sumptu magi-
stratibus ac legatis iter facientibus
ministrabant ea utensilia, quae sine
maxima molestia ab ipsis portari
non poterant, ut ligna, salem, foe-
num. *Copiarior* vocat Porphyrio.
Cfr. imprimis Cic. ad Att. 5, 16.

— *Hinc cet.*] «Hinc postero die
profecti cum essemus, tempore, sa-
tis tempestive (*bei Zeiten*). Ca-
puam, quae a Ponte Campano di-
stabat XXII. M. P., pervenimus.»
Veteris autem Capuae situs erat, ubi
nunc est vicus *Santa Maria di Capoa*,
III. M. P. a praesenti urbe distans. —
Lusum — *dormitum*] Scite Düntzer
adnotat, his verbis aptissime hoc
significari, quemque Maecenalis co-
mitum prorsus arbitrato suo pro
suaque necessitate hoc in itinere
egisse. — *Namque cet.*] Construe:
*Namque inimicum lippis et crudis lu-
dere pila*; quies contra et absti-
nencia utriusque mali optima sunt
remedia. Cfr. Celsum 6, 6. *Crudi*
autem sunt, qui cibos difficul-
ter digerunt. *Lippis* Horatius se
ipsum, *crudis* Virgilium adnume-
rat. — *inimicum*] Sic etiam in prosa
or. Plin. H. N. 20, 9: *Marina bras-
sica* — *stomacho inimicissima*. —
Caudi cauponas] Caudium, Hirpi-
norum oppidum, notum clade Bo-
manorum in Fureulis Caudinis,
XXI. M. P. distabat a Capua. Haec
cauponae, opinor, in planitie erant,
cum oppidum ipsum in clivo situm
esset. *Claudi* a multis ut notius
vocabulum substitutum est verae

Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirrhī,
 Musa, velim memores, et quo patre natus uterque
 Contulerit lites. Messi clarum genus Osci;
 Sarmenti domina exstat: ab his maioribus orti 35
 Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: Equi te
 Esse feri similem dico. Ridemus, et ipse
 Messius Accipio, caput et movet. O, tua cornu
 Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cum

lectioni. Solitas autem iter hoc facientium mansiones semper signavit poeta, et Caudii, ut testantur Itineraria, prima erat a Capua mane profectis; nam itineris diurni mensura admodum commoda erat circiter XX-XXV. M. P., nobis miliar. German. IV-V., nisi quod fortasse duobus ultimis diebus legati iter accelerantes XXXV. et XLV. M. P. confecerunt. Fieri tamen potuit, ut hoc biduum dividerent, uti significavi in tabula itineris. Fuerint igitur vero nomine *Tabernae Caudinae*, non *Claudianae*. Cocceii autem villam Fr. Daniel putat, quae nunc *la masseria delle Molliche*, Romanellius ponit in vicinia loci, qui nunc *Monte Sarchio* appellatur, Walckenaerius nunc *Castro Airole* appellari dicit.

54-55. Nunc mihi cet.] Parodia haec est festiva Homerici illius Iliad. β, 484: *Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχονσαι*, et similibus. Conf. Iuvenal. 4, 34. Verum de toto hoc loco iudicemus necesse est non ex nostro, sed ex Romanorum sensu, qui de via fessi in tali coena ruri parata nihil aliud nisi leves iocos appetebant. In hac praesertim sermonibus Socraticis aut vere amicis vel propter Fonteium, Antonii amicum, locus

non erat, atque ante omnia poetis, Virgilio, Vario, Horatio, vitanda erant, quaecunque ad res civiles etiamtunc admodum intricatas pertinerent. — *Sarmenti* cet.] Sarmentus servus fuerat M. Favonii, cuius, utpote inter proscriptos occisi, bonorum sectio ad Maecenatem venit, qui Sarmentum manumisit et scribam fecit. Distinguendus hic videtur a cognomine Octaviani puero delicato. Plut. Ant. 59. (a. u. c. 724.) — *Messique Cicirrhī*] scurrae ceteroquin ignoti. Nomen ridiculi causa inditum, quod *signum* (*sobriquet*, *Uebername*) vocant posteriores, est *Κιζιρρῶς, ἀλεξτρονών* (Hesych.), *der Gackhahn*. — *quo patre natus*] Ut Horatium carpebant malevoli, quod *libertino patre natus* esset, sic ipse, sed longe minus malitiose, horum scurrarum stirpem ridet, simulans se, antequam eorum certamen narret, tamquam heroum illustrem «prosapiam» expositurum. — *Osci*] nominat. plur. Munk de Atellanis p. 28: «Erant Osci apud veteres male noti ob impudiciam, itaque Romanis contempti erant, et Opicam gentem postea inter Romanos receptam barbara sua lingua dissonisque moribus multa de prisca illa et praeclara rei publicae di-

Sic mutilus minitaris? At illi foeda cicatrix 60

Setosam laevi frontem turpaverat oris.

Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,

Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat:

Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.

Multa Cicirrhus ad haec: Donasset iamne catenam 65

Ex voto Laribus, quaerebat; scriba quod esset,

60. *minitaris* pr. d, quattuor Potterli 7, 44, 48, 22. et ex aliis Bentleius.

sciplina in peius innovasse, veri simile putat Dionysius Halic. 4, 89. Praeterea Osci scurrillitate etiam insignes ideoque Romanis irrisui erant, ut h. l. — *domina exstat*] M. Favonii vidua vivit adhuc adeoque servus est ac sine patre. — *ab his maioribus orti*] Aeque hoc ridiculum atque illud Olympionis villae in Plaut. Cassin. 2, 6, 66: *Pietate factumst mea atque maiorum meum.*

58-63. *Accipio*] «tuam provocationem eaque mihi prorsus placet; et tibi (capite minaciter moto) demonstrabo me re vera equi feri similem esse.» — *tua cet.*] in prosa oratione: «nisi cornu foret exsectum fronti tuae.» — *quid faceres*] «quam terribilis fores!» — *minitaris*] «nunc ipsum»; itaque indicativus modus aptissimus est. — *At illi cet.*] «Graecum δέ per at ita exprimunt (poëtae), ut oppositio fiat non notionum, sed imaginum, hoc est, ut contrarium non in ipsa re, sed in locatione appareat. Id autem plurimum fit in extremis versibus, ut videtur, ad attollendam, quae in fine versuum deprimatur, orationis vim. Ita hi — at illi dicuntur, qui graece οὐ μὲν — οὐ δέ. Lucan. 4, 36: *Hic virtus ferumque locum promittit, at illis Ipse locus.*» Hand Turs. I. p. 424 sq.

— *cicatrix*] Ex antiquorum sensu est etiam deformitatis et corporis viliorum satis bella materies ad iocandum. Cic. de Or. 2, 59, 239. — *Campanum in morbum*] «Hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus inest, ut capitis temporibus magnae verrueae innascantur in modum cornuum: quas cum incidi faciunt, cicatrices in fronte manent quasi notae exsectorum cornuum. In hunc ergo morbum, id est, faciei vitium, quo Campani laborant, iocatur Sarmentus.» Comm. Cuvq. Est primus elephantiasis gradus. — *Pastorem saltaret uti Cyclopa*] «ut saltando Cyclopem, ferum illum Galatæae amatorem, imitaretur ac referret.» Cfr. ad Epp. 2, 2, 424: *ut qui Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.* V. saltare sic cum accusativo etiam in prosa or. Vellei. Patere. 2, 83: *Plancus cum — Glaucum saltasset.* Etiam passivè usurpatur. Ovid. Trist. 2, 349: *Et mea sunt populo saltata poemata saepe.* — *larva* non est simpliciter persona, sed *μορμολόχειον*, «persona horribili sua facie terrorem incutiens.»

65-70. *Donasset cet.*] «Consecrassetne in signum libertatis acceptae catenam Laribus, ut ingenui pueri (sumpta virili toga) bullas et puel-

Nihilo deterius dominae ius esse. Rogabat
 Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
 Farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.
 Prorsus iucunde coenam produximus illam. 70
 Tendimus hinc recta Beneventum, ubi sedulus hospes
 Paene macros arsit dum turdos versat in igni;
 Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
 Volcano summum properabat lambere tectum.
 Convivas avidos coenam servosque timentes 75

70. *producimus* *hcd* et corr. S, item Pottierii omnes praeter unum 12. Sic etiam Bentleius et J.

lae pupas?» Martial. 3, 29: *Has cum gemina compede dedicat catenas, Saturne, tibi Zoilus, anulos priores.* Cfr. Titinium Bothii p. 71: *Fortasse sic votum fecisse, quo die liber foret; Nunc eius voti condemnatus: immolavit hostiam.* Fugitivi et ostiarii plerumque catenati erant. — Nihilo] «Pronunciandum est quasi scriptum fuerit Nilo. Sic Epp. 2, 2, 420: *Vehemens et liquidus pueroque similissimus anni.* — Quin et illud animadverti, quotiescunque apud Nostrum occurrit nihilo, comparativo semper praeponi, ut Serm. 4, 4, 48. 2, 3, 52. 56. 270. Epp. 2, 2, 453.» BENTL. — *deterius*] opponitur *optimo iuri*. — *una Farris libra*] Cum servorum demensum menstruum quaterni (Donatus in Terent. Phorm. 4, 4, 9.) vel quini (Seneca Ep. 80.) modii essent, XXIV. librarum singuli, robustiores quaternas farris libras in pane et pulte quotidie consumere poterant. — *Prorsus*] Hoc adv. per se intelligendum arbitrantur nonnulli: «in summa, uno verbo, omnino;» sed quidni potius iun-

gamus vv. *prorsus* (*iucunde?* Cic. ad Att. 46, 45, 2: *prorsus vehementer et severe.* — *producimus*) Concinnius cum perfecto coniungitur v. *illam* quam cum praesenti, quod requireret potius hanc.

71-76. Beneventum] Plin. H. N. 3, 44: *Hirpinorum colonia una Beneventum, auspiciatus mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum.* A Caudio distabat XII. M. P. — *hospes* cet.] Construe: *Hospes paene arsit, dum versat turdos macros in igni.* «Cum propter ipsam nimiam sedulitatem minus cautus esset caupo (hoc enim significat v. *hospes*, ut v. 2, *hospitium* est *caupona*), paene flammis correptus est, dum turdos et eos quidem, id quod ridebamus, macros veribus transfixos assat.» Alii (coll. Aen. 2, 344: *iam proximus ardet Ucalegon.* Iuven. 3, 204: *Ultimus ardebit.*) hospitis domum non ipsum hospitem paene arsisse putant significari. Verum durius videtur in uno eodemque versu *sedulum hospitem* et de ipso caupone (turdos versante) et de caupona

Tum rapere atque omnes restinguere velle videres.

Incipit ex illo montes Apulia notos

Ostentare mihi, quos torret Atabulus et quos

Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici

Villa recepisset, lacrimoso non sine fumo, 80

Udos cum foliis ramos urente camino.

Hic ego mendacem stultissimus usque puellam

Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert

Intentum veneri; tum immundo somnia visu

Nocturnam vestem maculant ventremque supinum. 85

accipere. — *dum-ersat*] Ad constr. part. *dum* cum praesenti cfr. Heindorfium ad h. l. Liv. 38, 4: *Dum in Asia bellum geritur, ne in Aetolis quidem quietas res fuerant.* — *Volcano*] Quintil. 8, 6, 24: *Volcanum pro igne vulgo audimus.* — *Tum rapere* cet.] Scena locosa: nam primum avidi convivae ex flamma rapiebant coenam, itemque servi, qui, si tota coena igne absumeretur, timebant, ne ab heris verberarentur; quo facto coenae in tuto posita omnes et hospes cum suis et convivae horumque pueri ignem restinguere cooperunt. — *videres*] «videre licebat, si placuisset.»

77-83. *notos*] quippe patrios, imprimis Vulturem prope Venusiam. — *Atabulus*] Seneca Q. Nat. 5, 17: *Atabulus Apuliam infestat, Calabriam lapys.* Cf. Plin. H. N. 17, 24. Est ventus ex Oriente flans, quem Apuli hodie *Altino* vocant. — *erepsemus*] forma sermonis quotidiani pro *erepsissemus*, ut surrexe Sat. 1, 9, 73., *divisse* 2, 3, 469., *evasti* 2, 7, 68., *vixet* Virg. Aen. 11, 448. *Ereperere* autem pr. *erklommen*. Cf.

Salust. Jug. 60: *scalis egressi milites.* — *Trivici*] «oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam devertit.» Acron. In prosa oratione: «nisi in Trivicano pernoctassemus.» Ceterum Trivicum nusquam praeterquam h. l. memoratur; ex Romanellii opinione est locus nunc *Civita* appellatus et prope hodiernum *Trivico* situs. — *lacrimoso - - fumo*] qui cum propter ventum non recta per fumarium exire posset, imprimis Horatio lippienti molestus erat. Idem fumi epitheton placuit Ovidio Metam. 10, 6. — *mendacem - - puellam - -* Ad m. n. *exspecto*] Sic Asclepiades Anthol. Pal. I. p. 125: *Ἀμολόγησ' ἤξεῖν εἰς νύκτα μοι ἢ πῖβόντος Νικῶ, καὶ σεμνὴν ὁμοσε Θεσμοφόρον. Κοῦχ' ἔχει, φυλακὴ δὲ παροίχεται, ἀρ' ἐπιόρκειν Πθελε; τὸν λύχνον, παῖδες, ἀποσβέσατε.* — *somnia*] De nimia seminis profusione loquens Celsus 4, 28. *nocturnas imagines* memorat. — *visu*] «specie,» ut Virg. Aen. 11, 271: *Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur.* — *vestem maculant*]

Quattuor hinc rapimur viginti et milia rhedis,
 Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,
 Signis perfacile est: venit vilissima rerum
 Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
 Callidus ut soleat humeris portare viator;

90

De hoc quoque loco, qui nobis spureus tantummodo, non facetus videtur, ita iudicandum erit, ut dicamus apud Romanos talem ἔξο-
ντιζωμὸν pro ridiculo habitum esse, de quo palam loquebantur. Omnino omnia haec levia itineris incommoda, caupones maligni, aqua deterrima, mora remulci, lippitudo, turdi macri vix incendio erepli, fumus camini, venus frustrata, festive opponuntur amicitiae fructui, risui iocisque.

86-90. *rapimur*] «celerrime vehimur.» — *oppidulo, quod est.*] «Equutium (s. rectius Equum laticum) significat, cuius nomen hexametro versu complecti non potest. Hoc autem exemplo Lucilii. Nam in septima Satira sic ait: *Servorum est festus dies hic, Quem plano hexametro versu non dicere possis* (Sigillaria).» Porro, Verus situs Equi latici s. Equi magni auctore Romanellio non est Scutuccio prope Asculum, sed S. Eleuterio s. S. Liberatore prope Ariano. Idem tamen (praecedente Wesselingio ad Itiner. p. 103.) acriter contendit oppidulum v. 87. significatum non de Equo latico interpretandum esse, sed significari vel *Asculum* Apulum diversum ab Asculo Piceno, *Asclum* aliis (quod tamen voc. facile versui inseri poterat), vel oppidum prope Asculum, nunc quidem ignotum, ut Trivicum in Itinerariis non memo-

ratur, id quod probabilius est. Sane confitendum est, si Equum laticum Horatius pervenerit, cum per haec XXIV. M. P. iter transversum habuisset, et quidem ex Apulia (v. 77.) rursus in Campaniam deflexisset (nam in *Equo latico Campania limitem habet*, Antonin. Itin. p. 444.), cum tamen, si propter nescio quam causam Equum laticum visere voluisset, longe commodius ab ipso Benevento tantum XXII. M. P. ab illo oppido distante, Trivico omisso, Equum laticum pervenire potuisset. Rectum iter a Trivico fuisset per Asculum Canusium versus. (*Les itinéraires anciens indiquent deux routes pour traverser les montagnes, en se rendant à Brindes. L'une, celle de l'itinéraire de Jerusalem par Equus Laticus, Fojana, et Civitas Sardonis, Ortona. L'autre route est celle de la table de Peutinger par Eclano, Bonito; Aquilonia, Cairano; Venusa, Venouse, la patrie de notre poète. Nos voyageurs ne prirent aucune de ces deux routes, mais ils suivirent un chemin plus court, qui circule dans les montagnes et qui se trouve tracé sur les grandes cartes topographiques du royaume de Naples. Ce chemin se dirige en sortant de Benevent sur Montefusco; il passe par Papparici et Mirabella; tourne la haute montagne nommée Capo di Diavolo, et conduit à un*

Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urna
 Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
 Flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.
 Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
 Carpentem iter et factum corruptius imbri.

95

93. hinc bSedp, LCTF: hic e Gadd. aliquot Bentleius et M.

lieu nommé Trevico. Walckenaer I. p. 247.) — *versu dicere non est*] scil. «facile», quod ex altero membro supplendum est. Similia sunt his Critiae, Schneidew. Del. p. 440: Καὶ νῦν Κλεινὸν νῖδον Ἀθηναίων στεφανώσω, Ἀκκυβιάδην νέουσιν ὑμνήσας τρόποις. Οὐ γὰρ πως ἦν τοῦνομι' ἐξαμύσειν ἐλεγεῖν, Νῦν δ' ἐν ἱαμβεῖν κτείσσεται οὐκ ἀμύτρω. Imprimis conf. Ovid. ex Ponto 4, 42, 7: Nam pudet in geminos ita nomen flndere versus, Desinat ut prior hoc incipiatque minor; Et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur, Artius appellem Tuticanumque vocem. Nec potes in versum Tuticoni more venire, Fiat ut e longa syllaba prima brevis, Aut producat, quae nunc correptius exit, Et sit porrecta longa secunda mora. — *perfacile est*] «designare»; quod eliciendum est ex v. dicere. — *venit* — *Hic aqua*] Idem fit Araugiae Helveticae. Conf. Martial. 3, 56: Sit cisterna mihi quam vinea malo Ravennae, Cum possim multo vendere pluris aquam. — *vilissima rerum*] Plat. Euthyd. p. 304, B.: τὸ ἔδωρ εὐωρότατον. — *ultra*] certe usque ad Canusium. — *humoris portare*] Panem in reticulo servi portabant. Vid. Sat. 4, 4, 47.

94-95. Canusi] hodie Canosa, ad Aufidum in Daunia, LXXXIV. M. P. a Benevento distans. Antequam autem ad Canusium pervenirent,

apud mansionem hodie Cerignola, cui Itiner. Hierosol. tribuit nomen Ad undecimum (miliarium a Canusio), Horatius et comites rursus in viam Appiam ingressi sunt. — *aquae* cet.] Construe: *qui locus* (Canusium) *non* (una) *urna* *aquae* *ditior* (quam oppidulum v. 87.) *a forti Diomede est conditus*; ut recte, exemplis additis, verba ordinavit iam Lambinus. Strabo 6, 3, 9] *Ἀεγυρία δ' ἀμφοτέρα* (τὸ τε Κανύσιον καὶ ἡ Ἀγυρία) — *νῦν Ἀρπύσιον* *Διομήδους κτισμάτα* κτλ., ut etiam Equus tuticus. Serv. ad Aen. 8, 9, — *aquae*] qua etiam hodie caret. (Walck.) — *Qui locus* cet.] Bentleius hoc versu sine ulla iusta causa deletio sic construebat: «*aquae urna* (nominal. pro «copiam») *non* *ditior* (uberior) *est Canusii* *quam in oppidulo.*» — *conditus*] ut Graeci κτίσειν χώραν, νῆσον, κτιστής τόπων. — *hinc*] a Canusio, non, ut alii volunt, ab oppidulo ἀμύτρω. Sic Plaut. Cist. 4, 2, 43; *hinc flens abiit*. — Canusii autem Horatium, etsi διαρρόγην non dicit, pernoctasse ideo consentaneum est, quod a Rubis, hodie Ruvo, distabat M. P. XXIV. (Itin. Anton.) vel XXX. (Itin. Hierosol.), id quod verius est. (Walck.) — *Carpentes*] «*emensis*», quia viae singulae partes una post alteram pedibus veluti *carpuntur*, ut fit in lana et lino nendo. Cf. Od. 2, 47, 42. Inde autem a Ca-

Postera tempestas melior, via peior ad usque
 Bari moenia piscosi; dein Gnatia Lymphis
 Iratis exstructa dedit risusque iocosque,
 Dum flamma sine thura liquescere limine sacro
 Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella,

100

400. *apella* F.

nusio certe per viam Egnatiam iter habebant.

96-99. *ad usque*] Cf. ad Sat. 1, 4, 97. Sic etiam Stat. Theb. 1, 483. — *Bari - piscosi*] Barium, hodie *Bari*, oppidum Apuliae Peuce-tiae, ad mare situm, a Rubis distabat XXII. M. P. Etiam nunc huius oppidi incolae plerique piscatores sunt. (Walck.) — *Gnatia*] forma popularis pro *Egnatia*, a Bario distans XXXVII. M. P., hodie *Monopoli*, ut ait Romanellius, ut Walckenaer, *Torre d' Anazzo*. Secundum alios hodie appellatur *Fasano*. Ceterum GNATIA vocatur etiam in Inscr. ibi effossis. Mansio haec inter omnes per hoc iter memoratas a protectionis loco maxime distat; ad eam tamen acceleratis aliquanto cisis uno die pervenire poterant; nisi forte aliam inter Barium et Egnatiam silentio praetermisit poeta, ulpote quae nihil memoratu digni habuisset. (Ab Egnatia autem incipiebat via Egnatia. Walck.) — *Lymphis*] forma Latina pro Nymphis; hae fontium deae memorantur etiam in Inscriptt. m. Lat. N. 4637. 4639. — *risusque iocosque*] Cfr. Lucili Fr. in Excursu: *ludu' iocusque*. Iocus in eo vertebatur, quod, cum oppidum detestabile aqua iugi careret, vano tamen miraculo gaudebat gloriabaturque. — *flamma sine*] Plin.

H. N. 2, 144: *In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum protinus flammam consistere* (reperitur apud auctores). Oriolus putat, hoc miraculum effici potuisse umbone aliquo ferreo supra saxum suspenso, qui certa hora solis radiis tactus speculi caustici vice functus sit. Aliam explicationem naturalem vide apud Wielandum. Ceterum similem fabulam narrat Pausan. 4, 46, 4. De praepositione nomini suo postposita conf. Sat. 1, 3, 68.

400-404. *Iudaeus Apella*] non est «nomen fictum a defectu praeputii,» ut volunt Scholiastae. Recte Bentleius: «Iudaei habitabant trans Tiberim, et multo maximam partem erant libertini, ut fatetur Philo in legatione ad Calum. *Apella* autem libertinorum est nomen, satis frequens in Inscriptt. vetustis. Cic. ad Fam. 7, 25: *Ne Apellae quidem liberti tuo dixeris*. Itaque *Credat Iudaeus Apella*, quasi tu dicas: credat superstitiosus aliquis Iudaeus Transiberinus.» — *didici*] ab Epicuro. Respicit Lucretianum illud 5, 83, et 6, 58: *Nam bene qui dicere deos securum agere acum. — Tristes*] «iratos atque minaces.» Tristitia autem deorum miracula tribui minime possunt, quoniam ex Epicuri doctrina nulla rerum mortalium eos

Non ego: namque deos didici securum agere aevum,
 Nec, si quid miri faciat natura, deos id
 Tristes ex alto caeli demittere tecto.
 Brundisium longae finis chartaeque viaeque est.

403. *temple Wakefield sine ulla causa.*

cura tangit. Lucret. 6, 71: non, quo violari summa deum vis Possit, ut ex ira poenas petere imbibat aeres. — caeli — tecto] ut Val. Flacc. 5, 623: citus ad summi stellantia patris Tecta ruit. — Brundisium] hodie Brindisi, oppidum Salentinorum, ab Egnatia distabat XLIV. M. P., quod in oppidum quinto decimo demum die pervenerunt. — longae — char-

tae] Κατ' εἰσωνείαν, quasi timeret, ne lectoribus molestiam creasset, quid Brundisii sibi amicis grati ingrative acciderit, et quomodo Romam reverterint, silentio praetermittit. Itaque utrum Horatius ac Virgilius Brundisii manserint, an postea legatos ad Antonium conveniendum usque ad Tarentum comitati sint, nos ignoramus.

EXCURSUS

AD V. 4.

V. 4. «Lucilium hac satira aemulatur Horatius iter suum a Roma usque ad Brundisium describens, quod et ille in tertio libro fecit, primum a Roma Capuam usque et inde fretum Siciliense.» POMPEY. Supersunt ex Lucilii itinere (de quo docte disputant Varges in Quaest. Lucil. Mus. Rhen. 1835. III. p. 45 seqq. et Van Heusde Lucil. p. 58.) versus aliquot (Gerl. p. 9.), ex quibus apparet in eo multa admodum negligeriter exposita fuisse: (Milia porro) bis quina octogena videbis Cominoda; item Capua quinquaginta atque ducenta. — Praeterea omne iter est hoc laborum atque lutosum. — Hinc media remis Palinurum pervenio nox (nocte). Meliora sunt haec: Verum haec ludus ibi, susque omnia deque fuerunt; Susque et deque fuere, inquam, omnia ludu' iocusque: Illud opus durum, ut Selinum accessimus finem; Αἰγίλιποι montes, Aetnae omnes, asperi Athones. Similiter Caesar tribus libris composuit poema, quod inscribatur Iter, Sueton. Caes. 56. — De itineris ipsius tempore consulere Kirchneri Quaest. Hor. p. 54 seqq. Refertur ad foedus Tarentinum a. u. c. 717. inter Octavianum et Antonium actum, ubi Octaviae sedula intercessione effectum tandem est, ut pace reconciliata Antonius Caesari naves adversus Sex. Pompeium, Caesar Antonio milites

HORAT. VOL. II. ED. MIN. III.

6

ad Parthicum bellum commodaret, sibi que invicem in quinquennium triumviratum prorogarent. Appian. B. C. 5, 93. Dio 48, 54. Plutarch. Anton. 35. — In rebus geographicis explicandis in plerisque secuti sumus D. Romanellii *Antica topografia del regno di Napoli*. Napoli 1845. 3 Vol. 4°. imprimis Vol. II. p. 501 seqq., consulto nunc etiam optimo geographo, Walckenaerio. Ne quis igitur errori tribuat, si numeri miliariorum*) interdum discrepant ab Heindorfianis.

*) Druckenmüller in *Museum des Rhein.-Westphäl. Schulm.* 3, 2. p. 454: «Nach den von Scaccia untersuchten Maassen, welche auf einem für die Appische Strasse bearbeiteten Felsen bei Terracina eingehauen sind, müssen 4000 passus gleich $752\frac{1}{12}$ Toisen gesetzt werden, dass also $752\frac{1}{12} \cdot \frac{1}{500}$ M. P. auf 1 Grad oder fast ganz genau 5 auf 1 geographische Meile gehen.»

TABULA ITINERIS BRUNDISINI.

DIES.	LOCI	MILIA PASS.	MIL. GEOGRAPH.	VER-SUS.
	Roma.			
I.	Aricia.	XVI.	$3\frac{1}{5}$.	4.
II.	Forum Appii. (Iter nocturnum per fos- sam.)	XX.	4.	3.
III.	Hora quarta: Feroniae fanum.			24.
	Tarracina a Foro Appii:	XX.	4.	26.
IV.	Fundi.	XIII et D. }	3.	34.
	Formiae.	XII. }		37.
V.	Sinuessa.	XVIII. }	$4\frac{1}{5}$.	40.
	Villula proxima Ponti Cam- pano.	III. }		45.
VI.	Capua.	XXII.	$4\frac{2}{5}$.	47.
VII.	Villa Cocceii super Caudii Cauponas.	XXI.	$4\frac{1}{5}$.	50.
VIII.	Beneventum.	XII.	$2\frac{2}{5}$.	74.
IX.	Villa prope Trivicum.	(In Itinerariis Trivicum non memoratur.)		79.
X.	Oppidulum, quod versu di- cere non est (facile).	XXIV.	$4\frac{1}{5}$.	87.
XI.	Canusium.			91.
XII.	Rubi.	XXX.	6.	94.

XIII.	Barium.	XXII.	4 ² / ₅ .	97.
XIV.	Egnatia.	XXXVII.	7 ² / ₅ .	»
XV.	Brundisium.	XLIV.	8 ⁴ / ₅ .	104.

(Nisi forte tacens duas mansiones minus notas iter a Bario ita divisit, ut est in Itinerario Antonini :

XIII.	Barium.	XXI.	4 ¹ / ₅ .
XIV.	Ad Turres.	XVI.	3 ¹ / ₅ .
XV.	Egnatia.	XX.	4.
XVI.	Ad Speluncas.	XXIV.	4 ⁴ / ₅ .
XVII.	Brundisium.		

SATIRA VI.

Non, quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,

VI. Horatius postquam et familiaritate, quae ei cum Maecenate intercedebat, et Luciliano satirarum genere denuo tractato multitudinis in se oculos converterat, fieri non potuit, quin, cum non nisi perquam pauci aut ipsum aut Maecenatis in eum animum accuratius introspiccerent, a plurimis unus ex vulgaribus illis fortunae filiis haberetur, quales post civilium conversionum turbas et in hac nobilissimarum familiarum ruina a civitatis dominis aut oppressarum aut opibus destitutarum amplo numero exorti erant, qui prava ambitione malaque sedulitate in familiaritatem Maecenatis irrepsisset, ut honores et opes venaretur. Atque adversus hanc ipsam sinistram de se suspicionem et hominum aut ignorantiam aut malevolentiam haec satira conscripta esse nobis videtur. Generosus enim poeta virtutis suae sibi conscius et sapientium

praeceptis iam a teneris annis honorum ac divitiarum inanem gloriam spernere edoctus hoc et Maecenati suo et sibi met ipsi debuit, ut civibus suis demonstraret, quare ratione Maecenatis amicitiam sibi conciliasset, et quam minime ea ad splendida in re publica munera captanda [vel ad iniquos suos quacunque ratione aggrediendos vel etiam opprimendos] abuti vellet. (Scripta haec satira videtur a. u. c. 717.)

4-6. *Lydorum quidquid*] Vid. ad Epod. 5, 4. Ex antiqua fama (Herod. 4, 94.) refutata a Dionys. Halic. 4, p. 24 sqq. R. Lydi duce Tyrrheno, Atyis regis filio, in Italiam cum transmigrassent, ibi *Τυρρηνῶν* s. Tyrrhenorum nomine Etruriam incoluerunt. — *Incoluit*] «quotquot olim immigrarunt et per nepotum seriem adhuc incolunt, sive in ipsa Etruria manserunt, sive Romam se contulerunt,

Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
 Olim qui magnis legionibus imperitarent,
 Ut plerique solent, naso suspendis adunco 5
 Ignotos, ut me libertino patre natum.
 Cum referre negas, quali sit quisque parente
 Natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi vere,
 Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum

SAT. VI. 4. *regionibus* ex uno Cod. F. — *imperitarent* hS, Pottierii septem, e duobus Bentleius: *imperitarunt* cd et Pottierii complures, LcIM, *imperitarunt* p, unus Pottierii (43.) et ex aliis F.

ut praeter Cilnios Caecinae, Spurrianae » cet. — *avus - maternus*] Singulari more Tusci metronymicis frequentius etiam utebantur quam patronymicis, ut apparet multis ex Inscriptionibus Etruscis, imprimis ex bilingui apud Vermigliolium Opusc. IV. p. 54: *CVINTE, ZENTI, ARNTNAL. = Q. SENTIVS. L. F. ARRIA. NATUS.* Loquitur non de Cilnius Romanis, quorum nemo unquam consul fuit aut exercitus duxit, sed de horum maioribus, qui Lucumones (principes) Arretii fuerant. (Liv. 40, 3. Sil. Ital. 7, 29: *Cilnius, Arreti Tyrrenis ortus in oris, Clarum nomen erat.*) — *magnis legionibus*] «exercitibus»; *magnis* autem (in quo haeserunt, quod omnes legiones pares essent) dixit, ut in versu Saturnio in Aclii Glabronis tabula apud Atilium Fortunatianum p. 2680. P. Gaisf. p. 324: *Fundit, fugat, prostermit maximas legiones*, et Sallustius Catil. 53: *Sciebam saepenumero (populum Romanum) parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse.* Similis etiam color est Lucret. 3, 1040: *(reges) magnis qui gentibus imperitarunt.* — *Imperita-*

rent] Imperfectum h. l. aptius est quam perfectum coni. (perf. indic. prorsus reliendum est), et consociari videtur cum perf. *fuit* eadem constructione atque apud Sallust. Catil. 22: *Fuere ea tempestate, qui dicerent.* — *naso suspendis adunco*] Cfr. Sat. 2, 8, 64. Est «naso corrugato, cum fastidio et contemptu irridere, subsannare, *μυκτηρίζειν, σιλλαινεῖν.*» Plin. II. N. 41, 37, 39: *Et aliorum hominum tantum, quem novi mores subdolae irrisioni dicere nasus.* — *Ignotos*] «ignobiles»; opponuntur *generosis*, ut v. 24. — *libertino*] Sic illustris ille Horatii aequalis, C. Cornelius Gallus, cui nonnulli Cirim tribuunt, Sullae vel Cinnae liberti filius fuit.

7-17. *Cum* cet.] «Tum, cum (ut semper facis) referre negas, vere tibi persuades, recte hoc sentis.» — *quali - parente Natus*] Claudian. de Laud. Stilich. 2, 124: *meritum, non quae eunabula, quaderis, Et qualis, non unde satius.* — *dum ingenuus*] Haec unica est exceptio; scilicet servos, ne manumissos quidem, ut sibi pares amicos tractare non poterat, quod iam contra erat in libertini filio. Sueton. Octav. 74:

Multos saepe viros nullis maioribus ortos 40
 Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos;
 Contra Laevinum, Valeri genus, unde superbus
 Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis
 Non unquam pretio pluris licuisse, notante
 Iudice, quo nosti, populo, qui stultus honores 45
 Saepe dat indignis et famae servit ineptus,

43. *fugit* dp, pr. bS, quattuor Blandin., Bentleii Leidensis et alii tres, novem Pottierii, Bentleius, F: *fuit* c, corr. bS, multi Pottierii, LCM. — 45. *quem nosti* Lt, *quo, nosti?* C.

Valerius Messalla tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo (Augusto) coenae, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem. — Ante cet.] Conf. ad Sat. 1, 3, 407. — *Tulli — ignobile regnum]* Liv. 4, 3: *En unquam creditis fando auditum esse — Servium Tullium —, captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ingenio et virtute regnum tenuisse?* — *Contra]* «probe nosti»; id quod eliciendum est ex vv. *persuades tibi vere. — Laevinum]* «Hic P. Valerius (Laevinus) adeo foedis ac proiectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut probe non potuerit ultra quaesturae dignitatem.» POTT. — *unde]* «a quo Valerio Publicola, ut: *genus unde Latinum.*» Scuot. Conf. ad Od. 1, 42, 17. 1, 28, 28. 2, 42, 7. Similiter hinc usurpatur Od. 3, 47, 2. — *pulsus fugit]* Rectissime de hoc loco disputat Madvigius *Opusc. Acad. alt.* p. 224: «Multi scribendum putarunt: *Valeri genus, unde Superbus Tarquinius regno pulsus fuit*, eadem sententia ac si esset: *pulsus est*, ut evitarent praesens nimis, ut credebant, ab illo loco abhorrens, *fugit*. Verum quoniam

(supra) ostendi, Horatium *pulsus fuit* ea significatione scribere non potuisse, utemur vera et certa scriptura ad aliam litem dirimendam. Patet enim Horatium liberius praesenti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in brevi rei praeteritae significatione per pronomen relativum interiecta. Imitati alii poetae, ut Persius Sat. 4, 1: *Barbatum hoc creda magistrum Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta*. Non dubitabimus igitur, quin idem Horatius ausus sit post coniunctionem *cum*, praesentis sit temporis *donat* in Sat. 1, 2, 56. et *edormit* in Sat. 2, 3, 64., quibus locis utitur Zumptius §. 460. not. ad syncopam praeteriti defendendam.» — *unius assis* cet.] «non licuisse Laevinum uno asse pluris (*um ein Ass mehr*) ob id, quod ortus esset claris maioribus. Sat. 2, 3, 92: si *Forte minus locuples uno quadrante perisset.*» — *notante]* «ignominiose de eo iudicante,» ut censor *notat*, quem senatu movet. — *iudice, quo nosti]* Attractio etiam Graecis usitata, ut Terent. *Heautont. 1, 4, 35: hac quidem causa, qua dixi tibi.* Liv. 1, 29: *raptum*

Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
 Nos facere a volgo longe longèque remotos?
 Namque esto, populus Laevino mallet honorem
 Quam Decio mandare novo, censorque moveret 20
 Appius, ingenuo si non essem patre natus:
 Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.

48. Vos Benteius coni. — *longe lateque* tres Pottierii, Aldus, Lt.

quibus quisque poterat elatis. — *stupet in cet.*] Eadem constructione Virg. Aen. 10, 445: *iuvenis tum, iussa superba Miratus, stupet in Turno corpusque per ingens Lumina volvit.* — *titulis*] «inscriptionibus stularum ac monumentorum honorariorum sepulchraliumque.» — De *imaginibus* cereis virorum curuli magistratu functorum, quae in atriorum armariis collocabantur, vide imprimis Polyb. 6, 53, 4 sqq.

47-23. *Quid oportet cet.*] «Tu quidem, Maecenas, quamquam summo loco natus es, non contemnīs tamen obscuros homines vereque tibi persuades iam ante Servium Tullium multos fuisse, qui nullis maioribus orti sola virtute ad summos honores ascenderent; populus vero, minus morum probitatem quam nobilitatem generis admirari solitus, saepe indignis honores deferit dignosque, nisi iidem sint honestis parentibus nati, negligit ac spernit. Quid oportet nos facere, qui a volgo longissime dissentientes non stupemus in titulis et imaginibus? Nam etsi ignobili sumus loco nati, tamen honores petemus? Minime. Nam facile fieri potest, ut petitori non vita, at genere meliori posthabeamur, aut etiam e senatu ciciamur a censore in parentes nostros in-

quirente diligentius. Haec cum ita fieri non ignoremus, si tamen audeamus petere: vel merito, repulsam si feramus, id nobis dixerim evenire. Melius scilicet vivemus ac beatius, in qua fortuna atque conditione nati sumus, in ea si acquiescemus. Sed hoc non intelligunt boni homines; nam quamvis obscura loco orti, tamen contendunt honoris et gloriae cupiditate cum generosis; quod quam stulte fiat, Tulli exemplo probatur.» — *Nos facere cet.*] Benteius, ne poeta superbum se et gloriosum monstraret, pronomine *nos* in *vos* mutato, «Quodsi volgas tam recte iudicat», inquit, «quanto magis id oportet Vos facere cet.? Vos, dico, Augustos, Maecenates, Polliones, Messallas cet., non quali quisque sit natus parente, sed quo ingenio, qua virtute sit, quaerere oportet.» Sed quid attinebat admonere Maecenatem, ne faceret, quae cum minime facere iam supra praedixerat Horatius. Immo nos perlinet ad Horatium et alios eiusdem conditionis ac voluntatis viros. — *a volgo -- remotos*] Od. 2, 46, 37: *mihi -- Parca -- dedit -- malignum spernere volgas.* Od. 3, 4, 4: *Odi profanum volgas et arceos.* Seneca Epist. 3: *Dissimiles esse nos volgo sciat, qui inspexerit propius.* — *longe lon-*

Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru
 Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
 Sumere depositum clavum fierique tribuno? 23
 Invidia accrevit, privato quae minor esset.
 Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
 Pellibus et latum demisit pectore clavum,

23. *tribunum* pr. d, sex Pottierii.

geque] Modus superlativum exprimen-
 di etiam apud Cic. de Finn. 2,
 21, 68., quem servarunt Itali, *lungo*
lungo interdum dicentes. — Decio] P.
 Decius Mus, homo novus, primus
 e Decis consul fuit et in bello cum
 Latinis pro legionibus Romanis dis
 inferis sese devovit a. u. c. 444.
 Liv. 8, 9. Iuven. 8, 234: *Plebeiae*
Deciorum animae, plebeia fuerunt
Nomina; pro totis legionibus hi ta-
men et pro Omnibus auxillis atque
omni pube Latina Sufficiunt dis in-
fernis Terraeque parenti. — Appius]
 Appius Claudius Pulcher, P. Clodii
 frater, de quo Caelius apud Cic.
 ad Fam. 8, 44, 4: *Persuasum est ei*
ensuram lomentum aut nitrum esse.
Errare mihi videtur; nam sordes
eluere vult, venas sibi omnes et vi-
scera aperit. Hic quidem pro quo-
 vis censore severo poni videtur.
 — *ingenue si non essem* cet.] «Ap-
 pias, ut omnes alios libertinos,
 me quoque, si huius essem con-
 dicionis, senatu moveret.» — *Vel*
merito] καὶ εὐχότως γέ. — *q. in pro-*
pria non pelle quiescem. «Ex pro-
 verbio sumptum est in eos, qui
 mediocritatis suae obliti maiora se
 ipsis appetunt, quas non contineri
 intra pelliculam dicimus.» Porru.
 Seneca Epist. 9: *plerique sapientem*
undique submovent et intra cutem
suam cogunt. Martial. 3, 46. de cer-

done arrogante: *te, mihi crede, me-*
mento Nunc in pellicula, cerdo, te-
nere tua. Est autem propria pellis,
 «quam natura ipsa mihi soli tribuit
 ita, ut alius nullius sit.» — *Sed*
fulgente cet.] Versus heroicus, qua-
 les interdum reliquis a poeta in-
 seruntur. Conf. Sat. 4, 4, 68, 4,
 4, 60, 2, 4, 43 seqq. 2, 3, 223.
 «Quamquam, verum ut fatear,
 communi humanae naturae culpa
 et ignobiles et generosi aequae glo-
 riae inservire solent, cuius qui-
 dem inanis studii satis ridiculum
 exemplum praebet Tillius ille cet.»
 — De *Gloriae curru* vid. ad Epp. 2
 4, 477.

24-37. Tilli] «Tillius hic senatu
 motus est a Caesare quasi Pom-
 pelanus; occiso vero Caesare re-
 cepit latum iterum clavum, id est,
 senatoriam dignitatem, et tribu-
 nus militum factus est.» Comm.
 Cavo. Frater fuit fortasse Tilli Cim-
 bri, Caesaris interfectoris. *Tribuni*
 autem *millitum quatuor legionibus*
primis (Fragm. legis Serviliae ed.
 Klenze p. 3 et 44. Cic. pro Cluent.
 54, 448.) habebant ius latii clavi.
 Hinc Sueton. Domit. 10: *tribunus*
laticlavus. Opponitur tunicae an-
 gusticlaviae, στενόςφυς, laticla-
 via, πλατύφυς. — *ut]* «ex quo
 tempore, simulac.» — *nigris* —
Pellibus] corrigiis quattuor, ex ni-

Audit continuo: Quis homo hic est? quo patre natus?
 Ut si qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi 30
 Ut cupiat formosus, eat quacunque, puellis
 Iniiciat curam quaerendi singula, quali
 Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
 Sic qui promittit cives, urbem sibi curae,
 Imperium fore et Italiam, delubra deorum, 35

29. *hic est? quo patre natus?* S (qui habet *notus*) hoc, Pottierii plerique, LCT: *hic, aut quo patre natus* e Codd. Bentleyus et M, *hic? et quo patre natus* p, octo Pottierii et ex aliis F, item J. — 34. *Et cupiat* bSed, Pottierii plerique, Ct. — 35. *Italiam, delubra* bSed, omnes Pottierii et F: *Italiam et delubra* p, LCT, Bentleyus et MJ.

gra alata, quibus medio in crure ligati erant senatorum calcei albi vel purpurei, addita lunula eburnea circa talum. — *aegrotet*] de animi morbo s. perturbatione, ut *rostr.* — *Barrus*] homo, antequam *inops* fieret, formae studio immodice deditus et adulterarum sectator. Cfr. Sat. I, 4, 440. «Hic Barrus vilissimae admodum libidinis atque vitae fuit, adeo ut Aemiliam virginem Vestae incestasse dictus sit.» POTTIER. — *Ut cupiat*] «ita ut cet.» Ilac lectione accuratius significatur, quo morbo laborarit Barrus quam altera *et*: quod qui praeforunt, ut Vossius, explicandi particulam dicunt. — *sura, quali pede*] Alii distinguunt *sura quali, pede*, contra vim caesurae. — *promittit*] «adum candidatus honores petit, ea, quae sequuntur, promittit civibus suis.» Vides Horatium etiam tunc loqui velut veterem re publica. — *num*] Hic quoque haec particula suam retinet significationem: nam qui ita interrogat, timet quasi, ne responsurus sit aliter: «nimis honestissima», cum ipse

malit contrarium responsum. — *ignota matre*] Sic Atia, M. Atii Balbi Aricini filia, mater Caesaris Octaviani, huic tanquam femina obscurae originis obiciebatur a M. Antonio. Cic. Philipp. 3, 6, 16. — *quaerere cogit*] «aliter facere vix possunt, quin quaerant.» Aliorum lectio *cogit* orta videtur ex accommodatione ad v. *sit*.

38-42. *Tunc cet.*] Inquit aliquis ex populo. Syrus autem, *Dama, Dionysius*, solita servorum nomina. — *Deicere e*] Eadem constructione Liv. 7, 40: *quae* (familia Manlia) *Galorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit.* — *saxo*] Tarpeio, vel ut triumphator capitalis, vel potius ut praetor sive quaesitor rerum capitalium. Supplicium autem illud non prorsus insolitum etiam tunc fuisse, monstrat exemplum P. Delabellae consulis, qui a. u. c. 740. homines perditos ac seditiosos, liberos de saxo Tarpeio deiici, servos in crucem agi iussit. Cic. ad Att. 44, 43, 2. — *tradere Cadmo*] Sic Diphilus Meinekii IV. p. 389: *τῷ δῆμῳ παρέδωκαν αὐτόν.* «Cadmus dei-

Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
 Omnes mortales curare et quaerere cogit.
 Tunc Syri, Damae aut Dionysi filius, audes
 Deicere e saxo cives aut tradere Cadmo?
 At Novius collega gradu post me sedet uno; 40
 Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paullus
 Et Messalla videris? At hic, si plostra ducenta
 Concurrantque foro tria funera magna, sonabit
 Cornua quod vincatque tubas; saltem tenet hoc nos.

37. *cogat e* et corr. S, item plerique Pottierii, qui recepit. —

39. *Deicere de* cp et pr. d (*Deicere e* corr. d).

lur eo tempore fuisse carnifex no-
 lae crudelitatis.» Schol. — *At No-
 vius* cet.] Novius Niger quaestor
 circiter a. u. c. 691, quem non
 nulli hoc trahunt, sane ab Hora-
 tiano diversus est. Hoc autem di-
 citur poeta: «At ego saltem mihi
 obscuro loco ortus sum quam No-
 vius, collega meus in tribunatu;
 ego liberfinus sum, ille libertus.» —
gradu post me sedet uno] «uno gradu
 deterioris est condicionis», transla-
 tione sumpta a sedibus theatri. —
 Eiusmodi autem terrae filii, homi-
 nes prorupti atque audaces, Sa-
 sernae, Decidius Saxa, Volusie-
 nus, Licinus tonsor, per Caesarem
 ad senatoriam dignitatem pervene-
 rant, qua de re saepe conqueritur
 Cicero in Philippicis. His sordibus
 (Oreinos vulgus vocabat) postea
 Octavianus ordinem amplissimum
 purgavit, Sueton. Octav. 35. —
Hoc tibi est.] Tribuno respondet Ho-
 ratius populi verbis, cui hoc v. et v.
 44. sese aggregat: «Verum hoc
 (ideo) noli te aequiparare Aemi-
 liis Paullis, Valeriis Messallis, viris
 nobilissimis.»

43. *Concurrantque — vincatque*
 Bis deinceps verbum in priore
 membro omissum ex posteriore in-
 telligendum est: *si plostra ducenta*
concurrant foro Concurrantque foro
tria funera et Cornua quod vincat
vincatque tubas. — *foro*] ubi habe-
 bantur laudationes funebres; cre-
 mabantur mortui plerumque in
 Campo Martio. — *funera magna*
 Sic iungendum, non *magna sonabit*;
 neque enim *quod cum v. magna*
satis apte cohaeret, neque in aliis
 nisi *magnis* funeribus cornua et tu-
 bae adhibebantur. Ceterum *ma-
 gna sonare* per se nihil habet of-
 fensionis. Conf. Sat. 4, 4, 43: *os*
Magna sonaturum. — *sonabit — quod*
vincat] Sat. 4, 9, 25: *Invidet*
quod et Hermogenes, ego canto. —
Cornua — tubas] Seneca de Morte
 Claudii p. 681. Gron.: *Et erat omnium*
formosissimum (Claudii funus) *et im-*
pensa cura plenum, ut scires deum
efferrit; tibicinum, cornicinum omnis-
que generis aeneatorum tanta turba,
tantus conventus, ut etiam Claudius
audire posset. — *saltem tenet hoc nos*
 «Novius saltem propter vociferandi

Nunc ad me redeo libertino patre natum, 45
 Quem rodunt omnes libertino patre natum,
 Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor; at olim,
 Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
 Dissimile hoc illi est; quia non ut forsit honorem
 Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum, 50
 Praesertim cautum dignos assumere, prava
 Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
 Me possim, casu quod te sortitus amicum;

47. *sum* *bd*, unus Pottierii (N. 46.) et Bentleius; *sim* Sep, ceteri omnes Pottierii, LCFMJ. — 49. *forsan* Sep (non *bd*). — 53. *possum* p, corr. *bs* et Pottierii plerique, LCF, *possunt* duce Comm. Cruq. Bentleius et sic iam Ed. Zarotti. (Ut nos ed, pr. *bs* et Pottierii duo.)

facultatem nobis placet.» Loquitur ex popelli persona, quem rursus salse deridet, quod interdum tantum propter Stentoream vocem hunc illumve hominem nequam ad summos honores evehere soleat.

46-64. *libertino patre natum*] Repetitio haec significat, propter hoc unum se ab invidis continuo carpi, quod humili loco ortus nunc sit Maecenatis amicus, antea (a. u. c. 742.) Bruto duce tribunus militaris. — *quia sum tibi*] Propter sequens v. *pareret* multi scripserunt *sim*; sed diversa propositionum ratio satis designatur diversis particulis *quia* — *quod*. — *convictor*] Modestum vocabulum de domestico usu et consuetudine. Ovid. ex Ponto 4, 3, 45: *Ille ego convictor (tibi) densoque domesticus usu*. — *forsit*] Hanc formam, cuius praeter h. l. nullum certum exemplum exstat (v. Hand Turs. II. p. 743.), agnoscit iam Priscianus p. 1015. P. — *te - amicum*]

amicitiam tuam.» — *ambitione procul*] ὄντα. (*Ambitio* h. l. nobis *Gunstsucht*.) — *non hoc* cet.] «non propter hoc, quod casu cet.; id quod alii forsitan sufficeret; sed ego, quod longe praestat, commendatus cum essem ab amicis, certo consilio ac iudicio tuo in tuam perveni familiaritatem.» — *possim*] Facilius modestior hic modus in indicativum mutari potuit quam contra. «*Felicem dicere non ob hoc me possum* ego, quia non est factum casu; *non possim* iure ego, etsi velim; *non possunt* invidi; *non possit* (Cuningh.) quivis.» GERN. — *tibi me* Bentleius quasi modestius praetulit; «sed aequae calumniae opportunum et magis forlasse est *tibi me*, quasi vero magnum munus fortunae esset obesulus poeta oblatu divinitus Maecenati.» GERN. — *quid essem*] «*was an mir wäre*.» Ovid. Her. 12, 31: *tunc coepi scire quid esses*. — *coram*] «ante oculos

Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
 Virgilius, post hunc Varius dixere, quid essem. 55
 Ut veni coram, singultim pauca locutus,
 Infans namque pudor prohibebat plura profari,
 Non ego me claro natum patre, non ego circum
 Me Satureiano vectari rura caballo,
 Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos, 60
 Pauca: abeo; et revocas nono post mense iubesque
 Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
 Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
 Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.

54. tibi me e Codice Ruddim. (et ex Comment. Cruquii me tibi) Bentleius.

(tuos).» — *singultim*] «Et alias facinus singultu impediti, locutus tunc sum sermone interrupto et veluti voce identidem repressa, quod usu venire solet verecundis et timidis natura.» Mire Voss et Freund volunt esse formam contractam v. *singultim*, cum manifesto a v. *singultus* ductum sit. Recte Gesnerus in Thesouro: *περὶ λυγμοῦ*. — *Infans*] «linguis, qui omni loquacitate abstinet.» — *Non ego cet.*] «Sanè non poteram verba facere de clara origine et de latifundiis a me possessis, sed aperte dixi me libertini filium post pugnam Philippensem paternum fundum amisisse.» (Epp. 2, 2, 49.) — *circum - - vectari rura*] *auf den Fluren umherreiten*. Sic Plaut. Rud. 4, 2, 29: *Oppida circum vectabor*. — *Satureiano - - caballo*] *Saturium*, Horatio *Satureium*, teste Stephano Byz. in v. *Σατύριον*: *χώρα πλησίον Τάραντος, τὸ ἐθνικὸν Σατυ-*

ριον καὶ Σατύριον. Videtur fuisse campus amoenus ac fertilis prope Tarentum, ubi procedente tempore conditum est oppidum hodie *Saturo* dictum (media longa propter accentum Graecum), unde iam Servius ad Ge. 2, 497: *Tarentum et Saturium vicinae sunt Calabriae civitates*. — *nono post mense*] Scilicet Bruti tribunum accuratius perspicere voluit Maecenas atque clam experiri, utrum ei fidendum esset necne, quique omnino essent eius mores atque ingenium. Praeterea significat semet ipsum patienter expectasse, donec rursus admitteretur, neque vero solitis adulatorum artibus aditum expugnasse, ut facere sibi proposuerat homo ille importunus Sat. 1, 9, 58: *tempora quaeram; Occurram in triviis; deducam*. — *turpi - honestum*] gen. masc. — *sed vita et pectore puro*] «verum quia in me ipso agnoscebas et vitam puram et pectus pu-

Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
 Mendosa est natura, alioqui recta, velut si
 Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
 Si neque avaritiam neque sordes aut mala lustra
 Obiciet vere quisquam mihi, purus et insons —
 Ut me collaudem — si et vivo carus amicis:
 Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
 Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
 Quo pueri magnis e centurionibus orti,

65

70

68. *ac mala* bScdp et omnes Pottierii, Lt, *nec mala* ex Cod. Bland. antiquiss. C.

rum.» Si quod inest discrimen, *vitā* ad exteriorem morum speciem atque existimationem pertinet, *pectus* potius ad eam, quam nos nunc vocamus «vitam internam», intimum animum, aliorum oculis minus expositum.

68-74. *neque - neque - aut*] Sic Od. 3, 42, 4, 3, 23, 5. Sat. 4, 9, 34, 2, 4, 43. 2, 2, 22: *neque ostrea* Nec scarus aut -- lagois. — *sordes*] *schmutziger Geiz*. — *lustra*] *occulta loca* (Plaut. Cure. 4, 2, 24.), lupanaria, fornices, adolescentium perditorum receptacula, qui ibi non solum libidini satisfaciebant, sed etiam beluabantur. Propter hanc *ἀσχητυαν* potissimum utitur *ἐπιθύειν mala*, — *his*] «harum rerum, harum virtutum.» ACRON. — *Flavi*] «videlicet hunc Flaviū cathedrarum doctorem (id est, ludi magistrum) fuisse.» POMPEI. Toto loco significat Venusiæ non tam litteras quam arithmeticen, utpote ad vitam civilem præter ceteras artes necessariam, doceri solitam esse. Cfr. A. P. 323. — *magni* -

puerij] «quos quodammodo suspiciebant municipes ideo, quod orti erant e centurionibus, viris, ut in oppidulo illo, claris atque illustribus.» — *suspensi*] «*ἐξηστρημένοι*, qui sibi suspendebant laevo brachio *loculos*, capsas calculorum, quibus utebantur in conficiendis rationibus a ludi magistro propositis.» Hunc versum festive repetit Epp. 4, 4, 56. — *tabulam*] «*calculatorem*, in qua et characteres arithmeticos notabant et calculos ordinare discebant.» COMM. CAVO. (*Rechenbret.*) Atque hæc quidem vulgaris est explicatio. Verum longe meliorem censeo eam, quam in Progr. Marburg. 4838. p. 34. dedit C. F. Hermannus dicens, recte *tabulam* illam a Scholiasta ad scribendi meditationem referri et *loculos* significare potius «librorum chartarumque et stillic repositorya.» Vid. Excursum.

75. *Ibant octonis* cet.] «Singulis Idibus magistro afferebant mensuam mercedem, τὸ δίδακτρον.» Pro *singulis* dixit *octonis*, quia Idus

Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
 Ibant octonis referentes Idibus aera: 75
 Sed puerum est ausus Romam portare docendum
 Artes, quas doceat quivis eques atque senator
 Semet prognatos. Vestem servosque sequentes,
 In magno ut populo, si qui vidisset, avita
 Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos. 80
 Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
 Circum doctores aderat. Quid multa? Pudicum,
 Qui primus virtutis honos, servavit ab omni

omnes in octavum post Nonas diem
 incidunt, sive, ut ait Lambinus,
 Iduum dies sunt octo. — *referen-*
tes] «singulis mensibus ex more
 rursus ferentes;» nisi vero expli-
 care praestat: «pro opera in arith-
 metica ceterisque elementis doc-
 cendis collocata ut debitam mer-
 cedem ferentes magistro.» — *aera*]
 pro διδάκτρον est etiam apud Lu-
 ven. 7, 247.

76-80. *puerum est ausus R. p.*]
 «etsi pauperior, neque aliorum re-
 prehensionem reformidans;» id
 quod alius eiusdem fortunae vix
 unquam fecisset. (Epp. 2, 2, 44:
Romae nutrir mihi contigit atque
doceri cet.) — *Artes*] liberales, rhe-
 toricam, poësin, philosophiam. —
doceat] «per magistros docendas cu-
 ret.» — *In magno ut populo*] «ut in
 magno populo, in magna urbe fieri
 solet et decet,» scil. veste decora
 uti et pedisequis. Eadem construc-
 tione Ovid. Trist. 1, 4, 47: *Si*
quis, ut in populo (fieri solet), no-
stri non immemor illic. Tacit. Hist. 4,
 8: *Et hic quidem Romae, tamquam-*

in tanta multitudine, habitus animo-
rum fuit. — *avita Ex re*] id quod in
 liberti filio, qui avum non habebat
 ex ingenuorum opinione, fieri pro-
 prie non poterat. Hoc autem di-
 cit: «Omnes me hominis locuple-
 tis filium esse facile credidissent.»
 — *crederet*] «cum nos vidisset, tunc
 ipsum crederet,» pro quo tempore
 nos utimur plusquamperfecto.

84-84. *Ipse*] non servus paedag-
 ogus. Oderat enim pater triste
 illud paedagogorum genus, de quo
 Antiphanes in Meinekii Fragm. Com.
 III. p. 83: οἱ Σκῆδαι — γερουσι-
 νοισιν εὐθὺς τοῖς παιδοῖς ὁδ-
 οῦν διὰ τὴν εἰσάγοντα βασκί-
 ρον, καὶ παιδαγωγὸς αἰδοῖς,
 ὧν μείζον [κακόν] οὐκ ἔστιν οὐ-
 δέν]. — *Pudicum* — ab omni cet.]
 «prae pudore abstinentem.» — *Qui*
primus v. honos] «quod primum de-
 cus est adolescentium, qui aliis
 virtutibus noli atque honorati vix
 esse possunt quam pudore et pu-
 dicitia.» Cic. Partit. or. 23, 79:
Custos virtutum omnium dedecus fu-
giens laudemque maxime consequens

Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi,
 Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim 85
 Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
 Mercedem sequeretur; neque ego essem questus: at hoc nunc
 Laus illi debetur et a me gratia maior.
 Nil me poeniteat sanum patris huius, eoque
 Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars, 90
 Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
 Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
 Et vox et ratio: nam si natura iuberet
 A certis annis aevum remeare peractum

87. *ad hoc* bcdp, *ad haec* e Codd. Bentleius, quam lect. memorat iam Acron, *ob hoc* tres Pottierii, Aldus, LCL. (Ut nos, S.)

verecundia est. — opprobrio] «adeo ut (quod tunc rarissimum erat) nemo unquam me laesisse pudicitiam criminatus sit.»

83-88. *Nec timuit cet.*] «Il ne craignit point qu'on lui reprochât un jour qu'en faisant tant de dépense il m'avoit réduit à me borner à une charge d'huissier ou de simple sergent comme lui. Quand cela eût été, je ne m'en serois pas plaint.» Sanadon. — *coactor*] exactionum (Suet. Vit. Hor. init.), quas pro publicanorum aliqua societate curabat. — *at hoc cet.*] «at propterea tanto maiorem illi debeo gratiam, quod me melius ac laudius quam conditioni suae conveniebat, educandum curavit.» Lectiones *ad hoc, ad haec, ob hoc* ortae sunt ex v. *hoc* non satis intellecto.

89-100. *Nil me cet.*] «Quamdiu certe sanus ero, nunquam parum mihi felix videri poterō, quod tali natus sim patre.» — *dolo*] Ut apud

Ictos, «culpa.» — *Et vox et ratio*] «Et dicta mea et intima animi sententia, illis plane respondens.» — *aevum remeare peractum*] «vitam denuo incipere, inde a certo aetatis anno, quadragesimo puta.» Eurip. Suppl. 1080: *τί δὲ βροτοῖσιν οὐκ ἴσται τόδε Νέους δις εἶναι καὶ γέροντας αὐτὰ πάλιν*; — *ad fastum*] «secundum fastum, pro fastu suo, parentes, quibus gloria-retur.» Hand Turs. I. p. 114; «ut satisfaceret fastui.» — V. autem *parentes* aequae pertinet ad vv. *alios legere* et ad vv. *quoscunque Optaret sibi quisque*; quocirca distinctionem post v. *legere* sustuli. — *honestos Fascibus et sellis*] «honoratos curulibus magistratibus, consulares et praetorios.» COMM. CAES. Plaut. Capt. 2, 3, 32: *Qui me honoro honestiorem semper fecit et facit. — fortasse tuo*] «ut iudicium fore tuum par est: sine dubio», sicuti Graeci usurpant ἴσως. Hand Turs. II. p.

Atque alios legere ad fastum quoscunque parentes 95
 Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
 Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
 Iudicio volgi, sanus fortasse tuo, quod
 Nollem onus haud unquam solitus portare molestum.
 Nam mihi continuo maior quaerenda foret res 100
 Atque salutandi plures, ducendus et unus
 Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
 Exirem; plures calones atque caballi
 Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto
 Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum, 105

402. *peregre* (omisso *ve*) d., *peregre aut* bSep et omnes Pottierii.
 — 407. *Tulli* d, Lct.

722. «Egregie hoc dixit, quia Maecenas eques Romanus permansit, contempto senatorio ordine.» Aca. — *salutandi plures*] Explicat Heindorfius: «salutatores plures accipiendi.» Praeter Cic. ad Fam. 7, 28. et 9, 20. poterat afferre etiam Senecae illud de Brev. V. 2: *Quam multis nihil liberi relinquit circumfusus clientium populus!* Non tamen eius interpretationem comprobo: nam memoranda sane erat longe maior molestia alios salutandi; et qui maiores honores appetebant, etiam cum senatores, aediles, praetores essent, suffragiorum et ambitionis causa primores civitatis salutare necesse habebant. Ita L. Vargunteius senator et C. Corneli-
 us eques Ro. sicuti salutatum introire ad Ciceronem volebant, ut cum occiderent. Salust. Catil. 28. Hieronymus Epist. 43: *Pudet dicere frequentiam salutandi, qua aut ipsi quotidie ad alios pergitur aut ad nos*

venientes ceteros expectamus. — *ducendus et unus Et comes alter*] «Ambiguitatem in his offendimus.» Haud Turs. II. p. 538. Lectores tamen Latinos in ambiguitate ista haesisse neuliquam puto, cum illico inversionem agnoscerent: *et ducendus comes unus et alter.*

402-409. *peregreve*] Syll. *ve* colliquescit cum versu seq. Plerique in hoc cum offenderent, interpolant *peregre aut*. Cf. Sat. 4, 4, 96. — *calones*] «villosos servi.» Gloss. h. l. equisones. — *petorrita*] vox Gallica, ut *rheda*, *essedum*, *cisium*. Gell. 13, 30. Ducunt a *peloar*, *peduar*, quattuor, et *rit*, *rota*. Conf. Epp. 2, 1, 192. — *curto*] «curtata cauda.» Schol., cuius tamen moris Britannici aliud vestigium apud Romanos non superest; «castrato» explicat Forcellinus immemor mulos natura sua ad gignendum inhabiles non castrari. Melius explices, ut dicitur *curta supellex*, *curta res*,

Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos:
 Obiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tilli,
 Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
 Te pueri lasanum portantes oenophorumque.
 Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator, 410
 Milibus atque aliis vivo. Quacunque libido est,

411. *Multis* Lambinus coni., C. et Heindorf.

«vili, exigui pretii;» non autem «exiguo, macro.» — *Mantica*] «Quia pauperes, cum insident iumentis, post se sarcinas habent.» Aen. «Hoc ex Luciliano illo sumptum est: *Mantica canterii costas gravitate premebat.*» (Gerl. p. 10, 9.) Pown. — *sordes* — *tibi*] Nam propter nimiam parsimoniam et contra decus praetorium non amicos aliquot in rus educit, sed paucis tantummodo servis utitur. Tam exiguus autem comitatus servorum, insuper instrumenta quae nominal portantium, saepe sordium signum erat in praetore. (Cl. Sat. 1, 3, 12. — *Tilli*] Videtur idem Tillius, qui notatur v. 25.; ex tribuno igitur militum factus iam praetor. Qui legunt *Tulli*, cogitarunt de M. Tullio M. F. Ciceroe, consule suffecto a. u. c. 724., homine tamen non tam sordido quam perditis moribus ac violento. Plin. H. N. 14, 22. — *Tiburte via*] a porta Esquilina ad Tibur ducente. — *lasanum*] *λάσανον*, *Leibstuhl*. Seebode interpretatus est *Kochgeschirr*, ut re vera Photius exponit: *λάσανα, χυτρώποδες κυρίως* — *ἐφ' ὧν ἔσεται τι καὶ φρύνεται*, alteram tamen significationem continuo addens: *καὶ ἐφ' ὧν ἀπετάτουν ἔλεγον*, ut Aristophanes ἐν

Προαγῶνι apud Pollucem 10, 44: *Οἱ μοι τάλας, τί μὲν στρέφει τὴν γαστέρα; Βάλλ' ἐς κόρακας· πόθεν ἂν λάσανα γένοιτό μοι;* Becker *Gallus* (ed. alt.) II. p. 264: «*Lasanum* ist von Seebode mit Recht als Kochgeschirr angenommen worden; denn nur diess passt für den sordidus praetor (nämlich damit er nicht emzukehren braucht).» — *oenophorum*] *Weinfass*. Quo enim minorem sumptum faceret, domesticum vinum ille secum portabat.

410. 411. *Hoc*] «Propter plenam libertatem, qua utor.» — *senator*] utique et ante praetoram et post eam. — *Milibus atque aliis*] Gen. neutr. respondet v. *Hoc*. «Non solum per itinera ego commodius vivo, sed in sexcentis aliis rebus,» quas partim statim enumerat, partim seite his complexus est etiam ceteros ingenii, poësis, litterarum fructus, «quos quidem vos, homines volgares, ne intelligere quidem potestis.» Sane contra usum volgarem dixit *milibus aliis* pro mille aliis; nam *milla alia* proprie est *andre Tausende*, non *Tausend Andre*. Plerique quidem habent pro gen. masc.: «quam tu et mille alii.» Sed inconcinna videtur duplicis comparationis compositio et nimis infinite se cum

Incedo solus; percontor, quanti olus ac far;
 Fallacem Circum vespertinumque pererro
 Saepe Forum; adsisto divinis; inde domum me
 Ad porri et ciceris refero laganique catinum; 445
 Coena ministratur pueris tribus, et lapis albus
 Pocula cum cyatho duo sustinet; adstat echinus

445. *lathanique* ex Cod. Farnes. L. — 447. *echino* Codd. apud Lamb., Gesner,

nulle aliis conferret, in quibus poterant esse cerdones et libitinarii, non addito *ἐπιθέτω* «longe me opulentioribus;» nec probabilior est Lambini con. *Mullis atque aliis*, ducta ex corruptela C1d. *Multibus* (unus Cruquii *Militibus*) et recepta ab Heindorffo.

442-444. *percontor* cet.] «animi causa», non, ut nonnulli voluerunt, quo minus deciperetur a servo obsonatore, id quod nimis putidum esset. — *Fallacem*] ubi semper multi sunt circulatores; Chaldaei sive numismatici, sortilegi, etiam grassatores et crumenisecae. Ennius apud Cic. de Divin. 1, 58, 432: *Non habeo denique nauci Marsum augurum, Non vicanos haruspices, non de circo astrologos, Non Isiacos coniectores, non interpretes somnium.* — *vespertinum*] Quo tempore homines splendiores et negotiis vel civilibus vel feneratoriis implicati iam dudum domum se receperunt, neque in foro remanent nisi vulgi circuli, quibus illi sese immiscere erubescunt. — *divinis*] «harolis, sortilegis, interpretibus somniorum,» et quidem delectationis causa, quia horum impudentia ac mendacitas, popelli eos consulentis stupor et credulitas risum ei movebant. Maximus Tyrius 49, 3.

divinos ita describit: *τῶν ἐν τοῖς κύκλοις ἀγαιρόντων, οἱ δοιοὶ ὀβολοῖν τῷ προστυχόντι ἀποθεσπίζουσιν.*

445. 446. *Ad porri* cet.] id est, «ad coenam frugalissimam.» — *lagani*] «Lagana (*λάγανα*) sunt placentalae quaedam volgares quasi membranae compositae, quae cum pipere et liquamine conditae depromi solebant ad coenam moderatam et parabilem.» COMA. CR. *Plinsen, Pfannkuchen.* — *lapis albus*] «Mensa marmorea, quam vocant Delphicam.» Aca. Probabilius Fea explicat «ἐγγυθίζην» (Athen. 5, 45.), v. a Latinis corruptum in *incilegam* (Festas), basin vasorum collocandorum causa paratam, ut ait Iavolenus in l. 400. §. 3. ff. de Legat. 3.

447. 448. *Pocula* -- duo] «Delphica vasa semper paria sunt, unde ipse Cicero dixit: *scyphorum paria complura.* (Verr. 2, 49, 47.)» AGROETIUS p. 2267. P. *Duo* vel ad vinum et ad aquam puram vel ad vina Graeca et Italica; nam cum his quoque coena frugalis esse poterat. — *cyatho*] ad vinum ex cratere hauriendum. — *echinus*] Plerique explicant vas aereum, in quo calices lavantur, *Spülnapf*; Fea vult esse salinum collato Aerone ad Od. 2, 7, 23. «Echinum dixit

Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.

Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod cras

Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se 420

Voltum ferre negat Noviorum posse minoris.

Ad quartam iaceo; post hanc vagor; aut ego lecto

Aut scripto, quod me tacitum iuvet, ungor olivo,

vas salis in modum echini marini; alii ampullam vitream, alii lignum dicunt cum uncinis, in quo ponuntur calices, alii ampullam scor-team iuxta illud Lucilii: *echinus Cin-nabari infectus.*» COMM. CR. — *cum patera guttus* cet.] Utrumque ad libationes faciendas. *Qui vinum dabant, ut minutatim funderent, a gut-tis guttum* (Kanne Voss, Guss Kirchner.) *appellarunt; qui sune-bant minutatim, a sumendo simpu-lum nominarunt. In huiusce locum in convivis e Graecia successit epi-chysis et cyathus; in sacrificiis remansit guttus et simpulum.* Varro L. L. 5, 124.

420. 424. *Marsya*] «Marsya sta-tua erat pro Rostris, ad quam so-lebant convenire caudicis, qui li-tes et negotia tractabant et com-ponebant. Locus autem a statua nomen accepit, quod ibi causae agi solebant et vadimonia sisti.» COMM. CR. Serv. ad Aen. 4, 38: «(Bacchus) apte in urbis liberta-tis est deus; unde etiam Marsyas minister eius per civitates in fo-ro positus libertatis indicium est: qui erecta manu testatur nihil urbi deesse.» Apuleius Florid. 4, 3, 44: *Eo* (Hyagnide) *genitus Marsyas cum in artificio patrissaret tibici-ni, Phryx cetera et barbarus, vultu ferino trux, hispidus, illutibarbus,*

spinis et pilis obsitus fertur (proh no-fas!) *cum Apolline certavisse: leter cum decoro, agrestis cum erudito, belua cum deo.* — *Voltum ferre ne-gat* cet.] «Minor enim (Noviorum) ad hanc statuam turpissime fene-rabatur summo mane; quare ioca-tur Horatius inquit, Marsyam al-teram habere manum erectam ad depellendum Novios, quod eorum feneratorum impudentiam non pos-set sustinere.» COMM. CR. Ut tamen locus verum saltem habeat, fingamus nobis necesse est fene-ratoris voltum adeo foede distor-tum, ut Satyrus, etsi ipse quoque deformem habet faciem, ab illo contuendo abhorreat.

422-424. *Ad quartam*] horam, no-stram lere decimam. «Usque ad hanc in lectulo sum;» ubi, si lu-bebat, legere vel scribere aliquid poterat. *Iacere* autem «enbare in lectulo», ut Catull. 32, 40: *Nam pransus iaceo.* Bentleius recte: «Cave accipias pro *dormio*, ut vol-go faciunt Interpretes.» — *post hanc* cet.] «post quartam aut va-gor, sine certo consilio solus in-cedo,» (ut v. 142., sed h. l. mane ante prandium;) «aut, si hoc non placet, ungor oleo, pila in Campo Martio lusurus, deinde labor, postea domum redeo ad prandium sumendum, postremo per aliquot

Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.

Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum 125

Admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.

Pransus non avide, quantum interpellat inani

Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est

126. *fugio rabiosi tempora signi* bScdp atque omnes Feae et Potlierii, item Acron et Porphyrio. (*nudumque trigonem* Bentleyi suspicio.)

horas otior domi.» Tum sequitur reliqua pars diei v. 112. descripta. — *lecto-scripto*] Mire haec vv. alii exposuerunt *lectito* et *scriptito*, cum sint ablativi absoluti, ut saepe apud Tacitum *audito*, *comperito* cet. Vid. ad Sat. 4, 4, 94. — *tacitum*] «meditantem ea, quae legi, vel de li-
mandis, quae scripsi, cogitantem.» — *fraudatis*] Oleo tam vili et rancido, ut lucernis implendis unice inservire posset, hic se ungebat. — *Natta*] «Notat Nattam quendam lenacissimum et sordidissimum.» COMM. GR. (Ceterum Pinarii Nattae erant patricii ac nobiles, Cic. de Divin. 2, 21, 47.) Hinc idem nomen desumpsere Pers. 3, 34. Iuven. 8, 95.

126. *fugio Campum lusumque trigonem*] pro «trigonalem.» *Trigon* (a. γ. *τρίγωνος*); genus pilae minimae, durae et firmo pilo factae; nomen inde ductum, quod a tribus ludentibus iactabatur et quidem ita dispositis, ut trianguli formam efficerent. Martial. 7, 72, 9: Sic palmam tibi de trigone nudo Unctae dei favor arbiter coronae, unde orta est Bentleyi suspicio *nudumque* «Vossio adoptata. Cum miro casu haec vera lectio adhuc reperta sit in duobus dumtaxat Codicibus, Cruquii Bland. antiquissimo et Cod. Goth. 2, a. Sec. XV. ap. Kirchn.

N. Q. Horat. p. 23., in illo tamen suppositis punctis volgataque lectione adnotata: *fugio rabiosi tempora signi*, manifestum hoc signum est, reliquos omnes ad nos propagatos esse ex recensione Critici alicuius, qui verum vel sibi non intellectum vel in exemplari, quo ipse utebatur, evanidum atque obliteratum ita interpolavit iam ante Scholiastas veteres, qui falsam lectionem explicant. Ex hac vero bis idem languidissime diceret: «Ubi solis aestus me monet ire in balneum, ego, ut consentaneum est, fugio aestum dierum canicularium;» nec vero diceret, quid post unctionem facere consuerit. Praeterea loquitur de vitae suae ratione totum per annum servata, non solum de diebus canicularibus.

127-131. *interpellat*] «prohibeat, non sinat.» — *diem durare*] usque ad coenam. — *Haec est Vita solutorum cet.*] Similiter Epicureorum vitam describit irridetque Arrian. Epict. 3, 24, 39: *Τὸ ἄλλο θέλον-
σιν ἐκείνοι ἢ καθένδειν ἀπαρ-
ποδιστῶς καὶ ἀναγκάστως, καὶ
ἀναστάντες ἐφ' ἡσυχίᾳ χαρμῆ-
σασθαι καὶ τὸ πρόσωπον ἀπο-
πλῦναι, εἴτα γράψαι καὶ ἀνα-
γνῶναι ὃ θέλουσιν· εἴτα φλυα-
ρῆσαι τί ποτ', ἐπαινούμενοι ἔπι*

Vita solutorum misera ambitione gravique;

His me consolor victurum suavius, ac si

430

Quaestor avus, pater atque meus patruusque fuisset.

430. *victurus* duo Pottierii, LC. (Ut nos, nostri et ceteri Pottierii. Correxit iam Aldus et Torrentius.) — 434. *fuissent* bedp et complures Pottierii, LCl. (Ut nos, S et octo Pottierii.)

τῶν φίλων ὅ τι ἂν λέγωσιν· εἶτα
εἰς περίπατον προελθόντες καὶ
ὀλίγα περιπατήσαντες λούσασθαι,
εἶτα φαγεῖν, εἶτα κοιμηθῆναι ὅταν
δὴ κοίτην καθεύδωιν τοὺς τοιοῦ-
τους εἰκόσ. Cic. ad Fam. 9, 20:
In Epicuri nos adversarii nostri ca-
stra coniecimus. — Haec igitur est
nunc vita nostra: mane salutamus
domi et bonos viros multos sed tri-
stes, et hos laetos victores. — Ubi
salutatio defluxit, litteris me involvo,
aut scribo aut lego. Veniunt etiam
qui me audiunt quasi doctum homi-
nem, quia paulo sum quam ipsi do-

ctior. Inde corpori omne tempus da-
tur. — misera ambitione] Vid. ad
Sat. 4, 4, 26. — *suavius ac]* Conf.
Epod. 15, 5. Sat. 4, 4, 46. 4, 2, 22.
4, 10, 34. 2, 7, 96. — *Quaestor]* Per-
quam scite non memorat nisi infi-
mum magistratum, quo sexcenti
alii, nunquam in honorum cursu
longius progressi, erant functi ne-
que eius ope filiis nepotibusque
ullum splendorem pepererant, etsi
ipsis, utpote hominibus novis, ho-
nori fuerat. Ridicule contra arro-
gans fuisset, si praetorem vel adeo
consulem pro quaestore posuisset.

EXCURSUS.

AD XV. 74. 75.

Ingeniosa de controverso hoc loco exstat disputatio C. F. Hermannii, Marburgi 1838., quam hic excerpere iuvat. P. 34: «Quod dixi nullo veterum testimonio aliam *loculorum* significationem constare, nisi quae ad pecuniam aliasve eius generis res pretiosas condendas spectaret, non eam vim habet, ut si loci alicuius sententia id ipsum postulet, librorum pariter ac gemmarum vel clavium conditoria, quae alias *capsae* s. *scrinia* appellabantur, significare posse negem, cumque *tabulam* iam a Scholiasta ad scribendi meditationem referri videamus, tantum abest ut Epistolae 4, 4, 36. locum hoc vetare arbitrer, ne *loculos* pro librorum chartarumque et stili repositoriis habeamus, ut vel maximum eius acumen perituum esse dicam, si gestamina laevis humeris suspensa feneratorum tantum instrumenta necessaria, non simul etiam scholasticorum speciem aliquam continerent, quibus illi quamvis adulti adeoque proveci aetate tamen propter caecitatem et illiberalium studiorum assi-

duitatē non sine magno ludibrio et sale comparantur. Neque in his consisto, sed Satirae quoque loco, illo versu servato, novum acumen accedere puto, de quo iis, qui totam sententiae vim in calculatoriis studiis irridendis contineri arbitrabantur, nihil suboluit, nobis autem, qui liberalitatem Horatii patris centurionum parsimoniae in filiorum suorum institutione opponi vidimus, exoptatissimum calculum adiciat: solitudinem dico, qua centurionum pueri loculos tabulasque suis ipsi humeris gestasse dicuntur, quum Horatius inter reliquas patris sui laudes hanc quoque ponat: *vestem servosque sequentes, In magno ut populo, si quis vidisset, avita Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos*: quumque totam descriptionem ita institutam esse videamus, ut singula singulis respondeant, optime profecto nobiscum actum, quod his quoque invenitur, quod opponi possit. Scilicet pueros in scholas euntes comitari solebant *capsarii* cum thecis calamariis vel graphariis, ut Suetonii (Claud. 33.) verbis utar, idque Romae adeo usitatum fuisse videtur, ut Iuvenalis certe aetate vel qui *adhuc uno partam coleret asse Minervam*, eum tamen *custos angustae vernula capsae* sequeretur (10, 447.); quodsi haec Horatii sententia est, Venusiae ne centurionum quidem pueros, qui facile principes in eo municipio essent, comites secum habuisse, qui in ludum itantibus *loculos tabulamque* gestarent, quid in illis loculis conditum fuerit, non multum opinor curabimus, modo illud retineamus, quod dici non potest quantum totius imaginis vigorem augeat, ut hac quoque in re Horatii patris munificentia apparuerit, qui cum in patria etiam comitatus sumptibus parcere posset, ne hac quidem re absteritus est, quominus eum Romam deduceret, ubi puerum sine comitatu in scholam mittere omnino non poterat.»

SATIRA VII.

Proscripti Regis Rupili pus atque venenum
 Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
 Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
 Persius hic permagna negotia dives habebat
 Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas,

5

VII. Lepide narrat, quomodo P. Rupilius Rex cum Persio quodam Clazomenis, Ioniae urbe, coram M. Bruto, propraetore Asiae, acerrima contentione litigarit, Rupilius insuper acerbissimis conviciis, Persius vilissima utens erga Brutum adulatione. Tandem Persius salse aliquod dictum in adversarium expromit, quod totius historiologiae acumen et quasi medullam continet (v. 33 seqq.) atque narrationum finem imponit. ZELL.

4-3. *Regis Rupili*] «P. Rupilius Rex Praenestinus, eques Romanus, a. 702. magister publicanorum, qui in Bithynia vectigalia exigebant, fuerat (Cic. ad Fam. 13, 9, 2.) et postea a civibus Praenestinis in exilium missus, sub P. Attio Varo a. 707. in Africa stipendia meruerat. A. 711. Romae praetor factus, sed a triumviris Octaviano auctore proscriptus, ad Brutum confugit, a quo in comitum cohortem receptus est.» SPONN. — *pus*] mordacitas et maledicentia impura ac pestilens. Nos: *Gift und Galle*. — *Hybrida*] «Clazomenius enim fuit Persius, patre Asiatico, matre Romana. Civitaem tamen Romanam

obtinuerat. Eum igitur ut semiromanum deridet Horatius.» SCHOL. Plin. H. N. 8, 79: *In nullo genere aequae facili* (atque in suis) *mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant.* — *lippis* -- *tonsoribus*] «Adeo ait divulgatum esse, quibus modis insectatus sit Persius Rupilium, ut et in tonstrinis haec et medicinis (tabernis medicorum vulgariis) narrata sint. Fere autem in his officinis otiosi solent considerare ac res rumoribus frequentatas fabulis celebrare.» POMPHY. Frequentissimus utique Romae morbus erat lippitudo, qua tentati sane tempus vix aliter fallere poterant nisi confabulando in officina aliqua, ubi ex antiquorum more homines conveniebant, ut nos in thermopoliis. Sic Aristoph. Plut. 337: *λόγος γ' ἦν -- πολὺς ἐπὶ τοῖσι κοινεῖσιν τῶν καθημένων.* Plant. Amphitr. 4, 4, 5: *In medicinis, in tonstrinis, apud omnis aedis sacras sum defessus quaeritando.* Tonsores autem iam apud antiquos propter garrulitatem famosi. Polyb. 3, 20, 5: *οὐ γὰρ ἱστορίας, ἀλλὰ κοινεακῆς καὶ πανδήμου λαλιᾶς ἐμοὶ γε δοκοῦσι*

Durus homo atque odio qui posset vincere Regem,
 Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,
 Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
 Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque
 Convenit: — hoc etenim sunt omnes iure molesti, 40
 Quo fortes, quibus adversum bellum incidit; inter
 Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
 Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
 Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque

τάξιν ἔχειν καὶ δύναμιν (τὰ Χαιρέον καὶ Σωσίλων συγγράμματα).
 Cfr. Plutarch. περὶ ἀδολ. 43.

4-8. *negotia*] «Erat enim negotiator apud Clazomenas.» COMM. CAUQ. Intellige etiam pecunias feneratori locatas. — *Durus*] «pervicax et morosus.» — *odio*] «molestia, qua homo ricatorius et iurgiosus (Fronto ad M. Caes. Ep. 4, 42.) omnes afficere solebat, unde omnes eum fastidiebant.» — *Confidens*] Cic. Tusc. 3, 7, 44: *Qui fortis est, idem est fidens; quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vilio ponitur, ductum verbum a confidendo, quod laudis est.* — *tumidus*] ἀπράχολος, iracundiā cum superbia coniunctā. — *Sisennas, Barros*] notes tunc scurras maledicos. — *equis-albis*] cum hi celerrimi esse crederentur; inde natum hoc proverbium. Sic Plaut. Asin. 2, 2, 12: *Nam si se huic occasione tempus subterdaxerit, Nunquam edepol quadrigis albis indipiscet postea.* Iam Hom. Il. 2, 437. de Rhesi equis: *λενζότεροι χιόνος, θάλειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι*, unde Virg. Aen. 12, 84: *Qui (Turni equi) candore nives anteirent, cursibus auras;*

talibusque, utpote qui etiam pro pulcherrimis haberentur, in triumphis utebantur. Dio Cass. 43, 44.

40-48. *Postquam nihil — convenit*] «Postquam litem amice decidere et conciliari non poterant.» — *hoc etenim cet.*] «Omnes homines molesti, difficiles, contentiosi hoc iure sunt, idem ius sibi statuunt, eodem modo agunt, quo fortes, fortitudine sibi pares, inter quos certamen singulare oritur. Quod igitur inter duos fortes usu venit, ut ferro inter se decernant, hoc idem hominibus pervicacibus proprium est, ut causam suam summa contentione agant.» MISCHERLICH. — *adversum bellum*] «acerimum certamen.» — *inter — inter*] Duplicis huius praep. *inter* usus, in quo haesit Bentleius, exempla praebet Hand Turs. III. p. 409. Cfr. Epp. 1, 2, 42. Liv. 10, 7, 4: *certatum — inter Ap. Claudium maxime ferunt et inter P. Decium Murem.* — *Ira — capitalis*] ut *morbus capitalis*, caput, vitam petens, ita ut aliter quam alterius utrius morte finire non posset. Il. 2, 261: *Ἐκτορ, μή μοι, ἀλαστε, σπννημοσάντας ἀγρό-*

Summa fuit; duo si discordia vexet inertes, 45
 Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
 Cum Lycio Glaucō, discedat pigrior, ultro
 Muneribus missis: — Bruto praetore tenente
 Ditem Asiam, Rupili et Persi par pugnat, uti non
 Compositum melius cum Bitho Bacchius. In ius 20
 Acres procurreunt, magnum spectaculum uterque.
 Persius exponit causam; ridetur ab omni

SAT. VII. 45. *vexat* Aldinae, *verset* e Lambini Codd. Bentleius, item F et Kirchner. — 20. *Compositus* bedp, Pottierii plerique, L.Ct, *Compositi* ex uno Cod. Magdalenensi Bentleius. (Ut nos, S, «dimidia fere pars Codicum» Bentleii et tres Pottierii.) — 24. *concurrunt* bScd.

πεινὴ καὶ. — *vexet*] verbum de omnibus animi perturbationibus usitatum efficacius etiam quam Bentleii *verset*, cuius valde exigua est auctoritas. — *Glaucō*] Apud Homerum quidem (quocum conf. Quintus Smyrn. 3, 242–285.) minime ignavus comparet, sed tamen non sine quadam ironia II, 5, 234: *Ἐνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης ἠρώνας ἐξέλετο Ζεὺς, ὅς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν, Χρῶσα χαλκείων, ἐκατόμβοι' ἐννεαβοίων.* Est igitur haec quoque ex parodiis illis Homericis, quibus refertus est Lucianus; itaque ridiculi causa dicebant, propter ignaviam Glaucum a Diomede dono illo vitam redemisse. — *missis*] h. l. «oblatis, datis.» — *tenente* — *Asiam*] et tunc Clazomenis conventum agente.

20–27. *Compositum*] «par cuiusmodi, ut non compositum melius par sit cum Bitho Bacchius.» *Compositum* autem ad depugnandum. Seneca de Provid. 3: *Ignominiam indicat gladiator cum inferiore com-*

poni. — *cum Bitho Bacchius*] *Acro*: «Bithus et Bacchius gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium Tranquillum (in libris deperditis) sub Augusto.» — *In ius* — *procurreunt*] quasi in campum, ut milites inter se pugnaturi. Altera lectio *concurrunt* minus appositae est ad vv. *in ius.* — *ridetur*] «accipiendum impersonaliter, ut sit, ridet omnis conventus.» LAMMUS. Volgo explicant: «irridetur Persius.» — *Conventu*] «Corona auditorum in iudicio.» — *cohortem*] amicorum et comitum Bruti, qui iudices sedebant. — *Solem cēt.*] Tumidis metaphoris et ridicula *ἀντιθέσει* inter stellas salubres et Caniculam agros torrentem utebatur rabula; unde, qui aderant, risus fecere. — *fertur quo rara securis*] «eo loco, ubi, quia praeceps est ripa, torrentis (χεῖμαρρον) impetus est vehementior ideoque in loco periculoso raro arbores caeduntur.»

28–35. *salso*] «amaro et maledico.» — *multoque fluenti*] Persio. Est dativus. Virg. Georg. 3, 28:

Conventu; laudat Brutum laudatque cohortem:
 Solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubres
 Appellat comites, excepto Rege; canem illum, 25
 Invisum agricolis sidus, venisse. Ruebat,
 Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
 Tum Praenestinus salso multoque fluenti
 Expressa arbusto regerit convicia, durus
 Vindemiator et invictus, cui saepe viator 30
 Cessisset, magna compellans voce cuculum.
 At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,

28. *multumque* c et pr. S, LCl. — 31. *cucullum* bc et pr. S, LCl, *cuculum*, superscr. *cucullum*, d.

magnamque fluentem Nilum. Sophocles Antig. 129: πολλῶν ῥεύματι προσνιασσομένων. Demetrius Phaler. p. 446. Fisch.: καὶ γὰρ μεταφύροντά ἐστι δεινὰ ποιεῖν ὥς τὸ, «Τῷ Περδωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῶ ῥέοντι καθ' ἑμῶν οὐκ ἐῖσα.» (Demosth. de Corona §. 136.) Sat. 1, 4, 41: Cum fuerit (Lucilius) *calululentus*. — *Expressa arbusto*] «altissimo clamore ex arbusto, in quo ramis coopertus sedet, prolata» — *regerit*] «respondens ingerit.» — *Vindemiator*] tetrasyllabum, quasi *vindemjator*, h. l. vineae putator. Vid. ad Sat. 2, 8, 1. — *cuculum*] Plin. H. N. 18, 66, 2: XV. diebus primis (post aequinoctium vernum) agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, salcem ab illa voluere in vite deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludan-

tur. Ergo viator petulanter in vindemiatoris ludibrium cuculi cantum imitatur; verum talia tamque acerba et contumeliosa responsa fert, ut nec vires nec tempus habeat ad ea reddenda, sed fatigatus tandem inani altercatione ad sua negotia abeat, vindemiator victor evadat. (Vindemias ipsas Neapolitanas simili modo celebratas esse a vinitoribus monstrat Ambrosius Leo in Antiqq. et Histor. Nola 3, 44.) Egregie Ausonius in Mossella 163: *Laeta operum plebes festinantesque coloni Vertice nunc summo properant, nunc deiuge dorso, Certantes stolidis clamoribus: inde viator Riparum subiecta terens, hinc navita labens, Probra canunt seris cultoribus; adstrepit ollis Et rupes et silva tremens et concavus amnis.* — *Graecus*] ut talis, homo vaser ac lepidus, uno dicto facile rusticum atque indicetum adversarium de statu demotur. — *Italo-aceto*] «salibus vere Latinis, aculeatis et mordacibus.» Plaut. Pseud. 2, 4, 49: *Ecquid habet is homo aceti in pectore?*

Persius exclamat: Per magnos, Brute, deos te
 Oro, qui reges consueris tollere, cur non
 Hunc Regem iugulas? Operum hoc, mihi crede, tuo-
 rum est.

35

SATIRA VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,

34. *consuesti* e Cod. Galeano saepe interpolato et Ed. Ven. 1490.
 Gentleius, F.

Atque acidissimi. — *consueris*] Cum
 qui h. l. idem sit ac *quippe qui*,
 ut qui, praestat coniunctivus, fir-
 matus etiam a meis Codd. — *reges*]
 Caesarem, ut Tarquinium Super-
 bum L. Iunius Brutus, a quo stir-
 pem ducere volgo pulabatur M.
 Brutus. Ad Iusum, qui est in
 verbis *reges* — *Regem*, conf. Cic.
 ad Att. 4, 46, 8: *Quousque*, in-
 quit (Clodius), *hunc regem fere-
 mus?* — «*Regem appellas, inquam,*
*cum (Q. Martius) Rex tui mentio-
 nem (in testamento suo) nullam fe-
 cerit?*» — *Ille autem Regis heredi-
 tatem spe devorarat.* — *operum* —
tuorum] unum; «hoc te sane di-
 gnum est.»

VIII. Multa cum evidentia nar-
 rat, quo ridiculo modo Maecena-
 tis Priapus Esquilinus perterrefe-
 cerit veneficas, Canidiam sive Gra-
 tidiam, quam, fortasse prius ami-
 cam, propter perfidiam ac malas
 artes, quibus utebatur, singulari
 odio persequabatur poeta, et Saga-
 nam, eius sociam; scite simul im-
 miscentur amici Maecenatis laudes
 ob restitutam Esquilis salubrita-
 tem. Tempus descriptionis omnino
 incertum est. Composuit utique,

postquam in Maecenatis familiari-
 tatem pervenit, ut liquet ex oc-
 culta illa et, ut ita dicam, leni
 amici laude v. 44. (Artes magicas
 describunt Theocr. 2. Virg. Ecl. 8.
 Tibull. 4, 2. Propert. 4, 5. Ovid.
 Her. 6, 83 seqq. Lucan. 6, 430
 sqq. Val. Flacc. 6, 439 sqq. Lucian.
 Dial. mer. 4. Conf. Epod. 5, 47.)

4-7. *truncus* — *ficulnus*] Στέζιον
 ξόανον Priapi habet etiam Theo-
 critus Ep. 4, 2. — «Sicut a *coryto* (s.
corulo) *columnus*, ita a *ficu* *ficulnus*
 derivatur.» COMM. CRUQ. Addit Por-
 phyrio: «non ut volgo *ficulneus*» —
inutile lignum] «ad nihil aptum;
 nam materia eius arboris propter
 fragilitatem nullis fabricis est [do-
 nea.» COMM. CRUQ. Est: «quo ne-
 mo quid faceret sciebat ante fa-
 brum, cui, ut Priapus tandem fie-
 rem, aptus sum visus.» — *faber*]
 lignarius; *der Meister*, Voss. —
Priapus] deus agrestis Lampsace-
 norum, inde diu post Homerum
 atque Hesiodum in Graeciam pri-
 mum, postea in Latium invec-
 tus, tamquam auctor fertilitatis, im-
 primis hortorum. — *Maluit esse deum*]
 «Cur, ipse nesciebat.» Egregiam in
 his ipsius dei verbis inesse εἰρω-

Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
 Maluit esse deum. Deus inde ego, furum aviumque
 Maxima formido; nam fures dextra coercet
 Obscoenoque ruber porrectus ab inguine palus; 5
 Ast importunas volucres in vertice arundo
 Terret fixa vetatque novis considerare in hortis.
 Huc prius angustis eiecta cadavera cellis
 Conservus vili portanda locabat in arca.
 Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum, 40

reiar quivis sentit. Priap. 9: *Insul-*
ssima quid puella rides? Non me
Praxiteles Scopasve fecit, Nec sum
Phidiae manu politus; sed lignum
rude villicus dolavit Et dixit mihi,
Tu Priapus esto. — formido] h. l.
 Prima significatione, Scheuche.
 — *dextra]* qua modo fustem, modo
 falcem tenebat. Virg. Ge. 4, 440:
Et custos furum atque avium cum
falce satigna Hellespontiaci servet tu-
tela Priapi (apes). Priap. 63, 9:
Huc adde quod me terribilem deum
fuste Manus sine arte rusticae dola-
verunt. — Obscoeno — ab inguine]
 Cf. Sat. 4, 2, 26: *Inguen ad ob-*
scoenum. — ruber — palus] mem-
 brum virile bipedale, minio obli-
 tum, symbolum fecunditatis sim-
 plicissimum apud huius cultus re-
 pertores. — *arundo* cet.] «arundi-
 num fasciculus vento quassatus
 abigit aves.» — *novis — hortis]* «nu-
 per a Maecenate institutis. — An-
 tea Esquilina regio sepulcris ser-
 vorum et miserorum erat dedicata;
 Maecenas autem considerans aëris
 salubritatem hortos eo loci insti-
 tuit.» Comm. Crug. Si Scholiastis fides
 tribuenda est, idem hic locus, de
 quo Horatius loquitur, fuit cum

Puticulis, loco publico ultra Esqui-
 lias, ubi mancipiorum corpora pro-
 diebantur. (Cfr. Varro L. L. 5,
 25, et Festus p. 200, Lindem.) «So-
 liti erant carnifices in Esquilina via
 puteos facere, in quos corpora
 mittebant.» Acro.

8-43. *Huc prius* cet.] «Ad hunc
 locum, ubi Priapus stabat, olim ser-
 vorum cadavera portari solebant
 sepelienda, ubi quondam Therae
 Traianae et domus Crescentiae.»
 Comm. Crug. — *eiecta]* ut vilia, quo-
 rum praeter conservos nemo cu-
 ram gerebat. — *cellis]* «miseris me-
 diastinorum cubiculis, plerumque
 subterraneis.» Cfr. Sen. Epp. 48:
pauperum cellas. Tacit. Dial. 28:
in cella emptae nutricis. — vili p.
locabat in arca] Servorum cadavera
 conservi mutuum inter se officium
 servantes suo ex peculo sepelienda
 curabant conductis vespillonibus,
 qui ea *vili arcae* (saudapilae) im-
 posita in Esquilias efferrent ibique
 vel cremarent vel humarent. — *mi-*
serae plebi cet.] Locus ille non solum
 servorum, sed etiam hominum pro-
 pus inopum sepulchro erat destina-
 tus ac propterea (id quod cum acerba
 irrisione adiicit) ibi aliquando sepe-

Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti:
 Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
 Hic dabat: Heredes monumentum ne sequeretur.
 Nunc licet Esquilis habitare salubribus atque
 Aggere in aprico spatiari, quo modo tristes
 Albis informem spectabant ossibus agrum;

15

Sat. VIII. 12. *agro* Fea sine certa Codd. auctoritate, — 14. *Esquilis* F. — 15. *qua* Bentleius «invitis licet codicibus.»

lendi erant Pantolabus et Nomentanus, decoctores etiam tunc vivi. «Fuit Mallius (Maenius Franke F. II. p. 84.) Verna trans Tiberim ingenuis parentibus natus, qui quia a multis pecuniam mutuam rogabat, Pantolabus est cognominatus.» Pompon. De Cassio Nomentano cfr. Sat. 1, 4, 102. 2, 1, 22. 2, 3, 224. Seneca de Vita beata 11, cum cum Apicio iungit. — *Mille pedes* cet.] Ibi quoque cippo incisa erat vel incisa fuisse a poeta fingitur solita sepulcrorum formula. — *in fronte*] alibi *in latitudine*, id est, viam publicam versus. — *in agrum*] *feldwärts*. Utramque formulam, et hanc et *in agro*, usitatam fuisse puto. *In agro* sane omnibus litteris est Inscr. m. N. 4379., *in agrum* Petron. 74.; quocirca nihil mutandum videtur. — Erat igitur hoc sepulcretum pedum quadratorum 300000, quia multis sepulcris destinatum. In singulorum sepulcris variat numerus pro fastu atque opibus mortuorum. N. 4374. IN. AG. P. XII. IN. FR. P. XXIV. N. 4382. IN. F. P. VII. IN. A. P. VI. N. 4557. IN. F. P. XXVI. IN. AG. P. XXXIIS. Düntzerus: «Salsissime poeta dicit cippam latissimum sepulcrum

talibus hominibus tribuere, cum Puticulorum locus iis destinatus sit, in quibus re vera nullus existit cippus, qualis erat in sepulcris privatis.» — *dabat*] «assignabat.» — *Heredes* cet.] Solita hac formula H. M. H. N. S. (HOC MONUMENTVM HEREDEM NON SEQUITVR omnibus litteris Inscr. N. 4379.) cavebant, ne, cum DIS MANIBVS LOCVS CONSECRATVS ve] DATVS LEGATVSQVE esset (Inscr. N. 4354. 4352.), transiret ad heredes neve ab his aliquando vendi posset. H. l. addita haec formula admodum ridicula est, quoniam hominum ibi sepulcrorum nulli existerunt heredes.

14-20. *salubribus*] Hinc Augustus aeger in domo Maecenatis cubabat. Sueton. Oct. 72. — *Aggere in aprico*] Servii Tullii (Liv. 4, 44. Strab. 5, p. 234.) sive Tarquinii Superbi (Plin. H. N. 3, 9, 67.), a porta Esquilina usque ad Collinam, unde prospectus in Esquilias patebat. Ventosum nominat Iuven. 8, 43. Cicero de Rep. 2, 6: *ut unus aditus, qui esset inter Esquilinum Quirinalemque montem maximo aggera obiecto fossa cingeretur vastissima.* — *quo*] «in quo, ex quo agere,» non repelita praep. in post vv. in

Cum mihi non tantum furesque feraeque suetae
 Hunc vexare locum curae sunt atque labori,
 Quantum carminibus quae versant atque venenis
 Humanos animos; has nullo perdere possum 20
 Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
 Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
 Vidi egomet nigra succinctam vadere palla

48. *sint* S.

aprico. Bentley coniectura *qua* (in *welcher Richtung*) minus appositum videtur. — *tristes* — *spectabant*] «Ut olim invitati per aggerem illum incedebant, quos necessitas aliqua eam in regionem deducebat, sic maesto ossium aspectu nunc remoto libenter ibi deambulant homines otiosi.» Nota spondeos in lugubri hoc versu *Albis* cet. — *Cum*] respondet v. *nunc* v. 14. «Etiam nunc» inquit, «postquam triste illud sepulcretum in amoenos, quos custodio, hortos mutatum est, sagae consecretatae molestia me afficiunt.» — *feraeque*] volpes, puta, et *Esquilinae* alites (Epod. 8, 100.), volutres. — *suetae*] trisyllabum ut ap. Lucret. 2, 903. Conf. Od. 4, 23, 4. et Epod. 13, 2: *siluac*. Epp. 4, 16, 54: *miluus*. Epod. 16, 32: *millio*. — *carminibus*] *ἐπωδαῖς*. Propert. 4, 4, 51: *magicae* — *cantamina Musae*. — *versant*] «huc illuc impellunt sicque vexant.» — *perdere*] hyperbole pro «hinc exterminare.»

21, 22. *vaga luna*] Virg. Aen. 4, 742: *errantem lunam*. Sagis autem luna necessaria erat ad artes suas exercendas. Theocr. 2, 10: *ἀλλά, Σέλινα, Φαῖνε καλὸν τὴν γὰρ*

ποταεῖσθαι ἄστυα, δαίμων. — *ossa legant*] «Etiam nunc hic quae-runt ossa in humo relictia, quibus opus habent; nec enim facile aliis ex sepulcris atque columbariis custoditis furari ea sagae possunt.» Ovid. Her. 6, 90: *Certaque de lapidis colligit ossa rogis* (Medea).

23-29. *Vidi egomet* cet.] «Quasi dicat: Et ut melius mihi credas, ecce nominatim tibi duas recito, quas egomet vidi. Habent hi versus aliquid tragicæ descriptionis, ut illi Virgilii (Aen. 3, 623.): *Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro* cet.» COMM. CRUQ. Ex omnibus autem *νεκρομαντείας* semper maxime mihi placuit Homerus [Ulixis animam de rebus Troicis consultans apud Philostr. Her. p. 496. Boiss. et in gemma apud Inghirami *Gall. Om. Tab. VII*, ubi manibus tenet velum inter suam et umbræ faciem, ut hanc audiat dumtaxat, non oculis cernat. — *nigra*] ut omnia, quae ad res feræ pertinet, furva, atra sunt. Hinc etiam *agna palla* dilaceratur (v. 27.). Cf. Tibull. 4, 2, 64. — *palla*] Consulto *palla* largiore quam tunica vestita est, in cuius sinu herbas ossaque servet. —

Canidiam pedibus nudis passoque capillo,
 Cum Sagana maiore ululantem: pallor utrasque
 Fecerat horrendas adspectu. Scalpere terram
 Unguibus et pullam divellere mordicus agnam
 Coeperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
 Manes elicerent, animas responsa daturas.
 Lanca et effigies erat, altera cerea: maior

25

30

Canidiam] Gratidiam Neapolitanam, de qua Epod. 5. et 47. — *pedibus nudis*] Ad sacra haec magica ex sollemni ritu pedum nuditas referebatur, ut Medea apud Ovid. Met. 7, 482: *vestes induta recinctas, Nuda pedem nudos humeris infusa capillos*. Similiter in nocturnis Lemuriis habent gemini vincula nulla pedes. Ovid. Fast. 5, 432. — *passo capillo*] «Passi crines certe apud Ovidium sunt feminarum, sparsi utrorumque: quod quoties de masculis occurrit (de Orphico Metam. 11, 57, Baccho [immo de Bacchis] A. A. 4, 544, Amore Am. 3, 9, 14.) absque librorum discrepantia exstat.» Merckel ad Ovid. Trist. p. 2. Cfr. Od. 3, 20, 44. — *Sagana maiore*] «Haec Sagana liberta fuisse dicitur Pompeii senatoris, qui a triumviris est proscriptus; habuit autem sororem se natu minorem; idcirco hic maior dicitur.» COMM. Cuvq. — *ululantem*] Ὀλοεργμοὶ maxime feminis in sacris tribuuntur. Cfr. Virg. Aen. 2, 488. Ovid. Metam. 7, 490. — *utrasque*] «Non necessaria coniectura utramque. Cf. Virg. Aen. 6, 685. Cic. p. Ligar. 12, 36. Sal. Catil. 30. Caes. B. G. 4, 53. B. C. 2, 6.» DILLENB. Conf. Zumpt ad Cic. Verr. 3, 60, 140. — *Scalpere terram Un-*

guibus] scrobem facturae; efficacior autem hic furor, quam si pala vel marra usae essent. — *pullam* — *agnam*] Vid. ad v. 23. — *mordicus*] Ut per totam hanc magicorum rituum descriptionem dominatur hyperbole comica, sic h. l. imprimis rem ridiculum in modum exaggerat. — *cruor cet.*] Recordare Ulixis Odys. 2, 34 sqq. 95 sq. Philostr. Her. 18, 3. p. 728: *Ἥζεστα γὰρ πρὸς αἵματι καὶ βόθροις αὖ ψυχὰς ψεύδονται*. — *in fossam confusus*] «omnis est fusus in scrobem.» — Tota res autem prorsus consentanea populari illorum temporum superstitioni. Sic Cic. Tusc. 4, 46, 37: *quae meus amicus Appius vexρομαντεῖα faciebat*.

30-35. *Lanca cet.*] *Lanca* referebat Canidiam, *cerea*, quae vexaretur igneque liquefieret (v. 44.), amatorem infidelem. «Lancae effigies Compitalibus noctu dabantur in compita, tot numero, quot liberos homines precabantur salvos esse. — Taceo lancae in nuptiis, in flaminum pileis, in hostiarum infulis, in sepulcris, in expiationibus usum.» TORRENT. Sic h. l. lanca imago ac propterea Canidia ipsa libera manebat ab omni malo, quod alia saga adversaria ei in-

Lanea, quae poenis compesceret inferiorem;
 Cerea suppliciter stabat, servilibus ut quae
 iam peritura modis. Hecaten vocat altera, saevam
 Altera Tisiphonen; serpentes atque videres
 Infernas errare canes Lunamque rubentem, 35
 Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
 Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis

lentare poterat. — *servilibus* — *peritura modis*] «miserabiliter peritura»; liquefieri enim debebat. Torren-
 tius: «Lepide Horatius tamquam
 servili supplicio affici (Liv. 24, 14,
 29, 48.) ait eam, quae nimio plus
 pateretur. Nam in servos non
 modo dominorum sed et legum
 nota illi atrocitas ob condicionis
 vilitatem.» Conf. Liv. 32, 38: in
servilem modum lacerati atque ex-
torti. Ad verbi ellipsin cfr. Sat. 1,
 4, 23, et 1, 3, 9. — *Hecaten*] Hom.
 Hymn. in Cer. 24: *Περσαλον* (Ti-
 lanis) *θυγάτηρ ἀτάλα φρονέου-*
σα — «*Ἐκάτη λιπαροκρήδευος.*
 v. 439; *Πολλὰ δ' αἶψ' ἀμφραγά-*
πησε κόρην Δημήτερος ἄγνιν
Ἐκ τοῦ οἱ πρόσωπος καὶ ὀπίσθων
ἔπλετ' ἀνάσσα. Sic paulatim cum
 Cerere, Proserpina itemque Diana
 8. Luna in conjunctionem venit.
 Comice eius formam ita describit
 Lucianus Philops. 22: *γενεῖα φο-*
βεράν, ἡμισταδιαίαν σχεδὸν τὸ
ἔσος· εἶχε δὲ καὶ δάδα ἐν τῇ ἀρι-
στερῇ καὶ ξίφος ἐν τῇ δεξιῇ ὅσον
εἰκοσάπηχον, καὶ τὰ μὲν ἔνερ-
θεν ὀφρύπους ἦν, τὰ δὲ ἄνω ὀρ-
γονι ἐμμερής. — *saevam* — *Tisipho-*
nen] furiam, ut Alecto et Megaera
 Orph. Hymn. 69. *Saeva* autem vo-
 catur, ut Hom. Odyss. ο, 234; *θεὰ*

δασπλήτης Ἐρινός. — *Serpentes at-*
que cet.] Ordo hic est: *Serpentes*
atque infernas canes errare videres.
 Hyperbaton ipsum exprimit horum
φαντασμάτων terribilem confusio-
 nem. — *Infernas* — *canes*] Stygias,
 Hecatae comites. Apollon. Rh. 3,
 4216: *ἀμφὶ δὲ τὴν γε* (Heca-
 ten) *Ὀξείη ὕλας καὶ χθόνιοι κύνες*
ἐφθέργοντο. Virgil. Aen. 6, 237:
visaeque canes ululare per umbram
Adventante dea. — *Lunamque ru-*
bentem] «Facete Horatius, ut osten-
deret Canidiam peiorem et magis
abominabilem ceteris veneficis,
quibus alias adesse solent Luna,
Diana, Trivia sive quocunque no-
mine vocatur hoc numen, fingit
Lunamque rubentem cet.» D'Orville
 ad Charit. p. 376. Petronius C.
 422. v. 429: *Parte alia plenos ex-*
stinxit Cynthia vultus Et lucem sce-
leri subduxit. — *magna* — *sepulcra*] in
 quibus haeserunt Interpretes, sunt
 polyandria, fossae, in quas ali-
 quamdiu vel cadavera ipsa vel cre-
 matorum ossa deliciebantur, donec
 complerentur; tum tumulus super-
 struebatur.

37-39. *caput inquiner]* quod ne ac-
 cideret, capitibus simulacrorum sub
 dio positorum imponebantur aper-
 cula aerea inaurata, ex quibus orti

Corvorum atque in me veniat mictum atque cacatum
Iulius et fragilis Pediatia furque Voranus.

Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes 40

Umbrae cum Sagana resonarent triste et acutum,

Utque lupi barbam variae cum dente colubrae

Abdiderint furtim terris, et imagine cerea

Largior arserit ignis, et ut non testis inultus

44. *resonarent* bScdp et omnes Pottierii, LCIFJ: *resonarint* Bentleyus coni. et M.

sunt nimbi quos dicunt Sanctorum. — *mictum* cet.] Summum hoc scelus est, quod in dei simulacrum admitti poterat. Notum illud Persii 4, 443: *Pueri sacer est locus! extra meite*. Iuven. 4, 431: *Cuius ad effigiem non tantum meire fas est*. Idem valet de tumulis. Vid. ad Art. Poet. v. 474. — *Iulius* cet.] quidam infames temporis illius. Alii dicunt poetas fuisse pessimos. ACR. — *fragilis*] enervatus, effeminatus libidinibus. — *Pediatia*] COMM. CRUQ.: «*Pediatius*, eques Romanus, patrimonio consumpto se prostituit, quare Horatius mutato genere *Pediatiam* nominavit propter molliorem.» Hoc sane credibile est. Sic Aristoph. Nubb. 678. Sostratam et Cleonymam pro veris nominibus dicit. Cic. de Or. 2, 68, 277: Q. Opimius ad Egilium: *Quid tu, Egilia mea?* cet. Sunt qui parum probabiliter iungant et *fragilis Iulius Pediatia*, ut is unus homo sit et particulae et - que sibi respondeant. Immo Iulius Pedatii amator fuisse videtur, ut poeta irrideat par tunc omnibus notum. — *furque Voranus*] «*Aiunt Voranum Q. Lutatii Catuli libertum fuisse adeo furacem, ut nummos subreptos a nummulario*

in calceos demiserit; a quo cum deprehensus esset, quidam subridens, Belle, inquit, si te non *ἐκχαλκεύει*, hoc est, verberibus tamquam aes recudat, alludens ad calceos.» COMM. CRUQ.

44-43. *resonarent*] Imperfectum recte se habet; «per totam incantationem;» contra lupi barbam semel abdiderunt. Praeterea dubia est forma Bentleyana *resonarint* pro *resonuerint*. — «*triste*, lugubre et metuendum. *acutum*, tenue, subtile, quia sine corpore emittebantur voces.» COMM. CRUQ. Heliodor. 6, 45: p. 254. COR.: ὁ περὶ ὅς - βαρὺ τι καὶ δυσηχὲς ὑποτίθων - ἔφη πτλ. — *lupi barbam*] Plin. H. N. 28, 44: *Veneficis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt ob idque villarum portis praefigunt*. Hoc igitur fecerunt, ut irritas redderent adversariae alicuius incantationes. Ad verba Düntzer recte comparat Sal. 4, 1, 44: *immensum - argenti pondus et auri furtim defossa timidum deponere terra*. Ceterum hoc quoque inest, huiusmodi ritus nefarios omnes furtim, quam maxime occulte, pergendos fuisse. — *variae*] «*maculosae*.» COMM. CRUQ. — *cerea*]

Horruerim voces Furiarum et facta duarum: 45
 Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
 Diffissa nate ficus: at illae currere in urbem.
 Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum
 Excidere atque herbas atque incantata lacertis
 Vincula cum magno risuque iocoque videres. 50

45. *Horruerim* bSedp et omnes Pottierii, LCl ac Bentleius, *Obruerim* ex uno codice Fea et M.

dissyllabum per synizesin, ut Sat. 2, 2, 24: *ostrea*. Virg. Aen. 40, 446: *aureo*.

45-50. *Horruerim*] Feae illud *obruerim*, etsi per se rectissimum («repente fecerim, ut et obmutescerent et opus suum interromperent»), debetur tamen interpolatori, ac longe significantior est diversa Horatii sententia. «Priapus sacra illa magica conspicuus horrore perfunditur, prae quo horrore ei accidit id, quod versu seq. narratur; quod cum ipsis sagis tantum horrorem incuteret, ut in fugam sese darent, poeta ridicule hoc ulciscendi horrores causa, quo Priapus percussus esset, ab eo factum lingit.» MITSCHERLICH. — *Furiarum*] *sagarum*. Sic Cicero aliquoties P. Clodium *Furiam* vocat, sic Euripides Or. 4389. Helenam *παραγάμων Ἀπολλωνίων Ερινύων*. — *displosa*] «cum impetu disrupta.» SCHOL. Lucret. 6, 130: *plena animae vesicula parva Saepe ita dat pariter sonitum displosa repente*. — *ficus*] utpote quod sit lignum magnopere fissile. — *in urbem*] Horti enim Maecenatiani, ubi scena huius tragoediae fuit, extra ur-

bem erant, quamquam in proxima vicinia. Philo de Leg. ad Caium T. V. p. 443. Lips.: *μεταπεμφόμενος τοὺς δυνεῖν κήπων ἐπιτρόπους τοῦ τε Μαικίηρα καὶ Λαμίας· πλησίον δὲ εἰσιν ἀλλήλων τὰ καὶ τῆς πόλεως*. (Alii explicant: «ex hortis Esquilinis plerumque solitariis in frequentiore Urbis partem recurrunt.») — *Canidiae dentes cet.*] «Locatur in has, quasi altera dentibus appositis (emptis atque institiis) uli solita sit, altera, quod gibba (i. *glabra*) fuerit, caliendrum, hoc est, galeculum habere consuesset.» POMER. — *caliendrum*] «peplum capitis aut crinis suppositicius seu capillamentum (*κόσμιον κεφαλῆς*) Gloss. Philox., Fontange, Perrucke) aut galeculus capitisve ornamentum.» COMM. CAUQ. — *incantata*] «quae formulis magicis ad opus hoc apta reddiderant.» — *Vincula*] «amoris, licia ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant.» COMM. CAUQ. Sunt nodi amatorii, *Liebesknoten*, *versauberte Nesteln*. Virg. Ecl. 8, 73: *Terna tibi (imagini magicæ) haec primum triplici diversa colore Licia circumdo*.

SATIRA IX.

Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, totus in illis:

SAT. IX. 1. *Ibam ut forte* Bentleius coni. nullo adhuc libro firmata.

IX. Volgaris opinio, qua haec satira, sive mimus est ex Sophronis genere, garruli descriptionem continere putatur, procul dubio e male intellecto v. 33. orta est. Nam lectori integro continuo patebit, hic non garruli *χαλακῆρα* depingi, qualis, ut hoc utar, apud Theophrastum (Char. 3.) describitur, sed potius id sibi poetam proposuisse, sive veram rem narrat sive fictam, ut certos quosdam homines derideret atque in posterum a se abigeret, qui iudicii elegantiam et poeticam facultatem affectantes atque exemplum Virgilii Horatiique aemulati in Maecenatis familiaritatem se intrudere conarentur et, quo certius hoc assequerentur, sine ullo pudore nihilque verentes, ne vilem suum et abiectum animum proderent, omnibus modis Horatii amicitiam expugnare contenderent. Hosce igitur homines male sedulos monet, ne solitis parasitorum artibus se in Maecenatis amicitiam irrepere posse sperent; «a me certe,» inquit, «tales nunquam commendabuntur.» Simul callide hac quoque occasione utitur, ut civibus suis demonstret, qualis sibi familiaritas cum Maecenate intercedat a plurimis ignorata aut male iudicata, atque cuiusmodi mores illi placeant. HEINS. et ZELL. Sane non minus odiosi Horatio esse debebant huiusmodi assentato-

res, qui eius auxilio Maecenatis favorem aucupari conabantur, quam invidi ac malevoli illi antiquarii, quos saepe deridet atque impugnatur. Sine causa vero Volpius Palavinus opinatus est hac satira derideri Propertium; etsi profecto mirum neque facile explicatu est, cur nunquam Horatius Propertii, Propertius Horatii mentionem fecerit, cum ille Virgilium, Varium, Tibullum, alios poetas amicissime memoret, hic Virgilium admiratus sit. Vide etiam ad Epp. 2, 2, 100. Scripta videtur a. u. c. 718-719. (Franke et Weber.)

4-5. *Ibam* -- *Accurrit*] Gratissima negligentia in narrando omisit iuncturam Horatius, inseruit Bentleius. Insigne exemplum huiusmodi ἀσυνδέτων praebet Odys. 2, 231: *Ποιμεν, ὧς ἐπέλενες, ἀνὰ δρυμὰ, παλδίμ' Ὀδυσσεύ· Εὐρομέν ἐν βήσσησι τετυγμένα δώματα καλὰ.* — [forte] «aliquando, sine certo consilio.» Conf. Epp. 4, 7, 29. — *via Sacra*] per quam otiosae ambulare solebant. (Cfr. Epod. 4, 7, 7, 8.) Plerumque dicitur *Sacra via* et, qui in ea habitabant, *Sacra vienses*; tamen etiam Plinius H. N. 49, 1. ordinem inversum praebet. Collato v. 35. h. l. cogitabis de hora diei secunda. — *sicut meus est mos*] Haec necessario iungenda sunt cum v. *meditans*, non cum v. *Ibam*: hoc enim signi-

Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
 Arreptaque manu: Quid agis, dulcissime rerum?
 Suaviter, ut nunc est, inquam, et cupio omnia quae vis. 5
 Cum assectaretur: Num quid vis? occupo. At ille,
 Noris nos, inquit; docti sumus. Hic ego, Pluris

3. *Occurrit* c et corr. S. — 4. *dulcissime, rerum* LC.

ficandum erat, nullum sibi tunc fuisse negotium nec serias cogitationes; non vero, prope quotidie per illam viam se solere spatari. Altera iungendi ratio repugnat adv. forte et consuetudini Horatii. (Sat. 1, 6, 122.) — *nugarum*] Recte Roederus: «Oleum et operam perdidisse videntur interpretes scrutati, quale fuerit nugarum genus, in quo tunc Horatius ambulans defixus esset.» Potest sane significare versus (Catull. 1, 3: *namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.*), quamquam inter strepitum Socræ viae tales vix meditalus esse videtur; potest item significare omnis generis cogitationes hand nimis serias. — *totus in illis*] quo molestior fiebat interpellatio. Epp. 1, 1, 41: *omnis in hoc sum*. Luciani Hermol. 2. *δοξεῖς δὲ μοι ἀλλ' οὐδὲ ὄναρ ποτὲ ἀνέναι σκαντὸν, οὕτως ὁλος εἰ ἐν τῷ πράγματι.* — *Accurrit*] Haec cupiditas Horatium conveniendi magis apta est importuni moribus, quam languidum illud *occurrit*; sic Theophrasti *λογοποιός* Char. 8: *πᾶσι δὲ τοῖς ἐν τῇ πόλει προσεδράμης λέγων.* Similiter arripit manum, non *prehendit*. — *Iungo dulcissime rerum*, ut fecit iam Petrarca Ecl. 6, 48. *turpissime rerum* dicens. Ovid. Metam. 8, 49. et Her. 4, 125: *pulcherrime rerum*. Qui cum Acronē construunt: *Quid*

rerum agis, dulcissime? conferunt Plaut. Aul. 4, 2, 39: *Rogitant me, ut valeam, quid agam, quid rerum geram.* Pseud. 4, 6, 1: *Viso quid rerum meus Ulyxes egerit.* — *ut nunc est*] «hoc quidem tempore.» Est nostrum: «Ganz leidlich für jetzt, für den Augenblick.» Dacier: *Fort bien pour l'heure.* Totum responsum ex eo genere est, in quo consuetudinis verbis contenti nihil prope veri cogitamus; et frigidissime, ut par erat, respondet Horatius homini ardenti atque impetuoso. — *cupio* cet.] Solita haec quoque urbanitatis formula, qua nihil certi homini molesto promittitur, ut fere nos: *Sehr verbunden! Obligatissimo!* Plaut. Pers. 5, 1, 14: *Omnia, quae tu vis, ea cupio.*

6-13. *Num quid vis?*] Postquam ipse satis, ut putabat, homini significarat nullam prorsus se habere cum eo colloquendi causam, ille tamen Horatio latus legit, unde molestia se liberare cupiens comi valedicendi formula utitur. Sic Terent. Eun. 2, 3, 50: *rogo, numquid velit.* Recte («Schon gut!», inquit. Abeo. Plaut. Bacchid. v. 572: *Panas. Numquid vis?* Pistori. *Albas celeriter.* — *occupo*] «praevenio hominem rogans, antequam ille quidquam post primam salutationem dixerat.» — *Noris nos*] «Vix aliter fieri potest, quam ut tibi iam aliquatenus notus sim. (Du solltest mich

Hoc, inquam, mihi eris. Misere discedere quaerens,
 Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
 Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos 10
 Manaret talos. O te, Bolane, cerebri
 Felicem! aiebam tacitus; cum quidlibet ille
 Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
 Nil respondebam: Misere cupis, inquit, abire;
 Iamdudum video; sed nil agis; usque tenebo; 15

10. puero. Cum -- talos: O te distinxit Bentleyus.

ja wohl kennen.) Nam doctis ego quoque adnumeror.» — *Hic ego -- inquam*] Cie. de Finn. 5, 2, 4: *Hic* (Tum) *ego*, Pomponius quidem, inquam, noster iocari videtur. — *Pluris Hoc*] Vid. Sat. 4, 4, 46. Dum respondet: «propter id ipsum quod doctus es, ut dicis, pluris te faciam,» valde significat se cum non nisi nomine nosse. — *Misere*] ex usu quotidiano in plerisque affectibus pro «vehementer, nimium quantum.» Sic dicitur *misere amare*, qui vehementer amat. Terent. Andr. 3, 2, 40: *Scimus, quam misere hanc amarit*. Heaut. 4, 4, 36: *misere omnes sumus Religiosae*. Mox v. 44: *Misere cupis abire*. — *modo - interdum*] Similiter Sat. 4, 40, 44 sqq. sibi respondent *modo-saepe*, *modo-interdum*. — *in aurem*] «quasi nescio quid secreto mandarem pedisequo, qua astutia hominem insulsum abigere, simulans aliquid mihi esse grave negotium.» — *O te, Bolane*] «Utinam, secum ait, tam insanus et cerebrosus (quae vv. iunxit iam Lucilius), *μανικός, Tollkopf*, essem, quam fuit Bolanus! (qui ὄξυ-

χολος nullius ineptias ferebat, sed statim vel in faciem quemvis reprehendebat vel de eo quid sentiret non dissimulare dicebat. COMM. CR.) qui iamdudum exclamasset, *βῆλλ' ἐς χόρακας*, abi in malam rem! Male enim accepissem verbis atque fugassem hominem.» M. Bolanum, veterem amicum, Cicero commendat Sulpicio ad Fam. 43, 77. Pro nomine ficto certe haberi non debet, sed ἐν παρόδῳ Luciliano more stringit hominem ridiculum. Ceterum est Vettiorum cognomen a Bola, Aequorum oppido. — *cerebri Felicem*] *μακαρίζω σε τῆς παῖσής σου*. Virg. Ge. 1, 277: *felices operum* (dies). Plin. Paneg. 58, 5: *Miseros ambitionis*. Plato Phaenon. p. 58. E.: *εὐδαιμον - - καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων*. — *quidlibet - Garriret*] Cie. ad Att. 42, 1, 2: *garrimus, quidquid in buccam* (venit). — *vicos*] domuum ordines ex utraque viae parte. Sic Theophrasti ἀδόλεσχος Char. 3. narrat, πόσας εἰς κίονες τοῦ ὠιδείου.

14-21. *Misere cupis*] Vid. ad v. 8. — *Persequar cet.*] Importunus,

Persequar hinc, quo nunc iter est tibi. Nil opus est te
 Circumagi; quendam volo visere non tibi notum;
 Trans Tiberim longe cubat is, prope Caesaris hortos.
 Nil habeo quod agam et non sum piger; usque sequar te.
 Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus, 20
 Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
 Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,

16. *Persequar* bScp et Pottierii plerique, Ald. 1549., LCt, F: *Prosequar* duo Bland., septem Bentleyi, sex Pottierii, Aldus 1509., Bentl., Heindorf ac M. (*Prosequar* aut *Persequar hinc*. Quo nunc iter est tibi? Aldinae, *Persequar. Hinc quo -- tibi?* LCtF.)

dum facetus esse frustra cupit, rusticus loquitur. *Persequar* est minarum praecedentium summa ac perseverationem assectantis egregie exprimit: «comitabor te usque eo, quo tibi ire propositum est»; *prosequar* esset: «officii causa porro sequar.» Iunge autem *Persequar hinc* potius quam *hinc quo*, vel ut fecit Comm. Cruq. et alii: *Persequar. Hinc -- tibi?* in qua interrogatione *hinc* supervacaneum est. — *Circumagi*] «huc atque illuc [a me] circumduci.» Aca. — *non tibi notum*] «quapropter mecum visere eum non potes.» — *cubat*] «aegrotus lectulum servat domi suae.» Prolog. antiq. Plaut. Cas. 37: *servus, qui in morbo cubat; Immo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.* Cels. 3, 4: *Asclepiades -- cubantis etiam luxuriei subscripsit.* Conf. Sat. 2, 3, 289, Epp. 2, 2, 68. Ovid. Her. 20, 166: *haec cubat, ille valet.* — *Caesaris hortos*] in Ianiculo, quos Caesar dictator populo Romano publice legarat. Sueton. Caes. 83. A Sacra via autem usque in Ianiculum horae prope integrae iter faciendum erat. — *et non*] «et

huc accedit, quod non sum piger, et praeterea non s. p.» — *Demitto auriculas*] quasi dixisset: «misellas meas aures.» Ridiculo hoc proverbio utebantur iam Graeci. Plat. de Rep. 10, p. 643. C: τὸ μὲν πρό-
 τον ὁξέως ἀποπιδῶσιν (οἱ ὀρο-
 μεῖς), τελευτῶντες δὲ καταγέλα-
 στοι γίνονται, τὰ ὅσα ἐπὶ τῶν
 ὤμων ἔχοντες καὶ ἀστεγάνωτοι
 ἀποτρέχοντες. — *iniquae mentis*] «iratus in mulionem immisericor-
 dem.» — *subiit*] ultima producta propter arsin in caesura, ut Ovid. Met. 1, 444: *subiit argentea proles.* Ad usum v. *subire* cfr. Virg. Aen. 4, 599: *Quem subiisse humeris con-
 fection aetate parentem.* Sic Gr. ὑπο-
 δύναι ἄχθος.

22-27. *Si bene me novi*] «Si sum virtutis propriae idoneus aestimator.» Iux. Cfr. Epp. 4, 48, 4. Ovid. Metam. 4, 353. Circe: *Non tamen effugies, vento rapiare licebit, Si modo me novi* cet. Est: «Si bene me novi, ut reapse bene me novi.» — *Viscum*] Vilius Viscus eques Ro. duos illos senatorii ordinis habebat, quorum alter Horatii amicus et Maecenalis convictor fuit. Cfr. Sat.

Non Varium facies; nam quis me scribere plures
 Aut citius possit versus? quis membra movere
 Mollius? Invideat quod et Hermogenes, ego canto. 25
 Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
 Cognati, quis te salvo est opus? — Haud mihi quisquam.
 Omnes composui. — Felices! nunc ego resto.
 Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella
 Quod puero cecinit divina mota anus urna: 30

30. *mota divina* Cruquio auctore Bentleius.

4, 40, 83; *haec utinam Viscorum laudet uterque!* — *Varium*] Vid. ad Sat. 4, 5, 40. — *plures*] Ecce alter Crispinus, Sat. 4, 4, 44 sqq. Commendare autem se studet Horatio ut *centum puerum artium*. — *membra movere Mollius*] «cum maiore gratia ac facilitate saltare ac gesticulari.» Lucret. 4, 981; *Cernere saltantis et mollia membra moventis*. — *Hermogenes*] Tigellii Sardi filius adoptivus (Sat. 4, 3, 429. 4, 72. 40, 48.) ab Interpretibus saepius cum illo [Sat. 4, 2, 4 seqq.] confusus. — *ego canto*] Hoc ipsum, quod ut Salustii Sempronia in omnibus his excellere se, in una arte etiam Hermogenem illum (Horatio tantopere exosum) superare iactat homo vanissimus, bilem movet poetae, ita ut hunc sermonem tandem praecidat aliumque minus certe molestum movere conetur. Sciscitatur ergo de familia hominis, ut solent, primum qui cum aliquo notitiam contrahunt. — *quis te salvo est opus*] «quibus optabile et utile est te salvum esse.»

28-34. *Omnes composui*] Tacit. Hist. 4, 47: *Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia composuere*. Si-

militer *περιστέλλειν*, *beisetzen*, de sepultura, imprimis de cineribus collectis atque in urna conditis. Haec quoque verba animum durum nullaue propinquorum caritate tactum exprimunt. — *Felices!*] «eo, quod a te iam nulla molestia afficiuntur.» Scilicet haec omnia submissa voce secum murmurat Horatius, ut v. 42., id quod vel ex eo elucet, quod alter ad tam miram narrationem ne verbum quidem respondet. — *resto*] «remaneo, qui a te componar.» — *Confice*] «Illico da mihi mortem, importune!» Per iocum haec dicta sunt, ut quis facile videt. — *Sabella - - anus*] Sabina sortilega, quae quaesticali causa superstitiosis harrabatur. Conf. Epod. 17, 28. Per se patet rem esse fictam. — *divina* cet.] *mota urna divina*, «postquam concussit divinam, id est, ut ita dicam, prophetica urnam sorsque mea exsiluit.» Sortes autem hae laminae erant cum inscriptione aliqua ambigua, quam sortilegi pro tempore interpretabantur. Cfr. Inscrip. m. Lat. N. 2485. Cave iungas cum alijs vel *anis mota* (nominat., id est, commota, furore percita, vel, ut alii explicant, per-

Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
 Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
 Garrulus hunc quando consumet cunque; loquaces,
 Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit aetas.
 Ventum erat ad Vestae, quarta iam parte diei 35
 Praeterita, et casu tunc respondere vadato

35. *vadatus* Bentleius coniectura, ut ante Laurentius in Antiquario, et re vera sic unus Bambergensis, teste laeckio.

mota, inducta) *urnā divinā*, vel cum Bentleio: *anus divina* (sortilega) *mota urnā*. Ad elisionem autem longae syllabae ante brevem cfr. Sat. 4, 4, 404: *Quid mi igitur*. Sat. 2, 3, 46: *Ponendum aequo animo*: Virg. Aen. 2, 482: *Improvise adierunt*. — *hosticus*] Vid. ad Od. 3, 2, 6. — *laterum dolor*] «pleuritis.» SCHOL. Cic. de Or. 3, 2, 6: *lateris dolore consumptus est*. — *tussis*] *φθισις*, «tabes.» — *tarda*] transitive, «quae tardos reddit.» Catull. 74, 2: *Aut si quem merito tarda podagra secat*. — *quando - cunque*] «aliquando», proprie «quandocunque id fiet», ut Ovid. Met. 6, 543: *si non perierunt omnia necum, Quandocunque mihi poenas dabis*. De tmesi conf. Od. 4, 6, 3. — *consumet*] interitum lentum ac doloris plenum significat. — *simul atque adoleverit aetas*] Virg. Aen. 12, 438: *mox cum matura adoleverit aetas*. Etiam in prosa oratione. Liv. 4, 4, 8: *cum primum adolevit aetas*. Cic. Accus. Verr. 3, 68, 460: *aetate adulta*. — Ficto autem hoc vaticinio omnibus istius hominis similibus significat se nihil magis abominari quam ineptos ac molestos.

35-37. *ad Vestae*] ut Gr. *εἰς Ἀπόλ-*

λωνος. «Ad fornicem Fabianum ex Sacra via sinistrorsum se converterant tamquam Tiberim petitori, trans quem cubare dixerat amicum; iam progrediuntur eo vico, quem sub Velia vocatum arbitramur, et tandem ad Vestae templum perveniunt.» GOETTLING. Vestae autem templum ad Forum inter Capitolium et Palatium erat. Becker de Romae vel. muris p. 25: «Fuit delubrum Vestae, quo nomine etiam Regiam comprehendo, iuxta Forum Romanum, sive, ut solent Romani, quidquid aedificiorum circa aream Fori erat, ipsius Fori partem vocare, in Foro Romano.» Et proxime quidem aedes Vestae attingebat Libonis puteal, ubi iudicia exerceri solita erant. Conf. ad Od. 4, 2, 45. — *quarta - parte diei*] «hora tertia.» Martial. 4, 8, 2: *Exercet raucos tertia (hora) caudicolas*. — *respondere*] in iure, «ad iudicium adesse.» Cic. Accus. Verr. 4, 4, 4: *opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium affuturum*: — *praesto est, respondet, defenditur*. — *vadato*] «ei, qui eum vadatus erat, vadimonio obligaverat,» ut ait Galus 4, 487,

Debebat, quod ni fecisset, perdere litem.

Si me amas, inquit, paulum hic ades. Inteream, si
Aut valeo stare aut novi civilia iura;

Et propero quo seisc. Dubius sum, quid faciam, inquit, 40
Tene relinquam an rem. Me, sodes. Non faciam, ille,
Et praecedere coepit Ego, ut contendere durum est

Plaut. Cure. 4, 3, 5: PL. *Ubi tu es, qui me convadatu's Veneriis vadimoniis? Ubi tu es, qui me libello Venerio citavisti? Ecce me! Sisto ego tibi me et mihi contra istidem te ut sis-tas suadeo.* PH. *Adsum cet.* Alii minus recte *vadato* pro ablativo absoluto habent, «*vadibus datis*,» «*postquam vadatum erat.*» Bentleyus conf. suam *vadatus* passivo accepit, ut est, sensu quidem translatō, Plaut. Bacch. 2, 2, 3: *Ila me vadatum amore vinculumque attines.* — *perdere litem*] Ex v. *debebat* elice: «*ei necesse erat.*» *Perdere litem* est etiam apud Cic. de Orat. 4, 36, 467., *litem amittere* pro Roscio Com. 4, 40. *Lis* autem h. l. summa vadimonii, quae tanti erat, quanti res, de qua litigabant, ut apparet ex Gaio 4, 485: *Fiunt autem vadimonia quibusdam ex causis pura, id est, sine satisfactione; — quibusdam recuperatoribus suppositis, id est, ut qui non steterit, is proinus a recuperatoribus in summam vadimonii condemnatur.* Ib. 486: *Et siquidem iudicali depensive ageatur, tanti fiet vadimonium, quanti ea res erit.*

38-42. *Si me amas*] Solita petendi formula. Cic. ad Att. 5, 47, 5: *Si quicquam me amas, hunc locum muni;* huic ἀντίστροφος est amabo illud, verbi significatione prope exuta V. *me* h. l. correptum cum sequente vocali non colliquescit.

Conf. Virg. Aen. 6, 507. — *hic*] «*ubi nunc sumus, in Foro.*» — *ades*] Plaut. Amph. 4, 3, 3: *quaeso, ut advocatus mihi adsis.* Seneca Epist. 8, 5: *cum ad vadimonium advocatus descenderem.* — *Inteream, si valeo*] Cic. ad Fam. 11, 23, 2: *percam, si te--ferre poterunt.* Infra v. 47: *dispercam, ni Submosses omnes.* Nos: *Ich will des Todes sein, wenn cet.* — *stare*] «*stare* (adesse) advocatus in iure, apud recuperatores.» — *aut novi cet.*] «*nec propterea advocatio mea te quidquam iuvaret.*» — *Tene relinquam an rem*] Nonnulli haec habent pro interrogatione directa (*relinquam futur.*), quia, ut opinantur, post vv. *quid faciam* necessario ponendum fuisset *utrum -- an.* Sed Horatius imitatur sermonem familiarem cogitatione ex superioribus suppleto: *Dubius sum, tene cet.* Nec vero differt Cic. ad Att. 12, 24, 2: *velim me* (dubitantem) *certiorem facias, P. Crassus -- vivone -- patre suo mortuus sit -- an post. -- rem*] «*Item pro lite dixit.*» Sic et in legibus scriptum inveniri solet: *rem sive litem.*» Pons. Varro L. L. 7, 93: *Quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis; ideo in actionibus videmus dici: QVAM REM SIVE MI LITEM DICERE OPORTET. — victore*] «*qui instando pervicit.*»

43-48. *Maecenas cet.*] Nunc demum missis ambagibus ad id per-

Cum victore, sequor. Maecenas quomodo tecum?
 Hinc repetit; paucorum hominum et mentis bene sanae;
 Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes 43
 Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
 Hunc hominem velles si tradere; dispeream, ni

venit importunus, quod sua maxime intererat, ut, si fieri posset, intercedente Horatio Maecenatis amicorum velut cohorti eodem modo aggregaretur, quo Horatio Virgilius illius amicitiam conciliarat. — *repetit*] «sermonem intermissum hinc rursus exorditur.» — *paucorum*] Terent. Eun. 3, 4, 48: *Ἰμμὸς οὕτως ὁ ἀνὴρ ἐστὶν ὡς ὀλίγων ἀνθρώπων.* Gx. *Immo nullorum, arbitror, si tecum vivit.* Cicero de Fato apud Macrob. Saturn. 2, 12: *Acipenser iste paucorum hominum est, id est, «piscis tam rarus, ut paucis dumtaxat convivis apponi debeat.»* Sensus h. l. est: «paucis quidem, sed egregiis familiaribus ille, qua est prudentia, uti solet.» Vv. *Maecenas quomodo* — *submoses* omnia importuno tribuuntur: «Quomodo tecum vivit Maecenas?» (Responsum non exspectat, sed continuo pro suo captu atque ingenio laudibus illum extollit:) «paucos utique inter amicos recipere solet, sed egregios, ut te, Virgilium, Varium, atque hoc ipso delectu demonstrat, quanta sit prudentia praeditus. Omnino nemo fortuna dexterius ac sollertius eo est usus, qua in arte sane rerum humanarum cardo vertitur. — Iam facile tibi erit mihi, homini centum artium, quales ille solet deligere, aditum ad eum parare; ac fa-

cies hoc fortasse non sine proprio tuo commodo; ego enim te pro virili parte iuvarem adversus invidios atque iniquos tuos, qui, ut reor, interdum apud illum tibi officiant; immo ope mea quos voles submovebis.» — *adiutorem*] «unquam si accideret, ut alius Maecenatis amicus tibi eius favorem subtrahere conaretur.» Est vocabulum scenicum. Phaedr. 5, 5, 43: *In scena vero postquam solus constitit, sine apparatu, nullis adiutoribus.* — *ferre secundas*] «eugere secundas partes, *δευτεράγωνιστὴν εἶναι,*» cuius praecipuum munus erat, ut, quemadmodum Pylades Orestem in Euripidis Iphigenia in Tauris et in Oreste, verbis, recitatione, gesticulatione quam maxime iuvaret ac sustineret *τὸν πρωταγωνιστὴν*. Cfr. Cic. Divin. in Q. Caecil. 45, 48: *Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut illo princeps quam maxime excellat, sic faciet Alienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet, quam potest.* — *Hunc hominem*] *ὁ δεικνύων* se ipsum demonstrat. COMM. Cuvq. Plaut. Curcul. 2, 4, 33: *solus hic homo est, qui sciat dicentis, id est, «solus ego sum.»* Terent.

Submosses omnes. Non isto vivimus illic,
 Quo tu rere, modo; domus hac nec purior ulla est
 Nec magis his aliena malis; nil mi officit unquam, 50
 Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni
 Cuique suus. Magnum narras, vix credibile! Atqui
 Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi

48. *vivimus* bSep et Pottierii omnes, LCIF: *vivitur* ex tribus Codd.
 Bentleyus, M. — 50. *inquam* cp et ex novem aliis Bentleyus.

Heaut. 2, 2 (al. 3), 444: *Hic si quid nobis forte adversi evenerit, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.* Cf. Od. 3, 40, 49: *hoc* (meum) — — *latus*. Similiter Graeci ὅδε ὁ ἀνὴρ, id est, ἐγώ. — *tradere*] «commendare.» Cic. ad Fam. 7, 5: *Totum denique hominem tibi ita trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem. — dispeream, si cet.*] Conf. v, 38. — *Submosses*] «statim a Maecenate alienasses;» quasi praecepsisset: «si me illi tradidisses.» Ipso autem tempore actionis celeritas facilitasque significatur.

48-53. *vivimus*] Qui, quod subiectum esset, parum intelligebant, substituerunt *vivitur*; sed prima persona scilicet et, si vis, acerbius etiam significat, hominem haud dignum esse, qui in hoc honestorum virorum veluti sodalium recipiatur. — *rere*] Cicero de Or. 3, 38, 153. *veri* ex iis verbis poeticiis esse dicit, quibus loco positus grandior atque antiquior oratio saepe videri solet. — *malis*] «invidia, simultate, insidiis, detractionibus, factionibus.» COMM. CRUQ. Ceterum *malis* videtur ablativus. Ad casum tertium cfr. Senecae Quaest.

Nat. 4. Praef. 4: *Scio quam sis ambitioni alienus. — unquam*] Altera lectio *inquam* infert *παρ' ἐνδύσσας* toti loco minime aptum. — *locus*] Noli explicare: «certum aliquod officium ac munus in Maecenatis domo unicuique assignatum est»; sed: «unusquisque nostrum, ut ipsi libitum est, et pro suo decori sensu illic sese gerit.» — *uni Cuique*] De hac grata Horatianae hexametri negligentia vide Kirchneri Praefat. ad Sat. p. XXXV. Reliqua exempla sunt Sat. 4, 2, 62. 6, 58. 2, 3, 417. Ibid. 479. Epp. 2, 2, 93 et 488. A. P. 290 et 424; nunquam tamen accedit ad audaciam Lucilli 8, 8: *Verum et mercaturae omnes et quaesticuli insti-Tuli. — suus*] «quem ipse implet sine ceterorum invidia, ego lyricus, Virgilius bucolicus et didacticus, Varius panegyricus poeta.» — *Sic habet*] οὕτως ἔχει, ex sermone familiari pro se se res habet. — *Accendis*] «auges desiderium, cur» cet. — *Proximus*] «quam maxime familiaris.» Malitiose poeta superlativum ei tribuit; nam hoc ipsum volebat homo, sese applicare Maecenati, alios, qui minus ipsi placerent, paulatim submovere. — *Vellis*] Cur pro imperativo

Proximus esse. Velis tantummodo: quae tua virtus,
 Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque 55
 Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
 Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
 Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram,
 Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno
 Vita labore dedit mortalibus. Haec dum agit, ecce 60

60. *ait e Codd. aliq. Bothe.*

potius quam pro condicione «si velis» habeamus, nondum satis video. Propert. 4, 5, 9: *Ille velit, poterit magnas non ducere ferrum.* Horat. Epp. 1, 46, 51: *Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis.* Quamquam sensus idem semper erit: «Sufficit, ut velis» cet. — *quae tua virtus*] «ea enim est tua virtus;» «pro virtute tua ac dexteritate.» Sulpic. apud Cic. ad Fam. 4, 5, 6: *qui illius in te amor fuit.* Cic. ad Fam. 7, 2, 1: *qui meus amor in te est.* — *vinci*] Continuatur figura, quae inest in v. *Expugnabis*; proprie: «ac sane haud nimis difficulter homines dignos suam ad amicitiam adhibere,» «*er lässt sich gewinnen.*» — *eoque* cet.] «Conscius scilicet suae facilitatis Maecenas, se vel invitum expugnari posse ab improbis flagitatoribus, aditus adversus tales intercludit, ianitori, nomenclatori, cubiculario, duris et morosis servulis, mandando, ne quem nisi ex intima amicitia ad se intrōmittant.» BERTL. Idque adeo ipse expertus erat Horatius post primam Virgilio commendationem nono demum mense inter Maecenatis amicos receptus.

56-60. *Haud mihi deero*] Conf. Sat. 2, 1, 17. Eadem synzesis est etiam Sat. 2, 2, 98. — *Muneribus* cet.] Homo suimet admirator gloriatur se optime callere omnes illas artes, quibus parasi et ambitiosi irrepere solebant in locupletium domus. — *Exclusus*] Conf. Sat. 1, 2, 67. 2, 3, 264. — *tempora*] «opportuna, cum ab omni molestia vacuus erit otioque fractur.» — *in triviis*] ubi propter hominum turbam minus facile devitantur occurrentes. — *deducam*] «ubi ex domo in forum descendet, eius comitibus me adiungam.» Cic. pro Mur. 34, 70: *interdum ad forum deducimur.* Conf. Cato mai. 18, 63. Unde cum saluatoribus atque adsectatoribus Q. Cicero Pet. Cons. 9, 34. iungit *deductores.* — *Nil sine magno* cet.] Aretalogi more digreditur in locum communem: *πάντα τὰ καλὰ χαλεπά.* Epicharmus apud Xenoph. Mem. 2, 4, 20: *Τῶν πόρων πολλῶν ἡμῖν πάντα τὰγάθ' οἱ θεοί.* — *dedit*] «dare solet», *ἀπορίτως*.

60-66. *Haec dum agit*] «dum ita ineptit, haec et talia effatus;» ut nos *treiben*. Nihil languidius, quam aliorum *ait*. — *ecce*] de re inexpect-

Fuscus Aristius occurrit, mihi carus et illum
 Qui pulchre nosset. Consistimus. Unde venis? et
 Quo tendis? rogat et respondet. Vellere coepi
 Et pressare manu lentissima brachia, nutans,
 Dislorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus 65
 Ridens dissimulare: meum iecur urere bilis.

64. *pressare* p, Pottierii plerique et alii, Scholiastae, LFJ: *pressare* bSc, septem Pottierii, Ct, Bentleius, M.

clata atque improvisa. — *Fuscus Aristius*] Huic Horatius Od. 4, 22. et Epp. 4, 10. inscripsit. COMM. CRAQ.: «Hic fuit grammaticus illius temporis doctissimus, amicus et familiaris Horatii.» Acron ad Epp. l. l. eum scriptorem tragoediarum et Porphyrio ibid. scriptorem comœdiarum appellant. Quorum testimonio etsi iure non multum tribuit Langius in Vind. Trag. Rom. p. 40., tamen non veremur, ne, si cum et grammaticum fuisse dicimus et poetam, qualis fuerit ille Valerius Cato (Suet. Gramin. 44.), multum fallamur. WEICHERT P. L. p. 220. Grammaticum fuisse nunc constat ex Eichenfeldii et Endlicheri Anal. grammat. p. 452: . . . de quo Aristii Fusci grammatici liber ad Asinium Pollionem cet. De inverso nomina ordine vid. ad Od. 2, 2, 3. — *pulchre nosset*] ut *probe*, etiam in prosa or. Planus in Cic. Epp. 10, 23, 4: *Lepidum - pulchre noram.* — *Unde* cet.] «Eleganter mixtum inter se et confusum sermonem interrogandi respondendique expressit.» COMM. CRAQ. Solita erat formula. Sat. 2, 4, 1: *Unde et quo Catus?* — *Vellere*] proprie togam circa alterutrum brachium. — *pressare*] Sic dedi eum Scholiastis et Codd. aliq. Postquam

volva erant brachia, *pressari* iam vix poterant, sed *pressari*, nisi statues *ῥατερον πρότερον*. A. Furius apud Macrobi. Saturn. 6, 3: *Pressatur pedes, mucro mucrone, viro vir.* Ovid. Met. 8, 538: *cineres haustos ad pectora pressant.* — *lentissima*] «quae cum pressarentur, sensu prorsus carere videbantur,» *unempfindlich*. — *Male salsus*] «prave atque intempestive iocans.» — *iecur*] H. l. est irae sedes, ut Od. 4, 43, 3: *vae meum Fereens difficili bile lunet iecur;* alibi amoris. Vid. ad Od. 4, 25, 15. 4, 4, 42.

69—74. *tricesima sabbata*] Haud contemnendis rationibus ductus Roederus interpretatus est de die XV. mensis Tisri, primo scenopægiorum (*Lauberhüttenfest*). Atque eximius Theologus a me hoc de loco consultus cum esset, non prorsus improbavit Roederi rationem; hoc tamen adiunxit: «Quodsi adnumerandum est et controversum illud sabbatum *δευτερόπρωτον* (Lucæ 6, 4.), 45. dies mensis Nisan, ut videtur, teste Iosepho (Archæol. 3, 40, 5. 43, 8, 4.) pro sabbato celebratus, et dies Pentecostes, 6. dies mensis Sivan, tricesima sabbata in diem 40. mensis Tisri perquam apte incidunt: etenim hoc

Certe nescio quid secreto velle loqui te
 Aiebas mecum. Memini bene, sed meliore
 Tempore dicam; hodie tricesima sabbata: vin tu
 Curtis Iudaeis oppedere? Nulla mihi, inquam, 70
 Religio est. At mi; sum paulo infirmior, unus
 Multorum. Ignoscas; alias loquar. Huncine solem

69. *vis tu* Bentleyus coni. firmata postea ab uno Feae et Berolliensi. — 72. *Huncine* bS: *Huncine* Lct, Bentleyus, FMJ, *Huncine* c.

die ipso magnum illud sollemne
 expiationum celebrabatur, de quo
 Levit. 23, 27. tremenda haec verba
 leguntur: *Omnis anima, quae af-*
flicta non fuerit die hac, peribit de
populis suis; et qui operis quidpiam
fecerit, delebo eum de populo suo.
 Tam triste igitur sollemne, notum
 etiam Romanis, supersticiosi uti-
 que sacrum quandam terrorem in-
 cutere poterat. Sed maxime nunc
 arridet Bretschneideri sententia
 apud Wüstemannum: «*Es existirte*
nie ein solches Fest. — Ich bin da-
her der Meinung, tricesima sabbata
sei ein fingirter Name, scherzweise
erfunden, und solle gar kein bei den
Juden existirendes Fest anzeigen. Da-
durch wird die Schalkheit des Aristius
nur um so boshafter. Unter dem Vor-
wand eines wichtigen Festes, das gar
nicht existirt, schädelt er sich los.» De
 sabbatis ad res gerendas minus aptis
 cf. Ovid. A. A. 4, 443. Rem. Am. 219:
nec te peregrina morentur Sabbata
— vin tu «*Duae sunt formulae visne*
tu sive vin tu et vis tu. Illa non
simplicem interrogationem exhibet,
ut Heindorfio visum est, sed, ut in
reliquo usu, ne vel occupatam ha-
bet negationem, quod est du willst
doch nicht? vel affirmationem, quod
est willst du denn nicht? Omissa
 hac particula *vis tu* dicit, qui ali-

quem hortatur aut rogat aut evo-
 cat aut modeste lubet.» HAND
 Turs. IV. p. 82. Conf. Sat. 2, 6,
 92. — *Curtis* «*verpis, circumcisis.*»
 Martial. 7, 30: *Nec recultorum fu-*
gis inguina Iudaeorum. — *Iudaeis op-*
pedere Vox plebeia; «*contemnere*
eos ac religiones eorum deridere.»
 Porph. Sic Aristoph. Plut. 617: *τῶν*
χειροτεχνῶν καὶ τῆς Περίας κατα-
παρδέν. Solebant autem Romani
 Iudaeorum ritus deridere. Augu-
 stus in epistola apud Sueton. Octav.
 76: *Ne Iudaeus quidem — tam di-*
ligenter sabbatis ieiunium servat,
quam ego hodie servavi. Conf. Sat.
 1, 4, 142 sq. 1, 5, 400. Iuven. 14, 96.
 — *Religio* «*scrupulus.*» Gloss. *Be-*
denken. — *infirmior* «*meticulosior*
ac supersticiosior.» Panthea
 apud Lucianum pro imagg. 7: *πά-*
ρεν τὰ πρὸς τοῦς θεοῦς δεισιδαι-
μόνως καὶ φοροδοτῶς ἔχω. —
unus Multorum «*adeoque popula-*
ribus superstitionibus obnoxius.»
 Cic. Brut. 79, 274: (*M. Calidius*)
non fuit orator unus e multis. Lu-
 cian. Somn. 9: *τῶν ἐκ τοῦ πολ-*
λοῦ δῆμον εἶς. — *Huncine* cct.]
 Haec, dum fugit Aristius, secum
 murmurare Horatium manifestum
 est. — *solem Tam nigrum* «*diem*
tam atrum, infaustum.» Opponun-
 tur candidi soles Catull. 8, 3. —

Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus ac me
 Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
 Adversarius et: Quo tu turpissime? magna
 Inclamat voce; et: Licet antestari? Ego vero
 Oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrinque,
 Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

75

74. *liguit* S. — 76. *Exclamat* b et Pottierii plerique, LCl. —
 77. *Oppono* bSc, Pottierii omnes, LCl, Bentleius: *Appono* e duobus
 Codd. FM.

surrexe] pro *surrexisse*, ut Terent. Adelphi. 4, 2, 22: *prodece*. Lucil. 2, 4: *invasse*. 3, 4, 2: *mansi*. Catull. 44, 44: *misli*. Prop. 4, 3, 37: *consumpsi*. Lucret. 4, 234: *consumpse*. Horat. Sat. 2, 3, 273: *percuti*. Conf. ad Sat. 4, 3, 79. Nec vero *tulia* respuit Virgilius (Aen. 4, 204: *accensis*. 4, 606: *extincent* cet.) De infinitivo vid. ad Epod. 8, 4. — *Sub cultro]* quasi victimam a popa iam iam mactandam.

75-78. *Adversarius]* Diversus videtur hic ab illo, qui hunc hominem vadatus erat v. 36., Ouwensio Noct. Hag. 3, 5, p. 354. et Roedero. Sed lepos totius loci admodum diminui videtur, ubi non intelligamus eundem illum adversarium v. 36., hominem litium cupidum et rei suae adeo certum, ut, etiam si nebulo non responsurus litem perdere debebat, tamen, ut is se sisteret in iudicio, mallet atque propter id ipsum, quod hora constituta vadimonium deseruerat, eum denuo in ius raperet. Sic etiam Bethmann Hollwäg *Handbuch des Civilprozesses* I, 247: „Die Parteien verabredeten einen geräumigen Termin, in welchem sie sich vor dem Prator treffen wollten, und der Be-

klage gab desshalb Bürgen (vadimonium). Von diesem vadimonium finden wir daher bei Cicero unzählige Beispiele; von der in ius vocatio nicht Eines, wenn gleich sie gegen Leute, wie der Schwätzer des Horaz oder noch ürgere, auch jetzt gute Dienste that. — Gegen diesen wurde in Folge eines Vadimoniums Gewalt gebraucht; denn wer dieses nicht inne hielt, hatte sie wieder zu fürchten.“ A foro igitur, ubi hominem non invenerat, venit adversarius et, cum seiscitando, quam viam cum Horatio ingressus esset, investigasset, eum consequitur. — *turpissime]* ὦ μαγώρατε. — *Inclamat]* Verbum longe significantius quam al. *exclamat* reperitur etiam apud Ciceronem, Livium, alios. Sic Graeci ἐμφοῖν τιμ. — *antestari]* «teste te hic uti, quod huic iudicii causa volo manum iniicere.» «Nam haec erat consuetudo: Si quis vadato non paruisset, eius adversarius aliquem de praesentibus antestabatur, id est, tangebatur eius aurem et dicebat: LICETNE ANTESTARI? Si respondisset ille: LICET, tunc iniiciebat vadatus manum in eum, qui non paruisset, et ducebatur in iudicium; aliter si iniicisset

SATIRA X.

*Lucili, quam sis mendosus, teste Catone,
Defensore tuo, pervincam, qui male factos*

SAT. X. Vv. 1-8. subditicios exhibent Codd. Bern. N. 24. Sec. X. (b), N. 542. Sec. X. (c), N. 649. Sec. XII. (b), N. 327. Sec. XIII. (i), Petropolitanus (p), Aldina 1509., LC (uterque in adnotationibus), Fea et Heindorf (in contextu, sed litteris inclinatis), M (sed seclusos). Eos omittunt Cod. Sangallensis, Veneta 1484., Aldina 1524., Torrentius, Bentleius, Kirchnerus. — 1. *quam*] *quod* Codd. Lambini.

manum, iniuriarum poterat accusari.» ACR. Plaut. Persa 4, 9, 8: S. Age, ambula in ius, leno, D. Quid me in ius vocas? S. Illim apud praetorem dicam, sed ego in ius voco. D. Nonne antestaris? S. Tuan ego causa, caruifex, Quoiquam mortali libero aures atteram? «Adversarius molesti illius Horatium consulit, an permittat se antestari iniecta manu, extracturus ad praetorem, quod vadimonium non obiecit. De hoc autem lege XII. tabularum his verbis cautum est: *SIN IUS VOCAT, NI IT, ANTESTATOR. Igitur em capito.*» PORPHYR. — Ego vero] est lubentis. Terent. Eun. 3, 5, 43: ego vero illud fecerim ac lubens. — Oppono] «Obverto, quo facilius petitur auriculam (Ohr-läppchen) prehendere possit;» quod longe significantius est quam al. *appono*, et a meis Codd. satis firmatur. «Solebant testium aures lenere et ita dicere: *MEMENTO, QVOD TV MIHI IN ILLA CAUSA TESTIS ERIS*: quod est antestari.» Aca. Plin. H. N. 44, 103: Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur. — Rapti in

ius] ad recuperatores vel ad centumvirale iudicium. Plaut. Poen. 3, 5, 43: Priusquam obtorto collo ad praetorem trahar. — clamor utrinque] hominis molesti et eius adversarii, quo excitatur circumforaneorum concursus, ut Plaut. Curc. I. I. v. 27: Cu. O cives, cives! Tu. Quid clamas? Pa. Quid tibi istum tactio est? — Apollo] ἄλλε-ξίκακος, ἀποτρόπαιος (Φοῖβος ἀκίστωρ Eurip. Androm. 900.), ut benignus poetarum custos et defensor. Hom. Iliad. v, 443: τὸν δ' ἐξήραξεν Ἀπόλλων Πηλεὶ μάλ', ὥς τε θεός, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἤϊρε πολλῇ.

X. Haec satira defensionem continet iudicii, quod Horatius Satira huius libri quarta de Lucilio prompserat, ab antiquariis, perversis huius poetae fautoribus, iniuste reprehensi, simulque multa cum urbanitate monstrat, quam insciti sint homines atque recte iudicandi facultate destituti, qui propter merum odium adversus aequalem veterem poetam nimis laudibus extollant. Egregia autem hac defendendi se

*Emendare parat versus; hoc lenius ille,
Est quo vir melior, longe subtilior illo,
Qui multum puer et loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc:
Nempe in composito dixi pede currere versus*

5

4. Quo melior vir est b, L., Quo melior vir et est h et i, Quo vir est melior p, Quo melior vir hic est C, Quo melior vir adest ex Cod. Berolin. interpolatione Heindorf. (Ut nos, c.) — longe ac subtilior C. — 5. puer est loris de Gesneri conſ. Heindorf, nuper loris Rutgersius. — 6. Exortatus (sic) h et corr. i, Exoratus bc, L., Exornatus Glareanus, Rutgersius. (Ut nos, p, C.) — Post haec subditicia in Cod. b est spatium vacuum duorum versuum.

oblata occasione praecepta artis poeticae passim inserit. Scripta videtur Webero et Grotefendio a. u. c. 748., Frankio a. 749., Weicherto, Kirchnero aliisque a. 723. Quo vero intervallo intra quartam composita sit, quisnam definit? Haud nimis brevi, ut mihi quidem videtur. — De versibus subditiciis vide Excursum I.

4-5. *Nempe*] «concedentis, quasi diceret, fateor me dixisse.» COMM. CAVO. Est nostrum *ja wohl, allerdings*. Ab eadem particula incipit Persii Satira tertia. — *incomposito - pede currere versus*] «asperos scabrosque permultos versus esse.» Sat. 4, 4, 8: *durus componere versus*. — *fautor inepte est*] Cave scribas ineptus cum Dueringio. Est: «Quis iam tam inepto modo Lucilio fauet, ut aperta eius vitia neget?» — *sale*] «Sales pluraliter dicendi sunt, cum urbanitas significatur.» ACA. Sed Cic. de N. D. 2, 29, 74: *Ita salem istum, quo caret vestra* (Epi-

curorum) *natio, in irridendis nobis nolite consumere*. Conf. Epp. 2, 2, 60. — *defricuit*] Ut dolor oritur, ubi sale defricetur cutis vibicibus vel alio quo modo laesa, sic ille ridiculos et perversos aequalium mores acerbe castigando multos laesit, dum salibus ac facetiis iis, quos non notat, risum excitat. — *charta - eadem*] «in eadem illa Satira» 4, 4, 7. — *dederim*] Vid. ad Epp. 2, 4, 425.

6. *Laber*] Macrobi. Saturn. 2, 7, p. 342: (D.) *Laberium, asperae libertatis equitem Romanum, Caesar quingentis milibus iuvitavit, ut prodiret in scenam et ipse ageret mimos, quos scriptitabat. Sed potestas non solum, si invitet, sed etiam, si supplicet, cogit; unde se et Laberius a Caesare coactum in Prologo testatur his versibus, cct.* Sequitur Prologus optimis utique poësis Latinae monumentis adnumerandus; verum mihi ipsi non solum Horatio, sed etiam Cicero non haud nimis place-

Lucili. Quis tam Lucili fautor inepte est,
 Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
 Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
 Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera; nam sic 5
 Et Laberi mimos ut pulchra poemata mirer.
 Ergo non satis est risu diducere rictum
 Auditoris; — et est quaedam tamen hic quoque virtus; —
 Est brevitatem opus, ut currat sententia neu se
 Impediat verbis lassas onerantibus aures; 10
 Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
 Defendente vicem modo rhetoris atque poetae,

bant. Cicero ad Fam. 12, 48, 2: *Equidem sic iam obduri* (n. u. c. 709.), *ut ludis Caesaris nostri animo acquissimo* — *audirem Laberii et Publii (Syri) poemata.* — *mimos*] Ovid. Trist. 2, 497: *Quid, si scripsissem mimos obscena iocantes, Qui semper veliti crimen amoris habent?* — *pulchra*] «perfecta»; nam quod ad compositionem et commodam totius actionis implicationem ac solutionem attinet, mimi Laberiani sane postponendi erant fabulis Menandreis et Terentianis.

7-45. *diducere rictum* cet.] «lectorrem vel invitam ad risum quasi cogere, ei risum profusum movere.» Quintil. 4, 14, 9: *Observandum erit etiam, — ne labra distorqueantur, ne immodicus hiatus rictum distendat.* — *et est* cet.] «quamquam hoc quoque non minimum satirici poetae est meritum.» — *brevitate*] Cic. de Or. 2, 80, 326: *si brevis appellanda est, cum verbum nullum redundat.* — *currat*] «multa cum fa-

cilitate progrediat neque claudicet neve insistat.» Reprehendit Lucilii nimiam verborum vim (v. Exc. II.), frequentes a re digressiones, quibus vitiis defatigabantur fortasse multi iam Horatiani temporis lectores, non vero Lucilii aequales. — Mirabiliter autem versibus 44 seqq. totum Satirae *χαρὰ κτῆρα* describit. Etenim difficillimum hoc genus id requirit, ut, qui in eo elaborat, modo utatur *sermone tristi*, id est, «gravi, serio et ad docendum apto», qualis *rhetorem* (oratorem) atque *poetam* decet, graviter interdum hominum vitia reprehendentes, modo *iocoso*, qualis est hominis *urbani*, i. e. «faceti, elegantis», et locum habet imprimis in narrationibus comicis, fabellis Aesopii, dialogis. — *modo — saepe —, modo — Interdum*] Conf. Sat. 4, 9, 9. — *Defendente vicem* cet.] «suscipiente partes oratoris ac poetae;» proprie ita, ut aliae minus aptae arceantur. Similiter A. P. 493: *Actoris*

Interdum urbani, parcentis viribus atque
 Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
 Fortius et melius magnas plerumque secat res. 15
 Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est,
 Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher
 Hermogenes unquam legit neque simius iste,

partes chorus officiumque virile Defendat. — *urbani*] Domitius Marsus ap. Quintil. 6, 3, 403. Catonis, ut ait, opinionem secutus urbanitatem ita definit: *Urbanus homo erit, cuius multa bene dicta responsaque erunt, et qui in sermonibus, circulis, conviciis, item in contionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicet.* — *parcentis viribus* cet.] Düntzerus: «*Da wo der Ton des Redners und Dichters eintritt, zeigt sich die volle Kraft der Rede; diese muss aber zuweilen zurücktreten und statt dessen die gewöhnliche Art der feinen Umgangssprache gewählt werden.*» — *Ridiculum acri* cet.] Seite significat sermonem et iocosum et urbanum in toto hoc Satirarum genere ad permovendos lectorum animos plerumque efficaciorum esse quam declamatorium illum, tristem ac serium. Quintil. 6, 3, 9: *Rerum saepe maximarum momenta vertit (visus), ut cum odium iramque frequentissime frangat. — plerumque*] «in sehr vielen Fällen.» — *secat*] «dirimit, decidit.» Sic Epp. 1, 46, 42: *Quo multae magnaeque secantur iudice lites.*

46-49. Illi cet.] Sat. 1, 4, 4: *Eupolis atque Cratinus, Aristophanesque poetae Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est.* De constructione conf. Epod. 2, 37. — *Hoc stabant* cet.] Illis ipsis virtuti-

bus, quas (vv. 9-13.) enumeravi, scite inter se coniunctis adeo populo placebant, ut ab initio usque ad finem plausum ferrent; atque etiam nunc eos nos admiramur, etsi pulchellus ille et delicatus (*stutzerhafte*) Hermogenes Tigellius (Sat. 4, 4, 72. 4, 9, 25.) nunquam hos legit, quippe qui nimis difficiles intellectu ipsi videantur. Is igitur, etsi facetus esse studebat, vera facietiarum exemplaria negligebat. — *simius* iste cet.] vel «ineptus Tigellii imitator» (ut Aristot. Poët. 26 (27), 4: *ὥς λίαν γὰρ ὑπερβάλλοντα, πῖθηκον ὁ Μηνίσκος τὸν Καλλιπρίδην ἐνάλει.*) vel, utarrant Scholiastae, «propter deformem ac brevem staturam.» Aristoph. Ran. 708: *ἔ πῖθηκος οὐτός* — *Κλεινῆς ὁ μικρός.* «M. Demetrium modulatorem propter maciem ac parvitatem corporis hoc nomine appellat.» Posen. «Hic praeter Calvum et Catullum poetas alios non legerat, ad nullam rem doctus nisi Catulli et Calvi versus cantare.» Acro. — *Calvum*] De C. Licinio Calvo oratore et poeta, Catulli amico, praematura morte circiter a. u. c. 706. extincto cfr. Weichert Poët. Lat. p. 89 sqq. — Hoc autem in *simio* illo reprehendit Horatius, quod neglectis propter difficultates exemplaribus Graecis unice laudare et cantare (*abtrillern*)

Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.

At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis 20

Miscuit. O seri studiorum! quine putetis

Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti

Contigit? At sermo lingua concinnus utraque

21. «Manuscripti quidam, tam aliorum, quam nostri putatis: sed plures et meliores putetis.» BENTL.

consuerit leviores illas nugae, quas dicebant, (*bagatelles*) Catulli et Calvi. Inest lenis etiam irrisio amborum poetarum, ab aliis quidem magnis (ut ipse putasse videtur, etiam nimis,) laudibus celebratorum (Ovid. Amor. 3, 9, 64: *Obvius huic* (Tibullo) *venias hedera iuvenilia cinctus Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo.*), sed tamen summis Graecorum poetis nequaquam equiparandorum.

20-24. *At magnum fecit*] «ein grosses Kunststück.» Jacobs. — *verbis Graeca Latinis Miscuit*] Placebat igitur nonnullis Horatii aequalibus vitiosa illa consuetudo verba Graeca, interdum etiam integros versiculos, Latinis interniscendi, qui mos in epistolis dumtaxat familiaribus illi tolerandus videbatur; etsi eundem suo iure secutus est in loco facissimo etiam Lucretius 4, 1156 sqq. Cic. de Offic. 1, 31, 114: *sermone eo debemus uti, qui natus est nobis, ne, ut quidam, Graeca verba inculcantes iure optimo rideamus.* Inter Lucilii reliquias haec quoque sunt: 3, 4 (Gerl. p. 17.): *Hoc Nol- et Debueris* Si minù delectat, quid *ἄρετρον* Isocratium est, *Ὁ Χρησίδης* que simul *Ιωάννη* ac *συμμετρακίδης*: Non operam perdo. — *O seri studiorum!* Hoc ipso tam perverso iudicio satis isti demonstrabant sero se incepisse

litteris operam dare. *Ὀψιμαθία* autem optimo iure antiquis perquam ridicula videbatur. Conf. Theophr. Char. 27. Cic. ad Fam. 9, 20, 2: *Ὀψιμαθεῖς homines scis quam insolentes sint.* Ad constructionem v. *serus* cfr. Sil. Ital. 3, 255: *Consilio viridis, sed belli serus Ilertes.* — *quine putetis*] Constructio contracta ex his: «putatisne?» et: «qui putetis?»; «*dass ihr doch glauben könnet!*» Cfr. Plaut. Trucul. 2, 6, 53: *Quine etiamnum super adducas.* — *Rhodio - Pitholeonti*] Bentleio videtur idem, qui Iuliam Caesarem famosis carminibus laceravit, auctore Suetonio Caes. c. 75: *Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam civili animo tulit.* Is enim, cum nomen *Pitholaus* in hexametrum versum non veniret, ab Horatio *Pitholeon* dictus est, ut *Τιμόλαος, Τιμολέον*, similia. Libertus erat M. Otacilii, unde Macrobio Saturn. 2, 2, p. 323. dicitur M. Otacilius *Pitholaus*. — *concinnus*] «gratum in modum mixtus.» Chio enim vino dulci, cui aqua marina non addebatur (Varro Fragm. p. 376. Bip.), interdum miscebant Falernum austerrum, unde utrumque saepe coniungitur apud poetas. Tib. 2, 1, 27: *Nunc mihi fumosos veteris proferre Falernos Consulis et Chio sol-*

Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.

Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum 25

Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli?

Scilicet oblitus patriaeque patrisque, Latine

Cum Pedius causas exsudet Poplicola atque

Corvinus, patriis intermiscere petita

27. *oblitus* Bentleyi suspicio recepta ab Heindorfio et Kirchnero. — *Latini* Scdp et corr. b, item Pottierii plerique et cum suis universis Bentleyus. — 28. *Publicola* bScdp.

vite vincla cado. — nota] «vini genus titulo amphorae indicatum.»

25. 26. *te ipsum percontor*] «Ut concedam ex parte hanc mixturam locum fortasse habere in poematis ludicris, minime tamen, ut tute fateare necesse est, tolerari potest in argumentis gravioribus, veluti in orationibus, neque vero pro merito aliquo singulari id habendum erit vel in Lucilio.» — *Dura--causa Petilli*] «Cum causa aliqua peragenda est difficilis ac paene desperata, cuiusmodi fuit Petillii Capitolini de furtis in iudicium vocati.» Vid. Sat. 4, 4, 94. Illic sane non nimis honorifice *dura* eius hominis causa dicitur.

27—30. *Scilicet oblitus -- Latine* cet.] «Cum praestantissimi nostrae aetatis oratores Pedius et Messalla (quos *ἐν παρόδῳ* dexterrime laudat) «in eo summo opere elaborant, ut puro atque eleganti sermone Latino causas agant, tunc, oblitus te Romanum esse, malis etiam apud iudices verba peregrina patriis intermiscere? Adeo stultus certe vix eris, nam comparatus cum illis ab omnibus exploderet.» — *patriae patrisque*] dictum est, ut aliquoties apud Salustium (Catil. 6. 52. Jug. 87.) *patria paren-*

tesque. — Nec *exsudere causas Latine* ullam habet difficultatem; sed recte explicatum est in Cod. Bland. antiquissimo: «cum sudore et omni instantia Latine recitet, Latine proferat.» (Liv. 4, 43: *ingens certamen exsudere*, 5, 5: *exsudere laborem*.) — *Pedius*] Q. Pedius, filius ex sorore C. Iulii Caesaris atque unus ex heredibus eius, a. u. c. 714. in consulatu mortuus, uxorem habuit Valeriam atque e filio Quinto nepotem natura mutum. Adoptavit igitur filium alterum Messallae maioris, qui inde Pedius dictus est. Itaque Pedii frater Corvinus fuit et uterque Poplicolae cognomen habuit. (In legendo iunge *Pedius Poplicola*, non *Poplicola atque Corvinus*.) — *Corvinus*] M. Valerius Poplicola Messalla Corvinus, de quo vide argumentum Od. 3, 24. — *Canusini -- bilinguis*] Canusii, Apuliae oppido, et Graeci et Osci habitabant et utroque sermone, Graeco atque Oско, utebantur. Sic *bilingues Brutales* (Bruttii) propter eandem causam dixerant et Ennius et Lucilius. Conf. Sat. 4, 5, 94.

34—35. *Atque*] Sic mei Codices, Veneta 1481. et Aldinae recte, cum adversativa notio hic locum non habeat. «Addit enim poeta suum

Verba foris malis, Canusini more bilinguis? 30
 Atque ego cum Graecos facerem natus mare citra
 Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
 Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
 In silvam non ligna feras insanius ac si
 Magnas Graecorum malis implere catervas. 35
 Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona, dumque

34. *Atque* bSc, W: *Atqui* dp, Codd. Pottierii, LC, Bentleyus, FM.

exemplum reliquis simile.» HAND Turs. I. p. 476. Wieland: *Auch mir kam Einmal der Einfall, griechische Verschen machen zu wollen.* Nescio qua gloriola ductus Horatius, cum Athenis degeret, versiculos Graecos componere conatus esse videtur, sed cito inane, immo pravam consilium in perpetuum abiecit. — *mare citra*] in Italia. Vix alibi *citra* postponitur suo nomini. Cfr. Hand Turs. II. p. 84. — *Quirinus*] Conf. Od. 3, 3, 45. — *Post mediam noctem* cet.] Moschus 2, 2: *Νεκτὸς δὲ τρίτον λάχος γάταται, ἐγγύθι δ' ἤώς, — Εὐτὲ καὶ ἀφρεῶν ποιμαίνεται ἔθνος ὄνειρων.* — *in silvam* cet.] Simile proverbium illorum: *Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, Ἰχθυὺς εἰς Ἑλλάσποντον.* (Nostrales: *Wasser in den See s. in den Rhein s. in das Meer tragen.*) — *insanius ac*] Vid. ad Sat. 4, 6, 430. — *implere*] «Si malis augere innumerabilem Graecorum poetarum turbam interque hos te intrudens eam referere, tamquam nemini alii iam locus futurus sit.»

36. 37. *Turgidus Alpinus* cet.] Lepide sic vocatur M. Furius Bibaculus Cremonensis, natus a. u. c. 654, qui a. u. c. 723. annos LXXII. numerabat; nam etiam tunc eum

in vivis fuisse probabile est. Tac. Ann. 4, 34: *Carmina Bibaculi et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur.* Praeterea composuerat Aethiopidem, ex Graeca Arctini, ut probabile est, ductam, in qua Memnonis, Tithoni et Aurorae filii, ab Achille interfecti primae erant partes. Idem *παραμυθία* belli Gallici a Caesare gesti composuerat, in qua legebatur versus ille ridiculus: *Iuppiter hibernas cana nive conspuat Alpes* (Sat. 2, 5, 44.), propter quem ipsum festive hic vocatur *Alpinus*, *der Alpendichter*. Conf. Weichert de M. Furio Bibaculo in Poët. Lat. p. 33. Ceterum probe notandum certum hoc exemplum nominis ficti, quo homo tunc vivens designatur: cuius generis unum et alterum itidem in his *Salliris* esse potest, ita tamen comparatum, ut quisvis illo tempore facile agnosceret, quem notasset, sive cognomentum erat ab aliis iam inventum atque usitatum, sive ab Horatio ipso homini deriso inditum. Cfr. ad Sat. 4, 2, 25. — *iugulat dum Memnona*] ambigue dictum. «Nam sub ea specie, quasi dicat, dum describit, quemadmodum iuguletur, intelligi volt ab ipso potius iugulari, dum male de-

Defingit Rheni luteum caput, haec ego ludo,
 Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa,
 Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
 Arguta meretrice potes Davoque Chremeta 40
 Eludente senem comis garrire libellos

37. *Defingit* Codd. aliquot Pottierii et l. — 44. *comes* Codd. aliq.

scripsit.» Poken. — *Defingit*] «ope-
 rose et *κακοζήλος* format, descri-
 bit.» — *Rheni luteum caput*] In Bi-
 baculi narratione belli Gallici vi-
 detur etiam fuisse turgida descri-
 ptio *capitis Rheni*, quae vv. tripli-
 cem admittunt interpretationem.
 Plerique propter Alpium mentio-
 nem proxime procedentem intel-
 ligunt de fonte, ut ap. Virg. Georg.
 4, 319. Penei fons dicitur *sacrum*
caput amnis. At lutei non sunt flumi-
 num fontes. Alii de ostio, ut est
 apud Lucan. 2, 51: *Fundat ab ex-
 tremo flavos Aquilone Suevos Albis*
et indomilum Rheni caput. Alii de-
 nique parum probabiliter de Rheni
 figura in triumpho portata, capil-
 litio flavo, gentis suae colore, ut
 est Ovid. ex Ponto 3, 4, 107: *Squa-
 lidus inmissos fracta sub arundine*
crines Rhenus et infectas sanguine
portet aquas. Attributo certe lu-
 teum ipse Furius usus erat, qua-
 propter h. l. ridetur.

37-39. *ludo*] «missum faciens
 poema heroicum et tragoediam,
 sermones, ludicrum poësis genus,
 ego excolo.» Conf. Od. 1, 32, 2.
 — *in aede*] «in aede Musarum, ubi
 poetae carmina sua recitabant.»
 Poken. — *certantia iudice Tarpa*] Sp.
 Maecius Tarpa fuit summus illorum
 temporum criticus (A. P. 387.), cui
 iam a Cn. Pompeio Magno a. u. c.

699. (Cic. ad Fam. 7, 1, 1: *nobis*
autem (in theatro) *erant ea perpetien-
 da, quae Sp. Maecius probavisset.*),
 Horatii tempore a Caesare Octa-
 viano cum aliis quattuor iudici-
 bus, teste Commentatore Cruquia-
 no, cura iudicandarum fabularum
 ac mimorum commissa erat, quae
 nisi ab iis probarentur, in sce-
 nam non deferbantur. Ea cura
 antea fuerat aedilium; sed intere-
 rat Octaviani, ne quidquam per
 mimos praesertim in civitate «*cin-
 cta interpretantes*» (Tacit. Hist. 2,
 94.) publice proferretur, quod in
 ipsius dominationem ac mores ma-
 ligne detorqueri posset.

40. 44. *Arguta*] «astuta,» ut Epp.
 1, 14, 42: *calo argutus*. — *Davo-
 que Chremeta*] personae Andriae
 Terentianae. — *Eludente senem*] Manilius 5, 474: *Comica componet*
*lactis spectacula ludis; Ardentes iu-
 venes raptasque in amore puellas Elu-
 sosque senes agilesque per omnia*
servos. — *comis*] «utpote homo ur-
 banus et facetus,» qui adiectivi
 usus paene congruit cum adverbio,
 «comiter, facete.» Alii iungunt *co-
 mis libellos*, ut *comis* sit accusativi
 pl. forma antiquior, «urbanos, fa-
 cetos.» — *garrire libellos*] «ser-
 mone quotidiano, eleganti quidem,
 sed facili, uti in conscribendis fa-
 bulis.»

Unus vivorum, Fundani; Pollio regum
 Facta canit pede ter percusso; forte epos acer
 Ut nemo Varius ducit; molle atque facetum
 Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae.
 Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino

45

45. annuerant S, annuerint s. adnuerint bedp.

42-44. *Fundani*] C. Fundanius, praestantissimus poeta comicus (cuius tamen ne unus quidem versiculus superest nec Quintilianus eius vel uno verbo meminit) et Maecenatis amicus (Sat. 2, 8, 49.), tunc excellebat in comoediis ad Menandri, Philemonis, Diphili exempla componendis, in quibus praecipuae partes erant callidarum metricularum astutorumque servorum senes emungentium. — *Pollio*] C. Asinius Pollio, orator, historicus, poeta tragicus. Vid. ad Od. 2, 4, 9. — *regum Facta canit*] quia tragoedia regum heroici temporis facinora atque vicissitudines exponere solet. — *pede ter percusso*] «Tragoedia trimetris versibus (senariis) fere textitur.» Comm. Cato. Tibicen autem in singulis dipodiis pede percusso numeros (*den Takt*) indicabat; unde percussio idem atque ictus, *ῥυθμίς*. Claudius Sacerdos Lib. 1, p. 26: *versus percutientes, id est, scandentes.* — *acer*] «servidus», *feurig*. — *Varius*] Vid. ad Od. 4, 6, 4. Sat. 4, 5, 40. — *ducit*] quasi a nendo. Ovid. Trist. 4, 41, 47: *tamen ipse tremante Carmina ducebam qualiacunque manu.* Similiter *deducere*. Conf. Sat. 2, 4, 4. — *molle*] τὸ μαλθακόν, *diè sanfte Grazie*; sic laudaturus Haemum optimum minimum, *mollem* vo-

cat Iuvenalis 3, 99. Cfr. Sat. 4, 9, 25.

45-49. *Virgilio*] qui tunc ediderat Bucolica et Georgica, Aeneida in manibus habebat. Illis tribuit dicendi genus *molle* (tenerum) atque *facetum* (venustum, *voller Anmuth*). Quintil. 6, 3, 49: *Facetum quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius facetum carminis genus natura concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et exultae cuiusdam elegantiae appellationem puto. Ideoque in epistolis Cicerò haec Brutus refert verba: Ne illi sunt pedes faceti ac delictis ingredientis (i. ingrediendi) molles.* — *annuerunt*] penultima brevi, ut Epod. 9, 17. *verterunt*, Epp. 4, 4, 7. *dederunt*. — *Hoc erat cet.*] His verbis Horatius repetit superiora (v. 37.) *haec ego ludo cel.* «Hoc satiricum carminum genus (Sat. 4, 4, 24.) erat, in quo feliciter Varrone Atacino, frustra id experto, et quibusdam aliis elaborarem.» — *Varrone*] P. Terentius Varro Atacinus (ab Atace, Galliae Narbonensis fl.) a. u. c. 672—717. Argonautica, laudabiliter Apollonium imitatus, carmen de Caesaris bello Aquitanico, Leucadiam, id est, elegiam in puellam, quam adamabat, Ephemerida ex Arato conversam, etiam satiras con-

Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
 Inventore minor; neque ego illi detrachere ausim
 Haerentem capiti cum multa laude coronam. —
 At dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem 30
 Plura quidem tollenda relinquendis. — Age, quaeso,
 Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
 Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?

49, multa cum Aldus, L.C. (Cum «plus decem codicibus» ordinem verborum invertit Bentleius.) — 52, reprehendis S, L.C. — 53, Acci bScdp, Bentleius et FJ: Atti L.C.M.

scripserat. Cf. Quintil. 10, 4, 87. — *Atque quibusdam aliis*] Quos significet, ignoramus, certe non Ennium neque Pacuvium, ut volunt Scholiastae, sed fortasse Saevium Nicanorem, Sullae aequalem, «qui satiram scripsit, in qua libertum se indicabat» (Sueton. Gramma. 5.), et T. Quinctium Altam (cf. ad Epist. 2, 4, 79.), item M. Terentium Varronem Reatinum, quem praeter Menippeas etiam Luciliani generis Satirarum libros quatuor scripsisse nunc ex Hieronymi indice operum Varronianorum constat. — *Inventore minor*] «Sane ego me postpono Lucilio vel propter hoc ipsum, quod hoc genus ea forma, qua nunc in litteris Latinis constitutum est, primus tractavit.» Sat. 2, 4, 63: *est Lucilius ausus Primus in hunc operis componere carmina morem. 74: Quidquid sum ego, quamvis infra Lucili censum ingeniumque, tamen cet.* — *Haerentem*] «ei merito debitam, adeo ut, ne si vellem quidem, eum hac laude spoliare possem.» Vid. ad Sat. 1, 3, 32. coll. Sat. 2, 3, 205.

50-53. fluere lutulentum cet.] Sat. 4, 4, 44. «torrentis instar secum

trahentem plura quidem recidenda servandis.» — *doctus*] «criticus.» — *reprehendis*] Eiusmodi reprehensiones Homeri ex schola Grammaticorum Alexandrinorum profectae complures inveniuntur in Scholiis Venetis. Vid. ad Art. Poet. v. 359. — *comis*] refertur ad illam animi bonitatem, quam merito in eo laudat Sat. 2, 4, 30 seqq. «Comis Lucilius propter urbanitatem dicitur.» POREA. — *mutat*] «mutandum s. corrigendum censet.» Voss: *Wünscht denn an Attius nichts der milde Lucilius anders?* «Facit autem (hoc) cum alias, tum in tertio libro et nono et decimo (Satirarum).» POREA. — *Acci*] Vid. ad Epp. 2, 4, 56. — *Non ridet cet.*] «idem Lucilius,» inquit, «minime abstinere a deridendis Ennii versibus minus gravibus, quam reliqua eius et omnino epici generis dignitas requirit, ut cum scripsit: *At tuba terribili sonitu tarantantara dixit*, et: *O Tule tute Tati tibi tanta tyranne tulisti Damna*, item: *telo Transfigit corpus, saxo cere comminuit brum.*» Genitivus Enni autem refertur et ad v. *versus* et ad v. *gravitate*; nam *gravitate minores* absolute dicere non pote-

Non ridet versus Enni gravitate minores,
 Cum de se loquitur non ut maiore repressis? 55
 Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
 Quaerere, num illius, num rerum dura negarit
 Versiculos natura magis factos et euntes
 Mollius, ac si quis pedibus quid claudere senis,
 Hoc tantum contentus amet scripsisse ducentos 60
 Ante cibum versus, totidem coenatus; Etrusci

55. *loquitur, non ut maiore distinguit M cum plerisque Edd.*

rat. De Ennio cf. ad Od. 4, 8, 20. Epp. 4, 49, 7. — *loquitur non ut maiore repressis*] «nec tamen Lucilius ita loquitur, quasi illis maior sit; neque ego tam sum arrogans, ut, quod inculta et negligentiora quaedam in Lucilii Satiris dico, me illi praeferam.»

57. 58. *num illius cet.*] «num illius ingenium ac facultas poetica non satis benigna minusque apta ad componenda poemata omnibus numeris absoluta, num argumentorum ipsorum difficilis atque ingrata natura in causa fuerit, cur tam scabros versus fuderit.» — *magis factos*] «maiore arte elaboratos;» ut Graeci *πεποιημένα* dicunt, quae cum arte elata sunt. Longin. 8: *πεποιημένην λέξιν καὶ τροπικὴν*, cui opponitur *τὸ ἀποίητον*. Cic. de Orat. 3, 48, 184: *orationem, quae quidem sit polita et facta quodam modo.*

59-64. *ac si cet.*] «quam quos ipse nimia festinatione usus effudit.» De particulis *ac* et *atque* post comparativum vide supra v. 34. et ad Sat. 4, 6, 430. — *pedibus-clau-*

dere senis] Sat. 2, 4, 28: *me pedibus delectat claudere verba Lucili ritu.* Conf. ad Sat. 4, 4, 40. — *Hoc tantum contentus*] Pronomine *hoc* repetuntur verba proxime praecedentia *pedibus quid claudere senis*; «hac una re contentus, ut claudat quid versus hexametris.» — *scripsisse*] *ἀορίτως*. — *ducentos cet.*] Sat. 4, 4, 9: *in hora saepe ducentos, Ut magnum, versus dictabat* (Lucilius) *stans pede in uno.* — *Etrusci* — *Cassii*] Cassius hic diversus fuit a Cassio Parmensi, cum laude memorato Epp. 4, 4, 3, qui quo tempore haec satira composita est, a. u. c. 723, in vivis erat. Praeterea, quidquid dicunt Scholiastae, Parma, Bolorum primum oppidum, deinde colonia Romana in Gallia Cispadana, ad Etruriam referri nequitiam poterat. Quod autem Commentator Cruq. tradit: «Cassius multos versus parvi momenti scribebat; ideo post eius mortem decrevit senatus, ut libri cum cadavere exurerentur;» prorsus absurdum esse, scite demonstravit Weichert de Cassio Parm. p. 249. Quin hoc ipsum, quod narrat Horatius, urbani alicuius hominis ac deriso-

Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
 Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
 Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
 Comis et urbanus, fuerit limatior idem 65
 Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor,
 Quamque poetarum seniorum turba; sed ille,
 Si foret hoc nostrum fato dilatus in aevum,

68. *dilatus* S, LCl et Bentleyus: *delatus* FM, *dilapsus* cdp, item b, sed in rasura, ac plures Pottierii, *delapsus* duo eiusdem.

ris fuit inventum. — *ferventius*] hic mala significatione. Contra Od. 4, 2, 7: *Fervet immensusque ruit profundo Pindarus ore.* — *capsis quem fama est cet.*] «cuius tanta erat librorum ab eo scriptorum et capsarum, in quibus asservabantur, copia, ut eius cadaveri comburendo sufficerent.» — *Ambustum*] Od. 4, 44, 25: *ambustus Phaëthon.* Consulto mitius verbum elegit, ne nimis rem exaggeraret, non *combustum*, ut Codd. apud Lamb. et Markland conjecturâ. Cfr. tamen etiam Inscripti. m. Latini. N. 2602. de Euchari: *Laudes, decus Silent ambusto corpore et leto tacent.* Nisi verò mavis explicari *ambustum* primum capsis et libris, deinde ipso rogo *combustum*.

65-67. *Fuerit*] «id quod vos identidem dicitis, ego non nego.» — *Quam rudis cet.*] «quam expectari poterat ab auctore carminis rudis et Graecis intacti.» Egregie de difficili hoc loco meritis est C. F. Hermannus in Progr. Marburgensi 1841., cuius interpretationem nunc sequor, ita ut Horatius verba faciat de Lucilio, non quemadmodum plerique statuunt, de Ennio. P. 47: «Primum rude non est pra-

vum vel mancum, sed artis expert et impolitus, quod lima careat necdum multorum hominum manibus tractatum sit, ita ut sequentia, quibus *Graecis intactum* dicitur, non novum aliquid sed propiorem tantum explicationem contineant (ut Iuven. 41, 400: *Tunc rudis et Graias mirari nescius artes.*); deinde vero etiam vel minima difficultas tollitur, modo eam interpretationem amplectamur, cui commendandae hanc disputationem instituimus; qua tantum abest, ut ex carminis genere poetae indoles colligatur, ut hoc ipsum Lucilio praecipuum tribuatur, quod *limatior* fuerit, quam in rudis Graecisque intacti carminis auctore expectari potuerit.» (Est ergo «genus, in quo nemodum elaboravit, cuiusque vel ideo nullum apud Graecos exstabat exemplar, quod imitari posset Lucilius, illius auctor sive inventor v. 48.») P. 35: «Quamvis Lucilius neque externam carminis formam sive metrum ex didactico Graecorum poësi ascendere dubitavit, nec primus maledicentiae atque irrisiois exemplum inter poetas Latinos ediderit, certe et illa conjunctio, qua primus aequalium vitia heroicis versibus car-

Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra
 Perfectum traheretur, et in versu faciendo 70
 Saepe caput scaberet, vivos et roderet unguēs.
 Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sint,
 Scripturus, neque, te ut miretur turba, labores,
 Contentus paucis lectoribus. An tua demens
 Vilibus in ludis dictari carmina malis? 75
 Non ego; nam satis est equitem mihi plaudere,
 ut audax,

pere ausus est, et omnis instituti ratio, unde satirarum nomen apud eum pependit, adeo ipsius propria habenda sunt, ut iure meritoque *inlactum Graecis carmen* condidisse dici possit. » Noli oblivisci Quintiliani illud 10, 4, 93: *Satira quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita debitos sibi adhuc habet amatores, ut cum non eiusdem modo operis auctoribus sed omnibus poetis praeferre non dubitent.* — *poetarum seniorum* antiquiorum, ut Livii Andronici, Cn. Naevii, Pacuvii, Plauti, Caecilli Statii, cet.

67-74, *ille*] ut luce clarius est, Lucilius; neutiquam vero Ennius. — *dilatus*] «prolatatus, reservatus,» id est, si fatum voluisset, ut in tempus multo posterius, adeoque nostram in aetatem vita eius incidisset. » Ovid. *Metam.* 13, 518: *Quid, di crudeles, nisi quo nova funera cernam, Vivacem differtis animum?* — *Detereret* cet.] «Tum longe aliter scriberet; poliores, minus asperi essent eius versus, Graeca non immisceret, omnia vitaret, quae nunc apud eum vel verborum vel qualicumque alio vitio perfectioni poeticae officiant.»

— *traheretur*] In hoc verbo inest inertiae atque molestiae significatio. — *caput scaberet* cet.] Sunt gestus meditantis atque stomachantis eo, quod et cogitationes et verba et versus minus procedant. Varro *Fr.* p. 261: *Scabens caput novo partu poetico.* Quintil. 11, 3, 138: *In hac cunctatione sunt quaedam non indecentes (ut appellant scenici) morae, caput mulcere, manum intueri, infringere articulos.* Persius 4, 106: *Nec pluteum caedit nec demorsos sapit unguēs.* — *vivos*] «usque ad ipsam carnem.» Plaut. *Bacch.* 2, 3, 8: *detondebo (arietem) auro usque ad vicam eulem.*

72-77. *Saepe* cet.] De postrema huius v. syllaba ante duplicem litteram *st* non producta vid. Sat. 4, 2, 30. — *stilum vertas*] Superiore parte stilli lata oblitterabant, quae in cera exararant inferiore acuta. Cic. *Acc.* 2, 44, 401: *Vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam.* — *dictari*] ut magister deinde interpretaretur, discipuli recitarent ac memoriae mandarent. Persius 4, 29: *Ten circulatorum centum dictata fuisse Pro nihilo pendas?* Conf. *Epp.* 2, 4, 74. — *equitem*] id est, «homines cultos atque artis peritos, quales equites

Contemptis aliis, explosa Arbuscula dixit.
 Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet quod
 Vellicet absentem Demetrius, aut quod ineptus
 Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli? 80
 Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque,
 Valgius et probet haec Octavius, optimus atque
 Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque!
 Ambitione relegata te dicere possum,

78. *cruciet* cum Aldinīs I.Ct. — 82. *Octavius, optimus atque* distinxi-
 mus cum Bentleio. Ceteri iungunt *Octavius optimus*. Cfr. Sat. 1, 5, 27.

Romanos esse decet.» Conf. Epp. 2, 1, 183. A. P. 248 sq. — *audax*] hic potius laudis est. — *Arbuscula*] mima eximia. Cic. ad Att. 4, 45, 6: *Quaeris nunc de Arbuscula?* valde placuit. Aliquando tamen exsibilata ita se ulla est.

78 - 80. *cimex Pantilius*] nomen mere Romanum, non fictum. «Pantilius nomen est vilis poetae et maleolentis.» Comm. Ca. Sed *cimicem* potius appellat a putida et foeda maledicentia, qua clam adversarios pungebat, ut solent cimices pungere dormientes. Philostratus V. Soph. 2, 10, 3. p. 588. Ol. narrat, quomodo Adrianus tolerarit maledici ineptias: *ἐξαργυρεῖ τὰ ἐξ αὐτοῦ πάντα, δῆγματα κόρων τὰς ἐκ τῶν τοιούτων λοιδόριας καλῶν.* — *Demetrius*] idem modulatur, quem v. 18. *simium* vocat. Constructio autem haec est: *Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet* illud, quod cet., non, ut volt Bentleius: *Men moveat, quod c. Pantilius aut men cruciet, quod D. absentem vellicet.* — *Fannius*] Fannius Quadratus, poeta ineptus (Sat. 4, 4, 21.), h. l. Her-

mogenis Tigelli (Sat. 4, 3, 429.), hominis aeque molesti, parasitus.

81-83. *Plotius et Varius - Virgiliusque*] Conf. Sat. 1, 3, 40. Iam enumerat poetas recentioris quasi scholae, sibi amicos ac peritos carminum iudices. — *Valgius*] C. Valgius Rufus, poeta epicus et elegiacus, ad quem est Od. 2, 9. Tib. 4, 1, 479: *Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus, Valgius: aeterno propior non alter Homera.* — *Octavius*] poeta et historicus, in cuius mortem est Virgillii Catal. 14. (v. 5: *Scripta quidem tua nos multum mirabimur et te Raptum et Romanam flebimus historiam.*) — *Fuscus*] De Aristio Fusco vid. Sat. 4, 9, 64. — *Viscorum - uterque*] De Viscis conf. Sat. 4, 9, 22.

84-90. *Ambitione relegata*] «Procul profecto absum a gloriola captanda, cum vos, in his etiam primores civitatis, Maecenatem, Asinium Pollionem, Messallam, inter amicos meos enumero.» — *Pollio*] Vid. supra v. 42. — *Messalla, tuo cum fratre*] Q. Pedio Poplicola. De utroque vide supra v. 28 sq. — *Bibule*] Sic scripsi, quoniam perquam inconcinnum videtur hoc:

Pollio, te, Messalla, tuo cum fratre simulque 85
 Vos, Bibule et Servi, simul his te, candide Furni,
 Complures alios, doctos ego quos et amicos
 Prudens praetereo; quibus haec, sunt qualiacunque,
 Arridere velim, doliturus, si placeant spe
 Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli, 90
 Discipularum inter iubeo plorare cathedras.

86. *Bibule et Servi* Muretus, N. Heinsius, Bentleius: *Bibuli et Servi* bedp, LCI F MJ, *Bibuli Servi* superser. et S. — 88. *sunt* bed et Bentleius: *sint* Sp, LCI F MJ.

«vos, (duo) *Bibuli* (nomen), et (te unum), *Servi* (praenomen). *Bibulum* vel *Bibulos* volunt esse M. Calpurnii *Bibuli* consulis cum Caesare a. u. c. 695. filium vel filios. Id tamen notandum, a. u. c. 723. tres certe eius filios extinctos fuisse. — *Servi*] *Servius* hic fortasse fuit Ser. Sulpicii Rufi ICI, consulis a. u. c. 703., filius, qui philosophiae et artibus liberalibus operam dabat. — *candide Furni*] C. Furnius «historiarum fide et elegantia claruit.» *Comm. Cuvq.* C. Furnius a. u. 725. consul suffectus erat, cui teste Seneca de Benef. 2, 25. *Antonianas partes secuto* apud Octavianum *veniam impetravit* filius. Inter hos Horatii amicos desideramus Tibullum et Propertium: hic tamen nunquam eius familiaris fuisse videtur; illum a. u. c. 723. nondum noverat. — *Prudens praetereo*] «consulto, non per oblivionem.» Addit hoc, ne quis se praeteritum queratur. — *sunt*] De indicativo conf. Huschke et Dissen ad Tib. 4, 6, 66: *Quidquid agit* (al. *agat*), *sanguis est tamen illa tuus*. — *spe Deterius nostra*] «minus quam mihi aequum videtur.» Ascon. in

Milon. ed. Bait. p. 34, 48: *petebaturque nihilo deterius consulatum*.

90-92. *Demetri, teque, Tigelli*] Ante v. *Demetri* deest *te*, «eidque more plane Horatiano, ut Sat. 2, 8, 46: *Albanum, Maecenas, sive Falernum Te magis appositis delectat*, pro sive *Albanum* sive *Falernum*. Severus in Aetna v. 81: *Minos, tuoque, Aeace, in umbris Iura canunt*, pro *Tua, Minos, tuoque, Aeace*.» BENTL. — *Discipularum*] *Ridiculum* scenam lectori offert, pulchellos illos vocis et cantus modulatores inter puellas vel ingenuas (ACR.) vel miltas (COMM. CR.) cantilenas docentes, qua in schola invicem delicias faciebant et magistri et discipulae. «*Discipularum* i. e. ingenuarum, quia hoc tempore maximum earum studium fuit affectandi lyricam (musicam) disciplinam.» ACR. Ac sane feminae Romanae, etiam nobiles, musicis operam dabant, ut Sempronia illa Salustii Catil. 25: *litteris Graecis et Latinis docta, psallere, saltare elegantius quam necesse est probae*. — *plorare*] «*Salustissima* utitur dilogia; nam et *plorant*, qui docent puellas cantuunculas amatorias flebili et molli

I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

voce decantare, et *plorare* iubent Graeci, quibus gravem imprecantur calamitatem, quod *κλαίειν* et *οἰμῶζειν* illi dicunt.» BAXTER. — *cathedras*] feminarum sedilia commodiora. Martial. 3, 63, 7: *Inter femineas tota qui luce cathedras Desidet*. Iuvén. 6, 94. *molles* eas vocat. — *I, puer*] «Eleganter, quasi hoc ex tempore dixerit, praecipit puero, ut in librum suum illud conferat, ne pereat tam opportunum et congruens in mo-

dulatores istos dictum.» Πορνῆρα. — *haec*] «haec ipsa verba, οἰμῶζειν σε κελεύω, μαρτύραται.» Verum rectius, ut nunc reor, cum Bentleio Praef. p. 5. Ed. Amst. alii ita interpretati sunt: «Adiunge hanc satiram prioribus libri primi, ut huic finis imponatur isque iam edi possit.» Propert. 3, 23, 23: *I, puer, et citus haec aliqua propone columna.* — *libello*] ut Catullus 1, 4: *Quoi dono lepidum novum libellum?* de carminum suorum collectione.

EXCURSUS I.

DE VIII. VERSIBUS SUBDITICHS.

Octo versus litteris inclinatis expressi absunt a plerisque Horatii Codd. et Edd. vet., nominatim a Codd. Oberlinianis et Bambergensibus, Ed. Ven. 1481.; reperiuntur in Fene Codd. nonnullis et quatuor Bernensibus, quorum duo certe scripti sunt Sec. X., adeo ut nemo iam suspicari queat eos debere falsario alicui Italo Sec. XV. Colorem sane habent antiquum et, si in re admodum incerta coniecturae locus est, Frontonis circiter tempore, quo controversia, utrum praefereendi essent scriptores Augusti aetatem praegressi, an qui sub Augusto scripserunt, inter antiquarios et recentiorum scriptorum admiratores quam maxime agitabatur, compositi videntur ab homine otioso (semidoctum nebulonem vocat Lambinus), qui animi causa tentaturus erat, quo modo exordium quaecunque aptari posset sermoni utique abruptiori, sed satis munito Persii 3, 4. imitatione: *Nempe hoc assidue?* Sententiae ipsae partim obscurae sunt, partim, dum leporem affectant, insulsae, ut illud *funibus udis Exhortatus*, Horatiusque consilio prorsus repugnant. *Mendosum* rustice appellat versificator Lucilium, cuius multum salem, ingenium, urbanitatem ultro agnoscit Horatius, id tantum dolens, versus eius non satis elaboratos, nimis verbose, interdum etiam negligenter, expressas esse sententias, nimis eum sibi indulgisse in immiscendis verbis Graecis. Prorsus mendosum esse simia Horatii peryncere vult teste ipso Catone, Lucilii defensore, qui, ut ait, male factos versus emendare ac polire paret. Cogitant de Valerio Catone, cuius habemus Diras et Lydiam, id est, de grammatico ac poeta temporum Sullanorum, qui a. u. c. 723. vix in vivis erat, etsi *vixit ad extremam senectum*. Sueton. Gramm. 41. Sed id aut ignoravit aut omnino non curavit is, qui in hoc exordio scribendo secum ipse non

minus quam nobiscum lusit. Quid? quod tota res desumpta videtur ex Grammaticorum narratione servata nobis a Suetonio Gramm. 2: *Crates Mallotes* -- *nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divulgata vel defunctorum amicorum vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent, -- ut Laelius Archelaus Vectiusque Philocomus Lucilii satiras, familiaris sui, quas legisse se apud Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato praedicat.* Confudit igitur memoriae vitio Catonem, huius rei testem, cum iis, qui re vera Lucilli *διασκευαστά* fuerant, paulo post poetae mortem, ut opinor. (Memento etiam Satiras a Iulio Floro electas ex Ennio, Luellio, Varrone, teste Porphyrione ad Epp. 4, 3, initio.) -- *hoc lenius ille cet.* Sententiā admodum ineptā Catonis mores probos refert ad correctionem versuum Lucilianorum, in qua ipsa cura pro lenitate severitas potius requirebatur. Deinde Cato propter ingenii subtilitatem praepositur equiti Romano eidemque grammatico. Quis autem hic fuerit, horum versiculorum scriptorem non magis quam nos scisse arbitror. Etenim de Maecenate cogitare plane absurdum esse quis negabit? Nec magis significari potest is, quem nannema ex ipsius Satirae v. 6. temere arripuit, D. Laberius, mimographus illustris, non grammaticus, qui decem mensibus post Caesaris caedem (a. u. c. 711. inuente) sexagenario maior mortuus est. (Hieronymus in Chron. Euseb. ad Olymp. 484, 2.) «Is igitur,» quem sibi finxit prooemiographus, «a grammatico, antiquorum veluti sectae principe, multis plagis, nec ferula solum, sed loris et fustibus, quo magis dolerent verbera, maderactis in schola *αχρητάς*» (al. *εσφράς*, ex correctione, quo amoveretur τὸ *αυτοεξοφάρις*, *εσφράς* sine auctoritate Glareanus.) «formatus atque educatus est, ut prodiret aliquando, qui antiquos poetas vindicaret a reprehensionibus, quibus recentiorum fautores illos insectari solebant.» -- *Ut redeam illuc* Quo tandem, quaeso? Qui defendunt hos versiculos atque Horatio ipsi tribuunt, ut vel ipse Vossius, novissime Franke, respondere solent: «Nempe ad ea, quae dixi in Satira quarta.» Verum hoc ipsum frigidius insulsiusque exprimi vix potuit. Nam pro certo haec polissimum verba demonstrant, non esse versiculos istos desumptos ex longiore satira ab Horatii aliquo imitatore composita, sed scriptorem tantummodo haec Horatianis assuere satis habuisse, sibi quoque ipsum gratulatum esse, cum octo saltem versiculos Horatianum colorem aliquatenus mentitos improbo labore excludisset. Fuerunt, ut hoc quoque addam, qui tria illa verba resecarent; fuerunt, qui totum locum ab Horatio scriptum, sed in altera editione reiectum arbitrarentur. -- De tota re egregie disputavit Iacobs in Lectt. Venus. XI. (p. 225.) Cfr. etiam Tahnium. (Singularem vero de hisce versiculis van Heusdii iunioris opinionem vide in eius Lucilio p. 424. et p. 439.)

Novissime J. Beckerus in Philologi Schneidewin. Vol. IV. p. 400. sqq. hoc prooemium Horatio vindicare studuit, *Grammaticorum equitum doctissimum* (v. 8.) de Iulio Floro (Epp. 4, 3, 2, 2.) interpretatus. Disputationis summa haec est:

Horaz in gereizter missstimmung über den geschmack seines publikums, welches die feinern erzeugnisse nicht zu würdigen verstand, und erbittert über so manche bestrebungen, wie die des Julius Florus (von dem er sich gänzlich abgewandt zu haben scheint), den allen dichtern in neuer geniesbarer gestalt von neuem eingang und zuneigung zu verschaffen, namentlich was die von ihm verurtheilte richtung der satire betraf; Horaz, sagen wir, über alles dieses von bitterem unmuthe erfüllt, da ihm nicht einmal sein hochbeliebter vorgänger Lucilius genügt, schrieb das proömium als eine art epigrammatischen einganges zu der viel früher geschriebenen zehnten satire. Vor sich scheint er die emendirte ausgabe des Lucilius von Valerius Cato zu haben und den allen vorgänger anzureden, zugleich mit bezug auf seine gegner. «Erweisen will ich, was ihr auch sagen möget, die mängel des Lucilius, erweisen gerade mit hülfe und zeugniß des Valerius Cato, seines vertheidigers, welcher die übel gerathenen verse geniesbarer zu machen strebt.» Hier gehen seine gedanken auf Julius Florus und dessen blumenlese aus Ennius und Varro über, der sogar so weit zurückgehe, dass er den allen als überwunden anzuschenden standpunkt der satire festzuhalten strebe und selbst den Lucilius als zu neu verwerfe, dessen vorzüge Horaz anerkannte, ohne seine mängel und die nothwendigkeit des fortschrittes sich abstreifen zu lassen. «Und um wie viel nachsichtiger ist doch, fährt Horaz fort, Cato, je tüchtiger er ist, und um wie viel feiner als jener, der zum kritiker geschlagen (also ohne jeden innern beruf) kommen sollte, uns den ekel an den allen dichtern zu benehmen, er der gelehrteste jener grammatischen kampfkrüchter.» Hiermit war Julius Florus hinlänglich bekannt gemacht für den fall einer veröffentlichung dieser verse. Aber theils das verhältniss des Florus zu Tiberius theils auch wohl die versöhnlichere stimmung ruhigerer stunden liessen dieses proömium bei des dichters lebzeiten nicht ins publikum kommen. Jedenfalls aber muss seine polemik und der widerstand seiner gegner grösser gewesen sein, als wir jetzt ermassen können, da sich der dichter bis zu einem an ihm ungewohnten grade von leidenschaftlichkeit in jenen wenigen versen fortreissen lässt. Darum mag er auch jene verse nicht wieder vertilgt haben, so dass sie, in seinem nachlasse vorgestanden, in einen theil der handschriften übergingen und so auf uns kamen, zumal die satire selbst schon 725. u. v. geschrieben war, das proömium aber, nach unserer erörterung, als viel späterer zusatz angesehen werden muss.

EXCURSUS II.

AD SATIRAE X. v. 9 sq.

Lucilli verbositatem ac nescio quam lentitudinem, etsi non prorsus ingratam, agnosces, ut opinor, vel in hoc eius loco apud Lactantium Instit. 5, 9 (Gerl. p. 79 sq.): *Nunc vero a mane ad noctem, festo atque profesto Totus item pariterque die populusque patresque lactare endo forum se omnes, decedere nusquam; Uni se atque eidem studio omnes dederis et arti, Verba dare ut caute possint, pugnare dolose, Blanditia certare, bonum simulare vitium se, Insidias facere, ut si hostes sint omnibus omnes.*

Q. HORATHI FLACCI
SATIRARUM
LIBER SECUNDUS.

SATIRA I.

Sunt, quibus in satira videor nimis acer et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera, quidquid

SAT. I. 4. *videar* be, L^{ct} et «cum dimidia fere codicum parte»
Bentleius. — 2. *intendere* Codd. aliq.

I. Simulans se C. Trebatium Testam, insignem iuris peritum, consulere, quid in tanta obtrectorum in se satirasque suas iniquitate faciat, tamen hoc genere omisso Caesaris res gestas, iustitiam, fortitudinem carmine epico panegyrico praedicare nondum se audere dexterrime significat (a quo genere suae indoli contrario omnino abhorrebat), contra in satiris componendis, Lucilii, de quo aequissime iudicat, exemplo sibi proposito, etiam postmodum se perseveraturum, quoniam hoc genus suae naturae maxime sit consentaneum. «Verum», inquit, «in posterum in eos dumtaxat invehar, qui me ultro aggressi fuerint;» quorum hac ipsa occasione oblata nonnullos acriter vellicat. «Tales autem nebulones» (pergit, memorata Lucilii cum Scipione et Laelio necessitudine vel propter summam illius libertatem nunquam dissoluta) «ubi perstrinxero, nunquam profecto timebo, ne potentes amicos a me abalienem.» Iam Trebatius,

qui Icti partes per hanc satiram dramaticam egregie tuetur, festivam iuveni amico cautionem praescriptionemque praecipit (cfr. ad v. 3.), «ne unquam mala carmina componat,» eumque in generoso proposito confirmat. Id sane per se liquet, totam consultationem fictam esse; verum longe difficilior est quaestio, utrum Horatius adeo familiaris fuerit Trebatij, ut iocoso sene facile id permittente dialogum hunc conscripserit, an haud ita diu post senis omnibus noti obitum eius persona ita sit usus, ad quod potius statuendum inclinatur animus. Scripta haec Satira videtur Frankio et Grotelendio a. u. c. 724., aliis a. 726. Verum illa ratio longe rectior est, ex qua huius libri tunc editi quasi prologus erit.

A-4. *Sunt quibus - - videor*] Haec constructio Horatio solita h. l. satis etiam a Codd. firmatur. Cfr. Sat. 1, 4, 24. — *Legem*] ut A. P. 133: *operis lex*, «regula et ratio satirae Romanae.» — *tendere*] Imago desumpta a fidibus lyrae vel arcus

Composui, pars esse putat similesque meorum
 Mille die versus deduci posse. Trebati,
 Quid faciam, praescribe. Quiescas. Ne faciam, inquis, 5
 Omnino versus? Aio. Peream male, si non
 Optimum erat: verum nequeo dormire. Ter uncti
 Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,

nervis nimium intentis. Sic Od. 4, 1, 34: *tendere barbiton*. «Hi igitur adversarii contendunt satiras meas nimis mordaces prope abesse a libellis famosis.» — *sine nervis*] A. P. 320: *sine pondere et arte*. «Dicunt versus meos nullius esse momenti et carere viribus ingenii, adeo, ut quivis facili opera tales effutiat.» — *deduci*] a *nendo*. Epp. 2, 4, 223: *tenui deducta poemata filo*. Ovid. Pont. 4, 5, 43: *luctor deducere versum*. Similiter *ducere* Sat. 4, 40, 44. — *Trebati*] C. Trebatius Testa, iunior amicus Ciceronis, (qui ad Fam. 7, 5, 3. Caesari de eo spondebat, *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem esse neminem*. *Accedit etiam* — in iure civili singularis memoria, summa scientia.) tribunus pl. a. u. c. 707., auctore certe Pighio T. 3. p. 451., a. u. c. 724. senex circiter septuagenarius, vel ipse, si etiam tunc vivebat, hilaris et ad iocum urbanum imprimis factus, Horatio tunc XXXV. annos nato sane placere, vel, si iam decesserat, grata eius memoria poetae manere debebat.

5-7. *praescribe*] Est verbum proprium de ICTis, Cic. Orat. 44, 144: *Quis unquam dubitavit, quin in re publica nostra primas eloquentia tenuerit semper urbanis pacatisque re-*

bus, secundas iuris scientia? cum in altera gratiae, gloriae, praesidii plurimum esset; in altera praescriptionum cautionumque praeceptio cet. — *Quiescas*] Cum comica gravitate ICTus brevissime, singulis prope verbis parcens, respondet. *Quiescas* idem fere est quod «desinas». Terent. Andr. Prol. 22: *Dehinc, ut quiescant porro, moneo, et desinant Maledicere.* — *Peream* — si cet.] Cfr. Sat. 4, 9, 38. — *Optimum*] «ad vitandas insectationes iniquorum meorum.» — *erat*] Conf. v. 46. — *dormire*] «Si, quae animo voluto, versibus includere vetor, adeo inquietor, ut insomniis fatiger.»

7-9. *Ter uncti Transnanto*] Iunge: *Ter transnanto*, non: *Ter uncti*. Hic quoque legum sermonem facete imitatur. Vegetius de Re mil. 4, 40: *Romani veteres, quos tot bella et continua pericula ad omnem rei militaris erudierunt artem, Campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuventus post exercituum armorum sudorem pulveremque diluerent ac lassitudinem cursusque laborem natando deponerent.* Cfr. Od. 4, 8, 3, 7, 27. 3, 42, 7. «Quod verò ter, inquit, *transnanto*, id quoque et a medicis et a magis petiitum est: impari enim et praecipue ternario numero summam vim illi tri-

Irriguumque mero sub noctem corpus habento.

Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude 40

Caesaris invicti res dicere, multa laborum

Praemia laturus. Cupidum, pater optime, vires

Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis

Agmina nec fracta pereuntes cuspede Gallos

40. capit ex Cod. Colbert. Bentleius.

buunt.» TORRENT. Cf. Od. 4, 28, 36. 3, 22, 3. Epp. 4, 4, 37. — *Irriguum*] Sic Graeci *τέγγειν πρέμους οἶνον*, *βεβρεγμένους οἶνον*. Latini *madere*, *uridum esse vino*. Iam Plaut. Poen. 3, 3, 86: *Ubi tu Leucadio, Lesbio, Thasio, Coe Vatustiate vino edentulo aetatem irriges*. Ipse autem Trebatius (in quo inest praecipuus loci lepos) valde amabat et natationem et scyphos. Cic. ad Fam. 7, 40, 2: *qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi*; et 7, 22: *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram cet.*: itaque etsi domum bene potus seroque redieram cet.

40-43. *te rapit*] «Si omnino huius scribendi cupidini resistere non potes,» cet. Contra Bentleii lect. *capit* (quae sufficiente auctoritate destituta est) recte monet Heindorfius, huius v. non praesens, sed perfectum hic locum habiturum fuisse. Omnino ille non satis recordabatur crebro etiam in prosa or. inveniri «*studium, cupiditas me rapit aliquo vel ad aliquid faciendum.*» Liv. 5, 6. Cic. ad Fam. 5, 42, 4: *Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas*, cet. — *Caesaris*] Augusti cognomen demum a. u. c. 727. assumpsit. Dio Cass. 53, 46.

— *Praemia*] Caesaris ipsius approbationem et gloriam apud populares: de donis intelligere minime conveniret poetae urbanitati ac modestiae. — *pater*] Sic seniores viros solebant alloqui iuniores.

43-45. *neque enim cet.*] Simili modo eadem de re se excusat Od. 4, 6, 9. 4, 49, 9. 2, 42, 9. 4, 2, 27. — *horrentia pilis agmina*] His verbis designari videntur victrices Romanorum legiones, quorum propria arma erant pila. Liv. 9, 49. Cf. Veget. de re milit. 2, 45. — *fracta-cuspede*] «Ex historia de Mario hoc sumptum est; nam Marius adversus Santonas talia tela commentus est, ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.» COMM. CAPO. Plutarchus in Mario cap. 25. rem clarius sic exponit: «Ea pars ligni, quae in ferrum inseritur, antea duabus fibulis ferreis continebatur: Marius autem alteram quidem, quemadmodum erat, reliquit; altera vero exempta clavum ligneum fragilem in eius locum immisit, eo consilio, ut pilum ad clipeum hostis coniectum non maneret rectum, sed clavo ligneo fracto curvaretur ferrum et lignum transversa cuspede haerens deorsum penderet.» Vid. Excursus. — *Gallos*] Quaecunque de Caesaris Octaviani in Gallias expeditio-

Aut labentis equo describat volnera Parthi. 15
 Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
 Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
 Cum res ipsa feret. Nisi dextro tempore Flacci
 Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem,
 Cui male si palpare, recalcitrat undique tutus. 20
 Quanto rectius hoc quam tristi laedere versu

15. *describat* Pottierii omnes, Sc et corr. b, LCF: *describit* p, pr. b et ex quinque suis Bentleyus, *describet* tm. — 16. *posses* superscr. *poteras* S. — 20. *recalcitrat* bSep, LCF: *recalcitret* ex uno Codice Bentleyus, FM.

nibus nunc nota sunt, (cum a. u. c. 715. 717. 719. gentibus Alpinis bellum intulit, colonias in Galliam deduxit et Pannonia pacata a. 720. rursus in Galliam progressus est, atque primo triumphi die a. d. VIII. Id. Sext. a. 725. etiam de nonnullis Germaniae et Galliae populis triumphavit.) ex Dione diligenter collegit Franke F. H. p. 440 sq. — *labentis equo*] Vid. ad Od. 4, 49, 44, 2, 43, 17. — *describat*] «describere possit.» — *volnera Parthi*] Hanc quoque rerum Parthicarum mentionem recte Franke retulit ad a. u. c. 724., quippe quo Octavianus ab Aegypto per Syriam et Asiam minorem profectus et subditorum omnia negotia et primum Parthica inter Phraatem et Teridatem composuit. Dio Cass. 51, 18.

46-48. *poteras*] ut Itali *potevi* de actione hypothetica (*posses*) ita enuntiata, ac si iam locum habuisset, utpote quae saltem perquam optabilis sit. Conf. v. 7. — *fortem*] cum bellicae virtuti opponatur, h. l. «constantem ac magnanimum» ut Epp. 4, 7, 46; *Strenuus* et for-

lis — *Philippus*. — *Scipiadam*] Africanum minorem. Priscian. 2, p. 78. Kr.: *Virgilius* (immo iam ante Lucilius ipse apud Gell. 4, 17. et Lucretius 3, 4047.) *secundum Graecam formam* Scipiadas dixit (Ge. 2, 170. Aen. 6, 844.) ἀπὸ τοῦ Σκίπιοις, Sic Statius Theb. 4, 48. *Oedipodes* pro *Oedipus* dicere coactus erat. Conf. v. 72. — *Lucilius*] «qui saepe illius herois iustitiam atque fortitudinem laudibus extulit.» — *Haud mihi deero*] «Non sibi deest is, qui facit et quod sibi opus est et quod oportet.» Aca. Conf. Sat. 1, 9, 56. — *Cum res ipsa feret*] «Cum tempus venerit opportunum.» — *dextro tempore*] Sat. 2, 4, 4. opponitur tempore laevo.

19. 20. *per attentam* — *aurem*] «Caesaris aurem verba mea non invenient attentam, nisi si opportuno tempore, cum a negotiis vacat, ei oblatum erit carmen ipsius laudes praedicans.» Conf. Epp. 2, 4, 4 sqq. — *Cui cet.*] «Quem si quis laudibus extollat ineptis atque immoderatis, ille eas dedignatur et respuit.» — *male*] «intempestive.» Conf. Sat. 4, 9, 65. — *recalcitrat*]

Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem,
Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit!
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti numerusque lucernis. 25
Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum
Milia: me pedibus delectat claudere verba

22. *Nomentanumve* cum quattuor suis et duobus Bersmanni Bentleius.

Cic. pro Caello 13, 36. de hoc iuvene Clodium amantem aspernante: *calcitrat, respuit*. Haud minus mire Augustus et cum accipitre et cum lupo comparatur ab Ovidio Trist. 4, 4, 73 sqq. — *undique tutus*] «Quomodo equus recalcitrando arceat a se molestum palpatorem, sic Caesar ineptos adulatores, ita ut quoquo versus se ab eorum incursu tutetur.»

21-26. *Quanto rectius cet.*] Treballi sunt tres versus Horatium a satiris scribendis dehortantis. — *tristi*] «mordaci et satirico.» COMM. CR. — *Pantolabum cet.*] Conf. Sat. 1, 8, 14., ex quo v. firmatur *Nomentanumque* contra Bentleii *Nomentanumve*. — *Quid faciam?*] «Aliter equidem facere nequeo;» ut Pers. 4, 12: *Quid faciam? Sed sum petulanti splene cachinno*. — *Saltat*] contra decorum. Cic. pro Mur. 6, 43: *Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit: -- multarum deliciarum comes est extrema saltatio*. — *Milonius*] «Scurra illorum temporum.» Pons. — *ut semel*] «eo ipso temporis momento, quo primum ebrius factus est.» Feae ut simul pro si-

mul ut inusitatum est. — *icto -- capiti*] «vinolentia capiti perturbato.» COMM. CR. Est *τροχέντι*. Eurip. Cycl. 421: *γινώσκων, ὅτι Τρώσει νιν οἶνος*. Ovid. Remed. Am. 146: *multo tempora quassa mero*. — *numerusque lucernis*] Iuven. 6, 304: *Cum bibitur concha, cum iam vertigine lectum Ambulat et geminis exurgit mensa lucernis*. Petron. 64: *Sane iam lucernae mihi* (Encolpio) *plures videbantur ardere cet.* — *Castor cet.*] Hom. Il. γ, 237: *Κάστορά θ' ἱππόδαμον καὶ πῶδ' ἀγαθὸν Πολυδῆνέα*. Od. 4, 12, 23: *puerosque Ladae, Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem*. — *ovo-eodem*] *Ladae a love cygni specie compressae*. «Vel fratres gemelli diversa sequuntur studia; quid, quaeso, faciant, qui cognati inter se non sunt?»

27-29. *quot capitum*] «Terentianum illud (Phorm. 2, 4, 14.): *Quot homines, tot sententiae; suis cuique mos*.» Acro. Pers. 5, 52: *Mille hominum species et rerum discolor usus: Velle suum cuique est, nec vota vivitur uno*. — *claudere*] Vid. ad Sat.

Lucili ritu nostrum melioris utroque.

Ille velut fidis arcana sodalibus olim

30

Credebat libris, neque, si male cesserat, unquam

Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis

* 31. *gesserat* Bentley et Pottierli praeter unum omnes, Sep et corr.
b, item Ct. — *usquam* c et corr. S, item Ct ac Bentleyus.

4, 10, 59. — *nostrum melioris utroque*] «qui melior fuit et te et me, Trebatii, censa et natalibus; fuit enim vir bonus et valde nobilis, utpote Magni Pompeii avus (immo «magnus avunculus»).» COMM. CAPO. «Quod tam sollicite quaerunt interpretes, quare Lucilium et Trebatium et se meliorem dixerit, utrum nobilitate (ut fecit Donsa), an facultate poetica, an vero moribus et vita (ut nuper van Heusde Lucil. p. 70.), plane est τὸ ἐπὶ τῇ φρονίᾳ μῆρον. Est enim ex sermone communi sumptum, quo etiam nunc in talibus volgo utimur. Tale est Lucretii illud 3, 4038: *Lumina sis oculis etiam bonus Ancu reliquit, Qui melior nullis quam tu fuit, improbe, rebus.*» RETGENS.

30-31. *Ille cet.*] «Lucilius intimos animi affectus et arcanas curas concedebat s. committebat Satiris suis, magna cum simplicitate (*naïve*) omnia cum lectoribus communicans, siue quid in vita quotidiana ei mali acciderat, seu quid prosperi contigerat.» Lectio *gesserat* accusativa carere non posset, atque ortum est ex non intellecta Horatii manu. — *unquam*] Cum locus definitur v. *alio*, praestat ut etiam tempus significetur v. *unquam*;

aliorum *usquam alio* otiosum est. — *Decurrens alio*] «aliud confugium quaerens.» — *Votiva — tabella*] «Solent naufragi suum naufragium in tabella depictum circumferre et in templis alicui deo consecratum suspendere. Ad hunc modum Lucilii senis vita tam clara est in suis libris, quasi esset depicta in aliqua tabula.» COMM. CAPO. Conf. Od. 4, 5, 43. — *senis*] Hieronymus in Chron. ad Ol. 469, 2. XLVI, dumtaxat annos ei tribuit (a. u. c. 606—652.), id quod congruit cum Lucilii anno natali, quem idem Hieronymus Olympiadi 458. assignat. Fuit amicus Africani minoris mortui a. u. c. 625. et sub eo Numantino bello (a. 624.) eques militavit, unde multis visum est, errorem in indicando mortis anno commissum esse ab Hieronymo; verum van Heusde Lucil. p. 44. demonstravit tunc non ita raro factum esse, ut *acri militiae puer* Romanus XV. annorum militiae nomen daret; hanc autem praematuram militiam sublatam esse G. Gracchi tribunicia lege (Plut. Vita 5.), quadriennio post excisam Numantiam, qua cautum est, ne quis infra XVII. aetatis annum ad militiam cogeretur. Idem vero Lucilii vitam producit usque ad a. u. c. 687., quia Satir. L. 20. Fr. 4: *Cal-*

Votiva pateat veluti descripta tabella

Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps:

Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus, 35

Missus ad hoc pulsus, vetus est ut fama, Sabellis,

Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis,

Sive quod Apula gens seu quod Lucania bellum

purni saevam legem Pisonis meminerit, illo anno de ambitu latam; proprie igitur v. *senis* intelligendum esse. Verum duae maxime obstant difficultates: primum enim minime constat a Lucilio legem Calpurniam de ambitu significari, cum etiam de pecuniis repetundis Calpurnia lex lata sit a. u. c. 605., quemadmodum legis Liciniae (sumptuariae) mentio (Gerl. p. 93.), quae quando lata sit, prorsus incertum est (vid. Baisteri Ind. Legg. p. 275 sq.), nihil ad definiendam Lucilii aetatem confert; deinde loci Ciceronis de Or. 4, 46, 72. 2, 6, 25., in quibus omnibus, ut adhuc visum est, Lucilium certe ante a. 663. ut mortuum commemorare videtur. Utcunque autem de hac re statuetur, etiam nunc malo ambiguum v. *senis* interpretari «qui antiquiore tempore vixit,» des Allen, prorsus ut Sat. 4, 40, 67. de *poëtarum seniorum turba* loquitur. Cic. Brut. 40, 39: *At hi quidem* (Solon et Pisistratus), *ut populi Romani aetas est, senes, ut Atheniensium saecula numerantur, adolescentes debent videri.*

34-38. *Lucanus* cet.] Vid. ad v. 39. — *anceps*] «Ego dubius sum atque incertus; nam Venusini Lucanis sunt finitimi et Apulis.» Porro.

Malim *incipitem* interpretari «eum, de quo ambigitur s. incertum est», ut Liv. 34, 42: *In Sabinis incertus infans natus masculus an femina esset.* Cf. 27, 37. 30, 33. Alii *anceps* habent pro gen. neutro, coll. Liv. 34, 44: *Claustrant portas, incertum vi an voluntate.* Flor. 2, 44, 3: *regnum* — *Andriscus invaserat, dubium liber an servus.* — *Venusinus* — *colonus, Missus*] a. u. c. 463, — *ad hoc, — quo ne*] «ad hunc finem, — ut ne;» rarissimo usu, pro quo Bentley non affert nisi Digest. 24, 4, 47: *si celandi causa, quo ne ad dominum reverteretur, fugisset, fugitivum esse, quo ipso loco nonnulli v. quo omittunt.* — *Sabellis*] Vid. ad Od. 3, 6, 39. — *ne per vacuum* cet.] «sed ut resisterent hosti coloni Venusiam deducti.» — *Romano*] vel pro *Romanis*, ut Sat. 4, 4, 85. Epod. 7, 6. A. P. 54., vel *supple agro*, ut Cic. Verr. Acc. 3, 45, 38: *cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem vadaretur.* Ib. 5, 4, 40: *in Triocalino.* Illud tamen (ut sit pro *Romanis*) praestat. — *Sive quod* — *bellum* *incuteret*] in pros. or. «sive aliquod bellum inferret;» dictum est ut *incutere verbera, terrorem, metum.* Sic *incutere minas* Ovid. Trist. 4, 44, 42. Male nonnulli *quod* — *quod* dixerunt esse particulam.

Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
 Quemquam animantem et me veluti custodiet ensis 40
 Vagina tectus; quem cur destringere coner
 Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
 Iuppiter, ut pereat positum rubigine telum,
 Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! At ille,
 Qui me commoritur, — melius non tangere! clamo, — 45

43. *commordit* Codex Regius apud Bentleium, ut volebat Rutgersius.

39-46. *Sed hic stilus* cet.] Opponuntur haec verbis *Sequitur hunc* cet. (v. 34.) «Videtur lepide quasi terrorem incutiens adversariis significasse sibi animum esse natura et origine ad pugnandum, si opus esset, semper paratum; quippe eorum se esse sanguinem, qui olim Venusiam missi essent ad fines armis tutandos pugnascuo, si res ita ferret, quotidie ineundas; sed in eo quoque retinuisse morem patrum, quibus propulsatio tantum hostium mandata fuisset, quod neminem ultro peteret, verum lacesilus. Inde sane non mirum esse, si iis, quae a natura sibi monstrata essent, armis se defenderet, nempe stilo, i. e. versibus acerbis et amaris. Hinc lucem accipiunt etiam illa: *Lucanus an Apulus anceps*, quibus non solum se in municipio natum opponit Lucilio equitū Romano (ut Iuvenalis 6, 467. Venusinam nobili Romanae), sed hoc quoque significat: si ingenii non nimis lentū sum, sed satis bellicosus, minime mirum. Nam utraque gens fuit dura ac bellicosa, *pernice* Apuli, *Lucani* saltem venatores.» RAUCHENSTEIN. — *ultro*] «sine iusta et gravi causa,

scilicet propter vitia, quibus stulti, quos derideo, obnoxii sunt.» — *animantem*] gen. masc. etiam apud Cic. Tim. 11: *Ita orientur animantes, quos et viros alatis et consumptos sinu recipiatis.* — *destringere*] «ex vagina extrahere.» Lect. *distringere* praetulit Heindorfius explicans: «stringendo distrahere; *aus einander ziehen.*» Sed cfr. Halm ad Cic. Sest. 33, 76: *destrictis gladiis et crucutis.* — *Tutus*] «dum latro nullus me infestat; quod ubi fiet, tunc gladium destringam.» — *O pater* cet.] Cic. de Rep. 4, 36, 56: *[ut Iuppiter] et rex et pater haberetur omnium.* — *ut pereat*] Simile aliquatenus est Callimachi illud Blomf. p. 324: *Ζεῦ πάτερ, ὥς Χαλκίβρον πᾶν ἀπὸ τοῦ γένος, Τηλόθεν ἀνιέλλοντα ζακὸν φρυγὸν οἱ μιν ἔφηναν* (chalyba). Ex quo Catullus 66, 48: *Iuppiter, ut Chalybum omne genus pereat!* — *noceat - mihi*] «lacescat me iniuria.» — *Nec*] pro *Neu*, ut Od. 4, 41, 2. — *commoritur*] «commoverit, lacesierit, provocarit.» Aca. Rutgersianum illud et unius Codicis *commordit* Horatio nequaquam tribui potest, cum v. *commordere* nunc

Flebit et insignis tota cantabitur urbe.
 Cervius iratus leges minitatur et urnam,
 Canidia Albuti, quibus est inimica, venenum,
 Grande malum Turius, si quid se iudice certes.
 Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque 50
 Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:
 Dente lupus, cornu taurus petit: unde nisi intus

47. Servius LCF. — 49. si quis — certet cp. LCI.

dumtaxat apud scriptores prosae orationis Augusto posteriores reperitur. — *melius* (erit) *non tangere!*] Formula minantium. «Wehe dem, der mich anruhrt!» Terent. Adelphi. 2, 1, 26: *Ante aedis non fecisse erit melius hic convicium: Nam si molestus pergis esse, iam intro abripiere atque ibi Usque ad necem operiere loris.* — *Flebit*] «dolebit,» Graecismus, οἰμώξεταί vel λυγασεται. Vid. ad Sat. 4, 40, 91. — *insignis cantabitur*] «omnibus iam propter perversitatem notus deridebitur.» *Cantari*, ut ὑμνεῖσθαι, «omnibus in ore esse, et quidem cum infamia.»

47-49. *Cervius*] quadruplator et rabula. «Cervius, Aescanti libertus, accusavit Cn. (Domitium) Calvinum (cos. a. u. c. 704.) lege de sicariis,» COMM. CA. *Servius* C2dd. Feae esset Servius Pola accusator, de quo Caelius ad Fam. 8, 42, 2 sq. Cic. ad Q. Fr. 2, 43, 2: *Vereor, ne homo teler et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat. — leges - et urnam*] Sil. Ital. 9, 26: *Meruerunt talia, qui te Legibus atque urnae dira eripuerunt minanti. Urna est vas suffragis iudicum recipiendis destina-*

tum. — *Canidia*] s. Gratidia. Epod. 5 et 47. Sat. 4, 8. — *Albuti* — *venenum*] Haec iungenda. «Hic enim Albutius veneno uxorem suam dicitur peremisse.» POAER. Acro matri eum venenum miscuisse refert. Cf. Sat. 2, 2, 67. Alii iungunt *Canidia Albuti*, ut desit aut «filia» aut «uxor» vel potius «moecha», coll. Virg. Aen. 3, 319: *Hectoris Andromache*. Aen. 6, 36: *Deiphobe Glauci*. — *Turius*] Iudicem corruptissimum significari apertum est, et docent Schollastae, e quibus Porphyrio eum *C. Turium praectorem*, Acro *Turium Marium*, Commentator Cruquii *C. Martium Turium* nominat. — *si quid se iudice certes*] Eadem constructione Sat. 2, 5, 27: *Magna minorve foro si res certabitur olim.*

50-52. *Ut, quo cet.*] «Sic colligendo ex argumentis, quae tibi proponam, (συλλογίζων μετ' ἐμοῦ;) iudica, quomodo fiat, ut ea vi, qua quisque maxime praeditus est, terrorem incutiat sibi suspectis atque exosis.» — *sic collige*] Conf. Epp. 2, 4, 449. — *unde, nisi cet.*] in prosa oratione: «id quod unice intus eis monstratum est;» hoc autem convertit in interrogationem:

Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti
 Matrem; nil faciet sceleris pia dextera: mirum,
 Ut neque calce lupo quemquam neque dente petit bos; 55
 Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
 Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
 Exspectat seu Mors atris circumvolat alis,
 Dives, inops, Romae, seu fors ita iusserit, exsul,
 Quisquis erit vitae, scribam, color. O puer, ut sis 60
 Vitalis, metuo et maiorum ne quis amicus

59. *iuserit* e Codd. exiguae auctoritatis FM.

«unde (hoc eis) monstratum est nisi
 intus, instinctu quodam naturali?»

53-56. *Scaevae* cet.] «Committe
 huic vivacem matrem et non faciet
 aliquid sceleris pia dextera, sed ve-
 neno utetur, id est, non eam per-
 imet gladio. Scaeva quidam luxu-
 riosus dicebatur fuisse et pronus
 ad artes magicas.» Acro. «Sic Ci-
 cero pro Scauro (2, 40.): *Libertus*
patronam non occidit, sed duobus
digitulis gulam oblitit.» COMM. CR.
 — *mirum, Ut*] «quod aequè mirum
 est atque illud, quod -- petit bos,»
 id est, «neutrum profecto mirum
 est.» Contrarium enim est Scae-
 vae indoli ferro homines occidere,
 sed homo ignavus pro doloso suo
 ingenio promptus erit ad venenum
 matri miscendum: reapse autem
 uterque necandi modus aequè sce-
 leratus est.» — *mala*] Vid. ad Sat.
 1, 4, 77. — *vitiato melle*] «post-
 quam mel s. mulsum corruptum
 est immixta cicuta.»

57-60. *Ne longum faciam*] Conf.
 Sat. 1, 3, 437. — *Mors*] alata, ut
 eius frater, Somnus. Eurip. Alc.
 262: *πτερωτός Αἰδώς*. Od. 2, 47,
 24: *volucrisque Fati Turdavit alas.*

— *circumvolat*] «iam nunc, adeo
 ut post breve tempus mihi morien-
 dum sit.» — *iuserit*] *Lectio iuserit*
 destituitur ea auctoritate, quam in
 tam gravi mutatione requirimus.
 Praeterea Fortuna dea recte *iudere*
 dicitur (Od. 3, 29, 50.), non item *fors*.
 — *Quisquis* cet.] «Quicumque erit
 tenor statusque vitae meae, scribere
 pergam, si qualicumque modo com-
 motus ero (v. 45.) aequalium vel
 vitiiis ridiculis vel in me iniquitate,
 atque opprobriis dignos libere in-
 sectabor. (v. 83.)» Simillimum hy-
 perbaton est Sat. 2, 3, 244: *Aiax*
cum immeritos occidit, desipit, agnos.
 — *color*] Conf. Epp. 4, 17, 23.

60-62. *O puer*] Sic iuvenem amice
 alloquitur *pater* (v. 42.) Trebatius,
 cuius haec verba sunt usque ad
 voc. *feriat*. — *Vitalis*] pr. «qui ad
 diutius vivendum satis vigoris ha-
 bet.» «Ne cito pereas, metuo;»
ich fürchte, du treibest es nicht
lange. Sine figura: «Vereor, ne
 omnes irritando tot tantasque mo-
 lestias capias, ut tam ingratam
 vitam ipse detestaturus sis.» —
maiorum cet.] «ne aliquis ex po-
 tentioribus amicis refrigeratus se

Frigore te feriat. Quid, cum est Lucilius ausus
 Primus in hunc operis componere carmina morem,
 Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
 Cederet, introrsum turpis, num Laelius aut qui 65
 Duxit ab oppressa meritum Karthagine nomen,
 Ingenio offensi aut laeso doluere Metello
 Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
 Primores populi arripuit populumque tributim,
 Scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis. 70

65. aut qui bSc, Lct: et qui ex tribus Codd. Benlleius, FM.

abs te abalienet amicitiamque tibi
 renuntiet.» Imitatus est Persius 4,
 407: *Sed quid opus teneras mordaci
 radere vero Auriculas? Vide sis ne
 maiorum tibi forte limina frigescent.*

63-66. *Primus*] Cfr. Sat. 1, 40,
 48. — *morem*] Cum saepissime iu-
 gantur vv. mos modusque (Od. 4,
 2, 28.), hic simpliciter morem po-
 suit pro modo s. forma, ut Quintil.
 4, 1, 43: *materiasque ipsi sibi fin-
 gunt et ad morem actionum perse-
 quuntur.* — *pellem cet.*] «speciem
 externam.» Cfr. locum simillimum
 Epp. 4, 46, 45: *Introrsum turpem,
 speciosum pelle decora.* — *nitidus*]
gleissend. Voss. — *per ora*] civium
 s. populi: «zur Schau.» Salust. lug.
 34: *incedunt per ora vestra magnifici
 cet.* — *Cederet*] Plant. Cas. 2, 8,
 40: *At candidatus cedit hic mastigia.*
 — *Laelius*] C. Laelius Sapiens, eos.
 a. u. c. 644. Hoc dicit: «Sed satis
 eum Scipio et Laelius sunt tulati, uti
 mihi nunc praesidio adversus iniquos
 meos erunt Caesar et Maecenas.» —
qui Duxit cet.] Od. 4, 8, 48: *qui do-
 mita nomen ab Africa Lucrahus rediit.*

67-70. *offensi*] omisso verbo sub-
 stantivo, ut v. 74. soliti. — *Metello*]

Est Q. Caecilius Metellus Macedo-
 nicus, eos. a. u. c. 644., qui de
 Pseudophilippo triumphavit. Plin.
 H. N. 7, 44: *Equidem et Africani
 segrientis (hunc Metellum, virum
 ceteroqui felicissimum) inimicum
 fuisse inter calamitates duxerim, ipso
 teste Macedonico. Siquidem liberis
 dixit: Ne filii, celebrate exsequias;
 nunquam civis maioris funus videbi-
 tis.* — *Lupo*] Mordacem in L. Cor-
 nellum Lentulum Lupum, eos. a.
 u. c. 598., Lucilli locum servavit
 Cicero de N. D. 4, 23, 63: *Tubu-
 lus si Lucius unquam, Si Lupus aut
 Carbo, Neptun filius, — putasset
 esse deos, tam periturus aut tam im-
 purus fuisset?* — *Famosis — versibus*]
 «contumeliosis.» Epp. 4, 49, 34:
famoso carmine. — cooperto] tam-
 quam lapidibus in eum iactis. Sa-
 lust. Catil. 23: *flagitiis atque faci-
 noribus coopertus.* — *Atqui cet.*] «Et
 tamen, etsi acerbe insectatus erat
 procures aliquot civitatis, tamen
 potentiorum etiam amicorum fa-
 vore protectus nihil mali passus
 est.» — *arripuit*] «aggressus est,
 in eos acerrime invectus.» — *tri-
 butim*] «per omnes XXXV. tribus,

Quin ubi se a volgo et scena in secreta remorant
 Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,
 Nugari cum illo et discincti ludere, donec
 Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
 Infra Lucili censum ingeniumque, tamen me 75
 Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
 Invidia et fragili quaerens illidere dentem

nullo facto discrimine», quasi dixisset: «populum cunctum.» Pers. 4, 114: *Secuit Lucilius urbem.* — *acqus*] «lavens.» Sic Od. 3, 48, 4. Faunus invocatur, ut abeat parvis Aequus alumnis.

74-74. *a volgo et scena*] «a vita publica, ubi, quasi in theatro, in omnium civium conspectu versabantur.» Pseudocic. ad Brut. Ep. 4, 9, 2: *tibi nunc populo et scenae, ut dicitur, servitendum est.* — *in secreta*] «intra suos parietes et in amoenos villarum recessus.» Tac. Ann. 14, 53: *Augustus M. Agrippae Mytilenense secretum — permittit.* — *Virtus Scipiadae*] Conf. Od. 3, 24, 11 sq. Sat. 4, 2, 32. et supra v. 47. — *mitis*] Seneca Ep. 44: *Elige Catonem: si hic tibi videtur nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Laetium.* — *sapientia*] Populus uno consensu Sapientis ei cognomen tribuerat. — *Nugari* cet.] Cic. de Orat. 2, 6, 22: *Saepe ex socero meo [inquit Crassus] audiui, cum is diceret socerum suum Laetium saepe fere cum Scipione solitum rusticari eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe tamquam e vinetis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scaevola,*

conchas eos et umbilicos ad Caietam et ad Laurentum legere consuesse et ad omnem animi remissionem ludumque descendere. «Scipio Africanus et Laelius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum oblorta mappa quasi foriturus sequeretur.» Comm. Cato. Ceterum perquam adolescentem Lucilium et Satiras scribere coepisse et in intimam Scipionis iam a. 625. mortui familiaritatem pervenisse necesse est. — *discincti*] soluto tunicae cingulo, ut commodius luderent. — *donec Decoqueretur olus*] «Donec coena pararetur. Ostendit per herbas, eos fuisse sobrios.» Comm. Ck. *Decoquere* est nostrum *gar kochen*. De olere hominum pauperum et frugalium elbo conf. Sat. 2, 7, 30. Epp. 4, 5, 2, 4, 47, 43 sqq.

75-78. *censum*] Cfr. ad v. 29. De splendida eius domo sub Velia cfr. Ascon. p. 13. ed. Baet. — *ingeniumque*] quatenus ille inventor huius generis fuit. — *Cum magnis*] «Cum Augusto, Maecenate, Pollione et aliis.» Scuol. Epp. 4, 20, 23: *Me primis Urbis belli placuisse domique* (loqueris). — *fragili — solido*] gen. neutr.,

Offendet solido . . . nisi quid tu, docte Trebati,
 Dissentis. Equidem nihil hinc diffindere possum.
 Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negoti 80
 Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:

79, hic LCI et Heindorf. — *diffindere* Codd. aliq. Feae et Pottlerii, LCI: *diffidere* c et duo Pottlerii, *diffingere* hS et quattuor Pottlerii, item Bentleius, Heindorf et MJ, *defringere* Cod. Cruquii Tonsanus et Wieland.

imagine desumpta ab eo, qui dum avidius dentibus frangere volt nucem aliquam, iuglandem puta vel avellanam, quia facile id fore opinatur (*fragile*), putamini nimis duro eos illidit sibi que dolorem creat. Sine imagine: «Ei, qui existimationem meam laedere et contumelia conviciisque perterrefacere me conabitur, firmiter resistam, adeo ut frustra me aggressurus sit.» — *nisi quid tu*] «Haec sunt, quae de me propositoque meo dicere queo; et mihi videor vere ac recte locutus esse, nisi forte tu in hoc illove aliter sentis, id quod mihi dicas velim, ut, si tua sententia verior erit, ego, ut par est, tibi morem geram.»

79, *hinc diffindere*] Hanc lectionem tuentur Acron et Comm. Cruq. sic explicantes: «infirmare, contra dicere, et hoc Trebati respondet. Iuris verbo usus est. Praetor enim dicere solebat: *Hic dies diffissus esto.*» Cfr. XII. Tabul. Dirksen p. 725. A. Gell. 4, 2, 1: *in rerum quidem diffissionibus comperendinationibusque* cct. Utique Bentleius satis demonstravit, significatione illa, qua utebantur ICI et praetor, verbo *diffindere* hic locum non esse; dicendum fuisse: «Equidem diem diffindere (rem comperendinare)

non possum;» et ne hoc quidem aptum esse, cum Trebati hic non praetoris, sed iureconsulti, Horatii consultoris, non petitoris nec rei, partes agat. Responsum igitur prudentis hic exspectabat, non iudicis sententiam. Verumtamen servata difficiliore lectione, ex qua non intellecta ceterae omnes ortae sunt, inclinatus animus ad Feae interpretationem, quae clarius expressa huc redit: «Senex lepidus et facetus utitur quidem verbo saepe a se audito et usurpato in iure civili, sed sensu proprio: «abscindere, removere ac relicere.» Hoc igitur dicit: «omnino tuam sententiam probor.»

80-83. *Sed tamen* cet.] «Etsi aequa et vera sunt, quae dicis, tamen, ne propter *mala carmina* (id est, famosos libellos) actio iniuriarum aliquando tibi intentetur, pro amicitia nostra necessarium puto te monere» cet. Post vv. quotidiani sermonis *Sed tamen* — *legum* cogitatione supplebis «scito, sic habeto:» ut saepe. Epp. 1, 4, 43. 1, 48, 58. 1, 49, 26. 2, 4, 208. — *sanctarum* — *legum*] «quae summa reverentia dignae sancteque observandae sunt.» — *inscitia*] pro *inscientia*, quod v. metro adverg-

Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
Iudiciumque. Esto, si quis mala; sed bona si quis
Iudice condiderit laudatus Caesare? si quis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
Solventur risu tabulae, tu missus abibis.

85

84. *laudatur* bSep, LCtF. (Cruquius tamen praetulit *laudatus*, quod ex huius aliorumque Codd. recepit Bentleius et MJ; atque sic Potlierii novem.) — *laceraverit* e Codd. aliquot Lambini Bentleius, probante Mitscherlichio.

batur. — *Si mala cel.*] Vid. ad Epp. 2, 1, 452: *quin etiam lex Poenaeque lata, malo quae nolle carmine quemquam Describi. — condiderit*] De postrema syllaba producta conf. Sat. 2, 2, 47. — *ius est Iudiciumque*] «lex (Cornelia) lata est et actio iniuriarum in eum datur.»

83-85. *mala*] Horatius festive accipit de vitiosis atque ineptis. — *Iudice e. laudatus Caesare*] Verba sic construo: *Si quis iudice Caesare bona carmina condiderit*, ab eo *laudatus*. Plerique coll. Od. 1, 6, 2. iungunt *laudatus Caesare*. — *latraverit*] pro «allatraverit.» (Liv. 38, 54: *Cato allatravit Scipionis magnitudinem.*) Conf. Epod. 5, 58. Epp. 1, 2, 66. «si in talem hominem invecus erit,» id quod etiam iure fieri potest. Minus concinna est altera lectio *laceraverit*, quod semper est hominis iniqui ac malitiosi, neque h. l. aliud est nisi glossema ad v. *latraverit*. Aeron: «*latraverit*, allatraverit, laceraverit.»

86. *Solventur risu tabulae*] Locum difficilem optime mihi videtur interpretatus esse Matthiae ad Cic.

pro Rose. Am. §. 82. «Cic. de Or. 2, 58, 236: *odiosas res saepe, quas argumentis dilui non facile est, ioco risuque dissolvit*, ad nihilum redigit, evertit. Ut hic Cicero *res risu dissolvere* dixit, sic Horatius *solventur risu tabulae*, id est, sententiae iudicum miliores, leniores fient risu, sed respiciens simul ad propriam significationem verborum *solvi* et *tabulae*.» *Tabulae* igitur idem quod in prosa oratione tabellae iudicariae; totius autem loci sententia haec: «Si quis adeo stultus erit, ut tecum iniuriarum agat, tu pro certo absolvere.» Alii aliter exponunt: 1) «Solventur risui, in risum leges:» 2) «*cachinnis* rompentur subsellia iudicum;» ut Iuven. 4, 43: *assiduo ruptae lectore columnae*. — *tu missus abibis*] «Non est: «tu absolveris;» «leges in te exerceri non poterunt;» sed: «impunitus dimittēris, severitate iudicum ioco tuo relaxata.» Curtius 6, 10, 42: *Si credidisti mihi, absolutus sum; si pepervisti, dimissus*. Plutarch. Vit. Hyperid. p. 376. R.: ἡ Φρόνη — ἀφελθῆ, «dimissa est, periculo liberata.» MITSCHERLICH.

EXCURSUS

AD SAT. I. v. 44.

Nuper Funkhaenel in *Zeitschr. f. d. Gymnasialw.* IV. p. 477 seqq. aliam horum verborum interpretationem proposuit. Postquam enim Commentatoris Cruquiani verba (coll. Plut. v. Marii c. 25.) attulit, ita pergit vir doctissimus:

Lassen wir die Zweifel, ob dieser Kunstgriff hauptsächlich Mittel zum Siege gewesen sei, ob er gegen Gallier oder Cimbern angewendet worden sei, so walten doch noch andere Bedenken ob, nämlich: ob die Leser ohne Weiteres die Worte so hätten verstehen können, ob der Dichter auf die doch schon ferner liegende Zeit des Marius habe zurückkommen können, ob er etwas so Speciell in diesem Zusammenhange habe sagen können, endlich ob es überhaupt poetisch sei, hier (wie es zuweilen in den Satiren geschieht), wo der Dichter in einer Weise spricht, die sich über den Ton der Sermonen erhebt, ihm einen solchen Gedanken beizulegen. Welcher epische Dichter möchte einen solchen Gegenstand wählen? Ich habe mich mit der gewöhnlichen Erklärung niemals einverstanden erklären können. So versuche ich nun eine andere.

Wie Horatius in den oben angeführten Stellen (Od. 4, 2, 39. 4, 49, 44, 2, 43, 47, 3, 8, 23.) von der eigenthümlichen Kampfweise der Parther, Skythen und Mauren spricht und darnach gleichsam symbolisch ihre Niederlagen andeutet, so spricht er auch anderwärts von Waffen, die einzelnen Völkern eigen sind. So Od. 4, 27, 5: *Medus acinaces*, 2, 46, 6: *Medi pharetra decori*, so 4, 22: *Integer vitae scelerisque purus Non eget Mauri laculis neque arcu Nec venenatis gravida sagittis, Fusce, pharetra.* Ferner 3, 4, 35. die pharetrati Geloni, die 2, 9. zu Ende ebenfalls als beritten dargestellt werden; so heisst es 3, 6, 43 ff.: *Paene occupatam seditionibus Delevit urbem Dacus et Aethiops, Hic classe formidatus, ille Missilibus melior sagittis.*

Wenn nun der Dichter an unserer Stelle *fracta pereuntes cuspid* Gallus sagt, so nehme ich diese Worte als allgemeine Bezeichnung eines siegreichen Kampfes gegen die Gallier, die dadurch als die Besiegten dargestellt werden, dass ihre Waffen zerbrochen, sie also wehrlos sind, eben so wie es vom Parther und Mauren heisst, er sei vom Pferde herabgeworfen, oder vom Skythen, sein Bogen sei nicht mehr gespannt, sondern schlaff. Warum aber in allgemeiner Bezeichnung *cuspid* gebraucht sei, lässt sich wohl auch erklären. Unter den Waffen der Gallier nennt Caesar *bell. gall. 4, 27.* (siehe daselbst Schneider) eine Art Wurfspiesse *mataras*, die ihnen eigenthümlich gewesen sein müssen. Dafür spricht namentlich die Stelle des auctor ad Herennium 4, 32: *denominatio est, quae a propinquis et finitimis rebus trahit orationem, qua possit intelligi res, quae non suo vocabulo sit appellata. Id aut ab inventore conficitur, ut si quis*

de Tarpeio loquens eum Capitolinum nominet; aut ab invento, ut si quis pro Libero vinum, pro Cerere frugem appellet: aut ab instrumento dominum, ut si quis Macedonas appellarit hoc modo: Non tam cito sarissae Graecia potitae sunt: aut idem Gallos significans dicat: Nec tam facile ex Italia materis Transalpina depulsa est etc. *Ferner erwähnt Caesar ibid. 3, 4. gaesa, Wurfspere, die, wiewohl sie auch andern Völkern zugeschrieben werden (siehe die gelehrte Bemerkung Schneider's zu der Stelle), doch vorzugsweise gaesa Alpina heissen. Daher ist es auch wahrscheinlich, dass das Wort goesati, wie ein gallisches Volk genannt worden sein soll, ein Appellativum sei und die gaesa tragenden Gallier bezeichne. (Siehe Pauly Real-Encyclop. III. S. 375. vergl. Grimm deutsche Gramm. I. S. 94. Anm. der 2. Ausgabe, S. 94. der 3.) Noch eine dritte Art von Wurfspeilen erwähnt Diodor. 5, 30: προβάλλονται δὲ λόγχα, ἃς ἐκείνοι λαγκίας καλοῦσι πηλ. Vergl. Pauly III. S. 646. Wenn nun auch die Gallier nicht bloss Wurfgeschosse als Waffen führten, so scheinen diese doch als Hauptwaffen vorzugsweise genannt werden zu können, obgleich kein Wort gebraucht wird, was auf gallische Waffen ohne Weiteres hinwiese, wie gaesa, matarae.*

SATIRA II.

Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo, —

II. Tenuis et simplex victus, quo veteres Romani inde ab urbe condita per quinque secula usi erant, Horatii aetate in his corruptis civium suorum moribus plane evanuerat. Cfr. Vellei. 2, 1. Karthaginis excidium, Graecia voluptatum omnis generis magistra et Asia opulentissima subactae, Orientis gazae Romam deportatae incredibilem luxuriam et molliem apud victores pepererant. Sed ut plerumque contrariis vitis genus humanum ab utraque parte simul urgeri solet, ita in hac communi fere prodigientia non delinuerunt, qui nimiam parsimoniam atque adeo sordidam avaritiam consecrarentur. Nulla res magis poetae, seculi vitia emendaturo, cordi esse debuit,

quam haec ipsa labe; sed cum Maecenatis et virorum huius similitum convictorem parum deceret censoria severitate in hoc genere uti, sub Ofellae, rustici Romani, persona praecepta tradit, qui, nullus philosophi doctrinae addictus, perversis aetatis suae hominibus veterem illam abstinentiam et frugalitatem liberrimo gravissimoque sermone commendat, quam virtutem ipse optimam adiutricem expertus erat ad beate vivendum et vel totius rei familiaris iacturam aequo animo ferendam. ZELL ex HENR. Scripta videtur haec satira a. u. c. 747. Kirchnero, a. 749. Grottefendio, a. 720. Frankio.

4. 2. boni Cfr. Sat. 2, 6, 84. et 95. Epp. 2, 2, 37. Nihil languis-

Nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofella
 Rusticus, abnormis sapiens crassaque Minerva, —
 Discite non inter lances mensasque nitentes,
 Cum stupet insanis acies fulgoribus et cum 5
 Acclinis falsis animus meliora recusat,
 Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?
 Dicam, si potero. Male verum examinat omnis

SAT. II. 2. *quem* quattuor Pottierii, LCl. — *Ofella* corr. S, unde Bentleii conjecturam, nunc firmatam, secutus sum et hic et vv. 53. 112. 133.: *Ofellus* bep et pr. S, LCl, Bentleyus in contextu, FMJ.

dius est altera lectione *bonis*, orta ex geminatione litterae *s* in verbo *sit*. — *Nec meus*] Primus versiculus cum habeat loci communis colorem, statim sese eo excusat, quod sermo hic sit rustici Romani, quem maxima deceat simplicitas. — *quae*] Altera lectio *quem* manifesto orta est ex mera accommodatione ad v. *sermo*. Ceterum argumentum ac sententias se desumpturum dicit ab Ofella, easque suo modo expressurum; cfr. imprimis v. 112. Ofellam autem ipsum loquentem inducit demum v. 116. — *Ofella*] Lectio *Ofellus* librariis debetur, quibus terminatio *a* in viro falsa videretur; sed non meminerant gentis Romanae nomen esse debere *Ofellius*, ut est *Ofellius* apud Grat. 463, 2. Contra *Lucretius Ofella* memoratur a Velleio 2, 27. aliisque. Videtur fuisse vicinus et familiaris Horatii iuvenis, vir sapiens natura atque insita virtute, cuius candor grataque simplicitas iuncta cum insigni lepore satis festive opponitur Stoicis illis aretalogis, quales erant Crispinus et Damasippus. Haud dissimilis est ille *Fabianus*, non ex his *cathedrariis philosophis*, sed ex

veris et antiquis. Seneca de Brev. vit. 10.

3-6. *abnormis*] «prorsus diversus a norma illa, quam vulgus statuit illis, quos philosophos nominare solet; Ofella enim nulla certa secta et disciplina nutritus, sed a natura edoctus erat, quid verum rectumque esset.» — *crassaque Minerva*] «longe distans a subtilitate illa saepe perversa, quam affectare solent philosophi.» Proverbium *crassa, pingui Minerva* (Cic. Lael. 3, 19.) a textura rudi repetitum est. — *lances*] aureas et argenteas, *mensas* marmoreas vel citreas; utraque autem *nitent* et proprio splendore et tersae a servis. Iunctum utrique nomini est *ἐπίθετον*, ut v. 93. *grandes rhombi patinaeque*. — *Cum stupet* cet.] «cum oculis (*acies*) fulgore illo incredibili praestringitur.» — *insanis*] «nimis magnis.» Aca. — *Acclinis*] vox rara et poetica (Virg. Aen. 10, 835.), formata ut *inclinis*, *reclinis*, saepe confunditur cum v. *acclivis*; h. l. tropice «inclinatus, propensus ad falsa probanda.»

7-13. *hic*] «in familiari hoc nostro circulo, et quidem ante cibos appositos.» — *impransi*] «so-

Corruptus iudex. Leporem sectatus equove
 Lassus ab indomito vel, si Romana fatigat 40
 Militia assuetum graecari, seu pila velox
 Molliter austerum studio fallente laborem,
 Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco;
 Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
 Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno 45

44. *expulerit* cum Excerptis Bodl. Bentleius.

brii, priusquam vina et cibi mentis aciem hebetarunt.» — *Leporem*] Grata negligentia aliquantum intricatae sunt sententiae pro vulgariibus his: «Venatione et equitatione, aut, si hae corporis exercitationes vere Romanae tibi minus placent, pilae vel disci ludo fatigatus ubi eris, tunc esuriens sperne (si potes; sed non poteris) cibum ac potionem vilem.» — *si Romana fatigat* cet.] Similiter opponuntur Romanorum ingenuorum equitationi et venationi trochus et alea Graecorum Od. 3, 24, 34. — *Militia*] Venatio ab Aristide Orat. 2. p. 25. *μῦθον πολεμικῆς τέχνης* vocatur. Epp. 4, 2, 65: *venaticus* — *Militat* in silvis *catulus*. Cic. de N. D. 2, 64, 461: *Iam vero immanes et feras belluas nanciscimur venando, ut et vescamur iis et exerceamur in venando ad similitudinem bellicae disciplinae*. Plin. Paneg. 81: *Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu* cet. — *graecari*] «Graeco, id est, molliore modo vivere corpusque exercere;» sic *pergraecari* est «per totam noctem potare,» Plaut. Most. 4, 4, 21. *congraecare*,

«potando consumere,» Plaut. Bacch. 4, 4, 94. — *seu pila velox* cet.] «Totus hic locus videtur claudicare. nam primum in his verbis *seu pila velox* subintelligendum seu sumendum *ἀπὸ τοῦ χοίρου te agit*; deinde post hunc versum *Molliter aust. st. f. l.* subintelligendum *Ludo pila*, ut respondeat ei, quod sequitur, *pete cedentem aëra disco.*» LAMB. Praeterea anacoluthia est in eo quod verba *pete c. aëra disco*, quae per particulam *vel* cohaerere debebant cum participiis *sectatus* et *lassus*, ab his longiore intervallo separata sententiae intermediae apodosin efficiunt. — *Molliter* cet.] «dum studium huius ludi grato modo efficit, ut ne sentias quidem, quam gravis per se sit labor ille.» — *agit*] «ducit, allicit,» *anzicht*. — *pete* cet.] «hoc modo te exerce.» Addita autem *cedentis aëris* imagine vitat pedestris or. colorem: «hude disco.» Ovid. in Ibide 387: *Aëra si misso liquidum iaculabere disco.*

44-48. *extuderit*] pr. «tundendo removerit, cum vi excusserit,» ut Seneca Epist. 149: *natura -- necessitati fastidium excussit*; verbum longe efficacius quam eiusdem gloss. *expulerit*, quod praetulit Bentleius, quia verbo *extundere* eam tantum-

Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
 Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
 Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas aut
 Qui partum? Non in caro nidore voluptas
 Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere 20
 Sudando; pinguem vitis albumque neque ostrea
 Nec scarus aut poterit peregrina iuvare lagois.

modo significationem tribuebat, quam habet apud Virg. Ge. 4, 433: *Ut varias usus meditando extunderet artes.* — *Hymettia* cet.] «mulsum prae-
 paratum ex dulcissimo melle Attico (Od. 2, 6, 14.) et vino generosissimo, spreto mulso mixto ex vino et melle communi.» Macrob. Saturn. 7, 42: *Mel et vinum diversis aetatibus habentur optima: mel, quod recentissimum, vinum, quod velustissimum; unde est et illud proverbium, quo utuntur gulones, mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno.* Conf. Sat. 2, 4, 24. — *Foris est* cet.] «Quando abest promus condus, cellarius, adeo ut meliores cibos tibi ex penu promere vel obsonari nequeat.» — *atrum*] ut Od. 3, 27, 48: *ater Hadriae - sinus.* — *Defendens pisces*] «mare agitur procellis, propter quas nemo nunc piscari potest.» — *hiemat*] *χειμάζεται.* Seneca Epist. 144: *Dixit Salustius: aquis hiemantibus.* Arruntius (eius simia) in primo libro belli Punico ait: *Repente hiemavit tempestas.* — Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Similiter Pers. 6, 7: *hibernatque meum mare.* — *Latrantem stomachum*] Hom. Odyss. η, 216: *Οὐ γὰρ τι στυγερόν*

ἐπὶ γαστέρι κέντερον ἄλλο. Horatius *iratum ventrem* vocat Sat. 2, 8, 8, 18-22. Unde cet.] «Unde effici et acquiri hoc putas, ut tantam vim tam tenuis et vilis cibus habeat?» *Wie und woher wohl käme doch das?* Voss. — *in caro nidore*] «in grato odore atque ὄρεξιν exultante, qui ex cibis pretiosis oritur.» Sat. 2, 7, 38: *nasum nidore supinor.* — *Tu*] Cfr. Od. 4, 9, 46. — *pulmentaria*] a v. *pulpa*, non *pulle*, obsonia grata. «Hoc autem Socrates primus ait, qui cum ad noctem usque spatiaretur, interrogatus a quodam, cur hoc faceret, respondit: Ὅσον σπανάω, hoc est, Pulmentarium quaero.» Schol. — *pinguem vitis*] «luxurie tumidum.» Conf. v. 77: *corpus onustum Hesternis vitis.* — *albus color* est hominis vitam mollem atque umbratilem degentis, *ἐσχαίτρος καὶ ἄτος*, cui ἡλιωμένος, sole adustus, opponitur? Seneca Epist. 122: *Non speciosior illis (luxuriosis) quam morbo pallentibus color est: languidi et evanidi albet, et in vivis caro morticina est.* — *ostrea*] bisyllabum. Conf. Sat. 1, 8, 43. — *scarus*] piscis pretiosus, sed ignotus. *Meerbrassen* Voss; alii *Lippisch*. Cf. Epod. 2, 30. — *lagois*] avis le-

Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin
 Hoc potius quam gallina tergere palatum,
 Corruptus vanis rerum, quia veneat auro 25
 Rara avis et picta pandat spectacula cauda;
 Tamquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris ista.
 Quam laudas, pluma? Cocto num adest honor idem?
 Carne tamen, quamvis distat nil, hac magis illa.
 Imparibus formis deceptum te patet. Esto: 30

29, *illam* bS et aliquot Torrentii. — 30, *patet*] *petere* unus atque alter Cod. Torrentii, S superscr. *patet*, corr. b (fuerat *patet*) et

porini coloris.» Ponen. Fortassis eadem est cum avi Alpina, quae a Plinio (H. N. 10, 68.) *tagopus* dicitur, praecipuo sapore. *Pedes leporeno villo nomen ei hoc dedere, cetero candidae, columbarum magnitudine.* (Schneehuhn. Voss.)

23-28. *Vix tamen eripiam* cet.] «Aegre tamen, scio, quamvis validis argumentis usurus, id abs te obtinebo, ut apposito in mensa pavone gallinam praeferas.» Pavones autem Q. Hortensius primus in mensis apponere docuit Romanos. Cfr. Sat. 4, 2, 116. Cic. ad Fam. 9, 20, 2: *Sed vide audaciam: etiam Martio coenam dedi sine pavone.* Verbo *ponere* eadem qua hic significatione usus est poeta etiam Sat. 2, 4, 14, 2, 6, 64, 2, 8, 91. — *tergere*] comice de grato sapore, quo palatum permulctetur. — *vanis rerum*] Od. 4, 42, 49: *amara curarum.* Sat. 2, 8, 83: *ficta rerum.* — *picta pandat spectacula cauda*] «expansa cauda pulcherrimos suos colores ostendat spectatori eumque delectet.» — *tamquam ad rem attineat quidquam*] scil. caritas et penarum nitor. — *Cocto*] «Cocto pavoni num manet eadem pulchri-

tudo, quae fuerat vivo? Minime vero.» — *num adest*] De hoc hiatu in voce monosyllaba vid. Schneider *Lat. Gramm.* I. p. 453 sq. — *honor*] «species nitida.»

29, 30. *Carne tamen* cet.] «Non vesceris illa pluma splendoris plena; tamen carne pavonis, quamquam nihil differt a gallinae carne, magis vesceris s. vesci cupis s. tergere palatum vis quam carne gallinae.» — *distat nil*] «nihil interest inter pavonis carnem et gallinae.» Cf. Sat. 2, 3, 240. — *hac magis illa*] «pavonina magis quam gallinacea.» De omitta particula *quam* conf. Od. 4, 13, 20, 4, 44, 43. — *Esto*] Conf. Sat. 2, 3, 65.

31-33. *Unde datum sentis* cet.] «Verum unde tibi concessum, *δρατὸν*, est, ut sapore distinguas cet?» Imitatus est Persius 5, 124: «*Liber ego.*» *Unde datum hoc sentis, tot subdite rebus.* — *lupus*] *λύβραξ*, *Macer wolf.* — *Tiberinus* cet.] Macrobius Saturn. 2, 42. maximo apud prodigos honore fuisse tradit Tiberinum lupum, et quidem eum, qui inter duos pontes captus est: ad quod demonstrandum utitur et ver-

Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto
 Captus hiet, pontesne inter iactatus an amnis
 Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem
 Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
 Ducit te species, video: quo pertinet ergo 35
 Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
 Maiorem natura modum dedit, his breve pondus.
 Ieiunus raro stomachus volgaria temnit.

pr. c. (*palet* corr. c.) — 38. Versus hic suspectus Benseio ad A. P. 337.

bis Titii pro lege Fannia (--- *bonumque piscem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit.*) et versibus Lucilli Sat. 4, 5 (Gerl. p. 44): *Ilum sumina ducebant atque altitium lanx: Hunc pontes Tiberini duo inter capti catillo.* In lupo igitur tria saporis genera distinguebant lurcones: lupos captos inter duos pontes, id est, sublicium et senatorium, ut ait Fea, inter quos Cloaca maxima sordes antiquae Urbis egerebat, quibus pisces alliciebantur, vel, ut alii volunt, inter sublicium et Fabricium; lupos captos ad Tiberis ostia; lupos in alto mari captos, qui pessimi erant. — *hiet*] «pisces statim, cum capiuntur, hiant.» SENO. Etiam, puto, in mensis appositi. — *iactatus*] Columella R. R. 8, 46, 4: *Docta et erudita palata fastidire docuit* (Marcus Philippus) *fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigasset.* — *amnis* — *Tusci*] Tiberis, qui in Etruria oritur.

34-36. *tril. Mullum*] Est *τριγλῆ*, Italis etiamnunc *triglia*. (*Rothbart, Schmeerbutte*, aliis *Häringskö-nig*.) Plin. H. N. 9, 30: *Ex reliqua nobilitate* (post scarum) *et gratia*

*maxima est et copia nullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exsuperant. Trilibrem autem memorat, ut qui hoc pondere rarissime capiuntur; sex librarum vero erat portentosus ille Domitiani apud Iuven. 4, 43. — in singula cet.] «quem pro conviviarum numero» (hoc enim inest in v. *singula*) «in plures portiones disseces, quas eadem coena tuis convivis apponas,» non ut pisces quidam minores integri a singulis convivis comedi solent. — *Ducit*] «moveret atque allicit, ut fieri solet.» — *quo pertinet cet.]* «Cur ergo magnitudinem laudas in mullo et reprehendis in lupo? Quia scilicet in utroque te delectat, quod est rarius.» COMM. CRUC. — *illis*] sane ad voc. *lupos*, etsi propius, refertur, contra quam alii rati sunt. Recte Iahn (ad Epp. 4, 47, 49.): «nulli hi et lupi illi dicuntur, quoniam poeta magnorum mullorum amorem carpit. Mulli igitur sunt potior res et magis quam lupi ad poetam pertinent.» — *breve pondus*] Pers. 5, 424: *brevis* — *semuncia*.*

38-40. *Ieiunus cet.]* Construe: *Stomachus raro ieiunus* (semper satur)

Porrectum magno magnum spectare catino
 Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos, 40
 Praesentes Austri, coquite horum obsonia. Quamquam
 Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
 Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus
 Atque acidas mavolt inulas. Necdum omnis abacta
 Pauperies epulis regum; nam vilibus ovis 43
 Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem

42. male c, uti volebat Doering.

contemnit cibos vulgares. — Porrectum] Quivis hoc legens supplebat *multum*. Ceterum consulto quattuor spondeis usus est, ut exoptatum piscis pondus et magnitudinem exprimeret. — Vellem] ἐβουλόμην ἄν, non βουλόμην ἄν. «Vellem, si fieri posset, sed vix fiet.» — Harpyiis digna] «non homine, sed monstris voracissimis digna.»

40-44. At vos cet.] «Sed utique heluones isti hanc poenam merentur, ut Austri calor putrefaciat pretiosos eorum cibos.» At indignantis est, atque saepenumero in votis execrationibusque concitati affectus indicium praebet. — Praesentes] «quasi numina omnem suam vim exserentes.» Conf. Od. 4, 35, 2. — Quamquam cet.] «Corrigit se, quasi frustra Austros invocaverit, cum luxuriosis sit necesse suas putere epulas atque delicias, quantumvis sapidas, propter satietatem et affluentiam.» Comm. Caes. — Putet] «fastidium parit, quasi puteat.» — rhombus] ῥήμματα, Butte. — mala copia] «prava, quae facit, ut stomacho laboremus.» — quando]

«quandoquidem, quoniam»; nam tempus significatur statim part. cum. — rapula] Radieschen. — acidas-inulas] «non quia *acida* est haec herba, sed quod, eum coquitur, aceto conditur. Inula autem genus est olerum.» Aca. (ἐλέγιον, *Alant*.) *Amaras* vocat Sat. 2, 8, 54.

44-46. Necdum cet.] «Quamquam cibi naturales et simplices non prorsus removeri potuerunt a divitum epulis; nam ovis atque oleis etiam nunc utuntur coenarum initio.» (Oleae enim cibi cupiditatem excitant; *nigrarum* autem de conditura praecepit Colum. 42, 50 et 51.)

46-49. «Praeterea variat semper luronum de cibis pretiosis iudicium; sic acipenser (*Stör*) apud antiquos piscium nobilissimus (Plin. H. N. 9, 27.) iam minoris aestimatur (quamquam *nobilem* vocat etiam Ovidius *Halieut.* v. 432.); contra *rhombus* (Sat. 4, 2, 446.) tum neglectus nunc quaeritur.» — Haud ita pridem] «Lucilli tempore, circiter ante hos LXXX. annos.» — Galloni praeconis] «Galloni praeconis primus acipenserem piscem suae

Galloni praeconis erat acipensere mensa
 Infamis. Quid? tunc rhombos minus aequora alebant?
 Tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
 Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo 50
 Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
 Parebit pravi docilis Romana iuventus.
 Sordidus a tenui victu distabit, Ofella
 Iudice; nam frustra vitium vitaveris illud,

48. *aequor alebat* bS, Pottierii plerique, LCl. — 53. *Ofella*] Vide ad v. 2.

mensae apposuit, quare eius mensa etiam a Lucilio taxatur. COMM. CAUC. Lucilli versus servavit Cic. de Finn. 2, 8, 24: *O Publi, o gurgis, Galloni: es homo miser, inquit; Coenasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum (quom) decumano. — erat]* Huius v. ultima syllaba vi caesurae producit. Conf. Sat. 4, 4, 82. 4, 5, 90. — *tuto - nido]* quia pulli earum nondum pro deliciis habebantur.

50-52. *auctor - praetorius]* Ex Scholiastis inter se collatis Interpretes antiquos haec adnotasse compertum habemus: «Asinium quendam vel Sempronium Rufum praetorium instituisse, ut ciconiarum pulli manducarentur; quare, inquit, cum in praetura petenda repulsam tulisset, tale epigramma meruit: *Ciconiarum Rufus iste conditor! Hic est duobus elegantior Plancis: Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.*» Quodsi re vera praeturae repulsam tulit, ironice praetorius dicitur h. l. infelix praeturae petitor. Verum res est prae-

sus incerta. — *mergos]* *Taucher*, «quos propter durissimam carnem et rancidum ex piscibus, quibus vescuntur, saporem nemo nunc edit.» — *edixerit]* tamquam praetor. Conf. Epp. 4, 49, 40. — *Romana iuventus]* «generosa illa et magnanima», non sine comi quadam ironia, quae elucet vel ex sono exitus epici. Eannius p. 133. Hessel: *Optima cum pulchris animis Romana iuventus.* Conf. Od. 4, 4, 46.

53-56. «Verum cum invehor in nimias epularum delicias, non propterea sordidum victum commendo, sed simplicem. Sordes enim non minus fugiendae sunt quam profusio.» — *Sordidus a tenui victu]* «Eadem (qua Graeci) libertate poetae Latini primario nomini formam secundarii reddunt partim metri ergo, partim variandae constructionis: Lucr. 4, 803: *sic aliis aliae rebus vertuntur.* Id. 2, 470: *mixta aspera levibus principiis*, et h. l. Horatius.» LONCEK ad Soph. Aiac. p. 204. Ed. alt. Conf. A. P. 273. — *Ofella Iudice]* «iudice sapiente, qualis fuit, quem memo-

Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
 Cui Canis ex vero dictum cognomen adhaeret,
 Quinquennes oleas est et silvestria corna,
 Ac nisi mutatum parcat defundere vinum et,
 Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
 Ille repotia, natales aliosve dierum

55

60

55. *pravus* ex uno Cod. Bersmanni Benteleus et M. — 56. *dictum* nostri et Benteleiani omnes, LJJ: *ductum* e Cod. Blandin. antiquiss. C., Benteleus (coll. Ovid. Fast. 4, 467.), FM. — 58. *diffundere* bSp.C.

ravi, Ofella.» — *pravum detorseris*] ut Salustius *transvorsum agere* dixit Iug. 6. et 44. Est: «si alio te ita detorseris, ut pravus fias.» Eodem h. l. schemate usus est atque Hom. II. β, 446: *Ἐπτόρεον δὲ χιτῶνα περὶ στήθεσσι δαίξαι Χαλκῶ ῥογαλέον.* — *Avidienus*] avarus aliquis ignotus; nomen fictum non est, ut volunt nonnulli, ridiculi causa ductum a v. *avidus*, quod primae syllabae quantitas non concedit. — *Canis*] propter immunditiam ac sordes. — *ex vero*] ex ipsa eius vita, qualis re vera erat. Sal. Iug. 78: *quibus nomen ex re inditum.* Plaut. Stich. 1, 3, 88: *Nunc Miccotrogus nomine ex vero vocor.* — *dictum*] ut *καλεῖν*, *ἐπωνομάζειν*, *λέγειν ὀνομάτιν*. Liv. 1, 4: *Stirps virilis, cui Ascanium parentes dixere nomen.*

57–62. *Quinquennes oleas est*] «Oleas rancidas et putridas edit.» Ultra annum servari vix possunt. — *mutatum*] vappam, οἶνον ἐκτροπίαν. — *parcat*] «propter parcimoniam nunquam aliud vinum nisi vilissimum bibit.» — *defundere*] ex cado in crateram atque ex hac in pocula. — *Cuius odorem olei*] «oleum, cuius odorem cet.» ca-

dem attractione, qua Terentius: *Populo ut placerent quas fecisset fabulas*, Virgilius: *Urbem quam statuo vestra est*. Conf. Epod. 2, 37. — *licebit* — *celebret*] Ovid. Metam. 14, 355: *Non tamen effugies, vento rapiare licebit*, Si modo me novi. Conf. Epod. 43, 49. — *repotia*] «Postridie nuptias apud novum maritum coenatur, quia quasi reficitur potatio.» Festus et Porpn. Contra Acron: «*Repotia* dicuntur septimus dies, quo solet nova nupta redire ad parentes suos.» (*Nachtrinken*, *Nachfeier*.) — *albatus*] ut solebant diebus festis induere togam recens cretatam. Cic. Vatin. 43, 34: *cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatus esset.* — *cornu-bilibri*] «Cornu, quod sextarium capit. Habent enim propolae cornua, quae hanc olei tenent quantitatem.» Comm. Cruq. Non ex elegantiore aliqua ampulla olearia, sed ex villi cornu ipse, ne puer nimis fortasse olei profundat, hoc guttatim olei infundit, contra veteris aceti, quod nullus est pretii, largus esse solet. — *Caulibus*] brassicae. Cato R. R. c. 456: *Brassica est, quae omnibus oleribus antistat. Eam esto vel coctam vel crudam. Crudam si edes, in acetum intingito.*

Festos albatuſ celebret, cornu ipſe bilibri
 Caulibuſ inſtillat, veteriſ non parcuſ aceti.
 Quali igitur victu ſapienſ utetur, et horum
 Utrum imitabitur? Hac urget lupuſ, hac caniſ, aiunt.
 Munduſ erit, qua non offendat ſordibuſ, atque 65
 In neutram partem cultuſ miſer. Hic neque ſerviſ,
 Albuti ſeniſ exemplo, dum munia didit,

65. qui bSep, omneſ Bentlei et Pottierii, LCL.

64-66. *horum Utrum*] «hominemne guloum, an ſordidum?» — *aiunt*] Significat eſſe locutionem proverbialeſ. (Gr. τὸ λεγόμενον.) Apul. Metam. 2, 7: *et, quod aiunt, pedibus in ſententiam meam vado.* — *Munduſ*] «Homo ſapienſ munduſ atque eleganſ (quae voce. iungit Cicero Orat. 23, 79.) erit eatenuſ, qua convivuſ nunquam ſordibuſ nauſeam faciat: hoc ſufficit; nimiam lautitiam vitabit.» Varro apud Gell. 43, 44: *Dominiuſ conuiuſ eſſe oportet non tam lautuſ quam ſive ſordibuſ.* — *qua*] Haec lectio in pleriſque Codd. depravata in *qui* ſatiſ firmatur a Codd. Blandin. et Acroniſ ſcholio: «*qua*, deeſt ratione, i. e. quatenuſ non erit ſordiduſ.» — *In neutram partem*] «neque in luxuriam nec in avaritiam erit miſer cultuſ» (genitiuſ), id eſt, «quod ad totam vitae externae rationem attinet;» quae conſtr. vv. *felix* et *miſer* in exclamationibuſ proprie uſitata (Sat. 4, 9, 44: *cerebri felicem!* Plin. Paneg. 58, 5: *miſeroſ ambitioniſ!*) hinc tranſiit etiam in ſedatam orationem. Etenim non minus miſer eſt, qui luxuriae dedituſ in multiſ et moleſtiſ ſemper verſatur negotiis, quam avaruſ,

qui ſibiſmet ipſi omnia vitae comoda denegat. (*Cultuſ* eſt voc. medium: «tota vivendi ratio, ſive parcior, ſive luxuſ propior eſt.» Illam parciorem autem vocat *necceſſarium cultuſ* Rutiliuſ Lupuſ 2, 46.)

67-69. *Albuti*] Acro: «Albutiuſ quidam luxurioſuſ, quando mittebat ſervuſ ſuoſ ad obſonia comparanda, mortem eiſ minabatur, niſi pro voluntate eiſ compararent.» Alias, «Albutiuſ cum convivaretur, ſerviſ ſuiſ officia distribuere et antequam aliquiſ eoruſ peccaret, caedebat eoſ, dicenſ vereriſ ſe, ne, cum peccaſſent, caedere illi poſtea non vacaret.» Porphyriuſ: «Hic eſt Albutiuſ, qui et avaruſ et eleganſ convivioſum apparator ſaevuſ eſt habituſ in ſervuſ; qui ob cupiditatem nimiam habendi alienam uxorem ſuam veneno necavit.» (Cfr. Sat. 2, 4, 48.) — *didit*] V. antiquuſ et poeticuſ *didere* idem fere ac «dividere, distribuere.» Hoc dicit: «Dum ſervuſ ſuū quemque munuſ ad menſam obire iubet, quia ipſi nimis lenti videntur, deſaevit eoſque male mulcat; qua iracundia et ſibi et convivuſ coenae gaudia corrumpit.» Seneca de Brev. vitae 42: *quanta ce-*

Saevus erit; nec sic ut simplex Naevis unctam
 Convivis praebebit aquam; vitium hoc quoque magnum.
 Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum 70
 Afferat. Imprimis valeas bene: nam, variae res
 Ut noceant homini, credas memor illius escae,
 Quae simplex olim tibi sederit; at simul assis
 Miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
 Dulcia se in bilem vertent stomachoque tumultum 75
 Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
 Coena desurgat dubia? Quin corpus onustum
 Hesternis vitiiis animum quoque praegravat una

leritate signo dato glabri ad ministeria discurrant. — nec sic cet.] «Ex altera parte non minus offendit convivor negligens, ut Naevis, homo ignotus, neque avarus nec luxuriosus, ut olim varie explicabant, sed, ut ait, simplex, qui propter nimiam animi bonitatem servos etiam desides ac pigros non castigat.» — *unctam*] *feltig*; «in unctis s. sordidis calcibus.» SCHOL. Conf. Sat. 2, 4, 78. — *praebebit aquam*] Vid. ad Sat. 4, 4, 88.

72-81. *Ut*] «quomodo, quomodo pere.» Conf. Cic. p. Mil. 24, 64. — *sederit*] «quieverit, nullos in ventriculo tumultus excitarit nec nauseam fecerit.» Similiter de animo Seneca Epist. 2: *Certis ingeniis immorari et innutriti oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Mox opponitur cibus, qui statim sumptus emittitur. — conchyliis*] Omnes fere conchulae, teste Celso 2, 28 et 29., facile intus corrumpuntur alvumque movent. — *tumultum*] Seneca Epist. 95: *incon-*

stans variusque ex discordi cibo morbus est. — *Lenta pituita*] «phlegma ventriculi et intestinorum.» Plin. H. N. 20, 7; *Lentitiam pituitas digerunt* (lactucae). Vox *pituita*, cuius prima syllaba producit, tribus syllabis efferenda est, ut Epp. 4, 4, 408. — *Coena desurgat dubia*] in prosa or. «surgat de coena dubia,» qui Terentianus est iocus. Phorm. 2, 2, 28: *P. Coena dubia apponitur. G. Quid istuc verbi est? P. Ubi tu dubites, quid sumas potissimum. — vitiiis*] «intemperantia,» Cfr. v. 24. — *praegravat*] «onere suo deprimit.» — *affigit humo*] «adeo ut mens hebetata suo officio fungi nequeat, rebus villibus quasi adhaerens.» Seneca de Brev. vitae 2: *Urgentia circumstant vitia undique; nec resurgere aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos et in cupiditatibus infixos premunt.* Lectio *affigit* significat: «cum vi atque impetu illidit,» id quod h. l. aptum non est. — *divinae p. aerae*] Pythagoreorum et Stoicorum fuit

Atque affligit humo divinae particulam aerae.

Alter, ubi dicto citius curata sopori 80

Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.

Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,

Sive diem festum rediens advexerit annus,

Seu recreare volet tenuatum corpus, ubique

Accedent anni et tractari mollius aetas 85

Imbecilla volet; tibi quidnam accedet ad istam,

Quam puer et validus praesumis, mollietatem, seu

Dura valetudo inciderit seu tarda senectus?

79. affligit tres Pottierii, LC. et Bentleius. — 83. et om. bep et Bentleiani omnes praeter Reginensem.

doctrina, nos ex universa mente divina delibatos animos habere, ut ait Cic. Cat. mai. 24, 78. Seneca Epist. 120: mens dei, ex qua pars et in hoc pectus mortale defluxit. — dicto citius cet.] «corpore brevissima coena refectione statim cubitum it neque in noctem potat.» Formula dicto citius usi sunt etiam Virgilius Aen. 4, 142. et Livius 23, 47., ubi imminuta est interposita particula prope. Conf. Od. 4, 44, 7: Dum loquimur. — praescripta ad munia] «ad necessarias functiones ac solita vitae quotidianae officia.» Schol.

82-87. quondam] «certo tempore, suo tempore.» Virg. Aen. 2, 367: Quondam etiam victis redit in praecordia virtus. — tenuatum] Est fere postarum pro pedestris or. «attenuatum, extenuatum.» Sic tamen etiam Tac. Ann. 15, 63: senile corpus et parvo victu tenuatum. — ubique] «et ubi.» — Accedent anni et tractari cet.] Ex naturali vitae decursu variae desumuntur rationes, cur temperantiae studere de-

beamus; primum, ut corpus re vera recreare possimus, si recurrit sollemne anniversarium, vel si laboribus extenuati simus; quae quidem magis fortuita dicere possumus, cum etiam die festo parcio-rem victum servare liceat et solitis cibis, non melioribus, reficere vires; deinde transit ad necessitatem, quae in senectute nos commodius lautiusque curare corpus cogit. — tibi quidnam] «tu, qui iam per vegetam iuventutem ante tempus mollietati te dedis, quid postea huic adicere poteris, quando tamen maiorem requiem melioresque cibos vanaque requirit vel adversa valetudo vel senectus?» — puer et validus] His per chiasmum in proximo versu opponuntur Dura valetudo et tarda senectus. — praesumis] «ante tempus sumis, προλαμβάνεις.» Sic praecipere et praesumere voluptatem homonyma sunt ap. Senecam de Brev. vitae 5. — tarda senectus] Vid. ad Sat. 4, 9, 32. Virg. Aen. 9, 640: nec tarda se-

Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
 Illis nullus erat, sed credo hac mente, quod hospes 90
 Tardius adveniens vitiatum commodius quam
 Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
 Heroas natum tellus me prima tulisset!
 Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
 Occupet humanam: grandes rhombi patinaeque 95
 Grande ferunt una cum damno dedecus; adde

93. *Occupet* cp. pr. S, Pottlerii plerique, C, Bentleyus: *Occupat*
 h, corr. S, sex Pottlerii, LfFMJ.

*nectus Debilitat vires animi mutatque
 vigorem.*

89-93. *Rancidum* cet.] Eadem futuri temporis cura, quae vetat, ne quis adolescens senilis aetatis solatia praecipiat, antiquos homines permoxebat, ut in cibis etiam minus sapidis acquiescerent, ne deesset in penu, quod hospiti inexpectato apponeretur. *Rancidus* h. l. est quod Galli vocant *faisandé*, Britanni *high flavoured*. — *Tardius adveniens*] «Inexpectatus ea hora hospiti superveniens, qui iam caedi et coqui porcus nequit.» — *vitiatum*] *anbrüchig* Voss. Opponitur *Integrum*, «recentem (v. 42).» non: «totum.» — *Hos - - Heroas*] Festive sic vocat antiquos rusticos Romanos, ut Virg. Moret. 60. de Simulo: *Ergo aliam molitur opem sibi providus heros*. — *tellus - prima*] Facillima est hyperbole pro *prisca heroum aetate*. Cfr. Sat. 1, 3, 99. et Claudianus in Rufin. 1, 106: *Talem progenies hominum si prisca tulisset, Pirithoum fugeret Theseus*. — *tulisset*] Conf. Sat. 1, 3, 42.

94-96. «Si famae aliquid tribuendum esse existimas (qua de

re minime dubito), scito luxuriam tibi dedecus allaturam esse.» — *Das aliquid famae*] Seneca de Clem. 1, 43: *Principes multa debent etiam famae dare*. Tacit. Ann. 1, 7: *Dabat et famae ut vocatus electusque potius a re publica videretur*. Conf. Epp. 2, 1, 125. — *quae - - Occupet*] Cfr. Virg. Aen. 3, 294: *rerum fama occupat aures*. In prosa or. *accidit ad aures*, et *accidere* absolute apud Livium 24, 61: *fama alibi vox, clamor*] *accidit*. Coniunctivum hic praetuli, cum optime sic explicetur, «utpote quae occupet,» id est, «ideo, quod occupat.» Per indicativum fit locus communis. Porphyrio ad h. l.: «Hoc Antisthenes dixisse traditur. Is enim, cum vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus deditum, ait: Miserum te, adolescens, qui nunquam audisti summum acroama, laudem tuam!» — *patruum*] quorum severitas in proverbio erat. Cfr. Od. 3, 42, 3: *Patruas verbera linguae*. Sat. 2, 3, 88. — *tibi iniquum*] «tibi met ipsi exosum,» ut apud Ciceronem saepe *iniqui mei* mitius est nomen pro

Iratum patrum, vicinos, te tibi iniquum,
 Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
 As, laquei pretium. Iure, inquit, Trausius istis
 Iurgatur verbis; ego vectigalia magna 400
 Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
 Quod superat, non est melius quo insumere possis?
 Cur eget indignus quisquam te divite? Quare
 Templa ruunt antiqua deum? Cur, improbe, carae

99. *Aes* cp,tF.

inimicis. Conf. Od. 4, 2, 47, 4, 40, 45.

99-102. *As, laquei pretium*] Lucian. Tim. 20: Ἐγὼ δὲ τοι πολλοὺς ἀνὰ πλεῖστον ἔχομαι σοὶ χρεῖς μὲν οὐδὲ ὀβολόν, ὥστε πρῆσθαι βρόχον, ἐσχηκότας, ἀντὶ δὲ τῆμερον πλουσίους καὶ πολυτελεῖς κτλ. «Placet potius as ex Blandiniis et nostris aliquot, ut unum nummulum indicet, quam *aes*, quod summae incertae est. Lucianus itaque *obolus*, Noster *assem*, Plautus (Pseud. 4, 4, 86 sq.) *drachmam*, certum omnes nummulum pro laquei pretio nominarunt.» BENTL. — *inquit*] Cfr. Sat. 4, 4, 79. — *Trausius*] decoctor ignotus. — *Iurgatur*] «ob-iurgatur, vituperatur.» — *vectigalia*] h. l. privati redditus, ut Od. 3, 46, 40. Cic. de Offic. 2, 25, 88: ut gloria divitiis, vectigalia urbana rusticis (anteponantur). — *tribus amplas regibus*] «quae si inter tres reges dividerentur, tamen quisque horum amplā esset fortunā.» — *Ergo*] indignantis est: «cum tantum habeas, nonne est quo melius insumere possis quod superest?» — *superat*] «superabun-

dat tuis usibus.» SCHOL. Cic. Parad. 6, 3, 49: Uter igitur est divitior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat?

103-107. *indignus*] «immeritus; indignus qui eget.» Plaut. Curc. 4, 2, 27: Indignis (quibus male dicatur) si male dicitur, male dictum id esse dico. — *Templa ruunt*] quippe quae per bella civilia diu neglecta sint. Verum, unde in Horatio, qui Carm. 4, 34, 4. *parcum deorum cultorem et infrequentem* semet ipse appellat, tanta haec iam a. 720. templorum cura? Mera haec simulatio esse non poterat, non magis quam Carm. 3, 6, 4: *Delicta maiorum immeritus lues, Romane, donec templa refeceris*, cet. Sed, si quid divinare hac in re licet, quidni dicamus, Horatii animum, et pulchri ipsius peritum spectatorem et verae dignitatis Romanae aestimatorem sincerum, saepissime laesum esse templorum per bella domestica partim delurpatorum, partim dirutorum, tristissima facie, atque ex animi sententia optasse, ut tandem restituerentur, sperasse quoque id factum iri a Caesare Octaviano? quod in-

Non aliquid patriae tanto emetiris acervo? 105
 Uni nimirum recte tibi semper erunt res.
 O magnus posthac inimicis risus! Uterne
 Ad casus dubios fidel sibi certius? Hic qui
 Pluribus adsuerit mentem corpusque superbum,
 An qui contentus parvo metuensque futuri 440
 In pace ut sapiens aptarit idonea bello?
 Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellam
 Integris opibus novi non latius usum

406. *recte tibi* LCI: *rectae tibi* bScp, *tibi recte* e Codd. Bentleius, M., *tibi rectae* F. — *erunt* *eunt* N. Heinsio auctore Bentleius, M. — 442. *Ofellam*] Vid. ad v. 2. — 443. *tantus* unus Feae a sec. m., ut volebat H. Stephanus; *laetius* N. Heinsius.

ceptum reapse hic maxime a. 726. strenue exsecutus est. Cfr. Sueton. Octav. 30. — *improbe*] «insatiabilis.» — *patriae*] «pecunia eroganda in opera publicae utilitati inservientia, porticus puta, vias, exsiccandas paludes;» qualia opera non sine callido consilio principibus viris imponere solebat Octavianus. — *nimirum*] «Quod in ironica oratione saepe fit, ut ea, de quibus quaerendum sit, occupemus affirmatione, id etiam per *nimirum* exprimitur. Ita orationis forma similis est interrogationi.» Haseb. Turs. IV. p. 207. — *recte tibi erunt res*] Haec lectio praestat. Conf. v. 420. Sat. 2, 8, 49. Dolabella apud Cic. ad Fam. 9, 9, 4: *rectissime sunt apud te omnia.* — *posthac*] «cum patrimonium omne per luxuriam consumpseris.» Acr. — *risus*] «risus argumentum, gall. la risée.» Ovid. Fast. 4, 437: *At deus (Priapus) — Omnibus ad Lunae lumina risus erat.* — *Uterne*] ne superadditur pronomini interrogativo, ut Sat. 2, 3, 295. 347.

408-445. *casus dubios*] «vitae ca-

lamitates,» ut *tempora dubia* Od. 4, 9, 36. — *adsuerit*] «assuefecerit.» Cfr. Sat. 1, 4, 103. — *superbum*] refertur etiam ad v. *mentem*. Idem fere est ac «luxurians», sive *maïvis*, «ἐξαρτητός.» — *In pace cet.*] «in rebus secundis sese aptarit, prae-pararit, adversis.» — *puer*] certe a. u. c. 712.; hoc enim vel sequente anno triumvirorum in veteranos largitione Ofella fundam suam amiserat. Eadem autem condicio Ofellae atque Moeridis Virgiliani Ecl. 9, 2: *vivi pervenimus, advena nostri, Quo nunquam veriti sanus, ut possessor agelli Diceret:* «Haec mea sunt: veteres migrate coloni.» — *non latius*] «non largius, non profusius.» Opponitur *angustius*. Caes. B. C. 3, 46: *rem frumentariam, qua anguste utebatur.* — *accisis*] Quatenus iam non possessor agelli erat, sed colonus tantum. — *Videas*] «tunc, si ibi fuisses, videre poteras.» — *metato in agello*] «quem metator assignarat Umbreno veterano.» Teste Appiano B. C. 4, 3. militibus

Quam nunc accisis. Videas metato in agello
 Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum, 115
 Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
 Quidquam praeter olus fumosae cum pede pernae.
 Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes,
 Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
 Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis, 120
 Sed pullo atque haedo; tum pensilis uva secundas
 Et nux ornat mensas cum duplici ficu.
 Post hoc ludus erat culpa potare magistra,

418. *Ac mihi seu* bc, LC et Bentley: *At mihi seu* Sp, FMJ, *Ac mihi cum t.*

attributi sunt potissimum agri horum oppidorum: Capuae, Rhegii, Venusiae, Beneventi, Nuceriae, Arimini, Vibonis. Cfr. Valerius Cato Dir. 15: *Perlica quae nostros metata est impia agellos. — fortem* «navum, opus rusticum strenue facientem, etsi nunc potius novo domino quam sibi met ipsi agrum colit.» Cfr. Epp. 2, 4, 439. Virg. Ge. 3, 288: *Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni. — mercede colonum* Coloni enim aut partiarum erant, ut Italorum massaj, aut nummis agros locupletium colebant. Plin. Epp. 9, 37: *Medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locum (praedia mea)*, ita ut dimidia vel tertia proventus pars coloni sit, reliqua domini; Ofellae merces s. certa pensio assignata erat. Cf. Colum. 1, 7.

416-422. *Non — temere* «non facile, raro.» — *Ac mihi* *wie denn auch.* — *operum vacuo* «cum propter imbrem neuter operi rustico vacare posset.» — *bene erat* cet.] Plaut. Casin. 2, 3, 37: *ubi illi bene sit*

ligno, aqua calida, cibo, vestimentis. — urbe Etiam in oppidis minoribus et rure pisces marini Romae emendi erant, si quis lautius excepturus esset hospites. — *pensilis uva*] Plin. H. N. 14, 3: *Durant alias (uvae) per hiemem pensili concameratae nodo cet. — duplici ficu*] «bifida.» Scuol. Pallad. R. R. 4, 40, 35: *Subinde ficus, sicut est divisa, vertatur, ut ficorum coria siccantur et pulvae tunc duplicatae in cistellis sorventur aut loculis.*

423. *Post hoc* cet.] Ex antiquo more demum post cibos sumptos potabant, luxuriosi contra inter edendum. Seneca Epist. 122: *Post prandium aut coenam bibere vulgare est: hoc patresfamiliae rustici faciunt et verae voluptatis ignari. — ludus* erat] «Si quando libere potare volebant antiqui, id est, sine archiposia, dicebant se magistrum facere cul-pam.» Porph. «Post hoc eo modo ludebamus, ut certa inter nos potandi lege dicta is, qui non obtemperasset, sequente vice uno po-

Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
 Explicuit vino contractae seria frontis. 425
 Saeviat atque novos moveat Fortuna tumultus,
 Quantum hinc imminuet? Quanto aut ego parcius aut vos,
 O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
 Nam propriae telluris herum natura neque illum
 Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille; 430

428. *viciſtis* quattuor Pottierii unusque Feae. — 429. *propriae* bSc, LcI et Bentleius: *proprie* FM. — *eram* S.

culo multaretur (Plaut. Stich. 3, 4, 43: *Agedum, Stiche; uter demutassit, poculo multabitur.* — — Si peccassis, multam hic retinebo illico.) atque culpa commissa quasi potandi magistra omnibus esset. Volgo ita explicant: «qui culpam qualemcumque in bibendo commiserat, ita puniebatur, ut illico poculum unum prae ceteris exsiccare deberet, quae quidem poena convivis risum movebat, quia praemium potius erat.» Culpa autem, ut hoc quoque dicamus, erat, ut opinor, si poculum non exsiccabatur, si fortasse recepti quidam gestus vel formulae ante bibendum non rite servabantur, cet.

424, 425. *Ac venerata* ut Virg. Aen. 3, 460: *cursusque dabit venerata secundos*, passive. eadem significatione atque Carm. sec. 49: *Quaecumque vos babus veneratur albis*, — *Impetret.* — ita] Quod dicit Bentleius et Heindorfius, ita esse, «ut iam nunc surgit caelo pluvio» (v. 419.), minus appositum videtur. Immo votum conviviarum erat cum libationibus Cererem adorantium: «ita surgat alto culmo.» Plan-
 cius ad Cic. Fam. 10, 9, 2: ita ab

imminentibus malis res publica liberetur! Plene Cic. ad Fam. 10, 12, 4: *Ita te victorem complectar, — ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas offert.* Atque omnino ita h. l. idem est atque frequentius illud in preceationibus sic. Od. 4, 3, 1: *Sic te Diva potens Cypri cet. — surgetur]* Ad hoc verbum Ceres, quae ad participium *venerata* proprie accipienda est, metonymice intelligenda, «seges.» Conf. Sat. 4, 3, 74. — *Explicuit]* Od. 3, 29, 44: *Mundae — pauperum Coenae — Sollicitam explicuere frontem.* — *contractae]* «rugosae propter sollicitudines.» Plaut. Amph. Prol. 32: *Quid contraxistis frontem?*

427-429. *hinc]* «ex iis commodis, quibus nunc ut antea fruimur.» — *O pueri]* «Pueri aut filii aut servi.» Acc. Tu interpretare de filiis. — *nituistis]* «pingues ac validi fuistis.» Epp. 4, 4, 43: *Me pinguem et nitidum bene curata cute vides.* Cf. Plin. Epp. 2, 47, 3. — *ut]* «ex quo tempore.» — *incola]* Significanter *incolam*, non *dominum* dicit veteranum *advenam possessorem agelli.* (Virg. Ecl. 9, 2 sq.) — *propriae]* Haec recta lectio perperam in adv. mutata est. Est

Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris,
 Postremum expellet certe vivacior heres.
 Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofellae
 Dictus, erit nulli proprius, sed cedit in usum
 Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes 435
 Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

433. *Ofellae*] Vid. ad v. 2. — 434. *Dictus, erit nulli* bScp, Pottierii plerique, LCT: *Dictus erat: nulli* Pottierii quattuor, Bentleius, FM. — *cedit* duo Pottierii, Bentleius, F.

idem atque «in perpetuum ab uno possidendae.» Sic Eurip. Phoen. 555: Οὔτοι τὰ χρήματ' ἴδια κέπτηνται βροτοί. Lucil. 27, 29: *Cum sciam Nihil esse in vita proprium mortali datum.* Sat. 2, 6, 4: *Nil amplius oro, Mala nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.* Ovid, Metam. 6, 350: *Nec solem proprium natura neque aëra fecit Nec tenues undas: ad publica munera veni.* Conf. Od. 2, 2, 22. — *herum*] Hoc voc. proprie ad mancipia refertur, hic ad fundum.

434-436. *aut nequities* cet.] «aut profusione aut lite aliqua, quam propter legum atque edictorum inscientiam perdet, nova possessione rursus expelletur.» — *vafri inscitia iuris*] Sat. 2, 5, 34: *Ius anceps novi.* — *Nunc ager* cet.] Conf. Anthol. Palat. II. p. 27: Ἀγρός Ἀχαιμενίδου γενόμεν ποτέ, νῦν δὲ Μενίπ-

πον· Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μὲ ποτ' ᾔετο, καὶ πάλιν οὗτος Οἶετα· εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενός, ἀλλὰ Τύχης. — *Umbreni*] Homo diversus sane ab eo, quem memorat Salustius Catil. 40. — *nulli proprius*] Cum vi repetit vocabulum v. 429. usurpatum. — *Dictus, erit* cet.] Quod ad lectionem et ad distinctionem pertinet secutus sum Codd. meos antiquissimos: «In sempiternum nullus erit proprius (*eigenthümlich*).» Contra Bentleii ratio ingratum in modum sententias discerpit; neque vero necessarium est praesens *cedit* propterea, quod, ut ait, dicendum fuisset: *Nunc huic, nunc alii*; est enim h. l. futurum infinitum: «quandocunque cedit.» — *fortes*] «constantes atque strenui.»

SATIRA III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
 Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,
 Iratus tibi, quod vini somnique benignus

SAT. III. 4. *Sic raro scribis* Scp et corr. b, item LfF: *Si raro scribis* Codd. Blandin. et pr. b, *Si raro scribes* -- *quid fiet?* e duobus Pulmanni Bentleius et M.

III. Haec satira colloquium continet poetae cum Damasippo, ridiculo homine, qui cum per mercaturam rem familiarem consumpsisset, nihil iam aliud agebat, quam ut Stoica barba et abolla superbiens circumforaneus philosophus ubique sectae suae formulas a Stertino, importuno aretologo, sibi traditas decantaret. Hunc igitur Damasippum inducit poeta ipsis Saturnalibus in villam Sabinam irruentem et acerbissima sua vel potius Stertini magistri oratione totum genus humanum, Stoicis sapientibus exceptis, stultitiae, atque adeo ex Stoicae philosophiae rationibus insaniae arguentem. ZELL. ex HEISDOFFIO. (Scripta esse videtur in villa Horatii Sabina mense Decembri a. u. 724.)

4. *Sic raro scribis*] Bentleiana lectio *Si raro scribes*, -- *quid fiet?* hoc commodi habet, quod amovetur licentia syll. bis pro longa usurpata, sed languidissimus fit sermo, et correctio *scribes* ab eo profecta videtur, qui metro timeret. («Plerumque quidem haec productio in quarto hexametri pede, interdum tamen etiam in reliquis occurrit.» LAUS. Vid. Sat. 2, 2, 47.)

Contra in nostra ratione Damasippus primum exprobrat Horatio intolerabilem negligentiam; deinde brevi, sed acri interrogatione ipsi expendendum proponit, quid mali ex tali desidia oriturum sit. Praeterea optime sibi respondent *Sic raro* -- *ut*, cum in media clausula perquam dura sit ommissio particulae *adeo*.

2-4. *Membranam*] «in quam ex tabellis cereis vel etiam palimpsesto transscribas scripta tua.» — *retexens*] pr. «telam resolvens,» id est, «quae minus recte scripsisse tibi videris, delens ac denuo eliminans.» — *Iratus tibi* cet.] «tibi- met ipsi succensens, quod nimis genio indulgens, potans atque in diem dormiens, nihil iam componas dignum, de quo homines loquantur (*οὐδὲν λόγον ἄξιον*).» — *vini somnique benignus*] De genitivo compara similis notionis adiectivum *prodigus* Epist. 1, 7, 42. — *At ipsis*] «At, ut tu dicis, Saturnalibus ipsis huc fugisti, ut nunc saltem nescio quid perfecti elaborares. Utique, sed nihil quod laudem mereatur, adhuc praestitisti.» Altera lectio, ab optimis itidem Codd. firmata, *Ab ipsis* minime

Nil dignum sermone canas. Quid fiet? At ipsis
 Saturnalibus huc fugisti. Sobrius ergo
 Dic aliquid dignum promissis: incipe. Nil est.
 Culpantur frustra calami, immeritusque laborat
 Iratis natus paries dis atque poetis.
 Atqui voltus erat multa et praeclara minantis,

5

4. *Ab bSep, Pottierii plerique, LCIFF. (At e Codd. Blandin. antiquiss., Leid. et pr. Regin. Bentleyus et M. Accedunt tres Pottierii.)*
 — 5. *fugisti sobrius. Ergo distinguunt Bentleyus, M.*

significat, ut nonnulli calumniati sunt: «inde ab ipsis Saturnalibus,» sed diceretur, ut *fugere a patria*, ab hoste pro his: *fugere patriam, hostem.*

5. *Saturnalibus*] Saturnalia, *Κρόνια*, celebrabantur a die XVI. Kal. Ian. (d. 17. m. Decembr.) usque ad XIV. Kal. Ian. in memoriam praeclarae hominum vitae, ubi omnes liberi, omnes inter se aequales fuerunt; continuo igitur epulabantur, ludebant, dona sibi invicem mittebant, domini servis, quibus tunc libertas dicendi concessa erat (Sat. 2, 7, 4.), ioci causa apparebant ad mensas. Lepide totum illud sollemne describit Lucianus in Saturnalibus 2: *πίνειν καὶ μεθύειν καὶ βοῶν καὶ παιζειν καὶ κυβεύειν καὶ ἄρχοντας καθίστασθαι καὶ τοὺς οἰκίτας εὐωχεῖν καὶ γυμνὸν ἄδειν καὶ κροτεῖν ὑποτρέμοντα* —, *ταῦτα ἐφείμαι μοι ποιεῖν.* Quo de strepitu Seneca Epist. 48: *December est mensis, cum maxime civitas desudat. Ius luxuriae publice datum est. Ingenti apparatu sonant omnia.* Et Saturnalibus, Senecae certe temporibus, voluptatis causa, ut ait ibidem, togam exuebant. — *huc*] «in villam tuam Sabinam.» —

Sobrius cet.] Hoc dicit: «Cum qui in urbe vivunt nunc luxurientur et plerumque ebrii sint, tu in hac solitudine sobrius manens dic» cet.

6–10. *dignum promissis*] A. P. 438: *Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu? — Nil est*] «Nihil profers; frustra a te expectamus magni aliquid et praeclari.» — *immeritusque cet.*] «Arguit eorum stultitiam, qui cum sententiarum aut verborum urgentur inopia, in (innocentes) parietes quasi minus commodos irascuntur.» COMM. CRAUQ. — *laborat*] quatenus poeta eum execratur, ut *θεοχόλωτον*, vel etiam pugnis caedit. Vid. ad Sat. 4, 40, 74. — *Iratis natus* — *dis*] Comicum est illud *παρὰ προσδοκίαν atque poetis.* Ad v. *natus* conf. Od. 4, 27, 4. — *paries*] «ad quem acclinatus est lectulus tuus lucubratiorius, in quo cum componis carmina, sed infelici cum successu, mala omnia imprecaris parieti, quasi huius esset culpa, si tibi res non procedit.» — *minantis*] promittentis, (ut *ἀπειλεῖν*) de rebus maioribus. Epp. 4, 8, 3: *Si quaret quid agam, dic multa et pulchra minantem Vivere nec recte nec*

Si vacuum tepido cepisset villula tecto.

10

Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro,

Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?

Invidiam placare paras virtute relicta?

Contemnere miser; vitanda est improba Siren

40. *lecto* Bentl. suspicio. — 42. *Archilocho* e Cod. Regin. a sec. m. Bentl., ex aliis F.

suaviter. — Si] h. l. de tempore, «ubi primum.» — *vacuum*] «otiosum in hoc secessu.» Conf. Od. 4, 32, 4. — *tepido lecto*] «Fuit Horatius frigoris impatiens (Epp. 4, 7, 10 sqq.); amavit enim focum luculentiorum; ideoque sub hiemem solebat se transferre in villam propter lignorum copiam.» Comm. Cuv. Bentleius malebat *lecto* lucubratorio; sed rectius sub *lectum* suum recipit villula dominum quam *lecto*.

41. 42. *Quorsum* cet.] «Quem ad finem, quo tandem consilio compegisti et in vehiculo artasti horum libros?» Conf. Sat. 2, 2, 35. (*stipare* nobis *zusammenpfropfen*.) Iam, quibus maxime delectari solitus sit, nominat praeter Platonem, summum dialogi et Socraticae *επιστολας* magistrum (*Socraticae chartae* A. P. 310.), Archilochum, iambici carminis principem, poetas praeae et novae comediae. Alii *Platona* intelligunt poetam comicum, Aristophanis aequalem. De Menandro conf. Epp. 2, 4, 57, de Eupoli Sat. 4, 4, 4, de Archilocho Epod. 6, 43. Epp. 4, 49, 28. Lectione *Archilocho* nimis paria fiunt membra, cum in nostra utrumque iam comitem Horatii factum videre nobis videamur. — *educere*] v. proprium de iis, quos nobiscum ex urbe rus ducimus.

Cic. ad Q. Fr. 3, 3, 4: *Si nobiscum cum rus aliquo eduxerimus.* — *tantos*] «tam praestantes atque egregios.»

43-46. *Invidiam* cet.] «Credisne minus invidorum iniquorumque te habiturum, ubi virtutem, id est, industriam, deserueris? Immo, et merito quidem, contemptui habere.» — *Siren*] «blanda (sed impudens) conciliatricula.» (Cic. pro Sestio 9, 24.) — *quidquid-parasti*] Intellige laudem et assensum bonorum hominum. — *meliore*] «magis industria.» — *Ponendum aequo animo*] «missum faciendum est sine animi dolore; quod ipsum hominis est desidis ac vilis.» — *Di* cet.] Pontificum formula est *di deaeque* vel *sive deus sive dea*. Catull. 28, 14: *At vobis mala multa di deaeque Dent.* — *Damasippe*] Licinius Damasippus tamquam stultiarum et hortorum venditor memoratur iam a Cicerone ad Fam. 7, 23. ad Att. 12, 29. et 33.

47-20. *tonsore*] «qui immani barba te liberet;» quasi vero maius beneficium Damasippo vel di ipsi impertire non possent. Stoicorum praecipue et Cynicorum erat mos barbam, quo magis a popello suspicerentur, promittendi. Conf. v. 33. et Sat. 4, 3, 433. Gell. N. A. 9, 2, 4-4. — *Postquam* cet.] «Post-

Desidia, aut, quidquid vita meliore parasti, 15
 Ponendum aequo animo. Di te, Damasippe, deaque
 Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
 Tam bene me nosti? Postquam omnis res mea Ianum
 Ad medium fracta est, aliena negotia curo.
 Excussus propriis. Olim nam quaerere amabam, 20
 Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere,

quam aere alieno conflato fortunarum naufragium feci, excussus, a creditoribus eiectus, ex possessionibus meis, adeo ut nihil earum curandum mihi restet, nunc philosophus factus in aliorum negotia me ingero, identidem quaerens, quomodo eos a stultitia dehorter atque ad veram sapientiam perducam.» — *Janum Ad medium*] Cic. de Offic. 2, 25, 90: De quaerenda, de collocanda pecunia, vellem etiam de utenda, commodius a quibusdam optimis viris ad Ianum medium sedentibus quam ab ullis philosophis ulla in schola disputatur. Iani dicebantur omnes transitiones perviae (Cic. N. D. 2, 27, 67.), *Durchgänge*, quorum tres commemorantur, summus, imus, medius. Medium tamen plerique de spatio inter summum et imum sive inter superiorem et inferiorem intelligunt. Dezobry (*Rome au Siècle d'Auguste*) p. 89, p. 230.: «Les deux Janus étaient de petits Ares quadrangulaires, percés de quatre portes, une sur chaque face, et décorés de statues dans les niches. Ils s'élevaient sur le Forum, à gauche de la voie Sacrée, le premier (Janus superior) du côté du Tribunal du préteur, devant la basilique Argentaria; le second (Janus inferior) vis à vis de la basilique Aemilia. Ce dernier se

trouve en effet dans la partie basse du Forum, tandis que le premier est dans la partie haute. Tous deux sont le rendez-vous des prêteurs d'argent. Comme ces Janus encadrent, pour ainsi dire, les Tavernes nouvelles, on en a pris occasion de désigner quelquefois ces dernières par le nom général de milieu de Janus, appellation qui a quelque chose de sinistre pour les Romains.» Cfr. ad Epp. 4, 4, 54, 20, 4. — *aliena* [ut nunc tua] *negotia curo*] *Περίτρογλας καὶ πολυπραγμοσύνης* a plerisque insimulabantur huiusmodi Stoici et Cynici.

20-26. *Olim nam*] De particula *nam* a prima enuntiationis sede remota conf. v. 44. Od. 4, 48, 3. Epod. 44, 6. 47, 45. — *quaerere amabam* cet.] «inquirere solebam in antiquitatem et artificium vasorum signorumque aereorum et marmoreorum eaque aestimare.» — *vafer* — *Sisyphus*] Aeoli filius, conditor Corinthi. Il. 5, 453: Σίσυφος, — ὁ ζῆρδιστος γένει ἀνδρῶν. Cf. Od. 2, 44, 20. Disquirebat igitur Damasippus, utrum ποδάριππῆρ aliquis venalis ex eo aere fabricatus esset, ut ad antiquissima tempora, quin etiam ad ipsius Sisyphi usum, referri posset (quare pollubri pretium in immensum augebatur] necne. Solebant enim

Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset:
 Callidus huic signo ponebam milia centum;
 Hortos egregiasque domos mercarier unus
 Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale 25
 Imposuere mihi cognomen compita. Novi,
 Et miror morbi purgatum te illius. Atqui
 Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
 Traiecto lateris miseri capitisve dolore,
 Ut lethargicus hic cum fit pugil et medicum urget. 30

talium rerum amatores gloriari se tabulas pictas, signa, vasa, partim summorum quorumque artificum, partim antiquissima, ut *catillum Eupandri manibus tritum* (Sat. 1, 3, 90,) domi habere. — *infabre*] «minus artificiose.» Reperitur etiam apud Liv. 36, 40. Opponitur *affabre*. — *fusum durius*] «rigidius, ita ut capilli, tori, artus veram corporis humani naturam minus recte imitarentur.» — *Callidus* cet.] Cic. Parad. 6, 3: *Isti callidi rerum aestimatores prata et areas quasdam magno aestimant.* «Artis peritus,» inquit, «huic signo statuebam pretium centum milium sestertium, alii aliud; praeter ceteros item excellebam in amoenis hortis pulchrisque domibus emendis rursusque cum lucro vendendis, unde homines in compitis s. triviis, ubi et auctiones fiebant (Cic. de leg. agr. 1, 3, 7.) et omnino frequens erat hominum concursus (Sat. 1, 9, 59.), per circulos congregati alterum Mercurium me praedicare soliti erant.»

27. *morbi purgatum*] In orat. soluta dicendum foret morbo purga-

tum s. liberatum; sed Graecam constructionem *καθαρθῆναι τῆς νόσου* h. l. praetulit. Conf. Od. 2, 9, 47. «Attamen mirum in modum novus morbus veterem illum mercandi mihi expulit, ei successit, ut pleuritis interdum transit in cardialgiam.» — *novus*] Intelligit fervidum illud studium ex philosophia Stoica ortum, quo nunc aliena negotia curet.

28-31. *cor*] ut interdum *καρδία*, h. l. os ventriculi. Cfr. v. 161. — *Traiecto*] «proprie; ita enim medici dicunt.» Poren. (*μεθίστασθαι, μεταστάσεις.*) — *miseri*] Quod Graeci τὸν τόπον πεπονθότα dicunt, Latini miserum locum, id est, morbo affectum. — *lateris - - dolore*] Significat *πλευρίτιν*. Sat. 1, 9, 32. — *hic*] «quem nosti.» — *cum fit pugil* cet.] lethargo in phrenesin mutato. Lethargicus iste subita morbi traiectione (*μεταστάσει*) medicum, qui cum homine torpore oppresso se versari opinatus erat, improvise ut pugil aggreditur; comicum sane exemplum. Iam Horatius, «quidvis aliud,» inquit, «tibi permittens, hoc unum depre-

Dum ne quid simile huic, esto ut libet. O bone, ne te
 Frustrere; insanis et tu stultique prope omnes,
 Si quid Stertinius veri crepat, unde ego mira
 Descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
 Solatus iussit sapientem pascere barbam 35
 Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
 Nam male re gesta cum vellem mittere operto
 Me capite in flumen, dexter stetit et, Cave faxis
 Te quidquam indignum; pudor, inquit, te malus angit,

39. *angit*] *urget* p, Pottierii plerique et corr. S, item LCT.

cor, ne ut morbosus ille pugil medicum tu quoque me male mulcare incipias.» — *Dum ne quid simile huic*] in me fiat, esto (tertiæ personæ), *ut libet*, *may es sein*, *was da will*. — *O bone* cet.] Vides Horatium per totum hoc colloquium leni semper irrisione in Stoicum usum esse: hic vero ex Stoicorum istorum more serio, ut ipse saltem opinatur, sermone aggreditur Horatium. *O bone* autem familiaris potius quam ironica est allocutio; sic Graeci ὦ λῆστες, ὦ φέριστε. Cfr. Sat. 2, 6, 54.

34-40. *ne te Frustrere*] «Noli nimis praesenti tuo statu contentus te ipsum decipere, quasi vero iam perfectionem attigeris.» — *stultique* cet.] Stulti et insani sunt Stoici, quicunque ab eorum disciplina abhorrent. Cic. Parad. Stoic. 4: Ὅτι πᾶς ἄφρων μάλεται. — *prope omnes*] ἅπαντες, ὥς ἔπος εἰπείν. — *Stertinius*] Cfr. Epp. 4, 42, 20. — *crepat*] «identidem, et alta quidem voce, docere solet.» — *unde* cet.] «ex iis, quæ ab eo audiui, domum reversus, notavi diligenter

haec egregia praecepta.» — *sapientem-barbam*] «quæ sapientiae speciem atque opinionem conciliat.» Graecorum erat proverbium: ἐκ πάγωνος σοφός. Conf. v. 47. — *a Fabricio - ponte*] «Hic pons Fabricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapideus nominatur, iunctus insulae Tiberinae.» COMM. CRUG. Nunc vocatur *ponte di quattro capi*. — *male re gesta*] «male re familiari administrata, cum decoxissem.» — *operto - capite*] ut solebant interdum moribundi. Liv. 4, 42: *Multi ex plebe spæ amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Tiberim praecipitaverunt.* — *dexter*] «propitius,» velut θεὸς σωτήρ. Virg. Aen. 8, 302: *Et nos et tua dexter adi* (Hercules) *pede sacra secundo.* — *Cave*] «Notandum VE syllabam brevem, cum secundae est conjugationis, ut Persius (4, 408.) vide brevem posuit.» ACR. Conf. v. 477. Epod. 6, 44. Sat. 2, 5, 75. Epp. 4, 43, 49. — *pudor - malus*] «falsus,» δυνωπία. — *angit*] ex bonis Codd. recepit Bentleius pro *urget*, quod verbi

Insanos qui inter vereare insanus haberi. 40
 Primum nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
 Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
 Quem mala stultitia et quemcunque insecitia veri
 Caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
 Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges 45
 Excepto sapiente tenet. Nunc accipe, quare
 Desipiant omnes aequae ac tu, qui tibi nomen
 Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
 Palantes error certo de tramite pellit,
 Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit: unus utrique 50
 Error, sed variis illudit partibus; hoc te

50. *utrisque* pr. c et corr. b, alii Codd., Veneta 1481.

illius est glossema. — *insanus*] Cfr. v. 48.

44-50. *Primum nam*] Cf. v. 20. — *nil verbi* — *addam*] «nullo verbo impediam», quineet. Conf. Sat. 2, 2, 23. — *mala stultitia*] De brevi vocali ante litteras *st* non producta conf. Sat. 4, 2, 30. — *Chrysippi porticus*] *στοῦ Χρυσιπποῦ* Athenis, in qua Zeno eiusque successores docuerunt. Conf. Sat. 4, 3, 427. — *grex*] Conf. Epp. 4, 4, 46. — *autumat*] ut in Pacuvii Dulorestes (ed. Bothe) Fr. 32: *Aut hic est aut hic affore actulum autumo*: «affirmat, dicit;» non: «opinatur, censet,» ut interdum falso usurpant recentiores. Cfr. Gell. N. A. 15, 3, 4-6. — *formula*] pr. carmen legis, h. l. definitio, *κατάλογος*. Huiusmodi autem definitiones per successorum scholas identidem repetitas paradoxis suis Stoici semper praemittere solebant. — *tenet*] «κατέχει, amplectitur,» — *Insano*] Ut olim

nominabatur *Mercurius*, sic nunc inops factus *insanus*. Cfr. v. 298. — *passim*] «huc et illuc, sine certo consilio.» Ovid. Metam. 4, 37: *His (ventis) quoque non passim mundi fabricator habendum Aëra permisit*. — *Palantes*] Nec boves neque oves, sed manifesto homines per silvas iter facientes ac recta via decerrantes significantur, ut demonstrant vv. Ille — hic.

54-56. *varis* — *partibus*] «Uterque pariter errat, sed in eo dumtaxat discrepant, quod diversas in partes a recto tramite abeunt;» sine imagine: «diverso quidem modo, sed aequae errant stulti omnes.» — *hoc te* — *modo*] Haec respondent illi *Velut* (v. 48.). — *caudam trahat*] «Solent pueri petulantes nescientibus (maxime hominibus fatuis) a tergo caudam suspendere, ut velut pecus caudam trahant,» Porra. Conf. v. 299. — *nilhilum*] Frequens apud

Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
 Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
 Stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignes,
 Ut rupes fluviosque in campo ob stare queratur; 55
 Alterum et huic varum et nihilo sapientius ignes
 Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
 Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor:
 «Hic fossa est ingens, hic rupes maxima! serva!»
 Non magis audierit quam Fufius ebrius olim, 60
 Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis
 * «Mater, te appello!» clamantibus. Huic ego volgus

56. *varium* Pottierii plerique, corr. bc, Lct et Bentleius. — 57.
 58. *amica*, *Mater* distinguunt Aldinae, FMJ. — 62. *vulgus* bS, Lct.
 («Nusquam alibi *vulgus* masculino genere usurpat Horatius, semper
 neutro.» BENTL.)

Lucretium voc. in prosa or. tantum-
 modo ut nomen substantivum usur-
 patur. — *ignes*, — *rupes fluviosque*
 Locutio proverbialis, ut Sat. 4, 4, 39.
 Epp. 4, 4, 46. — *huic* Solitus Horatio
 discrepantiae dativus, ut Sat. 4, 4,
 48. 4, 6, 92. Epp. 4, 48, 3. —
varum «contrarium, oppositum.»
 «Pedes in diversum flexos habentes
varos dicimus et distortas *ve-*
nas varices.» Acr.

57-59. *amica Mater* «Melius pot-
 est sic accipi, ut sit ex Graeco tra-
 ctum *ἡλικὴ μήτηρ* (Hom. II. α. 354.
 572. 585.), quam per se *amica*, per
 se deinde *mater*, quia mentionem
 uxoris facit in sequentibus.» Porph.
 — *serva* *gib Acht*. Sic Terent.
 Adelph. 2, 4, 48: *Em serva*.

60-64. *Fufius* Histrio hic, quem
 Fufium Phocæum vocat Porphyrio,
 cum Ilionam ab umbra Deiphili filii
 expergefaciendam ageret ebrius, re
 vera somno oppressus crapulam

edormivit, ita ut Catienus, qui Dei-
 phili partes agebat, eum experge-
 facere nequiret. — *edormit* «pro
 praeterito accipi, non pro praesenti
 debet.» Porph. Minime vero. In ora-
 tione soluta dixisset «edormiret.» —
mille ducentis «Si non unus dumtaxat
 histrio, sed sexcenti, ut dicitur
 in prosa oratione, ita clamarent.» —
Mater, te appello Argumentum tra-
 goediae Pacuviana sic enarrat Hygi-
 nus Fab. 409: «Priamo Polydorus
 filius ex Hecuba cum esset natus,
 Ilionae filiae suae dederunt eum edu-
 candum, quae Polymestori, regi
 Thracum, erat nupta, quem illa pro
 filio suo educavit. Deiphilum au-
 tem, quem ex Polymestore procreaverat,
 pro suo fratre educa-
 vit, ut si alteri eorum quid foret,
 parentibus praestaret. Sed cum
 Achivi Troia capta prolem Priami
 exstirpare vellent, — ad Polyme-
 storem legatos miserunt, qui ei

Errori similem cunctum insanire docebo.

Insanit veteres statuas Damasippus emendo:

Integer est mentis Damasippi creditor. Esto! 65

«Accipe quod nunquam reddas mihi», si tibi dicam,

Tunc insanus eris, si acceperis? an magis excors

Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?

Scribe decem a Nerio; non est satis: adde Cicutae

Agamemnonis filiam nomine Electram pollicerentur in coniugium et auri magnam copiam, si Polydorum, Priami filium, interfecisset. Polymestor legatorum dicta non repudiavit Delphilumque, filium suum, imprudens occidit, arbitrans se Polydorum, filium Priami, interfecisse» cet. Iam apud Pacuvium Delphili umbra dormienti Ili-nae cum appareret, his versiculis eam alloquebatur: *Maler, te appello, quae cum somno suspensam levas, Neque te mei miseret: surge et sepeli natum!* (Cic. Tusc. 4, 44, 406.) Illa autem expectata haec proloquebatur: *Ago, adsta, mane, audi, iteradum cademmet istaec mihi!* Cic. Acad. 2, 27, 88.

62-65. *Huic* cet.] «Huic duplici quidem, sed aequae magno errori partim nihil metuenda reformidandi, partim vera pericula stulte contemnendi similem errorem errare, vel, ut h. l. est etiam efficacius, *insanire*, insano errori obnoxium esse, vulgus docebo.» Cfr. Epp. 4, 4, 401: *Insanire putas sollemnium me.* — *veteres*] Horatii tempore sculptores nihil fere novi inveniebant, sed eo contenti erant, ut antiquissima exemplaria quam accuratissime imitarentur. Quocirca fiebat, ut veterum artificum usque ad Alexandri M. aetatem opera

ipsa in dies studiosius quaererentur. Sententia haec est: «Ex hominum vulgare errore sane insanit Damasippus, mentis compos est eius creditor. Esto hoc!» id est: «Concedamus aliquantisper creditorem illum sapere; Verum mox probabimus hunc ipsum magis etiam insanire quam Damasippum.»

67-70. *magis*] «potius.» Sic *magis quam* pro frequentiore *potius quam* haud raro apud Livium. Cfr. Fabri ad Lib. 24, 3. — *Reiecta*] «repudiata.» — *praesens*] «propitius.» Conf. Sat. 2, 2, 41. — *Mercurius* omnis lucri dator, unde a Graecis vocatur *Ἐρμῆς ἐπιούριος, κερδοφόρος.* — *Scribe* cet.] Creditorem, id quod probe notandum est, non debitorem, his verbis alloquitur! «Cura scribendas tibi a debitore decem tabulas (*Schuldscheinformeln*), quales a Nerio, famoso illius temporis feneratori, morte coniugum locupletato (Schol. ad Pers. Sat. 2, 44.), dictari solent debitoribus, plenae cautionum.» — *a Nerio*] dictatas, ut Cic. ad Att. 46, 7, 7: *Antonii edictum legi a Bruto* (acceptum). Formula autem haec erat: *L. Titius scripsi me accepisse a P. Maevio quindecim mutua numerata mihi de domo* [id est, ex arca, non a mensa argentarii]. — *Cicutae* *Nodosi*] Perillius

Nodosi tabulas centum, mille adde catenas: 70

Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.

Cum rapies in ius malis ridentem alienis,

Fiet aper, modo avis, modo saxum et, cum volet, arbor.

Si male rem gerere insani est, contra bene, sani,

Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perilli, 75

72. iura bc et Pottierii praeter unum omnes, Aldinae.

(v. 73.), cui propter asperitatem et amaritudinem cognomen erat *Cicutae*, fenerator cautior etiam Nerio, quapropter vocatur *nodosus*, «qui optime callet nodos et laqueos legum ac formularum iuris civilis.» Iuven. 8, 50: *Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.* — *catenas*] Intellige de iisdem cautionibus iuris.

71. 72. *sceleratus*] propterea quod sexcentis modis consultores eludebat. Petita est imago ex *Odys.* 8, 455 sqq., ubi Menelaus Proteum vinculis tandem inieclis vaticinari sibi adigit. Tota autem sententia haec est: «Ubi mutui dabis debitori prorsus inopi simulque astutissimo pecuniam, nihil omnino tibi proderunt cautiones vel callidissime excogitatae; mille effugia et latibula inveniet ille: tu perdes rem tuam; adeoque insanisti, cum tali homini nummos credidisti.» — *Cum rapies in ius*] Rapere in ius collo oborto licebat in publicis viis debitorem, qui iudicium deserebat, cautionem datam subterfugiens. Cf. Sat. 4, 9, 77. — *malis-alienis*] Manifesto petitum est ex *Odys.* v, 345: *μνηστῆροισι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη Ἀσβεστον γέλοισι ὤρασε, παρέπλεγε δὲ νόημα. Οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γέλοισιν ἄλλοτρίοισιν, — ὅσσοι δ' ἄρα σφέων δακρυόφιν πίμπλαντο, γόον δ' ὠκίετο θυμὸς.* Ve-

rum Horatius diversam proverbio significationem tribuit; apud Homerum enim est: «πρὸς βίαν, inviti et a dea coacti ridebant proci, dum animis maerent.» H. l. autem dictum est ut illud *Lysiae* in *Epitaphio* §. 24: *Καὶ τὰς μὲν ψυχὰς ἄλλοτρίας διὰ τὸν θάνατον κερτῆσθαι κτλ.* Senecae *Cons. ad Helv.* 3: *veterani quamvis confossi patienter ac sine gemitu velut aliena corpora exsecari patiuntur*: quod praevit *Thucyd.* 4, 70: *τοῖς μὲν σώμασιν ἄλλοτρίωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χρώνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκιστάτῃ κτλ.* Itaque *malis ridere alienis* est «ita ridere, ac si quis ad ridendum uteretur bucca non sua, sed aliena;» idque significat «effuse ridere,» propterea quod certus est adversarium litem perditurum esse.

73-76. *Fiet aper* cet.] *Virgilius* *Homerum* imitatus *Georg.* 4, 407: *Fiet enim subito sus horridus atraque tigris Squamosusque draco et fulva cervice leaena.* — *Si male* cet.] Etiam apud *Cic.* *Cat. mai.* 7, 22. *male rem gerere* dicuntur ii, qui patrimonium suum prodigunt. Cf. v. 37. *lunge bene gerere*, non bene sani. — *Putidius*] quam laum. *Putidum* proprie est quidquid mali odoris est; apud Latinos usurpatur de rebus, quae alios quoque sensus, aures, oculos offendunt, non

Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
 Audire atque togam iubeo componere, quisquis
 Ambitione mala aut argenti pallet amore,
 Quisquis luxuria tristive superstitione
 Aut alio mentis morbo calet; huc propius me, 80
 Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
 Danda est ellebori multo pars maxima avaris;
 Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
 Heredes Staberi summam incidere sepulcro:

solum nares; deinde dicitur pro inepto, insulso, de hominibus ipsis et de dicendi genere. — *Perillius* est idem qui supra ridiculo cognomine dicitur *Cicuta*. — *Dictantis]* debitori cautionis formulam, «credentis.» — *rescribere]* *abschreiben*; per argentarium debitum solvere, h. e. scriptum debiti liberare.

77-84. Haetenus Sterlinius adhortatus erat unum Damasippum; iam incalescente oratione, ut solent ἀρετδλογοι, ad omnes mortales sese convertit. — *togam iubeo componere]* Togam decenter component in plicaturas discipuli, qui consident in subselliis vel cathedris, attentas aures magistro praebituri; item, qui oratorem, quem suspiciunt, ut attentos decet, audire volunt. Ita h. l. auditores ad statum habitumque rite compositum, quod attentionis signum sit, exhortatur Stoicus doctor inani fastu inflatus et elatus. — *pallet]* veluti propter morbum. Pers. 4, 47: *Viso si palles, improbe, nummo*. — *omnes, vos ordine]* «Vos, qui variis vitiis laboratis, pro ipsa vestrorum vitiorum varietate certo quodam ordine huc

adeste, ut unum post alterum ego castigem atque corrigam, omnes vitiosos insanos esse demonstrans.»

82. 83. *Danda est cet.]* iam quatuor vitia praecipua, in quae invehi solebant Stoici, castigat, avaritiam (vv. 82-159.), ambitionem (vv. 160-223.), luxuriam (vv. 224-280.), superstitionem (vv. 281-293). — *ellebori]* Elleborum nigrum s. veratrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. *Trahit alvum et bilem pituitasque*. Plin. H. N. 25, 5. — *multo-maxima]* «Etiam cum superlativis multo componere solent optimi scriptores, quemadmodum longe dicunt.» HANB Turs. III. p. 664. — *Nescio an]* «puto prope;» *ich weiss nicht, ob nicht*. — *Anticyram* — *omnem]* «helleborum omnem, quem profert Anticyra Phocensis.» Strabo 9, 3: *Ἀντικύρα, δμῶνυμος τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οἰτῆν. Καὶ δη φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον, ἐνταῦθα δὲ σκευάζεσθαι βέλτιον κτλ.* Accentum seculi iam Graeci interdum

Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum 85
 Damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,
 Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave,
 Seu recte, hoc volui; ne sis patruus mihi. Credo
 Hoc Staberi prudentem animum vidisse. Quid ergo
 Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo 90
 Heredes voluit? Quoad vixit, credidit ingens
 Pauperiem vitium et cavit nihil acrius, ut, si
 Forte minus locuples uno quadrante perisset,

93. *periret* S, multi Pottierii, t et Bentleius.

(Plut. de cohib. Ira 43.), Latini, quod sciam, omnes pronuntiabant *Antizupa*, *Anticyra* penult. brevi. Conf. A. P. 300: *tribus Anticyris caput insanabile*. — *ratio*] «vera sapientia, medicae munere fungens.»

84-87. *Staberi*] De Staberio nihil, quod non in ipsis Horatii verbis insit, Scholiastae nobis tradunt. — *summam incidere sepulcro*] Conf. v. 90. Sic in sepulcro Trimalchionis apud Petron. 74: *EX PARVO CREVIT. SESTERTIVM RELIQVIT TRECENTIES*. — *Ni sic fecissent* cet.] Huiusmodi multarum irrogationes haud raro in sepulcrorum titulis reperiuntur his et similibus formulis conceptae: *SI QVIS HOC SEPULCRVM VEL MONUMENTVM CVM AEDIFICIO VNIVERSO VENDERE VEL DONARE VOLVERIT DARE DAMNAS ESTO AERARIO POPVLI ROMANI HS. L. M. N. ITEM V. V. (Virginibus Vestalibus) HS. L. M. N.* (Inscriptt. m. Lat. T. II. p. 290.) Hinc apud Horatium *damnati*, «obligati.» — *centum - - paria*] quierat numerus immanis. — *epulum arbitrio Arri*] populo dandum. Q. Arrius, Ciceronis familiaris, celebratissi-

mum epulum funebre in honorem patris populo dedit circa a. 695. Cic. in Vatin. 42 sq.; cuius filii ut prodigi carpuntur v. 243. Gladiatoribus et epulo accedere debebat etiam frumentatio immensa. — *quantum metit Africa*] Est quasi proverbium. Od. 4, 1, 40: *Quidquid de Libycis verritur areis*.

87-94. *Sive - - mihi*] Haec a Staberio dici potuisse fingit heredibus tali testamento haud nimis contentis: «Sic volo, sic iubeo; vos, heredes, nolite me reprehendere aut obiurgare, ut solent patrum fratrum liberos asperius traelare quam patres ipsi.» — *ne sis patruus mihi*] Cfr. Sat. 2, 2, 97: *Iratum patrum*. — *Credo* cet.] «Staberium hoc in testamento statuisse credo non temere, sed prudenter atque consulto, ut quid de divitiis, bonorum fine, in vita sensisset, etiam posteritati declararet et, ut opinabatur, propter divitias immortalem gloriam sibi pararet.» — *Quid ergo Sensit*] «Quae ergo ratio eum induxit?» — *Quoad*] monosyllabum, ut deinde ter bisyllabum. — *perisset*] «Substituiebant, credo, *periret*, quia

Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
 Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris 95
 Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
 Clarus erit, fortis, iustus. Sapiensne? Etiam, et rex
 Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
 Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti
 Graecus Aristippus? qui servos proicere aurum 100
 In media iussit Libya, quia tardius irent
 Propter onus segnes. Uter est insanior horum?
 Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
 Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
 Nec studio citharae nec Musae deditus ulli; 105
 Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
 Aversus mercaturis: delirus et amens

96. *contra* *verit* b.

utrumque verbum, et *periret* et *videretur*, eodem tempore efferendum esse putabant. BENTL. Accuratus est plusquamperfectum, cum haec actio alteram praecedat necesse sit, ut Terent. Phorm. 4, 2, 69: *Non, si redisset, ei pater veniam daret?* — *Ipse videretur sibi nequior*] scilicet *quia tanti, quantum habeas, sis*. Sat. 4, 4, 62.

94-99. *omnis* — *parent*] Haec omnia a Stertinius κατ' εἰρωνείαν ex sententia maioris hominum partis dicuntur. Epp. 4, 1, 53: *quaerenda pecunia primum est, Virtus post nummos*. Conf. Epp. 4, 6, 36 sqq. — *construxerit*] «ut struem coacervavit;» sic Sat. 4, 4, 44: *constructus acervus*. Cic. de lege agr. 4, 5, 14: *constructam et coacervatam pecuniam*. — *Sapiensne?*] Noli cum nonnullis hoc tribuere

Horatio; Stertinius enim ex Stoicorum more se ipse interrogat. — *Etiam*] Supple «sapiens», unde oritur affirmativa significatio «Sane, Ja.»

100-103. *Aristippus*] Vid. ad Epp. 4, 4, 48. — *qui servos cet.*] Rem narrat etiam Diogenes Laërt. 2, 77. sed aliquanto minus splendide: *Τοῦ θεράποντος ἐν ὁδῷ βαστάζοντος ἀργύριον καὶ βαρυνόμενον — Ἀπόχρε, ἔφη, τὸ πλέον καὶ ὕσον δύνασαι βάσταζε*. — *Nil agit cet.*] «Rem, de qua lis est, itaque dubiam non licet ex logicorum praeceptis alia re item dubia solve, quia dubia certis tantum dirimuntur.»

104-124. *Si quis emat cet.*] Etiam hoc mirum sane exemplum ex Stoicorum officina videtur depromptum. Arrian. Epict. 4, 8, 46: *Οὐδαίς*

Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
 Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
 Compositis metuensque velut contingere sacrum? 110
 Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
 Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
 Audeat esuriens dominus contingere granum,
 Ac potius foliis parvus vescatur amaris;
 Si positus intus Chii veterisque Falerni 115
 Mille cadis, nihil est, tercentum milibus, acre
 Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde-
 Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
 Blattarum ac tinearum epulae, putrescat in arca:
 Nimirum insanus paucis videatur, eo quod 120
 Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.

ἐρεῖ, Ἐγὼ μοναχὸς εἶμι, ἂν
 πληκτρον καὶ καθάραν ἀγοράσῃ.
 Cfr. Dio Chrys. Or. 40. p. 302. R.
 — *emptas*] Non est simpliciter «*eas-
 que*» sed: «statim, postquam eas
 emerit;» sicque Virg. Aen. 6, 420:
*offam Obiicit; ille — Corripit obie-
 ctam.* Frequenter hanc epiplocen
 usurpavit Ovidius. Metam. 9, 74:
 (Hydram) *domui domitamque peregi.*
 Etiam in prosa or. Liv. 4, 5: *la-
 trones — Remum cepisse, captum
 regi Aemulio tradidisse. — scalp[ra]
 Kneifen, Schuhahlen. — for-
 mas] Leisten. — non sutor]* «qui
 non sutor est.» — *mercaturis]* da-
 tivus, ut Od. 2, 4, 49: *lucro aver-
 sam.* — *Undique]* in prosa or. «ab
 omnibus.» — *metuensque v. c. sa-
 crum]* Sat. 4, 4, 74: *tamquam par-
 cere sacris.* — *Porrectus]* Hic et alibi
 Bentley sine causa scripsit *proie-*

*ctus, hingeworfen; illud est lang
 ausgestreckt. — foliis — amaris]*
 ut cichorii, intubi. — *positus intus]*
 «domi (in apotheca) asservatis.»
 Cf. v. 442. — *Chii - Falerni]* Conf.
 Sat. 4, 40, 24. — *nihil est]* «quid
 dico? non satis est dixisse mille.»
 — *stramentis]* quae lumentis sub-
 sterni solent. — *unde - Octoginta]*
 De verbo inter duos versus diviso
 conf. Sat. 4, 3, 62. — *stragula ve-
 stis]* «tapetes cum variis ornamentis
 intextis.» — *Blattarum ac tinearum
 epulae]* Speise für Schaben und
 Motten. Cf. Epp. 4, 20, 42. Mar-
 tial. 6, 60, 7: *Quam multi tinea
 pascunt blattasque disert!* — *Nimi-
 rum]* Vid. ad Epp. 4, 9, 4. — *iactatur]*
 Motus febricitantium violenti signi-
 ficantur. *Iactari* enim verbum
 proprium est de febre, de furore.
 Ovid. Trist. 4, 3, 26: *Fessaque ia-*

Filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
 Dis inimice senex, custodis? Ne tibi desit?
 Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
 Ungere si caules oleo meliore caputque 125
 Coeperis impexa foedum porrigine? Quare,
 Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
 Undique? Tun sanus? Populum si caedere saxis
 Incipias servosve tuos, quos aere pararis,
 Insanum te omnes pueri clamentque puellae: 130

127. *periuras* bSc. — 128. *tun sanus* bS, *tu insanus* c. — 129. *servosve* cum libris, ut videtur, omnibus LcT, Bentl., FM: *servosque* laeite Heindorf, Dillenburger, Düntzer, J, alii. — *tuos omnes mei et* Pottierii, LcTfJ: *tuos de conii*. T. Fabri confirmata a Feae Codd. alii. et Edd. Ascensianis Bentleius et M.

ctati corporis ossa dolent. Apul. Metam. 9, 3: *iugi furore iactari*.

122-132. *Dis inimice*] *θεοῖς ἐχθρῆς*, «cui omnes di irati sunt.» — *Ne tibi desit?*] «Ideone custodis, ne forte tibi desit? Minime vero tibi deesse poterit; quantulum» cet. (*desit* absolute vel impersonaliter, ut Terent. Adelp. 5, 4, 27: *Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maximus.*) — *curtabit*] «absumet». — *Ungere* - *caules oleo meliore*] Conf. Sat. 2, 2, 59 sqq. — *impexa*] «pectendo non repurgata.» — *porrigine*] «sulfuribus», *πυρρῆσαι*, Kleiengrind. Celsus 6, 2: *Porrigo est, ubi inter pilos quaedam quasi squamulae surgunt eaque acute resolvuntur; et interdum mudent, multo saepius siccae sunt, -- Fereque id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio. -- Commodius est subinde pectendo repurgare* (unde h. l. *impexa*) quam

id ex toto prohibere. — *periuras*] in soluta or. molliore pronuntiatione *peierare*. — *surripis, aufers*] illud clanculum, hoc vi. — *caedere*] «graviter vulnerare, nonnullos fortasse etiam occidere.» — *servos - tuos, quos aere pararis*] *ἀργυρώνητους, χρυσώνητους*. Salust. lug. 34: *servi aere parati*. Qui *tuos* correxerunt, inconcinnitatem quandam in lectione vulgata odorati sunt. «Si enim», inquit Bentleius, «semel *tuos* dixeris, nihil attinet illa adiacere *quos aere pararis*, ut ne addam *servos tuos quos xazoqωνῆται* sua aures offendere et vulnerare.» Sed sententia satis concinna haec est: «*servos tuos, quos tamen proprio aere pararis*, adeo ut lapidum lactu eos caedendo tibi met ipsi maximum damnum inferas, unde augetur manifesta insaniae species.» — *pueri - puellae*] Conf. Sat. 1, 1, 83. — *clamentque*] De transposita particula *que* vid. ad Od. 2, 49, 28, et sta-

Cum laqueo uxorem interimis matremque veneno,
 Incolumi capite es. Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,
 Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.
 An tu reris eum occisa insanisse parente,
 Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam 435
 In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?
 Quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,
 Nil sane fecit, quod tu reprehendere possis:
 Non Pyladen ferro violare aususve sororem.

432. *quidni?* neque enim hoc facis Bentleius; *quidni* e quattuor Codd. Pulmanni, neque enim hoc facis ex con. Lambini, reperta nunc in nostro Cod. b. — 433. *occidit* p. Pottierii plerique et corr. S. — 437. *tutae* motae N. Heinsius. — 439. *sororem est* Bentleius ex optimo Pulmanni et Regio, M.

tim v. 439: *aususve*, v. 457: *pereamque*. — *Incolumi capite es*] ex opinione volgi.

432-434. *Quid enim?*] «dicendum est?» Idem prope ac *quidni?* *quip-pini?* Apud Ciceronem subsequitur fere altera interrogatio: v. Hand Turs. II. p. 386. Ceterum ridicula est et malitiosa quaedam quasi excusatio illius, qui uxoris cervices laqueo fregerat matrique venenum miscuerat, quasi diceret Stertinus: «Sane poteris mihi oblicere: Ego solita et nunc frequentia haec facinora cum feci, minime aequiparandus sum tragico illi Oresti, qui ferro, non, ut apud nos fit, laqueo aut veneno, Clytaemnestram occidit, neque Argis, urbe a tragicis identidem memorata et, si ita dicere licet, poetica, sed in media urbe Roma, veneficis repleta, non insanus ut ille, sed certam post deliberationem matrem e medio sustuli.» — *demens*] «ut tra-

dunt poetae, post scelus perpetratum mente captus.» — *An tu reris cet.*] «Ille quoque, pergit Stertinus, iam ante Clytaemnestram occisam insanus fuit aequae ac tu.» De verba *reris* cf. Sat. 1, 9, 49.

435-444. *malis den argen*, Voss: *den schrecklichen*. Hic et sequens versus soni sunt prorsus heroici. — *ferrum tepefecit acutum*] Virg. Aen. 9, 448: *hasta -- traiecit -- haesit tepefacta cerebro*. — *male tutae mentis*] insanus. «Immo postea sanioris prope mentis fuit Orestes quam in illo puncto temporis, quo matrem trucidavit. Etenim in eo dumtaxat deliquit aliquantulum, quod interdum sorori atque amico male dixit.» Sic apud Euripidem (Or. 264.) sororem appellat Furiam: *Μέδης μὲ οὐδ' αὖτ' ὅσων ἐμῶν ἔργων, Μίσσην μ' ὀχυράζεις, ὥς βάλῃς ἐς Τάρταρον*. Pyladi quidem in illa tragoedia non maledicit. —

Electram, tantum maledicit utrique vocando 140
 Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.
 Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
 Qui Veientanum festis potare diebus
 Campana solitus trulla vappamque profestis,
 Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres 145
 Iam circum loculos et claves laetus ovansque
 Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
 Excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque
 Effundi saccos nummorum, accedere plures
 Ad numerandum; hominem sic erigit; addit et illud: 150

splendida bilis] Pers. Sat. 3, 8: *turgescit vitrea bilis*. Bili morbose condensatae et propterea asphalli specie splendescenti a medicis tribuebatur *μελαγχολία*. — *Pauper Opimius* cet.] «Homo ignotus, qui quamvis abundaret auro et argento domi in arca condito, tamen revera *pauper argenti et auri* (Cf. Sat. 4, 1, 79.) erat, quoniam divitiis suis ita parcebat (Od. 3, 16, 28: *Magnas inter opes inops.*), ut *Veientanum rubellum* (Pers. 5, 147. Martial. 4, 103, 9.), vinum acidum, quale provenire solebat Veis» (etiā nunc vina Romana vilioribus adnumerantur), «festis diebus, profestis vappam, vinum prorsus corruptum vel multa aqua dilutum biberet ac trulla (vase, quo vinum e cratere in pocula infundebatur) uteretur, non argentea nec murrhina (ut solebant ditiores), sed tantum fictili, quales conficiebantur in Campania.» (Sat. 4, 6, 148.) Cic. Parad. 6, 3: *Improbi et avari* — non modo non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes exi-

stinandi sunt. — *positi intus*] Cf. v. 143.

145-156. *lethargo grandi*] «gravi, profundo veterno.» — *ovans*] Ut triumphare dicitur de iis, qui gaudio exsultant, sic etiam *ovare*, vel de animalibus. Valer. Flacc. 5, 67: *Ac velut ille, gregis cui cessit regia, taurus Ferarum ovans.* — *multum celer*] «multa animi praesentia praeditus.» De adverbio *multum* vid. ad Sat. 4, 3, 37. — *avidus* — *heres*] Od. 4, 7, 19: *manus avidas heredis.* — *hoc age*] In auspiciis et sacrificiis incipiendis *hoc age* a pracone inelamabatur, quo omnes essent intenti rei divinae neque quidquam aliud mentibus agitent. — *Quid vis?*] Opimii sunt verba. — *inopem*] «extenuatum, viribus corporis privatum.» — *venae*] «quae corpus sanguine alunt viresque reficiunt, tam sanguine exhaustientur.» — *Ingens*] Ingens fultura propterea requirebatur, quod ille prorsus exhaustus erat. Stomachus autem cum aedificio comparatur, quod ne corrumpat, fuleris ac solido

Ni tua custodis, avidus iam haec auferet heres.
 Men vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
 Deficient inopem venae te, ni cibus atque
 Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
 Tu cessas? Agedum, sume hoc ptisanarium oryzae. 455
 Quanti emptae? Parvo. Quanti ergo? Octussibus. Eheu!
 Quid refert, morbo an furtis pereamque rapinis?
 Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
 Stultus et insanus. Quid, si quis non sit avarus,
 Continuo sanus? Minime. Cur, Stoice? Dicam. 460

454. accedat S, multi Pottlerii, LCl.

fundamento inniti debet: sic ille copiosis alimentis. Plaut. Cure. 2, 3, 87: *pernam, sumen, glandium, Haec sunt ventri stabilimenta, panem et assa bubula*. Seneca Epist. 95: *vino fulcire venas cadentes*. — *ptisanarium*] *πιτσάνη*, a verbo *πίσσω*, pinso, «sorbitio ex aqua fervente et hordeo plerumque, hic oryza, confecta.» Ad formam diminutivam *ptisanarium* cfr. Mnesimachum in Meinekii Fr. Com. III. p. 368: *τοὺς μὲν ἰχθῦς μοι κάλει ἰχθυόδιον· ὄψον δ' ἂν λέγῃς ἕτερον, κάλει Ὀψάριον*. Idem iocus hic quoque obtinet. Consulto enim utitur diminutivo *ptisanarium*, ne nimis perterrefaciat avarum aegrotantem. Oryza autem tunc nondum in Italia colebatur, sed ex Aegypto plerumque ad usus medicos advehebatur. Inter ea alimenta enumeratur a Celso 2, 20, quae boni succi sunt. — *Octussibus*] In hoc plurali iniuria haesisse Lambinum Bentleius docuit collato Festo in voce *Peculatus*: *Postquam aere signato uti coepit P. R., Tarpeia lege cautum est,*

ut bos centussibus, ovīs decussibus aestimaretur.

457. *Quid refert*] In pedestri oratione: «Quid refert, morbo ne peream, an furtis rapinisque?» Furti autem et rapinae avarus iratus (sane καὶ ὑπερβολῇ) insinuat non heredes, sed mercatorem, qui oryzam nimio vendat, et medicum, qui tam cara medicamenta praescribat.

458–463. *Quisnam cel.*] «Omnis, qui non est stultus, sanus. Avarus autem non stultus solum, verum etiam insanus. Nec tamen ex eo, quod quis non sit avarus, continuo colligi potest eum sanum atque integre mentis esse. Aliis enim vitis idem fortasse deturpatur, quae quo minus eum pro sano habeamus vetant. Ab omnibus ergo vitis liber sit oportet, quem nos Stoici sanum vocamus.» — *Cur, Stoice?*] Se ipse interrogat Stertinius. In prosa oratione: «Cur, ex mea disciplina Stoica dicam.» Sic crebro in Arriani Epicteto, ut 2, 20, 22: *τί λέγεις, φιλόσοφε*; ibid. 8, 24: *Εὐ,*

Non est cardiacus — Craterum dixisse putato —
 Hic aeger: recte est igitur surgetque? Negabit,
 Quod latus aut renes morbo tentantur acuto.
 Non est periurus neque sordidus; immolet aequis
 Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax; 165
 Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone
 Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis?
 Servius Oppidius Canusi duo praedia, dives
 Antiquo censu, gnatis divisisse duobus
 Fertur et hoc moriens pueris dixisse vocatis 470

463. *temptentur* seu *tententur* bScp, Pottierii plerique et t. (Ut nos, Bentleyi octo, Pottierii tres, Priscian. 6, 6, 30.) — 466. *balatrone* e Cod. Reginensi et Galeano Bentleyus, *balatrone* Aeron

ἐπιλόσκοιτο. — cardiacus] Καρδία non solum cor, sed etiam os ventriculi significat; qui huius infirmitate laborat, vocatur καρδιακός. Cels. 3, 49: His morbis (variis insaniae generibus) praecipue contrarium est id genus, quod καρδιακὸν a Graecis nominatur. Cf. v. 28. — Craterum] illustrem illorum temporum medicum, quo iam Atticus usus erat. Cic. ad Att. 12, 13, 4, 12, 14, 4. — Recte est] Cic. ad Att. 1, 7: Apud matrem recte est. Cfr. Sat. 2, 2, 106. — Quod latus cet.] Idem versiculus est Epp. 1, 6, 28. De laterum dolore cf. Sat. 4, 9, 32. — tentantur] laborant aut pleuritide aut renum morbo, ut nos ipsi videmus. Coniunctivus tententur significaret hanc rationem a Cratere afferri, id quod minus aptum est. — acuto] ὀξεία νόσος. Cels. 3, 1: Quidam (morbi) breves acutique sunt, qui cito vel tollunt hominem vel ipsi cito finiuntur;

quidam longi, sub quibus neque sanitas in propinquo neque exitum est.

464-466. Non est cet.] «Concedo aliquem sceleribus non coopertum, non periurum esse neque adeo sordidum, ut propterea fidem laedat ac furetur, concedo eum idcirco Laribus aequis, id est, non iratis, porco facere posse (cfr. Od. 3, 23, 4.): at eundem, si sit ambitiosus et, quo ambitioni satisfaciat, audacter multa molliatur, a quibus absteineat homo modestus, insanum esse censeo, ac propterea ei praecipiam, ut Anticyram naviget.» — immolet — porcum] Non loquitur de sacrificio expiatorio, sed de quovis vel menstruo vel anniversario, a quibus mente capti arcebantur. — Naviget Anticyram] «ad elleborum sumendum.» Cels. 3, 18: In tristitia (melancholia) nigrum veratrum deiectionis causa, in hilaritate (cum risu

Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
 Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi,
 Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
 Extimui, ne vos ageret vesania discors,
 Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam. 475
 Quare per divos oratus uterque Penates,
 Tu cave ne minuas, tu, ne maius facias id,
 Quod satis esse putat pater et natura coërcet.
 Praeterea ne vos titillet gloria, iure
 Iurando obstringam ambo: uter aedilis fueritve 480

4481., duo Bersmanni, F. — 470. hoc bSp, Pottierii omnes, 4,
 «cum editionibus vetustis et manuscriptis fere omnibus» Bentleius:
 haec c, LCFM.

desipientium) *album ad vomitum excitandum dari debet*. Conf. v. 82 sq.

466-469. *Quid enim differt cet.*] «Nihil enim differt ad insaniam, in utram partem aliquis modum excedat; aequè insanus est qui rem profundit atque qui opibus suis nunquam utitur.» Ambitione et temeritate, quae vitia superiore versu tetigerat, relictis per proximos duodecim versus Oppidii verbis a prodigèntia aequè dehortatur atque ab avaritia; tum (v. 479.) eodem Oppidio duce redit ad ambitionem castigandam. — *barathrone*] «profundae ac tætræ voragini, in quam quae deliciuntur in perpetuum evanescent.» — *Ser. Oppidius*] eques Ro. videtur fuisse, cuius ultimae exhortationes, quibus filios a vita perversa revocare conatus erat, Horatio, eius vicino, et fortasse ex Horatii narratione iam pluribus innotuerant. Talibus au-

tem narratiunculis Stoici exhilarare tristiores suas disputationes solebant. — *Canusi*] Conf. Sat. 4, 3, 91. — *Antiquo censu*] «iam pater maioresque eius ex censu publico divites habebantur.» — *divisse*] populari licentia pro *divisisse*. Vid. ad Sat. 4, 9, 73.

472-478. *sinu laxo*] «Nucibus cum ludere vellet Aulus, eas ferebat sinu laxo s. *soluto*, ut ait Sen. de Benef. 4, 24., ex quo facile excidere poterant, quod ipsum negligentiae signum erat, nimiumque facilis erat in donando eas collatoribus.» — *donare-ludere*] sc. «iis», quo ludo et perdis poterant. — *abscondere tristem*] «severo vultu in locis cavis,» *Lüchern.* — *Nomentanum*] prodigum ac luxuriosum. Sat. 4, 4, 402. — *Cicutam*] Conf. v. 69. — *per divos* — *Penates*] Epp. 4, 7, 94: *per Gentem dextramque deosque Penates.* — *natura coërcet*] «certis finibus

Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.
 In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
 Latus ut in Circo spatium et aëneus ut stes,
 Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis;
 Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu, 485
 Astuta ingenuum volpes imitata leonem.

483. *et*] *aut* *ep* et aliquot Pottierii, LCI^F.

circumscribit; iudicat, vobis et iustum esse et sufficere.»

484. *intestabilis*] proprie «cui propter delicta (*carmen malum* Sat. 2, 1, 82.) vel prodigalitem interdicitur est iure testimonium dicendi apud iudices, testamenti etiam faciendi et testamentum quidquam ab alio accipiendi.» Iam cum pater filium proprio sensu intestabilem esse iurare non posset (eternum hoc lege fieri debebat), apparet hic ex sermonis quotidiani consuetudine significare «hominem propter improbitatem detestabilem,» velut Salust. lug. 67: *improbis intestabilisque* (adde *Frugm. Or. Lep. 1: peior atque intestabilior.*). — *sacer*] *pr.* «qui leges sacratas, quibus innitebantur plebis iura, violat, is plebiscito in comitiis tribus rogato sacer dis inferis iudicabatur.» Festus p. 348. Müll.: «Homo sacer is est, quem populus iudicavit ob maleficium; neque fas est eum immolari, sed qui occidit, parricidii non damnatur: nam lege tribunicia prima cavetur: *SI QUIS EUM, QUI EO PLEBEI SCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT.* Ex quo quisvis homo malus atque improbus *sacer* appellari solet.»

482-486. *In cicere*] ludos significat,

quorum editio propter gladiatores exhibendos, forum statuis, Circum tensis ornandum, maiores utique impensas aedilibus ac praetoribus contrahebat, quam quod cum iis coniunctum erat, ut infimae plebeculae distribueretur *cicer, faba, lupini*. Sed consulo veluti contemptum loquitur de eiusmodi ludis, ut Persius 5, 477: *Vigila, et cicer ingere large Rixanti populo, nostra ut Floralia possint Aprici meminisse senes.* — *Latus*] «cubitis late distenta toga,» ut Epod. 4, 8: *Cum bis trium ulnarum toga.* «Ut sublimis incedere profastuose et magnifice saepius occurrit, ita eodem sensu et pari metaphora *latus incedere* vel *spatiari* dictum esse videatur.» BENTL. Ovid. Her. 9, 427: *Ingreditur late lato spectabilis auro.* — *et aëneus*] «Necessaria est haec emendatio (*et pro aut*); nusquam enim *aeneus* trisyllabon apud veteres poetas invenias (nisi forte ubi prave ediderunt pro *aereus*), sed ubique aut *aëneus* aut *aënus.*» BENTL. — *ut stes*] «ut tibi decernatur statua aerea; sed hac gloriola abreptus interea rem tuam familiarem disperdes. Verum adeone stultus tu eris, ut speres unquam fore, ut tamquam alteri Agrippae tibi populus plaudat?» Imprimis autem apta est huius mentio,

Ne quis humasse velit Aiacem, Atrida, vetas cur?
 Rex sum. Nil ultra quaero plebeius. Et aequam
 Rem imperito; ac si cui videor non iustus, inulto
 Dicere, quod sentit, permitto. Maxime regum, 190
 Di tibi dent capta classem deducere Troia!

488. *quaere* ex Blandin. antiquiss. a pr. m. Bentleius. — 491. *reducere* s. *reducere* hScp et praeter unum Pottierii omnes, Veneta 4484., Lct et Heindorf.

quia Agrippa consul a. u. c. 724. sponte aedilitate suscepta ludis et spectaculis magnificentissimis populi plausum tulerat. (Dio 49, 43. Plin. H. N. 36, 45.) Perquam scilicet *ὡς ἐν παρόδῳ* Agrippam laudat. — *Astuta* «Quia quod leo viribus, hoc volpes astutia agit.» ACRON. Proverbium videtur potius, quam ut fabellam Aesopiam significet; nullam certe adhuc invenerunt Interpretes, quae huc quadret.

487–491. *Ne quis humasse cel.* ex antiqua legum formula, v. c. in S. C. de Bacchanalibus: *Ne quis eorum bacchanal habuisse vellet.* — Ut narratiunculis e vita quotidiana petitis utebantur Stoici et Academicus, sic persaepe etiam exempla, quibus illustrabant locos communes, petebant ex tragicis poetis, quemadmodum h. l. ex Sophoclis Aiaci, ubi Menelaus Agamemnonis nomine Teucrum fratris Aiacis cadaver sepelire vetat. Fingi autem colloquium inter Agamemnonem et gregarium aliquem eius militem volgo statuunt; sed rectius Sanadonius: *Horace met un Stoicien aux prises avec un roi. Son dessein est de montrer qu'il n'y a point d'excès, où l'ambition ne porte les hommes. Agamemnon en fournit l'exemple, et le philosophe prouve en*

bonne forme au chef des rois de la Grèce, qu'il est un fou et un furieux. Hanc autem loci accipiendi rationem prorsus consentaneam esse solitae disputationum Stoicarum formae, egregie demonstrat colloquium illud, quod verus Cynicus, qui idem est cum Stoico, similiter instituit cum Agamemnone apud Epictetum Arriani 3, 22, 34: *Τάλας, τί τῶν σῶν ἔχει κακῶς; ἡ κτήσις; Οὐκ ἔχει. Τὸ σῶμα; Οὐκ ἔχει. Ἀλλὰ πολέχρηστος εἰ καὶ πολέχαλκος. Τί οὖν σοι κακόν ἐστιν; Ἐκεῖνο, ὃ τι ποτε, ἡμετέρεται σου καὶ κατέφθαρται, ὃ δρεγόμεθα, ὃ ἐκκλινόμεν, ὃ ὀρμώμεν καὶ ἀπορμώμεν.* — *velit* Posterior syllaba producitur vi arsis et caesurae. Vid. ad Sat. 2, 2, 47. — *Rex sum*] «Sic volo, sic iubeo; sit pro ratione voluntas.» (Iuven. 6, 223.) Demisse respondet alter, unde rex particula *Et*, quia nihil obiectum fuerat, orationem continuat; quae ratio est et elegantior et *δραματικώτερον* quam Bentleii *quaere.* — *inulto*] «ita ut impunitus maneat;» in prosa oratione «impune.» — *Di tibi dent*] Hom. Iliad, a, 48: *Τμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλέμπια δῶματ' ἔχοντες Ἐκλήσσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἐξέσθαι.* — *deducere*] «domum du-

Ergo consulere et mox respondere licebit?

Consule. Cur Ajax, heros ab Achille secundus,

Putescit, toties servatis clarus Achivis,

Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato, 195

Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?

Mille ovium insanus morti dedit, inclitum Ulixen

Et Menelaum una mecum se occidere clamans.

Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam

Ante aras spargisque mola caput, improbe, salsa, 200

Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Ajax

494. *Putescit* Pottierii plerique, corr. b, Lt et Bentleius. (Ut nos, Sep, pr. b et octo Pottierii.) — 204. *quorsum insanus?* quid distinguunt bSc, *quorsum insanus*, quid Bentleius. — 203. *nato bp.* — 208. *veris* Cod. Blandin. antiquiss., Cod. Buslid. (uterque e correctio-

cere», ut *decedere de provincia*, «in Urbem redire.» *Reducere*, etsi ter apud Lucretium primam producit, non ausim obtrudere Horatio vel cum Codd. meis. Et cfr. Val. Flacc. 2, 403: *primo deducere vela sereno*.

192-193. *consulere* — *licebit?* comice, quasi rex esset Ictus. Formulam servavit Cicero pro Mur. 43, 28: *Etiam illud, quod aliquandiu fuit, LICET CONSULERE, iam perdidistis.* — *ab Achille secundus* Sic Virg. Ecl. 5, 49: *tu nunc eris alter ab illo.* Iliad. β, 768: *Ἀνδρῶν αὖ μέγ' ἄριστος ἦν Τελαμώνιος Αἴας, ὅφρ' Ἀχιλεὺς μολιεν' ὁ γὰρ πολὺν φέρτατος ἦεν.* Pindarus Nem. 7, 27. Aiacem vocat *κράτιστον Ἀχιλῆος ἄτερ μάχα.* — *Putescit* «insepultus est.» Odyss. α, 461: *Ἄνθρωπος, οὗ δὲ που λέει' ὅσπερ αὖθις ὄμβρος.* Scripsi *putescit* cum Codd. meis,

eadem significatione ac *putrescit*, nisi quod mollior est pronuntiatio, ut *increbuit* pro *increbruit*, *rubescō*, proprie *rubresco*, quod in usu non est. — *toties servatis* — *Achivis* Conf. Soph. Ai. v. 4273 sqq. — *Gaudeat cet.* Hom. Iliad. α, 253: *Ἥ κεν γηθήσῃ Πρίαμος Πριάμοιο τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροῖατο θυμῷ.*

196-207. *Mille ovium* Cfr. Gell. 4, 46. *Mille* in hac constr. est nomen, *χιλιάς*. — *improbe* λιτότης pro «impio, qui ius et fas omne susque deque habet.» — *Rectum animi* τὸ ὀρθόν, «rectum mentem, rectum animi statum.» — *Quorsum?* *Insanus quid?* Sic distinguendum est. Agamemnon: «Quorsum haec, quae dicis, spectant?» Alter: «Quid tandem nimis perversi fecit Ajax, etiam cum insaniret pecoraque trucidaret? Abstinit ta-

Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinit vim
 Uxore et gnato; mala multa precatus Atridis,
 Non ille aut Teucrum aut ipsum violavit Ulixen.
 Verum ego, ut haerentes adverso litore naves 205
 Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
 Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
 Qui species alias veris scelerisque tumultu
 Permistas capiet, commotus habebitur, atque,
 Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira. 210
 Ajax immeritos cum occidit, desipit, agnos:

ne), Pottierii duo, Porphyrius Ed. princeps a. 1484., Lambinus: veri
 bScp, Pottierii plerique, 1, Bentleius, FM, vero ex varia lectione
 Codicis Div. C. — 211. immeritos cum Sep: immeritos dum b, Lt,
 cum immeritos C, Bentl., FMJ.

men cet.» — Abstinit vim cet.] Similiter Liv. 4, 4: duobus — omne
 ius belli Achivos abstinuisse. Ovid. Metam. 8, 734: Non tamen idcirco
 ferrum Triopaeus illa Abstinit. — Uxore] pr. concubina, Tecmessa.
 — gnato] Eurysace. — ipsum] «vel
 ipsum Ulixem, tam sibi exosum.» — Verum ego cet.] Respondet Aga-
 memno. — adverso litore] «ex Au-
 lidensi litore, quod Troiae, quo
 tunc tendebamus et ubi nunc su-
 mus (dialogus enim Troiae habitus
 fingitur. Cf. v. 491.), e regione op-
 positum est. Conf. Ovid. Metam.
 14, 5: Zancle adversaque moenia
 Rhegi. — Eriperem] Hoc verbum
 vim, qua ad deducendas inde
 naves opus fuerit, magna cum ef-
 ficacia exprimit. — non furiosus]
 Hic finitur dialogus fictus inter Aga-
 memnonem et Stoicum.

208. 209. species alias veris] «spe-

cies, *gavraolaz*, opiniones animo
 conceptas, *Vorstellungen*, alias
 a veris ac rectis (contrarias veri-
 tati), falsas et confusas ea mentis
 agitatione et conturbatione, quae
 facillime vel ad scelera committen-
 da nos abripit.» (Hoc enim scita
 brachylogia significat sceleris tumultus.) Sic Epp. 4, 46, 20: alium sa-
 piente bonoque. Epp. 2, 4, 240: alius
 Lysippo. Ad v. tumultu cfr. Od. 2,
 46, 40: miseros tumultus Mentis. —
 commotus] «ceritus, mente captus,»
verrückt. Conf. v. 278.

211-219. cum occidit, desipit,
 agnos] Supple: «ut tu dicere soles;
 tu contra cum cet.» De hyperbato
 conf. Sat. 2, 4, 60., de ommissa in
 altero membro personae (tu) nota-
 tione cf. v. 234. — titulos] «tibi
 ponendos plenos laudum tuarum,
 qui nomen tuum apud posteros ae-

Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
 Stas animo et purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?
 Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
 Huic vestem, ut gnatae, paret ancillas, paret aurum, 215
 Rufam aut Pusillam appellet fortique marito
 Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
 Praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
 Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
 Integer est animi? Ne dixeris. Ergo, ubi prava 220

212. *Tu prudens* — *titulos cum admittis* Bentleius coni. — 213. *tibi]* vel Cod. Div. apud Cruquium. (Bentleius distinxit: *purum est, vitio tibi cum tumidum est cor?*) — 215. *natae* hp. — 216. *Rufam]* *Pupam*

ternent,» i. e., «ob vanam gloriae cupiditatem.» — *Stas animo]* recto: «tibi ipse constas sanaque es mente?» Philemon p. 447. Mein.: Ἐπὶ τὸν ὁ νοῦς ἢ μὴ καθέστηκεν τινι, ὅτε ἔσται ἀνοήτων οὐδὲν αὐτὸν οὐδ' ὀργῆν. — *tumidum - cor]* violentam animi perturbationem significat, ut *umor animi* dicitur etiam in prosa oratione (Cic. Tusc. 3, 42, 26.) de fastu et praecipue de ira, quae hominem ad insaniam saepe ac scelera impellit. Seneca de Ira 4, 46: *Ira habet non solidum robur, sed vanum tumorem.* Est autem imago iam Homericæ. Iliad. 1, 553: Μελέαγρον ἔδν χόλος, ὅς τε καὶ ἀλλῶν Οἰδάνει ἐν στήθεσσι νόον πύκα περ φρονέοντων. Ibid. 646: Ἀλλὰ μοι οἰδάνεται κραδίη χόλος. — *Huic vestem* cot.] Terent. Heaut. 5, 4, 20: *Sponsae vestem, aurum, ancillas opus esse, argentum ut daves.* — *Rufam aut Pusillam]* Haec nomina haud raro in Inscript. reperiuntur. Forlanelli *Iscr. Est.* p. 439: *CVSONIA M. F. POSILLA*, eadem scriptura, quae erat in Cod. Blan-

din. antiquiss. a pr. m. — *interdicto]* Ulp. Fr. 42, 2: *Lex XII, tabularum furiosum itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione* (pro quo voc. proprio Horatius h. l. v. *tutela* utitur) *iubet esse agnatorum.* (Epp. 4, 4, 102: *Nec medici credis nec curatoris egere A praetore dati.*) Verba ipsa haec erant: *SI FURIOSUS ESCIT (erit), AGNATORUM IN EO PECUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO.* (Dirksen p. 729.)

220-223. *Ergo* cot.] Festive Horatius triplici hoc inciso ridet putidum Stoicorum morem hoc suum παράδοξον, quod praecipue adamaverant, ὅτι πᾶς ἀφρων μαίνεται, identidem variandi, quo audilioribus magis inculcetur. Hoc igitur loco ita: «quivis et stultus et sceleratus et ambitione flagrans vero nomine furiosus est.» — *ritrea]* «falso splendore nitens, atque eo nos decipiens.» Conf. Od. 4, 47, 20. — *Hunc circumtonuit]* Epicum colorem habet hic versiculus. Qui attonitus, ἐμβρόντητος, a

Stultitia, hic summa est insania; qui sceleratus,
 Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
 Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
 Nunc age luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
 Vincet enim stultos ratio insanire nepotes. 225
 Hic simul accepit patrimoni mille talenta,
 Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
 Unguentarius ac Tusci turba impia vici,
 Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum,

L, *Pusam* Ct. — *Posillam* (superscr. u) Blandin. antiquissimus, *pupillam* L, *Rufillam* Baxter, Oberlinus. — 249. si qui Bentleius. — *nam* bp.

deo aliquo esset, cum insanum factum interdum credebant. — *Bellona*] Sacerdotum genus significatur, quod ex infima plebe erat; qui furiosorum in morem saltantes destitutis gladiis sese cruentabant, ut Galli, Magnae Matris deum Idaeae sacerdotes. Illi autem vocabantur *fanatici ex aede Bellonae*. Inscr. m. Lat. N. 2347. Lucan. Phars. 4, 560: *tum, quos sectis Bellona lacertis Saeva movet, cecinere deos crinemque rotantes Sanguineum populis ulularunt tristia Galli*. Spectaculum illud populo praebebant, posterioribus certe temporibus, a. d. IX. Kal. April. (24. d. Martii.) Trebell. Poll. Claud. 4. — *cruentis*] «rebus s. spectaculis, cruore.» Est τοῖς αἱματηροῖς, ac prorsus sic Silius 4, 470: *saevis gens laeta*.

224-230. *Nomentanum*] Conf. v. 475. — *arripe*] «ut eum reprehendas aequè acriter atque ego eum meo iure vitupero.» Conf. Sat. 2, 4, 69. — *Vincet-ratio*] «evincet (v. 230.);» etiam in prosa oratione Cicero pro

Cluent. 44, 124: *Vince deinde virum bonum fuisse Oppianicum*. Conf. Sat. 4, 3, 113. — *Edici*] quasi praetor; sed hoc vult: «per praeconem privatum vel etiam servulum omnibus notum facit.» — *Tusci* — *vici*] «Tusci aliquando ab Aricinis pulsi contulere se Romam et vicum, qui modo Turarius dicitur, insederunt ei que suum nomen dederunt.» Comm. Ca. Ibi lenones habitabant, homines periuri atque infames. Horatius Epp. 2, 4, 269. eum describit *vendentem thus et odores Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis*. Plaut. Curc. 4, 4, 24: *In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant*. — *fartor*] «qui insicia, farcimina, lucanicas, hillas vel, ut ait Comm. Cruq., salsicias vendit.» Alii explicant: «qui aves saginat et vendit,» *Geflügelhändler*. — *Velabro*] ad radices Aventini olim palus, ubi linitibus vehabantur (*vehelabrum*), ubi prostabant omnia, quae ad victus rationem atque delicias pertinebant.» Comm. Cruq. — *macellum*] Cf. Epp. 4, 45, 34. —

Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes. 230
 Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
 Cuique domi est, id crede tuum et vel nunc pete vel eras.
 Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus:
 In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
 Coenem ego; tu pisces hiberno ex aequore verris; 235
 Segnis ego indignus qui tantum possideam: aufer!
 Sume tibi decies, tibi tantundem; tibi triplex,
 Unde uxor media currit de nocte vocata.
 Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,

230. *Quid tum? Venere* bSc, LCI: *qui cum venere* Feae V. E. K., Bentleyi conl. (ex lectione Codicis Battelliani: *qui tum venere*), item FM, *quid enim? Venere* duo Codd. Torrentii. — 233. *contra haec iuvenis* bep et omnes Pottierii. (Ut nos, S.) — 234. *In* Tu Bentleyi conl. probante Vossio. — 235. *vellis* Scp et corr. b ac plures Pottierii, FJ. — 238. *currat* Codd. aliq., Lt, *surgit* Codd.

Quid tum? venere] «Quid porro factum est? Ut facile cogitare potes, illico venere.» Cic. Tusc. 2, 11, 26: M. *Videsne abundare me otio?* A. *Quid tum?* — *Venere frequentes*] Cic. p. Quinctio 6, 23: *Tum Naevius pueros circum amicos dimittit; ipse suos necessarios — corrogat, ut ad tabulam Sestiam sibi adsint hora secunda postridie. Veniunt frequentes.*

234-238. *leno*] Apud luxuriosum leno primus loquitur tamquam omnium nebulonum patronus. — *aequus*] «benignus,» *κατ' εἰρωνείαν*, — *Lucana* — *aprum*] Cf. Sat. 2, 8, 6. — *dormis*] «humi te sternis, ut, si forte possis, somnum capias.» Cfr. Sat. 4, 4, 71. — *verris*] everriculo; id quod fieri poterat etiam procelloso mari, non solum tranquillo. Altera quidem lectio *vellis* iam ab Acrone memoratur, qui eam exponit: «cum difficultate trahis.» Sed contrarium videtur Latinae

consuetudini *vellere pisces ex mari*, quasi vero nescio quo visco aquae essent affixi. — *decies*] centena milia sestertium; circiter 200,000 Fr. Gall. — *tibi* — *Unde uxor* cel.] «tibi, leno, a quo ipsa uxor, quam metreticibus praefero, ad me currit, quavis hora mihi praesto est.» — *media de nocte*] *μέσση νύκτωρ*. Cfr. Censorin. 24: *Incipiam a nocte media, quod tempus principium et postremum est diei Romani. Tempus quod huic proximum est vocatur de media nocte; sequitur gallicinium, cum galli canere incipiunt.*

239-242. *Aesopi*] tragici actoris celebratissimi et Ciceronis amici, cuius filius Clodius nepos luxuriosissimus fuit. Conf. Epp. 2, 4, 82. — *Metellae*] Caecilia Metella uxor P. Cornелиi Lentuli Spintheris, qui cum ea divortium fecit a. u. c. 709. propter Dolabellae amores. Huic Aesopi filius iocundus in aurem

Scilicet ut decies solidum absorberet, aceto 240
 Diluit insignem bacam: qui sanior, ac si
 Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?
 Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,
 Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
 Lusciniis soliti impenso prandere coemptas, 245
 Quorsum abeant? Sanin creta an carbone notandi?
 Aedificare casas, plostello adiungere mures,
 Ludere par impar, equitare in arundine longa,
 Si quem delectet barbatum, amentia verset.

aliquot. — «*scitata*» legitur et *vocata*.» ΠΟΡΝΗΥΑ. — 240, *absorberet* duo Pulmanni duoque Feae: *absorberet* Sc et corr. b, Bentleius et M, *exsorberet* p, pr. b et alii multi, LCI FJ. — 246, *sani ut creta* bS, *sani aut creta* c (sed *aut* delendum esse punctis notatur), *sani?* *creta* LCI. (*Sanin creta* debetur Marcellio et Bentleio.) — *notati* bSc, plerique Pottlerii, Bentleius. (Ut nos, p, Pottlerii quinque.)

detrahit, largis postea muneribus compensaturus. — *solidum*] integram summam decies sestertium. Vid. ad v. 237. — *absorberet*] «cum impetu et aviditate sorberet,» ut dicitur *obducere*, *obligurire*. Conf. Sat. 2, 8, 24: *absorbere* *placentas*. Verbo minus noto alii substituerunt *absorberet*, alii *exsorberet*. — *bacam*] «unionem, margaritam.» Eandem fere rem narrat Plin. H. N. 9, 59: *Prior* (ante Cleopatram) *id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius, tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, — ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritae; atque, ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit.*

243-246. *Quinti — Arri*] Cfr. v. 86. — *nobile* cet.] *κατ' ἐπιφανείαν*, «famosum et amore rerum pravorum simillimum par.» — *Lusciniis*] *trisy-*

labum. — *prandere*] ut Epp. 2, 17, 43: *si pranderet olus cot.* — *impenso*] pretio magno. — *Sanin creta*] Marcellii Bentleique lectionem praetuli, cum *sanine* habeat certe unus Cod. Feae; ac facile illud, quod minus intelligebant librarii, transiit in *sani*, *sani an*, *sani ut* aliorum Codd., et corumpuntur fere huiusmodi interrogationes, ut v. 428. *tun in tun*. — *creta an carbone notandi*] Est quasi proverbium. Pers. Sat. 3, 408: *Illa prius creta, mox haec carbone notasti?* Lect. *notandi* clare agnoscit Acron et Comm. Cruq.; *notati* vero ortum videtur ex sublata distinctione post v. *abeant*.

247-254. *Ludere par impar*] Graecorum ἀπριάζειν, Plat. Lys. p. 206. E. — *equitare in arundine longa*] Val. Max. 8, 8: *Soerates — non erubuit tunc cum interposita arundinis cruribus suis cum parvulis filiolis ludens ab Alcibiade visus est.* — *verset*] in pro-

Si puerilius his ratio esse evincet amare, 250
 Nec quidquam differre, utrumne in pulvere, trimus
 Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
 Sollicitus piores: quaero, faciasne, quod olim
 Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
 Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille 255
 Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
 Postquam est impransi correptus voce magistri?
 Porrigis irato puero cum poma, recusat:
 Sume, catelle! negat; si non des, optet: amator

250. Sic Sep et pr. b. — 254. *Polemon* Fronto p. 27. Ed. Rom. 1846., bScp, l, Bentleyus, FJ: *Polemo* LCM. — 259. *catelle* cum Ascensio F. — *optat* Sp, quinque Pottierii, LCMFJ. (Ut nos, bc et ceteri Pottierii.)

or, «agitet.» — *ratio evincet*] Conf. v. 225. — *amare*] meretrices. Sal. Catil. 44: *Ibi primum insuevit exercitus populi Romani amare, potare. — in pulvere*] Hom. II. o, 362: (ἐρεπε τεῖχος) ὥς ὅτε τις ψάμαθον παῖς ἄγχι θαλάσσης, ὅστ' ἐπεὶ οὖν ποιήσῃ ἀδύρματα νηπιέσιν, ἂν αὐτὶς συνέχευε ποσὶν καὶ χερσὶν ἀδύρων. — *ludas opus*] «opus serium ludendo imiteris, ut pueri aedificant domos, molas cet.» — *faciasne*] «nonne facere debeas?» — *Polemon*] «Iuvenis fuit Atheniensis perditae luxuriae. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur audisse e propinquo Xenocratis vocem disputantis, deinde introisse coronatus et unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit et invecus in luxuriam coegit Polemonem poenitere sui et coronas abicere; qui postea tantus in philosophia (Academica) existit, ut dignus existimatus sit,

qui Xenocrati succederet.» COMM. CAUQ.

254-259. *insignia morbi*] «instrumenta luxuriae.» — *Fasciolas*] tegumentum crurum, pro nostris baxiis. Phaedr. 5, 7, 36: *Princeps ligato crure nivea fascia.* — *cubital*] potius quam pulvinar, quod commodè circumgestari vix poterat, fasciam videtur significare, qua, quo mollius accumberent, cubitum involvebant. — *focalia*] a v. *faux*, *Halsbinde*. Quintil. 11, 3, 444: *Palliolum, sicut fascias, quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta sola excusare potest valetudo.* — *coronas*] Et in capite et in collo coronas gerebant. Cic. Verr. Acc. 5, 41, 27. Tibull. 4, 7, 52: *Et capite et collo mollia sarta gerat.* — *impransi*] «sobrii.» Cf. Sat. 2, 2, 7. — *correptus*] «acriter reprehensus.» — *catelle*] ἑποχοριστικόν, quod in usu mansit usque ad tempora Hieronymi. Epist. ad Eusto-

Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat an non, 260
 Quo rediturus erat non arcessitus, et haeret
 Invisis foribus? Nec nunc, cum me vocat ultro,
 Accedam? an potius mediter finire dolores?
 Exclusit; revocat: redeam? Non, si obsecret. Ecce
 Servus non paulo sapientior: O here, quae res 265
 Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
 Tractari non volt. In amore haec sunt mala, bellum,
 Pax rursum: haec si quis tempestatis prope ritu
 Mobilia et caeca fluitantia sorte laboret

262. *Nec nunc* bScp, LCt et praeter unum Pottierii omnes: *Ne nunc* e quinque Codd. Bentleius, FM. — *vocat* bcp, Pottierii omnes, LCt. (Ut nos, S.) — 265. *ere* S.

chium, Paulae filiam, 22, 29. par-
 rasita ad matronam: *Mi* (sic etiam
 Vallarsius) *catella*, *rebus tuis utere*
et vive, dum vivis; et numquid filiis
tuis servas? Plaut. Asinar. 3, 3,
 403: *Dic igitur me anaticulam, co-*
lumbam vel catellum, Hirundinem,
monedulam, passerculum, putillum.
 Voss h. l. Wieseler.

260-270. *agit ubi secum* cet.] To-
 tus hic locus prope ad verbum re-
 fert primae Eunuchi Terentiani
 scenae partem priorem, ubi Phae-
 dria juvenis a Thaide meretrice re-
 vocatus: *Quid igitur faciam? non*
eam, ne nunc quidem, Cum arcessor
ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias.
Exclusit; revocat: redeam? non, si
me obsecret. Horatium autem imi-
 tatus est, consulto tamen Menan-
 dro, Persius Sat. 5, 464 seqq. —
agit] De ultima syllaba producta
 vid. Sat. 2, 2, 47. — *Nec nunc*]
 Sic cum graviore Codd. auctoritate

plerique, etiam nuper Iahn, edide-
 runt post ea, quae scientissime dis-
 putavit Madvigius ad Cic. de Finn.
 p. 82 sq. et 822 sqq. Hic quidem
 unice propter euphonian nonnulli
 praetulisse videntur *ne nunc* veriori
 lectioni, et in Persiana imitatione
 5, 472. (*Quidnam igitur faciam? ne*
nunc, cum arcessat et ultro Suppli-
cel, accedam?) in Codd. meis omni-
 bus est *nec nunc*, etsi plerique
 ediderunt *ne nunc*. — *vocat*] Ma-
 nifesto ad tempus refertur, quo-
 circa praestat Codicis S indicativus,
 quem Bentleius restituendum du-
 xit «etiam invitis membranis.» —
O here, quae res cet.] Apud Teren-
 tium Parmeno servus ad Phae-
 driam: *Here, quae res in se neque*
consilium neque modum Habet ullum,
eam consilio regere non potes. In
amore haec omnia insunt vitia: in-
iuriae, Suspiciones, inimicitiae, in-
dutiae, Bellum, pax rursum: incerta
haec tu si postules Ratione certa fa-

Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si 270
 Insanire paret certa ratione modoque.
 Quid, cum Picens excerpens semina pomis
 Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
 Quid, cum balba feris annoso verba palato,
 Aedificante casas quī sanior? Adde cruorem 275
 Stultitiae atque ignem gladio scrutare. Modo, inquam,

276. *scrutare. Modo, inquam, Hellade* L.Ct, Bentleius, FJ: *scrutare modo, inquam. Hellade* cum aliis M. (*scrutare modo, in quem Hellade* Franke *Fasti Horat.* p. 115.) — 283. *Quiddam magnum addens* Sp,

cere, nihilo plus agas Quam si des operam, ut cum ratione insanias. — explicet] «ea, quae intricata sunt;» «nihil expediat, proficiat.» Cic. ad Fam. 3, 2, 4: *provinciam — quam maxime mihi aptam explicatamque tradere.* — ac] Conf. Epod. 12, 14. Sat. 4, 6, 130.

272-274. *Picens*] In Piceno optima pira et poma proveniebant. Sat. 2, 4, 70. Iuven. 14, 74: *Aemula Picens et odoris mala recentis.* — *percusti*] Conf. v. 169. — Ioci causa amantes pomerum semina uda duorum primorum digitorum compressu et impulsu ideo in altum agebant, ut inde, si semina illa ad *cameram* (conclavis laquear) usque exsiluissent, faustum amoris sui augurium caperent. Pollux 9, 128. — *penes te*] «tua in potestate, sanae mentis.» — *feris*] «cum iam vetulus balba, ut solent amatores, verba proferat.» Feriuntur quasi verba, cum a palato repercutiuntur hacque pronuntiatione affectata sonus eorum debilitatur. — *Aedificante casas*] Cf. v. 247.

275. 276. *Adde cruorem cet.*] «Adde stulto tuo amoris rixas cruentas, quales inter rivales oriri solent.»

De morte, quam amator sibi ipse consciscat, nolim interpretari cum Boettigero Opusc. I. p. 277. — *ignem gladio scr.*] Pythagoricum erat symbolum: πῦρ μάχαιρα μὴ ἀναλέγειν (Diogen. Laert. 8, 17 seq. Athen. X. 452. d); quo Horatius negatione sublata ita utitur, quasi dicat: «turba et permisce omnia; insanos concita tumultus.» — *scrutare. Modo, inquam, Hellade*] Sic distinxī cum Bentleio aliisque. Etenim, postquam vv. 272-275. stultitiae, sed tamen innocentis exempla proposuit, per gradationem procedit ad aliud furoris perniciosi, veluti homicidii ob *ἑγλοπυπλιν* commissi, hac orationis forma usus: «Nugis, quas enumeravi, adde iam facinora cruenta, ad quae violentiae animi perturbationes homines instigare solent; uti modo (nuper), inquam (quo tibi notum exemplum in memoriam revocando sententiam meam clarius etiam exponam), Marius ille Hellade trucidata se ipse interfecit: hic, interrogo, fuitne *cerritus*, insanus, an iudice te mentis quidem compos, sed scelerratus? Mea sane ex sententia insanus fuit.» At vero ita *mutata* distin-

Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
 Cerritus fuit, an commotae crimine mentis
 Absolves hominem et sceleris damnabis eundem,
 Ex more imponens cognata vocabula rebus? 280
 Libertinus erat, qui circum compita siccus
 Lautis mane senex manibus currebat et, Unum —
 Quid tam magnum? addens —, unum me surpate morti!

Pottierii tres, Lt. Ut nos, bc, Bentl., CFMJ. (*Cui tam magnum* Anonymus apud Heindorfium, *Id tam magnum?* Mitscherlich, *Quid tam magnum?* K. Scheibe Schneidew. Philol. V. p. 473.)

etlone: ignem gladio scrutare modo, inquam. *Hellade percussa* cet. longe aliter locum accepit Voss: und Feuer mit Stahl durchwuhle doch, sag ich! Marius, als er die Hellas durchstach, und herab vom Geklapp sprang, War ihm geschlagen der Geist von Unerblichen? eumque secuti sunt Heindorf atque Meineke, particulam modo, quae sane saepenumero cum imperativis iungitur maiorem exhortationi vim adicere arbitrati; Verum haec rationi prorsus adversatur v. *inquam*, quo ita, ut voluerunt illi, Latini nunquam utuntur.

277-280. *Hellade*] De hac puella eiusque interfectore nihil afferunt Scholiastae, quod non insit in ipsis poetae verbis. — *praecipitat*] male Gesnerus habuit pro perf. contracto *praecipitavit*. Cfr. Sat. 4, 6, 43. — *ful*] Non sibi repugnant v. *ful* (pro quo Kirchnerus proposuit *furit*) et *praecipitat*. «Potestne arbitrari Marium mente captum non fuisse, sed sceleratum potius, secutus opinionem vulgarem, ex qua scelerati pro insanis non habentur? Immo ex veriore nostra doctrina ille furiosus fuit.» — *commotae* —

mentis] Conf. v. 209. — *Ex more*] «ex vulgari consuetudine loquendi.» — *cognata*] non: «apta» (Comm. CR.), sed: «diversa quidem, non tamen multum inter se distantia.» Aca.

281-283. *Libertinus*] tam transit ad supersticiosos non minus stultos, quam sint ceteri, quos adhuc enumeravit. Libertinum videtur sumpsisse, quia huius generis homini, utpote minus culto, tam ridicula superstitio perquam apte tribui poterat. — *compita*] ubi Lares Praestites positi erant, a Curio voti, restaurati ab Augusto. (Ovid. Fast. 5, 429 sqq.) Ibi quotidie mane stolidus ille libertinus circumcursabat. — *siccus*] «nequaquam ebrius, ita ut probe sibi conscius esset, quid vellet.» — *Lautis* — *manibus*] quemadmodum solebant precaturi. — *Quid tam magnum? addens*] Vulgarem lectionem *Quidam magnum addens* interpretantur «votum magni precitum» vel «carmen magicum.» Lectio vero, quam praetulit, explicanda est ex Virg. Aen. 4, 103: *Quid tam egregium, si fortuna forti Fatis equo?* id est: «Profecto egregium non est, si cet.» Sic h. l.: «Profecto exiguum hoc est donum, quod

Dis etenim facile est, orabat; sanus utrisque
 Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus, 285
 Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque volgus
 Chrysippus ponit secunda in gente Meneni.
 Iuppiter, ingentes qui das adimisque dolores,
 Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,
 Frigida si puerum quartana reliquerit, illo 290
 Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus
 In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit

vos oro.» Nec vero verbum addens supervacaneum est nostra in ratione; homo enim superstitiosus ipse paulisper dubitat, num hae preces exaudiri possint, sed semet ipse decipit addendo: «sane perexiguum hoc est donum.» — *surpate*] «surripite;» sic nunc in Ennii loco apud Cic. de Off. 1, 12, 38. Zumpt recepit *accipite* (accipite) pro volg. *accipe*.

284-287. *Dis etenim facile est*] Theognis v. 41: Ἀρτεμι, -- Εὐχομένη μοι κλέθι, κακὰς δ' ἀπὸ κήρας ἀλάλκε. Σοὶ μὲν τοῦτο, θεῶν, μισθόν, ἐμοὶ δὲ μέγα. — *orabat*] Ipsae hae preces, ad quas hominem immoderata vitae cupido impellebat, festivum fatuae superstitionis exemplum utique praebeant. — *mentem* — *Exciperet*] «nisi lites amaret, statim diceret empturienti hominem istum mente captum esse.» «Qui vendunt mancipia, solent hoc adiacere: SANUS CORPORE ET ANIMO.» POREN. Digest. L. 24. T. 4: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiique cuique sit, quis fugitivus errorve sit noxave solutus non sit,

eademque omnia, cum ea mancipia veniunt, palam recte promittant. Conf. Epp. 2, 2, 46: Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat. — *Hoc quoque volgus*] «superstitiosorum multitudinem.» — *Chrysippus*] Conf. Sat. 1, 3, 126 sq. — *secunda in gente*] fruchtbare Sippschaft. Voss. — *Meneni*] hominis insani, tunc omnibus bene noti.

288-293. *Iuppiter*] Alterum superstitionis insanæ exemplum affert. — *cubantis*] «aegrotantis.» Vid. ad Sat. 1, 9, 18. — *illo Mane die, quo tu eet.*] die igitur Iovis, quo homines orientales, Iudaei, Aegyptii ieiunium servare et in fluminibus expiandi se et purgandi causa lavari solebant. (Hunc dies a septem diebus designandi morem admodum communem factum esse apud Romanos demonstrant etiam Tibull. 1, 3, 48. Dio Cass. 37, 48. et VII. dierum pictura Pompeiana in Museo Borbonico XI. T. 3.) — *ieiunia*] Magnis in calamitatibus a superstitionis etiam inter gentiles ieiunia servata esse testatur Tertullianus de Ieiunio 13: Cum stupet caelum et aetæ annus, nudipedalia denuntian-

Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
 In gelida fixum ripa febrimque reducet,
 Quone malo mentem concussa? Timore deorum. 295
 Haec mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
 Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
 Dixit insanum qui me, totidem audiet atque
 Respicere ignoto discet pendentia tergo.
 Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris, 300

293. *percutsa superser. con S, percutsa b et Franeq. (Ut nos, c.)*

tur; -- *Iudaicum certe ieiunium ubique celebratur.* — *Casus cet.]* «Etsi fortasse casus medicusve puerum ex ipso vilae periculo eripuerit.» — *ex praecipiti]* Sic volgo etiam loquebantur, nec quidquam inest poetici sermonis. Gels. 2, 6: *In praecipiti iam esse (aegrum) denuntiat (alvus), quae liquida eademque vel nigra vel pallida vel pinguis est.* — *febrimque reducet]* gratum est *ὀστέγον πρότερον* pro: «febri reducta eum necabit.» — *Quone]* duplex interrogatio, ut Sat. 2, 2, 107: *uterno.* — *concussa]* Huic verbum sibi notius *percutsa* substituerunt librarii multi. Sed accuratius illud significat mentis conturbationem ac vesaniam, quam *percutsa*, quod aut de dolore aliquo aut de acri cupidine rectius usurpes. — *Timore deorum]* (*δειδαίμονας*) utique reliciendo, cum laudetur *metus deorum*, ut Livius 21, 4. de Hannibale: *nullus deum metus, nullum ius iurandum, nulla religio.*

296-299. *octavus]* comice, ut Iuven. 2, 40: *Terminus e caelo decedit Cato*; grata contra hyperbola Sappho Graecis est decima Musa. —

ne compellarer] «ne iniuriis verbis me adorirentur iniqui mei.» — *totidem]* «quot ille mihi ingesserit verba insaniam significantia: insane, delire, cerrite cet., totidem rursus regeram. Sic eum docebo sua ipsius vitia respicere atque agnoscere.» Nota est fabella Aesopia (Phaedr. 4, 40., Babr. 66.), duas peras s. manticas nobis esse datas, unam e pectore, alteram o tergo suspensam; in illa aliena vitia, in hac propria asservari. Alii collatis versibus 52 sq. de cauda a tergo suspensa cogitarunt. — *ignoto]* «quod nunquam videmus.» Catull. 22, 20: *Suis quoque attributus est error: Sed non videmus manticae quod in tergo est.*

300-302. *sic]* Hac particula utuntur, ubi optant aliquid a dis precantes. Vid. ad Od. 4, 3, 4. «Opto verum mihi dicas; sic, ubi hoc feceris, contingat tibi, ut post rei familiaris naufragium rursus lucrum facias in vendendis hortis, tabulis, signis, et quidem maius etiam quam antea, quod iactura illa cito compensetur.» — *pluris]* «quam

Qua me stultitia, quoniam non est genus unum,
 Insanire putas? Ego nam videor mihi sanus.
 Quid, caput abscissum manibus cum portat Agave
 Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
 Stultum me fateor, liceat concedere veris, 305
 Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
 Aegrotare putes animi vitio. Accipe: primum
 Aedificas, hoc est, longos imitaris, ab imo
 Ad summum totus moduli bipedalis, et idem
 Corpore maiorem rides Turbonis in armis 310

304. *Qua me stultitia* bSep et omnes Pottierii, tFJ: *Quam me stultitiam* LC, Bentleyus et M. — 303. *abscissum* (sic) *demens* superser. «vel manibus» cum S, *abscissum demens* cum bc, *abscissum demens* cum p, LCl. (*abscissum manibus* cum vetustissimus Blandinius, optimus Pulmanni, Bentleyani tres.) — 304. *Nati* p.

priusquam decoxisti.» — *Qua me stultitia*] Hanc lectionem praetuli propter Codicum auctoritatem. «Propter quam stultitiam tua ex doctrina me insanis adnumeras? quod quidem mihi nimis severum iudicium videtur.» — *quoniam non est genus unum*] Vid. v. 53 sqq. — *Ego nam cet.*] Vid. ad v. 20.

303. 304. «Nil miram», inquit Damasippus, «quod tu tibi sanus videris. Haec ipsa enim mali ignoratio insaniae est propria.» — *caput abscissum cet.*] Ilygin. F. 184: *Pentheus, Echionis et Agaves filius, (rex Thebarum,) Liberum negavit deum esse nec mysteria eius accipere voluit. Ob hoc cum Agave mater cum sororibus Ino et Autonoe per insaniam a Libero obiectam membratim laniavit.* De eadem re Ovid. Met. 3, 727: *Avolsamque caput digitis complexa (Agave) eruentis Clamat «Io comites, opus haec victoria*

nostrum est!» — *manibus - portat*] Haec lectio «atrocitatem foeditatemque facinoris mirifice augeat. — Sic Euripides Bacchi. v. 967. de hac ipsa re: *Φερόμενος ἤξειε -- ἐν χειρὶ μητρός.* — Illud *demens* non modo otiosum hic est, sed sententiam plane onerat et gravat, immo putidam reddit et inficetam.» BENTL.

305-314. *veris*] ut supra v. 223: *cruentis*, v. 244: *pravorum - amore*, Sat. 2, 8, 83: *factis rerum.* — *longos*] *tangleibige*. Voss. «Divites aemulatus in villula tua domum vel porticus tuam ipsum exstruis, id quod curiae tuae rei parum convenit, nec minus ridiculum est, quam si tu, prope pumilio, longos statu atque incessu imitari velis.» — *moduli bipedalis*] per iocum. *Corporis exigui* se vocat Epp. 1, 20, 24. — «Turbo gladiator fuit exiguo corpore, sed ani-

Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?
 An quodcumque facit Maecenas, te quoque verum est
 Tantum dissimilem et tanto certare minorem?
 Absentis ranae pullis vituli pede pressis
 Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens 315
 Belua cognatos eliserit. Illa rogare:
 Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?
 Maior dimidio. Num tantum? Cum magis atque
 Se magis inflaret, Non, si te ruperis, inquit,
 Par eris. Haec a te non multum abludit imago. 320
 Adde poemata nunc, hoc est, oleum adde camino;

313. *Tantum dissimilem* bSep, Pottierii omnes, LcAF. (*Tantum dissimilem* Benteleus e Cod. Blandin. antiquissimo et Tonsano coll. Sat. 2, 5, 92. Epp. 4, 10, 3.) — 317. *tandem* bSep, quinque Pottierii, LcF. — *se inflans, sic magna* LcF. — 318. *tanto* bSep, LcF.

mosus pugna.» Porph. — *Spiritum*] *Feuer im Antlitz* potius quam *Athem* Voss. — *Corpore maiorem*] «maiorem quam convenire videtur homini tam pusillo.»

312-316. *verum est*] Construe cum Benteleio: «rectum et iustum est facere te quoque tam dissimilem et tanto minorem v. inferiorem certare i. e. in certando cum Maecenate?» Sic Sil. Ital. 5, 77: *heu fatis superi certasse minores!* — *Tantum dissimilem*] Volgata lectio *tanto dissimilem* orta ex seq. *tanto* Latinitati repugnat. — *ranae pullis*] Cfr. Babrii fab. 28, Phaedr. 4, 24. — *denarrat*] «ordine et plene narrat.» Habet iam Terent. Phorm. 5, 7, 54: *Haec adeo ego illi iam denarrabo.*

317-319. *Quantane?*] Vid. ad v. 295. — *tantum* — *magna*] *so sehr gross*, idem fore ac *tam magna* [*so gross*], ut v. 313: *Tantum dissimilem*. — *sufflans se*] Verbum *suf-*

flare hac in re usitatissimum erat, Plaut. Stich. 5, 4, 42: *Suffla celeriter tibi buccas*. — *Maior dimidio. Num tantum?*] Phaedr. 4, 24, 4: *Rugosam (rana) inflavit pellem: tum natos suos Interrogavit, an bove esset latior. Illi negarunt. Rursus intendit cutem Maiore nisu et simili quaevisit modo, Quis maior esset. Illi dixerunt, bovem.* Iam nostra in lectione ranunculus matri respondet: «*Maior dimidio*, quam tu, fuit belua illa.» Mater rursus se sufflans interrogat: «*Num tantum magna* fuit, quantum ego facta nunc sum?» sperans nunc quidem pullum asseveraturum matris staturam eandem esse ac vituli et fortasse maiorem. At is negare pergit. Cum propterea magis atque cel.

320-326. *abludit*] «abhorret, discrepat, ἀπρίδαι.» — *Adde est.*] «Aliam nimio aedificandi studio» (quod videlicet poeta in semet ipso

Quae si quis sanus facit, et sanus facies tu.
 Non dico horrendam rabiem. Iam desine. Cultum
 Maiorem censu. Teneas, Damasippe, tuis te.
 Mille puellarum, puerorum mille furores. 325
 O maior tandem parceas, insane, minori!

SATIRA IV.

Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi

322. fecit, sanus facis et tu Sc, LCl et Bentleius.

per ironiam dumtaxat reprehendit) «adiungis insaniam poemata componendo; sicque malum auges, quasi ignem oleo exstinguere velles.» (Sic Graeci *πῖτῃ καὶ ἐλαίῳ πῦρ κατασβεννύναι*. Lucian. Tim. 44.) — *sanus*] Cic. de Divin. 4, 37, 80: *Negat sine furore Democritus quomquam poetam magnum esse posse; quod idem dicit Plato. A. P. 296: excludit sanos Helicone poetas Democritus. — horrendam rabiem*] praesertim in servos negligentiores. Epp. 4, 20, 25: *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem. — Teneas — tuis te*] Non tam «viliis tuis,» ut nonnulli explicant, sed generatim: «Contine te iis, quae ad te pertinent; cura temet ipsum; alios miseros fac.» — *furores*] «vehementes amores.» — *maior — insane*] «tu magis insane parce minus insano.»

IV. De Catio, quem sibi Horatius fingit artis culinariae et mensae struendae praecepta summa cum gravitate et tamquam ex tripode tradentem, atque ita quidem, ut prae nimio docendi ardore natu-

ralem rerum ordinem interdum confundat ac perturbet. Comm. Cruq. haec nobis refert: «Sub persona Catii risurus est poeta Epicureus, ut in proxima Stoicos. Fuit autem M. Catio Epicureus, qui quattuor libros scripsit de rerum natura et de summo bono; quod cum Epicurei in voluptate ponerent, hoc est, in gulae et corporis libidine, — rogat Catium Horatius, ut sibi dicat coenae parandae et ordinandae magistrum eiusque praecepta.» Sane Catium Insubrem, Epicureum, ut scriptorem nuper admodum mortuum commemorat Cicero Epp. ad Fam. 45, 46, 4. (a. u. c. 709.) cfr. Quintil. 10, 4, 424: *In Epicureis levis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Catio*. Sed difficile est intellectu, cur Horatius, si re vera consilium habuit Epicureos deridendi, hunc potissimum Catium iam diu mortuum (scripta enim videtur haec satira circiter a. u. c. 722-724.) quasi ex inferis ad hunc sermonem habendum excitaverit, hominem, qui certe, etsi *levis*, non tamen tam

Ponere signa novis praeceptis, qualia vincant
Pythagoran Anytique reum doctumque Platona.

SAT. IV. 2. *vincunt* bSp, quattuor Pottierii, item c, superscr. e, id est, *vincunt* (ut Cod. Bland. antiquiss. et alii quattuor Pottierii), tum Clf.

ridiculus fuisse videtur, ut sine nimia exaggeratione potuisset derideri tali sub persona, id est, tamquam merus vicarius et ὑποδιδάσκαλος incogniti alicuius artis coquinariae magistri. Procul dubio nomen Catii atque ipse locus huius satirae Stoicum Damasippi philosophi sermonem excipientis veteres interpretes ad miram hanc opinionem adduxit. Sed nullus interpretum praeter Cruquium et Dacierium animadvertit ad id, quod tradit Comm. Cruq. ad v. 47: «Irridet eum, quod de opere pistorio in suo libro scribit de se ipso: Haec primus invenit et cognovit Catius Miltiades: id quod prorsus convenit cum v. 74., ubi fletus Catii magister cum magno sui amore repetit *Primus et invenior*. Et unde, quaeso, nugator aliquis arripuisset *Miltiadis* cognomen, nisi traditum fuisset ab antiquissimis Interpretibus? Fuerit igitur Catius Miltiades libertus Catii a Cicerone commemorati, etiam tunc circiter a. 722. vivus, scriptor de arte coquinaria, persona ridicula per totam Urbem nota. Videbis in Annotationibus plura tradi a Catio, quibus prorsus contraria sunt, quae apud alios scriptores serio docentur: unde insignis malitia huius satirae in eo contineri videtur, quod Horatius praecepta aliquot artis culinariae a solitis abhorrentia et prorsus falsa cum aliis veris, sed omnibus iamdiu notis, permiscuerit, hoc admodum perfido consilio, ut

volgum Epicureorum Romanorum huiusmodi culinae, ut rebanur, Maecenatiana arcanis mire ludificaretur, risum autem moveret Maecenati ipsi ceterisque amicis, edito deinde libro lectoribus omnibus.

4-3. *Unde et quo*] Cfr. Sat. 4, 9, 62. — *Catius*] Sic Plato Menex. initio: *Ἐξ ἀγορᾶς ἧ πόλεως Μενέξενος*; Utrobique non est positum pro vocativo, sed cum quadam admiratione hoc dicant: «Unde et quo venit hic homo, in quo Menexenuni, Catium agnoscere nobis videmur.» — *Ponere signa*] Haec vv. referenda videntur ad artem mnemonicam, qua utebantur et oratores et philosophi antiqui. Festinat igitur Catius *ponere*, referre, *signa*, voc. proprio *imagines* sententiarum suarum in *locis* a se caplis, ut, quandocumque velit, earum accurate recordari possit. Vide v. 6. Cfr. Script. ad Herenn. 3, 16-24. Cic. de Or. 2, 86-seqq., ubi §. 359. ipse quoque verbo *ponere* utitur: *Rem memoria propria est oratoris; eam singulis personis bene possitis notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.* — *vincant*] Propter ipsum v. *qualia* coniunctivus utique aptior est quam *vincant* vel *vincunt*, quippe qui significet: «qualia facile palmam ferre possint Pythagoricis comparata.» Conf. Epp. 4, 4, 3: *Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat*. Egrege poeta exprimit Athenaei illud 7, 36: *Μαζονικόν*

Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo
 Interpellarim; sed des veniam bonus oro. 5
 Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
 Sive est naturae hoc sive artis, mirus utroque.
 Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
 Utpote res tenues tenui sermone peractas.
 Ede hominis nomen, simul et Romanus an hospes. 40

41. *Ipse S.*, corr. b., Veneta 1844. — 43. *alma* Bentleius coniecturā

ἔστι πᾶν τὸ τῶν μαγείρων φθ-
 λον. — *Anytique reum*] Socratem
 accusatum a Meleto huiusque sub-
 scriptoribus (συνηγόροις) Lycone
 et Anyto, qui quidem Socratis ad-
 versariorum longe fuit acerrimus,
 Plat. Apol. Socr. p. 23. E.

4-9. *tempore laevo*] Oppositum Sat.
 2, 4, 48: *dextro tempore*. — *bonus*]
 Non est pro vocativo, sed: «pro
 animi tui bonitate optime mihi nota.»
 — *interciderit*] «exciderit e memoria
 propter interpellationem meam.» —
repetes] «[facile revocabis in memo-
 riam.» — *artis*] «memoriae artifi-
 cialis a Simonide inventae.» pro-
 pter quam scientiam a Catio affec-
 tatum malitiose eum irridet Hora-
 tius. — *tenues*] h. l. «λεπτὰς, sub-
 tiles atque subtili sermone accurate
 expositas.» Cic. Acad. 2, 14, 43:
tenuis et acuta distinctio.

40-41. *Ede hominis nomen*] Seneca
 Epist. 44: *Ede, inquis, auctorem*. —
canam] quasi alter Empedocles
 vel etiam Pythagoras: *Magna --*
Quaeque diu latuere, canam. (Ovid.
 Met. 13, 446.) — *auctor*] Quis fuerit,
 exputare non possumus. Haud
 prorsus improbabile est, Catium
 ipsum in libro suo significasse
 pleraque se debere viro alicui con-

spicuo simulque artis coquinariae
 peritissimo, cuius nomen tamen
 celandum fuerit, ne dignitas eius
 quoque modo minueretur. Cui hoc
 a Scholiastis temere confictum vi-
 debitur, is dicat heluonem aliquem
 nobis ignotum describi, vel talem
 auctorem ab Horatio suo iure prorsus
 fictum esse. Quidquid horum
 est, admodum festivam esse Catii
 reticentiam quisque facile sentit.
 Atque prorsus sic ap. Lucianum
 περὶ Παρυσίου 4. Simon parasitus
 artis suae σάτυρα exponit σοφοῦ
 τινὸς ἀνοῦσα.

42-43. *Longa*] «Bene ab ovīs
 coepit, id est, ab initio coenae,
 ut alibi (Sat. 1, 3, 7): *ab ovo Es-
 que ad mala vet.*» Aca. — *suci me-
 lioris*] Plerique explicant «εὐχνο-
 τερα, quae facilius conceperuntur
 salubriusque nutrimentum prae-
 bent.» Celsus 2, 20: *Boni suci sunt
 triticum, siligo, alica, oryza, -- ovum
 sorbile*. At aliter sane et, ut opi-
 nor, rectius intellexit Plin. H. N.
 10, §. 74: *Quae oblonga sunt ova,
 gratioris saporis putat Horatius Flac-
 cus*. — *magis alba*] Neque artifi-
 ciose explicanda videtur haec le-
 ctio (alii enim interpretantur «pura,
 quorum vitellus ab albumine prorsus

Ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor.
 Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
 Ut suci melioris et ut magis alba rotundis,
 Ponere; namque marem cohibent callosa vitellum.
 Caule suburbano, qui siccis crevit in agris, 45
 Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
 Si vespertinus subito te oppresserit hospes,

et M, *alta* (a verbo *alere*) Cuninghamius, *ampla* Clericus. — 45.
Cole bSc, LCl.

sus separatus est, » alii « quae magis abundant albumine, » alii denique de vitelli colore albicante) neque cum Bentleio aliisque mutanda; sed audiendus est Dacier: « *M. Bentlei, qui a pris ce précepte très sérieusement, ne peut souffrir que Catius dise que les œufs longs sont plus blancs que les ronds, car cela est faux. Et il trouve plus impertinent encore qu'il dise qu'ils sont plus blancs, parce qu'ils sont les poulets mâles. C'est pourquoi il a corrigé et ut magis alba rotundis. Et il explique magis alba, plus nourrissant (ut alba ubera, alba nutrix, almus ager, alia). Mais malheureusement pour lui, alba est un mot qui va toujours seul et qui ne reçoit ni le plus ni le moins. Jamais les Latins n'ont dit magis alba, ni minus alba. Il ne faut rien changer. Horace ne donne ce sentiment à Catius que pour le ridicule, et plus il est ridicule, plus il sert au but d'Horace, qui veut se moquer de lui. La plupart des préceptes qui suivent, ne sont pas meilleurs.* » — Ponere] « apponere in mensa. » Vid. Sat. 2, 2, 23. — marem cet.] Utique ex opinione rusticorum Romanorum. Colum. 8, 5, 44: Cum

quis volet quam plurimos mares excludi, longissima quaeque et acutissima ova subiiciet; et rursus cum feminas, quam rotundissimas. — cohibent callosa] « circumdant, et propter id ipsum, quod callosa, » spissae ac firmæ materiae, sunt, haud facile cum albumine miscetur vitellus. »

45. 46. *Caule*] *broccoli*. Notabile est etiam meos Codices antiquissimos, ut Cruquii, hoc dumtaxat loco alteram scripturam *cole* exhibere; sic *caupo* et *copo* cet. aequè usitatum erat. Memorabile item est, quod iam Aeron hic reperit scripturam *cole* annotans: « *Cole*] hoc est, *caule*, ut *clode* pro *claude*, *sorices* pro *saurices*, *coda* pro *cauda*. » — *suburbano* — *dulcior*] quia in hortis suburbanis praeter piscinas rivi et curipi amoenitatis causa inducti nimis humectant solum, unde brassica fit insipida. — *elutius*] Plin. H. N. 34, 43. de spodo: huius elutior vis est.

47-19. *vespertinus* — *hospes*] Epod. 46, 54: *Nec vespertinus circumgemit ursus ovile*. Virg. Ge. 3, 537: *Non lupus — gregibus nocturnus obambulat, — oppresserit*] « imparatum occupaverit. » Terent. Andr. 4, 3, 22: *ne de hac re pater imprudentem oppri-*

Ne gallina malum responset dura palato,
 Doctus oris vivam mixto mersare Falerno;
 Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis 20
 Natura est; aliis male creditur. Ille salubres
 Aestates peraget, qui nigris prandia moris
 Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.
 Aufidius forti miscebat mella Falerno,
 Mendose, quoniam vacuis committere venis 25
 Nil nisi lene decet; leni praecordia mulso

49. *mixto* bSc et omnes Pottierii: *mixto* Lct, *musto* Editio Wile-

mat. Cic. ad Att. 13, 38, 2: *vereor maxime, ne in Tusculano opprimar. — malum response*] Comparari potest Od. 2, 49, 6: *turbidum Laetatur.* Od. 3, 27, 67: *Perfidum ridens.* Epp. 2, 2, 9: *canet indoctum.* Esset igitur, ut ait Bothius, concise dictum pro eo quod est: «malum dare palato dure respondendo;» vel simplicius: «ingrate, *unangenehm widerstehen.*» — *Doctus oris*] verbum, non adiectivum: «Docere, docetor a me.» — *mixto*] «aqua diluto,» ut gr. *οἶνος ζεζυγμῆνος, ἀζυγος*. Servavi librorum scripturam, utpote in re tam incerta. Ceterum ingeniosam esse coniecturam *musto* ultro fateor; prorsus enim singulari, ut ita dicam, medicamine ad illud quod volt efficiendum opus esse, manifesto significat magister. Mustum autem dulce conservabant usque in annum, ita ut quovis mense praesto esset coquo. Cato RR. 120. Colum. 12, 29. — *Falerno*] Conf. v. 24.

20, 21. *Pratensibus* cet.] Sane morehella edulis, agaricus deliciosus, lycoperdon tuber (nam de his quoque, non solum de boletis hic

cogitandum est, cum tuberibus [*Trüffeln*] aequè delectarentur Romani. Iuven. 5, 116.) in pratensibus, contra nocentissimus ille agaricus muscarius in silvis aliisque locis opacis reperitur. — *alii*] in silvis ac paludibus natis. — *male creditur*] *Inutiles* vocat Celsus 5, 27, 47; *noxios item tuis* opponit Plinius H. N. 22, 23. (Virg. Ecl. 3, 94: *non bene ripae Creditur.*)

22, 23. *prandia*] Proprie accipe, non de gustatione initio coenae. Contrarium rursus docet Plinius H. N. 23, 7: *Ipsa poma (mori) ad praesens stomacho utilia refrigerant, sitim faciunt; si non superveniat alius cibus, intumescent.* Sed hic de coenis loquitur. — *ante gravem -- solem*] «mane igitur, ne nimis a sole cocta aestum moveant, sed potius stomachum salubriter refrigerent.» Quem hic *gravem* appellat solem, eum supra Sat. 4, 6, 125. *acriorem* vocavit.

24-27. *Aufidius*] Utrum sit M. Aufidius Lurco, qui primus pavones saginare instituit (Plin. H. N. 10, 20.), necne, nobis parum compertum est. — *forti miscebat mella Falerno*] Martial. 4, 43, 4: *Massica Thesens tam*

Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,
 Mitulus et viles pellent obstantia conchae
 Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
 Lubrica nascentes implent conchyliia lunae; 30
 Sed non omne mare est generosae fertile testae.
 Murice Baiano melior Lucrina peloris,
 Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini,
 Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

berg. typis M. Ioh. Cratonis a. 1598., Bentleius coniecturâ, FM,
 mulso Landinus.

bene (miscentur) vina favis. Loquitur de promulsido. Plinius II. N. 22, 53: *Semper mulsum ex vetere vino utilissimum facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum.* -- Appetendi quoque revocat aviditatem cibi. Conf. Sat. 2, 2, 15. Falernum, quod h. l. forte vocatur, *severum* dicitur Od. 4, 27, 9., *ardens* Od. 2, 44, 49. -- *vacuis venis*] «ieiuno stomacho.» -- *praecordia*] intestina, in primis ventriculum. Epod. 3, 5: *Quid hoc veneni saevit in praecordiis?* -- *Prolueris*] Sat. 4, 5, 46: *Multa prolutus vappa.*

28-30. *Mitulus* cet.] Athen. 3, 34: τὴν τέλιναν --, ἣν Ῥωμαῖοι μίτλον ὀνομάζουσι. Est conchula esculenta. Celsus 2, 29: *Alvum movent* -- *lapathum* -- *cochleae* -- *ostrea*, *pelorides*, *echini*, *musculi* et omnes fere *conchulae* maximeque ius earum. -- *lapathi*] *rumicis*, *Sauerampfer*. Cf. Epod. 2, 57. -- *brevis herba*] «humilis.» Dioscor. 2, 440: τριτὸν δὲ (γένος λαπάθου) ἔστιν ἄγριον, μικρόν, -- μαλακόν, ταπεινόν. -- *albo* -- *Coo*] Etiam Celsus l. l. ad

alvum movendam commendat *vinum dulce vel salsum*, Plin. II. N. 14, 10: *Coi marinam aquam largiorem miscent (vino):* -- idque translatum in *album mustum leucocoeum appellatur.* -- *Lubrica*] intellige de succo et pulpa (*schleimig*). -- *nascentes* -- *lunae*] «Luna crescens.» Lucilius apud Gell. 20, 8: *Luna alit ostrea et implet echinos.* Plin. II. N. 2, 44: *Lunari potestate ostrcorum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui* -- *exquisivero diligentiores.*

32-34. *Murice*] *Stachelschnecke*. -- *peloris*] *Gienmuschel*. -- *Circeiis*] oppido et promontorio Latii. Plin. II. N. 32, 24: *His (Circeiensibus ostris) neque dulciora neque teneriora esse ulla compertum est.* Iuven. 4, 440: *Circeis nata forent an Lucrinum ad saxum Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat (Montanus) primo deprendere morsu.* -- *Miseno*] oppido et promontorio Campaniae. -- *Pectinibus*] *Kamm-muscheln*. -- *patulis*] ἀναπύχους, «quae facile conchas aperiant et claudunt.» Aristot. Hist. Anim. 4, 4: τῶν δ' ἄλλων (ὁστρακοδέρμων) τὰ

Nec sibi coenarum quivis temere adroget artem, 35
 Non prius exacta tenui ratione saporum.
 Nec satis est cara pisces avertere mensa,
 Ignarum, quibus est ius aptius et quibus assis
 Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
 Umber et iligna nutritus glande rotundas 40
 Curvat aper lances carnem vitantis inertem;

36. *Ni prius* Codd. haud pauci. — 37. *avertere* bScp, Clf: *averrere* septem Pottierii, ex aliis L et Bentleius, item M. — 41. *Curvat* bScp et omnes Pottierii: *Curvet* e Codd. Bentleius et M. — 44. *Fecundi* bcp, omnes Pottierii et Bentleiani, LfJ. — 48. *Nec quem-*

μὲν ἔστι διδυρα, τὰ δὲ μονόδυρα -- τῶν δὲ διθύρων τὰ μὲν ἔστιν ἀνάπτυχα, οἷον οἱ κίτρες καὶ οἱ μύες· ἅπαντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῇ μὲν συμπτέρυγι, τῇ δὲ διαλλύται, ὥστε συγχεῖσθαι καὶ ἀνοίγεσθαι. — molle Tarentum] Cfr. Epp. 1, 7, 45: imbelles Tarentum.

33-39. Nec] ut interdum etiam in prosa oratione pro nec vero, nec tamen; itaque Heindorfii et unius Cod. Fecit Ne sibi supervacaneum est. — exacta] «explorata.» Virg. Aen. 4, 303: At pius Aeneas -- exire locosque Explorare novos -- constituit sociisque exacta referre. — tenui] Pers. 6, 24: tenuem («subtiliter tantum ac difficulter diiudicandam») turdarium nosse salivam. — avertere] Sic lego cum meis Codd. et Heindorfio, ut dicunt pecuniam avertere pro «intervertere, fraudulenter interceptare,» vel etiam «vi», ut Caesar B. C. 3, 59: praedam omnem domum avertebant. Est igitur: «a mensa piscatoria carissimos quosque pisces cupide et quovis pretio auferre atque celeriter aliis praeripere emptoribus.» Avertere item ad mensam piscatoriam relatum

modo nimis artificioso significaret: «ut pisces evericulo capiuntur in mari, sic eos avertere (wegfischen) ab illa.» — Ignarum quibus est] «semper in omnibus conviviis;» hinc indicativus. — ius aptius] «qui elixi apponendi sunt,» quos patinarios vocat Plaut. Asin. 1, 3, 28. — quibus assis] dativus, non ablativus. — Languidus] «fatigatus edendo.» — in cubitum - se - reponet] «suavitate condimenti ad edendum revocabitur.» COMM. CATO. Cubito sinistro innixi et paulum se attollentes, cum comedebant, in toro se fulciebant; saturi in cervical se reclinabant.

41. 42. Curvat] Sic meliores Codices, non curvet. Indicativus est approbantis quod recte fit, ut in aphorismo vel περιεχόμενον. Curvat autem aper lances gravitate sua. Nos paulo aliter: der Tisch biegt sich unter den Speisen. — carnem vitantis inertem] Cui igitur magister praeferebat apros in Umbria, maxime in Apennini saltibus, illis glandibus (Steineichkernen Voss.) pastos illis, qui in paludibus Laurentinis

Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
 Vineae submittit capreas non semper edules.
 Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.
 Piscibus atque avibus quae natura et foret aetas, 45
 Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
 Sunt, quorum ingenium novae tantum crustula promit.
 Nequaquam satis in re una consumere curam,

quam ex paucis pessimisque Codd. Fea. — est inserunt post v. una duo Cruquiani, post v. curam Regius; post v. Nequaquam inserendum est vel legendum Nequaquam satis est in rem unam insumere curam suadet Bentleius; satis est re Voss.

ad mare Tuscum inter Ardeam et ostium Tiberis capiebantur, quia horum caro iners, insipida et fatua, esset. Fea: «Etiam nunc volgo notum, apros et sues glande saginatos duriores et solidiores carne esse, quae salutaris et omnibus salsamentis et condituris aptior et durabilior.» Contra Statius Silv. 4, 6, 40: *Tusci aper generosior Umbro.* (Lucanum aprum laudat Horatius Sat. 2, 3, 234. 2, 8, 6. Marsum Od. 4, 4, 28.) — *ulvis* Kolbenschilf, Kolben. Voss. — *arundine pinguis* De his Virg. Aen. 10, 708: *aper* —, quem — *Defendit — palus Laurentia, silva Pastus arundinea.*

43. 44. *Vinea* cet.] «Propter foliorum vitis amaritudinem caprearum his pastarum caro non semper placet palato; quocirca quaerendae potius capreae in saltibus captae, quae gramen ac segetes depascuntur.» — *submittit*] «suppeditat.» — *Fecundae*] Minime reicienda Porphyrii et Comm. Cr. explicatio: «Quia dicuntur semper praegnantibus esse lepores.» (Sollicet ex veterum atque etiam recentio-

rum nonnullorum doctrina lepores superfetant.) — *sapiens sectabitur armos*] «Peritus *γαστρονομίας* convivae non temere aliud leporis frustum seliget nisi *armos* (*Schultern*), quippe qui optimi sint saporis.» Cf. Sat. 2, 8, 89: *Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos.*

45-48. *quae natura cet.*] «quomodo stomachum afficiant, qui cibi facile, qui difficulter concoquantur, qui non facile corrumpantur, qui vel simul et alant et ventrem molliant vel leniter eundem adstringant», ut Celsius *φράσσειν* utar. Alii explicant de singulorum origine; minus recte puto. — *aetas*] «pro qua caro tenerior vel iam durior facta diversum in modum praeparari debeat, ut recte in mensis apponantur.» — *crustula*] «dulciaria», quorum inventio longe minus ingenii requirit. — *satis*] Sane in multis illis exemplis Horatianis a Bentleio allatis semper reperitur *satis est*, nunquam *satis duntaxat*. Attamen omnes coniecturae adhuc propositae prorsus sunt supervacaneae.

Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
 Quali perfundat pisces securus olivo. 50
 Massica si caelo suppones vina sereno,
 Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,
 Et decedet odor nervis inimicus; at illa
 Integrum perdunt lino vitiata saporem.
 Surrentina vafer qui miscet faece Falerna 55
 Vina, columbino linum bene colligit ovo,
 Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.

54. *supponas* bS, LCI FJ. — 61. *in morsus omnes* Pottierii, LCI et Bentleius, qui tamen probat *immorsus*, praeterea suadens *immorsis*,

54-57. *Massica*] ex Campania, tertii ordinis vinum teste Plinio II. N. 44, 8. Cf. Od. 4, 4, 49. — *crassi*] «spissi et acerbi, atque propterea habenti minus grati.» — *tenuabitur*] Plin. II. N. 44, 27: *Campaniae nobilissima (vina) exposita sub dio in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.* Cf. Athen. 4, 59. — *odor nervis inimicus*] «vis illa vini aromatica (*bonquet*), quae nimis cito potorem ebrium reddit.» Hoc igitur modo *Massica* extenuanda sunt, neququam, ut, cum ex dolis in cados diffunduntur, vel etiam demum ante ipsam compositionem per saccum lineum colentur. Apud plerosque tamen invaluerat contraria opinio de sacco adhibendo. Plinius II. N. 44, 22: *Ut plus (vini) capiamus, sacco frangimus vires.* 49, 19: *Perendum sane -- inverteri vina saccisque castrari.* — *Surrentina*] a Surrento, oppido Campaniae in sinu Puteolano; haec leviora erant nec facile ante annum XV. probabantur. Plin. II. N. 44, 8: *Ad tertiam palmam venire -- Surrentina in vineis tantum nascentia, convales-*

centibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque. — *faece Falerna*] ut eius saporem combibat Surrentinum. Colum. 12, 30: *Si qua vina erunt duriora aut minus bona, -- sumito faccem vini boni et panes facito et in sole arefacito et coquito in igne; postea terito et pondo quadrantem amphoris singulis infricato et oblinito.* — *columbino cet.*] «Ubi faex illa melius reddiderit vinum Surrentinum, hoc ovo columbino rursus defaecato, quoniam vitellus materias alienas secum ad dolii fundum devolvit.»

58-62. *marcentem*] «ad cibos concoquendos non iam aptum.» — *squillis*] *Squillae* animalia marina sunt, quas Graeci *καρίδας* nominant aut *καριδάρες*, *Squillenkrebs*. — *Afra - cochlea*] Dioscor. 2, 11: *Κοχλιάς χειρσάτος ἐστομαχος, δέσφδατος ἄριστος δὲ ὃ τε ἐν Σαρδωνίαι καὶ Λιβύῃ.* Etiam Celsus 2, 20 et 24, *cochleas boni succi et stomacho aptas* dicit. — *lactuca cet.*] Rursus contra Romanorum consuetudinem pugnat, qua lactuca cum aceto coenas clau-

Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
 Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
 Post vinum stomacho; perna magis ac magis hillis 60
 Flagitat immorsus refici; quin omnia malit,
 Quaecunque immundis fervent allata popinis.
 Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
 Naturam. Simplex e dulci constat olivo,
 Quod pingui miscere mero muriaque decebit, 65
 Non alia quam qua Byzantia putuit orca.

(immersus Bothe, immersis Iahn.) — mavolt e duobus Codd. Bentleyus. — 63. At pingui e Cod. Bosii Bentleyus.

debant, ut vini vim frangerent. Plin. II. N. 19, 38: (Lactucae) aestate gratas stomacho fastidium auferunt cibique appetentiam faciunt. — innatat] «supernatat, non subsidet [Sat. 2, 2, 73: escae, Quae simplex olim tibi sederit.] stomacho acri, aestuanti,» ut Senecae Epist. 95: nivem rodunt, solatium stomachi aestuantis. Plin. II. N. 23, 22: Dulce (vinum) minus inebriat, sed stomacho innatat; austerum facilius concoquitur. — hillis] hilla diminutive dicta ab hira, quod est intestinum ieiunum (Leer-darm), farciminis genus (Knackwurst Voss.). — immorsus] «vellitatus, excitatus.» Loquitur de iis gulae irritamentis, quae pervellunt stomachum, Sat. 2, 8, 9. — malit] βούλοι' ἔν. Propter v. Flagitat pauci scripserunt mavolt. Supple «quam lactucam aliaque refrigerantia.» — immundis] ut erant Romae haec infimae plebeculae receptacula. Epp. 4, 14, 24: uncta popina. Mart. 7, 64, 8: nigra popina. — fervent] «Tunc (quod alias vix faceret immundum praeparationem nauseans) appetit conviva vile aliquod ferecu-

lum, sed bene piperatum salsumque et fumans, qualia plebei sibi ex popinis arcessunt.» Sic prorsus faciebat Vitellius. Sueton. Vitell. 43: ne in itinere quidem ullo temperavit, quin — manderet circa viarum popinas fumantia opsonia vel pridiana atque semesa. Simile est etiam Sat. 2, 7, 402: si ducor libo fumante.

63-66. duplicis - iuris] «duorum iurium, simplicis et compositi.» — Simplex] Apicius 8, 4: Aliter in aprum assum iura ferventia (facies sic): Piper, ligusticum, apii semen, mentham, thymum, nucleos tostos, vinum, acetum, liquamen, oleum modice. Cum ius simplex bullierit, tunc triturae globum mites, et agitas cepa et rutae fasciculo. — pingui] klebricht; opponitur tenui, estque idem, quod Celso 4, 6: plentius. — muria] «liquamine praecipue thynnorum, ut garum scombro-rum;» Lake. — non alia est.] Optima habebatur, quae ex thynnis ad Byzantium captis praeparabatur. Euthydemus apud Athen. 3, 84: Θύννων ὠρεῶν Βυζάντιον ἔπλετο

Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis
 Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
 Pressa Venafranae quod baca remisit olivae.
 Picenis cedunt pomis Tiburtia suco;
 Nam facie praestant. Venucula convenit ollis;
 Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
 Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,
 Primus et invenior piper album cum sale nigro

70

71. *venicula* superscr. u b, *vennucula* LC. — 73. *halec* FJ.

μύκηρ. — *putuit*] «cuius gravi odore imbuta est orca Byzantia, ἔρχη, vas fictile, salsamentis servandis aptum.» Athen. 3, 88: Τάριχος -- Βυζαντίας δὲ θυννίδος ὀσμῆται χαίρει.

67-69. *Hoc ubi cet.*] Simplex igitur ius non constabat ex oleo solo, ut nonnullorum interpretum est opinio, etsi oleum per se sapore prope caret; sed ex oleo, vino, muria; compositum autem ex hoc, quod *simplex* vocat, decocto cum herbis aromaticis, ut solent etiam nunc Itali, *eructis, inulis* (Sat. 2, 8, 54.), thymo, coriandro, mentha, cumino fricto. Deinde, ubi steterat, inspergebatur crocus rursusque admiscebatur oleum Venafranum frigidum, optimum illud ex Campania. Od. 2, 6, 43 seq. — *Corycioque croco*] Plin. H. N. 24, 47: *Prima nobilitas Cilio* (croco) *et ibi in Coryeo monte.* — *stetit*] «per aliquantum temporis desit fervere atque intepuit.»

70-75. *Picenis - pomis*] Cf. Sat. 2, 3, 272. Iam ad ea transit, quae secundis mensis apponebantur. — *Tiburtia*] Tiburtina pomaria nota iam ex Od. 4, 7, 44. — *Venucula*] Plin. H. N. 44, 2, 34: *Veniculam*

(uvam) -- *ollis* (vasis, in quibus condebantur] *aptissimam Campani malunt circulam vocare, alii staculam.* — *fumo duraveris*] «servaveris.» COMM. CR. Plin. H. N. 44, 3: *Alis* (uvis) *gratiam, qui et vinis, fumus affert fabrilis.* — *Hanc cet.*] «Uvam Albanam passam et fumigatam comedere institui cum malis recentibus, quae utriusque sapor prorsus diversus, scite iam permixtus, palatum titillaret.» (Fumigare Itali nunc castaneas solent.) — *ego cum malis, ego*] Primum suum inventum uvae Albanae fumigatae una cum malis appositae cum memorasset, gloriola incensus continuo alterum faecis et allecis cet. addit, quod utrum ad primas, an ad secundas mensas pertineat, non liquet; utrobique autem, quae hic memorantur, ad excitandam continuam sitim destinata erant. — *faecem*] «liquamen et condimentum ex vini faece paratum.» Cf. Sat. 2, 8, 9: *faecula Coa.* — *primus* -- *Primus*] Cfr. v. 46. et Hegesippi illud apud Athen. 7, 36: τὸ πρῶτον τῆς μαγειρικῆς, Σέρε, Εὐρῆμερον εἶδέναι νόμῳ μόνον ἐμὲ. — *allec*] *Caviar.* Plin. H. N. 31, 8: *Vitium huius (gari) est allec, imper-*

Incretum puris circumposuisse catillis.

75

Immane est vitium dare milia terna macello

Angustoque vagos pisces urgere catino.

Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis

Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit,

Sive gravis veteri craterae limus adhaesit.

80

Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus

78. *movent* p., plerique Pottlerii, Lct. — 79. *frusta* quattuor Pottlerii, FM. — 80. *craterae* C ex Cod. Bland.

fecta nec colata faex. — *Transiit* deinde in *luxuriam creveruntque genera ad infinitum.* — Sic *alex* pervenit ad *ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iecinora, innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere.* — *piper album* Plin. H. N. 12, 7. *candidum* vocat *leniusque nigro.* — *sale nigro* Opponitur Tigelli *sali puro.* (Sat. 4, 3, 14.) Plin. H. N. 31, 7, 40: *Quicumque ligno confit sal, niger est.* — *Incretum* «per incerniculum s. cribrum inspersum.» Alii interpretantur «*haud cretum.*» — *puris* «ideoque elegantiam grato saporis addentibus.» — *circumposuisse* «circum mensam rotundam convivis apposuisse, vel singulis vel binis,» ut certe est apud Lucian. Conv. 38: *προῦκαιτο δὲ οὐχ ἐν ἐκάστῳ πινάκιον, ἀλλ' Ἀρισταίνῳ μὲν καὶ Εὐκρίτῳ ἐπὶ μίᾳς τραπέζῃς κοινόν.*

76-80. «Non in cibis tantum sumptus faciendus, sed toti coenae apparatus cura adhibenda.» — *dare milia terna* «in singula convivia impendere tria milia nummum, circiter 600 Franc. Gall.» — *macello* in foro piscario. Cf. Epp. 1, 45, 34. — *vagos* «in catino quoque ut

in mari libere natare quasi cupientes.» — *movent* absolute et impersonaliter. *Mächtig empört es den Magen.* Voss. — *unctis* «quas ungit, dum furtim ius aliquod deglutit;» *schmierig.* Arrian. Epictet. 2, 4, 8: *ἐὰν μὴ δύνῃ τοῦ κρέως ἀποσπάσαι, λιπαίνει τοὺς δακτύλους καὶ περιλείχει.* — *gravis* «nauseam faciens.» — *veteri craterae* «diutino usu attritae, cuique vel propter hanc ipsam vetustatem facilius limus adhaeret.» Ceterum *craterarum* etiam Cod. Medic. Clc. ad Fam. 7, 1, 2. Cfr. Nonius p. 547. M.: *Crateria, quam nunc situlam vocant.* — *adhaesit* «a verbo *adhaerescere* i. q. *adhaeret.*» Heins.

81, 82. *mappis* *Quehlen, Servvietten,* voc. *Pubicum, Quintil.* 4, 5, 57. Cfr. Becker *Gallus* III. p. 243 sq. Apud Horatium a convivatore praebentur (conf. Epp. 1, 5, 22.); apud Martialem 12, 29. secum afferunt convivae, v. 24: *Ad coenam Hermogenes mappam non attulit unquam, A coena semper retulit Hermogenes.* — «Praeterea scopis et scobe purgamenta coenae a pavimento everrenda sunt.» Plin. H. N. 36, 25, 60: *Sosus - Pergami stravit quem vocant ἀσάρωτον*

Consistit sumptus? Neglectis, flagitium ingens.
 Ten lapides varios lutulenta radere palma
 Et Tyrias dare circum inluta toralia vestes,
 Oblitum, quanto curam sumptumque minorem 83
 Haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,
 Quae nisi divitibus nequeant contingere mensis?
 Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
 Ducere me auditum, perges quocunque, memento.

84. *inluta* hS, item e superscr. o, *inlota* Bentleius, *illota* LCFMJ.
 — 87. *nequeunt* Sep cum Pottierii plerisque, item t.

οἶκον, quoniam purgamenta coenae in pavimento quaeque everri solent veluti relicta fecerat parvis et testulis tinctisque in varios colores. — *quantus*] «quantulus, quantillus.» — *flagitium ingens*] «Maximum dedecus haec in rebus vilissimis negligentia tibi afferet.»

83-87. *lapides varios*] «pavimentum λιθόστρωτον, tessellatum, vermiculatum, sectile.» Cf. Epp. 4, 10, 19. — *palma*] «scopis et palmarum foliis confectis.» SCHOL. Martial. 14, 82: *In pretio scopas testatur palma fuisse, Olia sed scopis nunc analecta (ἀναλεκτης) dabit.* — *inluta toraliacet.*] Construe: *dare inluta toralia circum Tyrias vestes* (purpureum torum). Longae perpetuaeque mappae sunt toralia Isidoro Orig. 19, 26. Locus primarius est Petron. 40: *donec advenierunt ministri ac toralia proposuerunt toris* cet. «Behänge, mit denen der lectus von dem torus an bis zum Fussboden bekleidet wird.» Becker Gallus II. p. 248. Tyriae autem vestes sunt purpura, qua cervicallia torique tomentis farti erant cooperti. Sat. 2, 6, 402: *rubro ubi cocco Tincta*

super lectos canderet vestis eburnos. — Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit cet. Convivis autem ingratum esse debebat, si animadvertiebant toros ipsos quidem splendida purpura esse coopertos, toralibus vero sordidis instratos. Epp. 4, 5, 22: *ne turpe toral, ne sordida mappa Corruget nares.* — *tanto reprehendi* cet.] «Sensus est: iustius reprehenderis, si non habueris domi omnia munda, quae minoris constant, quam si defuerint tibi pretiosi pisces et optima vina, quae non solent habere nisi mensae divitum.» COMM. CATO. Constructio autem est: *tanto iustius reprehendi haec neglecta illis neglectis, quae* cet.

90-93. *memori* — pectore] Lucret. 2, 583: *memori mandatum mente tenere.* 3, 874: *Nec memori tamen id quimus deprendere mente.* — *interpres*] quasi ἐπισητης Sapientis illius ignoti. (v. 10.) — *tantundem*] «quantum ipse praeceptor tuus.» — *habitumque*] «omnem praecler voltum formam exteriorem atque cultum.» — *fontes*] Festiva est parodia Lucretiani illius 4, 926: *lu-*

Nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta, 90
 Non tamen interpret tantundem iuveris. Adde
 Voltum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
 Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
 Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
 Atque haurire queam vitae praecepta beatae. 95

SATIRA V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti

90, referas memori Lct.

vat integros accedere fontes Atque haurire.

V. In eo populo, apud quem ingentes opes per plura secula coacervatae, neque eae per mercaturam aut officiorum et artium industria laboriose conquisitae, sed ex toto terrarum orbe bellorum rapinis coactae et summam avaritiam et, Livio teste, *desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia* peperissent; in eo igitur populo ea ars rem augendi, quae in hac Satira describitur, plurimis utique innoxia atque adeo honesta videri debuit. Per bellorum enim civilium turbas magna civium pars omnem prope honestatis et decoris sensum amiserat; atque cum satis exemplorum Horatius alique scriptores nobis praebeant, Romanos eius aetatis, ut divitias conquirerent, nullum legibus vetitum facinus neque periurii nec parricidii, ut de immani fenore sileamus, detrectasse, quanto minus hoc artificium reformidaverint, quod neque leges vetarent, et quod tam in

proclivi esset, quoniam in his perditis moribus caelibes et orbi avari in dies augerentur, atque consuetudo Romanis frequentata maiores amicos ac potentiores cives omni genere officiorum prosequendi eo faciliorem aditum ad eiusmodi homines praeberet? Ita tandem factum est, ut fortasse in nullo alio populo magis quam apud Romanos hoc testamentorum captandorum studium ab hereditatis tamquam singularis quaedam ars et proprius quaestus exerceretur. Cfr. Hor. Epp. 1, 4, 77. Cicero Parad. 3, 2. Plin. H. N. 44. Progem.: *Coepit orbitas in auctoritate summa et potentia esse.* Petron. Sat. 421: *Amphioris fortunae domum quaerentes incidimus in turbam hereditatarum sciscitantium, quod genus hominum, aut unde venimus?* Contra hos igitur, qui vocabantur, captatores haec Satira conscripta est, omnes dolos, artificia, insidias describens, quibus homines isti uti solebant. Zelle ex Hunsdorffio. Ex festiva autem parodia Homerica Ulixes pergunt interrogare de vicissitudinibus futurae suae vitae, imprimis de certis-

Responde, quibus amissas reparare queam res
 Artibus atque modis. Quid rides? Iamne doloso
 Non satis est Ithacam reveli patriosque penates
 Adspicere? O nulli quidquam mentite, vides, ut 5
 Nudus inopsque domum redeam, te vate, neque illic
 Aut apotheca procis intacta est aut pecus; atqui
 Et genus et virtus nisi cum re vilior alga est.

SAT. V. 3. *doloso* (vocat.) e Cod. Petrensi et N. Heinsio auctore Bentleius.

simo opes amissas recuperandi modo, vatis Thebani umbram, continuans quasi vv. Odys. λ, 437. Lepidissime sane per totam Saliram heroicam Ulixis personam resque ab eo ad Troiam gestas corruptis Romanorum moribus continuo ita immiscet, ut mira quaedam novae vitae, ita si dicere licet, satiricae et φανταστικῆς species inde oriatur.

4-5. *Tiresia*] In marmore Etrusco apud Inghirami Gall. Omer. III. p. 482. Tab. LIII. Tiresias ab Ulixē consultus sedet in saxo quadrato, prope ut in solio sedere solebant IChī Romani. — *praeter narrata*] «praeter ea, quae mihi dicta sunt a te.» Acc. — *amissas*] «naufragio et per procos.» COMM. CAVO. Odys. λ, 442: τίτε τοι τεκμαίρου' ὄλεθρον Νηϊ τε καὶ ἱτάροις. — *δήεις δ' ἐν πῆματα οἴκῳ*, Ἄνδρας ἐπερφιάλους, οἳ τοι βίοντα κατέδουον. — *Quid rides?*] Verba haec manifesto sunt Ulixis ad vatem de miro herois postulato ridentem. Similiter Lucianus Nescym. 24: τῷ Τειρεσίᾳ προσελθὼν ἐκέτερον αὐτὸν εἰπεῖν πρὸς με, ποῖόν τινα ἡγείται τὸν ἄριστον

βίον. Ὁ δὲ γελάσας (ἔστι δὲ τυφλὸν τι γερόντιον καὶ ὥχρὸν καὶ λεπτόφρων) Ὡ τέκνον, φησί, κατ. — *Iamne* cet.] Haec Tiresiae sunt. «Pierie potest ut, postquam ultra omnem spem tuam tibi reditum in Ithacam vaticinatus sum, tu nuntio tam laeto nondum contentus plura iam appetas?» Et enim antea longe modestior fuerat, ut est Odys. α, 37: αὐτὰρ Ὀδυσσεύς, Ἰέμενος καὶ καπνὸν ἀποδρώσκοντα νοῆσαι Ἦς γαίης, θάψεν ἡμείρεται. — *doloso*] «hominem tanto atque ingenioso.» (Schlaupkopf.) Odys. ν, 294. Minerva ad Ulixem: Κερδάλεις ἄ τή καὶ ἐπὶ κλοπος, ὅς σε παρέλθοι Ἐν πύντεσσι δόλοισι. Allocutio haec obliqua sane urbanior est, quam si dixisset tibi *doloso* vel *dolose*. — *nulli quidquam mentite*] Soph. Antig. v. 4092. Chorus de Tiresia: Ἐπιστάμεσθα δὲ — Μὴ πόποι' αὐτὸν ψεῦδος ἐς πόλιν λαλεῖν.

7-14. *apotheca*] unde *bottega*, *boutique*, *Bude*, cella vinaria in superiore aedium parte, supra fumarium, asservandis vinis generosioribus destinata ac diversa a cella vinaria proprie dicta, ubi villora

Quando pauperiem, missis ambagibus, horres,
 Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus 40
 Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,
 Res ubi magna nitet domino sene; dulcia poma
 Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores
 Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
 Qui quamvis periurus erit, sine gente, eruentus 45
 Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi
 Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.

genera condebantur. Vid. ad Od. 3, 8, 11. — *vilior alga*] Proverbium. Cfr. Od. 3, 17, 40: *alga - inutili*. Virg. Ecl. 7, 42: *proiecta vilior alga*. — *Quando cet.*] Cum Scholiastis iungenda sunt vv. *missis ambagibus Accipe cet.* «Weil du denn vor der armuth eine so gewaltige furcht hast, so will ich dir ohne umschweife sagen, auf welche art du reich werden kannst.» HERMST. Ne autem te offenda verborum collocatio, conferas Od. 4, 42, 26: *Nigrorumque memor, dum licet, ignium Misce stultitiam consiliis brevem*, ubi vv. prioribus interposita *dum licet* ab omnibus iunguntur cum imperativo *Misce*. Cf. Epp. 4, 7, 82: *No te longis ambagibus ultra, Quam salis est, morer.* — *Turdus*] Ovid. A. A. 2, 269: *Quin etiam turdoque licet missaque columba Te memorem dominae testificare tuae.* — *privum*] «proprium,» hinc privilegium. Gell. 10, 20: *Veteres priva dixerunt, quae nos singula dicimus.* Quo verbo Lucilius in primo Satirarum (Gerl. p. 3.) usus est: *abdomina thynei Advenientibus priva dabo cephalaeaeque acharnae.* «Si quid ab amico tibi donatur ea

quasi condicione eoque consilio, ut tu solus eo fruarer, non alius aliquis, nihilominus tu donato diviti.» — *devolet*] «cito deferatur;» metaphora sumpta a *turdo*. — *dulcia poma cet.*] Epp. 4, 4, 77: *Sunt qui Crustis et pomis viduas venentur avaras Excipiantque senes.*

43-49. honores] ut Od. 4, 17, 16: *Ruris honorum*, «fructus laetos.» — *Ante Larem*] «Consuetudo fuit, ut rerum primitiae dis Laribus ponerentur.» POSE. Tibull. 4, 4, 43: *Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo.* — *sine gente*] «ignobilis, sine nobilitate, libertinus; nam sine gente libertini.» COMM. CREQ. Cic. Top. 6, 29: *Gentiles sunt inter se, qui eodem nomine sunt* (Titius, Sempronius, Cornelius); *qui ab ingenuis oriundi sunt; quorum maiorum nemo servitutem servivit; qui capite non sunt deminuti.* — *fugitivus*] «olim, cum servitutem serviret.» — *exterior*] «superior, in sinistra parte positus.» ACA. — *si postulet*] «si domi suae te iubeat secum in publicum prodire, ubi aliter prope fieri nequit, quam ut simul intelligas, te comitem exte-

Utne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
 Me gessi certans semper melioribus. Ergo
 Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare iubebo, 20
 Et quondam maiora tuli. Tu protinus, unde
 Divitias aerisque ruam, dic augur, acervos.
 Dixi equidem et dico: captes astutus ubique
 Testamenta senum, neu, si vafer unus et alter
 Insidiatorem praeroso fugerit hamo, 25
 Aut spem deponas aut artem illusos omittas.
 Magna minorve foro si res certabitur olim,

riorem esse debere; alioquin enim animadverti non poterat, ut priorem locum in ambulando occuparet.» — *Une cet.*] in prosa or. «egone ut tegam?» Terent. Andr. 1, 5, 28: *Eine ego ut advorser?* Scite heros non sine aliqua retractione Tiresiae exhortationibus aurem praebet. — *tegam -- latus*] Iuven. 3, 431: *Divilis hic servi claudil latus ingenuorum Filius*: ubi Schol.: «in sinistra ambulat.» Sueton. Claud. 24: *Plautio ovationem decrevit* (Claudius) *ingressoque urbem obviam progressus et in Capitolium eunti et inde rursus revertenti latus texit*. Eutrop. 7, 13: *Tam cecidis circa quosdam amicos exstitit* (Claudius), *ut etiam Plautium triumphantem ipse sequeretur et conscendenti Capitolium laevus incederet*. *Tegere latus* dicebant, quia laevum latus infirmius et aggressioni magis expositum est. — *Damae*] «homini alicui vili ac perdito, qualem tu descripsisti.» Non videtur persona certa, quae tunc in vivis fuerit, sed nomen commune hominis servilis loci atque

indolis, ut mox v. 401. et apud Persium 3, 78: *momento turbinis exit Marcus Dama*. «*Eine verworrene Schlavenseele*.» Cf. Sat. 1, 6, 38. — *certans*] «*aemulatus semper Achillem et Aiace*.»

20-26. *hoc*] «hanc ipsam ignominiam, ut homini improbo atque infami latus tegam, patienter tolerabo.» — *tolerare iubebo*] Parodia Homerica, Odyss. v, 48: *Τέτλαθι δὴ, κραδίη· καὶ ζώντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης*. — *ruam*] «*ruam*, propere mihi parem.» V. *ruere* transitive usurpatum est, ut Plaut. Rud. 2, 6, 58: *Ibi me corrui posse aiebas divitias*. Virg. Ge. 4, 405: *cumulosque ruit male pinguis arenae*. Aen. 11, 244: *et confusa ruebant* (celeriter colligebant) *Ossa focis*. — *praeroso - hamo*] «*vorata esca*, consumptis tuis et perditis muneribus.» COMM. CROCQ. Martial. 6, 63, 5: *Munera magna quidem misit, sed misit in hamo*. Lucian. D. M. 6, 4. hereditaria de sene: *ὁ δὲ τοσοῦτόν μοι δέλεαρ καταπιῶν ἐφειστέλει διαπομένῳ πρό-*

Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
 Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
 Defensor; fama civem causaque priorem 30
 Sperne, domi si gnatus erit secundave coniux.
 Quinte, puta, aut Publi, — gaudent prae nomine molles
 Auriculæ — tibi me virtus tua fecit amicum;
 Ius anceps novi, causas defendere possum;
 Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te 35
 Contemptum cassa nuce pauperet; haec mea cura est,

36. quassa bC E et pr. S, F.

ην ἐπιτελών. — *artem*] Lucian. ibid. 3: (Vos, captatores,) καινήν τινα ταύτην τέχνην ἐπιτενοῦκατε γραῶν καὶ γερόντων ἐρῶντες, καὶ μάλιστα εἰ ἀτεκνοὶ εἰεν. Seneca de Benef. 6, 38: Arruntium et Flatterium et ceteros, qui captandorum testamentorum *artem professi sunt*.

27-37. si res certabitur] Cfr. Sat. 2, 4, 49. Liv. 25, 3: cui (multae) certandae cum dies advenisset. — olim] «aliquando, certo tempore.» — Vivet — improbus] Refertur praesertim ad litium inlustrarum calumniarumque studium. — puta] «exempli causa»; qui Imperativus, ubi quasi adverbii vices gerit, ultimam syllabam corripit. Antiquissimum huius usus exemplum in prosa oratione videtur esse Rhet. ad Herenn. 2, 44, 46: Si ambiguum est scriptum, ut, puta, quod in duas aut plures sententias trahi possit, hoc modo tractandum est. Pluries sic reperitur apud Celsum. Cf. Colum. 5, 2, 4: Sin autem cuneatus ager fuerit, ut, puta, longus pedes centum cet., ubi paulo ante est exempli

causa. — *prae nomine*] Praenomen civi libero proprium et inter cognatos familiaresque usitatum. Cfr. Sat. 2, 6, 37. Cic. ad Fam. 4, 9, 49. Q. Cicero de Pet. Cons. 7, 28: Qui incipiat Antonius adiungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine adpellare non possit? Pers. 5, 79: Marcus Dama. — molles] «quae blanditiis permulceri amant et, si non permulcentur, offenduntur.» Plin. Paneg. 68: Scires molliissimis istis auribus parcat. Variavit Persius 4, 407: teneras — auriculas. — *Ius anceps*] «plerumque controversum.» Iuven. 8, 50: Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat. Conf. Sat. 2, 2, 131. — *Eripiet*] Terent. Phorm. 5, 7, (nl. 8,) 96: Vel oculum exsculpe; est ubi vos ulciscar probe. — *citius — quam*] id est, facilius quam. — *Contemptum*] ab homine improbo, qui te nec reveareat nec timent. — *cassa nuce*] «re vel vilissima.» — *pauperet*] «spoliet, privet.» Verbum est Plautinum, ut Ictorum pauperiem facere, dare, velut in illo XII. Tab.: si quadrupes pauperiem

Ne quid tu perdas, neu sis iocus. Ire domum atque
 Pelliculam curare iube; si cognitor ipse:
 Persta atque obdura, seu rubra Canicula findet
 Infantes statuas, seu pingui tentus omaso 40
 Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.

38. *si* sis S et corr. h.

fecerit. — iocus] «aliis ludibrio.» Petron. 57: *Nunc spero me sic vivere, ut nemini iocus sim.* Similiter usurpatur *risus* Sat. 2, 2, 407.

38. *Pelliculam curare*] «corporis sui habere curam.» Aca. Epp. 4, 2, 29: *In cute curanda plus aequo operata iuventus.* 4, 4, 45: *pinguem et nitidum bene curata cute.* — *si cognitor ipse; Persta*] Sic interpungendum: «nemini alii, ut hoc officio erga Publium fungatur, concedito.» Minus recte Bentleius et Heindorfius dispecunt vv.: *si cognitor; ipse Persta.* Imperativum autem Plautinum *si* (Cure. 4, 4, 87: *si mi obsequens.*) complures Codices, item consuetudo, ex qua dicebant *cognitorem fieri* (Cic. pro Roscio Com. 18. in Verr. 2, 43. Liv. 39, 6.), satis tutantur adversus corruptelas *si, sis.* — *Cognitor est, qui defendit alterum in iudicio, si praesentis causam novit, et sic tuctur ut suam.* Pseudascon. in Cic. Divin. §. 44. (p. 404. ed. Bait.) *Cognitor est qui litem alterius suscipit coram eo, cui datus est.* Festus. Postquam autem in locum domini litis substitutus erat cognitor, ille in iudicio non iam comparere necesse habebat.

39-41. *Persta atque obdura*] Ipsa soni asperitate summam pertinaciam exprimit; contra quam Ovid.

Trist. 3, 44, 7: *Perfer et obdura; multo graviora tulisti.* — *seu rubra cel.*] «Heredipetae obdurandus est et solis aestus flagrantissimus et frigus rigidissimum.» Salsissime hic irridet triplici, ut mihi saltem videtur, parodia M. Furium Bibaculum, quem *turgidum Alpinum* appellat Sat. 4, 40, 36. Atque sane alias miras *ῥοδόεις* huius poetae nobis servavit Gellius 18, 11. veluti: *Sanguine diluitur tellus.* — *Omnia noctescunt tenebris caliginis atrae cet.* Is igitur, ut ait Commentator Cruquii (cfr. Quintil. 8, 6, 47.), Pragmatiam (narrationem) belli Gallici (a Iulio Caesare gesti) hoc versu exorsus erat: *Iuppiter hibernas cana nive conspuet Alpes,* eadem *cacozelia* usus, qua Hegesias apud Dionys. Halic. de Compos. p. 29. Goell.: *Ὁ γὰρ μὲν πρὶν (ἢ μακρὸν) εἰς Θηβαίων ἕδωκε ἔπνευεν ὁ διόρυσος κτλ.* Iam Iovi festive irrisor substituit Furium ipsum; tota autem reprehensio cadit in unam illam *duram et a longinqua similitudine ductam,* ut ait Quintil. l. l., immo putidam metaphoram *conspuet;* nam *canas pruinas* ipse dixit Od. 4, 4, 4. et *hibernas Alpes* Tacit. Hist. 4, 70. De hoc igitur constat: iam vel ipsae particulae *seu — seu* satis demonstrant Furii fuisse etiam illa aequae ineptae *rubra Canicula findet*

Nonne vides — aliquis cubito stantem prope tangens

Inquiet —, ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?

Plures adnabunt thunni et cetaria crescent.

Si cui praeterea validus male filius in re

45

Praeclara sublatus aletur, ne manifestum

Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem

Infantes statuas. Praeterea perquam inconcinne Horatii ipsius imagini (ut plerique arbitrantur) rubra cel. opponeretur parodia Furiana: *Furius conspuet Alpes*. Ridet igitur duo illa mira *ἐπίθετα* rubra pro *flagrans* (Od. 3, 43, 9.), *feruens*, *igneae* et *statuas infantes* dictas, quo, nisi magnopere fallor, Furius exprimere voluerat omnium statuarum *ποιήματα* et, cum in proverbio esset *statua taciturnus* (Epp. 2, 2, 83.), mirifice se loqui opinatus erat, ubi *infantes*, *ἀγλώπτους*, *ἀναίδους*, mutas illas denominasset. Cumulus autem accedet parodiae, ubi statuerimus etiam tertium illud *pingui tentus omaso* (*voll von feisten Kaldaunen*. Voss.) Furius fuisse, ut, puta, cum de Ariovisto allove hostium duce ageret eumque, quo gratificaretur Caesari, propter voracitatem barbaro dignam deprimeret. Cacozeilia autem cum insit in toto membro, augetur epitheto prope otioso *pingui*, pro quo *vili* dicturum fuisse Horatium suspicor (cfr. Epp. 4, 45, 34: *patinas coenabat omasi, vilis et agninae*.); verum propter hunc ipsum ineptiarum cumulum melius inseruit Furius propter edacitatem quoque irridendo; is enim *Bibaculus* et erat et vocabatur (Plin. H. N. Praefat.), quidni altero etiam vitio

laborarit? Plin. Paneg. 49. de Domitiano: *ante medium diem distentus solitaria coena*.

42-44. *cubito stantem prope tangens* Pers. 4, 34: *Est prope te ignotus, cubito qui tangat*. — [thunni] calervatim natant, Oppian, Halieut. 3, 634: *Πολλὴ δ' ἑκπαγλὸς τι παρίσταται ἰχθυόβολοις Ἀγρῇ, ὅτ' εἰαρινὸς θύνων στρατὸς ὀρμύσσονται*. His igitur comparat senes stultos, qui hereditarum veluti hamis capiuntur: qua imagine usus est etiam Lucian. Tim. 22: *οἷος αὐτοὺς* (captatores) *ὁ θύνιος ἐκ μυχοῦ τῆς σαγήνης διέφυγεν, οὐκ ὀλίγον τὸ δέλεαρ καταπλών*. — *cetaria* «receptacula prope maris litus, ubi (thunni) vere (Oppian. l. l.: *εἰαρινὸν μετὰ λήσσαν ὅτ' οἰστρήσωσι γάμοιο*.) capti saliebantur.»

45-50. *sublatus* «Patres, si filios sibi natos alere vellent, eos humi iacentes (in genua) tollere et complecti solebant; si nolent, exponi iubebant. — Virg. Aen. 9, 204: *Non ita me genitor* — *Sublatum erudit*» LAMB. — *Caelibis* Sic vocatur etiam, qui uxorem vel morte amisit vel divortium cum ea fecit. — *nudet* «astutias tuas aperiat, tuque excludare.» — *in spem* «hereditatis.» Tac. Ann. 4, 8: *in spem secundam* (Augustus) *nepotes pronepo-*

Adrepe officiosus, ut et scribare secundus
 Heres et, si quis casus puerum egerit Orco,
 In vacuum venias; perraro haec alea fallit. 50
 Qui testamentum tradet tibi cunq̄ue legendum,
 Abnuere et tabulas a te remove memento,
 Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
 Cera velit versu; solus multisne coheres,
 Veloci percurrere oculo. Plerumque recoctus 55
 Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
 Captatorque dabit risus Nasica Corano.

48. *uti scribare* malebat Heindorfius.

tesque, tertio gradu primores civitatis scripserat. — *Adrepe*] «sensim et caute in senis familiaritatem te insinua.» Cic. Verr. 2, 3, 68: *non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat.* — *ut et scribare*] Duplici et duplex optatum captatoris recte distinguitur, alterum, ut ante omnia secundus heres scribatur, alterum, ut puer moriatur itaque ipse in huius locum heres succedat. Non erat igitur, cur Heindorfius proponeret *uti scribare*. — *egerit Orco*] Od. 4, 24, 48: *Nigro compulerit Mercurius gregi.* Od. 4, 28, 40: *Orco demissum.* — *In vacuum*] «ut in possessionem vacuum herede succedas et ex asse heres fias.» Est Ictorum verbum; *vacans* et *vacua possessio* aliquoties reperitur apud Gaium, ut 2, 34, 4, 434.

54-57. *limis rapias*] «obliquis oculis raptim legas.» Acc. Terent. Eun. 3, 5, 53: *ego limis spectro Sic per stabelum clanculian.* — *prima - Cera*] V. *cera* ut homonymum v. *tabulae* coniungebatur in nuncupatione testa-

menti. Gaius 2, 404: *Testator tabulas testamenti tenens ita dicit: Haec ita, ut in his tabulis cerisque scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium mihi perhibetote.* Hoc igitur dicit: «lege occulte, quid scriptum sit secundo versu inde ab initio testamenti;» nam primo versu cum nominatus esset testator, plerumque continuo ad heredis institutionem transibant. Apuleius de magia c. 400: *Lege potius testamentum; — hic reperies, et quidem mox a principio: SICINUS PUDENS FILIUS MEUS MIHI HERES ESTO.* — *solus*] heres igitur ex asse. — *Plerumque* cct.] Haud raro alii quoque aequae infelices casus in hereditatibus frustra captatis experiuntur, qualem nuper Nasica, cuius calamitas tunc videtur derisui fuisse civitati; ac fortasse eadem induxit Horatium ad describendos hac satira hereditetas. — *recoctus*] V. *recoquere* saepius usurpatur pro «in alios formare usus,» ut Flor. 3, 20, 6: (Spartaci socii) *e ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt.* Est

Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?

O Laërtiade, quidquid dicam, aut erit aut non:

Divinare etenim magnus mihi donat Apollo. 60

Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.

Tempore quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto

Demissum genus Aenea, tellure marique

Magnus erit, forti nubet procera Corano

59. 60. *aut erit aut non:* Divinare etenim magnus donavit Apollo Cod. Petrensis, prob. Benteio, *aut erit, aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo* Habersfeldtius vel potius Eichstadius, *aut erit, aut non Divinare etiam magnus mihi donat Apollo* Bothe, *aut erit, aut non Divinare tibi magnus mihi donat Apollo* Ioannes a Deo Frohlich.

igitur, ut nos dicimus *umgeschmolzen, umgeformt*, «mutata priorē condicione factus quæsticuli causa scriba ex quinqueviro.» Cuius autem generis quinquevir hic intelligatur, utrum mensarius an municipalis (qui persæpe in Inscriptt. memorantur), non liquet. — *hiantem*] Lucian. Tim. 22. de eo, qui captatores similiter testamento decepit: τοὺς μάτην κεκηνότας ἐκείνους ἐς ἀλλήλους ἀποβλέποντας καταλιπὼν ἀληθῶς ἄγοντας τὸ πένθος.

58-60. Num cet.] Ulixis hæc verba sunt. — *furis*] ἐνδοιοιτάζεις, ut vates solent, Apollinis instinctu. — *aut erit aut non*] Salsissima dialogia utitur poeta; nam ex Tiresiæ mente simpliciter atque optima fide dicere videtur: «Prout dixero fore aliquid, erit, non fore, non erit; divinare enim pariter ea quæ evenient ut ea quæ non evenient Apollo mihi concessit.» Ex poetæ vero sententia eadem verba hoc significant: «Vaticinia mea, ut assolet, aut eventum habebunt aut eo ca-

rebunt; artem enim divinandi» (quæ semper conjecturalis atque fallax est) «mihi donavit Apollo.»

64-69. Quid tamen cet.] «De eo, quod dicis, equidem minime dubito, sed velim tamen, ut his omis- sis prius solvas mihi, si tibi per deos inferos licet, illud ænigma.» — *Iuvenis*] Octavianus, qui (natus a. u. c. 691.) a. u. c. 725. annum trigesimum quartum agebat. — *Parthis horrendus*] «quem reformidant Parthi;» quamquam nullam etiam- tunc expeditionem contra eos suscep- erat. — *Demissum genus*] Virg. Aen. 4, 288: *Julius, a magno demis- sum nomen Iulo*. Tacit. Ann. 42, 58: *Nero — Romanum Troia demis- sum et Iuliae stirpis auctorem Ae- neam atque hand procul fabulis vetera facunde exsecutus.* — *procera*] Quemadmodum *forti*, sic hæc quo- que ambigua laus est, ut Catull. 86, 4: *Quinctia — longa, Recta est.* — *Corano*] homini diviti, cui Na- sica, ut in eius hereditatem irre- peret, filiam suam in matrimo-

Filia Nasicae, metuentis reddere soldum. 65
 Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
 Ut legat orabit; multum Nasica negatas
 Accipiet tandem et tacitus leget, invenietque
 Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
 Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa 70
 Libertusve senem delirum temperet, illis
 Accedas socius; laudes, lauderis ut absens.
 Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe prius ipsum
 Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
 Laudato. Scortator erit: cave te roget; ultro 75

nium dedit. — *metuentis* cet.] «qui propter angustias domesticas volebat restituere aes alienum, *solidum*, integram illam summam, quam a Corano multam sumpserat.» — *praeter plorare*] *χωρὶς τοῦ κλαίνειν, οἰμώζειν*. V. *praeter* h. l., ut interdum, est pro adverbio. Ovid. Heroid. 47, 462: Nil illi potui dicere praeter erit. Sententia est: «Nilhil omnino cum iis legasset, eos exheredavit maloque affecit.» Similiter Polyratus captatores delusit apud Lucian. Dial. Mort. 9, 3: ἄλλας δὲ τὰς ἀληθεῖς διαδήκας ἔχων ἐκείνας κατέλιπον οἰμώζειν ἅπανι φράσας.

70-78. *mulier*] «concubina.» — *temperet*] «ad arbitrium suum regat.» COMM. CAPP. — *laudes*] «praesentes, ut tibi benevoli fiant.» — *vincit*] «praestatur, κρατεῖ. — *prius*] «id quod» vel «utpote quod prius i. e. efficacius est,» *κρείττον ὄν*. — *ipsum Expugnare caput*] quasi regni, divitem ipsum, blanditiis atque obsequio. — *vecors*] «vecordia quadam ad carmina componen-

da actus.» — *cave*] ultima brevi. Vid. ad Sat. 2, 3, 38. — *Penelopam*] «Observavi in Iambis, Sermonibus et Epistolis Latinas declinationes libentius adhibere Noster, in Carminibus Graecas.» BERTH. Conf. tamen v. 84: *Penelope*. Epp. 1, 7, 44: *Ithace*. — *potiori*] «tibi met ipsi praefereundo.» Cf. Od. 3, 9, 2. — *Pulasne?* cet.] «*Ulysse ne marque pas la moindre répugnance, et toute son inquiétude est que sa femme ne se vende trop difficile, elle qui a résisté à toutes les poursuites de tant d'amants.*» DACIER. — *Perducij*] Verbum proprium de iis, qui mulieres ad stupra atque adulteria corruptas ad moechos ducunt, unde subst. *perductor*. Cic. Verr. Acc. 4, 12, 33: *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat*. Est Graecorum *προαγωγέειν, προαγωγή*, «lenocinium.» — *frugi*] «*brav.*» VOSS.

79-83. *Venit enim* cet.] «*Pudica adhuc est, fateor; nam proci, qui domum tuam venerunt, id quisque causatus se eam in matrimo-*

Penelopam facilis potiori trade. Putasne?
 Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
 Quam nequiere proci recto depellere cursu?
 Venit enim, magnum donandi parca, iuventus,
 Nec tantum veneris, quantum studiosa culinae. 80
 Sic tibi Penelope frugi est, quae si semel uno
 De sene gustarit tecum partita lucellum,
 Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.
 Me sene, quod dicam, factum est: anus improba Thebis

76. *Penelopam* bScE, quinque Pottierii, LG, Bentl., FMJ; *Penelopem* p. et Pottierii plerique, *Penelopen* t. — 84. *Penelopa* Bentl. et F inuis Codicibus.

nium ducere velle, propter nimiam parcimoniam minime propensi sunt ad eam magnis donis corrumpendam cet.» — *magnum donandi*] Mundum muliebrem ei sane obtulerant (Odys. α, 294.), «munuscula tamen,» inquit Tiresias, «haud sufficientia ad conciliandam sibi tuam uxorem.» — *De sene gustarit*] Figura etiam Graecis usitata. Aeschyl. Fragm. 224. Dind.: οὐ με μὴ λάθῃ φίλων Ὀφθαλμός, ἥ τις ἀνδρὸς ἣ γέγεννηται. — *tecum partita lucellum*] Seneca Epist. 5: ut huius quoque dici lucellum tecum communicem. — *Ut canis cet.*] Proverbum erat apud Graecos. Theocr. 10, 11: χαλεπὸν χορὸν κύνες γινύσσαι. Lucian. adv. Indoct. 23: οὐδὲ γὰρ κύνων ἀπαξ παύσαι' ἀν σκυτοτραγὴν μαθοῖσα. — *nunquam absterrebitur*] «Nunquam, dicit, ab impenso illo hereditatum captandorum studio deduci poterit.» — *uncto*] adipem videlicet, non oleo, ut alii supplent.

84-89. *improba*] «astuta, quae petulanter ludificata est heredem.»

— *Thebis cet.*] Videtur haec narrationuncula ducta esse vel ex mimo aliquo vel ex ioco populari; etenim ullum unquam testamentum vel Thebis, ut lepide fingit, vel Romae sic conceptum esse, prorsus incredibile est. Sane atrocius etiam est Eumolpi testamentum apud Petron. 44. rem ita exaggerantem: *Omnes qui in testamento meo legata habent, praeter liberos meos, hac condicione percipient, quae dedi, si corpus meum in partes conciderint et adstante populo comederint.* Memorant huiusmodi inepta testamenta Icti. Fr. 143. §. 5. De legatis l. (30.): *Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam (veluti vestes aut si qua alia supervacua ut in funus impendantur non valere)* Papinianus Lib. III. Responsorum scribit. Fr. 27. pr. D. de Cond. inst. (28, 7): *Modestinus Lib. VIII. Responsor. Quidam in suo testamento heredem scripsit sub tali condicione, si reliquias eius in mare abiciat. Quarebatur, cum heres institutus condicioni non paruisset, an expellendus*

Ex testamento sic est elata: cadaver
 Unctum oleo largo nudis humeris tulit heres,
 Scilicet elabi si posset mortua; credo,
 Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
 Neu desis operae, neve immoderatus abundes.
 Difficilem et morosum offendet garrulus; ultro
 Non etiam sileas. Davus sis comicus atque
 Stes capite obstipo, multum similis metuenti.

85

90

90. *offendet* bSc, LCtF: *offendit* p, duo Pottierii, *offendes* Bentleius coni. et M. — *ultra* superscr. o b, *garrulus ultra*, Non C, *garrulus ultro*. Non Bentleius, *garrulus*; *ultra* Non F. — 93. *increbuit* corr. S, LCt et Bentleius: *increbuit* ep, M, *increpuit* b, tres Pottierii,

est ab hereditate? Modestinus respondit: *Laudandus est magis quam accusandus heres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiicit, sed memoriam humanae condicionis sepulturae tradidit.* — *Scilicet* [δηλονότι, «hoc tentans, an fortasse posset elabi, quo facto heres molestus excidisset hereditate.» — *immoderatus*] Epp. 1, 43, 5: *Sedulus* — *opera vehemente minister.* — *abundes*] «prope nimia facias.»

90-92. *Difficilem et morosum*] Etiam Cic. Orat. 29, 104. iungit haec duo Epitheta; *difficilis* (δύσκολος) est, cui vix quidquam placet omnisque comitas deest: *morosus*, qui pro lubitu ac fastidiosè modo hoc, modo illud vult, iubet, vetat. — *ultro* Non etiam sileas.] Sic iunge: «neque vero tu alio tempore, cum ille tecum colloqui volet, sine ulla causa taciturnus sis, quasi taedio affectus aut ira percitus.» — *Non - sileas*] De locis, ubi non pro ne positum videtur (velut A. P. 460: non sit, qui tollere curet. Epp. 1, 48,

72: *Non ancilla tuum fecur ulceret.* Ovid. A. A. 3, 129: *Vos quoque non caris aures onerate lapillis.*], cfr. Hand Turs. IV. p. 264 sqq. Wagner ad Virg. Aen. 12, 78. (*Non Teucros agat in Rutulos.*)] «Non proprium habet locum in distinguendis oppositis et contrariis, tum in enumerando. — Male non pro ne accipitur apud Horat. Sat. 2, 5, 91., cum haec praecedant: *Difficilem et morosum offendet garrulus.*» — *Davus*] Servi comici instar, qui summum erga herum obsequium simulat timideque cum eo loquitur. Cf. Sat. 1, 10, 40. — *obstipo*] *Obstipus* est «stipitis instar, sive rigida immotaque ratione aliquo inclinat;» h. l. «deorsum inclinat.» Cf. Persius 3, 80: *Obstipo capite et figentes lumine terram.* Significat τὸ ἀνελεύθερον καὶ δουλοπρεπές. Anonymus apud Meinek. Fr. Com. IV. p. 641: *Τὸ δ' ὄλον οὐκ ἐπισταμαι* *Εγὼ ψιθυρίζειν, οὐδὲ κατακελευσμένως Πλάγιον ποιήσας τὸν τράχηλον περιπατεῖν.* — *multum*] Hoc adv. equidem iungo

Obsequio grassare; mone, si increbruit aura,
 Cautus uti velet carum caput; extrahe turba
 Oppositis humeris; aurem substringe loquaci, 95
 Importunus amat laudari; donec Ohe iam!
 Ad caelum manibus sublatis dixerit, urge,
 Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
 Cum te servitio longo curaqué levarit,
 Et certum vigilans, Quartae sit partis Ulixes, 100

F. — 97. *urge*, *Crescentem* bSc, omnes Pottierii et teste Torrentio multo plures et meliores libri: *urge et Crescentem* Lct, FMJ. — 100. *sit* bSc, plerique Bentleii et Pottierii, Lct: *est* Feae aliquot Codices, *esto* duo Codd. Bentleii, Pottierii 9 et 43., Bentl., FMJ.

cum v. *similis*, «prorsus similis;» quam explicationem confirmant ipsi numeri vv. *multum similis metuenti*, praecedentibus vv. certe aptissimi; alij vero cum v. *metuenti*. Cf. Epp. 4, 10, 3: *Multum dissimiles*.

93-95. *Obsequio grassare*] *Verfahre* (pr. *schreite ein*) *stets mit der grössten Gefälligkeit gegen ihn*. Addito v. *obsequio dictum est grassari* ut apud Liv. 3, 44: *se iure grassari*, non vi. 10, 44: *consilio grassari*. 45, 23: *etiam apud vos fuisse audiui, qui assentando multitudinē grassarentur*. — *increbruit*] «gliscit, augecit,» ut Virg. Ge. 4, 339: *memorum increbrescere murmur*, etiam in prosa orat. Cic. ad Fam. 7, 20, 3: *Ventus increbrescit*. Scripturam *increbruit* praeferunt Hasse ad Reisig Lat. Sprw. p. 259. et Wagner ad Virg. Ge. 4, 339. Utraque in usu fuisse videtur. — *uti velet*] *loqa superiecta*. — *substringe*] pr. *unterbinde*; *substringere* est aliquid in inferiore parte sic ligare, ut superior arrigatur acutiorque fiat,

idem fere igitur h. l. atque «arrige,» «*aure sublata* (Epod. 6, 7.) ausculta.»

96-98. *Importunus*] «Si quovis tempore et loco etiam minus apto laudes captat, adeo ut ei, quocum loquitur, perquam molestus fiat.» — *Ohe iam*] Sat. 4, 5, 12: *Ohe! iam satis est*. — *manibus sublatis*] Hic est signum precantis, ut tandem laudare desistat; admirationis contra Cic. Acad. 2, 49, 63: *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret*. — *tumidis cet.*] «falsis laudibus eum velut utrem ventis inflare contendit.» Comm. Cratq.

99-104. *levarit*] morte sua. — *certum vigilans*] «*ἔταρ, οὐκ ἔταρ*, pro certo, adeo ut ne minimae quidem dubitationi iam locus sit.» Opponitur Ovid. Her. 10, 9: *Incertum vigilans, a somno languida*. — *sit - heres*] Formulam ipsam restituere voluit Bentleius, scribens *esto*. (Gaius. 2, 117: «*Sollemnis institutio haec est: Titius heres esto. Sed et illa iam comprobata videtur: Titium here-*

Audieris, heres: Ergo nunc Dama sodalis
 Nusquam est? Unde mihi tam fortem tamque fidelem?
 Sparge subinde et, si paulum potes, illacrimare; est
 Gaudia prodentem voltum celare. Sepulcrum
 Permissum arbitrio sine sordibus extrue; funus 405

403. 404. est a sec. m. deletum et v. celare superscr. celato S, et sic paulum potes illacrimare (infinitiv. activ.); et Gaudia prodentem voltum Bentley suspicio, cui tamen hanc praefert: et sic paulum potes illacrimare et Gaudia prudenter voltu celare. (illacrima. e re est Lachmannus ad Lucret. p. 297.) — 404. prodentem voltum C, prudentem voltu Cod. (?) Barthii.

dem esse iubeo. At illa non est comprobata: Titium heredem esse volo. Sed et illae a plerisque improbatæ sunt; Heredem instituo, item Heredem facio. Sic in Dasumii testamento apud Cardinali Diplomi militari p. 247: Amicus si se nomen meum laturum promiserit, mearum fortunarum ex uncia heres esto cernitque in diebus centum proximis quibus scierit poteritque. At formula iuris contra optimorum Codicum auctoritatem poetæ obtrudenda non videtur, qui si integram formulam referre voluisset, etiam pro quartus partis dixisset ex quadrante (Sueton. Caes. 83.) vel ex teruncio. (Cic. ad Att. 7, 2, 3.) — Audieris] «vel ipsa alta voce legens vel testamento per puerum a manu recitato.» — Dama] Cf. v. 48. — Nusquam est] οὐκ ἔστι τῶτι. Hand Turs. IV. p. 349. — Unde mihi tam fortem] «petam, parabo?» Sat. 2, 7, 116: Unde mihi lapidem? — Sparge subinde] «Frequenter dicito.» Acc. Accuratius explices: «passim inlicito, quasi sincerus dolor te hoc facere iubent.» — illacrimare] Sane est imperativus v. deponentis, qua forma usus est etiam Cic. de N. D.

3, 33, 82. Cf. Publii versum ap. Gell. 17, 14, 4: Heredis fletus sub persona risus est. — est] ἔστιν, ζῆνι, ἔστιν, licet. Cf. Epod. 17, 25. Sat. 1, 2, 404. «Facile est nec multam artem requirit, tunc ipsum, cum inibi est, ut voltus gaudium prodit, verum affectum celare.»

405-410. arbitrio] Inscriptio Nollana apud Morcellium Opp. I. p. 347: C. CYRATIO. L. F. FLAMINI. DIVI. AVGUSTI. — ARBITRATY. HYACINTHI. LIB. — sine sordibus] inmo eleganter, ex marmore, cum anaglyphis et honorifico titulo. — laudet] «Nic. Heinsius in margine sui libri, Lege, nit, laudent. Nempe quia vicinia est nomen collectivum, ideo numero singulari verbum hic plurale subiungi voluit. At Noster singularem numerum praetulit, tam hic, quam alibi. Epp. 1, 47, 62: vicinia rauca reclamant. Epp. 1, 46, 44: Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota.» BENTL. — sit Emptor] «ex quarta parte tibi legata si quid emere cupiat, libenter te ei donaturum.» — nummo addicere] «donare.» Recordare hic emptionis summam, qua utebantur coram testibus, ubi inter vivos aliquid

Egregie factum laudet vicinia. Si quis
 Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
 Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
 Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
 Imperiosa trahit Proserpina; vive valeque. 110

SATIRA VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,

donabant, quo minus ea ex donatione lites orirentur. Cic. pro Rab. Post. 17, 45: *Equis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi nummo sestertio sibi addici veli?* Livii Epit. 55: *C. Matienus* (desertor) - *sestertio nummo venit.* - *Imperiosa* *ἐγκρατὴς*. Od. 1, 28, 20: *Sacca* - *Proserpina*. - *trahit* Proserpina umbras mittit et abripit. Vid. Hom. Odyss. 2, 226. 632 sqq. - *vive valeque* solita formula. Epp. 4, 6, 67: *Vive, vale*. Epp. 1, 7, 3: *Si me vivere vis sanum recteque valentem.*

VI. Quod maxime in votis habuerat Horatius, ut liber aliquando ab omni negotiorum cura et verae vitae impedimentis sibi ipsi ruri viveret atque otio suo frueretur, id iam villae Sabiniae a Maecenata sibi donatae possessione erat assecutus; neque tamen tam assidue quam vellet ibi degere ei licebat. Consuetudo enim et familiaritas Maecenatis saepius eum Romae et in his urbanae vitae turbis detinebat, ubi quidem nulla alia res maiorem ei molestiam exhibebat, quam eorum importunitas, qui Maecenatis non minus quam poe-

tae animum et mores ignorantes vel propter invidiam eum iniquis sermonibus traducebant, vel, ut ipsos resque suas potenti Octaviani amico commendaret, pertinaci sedulitate rogare nunquam desinebant. Huiusmodi igitur suam cum Maecenate necessitudinem nequaquam esse nec talia se quaerere affirmat, consulto amicitiam suam cum illo extenuans, quatenus sine amici offensione fieri poterat, ac salissimè irridens partim invidos atque iniquos, partim molestum scribarum genus (in quorum decuria aliqua quaestoria ipse olim fuerat) aliosque horum similes; summa simul cum venustate vitae rusticae bona extollit. ZELL. Scripta est Satira a. n. c. 723., quo anno Sabinum ei donavit Maecenas, cuius quidem praedioli delicias ianiam expertus erat, cum haec scripsit.

4-5. *in votis* *ἐν ὁπτατίς*. (Cic. ad Fam. 2, 13, 2.) Pers. 3, 48: *quid dextera senio ferret, Scire erat in voto*. Etiam in prosa or. Cic. Accus. Verr. 3, 54, 142: *nocturna vota cupiditatum suarum*. - *modus* de agri spatio s. mensura etiam

Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
 Et paulum silvae super his foret. Auctius atque
 Di melius fecere. Bene est. Nil amplius oro,
 Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis. 5
 Si neque maiorem feci ratione mala rem
 Nec sum facturus vitio culpave minorem;
 Si veneror stultus nihil horum: O si angulus ille
 Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
 O si urnam argenti fors quae mihi monstret ut illi, 10

Plaut. Aul. Prol. 43: *Agri reliquit ei non magnū modum*. Cic. pro Flacco 32, 80: *voluisti magnum agri modum censeri*. — *ita*] «admodum, valde»; sic saepe post negationem. Cic. Orat. 8, 25: *non ita lato interiecto mari*. — *Hortus* cet.] Plin. H. N. 49, 20: *Hortos villae iungendos non est dubium riuosque maxime habendos, si contingat, praefluo amne*. — *iugis aquae*] Sic iunge, non cum aliis iugis fons aquae, id quod consuetudini repugnat. Conf. Epp. 4, 45, 46. — *paulum silvae*] Conf. Od. 3, 46, 29 sq. Epp. 4, 46, 5 sqq. Epp. 1, 48, 404. — *super his*] «ἐπὶ τοῖς», praeter haec.» Sic prorsus *his super* apud Silium 4, 60. In prosa quidem or. requireretur *super haec*; ut Plin. Paneg. 75, 6: *super ea, quae sum* — *precatus*. — *Bene est*] Formula est contenti bono eventu animi, pro qua aequae frequentes Latini dicunt *bene habet*. Iuven. 10, 72: *Bene habet; nil plus interroga*. — *Maia nate*] Invocat Mercenarium lucri datorem, *κερδοῦρον, ἐπιούριον*. Cf. Sat. 2, 3, 68. Matris autem nomen in precibus blandius. — *propria*] «stabilia.» Cf.

Sat. 2, 2, 129. Virg. Aen. 6, 872: *propria haec si dona fuissent*.

6-13. *Si neque* cet.] «Hac conditione exaudi preces meas, si neque» cet., frequenti in precando formula. Cf. Od. 4, 32, 4. 3, 48, 5. Carm. Sec. 37. Apodosis sequitur demum v. 43: *hac prece te oro*. — *ratione mala*] ut tunc complures periurio, falsis testamentis, rapinis rem familiarem augere nihil pensi habebant. — *rem*] familiarem. — *vitio*] «vitiosa libidine, luxuria.» — *culpa*] «segnitia et negligentia.» — *veneror*] «deos venerans ab iis precor.» Cfr. Carm. Sec. 49. Sat. 2, 2, 124. Caecina apud Cic. ad Fam. 6, 7: *qui multa deos venerati sint*. — *denormat*] «denormem, inaequalem reddit, adeo ut contra agrimensorum regulas quadratus non sit.» — *fors quae*] Construe: *O si quae* (aliqua) *fors* cet. Alteram lectionem *quid* explicabant vel «aliqua ratione» vel «aliqua in parte.» — *mercenarius*] Conf. Sat. 2, 2, 113: *fortem mercede colonum*. Verba autem illi, — *qui mercenarius* cet. posita sunt pro illi mercenario qui cet. eadem attractione, qua

Thesaurο invento qui mercenarius agrum
 Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
 Hercule! Si, quod adest, gratum iuvat, hac prece te oro:
 Pingue pecus domino facias et cetera praeter
 Ingenium, utque soles, custos mihi maximus adsis. 15
 Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
 Quid prius illustrem satiris musaque pedestri?
 Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster

SAT. VI. 40. *qua* unus Pottierii, LCHF. Ut nos, bSc, Bentleiani omnes (praeter Regium, qui habet *quam*) et reliqui Pottierii.

Sat. 2, 2, 39. *Cuius odorem olei cet. pro oleum, cuius odorem cet.*

43-45. *dives amico Hercule*] «Ut Mercurius apertis lucris et negotiationi praeerat, sic Hercules operis lucris sive thesauris. Sunt qui eundem incubum seu incubonem esse velint [id est, *δαίμονα* thesauris velut incubantem].» SCHOL. Pers. 2, 40: *O si Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro Hercule!* — *quod adest*] τὸ παρόν, «praesens fortuna; quae nunc possideo.» Cf. Od. 3, 29, 32. — *gratum iuvat*] «ita iuvat, ut gratum sit animo meo.» Nolim accipere de grato erga deos animo, neque est generis masculini.

44-49. *Pingue cet.*] Locatur in ambigua significatione v. *pingue*, quod ad ingenium relatum significat «crassum, tardum.» — *cetera*] ut arva, prata, similia. — *utque soles*] «uti grato animo agnosco, te semper mihi propitium esse.» Conf. Od. 2, 7, 43 sq. — *custos*] Ἐμῆς λόγως, poetarum semper custos, unde hos vocat viros *Mercuriales* Od. 2, 47, 29. — *in montes cet.*] «in Sabinos montes et in

villam meam», *arcem*, quia in loco edito, in radicibus *Usticac cubantis* (Od. 1, 47, 41.), aedificata erat. — *Quid prius cet.*] Supple «quam hanc felicitatem, qua in rustica solitudine utor.» Scripsit enim haec aut scripsisse se fingit ruri, quocirca hoc dicit: «Nunc cum in Sabinum meum ex Urbe me recepi, Satirae, quam componere fert animus, argumentum longe aptissimum id erit, ut laeto animo praedicem rusticationis insignia bona;» eaque statim enumerat: «Illic enim nec prava ambitio me vexat» cet. — *musaque pedestri*] Cfr. Sat. 4, 4, 47. Od. 2, 42, 9. A. P. 95. Epp. 2, 4, 250: *sermone* — *Repente per humum*. Quintil. 10, 4, 81: *multum enim supra prosam orationem et quam pedestrem* (πεζὸν λόγον) Graeci vocant *surgit* (Plato). — *Nec mala me ambitio perdit*] Cf. Ovid. Metam. 11, 765: *Secretos montes et inamabillosa colebat Rura*. Ambitio autem mala vocatur etiam Sat. 2, 3, 78., *prava* Sat. 4, 6, 51., *misera* Sat. 4, 4, 26. 4, 6, 429., *inanis* Epp. 2, 2, 207. — *plumbeus Auster*] (Scirocco) aestu suo corpus aggravans, viresque ita

Auctumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.
 Matutine pater, seu Iane libentius audis, 20
 Unde homines operum primos vitaeque labores
 Instituunt — sic dis placitum —, tu carminis esto
 Principium. Romae sponsorem me rapis. «Eia,
 Ne prior officio quisquam respondeat, urge.»
 Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem 25
 Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.

extenuans, ut nihil moliri possim neque studiis vacare.» Vid. ad Od. 2, 44, 45 seq. — *Auctumnusque gravis*] «pestilentiam secum afferens.» Cf. Od. 3, 23, 8: *Pomifera grave tempus anno*. Auctumnus *letiferum* nominat Iuven. 4, 56. — *Libitina*] funerum dea Italica modo cum Proserpinae modo cum Veneris numine a doctioribus conjuncta, in cuius templum pro quoque funere nummus inferebatur; item, quaecunque ad funera pertinebant, ibi locabantur et vendebantur; igitur, quo plures moriebantur, eo maior et ipsius deae et libitinariorum, qui funera curabant, quaestus erat. Suet. Ner. 39: *Pestilentia unius auctumni triginta funerum milia in rationem Libitinae venerunt*. Conf. Od. 3, 30, 7. Epp. 4, 7, 5 sq.

20-24. *Matutine pater*] Descriptionem incommodorum vitae urbanae scite orditur ab invocatione Iani, qui omnia initia fortunat, vitae, anni, h. l. negotiorum per singulos dies capessendorum. Hoc loco solo patris matutini cognomen habet, ut Martialis 4, 8, 42. *matutinum Iovem* vocat, qui primo mane salutat. Epp. 4, 46, 59: *Iane pater*; — seu ceteri. Cf. ad Carm. Sec.

44: *Ithyia*, -- Sive tu Lucina probas vocari Seu Genitalis. — Iane — audis] «ἀκούεις, κλέεις, appellaris.» Epp. 4, 7, 37: *rexque paterque Audisti coram nec verbo parcius absens*. — Unde] «a quo.» Vid. ad Sat. 4, 6, 42. — *operum — vitaeque*] «omnium operum, quae vitae nostrae condicio nobis imponit.» — sic dis placitum] Cfr. Od. 4, 33, 40: *Sic visum Veneri*. Epod. 9, 3: *sic Iovi gratum*, sollemni in his formulis verbi substantivi omissione. «Iam enim haec deorum est voluntas, ut praeside te plena laborum sit vita humana.» — *Romae*] «Cum Romae sum, mane me rapis sponsum in Forum» (Epp. 2, 2, 67: *Hic sponsum vocat*.); i. e. «Romae necessitatem mihi impositam sentio pro hoc vel illo amico confestim spondendi, nisi insuavis et negligentior haberi velim.» — *Eia -- urge*] His verbis Ianus Horatium ad forum rapere fingitur: «ἔπειγε, propera, ne quis in hoc officio recipiendo te praeveniat.» Cfr. Pers. 5, 432: *Surge, inquit Avaritia, eia Surge!* Alii (coll. Philon. Leg. ad Caium 26, ubi Helicon ad semet ipsum: *Νῦν δ' αἰρώξ' ἔστιν, Ἐλικόν' ἐπέγειρε*

Postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto
Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.

Quid vis, insane, et quas res agis? improbus urget
Iratis precibus; tu pulses omne quod obstat, 30

28. *turba, facienda* LCl. — 29. *Quid tibi vis, quas res agis, insane?* *improbus urget* tres Torrentii, *Quid tibi vis, insane, et quas res improbus urges?* *Iratus* (sic) Cod. Guelf., *Quid tibi vis, insane, et quam rem agis?* *improbus urget Iratis* (*Quid tibi vis e Codd., quam rem con.*) Bentleius, *Quid tibi vis, insane, et quam rem agis improbus, urget Iratis* Heindorf.

σεντρόν.) haec vv. Horatio tribuunt semet ipsum excitant. — officio] h. l. non Pflicht, sed Dienstleistung, Gefälligkeit.

25. 26. *radit*] «stat, terrae superficiem radens, perstringens,» ut *radere litus*. — *Intiore-gyro*] «solstitium hiemale lente ducit diem, qui iam breviorum horarum, quibus sol lucet, circulum describit;» ut inter plures circulos, quibus idem est centrum, interiores semper brevius spatium circumscribunt. Cic. de N. D. 2, 44, 406. ex Arateis suis de Cynosura: *Nam cursu interiore brevi convertitur orbe.* — *trahit*] «lente ducit quasi ingratum, qui vix ire videatur,» etsi multo breviorum aestivo.

27. 28. *Postmodo cet.*] «Statim, cum e foro discessi, incidere rursus soleo in turbam molestissimam.» — *quod mi obsit, — locuto*] «Cum pronuntiaro sponsionis formulam, quae fortasse, ubi creditori a me satisfaciendum erit, si debitor ipse solvendo non fuerit, mihi noxam afferet;» ex Thaletis vel, ut alii volunt, Biantis illa sententia, quae in proverbium abiit: Ἐγγύα, πάρα δ' ἄρα. (*Sponde; noxa praesto est.*) — *clare certumque*

Est hoc ex formularum sermone, ex quo apud IClos certa verba eadem sunt ac sollemnia et legitima; utrumque autem v. ita iungitur in formula apud Liv. 4, 48: *Iuppiter, — tu signa nobis certa adclarassis;* et prorsus ut h. l. apud Senec. Lud. 4: *quaecumque audivi, certa claraque affero.* — *Luctandum*] «summo labore penetrandum est per turbam, ita ut in tardiores impingam eosque pulseam, atque eodem etsi invitum iniuria eos afficiam.» Plaut. Mercat. 4, 4, 9: *Et currendum et pugnandum et autem iurgandum est in via.*

29-31. *Quid vis, insane*] Vv. haec quasi in formulam transierant. Propert. 4, 5, 3: *Quid tibi vis, insane?* Conf. Sat. 1, 2, 69. — *improbus urget Iratis precibus*] «sine ullo pudore ac modo me insectatur diris imprecationibus.» Cfr. Epod. 5, 86: *Thyesteae preces.* Od. 4, 28, 33: *precibus non linquar inultis.* — *tu pulses*] «Quomodo, malum, (inquit pulsat.) audes impingere in omnes qui tibi obstant eosque de via deturbare?» Cfr. Sat. 2, 7, 40: *Tu — ultro insectere?* Plin. Paneg. 63, 5: *Averseris tu suffragia?* — *liberae civitati ne simulationem quidem serves?*

Ad Maecenatem memori si mente recurras.
 Hoc iuvat et melli est; non mentiar. At simul atras
 Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
 Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
 Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras. 35
 De re communi scribae magna atque nova te

33. *Esquilias* bSc, LCt et Bentl. : *Esquilias* FM.

— si — recurras] «ubi ex Foro ad Maecenatem, quasi apud eum habitares, festinanter redeas.» — *memori*] «dum amicus tibi semper ante oculos versatur.»

32-35. *Hoc*] «ad Maecenatem memori mente recurrere;» neutiquam vero, ut alii explicant: «pulsare et pulsari maleque insuperaudire.» — *non mentiar*] «libere fatebor.» Est sermonis quotidiani. Cic. ad Fam. 3, 4, 2: *Quod scribis -- id mihi, ne mentiar, gratum est.* — *atras*] quia olim fuerat plebis infimae sepulcretum, cuius ipsa memoria *atras*, id est, funestas cogitationes excitabat; etsi tunc turris Maecenatiana cum horto ibi exstructa erat, certe iam inde ab a. u. c. 718. Vide Sat. 4, 8, 44. — *Esquilias*] De scriptura cf. Epod. 5, 100. — *centum*] «sexcenta negotia ab omni parte me vexant et quasi circumvallant.» (Terent. Ad. 3, 2, 4.) — *secundam*] nobis ex variis anni temporibus vel sextam vel septimam, Horatio utique satis incommodam; argentarii contra tunc negotiis vacare incipiebant. Cic. pro Quinctio 6, 25: *Naevius -- ipse suos necessarios -- corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie.* — *Roscius orabat*] Verba sunt non servi alicuius, sed ipsius Horatii, cuius per caput hoc Roscii et alterum

scribarum negotium saiebat. — *Puteal*] Cf. Epp. 4, 49, 8: *Forum putealque Libonis.* *Puteal* *Scribonianum* inscriptum est denarii gentis Scriboniae (Eckhel D. N. 5. p. 304.), in quibus arae lyris et encarpis ornatae, quae, ut videtur, iuxta ipsum Puteal posita erat, forma exhibetur. Dicebatur autem *Puteal*, quia veri putealis (πρωτοφυλον, Brunneneinfassung), saepti puteo circumdati, habebat formam atque ad eam rem destinatum erat, ne locus sacer, in quo fulgurita condita essent, hominum accessu profanaretur. *Fecit* autem Scribonius Libo aliquis, cui negotium datum a senatu fuerat, ut *conquireret sacella attacta*; -- *semper foramine ibi aperto caelum patet.* Festus Müll. p. 333. in v. *Scribonianum*. «*Puteal*, locus Romae, ad quem conveniebant feneratorum. Alii dicunt, in quo tribunal solebat esse praetoris.» Aca. — *adesses*] ad testimonium dicendum. Cfr. Cic. pro Quinctio 6.

36. 37. *De re communi* cet.] Post aciem Philippensem Horatius, quo se patrimonio maxima ex parte spoliatum sustentaret, scriptum quaestorium compararat; verum ab hoc quaesticulo, ut videtur, circiter a. u. c. 717. iam sese removerat, cum scriptum hunc, ut probabile est, vendidisset. Cfr.

Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
 Imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.
 Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
 Septimus octavo propior iam fuerit annus, 40
 Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
 In numero, dumtaxat ad hoc, quem tollere rheda

Schol. Iuvenalis 5, 3. Nihilominus scribae poetam collegae loco habere pergentes eum interdum ad-vocabant, ubi de rebus ad se pertinentibus consultarent, quo postulata sua, illo apud Maecenatem intercedente, facilius obtinerent. Festive autem hoc scribae munere, quod inter tenuiora erat, olim se functum esse atque etiam nunc inde se molestiam trahere significat, prorsus securus, utrum propter hoc ipsum a ditioribus ut *libertino patre natus* et scriba derideretur necne. Verbis de re communi utebantur alter alterum attentiores reddituri. Sic Plaut. Aul. 2, 2, 22: *est quod te volo De communi re appellare mea et tua.* — *Orabant*] Etiam hoc verbum satis significat Horatium non iam scribam fuisse. Recte enim Düntzer monet omnia, quae per h. l. memorentur *aliena negotia*, officii fuisse, non proprii atque certi muneris. (*Gefalligkeiten.*) — *Quinte*] Semet ipsum appellare videtur Horatius, in memoriam sibi revocans collegarum negotium. Plerique hic, ut supra de Roscii servo, de scribarum servo cogitant, cui parum convenit praenominis usurpatio. — *reverti*] «rursus adesse in collegio, ubi de re gravi atque inexpectata» (vide licet scribis, cum Horatio, ut re

vera erat, levis atque exigua videretur, sibi tamen molesta) «quaeque ad ipsum quoque cum ceteris pertineret, consultandum esset.»

38.39. *Imprimat cet.*] Hoc rogat tertius aliquis homo negotiosus. Maecenas autem circa tempus pugnae Actiacae a. u. c. 723. Italiae praefectus Caesaris Octaviani anulum signatorium habuit. Mense demum Decembri Agrippa ei adiunctus est atque itidem anulum accepit. Dio Cass. 54, 3. — *tabellis*] Quales hae fuerint, divinare non possumus: fuitne diploma, quod dicebant (Tacit. Hist. 2, 54. et 65.), quod ut ratum fieret, a Maecenate obsignandum erat? Ea certe a principe, tunc ab eius tamquam vicario, signabantur. Cfr. Sueton. Octav. 50. — *Dixeris*] «Si ego ei respondero» cet.

40-44. *Septimus*] Cum haec satira exeunte a. 723. composita sit, ex his apparet Horatium a. 743. vergente vel initio a. 746. in Maecenatis familiaritatem receptum esse. «*Es sind fast acht Jahre, octo prope anni.*» — *dumtaxat ad hoc cet.*] Consulto extenuat suam cum potente amico necessitudinem, significans se ab ambitione longe remotum esse neque unquam negotiis civilibus ab illo administrandis sese ingerere solitum. Ceterum haec omnia κατ' εἰρηρετικὰ dici apparet; etenim de

Vellet iter faciens et cui concedere nugas
 Hoc genus: Hora quōta est? Thrax est Gallina Syro par?
 Matutina parum cautos iam frigora mordent; 45
 Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
 Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
 Invidiae noster. Ludos spectaverat una,

44. *trax* superscr. a b, *Threx* Bentleius. — 48. *Invidiae: noster* ludos distinguunt Sbe, L. C. F. — *spectaverit* duo Potlertii, ex aliis Bentleius et M.

aliis ac gravioribus rebus, praesertim ad poesin et litteras spectantibus, eos inter se plerumque collocutos esse consentaneum est. Verum tales sermones hic exponere ineptum ac putidum fuisset. — *tollere rheda*] «recipere comitem in rheda.» Liv. 45, 6: *appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotym deveheret.* — *Hoc genus*] Cic. ad Att. 43, 42, 3: *Seis me antea orationes aut aliquid id genus solitum scribere.* — *Gallina*] nomen gladiatoris per se ridiculum, qui parma Threidica et gladio incurvo (ἀρχή) armatus componi solebat in arena cum Syro mirmillone, id est, gladiatore armatura Gallica inducto et piscis (μορμύλλον s. μορμύρον) imaginem in galea habente. Cic. Philipp. 7, 6, 47: *Mirmillo in Asia depugnavit* (L. Antonius). *Cum ornasset Threidicis comitem et familiarem suum, illum miserum fugientem iugulavit.* Ceterum, si mavis, cum Düntzero *Threx* — *par* pro affirmatione habeto; sed actuosior est interrogatio: «Ego non vidi hos gladiatores, qui nunc hominibus in ore sunt: tu, qui eorum pugnae affuisti, dic mihi, quaeso, an cet.»

45-49. *parum cautos cet.*] «pae-

nulis et lacernis non satis munitos laedunt frigora.» Quomodo *urere*, sic etiam *mordere* de frigore usurpabant. Martial. 8, 44, 4: *ne — Mordet et tenerum fortior aura nemus.* Aestus *mordere* dicitur Epp. 4, 8, 5. — *rimosa*] «quae nihil secreti retinet, sed in huiusmodi sermonibus sane sine ullo incommodo aut periculo alterius;» ex Terentiano illo Eun. 4, 2, 23: *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.* Conf. Epp. 4, 48, 70: *Nec retinent patulae commissa fideliter aures.* — *Per totum cet.*] «Ex eo inde tempore, quo in Maecenatis amicitiam admissus sum, in dies ac prope in singulas horas magis expositus sum invidiae hominum contracti ac pusilli animi.» — *in diem et horam*] «von Tage zu Tage, von Stunde zu Stunde.» — *noster*] coince pro ego, *unser Mann*, quasi excepto vocabulo *noster* ex ore servorum, h. l. ex ore vulgi Horatium sibi consociantis. Plaut. Rud. 4, 7, 49. *Daemones: minime istuc faciet noster Daemones.* Amphitr. 4, 4, 242: *MERC.* Tu me vivos hodie nunquam facies quin *sin Sosia.* *SOSIA.* Certe edepol tu me alienabis nunquam quin *noster* siem: Nec nobis praeter

Luserat in Campo: Fortunae filius, omnes.

Frigidus a Rostris manat per compita rumor: 50

Quicumque obuius est, me consulit: O bone, nam te

Scire, deos quoniam propius contingis, oportet;

Numquid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu

Semper eris derisor! At omnes di exagitent me,

Si quidquam. Quid? militibus promissa Triquetra 55

49. *Luserat* omnes mei et Pottierii, LCTf: *Luserit* ex uno Cod. Coll. Trin. Bentleius et M.

me quisquamst alius servos Sosta. — *spectaverat* — *Luserat*] Haec plusquamperfecta in *spectaverit* et *luserit* mutare nihil attinebat, cum sit velut species interrogationis directae pro hypothetico: *si quando spectarat, postea omnes exclamabant*; prorsus ut Sat. 2, 7, 68: *Evasi pro si evasisti.* Cf. Sat. 4, 3, 56 sq. — *Fortunae filius*] Graeci παῖς τῆς τύχης (Soph. Oed. Tyr. 1080.); nos: *das Glückskind*!

50-56. *Frigidus* cet.] «qui frigus et timorem incutit.» Cf. Epp. 4, 3, 26: *Frigida curarum fomenta.* «Si sinister aliquis ac formidolosus rumor per singula bivia spargitur a Rostris ab Iulio Caesare in medio Foro collocatis, unde primum emanavit, omnes me verum scire opinantur, utpote qui principibus viris proximus sim.» — *per compita*] quae *frequentia* vocat Sat. 2, 3, 25. — *Dacis*] Cum his M. Antonii sociis, ipso illo anno 723., quo haec Satira composita est, bellum gerebatur; ad quod a. 724. M. Crassus, illius, qui a Parthis occisus est, filius, missus est. (Cfr. Od. 3, 6, 44.) — *eris derisor*] «quemadmodum nunc es, sic etiam, ut mihi videre, eris in perpetuum εἰρων.»

De derisore, «simulatore ac dissimulatore (Salust. Catil. 3.),» conf. Epp. 4, 48, 44, A. P. 433: *Derisor vero plus laudatore moretur.* — *omnes di exagitent me, Si quidquam*] «audi- vi» vel «scio». Cf. Tac. Ann. 6, 6. in Tiberii Epistola: *di me deaeque peius perdant, quam perire me cotidie sentio, si scio.* — *Quid?*] Novae personae altera haec interrogatio tribuenda est. — *militibus promissa*] Hic quoque eodem tempore (a. n. c. 723. exeunte) quotidianus civitatis sermo erat. Etenim non de alia agrorum divisione h. l. agi potest, quam de ea, quae facta est post pugnam Actiacam media hieme a. 723-724.; cum Caesar ex Asia, ubi tum morabatur, repente Brundisium profectus esset ad seditionem veteranorum, quos sine donis dimiserat, compescendam. Dio 51, 4. Qua occasione militibus suis partim pecuniam dedit, aliis, qui omnia secum bella gessissent, agros etiam assignavit eorum Italicorum, qui Antonii partes secuti erant. Quo tempore haec scripsit, etiam tunc ambigebatur, utrumne in Sicilia an in Italia veteranis tumultuantibus Caesar agros daturus esset. — *Triquetra*] «tellure», non

Praedia Caesar, an est Itala tellure daturus?

Iurantem me scire nihil mirantur ut unum

Scilicet egregii mortalem atque silenti.

Perditur haec inter misero lux non sine votis:

O rus, quando ego te adspiciam? quandoque licebit 60

Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis

57. *mirantur* hScp, plerique Pottierii, LClF: *miratur* quattuor Pottierii, ex Cod. Battel. Bentleius et M.

«praedia.» *Triquetra* pro *triangula* dicta est Sicilia a forma triangulari, tribus promontoriis, Pachyno, Lilybaeo, Peloro finita. Cfr. Quintil. 4, 6, 30. *Trisulcam* eandem appellat Claudian. R. P. 4, 445.

57-64. *unum*] «praecipuum omnium, quotquot sunt.» Ut Cicero: *unus gladiator M. Antonius*, Catullus: *unuscaprimulgus*. — *lux*] «dies.» Cf. Sat. 4, 5, 39. Sat. 2, 2, 416. — *non sine votis*] «non sine huiusmodi optatis,» qualia sequuntur. — *veterum*] scriptorum ante Alexandrum M. Similiter, sed *κατ' εἰρωσίων*, Lucian. Rhet. Praec. 17: *ἀναγινώσκει τὰ παλαιὰ μὲν μὴ σὺ γὰρ*, Isocratem, Demosthenem, Platonem subiungens. Conf. Sat. 2, 3, 44: *Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro, Eupolin, Archilochem, comites* (rus) *educere lantos?* Epp. 4, 2, 4: *Troiani belli scriptorem* — *Praeneste relegi*. — *somno*] meridiano, *siesta*, quod Varro R. R. 4, 2, 5. dicit: *aestivum diem si non diffunderem insitilio somno meridie, vivere non possem*. Epp. 4, 44, 35: *Coena brevis invat et prope ricum somnus in herba*. — *inertibus horis*] *quel douce far niente*. Tibull. 4, 4, 5: *Me mea paupertas vitae traducat inertis*. — *Ducere*] *ἔλκειν*,

quasi vinum «obsorbere, haurire.» Od. 4, 17, 24: *Hic innocentis pocula Lesbii Duces sub umbra*. Virg. Aen. 6, 743: *Animae — Lethaei ad fluminis undam Securos latices et longa obliviae potant*. — *faba Pythagorae cognata*] Serenus Samon. v, 744: *Pythagorae cognata (faba) levi condita cumino Proderit*. «Dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore lateret anima patris sui an alterius propinqui, qua de re ridet eum Horatius et eius sequaces.» COMM. Caeq. Pythagoreis interdictum esse, ne *κατάμοιρος* vescerentur, refert Cicero de Divin. 4, 30, 62, *quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis quaerentis vera contrariam*; alii alias causas afferunt. (Cfr. Aristot. ap. Diog. Laert. 8, 34.) Prorsus contraria est Aristoxeni narratiuncula, qui apud Gell. 4, 41: *nullo saepius legumento Pythagoram dicit usum quam fabis, quoniam is cibus et subduceret sensum alvum et levigaret*. Volgarem narrationem hic manifesto secutus est Horatius. Locus est prorsus similis Epp. 2, 4, 52: *et somnia Pythagorea*. Hoc igitur dicit: «Nobile illud legumen, quod vulgus quidem spernere solet, sed pro cognato sibi habuit vel ipse Pytha-

Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?
 O quando faba Pythagorae cognata simulque
 Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
 O noctes coenaeque deum! quibus ipse meique 65
 Ante Larem proprium vescor vernasque procaces
 Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
 Siccat inaequales calices conviva solutus
 Legibus insanis, seu quis capit acria fortis

goras.» Utique utitur lepida ironia, sed nulla inest virulentia in Pythagoreos. — *Uncta satis*] Sic iunge, non *satis pingui*, ex quo errore natum est Bentleii παραδίω-
θωμζα focis. Videlicet «oluscula co-
 quantur una cum lardo, quo illa
 unguntur, quod satis sit.» — *pon-
 entur*] «apponentur.» Vid. Sat. 2,
 2, 23. — *oluscula lardo*] Sat. 2, 2,
 446: *Non ego — temere edi luce pro-*
festa Quidquam praefer otus fumosae
cum pede pernae.

65-67. *O-coenae*] «simplicissimae
 quidem, sed simul aequae securae
 et iucundae, ac si convicia deorum
 essem (Od. 4, 28, 7.), in noctem
 usque productae!» Manifesto ver-
 ba facit de coenis lactissimis qui-
 dem, sed rusticis et quotidianis
 vv. 63. 64. — *meique*] non «servi»,
 sed, ut patet ex seqq. et ex v. 44.
suorum, «amici atque familiares,
 qui in lectis mecum accumbunt, et
 quidem ex rusticantium more, ante
 Lares in loco collocatos, dum servi
 domi meae nati nutritique, alacres,
 ut solent, atque petulantes mensam
 circumstant et mox coena peracta
 reliquias ciborum a nobis quan-
 tum libet degustatorum comedunt.»
 — *Ante Larem*] Vid. ad Epod. 2, 66.
 — *vernasque procaces*] Seneca de

Providentia 4, 6: *Cogita florum*
nos modestia delectari, vernularum
licentia; illos disciplina tristiore con-
tineri, horum ali audaciam. Ver-
 nis, donec adolevisent, homines
 elegantiores, ut Horatius etsi «pau-
 per», varia ad ministeria, uti so-
 lebant, ad iocos convivales, ad
 epistolas huc illic mittendas, quos
tabellarios vocabant, ad opsonia
 aliasque res ex urbe arcessendas;
 his carmina dictabant Epp. 4, 40,
 49; quin etiam «canebant indoctum
sed dulce bibenti» Epp. 2, 2, 9.
 — *libatis*] «temperanter degusta-
 tis.» Cf. Virg. Aen. 5, 90: *Ille —*
inter pateras et levia pocula serpens
Libavit — dapes.

67-76. *Prout cuique libido est*] *Honestus* in Anthol. Palat. II. p.
 333: τὸ δ' ἀπὸ τοῦ ἡδὺ ποθῆναι
Μέτρον ἐμὸν πόσης ἄρκιον εὐφρο-
σύνης. — *Siccat cet.*] «Suo quisque
 arbitrato ebibit pocula minora aut
 maiora, liber a molestis illis legi-
 bus, quas ἀντιπροϊστάρχης (rex bi-
 bendi) de numero ac mensura po-
 culorum alias convivis dictat.» —
Legibus insanis] Cic. Verr. Acc. 5,
 44, 28: *Iste enim praetor severus ac*
diligens, qui populi R. legibus nun-
quam parvisset, illis legibus, quas
in poculis ponebantur, diligenter ob-

Pocula seu modicis uvescit laetius. Ergo 70
 Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
 Nec male necne Lepos saltet; sed, quod magis ad nos
 Pertinet et nescire malum est, agitamur: utrumne
 Divitiis homines, an sint virtute beati;
 Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos; 75
 Et quae sit natura boni summumque quid eius.
 Cervius haec inter vicinus garrit aniles
 Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arelli
 Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
 Rusticus urbanum murem mus paupere fertur 80
 Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,

78. nam si quis Sp. Lct.

temperabat. Conf. Sat. 2, 2, 123. — capil] «sumit, eligit.» — acris] «grandia;» alii simul referunt ad vinum meracius, cum timidiore dilutus sumerent. Similiter *acres potiores* dixit, qui *calices* poscunt *maiores*, Sat. 2, 8, 35 sq. — fortis] «confidens se inebriatum non iri.» — uvescit] «paulatim uvidus fit (Od. 2, 49, 48. 4, 5, 39.), bene potus.» — Lepos] «nomen insignis saltatoris Caesaris grati, archimimi, qui sic appellatus est, quod iucunde et molliter saltaret eloquereturque.» COMM. GREG. — sed quod magis cet.] «sed Socratici generis sunt nostri sermones.» — utrumne] Conf. Epod. 1, 7. — usus rectumne] «utrum utile an honestum amicitias contrahere debeat.» — summumque cet.] «τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἥδονή η' ἀρετή, perpetua illa controversia inter Stoicos et Epicureos, nos quoque agitat.»

77-79. Cervius] lepidus ac face-

tus Horatii vicinus, cuius nomen posteritati tradere placuit poetae; Arellius contra avarus, item in vicinia habitans. Ut nomina haec pro fictis habeamus, nihil profecto causae est. — garrit] «comiter narrat fabellas Aesopias aniles, omnibus iam per nutricum narrationes inde a pueritia notas, nec tamen unquam inuicundas, si facete narrentur.» Cf. Sat. 1, 10, 44: *garrire libellos.* — Ex re] «pro commodo, id est, quae cum re proposita convenient.» Cfr. Hand Turs. II. p. 660. — Sollicitas ignarus] «nescius, quantum sollicitudinem Arellio isti afferant.»

79-87. Olim] Olim et quondam frequens fabellarum et exemplorum initium, nostrum *einmal*. Cfr. Epp. 1, 4, 73. Ovid. Fast. 2, 799: *ut quondam stabulis deprensa relictis* — *agna*, — *asper*] «laboriosus, et minime luxuriosus.» — *attentus*] «parcus,» ut Terent. Ad. 5, 8, 34: *nimum ad rem*

Asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
 Solveret hospitii animum. Quid multa? neque ille
 Sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
 Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi 85
 Frusta dedit, cupiens varia fastidia coena
 Vincere tangentis male singula dente superbo;
 Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
 Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
 Tandem urbanus ad hunc: Quid te iuvat, inquit, amice, 90
 Praerupti nemoris patientem vivere dorso?
 Vis tu homines urbemque feris praeponere silvis?
 Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
 Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est

in senecta attenti sumus. Epp. 4, 7, 91: *Durus, ait, Vollet, nimis attentusque videris Esse mihi. — ut tamen cet.]* «ita lamen, ut animum alias contractum ac prope anxium laxaret hospitii» (dativus, ut Iuven. 4, 67: *propere stomachum laxare saginis.*), «se exhilararet interdum hospites invitando.» — *ille]* «ut qui tam benignus esset.» — *longae]* «Habet enim glutinam (grani folliculum) longam.» COMM. CARG. — *invidit avenae]* constructione Graeca (Quintil. 9, 3, 47.), ut *φθονὸν τιμὴ τῶος.* Virg. Aen. 11, 426: *Iustitiaena prius mirer belline laborum?* Latinam constructionem vide Sat. 1, 6, 49: *honorem Iure mihi inuideat quivis.* Cfr. Epp. 4, 14, 44. — *acinum]* uvae passae. — *tangentis male]* «vix ac fastidiose contingentis.» COMM. CARG.

88-92. *Cum pater ipse cet.]* Non sine festiva stili gravitate patrem-familias facit stratum esse in pa-

lea hornotina atque edere cibos longe viliores, ador (*Spelt*) et lolium (*Taumellolch*). Qui hic pater domus vocatur, *coenas pater* dicitur Sat. 2, 8, 7. — *patientem]* «*απαρρηστωτα*, dum parcam ac duram vitam agis.» Cf. Od. 4, 7, 40. Virg. Ecl. 10, 52: *Certum est in silvis, inter spetaea ferarum Malle pati.* — *Vis tu]* Vid. ad Sat. 1, 9, 69.

93-100. *Carpe viam]* Cf. Sat. 1, 5, 95. Ovid. Trist. 1, 40, 4. de nave celerrima: *Sive opus est reme, remige carpit iter.* — *mihi crede]* «Sequere, quaeso, fidum meum consilium;» non, ut alii: «Crede te meae fidei atque praesidio.» Cf. Sat. 2, 3, 75. — *terrestria quando cet.]* Satis festive hic mus urbanus philosophum Epicureum agit, omnibus terrestribus (animalibus) fato contingere animas mortales docens. — *neque ulla est cet.]* Od. 1, 4, 43: *Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas Regumque*

Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa, 95
 Dum licet, in rebus iucundis vive beatus;
 Vive memor, quam sis aevi brevis. Haec ubi dicta
 Agrestem pepulere, domo levis exsilit; inde
 Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
 Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat 100
 Nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
 In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
 Tineta super lectos canderet vestis eburnos,
 Multaque de magna superessent fercula coena,
 Quae procul exstructis inerant hesterna canistris. 105
 Ergo, ubi purpurea porrectum in veste locavit

turres. Videtur parodia Euripidis Alceste. 782: *Ἐποιοῖς ἅπασιν κατὰ δαεῖν ὀφείλεται. -- Ταῦτ' οὖν ἀκούσας καὶ μαθὼν ἐμοῦ πάρα, Ἐὐφραινέ σάντιόν, πῖνε, τὸν καὶ ἡμέραν βίον λογιζόν σόν, τὰ δ' ἄλλα τῆς τύχης.* — *Vive memor cel.*] «Et quidem ita vive, ut decet eum, qui vitam brevem esse semper meminerit.» Pers. 5, 453: *Vive memor leti, fugit hora.* — *pepulere*] «impulerunt, commoverunt.» Etiam in prosa orat. Cic. de Off. 3, 40, 44: *Species utilitatis animam pepulit eius.* — *aventes* — *subrepere*] «cupientes, quo tempore nemo eos animadverteret nec disturbaret, rependo moenia subire ac per aperturam aliquam clanculum intrare.» — *nocturni*] Cfr. Epod. 16, 54. Sat. 1, 3, 147.

100-105. *Iamque tenebat cel.*] Parodia epica, ut Sat. 1, 5, 9: *Iam nox inducere terris Umbras et caelo diffundere signa parabat.* — *Nox* dea caelum curru pervehitur, ut

Aurora et Sol. — *ponit* — *vestigia*] «ingreditur.» Nos: *den Fuss setzen.* Conf. Epp. 4, 19, 21. Cic. Philipp. 3, 42, 31: *ubicunque posuit vestigium.* — *cocco*] *scarlatta*, *Scharlach*, nomine mire corrupto ex *Galatia*, qua ex regione optimum *coccum* (*Kermes*, *Schild-laus*) importabatur. — *canderet*] «splenderet,» rarissime de alio quam albo colore, excepto ferro, carbone, favilla *candente*, in quibus notioni fulgoris rutilantis accedit notio ardoris. Cf. ad Od. 4, 4, 40. — *vestis*] stragula. (Sat. 2, 3, 118.) Cfr. Sat. 2, 4, 84. — *procul*] «prope.» Gloss. Cod. Sangall. Volgo explicant: «in altum,» nullo tamen huius usus exemplo allato; sed *procul* cum distantiam nulla certa mensura definitam significet, interdum explicari debet *iuxta*, vel accuratius: «exigua distantia.» Sic Epp. 4, 7, 32: *Cui mustela procul -- ait.* Plaut. Curc. 1, 2, 48: *Quoia vox sonat procul?* Virg. Ecl. 6, 46:

Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
 Continuatque dapes nec non verniliter ipsis
 Fungitur officiis, praelambens omne quod affert.
 Ille cubans gaudet mutata sorte bonisque 440
 Rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
 Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
 Currere per totum pavidum conclave, magisque
 Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
 Personuit canibus. Tum rusticus: Haud mihi vita 445
 Est opus hac, ait, et valeas; me silva cavusque
 Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

408. *vernalliter* p. Codd. aliq. Pottierii et Lct. — 409. *praelibans* e Codd. duobus Bentleyus et F.

Serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant. — *canistris*] ut primo mane a servis amoverentur purgareturque triclinium.

406-409. *succinctus*] uti solebant esse structores, coenae ministri. Cf. Sat. 2, 8, 40. — *Continuat*] «unum post alterum cibum assidue apponit.» — *nec non*] Hac particularum compositione Cicero abstinet, utitur Varro. — *verniliter*] «ipse, cum servos non haberet, in modum vernae alacris et prompti ministrat.» *Verniliter* autem rectior scriptura, ut in v. *vernilitas*; *vernalis* est «vernus.» Manil. 3, 258. — *officiis*] Officia opponuntur dapibus; hinc adiungit *ipsis*, «quae necessaria erant in ferculis apponendis.» — *praelambens*] Aptum v. de mure pro eo, quod de homine foret *praegustans*, «ut alteri significaret, quam lauti essent cibi.»

444-447. *agit*] «praebet se hila-

rem convivam;» non, ut alii, «tingit se, simulat.» — *subito ingens* cet.] Cogitandum de servis, qui sub diluculum conclave scopis spongiisque purgaturi erant; quorum strepitu simul excitantur molossi, domus custodes. Mercurius apud Lucian. Dial. Deor. 24, 1: *ἴσθ' ἐν μὲν γὰρ ἐξαναστάντα σάφειν τὸ συμπόσιον δεῖ καὶ διαστρώσαντα τὴν κλισίαν εὐθετίσαντά τε ἑκάστα παρεστάναι τῷ Διί.* — *Currere* cet.] «Primum trepidus per conclave discurret uterque mus; mox se in antiquum urbani latibulum condunt; denique, ubi a servis purgatum est triclinium, rusticus se proripit.» — *Molossis*] Cf. Epod. 6, 5. — *Haud mihi vita Est opus hac*] «Hanc tam infelicem vitam ego respuo.» «Solch ein Leben kann ich gar nicht brauchen!» — *ervo*] Est leguminis genus, Graece *ἔρβορος*, nobis *Kichererbse* vel *Erve*.

SATIRA VII.

Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus
 Pauca reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum
 Mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
 Ut vitale putes. Age, libertate Decembri,
 Quando ita maiores voluerunt, utere; narra. 5
 Pars hominum vitiis gaudet constanter et urget

SAT. VII. Inscriptio Codicum Ep: *De iocunditate Decembris et serviti licentia.*

VII. Vide Excursum.

1. 2. *Iamdudum ausculto*] «Iamdudum auribus capto et veluti venor opportunitatem loquendi.» Gesn. Nimirum cogita Horatium antea alta voce legisse librum vel inter scribendum subinde secum locutum esse; valerimus autem servus scit quidem hodie Saturnalia celebrari, itaque plenam sibi libertatem loquendi atque adeo herum interpellandi concessam esse, qua usus se velut ulcisci aliquatenus possit de molestiis, quibus per totum annum obnoxius fuerit; nec tamen protervius in cubiculum irrumpere audet, metuens, ne forte ab hero illam libertatem minus reverente male mulcet. — *reformido*] memor sane proverbii apud M. Antonin. 11, 30: *Δοῦλος πέρινας, οὐ μέτεστί σοι λόγος.* — *Ita*] «In colloquiis unum illa totam sententiam affirmat responsione: ja.» HAND TERS. III. p. 493. — *amicum*] «domini studiosum ei-que fidum.»

3-8. *frugi*] *ἡγεσιέν*, frugale atque obedientiae plenum, ab omni-

que furto abstinens, *brav*;» saepe de servis. Terent. Ad. 3, 9, 2. Demea ad Syrum: *Frugi homo es. Opponitur nequam.* Cic. Tusc. 3, 8, 16. — *quod sit satis*] «In tantum sum frugi, quam satis sit pro capto ac modulo servulorum; gloriari enim non est meum, neque talem me haberi postulo, cui prae immodicis virtutibus metuant homines, ne cito moriatur.» Seneca Controv. 4, 4. de Alfio Flavio: *Semper de illius ingenio Cestius et praedicavit et timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium non esse vitale.* — *libertate Decembri*] In perpetuo illo quasi bello inter dominos ac servos hi, ut ait Arrian. Epict. 4, 1, 58., Saturnalibus *ἀνοχὰς* (inducias) habebant. Cfr. Sat. 2, 3, 5. — *constanter*] «aequaliter, ita ut in pravitate saltem sibi constet.» — *urget*] «naviter persequitur.» Tib. 4, 9, 8: *Et durum terrae rusticus urget opus,* — *nata*] «titubet, huc atque illuc fertur.» Seneca Epist. 35: *Mutatio voluntatis indicat animum natat.*

9-14. *Priscus*] homo ignotus, or-

Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
 Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
 Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,
 Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas, 10
 Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
 Mundior exiret vix libertinus honeste;
 Iam moechus Romae, iam mallet doctus Athenis
 Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
 Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra 15

43. *doctor* bc et pr. E, Cod. Franeq. et Fea. — 45. *chiragra* L.Ct.

dinis tamen senatorii. Iam, qui huc occurrebant, mirabantur eum modo tres annulos gestare, modo nullum omnino. Trium autem Horatii temporibus iam nimis numerus erat, qui postea semper crevit. Seneca Nat. Quaest. 7, 34: *Exornamus anulis digitos; in omni articulo gemma disponitur. — inaequalis*] Cfr. Sat. 1, 3, 9. 48 sq. — *in horas*] Conf. A. P. 460: *mutatur in horas. — Aedibus cet.*] «Modo magnas aedes conducebat et emebat, modo coenaculum vel domum tugurio similem, ubi ne libertinum quidem paulo honestiorem atque elegantiorē habitare deceret.» — *doctus*] «philosophus,» qui comice opponitur moecho. — *Vertumnis*] Vertumnus maxime olim ab Etruscis cultus, inde Romam translatus, deus anni fertilitatisque variae per temporum vices, deinde generatim deus omnium invertendarum rerum, omnium mutationum ac vi-

cissitudinum. Cfr. Tibull. 4, 2, 43: *Talis in aeterno felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet.* Conf. Ovid. Metam. 14, 642 sqq. — *quotquot sunt*] «quotquot habet simulacra, quorum unum quodque symbolum est perpetuae inconstantiae.» Sine imagine: «ad id prorsus destinatus esse videbatur miser ille, ut quotquot ad mutationes hominem inducere potest summa inconstantia, eas subiret.» — *iniquis*] Irati erant Prisco Vertumni, quatenus poenam ei impo-
 suerunt in singulas prope horas et mores et habitum ridiculum in modum mutandi.

45-20. *Scurra Volanerius*] Nihil de hoc homine tradunt Scholiastae, quibus *scurra* est «urbanus,» Eum talorum ludo perditē deditum fuisse ex iis patet, quae de eo narrat poeta. — *iusta cheragra*] «nequitiam eius merito puniens,» non, ut alii volunt: «magna et gravis,» Pers. 5, 58: *cum lapidosa cheragra* (*chiragra* O. Jahn.) *Frugerit articulos.* Utrobique metri causa scribendum est *cheragra*, non *chiragra*. Conf.

Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
 Mitteret in phimum talos, mercede diurna
 Conductum pavit; quanto constantior isdem
 In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
 Qui iam contento, iam laxo fune laborat. 20
 Non dices hodie, quorsum haec tam putida tendant,
 Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
 Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
 Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses,

17. *phimum* (superscr. *pyrgum*) hS, *pyrgum* c, *pyrgum* p.Lt. —
 18. *idem* p.Lt et Bentleius. (Ut nos, bSEc.) — 19. *illo* pr. S, corr. b,
 Codd. aliquot Feae, LP: *ille* Ecp, pr. b, corr. S, Ct, Bentleius, MJ.

Epp. 1, 4, 31. — *Contudit*] «debilitavit nodis in digitorum articulis contractis.» — *Mitteret in phimum*] Admodum diverse statuitur de his instrumentis usurpatis ab aleatoribus: 1) Salmasius doctissima disputatione ad Histor. Ang. II. p. 755 seqq. demonstratum vixit *phimum* esse infundibulum, *χημόν*, ex quo et lesserae et tali mitterentur in *pyrgum* sive fritillum; duplex enim nomen idem significare. 2) Alii, ut Becker *Gallus* III. p. 253 sq., fritillum idem esse ac *phimum*, sensu Salmasiano, uti docet Schol. Iuven. ad Sat. 14, 5: «*Fritillus*, pyxis cornea, qui *finus* dicitur Graece;» id quod mihi probabile videtur. 3) *Phimum* idem instrumentum esse ac *pyrgum* contendunt Scholiastae Horatii ad h. l. De *pyrgo* quidem satis constat fuisse turriculam s. cylindrum cavum, qui trochleatim effectus erat certosque habebat intus gradus excisos, ex quibus effundebantur tali in alveolum sive tabulam lusoriam, in cuius media parte statuebatur

turricula. H. l. igitur homo ad hoc conductus talos manibus sublatis mittit in *phimum* atque ex hoc effundit in *pyrgum* altera manu rursus concutiendum. — *levius miser*] Minus usitate sic dixit, cum frequentissimus sit positivus *leviter saucius* cet. — *prior illo*] «prope praestantior et felicior homine inconstantia;» nam in pravitate quoque gradus sunt minores ac maiores, quod ad eius incommoda externa attinet. — *Qui iam contento* cet.] Imago ἀμειψίας in utramque partem, desumpta a nautis modo ita funes contententibus, ut periculum sit, ne rumpantur, modo nimis laxantibus, ita ut vela coincident. Lucian. Dial. meretr. 3, extr.: ὅρα, μὴ κατὰ τὴν παρομίαν ἀπορρήξωμεν πᾶν τείνουσαι τὸ καλώδιον. Sensus clarus: «qui modo nimis adstrictae et severe, modo nimis laxae ac negligenter vivit.»

24-27. *hodie*] pr. «antequam hic dies transeat;» id est, «illico, statim.» Sic Plaut. Cas. 4, 4, 7: *Quin*

Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse, 25
 Aut quia non firmus rectum defendis et haeres,
 Nequiquam coeno cupiens evellere plantam.
 Romae rus optas, absentem rusticus urbem
 Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
 Ad coenam, laudas securum olus ac, velut usquam 30
 Vincetus eas, ita te felicem dicis amasque,
 Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
 Maccenas serum sub lumina prima venire

27. *Nequiquam* E, t (scriptura probata Wagnero in Vergilio ad pristinam orthographiam revocato p. 459 sq. et Lachmanno ad Lucret. 2, 1448.): *Nequicquam* LCM, *Nequidquam* FJ.

agitis hodie? --- *Properate.* Titi-
 nius in Iuris perita: *Nunquamne*
mihī licebit hodie dicere? (Mail In-
 terpr. ad Aen. 2, 670.) — *quor-*
um haec -- tendant? «Quamdiu
 me, scelus, tam inepto (*ῥογριζῶ*)
 sermone obtundes, haud dicens,
 quid tibi velis?» — *Furcifer*] Do-
 natus ad Terent. Andr. 3, 3, 12:
 «*Furciferi* dicebantur, qui ob leve
 delictum cogebantur a dominis
 ignominiae magis quam supplicii
 causa circa vicinos furcam (V) in
 collo ferre subligatis ad eam mani-
 bus, et praedicare peccatum suum
 simulque summonere ceteros, ne
 quid simile admittant.» — *agat*]
 «adigat ad priscam maiorum no-
 strorum vitam sequendam.» Simi-
 lis est sententia Sat. 4, 4, 15 sqq.
 — *quia non sentis*] «Quia non ex
 animi tui sententia credis rectius
 esse illud vitae genus, quod tam-
 quam declamator alta voce dilau-
 das.» — *defendis*] non tam adver-
 sus alios, quam «pro virili tua parte
 in temet ipso servas et tueris.»
 — *et haeres*] Terent. Phorm. 5, 2,

15: *in eodem luto haesitas*, «in ea-
 dem difficultate;» h. l. «intricatus
 remanes in priore pravitate.» —
coeno] *Figurate etiam Catullus 47,*
25: Et supinum animum in gravi
derelinquere coeno.

28-35. *Romae rus optas*] Conf. Sat.
 2, 6, 60: *O rus, quando ego te ad-*
spiciam? Epp. 4, 8, 12: *Romae Ti-*
bur amem ventosus, Tibure Romae.
 — *absentem*] «a te relictam.» — *se-*
curum olus] «coenulam ab omni sol-
 licitudine liberam.» De olere conf.
 Sat. 2, 4, 74. 2, 2, 117. 2, 6, 64.
 — *usquam*] cum verbis motus est
irgendwohin. — *Vinctus eas*]
 «quasi vinculis oneratus in car-
 cerem pertractus ad coenas eas,
 cum contra libentissime omnes in-
 vitationes accipias.» — *amasque*]
 ut Sat. 4, 2, 34. «decum conten-
 tus es idque praedicas.» Cic. ad
 Att. 4, 16, 10: *in eo me valde amo.*
 — *serum - convivam*] Festive lu-
 dit inter haec: 1) «ubi sero Mae-
 cenati venerit in mentem, te quo-
 que invitandum esse;» 2) «ubi post
 multas diei negotiorum pleni mo-

Convivam: Nemon oleum fert ocius? Equis
 Audit? cum magno blateras clamore fugisque. 35
 Mulvius et scurrae tibi non referenda precati
 Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
 Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
 Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
 Tu, cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro 40

34. *feret* bc, LCIJ. — 35. *fugisque* bSc, Lt, Bentleius, F: *fugitque* p, *furisque* CM. — 36. *Milvius* p, LCI. — 39. *si quideis* LC.

lestias dilectus tuus Maecenas te opus habuerit, quo adiutore illas dispellat.» — *sub lumina prima*] Macrobi. Saturn. 4, 3: *ab hoc tempore* (a vespera) *prima* [ax] dicitur. Graeci: *περὶ λύχνων ἀράς*. «Est quod Censorinus c. 24. vocat *prima face*, quod antiquam vocem populi fuisse ad primordia noctis designanda, eum olim facibus uterentur, ut Homericæ aetas *δῆδας* habebat. Postea dictum *luminibus accensis*; serior denique locutio erat *lucernalis hora* notata a Lobeckio ad Soph. Aiac. 283.» DISSEN. Cf. Epp. 2, 2, 98. — *Nemon oleum fert ocius*] «oleum lucernæ, qua uti volt nocturno tempore ad amicum properans.» Terent. Phorm. 4, 2, 402: *Puer heus! Nemon hic prodit?* — *blateras*] «cum trepidatione et furore verba effutis.» Festus: *Blaterare* est stulte et praecipue loqui. Varro apud Non. 4, 486: *Quid est? quid blateras? quid rabis? quid vis tibi?* — *fugisque*] «quasi hostes te insequerentur, celerrime te propis, lucernam non exspectans.» Longe festivius hoc quam aliorum *furisque*, quod et *ταυτολογία* sapit et a Codd. minorem habet aucto-

ritatem. Recte Acron: «Expressit velocitatem hominis festinantis ad coenam.» Adde, quod lectio *fugis* novam verbo *blaterandi* adiecit notionem, altera non item.

36-39. *Mulvius* cet.] «Iam fuga tua, id est, praeceps tuus abitus ex domo, in causa est, ut Mulvius et alii scurrae, qui venerant spe illecti fore, ut ad coenam eos adhiberes, coena frustrati diras tibi imprecantur, quas nos servuli tibi referre non audemus, limentes, ne tergo eas expiare debeamus.» — *dixerit ille*] «Facile suam causam adversus te ita defenderit Mulvius scurra.» — *Duci ventre levem* cet.] Libere igitur fatetur scurra, «se ulpote hominem levem gulâ ad te convivatorem deduci;» (nam tales quoque homines animi causa interdum excipiebat convivii Horatius, ut ex ipsorum et moribus et sermonibus materiam satiris suis pararet;) «ciborum nidore nasum sibi *supinari*, attolli, ut cupide eum olfaciat.» «Facile patior,» inquit Mulvius, «me a te nominari *imbecillum*, cupidinibus obnoxium et turpis otii appetentem; etiam, si vis, peiora adde, esse me hominem nequam, qui semper in

Insectere velut melior verbisque decoris
 Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso
 Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
 Me voltu terrere; manum stomachumque teneto,
 Dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo. 45
 Te coniux aliena capit, meretricula Davum:
 Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me
 Natura intendit, sub clara nuda lucerna

48. incendit p. LCl et Bentleius.

popinis versetur.» (*Fornix et uncta popina* iunguntur Epp. 4, 44, 21. ut loci aequae inhonesti.) Verum cum tu eodem gulae vitio tenearis et sis fortasse me nequior, cur tandem *ultro*, a me non lacessitus, sed quasi tuo iure insuper mihi probra ingeris? — *inert*] Sic Luciani Parasitus C. 4. libere fatetur se nullam artem, cui quidem consuetudo hoc nomen tribuat, callere, nihilominus magnum se esse artificem coenarum rite captandarum. — *si quid vis*] Male olim edebant *si quid vis*. Cic. ad Att. 7, 2, 3: *Tironem Patris aegrum reliqui adolescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum.*

40-45. *verbis decoris*] «Cum tu dicis amicitia te duci, hoc obvolucro usus te parasitum esse negabis?» — *Quid, si cet.*] Hinc usque ad v. 45. Davus de se ipso iam loquitur; sed occulta arte vaser servus in haec delabitur. — *Quingentis - drachmis*] circiter 450. Fr. Gall., summa, qua viliora tantum mancia emebantur. — *Aufer*] «Abstine, noli;» ex usu quotidiano. Plaut. Curcul. 2, 4, 30: *Aufer, quaeso, ista atque hoc responde, quod rogo.* — *manum stomachumque teneto*] «iram com-

pesce.» Etenim hic fingitur frontem contrahere ac torvo vultu minacem manum extollere Horatius. — *Crispini*] Conf. Sat. 4, 4, 420. — *ianitor*] Ex servis villoribus erant ianitores, ostiarii, atrienses, catena interdum alligati. Hic igitur quotidie cum audiret domini declamatiunculas, ipse quoque semiphilosophus factus erat talemque effecerat etiam Davum sodalem, cui Crispinum ipsum audire denegatum erat. Iam sapiens ille ianitor obiurgat virum conspicuum et locupletem de illorum numero, qui *Curios simulat et Bacchanalia vivunt.* (Iuven. 2, 3.)

47-52. *cruce*] supplicio servili. Cf. Sat. 4, 3, 82. Epp. 4, 16, 48. — *Natura intendit*] «tentigine vexat.» Conf. Sat. 4, 2, 118: *malis tentigine rumpi?* — *sub clara nuda lucerna*] in lupanaris cella. Iuven. 6, 424. de Messalina: *Intravit calidum veteri centone lupanar Et cellam vacuum atque suam: tum nuda papillis Constittit auratis.* Utrumque autem *clara lucerna* et *nuda* significat vilissimum prostibulum, quod omnem pudorem, quem saltem simulat matrona moecha et cultior libertina, exue-

Quaecunque excepit turgentis verbera caudae,
 Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum, 50
 Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
 Ditiior aut formae melioris meiat eodem.
 Tu, cum proiectis insignibus, anulo equestri
 Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
 Turpis, odoratum caput obscurante lacerna, 55
 Non es, quod simulas? Metuens induceris atque
 Altercante libidinibus tremis ossa pavore.

rit. — *verbera caudae*] Iuven. 6, 126: *Et resupina iacens multorum absorbit ictus*. Iam Sophocles *ὀβριον* dixit *τὸ αἰδοτον*, teste Photio Lex. p. 361, 46. — *Clunibus* cet.] veneris figura, femina virum supinum inscendente et coxim veluti equum agitante, *κελυτίζειν*. Ovid. A. A. 3, 778: *Parva vehatur equo: quod erat longissima, nunquam Thebais (Andromache) Hectoris nupta resedit equo*. — *Dimittit* cet.] «Cum ex fornice discedo, nulla me, utpote qui servus sim, mala fama sequitur, neque quidquam curo, quod alius ditiior aut formosior cum eadem meretrice rem habeat; omni- bus enim aequè prostat.» — *metat*] vernititer loquitur.

53-57. *Tu cum* cet.] «Tu cum de- posito anulo equestri et toga domo prodis ex iudice selecto (Sat. 1, 4, 123.), quo munere tamquam eques Ro.ungeris, factus *Dama*, villis servus, lacerna crassa cum cucullo (militum et servorum pallio) coopertus, ne agnoscere.» Lam- binus: «Non sunt haec ita acci- pienda, quasi Horatius significet se equitem esse Romanum, sed

eo dicuntur tantum, quo intel- ligamus, plerosque dominos servis suis esse deteriores et nequiores. Haec igitur verba pertinent ad omnes dominos nobiles et hono- ratos.» — *odoration*] Cum ceteroqui sit habitu servili, unguentorum tam- men odore placere vult moechae. — *Non es* cet.] «Nonne tunc reapse es, quod te esse simulas, servus nequam?» — *Altercante* cet.] «pu- gnante identidem pavore cum libi- dine, cui resistere non quis, us- que ad ossa tremis.» — *tremis ossa*] Virg. Georg. 3, 84: *micat auribus (pullus) et tremit artus*.

58-64. *Quid refert* cet.] «Quid in- terest, utrum gladiatorio sacra- mento addictus sis lanistae, cui te auctoraveris, an cet.?» «Inter gla- diatorem moechumque nihil inter- est. Et haec verba sunt verba eorum, qui gladiatores emunt, con- ditiones proponentium quibus se vendant; cautiones enim huiusmodi faciebant: *uri flammis, virgis secari, ferro necari*.» Acro. Petron. 147: *In verba Kumolpi sacramentum iura- vimus, uri, vinciri, verberari ferro- que necari*. Seneca Epist. 37: *Illus*

Quid refert, uri, virgis ferroque necari
 Auctoratus eas, an turpi clausus in arca,
 Quo te demisit peccati conscia herilis, 60
 Contractum genibus tangas caput? Estne marito
 Matronae peccantis in ambo iusta potestas?
 In corruptorem vel iustior. Illa tamen se
 Non habitu mutatae loco, peccatae superne.
 Cum te formidet mulier neque credat amanti, 65
 Ibis sub furcam prudens dominoque furenti

turpissimi auctoramenti verba sunt: uri, vinciri, ferroque necari. (Iuven. 11, 8: leges et regia verba lanistae.) — uri] imprimis lamina vidente. Alii coll. Epp. 1, 16, 47. iungunt uri virgis. — virgis — necari] «prope ad mortem verberari.» Infinitivi pendent a v. auctoratus, «pretio accepto sponte hoc iuratus.» — eas] ut pos: als Gladiator einhergehen, pro sis. — turpi — arca] «cista, quae anxie quaerentibus, ubi te occultant, prima se obtulit, vili fortasse usui destinata.» Sic apud Apul. Metam. 9, 5. moecha adulterum dolio, quod erat in angulo semiobrutum sed alias vacuum, dissimulante abscondit. — demisit cet.] «detrusit ita, ut capite contracto, curvalo, genua tangas.»

64-64. Estne cet.] «Nonne potestas est marito necandi et uxorem et moechum in adulterio deprehensos?» Ex antiquo certe iure Romano ante legem Iuliam de adulterio latam. M. Cato apud Gell. 10, 23, 5: In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine iudicio impune necares. «Tamen hoc fateor, eo severo iure perquam raro maritos

usos; moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent multarentque dote.» Livius ad Tac. Ann. 4, 42. — Illa cet.] «Moecha certe non habitum matronalem cum servili mutat, neque aedibus clanculum exit, ut te domi tuae conveniat, et morem tantummodo tibi gerit, dum te non init, sed muliebri patientia sese supinat tibi superne patranti (βινοῦντι).» — peccatae superne] «neque resupinat adulterum.»

65-67. Cum te formidet cet.] «Eo quoque nomine illa minus est te noxia, quod tanquam mulier infirma te etsi ipsius amatorem semper formidine percita recipit, nec confidit promissis, sed timet semper, ne a te decipiatur ne mala fama primum inter sodales, mox apud vulgum laedatur. Tu contra prudens ac sciens te turpissimis exponis poenis.» — Ibis] Omissum a poeta pronomen tu Heindorfius recte defendit ex Sat. 1, 2, 90, 2, 3, 212, et 234. Epp. 1, 14, 40. — sub furcam cet.] «in turpissimam servitutem, adeo, ut si marito a te

Committes rem omnem et vitam et cum corpore famam.

Evasti: credo, metues doctusque cavebis;

Quaeres, quando iterum paveas iterumque perire

Possis, o toties servus! Quae belua raptis, 70

Cum semel effugit, reddit se prava catenis?

Non sum moechus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa

Praetereo sapiens argentea: tolle periculum,

Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.

Tunc mihi dominus, rerum imperiis hominumque 75

laeso placeret, sicut mancipium nequam te sub furca vinciret ac verberaret.» — *rem*] «familiarem, ex qua multam ei pendes, ne te castrari iubeat.» Conf. Sat. 1, 2, 41—46. 132 sq.

68—74. *Evasti* cet.] «Ne tum quidem, cum fortuna favente evasisti poenae periculum, experientia edoctus cavebis. Immo, quae tua est perversitas, novam occasionem investigabis periculi illius tibi iterum contrahendi. Quoties autem moecharis, toties libidinis tuae servus es.» De forma *evasti* vid. ad Sat. 1, 9, 73. Omissa particula *si* vel *cum* nervosiorum reddit orationem. Conf. Sat. 2, 6, 48. — *credo*] ironice. — *Quae belua* cet.] Proverbium erat: ἄλλ' ὅς αὖτις ἰλωπῆξ (πάγαις ἀλώσεται). Zenob. 4, 67.

72—77. *Non sum* cet.] Inde ab hoc versu declamandi fervore magis magisque abreptus Davus sensim oblitus se ianitoris Crispini partes recitare, propius semper herum ipsum urget. Hic maxime autem noli oblivisci servum uti Saturnaliorum libertate sibi concessa. — *vaga prosiliet*] «impetum suum va-

ga, libera, sequetur.» — *minor*] «obnoxius.» — *quem ter vindicta* cet.] «homo adeo servus cupiditatibus ac formidini, ut ne saepius quidem repetita manumissio per vindictam te vere liberum reddere queat.» (Reapse in servis una dumtaxat vindicta locum habebat.) Forma autem legitima manumissionis temporibus antiquioribus haec fuisse videtur: Comparebat coram praetore urbano dominus cum servo amicusque domini, assertor in libertatem; dominus servum vindicta (virgula) vel festuca dicis causa percutiebat, quo suam in eum potestatem manifestaret; tum assertor in libertatem hanc formulam pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse aio ex iure Quiritium*. Dominus velut cedens adversario ficto: *Hunc hominem liberum esse volo*: vel: *Liber esto atque abito, quo voles*; dein eum circumagebat et manu emittebat; postea praetor edicebat, *eum hominem liberum esse ex iure Quiritium*. Posterioribus temporibus domini loco licet coram praetore viadicta tangebatur servum manumittendum. Conf. Pers. Sat. 3, 75

Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque
 Imposita haud unquam misera formidine privet?
 Adde super dictis, quod non levius valeat: nam
 Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
 Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? Nempe 80
 Tu, mihi qui imperitas, alii servis miser atque
 Duceris ut nervis alienis mobile lignum.
 Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus,

84. *alii* Cod. Bland. antiquiss. et alii duo Cruquii, item noster
 E: *aliis* hSep, LCl, Benleius, FM.

sq. cum Scholiasta. Sententia autem Horatiana petita est ex Stoicorum scholis. Pers. 5, 424: *Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdite rebus? An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat? — privet* liberet.», Cic. de Finn. 1, 44, 37: *Cum privamur dolore, ipsa liberatione et vacuitate omnis molestiae gaudemus.*

78-80. *super dictis*] πρὸς τοῖς ἐπιγεγραφοῖς. Conf. Sat. 2, 6, 3. — *vicarius*] Servus vicarius is erat, quem servus ordinarius suo ex peculio ad eum finem emerat, ut vice sua fungeretur in officiis servilibus exsequendis. At cum peculium semper esset in domini potestate, etiam servi servus (ὁ τοῦ οἰκέτου οἰκέτης Theophilo) in eadem manebat; adeoque vicarius simul erat conservus servi ordinarii. Inscr. m. Lat. N. 362: *Donato Caesaris Augusti Salviano* (non liberto, sed servo Augusti, huius a Salvio quodam legato *exactori tributorum in Helvetia Communis* (nom. pr.) *vicarius*. Servus vicarius memoratur iam a Plauto Asin. 2, 4, 28. — *mos Vester*] civium Romanorum, ingenuorum, quibus se non sine certa quadam amaritu-

dine animi opponit miserum mancipium, sine patre, sine gente, sine civitate. — *seu conservus*] Paulo cautius loquitur, cum proprie hoc velit: «Quid aliud es tu mihi, quam conservus?»

84-88. *alii*] domino, libidini et cupiditati. Conf. v. 93. «Ut mihi herus es tu, sic alius tibi.» — *lignum*] Quasi contemptim sic vocat, adeoque longe aptior est librorum lectio quam Douzas illud *signum*, v. nimis utique infinitum. Significat *νευρόσπαστα*, *Marionetten*, quas Apuleius de Mundo c. 27. vocat *ligneolas hominum figuras*, a circulatore aliquo fidiculis in hanc vel illam partem tractas, ut quasi gesticulari videantur. Comparatio haec tralaticia erat in Stoicorum scholis. M. Antonin. 10, 38: *Μέμνησο, ὅτι τὸ νευροσπαστὸν ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ ἔνδοξ ἐγκρατυμένον· ἐκεῖνο ἡγορεία, ἐκεῖνο ζωή, ἐκεῖνο, εἰ δὲ εἶπεν, ἄνθρωπος.* — *sibi imperiosus*] ἀρχων, ἐγκρατής *εαυτοῦ*, qua genit. constructione usus est Plin. H. N. 34, 8: *Tiberius — imperiosus sui*. Od. 3, 29, 41: *potens sui*. Commentarii loco est Seneca de Benef. 5, 7: *Quem magis admiraberis quam*

Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,
 Responsare cupidinibus, contemnere honores 85
 Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,
 Externi ne quid valeat per leve morari,
 In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
 Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
 Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum 90
 Perfundit gelida, rursus vocat; eripe turpi
 Colla iugo; Liber, liber sum, die age. Non quis;
 Urget enim dominus mentem non lenis et acres

qui imperat sibi, quam qui se habet in potestate? — Responsare] *trötsen*, «cupiditatum illecebras aspernari.» Conf. v. 103. Sat. 2, 4, 48. Epp. 4, 1, 68. — *contemnere — Fortis]* eadem constructione, qua Od. 4, 37, 26. Conf. Od. 4, 3, 25: *Audax omnia peripeti.* — *in se ipso totus]* «nullius indigens, qui omnia sua in se reposuit, omnia sua in se collegit, nihil extra se sui ponit;» ut diversis locis ait Seneca. Cic. Parad. 2: *Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus apud se, quique in se uno sua posuit omnia.* — *teres atque rotundus]* Globus perfectissima est forma ex antiquorum sententia (Plat. Tim. p. 33. B.); quae cum levis sit nullique in ea anguli emineant, nihil, quod extrinsecus impingat, in ea morari (haerere) eamve laedere potest. Ausonius nostrum locum manifesto imitatus Id. 46, 4. de viro bono et sapiente: *Quid proceres vanique ferat quid opinio vulgi, Securus, mundi instar habens, teres atque rotundus, Externae ne quid labis per levia sidat.* — *manca]* «quasi

manibus debilis, ita ut impetum in sapientem facere nequeat.»

89-94. *ut proprium]* «quod vere tibi tribuere possis.» — *Quinque talenta]* «pro levissima voluptate summam ingentem.» (23000 Fr. Gall.) — *non quis]* Sic Cicero saepius *non queo, quam nequeo.* — *Subiectat cet.]* «Amor quasi auriga stimulos subiicit etiam lasso, iamiam amicae valedicturo, ac te impellit, dum morem gerere non vis.»

95-97. *Vel cum cet.]* Ad aliud exemplum transit poeta; tertium sequitur v. 402 sqq. — *Pausiaca]* Pausias Sicyonius floruit circiter ante Chr. 370. Pingebat parvas tabellas encausticas maximeque pueros. Celebrabatur imprimis eius Stephanoplocos a Lucullo Athenis duobus talentis empti. Plin. H. N. 35, 40. — *torpes — tabella]* Sat. 4, 4, 28: *stupet Albis aere.* Cic. Parad. 5, 2: *Echionis tabula te stupidum delinet aut signum aliquod Polycteti, Mitto, unde sustuleris, quomodo habeas. Influentem te, admirantem, clamores tollentem cum vi-*

Subiectat lasso stimulos versatque negantem.

Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella, 95

Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque

Aut Pacideiani contento poplite miror

Proelia rubrica picta aut carbone, velut si

Re vera pugnent, feriant videntque moventes

Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse 100

Subtilis veterum iudex et callidus audis.

Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens

97. *Pacideiani* Orellius: *Placideiani* bc, Lt, Bentleius, MJ, *Pacidiani* C, *Placidiani* SEp, F.

deo, servum te esse ineptiarum omnium iudico. — minus atque ego] Cfr. Sat. 1, 6, 430. — *Fulvi Rutubaeque* cet.] Nomina gladiatorum; *Pacideianus* (sic enim Codd. meliores apud Cic. Opt. gen. or. 6, 47. Tusc. 4, 24, 48. Ep. ad Q. Fr. 3, 4, 3.) iam a Lucilio memorabatur. Etenim credibilis est hoc quoque loco, ubi quaecunque gladiatoris nomen proferri sufficiebat, Horatium persona Luciliana usum esse, ut fecerat Cicero II. II. atque ipse in Maenio aliquoties, quam alterum *Pacideianum* iuniorum, iidem gladiatorem, tunc visisse. — *contento poplite* — *Proelia*] Explica: «certamina, quae committunt inter se gladiatores isti contento poplite, protecto pede;» non: «miror contento poplite.» — *miror*] «mirando tempus perdo, cesso.»

98-104. *rubrica picta* cet.] Huiusmodi picturae rudes atque informes ad alliciendum populum ante ludos exponebantur ab iis, qui munera edebant, vel tantum a lanistis; et tales etiam Pompeiis

reperitae sunt, nec valde diversus fuisse videtur *Laenatis* ille gladiatorius ludus apud Petronium 29. Plin. II. N. 35, 33: *Libertus eius* (Neronis) *cum daret Antii munus gladiatorum, publicas porticus investivit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumque omnium veris imaginibus redactis.* — *Pingi gladiatoria munera atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano.* Is avo suo — *triginta paria in Foro per triduum dedit tabulamque pictam in nemore Dianae posuit.* Satis ridicule suam ἀβέλτεγλα prodit Davus prius illud genus admirans. — *cessator*] «qui non statim apparet domino vocanti, vel aliquo missus sero domum redit.» Cfr. Epp. 2, 2, 44: *Semel hic cessavit et, ut pl., In scalis latuit metuens pendens habenas.* — *veterrum*] aetatis inde a Pericle usque ad Alexandrum M. — *callidus*] *Kunstkenner.* Sat. 2, 3, 23: *Callidus huic signo ponebam milia centum.* — *Nil ego*] «ἐγὼ οὐδὲν εἶμι, nequam audio.» — *tibi ingens* cet.] «tantae tua est virtus, ut libenter carens

Virtus atque animus coenis responsat opimis?
 Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
 Tergo plector enim. Qui tu impunitior illa, 105
 Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
 Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
 Illusique pedes vitiosum ferre recusant
 Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
 Furtiva mutat strigili: qui praedia vendit, 110

coenis opiparis easque devites? — *responsat*] Cf. v. 85.

105-108. *Qui tu impunitior cet.*] «Quo tandem iure naturae minus dignus es poena quam ego, ubi sumptuosa obsonia cupidius emis? Quamquam tu quoque ex naturae lege iustas gulositatis poenas pendis, nimio cibo et cruditate debilitatus atque morbis tentatus.» — *inamarescunt*] «in ventriculo eumque corrumpunt.» Cf. Sat. 2, 2, 75: *Dulcia se in bilem vertent.* — *Illusique pedes*] «qui dum ut antea stare se posse credunt et volunt, vacillant vel propter podagram vel propter totius corporis imbecillitatem.» — *vitiosum*] cruditate et aqua inter eulem.

109-113. *An hic peccat cet.*] Simili denuo exemplo propositum suum, paria esse et domini et servi peccata, demonstrat. Hoc enim uno similitudinis vinculo nectuntur sententiae: «Uva contentus est verna propter eam furax: dominus gulosus ita heluatur, ut propter gulam omnia sua profundat.» — *An hic peccat cet.*] «An, cum (ut vos domini ad minima etiam attenti dicitis, neque ego servus nego) hic puer peccet, qui strigilem, rem prope nihili, domino fu-

ratus, sub noctem domo herili clam egressus illam apud pomarium cum uva permutat, ut semel palatum oblectet, contra expers culpa servilis est, qui vel sua praedia paterna vendit, ut gulae satisfaciatur?» — *uvam-mutat*] De constructione verbi *mutare* (*ein-tauschen*) cf. Od. 4, 17, 2, 3, 4, 47. Epod. 4, 28. 9, 28. — *strigili*] Strigilium acerearum post balneum sudatorium usus erat ad sordes aut humores in cute residuos deradendos. — *Non horam tecum esse*] «ne per unam quidem horam tranquille tecum versari et sine continua animi agitatione meditari potes sapientum praecepta.» «Intelligamus eum, qui libidine et rerum deliciis distractus non secum agit, sed aliena et externa captat.» HANU Turs. II. p. 165. — *erro*] Ulpian. Dig. 21, 4, 47: *Erronem sic definimus, qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur et temporibus in res nugatorias consumptis serius ad dominum redit.* Inter servos igitur fugitivi et erronei distinguebantur ut inter milites desertores et emansores, qui diu vagati ad castra regrediuntur. — *comes atra*] Cfr. Od. 2, 46, 21, 3, 4, 40: *Post equilem sedet atra cura.*

Nil servile, gulae parens, habet? Adde, quod idem
 Non horam tecum esse potes, non otia recte
 Ponere, teque ipsum vitas, fugitivus et erro,
 Iam vino quaerens, iam somno fallere curam:
 Frustra; nam comes atra premit sequiturque fugacem. 445
 Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?
 Aut insanit homo aut versus facit. Ocius hinc te
 Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

446-448. *Unde mihi lapidem?*] «sumam tibi iniiciendum?» Davus: «Nil opus.» Exprimit poeta atque festive imitatur his versibus dominum cerebrum, in servos, ubi verum dicere audent, desavientem. — *Unde sagittas?*] Quasi tragoedias movet. — *aut versus facit*] id quod ex opinione vulgi et Davi alterum nec levius genus est insaniae. Significat se antea quoque furorem heri versus componentis expertum esse, ut aliquando scriptores Ser. Galbae orationem meditantis male mulcati e testudine cum eo exierunt, narrante Cicerone Brut. 22,

88. — *te Ni rapis*] Sic Vellei. 2, 85: *cum se Canidius praecipiti fuga rapuisset ad Antonium.* In prosa or. usitatus: *te proripis.* — *accedes* cet.] «Mittam te tamquam ergastulo dignum in Sabinum meum, ubi cum octo aliis servis (tot igitur erant in Horatii familia rustica) eris fossor ac caprimulgus et, quae poenae tuae protervitatibus erit, urbis amoenitatibus in perpetuum carebis;» solitae dominorum minae. Plaut. Mostell. 4, 4, 47: *Cis hercle paucas tempestates, Tranio, Augebis ruri numero genus ferratile.*

EXCURSUS.

Vis comica huius Satirae in eo maxime cernitur, quod fingit Davi servi Saturnaliorum licentia abutentis sermonem Stolicum magnam partem Crispini aretalogi ianitori subiectum esse. Et miras rursus Stolicorum exaggerationes irridet, et simul ut optimus pictor hic atque Epp. 4, 14. servorum indolem moresque, uti ab ingenuorum natura necessario discrepabant, salse ac facete exprimit. Voluitne etiam ὡς ἐν παρρησίᾳ significare ridiculo exemplo adeo importunum hunc esse philosophandi quasi morbum, quo verbis illis magnificis ex scholarum locis communibus petitis abutebantur, ut, si dicere fas sit, iam prope servulos, nedum tot ingenuos invaserit? Certe omnes, qui tunc Romae degebant, noverant totum Crispini disputandi genus molestum, putidum,

rude. (Sat. 1, 1, 120. 1, 3, 439. 1, 4, 44.) Iam quid expectandum erat, ubi Crispiniana sapientia a servo traderetur? a servo domini semper clamantis: *Ποῦ εἰμι; Ἐν σχολῇ. Καὶ ἀκούουσί μου τίνες; Λέγω μετὰ τῶν φιλοσόφων.* (Arrian. Epictet. 4, 1, 438.) Verum ecce summa cum elegantia ac festivitate tractatur *παράδοξον* Stoicum homines voluptarios, luxuriosos, signorum tabularumque pictarum cupiditate abreptos, avaros, adulatores non minus servos esse, quam qui proprie sic dicantur, et propterea ex iure saltem naturae non minoribus nequitiae ac stultitiae poenis teneri sive *μικροδούλους* sive *μεγαλοδούλους*. (Arrian. Epict. 4, 1, 55.) Aequae vero ac servuli sapientia lectorem delectat eiusdem petulantia, ita, ut *κατ' εἰρωνείαν* quidem in mentem nobis veniat illius, quod serio dixit Plutarchus de cohib. Ira 11: *αἰσχιστον* — *φαίνεσθαι δικαιότερα τοῦ δεσπότου λέγοντα τὸν οἰκέτην*, cum mancipii asperis, sed veracibus monitis opponantur heri talia sibi oblici indignati rabies atque graves minae.

Nihilominus, dum in semet ipsum opprobria larga manu ingerere videtur, hominum volgo atque imprimis adversariis suis significat, talium de se iudicia partim iniquiora, partim prorsus falsa minime distare ab iis, quae a quovis servulo fieri et possint et soleant; indignos igitur esse suos obtrectatores, quibus directo respondeat, omnique confutatione longe praestare lepidam stultorum derisionem. De talibus enim suo iure dicere poterat: *Ἀνδράποδα ταῦτα οὐκ οἶδεν οἷδὲ τις εἶμι, οὐδὲ ποῦ μὲν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ὅτι οὐ πρόσδος αὐτοῖς πρὸς τὰ ἔμμέ.* (Arrian. Epict. 4, 5, 24.) Haud inscita est Düntzeri opinio, prima illa veluti a Damasippo Saturnalibus diatriba habita (Sat. 2, 3.) adversarios aliquot excitatos esse, quibus non sine urbana quadam malitia Horatius hic alteram strenam Saturnalem offerat. Scripta videtur a. u. c. 724.

SATIRA VIII.

Ut Nasidieni iuvit te coena beati?

Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic

SAT. VIII. 1. *Ut te Nasidieni iuvit* ex Codd. Sil. et Mart. C, *Nasidieni qui iuvit te* e Codd. F. (Ut nos, bSEcp.) — 2. *quaerenti convivam* bSEcp, LCTF: *convivam quaerenti* e Prisciano (13, 3, 44.) Bentleius et M. — *heri* superscr. *here* S. (Firmant *here* Priscianus l. 1. et hEc.)

VIII. Mirificam Nasidieni coenam narrat Horatio Fundanius. Illud autem quamvis summo studio ageret huius convivii dominus, ut coram Maecenate, in cuius honorem dabatur, divitias suas, magnificentiam atque elegans iudicium ostentaret, tamen operam tam misere perdidit, ut vix quidquam ineptius, agrestius, magis ridiculum cogitari posset, quam haec ipsa coena et qui eam praebuit Nasidienus ex infima fortuna, ut omnia arguunt, locuples factus. Aliter vix fieri potest, quam ut Nasidieni nomen sinxerit poeta; minime enim conveniebat, ut vero nomine traduceret hominem etiam tunc vivum, cui aliqua saltem cum Maecenate necessitudo intercedebat. Sin verum est nomen, ut volunt Scholiastae, non ita multo antea mortem obierit Nasidienus, necesse est. Singularis autem et ars et urbanitas in eo cernitur, quod nulla vox, nullus gestus Maecenatis memoratur, utpote qui comitibus iocantibus atque *parochum* salse irridentibus, ipse etiam convivio tam inepto maximopere exhilaratus, suam dignitatem illaessam servavit. Nasidieni autem ipsius persona a coenae initio usque ad finem inter summam

beatitudinem summamque miseriam continuo nutans, ultra quam credibile est, ridicula manet. Fundanio item, egregio poetae comico (Sat. 4, 40, 40 sqq.), convenientissime totam narrationem tribuit.

1. *Ut cet.]* Hic usus particulae *ut* in interrogatione directa videtur sermonis quotidiani proprius. Epp. 4, 3, 12: *Ut valet? ut meminit nostri?* Plaut. Pers. 2, 5, 8: *ut valetur?* Terent. Heaut. 2, 3, 26: *ut vales?* — *Nasidieni]* Pronuntia quatuor syllabis quasi *Nasidjeni*. Cfr. v. 75. et 84. Od. 3, 4, 44. Sat. 4, 7, 30. Virg. Aen. 6, 33: *omija*. 7, 237: *precantja*. Juven. 6, 82: *hidjum*. Catull. 62, 57: *considjum*. Nasidienus Rufus testibus Scholiastis fuit eques Romanus, fortasse publicanus, ut Porcius (v. 23.), cui utilis esse poterat in his illius negotiis adiuvandis et in conducendis vectigalibus Maecenas, quem propterea lauto, ut opinabatur, convivio excepit. — *beati]* «divitis», ut Od. 3, 7, 3.

2-6. *dictus]* ex sermone quotidiano pro *dictus es*, ut saepe apud Plautum et Terentium, apud quos nonnulli edunt *dictu's*; id quod Horatio equidem tribuere nolim. — *here]* Quintil. 4, 7, 22: *here nunc*

De medio potare die. Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. Da, si grave non est,
Quae prima iratum ventrem placaverit esca.
In primis Lucanus aper; leni fuit Austro
Captus, ut aiebat coenae pater; acria circum

5

4. *Da]* *die* bSEcp, et Bentleius. — 5. *pacaverit* c et Pottierii plerique, *pacaverat* superscr. i S.

E littera terminamus; at veterum comicorum adhuc libris invenio heri ad me venit, quod idem in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur. — De medio — die] Epp. 4, 44, 34: *media de luce*. Solita coenae hora fuit nona. Epp. 4, 7, 71: *Post nonam venies* (ad coenam). Cic. ad Fam. 9, 26, 4: *Accubueram hora nona*. Martial. 4, 8, 6: *Imperat exstructos frangere nona toros*. Censorinus 24. docet quadripartito divisum fuisse diem: *mane, ad meridiem, de meridie* (ἐξ s. ἀπὸ μεσημβρίας), *suprema*. Iam in hoc inficeta Nasidieni luxuries cernitur, quod contra morem a principibus viris servatum ad tempestivum convivium invitarat Maecenatem. — *Da]* Haec lectio firmatur ab aliquot Feae Codd., nec *die* (quod defendunt Torrentius et Bentleius, etsi patet vel ex Comm. Cruq. hoc glossema esse) ex suis notavit Pottierius. Videtur omnino referre sermonem quotidianum. Cfr. v. 80: *illa Redde*. Virg. Ecl. 4, 49: *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis*. Val. Flacc. 5, 249: *Thessalici da bella ducis*. — *si grave non est]* Cic. ad Att. 43, 42, 4: *Si grave non est, velim scire, quid sit causae*. — *Quae prima* cet.] Gustationis sive promulsidis, quoniam insoliti vel

ridiculi nihil habebat, sed ex solito more praebita erat, nullam mentionem facit, ut recte notavit iam Hesudorius. — *iratum]* «famelicum.» Cfr. Sat. 2, 2, 18. Ovid. Met. 8, 845: *implacatasque vige-
bat Flamma gulae*; qui locus facit contra mullorum Codd. lectionem *pacaverit*. — *Lucanus]* Sat. 2, 3, 234. 2, 4, 40. Caput coenae (Cic. Tusc. 5, 34, 98.) hoc videtur fuisse, aper integer, sed inepte primo appositus, ut coniectare licet e Coena Trimalchionis Petronii, Cap. 36-40.; nisi potius grus ille sparsus sale multo (v. 87.) ferculum primarium fuit, ut arbitratu Beckeri. — *leni — Austro]* «non nimis fervido,» quo facile in putredinem abisset, sed *leni*, ad hoc duntaxat sufficiente, ut caro lassa fieret, id est, *requieta*, ut recte est in Porphyrii Ed. principe Veneta 1481.; volgo corrupte *irrequieta*.

7-9. *coenae pater]* ut apud Gr. *πατήρ λόγου, δόγματος*, «coenae dominus, convivis significat optimam nunc ipsum esse hanc aprugnam,» dum re vera excusare conatur rancidulum iam eius saporis ob eamque ipsam causam tot cinctam rebus apponit, quae quidem non coenae initio, sed lassato iam ventriculo apud alios prae-

Rapula, lactucae, radices, qualia lassum
 Pervellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa.
 His ubi sublati puer alte cinctus acernam 40
 Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
 Sublegit quodcumque iaceret inutile quodque
 Posset coenantes offendere, ut Attica virgo
 Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,

beri solitae erant, quo acrius biberent convivae. — *circum*] in ca-
 tullis posita. Conf. Sat. 2, 4, 73
 sqq. — *Rapula* cet.] *Radieschen*,
Lattich, *Reitlich*. Cf. Sat. 2, 2, 43.
 2, 4, 59. — *qualia* cet.] «et qualia
 similiter famem excitant.» — *Pervel-
 lunt*] «cum quadam delectatione
 pungunt, suscitant.» Aca. — *siser*]
Rapunzel. Plin. H. N. 20, 47: *si-
 ser* — *stomachum excitat, fastidium
 absterget, ex aceto laserpitato sum-
 ptum aut ex pipere et mulso vel ex
 garo.* — *allec*] *Fischlake*. — *faecula
 Coa*] «liquamen et condimentum
 ex Coi vini fæce paratum.» Conf.
 Sat. 2, 4, 73. Etiam hæc stoma-
 chum excitantia nimis cumulat
 homo scaevus.

40. 41. *alte cinctus*] Sic Phaedr.
 2, 5, 44: *Ex allinctis unus atri-
 ensis*. Sueton. Calig. 26: *logatos* —
*ad pedes stare succinctos linteos passus
 est*. Significat igitur ministros cin-
 ctos fuisse tunicis linteis prope in-
 guen ad obscenum subductis (Sat. 4,
 2, 26.), qua de re ridet Servilius
 v. 70. Etenim in hoc quoque ine-
 ptiebat Nasidienus, quod isto ha-
 bitu voluptario Maecenatem vole-
 bat delectare. — *acernam*] «Et hoc
 notat eius sorditiem, quod pro divi-
 tiis non habuerit mensam citream
 aut vermiculatam.» COMM. CRUG.

Plin. H. N. 16, 26: *Acer - operum
 elegantia ac subtilitate citro secun-
 dum.* — *Gausape*] pr. linteum vil-
 losum, *zöttige Linnenquacke*.
 Lucilius apud Prisc. 9, 9, 50: *Pur-
 pureo tersit tunc latus gausape men-
 sas*. Ridiculum inesse videtur in
 mensa viliori purpureo tamen gau-
 sape pertersa. — *pertersit*] Etenim
 acerna illa, apud alios citrea mensa
 ex Horatiani temporis more nullo
 tapele inter coenandum cooperta
 erat, quo scilicet ipsa quoque ni-
 tore suo convivas oblectaret.

42-47. *Sublegit*] quaecumque abie-
 cerant convivae, ossa, putamina
 cet. Qui talia sublegebat, *ἀνα-
 λείκτης*, *analecta* vocabatur. Mar-
 tialis 7, 20, 46: *Colligere longa
 turpe nec putat dextra Analecta quid-
 quid et canes reliquerunt*. Sic Cal-
 visio (Sen. Ep. 27.) suasit Satellius
 Quadratus, *ut grammaticos haberet
 analecta*. Ridiculum inest in mira
 analectarum sedulitate, cui oppo-
 nitur pocillatorum lente acceden-
 tium aequae mira gravitas. — *ut
 Attica virgo* cet.] lento ingressu,
 quemadmodum *κατηφόροι*. Conf.
 Sat. 1, 3, 9: *saepo velut qui Cure-
 bat fugiens hostem, persaepe velut
 qui Iunonis sacra ferret.* — *Hydaspes*]
 Indos vel Aethiopes in familia ur-
 bana habere tunc pars luxuriae erat.

Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris expers. 45

Hic herus: Albanum, Maecenas, sive Falernum

Te magis appositis delectat, habemus utrumque.

Divitias miseras! Sed quis coenantibus una,

Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.

Summus ego et prope me Viscus Thurinus et infra, 20

Hic a flumine patrio nomen habet. — *Caecuba vina*] ex Latio prope Campaniae fines. Inter generosissima refert Horatius. (Od. 4, 20, 9. 4, 37, 5. 2, 14, 25. 3, 28, 3. Epod. 9, 36.) Videtur Nasidieni pravitas in eo versari, quod unum tantum vinumItalicum unumque Graecum afferri iusserat, non simul Falernum et Lesbium. Sordes autem ipse ridicule prodit alia vina generosa offerens dumtaxat, quae a Maecenate petitum non iri pro certo sciebat; quo quidem renuente nec ceteri convivae ea poscere poterant, nisi inurbanitatis culpam in se admittere vellent. — *maris expers*] οὐ θαλασσωμένον, cui opponitur vinum Graecum salsum. Iam in hoc quoque perversi aliquid latet; hoc puto: «erat igitur nimis dulces, cum salsum praelaturi fuissent convivae, utpote ad irritandam sitim aptius quam dulce.» — *Albanum*] Cf. Od. 4, 11, 2. Athen. 4, 59: τῶν δ' οἴνων χαρίεστατος ὁ κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ἀβαρὸς καὶ ὁ Φαληρεντικῆς.

18. 49. *Divitias miseras!*] Horatii sane haec est exclamatio. Alii eadem verba Nasidieni sermoni annectenda censent, reculas suas ita extenuantis; idque, etsi a Bentleio tamquam ineptissimum reiectum,

Heindorfius patrocinio suo dignum censuit eiusque causam tam acriter egit, ut verba, si ab Horatio quocunque sensu prolata acciperentur, valde ieiuna et inepta duceret, contra a Nasidieno adiecta, quibus divitiarum suarum ostentationem, quamquam insulse admodum, quasi corrigere studeret, maxima vi et efficacia pollere contenderet. Verum si Nasidieni sunt, non corrigunt istam ostentationem, sed simulato divitiarum contemptu novam produnt. Rectius itaque agunt, qui Nasidienum, dum lautus ac liberalis videri volt, hac ipsa iactata liberalitate sordidam avaritiam prodentem ab Horatio derideri existimant. Vel illud *Sed*, quod statim sequitur, proxime antecedentia Horatio adiudicat. *Mitscherlichio miserae sunt divitiae*, quae possessori miseriae creant ac sollicitudinem, ut Sat. 2, 6, 79: *Sollicitas opes*. Verum malim ex sermone quotidiano interpretari: «divitias prope ridiculas, maxime propter sordes, quae eas continuo comitantur neque unquam felicem reddunt possessorem!» *Povera, misera ricchezza! armselig.* — *Sed quis cet.*] Scite h. l. Düntzer: «Sehr geschieht ist es vom Dichter eingerichtet, dass diese Frage über die andern Gäste nicht an den Anfang des Gedichtes

Si memini, Varius, cum Servilio Balatrone
 Vibidius, quas Maecenas adduxerat umbras.
 Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
 Ridiculus totas semel absorbere placentas;

22. *quas superser. quos S, quos hEcp, Lct et Bentleius.* — 24. *semel* Pottierii tres: *simul* Scp, Lct, Bentleius et MJ. — *absorbere* bSEcp et Pottierii duo, item LCFJ: *absorbere* t, Bentleius et M.

sich stellt, sondern wie von selbst sich ergebend erst jetzt gemacht wird; denn jetzt, wo die sonderbare Manier des Wirthes schon in einigen Zügen geschildert worden, ist es natürlich, dass Horaz fragt, was die Gäste dabei gemacht, und daher zu wissen wünscht, welche Personen beim Mahle zugegen gewesen. — *pulchre fuerit*] Cfr. Sat. 2, 2, 420. — *labore*] h. l. «cupio, ayeo.»

20-24. *Summus*] De ordine convivarum vide Excursus ad h. l. Novem autem sunt convivae ex solito apud Romanos more. (Plaut. Stich. 3, 2, 34. Varro apud Gell. 13, 41, 2.) — *Viscus Thurius*] Thuriis, Calabriae oppido, oriundus, quo cognomine distinguitur a Viscis fratribus, Horatii amicis. Sat. 1, 10, 83. — *Varius*] poeta. Vid. Sat. 1, 5, 40. — *Servilio*] tribus syllabis pronuntiandum. Syllaba enim antepenultima producit. In nummis est: C. SERVILI. Horatiano, ut scurræ, vulgo dabatur cognomentum *Balatra*. Cfr. Sat. 1, 2, 2. — *Vibidius*] homo ignotus. Ecce hic, ut Sat. 1, 5, 52. *Sarmentus* ac *Messius Cicius*, homines de *parasitica* Maecenatis *monsa*, quam iocundus ei exprobrat Augustus in Epistola apud Sueton. Vit. Horatii p. 990. Oud. — *quas*] Haec lectio praestat alteri *quos* ex consuetudine Latina (Salust. Catil.

58: *Est in carcere locus, quod Tullianum adpellatur.*), et facilius fem. in masc. mutabant quam contra. — *umbras*] «convivas ab ipso domino coenae non invitatos, sed quos comites secum duceret eorum aliquis, qui invitati erant.» Plut. Quaest. Conviv. 7, 6. Epp. 1, 5, 28. — *Nomentanus*] Videtur idem cum nepote illo Satirae 1, 4, 102. «Decumanum», id est, decumarum in Sicilia redemptorem, dicit Commentator Cruquii. — *super*] Lambinus malebat *supra*, ut est apud Cic. ad Fam. 9, 26, 4: *supra me Allicus, infra Verrius*. Sed alterum aequè rectum est et h. l. soni gratioris. Salust. Fr. Hist. 3, 43: *Igitur discubere, Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius*. Tacit. Ann. 3, 14: *in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet*. — *ipsum*] dominum, ut servis Graecis ἀνδρὶς est herus. — *Porcius*] «publicanus.» COMM. CRUG. — *semel*] Recte dicitur: *totas semel, uno haustu,* contra *plures simul*, id quod fieri vix potest. — *absorbere*] De hoc verbo cfr. ad Sat. 2, 3, 240. Plerumque de liquidis usurpatur, h. l. pro *celeriter deglutire, decorare*, non sine ridiculi specie, quasi vero belluo ille deglutisset placentas, ut alius vinum aut ius.

Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret, 25
 Indice monstraret digito: nam cetera turba,
 Nos, inquam, coenamur aves, conchylia, pisces,
 Longe dissimilem noto celantia sucum;
 Ut vel continuo patuit, cum passeris atque
 Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi. 30
 Post hoc me docuit melimela rubere minorem
 Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso
 Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:

29. *passeris assi et e* Codd. Lambini anonymis Bentleius.

23-28. *ad hoc*] «ad hoc aderat, ut *nomenclatorem* (Petron. 47.) ageret, si cibi aliquod genus nos minus periti non agnosceremus.» Parasiti enim erat τὸ ἐπιστάσθαι τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὄψων. Lucian. Paras. 5. — *Indice = digito*] «Certis nominibus singuli digiti nominantur: *pollex*, *index*, *famosus* (vel *medius*, vel *infamis*, Pers. 2, 33., qui irrisioni inserviebat, Arrian. Epict. 3, 2, 44., vel *impudicus* Martial. 6, 70, 5.) *medicus* (in quo anulum ferebant), *minimus*.» Porro. — *Nos*] «italium deliciarum rudes, praeter Nasidienum coenae dominum, Nomentanum, et si qui praeterea in mysteria mensae Nasidienianae initiati erant.» Vv. *cetera turba* sane Maecenatem excludunt. — *celantia*] Hoc ipsum utique volebat Nasidienus, ut novos atque insolitos cibos demirarentur Maecenas eiusque amici.

29. 30. *Ut vel continuo patuit*] «wie es denn gleich an den Tag kam.» Apparuit Nomentano a patrone γαστρονομίας doctoris munus scite scilicet! et pro commodo nostro impositum esse; nam is nisi

affuisset, illa passeris marini non agnossem, fortasse nec teligissem.» Omnia haec καὶ εἰρηνοποιῶν. — *passeris*] Est pleuronectes, hodie platessa fiesus, *Flunder*; Gallice *flet* s. *picaud*. — *atque*] *Ecce assi et profecto non est nisi* petulans nescio cuius interpolatio (libeta ex Sat. 2, 4, 38. — *Ingustata*] «Quae quia alibi apponi non solent, ego nunquam ante gustaram.» — *ilia*] «in-testina, iecur polissimum;» Voss ridiculi causa: *die Kutteln*. — *rhombi*] *Butte*.

31-34. *melimela*] *Honigäpfel*. Varro R. R. 4, 39: Quae antea *mustea* vocabant, nunc *melimela* appellant. — *minorem*] «decreascentem.» — *ab ipso* cet.] «Tum subtilia scilicet erant eius argumenta physica, ut ea retinere non potuerim.» — *damnose*] Videtur locutio sermonis convivalis: «immodice, ita ut damnum sentiat, qui convivium praebebat.» Nos: *mörderisch zechen*. — *moriemur inulti*] Epica φράσις (Virg. Aen. 2, 670: *Nunquam omnes hodie moriemur inulti*. Cf. 4, 639.) Sic autem ultio sumenda erat de coena putida atque alioqui taedium plena.

Nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti:

Et calices poscit maiores. Vertere pallor 35

Tum parochi faciem nil sic metuentis ut acres

Potores, vel quod male dicunt liberius vel

Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.

Invertunt Allifanis vinaria tota

Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi 40

Convivae lecti nihilum nocuere lagenis.

Affertur squillas inter muraena natantes

In patina porrecta. Sub hoc herus: Haec gravida, inquit,

35-44. *calices-maiores*] Ex more acrium potorum. Conf. Epod. 9, 33. Cic. Verr. Accus. 4, 26, 66; *discumbitur: fit sermo inter eos et invitatio, ut Graeco more biberetur, hortatur hospes: poscunt maioribus poculis.* — *parochi*] Cfr. Sat. 4, 3, 46. Hic festive ita vocat coenae praebitorum. — *Fervida* cét.] «Acria vina hebetant subtiliorem palati gustum, itaque convivae talis coenae delicias minus persentiscent.» — *exsurdant*] tralatio ab auditu ad gustatum. Neutram autem rationem proferre poterat ipse Nasidienus, sed manifestum est utramque a Fundanio malitiose suggeri homini subito expallescenti atque silenti. Vera videlicet ratio in eius inerat parcimonis: etenim tales homines tenui loco orti, sed casu repente divites facti (*parvenus*), mira temperatione plerumque magna cum profusione sordes coniungunt. — *Invertunt*] κατά κεφαλῆς ἐπέπυνται. Comm. Cuvq., ut nos *umstürzen*. «Inclinant vinaria (lagenas; Glossae: *vinarium, οἶνοπορευτον*.) ad infundendum merum in calices.» Od. 3, 29, 2. Lucilius: *Vertitur ceno-*

phoris fundus, sententia nobis. Virg. Aen. 9, 465: *vertunt crateras aënos*. — *Allifanis*] dativus: «maioribus scyphis;» ab Allifis, Samnii oppido, «ubi fictiles et latiores calices fiebant.» Comm. Cuvq. — *imi Convivae lecti*] Nomentanus et Porcius, Nasidieni parasiti, prudenter cavebant, ne eum offenderent largius bibendo; patronus ipse ob avaritiam sibi temperabat a potu. Cfr. Epp. 4, 48, 40: *imi Derisor lecti*.

42-50. *squillas*] Krabben. Conf. Sat. 2, 4, 58. — *muraena*] *Meer-aal*. Romanorum deliciae. Macrobius Saturn. 2, 44: *L. Crassus vir censorius, cum supra ceteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos cives princeps, tamen muraenam in piscina domus suae mortuam atratus tamquam filiam ludit.* — *Arcessebantur autem muraenae ad piscinas nostrae urbis ab usque freto Siculo.* — *Illic enim optimae a prodigis esse creduntur.* — *porrecta*] Cf. Sat. 2, 2, 39. — *herus*] Iam ipse, ut de Calvisio Sabino ait Seneca Epist. 27: incipit convivas suos inquietare, laudes videlicet captans.

Capta est, deterior post partum carne futura.
 His mixtum ius est: oleo, quod prima Venafri 45
 Pressit cella; garo de sucis piscis Hiberi;
 Vino quinquenni, verum citra mare nato,
 Dum coquitur — cocto Chium sic convenit, ut non
 Hoc magis ullum aliud —; pipere albo, non sine aceto,
 Quod Methymnaeam vitio mutaverit uvam. 50
 Erucas virides, inulas ego primus amaras
 Monstravi incoquere, inlutos Curtillus echinos,
 Ut melius muria quod testa marina remittat.

53. quod bSep. Cod. Franeq.: quo Cod. Bland. vetustissimus, quam LCl, Bentleyus, FM. — remittat bc, Cod. Franeq., t. remit-

— deterior cet.] Utrum haec volgaris sit doctrina, an nova, non satis liquet: inventionis certe gloriola cernitur in illis v. 54. ego primus. — post partum] nach der Laichzeit. — carne] «quod ad carnem attinet.» — His mixtum ius est] «His rebus, quae vv. 45-53. enumerantur, conditum est ius.» Cf. Sat. 2, 4, 63 sqq. Male Dacierius explicat: «his squillis affusum est ius;» quod mixtum significare non potest. — oleo, quod prima Venafri cet.] «eo oleo Venafrano ex Campania, quod in cellis, ubi toreularia erant, ex olivis trapeto [Oelpresse] suppositis primum manavit et propterea primae notae, omnium dulcissimum ac purissimum est. Conf. Od. 2, 6, 16. — garo] Caviar. Plin. H. N. 34, 7, 43: Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium ceterisque, quae abicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentum sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci garon

vocabant; — nunc e scombro pisce (Makrele) laudatissimum in Karthaginis Spartariae cetariis: sociorum id appellatur, singulis militibus nummum permutantibus congiis fere binos. Oenogaro praeter alia immiscenda docet piper et oleum Apicius 4, 34. — piscis Hiberi] scombri ad Karthaginem, Hispaniae urbem, capti. — citra mare nato] «Italico.» — cocto Chium cet.] Coctum cum est ius, affundi debet vinum Chium, quod, mixtum cum priore illo Italico, insolito, sed grato sapore excitabit palatum.» — Methymnaeam] a Methymna, Lesbi oppido. De vino Lesbio cf. Od. 4, 47, 24. — vitio mutaverit] «acetum ex vino Lesbio confectum vitio, id est, fermento, Gährung.» Conf. Sat. 2, 2, 58.

54-53. Erucas] Est brassica eruca Linn., Rauke. Has virides apponere se docuisse non sine φιλαυγία narrat, cum antea seminibus dumtaxat ad condiendos cibos uterentur. Cfr. Apicium 4, 27. — inulas — amaras] Atlant. Sat. 2, 2, 44:

Interea suspensa graves aulaea ruinas
 In patinam fecere, trahentia pulveris atrī 55
 Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
 Nos maius veriti, postquam nihil esse pericli
 Sensimus, erigimur. Rufus posito capite, ut si
 Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
 Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum 60
 Tolleret: Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
 Te deus? Ut semper gaudes illudere rebus
 Humanis! Varius mappa compescere risum

tit superscr. a S, remittit p, Cod. Bland. vetustissimus, LC, Bentleius, FM.

acidus - inulus. — *inulus*] «non aqua dulci lotos, quo marinae sapor iis decederet, echinus praestantissimo huic iuri muriae loco primus incoquere docuit Curtillus,» belluo ignotus, cui gloriolae partem libenter cedit, quo artificium perfecisse ipse videatur. — *Ut melius*] *ὡς χρῆσθαι* ὄν. Cf. v. 89: *ut multo suavius.* — *quod testa marina remittit*] «Quia melius sit quam muria a cetario praeparata, quam alii huic iuri admiscunt, id, quod testa marina, illutus echinus per se ipse remittat (sucus eius naturalis non dilutus aqua dulci).» Volgatam lectionem quam varie explicant: 1) «melius muriā, quae praeparatur ex conchulis marinis;» 2) «muriā, quae defunditur ex orca Byzantia.»

54-64. *Interea*] Scite duobus versibus heroici soni usus est in argumento ridiculo. — *aulaea*] *περιπέτασμα*. Cf. Od. 3, 29, 44: *pauperum Coenae sine aulaeis et ostro.* «Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulaea sub cameras tenderent,

ut, si quid pulveris caderet, ab ipsis exciperetur.» *Ponru.* Servius ad Aen. 4, 704: *Ideo etiam in domibus tendebantur aulaea, ut imitatio lentiorum foret: — unde et in thalamis hoc fieri hodieque conspiciamus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipiendum pulverem, unde Horatius: Interea cet. — maius veriti*] «ruinam domus metuentes.» *Comm. Cruq.* — *erigimur*] «animum recipimus.» — *Rufus*] «Nasidienus; erat enim binominis.» *Comm. Cruq.* — *posito capite*] «demisso.» — *immaturus*] «qui nondum maturus esset morti.» *Tibull.* 2, 6, 29: *Parce, per immatura tuas precor ossa sororis.* — *Tolleret*] «maestum consolatus esset;» *pr.* de eo, qui, cum humi procidit, ab alio erigitur. Ceterum imperfecta coni. pro plusquamperf. saepe sic usurpantur, ubi in ipsum illud tempus, quo quid factum est, revertitur sequē, ut ita dicam, transponit scriptor. — *mappa*] *Vid. Sat.* 2, 4, 84. — *compescere*] «retinere,» non, ut

Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,

Haec est condicio vivendi, aiebat, eoque 65

Responsura tuo nunquam est par fama labori.

Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni

Sollicitudine districtum, ne panis adustus,

Ne male conditum ius apponatur, ut omnes

Praecincti recte pueri comptique ministrent! 70

Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,

Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.

Sed convivoris uti ducis ingenium res

Adversae nudare solent, celare secundae.

75. *precaris* c et ex Benteianis quinque, «sed recentiores.»

alii volunt, «celare.» — *suspendens omnia naso*] «omnia irridens.» COMU. CRUG. Cfr. Sat. 1, 6, 5: *naso suspendis adneco*.

66-76. *tuo*] «certa persona pro incerta.» BAXTER. «Putabam sermonem directum ad Nasidienum.» GESX. Sane hoc simplicius vel propter vv. seqq. — *Tene -- torquerier*] Infinitivus indignationis, ut Sat. 1, 9, 72: *Huncine solem Tam nigrum surrexe mihi!* — *districtum*] Plin. H. N. 18, 26, 65: *innumera rusticos cura distringat.* — *ne panis cet.*] Particulae *ne* et *ut* pendent a v. *sollicitudine.* — *panis adustus*] Videlicet in his omnibus peccarat Nasidienus, pane adusto (*ἡνδραξιμένο*), iure prave condito erucis, inulis, illutis echinis, ministris ridicule cinctis et comptis, aulaeis parum fultis cet. Ita si accipias, longe salsior magisque malitiosa fiet Balatronis consolatio, quam si in universum eum de calamitatibus, quibus convivium quodvis

forte affici possit, hic loqui statuas. — *agaso*] «servus, qui iumenta curat.» ACB. Nasidienus, ut servorum numerum augeret, ipsum quoque agasonem, hominem adeo scaevum, ut amovens aulaea, quae ceciderant, patinam frangeret, illis aggregarat; idque Servilius odoratus erat. — *nudaro*] «patefacere, detegere.» — *Tibi dicet.*] ex consuetudine quotidiana. Plaut. Asin. 1, 1, 32. et Mil. glor. 1, 2, 47: *Di tibi dent, quaecumque optes.* Stich. 3, 2, 15: *Bene atque amice dicis. Di dent quae velis.* — *preceris*] Balatroni optat, non quae nunc ipsum deos precatur (nihil enim certis verbis precatur), sed quaecumque alio quovis tempore forsitan *precari* possit. Hinc h. l., ut monstrant etiam loci Plautini, conjunctivus praeferendus est haud paucorum Codd. indicativo.

77. 78. *soleas possit*] Foris calceis, domi soleis utebantur viri; easdem in discumbendo depone-

Nasidienus ad haec: Tibi di, quaecunque preceris, 75
 Commoda dent! Ita vir bonus es convivaque comis.
 Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
 Stridere secreta divisos aure susurros.
 Nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
 Redde age, quae deinceps risisti. Vibidius dum 80
 Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
 Quod sibi poscenti non dantur pocula, dumque
 Ridetur fictis rerum Balatrone secundo,
 Nasidienne, redis mutatae frontis, ut arte
 Emendaturus fortunam; deinde secuti 85

82. *dentur* p, corr. S, LCl et Bentleius. (Ut nos, he et pr. S.)

bant; depositas servum poscit Nasidienus, ut de coena surgat iubeatque praeparari mazonomum, quo, deperditâ pulvere muraena, convivas soletur. Plaut. Trucul. 2, 4, 42: *cedo soleas mihi; Properate, auferite mensam*. v. 16: *Iam rediit animus; deme soleas, cedo bibam*. — in *lecto quoque*] Remoto domino coenae non solum Maecenatis comites, verum etiam imi lecti parasiti locos de ridiculo casu in aurem proximo quisque insusurrabant; quominus in effusos risus erumperent, vetabat Maecenatis praesentia, cuius dignitas ne coram *parochi* servis periclitaretur cavendum erat. — *videres*] Non est positum pro «audires», ut videbatur Lambino, sed: «dum susurrant, videres bina capita sibi invicem appropinquare.» — *Stridere*] Nota sigmatismum in hoc versu consulto quaesitum ad exprimendos susurros. — *secreta aure*] Pers. 5, 96: *Secretam gannit in aurem*.

80-87. *Redde*] «Refer mihi.» — *sit quoque fracta*] ut patina illa muraenae. — *non dantur*] Factum est certum; itaque, etsi praecedit oratio obliqua, rite subiungitur indicativus firmatus a nostris Codd. antiquiss., ut apud Salust. lug. 38: *Jugurtha-verba facit, tametsi ipsum — fame et ferro clausum lenet, tamen se incolumis omnis sub iugum missurum; et persuepe apud Tacitum. — Ridetur fictis rerum*] ut Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum*. A. P. 49: *abdit rerum*. Sententia est: «Fingebamus nos de aliis rebus iocosis ridere.» — *secundo*] Tralatio sumpta est a vento secundo (Epp. 2, 4, 402.); «praeter ceteros nos adiuvante.» — *Nasidienne*] Vocativo utitur, ut in locis, ubi *πάθος* praevallet, suos heroes alloquuntur poetae epici. Iliad. δ, 427: *Ὀδδὲ σέθεν, Μενέλαε, θεοὶ μάκαρες κλέαθοντο*. — *ut arte cet.*] «ut sapientia tua scite medearis fortunae adversitati.» Terent. Ad. 4,

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes.

Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre;

Pinguibus et ficiis pastum iecur anseris albae

Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos,

Quam si cum lumbis quis edit; tum pectore adusto 90

88, *albi* bScEp, LCtF et Bentleyus. (Ut nos, vetustissimus Blandinius, alter Codex ap. Cruquium, unus ex Pulmannianis optimus,

7, 23: *Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.* — *Mazonomo*] *Μαζονόμος* proprie est lanx ingens, ex qua *μάζα νέμεται*, puls distribuitur, h. l. etiam aliis cibis apponendis destinata: *Speisenschussel.* — *discerpta*] Singula iam animalium membra, quae, ut opinabatur Nasidienus, a convivis maxime appeterentur, sub coenae finem afferuntur. — *gruis*] Tunc ciconiae praeferebantur, teste Cornelio Nepote apud Plin. H. N. 10, 30.; ergo per se quoque non satis congruum erat ferculum, mire praesertim nimio sale et farre immixto conspersum. Ceterum Plinius l. l. subiungit: *cum haec ales (grus) inter primas (nunc) expetatur, illam nemo velit attigisse.*

88-90. *Pinguibus - ficiis*] Hoc significat Nasidienus convivis, anserem non vulgaribus ficiis, sed suci melioris et abundantioris saginatum fuisse. — *albae*] Hanc lectionem praetuli, ut praeter colorem indicetur sexus, tenerioraque esse iecinora et feminarum et albarum. Facilius autem a librariis genus femininum mutabatur in masc. quam contra. Eadem prorsus subtilitate Persius 6, 24. *turdarum salivas dixit, non turdorum.* — *ut multo suavius*] Rursus convivoris est monitum. — *armos*] Conf. Sat.

2, 4, 44. — *Quam si cum lumbis eet.*] «quia lumbi habent aliquid tetrici odoris et saporis minus iucundi.» Comm. Crug. — *edit*] Coniunctivus antiquus *edim, edis, edit*, ut Epod. 3, 3. — *pectore adusto*] *Τὸ πρόσζαλειν τοῦσπον* in iis enumerat Plutarchus de colib. tra 41., quae dominorum in servos iram vel maxime concitent; Nasidienus autem in his omnibus caecutiebat. Conf. supra v. 68: *panis adustus.*

91-93. *merulas*] Nunc certe ab Italis non comeduntur, sed tamen olim etiam Athenis. Ap. Aristophanem Av. 1084. Philocrates, avium saginator: *Τοῖς τε κοψίχοισιν εἰς τὰς ὄνυχας ἔρχεσι τὰ πτερά.* Merulas inassatas dysentericis merderi auctor est Plinius H. N. 30, 7. Apponit igitur ferculum, quod Romae alias medicinae potius loco videtur esse habitum quam lauti cibi. — *poni*] Vid. Sat. 2, 2, 23. — *sine ctune*] Quae tamen pars optima habebatur; verum hac in coena omnia vel mira vel perversa esse liquet. Favorinus certe apud Gell. 15, 8: *Praefecti popinae atque luxuriae — negant ullam avem praeter ficedulam totam comesse oportere; ceterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur, ut a cluniculis inferiore parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere; superiorem partem*

Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes,
 Suaves res, si non causas narraret earum et
 Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
 Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
 Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

95

MJ, probante Bentleio.) — 95. *atris* S, duo Pottierii et ex aliis Bentleius, (Ut nos, bcE.)

avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere. — *Suaves res*] «etsi mira nec recte appa-
 rata quaedam inerant, facile tamen ultimos hos cibos, saltem plerosque, comedere potuissemus, si non cet.» — *causas*] «Quasi de problemate physico disserendum esset, de cuiusque cibi praeparatione huiusque effectu operose agebat.» — *Naturas*] *τῶς ποιότητος φυσικῆς πάντων*, bonae suae an malae, cuius aetatis atque originis essent. — *ulti*] Ubi semel in animum induxerat Nasidienus multa et sumptuosa ferula apponere, tali impensa iam facta haud levis offensa erat, cum cibos tam lautos sperni a convivis videret. — *Canidia*] saga et venefica. Vid. Epod. 5. et 17. Sat. 1,

8. — *afflasset*] V. *afflare* etiam dativo iungi, quod addubitabat Bentleius, unde audacius coniecit *veluti* si, monstrat Tibull. 2, 1, 80; *Felix*, cui placidus leniter afflat Amor. Propert. 3, 27, (al. 2, 29.) 17: *Afflabunt tibi non Arabum de gramine odores.* — *peior serpentibus*] Credebant afflatum praesertim basilisci repentimam homini mortem asferre. C. Rabirius ed. Kreyssig p. 226; *Percutit adflatu brevis hunc sine morsibus anguis.* Colum. 8, 5, 18: *Cavendum, ne a serpentibus afflentur (pulli), quarum odor tam pestilens est, ut interimat universos.* — *Afris*] longe teterrimis, ut Od. 3, 10, 18: *Mauris — anguib.* Lectio *atris* esset simplex ἐπίθετον ornans, ut Od. 3, 4, 17: *atris viperis.*

EXCURSUS

AD vv. 20 seqq.

Locus memorabilis de locorum in conviviiis Romanis ordine exstat apud Plutarchum Quaest. Convival. 1, 3: Ἄλλοι (τόποι) γὰρ ἄλλοις ἐντιμοί. Περσῶσι μὲν ὁ μεσαίτατος, ἐφ' οὗ κατακλίνεται ὁ βασιλεὺς. Ἕλλησι δὲ ὁ πρῶτος. Ῥωμαίοις δὲ ὁ τῆς μέσης κλίνης τέλευταιός, ὃν ὑπατικὸν προσαγορεύουσιν. Cur consularis vocitetur, tres affert rationes, quarum secunda haec est: ὅτι τῶν δυοῖν κλινῶν ἀποδεδομένων τοῖς παρὰκεκλημένοις ἡ τρίτη καὶ ταύτης ὁ πρῶτος τοπος

μάλιστα τοῦ ἐστιῶντός ἐστιν· -- ὁ μὲν γὰρ ὑπ' αὐτὴν ἡ γυναικὸς ἢ παίδων ἐστίν· ὁ δὲ ὑπὲρ αὐτὸν εἰκότως τῷ μάλιστα τιμωμένῳ τῶν κεκλημένων ἀπεδόθη, ἵνα ἐγγὺς ἦ τοῦ ἐστιῶντος.

Iam ex hoc praecipue loco Salmasius ad Solinum p. 886. construxit triclinii schema, quod hic exhibemus; ea tamen re nostrum differt a Salmasiano, quod, ut apparet ex v. 23., Nasidienus occupavit imi lecti medium locum, id est, octavum, non, ut est apud Plutarchum et Salmasium, summum, id est, septimum, sive in hoc quoque aberravit a solito more, sive quod arbitratus est Nomentanum scitius cum Maecenate sermocinaturum, quam ipse potuisset hoc officio defungi.

6.			5.			4.		
Imus locus s. consularis.			Medius.			Summus.		
I.			II.			III.		
Maecenas.			Vibidius.			Servilius Ba- latro.		
Medius lectus.								
7.			8.			9.		
Summus.			Medius.			Imus.		
I.			II.			III.		
Nomentanus.			Nasidienus.			Porcius.		
Imus lectus.								
Mensa.								
7.			8.			9.		
Summus lectus.			Medius.			Summus.		
III.			II.			I.		
Varius.			Viscus Thu- rinus.			Fundanius.		

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLARUM
LIBER PRIMUS.

EPISTOLA I.

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,

I. Compacto sane inter Horatium et Maecenatem haec epistola scripta est, quemadmodum omnia, quae ad eorum necessitudinem pertinebant, antequam ederentur, cum Maecenate communicata esse consentaneum est. Iam cum essent non pauci, qui mirarentur atque etiam conquererentur nulla iam aut paucissima carmina lyrica ab Horatio componi, hic, dum philosophiae sibi placitae praecipue vacans per hos maturiores vitae annos (post a. u. c. 730.) Epistolarum poetarum genus novum, a Mummiano illo (a. u. c. 608. Cic. ad Att. 43, 6, 4.) utique longe diversum condit, partim κατ' εἰκονείαν, partim ex animi sententia hominibus illis prope nimis benevolis respondet. Simulat autem sese de talibus querelis quasi expostulare cum potente amico, quocum primum ea de re collocutus, deinde epistola ipsa recitata pro vera, qua inter se utebantur, familiaritate saepius iocatus erat, imprimis de salsa Stoicorum irrisione, qua haec ipsa in Epistola totum horum disputandi genus dum facete imitatur simul ludit. Nimis serio profecto aliquot huius epistolae versiculi, velut sta-

tim primi, tum 94 seqq., quibus mutuae huius amicitiae minus gnaros illudit poeta, a plerisque Interpretibus et accepti et explicati sunt. Quod ad definienda tempora Epistolarum Libri I. attinet, certissimum documentum praebet Epistola XX., quae manifesto eo consilio composita est, ut totius libri, qualem nunc nos habemus, epilogum constitueret. Iam cum haec a. u. c. 734. composita sit, consentaneum est eas quoque, quae nonnullis post a. 734. scriptae videntur, ad summum ad a. 734. referri debere; quod ipsum tempus huic primae cum Frankio statuentium reor.

4—3. *Prima* cet.] «cuius laudes ut prioribus iam meis carminibus lyricis praedicavi, ita in posterum, dum concessa mihi erit vita, semper praedicabo.» Est velut proverbialis formula. Hom. Hymn. Apoll. 24, 3: σὲ δ' αἰδοῦς — Ἥδυεπὴς πρῶτόν τε καὶ ὑστατόν αἰὲν αἰεῖ-δει. Theocr. 47, 3: Ἀνδρῶν δ' αὖ Πτολεμαῖος ἐνὶ πρῶτοις λεγέσθω. Καὶ πύματος καὶ μέσσης. — dicte] A. P. 444: Dic mihi, Musa, virum. — summa] «ultima», ut Od. 3, 28, 43: Summo carmine. Ovid. Trist. 4, 3,

Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,
 Maecenas, iterum antiquo me includere ludo:
 Non eadem est aetas, non mens. Veianius armis
 Herculis ad postem fixis latet abditus agro,

5

EP. I. 3. *ludo?* FO(bbarius).

58: *Et quasi discedens oscula summa dedi.* — *Spectatum*] Verbum hoc est proprium de gladiatoribus saepe victoribus atque a populo celebratis, nota SP. expressum in tesseriis, quae talibus honoris causa dabantur. V. Inscriptt. m. Lat. N. 2364 seqq. — *rude*] Gladiatores postulante populo in amphitheatro a ludorum editore accipiebant *rudem* (*Freistab* Voss.) in signum exauctorationis, si liberi erant, si servi, missionis artis gladiatoriae, vocabanturque *rudiarii*. Cic. Philipp. 2, 29, 74: *Tam bonus gladiator rudem tam cito accepisti?* Ovid. Am. 2, 9, 22: *Tutaqua deposito poscitur ense rudis*. Collatio legum Mosae. et Rom. 14, 7, 4: *Qui in ludum damnantur, non utique consumuntur, sed etiam pilear et rudem accipere possunt post intervalla; siquidem post quinquennium pileari, post triennium autem rude batuere eis permittitur.* — *quaeris* — *includere*] eadem constructione, qua Od. 4, 16, 23: *multibus Mutare quaero tristia*. Sal. 4, 9, 8: *discedere quaerens.* — *ludo*] «gladiatorio, ubi quasi inclusus in cella sub lanista vivam huiusque arbitrata in arenam descendam.» Sine imagine: «Miror te aliumve denuo carmina a me postulare, cum iam et senior factus sim et ante omnia otium quaeram, in quo unice sapientiae vacem; praeterea poematis, quae edidi, iustis popularium meorum postulatis iam satisfacisse mihi videor.»

4-6. *Non eadem est aetas*] Od. 4, 1, 3: *Non sum qualis eram bonae Sub regno Cinaerae.* — *mens*] non: «ingenii vis;» sed: «voluntas studiumque, *γνώμη, geistige Stimmung.*» Od. 4, 10, 7: *Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit?* — *Veianius*] «Veianius, nobilis gladiator, post multas palmas consecratis Herculi Fundano (apud Fundos in Latio culto: Inscr. m. Lat. N. 4539.) armis tandem in agellum se contulit.» POMPONA. Vitruv. 4, 7: *Herculi, in quibus civitatibus non sunt gymnasia neque amphitheatra, ad circum (aedes exstruantur). Herculi, ut nominatur in Inscriptt. CONSENVATORI. DEFENSORI. SALVTIFERO.,* dedicasse videtur gladium Veianius. Ceterum saepissime in Epigrammatis artium prope omnium instrumenta dis dedicantur ab iis, qui artem desinendi consilium ceperunt. Sic Anthol. Palat. I. pag. 241: *Ἀεξαι μ', Πράξις, Ἀρχεστράτων ἱερὸν ὄπλον, Ὅσρα ποτὶ ξεστὰν παστάδα κεκλημένα, Γηραλέα τελέδοιμι, χορῶ ἄιουσα καὶ ὕμνων Ἀρχεῖται στυγερά δ' ὀργῆς Ἐνναλίον.* Ipse Horatius militia fessus Od. 3, 26, 3. *arma defunctumque bello Barbiton ad Veneris parietem fixurus est.* — *latet abditus*] Summam solitudinem significat, in quam ille causatus aliquid velut fuga capta se abdiderit. Similiter Cicero Accus. 2, 73, 484: *omnia ita condita fuisse atque ita abdite latuisse.* — Ne cet.] «Ut

Ne populum extrema toties exoret arena.

Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:

Solve senescentem mature sanus equum, ne

Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.

totam rem semel transigat nec for-
lasse de integro in arenam revocari
ipse se patiat populi plausu vel
magno auctoramento inductus. » Cfr.
Sueton. Tib. 7: *Munus gladiatorum*
-- dedit, -- rudiaris quoque quibus-
dam revocalis auctoramento cente-
num milium. -- extrema -- arena]
stans ad crepidinem Circi, s. pro-
xime podium, ubi erant primi spe-
ctatores et maxime honorati prin-
cipes civitatis. -- toties] « neque
idem frustra. » Optimis enim qui-
busque gladiatoribus propter hanc
ipsam praestantiam difficilis ru-
dem dare popellus solebat, donec
precibus fatigatus tandem vincere-
tur. Perquam probabile est, quod
tradit Acon et Comm. Cruquii;
« Quis gladiatores petitori rudem ex
media arena consueverunt se ad
crepidinem Circi ita conferre proxi-
mos, ut possent populum tristi voltu
velocius exorare. Stabat autem po-
pulus ad podium, unde fere specta-
bat, ibique consuetudinis erat stan-
tem gladiatorem petere missionem. » Cf. Epp. 4, 48, 66.

7-9, Est mihi cet.] Optimi inter-
pretes sunt Persius 5, 96: *Stat*
contra ratio et secretam gannit in
aurem, leviter imitatione inverteus
Horatianum *personet*; Plutarchus
πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον Cap.
3, 2: *τοῦ πεπαιδευμένου καὶ*
σωφρονούντος ἄρχοντος ἐντός
ἐστὶν ὁ τοῦτο φθεγγόμενος ἀεὶ
καὶ παρακελευόμενος (ἐμψυχος

ὢν ἐν αὐτῷ λόγος). Nos: *die*
innere Stimme des Rechts,
Kantiano sermone, *der katego-*
rische Imperativ. -- *personet*]
active, ut Cicero ad Fam. 6, 48,
4; iam tamen *personare aures eius*
huiusmodi vocibus non est inutile.
Virg. Aen. 6, 447: *Cerberus haec*
ingens latrati regna trifuca Perso-
nat. -- *purgatam -- aurem*] Erat
velut proverbium de purgatis (etiam
aceto Pers. 5, 86.) auribus. Plaut.
Mil. gl. 3, 4, 479: *Tibi perpurga-*
tis operam dabimus auribus. -- *Sol-*
vo] « Si sapiis (*sanus*, ut Sat. 4, 5,
44.), deiunge in perpetuum a cur-
ru equum senescentem vacatio-
nemque ei da ab omni opere ac
liberum (*ζῆλον*) sine pasci, ubi
volt. » Antiqua est comparatio.
Ennius apud Cic. Cat. mai. 5, 14:
Sicut fortis equus, spatio qui saepe
supremo Vicit Olympia, nunc senio
confectu quiescit. Crates apud Ze-
nobiū 4, 44: *Ἰαπφ γηράσκοντι*
τὰ μέγιστα κύκλ' ἐπιβαλλε. Ovid.
Trist. 4, 8, 49: *Ne cadat et multas*
palmas inhonestet adeptus, Longui-
duis in pratis gramina carpit equus.
-- *ne Peccet*] « ne continuo in saxa
impingat aut humi prolabatur, ita
ut eundem illum, cuius vigorem
ac velocitatem olim omnes admi-
rabantur, postremo derideant. »
Alii exponunt: « vincatur, eo quo
velit non perveniat. » -- *ilia ducat*]
« aegre spiritum ducat, frequenter
anhelet. » Virg. Ge. 3, 506: *inque*
longo Ilia singultu tendunt. Plin.

Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono, 10
 Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in hoc sum;
 Condo et compono, quae mox depromere possim.
 Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
 Nullius addictus iurare in verba magistri,

H. N. 26, 45: *Verbascum* -- *iunentis* -- *ilia trahentibus auxiliatur potu.*

10-12. *versus*] Festive, dum deponit versus, versus cum amico communicat; ac re vera carmina lyrica, etsi non multa, etiam post Epistolas scriptas composuit; adeo est mera ironia. Epp. 2, 4, 144: *Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus, Invenior Parthis mendacior.* — *ludicra*] amores, iocos, convivia cet. Epp. 2, 2, 55: *Singula de nobis omni praedantur cunctos: Eripere iocos, venerem, convivia, ludum; Tendunt extorquere poemata.* — *pono*] «depono, abis que in posterum abstinere.» — *decens*] «honestum.» Cic. de Offic. 1, 27, 94: *Et quod decet, honestum est, et quod honestum est, decet.* — *curo et rogo*] «et ipse meditando assequi conor et ex aliis, etiam ex philosophorum libris, quaero.» — *omnis*] Vid. Sat. 1, 9, 2: *totus in illis.* — *Condo et compono*] «Quae collegi, quasi in horreo vel cella penaria repono et ordino, ut iis, ubi tempus requisierit, facile utar meamque in rem ea transferam.» *Componere* igitur est «in ordinem confusa digerere.» Similiter Tibull. 1, 1, 77: *composito securus acervo.* Virg. Aen. 8, 347: *componere opes.* — *depromere*] veluti peritus ac sedulus promus condus.

13-15. *Ac ne forte roges*] Hoc quidem iamdudum noverat Maecenas; ergo potius ceterorum le-

ctorum causa hoc dicit: «Noli autem opinari me, ut plerisque nunc mos est, certam aliquam disciplinam sequi, me esse aut merum Epicureum aut Stoicum aut Academicum.» — *duce*] «auctore, conditore sectae alienius.» Quintil. 5, 13, 59: *inter duos diversarum sectarum velut duces.* — *lare*] Voc. familia et domus consuetudo Latina pro philosophorum sectis usurpabat. (Cic. de Divin. 2, 4, 3: *Peripateticorum familia.* Acad. 1, 4, 13: *Quid? ergo Antiocho id magis licuerit, remigrare in domum veterem e nova, quam nobis in novam e vetere?* Od. 4, 29, 44: *Socraticam domum.*) Omnis autem domus Larem habet, qui familiam tuetur; sic Epicureus in tutela est doctrinae magistri sui. — *Nullius cet.*] Ante haec vv. supple cogitatione: «Scito»; «sic habeto, me *ἐκλεκτὸν* philosophum esse.» Conf. ad Sat. 2, 4, 80. Redit autem ad imaginem a re gladiatoria petitam. — *addictus*] proprie, qui ob aes alienum, cum solvendo non sit, ex praetoris edicto traditur creditori, qui in corpus eius ius habeat et tamquam servo utatur, donec solvat. Quintil. 5, 10, 60: *Aliud est servum esse: aliud servire, qualis esse in addictis quaestio solet.* Transfertur ad gladiatores auctoratos et ad eos, qui necessitate quadam constricti sunt. Est igitur *addictus iurare*: «obnoxius et velut vi coa-

Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes. 15
 Nunc agilis fio et mersor civilibus undis,
 Virtutis verae custos rigidusque satelles;

46. *versor* unus Hochederi (m), tum Edd. vett. (ut Veneta 1484.), Aldus, O. (*mersor* exhibent Codd. bdSEP, Franeq., Polticeriani, atque omnino omnes, quorum aliqua est auctoritas.)

ctus certam quandam doctrinam amplecti ac ne transversum quidem unguem ab ea discedere;» «longe igitur differo ab iis, qui, ut ait Cic. Tusc. 2, 2, 5., *certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt eaque necessitate constricti, ut etiam, quae non probare soleant, ea cogantur constantiae causa defendere.*» — *iurare in verba magistri*] Epod. 15, 4: *In verba iurabas mea.* — *Magister Samniti* pro lanista familiae gladiatoriae est iam apud Cic. de Or. 3, 23, 86. In eius verba autem iurabant, qui se auctorebant. Locos attulimus ad Sat. 2, 7, 58. — *tempestas*] Tralatio ducta est a navigantibus, qui modo huc, modo illuc appellant, quo ventus fert. Hoc igitur dicit: «Hospitis instar, qui certam sedem non habet, sed deverticula semper mutat, nunc hac doctrina utor, nunc illa, prout in hoc illove suo capite maiore probabilitate me allicit et conducere mihi videtur.»

46, 47. *Nunc cet.*] «Modo Stoicorum lectione ita delector, ut ipse quasi Stoicus sim, quorum id proprium est, ut agiles sint et rem publicam capessant, rigidam virtutem prae se ferentes; modo» *cet.* — *agilis*] Non est «facilis, mobilis, versatilis;» sed: «agendi cupidus, actuosus, *πρακτικός*,» ut Epp. 4, 48, 90. iungit *agilem navumque*. Seneca de Tranq. an. 2: *Natura*

humanus animus agilis est et pronus ad motus. *Πρακτικός* autem esse et *πολιτεύεσθαι* suos discipulos volebant Stoici (et Peripatetici), cum Epicurei a re publica capessenda abstinere, hoc praeceptum dantes: *Ἀλλὰ βιώσας.* — *mersor civilibus undis*] Res civiles, imprimis contiones et comitia, propter instabilitatem aerae popularis ac multiplices turbas crebro cum fluctibus tempestatibusque comparantur. Cic. p. Plancio 43: *illae undae comitorum, ut mare profundum et immensum, sic effervescent quodam quasi aestu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant.* de Rep. 1, 4; *qui non dubitaverim me gravissimis tempestatibus ac paene fulminibus ipsis obviu ferre.* Epp. 2, 2, 84: *rerum Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis.* Verbum *mersor* habet vim formae mediae, *σισδύομαι, ἐμβαλὼν ἐμβάλλω*, (ich versenke, vertiefe mich,) ut Menander Meinek. Frgm. Com. IV. p. 88: *Εἰς πύλας αὐτὸν ἐμβαλεῖς γὰρ πραγμάτων.* Catull. 68, 43: *Accipe, quis merser fortunae fluctibus ipse.* — *Virtutis verae*] ut nunc dicant, *idealis*, qualem Stoici informarent, quae propter se coleretur. — *custos-satelles*] Imagines sunt desumptae a virtute tamquam regina, ut quasi dea Epp. 2, 2, 230: *Virtutis aedificat.* Est igitur *φύλαξ καὶ δορυφόρος.* — *rigidus*] Liv. 39, 40: *M. Porcius Cato -- rigidae innocentiae.*

Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor
 Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
 Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque 20
 Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
 Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
 Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem

49. *submittere* Codd. aliq. et Veneta 1484., *subicere* alii e gloss. —
 21. *Lenta* Bentleius e Cod. Barthii et sic unus laeckii.

Seneca ad Helv. 42: *Stoicorum rigida ac virilis sapientia.*

48. 49. *Aristippi*] Cic. Acad. 2, 42, 434: *Alii voluptatem finem* (bonorum) *esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat, unde Cyrenaici.* Cic. Tusc. 2, 6, 45: *Socraticus Aristippus non dubitavit summum malum dolorem dicere.* Cf. *Sat.* 2, 3, 400 sqq. *Epp.* 4, 47, 43 sqq. 23 sq. — *furtim*] Non tam «clam alios,» quam: «ita ut me illo relabi, quo indoles mea inclinat, vix ipse animadvertam;» *unvermerkt.* — *Et mihi cet.*] «Et mihi (meae voluntati et constantiae) res externas subiungere, *ἐποχὴν ὑποβάλλω* (gloss. est *submittere*) conor, non me rebus subiungo; in eo igitur elaboro, ut aequo animo omnes fortunae vicissitudines sustineam hisque superior sim, dum laeto, sed moderato vitae usu contentum nullae sollicitudines angunt, nullae cupiditates transversum agunt vexantque.»

20-26. *nox longa* -- *diesque Longa videtur*] Eiusdem vocabuli repetitio impatiendam et amatoris, cui puella promissam noctem non praestat, et operarii longe melius exprimit, quam putida illa variatio *longa* --

Lenta. A. P. 292: *carmen reprehendite, quod non Multa dies et nulla litura coarctuit.* — *opus debentibus*] praesertim ancillis, quibus pensum diurnum assignatum est, item mercenariis in opere rustico. — *custodia matrum*] Probe haec custodia distinguenda a tutela, quae a matribus aliena erat. Seneca ad Marc. 24: *Pupillus relictus* (filius tuus) *sub tutorum cura usque ad decimum quartum annum fuit, sub matris custodia semper; cum haberet suos penales, relinquere tuos noluit.* Itaque etiam cum ad suam tutelam pervenissent (Cic. de Or. 4, 39, 480.) sive suae tutelae facti essent (Sen. Epist. 33.), remanebant sub matrum custodia, saepe, ut opinor, donec ab iis *se-migrarent.* (Cic. pro Caelio 7, 48.) Praeterea cum raro fieret, ut tutores ipsi pupillorum educationi ac disciplinae domesticae invigilarent, quemadmodum fecerunt Cato et Cicero, Luculli pueri tutores (de Finn. 3, 2.), ea cura praecipue ad matres pertinebat. Est igitur: «Omnis annus (non solum, ut alii volunt, pupillatus ultimus) adolescentibus lascivis solet videri longus, donec severae matris custodiae (*Aufsicht*) tandem se subtrahant.» —

Consiliumque morantur agendi naviter id, quod
 Aequae pauperibus prodest, locupletibus aequae, 25
 Aequae neglectum pueris senibusque nocebit:
 Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis.
 Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
 Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
 Nec, quia desperes invicti membra Glyconis, 30

28. *oculos* Pottierii duo, LO et Bentleius, *oculum* alii Pottierii, *oculis* unus Feae. — 30. «*Alii Milonis legunt.*» COMM. CRUQ.

fluunt) h. l. de lento motu, ut Iuven. 7, 32: *defluit aetas*. — *id, quod cet.*] «verae sapientiae studium, quod omni ordini atque aetati aequae prodest cet.» Propter vim sententiae, quae nullam admittit exceptionem, ter *aeque* repetitur. Conf. Tacit. Agric. c. 45: *aeque discordiam praepositorum, aequae concordiam subiectis exitiosam*.

27. *Restat cet.*] «Cum etiam nunc impediri, quominus adspirem ad perfectam sapientiam, saltem me ipsum (id quod omnium gravissimum est) regam his, quae ex meis qualibuscunque sapientiae studiis deducere atque colligere potui initiis (*elementis*), alios sibi ipsos, ut volunt, moderari facile patior; *aliena enim negotia non curo*, ut facit Damasippus.» — *soler*] «tranquillum,» non tam in rebus adversis, quarum per totam Epistolam nullam mentionem iniicit, quam: «ubi minores quam vellem progressus facio in virtute ac sapientia.» — *elementis*] Elementa extenuans dicit quasi doctrinas simplicissimas ac minime abstrusas, ut quivis earum veritatem intelligat iisque uti queat.

28-34. *oculo - contendere*] Signifi-

cat aciem oculorum extendere, dirigere usque ad certum finem, *αροπών*, ultra quem cerni iam nihil potest; collineare. Cic. pro Ligar. 3, 6: *Quantum potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat*. Sic Celsus 1, 4. *voce contendere* pro *voce intendere* inter corporis exercitia memorat. — *Lynceus*] Sat. 1, 2, 90. — *Non tamen cet.*] «Non tamen adeo desperandum de visu est, ut si aliquando lippitudine (*Augenentzündung*) labores, collyria adhibere curarique nolis.» (Sat. 1, 5, 30 sq.) Sine imagine: «Si experimento facto ad summum profectus gradum pervenire nequis, noli ideo desperare ac te prorsus negligere.» Cic. Orator 1, 4: *Prima enim sequentem honestum est in secundis tertiusque consistere*. Eadem sententia altera statim imagine illustratur apud Stoicos usitata. Arrian. Epict. 1, 2, 36: *Οὐδὲ γὰρ Μίλων ἔσθαι, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τοῦ σώματος· οὐδὲ Κροῖσος, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τῆς κτήσεως· οὐδ' ἀπλῶς ἄλλον τινός τῆς ἐπιμελείας διὰ τὴν ἀπόγνωσιν τῶν ἀκρῶν ἀριστεύεσθαι.* — *Glyconis*] athletae robustissimi, poetae aequalis. Anthol. Pal. 1, p.

Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.

Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.

Fervet avaritia miseroque cupidine pectus:

Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem

Possis et magnam morbi deponere partem.

35

32. quodam h^{de} et corr. S cum Pollerii omnibus praeter duos, item t, quoddam F e Codd.

316: Γλέκων, τὸ Περιγυρνὸν
"Αἰδί κλέος, Ὁ παμμάχων κερα-
νός, ὁ πλαιὺς πόδας, Ὁ καινός
"Αἶλας, αἱ τ' ἀνίκτοι χέρεις "Ερ-
φοντι· τὸν δὲ πρόσθεν οὐτ' ἐν
Ἰταλοῖς, οὐδ' Ἐλλάδι τὸ πρῶτον
(τροπωτὸν Baiterus.), οὐτ' ἐν Αἰδί
Ὁ πάντα νικῶν Αἰδῆς ἀνέτραπεν.
— Nodosa -- cheragra] «ex qua
oriuntur nodi in digitorum articu-
lis.» Conf. 2, 7, 45 sq. — *prohi-
bere*] eadem constructione, qua
Epp. 1, 8, 40: *me -- arcere* veterno.

32-35. *Est quadam prodire tenus*
«licet progredi usque ad certum
quendam terminum.» Vocabulo
quadamtenus aliquoties utitur Pli-
nius maior, eadem conformatione
feminina, qua sunt *quatenus, aliqua-
tenus, hactenus, eatenus, illatenus*.
Eadem timesi Ovid. Metam. 5, 642:
Hac Aethusa tenus. Altera lect. *quo-
dam - tenus* vereor, ut Latina sit. —
Fervet cel.] «Remedia praesto sunt
etiam adversus vehementissimas
animi perturbationes, dummodo iis
uti velis.» *Fervet* autem velut fe-
bri. Similiter Sat. 2, 3, 79: *Quis-
quis luxuria tristive superstitione
Aut alio mentis morbo calet*. — *misero-
que cupidine*] Od. 2, 46, 40: *miseros
tumultus Mentis*. V. *cupido* apud Ho-
ratium semper generis est masculi-
ni. — *Sunt verba* cel.] Remedia ex
philosophiae illa parte, quae ad mo-

res spectat, scite comparat cum
ἐπωδαῖς, incantamentis magicis,
quibus etiam medici interdum uti
solebant; *voices* (coll. Epp. 4, 2, 23.
A. P. 246.) magis ad symphonias re-
fero, quibus medici et magi car-
mina illa arcana comitabantur. Gell.
4, 43: *Creditum hoc a plerisque est
et memoriae mandatum: ischiaci cum
maxime doleant, tum, si modulis le-
nibus tibicen incinat, minui dolores*.
Sic Pythagoras (Seneca de Ira 3,
9.) *perturbationes animi lyra com-
ponebat*. Eurip. Hippot. 478: *Εἶσιν
δ' ἐπωδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι·
Φανήσεται τι τῆςδε φάσμακον νό-
σον*. Olympiodorus apud Cousin
Journal des Savans 1832. p. 674:
*Θετοὶ λόγοι παραδίδονται καὶ
ἐπωδαὶ μέγισται, δυνάμεναι κα-
τεννῆσαι ἡμῶν τὰ πάθη καὶ εἰ-
πεῖν αὐτάς· Μένετε ἀτρέμας ἐν
δευνίοις*. — *dolorem*] «molestis-
simas has animi perturbationes.»
— *morbi*] Cic. Tusc. 3, 4, 7:
*misereri, invidere, gestire, laetari,
haec omnia morbos Graeci appel-
lant, motus animi, rationi non ob-
temperantes; nos autem hos eosdem
motus concitati animi recte, ut opi-
nor, perturbationes dicerimus; mor-
bos autem non satis usitate*. Cl. Sat.
2, 3, 27 sq.

36. 37. *Laudis amore tumes*] De
huiusmodi enuntiationibus hypo-

Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
 Ter pure lecto poterunt recreare libello.
 Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
 Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
 Si modo culturae patientem commodet aurem. 40
 Virtus est vitium fugere et sapientia prima

lietiois, post quas olim interrogandi signum ponebant, cf. Sat. 1, 4, 43. Timocles apud Athen. 6, 2, 15: *Χαλός τις ἐστί, τὸν Φιλοκτήτην ὄρα*. De verbo autem *tumere* cf. Sat. 2, 3, 213. — *certa piacula* cet.] «praesentia ac probata remedia.» Quoniam antiquissimo tempore morbi ad iram deorum immortalium referebantur (Celsus Praef. 4.), haec ante omnia *καθάρματα*, sacrificiis expianda et placanda erat; hinc nove medicamenta ipsa *piacula* vocat. Iam vero haec medicamenta sunt sapientium scripta, quae attentissime et animo a perturbationibus quam maxime vacuo legere ac meditari debemus, eorumque consilia sequi. In huiusmodi ritibus numero ternario permagnam vim tribuebant. Theocr. Idyll. 2, 43: *Ἐς τρεῖς ἀποσπένδω καὶ τρεῖς τῶδε, πέτνια, φωνῶ*. Conf. Sat. 2, 1, 7. Tibull. 1, 2, 56: *Ter cane, ter dictis desque carminibus*. Eisdem ritus praecedebant lustrationes, ablutiones, secubitus. *Puro* igitur (*ἀγρῶς καὶ καθαρῶς*, *gerewigt* Voss.) librum legit ex hac imagine, «qui se lustravit, eadem castimonia ad legendum accedens, ac si rem divinam esset facturus»; proprio vero is, «qui puro et casto est animo.» Dilogia item inest in v. *libello*, quod

v. significat et scriptum philosophum et carmen magicum ex aliquo libello Orphico vel simili ad *τελετὰς* spectante petatum. Iunge autem *ter lecto*, non *ter pure* nec *ter pure et ter lecto*.

38-42. *amator*] Donatus ad Terent. Andr. 4, 3, 3: *Amicus animi est, amator vero corporis*, Cic. Tusc. 4, 12, 27: *Aliud est amatorem esse, aliud amantem*. Hoc vitium *maliciositatem* vocat Cic. Tusc. 4, 11, 26. — *mitescere*] Verba *mitis* et *immitis* saepissime de animo humano usurpantur. Conf. Accium Roth. P. Se. p. 249: *Nullum est ingenium tantum neque cor tam ferum, Quod non labascet lingua, mitescat malo*. Liv. 33, 45: *ut feras quasdam nulla mitescere arte, sic immitem et implacabilem eius viri animum esse*. — *culturae*] Cic. Tusc. 2, 5, 43: *Cultura animi philosophia est*. Brunck. P. Gnom. p. 320: *Ἀπαντας ἡ παιδείων ἡμετέρας ποιεῖ*. — *patientem commodet aurem*] «libenter et gratis praebeat.» Sat. 1, 1, 21: *neque se fore posthac Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem*. — *prima*] iunge etiam cum v. *virtus*. Quintil. 8, 3, 44: *Prima virtus est vitio carere*. Abruptior quae videtur *γνώμη*, ita connectitur cum praecedentibus: «Ac reapse virtutis ac sapientiae primordium

Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
 Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
 Quanto devites animi capitisque labore.
 Impiger extremos curris mercator ad Indos, 45
 Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
 Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,

illud est, ut vera docentibus aures praebentes vitia fugiamus praedicatasque opiniones depouamus.» — *Stultitia* sensu morali «pravis animi affectibus,» quo solent usurpare Stoici et aliquoties ipse Horatius, ut Sat. 1, 2, 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* — *caruisse* ἀποστῆναι. Cf. Od. 1, 4, 4.

42-44. *Vides cet.*] Haec (*Vides* — *palmae*? v. 31.) eo vinculo cum praecedentibus iunguntur, quod exhibent exemplum huius ipsius *stultitiae* humanae et in pecunia laboriosissime quaerenda et in petendis honoribus; *stultitiae* ea dumtaxat ratione devitandae, ut sapientiae documenta libenter amplexi accurate eadem sequamur. Sententia est: «Tute sentias necesse est, quanto cet.» — *turpemque repulsam*] Ubique usurpat verba veteris rei publicae, usu loquendi sane innocenti ad Augusti voluntatem sese componens. Cic. de Offic. 1, 21, 74: *Videntur* (qui sine idonea causa a re publica recesserunt) *labores et molestias, tum offensionum et repulsarum quasi quandam ignominiam timere et insaniam.* — *animi capitisque labore*] «summa cum molestia et animi et corporis;» sic enim exponendum v. *capitis*, et apposite ad nostrum sermonem Voss: *Denke*

wie ängstlich du solche mit Herzwieh meidest und Kopfsch.

43-47. *Impiger cet.*] «Eodem labore iisdemque periculis per totam vitam defungeris, quibus mercatores nostri sese exponere solent.» Od. 3, 24, 36: *neque ferridis Pars inclusa caloribus Mundi nec Aethrae finitimum latus Durataeque solo nive Mercatorem abigunt.* — *extremos* — *ad Indos*] hyperbolice, «usque ad terras remotissimas;» nam cum in poeta versemur, hoc non ad unum rosecandum est, ut fecerunt, qui de Ceylone insula cogitabant. Sen. de brev. vit. 2: *Alium mercandi praeceptis cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit.* — *Per mare* —, *per saxa, per ignes*] «per gravissima quaeque pericula.» Proverbiū habet speciem, ut Od. 4, 44, 24. Sat. 1, 4, 39. 2, 3, 86 sq. Seneca Hippol. 700: *Te vel per ignes, per mare insanum sequar Rupesque et amnes, unda quos torrens rapit.* — *Ne cures cet.*] Vere Lambinus interpretatus est, *ut non, vel si mavis: Quominus cures* — *non vis?* «Quin id facis, quod longe facilius est talibus laboribus, ut verae sapientiae praeceptis aures praebes! Quod ubi feceris, opus non habebis curare bona inaniam.» — *miraris*] «magnū facis,» ut Epp. 1, 6, 4: *Nil admirari.* — *Di-*

Discere et audire et meliori credere non vis?

Quis circum pagos et circum compita pugna-

Magna coronari contemnat Olympia, cui spes, 50

Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

O cives, cives, quaerenda pecunia primum est;

scere et audire cet.] Epp. 4, 8, 8: *Nil audire velim, nil discere quod levelet aegrum.* — *meliori credere*] «sapientiori fidem tribuere.» Epp. 4, 2, 68: *te melioribus offer.* Plat. Apol. Socr. 47: ἀπειθεῖν τῷ βελτίονι.

49-51. *Quis* cet.] Aliud proponit stultitiae humanae, facile tamen devitandae, exemplum, hae imagine expressum: «Quis non malit sine ullo certamine Olympionices esse, quam in ludis paganilibus et compitaliciis multo cum sudore, exiguo lucro, nullo honore depugnare?» Id est sine iniagine: «Sine dubio sanus quisque philosophiae ope mavolt tranquille pervenire ad finem honorum, quam volgi instar maximo cum labore frustra semper sectari bona externa, fluxa atque inania.» — *circum pagos*] Loquitur de festis paganilibus et de Compitalibus, ubi pugiles calervarii oppidani, inter angustias vicorum pugnautes (Sueton. Oct. 45.), vel circumforanci lanistae (Id. Vitell. 42.) otiosum popellum suis artibus exigui quaestus causa delectabant. — *pugnae*] «ipse talium certaminum studiosus.» — *Magna*] Lucian. Herod. 4: ἐνίσταται οὐδ' Ὀλύμπια τὰ μεγάλα, quo nomine distinguebantur Olympia ad Pisam celebrata ab aliis aliarum urbium Olym-

piis, veluti Dii in Pieria. — *coronari Olympia*] Graeco modo, στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια. Cic. Cat. mai. 3, 44: *vicit Olympia.* — *dulcis*] Ipsa versus caesura nos hoc voc, iungere iubet cum v. palmae, non cum vv. spes et condicio. «Cui veluti certo quodam pacto destinata sit victoria, cum nemo cum robustissimo athleta decertare audeat;» quae quidem erat victoria *sine pulvere*, sine pulveris aspersione, ἀκονίτι καὶ ἀμαχῇτι νικᾷν. Olympia autem victoria equiparabatur Romanorum triumpho. — *palmae*] Vitruv. 9. Praef.: *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Graecorum maiores ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes, sed etiam, cum revertantur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in moenia et in patrias invehantur o reque publica perpetua vita constitutis vectigalibus fruuntur.*

52-55. *Vilius* cet.] «Et Olympia sine certamine vincere longe praestat victoriae in Compitalibus partae, ita animus aequus facilius ad summum bonum pervenit, quam aeger ac perturbatus; ut vilius cet., ita virtus longe praestat etiam iis bonis externis, quae

Virtus post nummos. Haec Ianus summus ab imo
 Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque 55
 Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.
 Est animus tibi, sunt mores et lingua fidesque,

56. Habent hunc versum bSp et omnes Pottierii: Gayeto, Cunninghamio, Sanadono auctoribus eum expunxit M. — 57. 58. Inverso ordine dE, Veneta 1481., Lf. Nostrorum Codd. bS ordinem

prima mortales ducunt.» — *Ianus summus ab imo*] quod loci inter duos Ianus est, ubi negotiis suis vacabant feneratores. Cfr. Sat. 2, 3, 48. Hic lepida prosopopoeia ipse Ianus medius magistri partes suscipit. — *Prodocet*] Nunc est ἀπαξ λεγόμενον: «alta voce et palam docet (sine retractatione aut pudore).» Verbum προδιδάσκειν (Sophocl. Aiac. 463. Trach. 684. Philocl. 1045.) callide ad Latinitatem videtur deflectisse poeta. — *recinunt*] Epp. 4, 48, 43: *Ut puerum saevo credas dictata magistro Reddere*; ubi v. proprio usus est. Cfr. Cic. de N. D. 4, 26, 72.; sed idem de Finn. 4, 4, 40: *dictata decantare*.

56. *Laevo* cet.] Idem versus legitur Sat. 4, 6, 74., ubi vide. Nisi omnia me fallunt, versus illius bene tornati fortuito ei venit in mentem, quo aliquando centurionum Venusinorum filios, aequales suos, in Flavii ludum cum irent, nullis capsariis iis loculos (librorum chartaeque stilique repositoria) portantibus, sed ipsos haec puerilis disciplinae instrumenta gestantes, festive descripserat. Iam cum haec imago senum ac iuvenum ad Ianum medium velut in schola falsae sapientiae dictata magistro reddentium ei ante oculos versaretur, statim vidit nova haec et callida iunctura imaginem

illam ita absolvi, nihil ut festivius magisve ridiculum excogitari posset. Ceterum h. J. C. F. Hermannus in loculis non calculos conditos esse, sed pecuniam ipsam recte statuit. Sic autem inter se aptae sunt sententiae: «Argentarii, dum fenus suum exercent, veluti docent omnes reliquos cives nummos aut virtutem quaerendos esse; talem doctrinam cupide arripientes et iuvenes et senes haec tamquam discipuli magistro dictata reddunt, ac profecto nihil nequam diversi videntur a puerulis in ludum litterariorum paedagogo deductis, quos olimpo descripsi: *Laevo* cet.» (Similiter ipse suos versus repetiit Horatius Sat. 1, 2, 43. et A. P. 421. Sat. 4, 2, 27. et 4, 4, 92. Ibid. 2, 3, 163. et Epp. 4, 6, 28. [Epp. 4, 44, 34. et Epp. 4, 48, 94.] Od. 4, 49, 4. et 4, 4, 5. Od. 3, 25, 20. et 4, 8, 33.)

57. 58. *Est animus* — *Sed quaerentis*] Hunc versuum ordinem lectionesque *et lingua*, *Sed* -- *desunt* ideo praetuli, quod cum toto huius Epistolae caractere rhetorico melius concinere videbantur. Rursus enim habes sententiam abruptam *Est* -- *fidesque* cum parenthesis *Sed* -- *desunt*, et brevissimam apodosin *Plebs eris*; unde, quae horum sit iunctura et cum praecedentibus

Sed quadringentis sex septem milia desunt:

Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,

Si recte facies. Hic murus aëneus esto: 60

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

praetulit iam Cruquius. — *et lingua* bdsEp et omnes Pottierii: *est lingua* e Codd. (inter quos alter Collegii Trinitatis) Bentleius, OM.
— 58. Sed] Si dp, tres Pottierii, L.CIF.

libus et cum sequentibus, aliquantisper meditari debet lector. — *animus*] ingenium praestans atque erectum, laudabilem et magnanimum inceptorum capax. — *lingua*] «facundia.» — *fidesque*] Est, ut recte iam significavit Lambinus, *Credit*, «bona fama et propter honestatem et propter aliquantum pecuniae, quamvis ad equestrem dignitatem non sufficiat.» Cf. Pompeii Epist. in Salustii Fr. Ed. meae p. 474: *Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumpsi.* Horat. Epp. 1, 6, 36: *Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos Et genus et formam regina Pecunia donat. — quadringentis*] Quadringenta milia H. S. (80000 Fr. Gall.) census erat equester. Conf. A. P. 383. Qui aliquanto plus etiam possidebant et quorum iam avus ingenuus fuerat, equites illustres, splendidi, insignes vocabantur, quibus tenues opponebantur. — *sex septem*] Est proverbialis formula. Terent. Eun. 2, 3, 39: *Illum liquet mihi deierare, his mensibus Sex septem* prorsum non vidisse proximis. Cic. ad Att. 10, 8, 6: *sex septem diebus.*

59–64. *Plebs eris*] «Contemneris, inter plebem reputaberis et in XIV. ordinibus non sedebis.» — *pueri ludentes* cet.] Sic explicandum videtur: «Pueri ubi inter se

ludunt, qui plurimum vel omnium iudicio inter omnes dexterrimus est, rex declarabitur.» Dio Chrysostomus de regno or. 4, p. 157. R.: *Οὐδὲ γὰρ τῶν παιδῶν ὁ πικρῆσας, ὅταν παίζωσιν, ὃν αὐτοὶ φασὶ βασιλεία, τοῦ ὄντι βασιλεὺς ἐστίν.* — *Si recte facies*] Addunt Schol. et Isidorus Orig. 9, 3, 4: *si non facies, non eris.* Pueri sic intelligunt: «Si facies optime inter omnes, quae ludi lex poscit.» Hac autem voce velut percussus *παθητικῶς* exclamant poeta: «Nonne haec verba reconditiora etiam habent sensum, ubi eadem ad totam hominum vitam applicaris? Ac profecto hoc idem recte facere (*κατορθοῦν* Stoicorum) nullusque flagitii sibi conscius esse, est illud velut inexpugnabile propugnaculum, quod nos prorsus securos et propterea beatos reddit.» — *Ad muri aënei* (Od. 3, 3, 65.) imaginem cfr. Pind. Fragn. 153. Diss.: *Σχηματὶ τὸ πρῶτον οὐ πῦρ, οὐ αἰδάρων Τείχος.* Aeschin. in Ctesiph. §. 84: *χαλκοῖς καὶ ἀδαμαντίνους τεύχεσιν.* Lucian. de cal. non tem. cr. 20: *ἀδαμαντίνων τεύχος τῆς ψυχῆς προβεβλημένος.* Seneca Epist. 82: *Philosophia circumdanda est, inexpugnabilis murus, quem fortuna nullis machinis laceratum non transit.*

Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est
 Nenia, quae regnum recte facientibus offert,
 Et maribus Curiis et decantata Camillis?
 Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,
 Si possis, recte, si non, quocunque modo rem,
 Ut propius spectes lacrimosa poemata Puppi,
 An qui Fortunae te responsare superbae

65

67. Puppi c, I. Ct.

62-67. *Roscia* -- *lex*] Vid. ad Epod. 4, 16. — *melior*] «rationi magis consentanea.» — *Nenia*] pr. «carmen funebre praefictum» deinde «omnis cantilena popularis» (Od. 3, 28, 16. Phaedrus 3. Prol. 10. fabulas suas vocat *viles nenas*), etiam «nutricum» (Arnob. 7, p. 237. Lugd.: *lenes nenas*, unde Itolorum *ninnare*); h. l. puerorum illud *Rex eris* cet. «Eadem profecto,» pergit, «erat sententia M. Curi Dentati, qui Sabinos et Pyrrhum devicit, M. Furii Camilli, Gallorum victoris, alterius Romuli, aliorumque antiquorum his similitum; hac vitae norma utebantur, ut virtus honori esset, non divitiae.» Cf. Od. 4, 42, 44 sqq. — *decantata*] Permanet in neniae imagine: «hoc semper et in animo et in ore habebant.» Cic. de Orat. 2, 32, 140: *ita modicae et paucae sunt (causae), ut eas omnes diligentes et memores et sobrii oratores percurtas et prope dicam decantatas habere debeant.* — *rem - rem - rem*] Multa cum vi ter idem vocabulum, quod notionem principalem exprimit, repellit poeta. Vis autem eo augeatur, quod his in fine versus positum est. — *ut propius spectes* cet.] «quo tantum habeas, ut in XIV.

ordinibus inter equites, vel etiam in orchestra inter senatores, fabulas spectes.» — *quocunque modo*] Seneca Epist. 145: *Non quare et unde; quid habeas, tantum rogant.* — *lacrimosa poemata Puppi*] Perquam sulse ὡς ἐν παρόδῳ ridet Puppi fustiles tragoedias, quibus ille se spectatorum affectus movisse vel opinabatur tantummodo, vel reapse imperitum popellum sibi afflere coegerat. Quis fuerit, quando vixerit, ignoramus; nisi quod videtur Horatii aequalis fuisse, nulla tamen cum eo iunctus familiaritate. Scholiastae quidem narrant, eum sibi hunc composuisse titulum: *Flebunt amici et bene noli mortem meam: Nam populus in me vivo lacrimatus* (al. *lacrimavit*) *satis*: quod tamen potius videtur iocosum in eum a nescio quo conscriptum epigramma. Ceterum ne de scriptura quidem satis constat; Feae enim diversae videntur gentes fuisse Pupia (A. Puppius Rufus Eckhel D. N. 5. p. 290.) et Puppia (Cenot. Pis. L. Caesaris Noris. Tab. 1.), id quod alii negant. — *lacrimosa*] ὀφθαλμοδῶν, lacrimas excitantia, ut Sat. 1, 5, 80: *lacrimoso* -- *fumo*.

68, 69. *Fortunae* -- *responsare*] Vid. Sat. 2, 7, 83: *Responsare cupidinibus.*

Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
 Quodsi me populus Romanus forte roget, cur 70
 Non, ut porticibus, sic iudiciis fruar isdem,
 Nec sequar aut fugiam, quae diligit ipse vel odit,
 Olim quod volpes aegrote cauta leonī
 Respondit, referam: Quia me vestigia terrent,
 Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum. 75
 Belua multorum es caput. Nam quid sequar aut quem?

Cf. Epicuri illud apud Diog. L. 40, 420: (τὸν σοφὸν) τέχνη ἀντιτάξασθαι. Seneca Epist. 16, 5: Haec (philosophia) adhortabitur, ut deo libenter pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus. — superbae] Sic Victoria apud Tibull. 2, 5, 48: diva superba. — erectum] Cic. pro Deiotaro 43, 36: Magno animo et erecto est nec unquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem. Seneca de Vita beata 4. beatam vitam definit liberum animum et erectum et interitum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum. — praesens] «nunquam te deserens, semper promptus ad te adiutandum.» — aptat] «aptum ad respondendum, idoneum ad hoc certamen reddit, vires tuas acuens atque augens.» Constructio respondere — aptat occurrat vel mitigatur interposito v. hortatur, quod ipsum in prosa oratione rarius cum infinitivo componitur. (Cic. pro Sest. 3, 7.)

70-75. Quodsi cet.] «Ultero fateor meum iudicium praesertim in his, quae ad opes honoresque spectant, longe distare ab eo, quod solet sequi stulta multitudo, meneque sententiae rationem sine mora reddere paratus sum. Nam si forte populus» (addita v. Romanus iro-

niae inservit) «me roget, cur inter ipsum verser quidem quotidie eademque cum ceteris civibus porticus perambulare soleam, sed cet.» — fruar] «et porticibus et iudiciis populi R. cum delectatione utar.» — sequar aut fugiam] Epp. 4, 8, 44: Quas nocuere sequar, fugiam quas profore credam. — Olim] solita in fabellis exemplisque particula. Cf. Sat. 2, 6, 79. Epp. 1, 40, 42. — referam] «Responsi loco narrabo notam illam fabellam Aesopiam (Babr. 403. Cor. 437.);» qua similem in modum usus erat iam Lucilius p. 70. Gerl.: Leonem aegrotum ac lassum ** deducta (dempta) tunc voce leo: Cur tu ipsa venire Non vis huc? ** Quid tibi vult, quare fl., ut intro versus et ad te Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus? Cf. Plat. Alcib. 1, p. 123 A.

76-80. Belua cet.] «Volgi pleraque iudicia (v. 74.) ac studia partim sunt tam diversa atque inconstantia, partim etiam tam sordida, cum lucrum quovis modo unice appetit, ut eundem ea sequi neque velim nec queam.» — multorum — caput] Saepē multitudo, tyranni, animi perturbationes comparantur cum monstris πολυκεφάλαις, Plato de Rep. 9. p. 588. C. de tyranno: Πλάτ-

Pars hominum gestit conducere publica, sunt qui
 Crustis et pomis viduas venentur avaras
 Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
 Multis occulto crescit res fenore. Verum
 Esto aliis alios rebus studiisque teneri:
 Idem eadem possunt horam durare probantes?

80

78. *Frustis* d, Pottierii omnes et Lt, *Fructis* C.

τε τοῖων μίαν μὲν ἰδεῖν θηρίων
 ποικίλων καὶ πολυκεφάλων, ἡμέ-
 ρων δὲ θηρίων ἔχοντος κεφαλᾶς
 κέκλω καὶ ἄγριον. «Proverbium:
 Quot capita, tot sensus.» Glossa.
 — *Pars hominum* cet.] «Varia enim
 sunt hominum vulgare studia,
 omnia tamen quaestulici causa sus-
 cepta; ad hoc in ipsis suis studiis
 nunquam sibi constant, novarum
 semper voluptatum avidi; quam
 quidem duplicem perversitatem ego
 vitare conor.» — *gestit conducere
 publica*] Primos producit publican-
 nos, summa cupiditate scripturam,
 portoria ceterosque publicos redi-
 tus *conducentes*. — *sunt qui* cet.]
 Satis amare cum publicanis, eque-
 stris ordinis viris, committit viles
 captatores (heredipetas), qui anus
 viduas senesque caelibes et or-
 bos donis parvi pretii, sed palato
 gratis, ut *crustis* (Sat. 1, 4, 25.,
 opere dulciario, *mustaceis* Iuven. 6,
 202.) et *pomis* (omnium arborum
 fructibus, qui pulpam habent, Sat.
 2, 5, 42.) alliciebant. — *Excipi-
 ant*] verbum venatorium. Od. 3,
 42, 42: *excipere aprum*, ἐκδέχε-
 σθαι, abfangen. — *quos in viva-
 ria mittant*] *Vivaria* sunt receptu-
 cula vel saepta, ubi servantur et
 saginantur omnis generis animalia
 viva, lepores, apri, glires, aves,

pisces, ostrea. Est igitur: «quorum
 hereditates aliquando devorent.» —
occulto — *fenore*] «dum viros bonos
 se esse simulant, illegitimum fenus
 clam exercent, partim maius quam
 uncium (12 Procent), partim ad-
 versus legem Plaetoriani credita
 pecunia adolescentibus XXV. annis
 minoribus.» (Cfr. Cic. pro Floreo
 21, 31, Sat. 1, 2, 44 sqq.)

81. 82. *Esto*] Cf. Epp. 1, 46, 86. Cic.
 Verr. Accus. 2, 61, 430: *Verum esto:
 alio loco de aratorum animo et iniuriis
 videro*. Verr. Accus. 3, 44, 28. Ut fere
esse, significat, satis de aliqua re
 cum iam dictum sit, ad aliam novam
 transeundum esse. «Verum, ut hanc
 ipsam studiorum minus honestorum
 varietatem multitudini condonem,
 hac perversitate prope magis indi-
 guor, quod in illis ipsis summam
 inconstantiam mentisque mutabili-
 tatem monstrant.» — *durare*] «su-
 stinere,» ex usu haud nimis raro.
 Propert. 1, 6, 44: *His ego non ho-
 ram possum durare querelis*.

83-87. *Baiis*] Campaniae oppido
 inter Misenum et Puteolos. Cf. Od.
 2, 18, 20. — *sinus*] maris, significa-
 tione propria, quasi dixisset: «nul-
 lus est sinus prior Baiano;» non,
 ut alii: «angulus, receptaculum.»
 — *dices*] «qui propter opulentiam
 repentinum consilium illic aedifi-

Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis,
 Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
 Festinantis heri; cui si vitiosa libido 85
 Fecerit auspicium: Cras ferramenta Teanum
 Tollebis, fabri. Lectus genialis in aula est:
 Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;
 Si non est, iurat bene solis esse maritis.

candi statim exsequi potest.» — *lacus*] Lucrinus prope Baias. Cf. Od. 2, 45, 3. — *et mare*] quod insanis substructionibus occupat. — *sentit amorem*] «mox experitur, quanta cupiditate flagret dives ille, multorum mancipiorum herus.» *Sentire* de re ingrata, ut Od. 3, 4, 33: *Contracta pisces aequora sentiunt*; h. l. propter moles, quibus coartatur. Cf. Od. 2, 45, 4 sqq. 2, 48, 20 sqq. — *Festinantis*] Cato Censorius apud Gell. 16, 14: *Qui unum quid mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat.* — *vitiosa*] Cic. Tusc. 4, 43, 29: *Vitiositas est habitus aut affectio in tota vita inconstans et a se ipsa dissentiens.* — *libido*] «quaelibet voluntas temere suscepta.» — *Fecerit auspicium*] «Dives iste caecam et morbi similem libidinem suam ita sequitur, ac si esset auspicium divinitus datum numinisve alicuius iussum.» (Virg. Aen. 9, 185: *an sua cuique deus sit dira cupido?*) Forcellinus: «Si eum iucitarit et velut avis auspicium laetum obtulerit,» quo noneatur, ut Teani potius villam aedificet. — *ferramenta Teanum*] «Praevidetur fore, ut Teanum Sidicinum, XXX. M. P. a Baiis remotum, fabros iubet instrumenta deferre ibique aliam villam exstrue-

re.» «Primum gaudet maritimis locis, continuo post mediterraneis.» COMM. CRUQ. — *Tollebis*] Arguta breviloquentia ipsis divitis verbis utitur.

87-90. *Lectus genialis*] «qui nuptiis sternitur in honorem Genii.» Cum eius locus in atrio sit adversus portam, *lectus adversus* dicitur a Propertio 5, 44, 85, *lectulus adversus* ab Asconio p. 43. ed. Bait. Arnobius L. 2. p. 91. Lugd.: *Cum in matrimonium convenitis, toga sternitis lectulos et maritorum Genios advocatis.* In eo etiam fetae dicis causa aliquantisper cubabant. Laberius in Compitalibus 2. p. 240. Bothe: *Nunc tu lentescis, nunc tu susque deque fers: Mater familias tua in lecto adverso sedet.* Genialis hic lectus cuique domum intranti signum erat coniugum par in ea habitare; nam muliere mortua vel post divortium cum ea factum tollebatur. — De enumeratione hypothetica sine particula si vide. supra ad v. 36. — *in aula*] «in atrio.» — *melius nil caelibe vita*] «Adeo solent inconstantes esse homines, ut qui uxorem habeat, praeferat caelibatam, caelebs matrimonium.» Cfr. Cic. ad Att. 14, 43, 5. de Quinto fratre: *A duenda uxore sic abhorret, ut libero lectulo negotio esse quidquam iucundius.* — *bene* —

Quo teneam voltus mutantem Protea nodo?

90

Quid pauper? Ride: mutat coenacula, lectos,

Balnea, tonsores, conducto navigio aequae

Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.

Si curatus inaequali tonsore capillos

94. *curlatus* Lct. — 95. *Occurri* Sed, Lctio: *Occurrit* b, *Occurro* e Codd. Bentleyus et FMJ.

esse] Vid. ad Od. 3, 46, 43. — *Protea*] Socrates in Orellii Opusc. sent. I. p. 46: Ὁ μὲν Πρωτεύς τῇ μορφῇ, ὃ δὲ ἀπαιδευτός τῇ ψυχῇ παρ' ἐκαστον ἀλλοιοῦται. Plat. Euthyphr. p. 45. D.: οὐκ ἀρετέος εἶ, ὥσπερ ὁ Πρωτεύς, πρὶν ἂν εἰπῇς. Conf. Sat. 2, 3, 74.

94-93. *Quid pauper?* [Quid, quod vel pauperes haud minus inconstantes sunt in toto vitae tenore, quam locupletes?] — *Ride*] Prava ista pauperiorum sedulitas in mutando semper victu cultuque non sine propria molestia elaborantium, cum ad vitam tolerandam longe alia iis agenda essent, ridicula, ut consentaneum est, videri debet divitibus etiam illis, qui pecuniae suae illudentes aequae inconstanter vivunt. Est igitur: «Et tu, Maecenas, et quicumque haec leget, habet, cur rideat» cet. — *coenacula*] Varro L. L. 5. p. 462. Speng.: *Ubi coenabant, coenaculum vocabant.* — Posteaquam in superiore parte coenilare coeperunt, superioris domus universa coenacula dicta. Talla autem coenacula meritoria (Sueton. Vitell. 7.) conducebant homines tenuiores. — *lectos*] et cubiculi et triclinii. — *Balnea*] In hoc quoque vifiositatem atque inconstantiam suam patefacit, quod sine idonea causa modo his, modo

illis utitur balneis publicis ac tonstrinis. — *conducto navigio*] «Navem interdum conducit, locupletes, qui proprias habent, in eo saltem aemulaturus, ut ipse quoque in locum aliquem amoenum, veluti Baias, vehatur, cum ea tamen incommodo, ut aequae atque illi nauseet, propria significatione, *ναυτιῶν, seekrank sein.*» In hunc corporis ingratum affectum exit tandem utrique sperata itineris voluptas, cuius uterque aequo mox afficitur fastidio. — Conf. etiam Plutarchi locum nostri similem, iam a Cruquio allatum, de Tranq. animi c. 3: ὥσπερ τοὶ δειλοὶ καὶ ναυτιῶντες ἐν τῷ πλεῖν, εἴτα ῥῆγον οἰόμενοι διάξεν, εὐν εἰς γαῦλον ἐξ ἀκάτου, καὶ πάλιν εὐν εἰς τριήρη μεταβῶσι, οὐδὲν περινοῦσι, τὴν χολὴν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς. — *priva*] «uni propria.» «Privos privasque antiqui dicebant pro singulis. Ob quam causam et privata dicuntur, quae uniuscuiusque sunt: hinc et privilegium.» Festus. Cf. Sat. 2, 5, 44. — *triremis*] pro qualibet nave maiore. Cic. Verr. Accus. 5, 47, 44: *navem cybaeam maximam, triremis iustar, pulcherrimam atque ornatissimam.* Haec autem Horatium ex parte saltem a se deprompsisse, frequentem balneorum, tonsorum mutationem

Occurri, rides; si forte subucula pexae 93
 Trita subest tunicae vel si toga dissidet impar,
 Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,
 Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
 Aestuat et vitae disconvenit ordine toto,
 Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis? 100

97. *meum* Codd aliquot.

cel., mihi perquam probabile est. Ioci enim hic semper comitantur veram et vitae aptam philosophiam; et quidni in talibus luserit in semet ipsum?

94-97. «Quid, quod tu quoque, dilecte Maecenas, ipse interdum iudicia facis minus recta? Velut cum me rides propter levem aliquam ac fortuitam in habitu cultuque negligentiam, nec vero longe maiora vitia, in quae subinde incido, reprehendis et castigas, id quod tamen tuum est officium, cum sis praesidium columenque meum (Od. 4, 1, 2. 2, 17, 4.) itaque cordi tibi esse debeat, ut illa deponam.» — *curatus*] *Curationem capitis* pro *comptu* dixit etiam Petron. 107. Val. Flacc. 8, 238. Lectio *curatus* est omnino ab interpolatore, qui illam significationem ignoraret. — *inaequali tonsore*] «qui propter imperitiam inaequaliter tondet dexterum et laevum capitis latus.» De constructione *curatus inaequali tonsore* cf. Od. 4, 6, 2., ubi explicavi: «cum inaequalis esset tonsor meus», et Epp. 4, 19, 13: *Exiguoque togae simulet textore Calonem*. — *Occurri*] *ἀγοριῶντες*, «quoties forte tali habitu neglecto coram te versor.» Ne vero offendamus in repetita syllaba *ri*, vetant similes soni. Od. 3, 4, 68: *Omne nefas animo moven-*

tes. Sat. 4, 3, 121: *ossa pares res*. Virg. Aen. 2, 27: *Dorica castra*. — *subucula* cet.] tunica interior linea vel byssina. Varro ap. Non. p. 542. Merc.: *Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam (virosum) et indusium (feminarum)*. «Haec interdum, quia minus eam curo, detrita est, tunica contra pexa, id est, recens et spissa, villis planis et politis texturam legentibus (*togam pexam* Mart. 2, 44, 1.), talisque discrepantia ridiculum sane praebet aspectum, et similiter ubi toga minus eleganter, quam nunc solent, qui ornatui student, amictus sum, ita ut male mihi sedeat, ex unaque parte magis defluat quam ex altera.» (Sat. 4, 3, 34.) — *Rides*] «ita videlicet, ut ego una tecum rideam.» Martial. 2, 58, 4: *Pexatus pulchre rides mea, Zoile, trita*.

99-103. *Aestuat*] Verbum *aestuari* a fluctibus maris ad animum transfert etiam Cic. Verr. Accus. 2, 30, 74: *Itaque aestuabat dubitatione; versabat se in utramque partem non solum mente, verum etiam corpore*. — *disconvenit*] verbum Horatianum, ut videtur, etiam Epp. 4, 44, 48. pro: «discordat, discrepat.» — *Diruit, aedificat* cet.] Salust. Catil. 20: *nova diruunt, alia aedificant*. Haec et sequentia mutat quadrata rotun-

Insanire putas sollemnia me neque rides,
 Nec medici credis nec curatoris egere
 A praetore dati, rerum tutela mearum
 Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem

dis («ipse, cur hoc faciat, sibi laud
 conscius») speciem habent prover-
 biorum de hominibus parum sibi
 constantibus semperque alia ac rur-
 sus alia mente versantibus. — *Insanire* — *sollemnia*] «delirare solito er-
 rore, quemadmodum faciunt omnes
 alii, adeo ut neque castigatio nec
 singularis aliqua cura mihi adhiben-
 da sit.» Cf. Sat. 2, 3, 420 sq. Cic.
 ad Att. 7, 6: *Tantum igitur nostrum
 illud sollemne teneamus.* De talibus
 constructionibus (*crebra ferire, μέ-
 γατα εὐεργετῶν* cat.), in quibus
 adiectiva pro adverbis usurpantur,
 vid. Wagner ad Virg. Aen. 3, 56.
 Cfr. Sat. 2, 3, 63: *similem* (errorem)
insanire. — *curatoris* — *A praetore*
dati] Cf. Sat. 2, 3, 247 sq. Tutor
 datur impuberi, curator puberi us-
 que ad XXV. annum. XII. Tab. 5,
 7: *Si furiosus escit, agnatorum gen-
 tiliumque in eo pecuniæque eius po-
 testas esto.* «Furioso et dementi cu-
 rator isque per praetorem defi-
 ciente legitimo dabatur ex lege XII.
 Tabularum, insano vel stulto solo
 praetoris edicto.» OBBAN. — *rerum*
tutela mearum] non «tutor,» ut
 multi volunt, sed «praesidium.»

404. 403. et — — *stomacheris*] Reie-
 cta lect. *stomacharis*, quae idonea
 auctoritate caret, sententiae sic
 iungendae atque explicandae sunt:
 «Quamquam es meum praesidium
 atque alioquin ex animi tui senten-
 tia meaue causa, ne deridear ab

aliis, aegre fers, si vel in re levis-
 simi momenti a vitae elegantia re-
 cedo et decorem negligo.» — *De*
te pendens] «qui libera electione
 usus tuae voluntati sese applicare
 studet unice propter mutuum sin-
 ceræ amicitiae fructum;» *an dir*
hängend, non: *von dir abhän-
 gig.* — *te respicientis*] «cui in dictis
 factisque, tuos sensus ne unquam
 laedat, immo ut tibi honeste gratifi-
 cetur, propositum est, quique simul
 in omni vitae condicione spem suam
 in te reponit.» Caesar B. C. 4, 1:
*siu Caesarem respiciant atque eius gra-
 tiam sequantur.* Quod ad sonum
 attinet cf. Virg. Aen. 10, 334: *Tum*
caput orantis nequiquam et nulla
parantis.

406-408. *Ad summam*] Sat. 4, 3,
 437: *Ne longum faciam.* — *locat-*
ur: «Sed ut aliquando philoso-
 phari desinam, Stoicorum παρά-
 δοξον meum faciam.» Sic in con-
 clusione etiam Cic. de Offic. 4, 44,
 449: *Ad summam, ne agam de sin-*
gulis, communem totius generis ho-
minum conciliationem et consociatio-
nem colere, tueri, servare debemus. —
minor — *Iove*] «Sententia Stoicorum:
In hoc sapiens minor est Iove, quia
moritur.» ACROX. Ceterum com-
 mune erat παράδοξον et Stoicorum
 et Epicuri. Stob. Ecl. ph. 2, 7. p.
 498. H.: *τὴν τῶν ἀγαθῶν εὐδαι-*
μονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας
εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀμερι-
μνίαν ὁ Χρυσίππος φησὶ διαφέ-

De te pendentis, te respicientis amici.

405

Ad summam: sapiens uno minor est Iove, dives,

Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;

Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

405. *suspicientis* de N. Heinsii coniectura Bentleius.

ρειν τῆς τοῦ Διὸς εὐδαιμονίας. Seneca Epist. 73: *Solebat Sextius (Pythagoreus) dicere, Iovem plus non posse quam bonum virum.* Aelian. V. H. 4, 13: *Ἐπίκουρος ἔλεγεν ἐτοιμῶς ἔχειν καὶ τῷ Διὶ περὶ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ.* Lucianus eadem atque Horatius ironia usus Vit. auct. 20. de Stoico: *μόνος οὗτος σοφός, μόνος καλός, μόνος δίκαιος, ἀνδρείος, βασιλεύς, ῥήτωρ, πλούσιος, νομοθέτης καὶ τᾶλλα, ὅπῃα ἐστίν.* Cf. Sat. 1, 3, 124 sq. — *honoratus*] «ad honores evectus.» — *pulcher*] «etsi externa fortasse specie deformis, animi pulchritudine inter omnes eminet.» — *rex* — *regum*] ut Persarum rex. — *Praecipue sanus*] «*Praecipue* per se stat, significans quod maximum est. Errant igitur interpretes, qui reddunt *vollkommen gesund.*» HANX Turs. IV. p. 528. «Id vero ante omnia cuncti tibi concedent, eum sanum esse, nisi ubi forte pituita (κόρυζα, καταρροήν, Schnupfen) ei molesta est.» Grata dilogia inest

in v. *sanus*, quod cum h. l. usurpetur de corpore, tamen vix aliter fieri potest, quam ut simul referamus ad Stoicorum usum loquendi, qui sapientem suum unice *sanum*, ceteros mortales *insanos* et *stultos* vocitabant. Sed fugit adhuc interpretes mihi notos etiam *pituitam* (h. l. trisyll.) e Stoicorum scholis petitam esse: obiciebant enim si-bimet ipsi, hoc incommodum interdum obstaro videri perfectae beatitudini; eo scilicet consilio, ut facili opera talem obiectionem confutarent. Hanc ipsam ratiunculam salse ridet: «nisi cum pituita molesta est et tibi, et nobis auditoribus.» Arrian. Epict. 1, 6, 30: *Ναὶ (ἐπέτυχον εὐδαιμονίας): ἀλλ' αὖ μύζαι (mucus et mala pituita nasi, Catull. 23, 17.) μου ῥέουσι. Τίτος οὖν ἔνεκα χειρὰς ἔχεις, ἀνδράποδοι; οὐχ ἵνα καὶ ἀπομύσσης σιαντόν; Τοῦτο οὖν εὐλογον μύζας γίνεσθαι ἐν τῷ κόσμῳ; Καὶ πόσω κρείττον ἀπομύσσεσθαι σε ἢ ἐγκαλεῖν;* Ad eandem putidam imaginem revertitur 2, 16, 13. 4, 14, 9.

EPISTOLA II.

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi;

II. Lollius, ad quem haec Epistola data est, filius natu maximus M. Lollii cos. a. u. c. 733, (ad quem Horatius scripsit Od. 4, 9.) videtur fuisse. Nobili loco natus, dives, iuvenis generosae indolis et elegantis ingenii erat, quantum quidem ex hac Epistola et huius libri Epist. 18. conicere licet. Ei igitur poeta hac Epistola saluberrimis consiliis viam, qua perveniatur ad honestatem et felicitatem, monstrat eamque ut alacri animo ingrediatur adolescentem monet. Atque cum eo ipso tempore Horatius Praeneste degens Homeri carmina relegisset, hac scribendi occasione utens primum ostendit inde tamquam ex vita ipsa posse aptissima in utramque partem exempla a nobis peti. Post hanc egregiam de Homero sententiam pluribus vv. explicatam (vv. 4-34.) tradit potissima praeceptorum capita, quibus vita iuveni regenda sit, tam vere, tam nervose, tam ad persuadendum apte, ut quemlibet adolescentem, qui plane abiecto animo non sit, excitare et ad optima quaeque accendere debeant. ZELL. Ceterum est schola Stoica ex interpretatione Homeri morali, quam praeverant Antisthenes, Zeno, Persaeus. Vide Dionem Chrysost. Orat. 53. et 55. Ac perquam similis est Maximi Tyrii Diss. 32. veluti p. 426. R.: *Αὐτίκα πεποιήτω αὐτῷ ἐν τοῖς λόγοις*

μειράκιον Θετταλικὸν καὶ ἀνὴρ βασιλικός, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων ὁ μὲν ὑπ' ὀργῆς εἰς ὕβριν προφερόμενος ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς προπληκισθεὶς μηνιῶν εἰκόνας παθῶν, νεότητος καὶ ἐξουσίας. Ἀντίθετος τοῖς ἐκατέρω τὸν Νέστορα, παλαιὸν τῷ χρόνῳ, ἀγαθὸν φρονεῖν, δεινὸν εἰπεῖν.

4-3. maxime] «maxime natu inter fratres.» — declamas] «declamando de fletis thematis (quorum benignam copiam habet Seneca et Quintilianus in Decl.) duce rhetore aliquo, domestico potius quam publico, te exercere soles.» Sic Cic. Brut. 90, 310: *Commentabar declamitans* (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo quotidianis. Cfr. Sueton. de Rhet. 1. Seneca Controv. Praef. p. 63. Bip.: *Declamare est domesticæ exercitationis. Iudiciorum imaginem* has exercitationes vocat Quintil. 2, 40, 42., quia fictae causae tractari solebant. — Praeneste] Vid. Od. 3, 4, 22: *frigidum Praeneste*. Flor. 4, 41, 7: *aestivae Praenestae deliciae*. Non autem ibi villam habebat poeta, sed apud amicum aliquem degebat vel domum conduxerat. — Qui cet.] Hoc Homeri elogium in mentem nobis revocat eius *Ἀποδέωσαν*, satis ingeniosum Archelai opus, in quo *Οἰκουμένη* arch. coronat et *Χρόνος* eius conservat volumina,

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.

Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi. 5

EP. II. 4. *Planius* superscr. *o c*, *Plenius* Edp et Pottierii plerique, item LcTo. (Ut nos, bS, Bentleii «dimidia fere pars Codicum» et Pottierii quattuor.)

eumque adorant *Θεοίς, Ἀρετῇ, Πίστις, Σοφίᾳ*. Inghirami Gall. Om. 1. T. 2. — *pulchrum*] iam ab Aristotele (Ethic. Nicom. 2, 2.), deinde etiam a Panaetio ita dividebatur deliberatio de officio: *Honestumne factu sit an turpe dubitant id, quod in deliberationem cadit.* — Tum autem aut anquirunt aut consultant, ad vitae commoditatem iucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus et se possunt iuvare et suos, conducit id necne, de quo deliberant. — Tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile. Cic. de Offic. 1, 3, 9. Poratius igitur duo priora capita doctrinae περὶ τοῦ καθήκοντος memorat.

4. *Planius*] Κατ' εἰρωνείαν hic quoque Stoicorum fastum deprimil. Lectionem *planius* praeter Codd. nostros antiquissimos firmant Acron «apertius», et Porphyrio «manifestus» explicantes; *plenius* esset «uberius, copiosius.» Illud praefendum est propter spinosum atque abstrusum scribendi genus Stoicis complacitum, cum contra Homerus *planius*, ut poeta, qui exemplis propositis multo maiore *ἐναργείᾳ* docet quam quivis philosophus, qui, cum Ethicem ex professo tractet, *plenius* praecepta tradit. In nullo autem scriptore maiorem esse vim *ἐναργείας* et σα-

φηρείας quam in Homero, omnes uno ore affirmant. Prorsus vero diversus fuit Chrysippus, saepissime obscurus atque difficillimus intellectu. Epict. Enchir. 49: Ὅταν τις ἐπὶ τῷ νοεῖν καὶ ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι τὰ Χρυσίππου βιβλία σεμνύνηται, λέγει αὐτὸς πρὸς εαυτὸν, ὅτι Εἰ μὴ Χρυσίππος ἀσαφὶς ἐγγράφει, οὐδὲν ἂν εἶχεν οὗτος, ἐφ' ᾧ σεμνύνετο. Etiam Hieron. Epist. 37. notat contortu Chrysippi acumina. — *melius*] «ad verum hominis naturam accommodatius atque ad emendandos mores efficacius quam sit philosophorum tritis et ambagibus.» — *Chrysippo*] Cf. Sat. 1, 3, 126 sq. — *Crantore*] Crantor, ut Chrysippus, Solensis, Xenocratis fuit discipulus et Platonis auditor. Cic. Tusc. 3, 6, 42: Crantor ille, qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis. Acad. 2, 44, 135: Legimus omnes Crantoris, veteris Academicī, de tactu. Est enim non magnus, verum aureolus et, ut Tuberoni Panaetius praecipit, ad verbum ediscendus libellus; quem secutus est Cicero in Tuscul. libro primo et Plutarchus in Consolatione ad Apollonium.

5-8. *detinet*] V. *definere* significat aliquem longius solito tenere apud se, ut Od. 4, 33, 43: *Ipsam me* — *Grata definuit compede Myrtale*. Contra *distineri* dicuntur, qui ab aliqua re separantur, ut Od. 4, 7, 44:

Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
 Graecia Barbariae lento collisa duello,
 Stultorum regum et populorum continet aestus.
 Antenor censet belli praecidere causam.
 Quid Paris? Ut salvus regnet vivatque beatus, 10
 Cogi posse negat. Nestor componere lites
 Inter Peliden festinat et inter Atriden;
 Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
 Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

40. *Quid Paris? Ut* bSedp, LCIFO: *Quod Paris, ut* E, sex Polleril, Bentleius et M.

Cunctantem (juvenem Notus) *spatio longius annuo Dulci distinct a domo.* — *Fabula*] ut *μῦθος*, totum poematis heroici, h. l. Iliadis, argumentum. — *Barbariae*] Phrygiae, ut saepe. Emuius in Andromacha p. 35. Both.: *adstante ope barbarica*, id est, Phrygia. Od. 2, 4, 9: *Barbarae postquam cecidere turmae*. Cf. quae adnotavimus ad Epod. 9, 6. — *lento collisa duello*] «longo bello conflictata, violenter commissa.» Epp. 2, 2, 98: *Lento Samnites ad lumina prima duello*. Stat. Theb. 6, 435: *Ambitiosa pios collidit gloria fratres*. Sic *συζροῦνται*. — *Stultorum*] propter perversitatem, quae eos transversos egit. — *aestus*] «animi perturbationes vehementiores.» Cf. Sat. 4, 2, 410. Max. Tyr. 4, 4: *τὸν τῆς ψυχῆς ὄλον*. Virg. Cir. 340: *solicitos animi relevaverat aestus*.

9-12. *Antenor* cet.] Cf. Hom. Iliad. 7, 347 sqq. Liv. 4, 4: *duobus, Aeneae Antenorieque, — quia pacis reddendaeque Helenae semper auctores fuerant, omne ius belli Achivos abstuluisse* (constat). — *praecidere*]

ut nautae ancorae funem securi, *kappen*. Cic. Verr. Acc. 5, 33, 88: *Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidit ancoras imperavit*. — *Quid Paris?*] «Quid contra facit Paris?» Terent. Andr. 4, 4, 64: *Quid Pamphilus? quid? Symbolam dedit, coenavit*. Respondet l. l. v, 362: *Ἀντιπρὸ δ' ἀπόφημι, γυναικα μὲν οὐκ ἀποδώσω*, sed opes cum illa asportatas. «*Kar' εἰρωταίαν* eius responsum ita convertit ac si dixisset: «Equidem ego nulla vi cogi possum, ut optione mihi data prae interitu eligam vitam beatam regnumque securum;» proprie: «Ipse suum exitium temere atque inconsulto saluti anteposit.» — *posse negat*] Eadem constructione (graeca) omisso pronomine *se* Virgil. Aen. 3, 204: *Ipse diem noctemque negat discernere caelo*. — *Nestor* cet.] Cf. Hom. Iliad. α, 254 sqq. Duplex *inter*, in quo hic quoque offendit Bentleius, ut Sat. 4, 7, 44., ex consuetudine est Latina vel apud Ciceronem. Lael. 25: *Quid intersit inter popula-*

Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira 45
 Iliacos intra muros peccatur et extra.
 Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
 Utile proposuit nobis exemplar Ulixen,
 Qui domitor Troiae multorum providus urbes
 Et mores hominum inspexit, latumque per aequor, 20
 Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
 Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.

17. *Rursus* Bentleius. — 18. *Ulixen* omnes mei et Potlierii,
 item Bentleius et O: *Ulysem* LCl, *Ulixem* FM.

rem, id est, assentatorem et levem civem, et inter constantem, severum et gravem.

43-16. *Hunc*] Agamemnonem, qui propter Chryseidē (quam, inquit, καὶ Κλυταιμνήστρης προέβουλα II. α., 443.) sibi Calchantis responso ereptam iratus Briseidē ab Achille abduxit nec tamen eam tetigit. — *uri*] ut similia (*ardere, fervere, inflammare, incendere, flagrare*) de violentis animi perturbationibus. Sat. 4, 9, 66: *meum iecur urere bilis*, «quod verbum de ardentissimo, qui hominem cruciat, vel amore vel ira usurpatur.» ONIAN. — *plectuntur*] «poenas luunt»; *plecti* proprie «verberibus puniri.» Sat. 2, 7, 403: *Tergo plector*. — *Achivis*] Miro acumine hoc voc. *populos* universe significari eoque etiam *Troianos* comprehendere ratus est Dacierius; Immo poeta respicit pestilentiam Achivis ab Apolline propter Chrysen ab Agamemnone reiectum irato immissam ceterasque calamitates ex regum ira ortas.

17-26. *Rursus*] Antiquior forma est *rursus*, nam altera apud Plau-

lum non reperitur. Cf. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 211. Sed hic certe contra optimos Codd. intrudi a Bentleio non debebat. — *Utile* — *exemplar*] «dignum quod imitemur.» Sic iam Alcidas reprehensus propter figurae insolentiam ab Aristotele *Rhet.* 3, 3, 4. τὴν Ὀδυσσεὺς καλὸν ἀνθρώπινον βίον κάτοπτρον appellarat. — *Qui domitor Troiae* cet.] Libere in Latinum convertit Odysseae exordium, ut rursus aliter A. P. 441: *Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae Qui mores hominum multorum vidit et urbes.* — *providus*] respondet aliquatenus vocabulo πολύτροπος. — *Et mores* — *inspexit*] καὶ νόον ἔγνω. Non est simpliciter «videre,» sed «cognoscere atque accurate examinare.» — *latumque per aequor*] ἐπ' εὐρεῖα πόντα θαλάσσης. — *Dum sibi* cet.] Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐτάτρων. — *aspera multa* *Pertulit*] πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα. — *immersabilis*] «quem res adversae demergere in δυσχείμερόν γε πέλαγος ἀτηρᾶς δόης (Aeschyl. Prom. 746.), oppri-

Sirenum voces et Circae pocula nosti;
 Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
 Sub domina meretrice fuisset turpis et excors, 25
 Vixisset canis immundus vel amica luto sus.
 Nos numerus sumus et fruges consumere nati,
 Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique

mere nunquam potuerunt.» Od. 4, 4, 65: *Mersae profundo: pulchrior exiit.* Pind. Pyth. 2, 80: ἀβάπτιστός εἰμι, φελλὸς ὡς ὑπὲρ ἔρκος, ἄλμας. — Sirenum] Odys. μ, 39 sqq., ubi Scholiasta earum nomina affert: Aglaopheme, Thelxiepea, Pisinoe, Ligea. Duas tantum agnoscit Homerus v. 52. et Sophocl. Fragm. 407. D.: Σειρήνας εἰσαφρίζουσαν Πόρυον (aliis Acheloi) κόρας, θροοῦντε τοὺς Ἰάδου νόμους. Tres ab artificibus flaguntur. Vide Inghirami *Gal. Om.* III. T. 94. 95. 96., in qua unus earum est nomen *IMEPOHIA*, item T. 97. — Circae] Odys. x, 230 sqq. Frequenter autem et Sirenum et Circae exemplis in scholis utebantur, ut significarent voluptatum illecebras fugiendas esse. — pocula] φάρμακα λυγρά. (v. 236.) — cum sociis] qui in tabula Rondiniana (Inghirami III. p. 473.) vocantur ἑταῖροι τεθηρωμένοι. Sed digna imprimis, quae spectetur, est ibid. T. 51., ubi Circe ipsa, rapide sese ab illis avertens, poculum medicatum manu tenet. Epp. 1, 6, 63: remigium vitiosum Ithacensis Uliaci, Cui potior patria fuit interdicta voluptas. — bibisset cet.] Bibit utique magae cinnam, sed caute et praemunitus insuper antidoto illo (μῶλν) » Mercurio accepto. Quodsi hauisset venenum eadem qua comites

imprudencia atque aviditate, ipse quoque factus esset turpis, quod ad formam spectat, mutatus in canem vel suem, et excors, ἄνους, brutus, prorsus privatus esset ratione atque intelligentia. Cic. Tusc. 1, 9, 18: Aliis cor ipsum animus videtur, ex quo excordes, vecordes concordisque dicuntur. — Sub domina meretrice] » sub meretrice contemnenda, quae tamen eius in bestiam mutati domina fuisset.» Festive sic vocat deam, quia postea sui copiam fecit Ulixi. Plut. Coniug. Praec. 5: Οὐδὲ γὰρ τὴν Κίρκην ὠνησαν οἱ καταφάρμακευθέντες, οὐδ' ἐχρήσατο πρὸς οὐδὲν αὐτοῖς ὕσι καὶ ὄνοις γενομένοις, τὸν δ' Ὀδυσσεύα νόον ἔχοντα φρονίμως ὑπεργάπησεν. — amica luto] Eadem Epp. 2, 2, 75, vocatur lutulenta.

27-34. Nos cet.] »Ut in Ulixe Homerus sapientiae et temperantiae exemplum proposuit, sic in Penelopae procis et Phaeacibus imaginem adumbravit hominum volgi, cui plurimi nostrum adnumerandi sunt.» — numerus] »Nulles des Schwärms.» Voss. Proprie ii, quorum capita dumtaxat numerantur, nulla ingenii, virtutis, fortitudinis ratione habita, quibus prorsus carere existimantur. Eurip. Heracl. 997: Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀρι-

In cute curanda plus aequo operata iuventus,

Cui pulchrum fuit in medios dormire dies et

30

Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.

Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones:

34. *cessatum ducere somnum* E, quattuor Blandin. et alii apud Feam, *cessantem ducere somnum* Bentleius coni. (Ut nos, bScp, mg. E et omnes Pottierii.) — 32. *hominem* Ecp, aliquot Pottierii et ex «antiquioribus omnibus» Bentleius.

δμόν, ἀλλ' ἐνγυμῶς ἄνδρ' ὄντα τὸν αἶψα παῖδα. Troad. 473: Κάνταυρ' ἀριστεύοντ' ἐγμεινύμην τέκν' οὐκ Ἀριθμόν ἀλλῶς, ἀλλ' ὑπερτάτους Φρυγῶν. — *fruges consumere nati*] Lepide detortum est ex Homericis βροτῶν, οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν (ll. ζ, 442.) in eos, qui propter ignaviam et nequitiam ad nihil aliud facti videntur quam ad fruges terrae consumendas. — *Sponsi Penelopae*] «similes sponsis illis,» ut a poetis haud raro vir, maritus, coniux, gener, dicuntur, qui tales fieri cupiunt vel futuri sunt. — *Alcinoi-ivoculus*] quae semper apud regem suum epulabatur ac saltando se delectabat. Odyss. 8, 248: Αἰεὶ δ' ἡμὺν δαίς τε φίλη, κίθαρίς τε χοροὶ τε. «novi igitur Phaeaces,» quorum τρυφή, βίος ἀπολαυστικὸς in proverbium abierat. Athen. 1, 28. (Cf. Epp. 4, 15, 24.) — *cute curanda*] Sat. 2, 5, 38: *Pelliculam curare*, «molliter et delicate vivere.» Ioven. 11, 203: *Nostra bibit vernum curata culicula solem.* — *operata*] quasi vero haec luxuria opera esset: festivius quam occupata. — *Cui pulchrum fuit*] «cui honestum, immo summum bonum videbatur» cet. — *Ad strepitum*] «ad lenes illos citharae modos (Melodien), quibus paulatim sopiatur amoveaturque cura.» De voce *strepitus* vid. ad Od. 4, 3, 48. — *cessatum ducere*

curam] In prosa or. «citharae cantu efficere, ut cesset omnis cura, omnem curam abigere, κοιμίζειν τὰς φροντίδας.» Sat. 2, 7, 114: *somno fallere curam.* Iam per prosopopoeian Cura (Od. 2, 16, 11.) symphonijs cessatum, ad cessandum aliquamdiu, ducitur. (Od. 3, 1, 20: *Non avium citharaeque cantus Somnum reducent.*) Est nostrum zur Ruhe führen, bringen. Cfr. Plaut. Poen. Prol. 20: *Neu* (designator) *sessum* ducat cet.

32. *Ut iugulent*] «Latrones rapiendi cupiditate tantopere concitantur, ut somno posthabito de nocte surgant et ad homicidia patranda iter capiant; tu contra, ut proci illi Penelopes, in medios dormire dies pergis vel cum aequae interentis periculo neque prima diei hora unquam expergiscere?» Proprie enim cum Obbario hoc clausulae membrum accipiendum videtur, quocum deinde satis artificiose committatur sententia moralis v. 34. quasi ex imagine illa deducta. — *homines*] Numerus plur. eo nomine praestat, quod significat τοὺς ἐπιτεχνόντας, primum quemque, qui latronibus obviam fit; contra *hominem* certum aliquem, quem necandum constituerint. — *de nocte*] pr. «cum nox etiam nunc est, nocturno tempore.» Terent. Ad. 5,

Ut te ipsum serves, non expergisceris? Atqui,
 Si noles sanus, curres hydropicus; et ni
 Posces ante diem librum cum lumine, si non 35
 Intendes animum studiis et rebus honestis,
 Invidia vel amorē vigil torquere. Nam cur,
 Quae laedunt oculum, festinas demere; si quid

34. *noles* d, ClF. — *cures* d, corr. E, alii haud pauci etiam Pottierii. (Uti nos, bSc et pr. E.) — 37. *Curnam* Codd. aliq. Feae. — 38. *oculos* bScd, LCl.

3, 34: *Rus cras cum filio ibo primo luci. M. Iano de nocte censeo.*

34-39. Si noles cet.] Sententiae sic explicandae sunt: «Atqui optime tute scis, si corporis exercitationes nunc nimis neglexeris, periculum tibi instare, ne aliquando aqua intercute labores, quocirca prudenti consilio usus nunquam illas intermittis; verum similiter prorsus fit in moribus: nisi optimis quibusque philosophiae auctoribus saepe vel ante diem, cum mens est quam maxime vegeta, attente lectis, aurem iam nunc praebebis verae doctrinae et rebus honestis operam dabis, socordiam, propter quam te emendare negligis, multis et magnis animi aerumnis aliquando lues.» Futurum *noles* coniunctivo vel propter sequentia futura *posces* — *intendes* praeferendum esse recte monuit Obbarius. — *curres*] «Si sudoris impatiens noles sanus cursu interdum vires tuas exercere, sed domi otiosus sedes et graecaris, hydropicus aliquando propter desidiam factus, a medico iussus curres, cum tibi longe molestius erit.» Cels. 3, 24: (*Hydropicis*) *multum ambulandum, currendum aliquando est.* — *hydropicus*] exemplum, quo crebro

in scholis utebantur. Cfr. Od. 2, 2, 13. Plut. de vit. aer. al. 8: ὥσπερ εἰ λέγοι πρὸς ἱατρὸν ἄρρωστος ὁδρωπῶν καὶ ὠδηγῶς. Ἰατρὸς οὖν γένωμαι καὶ κενός; Τί δ' οὐ μέλλεις, ἵνα ὑγιαίνης; — *Intendes animum studiis*] Cf. Ovid. Trist. 4, 1, 4: *mens intenta malis.* Metam. 6, 5: *animum falsis intendit.* Graeci: *προσέχειν* vel *επείχειν τὸν νοῦν τινί.* — *studiis*] verae sapientiae. — *vigil*] Recte iam Porphyrio: «Si non propter philosophiam vigilaveris, propter invidiam et amorem dormire non poteris.» Est igitur: «in somnis, uti fit in animi perturbationibus.» — *oculum*] Numerum sing. etsi adversantibus meis Codd. retinui, quia festuca, pulvere, similibusque rebus unus plerumque oculus laeditur. — *Est animum*] «edit, consumit.» Il. 5, 202: Ὅν θυμὸν κατέδωκε, quod Cic. Tusc. 3, 26, 63, in Latinum convertit: *Ipsa suum cor edens.* Virgil. Aen. 4, 66: *est molles flamma medullas.* — *in annum*] de longo tempore, ut Epp. 1, 41, 23: *neu dulcia differ in annum.*

40-43. *Dimidium* cet.] Vetus proverbium Ἀρχὴ δὲ τοῦ ἡμῶν παντός, quod Lucian. Hermot. 3. per

Est animum, differt curandi tempus in annum?
 Dimidium facti, qui coepit, habet; sapere aude; 40
 Incipe. Qui recte vivendi prorogat horam,
 Rusticus exspectat, dum defluat annis; at ille
 Labitur et labetur in omne volubilis aevum.
 Quaeritur argentum puerisque beata creandis

41. Vivendi qui recte hcdEp,Ct, Vivendi recte qui L.

errorem tribuit Hesiodo; Iamblichus Vit. Pyth. 29. ad Pythagoram refert, sed, primus qui invenerit, ignoramus. Sophocli, Fr. 745, Dind.: *Ἐργου δὲ παντός ἦν τις ἀρχηται καλῶς, καὶ τὰς τελευτὰς εὐχόμενος οὕτως ἔχειν.* — *sapere aude*] ut graecum *τολμᾶν*, «sustine, abs te impetra.» Virg. Aen. 8, 364: *Aude, hospes, contemnere opes.* Est philosophorum locus communis, Sic Lucian. Nigr. 27: *παρήνει δὲ τοῖς συνοῦσι μὴδ' ἀναβάλλεσθαι τὸ ἀγαθόν* — *ἤξιον γὰρ ἀμελλητοῦ εἶναι τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὁρμήν.* — *Incipe*] «landem firmo conata! Noli diutius morari!» — *Rusticus* cet.] «Facit ut rusticus ille in fabella, puto, Aesopia, qui, cum otiosus sederet in ripa fluminis, interrogatus a viatore: «Quid tibi hic vis?» «Exspecto,» respondit, «donec defluat annis, ut siccatum transeam.» Cum vero huiusce argumenti fabella inter Aesopias iam non exstet, alii, inter quos Obbarius, pro imagine dumtaxat exco-gitata ab Horatio ipso habent, ut rusticus sit «ἄγροικός, homo scaevus, ineptus, stultus.» — *defluat*] Lectionem *defluit*, quam praebent pauci Codd. nullius auctoritatis, praeferit Hand Turs. II. p. 321. Sed

coniunctivus rectius rustici exspectationem vanamque spem significat. Ovid. Met. 9, 94: *neque enim, dum flumina pacem Et placidos habeant lapsus, totaeque residant, Oppor-tumur, aquae.* — *volubilis*] Od. 4, 4, 40: *aquae volubiles, semper ostium versus fluentes.*

44. 45. Quaeritur] Sententiae hoc modo inter se connectuntur: «Recte vivendi autem tempus differtur a plerisque ob nimium rem faciendi studium; cuius cupidinis molestiam facile devitat is, qui sua sorte contentus nihil amplius optat. Is demum, qui huc pervenit, animum suum excolere et ab animi perturbationibus se liberare poterit.» — *argentum*] h. l. pecunia, ut Sat. 1, 1, 86: *cum tu argento post omnia ponas.* Sat. 2, 6, 10: *O si urnam argenti fors quae mihi monstret.* — *pueris-creandis*] Formula solita in formulis ac tabulis nuptialibus. Plaut. Aul. 2, 1, 26. Eunomia ad fratrem: *Quod tibi sempiternum salutare Sit liberis procreandis.* — *Volo te uxorem domum ducere.* Gell. 4, 3: *iurare a censoribus coactus erat (Carvilius) uxorem se liberum quae-rendam gratia habiturum.* — *beata*] «opulenta.» Cf. Od. 3, 7, 3. Sat.

Uxor, et incultae pacantur vomere silvae: 45
 Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
 Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
 Aegroto domini deduxit corpore febres,
 Non animo curas. Valeat possessor oportet,
 Si comportatis rebus bene cogitat uti. 50
 Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,
 Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,

45. *placantur* Wakefield. — 46. *contingit*, nihil bC²E, A, Bentleyus et O: *contingit*, nil Sd, FM, *contigit*, hic nihil L, *contigit*, is nihil C. — 52. *tomenta* Bouhier. — *podagram* e Codd. Bentleyus et O.

2, 8, 4. — *pacantur* «adducuntur ad culturam» Gl. Codicis E. Quemadmodum Romani *pacata* dicebant regna bello domita et in provinciarum formam redacta, sic silvae aratri ope in arva fertilia mutatae recte dicuntur *pacari*; *vomer* armorum instar eas domat. Simili imagine Virg. Ge. 2, 239. de terra: *ea nec mansuescit arando*. («*Pacare* opponitur fere *hostili*, *placare* *irato*» ORBAR.)

48-53. *deduxit*] ἀγορίστως de tempore perpetuo. Ut *decidunt corpore febres* (Lucret. 2, 34. Cels. 3, 5.), sic etiam *deduci* possunt; alibi dicuntur *abigi*, *depelli*, *tolli*. — *Valeat*] «Sana sit mens in corpore sano.» — *possessor* — *uti*] Aristot. Rhet. 4, 5: τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ εἶναι. — *iuvat illum sic* cet.] «Ut sanos oculos delectant tabulae pictae, lippum, qui eas contemplari nequit, nil iuvant; ut fomenta homini molliori, dummodo bona sit valetudine, grata sunt, minime vero podagra affecto (cuius dolores, addo, interdum augent); ut aures hominis sani symphonii oblectan-

tur, non item eius, cui dolent, ita hominem paucis contentum iuvat domus et res (etiam modica), insatiabilem nequaquam.» Fomenta autem etiam a sanis adhiberi solita esse, qua de re adhuc dubitabatur, demonstratur loco Senecae de provid. 4, 9: *Quem specularia semper ab afflatu vindicaverunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius coenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc levis aura non sine periculo stringet*. Conf. Sen. de vita beata 44, 3. Nonnulli cum paucis Codd. *podagram*, hoc concinnius rati ad v. *lippum*: quod contra est; nam variatio magis placet; nec vero puto Horatium Ennianam formam (*Numquam poëtor nisi podager*: quae posterioribus temporibus apud scriptores Hist. Aug. et Claudianum rursus reperitur) facile usurpaturum fuisse.

54. 55. *Sincerum*] «mundum.» SCHOL. — *vas*] «Allegorice dicit vas pro hominis pectore.» ACROX. Cfr. Lucret. 6, 47: *Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum, Omniaque illius vitio corrumpit intus*. — *Sperne* cet.]

Aurículas citharae collecta sorde dolentes.

Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, acescit.

Sperne voluptates; nocet empta dolore voluptas. 55

Semper avarus eget; certum voto pete finem.

Invidus alterius macrescit rebus opimis;

Invidia Siculi non invenere tyranni

Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,

Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens, 60

Dum poenas odio per vim festinat inulto.

Sequuntur γρῶμαι breviores, ad quas proferendas ei occasionem dedit lectio ac meditatio illa, ut ita dicam, moralis Homeri. Aemulari autem, ut fallor, ei placuit elegantius P. Syri et D. Laberii sententias *μορφαίους* per mimos sparsas. Fieri quidem potest, ut una alterave ex Graecis poetis sit deprompta; plerique tamen loci communes sunt, in quibus de imitatione cogitare vix possumus. «Voluptas, inquit, avaritia, invidia, iracundia eae imprimis sunt animi perturbaciones, quae verum vitae fructum nobis corrumpunt;» id quod per imaginem significatur versu 54.

56-64. *Semper avarus eget*] Hieron. Epist. 53: *Antiquum dictum est: Avaro tum deest, quod habet, quam quod non habet. — certum voto pete finem*] «modum pone cupiditati rei familiaris faciendae, ad quem ubi perveneris, plura quaerere desine bonisque partis frui ac vive!» Cf. v. 46: *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.* Sat. 1, 4, 92: *Denique sit finis quaerendi.* v. 406: *Est modus in rebus, sunt certi denique fines* cet. (Gl. Cod. E: «pone

mensuram tuo desiderio.») — *Invidia* cet.] Menander p. 198. Mein.: *Ὁ δὲ τὸ κάκιστον τῶν κακῶν πάντων, φθόνος.* Isocr. Eug. §. 6: *ὁ φθόνος, ὃ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν πρόσεται, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσιν ἐστίν.* Hieron. Epist. 45: *O invidia primum mordax tui!* — *Siculi — tyranni*] Phalaris, Agathocles, Dionysii. Erat quasi proverbium, Cic. Verr. Acc. 5, 56, 145: *tulit enim illa quondam insula (Sicilia) multos et crudeles tyrannos.* Iuvénalis 6, 486: *Sicula non melior aula.* — *Infectum* cet.] Menander p. 247. Mein.: *Ἀπανθ' ὅσ' ὀργιζόμενος ἀνθρώπος ποιεῖ, Ταῦθ' ὅσπερ λήβοις ἐν ἡμαρτημένα.* — *dolor*] «aegritudo crucians, qua quis iniuriam sibi illatam perferit atque ad ulciscendum ardet, indignatio.» — *mens*] *μένος, θυμός*, furor; Catull. 45, 14: *mala mens furorque vecors.* Od. 4, 46, 22: *Compesco mentem.* — *odio* — *(nulla)*] Est dativus pendens a verbis *poenas festinat*: «dum odium nondum satiatum violenter ac praecipitanter ulcisci studet.» — *festinat*] «poenas festinanter exigit.» Sic Od. 2, 7, 24: *Deproperare* —

Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret,

Imperat; hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Fingit equum tenera docilem cervice magister

Ire viam, qua monstret eques; venaticus, ex quo 65

65. *quam monstret* bdsE, *quam monstrat* Lt, *qua monstrat* C, *Ire, viam*
qua monstret Bentleius (*qua cum Codice Petrensi*), J.

coronas. Od. 3, 24, 61: *pecuniam* — *properet*.

62-65. *Ira furor* cet.] Themist. Orat. 4. p. 7. D.: ἐγὼ οἶμαι τὴν ὀργὴν μανίαν ἐλιγοχρόνιον εἶναι. Sententia autem manifesto est generalis neque hic rursus de Achillis ira cogitandum est. — *animum*] τὸν θυμὸν, den leidenschaftlichen Sinn. Plaut. Trin. 2, 2, 29: Tu si *animum* vicisti potius quam *animus* te, 'st quod gaudeas. — qui nisi paret, Imperat] «Aut servus est aut dominus; nihil enim est tertium.» BENTL. — *frenis*] ut equum ferocem et indomitum. — *tu*] Vid. ad Od. 4, 9, 46. — *compesce*] Od. 4, 46, 22: *Compesce mentem*. — *catena*] ut canem. — *Fingit equum* cet.] «Verum si cupiditates voluptatemque temperantia frenare tibi propositum est, fac, ut mature, immo statim, dum juvenis es, hanc χάλασιν incipias, quemadmodum magister (ἵπποδαμίας, domitor) equum primis iam annis, dum docilis est, *fingit ire* («ad eundem»), «docet ingredi viam» cet. *Fingere* h. l. «formare, instituere.» Ad rem cf. Virg. Georg. 3, 490: At tribus exactis ubi quarta acceperit aestas, *Carpere mox gyrum incipiat* (equus) *gradibusque sonare Compositis* cet. Propter caesuram autem iungo *Ire viam, qua monstret* potius quam *Ire, viam qua monstret*.

Virg. Aen. 6, 422: *Ilque reditque viam*.

65-68. *venaticus* — *catulus*] «quo aliquando ad venatum uti constituit dominus.» — *cervinam pellem*] In pellem stramine vel musco repletam et ad vivi cervi similitudinem aliquatenus refectam iam catuli a magistris incitabantur. — *latravit*] eadem constructione, qua Epod. 5, 57: *adulterum latrent Suburanae canes*. — *aula*] honestius vocabulum Graecum pro Latino *choro*, *choro*, loco saepto, in quo cuiusvis generis animalia alebantur, canes venatici etiam exercebantur. Gratius Cynege. 467: *Sed praeceps virtus ipsa venabatur aula*. — *Militat*] «feras sectatur;» frequenti comparatione inter venationem et militiam. Cfr. ad Sat. 2, 2, 40., ubi venationem vocat *Romanam militiam*. Ovid. Met. 2, 445. de venatrice: *Miles erat Phoebes*. — *Nunc* — *nunc*] Cum vi repetitur adverbium praesens tempus denotans: «Noli, quaeso, hoc inceptum differre: fugit irreparabile tempus.» — *adhibe* cet.] «dum adolescens es, liber adhuc a vitiis, libenti animo sapientiae praecepta ausculta.» Imago frequens, etiam in prosa oratione. Cic. de Finn. 3, 2, 9: *combibere artes*. Od. 2, 13, 34: *Pugnas et exactos tyrannos Densum humeris bibit aure vulgus*. Stat. Silv. 5, 2, 58: *Bibe lalia pronis Auribus*. —

Tempore cervinam pellem latravit in aula,
 Militat in silvis catulus. Nunc adhibe puro
 Pectore verba, puer, nunc te melioribus offer.
 Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
 Testa diu. Quodsi cessas aut strenuus anteis, 70
 Nec tardum opperior nec praecedentibus insto.

puer] «dum puer es.» Od. 4, 4, 45. Fabius Maximus *centum puer artium* vocatur. Sic enim ἑποχομιστικῶς a familiaribus appellabantur adolescentes XX. et plures annos nati. — *melioribus*] «quorum prudentiam ac virtutes tu ultro agnoscis.» Epp. 4, 4, 48: *meliori credere non vis* — *offer*] «Roga eos, ut te doceant; noli expectare, dum te moneant.» SCHOL. «Libenter talibus te trade, ut veram sapientiam te doceant et ad virtutem perducant.»

69-74. *imbuta recens*] Frequens imago. Philo Quod liber sit, quisquis virtuti studet p. 674: ὥσπερ γὰρ φασὶ τὰ κερά τῶν ἀγγέλων ἀναφέρειν τὰς τῶν πρώτων εἰς αὐτὰ ἐγγυθέρτων ὁσμὰς, οὕτω καὶ αἱ τῶν νέων ψυχὰς. Hieron. Epist. 40. extr.: Etiam si aqua plena sit, tamen eundem odorem lagena servat, quo dum rudis esset, imbuta est. — *Testa*] cadus vel amphora; de concha unguentaria, quae fictiles non erant, sed ex onyche, vitro,

auro argentove fiebant, nolim accipere. — *Quodsi cessas* cet.] Ut iam aliquot Satiris et primae Epistolae, sic etiam huic παρὰ προσδοκίαν finem imponit. Sententiae sic nectuntur: «Ceterum memento me omnia haec praecepta tibi tua tantum gratia tradidisse; consilium meum habes; nunc tu fac, quod tibi placet: si negligens eris, tua res agetur; sin propter acerrimum studium velut auriga in certamine me praecesseris, gratum utique mihi erit; ego tamen, cui certam quandam viam ac rationem in omni mea vita regenda tenere propositum est, nunquam negligentior flam propterea, quod te aliosve differre atque omittere verae sapientiae studia videam, neque ideo quod alii nimio fortasse mentis fervore in ea incumbunt (ultra quam satis est virtutem si petat ipsam aliquis, Epp. 4, 6, 46.) magis, quam ratio mihi suadet, vires meas contendam ac propter hoc conficiam.» Consulto autem, quo omnis offensa devitetur, *praecedentibus* dicit, non *praecedenti*.

EPISTOLA III.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
 Claudius Augusti privignus, scire laboro.
 Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus,

EP. III. 4. *terras* e Codicē Blandin. antiquissimo Bentleius. —

III. Iulium Florum, familiarem suum, tunc temporis inter comites Tiberii Neronis a. u. c. 734. in Orientem ab Augusto missi, percontatur, quid Tiberius, quid communes amici, quid ipse agat (vv. 4-25.), ad sapientiae studium excitat (vv. 25-30.), postremum ut cum Munatio, communi amico, in gratiam redeat, amice hortatur. (vv. 30-35.) ZELL. «Fuit Satirarum scriptor, cuius sunt electae ex Ennio, Lucilio, Varrone.» Pons. Haud improbabiler de Floro disputavit Weichertus Poët. Lat. p. 366 seq., unde seqq. excerpimus: «Ita Scholiastae verba intelligenda esse puto, ut Florum ex Ennio, Lucilio et Varrone, quos constat scripsisse Satiras, praestantiora carmina elegisse eaque fortasse antiquitatis rigore sordibusque abstertis et emendatiora et elegantiora edidisse statuamus (vel dicam potius in eo elaborasse, ut illorum Satiras sermoni captivique aequalium suorum magis adapteret). Hinc igitur fortasse factum est ut Florus ipse Satirarum scriptor appellaretur.» Ex iis utique Horatii familiaribus fuit, quos ob ingenium atque studia poetica haud parvi aestimaret. Cfr. Epp. 2, 2. prope decennio post hanc ad eundem missam.

2-5. *Claudius* Augustus Tiberium a. u. c. 734. in Orientem miserat, ut Tigranem in Armeniae regnum ei datum deduceret. Vellei. Patere. 2, 94. — *Augusti privignus*] Sic honoris causa eum appellat, quippe qui sine dubio hanc Epistolam lecturus esset. Florebant etiam tunc C. et L. Caesares, Agrippae ex Iulia filii, Augusti nepotes, ab hoc adoptati; Tiberium adoptavit deum a. 757. Cf. Tac. Ann. 6, 54. — *scire laboro*] aliquanto plus quam «cupio;» «magnopere studeo.» Sat. 2, 8, 19: *nosse laboro.* — *Thracae*] forma poetica, *Θρακίη*, etiam apud Virg. Aen. 12, 335. Teste autem Suetonio Tib. 44. Tiberius hanc expeditionem Armeniacam fecit per Macedoniam et Thraciam. — *Hebrusque*] Vid. ad Od. 4, 25, 20. — *nivali*] «hiemali.» Cf. Od. 4, 37, 49: *nivalis Haemoniae.* «Ut Horatius aquis glaciē adstrictis *compedem* tribuit, ita Virgilius Ge. 4, 436. *frenum* et Sympos. Aenigm. 40, 2. *catenas.*» OEBER. — *turres*] «Herus et Leandri. Inter Seston et Abydon medium est Hellesponti fretum.» Pons. Quae explicatio confirmatur etiam Strabonis 13, 22. loco de utriusque oppidi situ, de duobus *πύργοις* et cursu aquarum: *περὶ τοῦ ῥοῦ τοῦ ἐκ τῆς Προποντίδος.* (Catull. 64,

An freta vicinas inter currentia turres,
 An pingues Asiae campi collesque morantur? 5
 Quid studiosa cohors operum struit? Hoc quoque curo.
 Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
 Bella quis et paces longum diffundit in aevum?

6. haec Lct. (Ut nos, nostri, Bentleiani et Pottierii Codd.)

358: unda Scamandri, Quae passim rapido diffunditur Hellesponto.) V. turres igitur proprie accipiendum, ac suadet etiam poetica ratio, ut turribus illis omnium sermone celebratis oppida illa designentur, potius quam notione omnibus urbibus communi; neque explicandum aut turritas urbes (ut Tibull. 1, 7, 19: Utque parvis vastum prospectat turribus aequor -- Tyros.) aut scopulos. — currentia] de fretis, ut Poëta apud Cic. de N. D. 3, 40, 24: Europam Libyamque rapax ubi dividit unda. — pingues Asiae campi] Iustin. 38, 7: neque caelo Asiae esse temperatius aliud nec solo fertilius. — morantur?] «nunc vos retinent?» propter Tiberianae expeditionis finem ac necessitates. Recte autem notat Düntzer, tres tractus praecipuos ac Tiberianae expeditionis veluti stationes a poëta scite significari.

6-8. studiosa] absolute (ut Od. 2, 20, 19: peritus. Od. 3, 4, 58: avīdus: «litterata.» Comm. Cnq. (Cave iungas; «studiosa operum.») — cohors] Paulatim mos invaluit, ut sic appellaretur grex (Epp. 1, 9, 13.) adolescentium nobilium, qui comitabantur proconsulem vel quemcunque alium cum imperio extra

urbem missum. Cic. ad Q. Fr. 4, 4, 4: Quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent cet. — Quid operum struit?] «quae scripta componit?» Scuol. — Hoc quoque curo] «non solum, ubi terrarum nunc degatis, verum etiam quibus studiis vacetis.» — scribere] ut Od. 1, 6, 4. de carminibus praesertim panegyricis. — sumit] «praedicandas eligit,» cum infinitivo, ut Od. 4, 12, 1: Quem virum — sumis celebrare? — Bella quis cet.] ἐπεξήγησις. «Quis igitur bella, quae gessit, paces illi tam gloriosas, quas vicis imposuit, ad posteritatem propagare conatur?» Cfr. Sal. Iug. 31: bella atque paces — penes paucos erant, id est, «ius, quandocunque iis libebat, pacem faciendi.» Pacos sunt Friedenschlüsse. Alii coll. Epp. 2, 1, 402, explicant: «res ab Augusto pacis tempore gestas.» Ad quod inceptum ipse nunquam se induci passus erat, ut panegyricum carmen in Augustum componeret, id satis urbane iuvenibus illis iniungit, quibus huiusmodi scripta, si non diuturnam gloriam, at certe comoda externa et praemia afferre poterant. — diffundit in aevum] Ipse

Quid Titius Romana brevi venturus in ora?

Pindarici fontis qui non expalluit haustus,

40

Fastidire lacus et rivos ausus apertos.

Ut valet? ut meminit nostri? Fidibusne Latinis

explicat Od. 4, 44, 3: *virtutes in aevum* — *Aeternum*.

9. *Quid Titius cet.*] De toto hoc loco lege egregiam disputationem Iacobsii in Lect. Venus. p. 340. Refellit eos, qui cum Scholiastis Horatium malitiosa dilogia hic usum esse arbitrati sunt. Immo poeta de juvenum horum studiis ita festive locutus est, ut nihil omnino eos offendere posset in verbis urbanissimis amici natu maioris, quem ipsi ut *Romanae fidicinem lyrae* suspicerent atque observarent. Id tamen meminerat, hos pueros ipsi nondum esse pares. Titius autem fortasse filius fuit M. Titii cos. suffecti a. u. c. 723. (Scholiastae haec de Titio tradunt: «Deridet Titium poetam, qui Pindarum Graecum profundissimi sensus et eloquentiae in Latinum sermonem conatus est transferre. Nam tragoedias et lyrica carmina scribere coepit temporibus Augusti; sed libri eius nullius momenti erant.» Acaos. «Titius poeta hic voluit Pindarum sermone Latino vertere. Deridet autem hunc Horatius, quod ausus sit sacrum opus attaminare. (Sic Ed. princ. Ven. 1481., *contaminare* Ed. Bas. 1580.) Potest tamen et vere laudari, nam Tiberii comes et doctissimus fuit et lyrica conscripsit.» Porphyra. «Titius Septimius lyrica carmina et tragoedias scripsit Augusti tempore, sed libri eius nulli exstant. Huius autem insigne monumentum est infra Ariciam.» Com.

CAVO.] — *brevi venturus in ora*] «nondum quidem notus civibus suis propter poeticas laudes, sed qui, ubi ediderit carmina, brevi nomen vendibilis poetae merebitur.» Propert. 4, 8, 32: *venies tu quoque in ora virum*. Virg. Ge. 3, 9: *victorque virum volitare per ora*, ex Enniano illo: *volito vivu' per ora virum*. Aen. 12, 235: *vivusque per ora feretur*. Prop. 4, 1, 24: *Maius ab exsequiis nomen in ora venit*.

40-44. *expalluit haustus*] Eadem constructione atque Od. 2, 42, 7: *periculum contremuit*. Od. 3, 27, 27: *mediasque fraudes Palluit audax*. Iacobs pulat Horatium respexisse ad Callimachi illud *Anthol.* Pal. II. p. 462: *οὐτ' ἀπὸ κρητὸς Πίνω σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια*. «Qui,» inquit, «in Pindaro imitando vires suas experitur.» («Horatius in his vv. Titii audax Pindarum imitandi studium admiratur, non laudat, neque vituperat.» ONBAR. Quid autem ipse de Pindarica imitatione senserit, demonstrat Od. 4, 2.) — *fontis*] Principes poetae, ex quibus imitatores hauriunt, saepe cum fontibus comparantur. Ovid. Am. 3, 9, 25: *Adiice Maeoniden, a quo ceu fonte perenni Vatum Pieris ora rigantur aquis*. Lucil. 30, 26: *Quantum haurire animus Musarum e fontibu' gestit*. — *Lacus* (*Wasserbehälter*) et *rivi aperti* significant non poetas lyricos Pindaro inferiores, sed poësis genera et facilliora et leviora. —

Thebanos aptare modos studet auspice Musa,
 An tragica desaevit et ampullatur in arte?
 Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus, 15
 Privatas ut quaerat opes et langere vitet

Ut valet?] Recte Cruquius: «haec plena sunt amoris benevoli.» (Quem si cum perfida malitia miscuisset, in semet ipse illud edixisset: *Hic niger est, hunc tu, Romane, cave!*) — *aptare modos*] Cfr. Od. 2, 12, 4: *Aptari citharae modis.* — *auspice Musa*] Sine imagine: «poëtica facultate fretus et felici cum successu Pindarumne aemulatur? an ad tragoedias scribendas magis inclinat?» Fluctuabat igitur, ut manifesto apparet, iam cum Romae Horatii familiaritate uteretur, Titius inter utrumque genus, modo tragoediam aliquam componens, modo carmina lyrica, incertus interdum, utrum Pindaricum genus propter novitatem prius inter Romanos excoleret, an recentior illam tragoediam Latinam, cuius auctor fuisse videtur potius quam Pollio Varius; quem subsequutus est in Medea Ovidius. — *desaevit*] ut Virg. Aen. 4, 52: *Dum pelago desaevit hiems*, pr. «ex alto,» id est, «vehementer saevit.» Refertur ad violentas animi perturbationes (iram, saevitiam, amorem, furorem), a tragicis expressas; *ampullari* autem, ut Graecorum *ληρυδίζειν*, de amplo et magnifico sermonis tragici ornatu, qui sermo interdum ab exaggeratione haud longe remotus est; ligura repetita ex Aristophanis Ranis v. 1208: *ληρυδίων ἀπώλεσεν*. Sic Callimachus teste Schol. ad Hephaestionem p. 36. ed. Lips. tragoediam *Μοῦσαν ληρυδίζον*

appellavit. A. P. 97: *Proicit ampullas et sesquipedalia verba*. Iam vero non ridet Titium ipsum prae nimio tumore *desaevientem et ampullantem*, sed tragicum genus ipsum, et potissimum tragoediam Romanam, quae ipsi, ut aliunde quoque apparet (Epp. 2, 4, 55 sqq. A. P. 258 sqq.), haud nimis placebat.

15. 16. *Quid mihi agit?*] Est sermonis quotidiani hoc sensus: «Quid agit? dic mihi; scire enim cupio, quo res eius sint loco;» ut *quid agis, dulcissime rerum?* (Sat. 1, 9, 4.) De dativo ethico cf. Cic. ad Att. 8, 8, 2: *At ille tibi — pergit Brundisium*. Catull. 24, 4: *Mallum divitias mi dedisses Isti.* — *Celsus*] Videtur sane idem cum Celso Albinoovano, comite scribaque Neronis, ad quem misit Epistolam huius libri octavam. Diversus utique est ab A. Cornelio Celso, medicorum Cicerone, quem Horatianum fuisse volebat Bianconius. — *monitus*] «a me iam antea, cum Romae una essemus.» Sapienter profecto huius quoque optimi iuvenis patrociniū suscepit Iacobs Lectt. Venus. p. 338. Fuit igitur unus ex sexcentis illis, qui in benigno illius aetatis poetarum proventu, studio et ardore animi ad carmina componenda delatus, minus utique audax Titio, exemplaria et Graeca et Latina nimis anxie imitando exprimeret; Horatius autem, qui de amici ingenio meliora etiam sperabat, h. l. eum ex animi sententia denuo mo-

Scripta, Palatinus quaecunque recepit Apollo,
 Ne, si forte suas repetitum venerit olim
 Grex avium plumas, moveat cornicula risum
 Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes? 20
 Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
 Ingenium, non incultum est et turpiter hirtum.
 Seu linguam caulis acuis seu civica iura

22. et] nec Lct.

net, ut a vitiosa priorum imitatione desistat atque eiusmodi in posterum condant carmina, quae iure ipsi tribui possint. Idem igitur ei acclamat quod Pisonibus: *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres, nec desilies imitator in artum!* (A. P. 133 sq.) Quo quid innocentius fieri poterat? *Privatas* autem *opes* noli interpretari cum aliis «proprias doctrinae copias;» unice enim de poematis loquitur.

17-20. *Palatinus* -- *Apollo*] In templo Apollinis Palatini Octavianus a. u. c. 726. condiderat bibliothecam Palatinam publicam, cuius primus curator fuit C. Iulius Hyginus. — *recepit*] velut donaria in suam tutelam; quo minus etiam ea *tangere* (attractare) licet. — *cornicula*] Nota fabella Aesopia (Babr. 72. Phaedr. 4, 3.) hanc sententiam expressit: «ne facile omnis lector perspicat Celsum in sententiis, imaginibus, totisque adeo locis imitatum esse, interdum tantum in Latinum convertisse, poetas Graecos.» — *coloribus*] «plumis variorum colorum.» SCHOL. — *quid audes?*] «Habet aliquam fiduciae in amico ob praecaram eius indolem poetiae notio-

nem. Alii nescio quid ambiguitatis hic sentiunt.» OBERAR.

21-25. *circumvolitas*] Ut saepe poetae apibus comparantur (Od. 4, 2, 27.), sic hac imagine *circumvolitandi* atque *agilitatis* significat modo haec, modo illa carminum genera a Floro tentata esse, sane ut opus secundarium, cui per horas subsecivas vacaret; nam severiora studia ad eloquentiam forensem et ius civile converterat. — *incultum* cet.] Ut ager incultus *hirtus* fit, id est, filice vepribusque obducitur, sic ingenium bonis artibus non excultum, fit rude et hebes. Praestat autem lectio *et* alteri *nec*; «neque enim *incultum* et *hirtum* diversas res significant, ut sint disiungenda.» BENTL. — *turpiter-hirtum*] A. P. 3: *turpiter atrium*. «In prosa oratione qui accurate scripserunt ausi non sunt adverbium qualitatibus cum adiectivis coniungere. Apud Horatium poetam compara Od. 3, 44, 35 (*Splendide mendax*).» DILLENB. — *acuis*] significantius quam «praeparas.» Cic. Brut. 97, 334: *tu illuc (in forum) veneras unus, qui non linguam modo acuissem exercitatione dicendi* cet. Significantur

Respondere paras seu condis amabile carmen,
 Prima feres hederæ victricis præmia. Quodsi 25
 Frigida curarum fomenta relinquere posses,
 Quo te caelestis sapientia duceret, ires.
 Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
 Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.
 Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ 30

30. si] sit bcEp, pr. S et omnes Pottierii præter unum (12.), item CO. — curæ est Bentleius conjectura.

declamationes, quibus iuvenes ad eloquentiam iudicalem præparare se solebant. — *civica iura respondere*] pro vulgari: *iuris civile respondere* (Plin. Epp. 6, 13.) et *de iure respondere*. Ad iuris prudentiæ igitur studium hoc refertur. De forma *civicus* vid. ad Od. 3, 2, 6. — *amabile carmen*] *ἐρωτικά*, puto, *συμπρωτικά*, epigrammata cet.; «venustum atque elegans cuiusvis generis carmen.» — *hederæ - præmia*] Proprie refertur ad poeticam facultatem propter Bacchum, qui Pindaro Dithyr. Fr. 3, 7. est *κισσοδέρας θεός*. Cf. Od. 4, 4, 29. Tum per zeugma pertinet etiam ad cetera Flori studia, in quibus omnibus cum primas partes laturum pollicetur.

26-29. *Frigida curarum fomenta*] Unum vitium in amico libere reprehendit, quod is quoque, ut aequalium plerique, nimio lucri et quæstus studio indulgebat. *Curarum fomenta* h. l. manifesto sunt ea fomenta, quæ curæ Floro imponunt, id est, pecuniæ cupiditas atque ambitio; hæc autem paulatim refrigerant ac retardant spiritus generosiores, hebetant inge-

niū, imminuunt poeticam facultatem. Ceterum in *fomentis frigidis* nullum inest ὀξύμωρον, cum Celsus quattuor memoret genera, calida frigida, sicca humida. — *relinquere posses*] «His a curis,» inquit, «si liberare te posses, nihil iam te impediret quo minus caelestis (maxime sublimis quæque appetentis terramque despicientis) philosophiæ præceptis satisfaceres atque obtemperares.» — *Hoc opus*] sapientiæ; *opus* ad actionem, *studium* ad θεωρίαν refertur. — *parvi - et ampli*] «veræ sapientiæ nos tenuiores operam dare æque possumus ac divites et honorati.» — *properemus*] Cf. ad Epp. 1, 2, 64. — *nobis - cari*] Sibi carus est, qui secum ipse non dissidet nec habet, cur quidquam magnopere in se reprehendat cet. Epp. 1, 48, 101: *Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum.*

30-32. *si tibi curæ*] Pro lectione sit facit quodammodo repetitio v. si post si vulgari sensu bis positum v. 29., verumtamen difficiliorem lectionem cum Bentleio prætuli alteri sit. Epp. 1, 6, 44: *Si posses - - rogatus*. Epp. 1, 7, 39: *In-*

Quantae conveniat Munatius; an male sarta
 Gratia nequiquam coit et rescinditur? At vos
 Seu calidus sanguis seu rerum inscitia vexat
 Indomita cervice feros, ubicunque locorum
 Vivitis, indigni fratrum rumpere foedus, 35
 Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

32. *nequiquam* bE: *nequicquam* s. *nequidquam* volgo. — *At* ac bScE et Bentleius (hic interrogandi signo posito post v. *feros*).

spice, si possum. Pseudotib. 3, 4, 49: *Ille mihi referet, si nostri mutua cura est, An minor, an toto pectore deciderim.* — *Quantae conveniat* «tantae, quantae cum tibi curae esse conveniat.» — *Munatius* filius fortasse L. Munatii Planci cos. a. u. c. 742. (Od. 4, 7.) — *male sarta* Imago desumpta a vulnere ideo rescisso, quia eius margines non recte consulti sunt a chirurgo. Celsus 5, 6: *assuere acu vulnera.* Id. 7, 8: *Tertium est, si quid ibi (in aure externa, in labris et naribus) curti est, sarcire.* — *nequiquam* «ita ut curatio, quam expectabamus, effectum careat.» De scriptura vid. Sat. 2, 7, 27. — *coit* Cels. 8, 40: *potest ea ratione et os coire et vulnus sanescere.* Ovid. Trist. 4, 4, 44: *Neve retractanda nondum coeuntia rumpam Vulnera.* — *rescinditur* Petron. 143: *credo veritus, ne inter initia coeuntis gratiae cicatricem rescinderet.* — *At vos cet.* Cum magis timeat, ne etiam nunc inter se discordes sint, graviter eos castigat et adhortatur ad reconciliationem gratiae hac allocutione *At cet.*, prae qua nimis languet altera lectio *ac.*

33-36. *rerum inscitia* «Cum quae alteruter recte atque ordine

fecerat aut dixerat, alter falso interpretatur atque in suam vel contumeliam vel iniuriam facta opinatur. (*Missverständnisse*.) — *Indomita cervice feros* Comparatio repetita ab equis (Epp. 4, 2, 64: *Fingit equum tenera docilem cervice magister.*) et a tauris, quos Graeci *αλληπαύχενας* et *ζευγομάχους* vocant. — *ubicunque locorum* Sic reddit ad initium Epistolae. — *indigni-rumpere* Graeca attractione: «quos indignum est, non decet, rumpere.» — *fratrum* «intimum.» Cf. Epp. 4, 10, 4. — *foedus, Pascitur* Per brachylogiam hoc dicit: «Ubicunque nunc vivitis vos, quos minime decet fraternae amicitiae foedus dissolvere, hoc scilote, me, qui vos ambos aequè diligo, unanimum vestrum reditum exoptare et laeto sacrificio celebraturum esse, ut Numidae mei (Od. 4, 36, 2.); quocirca etiam mea causa in gratiam inter vos redire, uti spero, maturabitis;» vel, si mavis cum Obbario: «Quocunque inter vos affecti estis animo, ego vos mutuo dignos amore (quapropter vestrum in gratiam reditum magnopere exopto) amare non desinam.»

EPISTOLA IV.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
 Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
 Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat,

IV. 4. Epistolum scriptum ad Albium Tibullum, poetam suavis-
 simum ipsique amicissimum (Cfr. Od. 4, 33.), qui natus circiter a. u. c. 700. mortuus est a 735. aut se-
 quente. Satiras autem (haec enim solae hic significantur, non vero etiam Epistolae, ut ratus est Franke F. H. p. 70.) Horatius scripsit usque ad a. u. c. 727.; iam cum permulti eius obtractatores atque invidi maligne de iis iudicarent, Tibullus *candidum*, id est, integrum ac verum iudicium de iisdem inter iuniores suos amicos, imprimis, ut arbitror, apud fautorem Messallam, fecerat; sic ille poeta notus primum, deinde familiaris factus esse videtur Horatio. Atque propter hanc ipsam satirarum mentionem probabilius est paulo post easdem editas hanc compositam esse epistolam, id est, a. u. c. 728. vel 729., quam, ut alii volunt, a. 733. vel 734. — *candide*] Martial. 4, 87, 4. de Apollinari amico critico: *Nil exactius eruditiusque est, sed nec candidius benigniusque.* — *iudex*] Nequaquam illud dicit, se Tibulli iudicio supposuisse sermones, quo critici partes suscipiens villa eorum notaret et, quomodo corrigenda essent, consilium daret: quod qui statuunt, Tibulli indelem minime norunt. Horatius circiter quadragena-

rius scripsit ad Tibullum annos XXVII. vel XXVIII. natum, qui eodem demum tempore, Octaviano iam *principe* et *Augusto* appellato (a. u. c. 727.), tamquam poeta popularibus innotuerat. (Ovid. Trist. 2, 463: *legiturque Tibullus Et placet, et iam te principe notus erat.*)

2. 3. *Quid nunc te cec.*] Amici memor vitae eius habitum, quem probe norat, una sibi in mentem revocat: «Quid dicam mecum, quid cogitem nunc te facere? Sane, ut soles, modo poësi studebis, modo sapientiae.» — *in regione Pedana*] Pedum (hodie Zagarola, secundum alios *Gallicano*) oppidum inter Tibur, Praeneste, Tusculum et Romam, prope quod erant Tibulli praedia paterna et avita. — *Cassi Parmensis*] «Hic aliquot generibus stylum exercuit: inter quae opera elegiaca et epigrammata eius laudantur. Ille est, qui in partibus Cassii et Bruti tribunus militum cum Horatio militavit, quibus victis Athenas se contulit. Q. Varus ab Augusto missus, ut eum interficeret, studentem repperit et perempto eo scrinium cum libris tulit.» Acnos. — *opuscula*] Sunt carmina minora, hoc loco, ut consentaneum est, imprimis elegiae, quemadmodum apud Plin. Epp. 8, 24, 4: *Liber* (meus, quem

An tacitum silvas inter reptare salubres,
 Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est? 5
 Non tu corpus eras sine pectore. Di tibi formam,
 Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
 Quid voveat dulci nutricula maius alumno,

EP. IV. 7. *dederant* Sd et corr. bc, item Lambinus. (Ut nos, E et pr. bc.) — 9. *Qui* Cui corr. E (cum glossa: *filio*), *Quam* dp, *Quam* superscr. «vel *quin*» S, *Quam* et in mg. *Quam* ut Cod. Francq., *Quin* c. — *et cui* ut cui unus Cod. Lambini et Francq. (*Quam sapere et fari ut possit, quae sentiat, utque* L, *Quam sapere et fari ut*

recitavi.) *fuit et opusculis varius et metris*. Admodum ergo fuerunt elegantia ac venusta; alioquin is, qui ea superasset, laudem non meruisset. Ceterum integrum et candidum iudicem se praebebat Horatius etiam in eo, quod Cassium, Octavianus inimicum et ab hoc interfectum, tamquam poetam laudat. Male nonnulli hunc Cassium Parmensem confuderunt cum Cassio Etrusco, malo poeta et πολυγραφωτάτω. Sat. 1, 10, 64 sq.

k. 5. *tacitum*] infixum cogitationi de pulchro et honesto, de vita ad philosophiae praecepta conformanda. — *reptare*] ut ἔρπειν et ἐρπεῖν, «sine certo consilio et tardo incessu perambulare, schlendern.» — *salubres*] propter frigus aëremque purum. Cfr. Epp. 2, 2, 77. Tibullus ipse de se 4, 13, 9: *Sic ego secretis possum bene vivere silvis, Qua nulla humano sit via trita pede.*

6. 7. *Non tu cet.*] «Hi versus antecedentibus hunc annectunt sententiarum ordinem: «Et recte quidem; tibi enim est ingenium pulcherrimum diisque accepta refert bona ad bene vivendum idonea, quibus nihil potest addi maius.» OBAR. — *corpus*] dumtaxat brutum,

sine Masse. — *eras*] «semper, ex quo inter nos versari coepisti egoque te cognovi.» — *sine pectore*] «non eras excors; immo animus tuus et tener erat in amicitia et veri cupidus et pulchri sensu eximie praeditus.» (*ohne Gefühl*.) Ovid. Her. 16, 305: *Huncine tu spes hominem sine pectore dotes Posse salis formae, Tyndari, nosse tuae? — formam*] Vita antiqua Tibulli: «in-signis fuit forma cultuque corporis observabilis.» — *divitias*] quales mox accuratius designat v. 11. et Tibullus ipse de se 4, 4, 77: *ego composito securus acervo Despiciam diles despiciamque famem.* Etsi eius patrimonium accisum erat per triumvirorum agrariam largitionem, quae a. u. c. 713. Italiam misere perturbavit, vel, ut alii volunt, per eandem calamitatem bellorum civilium devastatum dumtaxat, nihilominus ei restabant tantae facultates, paulatim fortasse prudenti parcimonia aliquantum auctae, ut ad liberaliter vivendum facile contentus esset, ideoque merito *dives* appellari posset. — *dederunt*] Hac perfectorum quantitate saepe uti sunt poetae. Vid. Sat. 1, 10, 45: *Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae.*

Qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui

Gratia, fama, valetudo contingat abunde

40

Et mundus victus non deficiente crumena?

Inter spem curamque, timores inter et iras,

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:

possit, quae sentiat, et cui C. Quam sapere et fari possit, quae sentiat, et cui l. Ut nos, b et pr. E.) — 41. Et domus et victus Bentleius coniectura ducta ex Codicum multorum, etiam Pottierii, corruptela *Et modus et victus*; nostri quattuor (bScE) et totidem Pottierii veram tuerentur lectionem.

Virg. Aen. 2, 774: *Obstupui steteruntque comae et vox faucibus haesit.* Ubique fere scriptores librarii substituerunt plusqpf., ut hic nonnulli. Cfr. Wagner ad Virg. Ge. 4, 393. — *arctique fruendi*] «quia prudens es et eo, quod satis est, contentus vivis.»

8. *nutricula*] Totam clausulam sic construxit Lambinus: «Alumno, qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui gratia, fama, valetudo contingat abunde et mundus victus cet., quid nutricula optet maius?» Atque equidem in Lambini ratione acquiesco; video enim lect. *Quin* aperte falsam esse, sed nostrae favere, *Quam* et *Quam* ut lis debere, qui comparisonem desiderarent, quam poeta *callida iunctura* significare quam exprimere maluit.

9-11. *sapere et fari cet.*] recte cogitare (quocirca etiam rationi convenienter vivet) facundeque sensus suos explicare atque cum aliis communicare.» Conf. Periclis verba apud Thucyd. 2, 60: *οὐδενὸς ἥσων οἴομαι εἶναι γινῶναι τὰ τὰ δέοντα καὶ ἐξηγεῖσθαι ταῦτα.* — *Gratia*] imprimis apud Messallam Corvinum. — *fama*] Ovid. Am. 4, 15, 27: *Donec erunt ignes*

arcusque Cupidinis arma, Discentur numeri, culle Tibulle, tui. — *Et mundus victus*] Cfr. Sat. 2, 2, 53. et 65. Cic. de Offic. 1, 36, 130. Corn. Nep. Att. 13, 5: *Omni diligentia munditiam, non affluentiam affectabat.* Adiect. *mundus* est *καθαρός*, purus potius *καθαρός*. — *crumena*] «sacculo nummario.» Schol. Cf. Iuven. 11, 38: *Quis enim te deficiente crumena Et crescente gula manet exitus?*

12-14. *Inter spem cet.*] Addit *γνώμην* s. locum communem, quo tamen nequaquam reprehendit amicum, ut opinati sunt interpretes morosiores. Est descriptio vitae humanae, quae ex natura nostra variis affectibus semper agitur, ut in mortalibus omnibus, sic etiam in Tibullo, homine quamvis tranquillo neque supervacaneae opulentiae cupido. «*Spes* est futurorum bonorum, *cura* praesentium; *timor* futurorum malorum, *ira* seu dolor praesentium.» COMM. CRUQ. — *diluxisse*] Est Graecorum *ἐπεμυαλνεῖσθαι*. In prosa oratione sane usitatus esset *illuxisse*, unde Muretus archaismo in Horatio minime tolerabili volebat *ibi illuxisse*. Ceterum hanc sententiam ita expressit Seneca

Grata superveniet, quae non sperabitur, hora.
 Me pinguem et nitidum bene curata cute vises, 45
 Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

EPISTOLA V.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis

Epist. 45. extr.: *Ecce hic dies ultimus est: ut non sit, prope ab ultimo est.* — *Grata superveniet cet.*] Plut. αὐτὴν ὥς ἐσχάτην βιώσαι. Plut. de tranq. an. 16: Ὁ τῆς αὐτοῦ ἡγίστα δέομενος, ὥς φησὶν Ἐπίκουρος, ἡδίστα πρόσαισι πρὸς τὴν αὐτοῦ. Terent. Phorm. 2, 3, 24: *Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.* — *superveniet*] *insuper atque inexpectata tibi adveniet.*

45. 46. *Me pinguem cet.*] «Haec ipsa praecepta strenue me sequi, sicubi ex regione Pedana in Urbem veneris, videbis vel ex facie mea.» Sueton. Vit. Horat.: *Habitu corporis brevis fuit atque obesus.* — *nitidum*] propter ipsam pinguedinem. Sat. 2, 2, 428. — *curata cute*] Epp. 1, 2, 29. — *porcum*] Innocenter iocatur in semet ipsum. Comparatione ista petita a *pecude*, cui animus datus est pro sale, ne pulescat (Cic. de Finn. 5, 13, 38.), inveni solebant Stoici in adversarios suos. Cic. Pison. 46, 37: *Epicure noster, ex hara producte, non ex schola.* Atque omnino in talibus liberiores, vel, si mavis, audaciores nobis fuerunt antiqui; sic Cicero se ipse *asinum germanum* vocat ad Att. 4, 5, 3. et Pi-

sonem (30, 73.) ita alloquitur: *Quid nunc te, asine, litteras doceam?*

V. Hilarem in modum invitat poeta amicum ad coenam frugalem, sed laetam, quam proxime ante Caesaris Octaviani diem natalem facturus erat, simulque ad hilarem vitae usum excitat. De Torquato eiusque moribus vide ad Od. 4, 7. Quo anno haec epistola scripta sit, incertum est. Hoc unum apparet ex v. 4., eam aliquot annos post T. Statilii Tauri alterum consulatum esse compositam. Nonnulli tamen eam referunt ad a. u. c. 734., quod ipso anno Augusti dies natalis maiore quam antea apparatu et splendore celebratus esse videtur; cf. Dionem 34, 8: *ἰδίᾳ δὲ δὴ οἱ ἀγορανόμοι ἵπποδρομίαν τε ἐν τοῖς τοῦ Αὐγούστου γενεθλίοις καὶ θηρίων σφαγὰς ἐποίησαν.* FRANKE F. II. p. 204.

4-3. *Si potes cet.*] «Si potes hoc abs te impetrare, ut mecum accumbas cet.» Cf. Epod. 9, 44. — *recumbere*] ut Od. 3, 3, 44. idem quod *accumbere*. — *Archiacis*] «simplicibus quidem, sed simul satis elegantibus (a rusticitate certe affectanda abhorrebat Horatius), quales vendere solet Archias,» faber lectarius Romae tunc notus. Cf.

Nec modica coenare times olus omne patella,
 Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
 Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
 Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum. 5
 Si melius quid habes, arcesse vel imperium fer.
 Iamdudum splendet focus et tibi munda supellex.
 Mitte leves spes et certamina divitiarum

EP. V. 6. Si bScdE, omnes Pottierii, C, Bentleius et O: Sin LfM.

Soterici lectos apud Gell. 12, 2, 44. *Pausiaca tabella* Sat. 2, 7, 95. — *olus omne*] τὸ ἐπιτυχόν, brassicam, betam, cichorem, legumina cet. Sane est λιτότης. «Wie wenn wir auf eine Suppe oder einen Salat einladen.» Düntzer. Cf. Sat. 2, 4, 74. — *Supremo — sole*] «Serius aliquanto, quam plerique coenare solebant (hora nona), et demum ad vesperam, sole iam ad occasum vergente; itaque negotia tua ad finem perducere poteris.» Romanis inter horam undecimam et duodecimam, nobis mense Septembri exeunte sub horam septimam. Cf. Sat. 2, 7, 33.

4-7. *iterum*] sc. consule. Iul. Capitol. vita Pertin. 4: quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est. T. Statilius Taurus II. cum Augusto VIII. cos. a. u. c. 728. — *diffusa*] ex dolis in cados, unde *doliari* opponitur vinum *diffusum*. Contra *defunditur* vinum ex cratere in pocula et pateras. Cfr. Sat. 2, 2, 58. Vinum igitur hoc erat sex annorum, pro Italico satis recens, ita tamen, ut in simplici domo sine nimiae parcimoniae ac sordidum reprehensione convivis apponi posset. — *Inter cet.*] *Minturnae*, Auruncorum oppidum ad ostia Liris fl., a quo *Sinuessae* distabat IX. M. P. «*Petrinus* mons est Sinu-

essanae civitati imminens vel ager Sinuessae vicinus.» COMM. CRUO. Hodie *Rocca di monte Ragoni*, ex aliorum sententia *Piedimonte*. Sinuessanum autem vinum melioribus adnumerabatur, non tamen optimis, Falerno, Caecubo, Setino, Formiano. (Martial. 13, 114 sqq.) — *Si*] Sic mei Codd. et Bendl. ex consuetudine Horatii, qui nunquam utitur part. *sin*, sed in oppositionibus duplici *si*. Cfr. Epp. 2, 4, 64 seqq. — *arcesse*] «Si quid melius vini habes, per servulum ad me afferendum cura.» Recte dici *arcessere rem* patet ex Cic. ad Att. 16, 11, 4: *eius librum arcessivi*. — *imperium fer*] «quod in convivis quodammodo exercebat convivii dominus.» Est igitur: «Vel eo contentus esto, quod ego mea ex apotheca depromendum curabo.» — *splendet focus*] Lares tali die tergebantur cera, fuligo foci amovebatur. — *tibi*] «in honorem tuum.»

8-10. *Mitte cet.*] «Omissis omnibus curis, quae solent agitare vitam humanam inter honorum spes plerumque fallaces et studium opibus altis superandi, Genio indulgeamus.» Ipse a talibus semper vacuus amicum exhortatur, ut negotiis quotidianis illo certe die post-

Et Moschi causam: cras nato Caesare festus
 Dat veniam somnumque dies; impune licebit
 Aestivam sermone benigno tendere noctem.
 Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?

40

9. *Et Moschi causam* bScdEp, Lct, Bentleius et O: *Et causam Moschi* FM. — 12. *Quo mihi fortuna* cdEp, t, *Quid mihi fortuna* bS (in S superser. *Quo*), *Quo mihi fortunae* LC, *Quo mihi fortunae* F.

positis secum Genio indulgeat: nec vero in his quidquam reprehensionis inest, quasi Torquatus ipse fuisset homo vel vanus vel avarus. Idem dicit ac Iuvenalis 14, 181: *Sed nunc dilatis averte negotia curis Et gratam requiem donat tibi.* — *leves opes*] Pind. Fragn. inc. 134: *ἐλαίδες ἐγογγυοῦσθαι ἐνέπνια.* — *Moschi*] «Illic, Pergamenus rhetor notissimus, reus venesicii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic, de quo nunc dicit, et Asinius Pollio.» Pörrh. Recte significat Düntzer, perdifficilem istam causam propter magnam hominum expectationem, qui eius exitus esset futurus, magnopere cordi fuisse Torquato gloriam ex rei ab ipso defensi absolute appetenti. — *nato Caesare*] Sic nude dictum vix aliter intelligi potest quam cum Comm. Cruq. de die natali Caesaris Augusti, qui incidit in IX. Kal. Octobr. (23. d. Sept.) Scite igitur blanditur Augusto dicens se etiam noctem, quae diem eius natalem praecedat, hilari convivio usque ad lucem transacturum esse. Sueton. Octav. 57: *Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt.* Haeserunt quidem plerique in vv. *Aestivam -- noctem* ideoque interpretati sunt de C. Iulii Caesaris dictatoris natali, Kal. Amit. Inscr. m. Lat. II, p. 394: *IV. m. IVL.*

(12. die Iul.) *LYD. FER. QVOD. HOC. DIE. C. CAESAR. EST. NATVS.* Sed sub caelo Italico illa quoque nox, quae proprie erat autumnalis, dici poterat *aestiva*, ut Calpurn. 1, 1: *Nondum Solis equos declivis miligat aestas, Quamvis et madidis incumbant prela racemis Et spumant roribus ferventia musta susurro.* Atque medio Septembri pro «summo aestu» dixit Iuven. 14, 429 sq. — *veniam*] et propter Augusti natales et quia erat, ut est in Kal. Maff. l. 1, p. 398, et p. 407, *N. P.* (= nefastus prior); priore igitur diei parte ius diei a praetore non poterat. — *somnum*] «licebit ergo etiam tibi in multam lucem dormire.» — *impune*] «sine rei tuae cuiusquam detrimento.»

41-45. *sermone benigno tendere noctem*] «multo et liberali et faceto sermone noctem *aestendere* (ut ex gloss. habent Codd. multi), id est, transigere, usque ad eius finem exigere.» — *Quo mihi fortunam, si cet.*] Solita est haec Latinis exclamatio, velut propter loquentis impatentiam ac festinationem omisso verbo *optem, quaeram*, simili. *Quo* est dat. antiq. *quoi*, «quorsum.» Cic. ad Fam. 7, 23, 2: *Martis vero signum quo mihi pacis auctori?* Ovid. Am. 2, 49, 7: *Quo mihi fortunam, quae nunquam fallere curet?* Eadem constructione usum esse etiam vulgum demonstrat vulgata interpretatio

Parcus ob heredis curam nimiumque severus

Assidet insano: potare et spargere flores

Incipiam patiarque vel inconsultus haberi.

15

Quid non ebrietas designat? Operta recludit,

Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem;

17, *inermem* hcd, Lct. (Ut nos, SE et duo dumtaxat Pollierii.)

Isaiae 4, 44: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Atque ita elium Graeci, saltem posteriores. Philippus Anthol. Palat. II. p. 416: Ποι γὰρ ἐμοὶ ζητεῖν, τίνας ἔδραμεν ἥλιος οἶμους; Ceterum fortuna ponitur pro plur., Glücksgüter, neque legendum cum Mureto et Lambino *fortunas*. Sic apud Ovid. Am. 3, 7, 49. Corn. Nep. Att. 24, 4: cum -- ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratia fortunaeque crevisset (multas enim hereditates -- consecutus est) tantaque prosperitate usus esset cet. -- heredis] Cfr. Od. 4, 7, 49. -- Assidet insano] «Quasi consulto locum occupat insano proximum, ideoque ei παραπλησίως, simillimus est.» Hac tropica significatione videtur ἀπαξ λεγόμενον, formatum ad analogiam v. dissidere ab aliquo, Antiphanes apud Slob. Tit. 99, 27: Ἀπὴ μανίας ὁμότιμος εἶναι μοι δοκεῖ. Cic. de Rep. 4, 28, 44: illi regi -- amabili, Cyro, subest -- crudelissimus ille Phalaris. Nos zündelsteln. -- spargere flores] «Iis verbis non tam communis in compotatione flores inspergendi mos indicatus esse videtur, quam is, quo potatores irrigui fere mero et madidi vel coronas, quibus erant cincti, interdum decipiebant vel flores mensis infectos ludibrii causa spangebant.» OBERK. -- Incipiam] «Lae-

titiae effusae ac vere convivalis ego vobis exemplum praebebo.» -- inconsultus] «Qui liberius et dissolutius se laetitiae tradunt, ipsi se furere (Od. 2, 7, 28.), desipere (Od. 4, 42, 28.) velle (μανῆναι Anacr. 43, 42.) aiunt.» DOERING.

46-20. Quid non cet.] Exsultat laetitiae, in quam mox cum Torquato se effusus sit, expectatione. -- designat] designare (bezeichnen) «constituere,» deinde: «constitutum exsequi, patrare;» quo usu invenitur apud Plaut. Most. 2, 4, 66. Terent. Ad. 4, 2, 6: nam illa, quae antehac facta sunt, Omitto: modo quid designavit (id est, «perpetravit»)? ubi Donatus: «designare est rem novam (atque insignem) facere in utramque partem, et bonam et malam.» Est igitur: «Confidenter ebrius et sentit et facit, quae siccus vix auderet.» -- Operta] «secretos et veros sensus convivae ipsius, qui alias eos difficulter cum aliis communicaret.» Cf. Od. 3, 24, 45 sq. Epod. 44, 44. Sat. 4, 4, 89. -- Spes cet.] «Persuadet nobis nunquam fore, ut spes nostrae decipiantur,» Aristot. Eth. 3, 41: τοιοῦτον δὲ ποιοῦσαι καὶ οἱ μεθύσζόμενοι ἐν ἐλπίδεσσι γὰρ γίνονται. -- inertem] «alioquin ignavum ac limidum;» aptius quam aliorum *inermem*, quia hominis ipsius ingenium vino mutari significat: *inermem* esse contra

Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.

Fecundi calices quem non fecere disertum?

Contracta quem non in paupertate solutum?

20

Haec ego procurare et idoneus imperor et non

Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa

Corruget nares, ne non et cantharus et lanx

Ostendat tibi te, ne fidos inter amicos

res fortuita est. Cic. Catil. 2, 3, 40: *quis ferre possit inertes homines fortissimis viris insidiari?* Tac. Hist. 4, 46: *Iners pro strenuo in manipulum redibat.* — *addocet artes*] «dum potiores exhilarat eorumque ingenium excitat, efficit, ut artes, poesin imprimis atque eloquentiam, pulchre callere sibi videantur; quin etiam eos ad cantum saltationemque provocat.» — *Fecundi*] «copiosi et abundantes, qui semper a pincernis repleantur.» — *Contracta*] «arta, angusta.» Schol. Cf. Od. 3, 2, 4. — *solutum*] «ab omnibus illis quasi vinculis, quibus curae nos onerant.» Bene potus enim malorum, quibus alias premitur, omnium obliviscitur. — «V. *paupertate* ita positum est, ut simul ad participium pertineat *solutum* pro *in paupertate solutum paupertate*.» DILLENS. At rectius, puto, absolute accipitur, ut est Cic. Verr. Accus. 2, 75, 185: *animo semper soluto liberoque erat.* — Diphilus apud Athen. 2, 2: *Ἡ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλείατε διόνοσε καὶ σοφώταθ', ὥς ἡδὺς τις εἴ, Ὅς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος, τὸν τὰς ἐφρῶς αἰρόντα συμπεῖσεις γελῶν, τὸν τ' ἀσθενῆ τολμᾶν τε, τὸν δειλὸν θρασύν* quae Grotius Horatianis verbis usus sic in

Latinum convertit Excerpt. Tr. p. 797: *O vere sapiens ac merito sapientibus Amicum Liber numen, quam multum iuvas! Tu namque solus cornua addis pauperi: Ingenio duro leno tormentum admoves, Suppeditas arma inermi, timido audaciam.*

21-25. *ego procurare*] Hoc dicit: «me ipso inspectante servus strator mensam, ut decet, apparet.» Pendet autem v. *procurare* et a v. *idoneus* (ad providenda omnia, ἐπιτήδειος οἰκονομεῖν) et a v. *imperor.* — *imperor*] «Omnia, quae requirit boni ac laeti convivatoris officium, ego profecto accurate praestabo, veluti si alius, cui ius esset me talia iubendi, id me facere iussisset.» Nobis est: *ich lasse es mich heissen.* Iocose hoc dici cuivis manifestum est. Ceterum *imperor* pro *imperatur* mihi dixit ex consuetudine Graeca et ad analogiam v. *iubeor.* Cf. A. P. 56: *invideor.* — *turpe toral*] Vid. ad Sat. 2, 4, 84: *inluta toralia.* — *mappa*] Cf. Sat. 2, 8, 63. — *Corruget*] Quintil. 11, 3, 80: *Naribus labrisque derisus, contemptus, fastidium significari solet. Nam et corrugare nares, ut Horatius ait, et inflare — indecorum est. — ne non cel.]* «ut pocula et patinae argenteorum spe-

Sit qui dicta foras eliminet, ut coëat par 25
 Iungaturque pari. Butram tibi Septiciumque,
 Et nisi coena prior potiorque puella Sabinum
 Detinet, assumam; locus est et pluribus umbris:
 Sed nimis arta premunt olidae convivia caprae.
 Tu, quotus esse velis, rescribe et rebus omissis 30
 Atria servantem postico falle clientem.

26. *Septiciumque* d, quinque Pottierit et Lct. (Ut nos, bScEp.)

culorum instar splendeant.» — *eliminet*] «extea limen domus meae cum exierit, propter garrulitatem temere divulget convivarum sermones.» — *coëat par* cet.] Plato Sympos. p. 195. B: ὁ παλαιὸς λόγος ἐδ' ἔχει, ὡς ἑμοίων ὁμοίῳ (κατὰ τὸ θεῖον his ipsis verbis inserit Aristaeus 4, 40.) ἀεὶ πλάζει.

26. 27. *Butram - Septiciumque*] sodales Torquati et Horatii nobis ignotos. Butra Horatianus ex eodem genere facelorum hominum fuisse putandus est, quo *Mulvius et scurrae* Sat. 2, 7, 36., quibuscum animi causa interdum libere iocabatur, eos eadem opera cibans. *Q. Septitius* (sic editur) *eques Ro.* est etiam apud Cic. Verr. Accus. 3, 14, 36. — *coena prior*] «ad quam prius quam ad meam fortasse invitatus est.» — *puella*] «sive coenare hodie mavult cum amica quam nobiscum.» — *Sabinum*] Sabinum hunc alii volunt esse A. Sabinum, Ovidii amicum (Am. 2, 18, 27.), cui olim tribuebant Ires Heroides Ovidianis plerumque subiunctas, re vera autem compositas demum circiter a. 4467. ab Angelo Quirino Sabino, grammatico Italico, alii Sabinum Tironem, qui librum Cepurionem Maecenati dicavit. (Plin. H.

N. 49, 40, 57.) Verum certi definiri nihil potest.

28-31. *pluribus umbris*] «convivis a convivatore non invitatis, sed quos qui invitati sunt interdum secum ducunt.» Cfr. Sat. 2, 8, 22. *Plures* autem dicit ad summum quatuor, quibus solitus novenarius convivarum numerus expletus esset. Varro apud Gell. 13, 14, 2. dicit convivarum numerum incipere a Grattiarum numero et progredi ad Musarum. — *Sed nimis*] «Nolim tamen nimis sit umbrarum tuarum numerus, ne cum arte accumbere cogamur, foetor alarum, quem caprum (Catull. 69, 6. et Ovid. A. A. 3, 193: *Quam paene admomi, ne trux caper iret in alas!*) et hircum (Epod. 12, 5. Sat. 4, 2, 27.) vocabant, (*Geissduft*.) nobis molestus fiat.» Locus nobis haud nimis gratus risum movebat Romanis. Atque omnino delecto gen. fem. *olidae caprae* putidam rem aliquantum mitigavit ipse Horatius. — *Tu -- rescribe*] «Quocirca rescribe, quot cum comitibus ad coenam meam venturus sis.» SCHOL., quo omnia, uti decet, praeparari possint. Martial. 14, 247: *Dic, quotus et quanti cupias coenare.* — *rebus*] «negotiis iuris civilis ac litibus.» — *falle clientem*] locosa epistolae clausu-

EPISTOLA VI.

Nil admirari prope res est una, Numici,

Solaque, quae possit facere et servare beatum,

la: «clam subtrahe te clienti qualicunque (non solum Moscho illi), qui vel sub solis occasum, hora minime opportuna, te de causa sua consulere eamque te docere cupit, atque atrium domus tuae servat, id est, ibi sedet (Taciti Dial. 42: *sedente ante ostium litigatore*.) vel ambulat, anxie explorans, si-ubi tute appareas vel etiam ostiarius aliquis, per quem ad te admittatur, per ostium *posticum* (ψευδόθυρον sive παραθύρον in posteriore aedium parte) evadens.» Virg. Aen. 2, 567: *limina Vestae Servantem* - Tyndarida.

VI. De argumento vide Excursum.

1. 2. Nil admirari] *Nichts anstaunen*. A ridiculis Horatii oblectatoribus haec verba data opera in deteriore partem explicari solent, quasi exhaustis corporis viribus et vitae haedio capus suam *ἀνασθησιάν* Numicio commendans in ea proruperit; sed nihil profecto aliud fecit, quam ut repperet antiquam Graecorum doctrinam, quae primum potissimum eo spectabat, ut *φανόμενα* praeiis mortalibus terrore incutere solita rectius explicaret perterritosque tranquillaret, deinde (in quo elaborabant et Epicurus et Stoici) ut praeterea parum ad nimiam bonorum externorum appetitionem mo-

derandam divitiasque despiciendas, partim ad omnis generis timores forti animo abiciendos graviter exhortaretur. Archilochus Lieh. Ed. sec. p. 60. Schneidew. Del. p. 478: Οὐ μοι τὰ Γύγαι τοῦ πολυχρόνου μέλει, οὐδ' εἰλέ πώ με ζῆλος, οὐδ' ἀγατομαι θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἐρέω τυραννίδος. Απόπροθεν γάρ ἐστιν ὀφθαλμῶν ἐμῶν. Polystратus in Vol. Hercul. IV. p. 14: Ποιεῖ δὲ ἡ φυσιολογία τὸν νοῦν κατανωσκειν τὰ φυσικά πάντα, ἀφ' οὗ τὴν πᾶσαν ὑποψίαν μάταιον ἀφαιρεῖ. Idem ibid. pag. 43: Ἐκ γὰρ ταύτης (τῆς φυσιολογίας) μόνης τὸ θαρρεῖν βεβαίως καὶ ἀμεταπώτως γίνεται, καὶ καταφρονεῖν πάλιν καὶ γελᾶν ἀληθινῶς ἐπὶ τοῖς ἀβελτέρως καὶ κενῶς ὑπὸ ἀνοήτων λεγομένοις. Plutarch. de audiendo 43: Ἐκεῖνος (Pythagoras) ἐκ φιλοσοφίας ἔρησεν αὐτῷ περιγεγονέναι τὸ μηδὲν θαυμάζειν. Democritus in Orellii Opp. sent. I. p. 94: Σοφίη ἄθραμβος ἀξίη πάντων, τιμωτάτη οὖσα. Longe autem diversus est neque opponi debet ille, qui nos incitat ad rerum causas investigandas, θαυμασμός φιλόσοφος Platonis Theaet. p. 455. D.: μάλα γὰρ φιλοσόφον τοῦτο τὸ πάθος τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη. — προε] «σχεδόν, so ziemlich;» quo addito

Hunc solem et stellas et decedentia certis
 Tempora momentis sunt qui formidine nulla
 Imbuti spectent: quid censes munera terrae, 5
 Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos,

EP. VI. 5. *spectant* Ed.F.

sententiam παραδοξον aliquanto mitigat, prorsus ut Sat. 4, 3, 98: *utilitas iusti prope mater et aequi.* — Numic] «Nota gens Numicia, e qua consul T. Numicius Priscus cum A. Verginio Tricosto a. u. c. 284., dicta a Numico s. Numicio, Lallii flumine.» TORRENT. — una Solaque] «Apud Ciceronem aliquoties est unus solus sine copula: unus alios non excludit, sed unum tantum ponit praecipuum; solus contra omnes alios excludit.» KOENIG.

3. 4. Hunc solem] δευτερεύων, «quem omnes admiramur.» — certis — momentis] «motibus semper aequalibus, circuitu fixo (nach bestimmten Bewegungsgesetzen).» Cio. de N. D. 2, 62, 135: *Circulus solis et lunae reliquorumque siderum — spectaculum hominibus praebent: nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior.* Solis lunaeque defectus, fulgura, tonitrua, aliaeque μετέωρα, quae mortales perterrefaciant, hic significari videntur. Cfr. Democriti locum apud Sextum Emp. 9, 24., ubi, ut consentaneum erat, nominantur formidolosa illa: ὁρῶντες τὰ ἐν τοῖς μετεώροις παθήματα οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ θάπερ βροντὰς καὶ ἀστραπὰς, κεραυνούς τε καὶ ἀστέρων συνόδους, ἡλίον τε καὶ σελήνην ἐκλείψεις, ἐδειματοῦντο, θεοὺς οἰόμενοι τούτων αἰτίους εἶναι. Liberi sunt

igitur philosophi veri omnes (nam non de solis Epicureis agit) ab iis timoribus, quos popello supersticioso incutere solet rerum caelestium conspectus. (Formidinem intellige religiosam; ut Lucret. 5, 1247: *Praeterea cui non animus formidine divum Contrahitur* —? Tac. Germ. 39: *silvam — prisca formidine sacram.* Val. Flacc. 2, 434: *Electria tellus* (Samos) *Threiciis arcana sacris; hic numinis ingens Horror.*)

5-8. quid censes cel.] «Multo minus etiam sapiens ea, quae statim memorat, solet admirari.» Ad sententiae conformationem cfr. Cic. de lege agr. 2, 17, 45: *Quid censetis, — quo periculo miseras nationes futuras?* de Off. 2, 7, 25: *Quid enim censemus, — Dionysium, quo cruciatus timoris angere solitum?* Solita est igitur consuetudinis formula, qua ei, ex quo aliquid quaerimus, acrius instamus, quam si v. e. languidius sic interrogaremus: «Quo periculo miseras nationes futuras censetis?» et breve spatium meditandi quid respondeat ei concedimus, nostrum tamen ea de re iudicium aut clare proponimus, aut saltem significamus, ut hic: «admirabilia non esse.» — munera terrae] aurum, argentum, marmor. — maris] munera, margaritas, purpuram. — extremos] ut Od. 4, 35, 29: *ultimos Orbis Britannos.* Praeterea cf. Od. 3, 24,

Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis,
 Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
 Qui timet his adversa, fere miratur eodem,
 Quo cupiens, pacto; pavor est utrobique molestus, 10
 Improvisa simul species exterret utrumque.

11. *exercet* Marklandi coni. reperta postea in Feae Cod. septimo et Monac. e, *externat* Iacobsius. — 13. *peiusce* bSEcdp, LC10 et Bentleius: *peiusque* exigua Codd. auctoritate FM. — 15. *sapiens nomen*

A: *Intactis opulentior Thesauris Arabum et divitis Indiae.* — *Ludicra* «ludos publicos, Circenses et gladiatorios», ut saepe apud Livium. Cfr. Doederlein *Synon.* II. p. 34. Cogitandum autem non solum de summa cupiditate, qua plerique inhabant gladiatoribus et circensibus, verum etiam de incredibili studio in talibus poni solito ab iis, qui ludos edebant, aediles dico et praetores, quo aemulos magnificentia vincerent populi que favorem sibi conciliarent. Cfr. Caelius in aliquot Epp. ad Cic. Lib. 8. Adionge cum Iacobsio ludum Troiae saepius ab Augusto celebratum, cuius participes erant clarae dumtaxat stirpis pueri (Sueton. Oct. 43.), unde ad eum admitti summum bonum nonnullis videri debebat. Magnificos autem ludos excipiebat plausus editor datus a spectatoribus (Cic. pro Sestio 34, 145: *Ei vero, qui pendet rebus levissimis, qui rumore et, ut ipsi loquuntur, favore populi tenetur et ducitur, plausum immortalitatem, sibi mortem videri necesse est.*), deinde dona Quiritis (pro formula: «populi Romani Quiritium», cf. Od. 2, 7, 3.) amici, faventis. Iuven. 10, 78: qui (populus) *dabat olim Imperium, facies, legiones, omnia.* Et ad spe-

ciem certe Augustus comitorum *pristinum ius reduxit.* S. et. Oct. 40. — *Quo spectanda modo* «id est, quo iudicio, qua spe.» COMM. CAUQ. Vel clarius etiam: «quae moderatio in iis spectandis tenenda sit.» — *ore* «avolta et oculis.» SCHOL.

9-14. *fere* ὡς ἔπος εἰπείν, σχεδόν. Plato Legg. I. p. 644. A. 1. οὐ γὰρ περιττεύμενοι σχεδόν (in Genua genonomen gemeiniglich) ἀγαδοὶ γλυπτοῦται. — *miratur* «Stupet»; etiam in malis, ut Lucan. 2, 27: *Necdum est ille dolor, sed iam metus; incubat amens Miraturque malum.* — *pavor* Cic. Tusc. 4, 8, 49: *pavorem, metum mentem locum moventem: quem admodum novimus hereditate aliqua inexpectata vel publica pecuniae sortitione subito ditatos interdum linqui animo.* — *utrobique* «et in timore amittendi et in spe consequendi, ex quibus aut dolor aut gaudium contingit.» COMM. CAUQ. — *simul* ut saepe pro *simulac.* — *species* Vorstellung. (Gaukelgebilde Passow.) Seneca de Ira 2, 4, 3: *Iram quin species oblata iniuriæ moveat, non est dubium.* — *exterret* ἐκπλῆττει. Cic. Tusc. 4, 8, 49: *terrorem, metum concutientem.* Iam non sine arte per totum locum utitur vocabulis mediis et cupidini et metui aequae convenientibus; nam etiam

Gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ad rem,

Si, quidquid vidit melius peiusve sua spe,

Defixis oculis animoque et corpore torpet?

Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui, 15

Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.

I nunc, argentum et marmor vetus aeraque et artes

bSEcdp, LCIO et Bentleius: *nomen sapiens* FM. — 16. *petet* bcd, *petit* S. (Ut nos, Ep.)

qui vehementer cupit, necopinata boni specie subito oblata *exterretur*, concutitur; eius mens ex sede sua et statu demovetur. Ita Liv. 7, 39: *insignia honoris exterrito subitae rei miraculo deferunt*. — *spe*] Spes est opinio cuiusque rei futurae. — *Defixis oculis*] non «demissis et delectis», ut opinatur Torrentius, sed «immobilibus, stupidis.» Externum stuporis signum nominat, quo totius hominis (*animoque et corpore*) affectio sese prodit.

45. 46. *Insani* cet.] Sententiae sic nectuntur: «Neque id, quod dixi, de rebus externis dumtaxat valet. Quid, quod etiam ipsius virtutis studium nimis ardens omnemque modum excedens, quod affectant Stoici, iusta reprehensione stultitiae atque nescio cuius in alios iniquitatis non caret? Nam, ut ait Cic. Tusc. 4, 25, 35: *Studia vel optimarum rerum — sedata tamen et tranquilla esse debent.*» — *aequus iniqui*] quia talis homo haud raro nimis severe atque iniusta de aliis iudicat.

47-23. *I nunc* cet.] Argumentum a maiore ad minus. «Quodsi ne virtus quidem nimio studio appetenda est, nihil profecto est quod viliores res tantopere secteris, quod

argentea et aenea artificia conquiras, quod laudem oratoriam appetas, quod quaestui per totum diem inhies, ne alius quis obscuro fortasse loco natus, uxoris dote i. e. sine ullo suo negotio te ditior sit.» DILLENS. Formula autem *i nunc* (ut bene monuit Lambinius) concessio est dissimulationis et irrisiois plena, qua utuntur Latini, cum vel a re quapiam deterrent vel aliquid improbant vel fieri non posse significant, ut Epp. 2, 2, 76: *I nunc et versus tecum meditare canoros*. Virg. Aen. 7, 425: *I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis*. Iuven. 6, 306: *I nunc et dubita*. 12, 57: *I nunc et ventis animam committe*. Similiter iam Homerus II. γ, 432: *Ἄλλ' ἔτι νῦν προζάλεισαι Ἀρήτιλον Μενέλαον*. — *argentum*] factum, imprimis caelatum. — *marmor vetus*] anaglypha et statuas ab egregiis meliorum temporum inde a Pericle ad Alexandrum M. artificibus confectas. Adiectivum *vetus* etiam cum *v. argentum* iungit Obbarius; plaris enim aestimabatur *argentum vetus* (Iuven. 4, 76.), quam caelaturae aetatis Horatianae. — *aera*] vasa praesertim Corinthia. Cf. Od. 4, 8, 2. — *artes*] cetera artificum opera illustra (ut Od. 4, 8, 5.), quo vocabulo significat etiam tabulas pi-

Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores;
 Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem;
 Navus mane forum et vespertinus pete tectum, 20
 Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
 Mutus et, indignum, quod sit peioribus ortus,
 Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.
 Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas;

20. *Navus* bSec, LC: *Gnavus* d, tFOM et Bentleius. — 22. *Mucius*, *indignum* LCl.

ctas. — *cum gemmis* cet.] «Admirare et gemmas et dibapha.» V. *gemmis* complectitur et lapides preciosos, maxime vel incisos vel anaglyphos, et uniones. — *Tyrios colores*] «vestem stragulam purpuream.» Cf. Sat. 2, 4, 84. Eadem coniungit Virg. Ge. 2, 506: *Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro*. — *Navus mane* cet.] Plerique homines negotiis gestis sub meridiem domum redisse videntur: hic vero lucri praeter modum cupidus vesperti demum domum reverti iubetur. — *vespertinus*] Cf. Epod. 16, 51. — *Ne plus* cet.] «Naviter corripe undique pecunias, ne Mutus ille, cui invides, ditior sit te, cum partim opes suas non assiduitali neque sollertiae, sed tantummodo coniugis doti, id est, caeco casui, debeat, partim (de qua re iure indignaris) tenuiore loco sit ortus.» — *Mutus*] homo ignotus; fictum esse nomen non credo. P. *Albrius* P. F. *Mirus* est apud Grut. 302, 1. — *emetat agris*] nunc *ἀπαξ λεγόμενον*, «emetat ex agris.» Cf. Sat. 2, 2, 77: *coena desurgere*. 103: *emeliris acervo*. Sat. 1, 4, 32: *summa deperdere*. — *indignum*] ut alibi *mirum*, *malum*, *nefas*, per exclamationem, videlicet ex invidi per-

sona. Sic Ovid. Am. 1, 6, 4. Met. 5, 37. — *peioribus ortus*] id est, «obscurioribus quam tu parentibus.» Pers. 6, 14: *Etsi adeo omnes Ditescant orti peioribus, usque* cet. — *mirabilis*] *σηλωτός*, «dignus quem admirare.» Respicit ad v. 4: *Nil admirari*.

24-27. *Quidquid* cet.] Sententiarum nexus: «Verum in hoc immoderato lucri studio id quoque solent oblivisci plerique, fluxa et caduca omnia esse, quae vulgus pro summis bonis habet. Atque ut continuo novae hominum aetales oriuntur et ex terrae gremio novae semper opes effodiantur rursusque pereunt, sic qui nunc vivunt, mox occident, quae nunc splendent et magnifica ducuntur, brevi obscurabuntur et interibunt. Hoc tu nunquam obliviscere, ut a morbo illo opes corradiendi liber maneat. Moriendum tibi est, si aequales tui te vel maxime suspexerint.» Soph. Ajax 646: «*Ἄπανθ' ὁ μακρὸς κἀναριθμητὸς χρόνος* *Φύει τ' ἀδηλά καὶ θανέοντα κρύπτεται*.» M. Antoninus 9, 28: *ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ κόσμου ἐγκύκλια, ἄνω κάτω, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα*. — «*Ἦδη πάντας ἡμᾶς γῆ καλύψει: ἔπειτα καὶ αὐτὴ μεταβαλεῖ*.

Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum 25

Porticus Agrippae et via te conspexerit Appi,

Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.

Si latus aut renes morbo tentantur acuto,

Quaere fugam morbi. Vis recte vivere: quis non?

Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis 30

Hoc age deliciis. Virtutem verba putas et

34. *putas* E, quinque Codices Cruquii, Bentleius. — *et superscr.* ut S, ut (superscr. et) b, ut p, item Lc10, si d.

— *in apertum*] «in apertum.» ΠΟΚΡΗΥΡ. — *bene notum*] quia quotidie fere ibi te ambulantes vident eives tui. — *Porticus Agrippae*] Porticus Neptuni s. Argonautarum (cf. Heinrich ad Iuv. 6, 433.) a M. Agrippa a. u. c. 729. exstructa et picturis rerum ab Argonautis gestarum exornata. (Dio Cass. 53, 27.) Sub hac frequenter deambulabant Romani. — *via Appi*] Epod. 4, 14. Sat. 4, 5, 6. Frequentabatur semper a divitibus in villas suas per Campaniam situs commeanlibus. — *Numa* -- *Ancus*] ū inter Reges, quorum cura Romanis nomina velut in proverbium abierant. Vid. ad Od. 4, 7, 15.

28. 29. *Si latus aut renes* cet.] Sententiarum nexus hic est: «Queniammodum, ubi corporis morbo lentaris, remedia tibi quaerenda sunt, quae valetudinem restituant: sic ubi intellexeris solam virtutem ducere ad recte beateque vivendum, hanc strenue sectare. Contra, si summum bonum in externis rebus positum putas, sive in divitiis (vv. 34-48.), sive in honoribus et gratia populari (vv. 49-53.), sive in victu quam lautissimo (vv. 56-64.), sive in amoribus (vv. 65-67.), agetum has res amplectere.» — *latus aut*

renes] πλευρῖτις ἢ νεφρῖτις. Idem versiculus est Sat. 2, 3, 463., quapropter eum hoc loco defendendum censet C. F. Hermannus in Progr. Marburg. 1838, p. 45. At satis defenditur membro παραλλήλῳ *vīs recte vivere*; ut laceam, eo subdito nimis abrupta illa fore: *Quaere fugam morbi*.

30-33. *omissis* -- *deliciis*] μὴ θρόνου. «Renuntiandum est voluptatibus harumque desiderio occullo; neque unquam lamentandum, duram vivendi rationem a te electam esse.» — *Hoc age*] «uni virtuti fortiter stude.» Vide ad Sat. 2, 3, 452. — *Virtutem verba putas* cet.] Eadem omissio particulae *si* est Epist. 2, 2, 201: *Non agimur tumidis vetis aquilone secundo*, et alibi haud raro. — «Quodsi contra, quae de virtute disputantur a philosophis, inania verba putas, ut lacorum religionem multi contemnunt, eosque nihil nisi arbores putant non numini alicui sacratas, sed hominum profano ac promiscuo usui destinatas, huic rursus rationi convenienter vive; ergo negotiatione et mercatura quaere tibi opes.» — *verba*] Ultima Bruti vox apud Dionem 47, 49: Ὁ τλήμων ἀρετῆς, λόγος ἀρ' ἤσθ'. ἐγὼ δὲ σε Ὡς ἐρ-

Lucum ligna: cave ne portus occupet alter,
 Ne Cibyrica, ne Bithyna negotia perdas;
 Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et
 Tertia succedant et quae pars quadrat acervum. 35
 Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos
 Et genus et formam regina Pecunia donat,

35. *quadrat* bScE, alii multi, FO: *quadret* p, alii Codices, Bentleyus, M.

γον ἴσους, σὺ δ' ἐδοῦλες τὸ-
 χη. Cf. Cic. Tusc. 3, 44, 449. Epp.
 4, 47, 44: *Aul virtus nomen inane
 est, Aul decus et pretium recte petit
 experiens vir. — putas et]* Haec le-
 ctio melius mihi visa est exprimere
 sermonem ipsum hominis, qui et
 doctrinas ῥητορὰς et religiones pu-
 blicas aequè negligit ac deridet:
 «Virtutem verba puto et similiter
 lucum ligna:» quam si compara-
 tione (ut) ipse uteretur. — *occupet]*
 «praeoccupet.» Cf. Od. 2, 42, 28.
 Liv. 4, 44: *bellum facere occupant.*
 — *alter]* Cf. Sat. 1, 1, 40.

33-35. *Ne Cibyrica eet.]* «Sim-
 ul ac mare apertum est, alios
 praeveniens ad mercaturam exer-
 cendam (nam de mercatore hic
 agitur, non de negotiatore) naviga
 Cibyram magnam (urbem Phrygiae
 magnae, propter ferramenta cele-
 bratam. Strabo 13, p. 631: Ἰδιον
 δ' ἐστὶν ἐν Κιβύρῃ τὸ τὸν σιδη-
 ρον τορνεύσθαι ῥητορὰς), atque in
 Bithyniam, quo ante aemulos ap-
 pulsus optimas quasque merces
 pretio quam minimo coëmas. Hac
 diligentia semper adhibita tandem
 eo pervenies, ut locupletissimus
 fias.» Ad triplex *ne* cf. item triplex
 si Epp. 4, 47, 6. — *perdas]* «ne
 tum demum illuc pervenias, cum
 negotia quaestuosa, ab aliis tibi
 praerepta, gerere iam non licet.»

— *Bithyna negotia]* Vid. ad Od. 3, 7,
 3: *Thyna merce beatum.* — *Mille ta-
 lentia]* Ex nostra computandi ratione
 efficiunt circiter 5,000,000 Fr. Gall.
 — *rotundentur]* «compleantur.»
 Omne enim, quod rotundum est,
 ab omni parte plenum est ac per-
 fectum. (Ad ipsius millenarii nu-
 meri perfectionem refert Torren-
 tius et Obbarius. Non recte, *puto*;
 immo dictum est, ut Petron. 76:
*uno cursu centies sestertium curra-
 tundavi.* Atque sic etiam in *recen-
 tioribus* linguis. Gargallo: *Il numer
 si rotondi.* Voss: *Runde dir tausend
 Talent.*) — *porro]* Iunge cum vv. et
tertia; non, ut volunt alii, cum v.
altera. — *succedant]* «ad duo priora
 paulatim accedant.» — *quadrat acer-
 vum]* «efficit, ut quattuor milia ta-
 lentia habeas.» Ceterum v. *quadrare*
 raro propriam et primam significa-
 tionem servat, sed plerumque tran-
 sitive est «apte complere, absol-
 vere,» intransitive «congruere, con-
 venire, consentire.» Hoc quidem
 loco *quadrare* positum est *callida*
iunctura per ἀντιθέσιν cum v. *ro-
 tundare.*

36-38. *Scilicet uxorem]* Iam *xar'*
εἰσώλειται enumerat commoda,
 quae pecunia praebere solet. —
fidem] in rebus pecuniariis, *Credit.*
 Iuven. 3, 143: *Quantum quisque sua
 nummorum servat in arca, Tantum*

Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.

Manciipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:

Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt, 40

Si posset centum scenae praebere rogatus,

Qui possum tot? ait; tamen et quaeram et quot habebo

Mittam: post paulo scribit sibi milia quinque

Esse domi chlamydam; partem vel tolleret omnes.

habet et fidei. — Genus autem et formam praestat, quatenus locuples, etsi infimo loco ortus vel sordido quaestu locupletatus, etsi deformis, infans, invenustus, aequae tamen a vulgo honoratur et suspicitur ac si generosus, eloquens, pulcher atque venustus esset. — *regina Pecunia*] Ex hoc et talibus iocis desumpta videntur, quae Arnobius 4, 9. et Augustinus de Civ. D. 4, 20. de dea Pecunia ita tradunt, ac si re vera sacella habuisset apud Romanos. Verum διαρρηδην Iuvenal. 1, 113: *funesta Pecunia templo Nondum habitas; nulas nummorum excimus aras.* — Dicitur autem *regina* eadem imagine, qua apud Cic. de Orat. 2, 44, 187. a bono poeta dicta est *flexanima atque omnium regina rerum oratio.* — *bene nummatum*] Cic. de lege agr. 2, 22, 89: *adolescens non minus bene nummatus quam bene capillatus.* — *Suadela*] Πειθώ, Ennio *Suada* (Cic. Brut. 15, 59.), persuadendi dea Quintil. 40, 4, 82. — *Venus*] hic pro venustate et gratia. Plin. II. N. 35, 40, 36: *deosse iis unam illam Venerem, quam Graeci Χάριτα vocant.*

39-48. *Cappadocum rex*] Quo tempore haec Epistola scripta est, regnabat ultimus, Archelaus, a. u. c. 748-774. iam de eius decessore

Ariobarzane scribit Cicero (a. u. c. 704.) ad Att. 6, 1, 4: *Nihil illo regno spoliatus, nihil rege egentius.* Ib. Epp. 3, 5: *Ariobarzanes, rex perpauper.* Cui inopiae ita reges illi medebantur, ut mancipia sua, id est, homines glebae adscriptos, venum darent. Sed rudes hi erant atque pravi. Demodocus in Anthol. Pal. II. p. 387: *Καππαδόξαι φασίλοι μὲν αἰεὶ ξάνης* (cinguli militaris) *δὲ τυχόντες, φανλότεροι κέρδους δ' εἶνεκα φανλότεροι.* — *hic tu*] «talis, huiusmodi homo», ut Epp. 4, 45, 42: *Nimirum hic ego sum.* «Tu noli tam pauper esse quam Cappadocum regulus; ergo quovis modo rem quaere: et bellum habes opum exemplum, L. Lucillum dico.» — *Chlamydes Lucullus* cet.] Lepidam historiam ex floratio repetit Plutarchus in Luc. 39., *chlamydam* tamen numerum ad ducenarium redigens. — *scenae*] cum splendidam aliquam pompani vel triumphum in tragoedia histriones imitarentur. Cf. Epp. 2, 1, 190. — *praebere*] «commodare», ut solebant etiam iis, qui munera gladiatoria edebant, amici suppeditare statuus atque circi ornamenta. — *post paulo scribit*] postquam vestiarum earum numerum inierant. — *tolleret*] στέργω Plutarchi l. l., praetor, qui

Exilis domus est, ubi non et multa supersunt 45
 Et dominum fallunt et prosunt furibus. Ergo,
 Si res sola potest facere et servare beatum,
 Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
 Si fortunatum species et gratia praestat,
 Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum 50

spectaculum edebat. — *Exilis*] «angusta et inops.» Manifesto haec quasi ex divitum opinione κατ' εἰρωνείαν dicuntur. — *Et dominum fallunt*] «εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὥς οὐ νομίζω πλοῦτον, οὐ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα ἀλειονά τῶν νομίων ἐστίν. Plutarch. l. l. — *furibus*] imprimis servis, qui in tali rerum copia facile complura clanculum avertere possunt.

49-51. *species et gratia*] «splendor externus, latus clavus, sella curulis, fasces, nomen ipsum magistratus, quem geris vel gessisti, et aura popularis.» Cic. in Pis. 44, 24: *Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis.* Cfr. Epp. 2, 2, 203: *Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re Extremi primorum, extremis usque priores.* Tacit. Ann. 4, 6: (primis Tiberii principis annis) *sua consulibus, sua praetoribus species.* — *Mercemur cet.]* «Quodsi igitur honores appetis, omnibus ambitionis artibus utere; quas evidenter ita describit Mamertinus Paneg. Iulian. 46: *Quis ignorat, tum quoque, cum honores populi Romani suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina; tributim omnes atque etiam singuli saluandi; prehensandae obviatorum manus; omnibus arridendum; non*

solum cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda. — *servum*] nomenclatorem, cuius erat ediscere nomina singulorum prope civium, quo, cum prensaret dominus, unum quemque nomine appellare posset, postquam servus hoc ei dictasset, eius auri insurrasset. Hoc autem vel maxime blandiebatur hominibus tenuioribus, ubi vir nobilis eos etiam praenomine salutaret. Sat. 2, 5, 32. — *laevum* — *latus*] quod nomenclator hero tegebat. — *fodice]* Fodicare (id est, saepe et acriter fodere, pungere, vellicare) solebant latus, quo signo attentos redderent de aliqua re monendos, h. l. ut salutarent hunc vel illum hominem de plebecula. Terent. Hea. 3, 5, 16: *Lach. Dic iussisse te. Punn. Noli fodere.* Pseudoplat. Amator. p. 432. B. — *κινήσας αὐτὸν τῷ ἀγκῶνι ἤρῳμην.* — *cogat]* «impenso studio iubeat.» — *trans pondera]* «Propola in taberna sedens ante se habet positam trutinam ac pondera, ad quae merces suas, oleum, piper, thus, salgama, cetera adventoribus vendit. Iam qui honores non capat, transit ne intuens quidem infimae sortis hominere; ambitiosus a sedulo nomenclatore iubetur ei trans sordidum istum apparatus ponderum ac mensurarum dexteram aequè comiter por-

Qui fodiet latus et cogat trans pondera dextram
 Porrigere. Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
 Cui libet hic fasces dabit eripietque curule
 Cui volet importunus ebur. Frater, Pater, adde;
 Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta. 55
 Si, bene qui coenat, bene vivit, lucet, eamus

rigere, ac si familiaris esset, sperans fore, ut eius suffragium sibi conciliet.» Vid. tabernam Pompeianam in Musei Borbonici Vol. X. post voluminis indicem. Haec omnium simplicissima est interpretatio. Inter reliquas praecipuum locum obtinet Gesneri interpretatio: «ultra aequilibrium corporis, cum periculo cadendi.» Cf. Lucret. 2, 248. Ovid. Metam. 4, 42: *Nec circumfuso pendebat in aëre tellus Ponderibus librata suis.* Lucan. 4, 57: *librati pondera caeli Orbe tene medio.*

52-55. *Fabia* -- *Velina*] duae ex XXXV. tribubus Romanis, de quibus vide Inscr. m. Lat. II. p. 44. «Homo igitur gratosus suffragia tribulum suorum tibi conciliabit;» vel, ut aiebant: «tribum suam tibi conficiet.» — *Cui libet*] divise: «dabit ei, cui dare ipsi placet;» non iunctim *cui libet*, «primo cuique.» — *hic*] Est utique tertius aliquis plebeius. — *importunus*] «propter morositatem incommodus et inexorabilis.» *Trotzkopf*. — *curule-ebur*] «sellam curulem, consulatum.» Loquitur omnino quasi vetere re publica, et sane per Augusti in Oriente absentiam, praesertim a. u. c. 735., multae turbae maxime in comitiis quaestoris ortae erant, compressae a C. Sentio consule. Vellei. 2, 92. — *Frater, pater* cet.] Interdum per

blanditiam *fratres* appellabant homines aetate sibi aequales, *patres* seniores. Plant. Rud. 4, 2, 24: *PLESIU, Pater, salveto.* — *DAEM.* *Quaere, vir, porro patrem. Ego filiolam [olim] unam habui, eam unam perdi.* *Virile secus nunquam ullum [ego] habui.* Capitol. M. Antonin. 18: *Cum -- ab aliis modo frater, modo pater, modo filius, ut cuiusque aetas sinebat, diceretur* cet. Spartianus in Did. Iul. 4: *Unumquemque, ut erat aetas, vel patrem vel filium vel parentem assulvus blandissime est.* Sic etiam Graeci, Lucian. Menipp. 21. Philonides ad Menippum: *ὁ πατέριος.* — *facetus*] «blande et comiter,» mit *Artigkeit*. Voss. «*fein*» Passow. — *adopta*] Sic primum quemque tamquam cognatum salutando sibi conciliare festivo vocat *adoptare*. Petron. 427: *Habes tu quidem et fratrem -- sed quid prohibet et sororem adoptare?*

56-60. *lucet, eamus* cet.] Dies illuxit; ergo tempus iam est, ut de ferina carne et piscibus ex macello emendis cogitemus, ut facere solebat Gargilius ille, qui quidem, ut popello imponeret, miro artificio simul uti solebat» cet. Alii quidem vv. *piscemur, venemur* proprie accipiunt, conferentes Nemesiani Cyneg. 324: *Venemur, dum mane novum, dum mollia prata*

Quo ducit gula; piscemur, venemur, ut olim
 Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
 Differtum transire forum populumque iubebat,
 Unus ut e multis populo spectante referret 60
 Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
 Quid deceat, quid non, obliti, Caerite cera

57. *ducit* bSEdp omnesque, ut videtur, Pottierii, Cto et Bentleius:
ducel c, LFM.

Nocturnis calcata feris vestigia servant. Verum minus concinna sic videtur simulatae venationis comparatio. Obbarius comparat Petronij 44: *Nihil est melius quam de cubiculo recta in triclinium ire. — plagas, venabula*] instrumenta venandis apris. Ad *plagas*, quae firmissimae itaque gravissimi ponderis erant, promovendas iumentis opus erat (vid. Epp. 1, 48, 46.), h. l. mulis. *Venabulum*, gr. *πρόβολον*, nobis est *Fangeisen*. Conf. Virg. Aen. 4, 431: *plagae, lato venabula ferro.* — *Differtum* = *forum populumque*] «forum differtum populo;» figura quam *ἐν διὰ δυοῖν* vocant, ut Eurip. Troad. 1034: *ἀφελού προς Ἑλλάδος ψόγον τὸ θῆλυ τε*, i. e. *ψόγον τῆς θηλέτης*. Virg. Aen. 4, 64: *molemque et montes insuper altos Imposuit.* — Iuvenis vanissimus sollertis ac divitis venatoris speciem apud populum captans cum magno numero servorum, mulorum, retium, venabulorum venatum ibat. Aliunde non est notus; sed nomen fictum, ut visum nonnullis, pro certo non est. Cfr. Gargilium, Augusti libertum, in Inscr. (Zimmermann Zeitschr. 1835. p. 289.) et Gargilium Martialem, qui de re rustica

scripsit. *Transire autem populum* recte dici monstrat Catull. 68, 60: *Per medium densi transit iter populi.* Liv. 24, 37: *per effusos — equites — transgressus.* — *Unus*] Sane si venatio re vera prospere cessisset, plures muli praeda onusti revertissent; iam vero paucas post horas, pleno etiam tunc hominum foro, reddit uno cum apro, eoque empto ab homine, quocum ante constituerat, ut sibi extra portam praestolaretur; id quod spectatores malitiosi divinabant. — V. *populus* autem festive duobus continuis versiculis repetitur.

61-64. *Crudi tumidique*] Saepe cibo nondum concocto gulosi in balneum descendebant, quo rursus famem sibi excitarent; cuius stultitiae tamen haud raro subita morte poenas luebant. Eundem in morem perversum invehuntur Pers. 3, 98. Iuvén. 4, 142: *Poena tamen praesens, cum tu deponis amictus Turgidus et crudum pavonem in balnea portas; Hinc subitae mortes atque intestata senectus.* — *Caerite cera*] Gell. 16, 43: *Primos municipales sine suffragii iure Caerites (incolas oppidi Caere in Etruria a. u. c. 365.) esse factos accipimus, concessumque illis,*

Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixei,

Cui potior patria fuit interdicta voluptas.

Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque 65

Nil est iucundum, vivas in amore iocisque.

Vive, vale. Si quid novisti rectius istis,

Candidus imperti; si non, his utere mecum.

63. *Ulixei* Ed., Bentleius, MO, ut Epp. 4, 7, 40.; *Ulyxci* p., *Ulixi* bSc., *Ulyssci* LClF.

ut civitatis Romanae honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis custoditisque; hinc tabulae Caerites (Horatii Caeres cera) appellatae versa vice, in quas censores referri iuebant, quos notae causa suffragiis privabant. Huschke Servius Tullius p. 532. probat Scholion Comm. Cruq.: «Caere oppidum in Italia fuit, quo capta a Gallis urbe sacra Romana cum virginibus translata sunt, quae cum servassent integra, pro eo beneficio Caerites civitate donati sunt municipesque facti. At posteaquam sunt ausi Romanis rebellare, eis devictis iterumque civitate donatis ius suffragiorum ademptum est, censusque eorum in tabulas relati a ceterorum censibus remoti sunt.» Sed praestat Gellii explicatio. Cfr. Pseudaseonium in Divin. p. 403. ed. Baît. — *remigium*] Rudergesindel Voss. Ut *la chiourme*, *la ciurma*, «omnes navis remiges.» Simili comparatione usus est Epp. 4, 2, 23 sq. — *vitiosum*] «nequam, ludertich;» *verdorben* Voss. — *interdicta volu-*

ptas] ab Ulixee, cum Solis boves immolarunt. Odyss. μ, 297.

65-68. *Mimnermus*] Colophonius, poeta elegiacus, qui Solonis aetate floruit. «Mimnermus elegiarum scriptor fuit, qui in quadam ecloga Hieronymi sectam commendans summum bonum indolentiam ait, quam Graeci ἀναλγησιν nominant.» POKENYKION ex Ms. Monac. (Error est in tempore. Cfr. Onomast. Cic. in v. *Hieronymus*.) *Fragm. Schneidew. Del. p. 42: Τίς δὲ βίος, τί δὲ τεχνὶν ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης; Τεθναίνην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι, Κρυπταδὴ φιλότης καὶ μέλιχα δῶρα καὶ εὐνή.* — *Vive, vale*] Solita formula, ut Sat. 2, 5, 110: *vive valeque.* — *istis*] hic quoque vim suam secundae personae inservientem servat: «his, quae tu nunc ipsum legis.» — *candidus*] «simplici ac sincero animo;» ut Epist. 4, 4, 4. Isocrates ad Nicocl. §. 38: *Χρῶ τοῖς εἰρημένοις ἢ ζήτει βελτίω τούτων.* Plaut. Epid. 2, 2, 80: *Immo, si placebit, utilior Consilium; si non placebit, reperitote rectius.*

E X C U R S U S.

Missa est Epistola ad Numicium quendam, hominem prorsus ignotum, de cuius indole ac moribus vix quidquam ex ipsa elicias, etsi tam multa in ea oculis plus quam lynceis vidit Wielandus, ut facete dixerit Iacobs, Numicii effigiem ab hoc expressam simillimam esse Demi Atheniensium a Parrhasio picti, in quo auctore Plinio (H. N. 35, 40, 36.) artifex volebat *omnia pariter ostendere*. Verum et Wielandus et qui eum secuti sunt eo maxime decepti esse videntur, quod interrogationunculas illas minutas et imperativos Stoicorum viam ac rationem referentes ad ipsum Numicium eiusque mores temere rettulerunt. Id unum fortasse perspicere licet, Numicio, iuveni bona indole praedito (alioquin enim Horatius eum in sodalium suorum numerum non recepisset) consilium dari, ut certum quoddam summum sibi bonum statuatur, quod deinde constanter teneat neque in vivendi genere perpetuo mutet, quemadmodum faciunt plerique mortales. Obbarius Epistolae argumentum hoc proponit: «Est summum bonum idque positum in ea vivendi ratione, ut perturbationum expers sis, nihil neque cupiens nec timens. Quodsi haec condicio te reddit perfecte beatum, hanc *unam* ceteris studiis omissis sequere virtutem. V. 4—14. Quae si ad bene vivendum non satis posse videbitur, ad *divitiarum* summum bonum te confer et in eo consequendo quasi tabernaculum vitae colloca. V. 15—24. Idem faciendum, cum tibi proposueris tertium quoddam summi boni genus, quod cernitur in *honorum* amplitudine ac splendore (V. 25—35.), vel quartum, quod situm est in *vita laeta* mensaeque deliciis, V. 36—64. Sin magis placuerit aliud summum bonum, quod est in *amore*, huic totum te trade. V. 65, 66. Haec quidem habeo exponere: tu si saniora melioraque scies, me doce; sin minus, utere meis. V. 67, 68.* «Despicientia rerum externarum via ad bene beateque vivendum est, virtus sola bona expetendaque, alia omnia, quae volgo expeti solent, caduca ac saltem cum vita amittenda neque re vera salubria sunt.» BRUGLER. Animi causa memoranda videtur vana Bouchierii opinio, ita Horatium ipsum versus ordinasse: 4—14, 28—48, 47, 48, 20—23, 49—55, 49, 24—27, 56—66, 45, 46, 67, 68. Scriptam hanc Epistolam arbitratur Franke a. u. c. 729. propter v. 26., Obbarius a. 734.

EPISTOLA VII.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
 Sextilem totum mendax desideror. Atqui
 Si me vivere vis sanum recteque valentem,
 Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
 Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque 5
 Designatorem decorat lictoribus atris,

EP. VII. 3. *vis sanum recteque valentem* bScdp, LCt, Bentleius et O: *vis recteque videre valentem* E, tres Potlierii, ex aliis FM, *vis recteque vigere valentem* Bentleius in Addendis.

VII. De huius Epistolae argumento vide Excursum.

1-6. *Quinque dies*] ut nos *acht Tage*, numerus infinitus, non nimis accurate urgendus. Conf. Sat. 4, 3, 16 sq. — *rure*] in Sabino meo, potius quam, ut alii propter v. 45. arbitrantur, in amici alicuius villa Tiburtina. — *Sextilem*] Anno demum u. c. 746. hic mensis *Augustus* nominatus est. Dio Cass. 55, 6. — *mendax desideror*] Dedita opera, quo facilius Maecenas sibi ignoscat, tam vehementer ipse se accusat, non quod, ut nonnulli volunt, mendacii culpam amico obiecerit fautor. — *Atqui*] *καὶ τοι*. «Confi-teor: attamen, cum hoc sic se habeat, dabis licentiam cet.» — *Si me cet.*] Nostra lectio sermonis quotidiani formula est reperiturque etiam Epp. 4, 16, 21. Sat. 2, 5, 140: *Vive valeque*. Plauti Trin. 4, 2, 14: *Bene hercle est illam tibi valere et vivere*. Bacch. 2, 2, 11: *Vivine et valet?* Ibid. v. 14: *vivit et valet*. Terent. Heaut. 3, 1, 24: *Valet atque vivit*. Cic. Acad. 2, 7, 19: Si (sen-

sus) *sani sunt ac valentes*. Celsus 4, 1: *Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis se obligare legibus debet. — veniam*] «ut absim hoc mense, quo calores austrini (Virg. Ge. 2, 270., *lo Sci-rocco*,) in causa sunt, ut multi homines moriantur, quocirca ubique in funebres pompas incurrimus.» — *ficus prima*] «mense Sextili et Septembri maturescens ipsum grave aetumni d. XI. m. Aug. incipientis (Voss ad Virg. Ge. 3, 478.) tempus designat.» Ommann. Cf. Sat. 2, 6, 49. — *Designatores* (*Leichenbestatter*) mancipes erant et ordinatores funerum, qui pro certa mercede funera curabant adiuti ab administris atratis s. pullatis, libitinariis minoribus. Cfr. Seneca de Benef. 6, 38., ubi iungit *designatores et libitinarios*. Tab. Heracl. ed. Marezoll. p. 53: *neve eum, qui praeconium, designationem (sic) libitinamve faciet, — magistratum renuntiato*. Inscr. m. Lat. N. 3212: *PRAECO. IDEM. DISSIGNATOR*. Quibus ex locis patet scripturam dis-

Dum pueris omnis pater et matercula pallet,
 Officiosaque sedulitas et opella forensis
 Adducit febres et testamenta resignat.
 Quodsi bruma nives Albanis illinet agris,
 Ad mare descendet vates tuus et sibi parcat
 Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
 Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
 Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,

10

signator non mediae dumtaxat aetatis scriptoribus librariis deberi, sed antiquitus iam fuisse usurpatam. V. *decorat* autem nescio quid faceti habet pro *stipat*. Ceterum *lictorum*, ut alibi interdum, omnium *apparitorum* generale est nomen; sic in Plauti Poen. Prol. 18. et 19. item iungitur *lictor* et *dissignator*.

7-9. *matercula pallet*] «mater indulgentiae plena ac tenera cum patre anxie timet, ne liberi morbis abripiantur» — *Officiosaque sedulitas*] «in patronis salutandis atque in Forum deducendis, in ceteris amicis, imprimis cubantibus, frequenter visendis» cet. Adde evidens exemplum Sat. 2, 6, 34: *Ante secundam Roscius orabat sibi adesses ad Pulcat cras.* — *opella forensis*] «quotidiana negotia, quibus in Foro duntaxat vacare possumus, tamquam advocati, sponsores, testes.» Cfr. Sat. 2, 6, 20 sq. — *resignat*] «facit, ut coram testibus aperiri debeant, cum, qui scripserunt, mortem obierint.» Cf. Lucian. Tim. 22. de testamento: *ἐπειδὴν τὸ σημεῖον ἀφαιρέσθῃ καὶ τὸ λίνον ἐντυμῇ καὶ ἡ δέλτος ἀνοιχθῇ καὶ ἀνάκηρυχθῇ ὁ καινὸς δεσπότης κτλ.*

40-43. *Quodsi*] H. 1. temporis con-

dicio. Cf. Sat. 2, 3, 40. Virg. Aen. 5, 64: *Practerea, si nona diem mortalibus alnum Aurora extulerit.* — *illinet*] Primam hiemem significat, ubi montes Albani iam nive asperguntur. Cic. de Divin. 1, 44, 48: *tumulos Albani in monte nicales.* Omnino illo tempore nives frequentiores erant in Italia quam nunc. — *Ad mare*] in oppidum aliquod maritimum, Veliam, Salernum. (Epp. 1, 43, 4.) Ostiam, qui portus maris baud nimis amoenus et tranquillus esse poterat, quemque nusquam memorat, significari non puto. — *Contractusque leget*] «Omne, etiam levissimum frigus, quod quam molestum mihi sit probe nosti, vitaturus, vestibus involutus me quantum potero, dum commode lego, contraham atque incurvabo.» *Contractus* ergo est *zusammengekauert*, *eng zusammengeschmiegt* (Voss.), ut Sat. 2, 7, 61: *Contractum genibus — caput.* Hieronym. Ep. 53. de Vigilantio: *gravissimo frigore solus atque contractus Dormitantis vigilabit in lectulo.* Atque prorsus sic Lucianus in Saturnal. 9, 9. in hiemis descriptione: *οἱ ἀνθρώποι ἐπικεκρυφότες — ἀμφὶ τὴν κάμινον οἱ πολλοί.* — *Cum Zephyris*] Ze-

Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes. 15
 Iam satis est. At tu quantum vis tolle. Benigne.
 Non invisa feres pueris munuscula parvis.
 Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
 Ut libet; haec porcis hodie comedenda relinques.
 Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit; 20
 Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.

49. *relinques* bScdE, plerique Pottierii, Veneta 1481., LCI, Bentleius et O: *relinquis* tres Pottierii, ex aliis FM.

phyri sive Favonii a. d. VI. Idus Febr. ab occasu eoque aequinoctiali flantes Romanis ver aperiebant, unde Claudianus de R. Pros. 2, 73: *Compellat Zephyrum: Pater o gratissime veris cel. — hirundine prima* Ab hirundine saepe ver designatur. Conf. Hesiod. O. et D. 566. Cic. ad Att. 10, 2: *Δαλαργεῖσα iam adest* (unde mare mox erit apertum). Leonidas Anthol. Palat. II. 279: *Ὁ πλοῦτος ὥρατος καὶ γὰρ δαλαργεῖσα χελιδὼν Ἦδη μέμβλωκεν καὶ χάρις Ζέφυρος*. Oppian. Halieut. 3, 244: *εἰαρινὴν Ζεφύρου πρωτάγγελος ἄγχις*. Ovid. Fast. 2, 853. Ergo septem minimum menses ab Urbe afuturus erat Horatius.

44-49. *Non cet.* Sententiae sic connectuntur: «Iam minime aegre tu feres absentiam meam, ubi scieris, ideo tantummodo me abesse ab Urbe, ut sanitati tuendae operam dem. Hoc igitur pro amicitia tua libente animo mihi concedes, existimans novum hoc fore beneficium in me collatum, par utique illis, quibus tam liberaliter me ante affecisti, cum id semper spectares, ne dona tua quocunque modo unquam mihi onerosa fierent; nam profecto tu nequaquam similis es Calabrorum illorum, vi-

rorum sane bonorum, sed pollicoris vitae ignarorum cet.» — *locupletem*] Hoc verbo se satis superque contentum esse villula sua Sabina significat. — *Benigne*] Gratias agens urbanae domum hospes recusat. Sic sermone antiquiore *tam gratia est* (ac si accepissem) et Itali *tante grazie*. Cf. v. 62. Plant. Stich. 3, 2, 18: *Locata est opera nunc quidem: tam gratia est. — Tam teneor cet.*] «Tam obligatus tibi sum dono, quod offers, quam si eodem onustus domum redirem.» — *haec porcis cet.*] Innocentem, sed subridiculum *ἀγροικίαν* quivis facile sentit. — *hodie*] Non est otiosum; sed significat, diutius pira ista asservari non posse.

20-23. *donat cet.*] «abiicit velut in barathrum ea, quae ipse fastidit.» Seneca Epist. 120, 9: *Multa sunt, qui non donant, sed proticiunt.* — *seges*] Proverbiū speciem habet illud M. Pinarii apud Cic. de Or. 2, 65, 261: *Ut sementem feceris, ita metes.* — *ingratos*] Et quia talia dona plerumque parum accepta sunt iis ipsis, quibus proficiuntur, et quia adulatoribus indignis ac vel propterea ingratis hominibus solent favere stulti. — *tulit et feret*] Haud infrequens est haec perfecti

Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
 Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis:
 Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.
 Quodsi me noles usquam discedere, reddes

25

22. *paratum* hocE, item S (sed in hoc superser. *vel paratus*), praeterea Lt.

et futuri coniunctio. Od. 2, 43, 49: *improvisa leti Vis rapuit rapietque gentes.* — *dignis*] ut saepe, absolute. Publius (Syrus) apud Gell. 47, 14: *Beneficium dando accepit, qui digno dedit.* Est autem dativus de personis, non, ut alii opinantur, ablativus: «ad ea donanda paratus, quae digna et se et amico sint.» — *ait esse paratus*] Graeca constructio (ὁ ἀγαθὸς καὶ φρόνιμος τοῖς ἀξίοις φέρειν εἶναι ἐτοιμὸς) haud rara apud poetas Latinos post verba affirmandi et sentiendi; Od. 3, 27, 73: *Uxor invicti Iovis esse nescis.* Catall. 4, 4: *Phaetelus ille — Ait fuisse navium celerissimus.* Virg. Aen. 5, 372: *qui se Bebrycia veniens Amyci de gente forebat.* Propert. 4, 5, 39. utraque constructione coniuncta: *Me quoque consummi impositum torquerier igni durabo et bis sex integer esse dies.* Etiam apud Tacitum Ann. 44, 9: *pepigere fraudem inimicorum ulcisci atque ipsi inter se concedere.* Hist. 4, 55: *ipse — hostis populi Ro. quam socius iactabat.* Est igitur: «Ait se esse promptum ad beneficia impertienda hominibus talia merentibus et tamen, quantumvis bonus et beneficus sit, propter id ipsum quod sapiens est, eodem tempore minime ignorat, quemadmodum ignorare solent stulte benefici, quid distent, ut aiunt, aera lupinis, id est, dignos ab indignis prudenter distinguit; illos

sublevari et honorari, hos despici ac sine donis dimittit.» — *aera lupinis*] Proverbium ortum ex comparatione pecuniae et lupinorum, quibus quasi fictitia pecunia utebantur et aleatores et histriones in scena. Plaut. Poen. 3, 2, 20: Ag. *Agile, inspicite; aurum est.* Coll. *Profecto, spectatores, comicum: Macerato hoc pingues fiunt auro in barbaria boves.* Cod. l. 4. C. de aleatoribus: *Si quis sub specie alcarum victus sit lupinis vel alia quavis materia, cesset etiam adversus eum omnis exactio.*

24. *Dignum cet.*] Constructio videtur expedienda ad normam loci Lucretiani 3, 4: *dignum — carmen Condere pro rerum maiestate hisque repertis;* ut sit *genauß dem Werthe, dem Verdienste.* «Ergo etiam me talem praestabo, qualem requirit laus bene de me merentis, id est, laus et virtus tua; in eos sedulo elaborabo, ut tua benevolentia donisque, quibus me affecisti, dignus semper maneam.» — *merentis*] «bene merentis,» ut Virg. Aen. 6, 664: *Quique sui memores alios fecere merendo.* Prop. 5, 44, 404: *Sin digna merendo.* Rutil. Lupus 4, 4: *Demetrii Phaleri: Nam quod beneficium tempore et cupienti datur, gratum est. Utilitas enim ac voluntas accipiendi honorem dantis facit ampliore.*

25-28. *Quodsi me cet.*] «Sed quoniam, quomodo vera beneficia im-

Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
 Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
 Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.
 Forte per angustam tenuis volpecula rimam

29. *volpecula* bScdEp cum ceteris Libris notis, omnibus etiam Potierii, item Lcio: *nitedula* Bentleius et FM.

pertienda sint, pulchre nosti, hoc quoque cogita, quaeso, mihi propter aetatem, quam attingi, non iam concessum esse, ut semper tecum Romae degam; nec vero illud tibi propositum unquam esse poterit, ut mihi officia imponas, quibus parem me non iam esse lute vides. Alioqui reddes, si poteris» det. — *usquam*] «in quemcunque locum extra Urbem.» — *Forte latus*] «*latus patiens laboris* (Quintil. Proem. 27.),» quod requiritur ad Urbis plateas percurrendas, colles eius ascendendos cet. (*starke, gesunde Brust.*) — *angusta*] *Frons tenuis* (Od. 4, 33, 5.), *brevis* (Martial. 4, 42, 9.), pro pulchra habebatur. Optimus interpret est Lucian. Amor. 40: *αὶ μέχρι τῶν ὀφρύων ἐφειλκνόμεναι κόμαι βραχὺ τῷ μετώπῳ τὸ μεταίχμιον ἀφίαισι.* Tunc autem, *praecavus* cum esset (Epp. 4, 20, 24.) nec iam tam densum, ut olim, capillamentum haberet, frons dilatata erat. *Angustae* fronti opponitur *lata*. Plin. Epp. 3, 6, 2: *rari et cedentes capilli, lata frons.* — *dulce loqui*] cum puellis, quarum ex numero *bona* illa *Cinara* (Od. 4, 4, 3 sq.) iocī causa aliquando inter potandum subita fuga captā eum deseruerat. — Vv. *inter vina* ubi iungas et cum v. *fugam* et v. *maerere*, tota scena sit magis comica. Cum minime expectabat, lasciva puella eum repente desti-

tuit, a mensa aufugiens, unde amatoris maeror. — *protervae*] Respondet Gr. *λαμπρός*. Asclepiades Anthol. Palat. 1. p. 428: *Ἦ λαμπρὴ μ' ἐρωσε Φιλαινὸν*. Cf. Od. 4, 49, 7: *grata protervitas*.

29-33. «Iam vero quoniam fieri nequit, ut pristinae vires mihi redeant, liberum certe me esse cupio.» Quod libertatis desiderium nobilissima fabella Aesopia facete exprimit, etiam ad subsequentium verborum (v. 34.) *παῖρσιον* aliquantum militandam. — *Forte*] Confer Sat. 4, 9, 4. — *volpecula*] Sic habent omnes Codd. firmatque Augustinus contra Mendac. C. 28. Isidor. Orig. 4, 39, 6. Cyrilli Apolog. 2, 44. Ingeniose sane Bentleius coniecit *nitedula* (*Haselmaus*), maxime, quia volpes frumento non vescitor: quocirca etiam a Babrio Fab. 86. et in Fabb. Aesop. 458. Cor. fabella diverso modo narratur, item Dio Chrysost. 47. p. 233. R. ita eam significat: *ὃν γὰρ ὠσπερ ἡ ἀλώπηξ καταφάγουσα τὰ κρέα οὐκ ἐδόντο ἐξελεῖν ἐκ τῆς ὀρνός διὰ τὸ ἐμπλησθῆναι, καὶ μοὶ ἐξελεῖν διὰ τοῦτο χαλεπόν.* Bentleium autem seculi sunt recentiores omnes (vehementer adprobante Lachmanno ad Lueret. p. 204.) praeter Schmidium, Obbarium, Düntzerum, qui sapienter aurem praehuerunt Iacobsio (Lectt. Venus. p. 99.) docenti, antiquissimos apo-

Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus 30
 Ire foras pleno tendebat corpore frustra;
 Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
 Macra cavum repetes artum, quem macra subisti.
 Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno;
 Nec somnum plebis laudo satur altitium, nec 35
 Otia divitiis Arabum liberrima muto.

logorum inventores probabilitatis
 externae vel dicam physicae longe
 minorem rationem habuisse quam
 doctrinae, quam per huiusmodi in-
 volucra popularibus suis tradere
 vellent: sic in eorum fabellis leo-
 nem, bovem, capram una vena-
 tum ire, oves glandibus et pasto-
 rum pannis, leones ferina assa
 vesci, montem pascere, inde
 nasci murem, ac similia. His ad-
 de, quod verissime dicit Philostratus
 Imag. 1, 3: *Φοιτῶσιν οἱ Μῦ-
 θοι παρὰ τὸν Αἰσώπον*. — *κο-
 ρυφαία δὲ τοῦ χοροῦ ἢ ἀλώπηξ
 γέγραπται· ζητῆται γὰρ αὐτῇ ὁ Αἰ-
 σώπος διακόνῳ τῶν πλειστών ὑπο-
 δέσσειν, ὥσπερ ἡ κομῶδία τῷ
 Αἰῶνι*. — *cumeram*] Vide Sat. 1, 1,
 53. — *procul*] de quovis intervallo,
 etiam exiguo. Idem usus obtinet
 in vv. *nuper, dudum, iamdudum,
 πάλαι*. Cf. Sat. 2, 6, 403. Virg.
 Aen. 10, 835. — *cavum - quem*] Sat.
 2, 6, 116: *cavusque Tulus*. Male
 alii *quod*.

34-36. *compellor*] ut Sat. 2, 3,
 297. *arguor et quasi increpor, si
 ad me applicari potest haec imago,
 id est, fabella*.» Verbum autem
compellare, ut *appellare*, a re fe-
 nebris petilum est, *mahnēn*. Corn.
 Nep. 7, 4, 1: *Hoc crimine in con-
 tione ab inimicis compellabatur*. Sic

compellationes leniores sunt obiurga-
 tiones Ciceroni ad Fam. 12, 23, 2. —
resigno] Vide Od. 3, 29, 34. «Omnia
 reddo.» Hoc igitur dicit: «Quodsi
 re vera in me quoque quadrat ima-
 go volpeculae illius avidae atque
 inconsultae, neque aliter liberta-
 tem recuperare possum nisi omni-
 bus, quae dono accepi, renuntian-
 do, hoc ultro faciam; nec hoc ni-
 mis difficile mihi erit; nam» cet.
 — *Nec somnum* cet.] «Nam non
 tum demum, cum satur sum gli-
 rium, leporum, turdorum, atage-
 num, dicis causa laudare soleo
 simplicem rusticorum vitam, sed
 deliciis illis quotidie carere possum,
 nunquam eas desideraturus.» —
altitium] «cavum alendo saginata-
 rum.» Athen. 9, 32: *χῆνες σιτευ-
 τοί*. — *Otia -- liberrima muto*] Longe
 acerbius etiam Areostus l. 1. de Hip-
 polyto, faulore suo; *Or conclu-
 dendo dico, che se'l sacro Car-
 dinale comprato avermi slima
 Con li suoi doni, non mi è
 acerbo ed acro Randerli, e tor-
 la libertà mia prima*. Omnino
 nimis oblitū sunt interpretes prae-
 ter Iacobsium plerique multo libe-
 riorem fuisse apud illius aetatis
 Romanos atque Italos Sec. XIV—
 XVI. loquendi etiam cum potenti-
 bus amicis consuetudinem quam

Saepe verecundum laudasti, rexque paterque

Audisti coram, nec verbo parcius absens:

Inspice, si possum donata reponere laetus.

Haud male Telemachus, proles patientis Ulixei: 40

Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis

40. *sapientis* Codd. aliq., ut volebat Markland. — *Ulixei* cE, corr. b, O: *Ulicii* Sd, pr. b, M, *Ulyssiei* LcEtF. — 41. *Ithacae* bc, LcEt. (Ut nos, Porphyrio, SED et sex Pottierii.)

nostram servilem ac falsam. — *di-
citis Arabum*] Od. 4, 29, 4: *beatiss-
Arabum gazis*. Od. 3, 24, 4: *In-
tactis opulentior Thesauris Arabum*.

37-39. *verecundum*] Cic. Philipp. 42, 5, 41: *Verecundioremne coram
putamus in postulando fore?* Od. 2, 48, 42: *nec potentem amicum Lar-
giora flagito, Salis beatus unicus Sa-
binis*. — *rex*] Reges suos nominare
humiliores solebant amicos nobiles
ac locupletes. Epp. 4, 17, 20, et
43: *Coram rege suo de paupertate
tacentes*, Martial. 2, 48, 8: *Qui rex
est, regem, Maxime non habeat*.
— *pater*] Sic sine ridiculi specie
tunc Horatius appellare poterat
Maecenatem tribus quattuorve an-
nis natu maiorem. Conf. Epp. 4,
6, 54. — *Audisti*] «a me vocalus
es.» Cf. Sat. 2, 6, 20. Epp. 4, 46,
47. — *Inspice, si possum* cet.] «Age-
dum experire, an non possim» cet.
Indicativus certum firmumque ac-
ceptis restituendi propositum expri-
mit, et frequenter sic Comici. Te-
rent. Phorm. 3, 3, 20: *Vide opis si
quid poles offerre huic*. — *reponere*]
«rependere, reddere.» «Hanc si-
militudinem Schmidius a codice ac-
cepti et expensi sumptam recte ar-
bitratur.» OBBAR. Plaut. Pers. 4, 4,
37: *Ut mihi des nummos sexcentos*;
— *Quos continuo tibi reponam in hoc*

triduo aut quatruiduo. Sic etiam in-
terpretandus est Iuven. 4, 4: *Sem-
per ego auditor tantum? nunquamne
reponam?*

40-43. *Haud male*] «gar nicht wi-
passend.» — *Telemachus* cet.] «Non
minus prompto animo ad omnia tibi
restituenda paratus sum, quam
quo Telemachus olim pulcherrimos
equos in patria nimis aspera inu-
tiles sibi futuros a Menelao dono
accipere noluit.» Odyss. 8, 604:
«*Ἰππους δ' εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξιοναι,
ἀλλὰ σοὶ αὐτῷ*» *Εὐθαδὲ λείψω
ἀγαλμα σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις
Εὐρώης* — «*Εὐ δ' Ἰθάκῃ οὐτ' ἄρ
δρόμοι εὐρώες οὔτε τι λειμών· Αἰ-
γίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπύρατος
ἱπποβότοιο*» — *patientis*] Est Ho-
mericum *πολύτιλος, ταλασίφρων*,
epitheton herois perpetuum, cui
male substituerunt nonnulli *sapien-
tis*, cuius laudis hic nullae sunt
partes. Sic *laboriosus* vocatur Epod.
47, 46. — *Ithace*] Nominativus Grae-
cus aptior est h. l. propter iunctu-
ram cum vv. *locus* — *Porrectus* quam
genitivus Lat. Idem reperitur Ovid.
Trist. 4, 5, 67. Metam. 44, 469,
quanquam notum est in Satiris et
Epistolis Horatium formis Latinis,
Graecis in melicis plerumque usum
esse. Cf. Sat. 2, 5, 76. — *Porre-
ctus*] Sic Caesar B. G. 2, 49: *por-*

Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae;
 Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
 Parvum parva decent; mihi iam non regia Roma,
 Sed vacuum Tibur placet aut imbelle Tarentum. 45
 Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
 Clarus ab officiis octavam circiter horam
 Dum redit atque Foro nimium distare Carinas

recta loca aperta. — *multae prodigus herbae*] Conf. Od. 4, 42, 38, 4, 48, 46. — *spatiis*] «locis curruum certaminibus aptis.» Cf. Virg. Georg. 4, 543. 2, 541. — *Atride*] *Ατρείδης*. Contra *Atrida* ultima correpta Sat. 2, 3, 487. — *tibi*] refertur et ad v. *apta* et ad v. *relinquam*, ut Od. 2, 8, 47: *pubes tibi crescit omnis, Servitus tibi crescit nova*.

44, 43. *regia Roma*] Cf. Od. 4, 3, 43: *Romae principis urbium*. et 4, 44, 44: *Italiae dominaeque Romae.* — *vacuum*] «non frequens et populosum, sed propter hoc ipsum liberum a strepitu Urbis studiisque meis aptum.» Sic *vacuum nemo* Od. 3, 23, 43. *vacuae Athenae* Epp. 2, 2, 84. *vacuae Acerrae* Virg. Ge. 2, 225. Alii minus recte «otiosum» explicant. Cf. Od. 2, 6, 3 sqq. — *imbelle*] «ubi omnia tranquilla sunt et placata.» Sat. 2, 4, 34: *molle Tarentum*.

46-54. *Strenuus* cet.] Haec narrationucula ita cum praecedentibus connectitur, ut Volteii exemplo satis lepido demonstret virum prudentem, ubi casu aliquo collocetur in statu suae conditioni atque ingenio minus conveniente, etiam cum non levi iactura ex eo sese extricaturum esse, quo magis sibi aptum occupet. Confundunt nonnulli in-

terpretes *L. Marcium Philippum* filium cos. a. u. c. 698., qui vitricus fuit Augusti, cum eius patre cognomine cos. a. u. c. 663., de quo loquitur Horatius. Notus autem pater erat et propter eloquentiam et propter multas facetias, non item filius. — *fortis*] Optime eius indolem adumbrat his verbis Cic. de Orat. 3, 4, 4: *homini et vehementi et diserto et inprimis forti ad resistendum*, Philippo. Est igitur *strenuus* «semper in causis agendis occupatus;» *fortis*, «animosus et validus ad resistendum adversarius», potius quam in re militari. Liv. 24, 4: *ubi quid fortiter ac strenue agendum esset*. Seneca Epist. 77, 5: *Amicus noster Stoicus, homo egregius et, ut verbis illum, quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus*. Conf. ad Od. 4, 4, 29. — *octavam circiter horam*] nobis inter secundam et tertiam pomeridianam. Locus primarius de cuiusque horae destinatione est Martial. 4, 8. — *Foro* — *distare Carinas*] Hic, ubi v. *distare* propriam habet significationem, *foro* est ablativus; contra, ubi significat «differre, discrepare», etiam dativo iungitur, ut v. 23. Od. 4, 9, 29. Epp. 4, 48, 4. *Forum* autem erat in Urbis regione septima; *Carinae*, vicus celeberrimus.

Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
 Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra 50
 Cultello proprios purgantem leniter ungues.
 Demetri, — puer hic non laeve iussa Philippi
 Accipiebat — abi, quaere et refer, unde domo, quis,

50. *Adrasum* Ep: *Arrasum* bScd, *Abrasum* cum Codd. aliq. et Veneta 1481. F. — 54. *proprio* Codd. pauci. (Ut nos, bScdEp et, ut videtur, Pottierii omnes.)

Romae, in regione IV., ubi templum fuit Telluris, aedes Iunonis Sororiae, domus Q. Ciceronis, Pompeii, aliorumque principum civium. — *conspexit*] «Was der Grund der erregten Aufmerksamkeit gewesen, hat Horaz zu sagen nicht für nöthig gehalten: wir können uns aber leicht hinzudenken, dass es der Ausdruck der Zufriedenheit war, der auf seinem Gesichte herrschte, vielleicht auch eine Mischung von Gutmüthigkeit und treuerziger Schalkheit, die der Neigung und Weise des Consulars zusagte.» Iacobs. — *ut aiunt*] Significat notissimam etiamtunc historiam se narrare. Conf. Epp. 1, 6, 40. 1, 47, 18. — *Adrasum*] «praetonsum» haud nimis exacte COMA. Kuvq. Petron. 32: *Pallio cocineo adrasum* (recens rasum) *excluserat caput* (Trimalchio). Plaut. Capt. 2, 2, 48: *Sed utrum strictissime attonsurum dicam esse an per pectinem* Nescio. — *vacua*] Finge tibi tonstrinam Romanam a fronte prorsus apertam, superne et a postica parte atque a lateribus centonibus vel sipariis adversus solem tectam. *Vacua* autem dicitur, quia illa diei hora ceteri adventores barbam radendam vel capillos tundendos iam dudum curarant; hic otiosus nondum. In tonstrinis autem Romae

etiamnunc convenire solent homines plebei. Cf. Sat. 1, 7, 3. Sic iam Eupolis in Meinekii Fr. Com. II. p. 499: *Καὶ πόλλ' ἔμαθον ἐν τοῖσι ζωννείοις ἐγὼ Ἀρόπας καθίζων κοῦδὲ γινώσκειν δοκῶν.* — *proprius*] «ipsum sibi, non per tonsorem,» qui iam aliquo abisse censendus est, unde non habebat quocum sermocinaretur Menas. Contra Plaut. Aul. 2, 4, 33: *Quin ipsi pridem tonsor ungues demperat.* — *leniter*] «tranquillo animo et sine ulla festinatione, gemächlich;» videlicet lenta hac unguum purgatione quasi delectabatur vir bonus, qui alioqui, quod faceret, non habebat.

52-56. *Demetri* cet.] Iam hominis non sine quadam pigritia sua sorte contenti voltus habitusque excitat Philippum, ut iocum sibi paret, non propter nescio quam invidiam aut malitiam, cuius eum insimulant interpretes nonnulli, sed propter meram *εὐτραχέλιαν*. — *non laeve*] *οὐ ἀκαίως*, «sed dexterissime;» *docte et cordate et cale*, ut ait Plautus Poen. 1, 1, 3, Adv. *laeve* hodie *ἀπαξ λεγόμενον* est, unde Cuminghamius substituit *laevus*. — *Accipiebat*] «excipere et celeriter exsequi solebat.» — *unde domo*] Virg. Aen. 8, 444: *Qui genus? unde*

Cuius fortunae, quo sit patre quove patrono.
 It, redit et narrat, Volteium nomine Menam,
 Praeconem, tenui censu, sine crimine, notum,
 Et properare loco et cessare et quaerere et uti
 Gaudentem parvisque sodalibus et lare certo
 Et ludis et post decisa negotia Campo.

55

56. *sine crimine, notum, Et*] Sic distinxī: *sine criminis notum, Et* LCFMO, *sine crimine, notum Et s, sine criminis notum, Et* e Codd. (non suis) Bentleyus. — 58. *curto* e duobus Codd. Cruquianis Bentleyus.

domo? Domus de patria, ut saepe in Inscriptl. Latt. *DOMO PERVIA* cet. Interrogari igitur iubet, «quae eius patria sit, (quis,) quod nomen, quae res domestica et condicio, ingenuusne an libertus?» — *It, redit et narrat*] Mirabiliter haec respondent verbis *abi, quaere et refer*; quocirca noli legere eum Cuninghamio: *abi, quaere, refer.* — *Menam*] frequens servorum ac libertorum nomen populariter contractum maxime in dialecto Alexandrina, ut *Demas, Apollos*, ex nom. Menodorus, Demodorus, Apollodorus. Igitur ex hoc uno nomine Philippus colligebat sibi cum Volteii alicuius liberto rem fore. Liberti autem ex usu Romanorum *patre nullo, sine patre certo* nati erant; quapropter non respondet quaestioni *quo patre* v. 54. — Verbis *cuius fortunae* respondet v. *praeconem, Stadtausrufer* Voss. Cf. v. 65. — *sine crimine*] *unbescholten*. Cf. A. P. v. 384: *villo-remotus ab omni* (sum). — *notum*] absolute ponitur: «notum inter homines eiusdem condicionis, ita ut ex horum quolibet de moribus et indole eius sciscitari liceat;» — *um* pergit: «*et properare loco*» cet. Sic Caesar B. C. 2, 49: *non* (fuit)

ciris Romanus paulo notior, quin ad diem conveniret. Epp. 1, 6, 25: *Cum bene notum - via te conspexerit Appi*.

57-59. *Et properare* cet.] «et modo negotiis sedulo vacare victumque quaerere, modo uti quae-sitis atque otiosi, et quidem suorum horum quidque loco, apto tempore, *ἐν καιρῷ*» (Cf. Od. 4, 42, 28: *Dulce est desipere in loco.*) — *cessare*] «otiosi.» Cf. Epp. 1, 40, 46. 2, 2, 183. — *parvis*] «tenui censu, ut ipse sit.» «*Ὀμοίων ὁμοίῳ ἀὲ πέλᾳζει.* — *lare certo*] «sed tamen coniugem et domum vel propriam vel conductam habere, non in coenaculo duntaxat habitare.» Bentleyi conjectura *lare curto* mera esset repetitio vv. *tenui censu.* — *ludis*] theatralibus, puta, et circensibus. — *post decisa negotia*] «cum transacta sint negotia etiam praeconum, id est circiter horam octavam.» — *Campo*] Martio. Cf. Od. 1, 8, 4. Sat. 2, 6, 49. Epp. 1, 44, 4. In campum autem Martium tunc ipsum iturus erat, ut pila luderet vel ludentes spectaret. Satis autem evidenter per hos versiculos depingitur vita quotidiana eiusmodi generis hominum, prae-

Scitari libet ex ipso, quodcumque refers; dic 60
 Ad coenam veniat. Non sane credere Mena,
 Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
 Respondet. Neget ille mihi? Negat improbus et te
 Neglegit aut horret. Volteium mane Philippus
 Vilia vendentem tunicato scruta popello 65
 Occupat et salvere iubet prior. Ille Philippo

63. *Negat* *bed*, pr. S et Pottierii plerique, item Lcifo. (*Negat* E, corr. S, quattuor Pottierii, item Bentleius et M.)

conam, licitorum, apparitorum, scribarum publicorum.

60-64. *Scitari* cet.] Iam cum Demetrius domino narrasset, quae Menas candidissime de vita sua exposuerat, Philippus ob ipsam hanc sinceritatem et quia perspiciebat eorū se versari hominem simplicem ac probum, minime mendicem, sed propter mores plebeios simul largam locis materiam praebiturum, accuratius eum noscere avel. *Scitari* autem saeculi Augustei verbum est poeticum. Ad formulam cf. Od. 3, 25, 43: *nemus Mirari libet*, «juvat.» — *Non sane*] οὐ πᾶν, «vix». (Nicht recht traut Mena den Worten. Günther.) — *Mirari*] utpote qui nunquam in tam nobilem domum ad coenam vocatus esset. — *Benigne*] Cf. v. 46. — *Neget*] Coniunct. hoc significat: «Potestne, malum! fieri, ut neget mihi?» Itaque multo melius exprimit Philippi prope indignabundi mirationem quam aliorum indicativus ex sequente ortus. — *Negat* cet.] «vel suspicatus fore, ut ludibrio sit convivis, vel simpliciter nolens solitae libertati renuntiare, voluntatem tuam non curat.» —

improbus] «pervicax, frech, der Trotzkopf.» Similiter Itali sine magna contumelia in sermone familiari usurpant *il ribaldo*, nostri Interdum *der Flegel*. — *horret*] «prae verecundia et nescio quo stulto timore.» Catull. 64, 159: *horrebas prisci praecepta parentis*.

65-70. *vendentem*] Tamquam praeco auctionem faciebat vilium mercium, quae aliorum erant. — *tunicato-popello*] Opifices, tabernarii omninoque pauperiores tunica tantummodo, non toga, induti erant. Tacit. Dial. 7: *volgus imperitum et tunicalus hic populus*, Iuven. 3, 474: *Pars magna Italiae est, si verum admittimus, in qua Nemo togam sumit nisi mortuus*. — *scruta*] «quas volgus grutas vocat.» COMM. Cayc.; unde clarius etiam elucet vocabuli Latini cognatio cum Gr. ἡ γράτη. — *Occupat*] ὀρθᾶναι προσαγορεύων. Seneca Thyest. 270: *hoc, anime, occupa*: «ne ille faciat prior.» Liv. 24, 39: *Occupavit tamen Scipio Padum traicere*. — *salvere iubet*] Epp. 4, 40, 4: *Fuscum salvere iubemus*, Cic. ad Att. 4, 14, 2: *Dionysium iube salvere*; etiam absolute *iubeo*, Terent. Andr. 3, 3, 4: *Iubeo Chre-*

Excusare laborem et mercenaria vincla,
 Quod non mane domum venisset, denique, quod non
 Providisset eum. Sic ignovisse putato
 Me tibi, si coenas hodie mecum. Ut libet. Ergo 70
 Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.
 Ut ventum ad coenam est, dicenda tacenda locutus
 Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
 Occultum visus decurrere piscis ad hamum
 Mane cliens et iam certus conviva, iubetur 75

metem. — *Excusare laborem*] Nobis: «excusare se propter laborem;» sed illud frequens in consuetudine Latina. Cic. Philipp. 9, 4, 8: *excusare morbum.* — *mercenaria vincla*] «necessitatem auctionibus operam dandi, pro qua opera certam mercedem accipiebat ab iis, qui auctionabantur.» Sat. 4, 6, 87. — *Providisset*] «prius eum vidisset ac salutasset.» Plant. Asin. 2, 4, 44: *Non hercle te provideram: quæso, ne nilio vortas.* Terent. Andr. 1, 2, 42: *Hæc est, neque provideram.* — Sic] «ea condicione.» — *Ut libet*] Diversa signif. a v. 49. H. l. «ut iubes.» — *nunc i cet.*] «*Nun geh und verdiene dir brav Geld.*» Voss. — *rem - auge*] Cic. p. Rabir. Post. 44, 38: *qui -- rem -- bonis et honestis rationibus auxisset.*

71-76. *dicenda tacenda*] «ut bene potus, quaecumque in buccam ei venerant.» Dictum est ἀσυνδέρως, ut *sanda nefanda, honesta inhonesta.* Gr. ἡγῆτα καὶ ἀδῆγῆτα. Demosth. 48, 422: *βοῆς ἡγῆτα καὶ ἀδῆγῆτα ὀνομάζω.* Voss: *schwätzt er mit Schick und mit Unschick.* — *dimittitur*] «Politoris moris ignarus benigne monetur, ut tandem cubitum

redeat.» Neutiquam his vv. ebrietas vitium in eo reprehenditur, sed hoc dumtaxat dicitur, propter totius coenae hilaritatem bonum illum Menam sensim oblitum esse, qua hora suae condicionis hominibus de nobilium coenis surgendum esset. — *Occultum*] Epp. 4, 16, 54, hamum vocat *operium.* — *piscis*] «ut piscis;» omissa ut saepe comparationis particula. Cf. Epod. 4, 34. — *hamum*] Opipare paralis conviviis delectabatur Philippus teste Varrone R. R. 3, 3, 9. His autem inescabatur novus cliens. — *cliens*] «Quotidie patronum salutatum veniebat, eum in forum deducebat, et quotidianus prope conviva fiebat.» Bentleii *serus conviva* esset: «qui sero, cum ceteri iamdiu discubuerint, venit.» — *suburbana*] h. l. in agro Sabino. — *indictis -- Latinis*] Feriae Latinae non statae erant, sed conceptivae et quotannis indicebantur a consule, iam cum per quadriduum iustitium esset, patroni causarum et quiconque civilibus negotiis implicati erant, oliandi causa, comitibus aliquot secum eductis, rusticabantur. Sic a Cicerone feriis Latinis flaguntur habili in Sci-

Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
 Impositus mannis arvom caelumque Sabinum
 Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus,
 Et, sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
 Dum septem donat sestertia, mutua septem 80
 Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
 Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra
 Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus atque
 Sulcos et vineta crepat mera; praeparat ulmos,

pionis minoris hortis sermones illi de re publica.

77-85. *Impositus mannis*] «Man-
 num ascendere iussus,» cum aliis
 exponit Obbarius; qua in ratione
 num. pluralis *mannis* explicari de-
 bet vel una cum reliquis Philippi
 comitibus vel de mannis singulas
 per mansiones mutatis. Mannis au-
 tem Romanos interdum vectes esse
 monstrat ex Senecae Epist. 87. et
 Ausonii Epist. 8, 7: *Vel celerem
 mannum vel ruptum terga veredum
 Conscendas, propere dummodo iam
 venias.* Alii contra, quod praefero:
 «Impositus cisio vel rhedae, cui
 iuncti erant manni,» ut *ire equis*
 pro *curru vehi* Ovid. ex Ponto 3, 4,
 400: *Filius, et iunctis, ut prius,
 ibit equis*, id est, curru triumphali.
Mannus autem est animal hybridum
 ex equo et asina natum. Cf.
 Od. 3, 27, 7. Epod. 4, 14. — *ar-
 vom caelumque Sabinum* cet.] Etsi
 asperum erat solum frigidiusque
 caelum Sabinum, tamen homini
 vix unquam extra Urbis muros
 evagari solito amoenissimus vide-
 batur tractus. Haud magni aesti-
 matus esse fundos Sabinos monstrat
 Catull. 44, 1: *O funde noster, seu*

*Sabino seu Tiburs; Nam te esse Ti-
 burtem autumant, quibus non est
 Cordi Catullum laedere; at quibus
 cordi est, Quovis Sabinum pignore
 esse contendunt. — dum requiem cet.]*
*«dum sibi undique, quoquo modo,
 oblectationem ac recreationem a
 forensibus negotiis parat, praevi-
 dens, quam ridiculus rusticus futu-
 rus esset praeco ille subrostratus.»*
— risus] «ridendi materiem.» Cf.
 Sat. 2, 2, 107. — *Dum cet.]* Con-
 sulto negligentiore sermone usus
 est pro his fere: «eo quod Menae
 donat dimidiam partem pretii, quo
 agellus empoterat, alteram mutua
 dat, ei persuadet» cet. — *septem-
 sestertia]* Septem milla HS. efficiunt
 circiter 1400 Fr. Gall. — *Mercatur]*
*«Re vera sequitur Philippi consi-
 lium.»* Cic. ad Fam. 16, 24, 7: *Depo-
 nendae tibi sunt urbanitates: rusticus
 Romanus factus es. — nitido]* homine
 pro suis fortunis satis eleganti, ma-
 xime, puto, ex quo Philippi quoti-
 dianus conviva factus erat.» — *Sul-
 cos et vineta crepat]* «semper in ore
 habet.» Od. 4, 48, 5: *Quis post
 vina gravem militiam aut pauperiem
 crepat?* Sic etiam *κροεῖν* et loqui.
 Cic. ad Att. 9, 2, 3: *Curtius venit*

Immoritur studiis et amore senescit habendi. 85
 Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
 Spem mentita seges, bos est enectus arando,
 Offensus damnis media de nocte caballum
 Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.
 Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus, 90
 Durus, ait, Voltei, nimis attentusque videris
 Esse mihi. Pol me miserum, patrone, vocares,

nihil nisi classes loquens et exercitus. (Cf. Sat. 1, 3, 13.) — *mera*] Cic. ad Att. 9, 13, 1: *mera scelera loquuntur*. §. 8: *Dolabella suis litteris merum bellum loquitur*. — *ubnos*] «maritandas vilibus.» Cf. Od. 2, 15, 5. — *Immoritur*] «maerat et enecat se opere rustico strenue exercendo.» — *studiis*] dativus, ut Quintil. 9, 3, 73: *immori legationi*. — *senescit*] «*τιγνεται*, macrescit et canescit.» Cf. Epp. 2, 2, 82.

87-93. *mentita*] Cf. ad Od. 3, 1, 30. Sil. Ital. 7, 160. de agro Falerno: *Dives ea et nunquam tellus mentita colono*. — *enectus*] «attenuatus.» SCHOL. Poëta ap. Cic. Tuscul. 1, 5, 40: *enectus sit Tantalus*. Cf. ad Att. 6, 1, 2. Liv. 24, 40: *fame, frigore, illuvie, squalore enecti*. Sic h. l. boves sunt propter maciem atque infirmitatem operi rustico impares facti. — *arando*] solum macrum et lapidosum. — *media de nocte*] Cf. Epp. 1, 2, 32. — *scabrum*] «squalidum atque impurum.» — *intonsum*] Et propter avaritiam et propter taedium infelicissimae agriculturae omnem vitae cultum neglexerat, longe nunc diversus ab illo, qui fuerat tonsoris in umbra. — *Durus* cet.] Epp. 1, 16, 70: *sine pascat durus aretque*. «Prope

nimis laboriosus et attentus ad rem (Terent. Ad. 5, 8, 34.), *γλιστρος*» Sat. 2, 6, 82: *Asper et attentus quasisilis*. — *Pol*] «Per Pollucem.» — *verum mihi ponere*] Alii dicere e glossemate. Cf. Sat. 1, 3, 42. 2, 3, 48.

94-98. *Quod te cet.*] Haec est in quotidiano quoque sermone solita obtestationis formula. Terent. Andr. 1, 5, 54: *Quod te ego per dextram hanc oro*. Virg. Aen. 2, 144: *Quod te per superos — oro*. Est relativum infinitum, «*δεῖν*, propter quod.» — *per Genium*] Conf. Epp. 2, 1, 144. — *dextramque*] Per dextram (fidei σύμβολον) frequens obtestatio. Cic. pro Deiot. 3, 8: *Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospites hospitii porrexisti*. — *deosque Penates*] Conf. Sat. 2, 3, 176. — *Obsecro et obtestor*] Rursus formula. Cic. ad Att. 11, 1, 1: *Idque ut facias, te obtestor atque obsecro*. — *Qui semel cet.*] Iam ex hac narratione poëta colligit generalem sententiam: «Ut primum aliquis perspexit» cet. Lectio simul hoc loco sane perversa, quamquam in longe plurimis Codd. reperitur, in paucis dumtaxat vera semel. Cf. Od. 4, 3, 1. — *Meliri se quemque cet.*] «Aequum est et decet quemque intra eos fines ma-

Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen!
 Quod te per Genium dextramque deosque Penates
 Obsecro et obtestor, vitae me redde priori. 95
 Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
 Praestent, mature redeat repetatque relictā.
 Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

93. *ponere*] *dicere* E (cum gl. *imponere*) p, Pottierii plerique, item Veneta 1484. Cf. Sat. 2, 2, 36. — 96. *simul* bScdE et omnes Pottierii.

nere eamque vitam eligere, quae
 cuiusque viribus ac rei familiari
 quam maxime consentanea sit.» —
modulo ac pede] «*modulus* est mensura; metaphora *ac pede* ab iis desumpta est, qui corporis sui statu-
 turam numero pedum metiuntur.»
 ORDIN. — *verum*] «iustum, aequum.»
 Sic Sat. 2, 3, 342. Epp. 1, 42, 23. Virg.
 Aen. 12, 694; *me verius unum Pro vo-*
bis foedus luere. Ac saepe apud Li-
 vium; vid. Drakenborch ad 2, 48, 2.

EXCURSUS.

«Est haec epistola ex iis Horatii carminibus, unde egregium eius ingenium, candor incorruptus et ingenua libertas non minus quam verae amicitiae, ab omni adulatione remotae, et grati animi sensus imprimis elucent. Maecenas enim, qui poetae consuetudine nunquam non admodum delectaretur et invitus semper eum a se dimitteret, cum aliquando Horatius, etsi pollicitus intra paucos dies se rediturum, diutius urbe abesset, id aegre tulisse videtur. Jam igitur poeta hanc epistolam (sane antequam ederetur cum illo communicatam, etsi hac de re dubitavit Weichert) scripsit, qua et hanc absentiam excusaret et omnino libere eloqueretur, qua ratione a maiore amico sese tractari vellet. Primum certiores facit Maecenatem, se proximi demum anni tempore verno ob valetudinis periculum Romam reverti posse (vv. 4-12). Tum, ubi lepide significavit se probe intelligere, quanti generosus Maecenatis animus et in beneficiis largiendis humanitas facienda sit (vv. 12-24.), maxime aetatem suam proveciorem atque incertam valetudinem excusat, quod omnino posthac in Urbe tam assidue se detineri non passurus sit (vv. 25-28.); atque fabula (vv. 29-34.) et narratiuncula (vv. 34-39.) significat, immo aperte profitetur (vv. 34-39.) se omnia, quae Maecenati debeat, reddere malle quam liberum otii usum amittere.» ZELL. Scripsit autem hanc Epistolam non solum, ut

Maecenatem quae diximus doceret, sed etiam, ut aequalibus suis, atque imprimis oblectatoribus, qui cum pro Maecenatis parasito habebant, denuo clare demonstraret, quae sibi familiaritas necessitudoque cum illo intercederet, libertati simul philosopho dignae minime officiens. Addam ex Düntzero: «Mit dem wahrhaften Gefühle erkennt Jacobs in dem ganzen Tone des Briefes die ernste, aber heitere Stimmung eines Mannes, der über eine ihm wichtige Sache mit sich selbst einig geworden, und über seine Stellung zu einem festen Entschlusse gekommen ist. Was nun auch geschehen mochte, sein Bewusstsein sagte ihm, dass er nicht anders könne, und dieses Bewusstsein gab ihm Ruhe und Heiterkeit. Von den Gesinnungen Maecens aber, der ihn mit überlegter Besonnenheit zum Freunde gewählt und mit verständiger Freigebigkeit begünstigt hatte, durfte er erwarten, dass er über die Erklärung seines alternden Freundes nicht zürnen und die Unabhängigkeit, die er sich vorbehielt, nicht für sträfliche Undankbarkeit halten würde.» «Scripta videtur Epistola exeunte mense Augusto vel ineunte m. Septembri a. u. c. 731., eo ipso anno, quo Horatius hieme adventante (v. 44.) Veliam vel Salernum profecturus erat.» ORBANUS. Düntzero composita videtur a. u. 736.

EPISTOLA VIII.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano

VIII. Scriptum est hoc Epistolum ad eundem Celsum, cuius mentionem facit Epp. 4, 3, 45., ubi vide. «Illam quam putant reprehensionem fortasse iniquiore Celsum tulisse animo nec corrigi se neque emendari passum esse, offensum medico, iratum amico» fixerunt Interpretes morosi. «Itaque denuo,» inquit, «eum aggreditur, vitia amici incesens, iactantiam, perversam vivendi rationem, animi agitationem, obstinationem, inconstantiam, insolentiam.» Addit alius: «Nec spirat haec Epistola illum amorem et molliores illos animi sensus, quos passim Horatius erga alios amicos in carminibus suis expressit.» Quae

omnia nimis severa et exaggerata nobis videntur.

4. 2. Celso gaudere cet.] «Refer, Musa a me rogata, Celso (me cum iubere) χαίρειν καὶ εὖ πράττειν.» Celso igitur salutarat Horatium (quomodo, ignoramus); hic amicum iuniorem, sibi carum et quem magni faceret, resalutat, Musam, hoc ut officium suscipiat, rogans. Cum Landino alii explicant: «rogata» a Celso; verum hoc in poetarum verbis non inest. — Albinovano] Noli Germanice vertere cum nupero Interprete von Albinovano, quod nihil est; sed videtur, ut Tullius Albinovanus, Postumius Albinovanus ac similia (Antias, Sora-

Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.
 Si quaeret, quid agam, dic multa et pulchra minantem
 Vivere nec recte nec suaviter; haud quia grando
 Contuderit vites oleamque momorderit aestus, 5
 Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
 Sed quia mente minus validus quam corpore toto

EP. VIII. 3. *quaerit* hcd et complures Feae, non SE, neque hanc lectionem ex ullo suorum affert Pottlerius. Cfr. ad Epp. 4, 7, 49. — 5. *oleamve* ex uno Cod. Reginensi (a pr. m.) Bentleius et Fea. — 6. *arvis* Veneta 4484. et e Codd. Torrentius.

nus, Sabinus, Hirpinus), quod dicunt agnomen, ut pariter est in nomine *Pedonis Albinovani*. — *scribaeque*] His vv. ei gratulatur munus utique honorificum, quod paulo ante adeptus erat, neque vero, ut aliis visum est, eum deridet. Qui huiusmodi cohorti amicorum proconsulis vel duois aggregati erant, interdum adhibebantur ad epistolas imprimis arcanas et gravioris argumenti ex illius mandato conscribendas, ad quotidianas vero servi vel liberti.

3-6. *Si quaeret* cet.] Ovid. Am. 4, 41, 43: *Si quaeret, quid agam, spe noctis vivere dices, — dic cet.*] Multa iam cum familiaritate et benevolentia Celso totum animi sui statum aperit: «se sibi displicere, non propter causas fortuitas atque externas, sed propter inexplicabilem quandam mentis aegritudinem, qua se nunc quidem liberare nequeat;» a quibus quidem verbis, ut solet fieri a melancholicis sive hypochondriacis, non prorsus abest exaggeratio nonnulla. (*Er spricht von einer Verstimmung, die bei sanguinischen Naturen überhaupt und bei solchen Gemüthern, wie wir das Ho-*

razische kennen, gar keine ungewöhnliche Erscheinung ist.» Iacobs. Tota autem hac veluti confessione pravae aegritudinis molestum hunc animi statum allevare conatur.) — *multa et pulchra*] πολλὰ καὶ καλά, Cic. Lael. 9, 30: *utilitates multae et magnae*. — *minantem*] «pollicentem ac molientem.» Vid. ad Sat. 2, 3, 9. — *nec recte* cet.] «non nimis bene me vivere, non satis me ipso contentum esse, propterea nec *suaviter*» Alii minus apte v. *recte* explicant: «sapientiae convenienter.» Adv. *suaviter* similiter usurpatum habes Sat. 4, 9, 5. — *haud quia*] «keineswegs, weil.» — *grando Contuderit vites*] Od. 3, 4, 29: *verberatae grandine vineae*. — *momorderit*] Et de aestu et de frigore (Sat. 2, 6, 45.) dicitur; h. l. de foliis arefactis bacisque ustis. — *longinquis*] Ut divites greges habebant et in Calabria et in Gallia Cisalpina. — *agris*] «agris pascuis;» ut dividebant agros in pascuos, arvos, arbutos, censitos. «Aliorum *arvis* minus placeet, quia *arva* proprie sunt, quae arantur segetis causa.» Gesn. 7-12. *quam corpore toto*] «quaevis corporis pars validior est quam

Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
 Fidis offender medicis, irascar amicis,
 Cur me funesto properent arcere veterno; 40
 Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;
 Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
 Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,
 Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.

42. *venturus* Ep. pr. d, Codd. aliquot Cruquii, Feae, Potlierii.

animus meus.» — *Nil audire velim, nil discere* Cf. Epp. 4, 1, 48: *Discere et audire -- non vis? — Fidis* «quī, ut ipse probe scio, malum meum omni modo levare volunt.» (Idem fere de se post reditum ex itinere Italici Gaeii dixisse notat Düntzer: «*Meine Freunde, statt mich zu trösten und wieder an sich zu ziehen, brachten mich zur Verzweiflung.*» Opp. 36. p. 92.) — *Cur me* idem fere ac «propterea quod;» sed illud est discrimen, quod hoc rationem simpliciter significat, alterum ductum est ex directa interrogatione: *Cur — properatis?* Plin. Epp. 3, 5, 46: *Repeto me correptum ab eo, cur ambularem.* Dixerat avunculus: «*Cur tandem ambulas?*» Cf. Od. 4, 33, 3. — *funesto arcere veterno* V. *arcere* cum ablativo sine praepos. a etiam in prosa orat. Cic. Philipp. 5, 43, 37: *hostem arcuit Gallia.* (A. P. 64: *Neptunus classes aquilonibus arceat.*) *Mentis veteris* *maecor* et *torpor* est ille, quo affecti nihil eorum, quae nobis proposuimus, perficere atque elaborare possumus. Virg. Georg. 4, 423: *curis acuens mortalia corda, Nec torpere gravi passus sua regna veterno.* Cf. Sat. 2, 3, 445. *Funestus* autem dicitur, quia, ut ait Celsus

3, 20., *in hoc* (lethargicorum morbo) *maecor* et *inepugnabilis pacis dormiendi necessitas.* *Αἰδύργον* Graeci nominarunt. Id quoque genus acutum est et, nisi succurratur, celeriter ingulat. *Sapientium animus cum stolido veterno iungit* Catullus 47, 34 sq. — *Romae cet.* Idem Horatio exprobrat Davus Sat. 2, 7, 28: *Romae rus optas; absentem rusticus urbem Tollis ad astra levis.* — *Tibur* Cf. Epp. 4, 7, 45. — *ventosus* «*levis, inconstans, instabilis.*» COMM. CRUQ. Epp. 1, 19, 37: *ventosae plebis.* Sic Cic. ad Fam. 4, 9, 1. Lepidum hominem *ventosissimum* appellat. Quod cum non intelligerent, perperam nonnulli scripserunt *veaturus*. — *Tibure* «*in Sabino meo prope Tibur.*» Catull. 44, 1: *O funde noster, seu Sabine seu Tiburs.* «*Recte vidit Rutgersius, praedium Horatii (ut Catulli) in confiniis agri Sabini et Tiburtini situm putandum, ut dubium esset, utro pertineret.*» Fea Praef. p. XXX. Ed. Rom. Alii intelligunt de amici alicuius villa Tiburtina, in qua interdum, ut hoes, degerit. Ceterum *Tibure* propter metram pro *Tiburi*. Cfr. Reisig Lat. Sprachw. p. 627.

43-47. *ut valeat* Conf. Epp. 4, 3,

Sí dicet, Recte, primum gaudere, subinde 45
 Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
 Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

EPISTOLA IX.

Septimius, Claudí, nimirum intellegit unus,
 Quanti me facias; nam cum rogat et prece cogit,

42. — *rem gerat*] «quomodo officia ac negotia sua curet, et qualis sit animi eius status.» — *iuveni*] Tiberio tunc XXII. annos nato. — *utque cohorti*] Cfr. Sat. 4, 7, 23. Epp. 4, 3, 6. Catull. 28, 4: *Pisonis comites, cohors inanis*. Sen. de Clem. 4, 10, 4: *cohortem primam* [interioris] admissionis. Huius moris primum, ut videtur, auctor fuit Scipio Africanus minor. Cfr. Appian. Hispan. 84: *Ἐθελοντάς τινας ἐπηγάγετο καὶ πέλτας ἐκ Ῥώμης καὶ φίλους πεντακοσίους οὓς εἰς Ἰλνν καταλέξας ἐκάλεε φίλων Ἰλνν*. — *Recte*] Adv. hoc ad tria illa refertur, *valere, gerere sò, placere*. — *subinde*] «deinde protinus;» sic enim exponendum est, quia praecedit *primum*, non: «crebro, per intervalla, identidem.» — *instillare*] «leniter atque amice tradere praeceptum,» ut guttallim in aures instillantur harum medicamenta. — *Ut tu fortunam cet.*] «Quodsi tu modeste feres fortunam, quae te comitem fecit Neronis, cuius favore gaudens maiores etiam opes atque honores aliquando adipisci poteris, nos quoque omnes, qui te novimus (Neronem simul significat), benevoli ac vere amici tibi erimus; fastu contra et superbia si

praeter modum te extuleris, amicos a te abalienabis.»

IX. Venustius sane atque elegantius Septimium suum (de quo v. Od. 2, 6. et Augustum in Epist. ad Horatium missa in Sueton. Vit. Horat.: *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram feret a me tui mentio.*) Tiberio Claudio Neroni commendare non potuit quam hoc epistolio, in quo gratiam, qua ipse apud Augusti privignum fruatur, dedita opera extenuat. Noli autem oblivisci eo tempore, quo scriptum est (a. u. c. 732. vel, ut alii fortasse rectius volunt, a. 734.) Tiberii mores nondum reprehensione dignos fuisse. Tacit. Ann. 6, 54: *Egregius vita famaque, quoad privatus vel in imperio sub Augusto fuit.*

4-3. *nimirum*] Proprie explicandum est: «nì esset, mirum esset, *δῆλονότι*, manifesto,» cum leni quadam ironia. Cf. Sat. 2, 3, 120. — *unus*] «praeter ceteros,» cum grata quadam ironia. Simul iam hic, ut in Epistolae fine, perurbane significat, Tiberio non timendum esse, ne nimis frequenter ab Horatio tales litteras commendaticias accipiat. — *— rogat et prece cogit*] «ita rogat,

Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
 Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
 Munere cum fungi propioris censet amici, 5
 Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
 Multa quidem dixi, cur excusatus abirem;
 Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
 Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
 Sic ego maioris fugiens opprobria culpaе 40

ut me precibus suis quasi cogat;» quam *πειθανάγκην* Graeci dicunt. — Scilicet] *Siehe! Man denke nur!* — tradere] Cf. Sat. 1, 9, 47. Epp. 1, 48, 78. Cic. ad Famil. 7, 17, 2: Sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui.

4. 5. Dignum cet.] «[Ipote qui in contubernium convictumque tuum recipi mereatur.» — mente] «egregia tua indole et ingenio perspicaci.» Teste Philone Leg. ad Caium §. 6. T. VI. p. 83. Lips.: *Ὁ γὰρ Τιβερίος φρονίσει βαθεία χρόμενος καὶ τῶν καθ' αὐτὸν πάντων δεινότητος ὧν ἀγανὲς ἀνθρώπων βούλημα συνιδεῖν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συνέσει διενεγκών, ἐφ' ὅσον καὶ εὐτυχία κτλ.* Ibid. §. 24. p. 104: καὶ ἔτι νέος ὧν ὁ πρεσβύτερος ἐλέγετο δι' αἰδῶ τὴν περὶ τὴν ἀγχινοίαν. Ibid. §. 26. p. 109: πρὸς τὸ σεμνότερόν τε καὶ αὐστηρότερον σχεδὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπικλιῶς εἶχεν. — domoque] Ex Claudiorum stirpe nobilissima ortus apud vitricum educatus erat. — legentis honesta] «honestos tantum homines eligentis, quos in familiarium suorum numerum asciscat, atque propterea a se removentis homines bonarum artium rudes.»

— propioris] «carioris,» quos postea certe vocabant *primae admissionis*, Seneca de Benef. 6, 33, 3. Neque tamen statuerim Horatium de certa amicorum Tiberii classe, prima scilicet, hic cogitasse.

6-9. valdius] «melius,» ut A. P. 321: *Valdius oblectat.* — cur cet.] «Multa dixi de rebus, quarum causa vel quibus excusarer,» — abirem] «ut evaderem.» SCHOL. — mea] «bona et commoda, in quibus pono imprimis etiam favorem, quo me prosecui dignaris.» — Sed timui, — ne cet.] «Talis describitur *εἴρων* ab Aristotele de morib. ad Nicom. 4, 3: *ὁ δ' εἴρων δοκεῖ ἀφνειοῦσθαι τὰ ἐπάρχοντα ἢ ἐλάττω ποιεῖν.*» LAMB. — Dissimulator] Cic. Acad. 2, 5, 45: *Ita cum aliud diceret alque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione quam Graeci εἰρωνείαν vocant.* — opis] «facultatis, auctoritatis et gratiae, qua fruor apud te, id unum appetens, ut utilitas inde ad me redundet;» κατ' εἰρωνείαν. Similiter verbo opis utitur Virg. Aen. 1, 600: *grates persolvere dignas Non opis est nostrae.* Dido. Cf. Sat. 1, 2, 74. — maioris - culpaе] «Astutia et dissimulatio adversus amicum maior erit

Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
 Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
 Scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

EPISTOLA X.

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
 Ruris amatores, hac in re scilicet una

culpa, quam si forte importunus
 tibi fuero.»

11-13. *Frontis ad urbanae descendi praemia*] *Frons* interdum pro impudentia, insolentia, fastu; unde *frontem perficere* «impudenter se gerere,» *firma frons* Senecae de Tranquill. an. 4, 2., et in plebeculae Latinitate *frons expudrata* (Petron. 39). *Frons urbana* pr. est eius, qui, quia in Urbe vivit, minus timidus ac modestus est rustico (Cic. ad Fam. 5, 12, 1; *deterruit pudor quidam paene subrusticus.*) ac prope accedit ad mores scurrarum (quibuscum iunguntur *urbani* Epp. 1, 43, 27. et Plaut. Trin. 1, 2, 463.); quocirca interdum vel potentiori amico molestus fieri non reformidat et hoc quasi ius sibi sumit, ut confidentius se gerat cum omnibus: hinc facete *praemia*, iura, *Vorrechte*. V. *descendere* usurpatur de re, quam minus dignam nobis censes prope inviti suscipimus, sed tamen propter certas causas abicere non possumus. Cic. Divin. in Caecil. 1, 4: *ad accusandum descendere*. Sententia igitur est: «Ausus sum pudore depositi amici causa vel inverecondus fieri.» — *Scribe* (unum) *tui gregis*] pr. «eius nomen in album ami-

corum tuorum referri iube;» «re-cipe eum in cohortem comitum tuorum.» «Sic apud Cic. de Or. 2, 62. et ad Fam. 7, 33. sodales et aequales dicuntur *gregales.*» Dödering. De genitivo partitivo cf. Od. 3, 13, 13. — *fortem - bonumque*] Est quasi formula, ut *fortis ac strenuus*. Vid. ad Od. 4, 4, 29. et conf. Epp. 1, 7, 46.

X. Cum lepida ironia Aristio Fusco, intimo suo amico (de quo v. Od. 1, 22. Sat. 1, 9, 61. 40, 83.), qui, ut philologus, in Urbe manere malebat, rusticationis comoda et gaudia enarrat, eumque Stoicis sententiis exhortatur, ut sorte sua contentus vivat, neque, forsitan cum maiore incommodo quam lucro, potentiores ambiat. Quando haec epistola composita sit, non constat, certe a. u. c. 734.

1-3. *salvere iubemus*] Solita formula. Conf. Epp. 1, 7, 66. Plaut. Asin. 2, 2, 30: *Iubeo te salvere voce summa, quoad vires valent*. Pluralis ex indole linguae Latinae modestiae potius est quam iactantiae. Servius ad Aen. 2, 89: *et nos ali-quod nomenque decusque Gessimus*: «pluralis ad evitandam iactantiam» cet. — *Ruris amatores*] Sic Epicurus, cuius sectam in hoc propria

Multum dissimiles, at cetera paene gemelli
 Fraternis animis quidquid negat alter et alter
 Annuimus pariter vetuli notique columbi.
 Tu nidum servas; ego laudo ruris amoeni
 Rivos et musco circumlita saxa nemusque.
 Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,
 Quae vos ad caelum fertis rumore secundo:

5

EP. X. 3. *at]* ad bScd, Pottierii omnes et Lit. — 9. *effertis* Cod.

natura ductus libentissime sequebatur, docuerat τὸν σοφὸν γαλαργήσεν. Diog. Laert. 4, 40, 420. — *Multum dissimiles]* Vid. ad Sat. 4, 3, 57. Cf. Sat. 2, 3, 343: *tantum dissimilem*. — *at cetera]* Sic Cod. Bland. antiquiss. et alii, ut Virg. Aen. 3, 594: *Concertum tegumen spinis, at cetera Graius*, ubi ut h. l. apte duo membra magis sibi opponuntur quam in altera lectione *ad cetera*, quae per se spectata aequae recta est. Liv. 37, 7: *virum ad cetera egregium*. Idem 4, 26: *ad alia discordes*. Adde, quod Horatius his praeterea constructione a nobis praelata utitur, huius Epist. v. 30. et Od. 4, 2, 60. In seqq. tam arte cohaerent sententiae, hac ipsa connectione non sine arte fratrum amorem exprimentes, ut Meinekium secutus nullam distinctionem posuerim. — *gemelli]* Cf. Sat. 2, 3, 244.

4-9. *et alter]* «etiam alter negat, pariterque eadem probamus.» Salust. Catil. 20: *Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est*. — *Annuimus]* «notu probamus;» sed simul refert columbos ipsos rostra amantissime conserentes, quod columbari dicit Maecenas in libro de Cultu suo apud Senecam Epp. 144, 5. Matius apud Gell. 20, 9: *Colum-*

batimque labra conserens labris. — *vetuli]* Ut persaepe, sic hoc quoque loco comparationis particulas omisit. Cf. Epod. 4, 34. — *nidum]* id est, «domicilium urbanum;» sed gratam columborum imaginem servavit. — *circumlita]* «circumdatus, obducta,» ut Virg. Ecl. 6, 62: *Phaëthontidas musco circumdat amarac Corticis*. — *Quid quaeris?]* formula sermonis quotidiani haud infrequens etiam apud Ciceronem (ad Att. 2, 4, 2), quae proprie significat: «non opus est, ut ex me quaerās; ultro tibi omnia dicam.» Eodem modo dicebant: *Noli quaerere*; nec magnopere differt: *Quid multa?* — *Vivo et regno]* «vita vere vitali fruor et rex mihi esse videor.» Sic βασιλεύειν. Plutarch. de virt. et vit. 4: *τρυφήσεις ἐν πένει καὶ βασιλεύσεις*. — *[fertis]* Quamvis Codex Bland. antiquissimus, tres mei item antiquissimi, sex Pottierii habeant *effertis*, nihilominus glossa hoc videtur. Salust. Catil. 53: *virtutem animi ad caelum ferunt*. Quamquam alterum aequae rectum est. Cic. ad Fam. 9, 14, 4: *te summis laudibus ad caelum extulerunt*. — *rumore secundo]* «Simul atque unus vestrum, qui huius sententiae et opinionis participes estis, Urbis

Utque sacerdotis fugitivus liba recuso; 40

Pane egeo iam mellitis potiore placentis.

Vivere naturae si convenienter oportet

Ponendaeque domo quaerenda est area primum,

Novistine locum potiore rure beato?

Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura 45

Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,

Bland. antiquiss. et Div. Cruquii, bSed, sex Pottierii, Lct.

vitam laudat, ceterorum omnium plausus et clamores movet.» Hoc enim inest in antiqua formula: *populi rumore secundo*, qua usi sunt Ennius et Fenestella apud Non. p. 385. Suevius apud Macrobi. Saturn. 6, 4: *referuntque petita rumore secundo*. Cic. Tusc. 2, 4, 4: *secunda populo*. Idem de lege agr. 2, 37, 104: *secunda contione*. Virg. Aen. 8, 90: *Ergo iter inceptum celerant rumore secundo*.

40-44. *sacerdotis fugitivus* cet.] Liba (*Pladen*) ab iis, qui rem divinam faciebant, allata et sacerdotibus relicta, horum servis interdum pro pane data esse videntur; iam ioci causa narrat, unum aliquando mero huius cibi nimum dulcis taedia ab hero aufugisse, quo tandem vero pane vesceretur. Ceterum *liba recuso* cet. verba sunt Horatii, non, ut alii volunt, fugitivi, quocum ille se comparat. *Placentiae* (*Kuchen*) ex farina et caseo, oleo frietae, papavere, sesamo, melle oblitae; h. l. eadem cum *libis*, etsi proprie haec dis offerebantur, illae inter crustula s. dulciaria referebantur. — *Vivere naturae - convenienter*] *Ἀεὶ ὁμολογούμενως τῇ φύσει ζῆν* pervulgata Stoicorum erat doctrina (Cic. de

Offic. 3, 3, 43: *Quod summum bonum a Stoicis dicitur, convenienter naturae vivere, id habet hanc, ut optior, sententiam, cum virtute congruere semper* cet.); verum Horatius h. l. populariter loquitur, ut Cle. de Legg. 4, 21, 56: *Sed certa res ita se habet, ut ex natura vivere summum bonum sit, id est, vita modica et apta virtute perfrui*. «Huc autem pertinet etiam habitatio naturae usibus inserviens, cui ante omnia area (*Baustätte*, non *Tenne*, ut vertit Passow) eligenda est, id quod optime fit ruri, ubi beatæ vitæ nihil obstat.» — *domo*] dativi forma antiqua pro *domui*, quae aliquoties apud Catonem legitur. (R. R. 134, 2.)

45-47. *Est ubi* cet.] Villam suam Sabinam respicit Horatius, quae et ab Aquilone et ab Austro collibus satis altis protecta erat. — *tepeant*] Cf. Od. 2, 7, 47 sq. — *rabiem Canis*] Canicula exoritur quidem a. d. XIII. Kal. Aug. (20. die M. Iulii), sed apparet VII. Kal. (26. Iul.) Sol intrat Leonem 23. die M. Iulii. — *momenta*] «motus, circuitus caelestes, qui eo tempore fiunt, quo Sol est in Leonis signo atque vi caloris terras urget.» Poëlice rem sic exprimit, ut fingat

Cum semel accepit Solem furibundus acutum?
 Est ubi divellat somnos minus invida cura?
 Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
 Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum, 20
 Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
 Nempe inter varias nutritur silva columnas

48. *depellat* bScd (sed in S superscr. *divellat*), item sex Pottierii, LCF. (*divellat* E.) — 49. *lapillis*] *lapetis* Bentleii suspicio.

Leonem ad furorem excitari Solis radiis *acutis*, acriter eum penetrantibus. Od. 3, 29, 49. Lucan. 4, 630: *Si saecum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem Nunc premeres, toto fluereut incendia mundo.* — *acutum*] Hesiod. O. et D. 444: μένος ὀξέος ἡελίοιο.

48-24. *Est ubi cet.*] «Ruri somnum nocturnum non disturbant curae; interdiu amoenus herbarum prospectus oculos, nares odor, aqua purissima palatum oblectat.» — *divellat*] Exquisitor sane haec est lectio quam *depellat*. Illud significat: «somnum subito interrumpit nosque excitat;» hoc: «nos dormire non sinit.» Pseudanacr. λῶ, 9: κατὰ μὲν σχίσσεις ὄνειρους. Virg. Ge. 3, 530, et Ovid. Am. 2, 40, 49. dixerunt *abrumpere* somnos. Virg. Aen. 7, 438. *rumpere somnum*. Nemo vero *depellat* in *divellat* mutasset, hoc vero, ut minus solitum, facile in illud mutari poterat. — *invida cura*] «quae hominibus omnem animi tranquillitatem et oblectationem, somnum denique liberum ac solum videtur invidere.» LAMB. Cf. Od. 4, 44, 7; *invida aetas*. — *Libycis* — *lapillis*] Loquitur de pavimentis (λιθοστρώτοις) tessellatis et vermiculatis ex marmore Numidico *caesim diminuto*, ut est

apud Apuleium Metam. 5. p. 308. Hildebrand: *pavimenta ipsa lapide pretioso caesim diminuto in varia picturae genera discriminantur.* (*Mosaikkfussboden*.) Ingeniosam quidem, sed supervacaneam coniecturam *lapetis* Bentleius desumpsit ex Calpurnii Ecl. 6, 72: *melior vires herba lapetis*, ubi alii falso *lapillis*, Hermippus apud Athen. 4, 49: *Καρχηδών δάπιδας καὶ ποικίλα προσκεφάλαια παρέχει*. — *olet*] quatenus floribus vel liquoribus odoratis spargebantur etiam pavimenta. Cf. Epp. 2, 4, 79. — *in vicis*] Urbis, in quos aqua ex magnis aquae ductibus per fistulas plumbeas s. tubulos ducebatur. — *trepidat*] «continenter et celeriter currit.» Cf. Od. 2, 3, 44: *obliquo laborat Lympha fugae trepidare rivo*. Utroque autem loco versuum sono rem descriptam scite imitatus est.

22. 23. *Nempe*] «Argumentum affert rei, quae ante oculos omnibus versatur, aut omnibus sat nota est.» HASEN Turs. IV. p. 437. — *inter varias — columnas*] Loquitur de peristylis exstructo ex columnis marmoreis vario colore maculatis. Seneca Epist. 115, 8: *nos (delectant) ingentium maculae columnarum*. Cf. ad Od. 2, 48, 3. — *nutritur*] «cum summo studio colitur.» — *silva*] «vi-

Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
 Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
 Et mala perrumpet furtim fastidia victrix. 25
 Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
 Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,

24. *expellas* Sd et tres Pottierii, item (FO: *expelles* bcEp, Pottierii plerique, Bentleii membranae fere omnes, Cod. Lovaniensis, LCM et Bentleius. — 27. *sucum* Codd. aliq.

ridarium peristylis cinctum.» Od. 3, 40, 5 sq. Corn. Nep. Att. 43, 2. (Atlici domus) *amoenitas non aedificio, sed silva constabat.* — *longos*] «late extensos in Orbis vicinia per agrum Romanum,» olim fertilissimum, nunc prope incultum ac vastum. — *prospicit*] Etiam in prosa oratione. Seneca Epist. 86, 7: *nunc blattaria vocant balnea*, — *nisi ex solio agros et maria prospiciunt.*

24. 25. *Naturam expellas furca*] Lectio *expelles* orta est ex seqq. futuris. Enunthiatum autem hypotheticum hic multo aptius est, atque eadem constructione Od. 4, 4, 66. usus est: *Luclere: — prouet — victorem.* «Licet naturam summa vi et callidissima arte opprimere coneris, tamen manet invicta suumque ius sibi vindicat.» Iuven. 13, 239: *tamen ad mores natura recurrit Damnos, flet et mulari nescia.* Est autem *furca expellere* aliquem proverbialis locutio pro «aspere atque ignominiose exturbare et eiicere.» Aristoph. Pax 637: *Τὴν δὲ μὲν διζροῖς εἰσθόου τὴν θεὸν καὶ κρύψμασιν.* Cic. ad Att. 12, 2, 4: *Quoniam furellis extrudimus, Brundisium cogito, — furim*] «ratione quasi clandestino, ut quomodo fiat vix animadvertas, illa divitum fa-

stidia perversa et naturae contraria vincit, ipsique, quantumvis a simplici vita recesserint, tamen aliquando vel invitati ad eam redire coguntur.»

26-29. *Non, qui cel.*] «Falsa autem illa de finibus honorum iudicia, qualia plerumque sunt divitum, multo magis noxia sunt ac beatitudini infestiora, quam inscientia rerum externarum nullius ponderis, ut cum nos deridet dives, quod purpuream adulterinam (Aquinatem) a sincera (Sidonia) distinguere nesciamus atque ab astuto mercatore decipiamur.» — *Sidonio*] Antepenultima huius adi. modo brevis est ut hic et Epod. 46, 59: *Non huc Sidonii cel.*, modo longa, ut in hexametri clausula: *Sidonia Dido.* (Virg. Aen. 4, 446. 613. 9, 266. 44, 74.) — *contendere — ostro*] dativus: «accurate comparare cum purpura.» — *callidus*] «sollers (Kenner) in distinguenda purpura sincera, quae ex Phoenice importatur, ab adulterina, quam ad illius imitationem Aquinates in agro Volseo fucum tingunt, ut imperitos decipiant.» Cf. Sat. 2, 7, 404: *Subtilis veterum iudex et callidus.* — *potantia*] Frequens imago lincturae. Ovid. Met. 6, 9: *Phocaico bibulas tingeat murice lanas.* — *fucum*] li-

Certius accipiet damnum propiusve medullis,
 Quam qui non poterit vero distinguere falsum. 30
 Quem res plus nimio delectavere secundae,
 Mutatae quant. Si quid mirabere, pones
 Invitus. Fuge magna; licet sub paupere tecto
 Reges et regum vita praecurrere amicos.
 Cervus equam pugna melior communibus herbis
 Pellebat, donec minor in certamine longo 35
 Imploravit opes hominis frenumque recepit;

28. *propiusve* cE, LCl, Bentleyus, FO: *propiusque* superser. *ve* S, *propiusque* bD, M.

chenis genus, *πρῶτος*, *orselle*, cuius suco vel medicabant lanam muricis suco postea tingendam vel sine illius conchylii suco adulterinam. — *propiusve medullis* [intimos animi sensus magis percellens.]

30-33. *Quem res cet.*] «Hominem volgarem de suo statu deiciunt fortunae vicissitudines. Quocirca tu nil admirare, ne, ubi tibi bonum externum eripitur, infelicem te factum doleas. Fuge honores, opes, potentiam: beato licet esse etiam pauperi, si liber est a cupiditatibus, propter quas permulti hominum divitum ac potentium favorem ambire soliti sunt;» quod *παράδοξον* Stoicum fabella Aesopia illustratur, quae libertatem maximis vitae commodis adnumerandam esse clare docet. — *plus nimio*] Collationis Saxianae lectio *plus aequo* est e glossemate. Plaut. Mil. glor. 2, 6, 404: *satis et plus nimio merui mali*. Cf. Od. 4, 48, 45. 4, 33, 4. — *pones*] «depones, eo carebis.» Cf. Sat. 2, 3, 46. — *Reges*] In Stoica hac sententia malum proprie accipere

quam interpretari «homines divites ac potentes eorumque clientes vincere licet.» — *vita praecurrere*] Cf. Sat. 1, 7, 8: *Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis*.

34-38. *Cervus cet.*] Aristot. Rhetor. 2, 20, 3. et Conon Narr. 42. hanc fabellam conservarunt, qua Stesichorus Himerenses monuit, ne se Phalaridis (Aristot.) aut Gelonis (Conon) tyrannidi subicerent. Phaedrus 4, 4. cervi partes apro dedit litemque non de herbis, sed de vado turbato ortam narrat. — *melior*] «fortior», *ἄρτιον*. Cf. Od. 4, 45, 28. 3, 6, 46, Sat. 2, 3, 49: *certainis semper mellioribus*. — *communibus*] «ex iure naturae.» Ovid. Met. 4, 433: *Communemque prius, ceu lumina solis et auras, — humum*. — *Pellebat*] «continuo pel- lere conabatur.» — *minor*] *ἥττων*. — *opes*] Sic Od. 3, 3, 28. Epp. 2, 2, 436. pro frequentiore (hoc sensu) singulari. Cf. Cic. ad Att. 9, 46, 4: *Ab eo (Caesare) mihi litte- rae redditae sunt, quibus iam opes meas, non, ut superioribus litteris,*

Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
 Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
 Sic, qui pauperiem veritus potiore metallis
 Libertate caret, dominum vehit improbus atque 40
 Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
 Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
 Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
 Lactus sorte tua vives sapienter, Aristi,
 Nec me dimittes incastigatum, ubi plura 45

37. *violens victo* Bentleyus coniecturá, *victo sonipes* vel *domito victor* aliae eiusdem suspiciones, *victor victo* Ed. Cadom. 1480, et Cuninghamius. — 40. *vehit* hSed, Ctf.

open expectat. — *victor violens*] «victor evasit, postquam ipse quoque vectorem adiuvens ferociter cum cervo certavit viresque suas summa cum contentione exseruit.» Explicabis igitur «vehemens et acer,» *sheftig, ungestum.*

39-43. *dominum cet.*] Stoicum hoc. Arrian. Epictet. 4, 4, 59. de stultis, quos dicebant: οὕτως οὐν πολλοὺς κυρίους ἔχομεν; Οὕτω. — *vehit improbus*] «Libertas igitur inter praecipua animi bona referenda est; qua qui caret servitutem serviat necesse est bonis externis et caducis, sive summum per laborem divitias capiat, sive hominum locupletum et potentium favorem ambibit; servit, inquam, propterea quod improbus, hoc est, immodicus, intemperatus, sua sorte nunquam contentus est, nimia semper et vasta appetit.» Lectio meorum quoque Codd. *vehit* aperte falsa orta est ex seqq. futuris; *vehit* nunc, atque ita in perpetuum *serviet*, quia nunquam parvo uti scit, neque nunc nec in posterum, id quod

apte significatur futuro. Cfr. A. P. 32. — *aeternum*] adverbium, ut Silius 4, 204: *aethereasque erigit aeternum compages ardua corvix* (Atlantis). — *olim*] Adv. usitatum in fabellis et exemplis: «ut solet fieri in calceo, qui si maior pede est, facit, ut humi prolabamur; si minor, pedem constringit et dolore nos afficit.» Vid. ad Sat. 4, 4, 25. — *uret*] Propert. 5, 3, 23: *Dic mihi num teneros urit lorica lacertos?* Ceterum admodum frequens est apud sophistas haec comparatio. Lucian. Pro imagg. 40: μηδὲ ὑπερ τὸν πόδα ἔστω τὸ ὑπόδημα, μὴ καὶ ἐπιστοιμίῃ με, γρη῏ν, ἐμπεριπατοῦσιν αὐτῷ.

44-46. *Lactus cet.*] «Tum demum poteris, ut decet sapientem, vivere, si contentus eris condicione a fato tibi imposita. Verum, ut ego libere te moneo, ita tu quoque me corrige, ubi me horum ipsorum praeceptorum unquam immemorem videbis.» Qua sententia illam ipsam molesti correctoris speciem urbane a se removet. — *incastiga-*

Cogere quam satis est ac non cessare videbor.

Imperat aut servit collecta pecunia cuique,

47. *Imperat, haud* Waddelio auctore Doering.

tum] ἀπαξ λεγόμενον. Graeci ἀνεπιτήρητον. — *Cogere*] h. l. «congerere, coacervare.» — *quam satis est*] Alexis in Grollii Exc. p. 393: Ἐγὼγε τοῦ τὰ δέοντ' ἔχειν ἀρκοῦμενος τὰ περίττα μισῶ τοῖς ὑπερβάλλουσι γὰρ Τέρφεις μὲν οὐκ ἐνέστι, πολυτέλεια δέ.

47. 48. *Imperat aut servit*] «Prout possessor est: si sapiens, pecunia parva inservit vitae necessitudinibus, utilibus inceptis, beneficiis in alios conferendis; si stultus, pecunia ei imperat, ut dominus servo, ita ut, quamvis ea uti nequeat, tamen eius semper augendae causa quidlibet, etiam perversissima quaeque, in se suscipere multoque cum labore perficere cogatur.» Publius Syrus 998: *Pecunia est ancilla, si scis uti; si nescis, hera. — Tortum cet.*] Sententia per se clara: «Pecunia debet esse ea machinae, ut ita dicam, vitalis pars, quae movetur, non ea, quae movet;» «ordinatrix et dispensatrix esto mens sapientis possessoris, pecunia materies, qua pro sua voluntate atque intelligentia ille utatur.» Quomodo verba ipsa exponenda sint, ambigitur. V. *tortum* epitheton funium et rudentum perpetuum esse monstrant Interpretes ex Virg. Aen. 4, 575. Ovid. Met. 3, 679. Catull. 64, 235. Pers. 3, 146. Iam malim intelligere de fune ductario vel in machinis tractoriis (Vitruv. 10, 3 et 4.) vel in remulco, quam de fune, quo ducuntur boves (Iuven. Sat. 12, 5.), vel de saltatione, quam *restim* ducere ap-

pellabant (Terent. Ad. 4, 7, 34.), vel de ludo puerorum, qui ducebant sparteam restem et tamdiu trahebant, donec aut rumperent aut alteruter omissa funis prehensione humi caderet, vel denique cum Diderotio apud Iacobs Lectt. Venus. p. 162., qui *tortum* explicabat, «dum torquetur,» de restionis officio.

49. 50. *tibi dictabam*] «Ut tu legeres, dictabam meo puero a manu.» Imperfectum, ut in subscriptionibus epistolarum: *haec scribebam* cet., tempore relato ad illud temporis punctum, quo, cui missa est epistola, eam leget. — *Vacuna*] Vacunam, antiquam Sabinarum deam, quae etiam prope Reate nemora habebat (Plin. H. N. 3, 12, 47.), respondisse Romanorum Victoriae, et nititur Varronis testimonio apud Aconem et confirmatur ex inscriptione ipsius illius fani prope Horatii Sabinum siti, sed iam illo tempore vetustate ex parte collapsi, apud Feam. Cf. Ovid. Fast. 6, 307 sq. Per iocum autem Romani interdum huius deae nomen sic interpretabantur, ac si esset a v. *vacare*, et ipsa vacationis atque otii Tutela. Sic Comm. Cruq. — *Excepto, quod* cet.] Ne eo supplendum sit, referunt hunc usum ad formulas *audito, cognito, nuntiato*. V. Zumpt Gr. §. 647. Ad sententiam cf. Alciphron 4, 39: Οἶον ἡμῶν ἐγένετο τὸ συμπόσιον, — ὅσων χαρίτων πλήρες! ἐν μόνον ἡμῖν ἔλειπε, σὺ τὰ δ' ἄλλα οὐ. — *cetera*] «in ceteris.»

Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
 Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
 Excepto, quod non simul esses, cetera lactus. 50

Gloss. Codicis E. Cf. Cic. ad Q. Fr. 2, 14: *Ego me in Cumanis -- prae- terquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam.*

INSCRIPTIO FANI VACVNAE:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS
 AVG. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIB
 POTESTATIS. CAENSOR (sic). AEDEM. VICTORIAE
vetustate. dilapsam. sva. impensa

RESTITVIT

EPISTOLA XI.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos,

XI. Bullatius, homo alioquin ignotus, Horatii certe amicus (quod ipsum documento est ingenium ac probitatem ei non defuisse), ex eo tamen divitum genere fuisse videtur, qui propter nescio quem animi languorem nec rebus civilibus neque litteris neque agriculturae vel negotiationi operam navarent, sed tandem ipsius otii, cui se dediderant, pertaesi hoc omnium rerum fastidio aliter se liberari posse non opinarentur, nisi si in longinquas regiones profecti inter alios semper homines versarentur, veteres locos ac fama celebratos, alia quotidie antiquitatis monumenta, artificum opera, delubra deorum viserent. Morbum hunc peregrinandi illis temporibus frequentem ita describit Seneca de Tranq. an. 2, 14: *Proprium aegri*

est nihil diu pati et mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagae et litora pererrantur et modo mari se, modo terra experitur semper praesentibus infesta levitas. Nunc Campaniam petamus. Iam delicata fastidio sunt: inculta videantur; Bruttios et Lucanos saltus persequamur; aliquid tamen inter deserta amoeni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releventur. Tarentum petatur laudatusque portus et hiberna caeli mitioris, regio vel antiquae satis opulenta turbae. Talem igitur hominem amice ad sapientiores vitae usum exhortatur et in Urbem ad suos revocat, simul lectoribus significans, sibi met ipsi propter animum aequum ubique bene esse.

4-6. Quid tibi cet.] Terent. Eun.

Quid concinna Samos, quid Croesi regia, Sardis,
Smyrna quid et Colophon? Maiora minorave fama,
Cunctane prae Campō et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una,
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?

5

EP. XI. 3. *minorave* bSedEp, Cs: *minorane* duo Pottierij, LfMO et Benflejus.

2, 2, 42: *Sed quid videtur Hoc tibi mancipium?* formula sermonis quotidiani mixta ex his duabus interrogationibus: «Quid tibi videtur hac de re?» et: «Qualis tibi videtur haec res?» Sic etiam Graeci. Plato Charmid. p. 154. D: *τί σοι φαίνεται ὁ νεανίσκος*; — *notaque Lesbos*] aliis propter Alcæum et Sapphonem, aliis propter vina. Cf. Virg. Aen. 2, 24: *Tenedos, notissima fama Insula*. Tacit. Ann. 6, 3: *Lesbo, insula nobili et amoena*. — *concinna Samos*] Menander rhetor de Ene. p. 75. II. inter portus laudes commemorat *μέγας, κάλλος καὶ εὐρυθμίαν*. Est igitur «elegans, venusta (*schmuck*) propter aedificia,» imprimis Iunonis aedem. Propter loci amoenitatem ὁ Ἀγρονότος ἔς τε τὴν Σάμον ἐπανήλθε (a. u. c. 734.) *κάνταυθα αὐθις ἐχέμασε καὶ ἐκείνοις ἐλευθερίαν μισθὸν τῆς διατριβῆς ἀντίδωκε καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα προσδωκῆσεν*. Dio Cass. 54, 9. — *Sardis*] plur., *Σάρδεις*. Strabo 13. p. 625: *αἱ Σάρδεις πόλις ἐστὶ μεγάλη*. — *βασιλείον δ' ἐπῆρξε τῶν Ἀνδῶν*. — *Smyrna*] A Luciano Imagg. 2. vocatur *ἡ καλλίστη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων*. — *Colophon*] Strabo 14. p. 642: *ἡ Κολοφών, πόλις Ἰωνική, καὶ τὸ πρὸ αὐτῆς ἄλσος*

τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος κατλ. — *Maiora minorave*] «Cunctane, sive maiora sunt fama sive minora, sordent?» Lectio *minorane* iis debetur, qui verba *Maioram. fama* per se interrogationem efficere putabant. — *prae*] «Plerumque id, quod praestat, designatur hac praepositione, praesertim appositis verbis negligendi, contemnendi, minoris faciendi.» HAND Turs. IV. p. 524. Plaut. Cure. 4, 2, 5: *omnium unguentum odor prae tuo nautea est*. — *sordent*] «despiciunt.» Cf. Virgil. Ecl. 2, 44: *sordent tibi munera nostra*. «Videntur tibi despicienda prae regiae Romae splendore?» — *Attalicis*] «An domicilio tibi deligere *maius* unam ex urbibus regni olim Attalorum, Pergamum, Tralles, Thyatiram, Myndum?» — *Lebedum*] unam XII. Ioniae urbium. Teste Strabone 14. p. 643: «*sceniorum artificum, qui in Ionia erant ad Hellespontum usque, conventus ibi erat et domicilium; ibique πανηγυρις et anniversaria certamina in Bacchi honorem agitantur*;» verum reliquo anni tempore prope deserta erat, ut constat ex h. l. et ex Pausania 4, 9, 7., quo teste Lebedum et Colophonem Lysimachus everterat incolasque Ephesum transduxerat.

Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque

Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem

Oblitusque meorum obliviscendus et illis

Neptunum procul e terra spectare furem.

10

Sed neque, qui Capua Romam petit, imbre lutoque

Adpersus volet in caupona vivere; nec, qui

Frigus collegit, furnos et balnea laudat

— odio maris cet.] Od. 2, 6, 7: *lasso maris et viarum.*

7-10. Scis, Lebedus quid sit] Bul-
latius igitur et, ut videtur, Hora-
tius sub Bruto militantes a. u. c. 712.
ibi fuerant. — Gabiis] Dionys. Hal.
A. R. 4, 53: *Πόλις ἦν τοῦ Αἰατί-
νων γένους, Ἀλβανῶν ἀπόκτις,
ἀπέχουσα τῆς Ῥώμης σταδίων
ἑκατόν.* — *νῦν μὲν οὐκέτι συν-
οικουμένη πᾶσα, ἀλλ' ἔσται μέρη
παρθενεύεται κατὰ τὴν ὁδόν.*
*τότε δὲ πολυάνδρωτος καὶ, εἴ τις
ἄλλη, μεγάλη.* Propert. 4, 1, 34: *Et
qui nunc nulli, maxima turba Gabi.*
Monumenta huius oppidi Viscontio
auctore reperta sunt prope lacum
Gabinum, *lago di Castiglione*, in
loco hodie nominato *Pantan. de'
Griffi*. — Fidenae, Sabinorum op-
pidum, prope Romam (Strabo 5,
p. 226. et 230.), cuius reliquiae ex-
stant prope vicos *Glubileo* et *Ser-
pentina*. Primam nominis syllabam
produxit Horatius et Iuven. 10, 400:
*An Fidenarum Gabiorumque esse po-
testas* cet., corripuit Virg. Aen. 6,
773: *ubique Fidenam*, uti fit in
nominibus propriis. Cf. ad Od. 3,
4, 9. Epp. 1, 10, 26. — *vellem*] «vel
ibi aequo animo vivere possem, si
opus foret.» Haud nimis urgendum
v. *vellem*; est nostrum: *ich wollte*,
wenn es darauf ankäme, *auch dort le-*

ben können, potius quam: *ich möchte
(wirklich) dort leben.* — Oblitusque cet.]
«Quodsi ibi tranquille versarer in
contemplando terribili simulque ma-
gnifico maris turbati spectaculo,
vel oblivisci possem ad tempus car-
rissimorum meorum amicorum ne-
que continuo ac vehementi eorum
desiderio consumerer, immo aequo
animo paterer, ubi ipsi quoque in
secessu meo me interdum obli-
viscerentur.» — Neptunum cet.] Notus
sublimis Lucretii locus 2, 4: *Suave
mari magna turbulentibus (molantibus
Comm. Cuv.) aequora ventis E terra
magnum alterius spectare laborem.*
(Neptunus pro «mari,» ut Epod.
7, 3: *Neptuno super.*) Ceterum
hoc quoque loco sunt vestigia
doctrinae Stoicae. Arrian. Epict.
3, 24, 109: *Ἄν ἐν Γνάροις ᾗς,
μὴ ἀνάπλασας τὴν ἐν Ῥώμῃ
διατριβὴν, καὶ ὅσαι διατριβαὶς
ἦσαν ἐκεῖ διάγοντι, καὶ ὅσαι γέ-
νοιντ' ἐν ἐπαρελθόντι· ἀλλ' ἐκεῖ
τέτασσο, ὅπως δεῖ τὸν ἐν Γνάροις
διάγοντα, ἐν Γνάροις ἐξήραμένως
διέγειν.*

11-16. Sed neque, qui Capua cet.]
viā Appiā iter faciens, in qua, etsi
strata erat saxis ὁμαλοῖς, ἐγγω-
νίοις (Procop. Bell. Goth. 1, 14.),
tamen, quando pluebat, luto variis
ex rebus, ut fit, ubi tot iumenta

Ut fortunatam plene praestantia vitam.
 Nec, si te validus iactaverit Auster in alto, 15
 Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.
 Incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit, quod
 Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,
 Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
 Dum licet ac voltum servat Fortuna benignum, 20

16. *navim* bcdp, O. — 18. *horis* d et superscr. *auris* S.

quotidie transeunt, paulatim orlo viator aspergi poterat; id quod immerito a nonnullis addubitatum est. Ceterum mira accidat necesse est haec similitudo ei, qui ignorat hanc quoque in Stoicorum scholis usitatam haud dissimiliter fuisse. Arrian, Epict. 2, 23, 36: *Τί οὖν ἐστὶ τὸ γινόμενον; Οἷον εἴ τις ἀπὼν εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ καὶ διόδεύων πανδοχεῖον καλὸν, ἀρᾶσαντος αὐτοῦ τοῦ πανδοχείου, καταμένει ἐν τῷ πανδοχείῳ*. Aliter tamen imaginem conformavit Horatius hoc significans: «Iam etsi verum est, eum, qui nulla cupiditate transversus agatur, quovis loco tranquille vitam degere posse, nemo tamen adeo stultus erit, ut propter leve aliquid incommodum vel nescio quo taedio fatigatus secedat in locum aliquem ingratum ibique perpetuo latitet.» *Cauponae* enim apud antiquos plerumque erant tam incommodae ac sordidae, ut in iis diu tempus terere pessima esset condicio. «Summae igitur,» inquit, «stultitiae esset, si quis in via Appia imbre permadefactus non iter pergeret, sed in caupo-

nam sese abderet, vel frigore hiberno correptus et rigens non ideo tantum in aliquem pistoris furnum vel in thermas intraret, ut se calfaceret, sed» cet. — *Frigus, sitim* (Ovid. Met. 3, 446.) *colligere* est pr. «in intimum corpus recipere.» — *Idcirco navem* cet.] «Nec propter unam procellam navi vendita, et quidem trans Aegaeum mare, ut qui nunquam in patriam rediturus sit, nauclerus in perpetuum mari renuntiabit.» Recte Düntzer: «Die drei Beispiele zeigen alle, dass man das, was man zur Zeit bedarf, als ein Gut betrachten kann, ohne dass man sich dieses als höchstes Gut für immer erwählen werde.»

47-24. *Incolumi*] «integro, sanae mentis homini, constanti et quieto.» SCHOL. Sic Sat. 2, 3, 132. *incolumi capite* esse opponitur insaniae. «Qui domi suae contentus vivit, pulcherrimis illis Graeciae et Asiae urbibus aequè libenter caret ac rebus molestissimis.» — *Mytilene*] ἢ *μεγάλη καὶ καλὴ* vocatur a Longo 4, 4. — *facit*] «iuvat, apta est.» Propert. 4, 1, 20; *Non faciet capiti dura corona meo*. Ovid. Her.

Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.

Tu, quamcunque deus tibi fortunaverit horam,

Grata sume manu, neu dulcia differ in annum,

Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter

Te dicas; nam si ratio et prudentia curas, 25

Non locus effusi late maris arbiter aufert,

Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.

23. nec d, sex Pottierii et LCl.

45, 8: *Non facit ad lacrimas barbidos ulla meas.* Pr. de medicamentis; Plin. H. N. 22, 48, 24: *Facit ad difficultatem urinae* (chamaeleon herba). — *Paenula* vestis gauspina vel scortea, qua super tunicam accepta tempore frigidiore per itinera utebantur; per aestatem propter spissitudinem molesta erat. Contra *campestre* (subligaculum, succinctorium August. C. D. 44, 47.), *κατάζωμα* (*διάζωμα* περὶ τὰ αἰδοῦσα Thucyd. 4, 6.), *Kampfschurz*, inguinum velamentum linteum, quo cingebantur iuvenes in Campo Martio, nudi corpora exercentes vel Tiberim denatantes. Augustinus l. 1.: *Qui ita succincti sunt, campestratos vulgus appellat.* — *auris*] Hoc longe significantius est ad frigus molestum exprimendum quam altera lectio *horis*. — *Sextili*] Cf. Epp. 4, 7, 2. — *caminus*] focolus cum pruna, qui, ut videtur, ex uno conclavis loco in alterum transferri poterat; qualibus etiamnunc interdum utuntur Itali. — *vultum servat* F. b.] Philemon Mein. p. 339: *Ὅταν ποῦ ἀνθρώποισιν ἡ Τύχη γελῇ.* Ovid. Trist. 4, 5, 27: *Dum*

iuvat et vultu ridet Fortuna sereno. — *Romae*] «Dum Romae vivimus felices, laudemus sane amoenas et pulchras illas urbes, nec tamen abripiamur ullo eas visendi desiderio.» — *absens*] «a patria nostra procul sita.»

22-30. *fortunaverit*] V. *fortunare* est formularum religiosarum. Afranius apud Non. p. 409. Merc.: *Deos ego omnis ut fortunassint precor.* — *Grata sume manu*] quasi donum esset visibile ac tactile, pro pedestris orat. «grato animo.» — *annum*] pro tempore infinito. Epp. 4, 2, 38: *si quid Est animum, differs curandi tempus in annum?* — *Non locus cet.*] Similiter Dio Chrysost. Or. 20, p. 494. R.: *οὐ τόπος ἐστὶν ὁ παρέχων οὐδὲ τὸ ἀποδημῆσαι τὸ μὴ φαῖν' ἅττα πράττειν οὐδὲ εἰς Κορινθον ἢ Θήβας ἀναχωρηκέναι, τὸ δὲ τὸν βουλόμενον πρὸς αὐτῷ εἶναι.* — *arbiter*] «qui mare longe prospectat itaque eius veluti dominus est.» Cf. Od. 4, 3, 45: *Quo (Noto) non arbiter Hadriae Maior.* — *Caelum, non animum cet.*] Aeschines adv. Ctesiph. §. 78: *οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον*

Strenua nos exercet inertia; navibus atque
 Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
 Est Ulubris, animus si te non deficit aequus. 30

μετελλαξεν. — *Strenua* — *inertia*] Qualis est ardelionum vita (Martial. 2, 7.), qui cum semper aliquid moliantur moxque temere incepta omittunt, nihil unquam assequuntur nec perficiunt; quod cum ipsi sentiunt, taedio *exercentur*, fatigantur. Per ὀξέμενον dictum est, ut illud Ennii apud Gell. 19, 10, 12: *Otioso negotio animus nescit, quid velit*. Senec. de Brev. vitae 11, 3: *desideriosa occupatio*. de Tranq. an. 12, 2: *inquieta inertia*. Od. 4, 34, 2: *insaniens sapientia*. 2, 12, 26: *facilis saevitia*. Epp. 1, 12, 19: *concordia discors*. (Nos: *geschäftiger Mühsiggang*.) — *exercet*] Salust. Catil. 11: *Primo magis ambitio quam avaritia animos hominum exercebat*. — *navibus* cet.] «Nos maria et terras peragamus, ut bene beateque vivamus, quasi in locis externis atque a patria remotissimis tranquillius beatiusque victuri quam domi.» LAMM. Ad verba similiter Iuven. 9, 134: *undique ad illos Convenit et carpentis et navibus omnes*. — *petimus b. vivere*] Eadem constructione Silius 3, 13: *bellique vires novisse petebat*, «quaerebat.» — *Ulubris*] quas vacuas dicit Iuven. 10,

102. Oppidulum prope paludes Pomptinas et Velitras (*Velletri*), in ipso illo pago, qui nunc *Cisterna* dicitur, situm fuisse arbitratus est Cardinali. (Inscr. m. Lat. N. 122.) Negat tamen Walckenaer l. p. 474., ita, ut verus Ulubrarum situs nunc ignorari videatur. Hanc Trebatii patriam ridet Cicero ad Fam. 7, 18, 3. propter ranuncolorum ibi, ut ait, ὀητρογενόντων multitudinem. — *animus* — *aequus*] Est εὐθυμία sive illa Epicuri ἀταραξία, ἢ (σὺν τῇ τοῦ σώματος ὑγιείᾳ) τοῦ μαζαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. Diog. L. 10, 128.; «animus bene compositus, nulla cupiditate exagitatus nullaque aegritudine depressus.» Sententia tam γενικῶς expressa est, ut familiarem offendere nequaquam posset; et tamen perquam acerbè criminati sunt Interpretes nonnulli bonum hunc Bullatium, hominem, ut aiunt, inconstantem, levem, morosum, Horatii tamen amicum. Ceterum cfr. Plaut. Aul. 2, 2, 10: *Pol, si est animus aequus, satis habes, qui bene vitam colas*. Rud. 2, 3, 71: *Ergo animus aequus optimum est acrimae condimentum*.

EPISTOLA XII.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Ieci,
 Si recte frueris, non est, ut copia maior
 Ab Iove donari possit tibi. Tolle querelas;
 Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.

EP. XII. 1. *Ieci* c. Cf. ad Od. 4, 29, 4.

XII. De Iecio vide Od. 4, 29. Huic, sodalem suum, Pompeium Grosphum (Od. 2, 46.), commendat, propter quam ipsam rationem prope incredibile est, interpretes ante Iacobsium (excepto tamen Gesnero) uno fere ora in eo consensisse, ut contenderent, in commendaticia hac epistola Iecium tamquam hominem sordidum, avarum, fatuum, dicis causa et propter nescio quam animi vanitatem philosophiae deditum, describi et cum insigni mordacitate derideri, nihilominus videlicet poetae amicum. Hi ergo, quae in qualicunque epistola publice edenda nemo unquam amico tam malitiose, in vere familiari, si opus esset, aperte ac simpliciter, certe sine virulentia, quam sibi hic repperisse visi sunt, scriberet, etiam in commendaticia, ante omnia cum Grospho communicanda, scribi potuisse stolidè opinati sunt. Scripta est a. u. c. 734, ex eunte. Apparet autem, poetam id voluisse, ut partim Grosphum in Ieci familiaritatem induceret, partim ut amicum propria condicione haud prorsus contentum tranquillaret atque ad inutiles querelas omittendas exhortaretur.

4-5. *Fructibus* cet.] Procurator

Iecius tunc erat praediorum Siculorum M. Agrippae, quorum de redditibus rata pars tamquam administrationis merces ad ipsum perveniebat. Praeterea pro suo suorumque victu libere his uti poterat, quaecumque in fautoris fundis proveniebant, certus cum esset Agrippa, nunquam fore, ut procurator tam probus atque honestus quidquam illicito modo averteret. — *colligis*] «colligendos curas per villicos, quibus praepositus es.» — *non est, ut*] «ὅτι ἐστὶν ὁπῶς, «fieri nullo modo potest.» Cfr. Od. 3, 4, 9: *Est, ut viri vir latius ordinet Arbusta sulcis.* Sic Lucretius 3, 745: *Haud erit, ut — possit.* 5, 147: *Illud item non est ut possis credere.* et 977: *Non erat, ut fieri possit.* — *Tolle querelas*] «Mitte supervacaneas illas querelas, tibi in illos fundos administrandos multum temporis insumendum esse, quod et iucundius et utilius in philosophiae studiis collocaretur, nec tamen te posse divitiis aequare multos alios maiore otio fruentes.» Nisi vero haec duo verba non nimis premeunda sunt, adeo ut hoc tantummodo significant: «Nihil profecto habes, cur querare!» — *suppetit usus*] «sufficit», was zu seinen Bedürf-

Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nūl
 Divitiae poterunt regales addere maius.
 Si forte in medio positorum abstemius herbis
 Vivis et urtica, sic vives protinus, ut te
 Confestim liquidus Fortunae rivus inaret,

8. *protinus* bSedE: *protenus* cum plerisque Edd. M.

nissen *ausreicht*,» qua significatione Cicero usurpat etiam v. *suppedilare*, de Offic. 1, 4, 42: *parare ea, quae suppedilent et ad cultum et ad victum*. Opponitur usus mancipio. Cic. ad Fam. 7, 30: *Atticum, cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum*. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruatur atque utatur. Conf. Epp. 2, 2, 458 sqq. — Si ventri cet.] Theognis v. 749: *Ἰὸν τοι πλουτοῦσιν, ὅτι πολλὰς ἀργυρὰς ἐστὶν καὶ χρυσὸς καὶ γῆς περὶ πόρον πεδία, ἴπποι δ' ἡμίονοι τέ, καὶ ὧ τὰ δέοντα παρέστιν Γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἄβρα παθεῖν* *ἡαυδὸς τ' ἡδὲ γυναικὸς*. — *pedibus*] Intellige pedes podagra non laborantes, sed fortes ac pernices.

7-11. Si forte cet.] Iam sapientis temperantiae exemplum affert: «Si forte, id quod non pro certo scio» (v. forte minime negligendum est), «cum cibis lautioribus vesci facile tibi liceret, tamen *abstemius*, sobrius, manes ac vivis leguminibus oleribusque atque inter haec vel urtica, aequae parca et tenui victu, etiam *protinus*» (i. e. *porro et sine intermissione*) Non. p. 375, *auch ferner*), «in perpetuum uteris, etiamsi subito dives factus eris, vel quia natura ultro temperans es, vel quia ex firmo proposito abstines a luxuria, ut sapientiae praeceptis sa-

tisfacias.» — *In medio posita* sunt res, quarum potestas nobis est ac liber usus; hoc igitur loco cibi ceteroquin haud difficulter nec nimia impensa parandi, quibus tamen Iecius simplicioribus etiam contentus abstineat. Cf. Sat. 1, 2, 108. — *abstemius*] pr. *ἀσθινος*, qui vino abstinet,» h. l. «sobrius» generatim. Similiter Sidonius Apoll. Epp. 8, 3: *inter epulas abstemium, inter purpuras linteatum*. — *urtica*] Est omnino planta huius nominis, qua Itali etiamnunc vere, dum tenera est, vesci interdum solent; Plla. H. N. 24, 45, 55: *Incipiens quidem ipsa (urtica) nasci vere, non ingrato, nullis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos; nemliquam urtica marina, Medusae genus, quae in cupipare paratis pontificum coenis apponebatur*. Macrobi. Saturn. 2, 9. Dietum autem est *herbis et urtica*, ut Ovid. Met. 10, 261: *et flores mille colorum Liliaeque*. — *protinus*] Hanc scripturam ex Codd. Med. et Rom. auctoritate in Virgilio semper ascevit Wagner *Orthogr.* Vergil. p. 466. — *ut*] «licet, quamvis;» non *ita*. Cf. Epod. 1, 21 — *Confestim liquidus* cet.] Suspicio proverbii locum obtinuisse Fortunae aureum rivum, qui ubi homini affluit, hic *confestim*, id est, repente, dives fit, Chr. Lucilium in Anth. Pal. II. p. 315: *Κἄν ποταμὸς χρυσὸν νόματά σοι πα-*

Vel quia naturam mutare pecunia nescit,

40

Vel quia cuncta putas una virtute minora.

Miramur, si Democriti pecus edit agellos

Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;

Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri

ῥέχῃ. Ad τρόπον in v. inaurare
cf. Cic. ad Fam. 7, 43: *Moriar,
ni, quae tua gloria est, puto te male
a Caesare consuli quam inaurari.*
— *naturam mutare pecunia nescit*
«Qui naturā vel sine philosopho-
rum praeceptis temperans est,
etiam dives factus prius vitae ge-
nus, bonae valetudini unice aptum,
servat.» Epod. 4, 6: *Fortuna non
mutat genus.* Scholii loco esto illud
Cornelii Nep. Att. 14: *Cum tanta
pecuniae facta esset accessio, nihil
de quotidiano cultu mutavit, nihil
de vitae consuetudine, tantaque usus
est moderatione ut — pari fastigio
steterit in utraque fortuna. — cuncta
putas cet.* ex Stoicorum doctrina.

12-14. *Miramur cet.* «Virtuti au-
tem te vel maxime studere et phi-
losophiae deditum esse gaudeo;
etenim si miramur, Democritum
illum rem familiarem ob sapientiae
studia prorsus neglexisse, multo
magis profecto te admiremur ne-
cesse est, qui inter multa negotia
necessaria quidem, sed interdum
sordidiora, ut est tabularum ex-
pensi acceptique confectio, inter
homines quaestus ac lucri cupidos,
quibuscum saepe versari debes,
nihilominus philosophiae et physi-
cis studiis vacas.» — *Democriti* Ab-
deritae, philosophi Eleatici. Cic.
de Finn. 3, 29, 87: *Cur ipse Pytha-
goras — tot maria transmisit? cur*

*haec eadem Democritus? qui (vere
falsone, non quaeremus) dicitur se
oculis praeasse; certe, ut quam mi-
nime animus a cogitationibus abdu-
ceretur, patrimonium neglexit, agros
deseruit incultos.* Cf. Tusc. 5, 39,
144. 145. Prorsus ut Horatius Ioan-
nes Chrysost. ad viduam iun. T.
I. Ed. Paris. nov. p. 423. Demo-
critum vocat τὸν μηλόβοτον
ἀνέντα τὴν χώραν τὴν αὐτοῦ. —
peregre est «meditationi immersus
et quasi segregatus a corpore, pro-
cul abest a rebus terrestribus.»
Cic. pro Mil. 42, 33: *vestrae pere-
grinantur aures? — velox* «inter
veri θεωρίας magna cum facilitate
versans.» Plato Theaet. p. 173. E:
τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πό-
λει κεῖται αὐτοῦ (τοῦ διατρίβοντος
ἐν φιλοσοφίᾳ) καὶ ἐπιδημεῖ, ἡ
δὲ διάνοια — πανταχῇ φέρεται
κατὰ Πίνδαρον, τὰ τε γὰρ ἐπέ-
νερθε καὶ τὰ ἐπὶ πῆδα γεωμε-
τροῦσα κτλ. — *scabiem* «sordi-
dam aliorum avaritiam, quibuscum
Agrippae rationes tibi putandae
sunt.» *Scabies* significat acris avar-
itiae irritamenta, ut cum de vo-
luptatibus usurpatur. Cic. de Legg.
1, 17, 47: *Voluptas malorum mater
omnium, cuius blanditiis corru-
pti quae naturā bona sunt, quia dul-
cedine hac et scabie carent, non cer-
nunt salis. — contagia* «lucri cupido
morbis contagiosis instar iam prope
omnes invasit.»

Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures: 15
 Quae mare compescant causae, quid temperet annum,
 Stellae sponte sua, iussaene vagentur et errent,
 Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
 Quid velit et possit rerum concordia discors,
 Empedocles, an Stertinium deliret acumen. 20

13. Nil parvum cet.] «Cum sapientiae studio ductus res externas, quae caducae et sub sapiente positae sunt, despicias atque adhuc etiam proveciore aetate post militiam (Od. 4, 29.) interque tot rerum patroni tui curas, sublimia, τῶν μετέωρων species et causas, scrutaberis.» — sapias] Simpliciter pro φρονῆς, «cogites.» — et adhuc] «etiammunc post tam diuturnum tempus, quod plerosque lassare potuisset atque efficere, ut talibus ab investigationibus iamdiu destitissent.» — sublimia] «τὰ μετέωρα, caelestia.» «philosophiam physicam.» COMM. CERV. Superas res dixit Lucretius 4, 428. Quae versibus 16-20. memorantur, haud nimis utique curabat poeta, unde simul levis et amica inest ironia: «adhuc eures, quae humanae cognitioni negata sunt.»

16-20. Quae mare cet.] Similes loci sunt Virg. Ge. 2, 475 sqq. Propert. 4, 4, 25 sqq. Manil. 1, 94 sqq. Stat. Silv. 5, 3, 49 sqq. — compescant - temperet] Propert. 1. 1. 37: Curvae suos finis altum non exeat aequor, Plenus et in partes quatuor annus eat. — sponte sua cet.] «proprie impetu atque instinctu an iussae ac ductae numine divino.» Sic Virg. Aen. 9, 21. palantes polo stellas dicit, ac prorsus ut Horatius, Cicero de Rep. 4, 44, 22:

stellarum, quae errantes et quasi vagae nominarentur. — premat] «abscondat,» obscurum autem κατὰ πρόληψιν, «ita ut obscuretur.» Intellige de solitis lunae vicissitudinibus, κενώσεισι καὶ πληρώσεισι, non de eius defectu. Similiter Prop. 1. 1. 27: unde coactis Cornibus in plenum menstrua luna redit. — Quid velit et possit] «Quis finis (σκοπός) et quae vis sit mundi universi.» — concordia discors] «universitas rerum, licet nobis interdum discors videatur, tamen admirabili singularum partium concordia iuncta.» Sic Ovid. Met. 1, 433: discors concordia fetibus apta est. Seneca Quaest. Nat. 7, 27, 3: Tota haec mundi concordia ex discordibus constat. Inversa ratione Manilius 4, 441. discordiam concordem dixit. De oxymoro cf. Epp. 4, 44, 28. — Empedocles] Agrigentinus, Pythagorae discipulus. H. l. significatur eius νεκος καὶ φίλια. Fragm. ed. Starz v. 203: Ἄλλοτε μὲν φίλῳτι συνερχομὲν εἰς ἓν ἅπαντα, Ἄλλοτε δ' αὖ διχ' ἕκαστα φορεύμενα νεκεος ἔχθου. Cf. A. P. 463, Empedocles autem carmina frequenter a Romanis legebantur, ut demonstrat Lucretius et Cn. Salustii Empedoclea derisa a Cicerone ad Q. Fr. 2, 44, 4. — Stertinium deliret acumen] Sine loco: «Investigas, utrum verior sit physica doctrina Empedo-

Verum, seu pisces seu porrum et caepe trucidas,
 Utere Pompeio Grospho et, si quid petet, ultro
 Defer; nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.
 Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
 Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:
 Cantaber Agrippae, Claudii virtute Neronis

25

dis, an Stoicorum.» Iam facite pro Stoicis ponit ridiculum illum *Stertinium*, «sapientum octavum» (Sat. 2, 3, 33, 296.), «qui CGXX. libros Stoicorum Latine scripsit» (Scaur.), eique κατ' εἰρησέλιαν *acumen* tribuit; *Stertinium* autem pro *Stertinianum*, ut Od. 4, 42, 48: *Sul-picils - horreis*.

24-24. *Verum seu cet.*] «Verum quicumque tunc vitae est habitus (quem satis simplicem ac frugalem esse probe novi, quippe cum victus tuus constare non soleat nisi piscibus, porro ac similibus), benigne, quæso, recipe, quem tibi commendo, Grosphum eiusque consuetudine amice utere.» — *pisces*] Etiam piscium vel recens captorum vel ταριχευτῶν in Sicilia villis fuit pretium. Significat Iccium spretis lautitiis Romanis vivere Graecorum tenuiorum more. Festive autem *trucidas* (*abwürgst*) ad Pythagoræ et Empedoclis sectatorem; Hieron. Lib. 2, adv. Iovinian. T. 2, p. 334. Vallars.: *Probabo non Empedoclis et Pythagoræ nos dogma sectari, qui propter μετεμψύχωσιν omne quod movetur et vivit edendum non putant, et eiusdem criminis reos arbitrantur, qui abiectionem quorumque succiderint, cuius parricidae sunt et venefici.* Ceterum negari nequit, iocosi aliquid inesse in verbo *trucidas*, ut cum Lucilius apud No-

nium p. 449, ed. Merc. (Gerl. p. 88.) dicit: *Durum, molle voras; frugmenta interfleci panis. — verum*] «iustum.» Cf. Epp. 4, 7, 98. — *Vilis cet.*] Proverbium videtur, cui proxime accedit Xenoph. Mem. 2, 40, 4: *τὴν διὰ τὰ πράγματα* (propter hunc rei publicae statum) *ἐὐνοσιότατος ἔστι φίλος ἀγαθὸς πείσασθαι.* «Proborum hominum amicitia *εὐνοσιότατη* est, tenui pretio, facili opera paratur, si qua re indigent, quam nos eis impertire possumus, simul comiter id facientes. Sic tu primo quoque officio, tibi minime molesto, facile Grosphi amicitiam tibi conciliare poteris.» — *bonis*] «hominibus probis ac propterea dignis, quos demerere.»

25-28. *Ne tamen cet.*] «Ne tamen tu, remotus cum sis ab Urbe et philosophiæ studiis occupatus, ignores» cet. De omisso in apodosis v. «scito» cf. Sat. 2, 4, 81. Ad soni similitudinem inter vv. *ignores* et *loco res* cf. Epp. 4, 44, 7. — *Cantaber Agrippae*] Hi vv. praeclue Augusti eiusque amicorum causa additi sunt. Cantabros, cum aliquoties pertinaciter rebellassent, M. Agrippa tandem a. u. c. 734. τοὺς τε ἐν τῇ ἡλικίᾳ πάντας ὀλίγον διεφείδει καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ τε ὄπλα ἀφείλετο καὶ ἐς τὰ πεδία ἐκ τῶν ἐρμυνῶν κατεβίβασεν. Dio Cass. 54, 44. Cf.

Armenius cecidit; ius imperiumque Phraates
Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges
Italiae pleno defundit Copia cornu.

29. *defundit* Sep et pr. b, *defudit* E, *diffundit* corr. b, *diffudit* d.

Od. 2, 6, 2. Apte autem primo loco memoratur Agrippa, Iccii patronus. — *Claudi-Neronis* Cf. Epp. 4, 3, 2. — *Armenius cecidit*] Significat: «Tiberius Armenios sive Armeniam debellavit.» Cf. Monum. Ancyrr. ed. Franz p. 35. et p. 107: Ἀρμενίαν τὴν μέγιστον ἀναιρεθέντος τοῦ βασιλέως (Ἀρταξία) δυνάμενος ἐπαρχίαν ποιῆσαι, μᾶλλον ἐβουλήθη κατὰ τὰ πατρία ἡμῶν ἔσθ' βασιλείαν Τιγράνη Ἀρτιανόσδου υἱῶ, υἱῶν δὲ Τιγράνου βασιλέως, δοῦναι διὰ Τιβερίου Νέρωνος, ὅς τούτ' ἑμὸν προγονὸς ἦν. Cfr. Augusti nomen in apud Arneth II. p. 10, 94: ARMENIA CAPTA. et N. 94., in quo expressa est Armenia flexum genu submittens. Tacitus Ann. 2, 3: Occiso Artaxia per duham propinquorum datus a Caesare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone. -- Dein iussu Augusti impositus Artavasdes. — *Phraates*] Monum. Ancyrr. p. 108: Παρθοῦς τριῶν ἀσρατευμάτων Ῥωμαίων σκῦλα καὶ σημεῖας ἀποδοῦναι ἑμοί, ἱκέτας τε φιλίας δῆμον Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἡνάγκασα, ταύτας δὲ τὰς σημεῖας ἐν τῷ Ἀρεῶς τοῦ ἀμύντορος ναοῦ ἀδύτῳ ἀπέθεμην. Ceterum construe: «Arsaces XV. s. Phraates IV., Parthorum rex (a. u. c. 717-753.), genibus minor accepit ius imperiumque Caesaris.» — *genibus minor* pr. «infra Caesaris genua collocatus, ad genua eius admis- sus,» (ut Nero Tiridaten primo

-- admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est. Sueton. Ner. 13.), poetica imagine pro «supplex per legatos atque submissus;» nunquam enim ipse Romam venerat, ut se ad Augusti pedes prosterneret ei que supplicaret. Imperium autem Augusti accepit, quatenus ob metum belli, quod hic ipsi minitabatur, captivos ex Crassi, Ventidii et Antonii exercitibus signaque militaria Crasso adempta Romam remisit et filios nepotesque obsides Augusto dedit. Tac. Ann. 2, 4: Phraates -- cuncta venerantium officia ad Augustum venerat. Augustus ipse hoc inter res sibi maxime gloriosas retulit partim nummis cuspis cum hac inscriptione: SIGNIS. PARTHICIS. RECEPTIS, partim his verbis Monum. Ancyrr. p. 35. ed. Franz., quae supra Graece habes: Parthos trium exercituum Romanorum spolia et signa reddere mihi supplicesque amicitiarum populi Romani petere coëgi. Ea autem signa in penetrali, quod est in templo Martis Ultoris, reposui. Idem autem est ius et imperium alicuius accipere atque «imperio parere, in ius dicionemque alicuius recipi,» Liv. 24, 61. Cfr. Od. 3, 5, 3 sq. De Phraate cf. etiam Od. 2, 2, 47.

29. *Copia*] abundantiae et ubertatis dea, ut Carm. Sec. 60. Eam auream vocat, id est, beatam, ut fere Od. 4, 5, 9, 2, 40, 5. «Haec autem omnis generis fruges fructusque quasi de caelo in terram nunc

EPISTOLA XIII.

Ut proficiscentem docui te saepe diuque,
 Augusto reddes signata volumina, Vinī,
 Si validus, si laetus erit, si denique poscet;
 Ne studio nostri pecces odiumque libellis

EP. XIII. 2. *Vini* bSEcdp, LCto. (c tamen in inscriptione *Vinium*; nec sane *Vini* reperiuntur apud Gruterum, Fabretum, alios, semper *Vini*.)

defudit, e cornu suo omnibus abundanter largitur.» «Si *defudit* legeris, post messem scripta erit Epistola; si *defudit*, ipso messis tempore.» BENTL. Lectio *defudit* orta videtur ex praecedentibus perfectis cecidit et accepit. Cfr. Arnob. 6, 25: *Fortuna cum cornu pomis, fletis aut frugibus auctumnalis pleno*. Similes autem laudes Caesaris aetati impertit poeta Od. 4, 5, 47 sqq. 4, 43, 5 sqq.

XIII. «Hanc Epistolam ad Vinium Asellam (vel Asinam v. 8.?), quisquis ille fuit, missam esse nunquam adducar ut credam. In Augusti potius gratiam scripta videtur, cui poeta verecundiam suam vix poterat commendare urbanus. Paratam eadem habebat excusationem, si forte poemata sua Augusto ab amicis nimis officiosis male essent tradita aut minus apte commendata.» Jacobs. Festive igitur simulat se praeter mandata, quae domi iam saepe diuque homini bono, sed pinguioris ingenii, inculcarit, ne illa iam iter faciens, magis etiam cum in Urbem pervenerit, obliviscatur, eadem etiam litteris consignare, hasque litte-

ras, quas Asella, ut probabile est, nunquam vidit, post eius protectionem ex praedio Sabino per tabellarium mittere. Fuit autem (nam persona ipsa vera est, et fortasse notus homo erat Augusto) vel vicinus Horatii, vel unus quinque illorum honorum patrum, coloniarum partiariarum in eius Sabino: servus certe tabellarius non fuit, cum tria nomina Latina habuerit, C. Vinium Fronto vel Asella, ut aiunt Scholiastae. Scripta videtur Epistola Lachmanno vel ineunte a. 730. vel ante hiemem a. 732; per medium enim tempus extra Italiam degit Augustus. Franke F. H. p. 68. refert ad a. 731.

2-5. *signata*] obsignata Horatii anulo, ut decebat talia potenti fautori mittere; «*integra* igitur, ut accepisti, et a nullo alio aperta Augusto ita reddes, si validus erit.» — *volumina*] Satis probabile est, poetam loqui de tribus Carminum libris tunc ipsum editis. — *Si validus*] «Eo tempore saepe aegrotabat Augustus, non solum in Hispania sed etiam Romae gravissimo morbo correptus.» Franke l. l. — *pecces*] «in culpam ac reprehensionem incidas.» — *odium*] «Unwillen», ut v.

Sedulus importes opera vehemente minister.
 Si te forte meae gravis uret sarcina chartae.
 Abiicito potius, quam quo perferre iuberis
 Clitellas ferus impingas Asinaeque paternum
 Cognomen vertas in risum et fabula fias.
 Viribus uteris per clivos, flumina, lamas;
 Victor propositi simul ac perveneris illuc,

5

40

odisse aliquoties Horatius usurpat pro spernere, nicht leiden können. «Si forte offendet Augustum, fieri potest ut indignabundus accipiat mea carmina.» — *Sedulus* cet.] «minister nimio studio importunus.» Cf. Sat. 2, 5, 89. Epp. 2, 4, 260: *Sedulitas autem stulte, quem diligit, urget.* — *importes*] plerumque de rebus incommodis, ut «importare calamitatem, luctum, periculum, pestem.»

6-9. *uret*] de onere molesto, ut Ovid. Rem. Am. 235: *Aspicis, ut pressos urant iuga prima iuvenco.* Cf. Epp. 4, 40, 43. Sed hoc per iocum; non enim re vera gravis esse poterat libellorum sarcina, quo ipso voc. praeparatur alter iocus v. 8. — *Abiicito*] Festive significat, se nullum fere scriptis suis pretium statuere. «Abiicito potius in ipso itinere» (singit enim ob propria quoque negotia Vinium Romam proficisci et tantum officii causa carmina illa secum portare), «quam ut eo loco, usque ad quem perferre iuberis sarcinam, ferus, oneris iam impatiens, efferatus, ut iniquae mentis asellus, cum vi et multo cum fragore delicias humi alicubi vel in atrium Palatii *clitellas* muli vel asini tui (*Saumsattel*), quibus sarcina illigata est atque inde solvenda.

Quodsi tam rusticus esses, quam significo, merito Asellam te vocari, qui hoc viderent, ridentes dicerent.» — *Asinae*] Sic videtur dixisse pro *Asellae*; non enim credibile est patris cognomen *Asinae*, ut voluit, ioci causa a vicinis eius in Asellae deflexum esse. Quod *paternum* est cognomen, monstrat iam patrem ingenium rusticum Romanum fuisse nec vero cognomen filio contumeliae causa inditum. Memento cognominum *Bestiae*, *Oviculae*, *Scrofae*, *Verris* ac similium. — *fabula*] Cf. Epod. 41, 8: *Fabula quanta fui!* Iuven. 40, 467: *Ut pueris placeas illi clamatio fias.*

40-45. *Viribus* cet.] locatur, quasi difficillimum inceptum foret ex Sabino Romam pervenire. — *lamas*] «lacunas maiores continentes aquam pluviam seu caelestem. Ennius: *Silicarum saltus, latebras lamasque lulosas.*» ACRON et COMM. CRVQ. — *Victor propositi*] *ἐνχαρὴς τοῦ σκοποῦ.* — *Sic positum servabis*] «Sic pones et, cum posueris, etiam sic servabis, ne cet.» Expono igitur, ut Virg. Aen. 3, 236: *tectosque per herbam Disponunt enses et scuta latentia condunt*, id est, «ita disponunt, ut tegantur» et «condunt, ut lateant.» «Decore, inquit, «dextera teneto libellos tum, cum ad Au-

Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
 Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum,
 Ut vinosa glomus furtivae Pyrrhiae lanae,
 Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
 Ne volgo narres te sudavisse ferendo

15

44. *glomus* bedEp, Lct. (*glomus* S.) — 46. *Ne* bSEcdp, Veneta 4481., Lct; *Neu* e Cod. Gal. Bentleyus, *Nec* duo Pottierii alique pauci Feae, FMO.

gustum admissus eris, ne forte rustico aliquo gestu ei risum moveas.» — *ut rusticus agnum*] iam triplex proponit exemplum ab Asella minime imitandum: 1) imaginem rustici agnum sub axilla ad mercatum ferentis, ridiculam propter continuos bestiolae motus et curam hominis, ne in solum desiliat, ne ab ipso fortasse laedatur; 2) «Pyrrhiam, ancillam in quadam Titio fabula, quae furata lanam dominae suae, propter temulentiam ita gestavit, ut facili opera deprehenderetur.» SENO. — *vinosa*] Ridiculi causa in comoediis ac mimis huiusmodi feminas inducebant, ut est Lena in Plauti Cistellaria. — *glomus*] Forma *glomus*, *i*, idonea auctoritate caret. Praeterea recte Bentleyus: «Satis profecto erit Pyrrhiae, si unum furtivae lanae glomus sub ala recondat.» — 3) *tribulis*] Homines ambitiosi, auram popularem captantes, tribules etiam pauperiores ruri degentes ad convivia interdum invitabant. Principes autem cives in XXXI. rusticas tribus, homines iullinae sortis in IV. urbanas memento relatos fuisse. Rusticus igitur Romanus invitatus a tribuli suo locuplete atque illustri non sine quadam verecundia ac timore e vico suo in

Urbem pergit calceatus vel peronatus; quia servum non habet, certe qui opus rusticum deserere possit, ipse soleas, quibus indutus in triclinium intrare debet, una cum pileo, quo sub noctem domum revertens caput tecturus est, sub ala portat. Optimus autem homo eo maxime ridiculus fit, quod dum quancumque potest cum decore soleis puris nec pulvere adpersis in triclinium introire parat calceosque ibi exutos et pileum atriensi tradit, iis omnibus, qui cum maxime in atrio sunt, et ingenuis et libertis et servis nimis demissus ac timidus videtur.

46. 47. *Ne volgo* cet.] «Ne ardellionum circulis et turbae libertorum in Palatinis aedibus narres te in itinere ex agro Sabino Romam facto sudavisse, cum afferres Augusto egregia scilicet Horatii earmina; nihil enim attinet illos hoc resciscere nec te mandato meo gloriari neque me apud quos minime convenit intempestive a te laudari.» Asyndeton autem Codd. meorum *ne narres* post futura *uleris*, *servabis* aptius videtur quam vel *neu* vel *nec narres*. — *sudavisse*] Nihil habet ingrati aut rustici, ut visum est nonnullis; siquidem nihil aliud nisi itineris atque oneris

Carmina, quae possint oculos auresque morari
 Caesaris; oratus multa prece, nitere porro.
 Vade, vale, cave ne titubet mandataque frangas.

18. *nitere, porro Vade* Bentleyus tacite, fortasse ex mero operarum errore.

molestiam significat. Sic Cic. ad Fam. 3, 42, 3: *Vides sudare me iam dudum laborantem, quomodo ea tunc, quae mihi tuenda sunt. — oculos auresque] oculos legentis, aures ab anagnosta recitata audientis; nisi vero sine hoc discrimine per proverbii modum dictum est. — morari] Morantur nos, quae delectant.* A. P. 321.

18. 49. *oratus multa prece]* «Quodsi multis etiam precibus illiusmodi homines te oraverint, ut quid Augusto apportes sibi dicas, tu noli loquax esse, sed quo te iussu continuo perge, donec ad ipsum te admittat ostentius.» — *nitere porro] schiebe dich vorwärts.* Sic ut iungamus et tenor versiculi requirit et magis etiam, quod v. *nitere* non addito adverbio sensu caret. — *cave]* ultima brevi. Vid. ad Sat. 2, 3, 38. — *ne titubet cet.]* «Cave, ne per errorem animi pravi quidquam in hoc negotio committas ac propterea male exsequaris mandata mea;» quemadmodum dicimus *foedus, fidem, iura, leges frangere.* Et v. *titubare* haud raro usurpatur pro v. «errorem committere,» ut Plaut. Pseud. 4, 1, 32: *At vide ne titubet, «dass du nichts verstehst.»* Terent. Heaut. 2, 3, 420: *CLIX. Verum illa ne quid titubet.* Sv. *Perdoctast probe.* Haud in scite Düntzer notat, Horatium proprias suas cogitationes festivis his mandatis veluti velasse;

quippe qui significare voluerit, sese poematis suis Augusto missis nullam omnino molestiam fautori operae vehemente (*Zudringlichkeit*) exhibere velle, quasi eum ad ea legenda cogeret tempore ipsi minus opportuno.

XIV. Vilicium Horatius videtur praeposuisse Sabino suo ex illo ipso hominum genere, quod dominis dissuadet Columella 4, 8, 4: *Praemoneo, ne vilicium ex eo genere servorum, qui corpore placuerint, instituamus; ne ex eo quidem ordine, qui urbanas ac delicatas artes exercuerint. Socors et somniculosum genus id nuncupiorum, otis, campo, circo, theatris, ulcae, popinae, lupanaribus consuetum, nunquam non easdem ineptias somniat.* Iam ioci causa fingit se servo isti nequam, moroso, libaci, in urbem reverti cupienti, *hanc* Epistolam mittere, qua ruri *et* mandandum esse significet: *re vera* autem hac scriptiuncula, quam vilicus ipse vix unquam vidit, demonstrare voluit iniquis suis, qui ei propter villulam a Maecenate donatam invidere solebant, non tam ob ipsam possessionem eam sibi caram esse quam propterea, quod ibi remotus ab illorum malignitate (v. 37.) et a ceteris omnibus urbis molestiis tranquillo animo vivat studiisque libere vacet. Simul autem amicis, qui fortasse interdum mirarentur, cur

EPISTOLA XIV.

Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli,
 Quem tu fastidis habitatum quinque focis et
 Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,

EP. XIV. 4. *Vilice* scripsi cum E, ut est semper in Inscriptt.

tam libenter in aspero illo Sabino degeret, rationes exponit, quibus ad secessum istum urbi saepe praeferendum impellatur. Scripta videtur Epistola Kirchnero a. u. c. 732.; verum res est prorsus incerta.

4-3. *Vilice*] Vilicus utique servus, non libertus, quales Horatius nunquam habuisse videtur, certe nusquam memorat. — *silvarum*] Cf. Od. 3, 46., 29. Sat. 2, 6, 3. Sylvas perreptare amabat Horatius ut Tibullus. Vid. Epp. 1, 4, 4. — *mihi me reddentis*] «quia, cum Romae dego, aliorum potius sum quam meus ipsius; ruri mihi vivo, ut volo, et ab officiis negotiisque urbanis me reficio ac recreo.» Cf. Sat. 2, 6, 60 sqq. Epp. 1, 40, 6 sqq. — *tu*] «qui ante eras in mea familia urbana, meum fundum fastidis, quamvis eum habitent quinque familiae, ita ut totidem boni, id est, strenui atque honesti, patresfamilias inde Variam se conferre soleant ad nundinas obeundas et quando oppidana habentur comitia creandis duumviris iuri dicundo, aedilibus ceterisque magistratibus municipalibus. (Filii, ne opus rusticum cessaret, domi vi-

denturremansisse.) Intellige colonos partiaros liberos, qui ipsi possessionibus carentes pro certa mercede vel pro rata proventus parte, ut etiam nunc fit apud Italos, quinquepartitum Horatii Sabinum colebant. Hoc igitur dicit: «Nec tamen praedium est nimis exiguum, cuius te pudeat pigeatque; immo quinque familiis liberis tu, servule, praepositus es ad earum opera rustica inspectanda ac regenda et ad rationes cum his patribusfamilias putandas.» Nec vero haec pugnant cum Sat. 2, 7, 118: *accedes opera agro nona Sabino*. Etenim hi octo servi unice occupati erant in ipsa Horatii villa hortisque adiacentibus cel.; quinque coloni cum familiis per tuguria habitantes reliquos eius agros colebant. Portiones autem totius fundi tunc quoque colonis illis singulis admodum modicas locatas esse, quo melius colerentur, sane consentaneum est, prorsus ut nunc solent Itali locupletes suis colonis (*a' suoi massaj*). — *focis*] Sic Plato Legg. 4. p. 642. B.: *ἡμῶν ἡ ἑστία*, «domus nostra.» — *Variam*] «Varia oppidum in Sabinis olim, nunc vicus imminens Anieni ad octavum lapidem ultra Tibur in via Valeria.» COMM. CRUQ. Hodie Vicovaro.

Certemus, spinas animone ego fortius an tu
Evellas agro et melior sit Horatius an res.
Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur
Fratrem maerentis, raptō de fratre dolentis
Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.

5

9. *avet* Bentleius conieciturā.

4. 5. *Certemus*] «Agedum videamus, utrum ego diligentius animum meum vilis purgem, an tu spinas ex agro meo evellas; atque utra ratio melior sit, eane, quam ipse curo, quod ad virtutem attinet, in eo elaborans, ut quotidie melior ac tranquillior sim, an ea, qua tu, homo socors (*pigrum* vocat v. 29.), colis rem meam, id est fundum Sabinum, praecipuam facultatem meam parlem?» Simili comparatione utitur Velleius 2, 68: *peior illi (M. Caelio) res familiaris quam mens erat.* — *spinas*] Cf. Epp. 2, 2, 212: *Quid te exempta iuvat spinis de pluribus una?* Sunt igitur et vitia illa *minora*, quibus se laborare concedit Sat. 1, 3, 20., et vanae curae ac sollicitudines. — *Evellas*] «In enuntiatione coniuncta una vox, quae tamen potentia duarum vicem gerat, ratione duplicis subjecti duplicem etiam sustinere sensum s. significationem potest, ut hic et in illo Ioëlis 2, 43: *Scindite cor vestrum et non vestimenta vestra.*» RAPPOLT.

6-9. *Lamiae*] Est L. Aelius L. F. Lamia, consul postea a. u. c. 756., de quo v. Od. 1, 26. et 3, 47. Hic igitur tunc lugebat mortem Quinti fratris. — *quamvis -- moratur*] De indicativo, quem mei quoque Codd.

firmant, vide Schmidium, qui imprimis confert Epp. 1, 17, 22: *quamvis fors te nullius egentem.* — *pietas et cura*] «fraternus amor, quo Lamia erepti fratris recordatur, et aegritudo, qua consumitur;» non: «Horatii in Lamiam studium,» duobus his vocc. *pietas et cura* significatum, neque: «cura Horatii, pietas Lamiae.» Contra Voss: *Lieb' und Besorgniß um Lamia.* — *Fratrem -- fratre*] Repetitio eiusdem vocabuli, ipsum *ὁμοιοτέλετον* a nescio quo reprehensum, sequens *ἐξασύλλατον* et, ut videtur, *ἅπας λεγόμενον* mirabiliter Lamiae maerorem et luctum exprimit. Aeque lugubris sonus est Homericus illius Iliad. ψ, 224: *ψυχὴν κελήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο.* — *maerentis -- dolentis*] Versus huiusmodi, quos media aetas Leoninus appellavit, reperiuntur iam apud Homerum. Iliad. ν, 217: *Ὅς πάση Πλευρώϊ καὶ αἰπὴν Καλυδῶνι.* Odys. δ, 684: *Μὴ μνηστεύσαντες, μηδ' ἄλλοις ὁμιλήσαντες.* Similes Virgilii versus collegit Wagner ad Georg. 4, 457., exempli causa Aen. 9, 624: *Talia iactantem dictis ac dira Canentem.* 9, 634: *I, verbis virtutem illud superbis.* Cf. Cic. ad Att. 13, 28, 2: *Maerorem minui, dolorem non*

Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum; 40
 Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
 Stultus uterque locum immeritum causatur inique;
 In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
 Tu mediastinus tacita prece rura petebas,

44. sors] res Codd. aliq. Lambini et Crnquii. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.)

potui nec, si possem, vellem. — istuc] «in agrum, ubi tu nunc es.» — mens animusque] «*νοῦς καὶ θυμὸς* me istuc fert, impellit me, ut istuc esse longe malim, et veluti in ludis circensibus equi feroces quadrigis iuncti impatienter expectant, donec mappa a praetore missa e claustris i. e. carceribus currus emitantur, ut in liberum circi curriculum prorumpant, sic ego quam primum rus proficisci cupio.» Ceterum mens animusque haud raro ita iunguntur. Cf. Terent. Andr. 4, 4, 437: Mala mens, malus animus.

40-20. Rure ego cet.] «Ego, quia tranquillitatem quaero Sabinique mei amoenitate delector, rus praefero; tu urbem, in qua cupiditates tuas facilius expleas minusque laboris te exerceat.» — nimirum] *naturlich*. — uterque] Cum versu praeced. una dumtaxat persona significetur, vix aliter fieri potest, quam ut cum plerisque inde a Landino usque ad Vossium explicemus: «ego ac tu,» ita ut dominus quodammodo servo se aequiparet, sed *καὶ τὸ ἐπιπράττειν*. Nam ipse, qui rus ideo praeferebat, ut ibi simplicius viveret atque in emendando se tranquillandoque diligenter elaboraret, stultum serio se vocare nequaquam poterat. Ergo, quod

ad verum sensum attinet, est quasi generalis sententia: «Aequae stultus est uterque et qui nulla certa ratione ductus urbem (ut tu facis) et qui rus praefert.» — locum immeritum causatur] «locum, cuius nulla est culpa, *αἰτιᾶται*, accusat.» Sic Od. 4, 47, 28: *immeritam* — *veslem*. Sat. 2, 3, 7: *immeritus* — *paries*. — *se effugit*] Od. 2, 46, 49: *Patrias quis exul? Se quoque fugit?* — *mediastinus*] a v. *medius*, ut *clandestinus* a v. *clam*, servus infimi ordinis, in medio paratus, nulli certo ministerio addictus, sed viliora quaeque munera obire solitus, iussu etiam conservorum artificum vel proprio aliquo munere fungentium, ut sunt dispensatores, ratiocinatores, cubicularii. Colum. 4, 9, 3: *Mediastinus qualiscunque status (staturae) potest esse, dummodo perpetuando labori sit idoneus*. A verbo *mediastinus* ducuntur vv. *meschino*, *mesquin*, *mezquin*, quibus nunc exulta primitiva significatione hominum tenuiorum miseram sortem designant; illa contra cernitur in Dantis Furiarum circumscriptione, *Inferno* 9, 45: *lo meschine (mediastinae) Della regina dell' eterno pianto*. — t. pr. r. petebas] «ut rus mittere, optabas, et quidem tacite, timens, ne herus id tibi negaret; ego tamen

Nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas; 45
 Me constare mihi scis et discedere tristem,
 Quandocunque trahunt invisā negotia Romam.
 Non eadem miramur; eo disconvenit inter
 Meque et te: nam, quae deserta et inhospita tesca
 Credis, amoena vocat, mecum qui sentit, et odit, 20
 Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina

45. *vilicus* SE (non bc). — 49. *tesqua* Cod. certe Einsiedlensis et Edd.

optata tua perspicies his satisfeci.» — *balnea*] Videlicet in Sabino thermae publicae, quibus otiosi etiam inter se confabulandi causa delectabantur, non erant. — *tristem*] «iniqua mente, *ubellauntig.*» — *tesca*] *Bergheiden* (*Steppen*, Passow), vocabulum Sabinum. Acro: «loci deserta et difficilia. Lingua Sabinorum deserta et repleta sensibus sic nominantur.» Porphyrio: «loci aspera et silvestria.» Glossar. Labbei: *Κατάσχητοι καὶ ῥάχεις καὶ ἔρημοι τόποι*. Accius in Philocteta Lemnio: *Quis tu es mortalis, qui in deserta et tesca te apportet loca?* apud Varr. L. L. 7, 41., ex quo praetuli scripturam *tesca*. «*Tesca*] loca inutilia, quae subigi non possunt. Loquitur in vilicum. Lucilius in II. (Gerl. p. 9. 98.): *per inhospita tesca vagantem Rerum animo sequitur captarum gratia maior.*» Barth. Advv. 45, 3. e glossa Horatiana. Haec autem Lucilius, ut similiter Horatius, opposuisse videtur vilici sui vitae rusticae impatientiae; hoc enim dicit: «dum tu de miseris ac solitariis meis tescis lamentaris, ego per eadem hilari animo vagans imagines, iocos, sententias, quibus postea in poematis utar, colligere soleo.» — *mecum*

qui sentit] «qui eodem atque ego sensu animatus est;» non: «qui mihi haec affirmanti assentitur.»

24-26. *Fornix*] «cella fornicata, in qua meretrices habitabant, lupanar.» Scholl. — *uncta*] «nidore redolens et optimis cibis plena;» sic cum Comm. Cruq. explicandum videtur vel propter consuetudinem Horatianam. Epp. 1, 47, 42: *accedes siccus ad unctum*. Epp. 1, 45, 44: *ubi quid melius contingit et unctius*. Martial. 5, 44, 7: *captus es unctiore coena*. Alii exponunt «immunda;» ut est sane Virg. Catal. 5, 27: *Negue in culinam et uncta Compitalia Dapesque duces sordidas*. — *Incultum*] ut alibi dicunt *inculore metum, terrorem, formidinem*, sic h. l. de acri desiderio, ut Lucret. 4, 49: *Omnibus inculens blandum per pectora amorem*. — *Angulus*] «quemadmodum tu contemptim vocitas praedium meum.» Sic Sidonius Apoll. Epp. 7, 47, 24: *Angulus iste placet paupertiusque recessus*. Iocose autem dicit: «Sabinum laturum esse facilius etiam piper et thus quam vinum;» id est, vinum prorsus negalum esse Sabino, ut piper et thus totius Italiae; nimis enim frigidum erat illius solum et opacum, quam ut vitum

Incutiunt urbis desiderium, video, et quod
 Angulus iste feret piper et thus ocius uva,
 Nec vicina subest vinum praebere taberna
 Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius 25
 Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges
 Iampridem non tacta ligonibus arva bovemque
 Disiunctum curas et strictis frondibus explēs;
 Addit opus pigrō rivus, si decedit imber,

cultura ibi locum haberet. (Cf. Epp. 4, 16. *inil.*) Vino igitur in heri fundo nato uti non poterat vilicus nec prope erat taberna. — *thus*] scriptura est sincera; certe in duabus Augustone aetatis inscriptionibus apud Iahn (Specimen p. 28.) duo sunt THVRARI. Contra in Aetis Fratrum Arvillum semper est *ius*. Cf. ad Od. 4, 49, 44. — *Nec vicina* cet.] Taberna nulla erat in vicinitate, quia fundus erat solitarius; contra si *ager secundum viam et opportunus viatoribus locus, aedificandae tabernae deversoriae, quae sunt — fructuosae*. Varro R. R. 4, 2, 23. — *tibicina*] ut illa *Copa Syrisca caput Graia redimita mitella*. — *Ad strepitum*] ad tibiae cantum crepitantem atque absonum. Cf. Od. 4, 3, 48. — *salias gravis terrae*] «saltes agrestem in modum terram pedibus pulsans, schwerfällig, plump». A. P. 430: *saliet, tundet pede terram*. Ceterum huiusmodi deliciae a vilici officio quam maxime abhorrebant. Columella 14, 4, 43: *Somni et vini sit abstinentissimus* (vilicus). — *Tum etiam sit a venereis amoribus aversus*; — *primus onantum vigilet*; — *sit frugalitatis exemplum*.

26-30. *et tamen* cet.] «Et tamen, cum deliciis illis tabernae tibi eas-

rendum sit, nihilominus (ut tu indignabundus queri soles) graves labores suscipere debes, ut ligonibus arva diu neglecta versare» cet. Non sine certa quadam malitia enumerat omnia opera rustica, quibus homo iste Stichus vacare debebat. — *urges*] Tibull. 4, 9, 8: *Et durum terrae rusticus urget opus*. — *non tacta* cet.] Intelligo agros aliquos ab ipsa villa remotiores, aliquamdiu neglectos ac malis herbis obsitos, quos tandem ligonibus purgandos videbat vilicus, nisi a domino, ubi ex urbe advenisset, totum fundum perreptante severe aliquando castigari vellet; ergo huic operi rustico, sane a ceteris servis adiutus, sese accingit. Ovid. ex Ponto 4, 8, 59: *Nec dubitem longis purgare ligonibus arva*. — *strictis frondibus*] Virg. Ecl. 9, 60: *hic, ubi densas Agricola stringunt frondes*. Cato R. R. 3, 8. inter vilici officia nominatim hoc memorat: *Frondem populeam, ulmeam, querneam caedito*; Item 30: *Bulus frondem ulmeam, populaceam, querneam, ficulneam, usquedum habebis, dato*. — *explēs*] «saturas, pascis». Cf. Virg. Georg. 3, 434, Aen. 3, 630: *expletus dapibus*. — *Addit opus* cet.] «Praeterea rivus» (Digentia; cf. Epp. 4, 48, 404.) post imbres semper

Multa mole docendus aprico parcere prato. 30
 Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
 Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
 Quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
 Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
 Coena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba; 35
 Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
 Non istic obliquo oculo mea comoda quisquam

alta et firma mole, *χαλκῶν*, aggeribus coercendus est, ne inundet prata adiacentia.» Cato R. R. 155: *Cum pluere incipiet, familiam cum ferreis sarculis exire oportet, iacilia aperire, aquam deducere in vias* cet. «Hoc igitur opus plane necessarium interdum auget laborem tuum.» — *docendus* cet.] Cf. A. P. 67: *annis, Doctus iter melius*.

31-36. *Nunc age* cet.] «Iam tibi explicabo, cur ego rus tantopere diligam, quantopere tu a vita rustica abhorres.» — *concentum*] Cic. de Offic. 1, 40, 145: *maior et melior actionum quam sonorum concentus est.* — *Quem tenues* cet.] «Ut tenues togae (oppos. crassis Sat. 1, 3, 15.) hominum elegantiorum erant, ita nitidi capilli i. e. unguentis delibati (odoratum caput Sat. 2, 7, 55.) convivantium. Ovid. A. A. 3, 443: *Nec coma vos fallat liquida nitidissima nardo*; — *Nec toga decipiat flos tenuissima*.» OBBAR. — *Cinarae-rapaci*] «Quae alios amatores emungere solebat, huic per memet ipsum etiam sine donis placui.» Eandem bonam (i. e. minime avaram) vocat Od. 4, 1, 3. — *liquidi*] «defaecati.» Martial. 12, 60 b, 2: *ut liquidum potet Alauda merum*, Turbida sollicito transmittere Caecuba sacco. —

media de luce] «Quem olim saepe de medio die, id est, lucēte etiam tunc sole (am hellen Tage schon, Sat. 2, 8, 3.) in convivis tempestivis acriter potasse scis,» non eo tempore, quo plerumque computationes fieri solebant, post horam nonam. — *Falerni*] Vid. ad Od. 1, 20, 10. — *Coena brevis*] «ne propter hoc ipsum simplex,» ut A. P. 198: *mensae brevis.* — *non incidere*] «non, cum tempus est, abrumpere et in perpetuum finire amores, computationes atque id genus alia.» Virg. Ecl. 9, 14: *novas incidere lites*.

37-39. *obliquo*] «maligno et invidio;» sic *λοῦσις ὀμῶσαι προσβλέπειν*, *limis oculis*, *sch eel*. Virg. Aen. 11, 337: *Obliqua invidia.* — *Limal*] «quasi lima atterit, attenuare conatur.» — *morsu*] Od. 4, 3, 16: *Et iam dente minus mordeor invido*. Hic morsus refertur maxime ad occulta iniquorum studia Horatium reprehendendi atque criminandi. — *venenat*] «ut serpens,» Nove dictum esse monet Comm. Craq., quod intelligendum reor de usu tropico; *νεφίως* usurpat iam Lucret. 6, 820. — *Rident* cet.] «Rure nemo mihi invidet; tantummodo vicini, si quando dicis et ioci causa lignonem vel marram tracto, quavis optimo in me

Limat, non odio obscuro morsuque venenat;
 Rident vicini glebas et saxa moventem.
 Cum servis urbana diaria rodere mavis;
 40
 Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum
 Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
 Optat ephippia bos, piger optat arare caballus;
 Quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

43. *bos, piger optat* Bentleius et M: *bos piger, optat* LATINO.

animo sint, tamen subrident, quia non sine causa horum operum minus peritus iis videor.»

40-44. *Cum servis cet.*] «Sic fir-
 mum ego propositum teneo: vos
 servi, homines leves atque incon-
 stantes, illud semper desideratis,
 quod procul a vobis est; tu mavis
 Romae degere et cum cetera mea
 familia urbana esse *diaria*, de-
 mensa,» cibos, quos dispensator
 per singulos dies servis admeti-
 tur, additis plerumque, ut opinor,
 mensae herilis reliquiis. (Martial.
 44, 108: *pueri-diaria poscunt.*) —
rodere] de duro, tenui, parco ser-
 vorum urbanorum victu. Cf. Sat.
 4, 5, 68. — *voto ruis*] «Hoc tu sum-
 mopere optas, ut rursus familiae
 urbanae aggregeris: contra calo
 (servus ex familia urbana, viliori-
 bus durioribusque ministeriis a me
 destinatus), homo sane callidus ac
 vaser (ut sibi certe videtur, cum
 me herum interdum decipit et de-
 fraudat), liberum tibi usum rerum
 ad victum necessariarum invidet.»
 — *Invidet cet.*] Nam, ut ait Pom-
 ponius in Ergastulo apud Non. p.
 464: *Longo ab urbe villicari, quo*

*erus rarerer venit, Non vilicari,
 sed dominari est mea sententia.* Cal-
 loni vero omnia admittitur dispen-
 sator et usque ad unciam ponderat.
 — *pecoris*] «luc, caseum, etiam
 carnem agniam et haedinam cet.
 tibi praebentis;» ad summam, ut
 est in proverbio, *Optat cet.* —
ephippia] ἐπιππιον στρώμα, *Scha-
 bracks*; «tegimen equi ad mollem
 vecturam paratum.» Nonius. — Am-
 bigunt, utrum distinguendum sit
 cum Bentleio, quem nos quoque
 secuti sumus, an sic: *Optat ephip-
 pia bos piger, optat arare cabal-
 lus*, ad quod conferunt Ovid. Am.
 4, 43, 46: *Prima vocas tardos sub
 iuga panda boves.* — *Quam scit*
cet.] In proverbium transierat Ari-
 stophanis Vesp. 1431: Ἐρδονεῖς
 ἦν ἑκάστος εἰδείη τέχνην. Cic.
 Tusc. 4, 48, 44: Bene enim illo pro-
 verbio Graecorum praecipitur: *Quam
 quisque norit artem, in hac se exer-
 ceat.* — *censebo*] Domini est senten-
 tia, quae eadem semper erit (unde
 futuro utitur), cui pareat uterque,
 vilicus et calo, necesse est. De
 hoc verbo in media oratione po-
 sito cf. Cic. Lael. 3, 47. Catil. 4,
 6, 43.

EPISTOLA XV.

Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni,
 Quorum hominum regio et qualis via, — nam mihi Baias
 Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
 Me facit invisum, gelida cum perluor unda

XV. C. NUMONIUS VAALA est in denariis apud Eckhel D. N. 5. p. 263. Fortasse idem est cum P. Quinctilii Vari legato, de quo Vellei. 2, 449: *Vala Numonius, legatus Vari, cetera quietus ac probus, dñi auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquens fuga cum alis Rhenum petere ingressus est. Quod factum eius fortuna ulla est; non enim desertis superfuisset, sed desertor occidit.* Quamquam hoc demum a. u. c. 762. evenit, adeo ut Vellei Vala etiam filius esse potuerit Horatiani. Hic videtur fundos (cf. v. 45 sq.) habuisse prope Veliam et Salernum, de quorum oppidorum caelo ac solo cum interrogat, cum in altero utro per hiemem a. u. c. 734-732. degere vellet. Ut aliquoties, hic quoque festive significat se *tulis et parvulis* (v. 42.) prorsus contentum esse, etsi laudioris vitae fructum non praefracte reiiciat, ut Stoici nonnulli sese facere saltem simulabant. Sermonis negligentia, vere Luciliana, sed consullo quaesita, maior hic est quam in praecedentium Epistolarum ulla. Etenim constructio haec est: «Par est te scribere, nos tibi accredere (v. 25.), quae sit hiems, qualis via (vv. 4, 2.), maior utrum populum -- Iugis aquae (vv. 14-16.), tractus uter -- reverti (vv. 22-24.).» Vv. 2. *nam mihi cet.* — 13. *rursusque 16. nam vina cet.* — 21. in *παρενθέσει* sunt.

4-4. *Veliae*] Hyele, Helia, Ἑλεῖα, Lucaniae oppidum a Phocaeis conditum notumque propter philosophos Eleaticos, hodie *Alento* (contra Walckenaer *Castell' a mare della Brucca*). — *Salernum* in agro Picentino, hodieque *Salerno*. — *Quorum hominum*] «qui mores sint incolarum, quae vitae ratio?» — *Baias*] Cf. Epp. 4, 1, 83. — *Musa-Antonius*] «Antonius Musa aegritudine Augusti artem suam illustravit; nam cum dolore arthritico laboraret et ad summam maciem perductus esset, curante Amilio (*sic*) medico, qui cum adeo calidis curabat, ut tectum cubiculi eius velleribus muniret, hic postea in contrarium versis omnibus non solum perfusionibus frigidis, sed etiam gargarismis Ciceriniae aquae, quae est Atellae in domo Caesaris, et potionibus usus est, ita ut intra breve tempus cum curaret; ob quam causam ab Augusto usque ad H. S. quadringenties ex S. C. accepit. Hic autem Musa Horatio iussit ut lavacro frigido uteretur propter oculorum dolorem.» Comm. Crav. Cf. Sueton. Octav. 59. et 81. Dio Cass. 53, 30: Ὁ δ' Ἀἰγροστός, ἐνδεκάτον μετὰ Καλλονρίον Πείσωρος ἄρχας (a. u. 734.), ἡρῶσαται ἀνδρὶς ὄντι μεθεμῖαν ἐλπίδα σωτηρίας σχεῖν. -- καὶ αὐτὸν -- Ἀντώνιος τις Μούσας καὶ ψυχρολουσίαις καὶ ψυχροποισίαις ἀνέσσωσε· καὶ διὰ ταύ-

Per medium frigus. Sane murteta relinqui 5
 Dictaque cessantem nervis elidere morbum
 Sulphura contemni vicus gemit, invidus aegris,
 Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
 Clusinis Gabiosque petunt et frigida rura.

EP. XV. 7. *Sulphura E.O: Sulphura LCIFMJ.*

το καὶ χρήματα παρὰ τε τοῦ Ἀν-
 γούστον καὶ παρὰ τῆς βουλῆς πολ-
 λὰ καὶ τὸ χρυσοῖς δακτυλίοις (ἀπε-
 λείθερος γὰρ ἦν) χρῆσθαι, τὴν τε
 ἀτέλειαν - ἔλαβεν. De nominum
 ordine cf. Od. 2, 11, 2. — *supervacu-
 suas* -- *facil*] «dicit nullum inde
 commodum ad me redandaturum,
 immo malum auctum iri.» Est
 prorsus ex medicorum sermone,
 unde frequenter hoc vocabulo uti-
 tur Celsus. — *et tamen cet.*] «Et
 tamen cum Musae potius irasci de-
 berent pristini mei hospites Baiani,
 a me nunc derelicti, innocens ego
 iis invisus fio, si pro eorum ther-
 mis balneis frigidis utor.» Ceterum
 hyperbola ironica sic explicanda
 est: «De omnibus, qui ut ego no-
 vam perfusionum frigidarum ratio-
 nem a Musa praescriptam sequun-
 tur, Baiani nunc queri solent.» —
gelida cet.] Psychrolusiae Antonio
 Musa recentior auctor memoratur
 a Plinio H. N. 29, 4, 5: Hi (medici
 astrologi) regebant fata, cum repente
 civitatem Charmis (Massiliensis) in-
 vasit, damnales non solum prioribus
 medicis, verum et balneis; frigida-
 que etiam hibernis atq[ue] toribus lavari
 persuasit. Mersit aegros in lacus.
 Videbamus senes consulares usque in
 ostentationem rigentes. Qua de re ex-
 stat etiam Annaei Senecae adstipula-
 tio. (Epist. 53, 3, 83, 5.)

5-9. Sane cet.] «Utique non sine
 ratione, ut quisque facile intelligit,

totum illud oppidum voluptarium
 (deversarium vitiorum Sen. Epist. 51,
 3.) negligi nunc queritur aquas suas
 celebratissimas propterea, quod
 sulfuris vi benefica etiam longos
 atque inveteratos morbos expellere
 e corpore dicuntur.» — *murteta*] Celsus 2, 17: Siccus calor est -- *qua-
 randam naturalium sudationum, ubi
 a terra profusus calidus vapor aedi-
 ficio includitur, sicut super Baias in
 myrtetis habemus.* Cf. 3, 21, Vitruv.
 2, 6: in montibus Cumanorum et
 Baianis sunt loca sudationibus exca-
 vata, in quibus vapor fervidus ab
 imo nascens ignis vehementia perforat
 eam terram per eamque manando in
 his locis oritur et ita sudationum
 egregias efficit utilitates. Hae sudationes
 nunc appellantur *le stufe di
 Tritoli*. — *nervis*] *Sehnen*, — *ces-
 santem*] *χρονίζοντα*, lang stockende
Gicht Merkel. Longos morbos aculis
 opponit Celsus 3, 4. — *elidere*] Cel-
 sus 2, 15: Gestatio utilissima est --
 iis, quibus lentae morborum reliquiae
 remanent neque aliter eliduntur. —
morbum] maxime arthritidem. —
caput] Celsus 4, 4: Capiti nihil aeque
 prodest atque aqua frigida; itaque
 is, cui hoc infirmum est, per aesta-
 tem id bene largo canali quotidie de-
 bet aliquamdiu subicere (prendre la
 douche, docciarsi). — *stomachum*] Cel-
 sus 4, 5: Qui stomachi resolutione
 laborant, his perfundi frigida atque
 in eadem natare, canalibus eiusdem

Mutandus locus est et deversoria nota 10
 Praeteragendus equus. Quo tendis? Non mihi Cumas
 Est iter aut Baias, laeva stomachosus habena
 Dicet eques; sed equi frenato est auris in ore. —
 Maior utrum populum frumenti copia pascat,
 Collectosne bibant imbres puteosne perennes 15
 Iugis aquae; — nam vina nihil moror illius orae;
 Rure meo possum quidvis perferre patique;

10, *deversoria* LC et Bentleius: *diversoria* bdsE, IFMO. — 13, *equi* bd, Veneta 1481., LCIO: *equis* SE, Bentleius, FMJ. — 16, *Dulcis* tres

subiicere etiam stomachum ipsum, -- consistere in frigidis medicalisque fontibus, -- salutare est. -- fontibus - Clusinis] frigidis ex Musae consilio. Clusium (*Chiusi*), Etruriae oppidum, notum propter Porsennam regem. — *Gabios*] Conf. Epp. 4, 14, 7. Iuvenal. 7, 4: *Balneolum Gabius, Romae conducere furnos*. Strabo 5, 3: *Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τοῦτω ὁ Ἀνίων διεξείσιν καὶ τὰ Ἀλβονία καλοῦμενα ξεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποικίλους νόσους καὶ πίνονσι καὶ ἐγκαθημένοις ὑγιεινὰ.* «Aquaе sulfureae sunt hodieque existunt.» FEA.

10-13. *Mutandus* cet.] «Verum, etsi lamentantur Baijani, alium locum aptiorem quaerere mihi certum est.» Construe: *equus praeteragendus deversoria nota*, quae sunt in via Baias ducente. Ad v. *nota* supple «equo», ut solent vel nolente equite intrare velle in consueta alias deversoriorum stabula. Intelligit autem deversoria Baiis vicina. Iam, ubi inspexeris Romanelli tabulas geographicas, videbis inde a Ponte Campano a Capua satis remoto (Sat. 4, 5, 45.) viam,

quam factorus erat Horatius, ex Appia deflexisse primum Baias versus, quo deverti volebat, ultra situm esse Salernum, post hoc Veliam; neque necessarium fuisse his, qui Salernum Veliamque peterent, attingere Capuam. — *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii equum increpantis viam Baias versus pertinaciter ingredientem, cum dominus iter haberet Salernum aut Veliam versus. — *laeva stomachosus habena* cet.] «non sine stomacho, adducta habena sinistrorsum, equum flectens, simul addit verba *Non -- Baias*; sed, ut scis, cum brutis verba nihil iuvant; auris equi est in ore frenato, id est, equos freno moderari oportet, si volumus eos nobis obedire viamque nobis placitam inire.» *Habena*, «*Zügel, Trense, frenum, Zaum*» (Doederlein Syn. V. p. 44. VI. p. 437.), apud poetas fere synonyma. Ovid. Am. 3, 4, 15: *Ut primum concessas sensil habenas, Frenaque in effusa laxa iacere iuba*. Ceterum eo nomine praestat lectio *equi alteri equis*, quod in illa perquam concinne *equi* opponitur item unus eius *equus*; si legeris

Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
 Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
 In venas animumque meum, quod verba ministret, 20
 Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae. —
 Tractus uter plures lepores, uter educet apros,
 Utra magis pisces et echinos aequora celent,
 Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti,
 Scribere te nobis, tibi nos accredere par est. 25

Pottierii et LCl. — 17. *quodvis* N. Heinsius et Cuningham.

equis, fiet locus communis admodum languidus.

14-25. *Maiores cet.*] Ubi maior est vilis annona, omnibus in rebus commodius vivitur. Propter hoc, non ob nescio quam sordidam avaritiam, de frumenti copia amicum interrogat. — *populum*] Frequentissime de municipiorum incolis in Inscriptis usurpatur: *Senatus populusque Tiburs, Laurens, Anagninus*. Inscr. m. Lat. 143, 124, 126. «Hyperbole» igitur «lyrica,» ut Hagedero visum est, huic voc. non inest. — *Collectos-imbres*] «Volo aquam fontanam, non pluviam in cisternis collectam, et quidem puteos perennes, qui semper aquam praebeant.» — *Lugis aquae*] Cf. Sat. 2, 6, 2. — *nihil moror*] «Vina illius tractus cum asperner, nihil de iis te percontor; nam propositum mihi est, aliis quam asperis illis nec valde generosis uti. Atque in Sabino quidem meo quidvis, (alles Mögliche,) omnis generis cibos ac vina, perferre possum propter aërem, qui concoctionem iuvat, et propter frequentes sub divo ambulationes: contra per hiemem,

cum magnam diei partem *contractus* lego (Epp. 1, 7, 12.), vinum *generosum* (a loco et vite) ac *lene* (ab aetate et sapore, ut *lenia Surrentina* Persii 3, 93.) requiro, quod vel mecum apportabo vel ibi quoque reperiam in alia regione natum, a propola empturus.» — *cum spe divite*] Ut solent bene poti laetissimas quasque spes concipere. *Divitem* spem vocat Horatius ἐλπίδα δάπανος φέρει Thucyd. 5, 103. Conf. Sili 3, 542: *promissis dilibus*. — *Quod me Lucanae cet.*] «Quod vires praestet in venerem et propter hoc gratum me reddat *ἐταρρα*, ut si iuvenis etiam nunc essem.» Recte Düntzer notat, proprie Velliam dumtaxat Lucanorum fuisse oppidum, Salernum Picentinorum. — *apros*] Cf. Sat. 2, 8, 6. — *echinos*] marinos. Conf. Epod. 5, 27. Athen. 3, 41: Ἐχῖνοι μετὰ ὀξυμέλειτος λαμβανόμενοι καὶ σελίνου καὶ ἡδυόσμου (Gartenmünze) γλυκεῖς τε καὶ εὐχυλοί. — *Phaeax*] Epp. 1, 2, 28: *Alcinoique In cuncta curanda plus aequo operata iuventus*. — *accredere*] «credere propter id ipsum, quod tu sincere mihi ex-

Maenius, ut rebus maternis atque paternis
 Fortiter absumptis urbanus coepit haberi,
 Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,
 Impransus non qui civem dinosceret hoste,
 Quacilibet in quemvis opprobria fingere saevus, 30
 Pernicies et tempestas barathrumque macelli,

29. *dinosceret* bδSE, O: *dignosceret* LCIFMJ. — 30. *saevus*] *certus* e
 duobus Bland. Tons. et Sil. G. — 32. *donaret* Ep, unde *donaret*

pones rerum illarum statum.» Verbum est iam Plautinum (Asin. 3, 3, 37.), Lucretianum (3, 869.), Tullianum (ad Att. 6, 2, 3.).

26-32. *Maenius*] Cum se per iocum ul deliciarum admodum cupidum ac prope luxuriosum descripsisset, subiicit lepidam de Maenio narratiunculam, qua delectet Numonium; «Nimirum,» inquit, «ego sum prope similis Maenii Pantolabi illius,» de quo vide Sat. 1, 1, 401. et 4, 3, 24. — *Fortiter*] «strenue, impigre», κατ' εὐροειαν. Pers. 6, 21: *hic bona dente Grandia magnanimus peragit puer.* — *urbanus*] ἀστεϊος, εὐτράπελος, «dicax, qui risu movendo sibi ad divitum mensas aditum pararet.» Similiter Catull. 22, 2: *Homo — dicax et urbanus — qui modo scurra — videbatur.* Cf. Epp. 4, 9, 44. — *certum praesepe*] comice pro mensa; «non ut Volteias Mena Philippi, sic alius viri principis Maenius erat certus conviva (Epp. 4, 7, 75.), sed vagus modo apud hunc, modo apud illum coenabat.» Sic etiam Graeci. Eurip. Eurysthei Fr. 6: ἦν τις οἰκων πλοσσίαν ἐχρησάτην. Plautus Cure. 2, 1, 42: *Tormento non retinori potuit ferreo, Quin* (parasitus)

reciperet se huc esum ad praesepe suam. — *Impransus*] «cum esuriret.» Cf. Sat. 2, 2, 7. — *civem dinosceret hoste*] «Haec est in figura hominis feritas, quae fame urgente ipsum amicum ab inimico non internoscit. Sic haec verba intelligi malo quam cum aliis sentire: «civem a peregrino vel extraneo.» Etenim prior illa verbi notio (de qua cf. Cic. de Offic. 4, 42, 37. Varro L. L. 5, 3.) iam pridem immutata erat. Est locutio Plautina in Trin. 4, 2, 65: *Hostisne an civis comedis, parvi pendere (te dicunt).* Liv. 40, 36, 8. (coll. 5, 8, 41.): *elige, cum cive an hoste pugnare malis.*» Οὐδαμ. Verbo *dinoscere* primus usus esse videtur Horatius. Cf. Epp. 2, 2, 44. — *opprobria fingere*] «ficta crimina in aliquem conferre.» Sic etiam Cic. in Verr. Act. 4, 5, 45: *magis timendum, ne nulla crimina praetermittere quam ne qua in istum fingere existimer.* Ovid. Her. 42, 477: *In faciem moresque meos nova crimina fingis.* — *Pernicies et tempestas*] Comica haec. Plaut. Capt. 4, 3, 3: *Quanta pernis pestis venit! quanta lules larido!* 4, 4, 3. de parasito: *Clades calamitasque, intemperies modo in nostram advenit domum. Te-*

Quidquid quaesierat, ventri donabat avaro.
 Hic, ubi nequitiae fautoribus et timidis nil
 Aut paulum abstulerat, patinas coenabat omasi,
 Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset; 35
 Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
 Diceret urendos, corrector Bestius. Idem

Bentleius coni. — 37. *correctus Bestius. Idem* bdsE, CO, *correctus. Maenius idem* LI, *corruptus. Bestius idem* sex Pottierii, F.

rent. Eun. 4, 4, 34: *fundi nostri calamitas* Thais. Pseudocio. pro Domino 53, 137: *Tu, procella patriae, turba ac tempestas pacis atque otii.* — *barathrum*] «vorago.» Plant. Curc. 4, 2, 28: *age effundo hoc cito in barathrum*, id est, «in ventrem insatiabilem.» — *macelli*] ubi obsonia, pisces et caro venibant. Cfr. Varr. L. L. 5, 146.

33-37. *nequitiae fautoribus*] «iis, qui propter qualemcunque causam, fortasse nonnisi iocum querentes, favebant Maenio, homini nequam eiusque similibus scurris.» — *et timidis*] «ne in ipsos quoque opprobria fingeret.» — *patinas coenabat omasi* cet.] De simili parasito similiter Pomponius Bonon. Bothii pag. 414: *Coenam quaerital. Si nemo eum Vocat, revertit maestus ad menam miser.* «Tunc igitur, si nummis carebat, totas patinas omasi, intestini bubuli (cf. Sat. 2, 5, 40.), et carnis agninae devorabat; quod cum faceret, de vilibus cibis ita se consolabatur, ut tanquam aller *Bestius*, homo, ut videtur, avarus simulque maledicentissimus, cuius persona fortasse (videm Lucillana (Weichert P. L. p. 420.) usus est etiam Persius 6, 37., in prodigos ac luxuriosos acriter inveheretur

eosque servilibus poenis dignos diceret.» Ut Horatius *patinas coenare*, sic Iuven. 4, 94: *Quis fercula septem secreto coenavit avus? Tum iunge vilis et agninae, non omasi vilis, id quod per se intelligitur.* — *lamna*] (sic. Verr. Acc. 5, 63, 463: *ignes candentesque laminas ceterique cruciatus admovebantur.* (De forma *lamna* vid. Od. 2, 2, 2.) Galenus de Hippocr. et Plat. Dogm. 6, extr. Vol. V. p. 584. Kühn: *οὕτω γοῦν εἰῶθαι καὶ νῦν ποιεῖν οἱ τοῖς ἀμαρτάνοντας οἰκείας καταδικάζοντες, τῶν μὲν ἀποδιδρασκόντων τὰ ἀκὲλη καίοντες τε καὶ κατασχάζοντες καὶ παλόντες, τῶν δὲ κλεπτόντων τὰς χεῖρας, ὥσπερ γε καὶ τῶν γαστριμάργων τὴν γαστέρα, καὶ τῶν φλυαροῦντων τὴν γλῶτταν.* — *Corrector* cum coniecisset Lambinus, postea, ut dicit, in Codd. antiquiss. repperit; recepit Bentleius. Ipsum autem voc. habet nescio quid invidiosi (*Splitterrichter*), ut apud Terent. Ad. 4, 7, 23: *Me. — id arte ut corrigas. De. Corrector! Nempe tua arte virginali minae — perire.* Cic. Philipp. 2, 47, 43: *Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore ac correctore nostro quaedam dicenda sunt.*

Quidquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
 Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
 Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso 40
 Nil melius turdo, nil volva pulchrius ampla.
 Nimirum hic ego sum; nam tuta et parvula laudo,
 Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis;
 Verum, ubi quid melius contingit et unctius, idem
 Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum 45
 Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

38. *Quidquid*] *Si quid* e Codd. aliq. Torrentii Bentleius. — 41. *volva* (hac scriptura) E.

38-44. *Quidquid* cet.] Construe: «Ubi abligurierat omne, *quidquid erat nactus*» cet. (Cic. de Offic. 3, 43, 37: *neque enim id est celare, quidquid reticeas*, id est, «celare non est, si quid reticeas, qualecunque est.» ZUMPT.) — *comedunt bona*] *Comedere bona* etiam Cic. pro Sestio 31, 410. ad Fam. 14, 24, 2. Catull. 29, 24: *quid hic potest Nisi uncta devorare patrimonio*. Menander p. 423. M.: *εἰ τις πατρώαν παρλαβὼν γῆν καταράγοι*. *Comedum bona sua consumentem antiqui dixerunt*. FESTUS. — *turdo*] Martial. 43, 92: *Inter aves turdus, si quid me iudice certet, Inter quadrupedes maltea prima lepus*. — *volva*] suilla, quo ferculo variis rebus condito mirum in modum delectabantur antiqui. Archestratus ὁ ὀψοδαίδαλος apud Athenaeum 3, 59: *Ἐμπύκοντι δὲ σοι φερέτω τοιόνδε πρῶ-*

γῆμα, Γαστέρα καὶ μήτραν ἐρθῆν ὑός, ἔν τε κυμίνω Ἐν τ' ὄξει δομιεῖ καὶ σιλφίω ἐμβεβαῶσαν.

42-46. *Nimirum* cet.] «Talis videlicet ego quoque sum, et quis non?» Satis festive ipse in se iocatur, quasi inconstantiae se incusans. — *hic*] Cf. Epp. 1, 6, 40. — *parvula*] in omnibus bonis externis. — *fortis*] «omnia facile tolerans,» ut Stoici, — *unctius*] «lautius,» ut Epp. 4, 14, 24. 4, 47, 42. — *nitidis* cet.] «quorum ex villis splendidis, marmore candentibus, atque magnificis (non, ut alii explicant: «opimis, fructuosis») statim colligimus, vos divites esse et insuper vestras fortunas in iisdem villis bene ac tuto collocatas esse, melius utique, quam si in fenore positae essent.» Sic Cic. pro C. Rab. Post. 4, 4. *fortunae fundatas praesertim atque optime constitutas opes* dixit.

EPISTOLA XVI.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quinti,
Arvo pascat herum an bacis opulentet olivae,
Pomisne et pratis, an amicta vitibus ulmo,

EP. XVI. 1. *Quinti* bSEcdp, MO: *Quincti* (cum nummis sub Augusto signatis) EJ. — 2. *bacis* bSEc et pr, d: *baccis* cum plerisque (etiam corr. d) FMJ. — 3. *Pomisne* bSEcdp et Pottierii omnes praeter duos, Lt, Bentleius, O: *Pomisne* Pottierii 15. et 18., CM. — et bSEcdp et Pottierii omnes, LCJ: *an* ex tribus Codd. Cruquii, totidem Torrentii, Pulmanni uno alteroque Bersmanni et ex suis aliquot (anonymis) Bentleius, FMO.

XVI. Ambigunt Interpretes, utrum hoc epistolium scriptum sit ad Quintium Hirpinum (Od. 2, 41.), an ad T. Quintium Crispinum Sulpicianum, triumvirum A. A. A. P. F., Augusti aequalem (Eckhel D. N. 5. p. 291.), qui idem videtur cum T. Quintio Crispino, cos. a. u. c. 743.; sed cum hominum horum indelem, vitam, necessitudines cum Horatio, prorsus ignoremus, hac de re nihil certi statuere possumus. Conf. quae adnotavimus ad v. 47. Argumentum autem totius scriptiunculae paucis sic exponendum est: «Ego, care, beatus sum, ad quem quidem vitae statum cuivis optandum inter res externas permultum sane confert Sabinum meum: tu item cura, ut, quemadmodum mereris, beatus fias, illud γυνῶμι σεαυτὸν imprimis probe exercens atque ab animi perturbationibus liberum te servans.» Praeter ceteros autem consule Jacobs Lectt. Venus. p. 47., qui egregie defendit bonum illum Quintum a conviciis, quibus eundem temere lacerarunt Interpretes, tamquam captator fuerit

aurae popularis atque externa specie frugi hominem probumque se esse simularit.

1-4. *Ne perconteris cet.* «Scio gratum tibi fore, si formam fundi mei ultro tibi descripsero; Itaque noli me ea de re percontari.» Similis formula est Epp. 4, 4, 43: *Ac ne forte roges cet.* — *Arvo pascat herum cet.* Omnem rem rusticam Cicero (Cato mai. 15, 54.) his verbis complectitur: *Nec vero segetibus [arvo] solum et pratis et vineis et arbutis res rusticae laetae sunt, sed hortis etiam et pomariis, tum pecudum pastu, apium examinibus, florum omnium varietate.* — *opulentet* Verbum *opulentare* pro «locupletare, ditare» primum nunc apud Horatium reperitur. Eo usus est etiam Columella 8, 4. — *amicta vitibus ulmo* Singulari arte τῷ ἀνέρω, quasi *ulmus* herum pasceret, non *vitis*, usus est, ut in summa sermonis simplicitate poeta tamen maneret. Colum. 5, 6, 49: *Circa verum aequinoctium binae vites, quo celerius ulmum vestiant, pedem inter se distantes scribibus de-*

Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.
 Continui montes, ni dissocientur opaca
 Valle, sed ut veniens dextrum latus adspiciat Sol,
 Laevum discedens curru fugiente vaporet.
 Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigni
 Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex

5

7. *descendens* Codd. aliq., *decedens* Bentleius coniecturâ. — 8. *benigne* bd et pr. E, plerique Pottierii, Lcl, *benignae* O. (Ut nos, Sep, corr. E, Bentleius, FMJ.) — 9. *ferant* bSedp et omnes Pottierii, LclFJO: *ferunt* Bentleius coniecturâ et M. — *et quercus* bSed. (Ut nos, Ep, id quod longe praestat.)

ponendae. De re cf. Od. 2, 45, 5. — *forma*] Sic Varro R. R. 4, 6, 4: *Formae* (fundi) *cum duo genera sint: una, quam natura dat, altera quam sationes imponunt: prior, quod alius ager bene natus, alius male; posterior, quod alius fundus bene consitus est, alius male: dicam prius de naturali cet. — loquaciter*] «compluribus verbis,» ut soleamus de rebus nobis caris ad amicos scribere.

5-7. *Continui montes*] «perpetuo dorso inter se iuncti» (Liv. 44, 48.), «nisi dissociarentur valle angusta» (*reducta* Od. 4, 47, 47.) «et propterea opaca propter montium umbras se prope tangentes.» Ex Sickleri descriptione est mons Ustica, in cuius radicibus villa Horatii sita erat, et alter clivus, in quo Vacunae templum erat, hodie *Rocca giovine*; vallis autem inter utramque montem est vallis Digentiae, hodie *Val di Licenza*, quae clauditur Lucretili, *Monte Gennaro*. Totus autem tractus ei, qui a Tibure via Valeria per Variam (*Vicovaro*) et Mandelam (*Bandela*) vallem illam ingrediebatur, ab oriente ad occidentem vergere videbatur, ita ut

sol mane radiis collustraret Horatii fundum, sub vesperam sinistram latus, clivum Vacunae. Quodsi quis Lucretilem enisus in poetae praeidium descenderet, vallis ab occidente ad orientem extendi videbatur. — *dextrum*] nimirum ei, qui ex antica villae parte montes vallemque prospectaret. — *discedens*] Haec simplicissima lectio apteque respondens verbo *veniens* (Virg. Aen. 10, 244: *Aurora-veniente*.) satis firmatur a Codd, meis contra reliquas *decedens* (Virg. Ge. 4, 450: *emisso cum iam decedit* (sol) *Olympa*. Ge. 4, 466: *Te veniente die, te decedente canebat*.) et *descendens*, quod esset ut apud Liv. 9, 23: *sol meridie se inclinavit*. — *curru fugiente*] Od. 3, 6, 44: *abeunte curru*, item de solo, Cf. Carm. Sec. 9. — *vapore*] Non tam «tepefaciat,» ut plerique (coll. Epod. 3, 15. Lucret. 2, 450. Lachm.) explicant, quam propria significatione, «vapore obducato» (*umdunstet*), ut fit vesperi sub caelo Italico.

8-11. *Quid, si cet.*] «Quid dicas, si tibi scribam vepres ferre corna cet.» — *benigni*] «largi;» cf. Od. 4, 47, 45. Alii *benignae*, ut est gen.

Multa fruge pecus, multa dominum iuvet umbra? 40

Dicas adductum propius frondere Tarentum.

Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec

Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,

Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.

Hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae, 45

40. *iuvet* bedp, LCEJO: *iuvat* SE et ex aliis Bentleyus, item M. — 44. *utilis, utilis* BSEcdp cum plerisque Potlierii, item LCl, Bentleyus, O: *aptus et utilis* quinque Potlierii, FMJ. — 45. *etiam, si credis, amoenae* libri, LCEJO: et (*iam si credis*) *amoenae* Bentleyus coni. et M.

fem. Lucret. 4, 62. Lochm. Vepribus ipsis hanc largitatem tribui sane *πομπιζόμενον* est quam aliorum *benigne*. Sic Ovid. Am. 4, 40, 56: *Præbeat Alcinoi poma benignus ager*. Opponuntur *colles maligni* Virg. Ge. 2, 479. — *Cornu et pruna* Kornellen und Schlehen. — *ferant* Coniunctivi a Codd. firmati hoc loco etiam per se aptiores sunt, cum eam villae Horatianae speciem, quae his vv. lectis Quintio ante oculos esset observatura, significant. — *quercus et ilex* Sommer- und Steinethe Passow; *der Eichen Geschlechter* Voss. — *fruge* pro «fructu,» glandibus, quibus porci pascuntur. Alibi sane fruges glandibus opponuntur. Cic. Orat. 9, 34: *Quae est autem in hominibus tanta perversitas, ut inventis frugibus glande vescantur?* — *pecus* Etiam Columella 7, 9 6. de porcis usurpat vv. *pecus* hoc (ibidem *Nemora*, inquit, *sunt* (porcis) convenientissima, quae vestiuntur *quercu, subere, fago, coryis, ilicibus, oleastris*. — *Tarentum* cuius situs est perquam amoenus. Cf. Od. 2, 6, 44: *regnata pelam* Laconi Rura Phalanto cet. Hoc igitur dicit: «Quid multa?

Tam amoenum meum est praedium, ut Tarentum huc tralatum dicas: ut quasi alterum Tarentum hic tibi videre videaris.»

42-44. *Fons* Fontem hunc Bandusiam volgo appellant, sed vide ad Od. 3, 43. Alii rectius fontem quoque ut rivum Digentiae (hodie *Licenza*) nomen habuisse rentur. — *dare idoneus* *ἱκανὸς δοῦναι*, id est, «adeo aqua abundans, ut et fonti et rivo, qui ex eo profluit, proprium Digentiae nomen inditum sit, cum minores rivi proprio nomine carere plerumque soleant.» — *ut nec cet.* «et quidem talis, ut» cet. — *Thracam* *Θράκη*, ut Epp. 4, 3, 3. — *Hebrus* Venusta hyperbola Digentiam cum Hebro amne saepe a poetis in rebus ad Liberum patrem spectantibus celebrato comparat. — *infirmo capiti* Vide Epp. 4, 45, 8. — *utilis* «salubris,» ut apud Ovid. Trist. 3, 3, 9: *non hic citius utilis aegro*, ac saepe etiam apud Celsum. Sic 4, 40: *Si stomachus pituita impletur*, — *utilis gestatio, frictio*.

45. 46. *latebrae* ut *angulus* Od. 2, 6, 44. Epp. 4, 44, 23. — *dulces* cet.] «Hae solitudines dulces mihi, immo,

Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.

Tu recte vivis, si curas esse quod audis.

Iactamus iampridem omnis te Roma beatum;

Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,

Neve putes alium sapiente bonoque beatum,

20

Neu, si te populus sanum recteque valentem

22. *febrim S. FMO.*

ut plus dicam, *etiam amoenae*, id est, vel tales, «ut tu quoque amoenas esse concederes, si apud me esses,» illud ante omnia mihi praebent, ut propter caelum salubre et aquam purissimam etiam gravissimo anni tempore (*telifero* — *auctumno* Iuvén. 4, 56.) hic bene valeam; id quod tibi gratum fore confido,» Vv. si credis facete significant fieri posse, ut ea de re dubitet amicus. Doederlein *Synon.* III. p. 35.4 «*dulces bezieht sich auf ein subjektives Wohlgefallen, amoenae auf objektive Schönheit.*» — *praestant*] «servant,» potius quam «sistunt.» Ea significatio hic locum habet, ex qua *praestare* saepe est *gewährleisten, garantiren*. Seneca Epist. 45, 44: *fortunatum beatumque praestare.* — *Septembribus horis*] Cf. Sat. 2, 6, 49: *Auctumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.*

47. *Tu recte cet.*] Sententiae sic se excipiunt: «Ego, ut perspicis ex his, quae tibi scripsi, me beatum esse duco; similiter te cives tui beatum praedicant. Quo magis cave, ne decipiaris externa rerum specie neu te transversum agant vulgi iudicia persaepe fallacia, adeo ut negligas proprium studium, veram beatitudinem, quae unice in temet

ipso sita esse potest, et adipiscendi et conservandi.» Pro Quintii ingenio ac moribus hoc sane praeclarum testimonium exstat, quod Horatius eum dignum habuit, cui huiusmodi Epistolam mitteret. Alius autem Quintius, fortasse huius filius, praetor a. u. c. 752. (Dio Cass. 55. p. 338. St.), vel propter aetatem videtur fuisse ille Iuliae adulter, de quo Vellei. Pat. 2, 400: *Quintiusque Crispinus, singularem nequitiam supercilio truci protegens et alij — poenas pendere, cum Caesaris filiam et Neronis violassent conjugem.* — *audis*] «diceris esse,» ut *ἀκούεις, ἀκούεις*. Cf. Epp. 4, 7, 38. Cruquius: «Est Socraticum, cuius meminit Cic. de Offic. 2, 42, 43: *Hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset.*»

48-24. *Iactamus — omnis — Roma*] Od. 4, 2, 50: *dicemus — Civitas omnis.* Epod. 16, 36: *Eamus omnis exsecrata civitas.* Cf. ibid. v. 9, 15 sq. — *beatum*] probabiliter non tantum propter opes, sed etiam propter honores, quos iam tum videtur gessisse. Cic. de Legg. 4, 44, 32: *Propter honestatis et gloriae similitudinem, beati, qui honorati sunt, videntur.* — *quam tibi*] Cic. ad Fam. 2, 7, 2: *Tecum loquere, (Curio.) te*

Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi

Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.

Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

Si quis bella tibi terra pugnata marique

25

Dicat et his verbis vacuas permulceat aures:

Tene magis salvum populus velit, an populum tu,

Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,

adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera. — alium sapiente] Epp. 2, 4, 240: alius Lysippo. Brutus ad Antonium apud Cic. ad Fam. 44, 2, 2: nec quidquam aliud libertate communi quaesisse. Graeci ἀλλ' ἄλλου τοῦ σοφοῦ, ut Plato Men. p. 88. B.: ἀλλὰ ἐπιστήμης. — *sapientem recteque valentem*] Est formula sermonis quotidiani, oblitterata, ut vidimus, Epp. 4, 7, 3. — *Dissimules*] Hoc vult docere, stultum esse, qui animi morbos, id est, vitia ideo maxime celat, ne corrigantur a sapientioribus, quorum optima consilia ei molesta sunt. Pro ipsa re autem duplicem ponit imaginem et febris et ulcerum stolidè occultatorum. «Neu falso quidam pudore inductus, propter multitudinis opinionem ac iudicium, ex quo recte vales, celes subitam febrem coram convivis mensae tuae occumbentibus.» — *tremor*] Hora nona, qua ferme coenabant, febres ingravescere solent. — *unctis*] iure et adipe. Ovid. A. A. 3, 735: *Carpe cibos digilis; est quidam gestus edendi: Ora nec immunda tota perunge manu.* Compluribus versibus hunc locum imitatus est Persius 3, 88-102. — *incurata*] «quia medico non monstrantur, sine curatione manent.» — *pudor malus*] A. P. 88: *pudens*

prave. Notat hanc ἀναστροφήν Celsus 3, 2: Neque dubium est, quia vix quisquam, qui non dissimulavit, sed per abstinentiam mature morbo occurrit, aegrotet.

25-29. bella tibi terra pugnata marique Dicat] Iunge bella tibi (a te) pugnata (de quo dativo cf. Od. 2, 6, 44.) non: tibi dicat bella. «Si quis coram te memoret res a te terra marique vel Augusto ipso vel M. Agrippa duce gestas, et nimia adulatione usus subiungat atque ad te applicet versus a Varro in Augusti laudes nuper compositos, haec fere dicens: Cum igitur virum fortissimum te praestiteris et civem e re publica, Iuppiter servet in ambiguo cet.» Non sine arte sic, ut nos interpretamur, tres una laudantur, Quintius propter fortitudinem in bellis comprobata, Augustus dux, Varius Augusto dignus poeta atque Horatii amicus. — *vacuas*] ut Pers. 4, 50: *Nequiquam populo bibulas donaveris aures, laudis cupidas et adulationi patentes.* Cf. *palulas aures* Epp. 4, 48, 70. 2, 2, 403. — *permulceat*] «grato modo tangat.» Cic. Orat. 49, 163: *Duae sunt res, quae permulceant aures, sonus et numerus.* — *Tene magis cet.*] «Hi versus sunt Varii in Panegyrico Augusti.» SCHOLL. — *Servet in ambi-*

Iuppiter; Augusti laudes agnoscere possis:
 Cum pateris sapiens emendatusque vocari, 30
 Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
 Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu.
 Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet, ut si
 Detulerit fascēs indigno, detrahet idem.
 Pone, meum est: inquit. Pono tristisque recedo. 35
 Idem si clamet furem, neget esse pudicum,

30. *Cum cupias* bS, item c, sed superscr. *pateris*.

quo] «Faxit Iuppiter, ne huius rei periculum fiat altero in discrimen vocato.» — *possis*] «Si, inquam, haec coram te aliquis dicat, sane agnoscas (facile sentias) ea uni Augusto dici posse, atque illico respuas adulationem tam exaggeratam. Alia fortasse res erit, si quis te sapientissimum viliusque omnibus carentem praedicet: fieri enim possit, ut, quemadmodum solent plerique, tu quoque hanc laudem in te merito conferri existimes.»

30-35. *Respondesne* cet.] «Annuisne nimio tuo laudatori, quasi verum tibi praeconium tribuisset, an dicis, te tantam laudem non mereri?» — *Vir bonus* cet.] «Dices tu fortasse: Quid, quaeso, magis consentaneum est naturae humanae quam ut quisque vir bonus dici cupiat? Quocirca ego quoque hoc aveo et certus sum te idem avere.» Horatius: «Verumtamen talia vulgi iudicia semper fallacia sunt atque incerta, ita, ut, nisi virtus tua nitatur fundamento multo firmiore, id est, recta conscientia, quotidie excidere cum possis bona illa apud multitudinem fama, non tamen, ut facit vere sa-

piens, mutatam hanc popelli opinionem propter magnitudinem animi secure despicias.» — *ego ac tu*] «*ἐγὼ τε καὶ σὺ*, non minus ego quam tu.» — *si Detulerit*] «si populus Romanus detulerit.» — *Pone*] «Renunciato iam ei, quam meo arbitratu tibi concessi, bonae famae virtutis ac prudentiae: sic enim mihi nunc placet.» — *meum est*] «Id quod ultro tibi aliquando dedi, tu precario possides.» — *tristisque recedo*] «Aliter fieri nequit, quam ut, etsi invitus maestitiaque affectus, populi iussis obsequar.» Memor fortasse erat Lucret. 3, 993. Lachm.: *Sisyphus in vila quoque nobis ante oculos est, Quā pelere a populo fascēs saevasque secures Imbibit, et semper victus tristisque recedit*.

36-38. *Idem* cet.] «Idem vulgus si falsa opprobria in me iecerit (id quod haud minus fieri potest, quam ut falsis laudibus me oneret), stultus profecto essem, si talia crimina me perturbarent ac de animi statu delicerent.» — *neget esse pudicum*] «si criminetur me muliebria passum esse.» — *laqueo pressisse*] Usitatus est *cervices frangere ali-*

Contendat laqueo collum pressisse paternum:
 Mordear opprobriis falsis mutemque colores?
 Falsus honor iuvat et mendax infamia terret
 Quem nisi mendosum et medicandum? Vir bonus est
 quis? 40

Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat,
 Quo multae magnaeque secantur iudice lites,

40. et mendacem bSép, LIOs, et mendicum e duobus Monacc. anti-
 quiss. Hocheder.

cuius laqueo pro strangulare. Cf. ad Od. 2, 43, 5. — Tris autem memorat scelera, quae in ipsius personam minime cadebant, cum homo sane esset ab omni quaestu illicito alienus, pudicus in aetulae flore (Sat. 4, 6, 82.), patris amantissimus. — *mutemque colores?* Pluralis significat non semel, sed crebro pallorem ruboremque ire et redire. Propert. 4, 45, 39: *Quis te cogebat multos pallere colores?* Lucian. Eun. 44: *ἐξ μυχία τραχόμενος χρώματα*. Interrogatione hoc manifesto dicit: «Minime pro certo huiusmodi iniquorum meorum criminibus pungar, commovear.» Sic Graeci *δίκνεσθαι*, *κρίζεσθαι*.

40-42. *mendosum*] «viliosum.» POREN. «*Insanum*» (sensu saltem Stoico). COMM. CAPO. — *medicandum*] «cui propter mendas, id est, vitia, quibus laborat, conducit, ut sanae philosophiae ope ab iis purgetur ac vitam suam emendare condiscat.» Cf. vers. 22. Lectio *mendacem* profecta mihi videtur ab eo, qui v. *medicandum* non satis intelligens a praecedente v. *mendac* ad ita interpolandum inductus esset, argutam

insuper hanc quasi *ἀναστροφὴν* reputans. — *Vir bonus est quis?* «Iam vero,» inquit, «accuratius etiam popelli iudicia excutiamus, quo quam levis sint quantumque a vera sapientia abhorreant, perspiciamus eaque contemnere discamus. Sic virum bonum appellat vulgus, cuius vita quidem civilis certa quadam auctoritate gaudet nec reprehensioni obnoxia est, dum vicinia, quae eius mores melius novit, non ignorat eiusdem vitam domesticam esse turpissimam.» — *Qui consulta patrum* cet.] Est vulgi responsum. Senatus autem consulta iam tunc iuri civili adnumerari coepta erant, saltem ex parte. Cic. Top. 5, 28: *Si quis ius civile dicat id esse, quod in legibus, senatus consultis, rebus iudicatis, iuris peritorum auctoritate, edictis magistratum, more, aequitate consistat.* Gaius 4. §. 4: *Senatus consultum* — *legis vicem obtinet, quamvis fuit quaesitum.* — *secantur*] «deciduntur, transiguntur.» Cf. Sat. 4, 40, 43. Arbitria potissimum significat, quae a litigantibus ad eum deferuntur, quia in rebus pecuniariis homo integer atque honestus existimatur.

Quo res sponsore et quo causae teste tenentur.

Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota

Introrsum turpem, speciosum pelle decora.

45

Nec furtum feci nec fugi, si mihi dicat

Servus, Habes pretium, loris non ureris, aio.

Non hominem occidi. Non pascas in cruce corvos.

Sum bonus et frugi. Renuit negitatque Sabellus:

Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque

50

43. *Quo responsore* bSEcp, Lt. — 43. *Introrsum* Sc, LCIOS et corr. E: *introrsus* bp, Bentleyus et F, *Hunc prorsus* pr. E et M. Conf. Sat. 2, 1, 63. — 46. *dicat* bScEp, LCtFOs: *dieit* Bentleyus et M. — 49. *negat* atque bSEcp, Lt, *renuitque negatque* Cod. Bersmanni.

43. *Quo res sponsore*] Cf. Pers. 5, 79: *Marco spondente recusas Credere tu nummos?* «Quem omnes pro sponsore satis locuplete habent, cuius in fide tuto adquiescant. Pariter ubi testis in iudicio est productus, nemo eum verum testimonium dicere addubitatur, ideoque is, pro quo dicit, facile causam obtinet, vincit adversarium.» Ceterum cum *res* (pecuniae aliis creditae) et *lites* h. l. manifesto sibi opponantur, v. *sponsor* simpliciter explicandum ex Varr. L. 6, 69: *Spondet etiam sponsor, qui idem faciat obligatur*; et Gaius 3, 115: *Pro eo quoque, qui promittit, solent alii obligari; quorum alios sponsores, alios fidepromissores, alios fideiussores appellamus*. Ibid. 116: *Sponsor ita interrogatur: IDEM DARI SPONDES? — tenentur*] Cic. pro Caec. 24, 67: *Scaevolam dixisti causam apud centumviros non tenuisse*. Contrarium est *causa cadere*.

44-49. *Introrsum* cet.] Sat. 2, 1, 64: *pellem, nilidus qua quisque per ora Cederet, introrsum turpis*. — *tur-*

pem] maxime ob gulam ac libidines arcanas. — *speciosum pelle decora*] Conf. Pers. 4, 14: *summa neququam pelle decorus*. — *Nec furtum cet.*] «Neque aliud profecto est, si ad veri trutinam exigatur plebis de viro illo bono iudicium, quam si servus aliquis ideo bonus et frugi haberi velit, quod immunis sit a villis severa punitione dignis.» — *Habes pretium*] «Satis te pro tam praeclearis virtutibus remunerari mihi videor.» — *ureris*] Epod. 4, 3: *Ibericis perustus funibus latus*. — *in cruce*] *servili supplicio*, Tacit. Hist. 4, 44. Cf. Sat. 1, 3, 82. 2, 7, 47. — *frugi*] *ζηήσιμος*, *brav*, quae summa erat servi laus. Vid. ad Sat. 2, 7, 3. — *Renuit* pr. nutu recusante, *negitat* verbis. — *Sabellus*] «ac vel propterea homo simplex et verax, ut ego sum.» Sic autem se appellat propter praedium Sabinum potius puto quam quod patria Venusia olim a Sabellis habitata erat. Cfr. Sat. 1, 9, 29. 2, 1, 36. Strabo 5. §. 12. p. 250. Sannites ex vere sacro a Sabinis or-

Suspectos laqueos et opertum miluus hamum.

Oderunt peccare boni virtutis amore;

Tu nihil admittes in te formidine poenae;

Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis;

Nam de mille fabae modiis cum surripis unum, 55

Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.

Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,

Quandocunque deos vel porco vel bove placat,

Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,

Post v. 52. Schmidii Cod. primus inserit hunc: *Oderunt peccare mali formidine poenae.*

los tradit: *εἰκότως δὲ διὰ τοῦτο καὶ Σαβέλλους ἀντὶ τῆς ὑποκοριστικῆς ἀπὸ τῶν γονέων προσαγορευθῆναι.* De Sablinorum autem honestissimis moribus ac *παρρησία* cf. Cic. ad Fam. 15, 20, 4.; de eorum duritia et fortitudine vide ad Od. 3, 6, 38.

50-54. *Caulus* cet.] «Talis homo metu dumtaxat poenae, non ipsius virtutis amore, peccata vitat, ut ferae atque aves, ubi semel e fovea laqueisque se extricarunt, experientia edoctae tales insidias caute vitant, pisces ilidem escam, quam sibi perniciosam fore sciunt, quia sub ea latet hamus.» — *opertum*] «esca occultatum,» ut Epp. 1, 7, 74: *Occultum* — *hamum*. — *miluus*] piscis rapax ex doradum genere, non eiusdem nominis avis. De pronuntiatione antiquitus trisyllaba cf. Epod. 16, 32. — *Tu* cet.] Generatim dicuntur haec omnia vv. 52-54., ut saepe in Stoicorum *διατριβαίς*, non ut ad Quintium ipsum referantur. Transitus hic est: «Oderunt — amore; tu contra, sicuti

plerique, poenae dumtaxat formidine a delictis tibi caves. Atque propterea, si talis homo speret clam fore maleficium, pessimis quibusque facinoribus se conscelerabit, etiam sacrilegio.» Hic autem, ubi omnino Stoicum agit, horum praeceptum, «omnia peccata esse aequalia,» quod irriserat Sat. 1, 3, 96., ipse quoque suum facit. — *miscebis sacra profanis*] Plaut. Trin. 2, 2, 9: *Sacrum profanum, puplicum privatum habent, hiulca gens.* Contra A. P. 396: *Fuit haec sapientia quondam, Publica privatis secernere, sacra profanis.*

56. *mihi*] «mea sententia et iudicio.» — *pacto-isto*] «ea ratione, quam tu» (non Quintius, sed ficta persona, quam alloquitur) «sequi soles.» — *lenius*] Dictum est ut Od. 2, 49, 45: *non tenui vulna*; «damnum, quod, quia exiguum est, lenius feras.»

57-62. *Vir bonus*] quem plebecula sic appellat; manifesto *κατὰ σίγωνταιν*. — *Iane pater*] Vide

Labra movet metuens audiri: Pulchra Laverna, 60
 Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,
 Noctem peccatis et fraudibus obliice nubem!
 Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
 In triviis fixum cum se demittit ob assem,
 Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro, 65
 Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.

64. *iustum sanctumque* bSEcp et Benteleiani omnes. — 66. *vivit* S et Benteleus.

ad Sat. 2, 6, 20. — *Labra movet* cet.] Totum locum imitatus est Persius 2, 3 sqq. Illa *Labra movet* sic expressit: *Illā sibi introrsum et sub lingua immurmurat cet.* — *Laverna*] «Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum (sive, ut ait Arnobius 4, 24: *cum Mercurio simul fraudibus praesidet furtivis.*), et simulacrum eius fures colunt et qui consilia sua volunt tacita; nam preces eius cum silentio exercentur: sic dicta fortasse a *latendo*; nam fures olim *laterniones* et *laverniones* dicebantur.» Comm. Crug. (Cf. Festus s. v. *Laverniones.*) «Dicta *Laverna* a *lavando*, nam fures *lavatores* dicuntur.» Acc. Novius Bothe p. 36: *Per deam sanctam Lavernam, quae sit cultrix quaestuis!* — *fallere*] non tam «decipere homines» quam «latere.» — *iusto sanctoque*] Frequentem hanc constructionem (Heins. ad Ovid. Her. 14, 64. Ovid. Met. 8, 690: *Vobis inimicis huius Esse mali dabitur.* Cf. Sat. 4, 4, 19.) cum ignorarent, plerique in accusativum mutaverunt. — *obliice nubem*] quemadmodum dii apud Homerum heroibus, quos cum maxime tutantur.

63-68. *Qui melior cet.*] «Verum

ex Stoicorum doctrina ita potius est iudicandum, cuiusmodi *virum bonum* haudquaquam meliorem esse servo nequam.» — *ob assem*] Locus communis haud infrequens apud Sophistas. Imitatus est Persius 3, 144: *Inque luto fixum possit transcendere nummum*, ubi Pseudocornutus: «Solent pueri, ut ridendi causam habeant, assem in silice plumbatum affigere, ut, qui viderint, se ad colligendum inclinent nec tamen possint evellere, quo facto pueri «*etiam!*» clamitare solent, «*etiam!*» — *qui cupiet, metuet quoque*] Horatius hic et Epp. 4, 2, 54. (*Qui cupit aut metuit cet.*) Epicurum (Diog. Laert. 10, 142) respicere videtur Lachmanno ad Lucr. 6, 25: *Et finem statuit* (Epicurus) *cuppedinis atque timoris.* Cf. Epp. 2, 2, 135. — *porro*] Continuat orationem, quasi dicat: «Huic sententiae tamquam corollarium (quod dicunt posteriores) adiungo, liberum non mihi videri cet. Est autem quasi syllogismus, sic supplendus: «Ergo avarus liber non est.» — *Perdidit arma*] «*ἡττα*» *ψασις* et *λειποτάκτης* est, hoc est, summa ignominia dignus.» Modestinus Dig. 49. T. 46. 43:

Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli;
Serviet utiliter: sine pascat durus aretque,
70 Naviget ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonae prosit; portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,

72. *penusque* bSec, LCIOS et Bentleius: *penusque* FM.

Miles, qui in bello arma amisit vel alienavit, capite punitur. Haud infrequens est haec virtutis sapientiaeque cum acri militia comparatio, Seneca de constantia sap. 49, 4: Etiam si premeris et infesta vi ungere, cedere tamen turpe est: assignatuna a natura locum tuere. Quaeris, quis hic sit locus? Viri. — locum virtutis deseruit] Demosth. Olynth. 3. §. 36: μή παραχωρεῖν (ὑμᾶς ἀξιῶ), ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς τάξεως, ἣν ὑμῖν οἱ πρόγονοι τῆς ἀρετῆς μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν κινδύνων κτησάμενοι κατέλιπον. — obruitur re] «id est, pecunia, veluti terrae labe; ita ut ab ea impeditus libere movere sese nequeat.»

69–72. *Vendere cet.] «Avarus ignavi militis instar armis amissis et loco virtutis deserto captivus sit, ex captivo servus, cuius non honestum, sed utile munus est arare, pascere» cet. OBBAR. Idem ad verba apte contulit Instituti. lib. 4. tit. 3. §. 2: Servi autem ex hoc appellati sunt, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare et occidere solent; qui etiam mancipia dicta sunt eo, quod ab hostibus manu capiuntur. — durus] «cuius etiam molestissimo labori*

*perquam idoneus.» — aretque] Sallust. Catil. 4: agrum colendo aut venando, servilibus officiis intentum, aetalem agere. — Naviget — prosit] Hac quidem in inunctura vix aliter facere possumus, quam ut comparisonem avari cum captivo non egredientes, haec quoque duo membra de servo ita interpretemur: «Naviget cum mercatore, domino suo; eum adjuvet etiam ad annonam in Urbe viliozem reddendam, dum is ex Aegypto et Africa magnam frumenti vim adportat.» Hoc enim est *Annonae prosit. — penusque] «omnis generis utensilia.» Cic. de N. D. 2, 27, 68: est enim omne, quo vescuntur homines, penus. II. 1. explico potissimum de omnis generis salgaminis, quae ex transmarinis regionibus advehebantur, de piscibus salsis, garo, alece cet.**

73–79. *Vir bonus cet.] «Contra viri vere boni imago est illa apud Euripidem (Bacch. 492): ΑΙΟΝΤ-ΣΟΣ. Εἴπ' ὃ τι παθεῖν δεῖ τί με τό δεινὸν ἐργάσει; ΠΕΝΘΕΤΣ. Πρῶτον μὲν ἀβρὸν βόστυνχον τε μὴ σέθεν. Α. Τερὸς ὃ πλόκαμος, τῷ θεῷ δ' αὐτὸν τρέφω. II. Ἐπειτα θύρσον τόνδε παράδος ἐκ χειροῖν. Α. Αὐτός μ' ἀφαροῦ τόνδε*

Rector Thebarum, quid me perferre patique
 Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem, 75
 Lectos, argentum: tollas licet. In manicis et
 Compedibus saevo te sub custode tenebo.
 Ipse deus, simul atque volam, me solvet. Opinor,
 Hoc sentit: Moriar; mors ultima linea rerum est.

Διονύσιον ἱεροῦδ. II. Εἰρηταῖοι τ' ἱερὸν νόμα σὸν φυλάσσομεν. A. Αὔσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω. Apud Euripidem igitur est Bacchus, qui coram Pentheo (de quo vid. ad Od. 2, 49, 44.) sacerdotem se illius simulat; quem locum Horatius de morte a sapiente, ubi necessaria ei videatur, sponte sumenda interpretatur, insigni exemplo artificii, quo Stoici interpretationis allegoricae sive moralis ope poetarum inventa suam ad doctrinam detorquebant. Prorsus sic eodem loco usus est Plutarch. *περὶ εὐθυμ.* c. 18: Ὡς γὰρ ἔξεστι τῆς μὲν ἀρετῆς καὶ οὐκείας μερίδος επικρατοῦσης ἡδέως ἔσθην, τῶν δὲ ἀλλοτρίων καὶ παρὰ φύσιν ὑπερβαλλόντων ἀδεῶς ἀπέλθειν εἰπόντα. Αὔσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω: τί ἂν τοῦτω χαλεπὸν ἢ δυσκόλον ἢ παραχῶδες ἐμπέπτον ἐπινοήσαιμεν; Crebro autem huiusmodi exempla omnibus nota, ut h. l. Penthei, ex Tragicis afferebant philosophi ac sophistae. — *Lectos*] pro omni supellectili, cuius illi sunt pars praeceptua. Cf. Epp. 1, 4], 91. Cic. Parad. 4, 8: Neque ego unquam bona perdidisse dicam, si qui pecus aut supellectilem amiserit. — *argentum*] «factum, vasa argentea.» — *tollas licet*] Salust. Catil. 35: satisfactionem, quam ve-

ram licet cognoscas. — *simul atque volam*] ex constanti quidem Stoicorum doctrina. Diog. Laert. 7, 130. in Zenone: Εὐλόγως τέρασιν ἐξάξειν ἑαυτὸν τοῦ βίου τὸν σοφὸν καὶ ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ φίλων, καὶ ἐν σκληροτέρῃ γένηται ἀληθδονίᾳ ἢ πηρώσειαι ἢ νόσοις ἀνιάτοις. Quod praeceptum seculus est Zeno ipse. Ibid. 28 sq. Verbum autem *volam* significat mortem voluntariam, ex Stoicorum doctrina. Seneca de Provid. 6, 2: *Occiduntur* (boni viri). *Quidni? cum aliquando ipsi sibi manus asserant.* Cf. Cic. Tusc. 5, 40, 147. — *solvet*] molestis corporis vinculis. Themistius de An. 9: ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα καὶ τελευτῆν τὴν ἀτόλυσιν καλοῦσιν. Seneca Epist. 71, 12: *Nobis solvi perire est.* — *ultima linea*] Frequens miserorum solatium. Demosth. de corona §. 97: Πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τοῦ βίου θάνατος. Est imago a circo petita, alba linea ad metam, sulco calce vel creta repleto, cui opponuntur carceres. Cic. de Senect. 23, 83: *Si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam et in cuius vagiam, valde recusem nec vero velim, quasi decurso spatio, a calce ad carceres revocari.* Cf. Tusc. 1, 8, 15. Eurip. Electr. 945: *Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' εἰς δρᾶμην κα-*

EPISTOLA XVII.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi cōsulis et scis,
 Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
 Disce, docendus adhuc quae censet amicus, ut si
 Caecus iter monstrare velit; tamen adspice, si quid

EP. XVII. 3. *Disce docendus adhuc, quae LAF, Disce docendus adhuc, quid G.*

λῶς, Νεκρῶν δοκεῖτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίον. «Mors,» inquit, «aerumnarum atque omnino rerum humanarum est finis.» Seneca ad Marc. de Consol. 49, 4: *Mors dolorum omnium et solutio est et finis, ultra quam mala nostra non exeunt.* Recte Düntzer commentarium in hanc Epistolam his verbis concludit: *Der vollsten Freiheit, wie sie sein Streben nach innerer Ruhe fordert, erfreut sich der Dichter auf seinem einsamen Gule; auch Quätinus möge bei seinen Bestrebungen die wahre innere Freiheit, das Höchste für den Menschen, nicht vernachlässigen.*

XVII. Scaeva, eques, ut aiunt Scholiastae, Romanus, alioquin est ignotus. Suspiciantur nonnulli filium fuisse Cassii Scaevae, centurionis Caesariani fortissimi. (Caesar B. C. 3, 53. Cic. ad Att. 14, 40, 2. Plut. Caes. 16.) Huic igitur amico iuniorum viam monstrat, qua potentiorum favorem sibi paret, ita tamen, ut nec libertatem ingenuo homini necessariam unquam exuat neque adulationis culpam contrahat. Simul significat lectoribus, quomodo ipse cum Augusto et Maecenate amice atque

officiose, sed tamen libero animo vivere soleat, adeo ut nemo eum propter hanc cum superioribus necessitudinem despiciere aut reprehendere possit. Quando scripta sit haec Epistola, cum Frankio in medio relinquendum esse censeo. Plerique credunt a. u. c. 735.

1-3. *Quamvis* cet.] *Isdem* fere verbis A. P. 366: *quamvis* — *per te sapis*, qua formula illud, quod ingrati et molesti interdum inest in consiliis etiam benevolis, mitigare studemus. Similis formula est Epp. 4, 48, 67: *Protinus ut moneam, si quid monitoris eges tu.* De Indicativo cf. etiam v. 22, et Epp. 4, 44, 6. — *per te*] «sine alterius praecepto;» «etsi me non eges consultore.» — *tandem*] In hac interrogatione obliqua significat cum potentiaribus recte versari rem esse valde difficilem. — *maioribus*] Cf. Sat. 2, 4, 64. — *docendus adhuc*] «quamvis egomet ipse praeceptoris indigens». — *amicus*] Eadem voce utitur Catullus 30, 2. et Cicero Verr. Accus. 3, 34, 79. Forma diminutiva teneram, qua in Scaevam animatus sit, amicitiam exprimit. — *Caecus iter* cet.] Graecum est proverbium: μήτε τεφλὸν ὁδηγόν, μήτε ἐκνόητον σύμβου-

Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur. 5
 Si te grata quies et primam somnus in horam
 Delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,
 Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo;
 Nam neque divitibus contingunt gaudia solis,
 Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit. 10
 Si prodesse tuis pauloque benignius ipsum
 Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.

8. *laedet* bSEcp, Pottierii plerique, C et Benteleus, *laedal* unus Pottierii 43. (Ut nos, duo Blandin. et duo Pottierii.)

λογ. — *proprium fecisse*] ἀπολωτός, «in rem tuam vertere,» degenerant Latinitatis *appropriare*.

6-10. *Si te cel.*] «Si delectaris quiete atque otio, strepitum clamoremque moleste ferens, Urbe et maiorum consuetudine relicta in locum quendam infrequentem tibi decedendum est.» — *primam* — *horam*] diei civilis inde a solis ortu; diversa igitur fuit ex singulorum anni temporum ratione. Vid. ad Epp. 1, 7, 47. Somnum autem in Urbe turbant officia iam a primo mane praestanda. Cf. Martial. 4, 8, 4: *Prima salutes atque altera conterit hora.* — *pulvis strepitusque rotarum*] A causis insonniorum transit ad molestias, quas quaecvis diei hora Romae incolis creat. Conf. Pseudovid. Nuc. v. 87: *Felix secreto quae nata est arbor in arvo!* — *Non hominum strepitus audit, non illa rotarum; Non a vicina pulverulenta via est.* — *si laedit caupona*] «si te offendit clamor ille ac tumultus, qui ex cauponis in vicis Romae constitutis ad tuas aures accedit.» Alii et somnum interruptum et cauponam (quae tunc pessimae erant; cf. Epp. 1, 41, 42.) et pulverem

strepitumque rotarum referunt ad itinerum cum divitibus patronis faciendorum (v. 52 sqq.) incommoda. — *Ferentinum*] Hernicorum oppidulum, montanum atque solitarium; «municipium viae Lavicane ad XLVIII. lapidem.» COMM. CRUQ. — *gaudia*] «ubique et per totam vitam;» non solum enim rusticationem in locis amoenis significat. — *qui n. m. fefellit*] «qui semper latuit, vixit ignotus,» vel, ut ait ACRON: «qui latuit, ut et natus et moriens ignoraretur.» Cf. Epp. 1, 48, 103: *secretum iter et fallentis semita vitae.* Frequens est sententia. Eurip. Iphig. in Aul. 47: Ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον βίον ἐξέπρασ' ἄγνων, ἀκλειῆς. Τοῦς δ' ἐν τιμαῖς ἦσαν ζηλῶ. Significat Epicuri illud λάθῃ βιώσας.

11. 12. *prodesse tuis*] «quatenus in tuos cognatos ac necessarios vario modo redundat favor potentis tui amici,» — *benignius ipsum te tractare*] «lautius vivere,» «largius Genio indulgere.» — *siccus ad unctum*] «pauper et tenuis ad opulentum et locupletem.» COMM. CRUQ. *Unctus* is est, qui lauta praebet convivia, ut Epp. 1, 43, 44: *ubi*

Si pranderet olus patienter, regibus uti
 Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
 Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum 45
 Verba probes et facta, doce, vel iunior audi,
 Cur sit Aristippi potior sententia; namque
 Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
 Scurror ego ipse mihi, populo tu; rectius hoc et
 Splendidius multo est. Equus ut me portet, alat rex, 20

20. est, equus ut me portet, alat rex. Officium facio LCL.

quid melius contingit et motus; nec de unguentis duntaxat explicandum est. His opponuntur sicci, «qui propter paupertatem cibis utuntur simplicissimis quibusque.

43-45. Si pranderet - Aristippus] Verba Diogenis Cynici. Diog. L. 4, 68: Παρόντα ποτὲ αὐτὸν (Ἀριστιππον) λάχανα πλόνων διαγένης ἑκκώψε καὶ φησὶν. Εἰ ταῦτα ἑμάδες προσφέρουσιν, οὐκ ἂν τυράννων ἀλλὰς ἐθεράπευες. Ὁ δέ, καὶ σὺ, εἰπὲν, εἴπερ ἤδεις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα ἔπλυνες. De Aristippo vid. ad Epp. 4, 4, 18. — pranderet olus] Sat. 2, 3, 245: prandere lusciniis. De olere conf. Sat. 2, 4, 74. — regibus] Diogenes intelligebat Dionysium, Syracusanorum tyrannum, quocum diutius versatus est Aristippus. Lucianus de Paras. 33: Ἀριστιππος ὁ Κυρηναῖος - διέτριβεν ἐν Συρακουσαῖς παρασιτῶν Διονυσίῳ πάντων γούν ἀμέλει τῶν παρασιτῶν αὐτὸς ἠδοκίμει παρ' αὐτῷ. — Si sciret regibus uti] Admonet hoc nos Epicuri sententiae illius: καὶ μόνταρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν (τὴν σοφόν). Diog. Laërt. 10, 124. Est autem uti «cum iis versari sci-

teque eos tractare.» — notat] «reprehendit,» proprie de censoribus.

48. 49. eludebat] pr. de gladiatoribus, qui ictus adversariorum corporis inclinatione vitant. — ut aiunt] de historia plerisque nota et quasi tralatitia. Conf. Epp. 4, 7, 49. — Scurror] «Fieri potest,» inquit Aristippus κατ' εἰρωνείαν, «ut, quemadmodum tu me vocas, scurra sim re vera; sed ego mihi, meam in rem, scurror; tu multitudini, cuius applausum et vilia dona captas abollā, qua indutus es, dolio, in quo habitas, dietis mordacibus, miris corporis exercitationibus, ut cum aestate in fervida arena te volutas, hieme statuas nive conlectas amplexaris, interdum ἀνάπαλιν περιπάτεῖς. (Stob. T. 4, 84.) Itaque hoc, quod ego facio, multo et rectius et lautius est, quam tua scurrilitas.»

20-22. Equus] Proverbium Graecum. Diogenianus 5, 34: Ἴππος με φέρει, βασιλεὺς με τρέφει. Κοῦφατόν φασιν ὑπὸ Φιλίππου στρατευόμενον ἱππέα, τῆς μητρὸς δεομένης αἰχμασθῆναι ἄφασιν τῆς στρατείας, εἰπεῖν τοῦτο. — rex] Sic Graeci τὸν δεσπότην

Officium facio: tu poscis vilia rerum,
 Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
 Omnis Aristippum decuit color et status et res,
 Tentantem maiora, fere praesentibus aequum.
 Contra, quem duplici panno patientia velat, 25

21. *vilia*: verum Ep. tres Pottierii, ex aliis C, *vilia*: verum es Pottierii plerique, Porphyrio, Veneta 1481., 1F.

opponunt τῷ παρασίτῳ. Crobylus in Grotii Exc. p. 829: Παράσιτος αὐτὸν γοῦν τρέφων Τὰ πλείστα συνειράνιζεν ἂν τῷ δεσπότῃ. Quod sic vertit Grotius: *Parasitus*, ipse si se nutriat, Plus quam quisquam alius conferat regi suo. — *Officium facio*] «Amicitiae officio fungor, omni observantia colens regem meum, animi tamen libertate conservata.» «Non sum scurra,» inquit, «verum homo officiosus.» — *poscis*] Diog. Laert. 6, 46: Χρημάτων δεόμενος ἀπαιτεῖν ἔλεγε τοὺς φίλους, οὐκ αἰτεῖν. — *vilia rerum*] «res viles.» Vid. ad Sat. 2, 8, 83: *fletis rerum*, et cf. Od. 4, 42, 49: *amara curarum*. Intellige autem poma, caricas, sapperdas, panem secundarium, centonem: «quae poscens tu ipse confiteris, te etiam vulgo *minorem*, id est, inferiorem et ei quasi obnoxium esse.» Ipse Diogenes de se apud Diog. L. 6, 60: Κέων καλοῦμαι τοῦς μὲν διδόντας σάλτων, τοὺς δὲ μὴ διδόντας ὑλακτῶν, τοὺς δὲ πονηροὺς δάκνων. — *fers*] «praedicas, iactas,» ut Virg. Aen. 5, 372: *qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat*. — *nullius*] Propter oppositionem *Dante minor* melius videtur, ut hoc v. habeamus pro genere masculino quam pro neutro, ut est A. P. 324: *nullius avaris*. Diog. L. 6, 55: Πρὸς τοὺς συμβουλευόν-

τας τὸν ἀποδράντα αὐτοῦ δοῦλον ζητεῖν, Γελοῖον, ἔφη, εἰ Μάνης μὲν χωρὶς Διογένοους ἦν, Διογένης δὲ χωρὶς Μάνου οὐ δύναται.

23-26. Omnis Aristippum vet.] Diog. L. 2, 66: Ἦν δὲ ἱκανὸς ἀρμόσασθαι καὶ τότῳ καὶ χρόνῳ καὶ προσώπῳ καὶ πᾶσαν περίστασιν ἀρμονίως ἐποκρίνασθαι. — *color*] «*externalis* vitae species atque condicio.» Sat. 2, 1, 60: *Quisquis erit vitas-color*. — *status*] «rationes cum aliis et necessitudines.» — *res*] «res familiaris, qualiscunque diversis temporibus erat.» — *Tentantem* vet.] «quaerentem quidem meliora, praesentia autem semper aequo animo ferentem.» — *fere praesentibus aequum*] «sed qui solebat aequo animo ferre omnem vitae condicionem ac statum;» ut cum Oedipi Colonei verbis (vv. 3. 4.: *Τίς τὸν πλανήτην Οἰδίπουν καθ' ἡμέραν Τὴν νῦν σπανιστοῖς δέξεται δωρήμασι;*) usus est, ubi fracta nave Syracusas venerat, quemadmodum narrat Galenus Vol. II. pag. 5 sq. Edit. Charter. — *quem duplici* vet.] Diogenem, qui ut satisfaceret doctrinae suae, cuius primum caput erat patientia (καρτερία, τλημοσύνη, tolerantia laboris, inopiae, dolorum. Cic. de Or. 3, 47, 62: *ab Antisthena, qui patientiam et duritiam in Socratico sermone maxime*

Mirabor, vitae via si conversa decebit.

Alter purpureum non expectabit amictum,

Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,

Personamque feret non inconcinnus utramque;

Alter Mileti textam cane peius et angui

30

Vitabit chlamydem, morietur frigore, si non

30. *angue* ed., «scripti et excusi omnes.» BENTL.

adamarat, Cynici.), pro pallio et tunica contentus erat una abolla ex (vili) panno confecta, qua *duplīciter* amiciebatur. Cynicorum hunc habitum ideo vocabant *διπλοῦδα*. Hi igitur *ἀχιτῶνες* quidem, sed *δουλοειμῆες*. Diog. L. 6, 22: *τριβῶνα διπλῶσας πρώτος κατὰ τινὰς διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχειν καὶ ἐνείδειν αὐτῷ*. Pallio autem nihil expeditius, etiamsi *duplex*, quod Crates, ut ait Tertullianus de pallio 5. — *Mirabor* cet.] «Cum Cynicus vitam tam asperam ac duram affectasset, vix aliter fieri poterat, quam ut, si voluisset aliquando, vitae instituto prorsus mutato, ne dicam nitidus elegansque videri, sed saltem ita se gerere ac vestire, ut solent homines honestae condicionis nec tamen divites, risus omnium moveret propter nescio quam inscitiam.»

27-29. *Alter purpureum* cet.] «Aristippus contra, ut in publicum prodeat, non expectabit, donec a fautore aliquo purpureum pallium dono accipiat, sed simplicissima veste indutus, sine falso pudore, aequissimo animo per medium forum incedet, aequè apte et pauperis et divitis partes agens.» Diog. L. 2, 67: *διὸ ποτε Στράτων, οἱ δὲ Πλάτων, πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, Σοὶ μόνῃ δίδομαι καὶ χλαμύδα πο-*

ρεῖν καὶ ῥάκος. «Plato, cum invenisset Aristippum naufragum villique indutum vestimento, laudavit eum dicens ea scientia praeditum, ut aequè sciret uti magnis ac parvis.» AENO. Max. Tyr. 7, 9, p. 423. R.: «Ὁ Ἀριστίππος ἐκεῖνος πορφυρίδι ἀμισγόμενος καὶ μέθοις κριόμενος οὐκ ἦτον τοῦ διόθεν εἰσφερόναι. — *Personamque* cet.] Teles apud Stob. T. 5, 67: *ὡς περ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὃ τι αὖν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς· οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, ὃ τι αὖν περιθῇ ἢ τέχνη*.

30-32. *Mileti textam*] Purpurae Milesiae propter lanae praestantiam inter pretiosissimas erant. Virg. Gē. 3, 306: *quamvis Milesia magno telera mutantur Tyrios incocta rubores*. — *cane peius et angui*] Locutio proverbialis de rebus, a quibus maxime abhorremus quasque mali ominis esse ducimus. Plaut. Merc. 4, 4, 20: *quam (uxorem) dudum dixeras Te odisse aequè atque angues*. De locutione *peius vitare* cf. Od. 4, 9, 50: *Peiusque leto flagitium timet*. — *Vitabit chlamydem* cet.] Arrian. Epict. 4, 24, 7: *Διογένης τὸ γυμνὸν εἶναι λέγει ὅτι κρεῖσσόν ἐστι πάσης περιπορφύρου*. Historiam fortasse ex ipsis Horatii verbis effictam sic narrat Commentator Cru-

Rettuleris pannum. Refer et sine vivat ineptus.

Res gerere et captos ostendere civibus hostes

Attingit solium Iovis et caelestia tentat:

Principibus placuisse viris non ultima laus est.

35

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Sedit, qui timuit, ne non succederet. Esto!

Quid, qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui

quis: «Aiunt Aristippum invitato Diogene ad balneas dedisse operam, ut omnes prius egrederentur, ipsum Diogenis pallium induisse eique reliquisse purpureum; quod Diogenes induere cum nolle, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum famae servientem, qui algere mallet quam conspici in veste purpurea». — *Refer* cet.] «Quin igitur desinis iocari cum tali homine et reddis ei διπλοῖδα, facile ei concedens, ut semper et ubique indulgeat suis ineptiis?» — *ineptus*] Cynici ridet rusticitatem ac proterviam; sic Epicurus dixerat, οὐ παντεῖν τὸν σοφόν. Diog. Laërt. 10, 449.

33-36. *Res gerere* cet.] «Res magnas gerere in bellis et triumphare de hostibus devictis quam proxime accedit ad divinitatem et immortalē gloriam meretur; verum etiam principibus cet.» Significat praeter ceteros Augustum et Agrippam, «cuiusmodi viris inter aequales primariis ubi placueris, meritorum tuorum atque ingenii insigne erit testimonium.» — *caelestia tentat*] «laboribus suis immortalitatem petit.» — *Non cuivis homini* cet.] Proverbium Graecum (Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς.); de cuius origine ambigebant iam antiqui.

Primaria tamen eius sententia videtur ea, quam memorant Paroemiographi Gaisfordii omnes: ἡ Κόρινθος πολλὰς ἔσχει ἐταίρας, αὐ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων ἐδασμολόγουν τὰ ἐφρόδια αὐτῶν λαμβάνουσαι. Commentator Cruquii: «Non omni homini tutum est Corinthum navigare, propter Luidem et alias meretrices, quae non nisi multis talentis unam noctem sui copiam faciebant.» Hoc igitur dicit: «Difficillimum est inceptum amicitium potentiorum quaerere; est hominis animosi nulloque obstaculo perterrefacti, sed quemadmodum est in proverbio, *Non cuivis* cet. Nam qui Corinthum iter habebat, aequo animo expectare debebat, se quoque misere exspoliatum iri ab ἱεροδούλοις illis, πολυγέναις νεανίαις Pindari (Bergk p. 244.), aut omnino renuntiare incepto illuc navigandi.»

37-42. *Sedit*] ut καθῆσθαι, «cessat, turpi otio torpet.» Terent. Ad. 4, 5, 38: *An sedere oportuit Domi virginem tam grandem?* ubi Donatus: «sedere proprie ignaviae cessationis est.» Cic. in Pis. 5, 40: *An potest ulla esse excusatio, non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti — consuli?* Virg. Ge. 3, 456: *meliora deos sedet omina po-*

Hic est aut nusquam, quod quaerimus. Hic onus horret,
 Ut parvis animis et parvo corpore maius: 40
 Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
 Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
 Coram rege suo de paupertate tacentes
 Plus poscente ferent; distat, sumasne pudenter,

43. sua e Cod. Petrensi Bentleius ac s.

scens. — *Esto]* *meinetswegen!* — «Quid curamus hominem ignavum? Contra ille, qui molestiis periculisque superatis ad finem suum tandem pervenit, nonne is egit animose? Atque in hoc ipso, in strenue impigreque agendo, cardo vertitur rei, de qua quaerimus; aut fortiter sciteque inceptum nostrum peragamus neque unquam animum despiciamus, aut, si propter inertiam cessaverimus, digni sane erimus, qui contemnamur.» — *Hic est]* «hoc loco est.» — *onus horret]* «magnopere reformidat;» eadem constructione, qua Cic. ad Att. 9, 2a, 2: *ingrati animi crimen horreo.* Caesar B. G. 1, 32: *quod -- Ariovisti crudelitatem -- horrerent.* — *Aut virtus cet.]* «Aut latendum est, falsam opinionem, non re, niti virtutem, aut, si eius pretium ultro agnoscimus, propter eam difficillima quaeque et perpetranda et toleranda sunt, quibus arduis atque vera laude dignis inceptis adnumerandum censeo, si quis non vili adulatione, sed magnis meritis principum virorum benevolentiam ac favorem sibi parat.» *virtus* significatione vero Romana de quavis laude, quam actionibus nostris et fortibus et honestis adlascimur. — *nomen inane]* Cf. Epp. 4, 6, 34:

Virtutem verba putas et Lucum ligna. — *recte]* «iure ac merito.» — *experiens vir]* «qui omnia experitur, quo ad propositum suum perveniat;» *unternehmend, entschlossen.* Cic. Verr. Acc. 3, 24, 53: *homo navus et industrius, experientissimus ac diligentissimus arator.* Ovid. Metam. 14, 459: *comus experientis Ulvae.*

43-45. *Coram cet.]* iam ex multis praecceptis, quae dare poterat, pauca quaedam, sed praecipua, (pudoris, modestiae, prudentiae,) amico inculcat. Ceterum summa cum festivitate depingit in his volgarium assentatorum inscitiam ac pravitatem, qua potentes amicos saepe a vera amicitia repellant. — *rege suo]* «amico suo potentiore,» ut Epp. 4, 7, 37. Seneca de Brev. vitae 3, 2: *Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum rex, quantum cliens abstulerit.* Lectionis sua admodum exigua a codicibus est auctoritas. Atque vel propter versus caesuram praestat suo, id est: «nunquam locum illum communem de paupertate et multis variisque eius incommodis tangentes, ut faciunt alii, quo, si forte, fautor intelligat ipsos quoque iis premi ac pauperculis amicis tandem succurrat, non sine tacita quadam contemptione ac despicien-

An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons. 45
 Indotata mihi soror est, paupereula mater
 Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus,
 Qui dicit, clamat: Victum date. Succinit alter:
 Et mihi dividuo lindetur munere quadra. 50
 Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
 Plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.
 Brundisium comes aut Surrentum ductus amoenum,

tia.» Conf. Colum. R. R. praef. 1, 9: *An honestius duxerim mercenarii saluatoris mendacissimum aucupium circumvolitantis limina potentiorum somnumque regis sui rumoribus augurantis.* — Atqui cet.] Est ἀναφορὰ vel ἄλλῃμας v. 38: *Atqui hic est cet.* — rerum caput] «Totius incepti, quod tibi tantopere cordi est, origo ac finis primarius erat, ut commodius viveres, auctoritate gauderes, ditare. Huius autem incepti successus tua in prudentia situs est: nam si verecunde acceperis patroni dona nec mendici instar impudenter poposeeris avideque rapueris, quidquid tibi offert occasio, ille semper magis tibi favebit; quod ipsum tibi est propositum: contra, si inverecondus et tagax eris, brevi tempore fauctorem abs te alienabis.» Vv. *caput hoc* referuntur ad vv. *Plus -- ferent; vv. distat -- rapias* per ἐπεξηγητικὰ interposita sunt. *Caput* autem et *fons* ex formula Latina sic iunguntur etiam apud Ciceronem de Or. 1, 40, 42: *philosophorum greges, iam ab illo fonte et capite Socrate.* — erat] «tunc cum sumebas pudenter, atque est etiam nunc.»

46-49. *Indotata* cet.] Exemplum impudentiae, quae beneficia men-

dicat a patrono, causis allatis, quae huius misericordiam, ut sperat, facile moveant. Ignominiosum autem erat fratri sorori dotem non dare. Cfr. Plaut. Trinam. 3, 2, 63: *ne mi hanc famam differant, Me germanam meam sororem in concubinatum tibi Sic sine dote dedidisse magis quam in matrimonium.* — *fundus*] «quo vendito dotem sorori, matri alimenta praebere possem.» — *nec vendibilis*] propria significatione, *nicht verkäuflich*; «propter id ipsum, quod sterilis est.» — *nec pascere firmus*] βέβατος, semper idoneus; «nec eius proventus tantus est, ut ex eo vitam sustentem.» — *clamat*] ut mendicus. — *Succinit alter*] Exprimunt mendicorum ad templa, trivia, pontes congregatorum perpetuam cantilenam, qua, ut primus quisque stipem accepit, ceteri sibi invicem succinunt (Schol.), id est, sese idem clamando excipiunt. — *Et mihi* cet.] «Mihi quoque panis vel placentae frustum dato, ita ut munus, quod alter totum auferre vult, dividatur.» — *dividuo*] pr. «quod dividi potest,» tum: «quod nunc ipsum dividitur.» Terent. Ad. 2, 2, 32: *Potius quam venias in periculum, Sannio, Servusve an perdas totum, dividuum face.* — *quadra*] pr. «quarta

Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
 Aut cistam effractam et subducta viatica plorat,
 Nota refert meretricis acumina, saepe catellam, 55
 Saepe periscelidem raptam sibi flentis, uti mox
 Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
 Nec semel irrisus triviis attollere curat
 Fracto crure planum, licet illi plurima manet

54. cf. aut LC. (Ut nos, bSEcd.)

pars.» Virg. Moret. 48: *Laeuat opus Palmisque suum dilatat in orbem Et notat, impressis aequo discrimine quadris.* Seneca de Benef. 4, 29: *Quis beneficium dixit quadram panis aut stipem aeris abiecti?*

50-57. Sed tacitus cet.] Speciem habet vel proverbij vel fabellae Aesopiae; nulla tamen huius argumenti superest in Coraee Σεντι-
 γματι. «Corvus, dum escam reperit, assidue crocicans alias aves allicit, quibuscum illam partiri cogitur. Sic tu, si tacite petes, maiora dona feres, quam si patrono aures obtundes alios tibi competitores excitans.» — Brundisium cet.] «Sunt aliae quoque artes perversae eorum, qui in principis alienius viri cohorte versantur: modo queruntur de itineris incommodis ipsis, quo dono aliquo compensentur; modo se a foribus compilatos esse mentiuntur: sed omnes istae astutiae parum eos iuvant, quia dolorum meretriciorum nimis similes sunt.» De Brundisio vid. Sat. 4, 5, 404. — *Surrentum*] Campaniae oppidum (h. *Sorrento*), ad promontorium Minervae situm. Silius 5, 466: *Zephyro Surrentum molle salubri.* Cf. Sat. 2, 4, 53. — *salebras*] «itineris asperitatem.» COMM. CAUQ. —

viatica] «omnia, quae itineri necessaria sunt, imprimis pecunia.» — *acumina*] astutias, *Pfiffe und Kniffe*, quas sacrilegas meretricum artes vocat exemplis allatis Ovidius A. A. 4, 433. — *catellam*] «Catella diminutivum est a catena dixitque catellam imitatione Lucilii.» SCHOL. Sic apud Liv. 39, 34: *Prætor suos equites catellis ac fibulis donavit.* Contra a verbo *catulus* est apud Iuven. 6, 654: *Morte viri cupiant animam servare catellus.* — *periscelidem*] Isidor. 49, 34, 49: *Periscelides sunt crurum ornamenta mulierum, quibus gressus earum ornantur, circuli aurei vel argentei supra talos, nobis Fussband.* — *mox*] h. i. brevi, in kurzem. — *veris*] Hoc adiectivum etiam ad v. *damnis* referendum est.

58-62. *planum*] πλάνον, circulatorum, qui multitudinis delectandae causa in triviis artes suas exercet, *Gaukler*. Arnob. 2, 32: *Psyllis, Maris* (colubrarum incantatoribus) *aliisque institoribus atque planis.* Cf. Athen. 4, 35, p. 49: *Ἐθαυμώετο παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις Μαργείας ὁ πλάνος ὁ Ἀλεξανδρεὺς.* Hic igitur, de quo Horatius narrat, saltu periculoso facto, humi prolapsus simulabat se crus fregisse et hominis, cui hoc accidit,

Lacrima, per sanctum iuratus dicat Osirim:
 Credite, non ludo; crudeles, tollite claudum.
 Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamat.

60

EPISTOLA XVIII.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,

gestum lamentationesque imitabatur. Quodsi quis e spectatorum turba misericordia tactus ei opitulari vellet, ille subito e solo exsiliabat, novas praestigias inepturus, adeo ut, qui accurrerat ad auxilium praebendum, abiret derisus. Verum, cum aliquando re vera tibiam fregisset, nemo iam ei succurrere voluit, omnes cum crederent, de-nuo eum ludificare circumstantes.

— *plurima* — *Lacrima*] Vid. ad Od. 4, 7, 8. Virg. Georg. 4, 487: *mae plurima*. 4, 449: *plurima* — *unda*. — *per sanctum* vel.] ex sermone quotidiano. Cic. Phil. 2, 43, 32: *pro sancto Iuppiter!* — *Osirim*] vel quia Aegyptius erat, ut Matreus ille Alexandrinus apud Athenaeum, vel saltem Isidis cultui inter popellum tunc admodum frequenti addictus. — *tollite*] «ut ad chirurgum porter.» Sic A. P. 458: Si — *decidit auceps in puteum foveamve, licet «Succurrite» longum Clamet «Io cives!», non sit qui tollere curet.* — *Quaere peregrinum*] Quintil. 6, 3, 9: *Adiuvant urbanitatem et versus commode positi, — et proverbialia opportune aptata: ut homini nequam lapsa et, ut alle-varetur, roganti, Tollat te, qui non novit.* — *rauca*] «sono incondito vociferans usque ad ravim.» Iuven. 8, 59: *exsultat rauco victoria Circo.* «Sic tu, semel si mendacio

aut dolo deceperis fautorem, nihil iam ab eo auferes.»

XVIII. Lollium, iuniorem amicum (de quo vide, quae dicta sunt ad Epistolam secundam), Horatius ad rectam potentium culturam ita instituit, ut adolescentem huius generis vitae fortasse nimis cupidum nimisque commoda sibi inde promittentem, simul admoneret, quam multa officia libero et ingenuo viro vix satis digna sint observanda tale iter ingressis, et quam multa pericula fautorem offendendi anxie devitanda. Ideo amicum, natura ad libertatem propensum, ante omnia dehortatur a duobus sibi diversis vitiis, asperitatis inconcinnae altero (vv. 5-8, 45-20.), altero adulationis scurrilis (vv. 10-14.). Deinde docet cavendum esse, ne variis vitiis (libidine, alea, ostentatione, avaritia) potentem fautorem vel ab se alienet vel nimis obnoxius ei fiat vel ita ab eo tractetur, ut solebat vanos homines sensim perdere Eutrapelus ille (vv. 21-36.). Dein Lollium dehortatur, ne curiosus sit secretorum neu commissa divulget (vv. 37, 38.); ne sua studia studiis patroni remittere cunctetur, neve inofficiosus videatur (vv. 39-66.); ne incautius de aliis loquatur (vv. 68-71.); ne ancillas puerosve domini admet (vv.

Scurrantis speciem praeberē, professus amicum.

Ut matrona meretrici dispar erit atque

Discolor, infido scurrae distabit amicus.

Est huic diversum vitio vitium prope maius,

5

Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,

Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,

EP. XVIII. 4. *scurra* E (sed postrema littera in rasura).

72-75.); ne imprudenter agat in aliis commendandis vel intempestive defendendis (vv. 76-85.). Iam postquam tot praecepta de his, quae vitare deberet, tradidit, in loco communi de difficultate ac periculis culturae potentium amicorum paulisper immoratur (vv. 86-88.). «Caput rerum autem,» pergit, «hoc est, ut accommodes, quoad eius fieri potest, tuos mores regis tui indoli universae. Verum, ne recta via deeres, omni tempore philosophorum scripta legere perges, quorum institutione quandoque condiscas, quae sit vita tranquilla et vere beata, qua equidem ego in Sabino meo perfruar.» Epistolam scriptam esse a. u. c. 734. docet v. 86 sq.

4-4. *Si bene te novi*] Cf. Sat. 1, 9, 22. Seneca Epist. 16, 6: *Iam ab initio, si te bene novi, circumspicies cet. — melius — — praeberē*] «vitabis — — praeberē;» «cavebis, ne — — praebeas.» Cf. ad Od. 2, 2, 7. — *liberrime*] In ipso superlativo inest tacita admonitio, ne παρρησια, de qua gloriabatur, tempore et loco minus opportuno nimis indulgeat. — *Scurrantis*] «pabuli causa assentantis et risum moventis.» — *professus*] «omnibus tuis necessariis cum dixeris potentioris te amicum semper fore, nunquam parasitum.» — *dispar*] moribus et ingenio. — *Disco-*

lor] Fuerunt qui de habitu cultuque intelligerent, quia matronae palla et stola alba cum instita purpurea, liberlinae meretrices tunica superinfecta toga omnium colorum indutae in publicum prodibant. Sed melius de toto vitae colore externo (Sat. 2, 4, 60. Epp. 1, 17, 23.) interpretaberis, ut sit «diversa, verschiedenartig.» Cf. Pers. 5, 32: *Mille hominum species et rerum discolor usus.* — *infido*] Cf. Od. 4, 35, 25. — *scurrae distabit*] Vid. ad Epp. 1, 7, 48.

5-9. *diversum*] «contrarium, oppositum.» — *vitio vitium*] Cf. ad Epp. 1, 49, 6. — *prope maius*] quatenus is, cui inest, prorsus aberrat a fine suo principum virorum favorem sibi conciliandi. — *agrestis cet.*] Cumulatis his epithetis significat, quantopere ingrata ac molesta sit huiusmodi rusticilas. — *inconcinna*] «invenusta atque insuavis, quia discrepat ab ea vitae ratione, quam homines politi et comes sequuntur.» — *quae se commendat*] «quae se aliis commendare studet, quae credit omni mollitie vitata se commendatum iri, maxime τῇ ἐν ζῳῇ ζουρῇ, parcimoniae signo, ceteraque negligentia in habitu, quam consecrabantur aretalogi Stoici et Cynici horumque inter Romanos imitatores.» — *tonsa cute*] Proprie

Dum volt libertas dici mera veraque virtus.
 Virtus est medium vitiorum et utrinque reductum.
 Alter in obsequium plus acquo pronus et imi 10
 Derisor lecti sic nutum divitis horret,
 Sic iterat voces et verba cadentia tollit,
 Ut puerum saevo credas dictata magistro

45. *caprina* et *Bentleius* coni. et s. — 49. *Dolicis* E et tres *Bland.*,

dicebant *caput ad eulem tondere*. Cels. 3, 18, 4, 2. — *libertas dici mera*] de homine identidem suam libertatem crepante, dum nescit se rudi illa asperitate alios offendere. — *veraque virtus*] «vera in qualicunque condicione vivendiratione.» — *medium vitiorum*] ex nota illa Aristotelis doctrina, Eth. Nicom. 2, 6: «Ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἐξ ἧς προαιρετικῇ, ἐν μεσότητι οὖσα. — μεσότης δὲ δύο κακῶν, τῆς μὲν κατ' ἐπεροβολῆν, τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν. Cic. Brut. 40, 149: *Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, velut Academia dicit, mediocritas, uterque horum medium quiddam volebat sequi. — utrinque reductum*] «ab utroque extremo, ut ipsa ratio docet, remotum.»

40-42. *Alter*] «assentator scurrilis.» (v. 4.) — *imi* — *lecti*] in quo una cum convivii domino soliti eius scurrae accumbebant. Conf. Sat. 2, 8, 40 sq. Est autem genitivus loci potius quam obiecti, pro quo a plerisque falso habetur, ut sit, «qui modo patroni dictis arrideat, modo ipsum derideat.» H. I. *derisor* est is, cuius quasi officium erat celeros scurras atque umbras, homines etiam absentes, dictis facelis et mordacibus traducendi, quo convivator et qui pariter aderant condicione exhiberentur. Conf. A. P. 428 sqq. — *nutum*] Cic. Parad. 5, 39: *Hereditatis*

spes — *quem nutum locupletis orbi senis non observat?* Pseudoplut. de educ. puer. 14: *Κόλακες, οἱ πρὸς τὰ τῶν πλουσίων νεῦμα ζῶντες.* — *horret*] «tanta cum observantia omnem patroni nutum exsequitur, quasi eum ut tyrannum reformidet.» — *cadentia tollit*] «ex cadentia et temere prolata suscipit pro mirandis propter festivitatem ac leporem.» Schol.

43. 44. *saeco* — *magistro*] «a plausu aliquo Orbilio.» (Epp. 2, 1, 50.) — *dictata*] *τὰ ἀποστοματίζόμενα*. Plat. Eulhyd. p. 276. C. Cic. ad Q. fr. III. 1, 4, 44: *meam* (orationem) *in illum* (L. Pisonem Caesoninum) *pueri omnes tamquam dictata perdiscant.* — *reddere*] Cf. ad Epp. 1, 1, 35. Cic. de N. D. 1, 26, 72: *Ista enim a vobis quasi dictata redduntur, quae Epicurus oscitans alucinatus est.* — *partes minum tractare secundas*] De minimis proprie dictis accipiendum puto potius quam de comoedis: nam (actor) secundarum partium fere omnibus minimis parasitus inducitur, ut ait Festus in *Salva res* p. 326. Muell. Is igitur necessario perpetuus quasi assentator actoris primarum partium erat atque imitator maxime gestu, qui primariae personae verbis et gestibus responderet. Atque bellum habes huius imitationis exemplum in Sueton. Ca-

Reddere vel partes mimum tractare secundas.
 Alter rixatur de lana saepe caprina, 45
 Propugnat nugis armatus: Scilicet, ut non
 Sit mihi prima fides et vere quod placet ut non
 Acriter elatrem? Pretium aetas altera sordet.
 Ambigitur quid enim? Castor sciat an Dolichos plus;

Docilis bScdp, Lt et Bentleius.

fig. 57: *Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomit, plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit. Hinc translate, ut h. l., etiam Cic. Brut. 69, 243: Q. Arrius fuit M. Crassi quasi secundarum. Seneca de Ira 3, 8, 4: Optimum iudicavit (Caecilii cliens), quidquid dixisset, sequi et secundas agere. Ael. Donatus Praef. in Eunucho: In hac comoedia qui personam Parmenonis sustinet, primas habet partes, secundae sunt Chaereae, tertiae ad Phaedriam spectant.*

45-48. *Alter cet.] «Aequae atque adulator peccat ille morosus et agrestis, qui de rebus nullius momenti acerrime disputat et altercatur.» — De lana caprina rixari et περί ὄρου ὀριᾶς μάχεσθαι (Lucian. Hermot. 74.) sunt proverbia in rixantes de rebus levissimis aut quae omnino non sunt. Quamquam Icti agnoscunt lanam caprinam. Ulpian. in l. Si aut lana §. Lana leg. ff. De legalis et fideic. 3: Lana legalis etiam leporem, lunam et anserinam et caprinam credo contineri. — Propugnat nugis armatus] «futilibus argumentis verbisque inanibus utens pugnat pro rebus futilibus, indignationemque suam sic effundit: Scilicet» cet. Ablativus nugis cum utroque verbo iungendus, pugnat pro nugis et*

nugis armatus. (Cic. p. domo 55, 441: incredibili armatus audacia.) — Scilicet] Alius igitur acriter de rebus nullius momenti cum aliis rixatur, interdum hoc quoque dicit: «Per mihi mirum accidit profecto, si qui adsunt non mihi potissimum fidem habeant, quippe qui melius quam ceteri verum noverim; permirum, si quis mihi interdicere velit, ne, quod mihi semel persuasi, sine ulla relucencia et sine ullo metu clare proferam.» — ut non] «quomodo non —?» wie, ich sollte nicht u. s. w.? — Elatrem est «summa pulmonis contentione proferre, quod in buccam venit.» — Pretium cet.] «Reicio vel condicionem, quam alius libentissime acciperet, ut vel post senectutem repuerascere vel post mortem reviviscere iterumque per longam annorum seriem in terris degere mihi liceat.» «Altera vila non est tanti, ut taceam.» Schol. — sordet] Cf. Epp. 1, 44, 4.

49. 20. *Ambigitur quid enim?] «Qua de re tandem controversia est? Sane de levicula.» — Castor — Dolichos] gladiatores. Illo tempore magnis laudibus ab omnibus celebrati. Dolichos autem e tribus Codd. Mart. Tons. et Sil. primus recepit Craquius, et rectius sane in mancipio videtur nomen Grae-*

Brundisium Minuci melius via ducat an Appi. 20
 Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
 Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
 Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
 Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus
 Saepe decem vitiiis instructior odit et horret, 25
 Aut, si non odit, regit ac veluti pia mater
 Plus quam se sapere et virtutibus esse priorem
 Volt, et ait prope vera: Meae — contendere noli —
 Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:

cum, etsi *Docilis* liberti nomen est in Inscriptione Mutinensi apud Cardinalem *Diplomi* p. 182. — *sciat -- plus*] «peritor sit artis suae.» — *Brundisium* cet.] «Utrum via Minucia an nota illa Appia commodius Brundisium ducat.»

24-25. *Quem* cet.] «Qui his, quae enumerat, vitiiis deturpatus divitis amici, fortasse etiam vitiosioris, gratiam captat, aut hunc brevi tempore ab se abalienabit, aut amissa libertate ab eo semper castigabitur. Qui ergo factorem firmiter secum coniungere simulque libertatem retinere volet, is ante omnia a vitiiis, quibus ille iure succenset, liber esto.» — *damnosa Venus*] partim, ut Epp. 2, 4, 107: *damnosa libido*, quia amicae amatores emungunt, partim, quia corpus ipsum enervat. Ovid. ex Ponto 4, 10, 33: *vires adimit Veneris damnosa voluptas*. — *praeceps alea*] «in qua periculum inest, ne uno talorum iactu ingentem pecuniae summam perdamus et spoliati re familiari decoquere debeamus.» Pers. 5, 37: *hunc alea decoquit, ille in Venerem putris*. — *Gloria* cet.] *κε-*

ποδοξία. «Homo vanus, gloriolae studio abreptus, sumptuosioribus vestibus unguentisque utitur, quam eius facultates concedunt.» — *importuna*] «quae pecuniae cupidum conquirere nunquam sinit et eum continuo vexat.» — *decem vitiiis instructior*] «multo vitiosior.» *Decem* sic usurpabant in sermone quotidiano. Cf. A. P. 365: *Haec* (poësis) *placuit semel, haec decies repetita placebit*. *Instructor* autem *παρὰ προσδοκίαν*, quasi vero vitia ornamento et commodo essent.

26-30. *regit*] «rationem vivendi ei praescribit.» — *veluti pia mater*] Admodum festive comparat divitem vitiosum, qui amici inferioris malam aliquam consuetudinem castigat, cum matre, cui liberos a vitiiis revocare propositum est et efficere, ut vel semet ipsa meliores evadant. — *prope*] Vid. ad Epp. 4, 6, 4. — *Meae* cet.] «Meae opes tantae sunt, ut stultitia (quemadmodum luxuriam per euphemismum vocat) eas non attenuet. — Quod in divite stultitia est et vanitas, illud in paupere furor est ac dementia.» Guss. — *Arta -- toga*] Di-

Arta decet sanum comitem toga; desine mecum 30
 Certare. Eutrapelus, cuicumque nocere volebat,
 Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
 Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes.
 Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
 Officium, nummos alienos pascet, ad imum 35
 Thrax erit aut olitoris aget mercede caballum.
 Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam,

36. *Thrax* s. *Thraz* hSEcdp, LCIF: *Thraz* Bentleyus, MJO. — 37. *ulius* hScdp, LCIF. (*illius* E, Pottierii duo, Bentleyus, MJO.)

tiores togis utebantur largis (*bis trimum unarum toga* Epod. 4, 8.), quo plicarum pulchre se excipientium maior esset numerus. — *comitem*] non iam in itinere, quam honestius vocabulum pro cliente, qui patronum in forum deducit. Cf. Sat. 2, 5, 17.

34-36. *Eutrapelus*] P. Volumnius, eques Ro., ad quem sunt Cic. Epp. duae ad Fam. 7, 32, et 33., propter festivitatem, facilius, urbanitatem, quibus aequales paene omnes superabat, *Eutrapelus* nominatus est. (Aristot. Rhet. 2, 12: *οἱ νέοι — φιλογέλωτες, διὰ καὶ εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτράπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστίν.*) Erat is inter Antonii collutores et sodales. Cic. Philipp. 43, 2, 3. — *cuicumque*] «si cui.» — *dabat*] Imperfectum significat eum mortuum esse, sicut Sat. 1, 3, 3. Est autem: «dare olim solebat.» — *beatus*] «se beatum esse somnians.» — *sumet*] «Haec cogitabat vel dicere solebat Eutrapelus.» SCHOL. — *in lucem*] *bis in den Tag hinein*. — *honestum Officium*] ut Epp. 1, 17, 21; *Officium* facio, non est τὸ καθήκον, sed significat im-

primis salutationem patroni ceterorumque fautorum atque observantiam in eos. — *nummos — pascet*] «pecuniam grandi senore mutuum sumet.» Ipsa autem usura et imprimis anatocismo apud antiquos frequente paulatim *pascitur*, augetur, sors principalis. Aristot. Polit. 1, 3, 23: *ὁ τόκος αὐτὸ τὸ νόμισμα ποιεῖ πλέον πλ.* Pers. 5, 149: *Quid pelis? ut nummi, quos hic quincunce modesto Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?* Recte iam Porphyrio: «faciet aes alienum usuris crescere.» — *ad imum*] «ad extremum, ubi nihil iam ei remanserit, auctorabit se lanistae.» — *Thrax*] Vid. Sat. 2, 6, 44. — *olitoris aget* cet.] «mercenarius erit olitoris sive ex posteriore Latinitate hortulani, qui extra Urbem hortum colens hunc decoctorem quotidie cum oleribus in forum olitorium mittit.»

37. 38. *Arcanum* cet.] His verbis, enumeratis vitiis, quae Lollio vitanda sint, ei commendat bonas artes, quibus uti debeat; ante omnia integram fidem in fautorem et honestum obsequium observantiamque in eundem, nullo quidem di-

Commissumque teges et vino tortus et ira;
 Nec tua laudabis studia aut aliena reprendes,
 Nec, cum venari volet ille, poëmata panges. 40
 Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
 Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
 Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
 Moribus Amphion: tu cede potentis amici
 Lenibus imperiis, quotiesque educet in agros 45

versam a vili illa adulatione vv. 40-44. — *illius*] «regis [ut alibi ait], fautoris tui.» Conf. v. 40. — *vino tortus*] A. P. 434: *Reges dicitur multis urgere culullis Et torquere moro, quem perspexisse laborant.* — *ira*] «Si quando te obiurgarit patronus aut minus amice te tractarit, noli propterea velut ultionis causa aliis effundere arcana ab eo tibi concredita.»

39. 40. *Nec tua cet.]* «Hoc quoque solet offendere potentes amicos, si nostra dumtaxat studia (ἐπιτηδεύματα) laudabilia esse contendimus, aliena, patroni praecepue, studia detrectamus ac reprehendimus.» — *poëmata panges*] A. P. 416: *Ego mira poëmatu pango.* Sic etiam in prosa oratione. Cicero ad Fam. 16, 48, 3: *An pungis aliquid Sophocleum.* Tropi origo cernitur in Columellae illo 10, 234: *ceu littera proxima primae Pangitur in cera docti mucrone (stilo) magistri.*

44-44. *Gratia sic fratrum cet.]* «Propter similem studiorum discrepantiam ortum est aliquando discordium inter Iovis et Antiopae filios, Amphionem, cui Mercurius lyram illam murorum Thebanorum con-

ditricem donaverat (Od. 3, 44, 4.), et Zethum, pastorem atque agricolam, artis musicae contemptorem et omnino hominem durum. (Propert. 4, 44, 29.)» Attamen fratres inter se in gratiam redierunt, conciliante eos matre Antiopa. — *dissiluit*] «celeriter discissa est.» — *suspecta severo*] «invisata, quam oderat homo severus et tristis, utpote quae ignaviae, voluptatis damnosae, intemperantiae instrumentum esset.» Zethi truculentiam bene expressit Pacuvius hoc versiculo: *Minitabiliterque increpare dictis saevus incipit;* et Euripides (Fragm. Dind. p. 83. N. 27.): *Μοῦσάν τι' ἄπορον εἰσάγεις, ἀσέμερον, Ἀργόν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημείλῃ.* Idem (N. 25.): *τοιαῦτ' αἶδε, καὶ δόξεις φρονεῖν, Στάτιων, ὄρων γῆν, ποιμνίων ἐπιστατών, Ἄλλοις τὰ κοινὰ ταῦτ' ἀφείς σοφίσματα, Ἐξ ὧν νεοῖσιν ἐγκατοικίσεις δόμοις.* Schol. ad Plat. Gorg. p. 486. (N. 26.): *Ζῆθός γηται τῷ Ἀμφίονι, μονοικῶν ὄντι. Πίστον τὴν λέραν, κίχρησός δὲ ὄπλοισι.* — *cessisse putatur*] «cessit, ut tradunt poëtae, quibus nos accredimus.» — *Moribus*] «quippe qui fratris morosita-

Aetolis onerata plagis iumenta canesque,
 Surge et inhumanae senium depone Camenae,
 Coenes ut pariter pulmenta laboribus empta;
 Romanis sollemne viris opus, utile famae
 Vitaeque et membris, praesertim cum valeas et 50
 Vel cursu superare canem vel viribus aprum
 Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
 Non est qui tractet: — scis, quo clamore coronae

46. *Aeoliis*, ut coniecit Vllitius, Cod. Franeg. et pr. d.

tem pulchre nosset, cessit, ne implacabile odium inter ambos oriretur. — *Anphion*] Postquam respondit (Eur. Fr. 30.): *Τὸ δ' ἄσθενές μόν καὶ τὸ θῆλυ σώματος Κακῶς ἐμεμφθῆς καὶ γὰρ εἰ φρονεῖν ἔχω, Κρεῖσσον τὸδ' ἔστι καρτεροῦ βράχτιον*, lyram sub chlamyde abdedit, ut est in anaglypho apud Winckelmann *Monum. ined.* Vol. 2. p. 413.

45-50. *Lenibus imperiis*] «Nam si vere tibi amicus est, nunquam dura vel importuna erunt eius iussa; quo facilius tu ea exsequi poteris.» — *Aetolis*] «Meleager Calydonium aprum nobilis venator excepit. Inde epitheton fecit Horatius, ut *Aetolis* retibus ad apros factis intelligamus.» Poken. *Aeoliis* significaret *Cumanas*; etenim bonus *Aeoliae* de *valle Sibyllae Fetus* lini, teste Gratio Cyneg. 35. Sed ad transportandas *Cumanas plagas*, utpote tenuissimas et levissimas (Plin. H. N. 49, 2.), iumentis opus non erat. — *onerata plagis iumenta*] Cf. Epp. 1, 6, 38. — *inhumanae*] «morosae et truculentae (*unteufselig* Voss.)», cum omnis Musa humana et comis esse debeat. — *senium*] morositatem, pr. qualis in senibus esse solet.

HORAT. VOL. II. ED. MIN. III.

— *pulmenta laboribus empta*] «carnem ferarum, quas una confeceritis;» quae coena vel ideo placet venatoribus, quod proprio labore parata est. Sat. 2, 2, 20: *Tu pulmentaria quare Sudando*. «Iis autem cogitationibus te consolabere, solitam hanc fuisse corporis exercitationem maioribus nostris, viris tam fortibus ac strenuis, ut contra Graecis trochum et discum.» — *Romanis sollemne viris opus*] Plin. Paneg. 81: *Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec in medioere pacis decus habebatur submoti campis irruptio ferarum et obsidione quadam liberatus agrestium labor.* — *utile famae*] propter id ipsum quod assiduus venator abhorret ab omni mollietate; «corpus item,» addit, «venatio corroborat.»

53-57. *scis, quo cet.*] «Scis, quo spectantium (A. P. 381.) plausu in Campo Martio te exerceas butuendo et pila iaciendo.» *Proelia* igitur *campestris* sunt certamina ludica, quae in Campo committuntur. A. P. 379: *Ludere qui nescit, campestri-*

Proelia sustineas campestria; — denique saevam

Militiam puer et Cantabrica bella tulisti

55

Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit

Nunc et, si quid abest, Italiam adiudicat armis.

Ac, — ne te retrahas et inexcusabilis absis —,

Quamvis nil extra numerum fecisse modumque

Curas: interdum nugaris rure paterno;

60

56. *refigit* Lt. (Ut nos, bSEcdp.) — 57. *arvis* malebat Bentleius. — 58. *abstes* contra omnes, etiam Pottierii meosque, libros Bentleius.

bus abstinet armis. — *saevam Militiam*] Eadem *aeris* vocatur Od. 3, 2, 2. — *sustineas*] Vid. ad Epp. 2, 4, 4. — *Cantabrica*] Cum dicat, *duce* Augusto *puer* haec *bella tulisti*, minime cogitandum est de Cantabris ab Agrippa demum a. u. c. 734. debellatis (Epp. 4, 42, 26.), sed de expeditione in Cantabros et Astures ab Augusto suscepta, et, ipse cum in morbum prolapsus esset, ab eius legatis C. Antistio et T. Carisio haud infelicer ad finem perducta a. u. c. 729. Dio Cass. 53, 25. Dextre sane simul laudat et Augustum et Lollium ipsum. Vv. autem *et Cantabrica bella* per epexegesein adduntur vocabulo *militiam*. — *qui templis* cet.] Cfr. Od. 4, 45, 6: *Et signa nostro restituit Iovi Derepta Parthorum superbis Postibus.* — *refigit Nunc*] «Nunc ipsum (a. u. c. 734.) Augustus auctoritate sua et potentia id perficit, ut refigantur a Parthorum templis arma signaque Crasso olim adempta et a Phraate restituantur Romanis.» Cfr. ad Epp. 4, 42, 27. — *si quid abest*] «si quae regio longinquior nondum subiecta est, eam in dicionem populi Romani redigit.» Sunt qui putent Armeniam significari eodem anno Artaxiae adem-

ptam et Tigrani traditam. Ovid. Trist. 2, 227: *Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus Parthus eques, timida captique signa manu.* — *Italiam armis*] Cf. Od. 2, 43, 48: *Italum robur* pro Romano. Bentleii autem *Italiam arvis* non solum ipsi Horatio, verum etiam omnibus eius aequalibus prorsus *ἀνερον* visum esset pro imperio Romano. — *adiudicat*] V. proprium in finibus regundis. Cic. de Offic. 4, 40, 33: *Illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relictum quod erat, populo Romano adiudicavit.*

58-66. *Ac*] iunge cum v. *interdum*. Vv. *ne te* — *absis* in parenthesis posita sunt. «Cogita modo, quam prave ageres, si te retraheres a regis tui studiis, ubi te secum venatum vocat; nequaquam enim caussari poteris, te similibus exercitationibus nunquam vacasse, praesertim cum ruri cum tuis saepe ludas; id quod tamen minime reprehendo, quia, ut ingenuum decet, in hoc quoque ludo, quem admodum ceteris in rebus, modum servas.» — *absis*] «non adsis venationi a potente amico susceptae.» Coniecturis vel maxime supervacaneis adnumerari debet Bentleiana

Partitur lintres exercitus; Actia pugna
 Te duce per pueros hostili more refertur;
 Adversarius est frater, lacus Hadria, donec
 Alterutrum velox Victoria fronde coronet.
 Consentire suis studiis qui crediderit te, 65
 Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
 Protinus ut moneam — si quid monitoris eges tu —,
 Quid de quoque viro et cui dicas, saepe videto.

abstes, petita ex A. P. 362: *si longius abstes*, ubi significat: «Si pieturam ex loco paulo remotiore contempleris,» non, «Si loco prorsus alio veriseris,» — *nō extra numerum*] *παρὰ τὸν ὄυθρον* (*τοῦ βίου*), *extra modum, παρὰ μέλος*, «inconcinne, contra decorum; *nichts Tactloses, Unsichthliches*;» tropo petito a symphonis et histrionum actione. Cicero Parad. 3, 2, 26: *Histrion si paulum se movit extra numerum* cet.; opponitur *in numerum*. — *nugariis*] «licitis ludis te oblectas.» Cfr. de talibus adulterorum lusionibus Sat. 2, 4, 73. — *Actia pugna*] Virg. Aen. 8, 675: *Actia bella*. Vid. ad Epp. 4, 42, 20. — *refertur*] «imaginem pugnae Actiacae exhibes, ita ut tu Augusti, frater natu minor Antonii, servi utriusque militum partes agas.» Sic dicunt etiam *fabulam referre*, denuo edere. Terent. Hecyr. Prol. 2, 21. et 30: *Hecyram ad vos refero* — *denuo*. Lolliorum autem iste ludus erat quasi rustica imitatio navalis proelii ab Augusto editi. (Sueton. Octav. 43. Tac. Ann. 42, 56.) — *hostili more*] «quasi re vera hostes inter vos essetis.» — *velox Victoria*] Gell. 6, 6, 3: *Cn. Matthus in septimo Iliadis Victoriam*

volucrem praepetem appellavit hoc versu: Dum dei vincenti praepes Victoria palmam. Victoria alata coronam lauream victori imponit etiam in nummis, quos *victoriatos* vocabant. — *utroque — pollice*] In pollice erat et favoris et aversationis significatio: nam faventes cum premebant, improbant et gladiatorem victum conficiendum esse significantes verbeant retro et subrigebant. (Hunc gestum nominabant *infestum pollicem*.) Plin. H. N. 28, 2, 5: *Pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio iubemur*. Contra Iuven. 3, 36: *Munera nunc edunt et verso pollice vulgus Quem lubet occidunt populariter*. H. l. igitur: «summo applausu dilaudabit.»

67-74. *Protinus* cet.] «porro continuatis praeceptionibus ut te monere pergam.» — *si quid*] *εἴ τι, wenn irgend nach*. Virg. Aen. 5, 688: *si quid pietas antiqua labores Respiciat humanos*. — *Quid de quoque viro* cet.] «quid de quocunque homine dicas.» Porphyrio quidem: «*Trin dicit: quid dicas, de quo dicas, cui dicas;*» ut de quoque sit et de quo. (Cic. Pis. 34, 75: *Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis?* Sed simplicior mihi videtur

Percontatorem fugito, nam garrulus idem est,
 Nec retinent patulae commissa fideliter aures, 70
 Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
 Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve
 Intra marmoreum venerandi limen amici,
 Ne dominus pueri pulchri caraeve puellae
 Munere te parvo beet aut incommodus angat. 75
 Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox
 Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

prior ratio. — *patulae* -- *aurēs*] «semper patentes ad audiendum, curiosae.» COMM. CACQ. Conf. Sat. 2, 6, 46. Epp. 1, 46, 26. 2, 2, 103. — *emissum* -- *verbum*] tralatum est a sagitta. Nos: ein aufzählendes Wort. — *volat*] Apul. de magia c. 83. p. 568. Oud.: si verba, ita ut poëtae aiunt, pennis apta volgo volarent. — *irrevocabile*] A. P. 390: nescit vox missa reverti. Menander p. 225. M.: Οὐτ' ἐκ χειρὸς μεθέντα καρτερὸν λόγον ἴκον κατασχεῖν, οὐτ' ἀπὸ γλώσσης λόγον.

72-73. Non cet.] Cf. Sat. 2, 5, 94. A. P. 460. Ovid. ex Ponto 1, 2, 103: Non petito, ut bene sit, sed uti male tutius. Est: «Nulla ancilla, quamvis formosa, nec puer ullus cet.» Cf. Wagner ad Virg. Aen. 12, 78. Non Teucros agat in Rutulos cet.: «Est hoc Non in enumeratione positum; non ab ancilla aut a puero te esse capiendum admonet poeta.» — *iecur ulceret*] Cfr. Od. 4, 43, 4. et 25, 15: iecur ulcerosum. Vid. ad Sat. 1, 9, 66. — *puerve*] verna; quemadmodum narrant Campaspe puellam Apelli ab Alexandro, Virgilio ab Asinio Pollione Alexandrum siue Alexin et a Maecenate Cebetem,

quos poeta adamarat, donatos esse. — *Intra marmoreum cet.*] «In domo enim ampla et magnifica venerandi fautoris male te commendabit libidinis vel levissimum vestigium.» — *munere* -- *parvo*] «quod cum domino ipsi exiguum videatur, facile tibi concedet, quippe quem praevident felicissimum propterea fore, per aliquod certe tempus, ita ut maiora munera, per totam vitam tibi utilia futura, dare iam supersedeat.» Martial. 5, 46, 2: Cum minimum vati munus Alexis erat. — *beet*] In hoc verbo inest lenis quaedam significatio, quam obnoxius aliquis fiat ob tale sane exiguum munus potentiori amico. — *incommodus*] «minus liberalis, tenax sui.» Sic incommodum opponit facili et liberali Cic. de N. D. 3, 29, 73: Idem (Caecilius Stilius) facilem et liberalem patrem incommodum esse amanti filio disputat. — *angat*] «Aut, si tibi denegabit eiusmodi donum propter qualemcunque causam, fortasse, quia ipse puerum amat, te cupiditate incensum contristet.»

76-84. Qualem commendes cet.] Theognis 963: Μὴ ποτ' ἐπαινῆσθης

Fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo
 Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
 Ut penitus notum, si tentent crimina, serves 80
 Tuterisque tuo fidem praesidio; qui
 Dente Theonino cum circumroditur, eequid
 Ad te post paulo ventura pericula sentis?
 Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,

80. *At penitus* Bentleius conjecturá. — 84. *fidenter* idem e Barthii Codice, ut videtur, prorsus ficticio, qualis est etiam Valartii Sorboniens.

πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνῶς, ὁρ-
 γήν καὶ ῥυθμὸν καὶ τρόπον ὅστις
 ἂν ᾖ. — *adspice*] «σκοπεῖ καὶ εὐ-
 λαβοῦ», diligenter expende.» — *no-
 mo*] *inculant* cet.] «ne subito te pu-
 dore perfundant peccata eius, quem
 paulo inconsideratius laudaveris.»
 — *quondam*] ut Od. 2, 40, 48. Sat.
 2, 2, 82. pro *interdum*. — *tradimus*]
 Vid. ad Epp. 1, 9, 3. — *ergo* cet.]
 «Ubi acciderit,» inquit, «ut is,
 quem tu probum ac prudentem
 hominem esse arbitratus principi
 alicui viro commendaras, indignum
 se tua commendatione propria cul-
 pa reddiderit et fautoris gratia ex-
 cidat, tum tua priore spe falsus
 desine eum tueri, quia indignum
 nihil iuvabis, temet ipsum stulti-
 tiae suspectum facies ac fidem, quae
 antea tibi tribuebatur, imminues.
 Indignum igitur missum fac, ut
 (ἦνα, quo) possis tanto maiore cum
 fiducia tueri innocentem, sed falsis
 criminibus circumventum atque op-
 pressum.» — *tentent*] Verbum tentare
 et de morbis et de quibusvis rebus
 hostilibus dicitur. — *fidentem*] «Ut
 ille tibi penitus perspectus est ac
 probatus, sic rursus omnem suam
 fiduciam in te reponit, et pro falso

amico merito te habebit, si eum
 non defenderis, sed deserueris.»

84-85. *qui Dente* cet.] «Quid,
 quod etiam propria utilitas hoc re-
 quirat, ut inania crimina in ami-
 cum coniecta refutes? Nam mali-
 gnus criminator, iamiam audacior
 facius et praevidens te vicissim ab
 amico, quem prodidisti, destitu-
 tum iri, mox te quoque etiam ado-
 rietur et maledico dente carpet.» —
Theonino] «Theon, libertinus, dicaci-
 tatis amaritudine praeter ceteros ita
 patronum suum exasperavit, ut
 domo eius summovertetur et quo-
 ternario (id est, quadrante) «le-
 gato iuberetur restem sibi palum-
 que emere. Per hunc ergo male-
 dici et detractores intelliguntur.»
 COMM. CRUQ. — *circumroditur*] Cf.
 Sat. 1, 4, 81. (Epp. 2, 1, 450
 sq.) Cic. pro Balbo 26, 37: *More
 hominum invident, in convivis ro-
 dunt, in circulis vellicant, non illo
 inimico, sed hoc maledico dente car-
 punt.* — *tua res agitur*] «Locutio
 fluxit e iudiciis, ubi, quamdiu res
 agitur vel lis pendet, periculum
 est, ne quis causa cadat.» RYCK-
 KEN, Cic. pro Quinctio 16, 53: *si du-
 pondius tuus ageretur.* — *paries* cet.]

Et neglecta solent incendia sumere vires.
 Dulcis inexpertis cultura potentis amici:
 Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
 Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
 Oderant hilarem tristes tristemque iocosi.

87. *metuet* E, Codd. Torrentii et septem Pottierii, *metuat* Codd. aliquot. (Ut nos, bSed) — 88. *ferat*] *vehat* Codd. Torrentii (nullus nec nostrorum neque Pottierii). — 90. *navumque* bSed, l.: *graviumque* d, Cl, Bentleius, FMs. Vid. ad Epp. 4, 6, 20. — 91. Hunc versum

proverbium. Salust. Fragm. p. 228. Gerl. min.: *Non tu scis, si quas aedis ignis acriter cepit, hand facile sunt defensu, quin et comburantur proxima?*

86-88. Sententiae sic connectuntur: primum post brevem illam digressionem vv. 81-85. *qui Deme--vires* sententia generali *Dulcis* — *metuit* viam sibi monit ad novum praeceptum: *Tu, dum tua cet.* «Ergo ubi expertus eris talis amicitiae difficultatem, semper metues, ne vel propter leves causas, mutato aliquando fautoris in te animo, disceindatur. Itaque, dum bono cum successu ea uteris, in eo strenue elabora, ne subito regis tui gratia excidas. Accommoda igitur animum affectusque tuos ad illius affectus ac studia: nam potentes hoc velut suo iure postulant, ut clientes eadem sequantur eodemque modo animati sint atque ipsi. Itaque *Deme supercilio nubem.*» — *Dulcis cet.*] Comparat Pindari Fragm. p. 216. B. min.: *Πλὺν δ' ἀπειροισι πόλεμος· πεπειραμένων δέ τις Ταρβέει προσιόντα νιν κατὰ δια περισσῶς.* — *cultura*] «studium, quod in *colendo* potentiore amico ponitur, quem summo

obsequio ac veneratione *prosequamur* necesse est;» qua quidem significatione v. *cultura* videtur *ἀπαξ λεγόμενον*, nisi quod Lactantius 5, 7. *dei amici pio et religiosam culturam* dixit. — *tua navis in alto est*] Alibi sane eadem haec imago ad eos refertur, qui a portuum refugis longius remoti tempestatum ac fluctuum periculis obnoxii sunt, ut est apud Cic. Tusc. 4, 48, 42: *Ipsa sibi imbecillitas indulget in altumque procehitur imprudens.* Verum vel ex verbis *ne mutata retrorsum te ferat aura*, id est, «ne regis tui gratia excidas,» patet locum contraria ratione exponendum esse, ut Tibullus 4, 5, 76: *in liquida nat tibi linter aqua*, ubi designatur facilis et expeditus cursus. Ita iuvenem, qui tandem puella politus est, alloquitur Ovidius A. A. 2, 9: *mediis tua pinus in undis Navigat.* Recte igitur Porphyrio: «Cum prosperum cursum amicitiae tenes.»

89, 90. *Oderunt cet.*] Iam enumerat rationes, propter quas difficile sit cum potentibus ita versari, ut nullum inde taedium ad nos redundet. Ante omnia indolis diversitas saepe in causa est, ut his displiceamus. Tria autem poeta diversae indolis proponit exempla;

Sedatum celeres, agilem navumque remissi;

90

[Potores bibuli media de nocte Falerni]

Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis

Nocturnos iures te formidare vapores.

om. Eb, pr. d, omnes Pottierii (quorum duobus a secunda manu adscriptus est), alii. — *P. liquidi m. de luce Benteleus.* — Vv, bibuli — *Oderunt cum Pottierio delevit M.* — 93. *tepores bSEdp, Cruquii omnes, Pottierii plerique, G, Benteleus et O.* (Ut nos c et Pottierii duo 15. 24.)

prima duo vv. 89. et 90. nude atque γυναικῶς, tertio versibus seq. adiungit imaginem. — *agilem] δρᾶσθ' ἥπιον.* — *remissi]* «lentius ac negligentius in omnibus rebus versari soliti.»

94 — 93. *Potores bibuli* cet.] Hic versiculus cum in antiquissimis quibusque Codicibus desit, Benteleus iure veretur, «ne interpolatoris liberalitati debeat.» Scholiastae quoque eo caruisse videntur. Nam neque Acro neque Porphyrio quidquam ad eum adnotant et Cruquii (qui de suis Codicibus silet) Commentator ad verbum *Oderunt* (v. 92.) supplet subiectum «potulenti.» Etiam in verbis ipsis non nihil est offensionis. «Quo enim referes,» inquit Benteleus, «illud bibuli? An ad *potores*? Atqui hoc ineptum; perinde enim est ac si *potores potantes* dixeris. An ad *Falerni*, ut sane vocum ordo et compositio poetis usitata flagitat? Hoc vero iam ineptius; *bibulus* enim est qui bibit, non qui hibitur.» Confictus autem videtur (ex Epp. 4, 14, 34: *Quem (scis) bibulum liquidi media de luce Falerni.*) a grammatico, qui ad v. *Oderunt* subiectum desiderabat, quamvis ex verbis *por-*

recta — *pocula* facile suppleri possit «qui propinant» sive «potores» sive «potulenti», quod supplevit Comment. Cruquii et Gl. E. Ipsum etiam verbum *Oderunt* nonnisi ab initio sententiae repetitum vim quandam obtinet, post illa verba *Potores b. m. de n. P.* positum admodum languet. Itaque totum illum versum ut valde suspectum seclashimus. — Vel propter Epp. 4, 14, 34. verba *Potores* cet. ab iis, quibus Horatiana videntur, explicanda sunt «avidii vini Falerni» potius, quam: *Potores bibuli* (acres) *oderunt (te) recusantem exsiccare pocula Falerni tibi sub mediam noctem porrecta.* (*Media de nocte* significant «per mediae noctis tempus.») — *vapores]* «aestus nocturnos,» *Wallungen*, ut etiam nunc Galli et Itali *les vapeurs, i vaponi.* Quod plerique Codd. exhibent *tepores*, utique minus aptum censeo, quia et per se nimis languidum est et statum hominis prorsus sani, ne vino quidem aliquantulum calefacti, exprimit. (Cels. 3, 6: *Oportet scire non febricitare eum, cuius venae naturaliter ordinatae sunt, teporque talis est, qualis esse sani solet.*) Ortum videtur ex falsa interpretatione verbi *vapores* hac febrilis aestus significatione minus usitati.

Deme supercilio nubem; plerumque modestus
 Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi. 95
 Inter cuncta leges et percontabere doctos,
 Qua ratione queas traducere leniter aevum;
 Num te semper inops agitet vexetque cupido,
 Num pavor et rerum mediocriter utilium spes;
 Virtutem doctrina paret, naturane donet; 100

98. 99. Ne -- Ne LCl, Bentleyus et s. (Num -- Num nostri bSEc et Pottierii plerique, Nunc -- Nunc p, Non -- Non d et Pottierii sex.)

94. 95. nubem] «tristitiam ac severitatem cum quadam iactantia coniunctam.» Frequens imago. Cic. in Pis. 9, 20: *supercilium tuum --, frontis tuae nubeculam.* Sophocl. Antig. 528: *Νεφέλη δ' ὀφρῶν ὕληρ αἱματόεν Πέθος αἰσχύνει.* Eurip. Hippol. 173: *Στυγρὸν δ' ὀφρῶν νέφος αὐξάνεται.* — *plerumque* cet.] «Saepe, qui re vera modestus est, videtur obscurus, id est, *ἁπλοῦς*, minime apertus et simplex, sed qui intimos suos sensus callide occultat, *taciturnus* rursus *acerbus*, animo a potente amico clam averso.» Cic. de Offic. 3, 43, 57: *Hoc autem celandi genus -- non aperti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non viri boni (est), versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri.* Tacitus Agr. 42: *Domitiani natura -- quo obscurior, eo irrevocabilior.* — *acerbi*] «qui, dummodo posset, libenter te vituperaret; nunc saltem non tibi applaudit, sed morose tacet.» Merkel: *Lass nicht Wolken umdüstern die Stirn; der Bescheidene scheint Oft heimtückisch, der Schweigende gilt als bitterer Tadler.*

96-99. *Inter cuncta* cet.] Noli in-

terpretari vel «prae ceteris omnibus,» vel *bei alle dem*; sed ut *inter haec* est «hoc tempore,» ita *inter cuncta*, «omni tempore,» «in quacunque condicione vitae huius apud potentem amicum transactae noli multo gravius atque utilius verae sapientiae studium omittere et oblivisci.» — *leges*] «philosophorum scripta et *percontabere* sapientes amicos, num te lucri et potentiae cupiditas, cui semper deest aliquid et quae nunquam expletur, agitare debeat, an alia vivendi ratio reperiri queat multo tranquillior ac felicior, quam ego me adeptum esse reor.» Particula *num* poeta significat negaturos sapientes, hanc comitis vitam esse beatam, et consilium amico daturus esse, ut aliam viam ingrediator. — *traducere aevum*] Conf. Virg. Cal. 96: *Securam placido traducit (pastor) pectore vitam.* — *pavor*] «timor, ne aut careas semper *rebus mediocriter utilibus* aut partis rursus spolieris.» — *mediocriter utilium*] quae Stoici ἀδιάφορα vocabant, de quibus valet illud Terentianum-Heaut. 1, 2, 24: *Atque haec perinde sunt, ut ille animus, qui ea possidet: Qui uti*

Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum;
 Quid pure tranquillet, honos an dulce lucellum,
 An secretum iter et fallentis semita vitae.
 Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
 Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus, 405
 Quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
 Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam
 Quod superest aevi, si quid superesse volunt di;

407. *et* ut bScd, t.

scit, ei bona; illi, qui utitur non recte, mala. Cic. de Fin. 3, 46, 53: Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est nec bonum esse nec malum hoc, quod praepositum vel praecipuum (προηγμένον) nominamus. Idque ita definimus, quod sit indifferens cum aestimatione modiciori; quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem.

400-403. Virtutem doctrina parel] Solita philosophorum quaestio περί ἀρετῆς, εἰ διδασκόν· de qua cf. Platonis Menonem. Cic. Parliitt, or. 48, 64: quoniam pacto virtus pariat, naturae an ratione an usu. — quid te tibi cet.] Plato de Rep. 10. p. 621. C: δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως πάντῃ τρόπῳ ἐπιτηδεύσομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ὦμεν καὶ τοῖς θεοῖς. — pure] «sincere ac perfecte, adeo ut nihil iam ultra desideretur.» — tranquillet] «Quibus studiis quoque vitae instituto ad placidam quietamque constantiam» (ut tranquillitatem designat Cicero Tusc. 4, 5, 10.) «pervenitur sis? utrum honoribus, an

divitiis, an vita placida et quiete, longe a multitudinis turbis traducta?» — semita fallens est latens multitudinem; quam semitam qui ingreditur iter habet secretum ab hominum vestigiis ac solitarium. Est rursus illud λάτρε βιωσας, ut Epp. 4, 17, 40.

404-408. De Digentia, hodie Licenza, vide Epp. 1, 46, 42. — Mandela cet.] «Mandela (h. Bardela) pagus est in Sabinis nimis contrahens atque algidus frigore et rugosa faciens hominum corpora.» POMP. Passow: *hautrunzelnde Dörfechen*. — bibit] Vid. ad Od. 2, 20, 20: Rhodanique potor. — Sit mihi cet.] «Permaneant mihi, quod nunc possideo; etiam, si partem rei familiaris amisero, ideoque infelicem non me reputabo. Secundo loco opto, ut quod vitae mihi superest, mihi meo modo vivere liceat;» quae sententia obscuratur lectione ut mihi, sive explicabis ἵνα κτλ., sive cum Porphyryone: «dummodo mihi vivam;» sive «ea condicione, ut» cet. et mihi vivam est idem ac si dixisset: «et hoc bene utens mihi vivam;» optativus, non futurum, ut alii rati sunt; vis enim senten-

Sit bona librorum et provisae frugis in annum
 Copia, neu fluitem dubiae spe pendulus horae. 440
 Sed satis est orare Iovem quae donat et aufert:
 Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

440. *neu* SEcp et corr. b., item t, Bentleius atque s: *ne* d et pr. b, LCFM. — 444. *Sed*] *Haec* pr. d, tres Pottierii alique. (*Sed* firmant bSEc et mg. d.) — *qui donat* bSed, LCI0, *qui ponit* E, ex Cruquii Codd. antiquiss. Bentleius et s. (*quae donat* omnes, ut videtur, Pottierii, *quae ponit* p.)

tiae inest in v. *mihi*, id est: «meo, non aliorum arbitratu.»

409. 440. *provisae*] Non avaritiae, sed securitatis tantummodo causa optat, ut sibi victus in singulos annos provisus sit ac propterea certus. Prorsus respondet Epicuri praecepto: *πρὸς αὐτὸς προνοήσας θαι (τὸν σοφόν) καὶ τοῦ μέλλοντος*. Diog. Laërt. 10, 420. — *neu* cel.] Quartum est, quod optat, ut tranquillitas atque vires animi sibi suppetant, ne unquam inter spes ac timores ceterasque mentis perturbationes et rei domesticae curas anxius atque incertus animi pendeat. — *fluitem*] De eadem re *natare* dicit Sat. 2, 7, 7. Usitatius verbum est *fluctuare*. — *pendulus*] nobis proprie: in *der Schwebe*. — *horae*] *Hora* h. l., ut Virg. Catal. 42, 40. *fallax hora*, est fortuna in horas varians, quae bona externa ex incerta ac mobili sorte pendentia modo donat, modo aufert.

444. 442. *Sed satis est* cel.] «Post vota de vita (vere vitali) et librorum frugisque bona copia iam aliam precem addiderat, *Neve*, inquit, *fluitem dubiae spe pendulus horae*, hoc est, ut v. 99. dixerat:

Neu pavor et rerum mediocriter utilium spes vexet me agiletque: quod cum *τι τῶν ἐφ' ἡμῖν* et in sua potestate esset, utpote non ad bona externa, sed ad animum spectans, revocat illud votum ut ex vulgi opinione magis quam ex vera ratione concepsum, et se corrigens, «sed satis est,» inquit, «in duobus illis votis subsistere, quorum penes deos potestas est, neque id eos rogare, quod in mea solius manu est, ut consequar. Det modo sanum vivere, det bonam copiam; ego me ita parabo, ut ne dubius fluitem. Vides iam, opinor, cur *neu* et *Sed* (pro v. *Haec*) merito amplectamur, et proinde quae hic locum sibi vindicare, non qui. *Orare quae*, ut Od. 4, 34, 2: *quid orat?* et Carm. sec. 49: *Quaeque vos bubus veneratur albis*, ubi pariter ac hic deteriores Codices *Qui* exhibent.» BENTL. — *donat*] Hic, ubi poeta intimos simplicissimosque animi sui sensus aperit, necessario etiam simplicissimo verbo usus est: *donat*. — *aequum - animum*] Plautus Aul. 2, 2, 40: *Pol si est animus aequus tibi, satis habes, qui bene vitam colas*.

EPISTOLA XIX.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
 Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
 Quae scribuntur aquae potoribus. Ut male sanos
 Adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas,
 Vina fere dulces oluerunt mane Camenae.
 Laudibus arguitur vini vinosus Homerus;

5

EP. XIX. 4. *poëtas. Vina* distinxit Bentleius.

XIX. Duplex hominum genus, ut egregiis scriptoribus accidere solet, Horatio importunum exstitit, id est, et imitatorum et invidorum turba. Adversus utrosque coram Maecenate, optimo talium rerum iudice, hac epistola causam suam agit. Primum igitur imitatores, servum pecus, graviter et acerba cum derisione exagitat (vv. 4-20.), simulque non sine generoso praestantiae suae sensu sua carmina proprio et Romanis antea incognito artificio facta cum istorum ineptiis contendit (vv. 21-34.). Deinde de malevolorum in se invidia eiusque causis exponit (vv. 35-49.).

ZELL.

1. 2. *Prisco* -- *Cratino*] id est, poëtae praeae comoediae, mortuo Olymp. 89, 4 vel 2. (423. a. Chr.) Cf. Sat. 1, 4, 4. — *docte*] «qui bene versatus es in litteris Graecis et Latinis, ac propterea ipsum quoque Cratinum trivisti.» Od. 3, 8, 5: *Docte sermones utriusque linguae.* — *Nulla cet.*] In *Περὶ τῆς* hoc edixisse videtur. Nicaeneli Epigr. in Anthol. Pal. II. p. 543: *Οἶνός τοι χαλεπὴν πέλει ταχὺς ἔπικος ἀοιδῶν.* Τῶν

δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέτοις σοφόν. Ταῦτ' ἔλεγεν, Αἰώνυσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ' ἐνός ἀσχοῦ Κρατίνος, ἀλλὰ παντός ὠδῶδαι πίθου. Iunge autem vel propter caesurae vim placere diu, non cum Ge. Fabricio diu nec vivere, cum vivere per se significet «durare, immortalia esse.» Od. 4, 32, 3. 4, 9, 44. Martial. 6, 60, 40: *Victurus Genium debet habere liber.*

3-5. *U]* «Ex quo.» Cf. Od. 4, 4, 42. «Ex eo tempore,» inquit, «quo primum poëtas Bacchus suam in tutelam recepit atque una cum Satyris ac Faunis sive Paniscis (Od. 2, 47, 28. 2, 49, 4.) in suum consortium adscivit, id est, inde a prima poësis origine, ipsae quoque Musae fere (plerumque, prope semper) vel mane sobriae non fuerunt, olentes (ut ait Acron) etiamtunc vinum nocte potatum.» — *male sanos*] «vesanos, quia μαινόμενοι furore poëtico correpti.» — *Adscripsit*] «tamquam in legionem suam; nam hoc verbum militare est.» POKRU. Cf. Od. 3, 3, 35.

6-9. *arguitur - vinosus*] φίλοινοσ ὢν, «se ipse prodit, monstrat se

Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
 Prosiluit dicenda. Forum putealque Libonis
 Mandabo siccis, adimam cantare severis:
 Hoc simul edixi, non cessavere poëtae

40

40. *edixit* c cum gloss. *Ennius*, item d, corr. b, x, Pottierii ple-
 rique, tum LCT, *edicti* D. Heinsius.

vinum amasse laudibus, quas ei impertit,» ut Homerus Iliad. ξ, 264: *Ἀνδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει*, et passim ei *ἐπίδεται* tribuens *εὐήνορα, μέλιτ' ἄρονα, μεροεικέα*. — *vinū vinosus*] «Eiusdem verbi diversas formas et propter vim et propter sonum adamarunt latini scriptores in eiusque rei gratiam verborum ordinem non raro mutarunt. cf. Sat. 2, 2, 39. A. P. 433. Epp. 4, 18, 5. 89.» DILLENS. — *Ennius*] quippe qui ipse de se dixerit: *Nunquam poëtor nisi podager*. — *pater*] Propert. 4, 2, 5: *Parvaque tam magnis admoram fontibus ora*, *Unde pater siliens Ennius ante bibit*. Utrobique *pater* nominatur et quia duobus ante seculis floruerat et quia cum Livio Andronico Naevioque auctor pœsis Latinae habebatur. Cf. Od. 4, 8, 20. Epp. 2, 4, 50. — *ad arma - dicenda*] Praesertim [in Annalibus, quorum primum versum fecit Merula: *Horrida Romuleum certamina pango duellum*. — *Prosiluit*] *stürmt' er hervor*; quasi ipse pugnam initurus. — *putealque Libonis*] Cf. Sat. 2, 6, 35. «Puteal autem Libonis sedes praetoris fuit prope arcum Fabianum, dictum quod a Libone illie primum tribunal et subsellia collocata sint.» POTT. Ex veterum de Puteali locis accurate inter se collatis haec collegit G. F. Hermannus: «Unum tantum (non duo, ut volgo

statuebant) in foro comitioque Romano fuisse Puteal, quod prisca aetate sive ob Navii auguris novaculam sive ob fulgura ibi condita consecratum postmodo a Scribonio Libone, cui negotium publice conquirendorum sacellorum demandatum esset, instauratum atque ita exornatum sit, ut eadem opera praetori, qui in illo loco prope arcum Fabianum ius dicere *soleret*, tribunal atque subsellia exstrueret, quo facto et feneratores et alios, qui lites privatas persequerentur, frequenter eo commicare consentaneum erat.» («Libo hic quis fuerit et quando vixerit, ambigunt docti: plurima tamen suadent, ut L. Scribonium Libonem amplectamur, qui Ser. Galbae maxime accusatione a. u. c. 604, inclaruit.») — *Mandabo siccis*] Futuris utitur, ut facete imitetur formulas edicti praetoris. Cic. Verr. Accus. 1, 44, 443: *NEC PETITIONEM NEC POSSESSIONEM DABO*. «*Siccos* igitur, abstemios (ut Od. 4, 18, 3.) iubeo rei fenebri vacare, quippe qui poëtico sensu careant.» Ad causidicos et iure consultos minus recte refert Porphyrio. — *adimam cantare*] «severe interdiciam, ne poemata componant.» — *severis*] «qui ab omni ludo iocoque abhorrent,» *die Grämter*.

40. 44. *edixi*] «tamquam praetor.» Conf. Sat. 2, 2, 34. Lepide au-

Nocturno certare mero, putere diurno.

Quid, si quis voltu torvo ferus et pede nudo

Exiguaeque togae simulet textore Catonem,

Virtutemne repraesentet moresque Catonis?

Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,

45

tem simulat omnes, qui tum poetarum nomen affectarent, ipsius auctoritatem extemplo secutos esse, quasi vero ipsius edicto obtemperantes multo praestantiores evaderent poetae. — *Nocturno* cet.] *Ad versiculi sonum* cf. A. P. 269: *Nocturna versate manu, versate diurna.* — *certare mero*] *Od. 4, 1, 31: Nec certare iuvat mero.* — *putere*] *riechen*, γ. odiosius quam v. 5. *olere, duften*. Cf. *Martial. 4, 29: Hesterno foetere mero qui credit Aceram.* *Pallitur: in lucem semper Aceram bibit.*

42-44. *vollu torvo*] *Plut. Cat. min. 4: Λέγεται δὲ Κάτων εὐθὺς ἐκ παιδίου τῇ τε φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ — ἥθος ὑποφαίνειν ἄρεπτον καὶ ἀπαθὲς καὶ βέλαιον ἐν πάσῃ.* — *pede nudo*] *Plut. ibid. 6: Πολλὰκις δ' ἀνυπόδητος καὶ ἀχιτων εἰς τὸ δημόσιον προῆει μετ' ἄριστον.* — *textore*] *vermittelt des Webers, mit Hilfe desselben*; «cum textor exiguam togam confecerit; in cuius igitur opificis potestate situm est, utrum tu alter Cato videaris hominibus necne.» Ablativus instrumentalis personae prope ut *Epp. 4, 1, 94: tonsore curatus*, nisi quod ibi participium adiungitur, ut si h. l. dixisset: *textore vestitus*. — *repraesentet*] «ad vivum exprimat.» *Repraesentare* enim est «rem quae abest praesentem constituere.» —

Poeta significat homines, quales olim fuerunt Laconistae Athenis, qui *ἐλαχωμάδων, ἐπείων, ἐφ' ὅρων, ἐσωκράτων, σκντάλι' ἐφόρων* (*Aristoph. Av. 1284 sqq.*), posterioribus temporibus Neocynici.

45. 46. *Rupit* cet.] *Construe: «Lingua Iarbitae aemula Timagenis rupit Iarbitam, dum stolide studet in declamandi arte aequae disertus urbanusque haberi, atque rhetor ille.»* *Ad v. rumpere* cf. *Sat. 4, 3, 136.* — *Timagenis*] «Timagenes, rhetor Alexandrinus, ab A. Gabinio captivus Romam traductus et a Fausto Sullae filio redemptus tandem in Caesaris Augusti gratiam venit (*Senec. Controv. 34.*); sed propter linguam procacem et nimiam *παρρησίαν*, unde *Parrhesiastes* dictus est (*Suidas in v. Τιμαγένης*), mox ipsi Augusti domo interdictum est. Inde propter facetias (*Senec. Epist. 94.*) ab Asinio Pollione exceptus est et in agro Tusculano in Pollionis villa obiit. Qui Timagenes cum aliquando in hominum doctorum conventiculo cum omnium applausu declamasset vel scriptum quoddam praelegisset, accidit, ut (teste *Porphyrione Chisiano* et *Auctar. Comm. vet. Cruq. p. 694.*) *Cordus* (vel *Codrus*, siquidem idem est, de quo *Virgilius* in *Eclogis* commemorat 7, 26: *invidia rumpantur ut illa Codro.*), homo doctus, natione Maurus, (ac propterea ab Iarba, *Virgiliano* illo

Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.

Decipit exemplar vitiis imitabile; quodsi

Pallerem casu, biberent exsanguie cuminum.

O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe

Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!

20

Libera per vacuum posui vestigia princeps,

22. *fidet* ed, Lct. (Ut nos, bSE.) — 23. *reget* bScd, LctO. (Ut

rege.) *Iarbita* cognominatus, illius virtutem aequare niteretur et nimio nisu et ingenti vocis laterumque intentione diaphragma dirumperet et sabita morte periret. » Jaux e Weichert Comment. de *Iarbita* Timagenis aemulatore. — *urbanus* h. l. non tam ad dicacitatem refertur quam ad elegantiam sermonis, quo utebatur, et ad peritiam declamandi.

17. 18. *Decipit*] absolute, ut *fulgere*. — *vitiis imitabile*] «Exemplar, quod, totum si species, sane pulcherrimum est, sed tamen vitia quaedam habet imitatu facilia, eo saepe in errorem rapit imitatores, quod praeter cetera haec ipsa vitia sibi aemulanda proponunt ac plerumque etiam augent, veris luminibus eloquentiae posthabitis.» V. *vitiis* refer et ad v. *decipit* et ad v. *imitabile*. — *exsanguie*] «quod exsanguies reddit bibentes.» Claudian. in Rufin. 2, 430: *exsanguis Rufinum percussit horror*. — *cuminum*] «ptisanariam cumini.» Plin. H. N. 20, 14, 57: *Omne (cuminum) pallorem bibentibus gignit. Illa certe ferunt Porcii Latronis elari inter magistros dicendi assectatores similitudinem coloris studis contraxit imitatos*: qui cum a. u. c. 732. senex mortuus sit, sane fieri potest, ut

hos ipsos Porcianos h. l. derideat poeta. Eminuerunt autem in huiusmodi imitatorum grege proprio ingenio carente οἱ τὴν Πλάτωνος ἀπομιμούμενοι κυριότητα καὶ τὴν Ἀριστοτέλους τραυλότητα. Plut. de aud. poet. p. 97, W.

19. 20. *servum pecus*] *θρόγματα ἀνδραποδῶδη*. Cum summa indignatione et contumelia malos poëtas increpat. «*Servilis* imitatio illa anxia et morosa est, cum quasi superstitione quadam ab eo, quem imitandum proposuimus, ne transversum quidem unguem discedere audemus. *Ingenua* vero, quando sic aliena tractamus, ut non in alterius possessionem irruisse, sed iure nostro venisse credamur, quaeque aliena sunt, ob dissimilem faciem non pro alienis habentur, sed agnoscantur pro nostris.» Ravvort. — *tumultus*] «violenti ac turbidi, sed tamen praeposteri et semper inanes, conatus me imitandi.»

24-23. *Libera* cet.] In poësi Latina libera vestigia ponit (cf. Sat. 2, 6, 101 sq.) per vacuum (pr. per vacuum sive vacantem domino possessionem, quemadmodum dicunt Icti; cf. Gaium 2, 51. 4, 431.) is, qui primus in novo poësis genere elaborat idemque illa perficit, ut Horatius

Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
 Dux regit examen. Parios ego primus iambos
 Ostendi Latio, numeros animosque secutus
 Archilochi, non res et agentia verba Lycamben. 25
 Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
 Quod timui mutare modos et carminis artem:

nos, E et tres duntaxat Pottierii.)

ipse genus lyricum. Specimen autem, quod in paucis carminibus dederat Catullus, pro leviori experimento habuisse videtur Horatius, illius haud nimis admirator. Cf. Sat. 1, 10, 19. — *pressi pede*] «Non aliena exempla anxie imitatus sum.» Lucret. 3, 3: *inquo luis* (Epicuri) *nunc Ficta* (antique pro *Fica*) *pedum pono pressis vestigia signis*. Similiter dicebant *stringere vestigia*. Ovid. Met. 1, 536. — *Qui sibi fidit*] «ne propterea nova tentat, sit dux ceterorum, quorum ingenium minus aptum est ad nova genera invenienda atque excolenda.» — *Dux cet.*] «imitatus regem apium.» ΠΟΛΥΝΗ. — *examen*] Sic Cratinus Meinekii p. 46: Οἶον σοφιστῶν (poëtarum) ἀμῆνος ἀνεδιφύσσετε!

23-27. *Parios* — *ostendi*] «Primus exemplum praeberi, quomodo totum Archilochi Parii genus ad Latinam poësin transferendum sit.» Significat maxime Epodos. *Ostendere* autem, ut ἀναδεικνύειν apud Hermesianactem 2, 47, Schneidew.: Ἀεθίος Ἀλκατος δὲ πόσους ἀνεδείξατο νόμους, Σαπφούς πορμύων ἡμερόεντα πόδον, Γληνώμεγες ex venusta de Anacreontis et Sapphus amoribus fabula, — *numeros animosque*] «metra et fervorem impetumque poeticum.»

Hoc enim significat v. *animi*, non, ut alii vertunt, *Geist*, *esprit*. — *Archilochi*] Archilochum Parium Gygis (qui regnavit annis a. Chr. 746-678.) aequalem fuisse dicit Herodotus 1, 42. Cornelius autem Nepos (ap. Gellium 17, 24, 8.) eum Tullo Hostilio Romae regnante (annis 673-642.) fuisse poematis clarum et nobilem tradit. Ad Romuli aetatem eum refert Cleero Tusc. 1, 1, 3. — *non res cet.*] «neutiquam vero simpliciter in Latinum converti Archilochi in *Lycamben* eiusque filias iambos.» V. ad Epod. 6, 13. Ovid. Ib. 53: *in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit*. — *agentia*] «agitantia, persequentia; quae eum ad suspendium adegerrunt.» Terent. Ad. 3, 2, 24: *Ceteros rucem, agerem, raperem, lundem, prosternerem*. Epod. 5, 89: *Diris agam vos*. — *foliis-ornes*] Od. 4, 3, 6: *Delis Ornatum folis ducem*. — *brevioribus*] «minoribus;» non, ut alii volunt, «mox flaccescentibus,» et si novimus *breve lilium, nimium breves flores rosae*. Recte iam Commentator Cruquii: «ne minore corona me decoras;» et Porphyrio: «ne me parvis laudes, lamquam in metris nihil innovare ausum.» «Ne tu, Maecenas,» inquit, «idcirco minorem laudem mihi imper-

Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
 Temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,
 Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris, 30
 Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
 Hunc ego non alio dictum prius ore Latinus
 Volgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem

has, quod nolui componere nova
 metra et invenire genus poësis me-
 licae a Graeca prorsus diversum
 (quia probe perspexeram, eadem
 metra, quibus Graeci uti sunt,
 aptissima esse Latinae quoque poë-
 si), scito temperare» cet.

28. 29. *Temperat cet.*] Noli con-
 struere cum aliis: *Sappho mascula tempe-
 rat Musam* (suo) *Musam Archi-
 lochi*; sed: *Sappho mascula tempe-
 rat Musam* (suam) *pede Archilochi*
 sicque etiam *temperat Alcaeus*, idem
 facit poëtriae aequalis Alcaeus. Par
 hoc nobile referunt nunc ad Olymp.
 42, 2. (514. a. Chr.) «Sappho et Al-
 caeus,» inquit, «carminibus suis
 scite immiscuerunt numeros (*ῥυ-
 θμους*) et varia versuum genera,
 quibus Archilochus (ut vel ex eius
 reliquiis constat) praeter iambos
 usus est (vid. Benthium), sed dis-
 pares sunt illi *rebus*, eo, quod alia
 argumenta tractarunt, et *ordine*
 versuum ab Archilochi inventorum,
 ex quibus Lesbii poetae una cum
 iis numerorum ac versuum gene-
 ribus, quae ipsi invenerunt, stro-
 phas suas composuerunt. Atque
 propter hoc maxime, quod alia et
 nova argumenta sibi proposuerunt,
 eandem laudem merentur atque
 Archilochus, totius generis inven-
 tor.» — *pede*] «numeris.» Cf. Od. 4,

6, 35: *Lesbium servate pedem.* A. P.
 79: *Archilochum proprio rabies ar-
 mavit iambo: Hunc socci cepere pe-
 dem* (versum senarium) *grandesque*
colturni. — *mascula Sappho*] «quae,
 quamquam mulier, tamen ingenii
 viribus ac furore vere poëtico vel
 praestantissimos poetas aequavit;»
die männlich-kraftige. — *Alcaeus*]
 Cf. Od. 4, 32, 5 sqq.

30. 34. *Nec socerum cet.*] Exem-
 plo manifesto atque indubio de-
 monstrat, quomodo Sappho et Al-
 caeus alia atque Archilochus argu-
 menta tractarint. — *quaerit*] «certo
 consilio deligit, quem veluti lato
 inquinans infamet versibus pernici-
 ciam ei afferentibus.» — *atris*] «ve-
 nenosis ac mortiferis,» ut *atrae*
viperæ Od. 3, 4, 47. Ipsum ve-
 nenum dicitur *atrum* Od. 4, 37,
 27. Cf. Epod. 6, 15: *si quis atro*
dente me petiverit. — *sponsae*] Neo-
 bulae. — *famoso carmine*] «famam
 eius laedente.» Sic Sueton. Caes.
 73: *famosa epigrammata* (Calvi).
 Octav. 55: *famosi libelli.*

32-34. *Hunc*] Proxime quidem
 refertur ad Alcaeam, non, ut multi
 voluerunt, ad Archilochum, nec,
 ut nonnulli, ad *v. pedem*, verum,
 quemadmodum vv. 30. 34. non mi-
 nus ad Sapphonem spectant quam
 ad Alcaeam, sic quod ad huius loci

Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.

Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector 35

Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?

Non ego ventosae plebis suffragia venor

Impensis coenarum et tritae munere vestis;

Non ego, nobilium scriptorum auditor*et ultor,

sensum universum attinet utrumque poetam simul significat. Cf. Od. 2, 43, 24 sqq. Od. 3, 30, 43 sq. — *Latinus-fidicen*] «poeta lyricus,» ut Od. 4, 3, 23: *Romanae fidicen lyrae*. — *Volgavi*] «Sapphus et Alcaei genus omnibus iam meis popularibus notum reddidi.» — *immemorata*] «a nullo ex Latinis ante me dicta.» *Poeta*. — *ferentem*] «tamquam gratum donum a me Latinis oblatum.» — *Ingenuis*] «generosis et candidis lectoribus,» quales illi erant, quos enumerat Sat. 1, 40, 81-87.

35-38. *Scire cet.*] «Forsitan scire velis, cur mea carmina (*opuscula*, ut Epp. 1, 4, 3.) ipsi aemuli mei intra domesticos parietes prope inviti admirentur, sed, cum in similia iniquorum meorum circulos devenerint, certatim iis obtrecent; hoc ideo fieri scito, quod» cet. — *ingratus*] «qui cum deberet gratus mihi esse pro carminibus meis, ea in congressionibus familiarium reprehendere solet.» — *premat*] «deprimat atque elevet.» Virg. Aen. 4, 401: *Ne cessa -- extollere vires Gentis his victae, contra premere arma Latini*. Quintil. 12, 40, 44: *Præcipue presserunt eum* (M. Tullium), *qui videri Atticorum imitatores cupierunt*. — *Non ego cet.*] Tota imago

a candidatis honores petentibus ducta est. — *ventosae*] «mobilis atque inconstantis falsisque semper iudiciis utentis,» ut Epp. 1, 8, 42. — *plebis*] «poetarum et grammaticorum infimi ordinis.» — *suffragia venor*] ut «*ὑποβόλῃ*,» «aucepior, capto,» (Epp. 2, 2, 103: *populi suffragia capto*.) Scriptor ad Her. 4, 3, 8: *vereor, ne, qua in re laudem modestae venentur, in ea ipsa re sint impudentes*. — *tritae munere vestis*] «Nam, si vellem muneribus vel vilissimis eorum gratiam mihi conciliare, facile possem.»

39. 40. *nobilium scriptorum*] quales tunc erant Pollio, Virgilius, Varius, Tibullus, Fundanius cet. Manifesto v. *nobilium extra εἰρωνείαν* positum *ἀντιθετικῶς* efficit *grammaticarum tribuum*. — *ultor*] Alii, ut Wieland, serio accipiant: «Hos scriptores ab iniquis vituperationibus defendere eorumque patrocinium suscipere soleo.» Quod tamen cum arrogantius dictum videatur, gratum nunc agnosco iocum cum Lambino, Benleio, aliis, ut *ultor* eum significet, qui vicissim illis carmina sua recitet eosque ita veluti puniat, *Wiedervergelt*; quam sententiam expressit Iuvenalis 1, 4: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam Vexatus toties rauci*

Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:
 Hinc illae lacrimae. Spissis indigna theatris
 Scripta pudet recitare et nugis addere pondus,
 Si dixi: Rides, ait, et Iovis auribus ista
 Servas; fidis enim manare poetica mella

40

Theside Codri? — *Grammaticas* cet.] Imagine rursus ab ambitu petita *grammaticae tribus* sunt quasi sectae (*cliques*) grammaticorum, id est, criticorum (*Aesthetiker*), imprimis antiquarii illi, qui veteres poetas, Ennium, Pacuvium, Accium, Lucilium, aequalibus suis, Virgilio maxime atque Horatio, anteponebant. Ili igitur, inquit, velut essent XXXV. tribus populi Romani, ius sibi arrogat suffragia de poetis ferendi, quis primo loco dignus sit, qui in secundo tertiove subsistere debeant. — *pulpita*] *Lehrsitze*, *chaires*. Quintil. 11, 3, 130: *cum in angusto quodam pulpito stans diceret*. Quo vocabulo simul lepide significat, homines istos non esse nisi ludorum magistros, ad quorum iudicia respicere infra poetae dignitatem sit positum.

44. 42. *Hinc illae lacrimae*] «Propterea quod horum hominum gratiam non quaero, mihi sunt tantopere infesti.» Proverbium petitum ex Terent. Andr. 1, 4, 99. Cic. pro Caelio 25, 64: *Hinc illae lacrimae pimirum et haec causa est horum omnium scelerum et criminum.* — *Spissis* cet.] «Si dixi ex animi mei sententia: Nugas meas (opuscula) frequenti auditorum corona indignas recitare et hoc actu ipso lis addere pondus, id est, demonstrare me magni eas facere, profecto me pudet; perperam illi sensus meos

interpretantur et simulatorem me credunt.» Similia sunt A. P. 205: *spissa sedilia*. Epp. 2, 1, 60: *arto stipata theatro* — *Roma*. *Theatra* autem h. l. manifesto sunt auditoria, in quibus scripta sua poetae imprimis, tum etiam historici et oratores, coram multis recitare solebant.

43-45. *Rides* cet.] «Ludificaris nos, inquit grammaticus mihi iniquus, et ista nobis invidens uni Augusto recitanda servas.» — *ait*] ut apud Pers. 1, 40. Iuven. 9, 63., de auditore, quem obloquentem nobis cogitamus: qua significatione frequentius est inquit. — *Iovis auribus*] fere ut Sat. 2, 6, 52: *deus quoniam propius contingis*. Ovid. Trist. 1, 4, 81. de Augusto: *Me quaque, quas sensi, fateor Iovis arma timere*; item Trist. 5, 2, 46. de eodem: *Si fas est homini cum Iove posse loqui.* — *fidis enim* cet.] «Nam persuasum est tibi, te versus edere quovis melle dulciores, id est, te unum egregium poetam esse.» — *manare*] transitive, ut Ovid. Met. 6, 342: *lacrimas etiam nunc marmora manant*. Etiam in prosa oratione. Plin. II. N. 14, 20, 25: *Arborum succo manantium picem resinamque* cet. Sic alibi *flere*, *rorare*, *fluere*, *erumpere*. — *poetica mella*] Lucret. 1, 945: *vulvi tibi suaviloquenti Carmine Pierio rationem exponere nostram Et quasi musaeo dulci con-*

Te solum, tibi pulcher. Ad haec ego naribus uti 45
 Formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
 Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
 Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
 Ira truces inimicitias et funebre bellum.

tingere melle. Pind. Fragn. 163: *Μελισσοτεύκτων κηρίων* *Ἐμὰ γλυκερώτερος ὀμφά.* — *tibi pulcher*] «Iudicio tuo contentus te ipsum laudas.» PORPHYR.

45-47. *naribus uti*] «sannis vituperantium uti.» PORPH. Conf. Sat. 1, 6, 5: *naso suspendis adunco Ignotos.* Sat. 2, 8, 64: *Balatro suspendens omnia naso.* «Cum haec atque talia audio, nescio qua formidine percussus (ait κατ' εἰρωφελαν) timeo nares corrugare, id est, aperte gestu verbisque illis demonstrare, quantopere eos contemnam, et, ne male me mulcent, quam celerrime possum, iis me subtrahō.» — *luctantis*] «me adorientis mecumque contendentis;» imago petita ab athletis potius quam a gladiatoribus. — *acuto -- ungui*] Significatur iniquorum livor atque malitia detestabilis. — *Displicet iste locus*] «ubi, ut carmina mea recitem, vos voltis; probe enim prae-

video fore, ut clanculum postea in me et in mea invehantur obtretractores mei.» — *diludia posco*] «Diludia dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum, quibus pugnatur.» COMM. CRUQ. «Ut intra dies quinque pugnent.» ACR. (*gnädigen Aufschub* Merkel, *Rasttag* Passow.)

48. 49. *Ludus* cet.] «Risus et iocus, qui initio plenus faciliarum videbatur, haud raro tandem in acerbis rixas degenerat.» «Nolo ne per ludum quidem inter vos versari, nam acria inde certamina interdum oriuntur, quae inire meum non est; nihil enim mihi prosunt, immo ea detestor. Ergo sine me inter vos rixamini, nebulones, quantum voltis.» — *genuit ἀοπίστως*, «gignere solet.» — *trepidum*] «in quo trepidant ii, qui inter se certamen acre committunt,» *lebhaft.* — *funebre bellum*] «prope internecivum, in quo multi occidunt.»

EPISTOLA XX.

Vertunnum Ianumque, liber, spectare videris,
 Scilicet ut prostes Sosiorum punice mundus.
 Odisti claves et grata sigilla pudico;

XX. Epilogus manifesto hic est primi Epistolarum Libri; iam cum v. 28. Lepidi et Lollii consulum nominibus designetur a. u. c. 733., nulli crediderunt aliter fieri non potuisse, quam ut ipso eo anno haec Epistola composita sit. At vero cum constet Epistolas 42. et 48. scribi non potuisse nisi a. u. c. 734., inextricabiles nonnullis inde oriri visae sunt difficultates, adeo ut Kirchnerus (Quaest. Horat. pag. 37.) ab Horatio Epistolam hanc quasi comitem Epodon libro (cuius editionem propter rationes πολιτικὰς usque ad a. u. c. 733. distulerit) compositam eamque una cum illo volumine ad Augustum, Maecenatem aliosque fautores et amicos missam esse existimet. Qua quidem opinione nihil videtur improbabilius. Quocirca Düntzerum imprimis nunc secutus sic de ultimis versiculis statuendum arbitror: Hoc duntaxat dicit, se a. u. c. 733. ad quadragesimum quartum aetatis annum pervenisse, nequiquam vero, se ipso illo anno hanc Epistolam composuisse; immo scripta videtur a. 734., quo duae aliae (42. et 48.) re vera sunt compositae; numerum autem illum indicavit, quia commode ac venuste versiculis exprimi poterat. Ceterum festiva ludens dialogia librum suum eadem cum sollicitudine et cura ficticia hac Epistola a se dimittit

ac dominus servulum sibi earum, qui prope iam liberti conditione utens extra domum herilem evagari ac liberiore vita frui cupit, verum propter hoc ipsum multis, imprimis corruptionis, periculis expositus est. Rationem eandem fere tibiinge, quae fuit inter Ciceronem et Tironem, Atticum et Alexin, quibus servis carissimis domini vix quidquam negare poterant. Per totam autem Epistolam pueri delicati et venusti libri duplex imago micum in modum permixta et confusa est. Recte iam Commentator Cruquii: «Hae Epistola alloquitur metaphoricis librum suum quasi rem animatam puerumque prostituendum, significans eum in publicum quidem velle procedere, se vero prohibere.»

4. 2. *Vertunnum*] deum omnium vicissitudinum ac mutationum (Sat. 2, 7, 14.), hinc etiam «vertendum rerum,» id est, emendarum et venalium. Is ad Forum in vicu turario s. Tusco sacellum cum simulacro habebat, in cuius vicinia erat *Ianus* (cf. Epp. 4, 4, 54.); ibi etiam librarii suas tabernas et pilas s. columnas (Sat. 4, 4, 74. A. P. 373.), sed lenones quoque et meretrices fornice suos ac pergulas habebant. — *spectare*] «magna cum expectatione ac desiderio oculos eo dirigere.» — *Scilicet*] cum irrisione, *freilich*. — *prostet*] verbum

Paucis ostendi gemis et communia laudas,
 Non ita nutritus. Fuge, quo descendere gestis. 5
 Non erit emissio reditus tibi. Quid miser egi?
 Quid volui? dices, ubi quis te laeserit; et scis

EP. XX. 5, *discedere* LCl. — 7. *quis*] *quid* bSEc, septem Pottierii, Gentleins et M.

ambiguum de quavis mercede, etiam de meretricibus et scortis (*prostibulis*). — *Sosiorum*] Sosii fratres fuere bibliopolae, memorati etiam A. P. 345. (*Sosii Seneciones* gens plebeia non ignota. C. Sosius consul fuit a. u. c. 722. Bibliopolae vero Horatii e genere libertino videntur fuisse.) — *pumice*] Partem membranarum exteriorem, quae asperior est, pumice levigabant et pollebant glutinatores. Catull. 22, 6: *chartae regiae, novi libri, Noet umbilici, lora rubra, membrana Directa plumbo, et pumice omnia aequata.*

3, 4. *claves et - sigilla*] Cfr. ver- sus Martialis 1, 66, 3 sqq. supra allatos. Librorum volumina in capsis asservabantur, quas in scri- niis domini anulo signatis custodie- bant. Sic etiam interdum uxores, concubinae, pueri delicati domi in custodia relinebantur, ostiis sigillo munitis. Menander pag. 485, M.: *Ὅστις δὲ μοχλοῖς καὶ διὰ σφρα- γισμάτων Σώζει δάμαρτα, ὄρνει τι δὲ δοκῶν σοφόν, Μαιταιὸς ἐστὶ καὶ φρονῶν οὐδὲν φρονεῖ.* Haec autem ipsa custodia puero pudico, cui propositum est uni hero morem gerere, *grata* accidit, cum ita eius fidelitas extra omnem dubitationem ponatur. — *Paucis*] «Amicis dum- taxat meis.» Cf. Sat. 1, 4, 73. Recte Franke F. II. p. 72.: «Antequam liber emissus esset, epistolae sin- gulatim in aliorum quoque homi-

num» (ego dicere malim *amicorum*) «manus pervenisse videntur, si qua fides verbis *Paucis* cet. — *com- munia*] «vitam liberiolem in locis publicis.» *Loca communia* autem etiam lupanaria honestius nomina- bantur. Seneca Contr. 4, 2, p. 93. Amst. 1672.: *Meretrix vocata es, in communi loco stelisti, superposi- tus est cellae tuae titulus, venientes recepisti.*

5-8. *Non ita nutritus*] «Atqui ego tam bene et pudice non ideo te educavi, ut tu tam lascivus evaderes.» Detracta imagine hoc dicit, sed ironice: «Primo amicis dum- taxat, non libraris et publicae lec- tioni destinatae erant Epistolae a me compositae. Iam vero, ut iu- bent me populares mei, edendae sunt.» — *Fuge*] Seneca Epist. 108, 25: *Numquam Virgilius dies dicit ire, sed lugere, quod currendi genus concitatissimum est.* «I nunc, pro- ripe te in Forum;» quod cum in loco plano et humili esset, eo ita- ris descendendum erat ex collibus propinquis; hinc v. proprium est de Foro. Q. Cicero de Pet. Cons. 4, 2: *Prope quotidie ad Forum ibi descendenti meditatam hoc sit.* — *emisso*] Dilogia de puero e custodia semel emissio et de libro edito. Cic. ad Fam. 7, 33, 4: *si quando aliquid dignum nostro nomine emi- simus.* — *laeserit*] de libro: «ubi ab iniquis meis male exceptus

In breve te cogi, cum plenus languet amator.
 Quodsi non odio peccantis desipit augur,
 Carus eris Romae, donec te deserat aetas;
 Contrectatus ubi manibus sordescere volgi
 Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
 Aut fugies Uticam aut vinctus mitteris Ilerdam.

10. *deseret* S et Doering, *deserit* E, ts, item Bentleius.

eris ac de te dixerint: *Quis legat haec? Vel duo vel nemo*: de puero: «si quis pudicitiam tuam laeserit (violarit), tum vero frustra meum auxilium implorabis.» Ovid. Her. 5, 403: *Nulla reparabilis arte Laesa pudicitia est.* — In breve te cogi] de libro: «scis te artum in volumen convolvi et in capsula reponi, ex qua fortasse nunquam postea rursus promare;» de puero: «desertus ab amatore in angustias redigeris.» Sic Terent. Heaut. 4, 2, 2: (al. 3, 6, 2:) *Ita hercle in angustum oppido nunc mae coguntur copiae.* — *plenus*] ut Sat. 2, 2, 43. Epp. 2, 4, 100. et Ovid. ex Ponto 3, 4, 53: *Ille bibit sitiens lector, mea pocula plenus.* «satur, fastidiosus.» — *Languet* autem et auditor vel lector (Quintil. 9, 3, 27.) et is, cuius amor refrigit. Ovid. A. A. 2, 436: *Et si nulla subest aemula, languet amor.*

9. 10. *Quodsi non cet.*] Construe: *Quodsi augur non desipit* (si non prorsus falsa tibi vaticinor) *odio tui.* — *odio*] h. l., ut saepe, accedit ad irae et taedii potius quam simultatis notionem, *Verdruss*. — *peccantis*] de libro: «praepropere edicipientis;» dilogia inest in eo, quod v. *peccare* usurpatur etiam de amantium infidelitate et de venere illicita. — *Carus eris*, — *donec te dese-*

ral] «ut ego reor;» hinc coniunctivus, qui aptior mihi videtur. Eadem constructione A. P. 453: *Sesuri, donec cantor — dicat.* Ad lectionem *deseret* cf. Virg. Aen. 4, 272: *Hic — regnabitur; — donec regina — dabit illa prolem.* — *aetas*] ὥσπερ, h. l. de adolescentia. Cic. Verr. Accus. 5, 25, 64: *si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formae, aetatis artificisque habebant, abducit omnes.* Hinc *flos aetatis, aetatulus*.

11. 12. *Contrectatus*] Hoc quoque verbo per dilogiam utitur. Cf. Tacit. Ann. 14, 35: *contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci.* — *sordescere*] ambigue, et de externa specie (cf. Sat. 1, 4, 72.), et de contemptione in quam paulatim veniet liber. (Cf. Epp. 1, 11, 4.) — *tineas pasces*] Vid. ad Sat. 2, 3, 119. — *taciturnus*] «a nemine recitatus vel lectus.» — *inertes*] «quae prope immobiles lente chartas et vestes corrodunt,» *stillnagend* Merkel.

13. *Aut fugies cet.*] Horatii tempore multi libri in illas provincias, quae iam Latino sermone utebantur, tum demum perveniebant, cum Romae iam obsoleverant. Cf. A. P. 345. «*Fugies* ultro in Africam provinciam, novos ut tibi amatores captes, ab iis, quos in Urbe repereras, destitutus, aut etiam vin-

Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
 Qui male parentem in rupes protrusit asellum 45
 Iratus: quis enim invitum servare laboret?
 Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
 Occupet extremis in vicis balba senectus.
 Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,

45. *detrusit* Ct.

clut mitteris, » de libro: «loris, ut aliae merces, colligatus;» de puero: «relegabere,» ut aediles interdum adulteras in exsillum agebant. Liv. 23, 2. extr. Alii accipiunt de fugitivo depreso et ad dominum remisso. — *Ilerdam*] Hispaniae Tarraconensis urbem, hodie *Lerida*. «Aut Romae oblivione obruere, aut, ut fit in libris Romae iam neglectis, a provincialibus subrusticis aliquantisper legere.»

44-48. *Ridebit* cet.] «Tunc maligne ridebo, propterea quod monitis meis non obtemperaveris.» — *protrusit*] Exemplum petitum ex aliqua fabella Aesopia vel alia narratiuncula populari; hinc perfectum, non praesens *protrudit*, quod exhibet unus Codex Bland. et aliquot Feac. At vero verbum ipsum *protrudere* recte se habet: «asellum ante se agens mulio iracundus eo usque trusit, quod tandem in voraginem praecipitaretur;» *detrusit* est ex glossemate. — *invitum servare*] A. P. 467: *Invitum qui servat, idem facit occidenti.* — *Hoc quoque* cet.] Sine imagine: «Hoc quoque malum tibi impendet, ut ad extremum in miseris ludis litterariis ex te, ab hominibus elegantioribus iamdudum seposito, pueri elementa discant.» Hoc per dialogiam ita proponit; «Tu ipse, puerule delicate, ob-

repente tibi sensim senectute rursus, ut infantia, balbutiente, fies fortasse aliquando pauperculus ludi magister, quales in extremis Urbis vicis, minus frequentatis et ubi egeni dumtaxat habitant, pueros elementa docent, ut olim mihi, Livii Andronici scriptis usus, ea tradidit Orbilius.» — *Occupet*] «obrepat,» ut Tibull. 4, 40, 40: *quem - Occupat in parva pigra senecta casa.* — Egregius locus de hac prima institutione puerili, quae etiam sub dio fiebat, exstat apud Dionem Chrysostomum Or. 20, 9. p. 492. R.: *οἱ τῶν γραμμάτων διδάσκαλοι μετὰ τῶν παιδῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς κἀθήμενοι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδῶν ἐστὶν ἐν τοσούτῳ πλῆθει τοῦ διδάσκειν τε καὶ μανθάνειν.*

49. *Cum tibi sol* cet.] Hic non iam, ut plerique putant, de schola, a qua cogitatione eius animus abhorrebat, scribere pergit, sed de multo etiam maiore lectorum, quos se inventurum esse sperabat, numero. Hi cum partim a primo fere mane patronorum salutationi, foro, iudiciis, omnis generis negotiis vel, si *studiosi* erant (Plin. Epp. 4, 43, 44.), disciplinis severioribus ac philosophiae vacassent usque ad diei civilis horam fere septimam, meridiatione, balneo, corporis exercitationibus sese aliquantum recre-

Me libertino natum patre et in tenui re
 Maiores pennas nido extendisse loqueris,
 Ut, quantum generi demas, virtutibus addas;
 Me primis Urbis belli placuisse domique;
 Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,

abant, deinde coenati hora fere nona, cum aestatis tempore sol iam tepidus esset (cf. Sat. 4, 4, 30.), circa horam decimam animi causa perlegebant carmina nuper in lucem emissa. Cf. Martial. 4, 8, 7: *Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum*. Hos igitur benevolos lectores per domos suas dispersos velut unum in locum congregatos sibi aures praebere fingit, librum recitatorem faciens.

20-23. *Me libertino* cet.] Imitari videtur grammaticos, qui scholarum suarum a poetarum vitis enarrandis initium sumebant. «Tum clare dicito, me re vera patre libertino natum esse.» Cf. Sat. 4, 6, 6, 46. — *Maiores pennas*] «Dices me maiora omnino ausum atque etiam felicius adeptum esse, quam concedere visa sit tenuis mea origo.» Construe autem pennas maiores nido (quam nidus capiebat) extendisse, explicasse ad volatum. Contraria imagine Epp. 2, 2, 50. post aciem Philippensem se decisus humilem pennis fuisse dicit. — *Me primis* cet.] Cf. Sat. 2, 4, 75 sq. Epp. 4, 17, 35: *Principibus placuisse viris non ultima laus est*. Construo vel propter versus caesuram et quia sic propria poetae laus augetur: *me belli domique placuisse viris primis*; non cum aliis: «*me placuisse viris primis belli domique*, id est, quorum virtus fuerat domi militiaeque cognita, ut ait Ci-

cero Tusc. 5, 19, 55. Haec autem scribens recordatus est et Bruti Cassique, et Octaviani atque Maecenatis, quibus adnumerare poterat etiam Agrippam, Asinium Polionem, Munatium Plancum, Messallam, Salustium minorem cet.

24. 25. *Corporis* cet.] Festive transit ad corporis sui habitum, cuius naevi per iocum ab amicis interdum deridebantur, quibus ipse, ut hoc loco, arridere solebat, probe conscius in hoc corpusculo spiritum Graiae tenuem Camenae, quem natura ipsi concesserat, inclusum esse. — *exigui*] Sat. 2, 3, 308: *longos imitatis ab imo Ad summum totus moduli bipedatis*. Augustus in Epistola ad Horatium apud Sueton. Vit. Hor.: *Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sectariolo scribas, cum circuitus voluminis tui sit ὀρθοῦς ὁρταρός, sicut est ventriculi tui.* — *praecanum*] «ante tempus canum;» Schol., ut fuit Traianus (Plin. Paneg. 4, 7: *festinatis senectulis insignibus*), Boethius (Cons. Philos. 4, Metr. 1, 44: *Intempestivi fiuntur vertice cani*), Petrarca iam vigesimo quinto aetatis anno. Cf. Od. 2, 44, 45. — *solibus aptum*] «aplicationibus gaudentem frigorisque metuentem.» Sic Plin. Epp. 6, 16, 5: *usus ille sole, max frigida*. Iuven. 11, 203: *Nostra bibit vernum contracta cuticula solem*. — *Irasci celerem* cet.] Propter hoc

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

25

Forte meum si quis te percontabitur aevum,

Me quater undenos sciat implevisse Decembres,

Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

28. *duxit* Libri noti, etiam nostri: *dixit* Doeringio auctore M.

quoque eum per iocum videntur reprehendisse Augustus et Maecenas, ut a Lydia se appellari fingit iracundiorem Hadria Od. 3, 9, 23. Quocirca subicit: «ita tamen iracundus (*ἀκρόχολος, ὀξύθυμος*) sum, ut facillime rursus placer.» Cic. ad Att. 4, 17, 4: *et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabiles.*

26-28. *Forte meum* cet.] Hoc quoque volebat, ut innotesceret posteris, qua aetate fuisset tum, cum in Epistolis potissimum elaborandis versatus erat. — *quater undenos--Decembres*] poëtica pro «annos quadraginta quattuor.» Cf. Od. 2, 4, 23: *Cuius octavum trepidavit aetas Claudere lustrum.* Horatius autem natus a. u. c. 689. a. u. c. 733. XLIV. annos natus erat. — *Collegam Lepidum quo duxit*] Explicandum hoc est ex Cassio Dione 54, 6. Per Augusti absentiam (a. u. c. 732.) populus Romanus in creandis consulibus seditione agitatus est. Consulatus quidem locus alter Augusto

servabatur, ideoque anni 733. initio M. Lollius primum solus consulatum gessit; Caesare autem eum honorem non accipiente Q. Aemilius M. F. Lepidus et L. Silanus eum petiverunt; itaque ambitu omnia sic conturbantur, ut prudentes viri Augustum Romam revocarent. Ipse quidem Romam non rediit, sed candidatos ad se profectos acriter increpuit, iussosque cum suffragia ferrentur abesse dimisit. Nihil inde sedatius res acta est, sed tantum denovo factionum ac turbarum exstitit, ut vix tandem Lepidus consul crearetur. Itaque veluti *praecedens* Lollius post se quasi comitem aliquanto tardior *duxit* Lepidum. (Doeringii lectio *dixit* est ex iis coniecturis, quae ingeniosae quidem, sed non prorsus necessariae certaeque sunt. Firmare autem eam conatus est Liv. 7, 24: *ingenti studio patrum creatus consul* (Camillus) *collegam Ap. Claudium dixit.* Id. 37, 47: *Fulvius consul unus creatur; -- isque postero die Cn. Mantium -- collegam dixit.*)

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

EP. I. 2. *moenibus* Bentleyi suspicio.

I. De argumento vide Excurs. I.
1. 2. *sustineas*] «administres ita,
ut tanto oneri par sis viribus.» *Sus-
tinere autem negotia*, ut *onus*. Cic.
ad Fam. 5, 9, 4: *hoc, quidquid est
oneris et muneris, pro mea dignitate
tibi tuendum ac sustinendum puta*.
Salust. Catil. c. 33: *forte lubuit at-
tendere, quae res maxime tanta ne-
gotia sustinisset*. — *solus*] Tacit.
Ann. 4, 3: *eadem magistratum vo-
cabula*; — *omnes exuta aequalitate
iussa principis adspectare*. Quo tem-
pore autem haec Epistola scripta
est, iamiam omnes dignitates, qui-
bus uti volebat, Augustus assump-
serat. — *Res Italas* cet.] «Impe-
rium Romanum tam potens reddi-
disti, ut nullus iam hostis ei me-
tuendus sit.» Cf. Od. 4, 45, 43 sqq.
— *tuteris*] Od. 4, 44, 43: *o tutela
praesens Italiae dominaeque Romae*.
— *moribus ornes*] «operam navans,
ut mores per bella imprimis civilia
foede corrupti ad priorem decorem
integritatemque revocentur, idque
partim proprio exemplo, partim se-
vere punitis adulteris atque impu-
dicis, partim lege de adulteriis lata

et altera de maritandis ordinibus
saltem praeparata.» Cf. Od. 4, 5,
21 sqq. 4, 45, 9 sqq. Ovid. Met. 15,
832. de Augusto: *Pace data terris
animum ad civilia vertet Iura suum
legesque feret iustissimus auctor,
Exemploque suo mores reget*. Adde
Sueton. Octav. 27: *Recepit et mo-
rum legumque regimen perpetuum*.
Pariter autem *leges et mores* Horatius
componit Od. 3, 24, 25: *Quid leges
sine moribus Vanas proficiunt?* Od. 4,
5, 22: *Mos et lex maculosum edomuit
nefas*. Propterea quod pristinum no-
minis Romani decus restitutum erat,
utilitur verbo *ornes*. Plaut. Most. 1,
3, 42: *Quin tu te exornas moribus
lepidis?* Bentleyi vero *moenibus*, id
est, ut volt, «aedificiis magnificis,
(quam tamen significationem v. *moen-
ia* nunquam habet, sed interdum
pro «oppidis cum aedificiis suis»
ponitur,) nec convenit ceteris hu-
ius praedicationis membris et sen-
tentiam praebet longe tenuiorem,
etenim hoc vel Nero fecit.

3. 4. *Legibus emendes*] Significat
praecipue emendationem formae rei
publicae totius post turbulenta illa

Legibus emendes, in publica commoda peccem,
 Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
 Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux, 5
 Post ingentia facta deorum in templa recepti,
 Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella

3. *commoda publica* quarlus Schmidii, C. (Ut nos, bScdp.) — 6. *fata* Bentleius coni. nuper in Schmidii Cod. secundo (Guelferbytnano) reperta. — *repecti* unus Feae.

bellorum civilium tempora, impri-
 mis accuratam et Italiae et provin-
 ciarum administrationem. Splen-
 didum Augusti elogium exstat apud
 Philonem, Leg. ad Caium 24: *σδυ-
 παν τὸ ἀνθρώπων γένος δι' ἑνα
 ἄνδρα καὶ ἡγεμόνα, τὸν Σεβα-
 στόν, ἦεν ἐπὶ τὸ βέλτιον, δι'
 ἄξιον καλεῖν ἀλεξίκακον. Οὗτός
 ἐστι Καῖσαρ, ὁ τοὺς καταρρέξαν-
 τας πανταχόθεν χειμῶνας εὐδιά-
 σας ---, οὗτος ὁ εἰρηνοφύλαξ,
 ὁ διανομεὺς τῶν ἐπιβαλλόντων
 ἐξάστοις, ὁ τὰς χάριτας ἀταμι-
 εύτους εἰς μέσον προδούς κτλ.* —
in p. c. peccem cet.] «rei publicae
 utilitati officiam, si ab illius cura te
 diutius avocem *longo sermone*, qua-
 lis fortasse tibi videbitur haec ipsa
 epistola, quae instar est sermonis.
 Verum esto, audebo tamen.» —
morer.] Cf. Epp. 1, 43, 17: *Carmi-
 na, quae possint oculos auresque
 morari Caesaris. — tua tempora]*
*«quae in negotia publica insumere
 decrevistis.»* Corn. Nep. All. 4: *cum
 omnia reliqua tempora aut litteris
 aut Atheniensium rei publicae tribue-
 ret cet.*

5. 6. *Romulus cet.]* «Heroes illi an-
 tiqui bene de genere humano meriti
 post mortem demum ab hominibus,
 antea invidis, iustis honoribus affe-
 cti ac pro dis culti sunt: sapientius

quidem te, invidia maiorem, iam
 nunc, ut mereris, veneratur populus
 Romanus; sed idem in poetarum me-
 ritis vere aestimandis minus recto
 iudicio uti consuevit.» Cf. Od. 3, 3,
 9 sqq. Mira arte vocabulo *Caesar*
 subiungit v. *Romulus*; nam Octavia-
 nus alter *Romulus* fuit, ut senato-
 res nonnulli eum appellandum cen-
 suerant: praevaluit tamen *Augusti*
 nomen. Sueton. Octav. 7. Dio Cass.
 53, 16: *Ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει μὲν
 ἰσχυρῶς Ρωμῆλος ἑνομασθῆναι·
 αἰσθόμενος δὲ ὅτι ὑποπίπτειται ἐκ
 τοῦτον τῆς βασιλείας ἐπιθυρεῖν,
 οὐκέτ' αὐτοῦ ἀντιποιήσατο, ἀλλὰ
 Αὔγουστος, ὡς καὶ πλεῖον τι ἢ
 κατὰ ἀνθρώπους ὄν, ἐπεκλήθη.*
 — *Post ingentia facta cet.]* «Post
 res gestas eximia virtutis gloria in
 perpetuum memorabiles in deorum
 numerum relati.» Bentleii coni. *fata*
 firmatur nunc ab uno Schmidii Co-
 dice, sed neque aptum est apud
 Horatium *fatorum ἐπίθετον ingentia*,
 nec Bacchi praesertim mortem
 memorare poterat poeta. Cf. Flor.
 4, 12, 66: *Ob haec tot facta in-
 gentia dictator perpetuus et pater
 patriae dictus (Augustus). — deo-
 rum in templa recepti]* «ab homini-
 bus,» significatione v. *templa* pro-
 pria, non: «in caelum,» ut est
 apud Ennium (Varro L. L. 7, 6.):

Componunt, agros assignant, oppida condunt,
 Ploravere suis non respondere favorem
 Speratum meritis. Diram qui contudit hydram 10
 Notaque fatali portenta labore subegit,
 Comperit invidiam supremo fine domari.
 Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
 Infra se positas; extinctus amabitur idem.
 Praesenti tibi maturos largimur honores 15

16. *nomen* bSEcdp, omnes Bentleyi, Pottierii et Schmidii, LCTs:
numen antiquissimus Blandinius Craquii cum duobus Bersmanni,

*Unus erit, quem tu tolles in caerulea
 caeli Templa.*

7-9. *Dum - - condunt, Ploravere*] Sic iungendum est, non cum aliis plene distinguendum post v. *condunt*. Hoc enim dicit: «Dum bene mereretur de hominibus, aegre tulere saepeque conquesti sunt de ingrato illorum animo» cet. — *Ter-ras colere* est «regiones steriles atque asperas fertiles reddere», *hominum genus colere*, «artibus et legibus mortales expolire», *agros assignare* hominibus *νομάδων ἀμαρξοφίαν* vitam ante agentibus, «eos unum in locum congregare, certis sedibus datis.» Cf. illustrem locum Cic. de Invent. 1, 2. Solita autem in hac re formula *agros assignare* usus salis significat id ab Augusto quoque veteranos Caesarianos ac suos remunerante proprio verbi sensu factum esse.

10-14. *qui contudit hydram*] Hercules τῷ ῥοπαλῶι τὰς κεφαλὰς αὐτῆς ἐξώπην. Apollod. 2, 5, 2. Proprio igitur *contudit* dixit pro *peremit*. Cf. Od. 4, 4, 61 sq. — *fatali labore*] fatali necessitate Herculi imposita ab Eurystheo, quia hic, rem ita moderante Iunone, prior illo

natus erat. — *Comperit invidiam cet.*] «Comperit unum tamen monstrum, invidiam, aliter non posse domari nisi morte eius, cui invidetur;» nam, ut ait Aristot. Rhet. 2, 10: πρὸς τοὺς μνηροσίων ἔτος διτὰς ἢ πρὸς τοὺς ἐσομένων ἢ τε θνήσκουσιν (φιλοτιμείται) οὐδείς. Conf. ad Od. 3, 24, 31: *Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quaerimus, invidi.* — *portenta*] Cf. Od. 1, 22, 43. Lucret. 5, 37. de feris ab Hercule victis: *Cetera de genere hoc quae sunt portenta perempta.* — *supremo fine*] *Finis* etiam absolute dicitur pro *morte*. (Tac. Ann. 15, 63.) *Clarior* autem ea significatio sit addito v. *supremo*, das äußerste Ziel. Ovid. Met. 3, 436: *dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet.* — *Urit cet.*] «Splendorem enim suo laedit aequales, qui ceterorum artes virtutesque suis longe inferiores praeponderare et propterea ipso suo pondere atque vi ingenti deprimere in tenebras videtur;» *urere* ergo est «laedere, offendere eo, quod aliena gloria tamquam fulgor oculos reliquorum praestringit,» *praegravare* autem

Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
 Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
 Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
 Te nostris ducibus, te Graïs antefereudo,
 Cetera nequaquam simili ratione modoque
 Aestimat et, nisi quae terris semota suisque
 Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
 Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,

20

Editio Cadomensis a. 1480., Bentleius, FM. — 18. hoc v. Cod. Coll. Trin. Bentleius.

«deprimere, niederdrücken,» ut Sat. 2, 2, 78. — *artes cet.*] latissima significatione, «ἐπιτηδεύματα, studia, etiam in rebus civilibus, ideoque homines simul, qui tales artes minore peritia quam ipse ille vir summus atque experientissimus exercent.» «*Artes autem accusativus est non solum v. praegravat potestati obnoxius, sed alterius quoque urit.*» DILLENS. — *extinctus]* apte opponitur *fulgori* illi.

45-47. *Praesenti cet.*] «Nos contra hac in re priscis illis Graecis sapientiores iam nunc ultro agnoscimus praeclearas tuas virtutes teque, dum inter nos versaris, honoramus.» — *maturos]* «tempestivos in vita, non seros post mortem.» — *honores]* praesertim libationes. Cf. Od. 4, 5, 34 sq., atque in univ. de sacrificiis Virgil. Aen. 1, 632: *divom templis indicit honorem.* — *Iurandasque cet.*] «*quas tenentes per tuum nomen iuremus.*» Cic. pro Flacco 36, 90: *is, cui, si aram tenens iuraret, crederet nemo.* Corn. Nep. Hannib. 2. Sueton. Octav. 52: *Templa — in nulla provincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit. Nam in Urbe quidem pertina-*

cissime abstinuit hoc honore. Sic Inscr. m. Lat. N. 606: *ROMAE. ET. AVGVSTO. CAESARIS. D. F. PATRI. PATRIAE.* (Polae.) — *nomen]* Ut simplicius, quoniam iurabant *per Genium Caesaris*, et quia firmant Codices mei antiquissimi, hoc v. retinui. Lect. *numen* commendat Od. 4, 5, 33: *et Laribus tuum Misset numen.* — *Nil oriturum cet.*] Cf. Od. 4, 2, 37: *Quo (Augusto) nihil maius meliusve terris Pata donavere bonique divi Nec dabant.*

48-22. *Sed cet.*] «Sed hic idem populus, tibi ex toto deditus cet.» — *in uno]* «in hac una re, quod te omnibus antefert.» Nolim iungere *in uno antefereudo te.* Est ἐν ἑνὶ μόνῳ, ἐν τῷ προκρίνειν σὲ πάντων. — *terris semota]* non, ut volunt nonnulli, «peregrina, Graeca,» sed: «remota iam e terris (*der Erde entrückt*), propterea quod suis temporibus defuncta sunt, id est, quod ex fati legibus mortem obierunt operum illorum auctores.

23-25, *veterum]* genere neutr., «*omnium veterum linguae nostrae monumentorum.*» Suetonius Oct. 86. inter antiquarios ab Augusto reprehensos nominat Veranium Flaccum,

Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
 Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,
 Pontificum libros, annosa volumina vatum
 Dictitet Albano Musas in monte locutas.
 Si, quia Graecorum sunt antiquissima quaeque

25

28. *Graiorum* Cod. Bland. antiquiss., duo Torrentii, Reginensis,

qui teste Festo in v. *Mille urbium* composuit librum, quem inscripsit *priscarum vocum*. Ille igitur similisque Horatii loci magnopere placere Augusto debebant. — *tabulas*] XII. a decemviris quattuor seculis ante hanc epistolam conscriptam sancitas. Cic. de Or. 4, 43, 493: *plurima est in omni iure civili et in pontificum libris et in xii. tabulis antiquitatis effigies, quod et verborum prisca vetustas cognoscitur cet.*, ubi Ellendius: «Perapte dicitur *prisca vetustas*, i. e. vetustas, quae effecit, ut verba ex memoria hominum sublata in desuetudinem venirent.» Cf. Seneca Epist. 114, 43: *Multi ex alieno seculo petunt verba: duodecim Tabulas loquuntur.* — *foedera regum*] Quintil. 8, 2, 42: *Obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis, ut, si commentarios quis pontificum et vetustissima foedera et exoletos scrutatus auctores id ipsum petat cet.* — *Gabiis*] De foedere inter Tarquinium Superbum et Gabios icto v. Liv. 4, 54. et Dionys. Halic. 4, 58., qui praeter expectationem aequum fuisse tradit, haec subiungens: *Τούτων ἐστὶ τῶν ἑρκίων μνημείων ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Αἰδὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκτον καλοῦσιν, ἀσπίς ξυλίνη βύρση βοεῖα περὶ τονὸς τοῦ σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ἑρκίων τότε βούς, γράμμασιν ἀ-*

χαῖκοις ἐπιγεγραμμένη τὰς γενομένης αὐτοῖς ὁμολογίας. — *rigidis*] Sabinus saepe vocatur rigidi, duri, tetrici ob morum severitatem. Cicero in Vatini. 15, 37. Sabinos *severissimos homines* vocat. Foedera autem intelliguntur inter Romulum et T. Tatium vel inter Tullum Hostilium et Sabinos (Dionys. Hal. 3, 33.) vel primis liberae rei publicae temporibus icta. — *aequata*] «aequis et iustis condicionibus icta.»

26-27. *Pontificum libros*] Intellige pontificum et Libros rituales et Indigitamenta et Annales maximos a Pontifice maximo usque ad a. u. c. 620. confectos; in quibus certe quattuor primorum Urbis seculorum res gestae prisco sermone expositae erant. Cic. de Legg. 4, 2, 6: *Annales Pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucundius* (Ursinus: *ieiunius*). — *volumina vatum*] «veteres libros Marcii, vatis aut Sibyllae.» Pompon. Recte interpretabere: «vaticinia versibus Saturniis composita a Cn. Marcio.» Liv. 23, 42., ubi ipsa vatis verba, quod erant antiquiora, paulum sunt immutata. Plin. H. N. 7, 33. Cicero de Divinat. 4, 40, 89. *Marcios fratres* memorat. Contra quae Sibyllae tribuebantur carmina fatidica hexametris Graecis erant composita. Cf. v. 86. — *Dictitet*] «communi consensu pronun-

Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
 Scriptores trutina, non est quod multa loquamur: 30
 Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri;
 Venimus ad summum fortunae, pingimus atque

Bentleius ac Dillenburger. — 31. *olea* Bentleius coni., item Schmidius cum uno Feae et Berolinensi.

tiet.» — *Albano cet.*] Ut Musae in Parnasso et Helicone Graecam poësin condiderunt, sic ex eorum, quos irridet, opinione a Camenis in monte Albano Iovi Latiali sacro versantibus poësis Latina profecta erat. Ennius 4, 3: *Musae, quas memorant Casmenas esse Latini.*

28-33. Si, *gula cet.*] «Atqui si, quoniam, ut ego quoque cum omnibus ultro fateor, scripta Graecorum antiquissima quaeque (imprimis Homeri et Archilochi poemata) eadem etiam praestantissima sunt, ideo scriptores Latini simili ratione aestimantur, ut priscis primus locus tribuatur, pluribus verbis non iam opus est; immo absurdissima quaeque ἐνδονύματα illi similia probare licet.» — *Graecorum*] Praestabat hic forma prosae orationis. Altera *Gratorum* a paucissimis inducta est propter v. 19. — *trutina*] τρυάνη (in quo v. prima syllaba est longa, a Latinis corripitur) pr. foramen, intra quod est ligula s. examen in libra, plerumque pro libra bilanci et statera ipsa, ut Sat. 4, 3, 72. — *Nil intra cet.*] Est ἐνδονύμα contractum et implicatum ex his: 1) «Olive et nux similes sunt fructus, quoniam ex utraque oleum trapeto conficitur. 2) Nihil duri est intra nucem; ergo neque intra olivam. 3) Nihil duri est extra

oleam; ergo neque extra nucem.» Iam his falsissimis argumentationibus, quibus tamquam fallaciae exemplis fortasse in scholis interdum utebantur logicae disciplinae magistri, aequiparat illam: «Graecorum antiquissimi poëtae iidem sunt optimi; ergo etiam Latinorum antiquissimi quique.» Cf. Plin. H. N. 15, 28, 34: *Alia (gignuntur) baccis, quarum intus lignum et extra caro, ut olivis, cerasis. — Aliorum intus corpus et foris lignum, ut nucum. — oleam*] Variata constructio, etiam a nostris Codd. firmata, cur mutetur in *olea*, non video. Cfr. Hand Turs. II. p. 684. et III. p. 440. exempla afferentem, ubi in eodem enuntiato, ut hic, *intra* est praepositio, adverbium *extra*. Liv. 31, 24: *intra eam (portam) extraque*. Horat. Epp. 1, 2, 16: *Ilacos intra muros peccatur et extra.* — *Venimus cet.*] Artissime haec cum praecedentibus cohaerent. Hoc enim dicit: «Eodem prorsus iure, id est, aequè absurde, contendere possumus nos in omnibus rebus primas tenere ideoque nullum progressum facere posse, non solum in arte militari, sed etiam in iis artibus, quas, quicumque caecus non est, scitius a Graecis olim exercitas esse atque ex parte etiam nunc exerceri fatetur.» — *ad summum fortunae*] Eurip. Fr. Antig. 43. Dind.: ἐπ'

Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.
 Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
 Scire velim, chartis pretium quotus arroget annus. 35
 Scriptor, abhinc annos centum qui decidit, inter
 Perfectos veteresque referri debet, an inter
 Viles atque novos? Excludat iurgia finis.
 Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
 Quid, qui deperiit minor uno mense vel anno, 40
 Inter quos referendus erit? veteresne poetas,

46. et item E, ex aliis Codd. Bentleius: *ilidem* S, M, etiam b et c (sed hic in rasura), item Guelferbyt. Schmidii, LClis, iterum Cod.

ἄκρον ἤκουεν γραμμὴν κακῶν.
 — Achivis] Traianus ad Plin. Epp. 40, 49: *Gymnasiis indulgent Graeculi*. — *unctis*] Graeci cum assidue in palaestras suas descendere sole-
 rent, frequenter oleo ungebantur.

34-44. Si meliora cel.] Iam astute usus sorte ostendit, quam absurda sint vulgi litteratorum iudicia. Ineptos huiusmodi antiquarios deridet etiam Martialis 41, 90, 5: *Attonitusque legis terram frugiferam, Attilius et quidquid Pacuviusque vomunt*. — *arroget*] «velut arrogatione in comitiis curiatis facta legitime afferat ac tribuat.» Sic Od. 4, 44, 39: *optatum peractis Imperiis deus arrogavit*. — *decidit*] «mortuus est,» imagine a foliis caducis repetita. Plaut. Trinum. 2, 4, 143: *cuncti solstitiali morbo decidunt*. Od. 4, 7, 14: *Nos, ubi decidimus, Quo pater Aeneas, quo divus Tullus et Ancus, Pulvis et umbra sumus*. — *Perfectos*] «Ideo perfectos quia veteres.» COM. CR.; item κατ' εἰσφοράς. — *Excludat iurgia finis*] «Definitio temporis certusque terminus dirimat litem et controversiam componat.»

— *perficit*] «nunc ipsum absolvit.» — *deperiit*] Sic Ovidius Trist. 4, 10, 82. verbo *perire* usus est item de morte naturali. Martial. 8, 69: *Miraris veteres, Vacerra, solos, Nec laudas nisi mortuos poetas. Ignosceas petimus, Vacerra: tanti Non est, ut placeam tibi, perire*. — *poetas* — *aetas*] Ad ὁμοιοτέλετον conf. A. P. 99. 100. — *Iste*] «iste tuus, quem tu modo significasti.» — *honeste*] «mit Ehren, ita ut huius iudicii neminem pudere debeat.»

45-49. caudae — equinae] Fortasse recordabatur notae de Sertorio narratiunculae apud Plut. Sert. 16. Is, ut milites suos ad concordiam et patientiam adhortaretur, produxisse dicitur duos equos, alterum plane infirmum et iam veterem, alterum procerum et robustum et caudam mira pilorum crebritate habentem. Infirmo equo adstabat vir magnus et validus, robusto parvus ac debilis; iam cum uterque caudam equo evellere iuberetur, robustus infirmi equi caudam totam, debilis robusti singulos pilos, ille quidem risum spectanti-

An quos et praesens et postera respuat aetas?

Iste quidem veteres inter ponetur honeste,

Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.

Utor permissa caudaeque pilos ut equinae 45

Paulatim vello et demo unum, demo et item unum,

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,

Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis

Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.

Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus, 50

Lovaniensis. Très sunt interpolationes diversae, omnes aequae importunae. — 48. in] ad corr. c, duo Schmidii et I.Cs.

bus praebuit, hic sine multo labore equum cauda privavit. Conf. etiam sophisma (*Φαλακρόν*) Eubulidis Milesii (Diog. Laërt. 2, 408.), soritae simile, quo quaesitum videtur, quot quis pilis deinceps amissis calvus appellandus esset. — *et item*] Videtur sermonis quotidiani fuisse, ideoque aptius est epistolae quam *itidem*; etiam ex glossemate vel corruptela est. Horatius ex tota cauda equina duobus pilis evolsis sermonem abscindit, id quod sane alio verbo quam *etiam* indicaretur necesse fuit. — *cadat elusus*] ut gladiator ab adversario artem magis calente *elusus* et tandem victus concidit. — *ratione ruentis acervi*] «eodem modo, quo necessario corruit tandem acervus, cui continuo unum granum post alterum subtraxeris;» cum scita soritae s. argumentationis *acervalis* (Cic. de Divinat. 2, 4, 11. Academ. 2, 46, 49.) significatione. — *Qui redit in fastos*] «Qui unice antiquitatis rationem init.» Haec lectio melius quam altera *ad fastos* significat antiquarios istos operose quaerere in

fastis aetatis singulorum scriptorum testimonia. Praeterea *redire ad-*volgatus est neque facile quisquam in excogitasset. *Fastos* autem dicit omnem temporum computationem; sic in Fastis consularibus proprie dictis, si aliunde noverant, quibus consulibus scriptor aliquis floruerat, illorum nomina quaerendo scriptoris aetatem investigare poterant. — *virtutem*] «poëtarum ingenium et artem.» — *Libitina*] «mors;» «quasi ab ipso feretro venerationem acceperit poeta defunctus.» POUSS. Conf. Od. 3, 30, 7. Sat. 2, 6, 49.

50-52. *Ennius*] Cf. Od. 4, 8, 20. Epp. 1, 49, 7 sqq. — *sapiens*] Saum ingenium ipse descripsit (A. Gellius 12, 4. Frägm. Ann. 7, 404-411.), ubi inter alia haec leguntur: *doctus, fidelis — verbam paucam, multa tenens antiqua, sepulta, vetusta — Multarum veterum legum diu-que hominumque Prudentem.* — *fortis*] magis referitur ad eius genus dicendi grande atque robustum spiritusque bellicosos, quos *Annales* et *Scipio* prae se ferebant, quam

Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
 Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
 Naevius in manibus non est et mentibus haeret
 Paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poema.

53. non est, at mentibus haeret sine interrog. signo cum Dacierio

ad id, quod Scipionis Africani maioris fuerat comes: quamquam ut fortem bellatorem Ennium praedicat Silius Italicus 12, 393 sqq. — *et alter Homerus*] «quemadmodum scilicet critici nostri Latini, elegantes illi profecto ac periti, contendunt, aequiparandus Homero;» in quibus vv. salis inest, ut opinor, ironiae. — «Adeo praestans ergo est poeta, ut leviter curare, prorsus securus esse possit de suorum promissorum eventu, quae nunc magis, quam fortasse ipse sperarat, impleta sunt.» — *somnia Pythagorae*] Pseudocornutus ad Persium Sat. 6, 10: *Cor iubet hoc Enni, postquam destituit esse Maeonides, Quintus pavone ex Pythagorae*: «Sic enim ait Ennius in Annalium suorum principio, ubi se dicit vidisse in somniis Homerum dicentem, fuisse se quondam pavonem et ex eo translata esse animam in se secundum Pythagorae definitionem, qui dicit, animas humanas per *παραλογυρεσθαι* exeuntes de corporibus in alia posse transire.» Ex eo somnio supersunt haec reliquiae: *Transavit cita per teneras caliginis auras* (anima Homeri). — *Visus Homerus adesse poeta*. — *Tum meministi fieri me pavum*. Facete igitur Grammaticorum Romanorum iudicium nimis benignum de Ennio affert idque clam deridet.

53. 54. *Naevius* cet.] «Ipse ille Naevius, etsi Ennio sane postponendus, nonne permultos etiam nunc lectores habet atque admiratores?» Cn. Naevius Campanus a. u. c. 549. primam fabulam docuit, mortuus a. u. c. 550. Ulicae, in exsilio. Praeter tragoedias et comoedias celebratur eius Bellum Punicum primum, Saturniis versibus conscriptum, de quo vid. Cic. Brut. 49, 75 sq. Sine interrogatione autem, quam primus apposuit Benlleius, totus locus fit absurdus neque ullo modo explicari potest. — *in manibus est*] «lectitur.» Sueton. Calig. 46: *Cassii Severi scripta senatus consullis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisit*. — *haeret*] Cic. Tusc. 3, 2, 3: *poetae — audiuntur, leguntur, ediscuntur et inhaerescunt penitus in mentibus*. — *Paene recens*] «Tamquam prope noster aequalis esset.»

55. 56. *Ambigitur* cet.] Salse persequitur solitas et plerumque ineptas criticorum sui temporis disputationes de antiquioribus poetis inter se comparandis atque inde aestimandis, ita ut cuiusque character uno alterove epitheto definitur. Totus igitur locus continet laudes, quas grammatici et mali poetae illius aetatis, Anseres, Bavi, Maevii, poetis veteribus tribuere solebant, quo recentiores (Hora-

Ambigitur quotiens uter utro sit prior, aufert 55
 Pacuvius docti famam senis, Accius alti,
 Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,

Doering. (*et mentibus haeret cet. sine interrog. signo Lct.*) — 56.
 Accius bSEcp, t, Bentleius, F: Attius LMS, Actius duo Schmidii et G.

tium, Virgilium, Varium) deprimerent ac laederent. — *aufert*] «quasi dono vel praemio accipit, et docti existimationem oblinet.» — *Pacuvius*] M. Pacuvius, Brundisius, Ennii sororis filius, natus a. u. c. 534., amicus C. Laelii, cum LXXX. annos natus novam docuisset fabulam. Tarentum migravit ibique mortem obiit prope nonagenarius. Ex eius tragoediis, quas duodecim minimum composuit, clarissimae fuerunt *Antiope* et *Dulorestes*. — *docti*] «probe versati maxime in Graecis poetis et epicis et tragicis, ex quibus suarum tragoediarum argumenta desumpsit praeterquam unius praelexae *Pauli*.» Is a Varro apud Gell. 7, 14, 6. *ubertatis* fuisse dicitur *exemplar*. — *Accius*] L. Accius (s. Attius) natus a. u. c. 584. vitam eo usque produxit, ut viderit C. Iulium Caesarem Strabonem Vopiscum, oratorem et poetam tragicum, qui a. u. c. 667. aedilicius periit. Praeter tragoedias scripsit etiam Didascalicon libros. Conf. Sat. 1, 40, 53. A. P. 258 sq. — *alti*] «sublimis.» Repete autem *senis*; non enim, ut alii placuit, supplere possumus *poetae*. Omnino veteres poetas *senes* appellabant, ut Lucilium Sat. 2, 1, 34. Statius Silv. 4, 2, 253: *Callimachusque senex*. — Perverse Commentator Cruquii et Glossator Codicis E: *senis*, «Sophoclis»; *alti*, «Euri-

pidis». Immo interpretis loco fungatur Quintil. 10, 4, 97: *Tragoediae scriptores veterum Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, auctoritate personarum. Ceterum nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur: Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.*

57. *Afrani*] L. Afranius floruit circiter a. u. c. 660. Quintil. 10, 4, 100: *Togatis excellit Afranius, utinamque non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus!* Cic. Brut. 43, 167: *L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus. Supersunt adhuc plus XL. fabularum eius nomina et reliquiae. Hoc igitur dicebant Critici: «Afrani fabulas togatas, et quidem fabernarias, prope accedere ad Menandri fabulas (palliatas): illum vitam moresque Romanorum eadem felicitate imitatum esse ac Menander expresserit Atticos; hunc in Attico sermone summum elegantiam consecutum esse, illum in Latino.» In prosa or. fortasse dixisset: *conventura fuisse.* — *Menandro*] Menander poeta eximius comoediae novae, cuius argumenta ad res privatas pertinebant, natus est a. 342., mortuus a. 291. a. Chr.*

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.

Hos ediscit et hos arto stipata theatro 60

Spectat Roma potens; habet hos numeratque poëtas

Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aeo.

Interdum volgus rectum videt, est ubi peccat.

Si veteres ita miratur laudatque poëtas,

Ut nihil anteferat, nihil illis comparet; errat: 65

58. *Plautus*] T. Maccius Plautus, Sarsinas, mortuus a. u. c. 570. Versiculus ipse per se difficillimus est explicatu, quia nos Plautum cum Epicharmo contendere nullo modo possumus. Dicere hoc videtur: «Plauti comoediae maxime sunt notoriae et, ut in alio genere Homerus, sic ille semper ad eventum festinat (A. P. 448.); *properat* igitur, ut rapido progressu ad fabulae cuiusque *κατατροπήν* perveniat, neque unquam in rebus minutis immorando retardat spectatorem.» V. *properare* igitur absolute positum est; vv. autem *ad exemplar* ex Latina consuetudine significant, quod minus recte recentiores dicunt *secundum*, iuxta *exemplar*. — *Siculi - Epicharmi*] Siculus dicitur, quia vix trimestris e patria in Siciliam venit. Est enim in insula Co natus, aequalis Pindaro atque Aeschylo. Vitam produxit usque ad tempus Hieronis tyranni a. ante Chr. 477.

59. *Caecilius*] C. Caecilius Statius, natione Insuber Gallus, servus genere, Ennii familiaris, posteriore parte seculi Romani VI. floruit et anno post Ennii obitum, a. u. c. 586., mortuus est. Cic. de opt. gen. dic. 4, 2: *licet dicere et Ennium summum epicum poëtam, si*

cui ita videtur, et Pacuvium tragicum et Caecilium fortasse comicum. Sed idem ad Att. 7, 3, 40: *malus auctor Latinitatis est.* Volcatius Sedigitus apud Gell. 15, 24: *Caecilio palmam statuo dandam comico, Plautus secundus facile exsuperat ceteros.* Varro apud Non. in V. *Poscere* p. 374. M.: *In argumentis Caecilius poscit palmam, in ethesi Terentius, in sermonibus Plautus.* — *Terentius*] P. Terentius Afer Karthagine natus a. u. c. 539. mortuus est in Arcadia a. 593. De eo Afranius apud Sueton. Vit. Ter. 5: *Terentio non similem dices quempiam.* Contra Volcatius: *in sexto sequitur hos loco Terentius.* — *gravitate*] sententiarum imprimis, quibus *πάθος* excitabat, Nachdruck.

60-62. *arto*] propter spectatorum multitudinem. Cf. Epp. 4, 49, 44: *spis-sis-theatris.* — *ediscit*] «frequenter et legendo et spectando.» Vera autem ratio, cur tantopere amarentur a populo poëtae, quos enumerat, haec erat, quod post Accium tragoedia, post Afranium comoedia Latina degenerarat, nec eo quo scripsit tempore ulla prope fabula vera laude digna prodierat praeter Varii Thyestem. — *Livi*] Livii Andronici, Tarentini, ut videtur, saltem ibi

Si quaedam nimis antiquae, si pleraque dure
 Dicere credit eos, ignave multa fatetur,
 Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.
 Non equidem insector delendaeque carmina Livi
 Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo 70
 Orbilium dictare; sed emendata videri

67. *credit* bS^{ec}, omnes Feae et Pottierii, LCtFs: *cedit* cum Cod. Reg. Soc. Bentleius, M. — 69. *Laevi* cum Cod. Reginensi Bentleius.

a Romanis capti, a C. (potius quam a M.) Livio Salinatore ob ingenii meritum libertate donati (a quo Livii nomen assumpsit). Is a. u. c. 514., anno ante Ennium natum, primus Romae fabulam docuit, Odysseamque in Latinum convertit versibus Saturniis. Cic. Brut. 48, 74: *Odyssea Latina est sic tamquam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae non salis dignae, quae iterum legantur.*

66-68. *nimis antiquae*] «ἀρχαῖα καὶ», in modum, qui praesentis consuetudini Latinae repugnat.» Sic etiam Augustus, cuius sententiam pulchre noverat poeta, *cacozelos et antiquarios, ut diverso genere villosos, pari fastidio sprevit.* Sueton. Octav. 86. — *pleraque*] «permulta,» non: «plurima.» — *dure*] in compositionibus a Latinae linguae indole abhorrentibus, constructionibus intricatis, scabris versibus. Eodem referas licet Pers. 4, 77: *Sunt, quos Pacuviusque et verrucosa moretur Antiope, aerumnis cor lucificabile fulta.* — *credit*] Hanc veram esse arbitror lectionem propterea, quod, ut est in v. *fatetur*, requiritur hic quoque actio libera et spontanea; ac parum concinne profecto dicas: «qui mihi hoc vel illud concedit,

me cum facit et sapit.» — *ignave*] «sine nervis ac sanguine.» «ἄργα καὶ τὸν ἀχροατὴν ἡμεῖς ἐδῶτα, ut de oratore Dionys. Long. περὶ ἑλποῦς 34, 4., id est, quae nullam vim habent ad movendum auditorem; quibus opponuntur τὰ ἐναργήματα, ἐμπροσθέν, παθητικά.» Weichert. — *Iove aequo*] «propitio sibi; Iove quidem irato sit, ut errent homines ac delirent.» Ποσειά.

69-72. *insector*] Construe: *Non insector carmina Livii delendaeque ea esse reor*, id est, «non equidem tam infenso sum animo in veteres nostros poetas, ut exempli gratia Livii Andronici scripta oblitteranda et ex hominum manibus in perpetuum extorquenda censeam.» — *Orbilium*] Orbilius Pupillus Benaventanus, teste Suetonio Gram. 9., primam apparitor magistratum, dein miles, postremum studii, quae iam inde a puero non leviter attigerat, repetitis, quinquagesimo demum anno Romam rediit a. u. c. 691., adeo ut, cum Horatius natus a. 689, eum audire poterat (a. u. c. 704-706.), minimum LXIV. annos natus esset. Is autem fortasse solus fuit, qui propter nimiam antiquitatis admirationem pueris explicaret Livium illum, qui

Pulchraque et exactis minimum distantia miror;
 Inter quae verbum emicuit si forte decorum et
 Si versus paulo concinnior unus et alter,
 Iniuste totum ducit venditque poema.
 Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
 Compositum illepidève putetur, sed quia nuper;

75

75. *venitque* ex Cod. Regin. Bentleius.

inter Latinos artificialem poësin, a Graecae imitatione profectam, primus excubuit. Bentleii autem lectionem *Laevi* egregie refutavit Weichert in Comment. de Laevio, Poett. Lat. p. 19 sq. Hic fuit aequalis Hortensii et Ciceronis; non igitur inter veteres poëtas referri poterat; praeterea eius *Epitoxalyria* parum apta erant, quae pueris in scholis explicarentur. — *reor*] Vid. ad Sat. 4, 9, 49. — *plagosum*] «plagas inferre gaudentem.» Comm. Caq. «schlâgerreich.» Sueton. Gramm. 9: *Fuit autem* (Orbilius) *naturae acerbæ non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat plagosum cum appellans et Domitius Marsus scribens Si quas Orbilius ferula scuticaque cecidit. — dictare*] «voce lente præire, ut calamo exciperentur dictata et, explicata cum essent, memoriae manderentur.» Cf. Sat. 4, 40, 75. Epp. 4, 48, 13. — *emendata*] «ita elimata, ut mendae ex iis sublatae sint.» — *exactis*] «ἐξειργασμένοις, διηρησμένοις, perfectis;» proprie de signis marmoreis ad unguem exactis. Cf. Ovid. Metam. 4, 405: *Forma - hominis, sed uli de marmore coepto, Non exacta satis, rudibusque simillima signis.* — *miror*]

Idem iam fuerat Ciceronis iudicium nominatim de Livio, Brut. 48, 74. (Vid. ad v. 62.)

73-75. *emicuit*] «Inter quae carmina Livii et cetera antiqua si verbum «ex insperato apparuit» (Comm. Caq.) et prae ceteris pulchritudinis suae specie animum lectoris ad se advertit.» — *concinnior*] «non solum regulis metricis satisfaciens, verum etiam sono ipso auribus gratus ac rei, quam exprimit, prorsus conveniens.» — *ducit*] «sine causa et immerito verba et versus aliquot pulchri secum ducunt totum poema, quo sine his locis illustribus pervenire non posset, id est, in theatra, in grammaticorum scholas, in privatorum quoque bibliothecas, atque talia in loca perductum vendunt s. commendant, applausum ei conciliant.» *Vendere enim et venditare poema vel orationem* est «eam commendare.» Cic. ad Att. 43, 42, 2: *Ligarianam praeclare vendidisti*, ad Att. 4, 16, 16: *Valde te venditavi*. Sic *vendibilis orator* Cic. Brut. 47, 174., «probabilis, qui populo placet.»

76-78. *quidquam*] h. l. in propositione affirmativa, ut Cic. Catil. 4, 2: *Quandiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vires*. Utrobique tamen inest notio negativa: «pro-

Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.
 Recte necne crocum floresque perambulet Attae
 Fabula si dubitem, clament periisse pudorem 80
 Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
 Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
 Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt,
 Vel quia turpe putant parere minoribus et, quae

plera quod quidpiam nuper sit compositum, reprehendi non oportere: » «neminem esse debere, qui Catilinam defendat.» Paulo aliter Dillenburger: «Negans pronomen quidquam recte positum est propter negantem vim, quam inesse sentis in v. *indignor*, id est, ferre non possum.» — *crasse*] ut *crassa Minerva*. (Sat. 2, 2, 3.) Cic. ad Fam. 9, 12, 2. orationem suam pro Deiotaro vocat *monusculum levidense crasso filo*, metaphora desumpta a lanificio, ut *pingui Minerva* ab obesitate. — *honorem*] «summum applausum.»

79-84. *Recte* cet.] Fabula vere pulchra *recte*, id est, firmo ac nunquam titubante vel claudicante ingressu, scenam *perambulare* dicitur simili metaphora atque dicunt *fabulam stare* vel de contrario eventu *cadere*, ubi exploditur. Sententia est: «Utrum etiam nunc laudem mereantur Attae logatae necne cet.» T. Quinctius Atta scriptor togatarum, satirarum epigrammatumque mortuus a. u. c. 676. teste Hieronymo in Chron. ed. Roncallii p. 393. Fronto p. 70. Ed. Rom. 1816. *particulatim elegantem Attam in verbis* (an *diverbiis*?) muliebris vocat. — *crocum*] liquidum, *Safranessenz*. Plin. H. N. 21, 6, 47: *Vino mire congruit cro-*

cum, praecipue dulci, tritum ad theatra replenda. Fabulam igitur Attae dicit in scenam productam, quae scena floribus et croco spargi solet. Lucret. 2, 446: *Et cum scena croco Cilici perfusa recens est*. Ovid. A. A. 4, 404: *Nec fuerant liquido pulpita rubra croco*. — *patres*] «seniores,» non: «senatores.» Cfr. v. 83.

82-85. *Aesopus*] nobilissimus tragicarum fabularum actor, *summus artifex et semper partium in re publica tam quam in scena optimarum*, ut ait eius familiaris Cicero pro Sestio 56, 420.; *gravis* autem vocatur, quia primas illas partes tragicodiarum egregie agebat, ut Agamemnonem, Aiace, Eurysacem. Vixit certe usque ad a. u. c. 699. — *Q. Roscius* comoedus aequae nobilitatis, pro quo exstat Ciceronis oratio, huiusque *amores et deliciae*, de Divin. 4, 36, 79.; *doctus* autem, *quod hoc est consecutus, ut, in quo quisque artificio excellerat, is in suo genere Roscius diceretur*. Cic. de Or. 4, 28, 430. Roscius cum mortuus sit a. u. c. 693. (Cic. pro Arch. 8, 47.), si anno 690. in scena comparebat neque irtem desiderat, sane qui a. u. c. 744. vivebant circiter septuagenarii, utriusque actoris probe meminisse poterant. — *parere minoribus*] «iuniorum iudiciis sese ac-

Imberbes didicere, senes perdenda fateri.
 Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,
 Quod mecum ignorat, solus volt scire videri,
 Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
 Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
 Quod si tam Graecis novitas invisa fuisset

85

90

85. *Imberbes* bSEc et omnes Feae, Pottierii, Schmidii, Lffs: *Imberbi* C (fortasse ex Codd., certe ex Schol. suo), Bentleyus, M. — 90. *Graec-*

commodare ac fidem tribuere.» — *perdenda*] «missa facienda, oblivioni tradenda.»

86-89. *Iam*] gradationi inservit: «iam vero, *vollends nun, vollends gar*.» — *Saliare Numae carmen*] Liv. 1, 20: *Salios item duodecim Marti Gradivo (Numa) legi, lunicaeque pictae insigne dedit et super tunicam aeneum pectori legumen, caelestiaque arma, quae ancilia appellantur, ferre ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis sollemnique saltu iussit.* Cum carmine fratrum Arvalium hoc Saliare versibus Saturniis compositum, quod *azamenta* dictum fuisse Festus tradidit, antiquissimum fuit, de quo accepimus. Apud Varronem L. L. 7, 27. exstat hic eius versiculus: *Divom empta (al. exita) cante, divom deo (al. deom) supplicante (al. sup- plice) cante.*] Idem ibid. 7, 2: *Aeli (Stilonis) hominis in primo in litteris Latinis exercituli, interpretationem carminum Saliorum videbis et exili lit- tera copeditam et praeterita obscura multa.* Idem 7, 3: *quorum (verbo- rum poeticorum) si Pompili regnum fons in carminibus Saliorum, neque ea ab superioribus accepta, tamen habent dcc. annos.* Inde ex Aelii tempore (circa a. u. c. 650.) alii quoque Grammatici multum in iis

explicandis videntur desudasse, ut ea scire (intelligere) viderentur, quae Virgilius, Horatius, Tibullus sane nec intelligebant neque intel- ligere curabant. Similiter Quintil. 1, 6, 40: *Saliorum carmina vix sacer- dotibus suis satis intellecta. — non ille favet*] «non ex animi sui senten- tia probat antiqua carmina, quae ab ipso laud intellecta eum vere delectare minime possunt.» — *se- pullis*] «scriptoribus ante multos annos mortuis et iam oblivioni tra- ditis.» — *Nostra sed*] Aptissime, ut poeta, vocabulum, in quo senten- tia cardo vertitur, praepone- re potuit, id quod in pedestri oratione facere haud licebat. Cf. Od. 4, 4, 33. — *lividus*] «malitiose invidus, ipse cum nihil nostrorum carmi- num simile elaborare possit.» Ovid. ex Ponto 3, 4, 73: *Scripta placent a morte fere, quia laedere vivos Li- vor et in viso corpore dente solet.*

90-92. *Graecis*] Iam admirabi- lem in modum Graecorum indo- lem poeticam exprimit ac descri- bit, demonstrans, quantopere in- sito pulchri sensu Romanos su- perarint promptioresque semper fuerint ad poetarum suorum merita ultro agnoscenda. — *terere*] de as- sidua lectione, ut Cic. ad Fam. 9, 25, 4: *Παιδίσαν Κύρον* — *contri-*

Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
 Quod legeret tereretque viritum publicus usus?
 Ut primum positis nugari Graecia bellis
 Coepit et in vitium fortuna labier aequa,
 Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum, 95
 Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,

ei bSEc et omnes Pottierii Schmidique, probabiliter etiam Feae, LClis: *Graeis* Bentleyus coni. et M.

veram legendo. — viritum] «singuli cives Romani et qui praeter hos Latine sciunt.» Liv. 41, 8: *Genera autem fraudis duo mutandae viritum civitatis inducta erant.* — publicus usus] usus s. usus fructus rerum, quos antiqui publicus vel communes appellabant, quarum dominium, ut aiunt ICD, nemo ita poterat occupare, ut excluderet alios. Tales sunt aer, aqua profluens, mare eiusque litora. Galus 2, 41: *quae (res) publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur; ipsius enim universalis esse creduntur.* Ita et poemata publico usui inserviunt, quoniam omnibus aequae his delectari licet.

93. 94. *Graecia*] Haec omnia praecipue de Atheniensibus valere manifestum est. — *positis*] Virg. Aen. 4, 294: *Aspera tum positis mitescent saecula bellis.* — *nugari*] «se dare ad omnia poësis genera, ad picturae, sculpturae, musicae artes, ad ludos gymnasticos;» quae omnia cum atrocissimis illis bellis comparata partim ingloriorum sunt lusus, partim virium ludicrae exercitationes, *nugae* igitur, sine reprehensionis significatione. — *bellis*] maxime post composita bella Persica. Aristot. Polit. 8, 6, 6: *Σχολαστικώτεροι γενόμενοι διὰ τῆς εὐπορίας καὶ μεγαλοψυχότεροι*

πρὸς ἀρετὴν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων πάσης ἤπιοντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπισχοῦντες διὰ καὶ τὴν ἀθλητικὴν ἡγᾶγον πρὸς τὰς μαθήσεις. — *in vitium*] «deliciarum propter prosperitatem fortunae.» Comm. Cato. Vocabulo *vitium* admodum malitiose usus est ideo, quod *βαναύσις* inter Romanos omnia haec Graecorum studia *vitiosa* et supervacanea videbantur. Significat autem morum mutationem, quae paulatim inde a Pericle usque ad Philippum Macedonem facta est, cum a prisca simplicitate et ab illa *μεγαλοψυχία* (libenter Aeschyleam dixerim), quam bella Persica his instillarant, pedetentim recedentes effuse se dederent cunctarum artium illecebris, donec discordiis debilitati atque in molliem lapsi tandem in Macedonum potestatem pervenerunt. — *labier*] Cfr. Sat. 1, 2, 35.

95-102. *athletarum*] Cfr. Liv. 33, 32: *Spectaculi studium insitum genti (Graecae), quo certamina omnis generis artium virumque et pernecitatis visuntur.* — *arsit*] Quo ardore Graeci Olympia spectarint, lecto loco Sophocleo in Electra 680 seqq. penitus persentiscēs. — *eboris*] Huius ma-

Suspendit picta voltum mentemque tabella,
 Nunc tibicinibus, nunc est gavis tragoedis;
 Sub nutrice puella velut si luderet infans,
 Quod cupide petiit, mature plena reliquit. 400
 Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
 Hoc paces habuere bonae ventique secundi.
 Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa

leriae usus frequens erat in celebratissimis quibusque deorum simulacris, ut in Phidiae Iove Olympio et Minerva, cuius *προσωπον ελεγχάτινον* erat. Platō Hipp. mai. p. 290. B. — *fabros*] *τεχνίτας*. — *Suspendit* cet.] «Tabulas pictas attentissime spectavit, ita ut oculos cogitationemque ab iis vix removere posset, cum pulchri species atque exemplar in intimos eius affectus penetrasset.» (Hellas) *Heftele wonnüberauscht am Gemälde den Blick und die Seele*. MERKEL. — *tibicinibus*] «symphoniacis,» ex quibus unum genus nominat. — *tragoedis*] «actoribus tragicis simulque fabulis ipsis, quas agebant.» — *Sub nutrice*] «moderante nutrice,» ut Epp. 4, 46, 77: *saevo te sub custode tenebo*. Nutrices autem apud antiquos primum fere per triennium infantes educabant; postea iis paedagogi dabantur. — *petiit*] In prosa or. procul dubio scripsisset *petierat*. — *mature plena*] *ἄψιτροπος*, celeriter satiata *Graecia*,» non, ut alii volunt, *puella*. — *Quid placet* cet.] «Ex humanae naturae conditione nihil in perpetuum aut placet aut spernitur; haud igitur mirum est, si Graeci quoque ab una ad aliam artem praecipue colendam

transierunt.» Hoc versu, si quid in Graecorum studiis inesse videatur levitatis atque inconstantiae, quodammodo excusat. — *Hoc*] «Hunc omnium artium amorem et cultum.» — *paces*] non: «diversa pacis foedera,» sed: «bona (dulcia et grata) pacis tempora et artibus et vitae commodis imprimis faventia.» — *ventique secundi*] «Prospera fortuna hoc effecit, ut tali modo lantoque cum successu Graeci liberalibus artibus operam darent;» imagine a re navali frequenter repelita etiam apud prosae orationis scriptores. Cic. ad Att. 2, 4, 6: *Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tandem obscuri rei publicae?* Cf. Epp. 2, 2, 204 sq.

403-405. *Romae* cet.] «Romanorum contra ab artibus liberalibus primum aversorum haec fuerunt praecipua studia» cet. Conf. A. P. 323 sqq. — *sollemne*] «consuetudine usitatum.» COMM. GREQ. — *Mane*] Sat. 1, 4, 10: *Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat*. — *clienti promere iura*] Sensu proprio accipiendum reor: «clienti patronum consulenti de iure respondere utiliaque consilia dare, interdum etiam lites inter duos clientes

Mane domo vigilare, clienti promere iura,
 Cautos nominibus rectis expendere nummos, 405
 Maiores audire, minori dicere, per quae
 Crescere res posset, minui damnosa libido.
 Mutavit mentem populus levis et calet uno

405. *Cautos*] *Scriptor* a Codice (?) Barthii (*Advers.* 37, 48.) Bentleius. — *certis* quattuor Pottierii, Lt.

ortas diiudicare.» Od. 3, 5, 53 sqq. — *Cautos*] «per chirographum.» Gloss. Codicis E. Formularum sermone perquam scite hic usus est, ut apparet ex Plin. Epp. 10, 62, 2: *distribuendam inter decuriones pecuniam ita, ut recte rei publicae caveant.* Cod. 2, 4, 2: *recte cauta pecunia*, et sic aliquoties apud Gaium *recte*, id est, «optimo iure, legitime.» Est igitur: «pecuniam *recte*, id est, a debitore legitimis chirographorum (v. Gaium 3, 434.) formulis *cautam* huic credere (ferri dare) atque *expendere* (expensam ferre).» Quoties enim pecunia mutua dabatur, creditor suis in tabulis expensi et accepti nomen eius, cui pecuniam dabat, perscribebat. Inde *nomen* significat et *debitum* et *debitorem*. Iungo autem *nummos cautos nominibus rectis* ablat., non *expendere nominibus* dativ.

406-408. *Maiores* cet.] Non sine quadam malitia in hoc potissimum versatum esse dicit summam doctrinae, quam adolescentes, cum se tamquam contabernales aut iuris civilis studiosi ad maiores natu applicassent, ab his acceperint, quomodo rem familiarem continuo augerent neque vero omnis generis

libidinibus ac luxurie dilapidarent. Cf. A. P. 325 sqq. — *damnosa*] Cf. Epp. 4, 18, 24: *damnosa Venus*. — *Mutavit* cet.] Animi tunc fessi erant discordiis intestinis libenterque fruebantur pace ab Augusto confirmata, ita tamen, ut longe minor civium pars quam vetere re publica aut domi muneribus civilibus et eloquentia aut militiae bellica virtute gloriam sibi parare et vellet et posset; praeterea Graecae litterae in dies magis innottescebant. Iam propter haec omnia permulti, ne vitam otio tererent, poeticiis studiis sese dederunt, eoque magis, quod Augustum et Maecenatem his favere videbant; quo in fervore omnium aliter vix fieri poterat, quam ut multa poemata non solum mediocria, sed etiam mala prodirent, ac plerique servilem Graecorum imitationem nunquam egrederentur. Hanc subitam igitur ingeniorum ac studiorum mutationem lepide deridet, ironia in semet ipsum quoque vasa usus. — *calet*] Prope ut Abderitae apud Lucianum de conscr. hist. 4: *πυρέττειν (γραφὴν Ἀβδηρίτας) πανόητοι ἄπαντας -- λιπαρεῖ τῷ πυρετῷ -- ἄπαντες γὰρ ἐς τραγωδίαν παρεκκινούντο καὶ ἰαμβεῖα ἐφθεγγόντο.* Cf. Sat.

Scribendi studio; pueri patresque severi
 Fronde comas vincti coenant et carmina dictant. 440
 Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus,
 Invenior Parthis mendacior et prius orto
 Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.
 Navim agere ignarus navis timet; abrotonum aegro
 Non audet, nisi qui didicit, dare; quod medicorum est, 445
 Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
 Scribimus indocti doctique poemata passim.

409. *pueri* bSEcp, omnes Pottierii, quattuor Schmidii et LIF: *pue-*

2, 3, 80: *luxuria tristive superstitione*
Aut alio mentis morbo calet.

409-413. *puerij* «Puerique suavius
 est et modulatus.» BENTL. «Bentley
 nahm diess des vermeinten Wohlklangs
 wegen auf, ohne zu bedenken, dass in
 patresque severi eine fast nothwen-
 dige Steigerung liegt, die bei dem
 doppelt gesetzten *que verloren geht.*»
 Carnecus in *Allg. Schulztg.* 1830. p.
 4097. — *severij* «qui propter aeta-
 tem severi esse deberent, ipsi quo-
 que nugis indulgent.» — *Fronde*]
lauri, olivae, hederæ poetarum
habitum sumentes pro solita corona
ex apio, myrto, rosis nexa. —
dictant] «Sub finem coenæ carmina
 (utique prius composita) tam gra-
 viter alta et sonora voce recitant,
 quasi a convivis, quibus interea
 dura facendi necessitas imposita
 erat, calamo excipienda essent.»
 Sic senties verbi gratam *εἰς ὧν ὁρᾶται*.
 — *Parthis mendacior*] Proverbium
 est, ut de Punica et Graeca fide
 ac de Cretensibus *ἀεὶ ψευδοῦσιν*.
 Sic Od. 4, 45, 23: *infidi Persae*. —
scrinia] librariola (Cic. de Legg. 4,
 2, 7.), capsae, in quibus libros

et chartas asservabant, etiam sin-
 gulorum voluminum capsulae. Sic
 Ovid. Trist. 4, 4, 406: *Contigerisque*
tuam, scrinia curva, domum. Pollux
 10, 64. ea vocat *τιβότια γραμμα-*
τοπόδια.

444-447. *Navim* cet.] Similia re-
 peries A. P. 379 sqq. et erat omnino
 locus communis et a Socraticis et
 a Sophistis decantatus. Xenoph.
 Mem. 3, 5, 24. Max. Tyr. 9, 4. —
ignarus navis] «navis gubernan-
 dae artem non callens.» — *abro-*
tonum] *artemisia abrotonum* L.,
Stabwurz. Plin. II. N. 21, 21, 92:
Usus et foliis, sed maior semini ad
excalfaciendum; ideo nervis utile, tus-
si, orthopnoeae cet. — *qui didici*]
 «quando et quantum eius aegroto
 dandum sit.» — *quod medicorum*
 cet.] «Sapienter relinquimus medi-
 cinam medicis et fabris omnia,
 quae ad eorum artem pertinent;
 contra carmina omnes componi-
 mus.» — *fabrilia fabri*] Speciem
 habet proverbii. Eurip. Fragm. inc.
 94. Dind.: *Τέκτων γὰρ ὦν ἐχράσ-*
σας οὐ ξυλουργικά. — *passim*]

Hic error tamen et levis haec insania quantas
 Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
 Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum; 420
 Detrimenda, fugas servorum, incendia ridet;
 Non fraudem socio puerove incogitat ullam
 Pupillo; vivit siliquis et pane secundo;
 Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
 Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvare. 425

rique Schmidii quintus, C, Bentleius et M. — 414. *Navem* S, omnes Schmidii, Lct et Bentleius.

«omnes promiscue, docti cum indoctis mixti.»

418-425. *Hic error* cet.] Hanc tamen carmina pangendi *insaniam*, sed *levem* neminique noxiam commoda etiam quaedam habere Augusto candidè simulque callide ostendit; callide, quatenus simulat se de tota illa poetarum turba verba facere, cum ea, quae affert, tantummodo de veris summisque poetis possint affirmari. — *avarus*] Ovid. A. A. 3, 544. de poetis: *Nec nos ambitio, nec amor nos tangit habendi.* — *Non temere*] Quomodo haec locutio sensim pervenerit ad significandum idem prope ac *non facile*, optime perspicitur ex Plauti Bacch. 4, 1, 52: *Rapidus stultus est hic: non hac temere transiri potest*, ubi cum proprie sit «non inconsiderate,» simul inest difficultatis notio. Cf. Sat. 2, 2, 116, Epp. 2, 2, 13. — *hoc studet unum*] V. *studere* cum accusativo dumtaxat pronominum aut adiectivorum pronominalium gen. neutr. constructum reperitur, ut Cic. Philipp. 6, 7, 48: *unum sentitis omnes, unum studetis*, excepto tamen loco

Plauti Mil. gl. 5, 44. antiquiore usu: *minus has res studeant.* — *socio*] in negotiatione aliqua vel in publicanorum societate. Cic. Accus. Verr. 3, 20, 50: *Socii putandi sunt, quos inter res communicata est.* — *incogitat*] «intendit, molitur;» quod verbum apud solum Horatium nunc reperitur. Est fortasse ex illis, quae Graeco fonte parce detorsit, ἐπιβουλεύει. — *siliquis*] «leguminibus omnis generis, pisibus, fabis, vicia, fortasse interdum etiam siliqua Graeca s. silicula proprie dicta, καπαρίσις, Johannis brod.» — *pane secundo*] «non siligineo, non primo nec postremo, sed dispensatorio.» Comm. Cxvq. Dicitur etiam *secundarius*, *cibarius*. — *Militiae*] dativus pro «piger ad militiam; Tac. Ann. 3, 48: *impiger militiae et acerbis ministeriis.* bonus autem alicui rei cum rectissime dicatur, quidni apud poetam etiam *malus*, parum idoneus? — *Si das hoc*] «Si concedis his quietis quoque virtutibus, fide ac temperantia, rem publicam legesque stabiliri.» Conf. Sat. 1, 4, 39. 1, 40, 5. 2, 2, 94.

Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,
 Torquet ab obscoenis iam nunc sermonibus aurem,
 Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
 Asperitatis et invidiae corrector et irae;
 Recte facta refert, orientia tempora notis
 Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
 Castis cum pueris ignara puella mariti
 Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
 Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,

130

142. *operum et pueris c.*, octo Pottierii, quintus Schmidii, LGtF.

142-143. *figurat*] «format puero-
 rum ora,» ut ait Quintil. 11, 3, 31.
 et τὸ στόμα πλάττειν Plato Cratyl.
 p. 444. D; ediscendis enim poëta-
 rum locis et accurate recitandis
 γραμματισταὶ id spectabant, ut in
 tenera iam aetate esset *absolutius*
os et expressior sermo, Quintil. 1, 4,
 37., id est, «ut distincta atque ele-
 ganti pronuntiatione accurate effe-
 ret Latini sermonis singula verba.»
 — *Torquet cet.*] «Et cum *mature*
 assuescant pueri ad poëtarum no-
 bilem elegantemque sermonem, eo
 facilius abstinere se a verbis ple-
 beis et inficetis omnique aeschro-
 logia discunt.» — *iam nunc*] «inde
 a tenera aetate.» Cf. Od. 3, 6, 23. —
Mox etiam] «Deinde cum progred-
 iente aetate adolescentes iam ido-
 nei fiunt ad praecepta virtutis et
 sapientiae intelligenda ac retinenda,
 talia iis praebent poëtae, et *grata*
 quidem, amica et benevola, minus
 dura atque aspera, quam sunt ple-
 raque philosophorum.» — *orientia*
tempora] non tam «adolescentes,»
 quam «unam hominum aetatem post
 alteram, ut prima quaeque *oritur*,

in lucem editur ac priori succedit;
die werdenden Geschlechter.» — *notis*]
 «veteribus, quae ab omnibus cele-
 brantur.» — *aegrum*] «animi ac-
 grum, sollicitum.»

142-143. *Castis cet.*] iam transit
 ad poësis vim utilitatemque in sa-
 cris ac religionibus. — *ignara-ma-*
riti] Silius 2, 68: *Haec ignara viri*
vacuoque adsueta cubili. — *unde*] «a
 quo,» ut Od. 4, 42, 47. — *preces*] a
 choris puellarum et puerorum pa-
 trimorum ac matrimorum recitatas,
 quarum exemplum habes Carmen
 seculare, atque iam antiquitus Li-
 vii Andronici carmen, quod pro-
 pter varia prodigia virgines ter no-
 venae per urbem euntes Dianae
 cecinerunt anno u. c. 345. (Liv. 27,
 37.), ex prisco quidem more Hali-
 co; sic etiam Faleriis χοροὶ παρ-
 δέων ὑμνοῦσθαι τὴν Ἥραν ᾠδαῖς
 πατρίοις. Dionys. Halic. 4, 24. —
praesentia] «propitia, opitulantia.»
 Cf. Od. 1, 35, 2. — *Caestes-aquas*]
 «pluviam.» Cf. Od. 3, 40, 49:
aquae Caestis. Liv. 4, 30: *caele-*
stes - defuerunt aquae. Si quando
 Romae aquae inopia erat, sacra

Caelestes implorat aquas docta prece blandus, 435
 Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
 Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
 Carmine di superi placantur, carmine Manes.
 Agricolae prisci, fortes parvoque beati,
 Condita post frumenta levantes tempore festo 440
 Corpus et ipsum animum, spe finis dura ferentem,
 Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
 Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,

— 443, *porca* Lambini suspicio, quam firmat tertius Schmidii, recepit Cuninghamius.

institutebantur Iovi Pluvio, aquilicia dicta, quippe quibus imbres caelo elicerentur; nudipedalia agebantur, id est, populus nudis pedibus pompam ducebat per Urbem. Cf. Festum in v. *Aquilicium*. — *docta prece blandus*] «blande supplicans diis carmine, quod poeta eum docuit;» *docta* est participium, non adiectivum. — *Avertit morbos*] maxime Apolline invocato; cf. Od. 4, 24, 43. — *metuenda*] «quippe portentis significata.» — *Manes*] «di inferi, Dis pater, Proserpina, Hecate,» ut Virg. Aen. 42, 646: *Vox o mihi Manes Este boni, quoniam Superis aversa voluntas*. Manes igitur h. l. dio unterirdischen Mächte.

439-444. *Agricolae*] iam poetarum et poësis in cunctam civitatem ac deorum cultum meritis expositis originem atque historiam poësis Romanae exponere aggreditur, rem scenicam potissimum spectans. — *fortes*] «ad laborem validi et seduli.» Suet. Sic. Sat. 2, 2, 443: *forticolonum*. — *Condita cet.*] Arist. Eth. Nic. 8, 9, 6: *αἱ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι με-*

τὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς οἷον ἀρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τοῦτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς. — *spe finis*] «Sententia est, tolerabilem fieri laborem laboris fine proposito.» Pompi. — *Cum sociis cet.*] Explicat: «cum sociis operum, imprimis liberis utriusque sexus et casta coniuge.» Raro enim prisci illi agricolae servos possidebant aut operarios adhibebant. — *Tellurem*] Varro R. R. 1, 4, 4. duodecim deos invocant, qui maxime agricolarum duces sunt. Primum, qui omnes fructus agriculturæ caelo et terra continent, Iovem et Tellurem; -- secundo Solem et Lunam; -- tertio Cererem et Liberum; -- quarto Robigum ac Florum; -- Minervam et Venorem; -- Lympham ac Bonum Eventum, — *porco*] Genere feminino utitur Oraculum Sibyllinum apud Zosim. 2, 6: *Ἀὐτὶ δὲ Γαῖη Πληθύνειν χοῖρος τε καὶ ἑὶς ἑσπέρῳ μέλαινα*. Similiter ante messem Cereri, ut ait Cato R. R. 434., *porca praecidanea*, *porco* femina fieri oportet. Uno loco, Od. 3, 23, 4., feminino utitur Horatius, ceteris masculino. — *Sil-*

Floribus et vino Genium memorem brevis aevi.
 Fescennina per hunc inventa licentia morem
 Versibus alternis opprobria rustica fudit,
 Libertasque recurrentes accepta per annos
 Lusit amabiliter, donec iam saevus apertam
 In rabiem coepit verti iocus et per honestas

145

145. *invecla* Benteleus cum Barthio. — 149. *verti coepit* cp, Lt.

vanum] In inscriptione admodum suspecta (Inscr. m. Lat. N. 4604.) vocatur *Lar agrestis*, in germana (lb. N. 4589.) *Conservator Larum Penalis*. Omnino cultum huius dei priscorum agricolarum perditu servatum esse complures inscriptiones demonstrant. Cf. Epod. 2, 22. — *piabant*] «sibi propitios reddebant.» Omne enim sacrificium est et animi in deos grati testificatio et expiatio culparum, quarum ipsi nobis concessi fortasse non sumus. — *Genium*] Cf. Epp. 2, 2, 187. Censorin. 3: *Genius est deus, cuius in tutela, ut quisque natus est, vivit. Ille sive quod ut genamur curat, sive quod una genitur nobiscum, sive etiam quod nos genitos suscipit ac tulatur, certe a genendo genius appellatur.* — *Genius autem ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero matris acceptos ad extremum vitae diem comiletur.* — *memorem brevis aevi*] Ipse Genius quoniam una cum eo, quem tutatur, et nascitur et interit eademque laetitia et maestitia afficitur, qua homo, non minus quam hic memor est brevis vitae, eiusque cursus ut quam prosperrime procedat optat.

145. 146. *Fescennina* — *licentia*] *Fescennia* (sic Plin. H. N. 3, 3, 8.),

Etruriae oppidum prope Tiberim erat, ubi nuptialia inventa sunt carmina procacium ac licentiosorum iocorum plena, quorum similia dicit Latinorum opprobria illa rustica. (Serv. ad Aen. 7, 693., apud quem est *Fescennium*.) Catull. 64, 126: *Ne diu lateat procax Fescennina locutio.* — *inventa*] «Cum hic mos dierum festorum a rusticis celebratorum semel invaluisse, ex hoc more paulatim eo progressi sunt, ut carmina Fescennina invenirent.» — *alternis*] Alter enim alteri opprobria regerebat, fere ut in Theocriti et Virgilii bucolicis ἀνορθαίους. — *opprobria rustica*] Cfr. omnino ad Sat. 1, 7, 29 sqq.

147-150. *recurrentes*] «quotannis eodem messis tempore revertente.» — *accepta*] non «recepta», sed potius «willkommen», grata semper Romanis, quando condita post frumenta ludebat.» — *Lusit amabiliter*] «iocata est sine cuiusquam offensione, comiter ac facete, nec ultra inde rixa oriebatur.» — *In rabiem*] «locus antea innocens in rabiem verti coepit, adeo ut saevus fieret, id est, irrisos vehementer laederet ac morderet.» Cf. A. P. 79: *Archilochum propria rabies armavit iamba.* — *Ire*] «impetuose grassari.» — *impune minax*] «nulla etiam tunc poenā famosis carminibus consti-

Ire domos impune minax. Doluere cruento 450
 Dente lacesiti; fuit intactis quoque cura
 Condicione super communi; quin etiam lex
 Poenaeque lata, malo quae nollet carmine quemquam
 Describi; vertere modum, formidine fustis

453. nata pr. Eb, quinque Pottierii, tres Schmidii.

tutā.» Omnino meminisse debemus Horatium h. l. nobis tradere historiam poësis Romanae, ut ita dicam, poeticam, id est, talem, quam ipse sibi coniectura informarat. Primam poësis scenicae originem recte utique repetit a carminibus illis Fescenninis *Quoivbalis* ex laevis locis et conviciis constantibus, quorum genus aliquod etiamnum supererat in carminibus nuptialibus. Praeterea cum sciret iam duodecim tabulas capite sanxisse, si quis carmen condidisset, quod infamiam faceret alteri, ex hac lege ipsa collegit, iocos illos primum innocentes paulatim degenerasse atque conversos esse in famosa carmina, quibus homines honesti ac nobiles acerrime laesi sint; ob quam intolerabilem licentiam iam Decemviris (a. u. c. 303.) visum esse fustuarii poenam constituere in eos, qui cives infamassent. (Primarius est Ciceronis locus de Rep. L. 4. ab Augustino de C. D. 2, 9. servatus, mea in editione Vol. IV. P. 1. p. 476: *Nostrae contra duodecim Tabulae, cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancientiam putaverunt si quis occentavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri;* ubi Cod. Corbeiensis antiquiss. glossa in Dübneri Ed. Augustini Paris.

1838.: «*Occentare est infame carmen nominata persona edere. Occentare, contrarium canticum cantare.*» Cf. Tusc. 4, 2, 4. «*Severa autem illa legis poena deterriti,*» inquit, «*poetae ad iocos, qui nullam offensionem haberent, proferendos, nominatim ad comoedias palliatis, togatas, Atellanas componendas reducti sunt.*»

454-455. *cruento Dente lacesiti*] «*obtreactione et maledicentia, quae lacerat etiam probos;*» *cruentum* autem dicit *dentem* morsu cruorem elicientem. Cf. Epp. 1, 18, 82. — *fuit intactis cet.*] «*Si quoque, qui nondum probis petiti erant, idem malum oblata prima quoque occasione sibi imminere rati sunt, cum omnium eadem esset condicio; neminem enim a maledicorum livore malisque, id est, fumosis, carminibus tutum esse cernebant.*» Sat. 2, 4, 23: *sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.* — *lex Poenaeque lata*] facilissimo zeugmate pro: «*lex lata poenaeque irrogata est.*» — *malo quae nollet carmine cet.*] Cf. Sat. 2, 4, 82. — *Describi*] ut Sat. 4, 4, 3. «*notari, χαρὰν ἔχειν*» — *vertere modum*] «*sic stimmten den Ton (die Melodie) um.*» — *fustis*] Cum teste Cicerone de Rep. 4, 10. capite sanxerint XII. tabulae, si quis *occentavisset*, de supplicio

Ad bene dicendum delectandumque redacti.

155

Graccia capta ferum victorem cepit et artes

Intulit agresti Latio; sic horridus ille

Defluxit numerus Saturnius, et grave virus

Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum

Manserunt hodieque manent vestigia ruris.

160

fustuvario (*dem Tödlern mit Knütteln*), non de simplici castigatione fustibus s. baculis et vitibus facta accipiendum est. — *Ad bene dicendum*] «Coeli sunt abstinere se a male dicendo singulis; quo ipso nemo iam laedebatur, omnes delectabantur.»

156. 157. *Graecia capta* cet.] Etiam in his potius inest poetica veritas quam historica; siquidem Graecia capta proprie est demum Corintho deleta (a. u. c. 608.), cum ea aetas, qua litterae Graecae primum Romanam invectae antiquissimam poësin Romanorum sacram (*Salaria carmina* cet.) et profanam, qua regum et ducum suorum laudes atque virtutes celebrabant, suam ad indolem sensim traduxerunt, repetenda sit a Livio Andronico (a. u. c. 544.), Naevio, Ennio, Pacuvio, qui omnes ante Graeciam captam floruerunt. Quid, quod Livii Andronici aetas multis annis praecessit etiam captas Syracusas (a. u. c. 542.), de quibus Livius 25, 40: *inde primum initium mirandi Graecarum artium opera*. — *cepit*] *Capit* et is, qui vincit, et is, qui delectat. Hoc igitur dicit: «Artes et disciplinae Graecorum Romanis etiam tunc *agrestibus* (rudioribus) adeo placuerunt, ut tamquam si ipsi devicti essent a Graecis, propriam indolem ad hos conformarent.» Cato apud Liv. 34, 4:

Iam in Graeciam Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas et reglas etiam attrctamus gazas; eo plus horreo, ne illae magis res nos ceperint quam nos illas.

158-160. *Defluxit*] «Paulatim Latini eo uti desierunt.» — *Saturnius*] Hermannus Epit. doct. metr. p. 214: «Numeros habet hos: *Dabunt malum Melelli Naevio poëtae*. (Naevius: *Novem Iovis concordēs filiae sorores*.) Sed et caesuram saepe neglexerunt rudes isti poëtae, et omni genere solutionum uti sunt. — Postremus Romanorum, qui hoc metro uteretur, Varro fuisse videtur in Satiris.» — *virus*] plerumque sucus noxius ac venenatus, tum et foedus odor, ut castorei, Virg. Ge. 4, 58., et ingratus sapor, ut aquae marinae, quae notio h. l. aptior videtur quam aut virus serpentium, aut sanies canum rabiosorum aut *virus acerbitatis*. (Cic. Lael. 23, 87.) Non enim tam refertur ad famosa carmina et rabiem (v. 148.), quam ad totam indolem rusticam atque incultam praeae poësis Latinae, ex iudicio saltem Horatii. *Grave* autem solitum est huius voc. *πάθερων* (*widerlich*). — *Munditiae*] partim metra Graeca, partim cultior et purior sermo; idem prope atque *elegantia*, quacum iungitur *munditia* a Cicerone in

Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
 Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
 Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
 Tentavit quoque rem, si digne vertere posset,
 Et placuit sibi, natura sublimis et acer; 165
 Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,

Orat. 23, 79. — *hodieque*] praecipue in carminibus Fescenninis et in mimis Atellanisque. — *ruris*] «rusticitatis.» Catull. 22, 44. de Sulfonio: *Idem infaceto est infacelior rure, Simul poemata attigit.*

164-163. *Serus enim* cet.] «Etenim Romanus, prius litteris Graecis non initiatus, demum post primum et secundum Punicum bellum, cum omnia tranquilla essent, acutum suum ingenium ad accuratius studiū scitātae imitationem poetarum Graecorum convertit.» Porcius Licinus apud Gell. 17, 21, 45: *Poenico bello secundo Musa pinnato gradu intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.* Atque de eadem aetate explicanda sunt Horatii verba. — *quietus*] εἰρηνικὸν ἔργον, iunge cum vv. *post Punica bella*, non cum v. *quaerere*. Cf. v. 93. — *Thespis*] Cf. A. P. 276 sq. II. I. honoris causa nominatur, utpote quem pro tragoediae inventore (Olymp. 64. a. Chr. 536.) haberent Grammatici; non quod eius fabulas (si unquam Romam pervenerunt, de quo ipso dubitare licet) imitati sint Livius Andronicus posterioresve tragici Latini. — *Aeschylus*] Cf. A. P. 278 sqq. — *utile*] «dignum, quod imitarentur.»

164-167. *Tentavit*] «Periculum fecit, incertus etiam tunc, utrum prosperum successum habiturus foret neque.» Iunge autem: *tentavit*

rem, «inceptum,» non: *vertere rem*, id est, ut volunt, «quas tunc habebant tragoedias Graecas.» Cf. A. P. 285 seqq. — *vertere*] «vertendo imitari.» — *Et placuit sibi*] Refertur hoc imprimis ad ingentem illum numerum tragoediarum (sunt autem Livii XV., Ennii XXVI., Naevii IX., Pacuvii XVII., Accii LII.; omnes CXXIX., quarum nomina novimus), quae in scenam delatae sunt a Livio usque ad Accium. — *Nam* cet.] «si enim sunt Romanorum spiritus, ea animorum elatio, ut idonei sint generi tragico excolendo, cuius praecipuus χαρακτήρ est sublimitas et gravitas coniuncta cum arte affectus dolentium, iratorum, indignantium, infelicitate amantium vere atque apte exprimendi.» — *spirat tragicum*] ut Stat. Silv. 5, 3, 12: *altum spirans*. Sic etiam Graeci. Aeschyl. Eumen. 840: *Ἦνέω τοι μέγος ἀπάρτα τέχνην*. — *feliciter audet*] Spectat non tam ad inventionem novorum argumentorum ac personarum (in quibus saepe exemplaria sua satis presse plerumque sequebantur), quam ad lumina sententiarum et ad ipsum sermonem (A. P. 56 sqq.), in quo multa innovarunt, quod ad compositiones maxime audaciores et formas verborum attinet, ut sunt apud Accium *aeternabilis, tabificabilis, minitabiliter, indecorabiliter, audacitate*,

Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
 Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
 Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto
 Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plautus 170
 Quo pacto partes tutetur amantis ephēbi,
 Ut patris attenti, lenonis ut insidios;

167. *inscite*] in scriptis corr. h, complures Pottierii, duo Schmidii, LCI, in libris unus ex Coll. Trin., *inscitus* Bentleius coniecturā.

grandaevitas, squalitudo, miseritudo, magnitas, inenodabilis, famulitas, obsesse, meritare, orbificari, globosi turbinēs, sanctescere, vilisator, caprigenus, nitidare, fallaciloquentia, sane pleraque dure dicta. (v. 66.) — *Sed cet.]* «Verum in eo negligentiores erant tragici nostri, quod fabulas suas non satis climarent atque expolirent.» — *inscite*] quatenus partim ipsi se satis limato dicendi genere uti opinabantur, partim quod speciatores lectoresque quid operis perfectioni atque absolute deesset nondum perspiciebant. — *lituram*] Caecina in Cic. Epp. ad Fam. 6, 7, 4: *mendum scripturae litura tollitur.* Cf. A. P. 293.

168-172. *Creditur cet.]* «Verum, quae dico, non solum de tragoedia, sed etiam de comoedia Romana valent.» Cf. Sat. 1, 4, 45 sqq. — *ex medio*] «Quia argumenta ex vita quotidiana petita tractat, videtur minimum difficultatis habere.» — *veniae minus*] Quia, ubi quid minus veri simile nec recte ex natura moribusque hominum expressum est, statim omnes vident, etiam idiotae. — *Adspice, Plautus cet.]* Plautum

aeri ironia usus reprehendit, quod minus vere et eleganter quam Menander, Philemo, Diphilus, partes, quas exempli gratia enumerat, *lulatus* sit, id est, usque ad fabulae *καταστροφή* scite et ad artis leges accommodare perduxerit. — *attenti*] «ad rem, nimis parci.» Cf. Sat. 2, 6, 82.

173-176. *Dossenius*] «Atellanarum scriptor.» COMM. CAVQ. Silent Acro et Porphyrio. At Glossator Codicis E: «*Dossenius*, persona comica.» Qui Dossennum pro poeta comico sive Atellanarum, sive togatarum, sive palliatarum scriptore habent, aliunde nobis eum prorsus ignotum esse fateantur necesse est. Videtur autem satis rustice scurrarum semper esurientiam ac gulosorum personas in tabernariis suis expressisse. Aequae autem atque in palliatis etiam in togatis ac mimis hoc hominum genus crebro describebatur, uti patet ex reliquiis Afranii (in Vopisco) et Titinii (in Gemina). Festus p. 326. Müll.: *Secundarum partium actor fere omnibus in mimis parasitus inducitur.* — *edacibus in parasitis*] Terent. Heaut. Prol. 37: *Ne semper servus currens, iratus senex, Edax*

Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
 Quam non adstricto perecurrat pulpita socco;
 Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc 175
 Securus, cadat an recto stet fabula talo.
 Quem tulit ad scenam ventoso Gloria curru,
 Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:

175. *dimittere* E et corr. h, Schmidii quattuor, Lt. — *post haec*
 Codd. aliquot. — 178. *instat* Gesnerus e Collatione Saxiana.

parasitus, succophanta autem impudens, Avarus leno, assidue agendi sint mihi.
 — *socco*] Comoediae *soccus* opponitur tragoediae *cothurno* A. P. 80. Iam, qui soccis non satis adstrictis, sed laxis (*schollrig*) incedit, negligentem et rusticum se esse ostendit. Sine imagine significat rude ac dissolutum dicendi genus, et omnis generis vitia atque errores in moribus imitandis commissos. — *Gestit* cet.] «Non enim laudis poeticae causa antiqui illi, Plautus, Dossennus, alii, comoedias composuerunt, sed ideo dumtaxat, ut quam primum fabulas venderent aedilibus.» — *loculos*] «capsulas aservandae pecuniae destinatas.» — *post hoc* cet.] Post lucrum autem receptum parum solliciti erant, utrum fabulae caderent, id est, exploderentur, (ut *ἐκπίπτειν*), an starent in scena, quod est verbum proprium de iis fabulis, quae populo placent frequenterque repossuntur. Terent. Hec. Prol. 2, 7: *vix steti* (ego, id est, fabula). Cic. Orat. 28, 98: *magnus orator, -- si semel constiterit, nunquam cadet*. Cf. Sat. 4, 40, 47. — *recto talo*] «firmiter,» ut apud Graecos *ὀρθῶ*

ἔτασας ἐπὶ σφύρῳ Pind. Isthm. 6, 42. Pers. 5, 40k: *recto vivere talo*.

177-181. *Quem tulit* cet.] «Contra ei, qui vili quaesticulo contempto verae laudis appetens fabulis componendis operam dat, multa impedimenta apud nos superanda sunt, quae oriuntur ex spectatorum ipsorum perversis iudiciis ac studiis; quocirca mirandum non est, si his temporibus pauci sunt (ut Pollio, Varius, Fundanius), qui tragoediis comoediisque scribendis multas molestias incurrere velint; ego certe nunquam adducar, ut hoc genus tractem.» — *Gloria*] Noli credere cum nonnullis ab Horatio reprehendi eos, qui laudis avari ad scenam accedant; immo opponuntur hi *lucri cupidis*. Gloria igitur dea poetam verae laudis avidum ad scenam fert, id est, ad fabulas conscribendas excitat; sed cum ipsa sit *ventosa* s. inconstans, levis, quippe quae a multitudinis saepe imperitiae arbitrio pendeat, hoc *ἐπίθετον* eius curru tribuitur. *Gloriae currum fulgentem* vidimus iam Sat. 4, 6, 23. — *lentus spectator*] «Spectatores languidi et minime attentii poetam contristant et angunt, quem-

Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
 Subruit aut relicit. Valeat res ludicra, si me 180
 Palma negata macrum, donata reducit opimum.
 Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
 Quod numero plures, virtute et honore minores,
 Indocti stolidique et depugnare parati,
 Si discordet eques, media inter carmina poscunt 185

180. *aut* ac e Codd. Bentleius. — 185. *discordat* S. — 186. *gaudet* bp, complures Pottierii, tres Schmidii, Lct, Bentleius. — 187.

admodum qui intenti sunt et alacres animum ei addunt atque faciunt, ut superbiat.» — *Subruit*] «percellit, maerore afficit et affligit;» opponitur *reficit*, «recreant atque erigit.» — *Valeat*] ut *χαίρειν* pro *εὐχέτω*. (*Fahr hin nichts nütziges Spiel!* Passow.) Cic. ad Att. 8, 8, 2: *At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ* dicens, *pergit Brundisium.* — *res ludicra*] «fabulae scenicae, opus vanum et inutile.» — *macrum*] «afflictum et triste.» — *reducit*] demum, ut Olympionicen Od. 4, 2, 47. — *opimum*] «laetum ac beatum.» Schol.

182-186. *Saepe etiam* cet.] «Perversum in plerisque cum sit populi iudicium, ideo etiam excusandi sunt poetae, qui, quamvis possint, aut nullam scenae operam dant, aut si dant, non satis elaboratas politasque fabulas imperito popello exhibent, quippe cui alia omnia cordi sint, quam ut rite poetarum merita aestimet.» — *audacem*] «qui despiciens vulgi levitatem, semel ausus est fabulam deferre in scenam, sed plebeculae stultitiam expertus in posterum a fabulis componendis prorsus absterretur.» — *depugnare*] «manus intentare;» *Pöuste zu weisen* Passow. —

eques] «equites vel propter domesticas facultates litteris instructi atque omnino plebe longe cultiores.» Sat. 1, 10, 76: *sat est equitem mihi plaudere.* Cf. A. P. 443. 248 sqq. — *ursum*] quocum pugnent molossi, Liv. 44, 48. Sic Pompeius sexcentos mulos in Glycæmestra induxit (Cic. ad Fam. 7, 1, 2.). Augustus ligridem in scena populo exhibuit (Sueton. Oct. 43.). — *pugiles*] *πύκτας, πυγμαίχους* diversos a gladiatoribus. Ipse Augustus *speculavit studiosissime pugiles et maxime Latinos.* (Suet. Oct. 45.) Similiter autem Hecyram suam bis disturbatam esse, primum a funambulo, iterum a gladiatoribus, queritur Terentius Prol. II. 23 sqq. — *plaudit*] Solum in hac lectione veram vim accipit v. his. Hoc enim dicit: «His rebus ludicris atque inanibus, non vero fabulae vel optimaе, applaudit.» Contra *his nam plebecula gaudet* otiosum est et misere languet prae illo; praeterea nostra in lectione grata est Latinis auribus allitteratio *ple plan*.

187-190. *Verum equitis* cet.] «Verum, quod sane dolendum est, ipsi illi equites, qui politioris ingenii esse deberent, iam oblecta-

Aut ursum aut pugiles; his nam plebecula plaudit.
 Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
 Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
 Quattuor aut plures aulaea premuntur in horas,
 Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae; 490
 Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,
 Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves,

equitis Codd. noti, LCF: *equiti* Bentleius coni. et M. — 488. *ingratos* Bentleius coniecturâ.

menta puerorum praeferunt fabulis. — *incertos*] «vagos et inconstantes, qui nusquam consistunt neque eadem re diu delectantur, sed modo ad hoc, modo ad illud se convertunt.» Quintil. 8, 3, 68: *fuga incerta*, «vaga et sine certo consilio capta.» Cf. Sat. 4, 3, 409: *venerem incertam rapientes more ferarum*. Incredibilibus coniecturis (*ingratos*, *incestos*, *ad intentos oculos in g. v.*, *ad intortos oculos in g. v.*) elegans atque profecto aptissimum *ἐπίθετον* eliminare conati sunt Critici. — *aulaea premuntur*] «Ea aulaea significantur, quae erant ante proscenium et premebantur, hoc est, ex alto demittebantur, ita, ut quamdiu in scena ageretur, humi lacerent; tollebantur autem, hoc est, in altum trahabantur, ut scenam obducerent fabula finita. Voss ad Georg. 3, 25.» RIEDEL. «Siparium autem, mimicum velum, obsistebat, dum fabularum actus commutabantur.» Libell. de Trag. et Comoed. p. XXXIII. Ed. Terent. Lond. 1820. Conf. A. P. 484. Hoc igitur dicit: «In una fabula agenda quattuor aut plures horae interdum consumuntur propter varias pompas pugnae pedi-

tatus et equitatus (Cic. ad Fam. 7, 4.) oblata occasione ipsi fabulae insertas,» veluti cum in Troasin Graeci praedam Troianam in naves importarent, in Epinausimache cum Troianis pugnam pugnarent. Id autem temporis punctum, quo hostes varium post proelium tandem fugere incipiebant, illud fuisse consentaneum est, quod spectatorum oculos maxime in se converteret; adeo, ut nihil obstat, quo minus v. *fugiunt* proprie explicemus. Alii tamen interpretantur: «celeriter per scenam praeterferuntur;» ut est sane apud Virg. Ge. 3, 464: *acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getae*.

491-493. *Mox* cet.] «Post proelii simulacrum triumphus agitur in scena.» Rien. — *trahitur*] Eodem verbo de captivis per triumphum duendis usus est etiam Od. 4, 2, 34: *quandoque trahet* (Augustus) *feroces Per sacrum clivum -- Sugambros. — manibus -- retortis*] Cf. Od. 3, 5, 22: *Retorta tergo brachia libero. — regum fortuna*] «reges olim fortunati, nunc captivi.» — *Esseda*] «vehicula a Belgis primum reperta, quibus ceteri Galli atque Britanni in pugnis utebantur.» Duabus rotis imposita

Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
 Si foret in terris, rideret Democritus, seu
 Diversum confusa genus panthera camelo, 495
 Sive elephas albus volgi converteret ora;
 Spectaret populum ludis attentius ipsis,
 Ut sibi praebentem mîmo spectacula plura;
 Scriptores autem narrare putaret asello
 Fabellam surdo. Nam quae pervincere voces 200

496. *converterit* cum Prisciani Cod. Cantabrig. Benteleus. — 498.

erat sella aperta, in qua miles et auriga sedebat. — *pilenta, petorrita*] *Pilentum*, vehiculi genus tectum, quo matronae ferebantur, ita libratum duabus rotis, ut considentes in pulvinis in aëre suspensae agitari viderentur, differebat a petorrito, quod quattuor rotas habebat; *pilentum* fuit inventum vel Tascorum vel Hispanorum, petorritum Gallorum. Conf. Sat. 1, 6, 404. — *naves*] aut navium captarum simulacra aut ipsarum rostra vehiculis imposita. Alii explicant ipsas naves machinis per scenam ductas. — *ebur*] «signa et omnis generis ornamenta eburnea.» Nisi vero mavis intelligere dentes eburneos; apud Livium certe 37, 39. in triumpho de Antiocho *eburnei dentes MCCXXI*. portati esse dicuntur. — *captiva Corinthus*] Plerique interpretantur: «tanta vis signorum aeneorum marmoreorumque, quanta a L. Mummiō Corintho Romam est advecta.» Praestare tamen videtur Acronis explicatio: «vasa Corinthia,» cum etiam Pompeius ludis suis in Equo Troiano exposuerit *craterarum* (non *cetrarum*) *tria milia*. (Cic. ad Fam. 7, 4; 2.)

494–499. *Democritus*] Hanc omnes res humanas perpetuo risu, Heraclitum easdem fletu perpetuo persecutum esse narrabant in scholis philosophi. Cf. Epp. 1, 12, 12. Iuven. 10, 33: *Perpetuo risu pulmonem agitare solebat Democritus*. — *Diversum - genus*] «mire mixtum inter se ex fornīs quam maxime discrepantibus;» non: «diversum tamen ab utroque, camelo et panthera, genus,» id quod dici nihil attinebat. Est autem v. *genus* appositio potius quam, quem dicunt, accusativus Graecus: *συνχρῆσις κατὰ γένος διάφορον*, «confusa in diversum genus.» Significat *camelopardalin*, *Giraffe*. Plin. H. N. 8, 48, 27: *Camelopardalis* dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis quam feritate conspicua, quare etiam ovīs feræ nomen invenit. — *albus*] Elephantēs albi rariores sunt. — *ludis - ipsis*] «quam ludos ipsos.» Cf. Sat. 1, 4, 97. — *mîmo*] pro quovis histrione. — *Scriptores cet.*] «Poetas autem scenicos ipsos operam ludere putaret, cum plebeculae tam stultae fabulas darent.» — *asello*] Duo proverbia con-

Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
 Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
 Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
 Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
 Cum stetit in scena, concurrit dextera laevae. 205
 Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
 Lana Tarentino violas imitata veneno.
 Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,

Habent mimo nostri et Pottierii omnes; alii *minum*.

lunxit: *surdo narrare fabulam* (Nos: *tauben Ohren predigen*.) Terent. Heaut. 2, 1, 10. et Graecum illud: *Ὅσοι τις ἔλεγε μῦθον· ὁ δὲ τὰ ὦτα ἐκλναι· εἰς ἀνομοθητίαν τινὸν ἢ παρομῖδα εἰρηται κτλ.* Zenob. 5, 42.

204 - 207. *parvincere* = *Evaluere*] «Quae voces tantopere validae esse possunt, ut pervincant sonum cet.?» Sic Virg. Aen. 7, 756: *non Dardaniae medicari cuspidis ictum Evaluit.* — *theatra*] «s. spectacula hominibus inquietis et turbulentis plena, verbo, ipsi spectatores referunt (reddunt) sonum ita turbulentum, quem vincere sceniceorum voces non possunt.» GESS. — *Garganum*] montem Apuliae silvosum. Cf. Od. 2, 9, 6: *Aquilonibus Querceta Gargani laborant.* — *ludi*] «pompaee et pugnae ludicae ac simulatae in fabulis intrusae.» — *artes*] «opera artis, statuae, vasa caelata, item Corinthia,» ut Od. 4, 8, 5. Epp. 1, 6, 17. — *Divitiae*] «vestimenta splendida, auro picta, ab antiqua simplicitate Romana aliena.» — *oblitus*] «coopertus ac prope nimis ornatus,» *überladen*. — *concurrit dextera laevae*] «maximus plausus

extemplo oritur propter pretiosum et splendidi coloris syrma.» — *adhuc*] «usque ad hoc temporis punctum.» — *violas imitata*] «ianthina, violacea vestis.» — *Tarentino-veneno*] «*φαρμάκον*, medicamento, id est h. l., muricis succo, purpura,» ut Virg. Ge. 2, 165: *Alba neque Assyrio fucatur lana veneno.* Od. 3, 5, 28: *Lana-medicata fucco.* Plin. H. N. 9, 39, 63: *Nepos Cornelius, Me, inquit, iuvene violacea purpura vigeat, cuius libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria.*

208-213. *Ac ne forte cet.*] Epp. 1, 1, 43: *Ac ne forte roges cet.* «Ne tamen videatur artem scenicam parvi aestimare vel eam ob causam poetas Romanos parce laudare villaque indicare et difficultates enarrare, quibus tota res scenica Romana premebatur, quod non e re sua duxerit eam tractare, affirmat sibi in summo artis fastigio stare videri, quicumque huius generis legibus ac proposito ex toto satisfecerit.» RIEDEL. — *recusem*] propria significatione [*sich sträuben, weigern*]. Est igitur: «nolim,» addita

Cum recte tractent alii, laudare maligne:

Ille per extentum funem mihi posse videtur 240

Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,

Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,

Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.

Verum age et his, qui se lectori credere malunt

Quam spectatoris fastidia ferre superbi, 245

Curam redde brevem, si munus Apolline dignum

246. *Curam impende* e Cod. Coll. Trin. Bentleyus.

deff

tamen causa; non, ut alii volunt: «non possim.» — *laudare maligne*] «propter nescio quam invidentiam parce ac frigide laudare, et ita quidem, ut quae laus videatur, re vera sit occulta irrisio.» — *Ille*] Ex recentiorum linguarum indole sic pergendum foret: *hoc scito, sic habeto, illum mihi -- videri*. Cf. Sat. 2, 1, 80. Cic. ad Fam. 5, 12, 9: *Ac ne forte mirere, cur -- a te id tantopere petamus: illa nos cupiditas accendit.* — *per extentum funem Ire*] Proverbium de incepto difficili ac periculoso. Arrian. Epict. 3, 12, 2: *Δύσκολόν ἐστι καὶ τὸ ἐπὶ σχοιρίου περιπατεῖν καὶ οὐ μόνον δύσκολον, ἀλλὰ καὶ επικίνδυνον.* «Ille rem factu perquam difficilem praestare neque vel tantillum aberrare ab artis regula, summus igitur poeta esse mihi videtur.» «Exponit deinde, quid scenicus poeta in audientium animos valeat.» DILLEKE. — *inaniter*] quia fictum est argumentum. — *Irritat*] «Vehementis animi affectus movet.» — *Ut magus*] «Ut magi exempli causa umbris ex Orco excitatis, cadaveribus ad tempus in vitam revocatis consultores perterrefaciunt.» — *The-*

bis -- Athenis] quibus in urbibus plerique *μῦθοι* a tragicis tractati sedem suam habebant.

244-248. *Verum age et cet.*] Sic Cic. de N. D. 1, 30, 84: *Age et his vocabulis deos esse faciamus, quibus a nobis nominantur.* — *se lectori credere*] «lectoris iudicium expectare, quod plerumque magis integrum et consideratum esse solet quam turbae in theatro congregatae.» — *sp. fastidia ferre superbi*] Virg. Ecl. 2, 14: *Amaryllidis -- superba pati fastidia.* — *redde*] *Reddere* non est idem ac *restituere*, ab alio quod acceperis, nec *dare* simpliciter, sed «dare ea, quae aut propter qualemcunque causam debentur iis, quibus dantur, aut ad eos quocunque modo pertinent,» velut *reddere dis votum, reddere alicui epistolam*. (Od. 2, 7, 47: *obligatam redde Iovi dapem.*) H. l. modestissime suadet Augusto, ut pro poetarum meritis (v. 448.), etiam pro studio, quo ipsius res gestas celebrent, *reddat*, id est, vicissim impendat iis curam aliquam brevem dumtaxat propter multa eius negotia. Lectio *impende* autem merum est glossema. — *munus Apolline dignum*] Od. 1, 31.

Vis complere libris et vatibus addere calcar,
 Ut studio maiore petant Helicon virentem.
 Multa quidem nobis facimus mala saepe poëtae, —
 Ut vineta egomet caedam mea —, cum tibi librum 220
 Sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
 Si quis amicorum est ausus reprehendere versum;
 Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
 Cum lamentamur non apparere labores

222. *reprehendere* hE,Cs: *reprendere* S,Lt, Bentleius, FM.

Epp. 1, 3, 17. Dio Cass. 53, 4: τὸ Ἀπολλώνιον τὸ τε ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ τὰς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἐξέποιησε καὶ καθιέρωσε. (a. u. c. 726.) In eam autem bibliothecam non recipiebantur nisi libri meliores, scriptores classici, non proletarii, ut ait Gell. 19, 8, 45. Hoc igitur dicit: «Si honorum poetarum augere vis numerum.» — *addere*] in prosa or. *admove*, *adhibere*, etiam *subdere calcar*, h. l. «excitare eorum studia;» quam sententiam ornat grata *Heliconis virentis* imagine.

249-228. *Mulla* cet.] «Duobus propositis egregie hisce versibus satisfacit Horatius, alteri, ut Augustum urbanissime excuset, si interdum minorem quam par erat curam impendisset poetis; alteri, ut poetas sibi solis placentes nimiumque amatores proprii ingenii et scripta sua impertune Augusto aequae atque cuivis alii obtrudentes tali modo irrideat, ut nemo eorum aegre id ferre posset, quippe cum se ab eorum grege non semoveat, sed una se ipse cavillari videatur.» RIEDEL. — *Ut vineta* cet.] Proverbium in eos dici-

tur, qui mentis aliquo errore abrepti vel iracundia vel stultitia sibi ipsi nocent. Tibull. 1, 2, 400: *Quid messes uris acerba tuas?* Neque abhorret aliud proverbium Latinum: *suo se ense laceravit*, apud Hieronymum Ep. 70. p. 427. Vall. — *Sollicito damus aut fesso*] Cf. Sat. 2, 1, 18: *nisi dextro tempore Flacci Verba per attentam non ibunt Caesaris aures.* Epp. 1, 13, 2: *Augusto reddes signata volumina, Vini, Si validus, si lactus erit, si denique poscet.* — *loca*] Hac significatione Cicero et Quintilianus semper utuntur genere masculino. — *revolvimus*] «denuo evoluto libro iterum recitamus locum aliquem, qui pulcherrimus nobis videtur, etsi nemo hoc a nobis petiit.» — *irrevocati*] Revocari proprie dicuntur actores, qui a spectatoribus ῥῶον aliquam insignem repetere iubentur. Cic. pro Sest. 56, 120. 58, 123. — *non apparere*] «non ita, ut deberant, in oculos cuiusque incurrere et mente sive auditoris sive lectoris perspicere riteque aestimari.» — *labores*] ut Itali *fatigue*, imprimis de diligenti lima et de recondita doctrina, ex Alexandrinis poetis maxime hausta. —

Nostros et tenui deducta poemata filo; 225
 Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque
 Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
 Arcessas et egere vetes et scribere cogas.
 Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
 Aedituos habeat belli spectata domique 230
 Virtus indigno non committenda poetæ.
 Gratus Alexandro regi Magno fuit ille

223. *Choerilos* Bentleius. — 234. *numisma* d noster, quattuor Schmi-

tenui cet.] Irequenti imagine a la-
 nificio ducta carmina elegantia ac
 suavia comparantur eum *tenui* filo a
 colo *deducto*; etiam absolute. Virg.
 Ecl. 6, 5: *deductum dicere carmen*.
 Conf. Sat. 2, 4, 4. — *commodus*] *«facilis ac liberalis, zuvorkom-
 mend, gefällig.»* Cf. Od. 4, 8, 4.
 — *egere vetes*] *«largis muneribus
 nos afficias.»* Sed ridicule expres-
 sum: *«egestate nos liberes, tam-
 quam tibi ipsi rem magnopere gra-
 tam facturos, si non iam egeamus.»*

229 — 234. *Sed tamen cet.]* Iam
 commonefacit aequales suos tun-
 tummodo a praestantissimis poetis
 digue celebrari posse Augusti lau-
 des, neque unquam eum in hoc fore
 Alexandri M. similem, qui Choeri-
 lum, malum poetam, regie remun-
 neratus sit. *«Quocirca,»* inquit, *«is,
 qui sibi conscius non sit se digna
 Augusto carmina compositurum, ab
 hoc incepto prorsus abstineto.»* —
est operae pretium] formula Enniana.
 Cf. Sat. 1, 2, 37. Sat. 2, 4, 63. Per-
 sius 6, 9: *Lunai portum, est operae.
 cognoscite, cives. Cor iubet hoc Enni.*
 — *Aedituos]* Virtus Augusti est tam-

quam dea, quae aedem habet;
 poetæ igitur, cum panegyricos ab-
 ave carmina in Augusti laudem com-
 ponunt, sunt illius deae quasi *ae-
 ditul*. Sic enim templorum custo-
 des, *ιεροφύλακες, νεωκόροι*, vi-
 sentibus narrant *μύθους* eius nu-
 minis, cui ministrant, et quaecum-
 que in aede ipsa donaria et signa
 visu maxime digna sunt, monstrant
 atque describunt. — *Choerilus]* non
 Samius, sed Iasensis (*Ιασεύς*, ab
 Iaso, Cariae oppido), comes Ale-
 xandri M., de quo conf. A. P. 357,
 ubi vide Scholiastarum narratiun-
 culas fabulosas. — *incultis cet.]*
*«neque arte neque natura bonos
 versus facientem.»* Πορφυρ. —
versibus] dativus, ut Ovid. Trist.
 2, 40: *Acceptum refero versibus,
 esse nocens.* — *natis]* Cf. Sat. 2, 3,
 8. — *Rettulit]* *«Acceptum referre* et
in acceptum referre propriè est scri-
 bere in tabulis te accepisse, quem-
 admodum *expensum ferre* est scri-
 bere te dedisse vel expendisse.»
 RUEDEL. — *regale numisma]* *«gloria-
 tus est vel gloriari potuit se ab
 Alexandro Φιλιππειους στατηρας,
 Philippeos nummos, regis effigie ac*

Choerilus, incultis qui versibus et male natis
 Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos. 11
 Sed veluti tractata notam labemque remittunt 235
 Atramenta, fere scriptores carmine foedo
 Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma
 Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
 Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellen
 Pingeret aut alius Lysippo duceret aera 240

di, C. — 239. *Apellen* bSE, quartus Schmidii et Bentleius: *Apellem* LCFMJs. — 240. *cuderet* de Lambini coni. Bentleius.

nomine signatos pro versibus suis accepisse.»

236–244. *Atramenta*] «cuiusque generis (scriptorium et pictorium) contrectata maculas remittunt (pr. retro mittunt), relinquunt in manibus.» (*Labes* h. l. macula.) — *fere scriptores* cet.] «Sic mali poetae plerumque inquinant ac delurpant praeclara facta etiam apud posteros.» Cf. Epp. 4, 49, 30: *quem versibus oblinat atris.* — *Idem* cet.] Dictum hoc est cum quadam quasi admiratione, quomodo fieri potuerit, ut Alexander, cum de pictura et de sculptura rectissime iudicaret, in poësi nihil viderit, «id quod in te, Caesar, longe secus est.» — *vetuit*] Plin. H. N. 7, 37, 38: *Idem hic imperator edixit, ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles sculperet, quam Lysippus ex aere duceret.* — *Apellem*] Plin. H. N. 35, 40, 36: *Omnes prius genitos futurosque postea (pictores) superavit Apelles Coss, Olympiade CXII. Pictura plura solus propinavit quam ceteri omnes; contulit voluminibus etiam editis, quas doctrinam eam continent. Praecipua eius in arte*

venustas fuit. — *alius Lysippo*] ἄλλος Ἀνσίππου, ut Epp. 4, 46, 20: *alium sapiente bonoque.* Plin. H. N. 34, 8, 49: *Statuariae arti plurimum traditur contulisse (Lysippus) capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui, corpora gracilliora siccioraque, per quae proceritas signorum maior videretur.* Cf. Posidippi epigramma in Anth. Pal. H. p. 664: Ἀνσίππε, πλάστα Σικωῶνις, θαρσαλέη χεῖρ, Ἀδὴς τέχνητα, πᾶρ τοι ὁ χαλκὸς ὄρη, Ὅν κατ' Ἀλεξάνδρου μορφᾷς χεῖς· οὐκέτι μεμπτοὶ Πέροισι σὺν γυνάμην βουοὶ λείοντα φρονεῖν. — *duceret aera*] pro: «duceret ex aere Alexandri effigiem.» Nam in ceteris locis ubi v. *ducere* pro «formare, effingere» usurpatur (Virg. Aen. 7, 634: *Aut levis ocreas lento ducunt argento.*) illud tamen discrimen servatur, ut forma *ducatur* ex argento, aere cet., non, ut hic, *ducatur ipsa materia in formam aliquam*; nec tamen propterea *cuderet* recipiendum est, quo verbo de aereis statuis (nunquam σφρηλάτοις, sed semper *χωνευταῖς*) uti omnino non poterat Horatius. —

Fortis Alexandri voltum simulantia. Quodsi
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia atque
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Virgilius Variusque poëtae;
Nec magis expressi voltus per aënea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum

245

247. *Vergilius recte b et Schmidii primus. — Varusque bd et omnes Schmidii.*

Fortis Alexandri] «*cuius regnum a Thraciae angulo porrectum est usque ad litus incogniti maris.*» Seneca de Benef. 3, 6, 4. — *simulantia]* «*accurate exprimentia,*» ut A. P. 49: *cupressum — simulare. — videndis artibus]* «*in diiudicandis artium operibus, utrum perfecta sint artifexque speciem, quam mente conceperat, attigerit necne.*» — *Boeotum]* genit. plur., non, ut voluit Comm. Cruq. et Lambinus, accus. sing. Cic. de Fato 4, 7: *Athenis tenue caelum, ex quo aculiores etiam putantur Attici; crassum Thebis, itaque pingues Thebani et valentes.*

245-249. *At neque cet.]* «*Tu contra tantummodo praestantissimis poetis faves.*» Sueton. Octav. 89: *Ingenia seculi sui omnibus modis fovit. Recitantes et benigne et patienter audit, nec tantum carmina et historias sed et orationes et dialogos. Componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offendeatur.* Recte Lambinus: «*non dedecorant tua de se iudicia, quia, qua-*

les eos esse iudicati; tales eos esse consuetudo illae et dies et eorum scripta comprobarunt, neque iidem munera, quae abs te acceperunt, dedecorant, quia apud dignos sunt collocata.» — *Munera]* Non liquet, utrum verum sit, necne, illud quod tradit Comm. Cruqui: «*Quia iam his singulis donaverat Augustus decies sestertium.*» — *multa dantis cum laude]* «*ita dantis, ut ab omnibus Virgilio Varique aequis aestimatoribus merito laudare.*» — *Virgilius Variusque]* Virgilius mortuus est a. u. c. 735. et Varius item videtur ante hanc Epistolam composuit mortem obisse. Sane minus amicorum pudori consulisset, si de vivis hoc dixisset; convenienter contra memoravit beneficia in mortuos ab Augusto collocata. Cf. Sat. 1, 5, 40. — *Nec magis cet.]* Cf. Od. 4, 8, 43 sqq. «*Nec magis voltus exprimuntur in statu clarorum virorum quam in poemate mores eorum atque animi.*» Porphyrio. — *expressi]* Curtius 3, 7, 46: *simulacra ex auro argenteoque*

Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem 250
 Repentes per humum quam res componere gestas,
 Terrarumque situs et flumina dicere et arces
 Montibus impositas et barbara regna tuisque
 Auspiciis totum confecta duella per orbem
 Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum 255
 Et formidatam Parthis te principe Romam,
 Si, quantum cuperem, possem quoque; sed neque parvum
 Carmen maiestas recipit tua nec meus audet
 Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.

expressa. — aënea] Edd. nonnullae *ahenea*. Apud Virgilium constanter scribitur *aëneus*. — *apparent*] «clare se demonstrant.» Cf. v. 224.

250 — 256. *sermones*] «satiras et epistolas, quae sermonem quotidianum referunt.» Scr. ad Her. 3, 43, 23: *Sermo est oratio remissa et finitima quotidianae locutioni*. Hinc *repentes per humum*, humili stilo conscriptos dicit. Cf. Sat. 2, 6, 47. Rursus se excusat, cur a genere panegyrico absteineat. Cf. Od. 4, 6, 4, 45. — *res componere gestas*] «carmine epico vel panegyrico res a te gestas praedicare.» — *Terrarumque*] «a te in dictionem Romanam redactarum.» — *arces Montibus impositas*] «quae, quamvis montibus impositae essent, tamen a te captae sunt.» Conf. Od. 4, 44, 44: *arces Alpibus impositas*. — *tuisque Auspiciis*] Suet. Oct. 24: *Domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabrianam, Aquitaniam, Pannoniam, Delmatiam cum Illyrico omni: item Raetiam et Vindelicos ac Sallastos*. Cf. Od. 4, 7, 27. Od. 4, 44,

33. — *Ianum*] Od. 4, 45, 9. Sueton. Oct. 22: *Ianum Quirinum semel atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum. In multo breviori temporis spatio, terra marique pace parta, ter cluit*. (a. u. c. 725, 729. et 744., de quo tamen anno Dio 34, 36: *ἐμφηγίσθη μὲν οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν Γέμινον — καὶ οὐδὲν αὐτὸν μέντοι καὶ ἐξέλεισθη*, propter nova bella cum Dacis et Delmatis orta.) — *Parthis*] Cf. Od. 3, 5, 2 sq. 4, 5, 25. Carm. sec. 33 sq. Sat. 2, 5, 62. Epp. 4, 42, 27.

257—259. *Si quantum cet.*] «Hoc vetus esse dictum Aristarchi ferunt, qui, cum multa reprehenderet in Homero, niebat: *Nec se posse scribere, quemadmodum vellet, neque velle, quemadmodum posset*.» Πονη. Sat. 2, 4, 42: *Cupidum — vires efficiunt. — recipit*] «admittit.» Liv. 29, 24: *re iam non ultra recipiente cunctationem. — pudor*] «rectus sensus eius, quod decet.» — *ferre recusent*] A. P. 39: *quid ferre recusent, Quid valeant humeri*.

Sedulitas autem stulte, quem diligit, urget, 260
 Praecipue cum se numeris commendat et arte:
 Discit enim citius meminitque libentius illud,
 Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
 Nil moror officium, quod me gravat, ac neque ficto
 In peius voltu proponi cereus usquam, 265

260. autem, stulte quem diligit distinguunt LCFMJs, (Ut nos, Bentleyus.) — 268. aperta Sd, unus Pottierii (N. 20.), Guelferhytanus

260-263. *Sedulitas*] *Dienstgeflissenheit*, non: *Zudringlichkeit*. «Talis autem sedulitas (Sidonii Apollinaris Carm. 23, 478. *officiositas*) tunc imprimis, cum versus suos artificiumque poeticum venditans nobis se commendare studet, molesta nobis accidit,» ob causam, quam statim affert. — *stulte, quem diligit, urget*] «Homo sedulus videlicet id agit, ut amico suo commo- det; sed fit ut nimio studio (cf. Epp. 1, 43, 4.) incommodet potius ei, quem diligit. Stulte ergo facit, si quidem id ipsum, quod vult, non assequitur.» HENSTR. — *Discit enim*] «aliquis,» non, ut alii volunt: «is, cui carmina obtruduntur.» «Significat maiore studio ridiculos versus (panegyrici alicuius ab hominibus festivis) edisci ac memoria teneri quam admirabiles; ergo in aeternam memoriam foedatus est, quem tale carmen polluerit.» ACK. Etenim tales loci ridiculi satirae instar sunt in eum conscriptae, quem laudare volebat poeta.

264-267. *Nil moror cet.*] «Ad me certe quod attinet, Caesar, si isto essem loco, ut quis me laudare vellet, sed inscite id propositum exsequeretur, nihil facerem, im- mo respuerem officium, quod mihi

oneri potius quam honori esset.» — *ficto In peius*] Plin. Epp. 3, 40: *pictores pulchram absolutamque formam raro nisi in peius effingunt*. Aelian. V. H. 4, 4: *Ακούω κείσθαι νόμον Θήβησι προστάττοντα τοῖς τεχνίταις καὶ τοῖς γραφικοῖς καὶ τοῖς πλαστικοῖς εἰς τὸ κρεῖττον τὰς εἰκόνας μίμεισθαι. Ἀπειλεῖ δὲ ὁ νόμος τοῖς εἰς τὸ χεῖρόν ποτε ἢ πλάσσειν ἢ γράφειν ζῆμιαν τὲ πλῆγμα δρᾶν.* — *proponi cereus*] Cf. Sat. 2, 3, 483: *aëneus ut stes*. Probabile est Horatii temporibus cereas imagines virorum illustrium, ducum, oratorum, poetarum, philosophorum, venales fuisse per tabernas, quae ab emptoribus in bibliothecis maxime proponerentur. Iam si a ceroplasta aliquo imperito in peius effictae erant, eos, quorum erant imagines, propterea stomachatos esse consentaneum est. — *decorari*] *καὶ εἰρωνεῖται* pro «deturpari». — *Ne rubeam*] «Ne insulsi praeconii, versibus ineptis compositi, pudere me debeat.»

268-270. *una Cum scriptore meo*] «Una cum eo malo poeta, qui me laudibus extollere inepte conatus est.» — *porrectus*] «Bene porrectus et in capsula opertus quasi mortuus in

Nec prave factis decorari versibus opto,
 Ne rubeam pingui doatnus munere, et una
 Cum scriptore meo capsula porrectus aperta
 Deferar in vicum vendentem thus et odores
 Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis. 270

Schmidii, LfF: *operta* Porph., be, praeter unum illum ceteri Pot-
 tierii, quattuor Schmidii, Lexic. Mail, C, Bentleyus et M. — 270.
inemptis Cod. Sil. unusque Feae.

feretro deferar in vicum thurarium.»
 Ponru. Cf. Epod. 40, 22. — *aperta*
 Significat, quam prorsus negligatur
 et contemnatur talis poeta: «capsa,
 quae ne operta quidem est.» Ridi-
 cula tum dumtaxat, ut debet, re-
 manet imago v. *porrectus*, si mul-
 tudo porrectum videt, quod fieri
 non potest in capsula *operta*, clausa.
 Recte Fea: «Aptius est v. *aperta*,
 ut liber nullius pretij, tamquam
 cadaver ignobile ad puticulas omni-
 bus visibile, feratur in capsula villi
 aperta cunctis derisui et contem-
 ptui in vicum thurarium amicien-
 dis scombris, thurique et pipere
 excipiendis.» — *vicum*] Tuscum. Hic
 vicus (Sat. 2, 3, 228.) in loco infe-
 riore Urbis erat; hinc proprie usur-
 pat v. *deferar*. — *odores*] «liquores

odoratos atque unguenta.» — *quid-
 quid*] ut scombri (Pers. 4, 43.) ce-
 teraque salgama. Cfr. Mart. 6, 60,
 7: *Quam nulli lineas pascunt blat-
 tasque deserti, Et redimunt soli car-
 mina docti coci!* — *ineptis*] Miro casu
 Wakefieldii con. *inemptis* confirma-
 tur a Codd. aliq. et Edd. vet. Sed,
 ut taceam vocabulo *ineptis*, quod
 subridere nos cogit, multo aptius
 claudi epistolam quam v. *inemptis*,
 accedit, quod v. *inemptis*, ubi re-
 peritur (Epod. 2, 48: *Dapes inemptis*,
 Virg. Ge. 4, 433: *dapibus* — *inem-
 ptis*), non significat ea, quae propter
 summam, in qua iacent, neglectio-
 nem a nullo emuntur, verum quae
 non empta sunt, sed, ut *dapes*
 illae, ex domini hortis pascuisve
 provenerunt.

EXCURSUS.

«Tres libri huius secundi Epistolae» (etsi nos consulto ab hoc libro
 separavimus *Artem poeticam*) «consimilis quodammodo sunt argumenti,
 cum singulae ad poësis studia pertineant. In prima enim antiquiores
 poetae Romani cum recentioribus aetatis Augustae, atque omnino Grae-
 cae poësis historia et indoles cum toto Romanae generis, conferuntur;
 in altera narrat Horatius de suis studiis poëticis, tunc quidem a se
 depositis, atque de multorum sui temporis poetarum perversitate et
 ineptis; in tertia denique artis praecepta tradit. Atque huius quidem

Fiet eritque tuus nummorum milibus octo,
 Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
 Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
 Cuilibet; argilla quidvis imitaberis uda,
 Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
 Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo

5

10

EP. II. 5. Habent milibus, non millibus, bScd. — 6. eriles bc (non Sd). — 8. imitaberis Sc et pr. b, LCl et Bentleius: imitabitur d et corr. b, item FMs. — 11. excludere Ec, septem Potlierii, tres Schmi-

Mangones quidquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt; itaque omentibus ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crus adligatum sive brachium adspiceret, nudari iuberet et ipsum tibi corpus ostendi. — talos a vertice — ad imos] Locutio proverbialis. Cic. p. Roscio Com. 7, 20: *Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur?* — milibus octo] circiter 1600 Fr. Gallicis. Idem pretium erat vinitoris ap. Colum. 3, 3, 8. Sed Martialis 14, 70, 1. memorat pueros centenis milibus emptos (20,000 Fr. Gall.); quod idem clarius neque prorsus incredibiliter ita expressit 1, 58, 1: *Milia pro puero (delicato) centum me mango poposcit.* — Verna] Graecis οἰκότρον, δοῦλος οἰκογενής. «Hausbirtiger.» Voss. Tales libenter emere solebant partim propter ipsas formosae adolescentiae illecebras, partim propter procaces argutias, quibus a pueris assueti erant, quibusque heri delectabantur, etiam ubi petulantes illi probra in ipsos effundebant. Cf. Sat. 2, 6, 66: *vernasque procaces Pasco libatis dapibus.* — ministeriis] «omnibus heri iussis.» Manifesto est dativus, non, ut alii voluerunt, ablativus. — nu-

tas] Cic. Orat. 8, 24: *ad eorum arbitrium et nutum totos se fangunt.* «Singula heri iussa celeriter ac dextre exsequetur.»

7. 8. Litterulis] *Versteht sein Bischen Griechisch.* Wieland. «Litteris Graecis saltem leviter tinctus, utpote qui in divitis alicuius paedagogia educatus sit. Igitur eo uti poteris pro anagnosta, pro servo ab epistolis, a bibliotheca.» Comparant Terent. Eun. 3, 2, 19: *Hem eunuchum libi; Quam liberali facie (ut hic candidus), quam aetate integra! — Fac periculum in litteris, Fac in palaestra, in musicis; quae liberum scire aequomst adulescentem, sollertem dabo.* — imbutus] Cic. Tusc. 1, 7, 14: *An tu dialecticis ne imbutus quidem es?* Sueton. de Gramm. 4: *Apud maiores, ait Orbilius, cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse, quasi non perfectum litteris, sed imbutum.* Cic. ad Att. 7, 2: *Chrysippum (servum) propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui.* — argilla] «Vel, si mavis, tuo arbitratu destina eum arti alicui; quidquid tibi placebit, ex eo facies atque eum ita prorsus formabis, ut figulus ex

Laudat venales, qui volt extrudere, merces.
 Res urget me nulla; meo sum pauper in aere.
 Nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
 Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
 In scalis latuit metuens pendentis habenae: — 45
 Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat;

dii. — 46. *ledet* E, *laedit* cum antiquissimo Blandinio et uno e suis Bentleius.

argilla omnia conficit, quae volt.» — *imitaberis*] Praefero hanc Codicum antiquiss. et optimorum Blandin. et meorum Pottierique, ut videtur, omnium lectionem; etenim cum librarii nonnulli veram significationem v. *imitaberis* («finges, exprimes») parum intelligerent, ad puerum transferentes mutarunt in *imitabitur*, id est, «bonus erit figulus.» Cf. A. P. 33.

9-13. *canet indoctum*] «quod sit indoctum, sine arte, natura tantum duce, *kunstlos*.» Consulto mango extenuat aliquantum pueri periliam; nam si re vera cantor esset, statim mirari debebat empluriens, cur non multo maius pretium ille peteret, ac suspicari dolum malum aliquem subesse. — *vibenti*] «quo tempore faciliores sumus ad veniam etiam servulis dandam.» — *levant*] «leviorem faciunt, minuunt.» COMM. CRUQ. — *extrudere*] «quam primum, interdum cum aliqua iactura, vendere atque alienare,» fere ut nos, *seine Waaren vertreiben*. — *meo* — *in aere*] «pauper quidem sum; attamen in aere alieno nullo, sed in meo; ut nulli quidquam debeam.» Cic. Verr. Accus. 4, 6, 44: *Hominem video non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse ac*

semper fuisse. — *mangonum*] V. *mango*, a graeca voce *μαγγανον*, ut vv. *elogium*, *gerrae*, *strophae*, dicis *causa* aliaque, videtur ex iis vocabulis esse, quae Latini mature ex Magna Graecia et Sicilia mutuo sumperunt. — *faceret tibi*] Ex solito mercatorum more: «ut tibi tam exiguo pretio servulum tam formosum ac sollertem venderet.» — *non temere*] Cf. Epp. 2, 4, 120.

14-16. *cessavit*] «in officio exsequendo leve aliquando peccatum commisit.» Ad significationem huius loco aptam v. *cessare* pro «delinquere, *saumselig sein*,» cf. Sat. 2, 7, 400. A. P. 357: *qui multum cessat, fit Choerilus ille*. — *In scalis*] solita latebra. Cicero pro Mil. 45, 40: *cum se ille (Clodius) fugiens in scalarum latebras abdideret*. — *pendentis habenae*] «Servos suos (Romani) ad gradus habenis i. e. loris ligatos flagellabant, ideoque in media domo a gradibus ad timorem servis incutiendum habenae pendebant.» COMM. CRUQ. Afferunt Ulpian. L. 1, §. 53. de SG. Silan.: *Impuberes — terreri tantum solent et habena vel ferula caedi*. — *Des nummos cet.*] Est ἀρόμοις; vv. 2, 3: *Si quis — tecum sic agat*. Verba

Ille ferat pretium poenae securus, opinor.
 Prudens emisti vitiosum, dicta tibi est lex:
 Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
 Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi 20
 Talibus officiis prope mancum, ne mea saevus
 Iurgares ad te quod epistola nulla rediret.
 Quid tum profeci, mecum facientia iura
 Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
 Exspectata tibi non mittam carmina mendax. 25
 Luculli miles collecta viatica multis

22. *rediret* hSEd et Cod. Franeq., item cum tribus suorum s: *veniret* Glossa Codicis E, item c, Schmidii secundus, LCFM et Bentleius.

igitur sunt Horatii ad Florum, non, ut alii opinantur, mangonis ad emptorem. «Eras eum licet, si fuga a mangone, ut venditionis formula exigit, *excepta* (id est, indicata tibi et opposita pueri formae bonisque artibus) te minime offendat.» Vid. ad Sat. 2, 3, 285: *mentem*, nisi litigiosus, *Exciperet dominus, cum venderet*.

47-22. *poenae securus*] «non curans actionem redhibitoriam, quoniam fugam excepit.» — *dicta tibi est lex*] «Propter hoc ipsum, quod prudens et sciens emisti mancipium vitiosum, praefinitum est tibi ius, ex quo necessario litem, quam mangoni intendis, non obtinebis, sed amittes.» — *Insequeris* cet.] «Nihilominus hunc insectaris et moraris (molestus ei sis) lite manifesto iniqua? Nunquam pro certo, quae prudentia, hoc facies. Attamen prope similis est ratio, qua mecum tu utere.» — *Talibus officiis*]

«quae tamen certo *sine* carent neutrique utilia sunt, quocirca ab iis, qui gravioribus rebus occupati sunt, libenter omittuntur.» Confer Sat. 2, 6, 24. — *mancum*] proprie «manu debilem; qui quasi manu truncus esset aut resolutis nervis, scribere non potest.» Aversionem autem suam ab epistolis conscribendis mitigat aliquanto addito v. *prope*. — *Iurgares*] Cic. de Rep. 4, 8: *SI IURGANT*, inquit (Lex 12. Tabb.). *Benevolorum concertatio, non his inimicorum, iurgium dicitur*. — *rediret*] Sic aliquanto maiore iure iracundus cum Horatio iurgare poterat Florus, quamquam ita quoque causa cadere debebat. Praeterea etiam ex seq. *quereris* apparet de Horatii responso frustra expectato hic agi; quocirca reiici alteram lectionem *veniret*.

23-40. *tum*] «cum tibi dixi» cet., «si tamen ius, quod me adiuvat, labefactare conaris?» — *mecum fa-*

Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
 Perdiderat; post hoc vehemens lupo et sibi et hosti
 Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
 Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt, 30
 Summe munito et multarum divite rerum.
 Clarus ob id factum donis ornatur honestis;
 Accipit et bis dena super sestertia nummum.
 Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
 Nescio quod cupiens hortari coepit eundem 35
 Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:
 I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
 Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?

cientia] Conf. Epp. 2, 1, 68. — *attentus*] Huic verbo plane respondet nostrum *anfechten*, ut dicitur aliquis *tentari*, *attentari bello*. — *super hoc*] «praeter hoc, ad hoc;» non, ut alii coll. A. P. 429. exponunt: «de hoc.» Cf. Sat. 2, 6, 3. — *Luculli miles cet.*] «Nunc, cum satis locuples mihi videor, nulla iam carmina compono, prorsus ut miles ille Luculli, cum pecuniam nactus esset, noluit rursus discrimina belli subire.» — *viatica*] *Viaticum* pro peculio et facultatibus militis dixit etiam Tac. Ann. 1, 37. Suet. Caes. 68. — *Aerumnis*] Cicero Tusc. 4, 8, 48: *aerumna aegritudo laboriosa*. — *ad assem*] «ad assem ultimum,» ut eum dicimus *ad unum omnes*. — *sibi*] propter negligentiam, qua *zonam* (*βαλλάντιον*, *Geldkette*) perdiderat. — *ieiunis dentibus acer*] Perseverat in lupi imagine. — *loco deiecit*] «castello, quod defendebant Mithridatis milites, depulit.» Lucil. 29, 64: *Delrusus tota vi-*

deiectusque Italia. Cic. Philipp. 8, 2, 6: *praesidium* (Antonii) *Claterna deiecit Hirtius*. — *divite*] Porphyrio significat ibi Mithridatis thesauros fuisse. Adiect. *dives* construitur hic cum genitivo, ut Od. 4, 8, 5: *divite - artium*. — *donis*] militaribus, hastis puris, phaleris, corona murali, cet. — *honestis*] «honorificis.» — *super*] «insuper.» — *bis dena - sestertia*] 4000 Fr. Gall. — *sub hoc tempus*] «paulo post hoc tempus.» Cf. Epod. 3, 83. — *castellum evertere*] Sic etiam in prosa oratione. Cic. Offic. 1, 24, 82: *De everendis diripiendisque urbibus* cet. — *praetor*] pro «duce, imperatore,» ut haud raro. Sic Cic. de Inv. 1, 33, 53: *Epaminondas, Thebanorum imperator, ei, qui sibi ex lege praetor successerat, exercitum non tradidit*. — *bone*] Conf. Sat. 2, 2, 1. — *laturus - praemia*] Conf. Od. 4, 8, 4: *neque tu pessima munera Perres*. — *Quid stas?*] «Quid cessas?» Cf. Sat. 1, 1, 49: *Quid statis?* —

Post haec ille catus quantumvis rusticus: Ibit,
 Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit, inquit. 40
 Romae nutriri mihi contigit atque doceri,
 Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
 Adieccere bonae paulo plus artis Athenae,
 Scilicet ut vellem curvo dinoscere rectum
 Atque inter silvas Academi quaerere verum. 45

42. *Grais* *hcd*: *Gratis* S et Edd. pleraeque, etiam Bentleius, Ms.
 — 44. *vellem* Codd. Torr., Hochederi antiquissimi quinque Monacc.,
 aliquot Feae et corr. c: *possem* hS et pr. c, item omnes, ut videtur,

ille catus] «callidus, astutus,» *verschmitzt*. Vocabulum est Sabinum, teste Varrone L. L. 7, 46., qui affert ex Ennio et *cata signa*, id est, acuta, et *cata dicta*. Cf. Od. 4, 40, 3. — *quantumvis rusticus*] «Adeo ut talis calliditas vix ab eo posset expectari.» — *Ibit, Ibit*] *Ἀνάγορά* haec belle respondet praecedenti: *I, bone — —, i pede fausto*. Cf. Od. 2, 47, 40. — *zonam*] Vid. ad v. 28.

44-45. *Romae* *cel.*] «Similis huius militis rationi mea quoque est, ut tibi laudam exponam.» — *contigit*] «Mihi enim contigit esse tam felici, ut optimo patre sic volente non Venusiae, sed Romae educarer atque hic primum lecto Homero Graecis litteris instituerer.» (Sat. 4, 6, 72.) — *doceri* *cel.*] Quintil. 4, 8, 5: *Optime institutum est, ut ab Homero atque Virgilio lectio inciperet*. — *bonae*] Gratiam retinet vitae Athenis utiliter ac iucunde actae memoriam. Cic. de Offic. 4, 4, 4. Corn. Nep. Att. 3, 3. Athenas urbem vocat, *quae antiquitate, humanitate, doctrina praestet omnes*. — *plus artis*] *εἰς τὰς ἁθέρη* Kunde Voss, «culturae exactioris ea, quam Romae dum-

taxat degens mihi parare potuissem, ut philosophiae morali operam dans virtutem distinguere a vitio discerem.» *Rectum* h. l., ut Sat. 2, 6, 75: *usus rectumne*. — *Athenae*] Cic. de Or. 3, 44, 43: *Athenis iam diu doctrina ipsorum Atheniensium interit; domicilium tantum in illa urbe remanet studiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis et auctoritate*. De Horatii Athenis commemoratione vid. ad versum 82 sq. — *ut vellem*] «ut arderem studio veri rependi proprio animi instinctu.» — *curvo dinoscere rectum*] Pers. 4, 42: *Rectum discernis, ubi inter Curva subit*. Noli autem *curvo* pro dativo habere, sed conf. Epp. 4, 45, 29. — *inter silvas Academi*] De heroe Academo cf. Plut. Thes. 32. Eupolis Meinekii Il. 4, p. 437: *Ἐν εὐσχαλίῳ δρόμοισιν Ἀκαδήμιον θεῶν*. Academicos igitur inter aliarum disciplinarum doctores audiit ab iisque didicit, verum quomodo cum perpetua tamen *ἐποχῇ* investigandum sit. Philosophos Epicureos sane non neglexit.

46-51. *emovere*] *ἀνί*, cui resisti non poterat, expulere, *rissen her-*

Dura sed emovere loco me tempora grato,
 Civilisque rudem belli tulit aestus in arma
 Caesaris Augusti non responsura lacertis.
 Unde simul primum me dimisere Philippi,
 Decisis humilem pennis inopemque paterni
 Et laris et fundi paupertas impulit audax,
 Ut versus facerem; sed, quod non desit, habentem

50

Pottierii, LCIFMs et Bentleius, *possim* Ed et aliquot Feae. — *dinoscere* bSEc: *dignoscere* LCIFMs. — (46. Habent *emovere* bSEd, non *amovere*, ut Codd. aliq. Pulmanni, duo Feae et Aldinae tres.)

aus.» «Athenis enim evocatus est a Bruto, qui tunc Achaïam et Athenas tenebat, Bruto cognitus a studiis philosophiae, in qua tunc erat celebri nomine.» COMM. CAVO. SAT. 4, 6, 48: *Quod mihi pareret legio Romana tribuno.* Cf. SAT. 4, 7, 48. — *Civilisque cel.*] Construe: *Civilis aestus* (*furor civilis* Od. 4, 45, 48.) *me rudem belli caeco quodam impetu tulit in arma*, imagine desumpta ab torrente omnia secum ferente, abripiente. Cf. Od. 2, 7, 45: *Te rursus in bellum resorbens Unda pretis tulit aestuosus.* — *non responsura*] «fatis sic iubente, paria non futura.» — *lacertis*] «fortitudini ac multo maiori potentiae,» quasi de luctatore robustissimo. — *simul primum*] Frequentius est *ut primum*, ubi *primum*, *simulac.* — *dimisere*] «Tamquam si missionem accepissem, a militia me subduxi, aliter quam fecit Pompeius ille, meorum primus sodalium.» Od. 2, 7, 45. — *Philippi*] ubi Brutus et Cassius interierunt a. u. c. 742. — *Decisis — pennis*] Cic. ad Att. 4, 2, 5: *idem illi, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci.* Etiam h. l. Codd. aliquot Feae *pin-*

nis. — *Et laris et fundi*] Cum post Octaviani et Antonii victoriam horum veteranis agri assignarentur, ipse quoque paternum fundum et domum amisit, ut ex parte saltem etiam Virgilius et Tibullus. — *paupertas impulit*] Ironica hyperbola usus dicit se primis suis versibus (*satiris et epodis*) civibus suis innotescere omnibusque demonstrare voluisse, maius sibi ingenium esse, quam ut in scripto quaestorio, quem sibi compararat, connessceret. Procul dubio autem primis illis poematis Virgilii Varique familiaritatem sibi conciliavit, qui eum Maecenati commendarunt (SAT. 4, 6, 55.), cuius liberalitate ac munificentia ipsius condicio melior facta est.

52-57. *quod non desit, habentem*] «Postquam habeo, quod mihi satis sit quodque deesse non debeat ad vitam commode degendam, tam insanus essem, si scribere versus malletm quam in diem dormire, ut quantumvis cicutae nunquam posset satis me *expurgare*, aestum febrilem refrigerare;» nam auctore Celso 5, 45. cum aliis multis (velut aere combusto, papaveris la-

Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?

Singula de nobis anni praedantur euntes; 55

Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum;
Tendant extorquere poëmata; quid faciam vis?

Denique non omnes eadem mirantur amantque:

Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,

Ille Bioncis sermonibus et sale nigro. 60

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,

Poscentes vario multum diversa palato.

crima, sesamo) *mollit* etiam *cicutae semen*. Plin. II. N. 25, 43, 95: *Cicutae semini et foliis refrigeratoria vis*. — [Singula eet.] «Insuper progrediente semper aetate languidior quoque fio ad scripta elaboranda.» Inest in his maestitia quaedam mire tamen mixta cum nescio qua ironia; atque tales cum etiam tunc epistolas componeret, de lyricis carminibus potissimum cogitavit. — *praedantur*] Pseudoplaton Epinom. 976. A: ὅσων ὄραι — ληξόνται τὴν τῶν ζώων χρόνον. — *euntes*] Od. 2, 44, 5: *qualquat eunt dies*. Od. 4, 5, 7: *gratior it dies*. Ovid. A. A. 3, 62: *Ludite: eunt anni mure fluentis aquae*. — *extorquerē*] «invito mihi,» quo verbo significat se multo magis retinere cupere facultatem poeticam quam *cetera ludica* (Epp. 4, 4, 40.), idque ipsum significat scita hac gradatione: *praedari*, *eripere*, *extorquere*, *entführen*, *entweissen*, *entwinden* Merkel. — *quid faciam vis?*] «Sed cedendum est necessitati.» Sic Itali: *Che vuoi ch' io faccia? Che fare?* Cf. Sat. 2, 4, 24.

59-64, *Carmino*] «genere lyrico,»

ut ad Florum scribens Epp. 4, 3, 24: *scu condis amabile carmen*. Cf. v. 94. — *iambis*] «ad Archilochii exemplar compositis,» ut Epodi. Cf. Epp. 4, 49, 23. — *Bioncis*] Bion Borysthenites, discipulus Theophrasti, exemplar Luciani, floruit circa Ol. 130. (256. a. Chr.), Cyrenaicae, post Cynicae sectae addictus. Van Heusde Lucil. p. 298: «Fuit Bion, ut Wytttenbachii verbis utar, nobilissimus inter philosophos sophista et inter sophistas philosophus, plane factus ad vanas opiniones pravasque cupiditates mordaci dicacitate confutandas.» Diog. Laërt. 4, §. 52: *Εὐφυνῆς ἦν καὶ παρρησιώδης, οἷά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ταῦτα, Ὡς πέπον Ἀρχύτα ψαλλήγενες, ὀλβιότατος, τῆς ἐπάτης ἔριδος πάντων ἐμπειρότατος ἀνδρῶν καὶ ὅλως καὶ μονακὴν καὶ γεωμετρίαν διέπαιξεν*. «Hic autem Bion, qui Sophistes cognominatus est, in libro, quem edidit, mordacissimis salibus ea, quae apud poetas sunt, ita laceravit, ut ne Homero quidem parceret.» Aca. — *sale nigro*] acriore igitur, quam

Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;
 Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
 Praeter cetera, me Romaene poëmata censes 65
 Scribere posse inter tot curas totque labores?
 Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relictis
 Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
 Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
 Intervalla vides humane commoda. — Verum 70
 Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet. —

63, tu, quod bSEcd, LCI^{ts}: quod tu γλτ, Pottierii quattuor, Bentleius et M. — 65. Romae mens Aldus (non bSEcd).

quod magis purgatum est. Sat. 2, 4, 74. Sine imagine! «satis tam virulentis, quam sunt sermones Bionei.» Confer etiam Sat. 4, 10, 3. — *prope*] «Vix aliter fieri potest, quam ut, si tantummodo tres (qui convivi minimus est numerus, Gell. 13, 44.) mensae accumbant, inter se dissentiant.» — *multum diversa*] Epp. 4, 10, 3: *multum dissimiles*. Cf. Sat. 4, 3, 57. — *Quid dem?*] «Mire iam dramático charactere tanquam ad ipsos convivas loquitur, unumquemque eorum appellans id poscentem, quod ceteris displicet.» POPE. — *sane*] «pro certo, profecto, gewiss.»

65-72. *Praeter cetera*] «prae ceteris, ante omnia,» ut saepe apud Ciceronem. Pro Sulla 3: Nisi vero me iuvum vis ferum praeter ceteros cel. — *labores*] quos sic enumerat Plin. Epp. 4, 9, 2: Si quem interroges, Hodie quid egisti? respondeat: Officio togae virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocacionem, ille in consilium rogavit. — *sponsum*] Sat. 2, 6, 23:

Romae sponsorem me rapis. — *auditum scripta*] Nihil autem molestius quam mediocrum poetarum recitationes. Cf. v. 105. Epp. 4, 19, 39 sq. — *officiis*] non moralibus, ut ita dicam; sed civilibus, erga amicos praesertim. — *cubat*] «aegrotus iacet.» Vid. ad Sat. 4, 9, 48: *Trans Tiberim longe cubat is.* — *extremo in Aventino*] «in extrema parte colli Aventini, qui Quirinali (quod vulgare erat nomen: Cic. de Rep. 2, 10, 20.) e regione oppositus multum ab eo distat. — *humane*] prorsus ut ἐπιεικὴς et μετρίως, pro «satis, admodum, plane.» Plat. Gorg. 493, C: τὰντ' ἐπιεικὴς μὲν ἔστιν ἐπὶ τι ἄτοπα. Polit. 264, A: τοῦτο μετρίως ἀφύσθηκεν ἀπ' ἐκείων. Sic etiam nos hübsch, fein, charmant eadem ironia. — *Verum cel.*] Haec sibi ipse κατ' εἰρωνείαν obiicit, ut statim refutet. — *Puræ*] «vacuae obstaculis, non: «coeno.» Liv. 24, 44, 6: dimicaturum puro ac patenti campo. — *plateæ*] πλατεῖαι ὁδοί, penultima brevi, longa demum apud Ausonium, Prudentium (Symmach. 1897.), Pauli-

Festinat calidus mulis gerulisque redemptor,
 Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum,
 Tristia robustis luctantur funera plaustris,
 Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus: 75
 I nunc et versus tecum meditare canoros.
 Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbem,
 Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
 Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos

77. urbem bSed, Cod. Franeq., duo Schmidii, *urbes* duo Schmidii,

num Nolanum. — *Festinat* cet.] «Immo omnia ibi tumultus plena.» — *calidus*] «studio aedificandi incensus et valde occupatus, ita ut occurrentium nullam curam gerat.» — *mulis gerulisque*] ablat. «cum mulis et baiulis.» — *redemptor*] ἐργολάβος; Bauunternehmer, Od. 3, 4, 35.

73-78. *Torquet* cet.] «Torquendo per trochleas attollit lapidem, qui, nisi cavemus, facile nos collidat.» — *robustis*] «magnis largumque spatium occupantibus.» — *funera*] Cf. Sat. 4, 6, 43. «Ex una plateae parte veniunt funera, ex altera ingentia rusticorum plaustra et vicissim sese impediunt atque urgent.» — *fugit*] «celerrime currit,» ut est natura huius pestiferi morbi. Lectio *furit* reicienda vel propter v. *rabiosa*; his enim idem diceret. — *lutulenta*] «ideoque luto se inquinatura.» Conf. Epp. 4, 2, 26: *amica luto sus*. — *I nunc*] «si potes.» Vid. ad Epp. 4, 6, 47. Iuven. 10, 466: *I demens et (non ñ) saevas curre per Alpes*. Ita Graeci quoque. M. Antoninus 9, 29: *Ἦτανγε νῦν καὶ Ἀλέξανδρόν μοι λέγε*. — *canoros*] «bene modulatos;» unus apud Feam sonoros, ex glossemate. — *fugit urbem*] Praestantior haec lectio

Codd. meorum antiquiss. et aliorum Feae eo nomine videtur, quod *fugit urbem* (Romani praecipue et alias quoque urbes) clarius hoc exprimit: «vitat multitudinem», *cum fugit urbes* potius significet: «non accedit ad urbes.» Sic itidem *nemus* unum aliquod ποιητικώτερον quam *memora*. — *Rite*] «merito, quemadmodum debet, cliens» cet. — *cliens*] «qui in tutela est Bacchi, qui deus eum inspirare solet.» — *Bacchi somno* cet.] in locis umbrosis et solitariis. Cf. Od. 3, 25, 4.

80. *contracta*] Ex frequenti imagine summi quique poetae per vias incedunt aut ab ipsis patefactas aut certe difficiles; hinc ipsi in via arcta vestigia contrahant necesse est; folgen dem schmal sich windenden Pfade der Dichter. MERSEL. Propert. 4, 4, 14: *Non datur ad Musas currere lata via*. Lectionem *contracta* qui defendunt, admodum artificiose et parum probabiliter explicant: «donec contigeris.» Dillenburger autem, qui recepit, interpretatur: «Vis me vestigia vatium contingere et sequi?» Recte Mitscherlich: *contracta*] «arcta, nondum imitatorum turba protrita ac dilatata.»

84-86. *Ingenium* cet.] «Quid, quod

Vis canere et contracta sequi vestigia vatum? 80

Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,

Et studiis annos septem dedit insenuitque

Libris et curis, statua taciturnius exit

Plerumque et risu populum quatit; hic ego rerum

Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis 85

Verba lyrae motura sonum connectere digner?

LCIFMs et Bentleius. — 80. *contracta* bed, Pottierii plerique, Schmidii quattuor, C et Dillenburger, *non tacta* Bentleius coni.

saepe videmus eos ipsos, qui per longum tempus in loco ab omni stropitu vacuo et quietissimo, ut sunt Athenae, summum per otium litteris, poësi imprimis, vacare potuerunt, non eo pervenire, ut in Urbem reversi cum successu et popularium applausu poësin colant, sed eos saepius sibimet displicentes ac meticulosos silentium servare videbis, adeo ut simplicem eorum timiditatem vulgus irrideat; quanto minus ego in his perpetuis molestiis turbisque potero componere carmina mihi ipsi satis facientia! — *vacuas*] «otiosas, quietas,» ut Epp. 1, 7, 45: *vacuum Tibur*. — *desumpsit*] «certo consilio ceteris urbibus praeferens sibi delegit.» Liv. 7, 20: *florantem populum Romanum ac felicissimum bello sibi desumerent hostem*. — *annos septem*] Nonnulli proprie hoc accipiunt, quasi Horatius hic significaret semet ipsum Athenis septem annos studiis dedisse, id quod temporum rationi prorsus repugnat. Eo enim profectus esse videtur adolescens viciarius a. u. c. 709, et a. 712, depugnavit Philippis. Immo festiva hyperbola utitur, ut in illo: *nonum prematur in annum*. — *insenuitque*

cet.] «ex librorum assidua lectione senium (*greisenhafte Grämlichkeit*) contraxit.» Impalluit, immortuus est.» POARN. Cf. Epp. 1, 7, 85. etsi aliis de studiis: *Immortitur studiis et amore senescit habendi*. — *curis*] «diligente meditatione, *μελέταις*,» imprimis poëticis, rhetoricis, philosophis, praemeditatione etiam scriptonum aliquando elaborandarum. — *statua taciturnius* cet.] «meditatione persaepe absorptus poëta prodit in publicum et mira sua taciturnitate voltuque contracto popelli cachinnationem movet.» Lucian. Imagg. 1: *ἀγαντὴ σε καὶ τῶν ἀνδριάντων ἀκινήτερον ἀποφανεῖ*. — *exit*] non Athenis (ut multi exposuerunt), sed Romae, quo post septem annos (i. e. post plures) tandem reversus est. (Alii coll. A. P. 22: *currente rota cur urceus exit?* explicant «fit, evadit, efficitur.») — *Fluctibus* cet.] Cf. ad Epp. 1, 1, 46: *mersor civilibus undis*. — *digner?*] «Optime cum perspiciam Romae arti poëticae exercendae non esse locum, cur tandem coner atque operae pretium esse ducam carmina componere, propter quae paucis amicis fortasse exceptis nemo ex animo gratias mihi agat?»

Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
 Alterius sermone meros audiret honores,
 Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
 Qui minus argutos vexat furor iste poëtas? 90
 Carmina compono, hic elegos. «Mirabile visu
 Caelatumque novem Musis opus!» Adspice primum,

89. *Gracchus*] *Crassus* Bentleii suspicio. — *hic ut Mucius illi* bSd, Pottierii ac Schmidii omnes, Veneta 1481. et Cf. — 90. *versat* Bent-

87-90. *Frater cet.*] «Praeter illum Urbis strepitum molestissimae sunt et a carminibus scribendis me deterrent ipsae illae cum nostrorum poëtarum, hominum saepe vanorum, multitudinis rationes atque prope inevitabiles necessitudines, quae, nisi morbanus esse volo, me quoque cogunt, ut nimias et falsas poetis etiam mediocribus laudes tribuam, ubi, dura necessitate mihi imposita, insulsis eorum recitationibus adesse debeo. Iam vero mos iste, quo nostrae aetatis homines litterati modo ex animi sententia, modo fecte et simulate se invicem laudant, admonet me profecto miri illius, quod nosti, fratrum parisi.» — *Romae*] «Duo enim,» inquit, «verant Romae fratres, iureconsultus unus, alter orator, et quidem uterque ita animatus, ut propter mutuam caritatem alter alterum continuo dilaudaret; ideoque alterum C. Gracchum appellabat oratorem iuris peritus, hunc orator alterum Q. Mucium Scaevolam, pont. max. Nonne eodem prope furore se invicem nimis laudandi percussi sunt etiam nostri poëtae?» — *consulti*] Vid. ad Sat. 1, 4, 47. — *meros honores*] nichts als Ehrenbezeugungen, Complimente; plane ut apud Catull. 43, 9: Sed contra accipies meros

amores. Cf. Epp. 4, 7, 84. — *Gracchus*] Cum Cicero Brut. 33. Caium oratorem fuisse praestantiorē censeat quam Tiberium, ille ut potius intelligatur consentaneum est; sic etiam Q. Mucius P. M. videtur iuris peritia antecessisse et P. Mucium et Q. Mucium augurem (vid. Onomast. Tall. s. h. v.); nisi vero praestat cum Dillenburgerō totam quaestionem omittēre, ita ut Ti. vel C. Gracchus γενικῶς pro illustri oratore, Mucius pro peritissimo Icto ponatur. — *Qui minus*] «Qua ratione s. quomodo minus?» Plaut. Amphitr. Prolog. 76: *Qui minus Eadem histrioni sit lex, quae summo viro?* Cic. pro Cael. 27, 64; *Qui minus enim Licinius comprehendere potuit* — ? Cf. Sat. 2, 3, 344. 2, 7, 96. — *argutos*] «canoros,» ut Musae ipsae δὲ γῶν'ς εἶδος λήγεται. Plat. Phaedr. p. 237. A. Cf. Od. 4, 6, 25: *Doctor argutae fidicen Thaliae, Phoebe.*

91-94. *Carmina cet.*] «Statim, ubi nos conspiciamus, alter alteri acclamat: Carmina tua lyrica, tui elegi sunt opus prorsus perfectum, quasi a Musis ipsis caelatum, id est, magna cum arte elaboratum ac propterea summa admiratione dignum. (Eadem imagine A. P. 444: *Et male tornatos incudi reddere versus. Cri-*

Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuum Romanis vatibus aedem;
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi, 95
Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.
Caedimur et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.

Iesus coniecturá. — 92. *Sacratumque* Bentleius coni.

nagoras Anth. Pal. II. p. 493: το-
γευδὲν ζῆλος.) Iam, cum mutuas
laudes sic cumulamur, vicissim nos
superbia inflammas. Egregia cum
ironia se ipse aequiparat atque im-
miscet postularum illi catervae, quam
deridet. — *novem Musis*] «ab omni-
bus Musis ideoque absolutum.» —
fastu] Ridiculam hanc imaginem ex-
pingit: «Ego lyricus et alter elego-
rum scriptor multo cum fastu et exi-
mia gravitate, quae vultu gestuque
se prodit, incedimus per plateam
ante templum Apollinis Palatini, cui
contigua est bibliotheca publica
(Epp. 2, 4, 246.), asservandis optimis
quibusque scriptis Latinis ab Au-
gusto destinata. In hanc igitur nos
ambo cupidos oculos coniecimus,
sperantes mox fore, ut nostra quo-
que carmina in eam recipiantur.»
— *quanto molimine*] «mit welchen
Umständen, mit welcher Wichtigkeit
Schmid, wie umständsvoll Passow.»
Vox est fere poetica, numero sing.
casu tantum ablat. adhuc reperta,
lum plur. *molimina*. — *circum-Spe-*
ctemus] «Una pars orationis est divisa
in duos versus Lucilli more et an-
tiquo.» Ποσειδων. (Nulli iam super-
sunt huius generis versus Luciliani.)
Cf. Sat. 4, 2, 62. — *vacuam*] «iam
patentem et eos quasi expectan-
tem.»

93-98. *si forte vacas*] «si nihil
aliud habes, quod agas.» — *procul*]
«ex quadam distantia, unde exau-
dire eorum sermocinationem pos-
sis.» Cf. ad Sat. 2, 6, 403, sicque
Liv. 2, 6, 7: *Arms, ubi ex licioribus
procul* (recentiores scripsissent:
haud ita procul) *consulom esse, deinde
iam propius ac certius facie quoque
Brutum cognovit cet.* — *Quid ferat*]
«Quid proferat; quibus verbis et
quo fine alter alterius praeconium
faciat.» — *Caedimur cel.*] Prover-
bium apud Schol. Aristid. Fromm.
pag. 496: τὸν ξύοντα ἀντιξέειν.
«Ad eo certamus in mutuis laudibus
proferendis, ut totum certamen si-
mile sit gladiatorum pugnae in di-
vitis alicuius epulis. Ego et novus
ille Callimachus sumus velut Samni-
tium par; laudes similes sunt cre-
bris illis plagis, quas uterque acci-
pit, uterque reddit, atque ita alte-
rum, quasi adversarium in pugna
ludiera consumit, id est, defatigat.»
— *Lento -- duello*] Cf. Epp. 4, 2, 7.
— *Samnites*] Livius 9, 40: *Campani
ab superbia et odio Samnitum gladia-
tores, quod spectaculum inter epulas
erat, eo ornatu* (quo Samnites devi-
cti a Romanis erant usi) *armarunt
Samnitiumque nomine compella-
runt.* — *ad lumina prima*] «Graeci
περὶ λύχνων ἀφ᾽ ἡς. Vespertina lu-

Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
 Quis nisi Callimachus? Si plus adposcere visus, 400
 Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.
 Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
 Cum scribo et supplex populi suffragia capto,
 Idem, finitis studiis et mente recepta,

mina dicit Ammianus Marc. 16, 8, 9., quae sublatis mensis primis in triclinium inferri solebant; tempus ipsum *lumina prima, primam facem*, recentiores *lucernarem horam*, τὸ λυχνικὸν, quod tempus quodammodo definit Galenus de Praenot. ad Epig. c. 41, p. 638. T. XIV. ὥρας ἐννάτης ἄρτι λέχων ἡμμένων. Lombeck ad Soph. Ai. Ed. all. p. 206. Cf. Sat. 2, 7, 33. Est ergo: «usque ad primas faces nocturnas, quibus accensis finitur gladiatorum illud ludicrum incruentum.»

99-102. *Discedo cef.*] «Finilis mutuis hisce laudibus ego domum redeo alter Alcaeus factus elegorum scriptoris suffragio et iudicio.» — *Alcaeus*] Cf. Epp. 4, 19, 29. — *puncto*] «In comitiis creandorum magistratuum distribuebantur suffragium laturis tabellae ceratae, inscripta habentes nomina candidatorum per singulas litteras expressa, ex. gr. *M. T. C.*, h. e. Marcus Tullius Cicero, ut patet ex Cic. Dom. 43. Diribitores, quot quisque suffragia tulisset, puncto apposito notabant, ut constat etiam ex Festo in *v. Suffragatores*. Hinc *puncta* accipiuntur pro suffragiis, quia illis haec indicabantur.» Forcell. Cic. pro Planc. 22, 53: *nonnullas (tribus) punctis paene totidem (tulerunt)*. Cf. A. P. 343. — *Callimachus*] Notus poeta Cyrenaeus, a. a. Chr. 280. Magna iam haec erat laus. Crina-

goras in Anthol. Palat. II. p. 193: Καλλιμάχου τὸ τορευτὸν ἔπος τόδε· δι' γὰρ ἐπ' αὐτῷ Ὠνὴρ τοῦς Μουσῶν πάντας ἔσσις κέλως. Quintil. 10, 1, 58: *elegiae princeps habetur Callimachus*. Attamen vere Ovid. Am. 4, 45, 43: *Battiades semper toto cantabitur orbe, Quamvis ingenio non valet, arte valet*. Haud inscita fuit Torrentii coniectura, Horatium aeste hic iocatum esse in Propertium, qui de semet ipso 3, 4, 64: *Umbria*, inquit, *Romani patria Callimachi*. Atque omnino mirum est neutrum alterius ullam mentionem fecisse, cum ab utroque et Maecenas et Virgilius magnopere laudetur. — *adposcere*] «Si hoc illi parum fuerit et plus a me exegerit laudis.» POREN. — *Mimnermus*] Colophonius Olymp. 37, 4. a. Chr. 627. «Mimnermus duos libros luculentos scripsit.» POREN. Is multorum iudicio longe superabat ingenio et nativa simplicitate Callimachum nimis plerumque arti indulgentem: Propert. 4, 9, 41: *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero*. Receptus erat in canonem grammaticorum Alexandrinorum cum Callino Mimnermus, Callimachus cum Phileta: hos duos autem potissimum sibi sumpserat imitandos Propertius. (3, 4, 4.) Cf. Epp. 4, 6, 63. — *optivo*] Hoc v. praeterea reperitur apud Gaium 4, 154: *Vocantur hi (tutores), qui ex optione sumuntur*,

Obturem patulas impune legentibus aures. 405

Ridentur mala qui componunt carmina; verum

Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,

Si taceas, laudant quidquid scripsere beati.

At qui legitimum cupiet fecisse poema,

Cum tabulis animum censoris sumet honesti; 410

optivi. Est igitur: «nomine ex libera optione assumpto;» «quodcunque nomen ei placet, hoc ei dare soleo.» — *crescit*] «malor etiam poeta evadit.»

402-405. *Multa fero*] «Multas molestias patienter sustineo, dum, ut inurbanitatis ac superbiae reprehensionem effugiam neque iracundos poetas offendam, vanis eorum sermonibus aurem praebeo, fastum tolero, recitationibus adsum; quae mala ferre necesse erit, quamdiu ipse carmina componere pergam ac propterea populi applausum magni facere debebo.» — *supplex*] «*κατ' ἐπιπορείαν*.» — *Idem finitis*] «Verum cum desiero semel studia poetica et ad sanam mentem rediero, facili opera me ab his aerumnis liberabo.» — *Obturem patulas impune legentibus aures*] Ipsa versus caesura iubet nos cum Iacobsio Lectt. Venus. p. 206. iungere: *impune legentibus*; et v. *legentibus* sine epitheto incredibiliter languet. Hoc ergo dicit: «Si nullis iam recitationibus adero, mali illi poetae recitabunt carmina sua prorsus securi a periculo, ne ego vicissim eos puniam et enecem mea scripta recitando;» quam ultionem s. poenam iocose magis quam serio iis instare minatur, quamdiu non finierit studia mentemque receperit; iocose, inquam; siquidem ipse publicas recitationes nunquam instituit; ita ut

re vera illis nulla eiusmodi poena instaret. (Accedit Iuvenalis imitatio Sat. 1, 4: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam? — impune ergo mihi recitaverit ille togatus, hic elegos? impune diem consumpserit ingens Telephus?*) Illustria autem exempla, quantopere intenti esse debeant interpretes versuum caesurae, praebent Virgil. Ge. 3, 263: *Nec moritura super crudeli funere virgo*, ubi plerique iungunt *super crudeli funere*, recle contra Wagnerus: *Nec moritura super*. Ge. 4, 316: *Unde nova ingressus hominum experientia cepit?* ubi male nonnulli iungunt *ingressus hominum*.

407. 408. *Gaudent scribentes*] Graeca constructione, *ἡδονται γράφοντες*. — *se venerantur*] «se ut divinos poetas laudant.» — *quidquid scripsere beati*] Eleganter hanc ipsam sententiam expressit Catullus 22, 14: *Idem (Suffenus) infaceto est infacetiior rure, Simul poemata attigit, neque idem unquam Aequo est beatus ac poema cum scribit: Tam gaudet in se tamque se ipse miratur.*

409-414. *At qui legitimum cupiet* cet.] Stultis illis laudibus opponuntur severa artis praecepta, quibus satisfacere debet poeta, ut opus suum *legitimum* saltem vocare audeat, nondum pulchrum, nondum admirabile. (*Legitimum* igitur est poema et inventione et compositione

Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt
 Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,
 Verba movere loco, quamvis invita recedant
 Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.
 Obscurata diu populo bonus eruet atque
 Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,

445

et toto genere dicendi artis regulis consentaneum. Conf. A. P. 274.) — *fecisse] ἀποτίτωσ. Cf. Epp. 4, 17, 5. — Cum tabulis] ceratis. «Cum scribere incipit, simul acre iudicium exercere debet de singulis prope verbis, quibus utitur;» grata comparatione cum censore honesto, id est, «integro, suum qui munus ea qua par est severitate exsequitur.» Hinc etiam festiva dilogia inter tabulas et ceratas, in quibus scribimus, et censorias. — *Audebit]* «Facile a se impetrabit, falso pudore non impeditus.» Cf. Epp. 4, 2, 40: *sapere aude.* Atque sic Graeci τολμᾶν usurpant. Plato Menex. p. 243. C: τοὺς ἐν τῇ ἡπείρῳ Ἑλληνας — ἡμεῖς οὐκ ἐτολμήσαμεν — ἐξδοῦναι. — *parum splendoris]* «verba humilia, sordida, parum illustria.» — *habebunt]* Futura propter praecedens *audebit* posita sunt, hac videlicet significatione: «quae parum splendoris ipsi habere videbuntur, eodem tempore amovebunt.» — *sine pondere]* «gravitate carentia et inanitia.» A. P. 320: *Fabula nullius verneris, sine pondere et arte.* — *honore indigna]* «indigna carmine, quod plausum sibi postulet.» — *ferentur]* Imago repetita est a turbida torrentis aqua, quae rapido cursu fertur, *fluit lutulenta* (Sat. 1, 4, 44). Alii (coll. Virg. Aen. 6, 823: *Utcun-**

que ferent ea facta minores, Vincet amor patriae.) explicant: «ab ipso habebuntur, iudicabuntur.» — *movere loco]* quemadmodum censor indignos homines senatu vel tribu movet. Cf. Sat. 1, 6, 20. — *invita recedant]* «quasi negantia sese unquam inde excessura.» Sine imagine: «Quamvis difficile tibi videatur alia aptiora iis substituere ac te interdum tacite excuses apud animum tuum, ea nondum edita esse nec iudicio publico exposita, quocirca negligentiae culpam nemo in te conferre queat.» — Cum *penetralibus* autem *Vestae*, in quae nemini introire neque res sacras ibi asservatas intueri licebat nisi Virginibus Vestalibus, comparat carminum singula verba, tamquam si res essent arcaeae, custoditae *adhuc* (usque ad hoc temporis punctum, ante librum emissum) in domo poetae, Musarum sacerdotis. — *Vestae]* «Id est, domi, per quam metaphoram ostendit, quae in animo nostro fixa versentur, tamen excludenda esse.» Porro.

445-449. *Obscurata cet.]* «Poeta bonus, id est, benevolus ac liberalis, obsoleta, sed speciosa rerum vocabula *populo* (in usum populi), cui eadem diu *obscurata* (tenebris involuta) sunt, eruet ex antiquis

Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
 Nunc situs informis premit et deserta vetustas;
 Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
 Vehemens et liquidus puroque simillimus amni 420
 Fundet opes Latiumque beabit divite lingua;

420. *Et liquidus vehemens* (superscr. *Vehemens et liquidus*) S, *Hic vehemens, liquidus* e Codd. F.

scriptoribus atque denuo consuetudini reddet.» Simul significat, quem ad usum praecipue crebro legendi sint veteres poetae Latini. — *speciosa*] «quae *qavtaata* ita movent, ut certam et claram *speciem*, imaginem rei, quam significant, nobis proponant.» Cf. A. P. 349. — *memorata*] «quae olim usurpare solebant veteres.» — *Catonibus*] Lucan. 4, 313: *nomina vana Catones*, ubi Curtius: «*Catones* propter celebritatem dixit, ut alibi Camillos, Curios et similes multitudinis nomine citat. Conf. A. P. 56: *Ego cur, acquirere pauca Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni Sermonem patrium dilaverit.* — A. M. Cornelio Cethego consule a. u. c. 550. (Ennio *Suadae medulla*) Cicero Brut. 45, 57. Latino-rum oratorum seriem orditur; quem statim excipit M. Porcius Cato Censorius sive *priscus*. Cethegorum autem familia humero exserto et cinctu singulari diu antiquitatis speciem retinuit. A. P. 50: *Plangere cinctulis non exaudita Cethegis Continget.* — *situs*] *Schimmel, Moder*; «qui res a se obductas deformat.» Ut hic, Seneca Epist. 58, 3: *ut ex hoc exemplo intellegas, quantum apud Ennium et Accium verborum situs occupaverit.* Cf. A. P. 61: *verborum velus interit aetas Et iuvenum ritu florent*

modo nata vigentque, — deserta] «ab omnibus iam neglecta.» — *nova*] «ab ipso vel ab aliis ita facta, ut linguae Latinae analogiam sequantur.» — *genitor - usus*] Singularis brachylogia pro his: «quae simulac facta sunt, ab omnibus approbantur et usurpantur, ita ut inde ab ipsis linguae primordiis in consuetudine fuisse videantur.» Cf. A. P. 70: *Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus, Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.*

420-423. *Vehemens*] per synizesin in spondeum coalescit, unde ortae sunt corruptelae. Cf. Sat. 1, 5, 67. Passow: *voll Feuer*, Merkel *feurty*. Sane sic verti potest; verum haec quoque imago potius ducta est ab amni ingenti et propterea magna cum vi undas volvente. — *liquidus*] «klar, adeo ut nulla insit villosa obscuritas nec ullae sermonis rustici sordes.» Mira his intercedit similitudo cum Ciceronis iudicio de M. Calpurnio oratione Brut. 79, 274: *primum ita pura erat, ut nihil liquidius, ita libere fluobat, ut nusquam adhaeresceret*; nec tamen de imitatione consulto quaesita cogitarim. — *Fundet opes*] «insignis erit poeta et verborum et sententiarum copia atque propter hoc

Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
 Levabit cultu, virtute carentia tollet,
 Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
 Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur. 125
 Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
 Dum mea delectent mala me vel denique fallant,

ipsum Latinos, quorum linguam et ornatum et augeat, summo opere delectabit.» — *Luxuriantia compescet*] «Dum beata copia praeditus est, luxuriam tamen sermonis ac tumorem vitabit.» *Luxuries* pr. de segetibus vitiibusque sine fructu nimis laete pubentibus et crescentibus, quae luxuries depasci debet in segete (Cic. de Orat. 2, 23, 96. Virg. Ge. 4, 112.), *compesci* in vite (Ge. 2, 370.), in carminibus stilo astringi (Quintil. 10, 4, 4.). Cf. A. P. 447: *ambitiosa recidet Ornamenta*. — *Levabit*] «Utique expoliet et levia (nitida ac plana) reddet, quae sunt nimis aspera et scabra, ita tamen, ut hic cultus s. perpolitio nervos ac sanitatem eis non detrahat.» A. P. 26: *sectantem levia nervi Deficiunt animique*. — *virtute carentia*] V. 112. *sine pondere* refertur potius ad singula verba; hoc ad sententias, «quae propter tenuitatem nullam aut exiguum vim exercent in lectoris animum.» — *tollet*] Equidem explicio ex Quintil. 10, 4, 4: *Sequitur emendatio, pars studiorum longe utilissima*. — *Huius autem operis est* — *premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exsultantia coercere*. Id. 8, 6, 11: *Praecipue ex his oritur sublimitas, quae*

audaci et proxime periculum translatione tolluntur. Est igitur *heben*, «vim qualicunque modo addere verbis, sententiis, ipsi versusum sono.» Cf. Cic. Tusc. 3, 13, 37. de Orat. 3, 26, 104. Plerique tamen interpretantur «removere, delere.» Verum sic idem otiose repeteret, quod iam inest in v. *compescet*.

124. 125. *Ludentis speciem* cet.] «Cum summa facilitate eius poemata se commendent lectori, tamen torquetur, id est, externam hanc speciem multis laboribus et continuo limaе usui debebit, velut pantomimus, qui difficillimas partes et quidem contrarias diversasque parum dexteritate agit, nunc petulantem agilemque Satyrum, nunc Cyclopa rusticum ac propter immanem corporis molem tarde sese moventem.» — *Satyrum*] Virg. Ecl. 3, 73: *Saltantes Satyros imitabitur Alpheisiboeus*. — *Cyclopa movetur*] «ita saltat, ut exprimat Cyclopa.» Gloss. *imitatur* est in Ed. Zar. 1477. Conf. Sat. 1, 3, 63: *Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat*. V. moveri de saltando usurpavit etiam A. P. 232.

126. 127. *delirus*] «absurdus, quod partim ad inventionem et compositionem, partim ad sententias et versificationem attinet.» — *iners*]

Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
 Qui se credebat miros audire tragoedos,
 In vacuo laetus sessor plausorque theatro; 430
 Cetera qui vitae servaret munia recto
 More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,
 Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis

«qui artis praecepta non callet.» Sic A. P. 443. *versus* dicuntur *inertes*. — *Dum mea cet.*] «dummodo mei errores atque vitia mihi placeant, vel nisi delectent, tamen lateant;» *fallere* enim manifestum est hic dici, quae non animadvertantur, et ignorentur, non quae decipiant. De semet ipso haec dicit cum perspicua ironia, probe conscius se nec delirum neque ineptum poetam esse. — *ringi*] Proprie *ringi* dicuntur canes, cum rictum diducendo, dentes ostendendo et hirriendo viatoribus morsus imitantur; Terent. Phorm. 2, 2, 27: *Ille ringitur, lu rideas*; ubi Donatus: «*Ringi* est stomachari taciturnum; est enim trullatio a canibus latraturis.» Cic. ad Att. 4, 3, 2: *Si subringentur, qui villam me moleste ferunt habere*. Est ergo: «stomachari et cruciari, cum sapiam quidem, id est norim artis regulas, nec tamen iis satisfacere queam, ac propterea mihi met ipsi iratus perspiciam mea vitia et peccata;» quibus rursus adversariis suis significat, ut in omnibus rebus, ita imprimis in poësi difficillimam esse optimi perfectionem atque absolutionem.

428-440. *Full*] «Sic,» inquit, «cum notus ille *Argivus delirus* mente recepta rursus *sapiebat*, *ringe*batur

(sese exercebat) propter violenter sibi extortam continuo spectandi tragoedias voluptatem.» — *haud ignobilis*] Ut Cicero aliquoties de municipiorum incolis: *vir domi suae nobilis*. «Hic *Lycas* dictus est.» Comm. Cras. — *Argis*] Est ex iis historicis, quae in scholis philosophorum narrari solebant. Similia refert de Thrasyllo Atheniensi Aelianus V. H. 4, 25., idem de Abydeno quodam Psendaristot. de mirab. Ausc. 31. p. 70. Beckm.: *Αέρεται δὲ τινα ἐν Ἀβίδῳ παρακόψαντα τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὸ διατρον ἐρχόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας θεωρεῖν ὡς ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τινῶν καὶ ἐπιστημαίνεσθαι καὶ ὡς κατέστη τῆς παρακοπῆς, ἐφῆσεν ἐκείνων αὐτῶ τὸν χρόνον ἰδίᾳ βεβαιῶσθαι.* — *Cetera qui vitae cet.*] «Quamvis per eandem insaniam reliqua vitae negotia recte ac prudenter exsequeretur.» — *recto More*] «prorsus ut ceteri homines sani ex recepta semel consuetudine in omnibus rebus se gerunt.» — *bonus sane vicinus*] «Commoda occasione percurrit officia boni patris familias.» Pons. — *posset*] «facile a se impetraret.» Vis huius verbi admodum augetur eo, quod bis deinceps (v. 433, et v. 435.) pronomini relativo praepositum est. —

Et signo laeso non insanire lagenae,
 Posset qui rupem et puteum vitare patentem. 135
 Hic ubi cognatorum opibus curisque reffectus
 Expulit helleboro morbum bilemque meraco
 Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
 Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas
 Et demptus per vim mentis gratissimus error. 140
 Nimirum sapere est abiectis utile nugis
 Et tempestivum pueris concedere ludum,
 Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
 Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
 Quocirca mecum loquor haec tacitusque recordor: 145

signo laeso] quemadmodum servi vinosi interdum lagenas exsicabant. Est igitur: «qui furenter non irasceretur ut plerique, cum lagenam (λάγηνος, λάγυνος, *Laget*, *Legel*) a se obsignatam comperisset a servulo esse resignatam.» — *rupem et puteum*] Cf. Sat. 2, 3, 55. A. P. 459. — *cognatorum*] Epp. 4, 4, 102. — *opibus*] in prosa oratione «ope, auxilio,» ut Epp. 4, 40, 36. — *Expulit - morbum*] Tibull. 4, 4, 1: *Huc ades et tenerae morbos expelle puellae.* — *helleboro*] solito adversus insaniam medicamento. Cf. Sat. 2, 3, 82. — *bilemque*] μέλαιναν χολήν, quae pro morbi causa habebatur. Part. *que* hic, ut saepe, ἐπεξηγήσαι inservit. — *meraco*] «puro et nulla sorbitione diluto, quo vis eius sit efficacior.» Pers. 4, 16: *Anticyras melior sorbere meracas.* Lucianus ἐν Πλοῖω 45: τοῦτο καὶ ὁ ἑλλέβορος ἱκανὸς ποιῆσαι (παύειν σε μωραίνοντα) ζωρότερος ποθείς. —

occidistis] «infelicissimum me redidistis;» ut *occidere*, *enecare* apud Comicos. Terent. Phorm. 4, 3, 67: *Geta, occidisti me tuis fallaciis.*

144-144. *Nimirum cet.*] Narrata hac historia, quae exemplo illustrat sententiam v. 126., ultimam addit rationem, cur relinquat poësin certe lyricam; «reliquam enim vitam sapientiae studiis esse dicendam.» — *sapere*] «ad sapientiae praecepta vitam componere, omissis vanis oblectamentis, etiam studiis poëticis.» — *nugis*] Cf. Epp. 4, 4, 40: *Nunc itaque et versus et cetera huiusmodi pono.* — *tempestivum cet.*] Cf. Epp. 4, 44, 36: *Non lusisse pudet, sed non incidere ludum.* «Dativum *pueris* refer et ad *tempestivum* et ad *concedere*.» DILLENE. — *Ac non*] Hand Turs. I. p. 473: «Ubi alicui notioni alia quae negatur definitionis causa adiungenda ideoque in aequo ponenda est, eam Latini non per *nec* sed per *ac* non tum nectunt, cum inter utram-

Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
 Narrares medicis; quod, quanto plura parasti,
 Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
 Si volnus tibi monstrata radice vel herba
 Non fieret levius, fugeres radice vel herba 150
 Proficiente nihil curarier. Audieras, cui
 Rem di donarent, illi decedere pravam
 Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
 Plenior es, tamen uteris monitoribus isdem?
 At si divitiae prudentem reddere possent, 155
 Si cupidum timidumque minus te, nempe ruberes,

152. *donarunt* unus Bersmanni, *donarant* unus ex Collegio Trinitatis et Feae aliquot, *donarint* Bentleius coni.

quæ intercedit oppositio recta, in qua etiam copulam omittere licet. — Differt hic usus a verbis *et non*, quia in *ac non* inest aliquid consecutionis vel conclusionis indicium. Nos dicimus *und so nicht, und sonach nicht.* Cf. Sat. 2, 3, 135. Epp. 4, 40, 46. — *sequi*] «sectari, quærere» cet., id est, «summa cum cura componere carmina lyrica.» — *numerosque modosque*] *ῥυθμούς τε καὶ μέλη.* Ad moralem doctrinam de vita recte constituta et secum ipsa constanter concordante transfert musicorum metricorumque vocabula. Cf. Diog. Laërt. 6, 37. de Diogene Sinopensi: *Καὶ μὴν καὶ ἑθαύμαζε τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρῃ χορδὰς ἀρρυθμίζεσθαι, ἀνάρρυθστα δὲ ἔχειν τῆς ψυχῆς τὰ ἤθη.*

145-159. *recordor*] «Proprie est rursus in cor revocare, ut ait Varro L. L. 6, 46., hoc est, in mente agitare, cogitando repelere, reputare.» FORCELL. — *Si tibi* cet.] Cf. Od. 2, 2,

143 sqq. — *faterier*] De infinitivi forma cf. v. 154. Sat. 1, 2, 35. — *fugeres*] «indignabundus nolles, recusares.» De constructione cf. Od. 1, 9, 43: *fuge quærere.* — *Audieras*] a volgo. — *donarent*] Bentleii *donarint* repugnat rectæ temporum consecutioni, quæ est: *audisti, cui rem donent vel donarint; audieras, cui rem donarent vel donassent.* Cfr. Virg. Aen. 4, 49: *Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.* — *ex quo*] «Cicero non dixisse videtur ex quo hac quidem temporis significatione, sed ex quo tempore. Apud Livium nihil frequentius.» HAND Turs. II. p. 648. — *monitoribus isdem*] «adhuc audis opulentiae latitatores, quibus iam semel credendo deceptus es.» POPE. — *cupidum timidumque*] Od. 2, 46, 45. *timor aut cupidus Sordidus.* Epp. 1, 2, 51: *Qui cupit aut metuit.* Cf. Epp. 4, 6, 9 sq. — *nempe*] «sine dubio, ut facile intellectu est, natürlich.» —

Viveret in terris te si quis avarior uno.

Si proprium est, quod quis libra mercatur et aere,

Quaedam, si credis consultis, mancipat usus;

Qui te pascit ager, tuus est, et vilicus Orbi, 160

Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,

Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,

Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto

Paulatim mercaris agrum fortasse trecentis

458. *mercatus et aere est* S. unus (8.) Pottierii, duo Schmidii, LC et Bentleius, *mercatus et aere* L. — 464. *daturus* bSed, Pottierii plerique, tres Schmidii, Lf.

Viveret in terris] Epp. 2, 4, 494: *Si foret in terris. — libra*] Gaius 4, 419: *Est mancipatio — imaginaria quaedam venditio; — eaque res ita agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens: is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere aeneaque libra: deinde aere percutit libram, idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco. — consultis*] Vid. ad Sal. 4, 4, 47. — *usus*] id est, usucapio, quae auctore Ulpiano Fr. 49, 8. est domini adeptio per continuationem possessionis anni vel biennii, rerum mobilium anni, immobilium biennii; quibus adde Gaii 2, 44: *Quod ideo receptum videtur, ne rerum dominia diutius in incerto essent; cum sufficeret domino ad inquirendam rem suam anni aut biennii spatium, quod tempus ad usucapionem possessori tributum est.*

460-469. *vilicus Orbi*] «Orbius, ignotus latifundiorum possessor. De re

Comm. Cruquii: «*Ager qui te pascit, quamvis alterius sit proprietas, tamen tuus est, quia eo uteris et fructus percipis.*» Nam accepto a te pretio vilicus tibi fruges vendit; tu igitur vere dominus es, ille videtur esse, eo insuper discrimine, ut tu hodie cum uvas, eras pullos, deinde frumenta et vina emas, paulatim merceris totum agrum (id est, omnes eius proventus), quem possessor trecentis milibus simul solutis sibi emit.» DILLENI. — *occat*] Colum. 11, 2, 82: *Sementi facta innoctare oportet, quod sparseris. — daturus*] Cf. Virg. Ge. 2, 440: *Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae — Dant alios aliae fetus, dant utile lignum Navigius pinos.* 2, 520: *dant arbute silvae.* Sic autem Codd. Blandin. et Pottierii quattuor magis poetica ratione quam *vilicus* — *daturus*, quod cum nostris Codd. habent Monacc. omnes et Pottierii reliqui. — *sentit*] «accepto a te frumenti pretio in te verum dominum agri Orbiani agnoscit.» — *temeti*] Plin. H. N. 14, 13: *Cato ideo propinquos feminis osculum dare (scripsit), ut scirent, an temetum olerent. Hoc tum vino nomen*

Aut etiam supra nummorum milibus emptum. 465
 Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
 Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
 Emptum coenat olus, quamvis aliter putat; emplit
 Sub noctem gelidam lignis calefactat aënum;
 Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis 470
 Limitibus vicina refugit iurgia; tamquam
 Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horae

468. *putat* unus Bersm. et Cod. Alt. (non nostri.) — 474. *refugit* e Codd. Lambini aliquot et corr. Petrensi (etiam cum Franeq. et duobus Pottierii) Benteius.

erat, unde et temulentia appellata. — trecentis milibus] circiter 60000 Fr. Gallicis. — *Emptor* cet.] longe *emptor quondam*, «is, qui quondam emit.» De adverbii cum substantivo coniunctione conf. Od. 3, 47, 9. — *Aricini - Veientis et arvi*] *Aricia* oppidum Latii, notum propter lacum Nemorensem et cultum Dianae (cf. Sat. 4, 3, 4.); *Veii*, hodie *Isola Farnese*. Cf. Sat. 2, 3, 443. — *aënum*] «dum in loco aperto aquam fervefacit, ipse quoque calefit gralloque hoc sensu fruitur adveniente gelida nocte,» quae imago consulto addita est.

470-474. *usque*] «usque ad eum locum, ubi populus arbor sila cet.» COMM. CRUG. — *adsita*] «Consulto iuxta sata sive plantata,» non «iuxta sita,» id quod esset naturae opus. Virg. Ecl. 9, 7: *qua se subducere colles incipiunt -- Usque ad aquam et veteres, iam fracta cacumina, sagos, illidem finium agri notas.* Varro R. R. 4, 45: *Praeterea sine saeptis fines praedii salionis notis arborum tutiores sunt, ne familiae rixentur cum vicinis ac limites ex litibus iudicem quaerant. Serunt alii circum pinus,*

-- alii cupressos, -- alii ulmos, -- quod ubi id pote, -- nulla potior arbor serunda, quod maxime fructuosa, quod et sustinet saepem ac colit aliquot corbularum uvarum. Ex hoc Varronis loco v. *adsita* recte duces a verbo *adserere*. Cf. Epod. 2, 9 sq. Catull. 64, 106: *adsitas Vitis implicat arbores.* — *refugit*] quasi ipsa populus limitaris iurgia odisse soleat; perfectum ἀποστρέφω, ut Epp. 4, 49, 48: *Ludus enim genuit trepidum certamen et iram: impedit, semper atque etiamnunc impedit, ne iurgia, rixae, lites inter vicinos oriantur.* Cf. Epp. 2, 4, 201. Ad rem cf. Virg. Aen. 12, 898: (saxum) *limes agro positus, litem ut discerneret agris.* — *tamquam Sit proprium quidquam*] Sat. 2, 2, 429: *propriae telluris herum natura neque illum Nec me nec quemquam statuit: nos expulsi ille; illum aut nequities aut vafri inscilia iuris.* Postremum expellet corte vivacior heres. Antiphones in Grotii Exc. p. 627: *ὅστις ἀνθρώπος φρενὶς Ἀσφαλὲς τι* (quod sit certum ac proprium Grot.) *κατ' ἑμὲ ὑπάρχειν τῷ βίῳ λογίζεται, Πλείστον ἡμάρτηκεν.* — *puncto*] Sat. 4, 4, 7:

Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc morte suprema
Permutet dominos et cedat in altera iura.

Sic quia perpetuus nulli datur usus, et heres 473
Heredem alterius velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?

473. sorte LCL. (morte contra omnes nostri, Bentleii, Pottierii, Schmidii.) — 473. Si quia bSed, Schmidii quartus, ex aliis Fea,

horas momenta; mobilis autem, ut Ovid. Met. 15, 480: *neque enim consistere flumen, Nec levis hora potest.* — Nunc prece, nunc pretio] Non insolita allitteratio. Ovid. Fast. 2, 805: *Instat amans hostis precibus pretioque minisque: Nec prece nec pretio nec movet ille minis.* — morte suprema] Hinc sumpsit Silius 5, 416: *morte suprema*, ut saepe hic poeta et Tacitus Virgilianis atque Horatianis modis usi sunt. Cic. ad Fam. 6, 24, 4: *omnium rerum mors — extremum.* Hoc enim ipsum Latini exprimere solebant hac formula *ultima mors, mors suprema*. Lucilius minor apud Senec. Ep. 24, 20: *Mors non una venit, sed quae rapit ultima mors est.* — cedat in altera iura] *transseat in alterius ius ac dominium.* Eadem constr. Gaius 4, 43: *in publicum cedebat summa sacramenti.*

475-479. Sic quia cet.] *«Quia hoc modo, quem significavi» cet.* In altera lectione si quo referatur non habet, — usus] usus fructus. — heres Heredem alterius] Tres igitur memorantur personae, velut avus, pater, filius. Codicis Lovaniensis et Bentleii lectio *alternis* significaret

duas dumtaxat, et quidem Titium Seio, Seium rursus Titio hereditatem tradentes, id quod sane fieri nequit. — supervenit] *«Ut fluctus super se invicem veniunt, cum ex immenso volvuntur mari.»* Ovid. Met. 15, 481: *sed ut unda impellitur unda Urgetque eadem veniens impellitur unda* *Urgetque priorem.* — vici] b. l. rustici, id est, villae, ubi aestate habitat dominus, cum pluribus tuguriis, in quibus degunt coloni partiarum. Cic. ad Att. 4, 4, 3: *Quod si assequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicis et prae contempto.* — Calabris cet.] *«Lucani saltus cum Calabris coempti et continuati.»* Cf. Epod. 4, 27 sq. — Saltibus] *«pascuis per colles montesve silis, Waldtriften.»* — adiecti] Od. 3, 16, 44: *si Mygdonius regnum Alyattes Campis continuem.* — metit] Eurip. Hypsip. Fragm. Dind. 6: *ἀναγκαλὸς δ' ἔξει βίον ἱερῶν ὥστε χάριμον στάχυν*, quae in Latinum convertit Cic. Tusc. 3, 25, 59: *vita omnibus Metenda, ut fruges.* Sic iubet necessitas. Cf. Od. 4, 44, 34. — non exorabilis] Cf. Od. 2, 48, 34 sqq.

480-482. Gemmas, marmor, ebur cet.] Epp. 4, 6, 47: *argentum et mar-*

Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas, 480

Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas,

Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.

Cur alter fratrum cessare et ludere et ungi

Praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter

Dives et importunus ad umbram lucis ab ortu 485

Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,

Sed quia duo Schmidii. — 476. alternis Bentleius coni., quae ipsa nuper in Cod. Lovaniensi reperta est.

mor velus aequae et artes Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores. — Tyrrhena sigilla] signa Tuscanica aerea, parva deorum simulacra. Tertull. Apolog. 25: *Ingenia Tuscorum fingendis simulacris urbem inundaverunt.* Horatii quidem temporibus non tam propter pulchritudinem quam propter antiquitatem videntur esse quaesita. — *Argentum]* factum, caelatum. — *Gaetulo]* «Afro ac per hoc Mauro; significat enim purpuram Girbitanam.» Πορφυρα. (Girba s. Meninx insula a dextro Syrtis minoris promontorio M. passibus CC. sita. Plin. H. N. 5, 7.) Od. 2, 46, 35: *te bis Afro Murice tinctae Festiunt lanae.* Pomp. Mela 3, 11: *Nigritarum Gaetulorumque passim vagantium ne litora quidem infsecunda sunt purpura et murice efflaccissimis ad tingendum. — est, qui non curat]* «sapiens;» quod quia certum est, indicativo utitur, cum illud *Sunt, qui non habeant* a casu tantum pendeat.

483-486. *Cur alter fratrum cet.]* «Unde autem oritur tanta ingeniorum studiorumque diversitas saepe vel inter fratres, ut unus voluptati

atque otio sit deditus, alter laboriosus et nimis ad rem attentus, equidem nescio; est enim hoc humanae naturae arcanum.» Cf. Sat. 2, 4, 26 sqq. — *cessare]* «oliari ac iucunde vivere.» Comm. Cavo. Cf. Epp. 1, 7, 57. — *ludere]* praeter ludos proprie dictos intellige etiam de rebus venereis. Od. 4, 43, 4. Epp. 4, 44, 36. — *Herodis]* Magni illius, mortui a. u. c. 750. Maximus eius redditus constabat ex *pinguibus* (fertilibus) palmetis prope Hiericuntem, qua de urbe Strabo 16. §. 44: *ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ φοινίκων, μεμιγμένην ἔχων καὶ ἄλλην ἔλλην ἡμέρον καὶ εὐκαρπον, πλεονάζων δὲ τῷ φοίνικι, ἐπὶ μῆκος σταδίων ἑκατόν, διάζῳτος ἅπας καὶ μεστός κατοικίων. ἔστι δ' αὐτοῦ καὶ βασιλείον καὶ ὁ τοῦ βασιλαίου παράδεισος.* Plin. H. N. 5, 14: *Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam.* Tacit. Hist. 5, 6. de Iudaea: *Palmetis proceritas et decor. — importunus]* «semper irrequietus sibi et aliis molestus.» — *flammis]* «incensis virgultis et rubis, caesis abietibus, sagis, ilicibus.» — *mitiget]* «culturae aptum reddat.» Cf. Epp. 4, 2, 45.

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
 Naturae deus humanae, mortalis in unum
 Quodque caput, voltu mutabilis, albus et ater.
 Utar et ex modico, quantum res poseet, acervo 490
 Tollam, nec metuum, quid de me iudicet heres,
 Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
 Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti

487-489. Genius] Varro apud August. de C. D. 7, 43: *Genium dicit esse uniuscuiusque animam rationalem, et ideo esse singulos singulorum.* Dio Chrys. Or. 25. p. 549. R.: *Τὸ νομίζεις τὸν δαίμονα εἶναι; Ἐγὼ μὲν τὸ κρατοῦν ἐκάστον καὶ καθ' ὃν ἔξῃ τὸν ἀνθρώπου ἕκαστος.* -- Τοῦτο δὲ ἐν αὐτῷ νομίζεις εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ κρατοῦν ἐκάστον, ὁ δαίμονα καλεῖς, ἢ ἔξωθεν ὢν, ἄρχον τε καὶ κύριον τοῦ ἀνθρώπου; Ἐξωθεν ἔγωγε. Apul. de Deo Soer. c. 46, p. 156. Oud.: *Genius in rebus incertis prospector, dubiis praemonitor, periculosis tutor, egenis opitulator* cet. -- natale -- astrum] ἄστρον γενέθλιον, horoscopus, quo cuiusque vita et vicissitudines praefiniantur; huius autem vim quatenus potest mitigat atque in melius flectit Genius. Tibull. 4, 3, 49: *At tu, Natalis quoniam deus omnia sentis, Adhuc.* «Natalis, idem, qui Genius, cf. 2, 2, 1.» Dissen. Menander p. 203. M.: *Ἀπαντὶ δαίμων ἀνδρὶ συμπάρισται Εὐδὺς γενομένη μυσταγωγὸς τοῦ βίου Ἀγαθὸς· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον εἶναι βίου βλάπτοντα χρηστὸν.* Seneca Epist. 140, 4: *Sepone in praesentia, quae quibusdam placent: unicuique nostrum paedagogum dari deum, non quidem or-*

dinarium, sed hunc inferioris notae ex eorum numero, quos Ovidius ait de plebe deos. Cf. Od. 2, 17, 17 sqq. -- Naturae cet.] «deus cuiusque, qui humanam sortitus est naturam s. qui homo natus est.» Serv. ad Ge. 4, 302: *Genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscuiusque loci vel rei aut hominis.* -- mortalis in unumquodque caput] «in singulos homines, absterbend für jedes einzelne Haupt.» Voss. *Göttliche Kraft in der Menschennatur, mit Jeglichem sterbend.* Merkel. Etenim cum leto fatali exstinguitur homo, eius Genius redit in Iovem, id est, in aethere s. animam mundi, ex qua processerat, ut homini et animam et vitam daret eumque tutaretur, donec in vivis esset. Macrobi. Saturn. 4, 40: *Aestimaverunt antiqui animas a Iove dari et rursus post mortem eidem reddi.* Cf. Epp. 2, 1, 444: *Genium memorem brevis aevi.* -- mutabilis] «Ubi vicissitudines singulorum mortalium variant, ita ipse quoque fit vel laetus vel maestus, vel albus (felix) vel ater (aerumnosus et infelix).»

490-498. Utar cet.] «Libere fruar modicis meis facultatibus, quantum necesse est ex iis absumens, non ut mea disperdam; usus enim rationi consentaneus est, non abusus,

Discrepet et quantum discordet parcus avaro.

Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumptum 495

Invitus facias neque plura parare labores,

Ac potius, puer ut festis Quinquatribus olim,

Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.

Pauperies immunda domus procul absit: ego, utrum

499. *immunda* * * * *procul* M.

id est, omnium consumptio.» (Cic. Top. 3, 47.) — *ex modico* — *acervo* Tolle] Cf. Sat. 4, 4, 54: *At suave est ex magno tollere acervo.* — *heres*] Cf. Epp. 4, 5, 43. — *datis*] «a me, qui liberos, legitimos heredes, non habeo, ei legatis, testamento ex libera mea voluntate relictis.» — *Scire volam* cet.] «Et debeo solvere et scire re vera,» id est, «etsi sum hac sententia, utendum esse paratis, tamen hoc mihi meo iure vindico, ut sciam et nunquam obliviscar, quantum discrimen sit inter hominem simplicem (non tectum neque subdolum, der arglos Probe Merkel.), qui vel propterea hilarior etiam est ac largior in conviviis apparandis, et luxuriosum atque prodigum, in quae vitia ne unquam incidam, probe cavebo.» — *Discrepet* — *discordet*] duo *δυσόρμωτα* pro: «quam diversi sint.» Constructio eadem est atque Epp. 4, 48, 4: *scurrae distabit amicus.* — *spargas*] Verbum rarioris usus pro «dissipes, prodigas, dilapides, quasi nummos popello e fenestra spargens.» — *plura parare*] «plura videlicet quam necesse est; cum, quae iam nunc possides, ad te honeste sustentandum sufficiant.» — *festis Quinquatribus*] Festus Lindem. p. 248. Müller p. 254: *Quinquatrus* appellari

quidam putant a numero dierum, qui feriis his celebrantur; qui scilicet errant; — forma autem vocabuli eius exemplo multorum populorum Italicorum enuntiala est, quod post diem quintum Iduum (Martiarum, XIV. Kal. April.) est is dies festus ut apud Tusculanos Triatrus et Sexatrus et Septematrus et Faliscos Docimatrus. (Ovid. Fast. 3, 809: sunt sacra Minervae, Nomina quae a tuncis quinque diebus habent cet.) — olim] Cf. Epp. 4, 3, 48. «Ut solent pueri omnes per quinque illos dies, quibus ludi litterarii clausi sunt.»

499–204. *Pauperies*] Nihil impedit, quo minus pauperies (probe distinguenda ab egestate, inopia, mendicitate) munda sit; quocirca addit *immunda*, «sordida ac propterea molesta et mihi et aliis, qui mecum versantur.» Iam domus, ut plerique Codd. habent, esset casu genitivo ac *pauperies domus* positum pro paupertate domestica. Quod alii habent *procul domus*, alii *domu procul* apud Lambinum, *domo procul* unus Cod. Feae, plures *immunda procul procul* (repetitione adverbii profecto nimis concitata in voto tam tranquillo et placido), facit, ut cum Meinekio putem iam antiquitus excidisse verbum ab his omnibus diversum, varietateque suppletum esse

Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem. 200
 Non agimur tumidis velis aquilone secundo;
 Non tamen adversis aetatem ducimus austris,
 Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
 Extremi primorum, extremis usque priores.
 Non es avarus: abi; quid, cetera iam simul isto 205

206. *fuge. Rite caret* bSc et pr. d, Cod. Franeq., tres Schmidii,

a grammaticis, ut factum videtur Od. 4, 6, 17: *Sed palam caplis gravis cet.*, et Plat. Phaed. 111. B: *θεῶν ἔδη τε καὶ τερά* cum excidisset *ἔδη* (v. Bekk. Comm. crit. I. p. 399.), alii suppleverunt *ἄλσῃ*, alii *τεμενῇ*. Etenim otiosum est v. *domus*; nec magnopere placet *domo*, cum hoc quoque nihil addat sententiae. — *Nave*] «Allegoria; hoc est: utrum ex magnis redditibus vivam, an parvis.» Comm. Creq. — *Non agimur*] concitatius hoc quam *volgare* «si non agimur.» Cfr. Epp. 1, 4, 33. 4, 6, 29. — *tumidis velis aquilone secundo*] Cf. Od. 2, 40, 23: *Ἐντραhes vento nimium secundo Turgida vela*. — *Non tamen*] «Ex particula *tamen* vides, qua ratione haec vivide prolata sententia coniungenda sit cum insequenti apodosis.» Dull. — *aetatem ducimus*] Non est: «vitam regimus,» uli olim plerique interpretari solebant; sed: «totam vitam lente ac maeste agimus.» Sic Epod. 17, 63: *Ingrata misero vita ducenda est cet.* Ad imaginem ipsam cf. Bassum in Anthol. Pal. II. p. 340: *Μῆτε με χεῖματι πόντος ἄγοι θρασύς, οὐδὲ γαλήνῃς Ἀργῆς ἡσπασάμην τὴν παλινηγεμένην* — κακὰς ἐχθαίρει θνητὰς· Εἰσὶ τινες πρῆγεις καὶ βίωτον Ζέφυροι. —

loco] «condicione externa inter homines, Rang.»

205-209. *Non es cet.*] «At num vere sapiens appellari potes propter id solum, quod non es avarus?» Sat. 2, 3, 159: *Quid, si quis non sit avarus, Continuo sanus?* Nec Floro neque sibi soli asperis his interrogationibus, sed lectoribus omnibus instat. — *abi*] Est sermonis quotidiani. Planti Asin. 3, 3, 144: *Hem, sic: abi, laudo*. Ter. Adelph. 4, 2, 25: *Laudo, Ctesipho; palrissas: abi, virum te iudico*. Est igitur idem prope atque «euge, macte virtute, *schon gut*.» — *Cum vitio fugere? Caret*] Nostorum Codd. lectio *fuge. Rite caret* est interpolatio orta ex non intellecta forma perfecti. — *inani Ambitione*] «aquae nunquam ad finem suum pervenit.» Cf. Sat. 2, 6, 48. — *mortis formidine*] Diog. Laërt. 10, 124. de Epicuro: *Συνέθιξε ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον*. — *terrores magicos*] maxime in *νεκρομαντεῖαις*, quibus indulgebat vel Appius Claudius Pulcher, Ciceronis in augurato collega. — *Nocturnos lenures*] Plato Phaedo pag. 81. D: *ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα*. Miro vocabulo *βιοθάνατα* eos appellat Commentator Cruquii. Sunt animae mor-

Cum vitio fugere? Caret tibi pectus inani
Ambitione? Caret mortis formidine et ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
Natales grate numeras? Ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?

210

C, Cum vitio fuge rite. Caret Bentleius in Curis novissimis.

tuorum propter desiderium aliquod in terris haud expletum ad vivos redeuntis eosque noctu terrentes. *Lemures* Horatius vocavit, quae proprie *Larvae* appellandae erant ex Apuleii saltem doctrina de Deo Socr. c. 43. p. 452. Oud.: *Est et secundo significatu species daemonum, animus humanus emeritis stipendiis vitae corpore suo abiurans. Hunc veteri Latina lingua reperio Lemurem dictitatum. Ex iisdem ergo Lemuribus, qui posteriorum suorum curam sortitus placato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris. Qui vero ob adversa vitae merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione seu quodam exilio punitur, inane terri culamentum bonis hominibus, ceterum malis noxium, id genus plerique Larvas perhibent. Notabile est Porphyrii Scholion: Lemures] «Umbras vagantes hominum ante diem mortis (sic Ed. princ. 1484., mortuorum Rocheder. An a die mortis?) et ideo metuentes. Et putant lemures esse dictos quasi Remulos (Remulos Rocheder.) a Remo, cuius occisi umbras frater Romulus cum placare vellet, Lemuria instituit, id est, parentalia, quae mense Maio per triduum celebrari solebant ante additum anno mensem Februarium.*

Ob quam rem Maio mense religio est nubere et item Martio, in quo de nuptiis habito certamine a Minerva Mars victus est, et obtenta virginitate Minerva Neriene est appellata.» Ovid. Fast. 3, 424: *Ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri. Inferias tacitis Manibus illa dabunt. — portentaque Thessala*] Thessalia propter sagas harumque praestigias infamis erat. Vid. Od. 4, 27, 21. Epod. 3, 45. *Ut portenta a terroribus magicis* (umbrarum praesertim apparitionibus) distinguas, cogita de luna e caelo deducta (Plin. H. N. 30, 4, 2: *Menander Thessalam cognominavit fabulam, complectam ambages seminarum detrahentium humam.*), de hominum in bestias mutatione cet.; *miracula vero* sunt globi ignei, lapidum pluvia, voces deorum, ut Silvani (Liv. 2, 7.), Aii Loquentis et pleraque apud Iulium Obsequentem.

210-216. *Natales grate numeras*] «Quod non faciunt nimium timidi ad senectutem et mortem, quia ex natalibus multis obitum iam propinquum perhorrescunt.» Poken. — *levat*] Haec vera videtur lectio, *tuat* glossema, etsi hoc praebent Codd. plurimi. Recte Bentleius: «le-

Quid te exempta levat spinis de pluribus una?

Vivere si recte nescis, decede peritis.

Lusisti satis, edisti satis atque bibisti:

Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo 215

Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

212. *levat* tres Codd. Blandin., C, Benteleus, Dillenburger: *iuvat* bSd, Benteleii et Pottierii omnes, FMs, *iuvat* c et tres Schmidii, Lt. — 216. *licentius* Cod. Colbertinus apud Benteleium, Cod. Barthii Advers. 38, 48., item Feae duo. (Ut nos, omnes Pottierii, Schmidii, nostri.)

vat et aptius est sententiae et Horatio familiare. Conf. Epod. 44, 47. 47, 26. Carm. Sec. 63. Sat. 2, 3, 292. Epp. 4, 8, 8.» — *spinis*] Sollicitudines vanas atque animi perturbationes cum spinis comparat. Sic Epp. 4, 44, 4: *Certemus, spinas animone ego fortius an tu Evellas agro.* — *recte*] «virtuti convenienter.» — *decede peritis*] «Quoniam recte vivere nescis, qui vivas omnino indignus es; quocirca moriendo da locum sapientioribus, quibus tua pravitate ac desidia obstas.» Obversatus esse videtur poetae animo similis locus Lucretii 3, 963. — *Lusisti*] Intellige maxime de

rebus venereis. Cf. imprimis Naekii Choerilum p. 496 seqq., qui p. 246. affert verbum ex Plat. de fort. Alex. Or. 2. p. 336. C: *ἔαθιτε, πίνετε, ἀφροδισιάζε· τὰλλα δὲ σφδέν.* Livius Andronicus apud Festum in v. *Affatim*: *Affatim edi, bibi, lusi.* — *Tempus abire* cet.] «Tota tua vita cum lusui ac luxuriae dedita fuerit, omni merito omnique laude caret. Ergo, ut quam primum morte finiatur, optandum est, ne mox ludibrio fias iunioribus turpis senex.» — *pulset*] ut solet fieri in *παροινία*. — *lasciva decentius*] «quam magis decet lascivire ac ludere quam senectutem.»

Q. HORATHI FLACCI
DE ARTE POETICA
LIBER.

PRAEFATIO.

De Pisonibus haec tradit Porphyrio et Comm. Cruq. p. 695: «Hunc librum, qui inscribitur De arte poetica, ad L. Pisonem, qui postea Urbis custos (id est, praefectus) fuit, (eiusque liberos) misit. Nam et ipse Piso poeta fuit et studiorum liberalium antistes (i. e. fautor).» Quae de hoc viro scimus, haec fere sunt. Tacit. Ann. 6, 40. a. u. c. 785: *L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem et censorium fuisse memoravi* (in ea operis parte, quae post Ann. 5, 5. intercidit). *Aetas ad octogesimum annum processit, decus triumphale in Thraecia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus Urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviores mire temperavit.* Propter hanc praefecturae urbis administrationem magnificas laudes ei tribuit Velleius 2, 98. Lepida de eo est narratiuncula apud Senecam Epist. 83, 42: *L. Piso, Urbis custos, ebrius ex quo semel factus est fuit; maiorem partem noctis in convivio exagebat. Usque in horam fere sextam dormiebat; hoc eius erat matulinum. Officium tamen suum, quo tutela Urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic et divus Augustus dedit secreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit, et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in Urbe et suspecta relinqueret et invisa. Idem confirmant Plinius H. N. 44, 22, 28. et Suetonius Tib. 42. Consul autem fuit a. u. c. 739. Post consulatum obtinuit Pamphyliam provinciam, unde cum a. u. c. 743. contra Bessos et Sialeas bellum gerere iussus esset, hos post varia proelia debellavit; propter quas res feliciter gestas ei supplicatio et honores triumphales decreti sunt. Dio 54, 34. Flor. 4, 42, 47. Ad eundem exstant Antipatri Thessalonicensis epigrammata IX. laudum atque adulationis plena in Iacobsii Anthol. Gr. Lips. II. p. 97—99. Iam cum Artem poeticam nos quoque ut Kirchnerus Q. H. p. 39. ultimum vel certe unum ex ultimis Horatianorum operum esse iudicemus atque intra annos 743—746. compositam arbitremur, aetatis et patris et filiorum rationem ineamus necesse est. Natum igitur L. Pisonem ex*

Tacito scimus a. u. c. 703., consulem a. u. c. 739. annos natum XXXIV., intra a. u. c. 743—746. annos XXXVIII—XLI. Quodsi vicenarius uxorem duxit a. u. c. 725. maiorque filiorum natus est sequente, hic iisdem illis tribus annis adolescentulus erat XVII—XX. annorum, qua aetate cur ad poetica studia incumbere non potuerit, nequaquam video. Minori autem filio honoris tantum causa memorato praecepta non traduntur. (v. 366.) Neque aliae insunt difficultates, quae removeri nequeant; nam ex eo, quod L. Piso post consulatum ab Urbe afuerit, haud recte a nonnullis colligitur, per eos annos ad maiorem eius filium, Romae, ut puto, degentem, hanc epistolam omnino scribi non potuisse, sed scriptam esse ante consulatum a. u. c. 739. vel hoc ipso anno. Quod vero nullam patris rerum gestarum mentionem iniicit, ex eo explicamus, quod Horatius a panegyrico genere prorsus abhorrebat. Quinctilium autem Varum etsi mortuum iam a. u. c. 730. XV. post annis tamquam verum critici specimen laudari v. 438. non potuisse, amicum praesertim poetae coniunctissimum (Od. 4, 24.), nemo pro certo contendet; immo, quod mortui amici tam honorifice meminit, gratiam ac festivitatem totius loci magnopere auget, cum, si criticum aliquem etiamtunc superstitem ita laudasset, adulationis crimen vix devitare potuisset. Neque vero ex v. 55. colligas etiamtunc vixisse Virgilium Variumque, cum verba salis commode sic explicari possint: «Magnis poetis, quales nostra aetate illi fuerunt.» Maxima difficultas autem plerisque visa est illa, quod A. P. 387. Sp. Maecius Tarpa manifesto tamquam vivus memoratur, cui iam a. u. c. 699. a Pompeio Magno demandatam esse scimus curam probandarum fabularum, quae in ludis suis essent edendae. Cic. ad Fam. 7, 4, 4. Verum Weichert P. L. p. 334. recte monuit propter hoc non esse cogitandum de aedilitate Maecii. Iam ubi statuerimus hunc a. u. c. 699. fuisse aetate quaestoria (XXVII. ann.), natus cum sit circiter a. u. c. 672., tempore huius descriptionis senex fuit annorum LXX., qua aetate permulti et fuerant et etiamtunc sunt perboni poematum critici; ut faceam consilio illo, quod Pisoni datur, potius scitam Maecii laudem contineri, quam ut crediderit nunquam fore, ut adolescens carminibus nimis frequenter cum sene communicatis huic valde incommodaret. Quod ad L. Pisonis praefecti filios attinet, nihil sane de his constat, nisi quod Acro *Lucium vocat maiorem iuvenum* v. 366. L. autem Piso ille, consul qui fuit a. u. c. 753. cuiusque magnanimam libertatem memorat Tac. Ann. 2, 34., a. u. c. 769. (quo ex nostra coniectura XLIII. annos natus fuisset L. Pisonis praefecti urbi filius) et mortem opportunam, qua exstinctus est ante quam reus peractus esset a. u. c. 777. Ann. 4, 21., utrum Lucii cos. 739., an Cnaei cos. 731., an fortasse tertii alicuius Pisonis filius fuerit, nos ignoramus. Propter rationes, quas attuli, equidem antiquo Scholiastae testimonio refragari

nolim. At qui rati sunt Artem poeticam scriptam esse tempore antiore intra annos 730 — 735., quo tempore recens fuerit Quinctilii memoria, vixerint etiam tunc Virgilius et Varius, Maeciusque aptior quam decennio post fuerit ad carmina diiudicanda, neque tamen aptos ad talia componenda L. Pisonis filius maior, quippe qui tunc puer circiter XII — XIV. annorum fuisset, alium Pisonem circumspectantes reppererunt Cn. Pisonem, quem memorat Tacit. Ann. 2, 43., ubi Cn. Pisonem, Germanici inimicum, Syriae a Tiberio praefectum tradit, *ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes (a. u. c. 708.) acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus (a. u. c. 742.) concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere.* Consul autem suffectus fuit a. u. c. 734. At vereor, ut huius opinionis fautores temporum rationes satis perspexerint. Cn. enim Piso pater, qui a. u. c. 708. *Adrumeti cum Maurorum circiter tribus milibus apparuit* (Bell. Afr. 3.), cuius Cn. filius, ut statim videbimus, iam a. u. c. 728. Tiberio obsequium tribuere poterat, adolescens igitur circiter XX. annorum tunc erat, ipse quoque tempore belli Africani minimum vicenarius esse debebat, natus ergo 688., Horatii fore aequalis, consul a. 734. anno suo, ut dicebant, XLIII. iam quod ad Cnaeum huius filium attinet, Caesaris Germanici, ut fama erat, interfectorem, ipse in codicillis, antequam sibi mortem conscisceret a. u. c. 773., ad Tiberium compositis haec quoque scripsit: *per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus -- salutem infelicis filii rogo.* Tac. Ann. 3, 46. Consul autem volente sic Augusto cum Tiberio fuerat a. u. c. 747. erravitque is, qui Fastos Dionis Cassii libris praefigi solitos confecit, cum Cnaeum patrem, consulem suffectum a. u. c. 734., iterum consulem, sed *ἑξῆς*, statuit anni 747. Et de hoc eodem Cnaeo Pisone filio equidem interpreto Tacit. Ann. 4, 43.: nam patrem, qui, si vivebat, tunc paeae octogenarius fuisset, nimis incredibile est principatus capacem eamque occupare ausurum fuisse. Iam si Horatius Artem poeticam scripsisset intra annos 730 — 735., Cnaeus filius sane *iuvens* vocari poterat; sed, cum omnia, imprimis maturitas quaedam totius compositionis, nos hanc scriptionem ad ultimos poetae annos referre iubeant, virum circiter XXXVIII. annos natum satis absurdum fuisset ita appellare, ut facit.

Dignum est memoratu illud, quod tradit Porphyrio: «In quem librum congegessit praecepta Neoptolemi (τοῦ Παριανοῦ) de arte poetica, non quidem omnia, sed eminentissima.» Hoc autem fingi vix poterat, sed, ut apparet, desumptum est ex antiquo aliqua Artis poeticae interprete, in quibus fuit Q. Terentius Scaurus, *Hadriani temporibus gram-*

maticus vel nobilissimus (Gell. 11, 13, 3.), cuius *Commentariorum in Artem poeticam* (Horatii) *librum X.* memorat Charisius p. 182, 5. et 188, 17, P. De Neoptolemo autem Pariano, poeta et grammatico, vide Fabricii Bibl. Gr. ed. Harl. VI. p. 373., Villoisonii Proleg. ad Iliad. p. XXX., Meinekii *Analecta Alexandr.* p. 357., qui quidem haud nimis probabiliter suspicatur, Horatium haurire nonnulla potuisse ex illius poemate *περὶ ἀστέ-σμων*, cum potius proprium de arte poetica scriptum sive poema fuit sive pedestri oratione compositum, a nullo quidem alio quam a Porphyrione memoratum, intelligendum esse videatur. Sane omnino multis in rebus seculus est Horatius Alexandrinorum grammaticorum doctrinas.

«Potest hic libellus commode haberi pro epistola libri secundi tertia, qui sic quoque non maior erit libro primo. Nec temporum ratio aut aliud necessarium, quod sciam, argumentum obstat. Favet etiam Charisius, qui p. 182, 3. et 183, 10, simpliciter *Epistolarum* nomine, quae hic leguntur, laudat. Mature tamen ut peculiaris libellus laudatur a Quintiliano *Epist. ad Tryph.* 2., ubi simpliciter *Artem poeticam* vocat, et 8, 3, 60, ex *prima parte libri de arte poetica* ipsum affert principium. Priscianus quoque et alii grammatici passim *Horatium de arte poetica* citant. An occasionem separandi voluminis dedit, quod ut *Somnium Scipionis ex Ciceronis de re publica opere* excerptum Macrobius explicavit, sic mature grammatici hunc praesertim libellum interpretari coepere? (V. supra.) In Mss. et praeis Editionibus iam post Epodos et Carmen seculare ponitur, ut in Ms. Gollingensi, item in Ed. Mediolanensi 1477., in Venetis 1479. (1481.) cet. usque ad H. Stephanum; nunc medio inter Epistolas et Sermones loco, ut in editione Zaroli, nunc denique ultimo omnium loco post Epistolas, cuius instituti auctor videtur laudatus modo H. Stephanus, qui rationem eius reddit *Diatr.* p. 32. Certe non annotavi, qui ante illum ultimo loco poneret *Artem*, neque qui post illum non poneret.» GESNERUS.

Quod ad ipsam poematis formam attinet, illi tantummodo Interpretes verum viderunt, qui «epistolam didacticosatiricam» esse contenderunt, non poema didascalicum universae poesis leges ac regulas proponens, ut olim plerique rati sunt, non animadvertentes praecepta paene omnia referri ad genus dramaticum, ea vero genera, in quibus ipse excellebat, lyricum (quod leviter dumtaxat attingit vv. 83—85.), satiras, epistolas, epigramma, poema didascalicum, quamquam ipse Lucretium suspiciebat, prorsus praeteriri. Id vero ante omnia teneto, hanc epistolam Pisonibus praeter ceteros destinam atque ab his intra domesticos parietes lectam esse, antequam ederetur. Iam prorsus ignoramus, utrum poeta, quae nonnullorum post Wielandum fuit opinio, sincera benevolentia in Pisonem maiorem, boni haud dubie ingenii adolescentem, sed nimis fortasse cupidum propriae facultatis poeticae

periclitandae, tali ab auso dehortari voluerit, ut ne mediocris tantummodo poeta evaderet existimationemque suam apud populares temere laederet; an (quod propemodum probabilius videtur) adolescentuli indole atque ingenio delectatus, nullo illiusmodi consilio impulsus de arte poetica cum eo amice colloqui et disserere in animo habuerit, qua scriptiunculae forma atque innocentissima, ut videri debebat, occasione usus utiles popularibus admonitiones praebere tectaque obiurgare iniquos suos obrectatores laud neglexit simulque demonstravit, quam penitus artis omnium difficillimae secreta perspexisset. Utcunque res se habet, certe multus est in significandis praesertim difficultatibus, quae poetae necessario sint superandae, si omnium plausum merito ferre velit. Verum enimvero, ne nimis aridum siccumque evaderet huiusce argumenti poema didascalicum, quale quidem apud Graecos, quod sciam, nullum exstabat, exhilarandi erant lectorum animi iocis interdum satis acerbis in poetarum vitia, in prava grammaticorum iudicia, in perversam Romanorum educationem; nec vero oblitus est se suiue similes poetas defendere adversus antiquarios atque omnino persaepe *ridendo dicere verum*. Sententiarum ordo atque mutui nexus a multis reprehensus, a pluribus etiam parum perspectus, mihi quidem semper admirabilis visus est et talis profecto, qualis debet esse in epistola, vera sermonis familiaris imagine, id est, occultior et laxior quam qui requiritur in poemate mere didascalico.

G. Bernhady *Grundriss der Röm. Litteratur. Zweite Bearbeitung.* p. 477 sq.:

«Epistola ad Pisones, seit Quintilian gewöhnlicher Ars Poetica genannt, verdunkelt ihr ehemals grosses Ansehn weniger ihren wahren Vorzügen als dem grundlosen Vorurtheil, dass sie ein System oder Lehrgedicht der Versteunst enthalte. Diesem Wahne zu Gunsten hat man häufig entweder gewaltsame Umstellungen versucht oder Hypothesen über Plan und Zweck eines Gedichtes durchgeführt, welches zwar erhebliche Bruchstücke der Lehre vom Stil, der Poetik und insbesondere der tragischen Dramaturgie darbietet, aber fast absichtlich den Zusammenhang durch eingemischte Rathschläge, durch literarische Notizen und Elemente der Metrik kreuzt und mit einer schneidenden Kritik der Dichterlinge schliesst. Hiezu kommt der populäre Ton, der an lössige Konversation streift und stets den praktischen Gesichtspunkt hervorhebt; woher die Fülle kluger und klassischer Aussprüche, die jeden Anflug von Trockenheit entfernt. Ein persönlicher Zweck, die Belch-rung junger, mit der Dichtung wenig vertrauter Freunde, mischt sich hier in versteckter Kunst mit dem allgemeinen, der Aesthetik poetischer Formen und Stilarten, unter denen die Tragödie als ein damals beliebtes Objekt vorzugsweise berührt wird. Die ganze Behandlung des Stoffes, die weder systematisch noch willkürlich ist (denn der Kern liegt in der Mitte, von per-

sönlichem Beiwort eingefasst und mit nur mässiger aus Griechen entlehnter Gelehrsamkeit gewürzt), lässt an eine Zeit denken, die den Episteln voraufging. Einer solchen entspricht auch die Heiterkeit und reizende Ironie des Vortrags, welche noch durch die Bündigkeit und glückliche Schärfe der fast durchsichtigen Diktion gehoben wird.»

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,

1-5. In exordio (v. 1-23.) hoc potissimum inculcat, *simplex dumtaxat et unum* esse debere quodvis artis opus. Unde oppositionis causa primum proponit foedum ac ridiculum monstrum, in quo nullum est vestigium simplicitatis illius, quam nunc unitatem organicam dicere solent. «Nec *qavtaotas* audacia se quisquam excuset, ubi in illam peccarit; neque vero singulae descriptiones ac *ῥῆσεις* per se fortasse pulcherrimae, illa ubi deest, poëma aliquod absolutum ac perfectum reddunt.» — *Humano*] Ipsa verborum collocatione (chiasmo) *Ἀνθρώπου* Humano — *equinam, capiti — cervicem* evidentiora fiunt. — *varias*] «disparium colorum.» — *inducere plumas*] «penicillo adiungere.» SCHOL. PLIN. II. N. 33, 6, 26: Si (pictores) *purpuram facere malunt, caeruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt* (in superficie). «Cetera membra praeter caput humanum et piscis caudam insuper plumis variegare, adeo ut totum monstrum compositum sit ex mu-

liere, equo, aliis animalibus (nominatim in trunco et pedibus), avibus et pisce», prope ut Virgilio Scylla Aen. 3, 426: *Prima hominis facies et pulchro pectore virgo Pube tenus, postrema immani corpore pistris, Delphinum caudas ulero, commissa luporum, — collatis membris*] Non est dativus v. *inducere*, sed ablativus absolutus: «cum undique ita conferantur membra, ut» cet. — *turpiter atrum*] Sic iunge, non *turpiter desinat*. Cf. Epp. 1, 3, 22: *ingenium — turpiter hirtum. — in piscem*] «in beluam marinam, id est, pistricem.» Aen. — *Spectatum admissi*] Ubi tabulam finierat pictor, primum familiares suos spectatum advocabat. — Ceterum graviter reprehendit aequalium in talibus picturis perversam licentiam Vitruvius 7, 5: *Pinguntur (nunc) tectoriis monstra potius quam ex rebus finitis imagines certae: — ex coliculis flores dimidiata habentes ex se exeuntia sigilla, alia humanis, alia bestiarum capitibus similia: haec autem nec sunt nec fieri possunt nec*

Spectatum admissi risum teneatis, amici?
 Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
 Persimilem, cuius velut aegri somnia vanae
 Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
 Reddatur formae. Pictoribus atque poetis
 Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. 10
 Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim,
 Sed non ut placidis coeant immitia, non ut
 Serpentes avibus gementur, tigribus agni.
 Inceptis gravibus plerumque et magna professis

A. P. 8. *Finguntur* Codd. aliquot.

fuissent. — *Neque picturas probari debent, quae non sunt similes veritati.*

6-9. *isti*] contemptim. — *vanae*] «in rerum natura haud reperientur, nequaquam verae.» — *Finguntur*] Haec est legitima temporum consecutio: *fore-finguntur*, non *finguntur*. Tibull. 1, 4, 65: *Quem referent Musae, vivet cet.*, ubi alii male *referunt*. — *nec pes*] Plaut. *Asin.* 3, 3, 139: *nec caput nec pes sermonum adparet*. Cic. ad *Fam.* 7, 31, 2: *tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes.* — *uni*] Est adiectivi prolepsis poetica: «ita, ut una, certa ac finita, sit.» — «*Reddatur*» «conformetur ac respondeat.» *Natura rerum dat, poeta reddidit ut debitum.* — *formae*] Hoc v. completitur et eam, quam nos dicimus interiorem formam, *ιδέα*, exemplar, quod artificis menti obversatur, et exteriorum, quam nobis proponit artifex vel poeta.

9-13. *Pictoribus cet.*] Est *ὑποπόρᾳ* (*subiectio*) e mente et ore ficti adversarii, quam statim sequi-

tur *ἀνθυποπόρᾳ* (*responsio*): *Scimus cet.* — *Quidlibet audendi*] *Diphilus* apud *Athen.* 6, 1: *Ἄς οἱ τραγωδοὶ φασιν, οἷς ἐξουσία ἔστιν λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν μύθους.* *Lucian.* *Pro imagin.* 18: *Παλαιὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀνευδύνους εἶναι καὶ ποιητὰς καὶ γραφεάς.* — *aequa*] Non est «par utrisque,» sed «iure permissa et omnibus ultro concedenda,» *billig*, non *gleich*, ut dicimus *aequam legem*, *aequa iura.* — *Scimus*] «*Hoc*,» respondet ficto adversario, «equidem nunquam negavi.» — «*Petimus* quasi poetae, *damus* quasi critici.» *Aca.* — *placidis-immitia*] Ut si in *tragoedia* saevus aliquis tyrannus repente fieret rex clementissimus ac iustissimus. «*Arcte*,» inquit, «copulari res insociabiles et contrariae a poeta non debent.» — *coeant*] *Cf. Epp.* 1, 5, 25: *ut coeant par iungaturque pari.*

14-18. *Inceptis cet.*] «Poëmata epica et tragoediae, quae magna quaedam ac non prius audita promittunt, saepe in eo peccant, quod

Purpureus, late qui splendeat, unus et alter 15
 Adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
 Et properantis aquae per amoenos ambitus agros
 Aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus;
 Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
 Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes 20

48. *Rhenus* Codd. aliq., *Rheni* alii.

scriptores falsis lenociniis utentes hic illic non suo loco ornatum adhibent.» — *Purpureus* — *Adsuitur pannus*] Intellige vel de togae praetextae lato clavo vel de instita stolae. V. *adsuitur* ipsum significat huiusmodi descriptiones plerumque supervacaneas esse; loquitur enim maxime de intempestivis a re digressionibus, *ἐκπεσόντων*. Singulis autem quae mox memorat notare videtur certa quaedam suae aetatis poemata, veluti probabiliter Furium Bibaculum in flumine Rheno. Cf. Sat. 4, 40, 37. — *lucus*] Respicit ad h. l. Persius 4, 70: *nec ponere lucum artifices*; veluti si Virg. Aen. 3, 679: *quales cum vertice celso Aeriae quercus aut coniferae cyparissi Constiterunt, silva alta Iovis lucusve Dianae*, cum dixit, deinceps in his describendis diu immoratus esset. Talis autem lucus copiose describi poterat et in utraque Iphigenia et ubi Dianam Nemorensē Aricieae cullam memoraret poeta. — *Et properantis cet.*] Versus ipsis numeris suis praeclare conformatus est ad rivi amoeni cursum imitandum. — *flumen Rhenum*] adiectiv. ut Od. 4, 4, 38: *Metaurum flumen*. Tacit. Hist. 4, 42: *mare Oceanum*. — *arcus*] qui quomodo non perputidam digressionem nec per inanes amba-

ges, sed poetice describendus esset, demonstravit Virgilius Aen. 4, 700: *Ergo Iris croceis per caelum roscida pinnis, Mille trahens varios adversa sole colores, Devolat.*

49-23. *Et fortasse*] «*Auch kannst du vielleicht eine Cypresse malen.*» HAND Turs. II. p. 303. — *cupressum*] «*Cupresso nihil facilius pingi potest.*» Vicus. «*Proverbium est in malum pictorem, qui nesciebat aliud pingere quam cupressum. Ab hoc naufragus quidam petivit, ut vultum suum et naufragium exprimeret. Ille interrogavit, num ex cupresso vellet aliquid adpingi; quod proverbium Graecis in usu est: μή τι καὶ ναυπαρίσσου θέλεις;*» SCHOL. Qua in imagine haec latet sententia: «*Nilul sane opus est ornamentis supervacaneis et ad propositum minime pertinentibus; immo talia quodque poema turpiter dedecorant.*» — *simulare*] «*μιμῆσθαι*, penicillo exprimere.» Cf. Epp. 2, 4, 24. — *exspes*] Vocabulum est iam Accianum apud Nonium p. 7, Gerl.; «*in summo vitae discrimine versans omnibusque bonis suis exutus, quocirca tabulam illam prae se ferens mendicatum ill.*» Iuven. 44, 304: *mersa rate naufragus assem Dum rogat et picta se tempestate luctur.* Cf.

Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
Institui: currente rota cur urceus exit?

Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum.

Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,

Decipimur specie recti: brevis esse laboro, 25

Obscurus fio; sectantem levia nervi

26. *levia* BbST, LCIF: *lenia* Regii duo, e Codice Achillis Statii
Bentleius et M.

Sat. 2, 4, 33. — *Navibus*] Haeserunt in hoc plurali, cum de uno naufrago agatur; verum eo tristior fit imago, si plures simul naves procellae impetu opprimuntur. — *Amphora*] Nova imago: «talibus digressionibus fit, ut prodeant poemata deformia, quorum exitus nequaquam respondet argumento, quod tractandum susceperat scriptor.» — *coepit* [*institui*] constructione a Cicerone nunquam usurpata pro *coepta est institui*. Vid. Excursus I. — Proverbium erat Graecum ἐν τῷ πύθῳ τὴν κεραμεύαν ἐπιχειρεῖν μανθεύειν. Plat. Gorg. p. 544. E. Laches p. 187 B. — *rota*] figulari, Töpfer-scheibe. — *urceus exit*] Qui temere ac fortuito rem peregit figulus, h. l. poetae caeco impetu abrepti est imago. *Urceus* autem vas, si non minus amphorā — nam *urceum*, quod capiat quadrantalia quinque memorat Cato R. R. 43. —, saltem formae ab amphora prorsus diversae. Ad v. exit cf. Pers. 4, 45: Non ego, cum scribo, si forte quid aptius exit. Quando haec rara avis est, si quid tamen aptius exit, Laudari metuum. — *Denique*] «Ad summam,» «ut quae dixi brevi complectar.» — *quidvis*] «quodcumque poema,» cuius generis, nunc nihil refert. — *simplex dumtaxat*] «Nisi aliis vir-

tutibus, certe hac sit praeditum simplicitatis.» HAND Turs. II. p. 336. Est autem *simplex*, «cuius singulae partes sibi non repugnant, ut altera alteri obsit eumve tollat;» vel, si mavis, ut explicavit Lambinus: «non ex partibus dissimilibus compositum.» — *unum*] «una forma organica;» ὡς πρὸς ἑῷον ἐν ὅλῳ. Aristot. Poët. 23, 1.

25-27. *Decipimur ceteri*] Iam vitia omni poësis generi communia, in quae poëtae facile incurrant, enumerat, ac se quoque in errorem incidere posse ingenuè fatetur. — *specie recti*] «id quod rectum et vere pulchrum nobis saepe immerito videtur, unice sectantes, propterea quod ab eo in errorem deducimur, haud raro in vitia incidimus.» Postquam primum illud praeceptum de operis unitate constituenda et servanda dedit, ad stilii artem transit. — *brevis ceteri*] Quintil. 8, 3, 82: Hoc (*βραχυλογία*) male imitantes sequitur obscuritas. — *levia*] Hoc agnoscunt iam Scholiastae exponentes; «splendentia.» Et Graeci et Latini τὴν λαϊότητα, levitatem, non solum τῇ τραχύτητι, asperitati, sed etiam τῇ δεινότητι, τῷ παθητικῷ καὶ ἐμψύχῳ, animis, nervis, viribus op-

Deficiunt animique; professus grandia turget;
 Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
 Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
 Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
 In vitium ducit culpa fuga, si caret arte.
 Aemilium circa ludum faber unus et unguis

30

ponunt; ut Quintil. 8, 3, 6: *nec effeminatam levitatem -- amet, sanguine et viribus nitescat*. Idem 10, 4, 52. Hesiodo tribuit levitatem verborum et compositionis probabilem. Dionys. Halic. de vet. scriptt. censura 2, 2: *Παιδοὺς μὲν γὰρ ἐφ' ἑρρόντισεν ἡδονῆς καὶ ὀνομάτων λειότητος καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς*. *Ἀντίμαχος δ' εὐτονίας καὶ ἀγωνιστικῆς τραχέτης καὶ τοῦ συνήθους τῆς ἐξέλλαγης*. Pro lectione lenia afferunt Cic. Brut. 48: *lenitas eius (C. Iulii L. F.) sine nervis*. — *professus grandia* cet.] «Qui sublime genus dicendi affectat, sit turgidus.» Quintil. 10, 2, 16: *plerumque (imitatores) declinant in peius et proxima virtutibus vitia comprehendunt suntque pro grandibus (vel grandiloquis apud Cic. Orat. 3, 20.) tumidi*.

28-31. *Serpit humi* cet.] Duae imagines sunt contractae, eius, qui nunquam ad altiora enisi conatur, et eius, qui procellarum formidine litus radit. Hoc autem humile dicendi genus (Quintil. 8, 5, 32: *Huic quibusdam contrarium studium, qui fugiunt ac reformidant omnem in dicendo voluptatem, nihil probantes nisi planum et humile et sine conatu*. — Ita, dum timent, ne aliquando cadant, semper iacent.

Epp. 2, 4, 250: *sermōnes repentes per humum*.) Graeci similiter τὸ χαμαιτεπέξ, χαμαιπετές vocant. — *tutus* Sic ἀσφαλῆς, Plato Soph. p. 234. A., pro «cauto.» — *timidusque procellae*] Eadem metaphora Od. 2, 40, 4: *Rectius vives, Licini, nōque altum Semper urgendo neque, dum procellas Cautus horrescis, nimium premendo Litus iniquum*. De genitivo cf. Ovid. Metam. 3, 100: *timidusque decorum*. — *Qui variare* cet.] «Qui amore novitatis variare argumentum cupit partim fabulis prorsus ineptis atque incredibilibus, partim imaginibus nimis audacibus, eo devenit, ut monstruosum evadat poema.» Variare autem, ποικίλλειν, est efficere, ut una (eadem) res sine necessitate ac sine lectoris oblectatione praebeat plures adspectus; in quod vitium haud raro inciderunt Ovidius, Seneca tragicus, Lucanus, Statius, qui eandem sententiam compluribus modis exprimunt variisque imaginibus, oporese plerumque quaesitis, exornare student, quo scilicet omnes qui legant poetarum ingenium admirentur, immo stupeant. — *Delphinum*] Est velut proverbium. Ion ap. Plut. Demosth. 3: *δελφῖνος ἐν χέρσῳ βλα*. Rufinus Anthol. Palat. 1, pag. 89: *Βοσκήσει δελφῖνος ὁ δερδροκόμης Ἐρμάνδος Καὶ πολὺν πόν-*

Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
 Infelix operis summa, quia ponere totum
 Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem, 33
 Non magis esse velim quam naso vivere pravo,

32. *imius* cum libris plerisque etiam meis LCT et Dillenburger. (*unus* Regii quattuor alique, Ioannes Sarisberiensi in Praef. Lib. VI. et post Bentleyum Edd. fere omnes.)

τον ἄμα θοᾶς ἐλάφον. — In vitium cet.] «Qui vitia studiose vitat, eo ipso vitiosus solet fieri, si propriis virtutibus poeticis caret.»

32-37. *Aemilium circa ludum*] Est ludus gladiatorius ab Aemilio Lepido constitutus, «quod nunc Polylecti balneum est.» Ponn. — *faber*] aerarius. — *unus*] «praeter ceteros,» «melius quam reliqui omnes,» ut Damasippus Sat. 2, 3, 24: *Hortos egregiosque domos mercarier unus Cum lucro noram.* Reicienda est omnino falsa lectio *imius*, quam, ut in talibus assolet, diversissimis modis interpretati sunt: 1) «*Imius*,» nomen proprium; 2) «malus et ineptus, adeo ut tunc ceteris omnibus postponeretur;» 3) «obscurus,» ut Od. 3, 4, 45: *insignes et imos*; 4) «ultimus, quod in ima parte Circi tabernam suam locasset,» Comm. Curo. Ille igitur excelebat utique in statuarum suarum capillitio, haud facili capitis parte, et unguibus exprimendis; sed idem in operis summa (si quis totam operum eius formam spectaret) infelix et reprehensione dignus erat. «Non satis est,» inquit, aut una alterave pars poematis excellat, sed tota eius compositio perfecta esse debet. — *molles*] «ita ut aequae molles (*weichwattend*) viderentur, ad

sunt in homine ipso.» Tibull. 4, 8, 9: *Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos?* Capillitium vero diligentius expressisse haud parva laus erat artificis. Conf. Plin. H. N. 34, 8, 49: *ipse tamen (Myro) — capillum et pubem non emendatius fecisse (videtur), quam rudis antiquitas instituisse.* — *Hic (Pythagoras Rheginus) primus nervos et venas expressit capillumque diligentius.* Aere autem et accuratius et mollius quam marmore exprimi solebant capilli, donec sub Antoninis marmorarii quoque in hac potissimum parte summa cum diligentia elaborarent. — *imitabitur*] V. *imitari* h. l. idem fere quod exprimere, (*nachbilden*), ut Cic. Brut. 48, 70: *Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem.* Epp. 2, 2, 8: *argilla quidvis imitaberis ada.* — *ponere*] «*fingeren*, «*darstellen*,» ut Od. 4, 8, 8: *Sollers nunc hominem ponere, nunc deum.* — *totum*] «omnes operis partes necessarias» (*organicas*). — *Hunc ego me* — *Non magis esse velim*] Frequens constructio; sic Cic. de Offic. 4, 34, 443: *Quam multa passus est Ulixes in illo errore diuturno, cum — in omni sermone omnibus affabilem et iucundum se esse vellet.* Catil. 4, 2, 4: *Cupio p. c. me esse clementem.* — *pravo*] sensu proprio, «dextrorsum vel sinistrorsum detor-

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
 Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
 Viribus et versate diu, quid ferre recusent,
 Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res, 40
 Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
 Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,

37. *nigrove* B. — 42. *haud ego* BcF (non ST).

to, *n* *schief, krumm.* — *Spectandum*] propter pulchritudinem, ut Od. 4, 32, 44: *Lycum nigris oculis nigroque Crine decorum.*

38-44. Prima *αργία δόξα* fuerat de unitate, quam dicunt, organica; iam agit de eligenda materia, id est, de inventione. — *aequam*] «accommodatam; cui pares sint vires vestrae.» — *versate*] animo, «deliberate,» imagine tamen desumpta a hauiis, qui onera manibus versant, antequam in humeros tollant. — *quid ferre recusent*] Epp. 2, 1, 258: *nec meus audet Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.* — *potenter*] «secundum posse,» barbarum, sed rectum glossema in Cod. Turicensi: «*κατά δύναμιν*, pro suis viribus.» — *facundia*] «Ea virtus orationis est, qua quae dicuntur non a scriptore, sed ultro, ex se ipsis atque adeo natura prodire videantur, unde Homeri poemata et picturae Nicomachi a Graecis *αὐτοσχεδία* dicebantur.» Vices. — *lucidus ordo*] Hic transit ad ordinem, quem technographi *διάθεσις*, dispositionem, vocant. Scr. ad Her. 4, 2, 3: *Dispositio est ordo et distributio rerum, quae demonstrat, quid quibus locis sit collocandum.* Opponitur *τῇ εὐρρεσίᾳ*, inventioni. *Lucidus* autem *ordo* dicitur, quia per

se ipse permultum confert ad argumentum ipsamque orationem perspicuam reddendam.

42-43. *Ordinis*] Consulto quaesita videtur haec quasi *ἀναφορά*. — *venus*] Cf. v. 320: *Fabula nullius veneris.* Quintil. 6, 3, 48: *Venustum esse, quod cum gratia quadam et venere dicatur, apparet.* — *aut ego fallor*] Hac formula utuntur ii, qui rei a se affirmatae prorsus certi sunt. Seneca de Tranq. an. 8, 3: *Aut ego fallor aut regnum est inter avaros, circumscriptores, latrones, plagiarios unum esse, cui noceri non possit.* Propter ignorance[m] huius usus multi mutarunt in: *haud ego fallor.* — *Ut iam nunc dicat vel.*] Vera h. l. interpretatio haec est: «Ut iam nunc dicat ea, quae re vera nunc ipsum dici debent, id est, necessaria, videlicet ea, sine quibus omnino nec sensus poetae neque historia, quam exponit, neque imagines et comparationes, quibus utitur, a lectore intelligi possent; *pleraque* (permulta) autem, quae alius poeta minus peritus, *toto sacca serens*, etsi non prorsus necessaria iam hic inculcasset, differat in locum magis opportunum atque propterea in praesentia omittat, magis artificioso et poetico ordini studens, ut suspensum teneat lectorem; et

Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
 Pleraque differat et praesens in tempus omittat;
 Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor. 45
 In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
 Dixeris egregie, notum si callida verbum

43. *dicat, iam nunc debentia dici* Pleraque distinguunt Cl, Bentleius, Fea, Gouod. — Versus 43. 46. nostro ordine exhibent ceteris cum Libris mei omnes (BbSTcp): inverso ordine Bentleius coniecturā et M.

quidem ita, ut persentiscat lector acutus, cur hunc *μῦθος*, hanc sententiam vel hanc imaginem *amaril*, ea consulto et cum dilecta quodam (*con amore*) usus sit, alias, in quibus poeta deterior facile luxuriatus esset, sapienter *sprevert* reservaretque ad alium poematis locum, ubi id efficerent, ut priorum rursus memor factus lector utramque poematis partem mente connectat. » Göthe Briefwechsel v. Döring S. 85: *Eine Haupteigenschaft des epischen Gedichts ist, dass es immer vor und zurück geht. Daher sind alle retardirenden Motive episch. — Das Verschwiegene gehört mit zum Ganzen, wie die Pause zur Musik, und mitbestimmt oft den Werth des Kunstwerkes.* — In verbis differat et omittat minime inest inutilis tautologia; illud enim poetæ consilium significat, hoc consilii executionem. — *promissi carminis*] «quod, ut omnes scimus, in manibus habet praestans poeta, sed fortasse post plures demum annos edet;» plane ut Aeneis, quam omnes cupide expectabant, identidem repetentes illud Properitii: *Nescio quid maius nascitur Iliade*: propter quam ipsam expectationem, ne fallatur, poetæ summopere cavendum est. Similiter Iuven. 7, 82: *Curritur ad carmen amicae Thebaldo, laetam cum*

fecit Staius Urbem Promisitque diem.

46-52. *In verbis et.*] Iam (vv. 46-39.) dat praecepta de stili virtutibus in verborum dilectu, in iuncturis, in verbis faciendis. Perquam similia sunt, quae tradit Cicero de Orat. 3, 37, 149: *Est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum paene una nata cum rebus ipsis, aut iis, quae transferuntur et quasi alieno in loco collocantur, aut iis, quae novamus et facimus ipsi.* — *tenuis*] ut *λεπρός*, subtilis iudicii, *fein*, prorsus, ut accipienda sunt vv. Od. 2, 16, 38: *Spiritus Graiae tenuem Camenae*, ubi male alii interpretantur «parcum.» — *cautus*] «cavens praesertim, ne in verbis insit aliquid ambigui aut obscuri aut quod propter ineptiam verborum lucturum sibi ipsi repugnet.» — *serendis*] «inter se coniungendis atque recte collocandis.» *Verknüpfung.* — *Dixeris egregie, notum et.*] «Cic. de Orat. 3, 43, 170: *Ita sit, ut omnis singulorum verborum virtus atque laus tribus excisat ex rebus: si aut vetustum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit; aut factum vel*

Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget, dabiturque licentia sumpta pudenter;
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent, parce detorta. Quid autem

50

49. *rerum et* Tbeq. item cum Aldina 1309. (non 1319.) Lambinus distinguens: *Cethegis: Continget.* — 52. *factaque* e Ge. Fabricii Codicibus Bentleias. (Uti nos, nostri.) — 53. *cadent* BTe et Porphy. Monac.,

convictione vel novitate; — aut translatum, quod maxime tamquam stellis quibusdam notat et illuminat orationem.» HALM. — *callida*] «occulta quadam arte lectoris mentem movens,» ut sunt apud ipsum Horatium *splendide mendax, insanientis sapientiae consultus, animae magnae prodigus* ect. Dionys. Halic. de Comp. 3: *Οὐδέν ἐστι προὔργον λέξιν εὐρεῖν καθαρὰν καὶ ἀλλήλοῦ ἡμῶνα, εἰ μὴ καὶ κόσμον αὐτῇ τῆς ὁρμονίας τὸν προσήκοντα περιθίσεις.* — *Si forte cel.*] «Quodsi iam, inquit, ad rem aliquam explicandam verba antiqua non sufficiunt, permittitur poetæ nova fingere.» POTT. — *Indiciis σημείους, Bezeichnungen.* «Judicia verba appellavit; philosophi enim dicunt indicandarum rerum causa inventas esse voces.» POTT. — *abdita rerum*] «notiones novas, quas nemo ante verbis Latinis manifestavit.» Cf. Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum.* — *cinctutis*] qui *cinctu* induebantur, «quæ erat vestis infra pectus corpus ambiens et ad pedes pertingens; a viris gestabatur loco tunicae, ut expeditiores essent ad agendum; habebant enim soluta brachia et ad exercendum habiliora.» FORC. Hinc Lucanus 2, 543:

asserlique manus vesana Cethegi. Silius 8, 585. de Cethego: *Ipse humero exsertus gentili more parentum.* (Ovid. Fast. 3, 404: *Semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis, id est, prope nudis et cinctu tantum pendenda velatis.*» Haec sola h. v. exemplis adhuc reperta sunt.) — *non exaudita*] «verba maioribus nostris ante hæc duo secula plane incognita,» — *Cethegis*] Cf. Epp. 2, 2, 447. — *Continget*] «Aliter fieri non poterit, nisi ut singulis vocabula a veteribus nondum usurpata, altamen huius audaciæ prosper erit successus,» — *pudenter*] «Sed est modus in hoc quoque servandus, ne nimis crebro ac licenter verbis a nobis factis utamur.» Quintil. 4, 3, 74: *Usulatis tulus ulimur; nova non sine quodam periculo fingimus.* — *fictaque*] Per se rectum est etiam Bentley *facta*, sed Codd. antiquiss. auctoritate destituitur. — *habebunt - fidem*] «ita probabuntur propter evidentiam atque elegantiam, ut oblata occasione alii quoque iis libenter usuri sint.»

53-59. *si Graeco fonte cadant*] maxime in compositionibus ad Graeci sermonis analogiam factis, cuius generis apud Horatium sunt *centimanus, lauriformis, beluosus* (μεγαζήτης), *inaudax, aurum vestibus*

Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
 Virgilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca 55
 Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
 Sermone patrium ditaverit et nova rerum
 Nomina protulerit? Licuit semperque licebit
 Signatum praesente nota producere nomen.

L et Bentleius: *cadant* bS, CM, *cadunt* unus Feae. — *parce*] *arte* B.
 — 59. *producere* BbSTep, LcTEJ: *procudere* e paucis Codd. (non suis)
 Bentleius et M. — *nomen*] *nummum* Fr. Luisino auctore Bentleius.

illitum (χορσάστρος), *impariter*,
ἀνίσως v. 75.; item in rebus ad
 philosophiam et grammaticam per-
 tinentibus, ut *intermundia*, *indiffe-*
rens, *qualitas*, *aequilibrilas* (ισοπο-
μία, Cic. de nat. deor. 1, 39, 409.),
veriloquium. Sic Cicero *essentiam*
(οὐσίαν) nec non *indoloriam* (ἀπώ-
θηϊαν) nominavit, addens: *licet enim*
novis rebus nova nomina imponere;
 teste Sidonio Apoll. Ep. Praef. Carm.
 44.; idem porro valet de constru-
 ctionibus e Graeco sermone desum-
 ptis. Cf. Quintil. 12, 10, 33: *Tanto*
est sermo Graecus Latino iucundior,
ut nostri poetae, quoties dulce car-
men esse voluerint, illorum id nomi-
nibus exornent. — *cadent*] «Comparat
verba latina e graeca lingua transla-
ta rivis, qui paulatim a fonte deflexi
per montes cadunt.» FISCHER. Fu-
 turum recte respondet praecedenti
habebunt. — *parce detorta*] «Verum,»
 inquit, «in hoc quoque *parcimoniam*
 opus est, ne nimis graecisset oratio
 peregrinumque colorem ducat.» Sa-
 ne *detorta* h. l. sunt «deducta, ita ut
 Graeca esse desinant, vero Latina
 fiant.» Sic iam Cato in secundo Ori-
 ginum apud Priscian. 9, 9, 51. (p. 874.
 P.): *Marucini vocantur, de Marso*
detorsum (sic) *nomen.* — *Quid autem*
cet.] «Quid negatum erit praestan-

tissimis nostrae aetatis poetis, quod
 libenter nunc concedunt comicis
 seculi sexti atque in his probant?»
 Cfr. Cic. de Fin. 3, 4, 45: *Si Zenoni*
licuit, cum rem aliquam invenisset
inusitatum, inauditum quoque ei rei
nomen imponere, cur non liceat Ca-
toni? — *Caecilio Plautoque*] Vide ad
 Epp. 2, 4, 58 sq. — *ademptum Vir-*
gilio Varioque] «Noli colligere ex
 hoc loco, vixisse etiamtunc Vir-
 gilium et Varium; sed hi elus aet-
 atis egregii poetae contra priscos
 Caecilium et Plautum ponuntur;
 utrisque idem novandorum verbo-
 rum ius vindicatur.» DILLESEN. —
acquirere pauca] Admodum mode-
 ste: «paucis saltem verbis et con-
 structionibus augere linguam Lati-
 nam;» ut videtur hoc ipso loco fe-
 cisse in verbo *invideor*, *ἠθροοῦμαι*,
 pro *invidetur mihi*. Cf. Epp. 4, 5, 24:
imperor. — *Catonis*] Cf. Epp. 2, 2,
 447. — *Enni*] Cf. Od. 4, 8, 20. Epp.
 4, 49, 7, 2, 4, 50. — *Signatum cet.*]
 Plin. H. N. 33, 3, 43: *Signatum est*
(aes) nota pecudum. Simili imagine
 Iuven. 7, 54: *qui Communi feriat*
carmen triviale moneta, unde Hein-
 rich hic probat *procudere nomen*. —
praesente nota producere nomen] Im-
 agine ex parte desumpta a nummis,
 quorum notae tunc quotannis mu-

Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
 Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
 Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
 Debemur morti nos nostraque; sive receptus

62. *vigentque* BbSTc et omnes Gonodii, item LCl et Bentleius: *vi-*
rentque ex uno Cod. FM.

tubantur ex arbitrio annuorum tri-
 univirorum monetariorum (recte enim
 vertunt *vom heutigen, jetzigen*
Stempel), in altera parte servat
 verba propria; quem usum Hora-
 tianum rem ipsam, τὸ χέριον, et
 imaginem sive τρέπον artificiose
 miscendi et quasi confundendi non
 satis respiciens Bentleius metapho-
 ram continuavit recepta lectione
procedere nummum. Verum ut *pro-*
ducere nummum (veluti in hominum
 conspectum) significat nummo nup-
 per caso primum uti in commercio
 quotidiano, sic *producere nomen* «eo
 primum uti in sermone vel scrip-
 to.» Ceterum frequens est ima-
 go. Quintil. 4, 6, 3: *Utendum plane*
sermone ut nummo, cui publica for-
ma est.

Vv. 60-72. ex ipsa vitae humanae
 natura fluxa et caduca necessita-
 tem linguae semper novandae, ut
 efficaciam vigoremque suum quam
 diutissime conservet, magna cum
 arte demonstrat, insertis elegantis-
 simis Augusti laudibus.

60-62. *Ut silvae foliis* cet.] ablat.
 instrum.; proprie: «silvae per folia
 quotannis decidentia aliae fiunt,»
an Laub. Virg. Aen. 6, 309: *Quam*
multa in silvis autumnus frigore primo
Lapsa cadunt folia. Fundus frequen-
 tis similitudinis est Iliad. 5, 416:
Ὅν περ φύλλον γένετ', τὸνδε καὶ
ἀνδρῶν. Mimnermus Eleg. 2, in

Schneidew. Del. pag. 43: *Ἡμεῖς δ'*
οἷά τε φύλλα φέει πολυανθέος
ἔρη' Ἐαρος -- *Τοῖς ἴκελοι πύχνι-*
ον ἐπὶ χρόνον ἀνθεῖσιν ἰβης Τερ-
πόμεθα. — *pronos*] non tam, ut volt
 Acro, «volubiles et cito labentes
 atque instabiles,» quam «ad finem
 vergentes,» ut *pronus Orion* Od. 3,
 27, 48.; «*per autumnalia tempora.*»
 Hanc Turs. III. p. 333. — *Prima*]
 Plerique explicant: «quae prius ger-
 minaverunt, etiam prius decidunt;»
 quae explicatio nec per se foliorum
 naturā nititur, siquidem saepe prius
 decidunt ea, quae posterius nata
 sunt, neque ad poeticam rationem
 quidquam attineret ordo decidendi,
 quem statuit. Optime contra Fi-
 scherus: «Folia, quae in arboribus
 sunt incunle vere, defluunt autum-
 nū extremū.» Comparatio enim
 sic procedit: Ut folia, *primus* silva-
 rum honos, anno ad finem vergente
 decidunt, ita temporis longinquitate
prima verborum aetas interit, alia
 nascuntur verba, nova, quae et
 ipsa iuventutē ritu florent ac vigēt.
 Ommar. — *vetus-aetas*] «verba inver-
 terascentia atque obsoleta.» — *ritu*]
 Cl. Sat. 2, 3, 268. Sic iam Ennius
 Ann. 15, 8: *tela Crebra nixis ritu*.
 — *vigentque*] Hanc lect. firmant
 Codd. antiquiss. et est hoc longe
 venustius, ut verba, quae proprie
 de iuvenibus usurpantur, ad verba
 transferantur; nam v. *florere* de

Terra Neptunus classes aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilisve diu palus aptaque remis 65
Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,

65. *sterilisque* Bbc, FJ (non ST, LcM et Bentleius). — *actaque* unus Feae, *sterilisve palus prius aptaque* Bentleius conl., *sterilisque palus aptataque* Alii apud Marcellum, *sterilisque palus dudum aptaque* Cuninghamius, *sterilisque palus pulsataque* Markland.

hominibus usurpatum tropi naturam iam exuerat.

63-69. *Debemur* cet.] Simonides p. 178. Schen.: *θανάτου πόντος όφειλόμεθα*. Ovid. Metam. 10, 32: *Omnia debemur vobis (dñs inferis), paulumque morati* Serius *aut cilius sedem properamus ad unam*. Similes sententiae sunt Od. 2, 3, 25 sqq. Od. 2, 14, 21 sqq. — *nos nostraque*] Cf. Epp. 2, 1, 89. — *receptus Terra* cet.] Egregia arte usus Augusti laudes propter magnifica opera publica atexit, peritura haec quoque, ut periere, vaticinans. Heynius ad Virg. Ge. 2, 161: «A. u. c. 717. cum contra Sex. Pompeium male rem gessisset Octavianus Caesar, ut reficiendis classibus locum tutum haberet, Agrippae consilio portum Baianum in sinu Puteolano commodiorem ita reddidit, ut lacum Lucrinum interiecto aggere a mari seclusum cum lacu Averno, qui Lucrino adiacebat, coniungeret, aggerem autem, qui V. stadiorum erat, postquam eo perfosso aditum navibus in portum fecerat, ita muniret, ut a fluctibus superari nequireret navibusque tutus intra eum esset receptus. Hic Portus Iulius vocatus. (Nunc est arundinetum palustre, *Mar morto*.)» Cf. Sueton. Oct. 16. Dion. Cass. 48, 80. Plin. H. N. 3, 5, 9. 36, 13, 24.» — *Neptunus*] Cf. Epp. 4, 44, 40. — *aquilonibus*]

pro omnibus procellis, ut Virg. Aen. 4, 310: *Et mediis properas aquilonibus ire per altum*. Est autem ablativus. Cf. Epp. 4, 8, 40. In prosa oratione: «aquilones arcet a classibus.» Sed cum verbis arcendi, defendendi, mutandi *ἀντίτροπα* saepe permutantur. — *Regis opus*] «dignum vel rege potentissimo,» ut Od. 2, 15, 4: *regiae moles*. — *sterilisve diu palus*] Sane statuendum est, licentia poetica, notata iam a Servio ad Aen. 2, 69. et 6, 407. neque ulla coniectura corrigenda, usum esse Horatium in ultima syll. v. *palus* corripienda. — *aptaque remis*] «navigabilis.» — *grave*] «in pinguem humum alte deprimendum.» — Ceterum omnes explicant cum Acrone et Commentatore Cruquii: «Pomptinas paludes Augustus exsiccavit et habitabiles reddidit interiecto aggere lapidum et terrae;» addentes ex Sueton. Caes. 44: *siccare Pomptinas paludes* (destinabat Iulius Caesar). Tale tamen Augusti opus a nullo praeterea memoratur; nam quod Schelle confidentius narrat: «Quod Caesar meditatus erat, perfecit Augustus, qui aqueductibus XV. M. P. institutis Pomptinas paludes siccavit,» desumptum est ex Sat. 4, 3, 11 sqq., ubi poeta loquitur de fossa navigabili a Foro Appli usque ad Fanum Feroniae, quae a. u. c. 717. iam ducta erat, eo igitur

Seu cursum mutavit iniquum frugibus annis
 Doctus iter melius, mortalia facta peribunt,
 Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
 Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque 70
 Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,

67. *annis*] *Arvus* Cod. Dorvillii. — 68. *facta*] *cuncta* Bentleius coni. firmata a Cod. Galeano.

tur tempore, quo hoc paludes sic-
 candi consilium Augustus nondum
 agitare poterat. — *cursum - iniquum*
frugibus] «crebris eluvionibus sata
 limo obducentem» — *annis*] Mini-
 me interpretandum esse cum Scho-
 liastis de Velabro ab Agrippa Augu-
 sti iussu exsiccato, sed de cursu Ti-
 beris ab Augusto aggeribus correcto
 (tempore quidem et modo nobis
 ignoto) demonstravit Fea. Equidem
 huc rettulerim eluvionem memora-
 tam Od. 4, 2, 43 sqq., a. u. c. 732.,
 post quam Tiberis ripam aggere
 munitam esse perquam veri simile
 est. — *Doctus iter melius*] Epp. 4, 14,
 29: *rivus, si decedit imber, Nulla mole*
docendus aprico parcere prato. —
mortalia facta peribunt] «hominum
 opera vel magnificentissima, ne-
 dum vocabula;» quo epiphonemate
 firmatur sententia v. 63. proposita.
 Lectione *cuncta* tollitur oppositio,
 quam Bentl. falso vituperat, inter
facta et *sermones*. *Facta* autem et
opera etsi semper quidem, ut vi-
 detur, in prosa oratione distinguun-
 tur, a poeta hoc discrimen non ser-
 vari reprehensione caret. Cf. Ovid.
 Her. 40, 60: *Non hominum video, non*
ego facta bonum, βῶν ἔργα Odys.
 2, 98. — *sermonum*] «consuetudinis
 loquendi.» Quintil. 4, 6, 43: *Et sane*
quid est aliud vetus sermo quam vetus

loquendi consuetudo? — *stet*] «firmiter
 duret stabilisque permaneat.» —
honos et gratia] Saepe sic iun-
 guntur *honor et gratia, honor et de-*
cor, Würde und Anmuth.

70-72. *Multa renascentur* et.] Sic
 Frontonis potissimum aetate per-
 multa verba obsoleta quasi postli-
 minio in sermonem Latinum redie-
 runt. — *usus, Quam penes*] «Poëtis
 licuit vocabulum, quod de homi-
 nibus dicebatur, ad res referre ab
 hominibus agendas.» HAN Turs. IV.
 p. 424. Scilicet *usui* per prosopo-
 poeian quandam ab Horatio tyranni
 vices tribuuntur. — *arbitrium-et ius*
et norma] Consulto cumulat voca-
 bula, quo demonstret necessarium
 esse, ut vocabula a singulis vel fa-
 cta vel composita a consuetudine
 approbentur, id est, ut a multis
 illico tamquam recta et apta usur-
 pentur: *arbitrium* autem, quod sta-
 tuimus nulla causa allata; *ius*, fa-
 cultas, quam ceteri ultro agnoscunt;
norma, regula a nobis praescripta,
 cui ceteri obtemperant. Hunc au-
 tem triplicem voluntatis nostrae ex-
 sequendae modum usui loquendi
 attribuit poeta. Cf. Epp. 2, 2, 449:
Adsciscet nova (vocabula); *quae ge-*
nitur produxerit usus.

73-78. Iam expositis generalibus
 de inventione, dispositione, stilo

Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.

Res gestae regumque ducumque et tristia bella

Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.

Versibus impariter iunctis querimonia primum, 75

Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Quis tamen exiguos elegos emisit auctor,

Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.

praecipulis vv. 73-83, praecipua poetis genera enumerat ac describit, carmen epicum, elegiam, iambos, comoediam, tragoediam, genus lyricum, singula praesertim ab aptissimo singulis versuum genere designans. — Quo scribi possent] Adde: «neque vero alio scribi deberent.» Aristot. Poët. 24, 8: Τὸ δὲ μέτρον τὸ ἡρωϊκὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἡρμυκεν· εἰ γὰρ τις ἐν ἄλλῳ τιμὴ μέτρῳ διηρηματικὴν μετασθῆναι ποιεῖτο ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρὸς δὲ ἂν γαίνοιτο. — numero] i. i. hexametris. — Versibus impariter iunctis] «hexametris et pentametris alternantibus.» Charist. 2. p. 482. P.: Impariter. — Q. Terentius Scaurus in commentariis in artem poeticam lib. X: Adverbium, inquit, figuravit; id est: Horatii (saltem nunc, postquam tot scriptores Latinos perdidimus) est ἀπαξ λεγόμενον, Graecorum ἀνάσας. — querimonia] non de spreto a puellis poetarum amoribus, sed luctus et maeror de amicis vel civibus egregiis morte creptis. Θρηνηδὴν, lugubrem, igitur putavi fuisse ab initio elegiam, secutus, ut videtur, notam illam notationem ab ἔ & λέγεin, quam nuper firmavit Godefr. Hermannus in Extemporalibus (Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 1836. N. 66.):

«Lugendi formula est ἔ & λέγε, ex eaque et origo carminis elegiaci — et appellatio explicari potest. Vix enim dubitandum videtur, quin antiquissimi illius lugubris carminis ea ratio fuerit, ut pentametrorum posterior pars haec esset: ἔ & λέγ' ἔ & λέγε. Illi igitur versus recte dicti sunt ἔλεγχοι.» — voll - compos] maxime in robur amatoris. «Post διηρηματικὴν elegiam,» inquit, «orta est ἐρωτικὴ,» cuius Mimnermus auctor et exemplar erat; Collini ac Tyrtaei προτρεπτικὴν illam et διδακτικὴν Solonis ac Theognidis non memorat. — sententia] «sensus animi, quo quisque in amore fertur.» — exiguos elegos] «tenuis atque humiles,» ubi compararis eorum et argumenta et metrum cum carminibus epicis. Ovid. Am. 2, 4, 24: Blanditias elegosque leves, mea tela, resumpsit. — Grammatici certant oct.] Haec cum leni ironia in incertis atque inanes Grammaticorum Alexandrinorum disquisitiones dicta videntur. Orion p. 38: Εἰρητὴν δὲ τοῦ ἔλεγουσαν φασὶν οἱ μὲν τὸν Ἀρχιλοχόν, οἱ δὲ Μίμνεμον· οἱ δὲ Καλλεῖνον παλαιότερον· οὗτω δὲ Ἰδνμος (Horatii aequalis) ἐν τῷ περὶ Ποιητῶν. Quae posterior opinio non sine causa invaluit; certe omnium, quae ad nos pervenerunt, antiquissima est

Archilochum proprio rabies armavit iambo;
 Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni, 80
 Alternis aptum sermonibus et populares
 Vincentem strepitus et natum rebus agendis.
 Musa dedit fidibus divos puerosque deorum
 Et pugilem victorem et equum certamine primum
 Et iuvenum curas et libera vina referre. 85
 Descriptas servare vices operumque colores

Callini elegia: Μέχρις τεῦ κατὰ-
 κεισθε; κότ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
 ὦ νέοι; οὐδ' αἰδέσθ' ἀμφιπερι-
 κτίονας; Stob. T. 51, 19. Floruisse
 autem videtur Bodio circiter a. 730.
 a. Chr., Archilochus a. 745. Verum
 Iulius Caesar Marburgensis in cen-
 sura libri Bodiani (Zimmermann
 Zeitschrift 4842. p. 944.) Callinum
 floruisse putat circiter a. 635. a. Chr.

79-82. Archilochum] Dio Chrys.
 33. p. 5. R. p. 434. Emp.: Δέο ποιη-
 τῶν γεγονότων ἐξ ἁπαντος τοῦ
 αἰῶνος, οἷς οὐδένα τῶν ἄλλων
 συμβαλεῖν ἄξιον, Ὀμήρου τε καὶ
 Αρχιλόχου, τούτων Ὀμηρος μὲν
 σχεδὸν πάντα ἐνεκωμίασε, -- Αρχι-
 λόχος δ' ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ἤκε,
 τὸ ψέγειν, ὀρών, οἶμαι, τοῦ-
 του μᾶλλον δεομένου τοῦς ἀν-
 θρώπους, καὶ πρῶτον αὐτὸν ψέ-
 γειν. -- rabies] Cfr. Epod. 6, 43.
 Epp. 1, 49, 25. -- proprio] ab ipso
 invento, ut tradunt antiqui plerique;
 saltem tam egregie tractaverat,
 ut perpetuum eius exemplar
 maneret, quippe qui versus inve-
 clivis maxime aptus esset. -- iambo]
 Ovid. Ib. 53: Postmodo, si perges, in
 te mihi liber iambus Tincta Lycam-
 beo sanguine tela dabit. Aristot. Poët.
 4, 9: ἐν οἷς (τοῖς τῶν φανύων
 ψόγοις) καὶ τὸ ἀρμότιον ἱαμβεῖον

ἦλθε μέτρον· διὸ καὶ ἱαμβεῖον
 καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ
 τοῦτ' ἱαμβίζον ἀλλήλους. -- Hunc
 socci cet.] «Et comoedia et tragoe-
 dia potissimum senario usa est.»
 Cf. Epp. 2, 1, 174. -- grandesque
 cothurni] Sat. 1, 5, 64: tragicis--
 cothurnis. -- Alternis aptum sermoni-
 bus] Aristot. Poët. 4, 19: Μάλιστα
 λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἱαμβεῖον
 ἐστίν, σημεῖον δὲ τοῦτον, μάλιστα
 γὰρ ἱαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ δια-
 λέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἐξάμε-
 τρα δὲ ὀλιγάκις. Cic. Orat. 57, 191:
 pes iambicus orationi similissimus;
 quia de causa fieri, ut is potissimum
 propter similitudinem veritatis adhibeatur
 in fabulis. -- populares Vincentem stre-
 pitus] «altius sonantem in scena quam
 clamor populi.» Aca. «Etsi strepit
 interdum spectatorum pars, nihilo-
 minus a reliquis facile exaudiuntur
 iambi propter ipsum numerorum
 genus, in quo facillime aures ani-
 madvertunt ἄρσεις et θέσεις.» --
 natum rebus agendis] Arist. Poët. 24,
 10: Τὸ ἱαμβικὸν καὶ τετράμετρον
 κινητικὰ, τὸ μὲν ὀρχηστικόν, τὸ
 δὲ πρακτικόν.

83-85. Musa dedit cet.] Poësis
 lyricae varia genera enumerat, hym-
 nnos, paeanes, dithyrambos, he-
 roum laudes, ἐπινίκια, ἐρωτικά,

Cur ego si nequeo ignoroque poeta salutor?

Cur nescire pudens prave quam discere malo?

Versibus exponi tragicis res comica non volt;

Indignatur item privatis ac prope socco

90

Dignis carminibus narrari coena Thyestae.

Singula quaeque locum teneant sortita decenter.

92. *decenter* bSTec et omnes Hochederi: *decentem* B et Regii quinque, ex uno suorum aliisque Bentleyus et M.

παρολια, omittens *θρήνον*. Cf. Od. 4, 2, 40 sqq. Construe autem: *Musa dedit p̄dibus*, id est, generi lyrico, *referre divos*, non *referre divos p̄dibus*. Cf. v. 323: *Gratis dedit ore rotunda Musa loqui*. — *puerosque doctum* «semideos, heroes.» — *equum* — *primum* «victorem,» ut Pindarus Olymp. 4, 48. *Φερεικόν*, Hieronis equi, meminil. — *libera vina* de *παρόρησι* compotantium, ut Sat. 4, 4, 89: *Conditā cum verax aperit praecordia Liber*. Sat. 2, 8, 37: *Potiores — maledicunt liberius*. Cf. v. 224: *potus et calex*. Non: «*larga vina*,»

86-92. *Descriptas-vices*] «Cum varia haec, quae enumeravit, poësis opera s. genera certis legibus semel *descripta*, id est, singulatim constituta et divisa sint a Graecis poetis, his legibus, quarum causa et ratio inest in ipsa mentis humanae natura, religioso obtemperandum est; quique eas leges vel non novit vel licenter migrat, poëtae nomine indignus est. Imprimis autem vitanda prava generum confusio ac permixtio,» cuius exemplum statim subiungit v. 89. — *colores*] Hoc vocabulum complectitur et dicendi genus (stilum quem dicimus, Graeci τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, ἄδρόν,

ισχνόν, μέσον. Gell. N. A. 7, 14, 4.) et versificationem cuique generi aptam, cuius praecepti violati illustre dederat exemplum Chaeremon, qui ἐποίησε Κένταυρον μικτὴν βαρβάρῳ δὲ ἑξ ἀπάντων τῶν μέτρων. (Aristot. Poët. 4, 12.) Hoc sensu v. *color* saepe usurpat Quintilianus v. c. 9, 4, 47: *gratiam — simplicis atque in-affectati coloris*. Cf. v. 236. — «*si nequeo*] per naturam; *ignoroque*, per artem, quam non didici.» COMM. CREQ. — *poëta salutor*] «appellor poeta ab omnibus, et ego tam honorificum nomen non recuso?» — *pudens prave*] «inepte pudens, cum verear et dubitem facere ea, quae facere recte possim et debeam.» Cf. Epp. 2, 16, 24: *pudor malus*. — *privatis — carminibus*] «sermone versibusque hominum privatorum vitae quotidianae, qualem imitatur comoedia, aptis, non heroum tragicorum actionibus ac facinoribus. Quodsi tam imperite aliquis genera confundat, *indignatur* lector;» pro quo, ut simul exemplum asserat, coenam Thyestae, summi horroris tragici argumentum (cf. Od. 4, 6, 8. Epod. 5, 86.), ponit. Ea vero *narrat* ὁ ἐξάγγελος, cum in scenam produci non possit. — *Singula cet.*] Rursus inculcat praeceptum, quod

Interdum tamen et vocem comoedia tollit,
 Iratusque Chremes tumido delitigat ore;
 Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri

95

95. 96. pedestri. Telephus distinguunt LClf et Peerlkamp.

inest in v. 86. «Locum,» inquit, «quem singula sortita, sua natura nacta sunt vel in tragoedia vel in comoedia, teneant *decenter*, εὐπρεπῶς.» Lectio paucorum Codd. *decentem* orta est ex accommodatione ad v. locum.

93. 94. *Interdum tamen cet.*] «Noli,» pergit, «confundere *χαρὰ κτῆρα* tragoediae et comoediae; quamquam probe novi, iram aliosque vehementiores personarum comitarum affectus partim sublimiore, partim acriore genere dicendi exprimendos esse, quam ubi tranquillius est animus eorum, qui in scena comparent.» — *vocem - tollit*] Huius versiculi meminit Donatus ad Terent. Adelph. 5, 3, 3: Demea. *Ei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem aut querar? O caelum, o terra, o maria Neptuni!* Sic pater Caecilianus apud Cic. pro Cael. 16, 37: *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulatur ira.* — *Iratusque Chremes*] ille Terentianus Heautont. 5, 4., ubi irascitur filio Clitiphonti propter meretricis amorem nimis prodigo eumque acriter castigat. Cf. Sat. 1, 4, 48. — *tumido - ore*] Proprio sensu hic commode interpretari possumus. Seneca de Ira 1, 1, 4: *Irascientium - foeda visu et horrenda facies depravantium se atque intumescientium.* 2, 35: *timescunt venae, concutitur cerebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit.* — *delitigat*] Alibi nondum repertum esse videtur hoc

verbum. Simile est Ovid. Met. 11, 334: *delamentatur.*

95. 96. *tragicus*] Male olim puncto post v. pedestri posito explicabant vel «tragicus actor» vel «tragicus scriptor;» artissime enim iungendum est cum verbis *Telephus et Peleus*, quae personae semper sunt tragicae. Sic Cicero in Pis. 20, 47: *Ego te -- non tragico illo Oreste aut Alhamante dementiorem putem?* Sic etiam *comicos stultos senes* dixit Caecilius Statius apud Cic. de Sen. 11, 36., *comicam moecham* Prop. 5, 5, 44. — *plerumque*] «ubique eiusmodi partes, quales sunt Telephi cet., inducuntur.» — *sermone pedestri*] τῷ πεζῷ λόγῳ, simplici atque minime τῷ ὑψίῳ affectante. Demetr. Phal. 28: *Ἀλλοὺν καὶ ἀποειρητον βούλεται εἶναι τὸ πάθος.* — *Telephus*] Telephi, Herculis filii ex Auge Alei, Mysiae regis, filia fabulas lege apud Diod. 4, 34. Hygin. 99-104. Telephus, qui miseriae humanae exemplum est etiam apud philosophos (vid. Synesium Narrat. Aeg. p. 31. Krabinger.), tragice tractatus est ab Aeschylō, Sophocle, Euripide, Agathone, Ennio, Accio; sed hic et v. 104. personas ipsas potius quam certas quasdam fabulas respexit. Cf. Epod. 17, 8. — *Peleus*] «Peleus, pater Achillis, ipse filius Aeaci, duos habuit fratres, Telamonem ex eodem patre et matre, Phocum ex patre tantum, sed natum dea marina, Salmace nomine, quem ipse interfecit, inde

Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque
 Proiecit ampullas et sesquipedalia verba,
 Si curat cor spectantis tetigisse querela.
 Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunt

furiis exagitatus et exsilio damnatus est. Tandem receptus hospitio a Ceyce filio Solis a caede expiatur. » ACROE NANN. Cf. Od. 3, 7, 47. « Illi ambo reges fuerunt, qui amissis regnis ad tantam inopiam devenerunt, ut exsules facti mendicando sibi undecunque victum conquirerent, omissis verbis grandibus et regibus. » COMM. CROC. — *pauper*] Sulse deridetur Euripides aliquoties ab Aristophane, quod Telephum pannosum et mendicium induxerit, quo spectatorum misericordiam vehementius moveret. Prohibet enim *Πτωχὸν ἀμυρβλήτα σάματας λαβὼν ὁδὸν Ἀρκτήρια τέχνης*. Eurip. Fr. Teleph. 2. Dind. et ibid. Fr. 7: *Μὴ μοι φθονήσῃς, ἄνδρες Ἕλληων ἄνθρωποι, εἰ πτωχὸς ὢν τέτληξ' ἐν ἐσθλοῖσιν λέγειν*. Similiter apud Ennium Both. P. Sc. p. 64. *Regnum reliquit, inquit, saeptus mendicis stola*. Accia ibid. p. 242. est *opertus aqualitate luctuque horribilibi*. Poterat autem *exsul* dici Telephus et cum ex Arcadia oraculi iussu matrem quaesitum in Mysiam ad Teuthrantem regem est profectus, et cum vulneratus ab Achille Argis Graecorum principum concilium, ut ab eodem sanaretur, precatus est.

97. 98. *Proiecit*] arespuit, talibus non utitur. — *ampullas*] Primus Florinus verbis Latinis *ampulla* et *ampullari* (Epp. 4, 3, 44.) eodem sensu usus esse videtur, quo Graeci *λῆξεδος* et *λῆξεδίζειν* (Strabo 13. p. 609.) usurpabant « de oratione nimis or-

nata (quasi ex colorum ac pigmentorum vase, *ληξέδω*), ambitiosa et pigmentis veluti tumida. » « Hoc a Callimacho sustulit. » POPE. Ille enim tragoediam *Μοῦσαν ληξέδειον* appellavit Fragm. 349. Blomfield. Cic. ad Att. 4, 14, 3: *Totum hanc locum, quem ego varie meis orationibus — soleo peragere, de flamma, de ferro, (nostri illas ληξέδους,) valde graviter pertexuit. — sesquipedalia*] Crates apud Meinek. Fr. Com. II. I. p. 244: *Ἐπὶ τριπλήτῃ Θεαγανιστῶς τετραμύενῃ*, polysyllaba, qualia *ἀμαξιαῖα* vocat Aristophanes. Huiusmodi verba praesertim in compositionibus vocabulorum Latinorum apud veteres tragicos nescio quid affectati habent minusque apposita sunt verba inaeclitiae ac timori. Gallus 19, 7. ex Laevii Alcesti: *Aurora pudoricolor — curis intolerantibus — Nestor triseclisens — et dulcioreloquus*. Adde *rudentisibitus, velleolitantibus navibus*, similia. — *Si curat cor*] Dedita opera poeta caesuram in hoc versu neglexit, ut ipso versu dissoluta sollicitudinem imitaretur animi rebus adversis afflicti; nec debebat Schelle ex Piscatoris Ed. et uno Codice Feae recipere: *Si cor spectantis curat tetigisse querela*. Cf. Pers. 4, 91: *Qui me vult incurvasse querela*. — *tetigisse*] ἀποπλάτω. Cf. Epp. 4, 47, 5: *quod cures proprium fecisse*. 99. 400. *Non satis est cet.*] Artissime haec (vv. 99–407.) connexa sunt cum antecedentibus, quippe cum ille dumtaxat, qui servat ope-

Et quocunque volent animum auditoris agunto. 100
 Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
 Humani voltus: si vis me flere, dolendum est
 Primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia laedent,
 Telephe vel Peleu: male si mandata loqueris,
 Aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum 105
 Voltum verba decent, iratum plena minarum,
 Ludentem lasciva, severum seria dictu.

101. *adsunt* BbSTEc, LCl: *adflent* ē Grammatico anonymo Bibliothecae Vigorniensis Bentleius et M.

rum colores, qui *proiecit ampullas* cet., intimos spectatorum affectus movere, vel laetiliam vel commiserationem ac maerorem in nobis excitare possit. — *pulchra*] «artis legibilis prorsus satisfactientia,» quae propter hoc ipsum delectant quidem ingenium, cum his acclamatur euge, belle, sophôs, sed cor non tangunt. «Sunt quaedam poemata, quae habent *οικονομίαν* et diserta probataque verba, sed interdum carent venustate et dulcedine, quibus opus est ad movendum spectatoris animum.» COMM. CAUO. — *dulcia*] *ψευχαγωγικά*, *lieblich*, quae suavi etiam commiserationis voluptate afficiant animos. Eandem doctrinam proponens Dionysius Halicarn. de Comp. 10: *Ἡ Θουκυδίδου λέξις καὶ ἡ Ἀντιφώντος καλῶς μὲν σύγκεται, -- οὐ μὴν ἡδέως γε πάνν· ἡ δὲ γε Κτησίου καὶ Ξενοφώντος ἡδέως μὲν, ὥς ἔνι μάλα, οὐ μὴν καλῶς γε, ἐφ' ὅσον ἔδει. -- ἡ δὲ Ἡροδότου σένθεσις ἀμφοτέρω ταῦτα ἔχει· καὶ γὰρ ἡδέϊά ἐστι καὶ καλή.* — *suntio* -- *agunto*] Similia *ὁμοιοτέλευτα* v. 176. 177. Virg. Aen. 1,

625. 626. 2, 124. 125. 436. 457. 9, 182. 183. Verum inter omnia ista *ὁμοιοτέλευτα* nullum magis a Criticis exagitatum est quam illud Virgilii Aen. 10, 804: *omnis campis difflugit arator, Omnis et agricola et tula latet arce viator.*

101-107. *Ut ridentibus* cet.] Exponit vim *συμπαθελος*. «Sensus intimus ipse efficit, ut laeti simus cum laetis, maesti cum maestis atque utrumvis affectum etiam voltu prodamus.» — *adsunt*] «praesto sunt; eos anxie comitantur semper variati spe metuque.» Theod. Marcellius narrat in Codd. repertum esse *adflant*, unde coniecit *adflent*, quod repertum etiam in Grammatico anonymo bibliothecae Vigorniensis recepit Bentleius. (Verbum est Plautinum Poenul. 5, 2, 149.) Sed nimis aperta ac prope putida esset *ἀντιθεσις* cum verbo *arrident*, et mox sequitur *flere*; praeterquam quod, an *voltus* possint *adflere*, vehementer dubito. — *Humani voltus*] Adiect. *humani* otiosum non est, sed significat: «adsunt propter id ipsum, quod homines sumus et condole-scere cum aliis possumus, id quod

Format enim natura prius nos intus ad omnem
 Fortunarum habitum; iuvat aut impellit ad iram
 Aut ad humum maerore gravi deducit et angit; 110
 Post effert animi motus interprete lingua.
 Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
 Romani tollent equites peditesque cachinnum.
 Intererit multum divusne loquatur an heros,

113. *equitesque patresque* («librariorum populo valere iussor») Bentleius. — 114. *divosne* antiqua scriptura B, *divusne* E, *divusne* superser. α, ut sit *Davusne*, bTe, et *Davusne* LEJ. — *an heros* an *Heros* (ut hoc quoque servi sit nomen) F, *Erosne* Lambinus coniectura.

brutis animalibus negatum est.» — *ipsi [ibi]* Quintil. 6, 2, 26: *Summa enim circa movendos affectus in hoc posita est, ut moveamur ipsi cet. — [tacent]* «maestitia me afficient lacrimasque mihi excutient.» — *male si mandata loqueris* «si verba, quae te recitare iubet poeta, intimae illi animi tui sententiae, quam pro condicione tua promere deberes, non respondent, (male mandata,) sed vel tumida sunt vel frigida.» Cf. γ, 176: *Ne forte seniles mandentur iuveni partes pueroque viriles. — dormitabo* «nulla attentione te dignabor.» — *Ludentem lasciva* «hilarē iocosa.» — *severum seria* «Inter serius et severus hoc discriminis est, ut prius fere semper dicatur de rebus, posterius de hominibus.» Ruhkenius ad Terent. Eun. 3, 3, 7.

108-113. *Format enim cet.* Confirmat praecedens praeceptum his verbis: «Veritas autem haec ἡθῶν καὶ παθῶν a bonis poetis religioso servata vel ideo necessaria est, quod animorum habitus et affectus maxime pendent ac temperantur ab externis personarum fortunis; quae cuiusque fortuna cum notu sit spe-

ciatoribus, suo iure postulant, ut, quae loquitur, cum affectibus tali fortuna concitatis prorsus congruant: quod ni sit, fabula exploditur.» — *habitum* «statum et condictionem.» Sic Iuvenal. 9, 18: *Deprendas animi tormenta latentis in aegro Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque inde habitum facies. — iuvat cet.* «Vel laetitia nos afficit, vel affligit.» — *tollent -- cachinnum* Cic. de Fato 5, 10: *in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse. — equites peditesque* Est veluti formula universos Quirites complexens. Cic. de Legg. 3, 3, 7: *Censores -- equitum peditumque prolem describunt.* Liv. 1, 44: *Omnes cives Romani equites peditesque.* Per iocum Plautus Poen. 4, 2, 40: *Equitem, peditem, libertinum, furem an fugitivum velis. — pedites* «tenuiore loco orti.» Nam etiam homines de vulgo sympathia tacti persentiscunt, utrum affectus recte an secus expressi sint a poeta.

114. *Intererit multum cet.* Iam cum in affectus animorum, in sententias, quas proferunt fabularum personae, atque in ipsum cuiusque personae genus dicendi praeter mu-

Maturusne senex an adhuc florente iuventa 115
 Fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
 Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
 Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.
 Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.

117. *virentis* c, septem Regii alique, F. — 119. 120. *finge*, Scri-

tabilem fortunam magnam vim exercent etiam aetas, sexus, vitae genus, stirps, natio, cautionum, quae ex his dissimilitudinibus oriuntur, admonet Pisones vv. 114-118. Verum perdifficilis oritur quaestio, utra lectio praefenda sit, *divusne loquatur an heros*, an *Davusne loquatur an heros*; nam ceterarum, (quae vel in meliorem peccant, ut *Davusne l. an Heros* (servi nomen esset *Eros*, prima brevi), vel manifestae interpolationi debentur, ut *Davusne loquatur Erosne* (Lamb.), *Davusne loquatur herusne* (Landin.), *diveusne loquatur an Irus* (Erasmus), ratio haberi nequit. Externa utriusque lectionis auctoritas fore par est. Equidem propter has potissimum rationes *divusne* praeluli, quia per totum li. I. de tragoedia agit, a qua transit ad Satyros v. 220.; satis inconvenienter igitur hic immisceretur persona comica, cum ceterae omnes rite ad tragoediam referri possint. Denique intolerabilis mihi saltem videtur eiusdem servuli Davi repeditio v. 237. V. 227. autem non opponuntur, sed, ut locus ipse requirebat, componuntur *deus* et *heros*. Et qui favent alteri lectioni, quomodo non viderunt re vera differre inter se sermones deorum et heroum in tragoediis Graecis? Quippe illi (Apollo et Minerva in Eumenidibus, Minerva in Aiace,

Diana in Hippolyto, ceteri) prae se ferunt nescio quid sublimioris spiritus, plus quam humani, vere caelestis, quippe qui summa tranquillitate atque aeterna beatitudine perfuuantur, dum vel aestuant vel mortaliū aegrimoniis malisque conflictantur heroes.

113-118. *Maturusne senex*] Vid. ad Od. 4, 4, 53. Virg. Aen. 9, 246: *annis gravis atque animi maturus idem*. — *iuventa Fervidus*] Sic *ἄνθρωπος* Achill. Tat. p. 100. (Jacobs. — *matrona potens*] «quasi domesticum quasi imperium tenet, die gebietende Hausfrau.» Juvenal. 4, 69: *Occurrit matrona potens*. — *sedula nutrix*] ut illa Cilissa in Aeschyl. Choeph. 734 seqq. et aliae in Trachiniis et Hippolyto. — *Mercatorne vagus*] ut *ἐμπορος* in Philocteta. — *cultor -- agelli*] tragicus ille *ἀγρογός* in Euripidis Electra. — *virentis*] Agrum pinguem atque uberem nobis ante oculos ponit: *ager virens* ab ipsa Latinitate respui videtur. — *Colchus*] barbarus ferus et trux, ut Aetes. — *Assyrius*] «Astutum» exponunt Scholiastae. Est potius «quaevis persona Asiatica, mollis, luxu diffluens, pusilli animi, in rebus adversis meticulosa,» ut in Persis Xerxes, in Oreste Phryx. — *Thebis-Argis*] Barbaris opponuntur Graeci, inter quos ipsos rursus est discrimen, ut inter Thebanos, Eteoclem

Scriptor honoratum si forte reponis Achillem, 120

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer

Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.

Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,

ptor. Honoratum distinguunt Lct, finge Scriptor. Homereum Bentleius coniecturá.

et Creontem, et Argivos, illorum hostes. Cf. Aeschylí Septem adversus Thebas et Eurípídis Supplices. (Cetorum haec omnia exempli duntaxat causa attuli, non ut credam has ipsas tragoedias solas neque vero alias ante Horatíi mentem obversatas esse, cum haec scriberet.)

449. *Aut famam cet.*] Vv. 449-453, haec primaria sententia est: «Aut *μῦθον*, prout semel ab antiquis est traditus, servatis etiam personarum moribus atque tota indole, in tragoedia sequere, neque vero addendo, demendo, mutando eum deforma; nam, qui in talibus res novas molitur, plerumque offendit spectatores, qui volunt Achillem esse verum illum Achillem, non perverse mixtum cum alia, ut puta, Nestoris vel Ulixi persona; aut si argumentum eliges a nullo adhuc tractatum vel a temet ipso inventum (ut in Agathonis Flore et facta et nomina ficta sunt, Aristot. Poët. 9, 7.), fac, ut omnibus eius partibus inter se conveniat ac personarum *χαρακτήρες* scilicet serventur; id quod, verum ut fatear, longe difficilior est quam sequi famam antiquam semelque ab omnibus receptam, *μῦθον* u. poetis Graecis traditum (*Tradition, Sage*).»

420-422. *Scriptor*] h. l. «poeta tragicus.» — *honoratum* — *Achillem*] Homeri *ἀγαθόν*, *κλυτὸν Ἀχιλλεύα*,

(*πρῶτον Ἑλλάδος* vocat mater The- tis apud Eurip. Androm. 1237.), *δὲν γεσεύerten*; «tam illustrem, ut omnes tamquam summi herois exemplar ultro eum praedicent,» ut Cic. Or. 9, 32: *cum praesertim fuisset* (Thucydides) *honoratus et nobilis*. de Legg. 4, 11, 32: *honoratis opponuntur inglorii*. — *reponis*] «si post tot alios tragicos rursus Achillis personam in scenam reducis.» Cfr. v. 490: *Fabula, quae posci vult et spectata reponi*. — *Impiger*] «pugnandi semper cupidus otiumque aspernans.» — *inexorabilis*] Iliad. 4, 636. *Aíax ad Achillem*: *σοὶ δ' ἄλληγοῦν τὰ κακὸν τε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ θέσαν*. — *acer*] Iliad. v, 467: *Οὐ γὰρ τι γλυκύνυμος ἄνθρωπος οὐδ' ἄγα νόσφρων, Ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμασῖς*. — *Iura neget cet.*] «Affirmet nulla se teneri lege, quae aliis imposita sit: immo omnia in armorum vi posita esse.» Iliad. 2, 293, ita Agamemnonem alloquitur: *Ἀλλοιοῖν δὲ ταῦτ' ἐπιτέλλω, μὴ γὰρ ἔμοιγε Σήμαιν' οὐ γὰρ ἔξωγ' ἔτι σοὶ πέσσεσθαι οἶω*. — *arroget armis*] dativus: «tribuat armis, semper violentus.»

423. 424. *Medea ferox*] Medeam *ζαμενῇ* vocat Pind. Pyth. 4, 10. In Neophronis Medea apud Stob. 20, 34, dum liberos perimit (cf. v. 483), in haec vv. prorumpit: *ἤδη γὰρ με φρονία μέγαν ἔδωκε λύσσα θυμόν*. — *invicta*] «inexorabilis.» Eurip. Med.

Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.

Si quid inexpertum scenae committis et audes

425

Personam formare novam, servetur ad inum,

Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.

Difficile est proprie communia dicere; tuque

4279. Chorus: *Τάλαυν', ὥς ἄρ' ἦ-
σθα πῖτρος ἢ υἱδαρος, αἷτις τέ-
κνων ὄν' ἔτελλες Ἀποτον αὐτόχειρι
μοῖρα κτενεῖς.* — *stebilis Ino*] Ino,
uxor Athamantis, Thebarum regis,
et ex eo mater duorum filiorum,
Learchi et Melicertae. Athamas de
venatione rediens, in furorem ver-
sus, cum vidisset uxorem cum duo-
bus liberis, putans se leaenam cum
duobus catulis videre, irruit in eam
et unum de pueris rapiens discerpsit.
Illa autem cum altero fugiens
se in mare praecipitavit. » *Acnos
Ναχχι.* Melicerta autem Neptuni fa-
vore in Palaemonem, deum mari-
num, quem cum suo Portuno s.
Portumno confuderunt Latini, ma-
ter in Leucotheam s. Matrem Ma-
tutam mutati sunt. Ovid. Met. 4,
446 seqq. — *Perfidus Ixion*] Schol.
Apollon. Rh. 3, 62: *Ἰξίων γαμή-
σας Ἰαν τὴν Ἥιονέως θυγατέ-
ρα πολλὰ ὑπέσχετο δώσειν ἔδνα.*
*Ἐλθόντος δὲ ἐπὶ ταῦτα τοῦ Ἥιο-
νέως, βίβρονον ποιήσας καὶ πυ-
ρακτώσας, σκεπάσει αὐτὸ λε-
πιτοῖς ξύλοις καὶ κόνει λεπιτῇ.*
ἔμπροσθεν δὲ ὁ Ἥιονεύς ἀπύλλεται
λύσσα δὲ τῷ Ἰξίονι ἐνέπεσε διὰ
τοῦτο κτλ. Cf. Od. 3, 41, 24. Diod.
Sic. 4, 69. — *Io vaga*] Argiva, Iovis
pellex a Iunone in exsilium pulsa in
hominemque mutata (quam μεταμόρ-
φωσιν artifices antiqui cornibus
dumtaxat ex eius fronte excrescen-
tibus significant), propter Iunonis
insectationem summovere anxia, ut

comparat in Aeschyli Prometheo;
idemque argumentum tractaverant
Chaeremon et Accius. Cf. Ovid. Me-
tam. 4, 583 sqq. — *tristis Orestes*]
Cf. Sat. 2, 3, 423 sqq. Virg. Aen. 3,
334: *scelerum furis agitalus Orestes.*

425-428. *Si quid cet.*] Refertur
ad v. 449. «*Si μὲθον ipse fingere
audes, ante omnia necesse est, ut
nulla eius pars alii repugnet.*» —
inexpertum] «*argumentum nondum
ab alio poeta tractatum.*» — *servetur
cet.*] Est quod Aristoteles dicit
Poet. 45, 6: *τίταρτον πᾶσι δεισ-
χεῖσθαι* τὸ ὑπαλόν, ut *χαρὰ-
κτῆρες* sibi constant. — *Difficile cet.*]
«*Verum,*» inquit, «*difficile est pro-
prie communia dicere.*» Quae vv. vi-
dentur quasi conversa ex Graeco:
χαλεπὸν τὰ κοινὰ ἰδιῶσαι. — *com-
munia*] Ut *communis* in iure civili vo-
cantur ea, quae omnium sunt, velut
aër, mare, litora, quaeque a nullo
sunt occupata ac possessa et possunt
fieri primi cuiusque occupantis, sic
in poësi et eloquentia *communis* sunt
omnia ea, quibus alius aequè uti
potest atque ego, h. l. potissimum
ἡθῆ generalia (*abstracta* quae nunc
appellamus), ut sunt hominis ira-
cundi, crudelis, ferocis, callidi pro-
ditoris, viri generosi sed infelicis
cet. Talia autem in argumento prorsus
ficto, id est, non ex mythologia
repetito, *proprie dicere* (*concreta*
reddere, *individualisire*), id est,
ita formare et exprimere, ut
sibi consent ac veritatis poëticae

Rectius Iliacum carmen deducis in actus,

Quam si proferres ignota indictaque primus.

130

Publica materies privati iuris erit, si

429. *deducis* Regius unus et ex Romano uno Fea. (*deducis* omnes mei, etiam E, et Hochederi, Regii ceteri.)

speciem prae se ferant, sane difficillimum est. Rare enim poeta, qui eiusmodi *χαρακτήρας* secum in omnibus conspirantes ex notionibus generalibus sibi componit atque argumentum quoque prorsus imaginarium excogitat, ubi eos collocet, quemadmodum fecit Agatho in *Ανδρῶν* illo ab Aristotele memorato, una cum indole actiosa (*σὺν τῷ δραστηρίῳ*) eandem illis evidentiam ac veritatem praebere poterit, quam per se iam habent Homeri et Tragicorum Atticorum personae. Quid, quod illud quoque accidere potest, ut, si describas heroem «impigrum, iracundum, inexorabilem, acrem,» spectatores illico exclament: «En alter Achilles, toties iam, sed vero sub nomine spectatus!» quocirca satius fuisset illi nomen quoque huius relinquere. Recte Voss.: *Schwarists, eigene Wesen aus Allgemeinem zu bilden.*

429. 430. *Rectius Iliacum* c. cet.] «Longe melius feceris, si utere in tragoedia *μύθος* et personis Homericis,» ut Aeschylus fabulas suas *τεμάχη τῶν Ὀμήρων μεγάλων δειπνῶν* appellare ipse solebat. Athen. 8, 8. Plato de Rep. 10. p. 595, C: *ἔοικε γὰρ (Ὀμηρος) τῶν καλῶν πάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι.* — *deducis*] quasi illum: *ausspinnen*. Vid. ad Sat. 2, 1, 4. Ovid. Met. 4, 36: *levi deducens pollice plum.* Cf. Ruhnken, ad Timac-

um v. *χάταγμα*. Feae et Doeringii lectio *deducis*, quasi fontem ingentem in rivulos, tragici propeprehensionem continet. «Rectius extendes *μύθον* aliquem Homericum actione tragica, in qua et personae, quas induces, et *μῦθος* ipse copiosius explicentur, quam fieri potest in *ἐπεισοδίῳ* epicō.» Nam de his potissimum agit, ut caedes Agamemnonis Odyss. 2, 404 sqq. deducta est in Agamemnonem Aeschyleum, Rhesus ex Doloneu Iliad. 2, cet. — *ignota indictaque*] «a temet ipso inventa et a nullo ante te tractata.»

431. 432. *Publica materies* cet.] Ita haec nectuntur cum prioribus: «Sed, dices, ubi eiusmodi argumenta HomERICA, nimis iam trita, tractabimus, periculum est, ne despiciamur ac reprehendamus. Tu contra sic habeto» cet. Male hanc *publicam materiem* nonnulli confuderunt cum *communibus* illis v. 428., cum sit universa copia *μύθων* ab epicis et tragicis tractatorum vel etiam nunc apud *λογογράφους* latentium, quibus cuique poetae denovo uti licet. Verum laudem merebitur tunc tantummodo, si eam privati atque sui iuris fecerit, id est, si novus erit in oeconomia totius fabulae, in *ᾗθεσι*, *πάθεσι*, *ῥήσεσι*, *γνώσεσι*. Rem exemplum declarabit. Electrae argumentum erat publica materies; sui iuris eam tres fecerunt poetae, Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam

Non circa vilem patulumque moraberis orbem,
Nec verbo verbum curabis reddere fidus
Interpres, nec desilies imitator in artum,

433. *verbo verbum* BbETc: *verbum verbo* S, LCIFMJ et Bentleius.

hic cum minore successu, scena in rus translata atque inducto colono, probo illo quidem et casto, sed argumenti dignitati sane minus apto. — *vilem patulumque - orbem*] Hoc quoque Graeco fonte cecidit, ut *orbem* sic simpliciter vocaret locos communes et ab omnibus fere peritulos. Eupolis apud Stob. T. 35, 2: Καὶ τοῦ μὲν ἐν κύκλῳ γε παύσομαι λόγον, ἀράσω δὲ σοι τὸ πρῶγμα διὰ τῶν χωρίων· ubi tamen cf. Meinekium Fr. Com. II. I. p. 468. Similiter Aristot. Rhet. I, 9, 33: τὰ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἔστιν· τὰ δὲ κύκλῳ (loci communes) εἰς πίστιν, οἷον ἐγγένεια καὶ παιδεία. Cf. ibid. 3, 14, 40: οἱ δοῦλοι οὐ τὰ ἐρωτώμενα λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ κύκλῳ, id est, «per ambages loquuntur.» Primum igitur vitium est, cum sine successu et exitu saepe immorantur in sententiis et περιπετείαις vilibus (nimis vulgaribus). *Patulum* autem hunc orbem vocat propterea, quod omnibus, etiam perquam mediocribus, poetis introitus in eum patet; sine imagine, quod nihil novi neque exquisiti tales Graecorum imitationes prae se ferunt. (*Patulus* idem fere est, quod Iuvenalis 7, 54. vocat *expositum* et *triviale*.) «Cave,» inquit, «ne prima quaeque, maxime obvia et quae iam evilesceere coeperunt, vulgari modo tractes, sed ea diligenter investiga et exprime, quae in personarum, quas nobis proponis, moribus atque affectibus sunt

magis recondita et nova, ut propriam ac vere novam in te inventionem esse ultro agnoscamus.»

433-435. *Nec eet.*] Cic. de opt. gen. or. 3, 14: *Non converti* (Aeschini et Demosthenis orationes) *ut interpres, sed ut orator, sententiis iisdem et earum formis tamquam figuris, verbis ad nostram consuetudinem aptis, in quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omne verborum vimque servavi.* — *verbo verbum*] Cf. ad Epp. I, 19, 6. — *curabis reddere*] «nec, si poeta Latinus et esse et nominari voles, in eo elaborabis, ut quam fidelissime Graecum aliquod exemplar in Latinum convertas; nam pravum hoc studium officit etiam sermonis elegantiae et pusillum prodit ingenium.» — Secundum hoc erat vitium, ad quod proni erant Romani, cum Graecos imitarentur; vide modo Medae Ennianae reliquias. (Eup. Med. 502: Νῦν ποί τράπωμαι; πότῃρα πρὸς πατὴρ δόμον, Οὗς σοι προδοῦσα καὶ πάτρην ἀγνίζωμην; Ἢ πρὸς ταλαίνας Ἡλιόδαγ; Ennius: Quo nunc me vorlam? quod iter incipiam ingredi? Domum paternam? an ad Pellae filias? Bothe p. 84.) — *nec desilies imitator in artum*] «Si in rebus ac περιπετείαις (de verbis antea monuerat) statim ab initio nimis te applicaveris tragodiae alicui Graecae, te coartabis ipse et quasi vincula tibi iniicies; ex quo fiet, ut mox proprius pudor te impediat, ne liberius interdum

Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex. 435
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:

436. *cyclicus* bStc, Regii prope omnes, Lct: *cyclius* BE, Regii duo, Bentleius, FM.

expatiere. Tuis enim ipse viribus nihil confidens non audebis neque addere quidquam nec demere nec mutare, timens, ne quaevis immutatio spectatoribus insecuta ac temeraria videatur eosque laedat.» — *aut operis lex*] «*οὐκ ανωπία*, ordo ac descriptio eius tragoediae, quam imitandam sumpsiisti; oeconomica dispositio omnibus nota et a qua deflectere vix poteris, cum, si hoc facere audeas, mutando imprimis *καταστροφῇ* atque exitum sapienter a Graeco poeta constitutum, statim omnes imperite te agisse clament.»

436. *scriptor*] In hoc vocabulo non puto inesse ironiam, quam in eo odoratus est Welckerus *der epische Cyclus* p. 443. Cf. A. P. 420. 235., item Epp. 2, 1, 36. — *cyclicus*] hanc formam, utpote qua grammatici plerumque usi sint, firmatam praeterea a quatuor meis Codd., cum Welckero p. 447. praefero alteri *cyclius*, etsi hanc praebet etiam Cod. B antiquum antiquissimus et Pollianus Anthol. Pal. II. p. 358: *Τοὺς κυκλίους ταύτους τοὺς αὐτὰρ ἔπειτα λέγοντας Μισώπην*, qui tamen poeta de aequalibus suis, non de cyclicis antiquis loqui eosque intelligere videtur, qui, ut est v. 432., *circa vilem pabulumque morabantur orbem* Homerum pulchre imitati. Poetarum autem cyclicorum nomine Grammatici Alexandrini et Horatii aequales eos potissimum complectebantur,

quos nominat Proclus in Chrestomathiae Excerptis apud C. G. Müllerum de Cyclo p. 39. Sunt τὰ *Κύπρια* Stasini vel Hegesini, quibus inde ab Helenae raptu exponebantur res ad Troiam ante Achillis iram gestae, ita ut Iliadem praecederent eiusque argumentum praepararent; Arcini (Olymp. 4—9.) *Διδοπις*, quae continuabat Iliadem certo usque ad armorum iudicium; *Πυδὸς μικρά*, cuius scriptor ferebatur Lesches (Olymp. 30.), usque ad τὸν δούρειον ἵππον in Troiam introductum; Arcini *Ἰλιον περίοις*; *Νόστοι* heroum ab Agla (post Olymp. 20.) compositi, poema *παράλληλον* Odysseae; *Τηλεγονία* Eucammonis (Olymp. 53.), continuatio Odysseae usque ad Olixii mortem. Horum igitur poetarum, qui aliquot seculis post Homericis carmina ea fere formā, quae ad nos pervenere, constituta hornerunt, *μυθολογίας* magis, quam poeticæ dignitatis causa, *σύνταγμα* constituerant Alexandrini, suis locis insertis Iliade post Cypria, Odyssea post *Νόστος*; de quo corpore Photius Cod. 239: *σπονδάζεται τοῖς πολλοῖς, οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετὴν, ὥς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῇ πραγμάτων*. Omnia enim haec carmina *cyclica* carebant oeconomia illa poetica (*organische Einheit*), qua excellunt Ilias et Odyssea; ac plerumque res gestas multorum saepe annorum sine copia illa beata tenuiter et nimia cum simplicitate narrabant,

«Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.»

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte: 440

«Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae

439. *Parturiunt* BbSTEc, LCIFJ. (Ut nos, Regius Paris. unus, Bambergensis unus Sec. X., Feae duo.) — 441. *post moenia* cum Codice pervetere Ach. Statii, Vigorniensis, Regiis duobus, Feae uno

437-439. *Fortunam Priami* cet.] Huius versiculi exemplar Graecum nondum repertum est; unde triplex oritur suspicio: 1) Vel fuit exordium cycli Pseudopisandrei (Macrob. Saturn. 3, 2. Welcker p. 97.); 2) vel alius brevioris poematis cyclici, omnes Priami et Troiae vicissitudines complexi, sed nobis ignoti, cuiusmodi aliquod Tzetzae *Ἰλιακῶν* simile Horatii temporibus exstitisse nec pro certo affirmari neque negari potest; 3) vel *olim* ita explicandum est, ut solet usurpari in exemplis ac fabellis: «Ut fere consueverunt incipere scriptores cyclici.» Falsissima est Scholiastarum opinio, hic iam Antimachum notari. Cf. v. 446. Quinta aliorum olim opinio (nunc merito ab omnibus explosa) fuit ab Horatio liberius expressum esse Iliadis parvae initium: *Ἦλον αἰδῶ καὶ Λαοθαλῖν ἐνπῶλον, Ἦς πέρι πολλὰ πύδον Λαυοὶ θεράποντες Ἀργεός*, qui versus ipsi fortasse in scholis Grammaticorum tamquam exemplum exordii poematis cyclici proponi soliti fuerint. Tale autem veluti per manus traditam peperit tandem Ioannis Tzetzae nobile illud: *Ἀργαλέον πολεμοιο μέγαν γλῶσσον Ἰλιακοῖο Ἔρνεπε, Καλλιόπεια, ἔφ' ἡμετέροισιν αἰοδαῖς· Ἀρχήθεν δ'*

ἐπάειδε καὶ ἐς τέλος ἐξέρπεινε. Verum in Iliadis parvae exordio non inest praecipua notio *fortunae Priami*. Sed prorsus egregia in hoc genere perverso est quam affert Boileau A. P. 3. *πρότασις* Alaricbiadis Scuderii: *Je chante le vainqueur des vainqueurs de la terre*. In his quidem inest ridiculus ipsorum verborum tumor; contra in versu illo cyclico per se nihil turgidi video; vitiosum erat totum poema, cum nimis multa, omnes Priami calamitates et totum bellum Troianum amplecteretur, non unam aliquam actionem recta dispositione oeconomica tractaret. — *feret*] «afferet lectori.» Cum permagna et quod ad ambitum et ad varietatem attinet magno ore promittit, nihil aliud dat quam informe poema cyclicum. — *promissor*] ut nos *Verheisser*, «qui magna pollicetur, nihil praestat.» Conf. Sat. 2, 3, 6: *Dic aliquid dignum promissis: incipe*. Nil est. — *hiatu*] «ore ridiculum in modum late aperto;» sine imagine: «cum fastu quodam et iactantia.» — *Parturiunt*] proverbium Graecum, quod integrum servavit Athenaeus 14, 6: *Ἀδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβείτο, τὸ δ' ἔτεκεν μὲν*. Conf. Phaeac. Fab. 4, 22. *Parturiunt* nunc; mox, inquit homines, nascetur. Futurum *Parturiunt*,

« Qui mores hominum multorum vidit et urbes. »

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,

Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdin; 445

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,

et Ausonii Periocha I. Libri Odysseae Bentleius, *post funera eiusdem dubia suspicio.*

quod plerique tuentur Codd., ortum videtur ex v. nascetur. (« Illa omnia quae in URIO desinunt, parturio, nupturio, micturio, esurio, quae meditativa recte vocant Grammatici, etiam in primo tempore futuri vim habent. Parturio perinde est, ac si dicas « meditor parere, mihi est, ut pariam. » Ita quae Graeci *παρθεμυτικὰ*, desiderativa, vocant in E19 exeuntia, qualia *γαμησεύω*, *βρωσεύω*, *πολεμυσεύω*, *χεύεύω*, habere dicuntur *ἐμυρασι τοῦ μέλλοντος*, significationem futuri. » BENTL.) Qui futurum praeferunt, haud male explicant: « Fiet, quod in proverbio est. » — *ridiculus mus*] De versus clausula conf. Aen. 3, 390: *Λίτορ' ἐς ἰγὸς ἰν-γὸς ἰν-γὸς ἰν-γὸς*. Ovid. Met. 8, 359: *In iuvenes ceria sic im-πετε volucribus sus fertur.*

444-445. Dic mihi cet.] In duos versus contraxit Odysseae exordium: *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολὺτρόπον, ἔς μάλ' ἀπολλὰ Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε, Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.* Cf. Epp. 4, 2, 49. — *sumum -- sumo*] Lucian. Tim. 4: *Ἀπαντὰ γὰρ ταῦτα λήρος ἰδὲ ἀναπεφνηται καὶ καπνὸς ποιητικὸς ἀτεχνῶς ἔξω τοῦ πατάγου τῶν ἐνομαίων.* — *fulgore -- lucem*] Fulgor est lu-

men subitum et oculos praestrin- gens, mox tamen in fumum in- gratum desinens; contra *lux* ocu- lis grata; sine imagine: « initium splendidum ac prope arrogans, quod excipit narratio taedii plena; contra initium simplex et prope humile, quod egregiae narrationes sequun- tur. » — *speciosa -- miracula*] « *θαύ-ματα, φαντασίαι*, in quibus, etsi sunt res miraculosae, ut quae nar- rantur de Antiphate, Laestrygonum rege, Odys. 2, 400 sqq., de Scylla et Charybdi Od. 12, 85 sqq., de Cy- clope Od. 9, 187 sqq., inest tamen veri similitudo poetica. Tales au- tem narrationes vere poeticas apud Cyclicos haud reperias. » — *dehinc*] « in rebus deinceps narrandis. » HAN- TURS. II, p. 230.

446. Nec reditum Diomedis ab in- teritu Meleagri] Scholia haec sunt: « Meleager et Tydeus fratres fue- runt. Antimachus poeta reditum Diomedis narrans ab exordio coe- pit primae originis, id est, ab in- teritu Meleagri. » ACRO. « Antima- chus fuit cyclicus poeta; hic ag- gressus est materiam, quam sic extendit, ut viginti quattuor vo- lumina impleverit, antequam se- ptem duces usque ad Thebas per- duceret. » POPE. « Meleager et Ty- deus fratres fuere. Ex obliquo au-

Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo;
Semper ad eventum festinat et in medias res
Non secus ac notas auditorem rapit et, quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit,

450

tem taxatur Antimachus cyclicus, qui reditum Diomedis a Troia in Graeciam narrans cum incipit ab interitu Meleagri patruī. » Comm. Caug. Inter antiquos interpretes constare vides, notari hic Antimachi, Platonis aequalis (ante Chr. 403.), Thebaidem, longum quidem ac diffusum poema, sed tamen magnis virtutibus minime carens. Cf. Quintil. 10, 4, 53. In hac autem Thebaide cum mentio fieri non posset Diomedis reditus a Troia, Welckerus *ep. Cyclos* p. 403. locum Horatii explicavit de Diomedis in Aetoliam reditu post Epigonorum victoriam, quem nimis longe repetierit Antimachus ab interitu Meleagri per fatalem illum titonem ab Althaea matre crematum. At cum Horatii verba nonnisi artificiose ad alium Diomedis reditum quam ad illum a Troia in Graeciam delorqueri possint, recte Düntzerus Scholiastarum de Antimachi Thebaide interpretatione relecta poema significari putat, cuius praecipuum argumentum sit Diomedis a Troia reditus: quem reditum poeta a Meleagri interitu orsus esse dicitur, quo ipso et matre Althaea mortuis pater Oeneus Periboea in matrimonium ducta Tydea genuit, qui ob caedem aliquam Calydona perpetrata inde Argos aufugit ad Adrastum, cuius filia Deipyila ei nupta Dionedem peperit.

447. *Nec gemino cet.*] «Neque vero orditur bellum Troianum ab He-

lenae ortu prodigioso.» V. *gemino* videtur explicandum cum Schol. Rhenaug. inedito: «Iuppiter cum Leda in specie cygni concubuit. Inde illa duo ova posuit; ex altero Pollux et Castor, ex altero Helena exivit.» (Ipse etiam Horatius Castorem et Pollucem *ex eodem ovo prognatos* dicit Sat. 2, 4, 26.) Aliter Commentator Cruquii: «Duo ova peperisse dicitur Leda, alterum ex Iove sub specie cygni (cfr. Eurip. Helen. 48. Isocr. Hel. Enc. 26.), ex quo nati sunt Pollux et Helena; alterum ex Tyndaro, ex quo Castor et Clytaemnestra.» Hygino Fab. 77. convenit cum Commentatore Cruquii, nisi quod ovi vel ovorum mentionem non facit. Contra Bodii Mythogr. I. 204. p. 64: *Iuppiter concubuit cum Leda in specie cygni. Inde duo ova nata sunt, ex quorum altero Castor et Pollux, ex altero Clytaemnestra et Helena natae sunt.* Iam Eriphus apud Athen. 2, 50: *ἡ δὲ χήνη* -- *Οὗτος δὲ ἡγήσι ταῦτα τὴν Ἀλφειὸν τεύσει.* Aliter rursus Servius ad Aen. 3, 328: «Ledam Iuppiter in cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux;» et sic Bodii Mythogr. III. p. 463. Helenae ortum, ut probabile est, haud procul ab exordio memorabant carmina Cypria, quae Stasino vel Hegesino tribuuntur, apud Athen. 8, 40. p. 334. c.: *Τοῖς δὲ μετὰ τριτάτην Ἑλένην τέ-*

Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
 Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
 Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi:
 Si plausoris eges aulaea manentis et usque

154. *plausoris]* *fautoris* Bentleius conjecturâ.

κε, θαῦμα βοροῖσι· Τὴν ποτὲ
 καλλίκομος Νέμεσις φιλότῳ μι-
 γεῖσα Ζηνί, θεῶν βασιλῆϊ, τέξε
 κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.

148-152. *eventum]* «καταστροφὴν
 atque exitum fabulae, quam nar-
 rat.» — *festinat]* «ita procedit, ut
 nunquam rhapsodiarum exordiis
 epilogisque et digressionibus super-
 vacaneis se ipse implicet atque im-
 pediat.» — *in medias res]* «ita, ut
 lector eam principium haud de-
 sideret;» veluti statim *Odys.* α, 11:
 «ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντες, ἔσσι φθί-
 γον αἰπὴν ὄλεθρον Ὀδῆος ἔσαν κτλ.
Cic. ad Alt. 1, 16, 1: *Respondedo*
tibi huiusmodi πρότερον, Ὀμηρικῶς.
Quintil. 7, 10, 11: *ubi ab initio in-*
cipiendum, ubi more Homereo a me-
diis vel ultimis? — *Non secus ac no-*
tas] «quasi deberent iamiam no-
 tae esse lectoribus;» quae ipsa
 maxima est virtus narrationis evi-
 dentis ac dilucidae. — *Desperat tra-*
ctata cet.] «omittit omnia, quae ex
 ipsius sensu vere poetico tractari
 ideo non debent, quia nulla ars his
 nitorem, id est, ornatum ac venusta-
 tem, praebere potest; itaque fines
 poësis nunquam migrat.» — *men-*
titur] Consulto duriore hoc verbo
 usus est, ut significaret, quanta
 confidentia poetica et quam felici
 successu Homerus etiam miracula
 ac portenta finxisset. — *medio ne*
discrepet imum] *Cic. de Finn.* 5, 28,
 83: *Respondent extrema primis, me-*
dia utrisque, omnia omnibus.

Vv. 153-178. docet, quomodo in
 tragoedia et in comoedia exprimi
 debeant diversi diversarum aetatum
 mores et affectus, ut veritas poetica
 sibi constet ac servetur. Usus au-
 tem esse videtur Aristotelis *Rhetor.*
 2, 12. (qui locus totus est legendus)
 vel alio rhetore, qui Stagiritae do-
 ctrinam secutus erat.

153-157. *Tu]* ut saepe apud Ho-
 ratium: «Tu, Piso, si forte velis
 tragoediam componere, et quivis
 allus meorum lectorum.» — *popu-*
lus meum] «pariterque omnes spe-
ctatores, quia sic iubet sensus com-
munis.» — *plausoris]* Bentleii lectio
fautoris, praeterquam quod per se
 parum probabilis est, ideo potissi-
 mum reicienda videtur, quia in re
 scenica significat eum, qui vel pro-
 pter stadium erga hunc illumve acto-
 rem vel etiam nummis conductus
 huic uni plaudit, dum alios exsultat;
plausor contra est, qui sincera artis
 admiratione impulsus applaudit poë-
 tae magis quam histrioni. — *aulaea*
manentis] «usque ad fabulae finem
 attenti;» quibus verbis simul signi-
 ficat se deinceps de genere drama-
 tico praecepta daturum esse. «Pro
 forma et constructione theatrorum
 apud veteres aulaeum picturis or-
 natum vel intextum, ut scena ope-
 riretur, non tollebatur in altum ut
 nunc; sed sub pulpita demittebatur
 sensim involutum cylindro. *Apul.*
Met. 10. p. 233. *Princ.: Aulaeo sub-*
ducto et complicitis siparlis Paridis

Sessuri, donec cantor Vos plaudite dicat, 155
 Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
 Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
 Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
 Signat humum, gestit paribus colludere et iram
 Colligit ac ponit temere et mutatur in horas. 160
 Imberbus iuvenis tandem custode remoto
 Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,

157. *naturis* BSTep, omnes Pottierii et Hœchederi, Lct: *maturis* b, unus Feae, Bentleyus, FM. — 161. *Imberbis* mei Codd., LfFMJ.

scena disponitur. Finito actu vel integro spectaculo in altum tollebatur. » FEA. Cf. Epp. 2, 4, 489. Virg. Ge. 3, 25. Ovid. Met. 3, 144 sqq. — *cantor*] Bentleyus ad Terent. Andr. extr.: «Cum actores omnes ex scena exirent, cantoris erat, depositis ex ore tibiis *Plaudite* insonare.» Verrum cum quae postremo loquitur persona manifesto illud *Plaudite* populo acclamet (cf. Cic. Cat. mai. 49, 70. Quintil. 6, 1, 52.), rectius Hermannus Opuscul. I. p. 302: «Horatius aperte cantorem et histrionem eundem esse significat.» — *Mobilibus naturis*] «Naturae humanae mutabiles sunt pro singulorum hominum aetate progrediente; hae igitur mutationes sensim factae et notandae et decoro imitandae sunt poetae.» Etsi speciosa est Bentleyi lectio *maturis*, maxime ideo reicienda est, quod minus rectam *ἀνρίθειαν* infert inter *vy. mobilis* et *maturus*, qua Horatius pro certo nunquam usus esset pro verbis *immaturus*, *viridis*, *florens*, opposito verbo *maturus*.

158-160. *Reddere - voces*] «clare

loqui, quasi reddens, id est, suo loco parlim repetens ac proferens voces, quas a parentibus et nutrice accepit, didicit, partim interrogationibus apposite respondens.» Virg. Aen. 4, 409: *veras audire et reddere voces*. — *qui iam cet.*] *der eben sprechen kann*, idem quod «*simulac.*» — *Signat humum*] «*vestigia solo imprimens.*» — *Colligit ac ponit temere*] «*ut temere irascitur, ita facile rursus mitigatur.*» *Iram colligere*, ut nos *Zorn fassen*. — *mutatur in horas*] significatione formae mediae, «*in singulas horas alius fit,*» ut Sat. 2, 7, 40: *clavum ut mutaret in horas*.

161-163. *Imberbus*] Haec forma h. l. praestat; nam *Imberbis iuvenis* ingratum praebet sonum propter repetitionem syllabae *is*. Contra aequae ingratum fuisset propter triplicem vocalem i Epp. 2, 4, 85. Craquii: *Imberbi didicere* pro *Imberbes d.*, — *tandem*] impatientiam designat, qua adolescentes libertatem expetunt. — *custode remoto*] «*paedagogo remoto post sumptam togam virilem.*» Cf. Sat. 4, 6, 81. — *Gaudet equis cet.*]

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
 Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
 Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix. 165
 Conversis studiis aetas animusque virilis
 Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
 Commisisse cavet quod mox mutare labore.
 Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
 Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti, 170
 Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,

Terent. Andr. 4, 1, 28: *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos Alere aut canes ad venandum aut ad philosophos cet.* — *gramine campi*] Martii, ubi corpora exercebant adolescentes Romani. Ovid Fast. 3, 549: *Altera gramineo spectabilis Equiria campo.* — *Cereus*] «flexibilis ceræ instar.» Plato Legg. 4. p. 633: *θωπειας κολακικός, αὐτὸ καὶ τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοὺς μαλακτικῶν καὶ κερήνων ποιουσιν.* — *asper*] «repugnans ac peryicax.» — *Utilium tardus provisor*] Aristot. Rhet. 2, 12, 6: *φιλοκρήματα ἤγιστα (οἱ νέοι) διὰ τὸ μήπω ἐνδεῖας πεπεισθαι.* — *Sublimis*] *μεγαλόψυχος*, elatus, hochfahrend. Aristot. l. l. *φιλότιμοι μὲν εἰσὶ, μᾶλλον δὲ φιλόδοξοι· ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης, ἣ δὲ νέκη ὑπεροχῆς τις.* §. 41: *Καὶ μεγαλόψυχοι οὕτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου πω τεταπεινῶνται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἀπυροὶ εἰσι, καὶ τὸ ἀξιοῦν αὐτὸν μεγάλων μεγαλοψυχία.* — *relinquere pernix*] Aristot.

Rhet. 2, 12, 4: *εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἀψιχοροὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφοδρὰ μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχέως δὲ παύονται.*

166-168. *Conversis*] Non est: «in unum versis,» sed: «prorsus mutatis.» — *inservit honori*] «cupide petit honores.» Cic. de Offic. 2, 4, 4: *Honoribus inservire coepi neque totum rei publicæ tradidi.* — *Commisisse*] ἀορίστως, ita tamen, ut significet infectum quod commiserit fieri non posse. Cf. v. 98. — *quod mox mutare labore*] «quod, ubi eum paulo post poenituerit, corrigere plerumque frustra conetur.» Cf. v. 192, 135. Epp. 4, 3, 2.

169-174. *Quaerit*] absolute, ut Epp. 4, 7, 57: *et quaerero et uti.* Aristot. Rhet. 2, 13, 9: *Πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν (οἱ πρεσβύτεροι) ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλόν, μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ φιλαντοὶ εἶναι.* — οὐτ' ἐπιθυμητικοὶ οὕτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος. — *gelide*] Aristot. l. l. §. 7: *κατεψυγμένοι γὰρ εἰσιν, οἱ δὲ (νέοι) θερμοί· ὥστε προωδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φθό-*

Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,

Difficilis, querulus, laudator temporis acti

Se puero, castigator censorque minorum.

Multa ferunt anni venientes commoda secum; 175

Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles

Mandentur iuveni partes pueroque viriles,

172. *longus*] *lentus* Bentleyus coniecturá. — *avidusque* BbSTc, LCIFJ: *pavidusque* Bentleyus con. firmata aliquatenus erasa una littera ante v. *avidusque* in Cod. Reginensi, M.

βος κατάφρων τις ἐστίν. — *spe longus*] Duæ exstant h. l. interpretationes: 1) «tardus et difficilis ad sperandum» (Forcell.), «ad hoc iners, unde ipse nihil studiose alacriterque peragit (id quod haud immerito inter senectutis incommoda numeraveris), avide tamen semper expectat, quid futurum tempus novi gratique ei casu afferat.» Provocant ad Aristot. l. l. §. 11: οἱ προσβύτεροι δυσέλπιδες διὰ τὴν ἐμπειρίαν. et Cic. ad Fam. 2, 16, 6: Recordor desperationes eorum, qui senes erant adolescente me; eos ego fortasse nunc imitor et ulor aetatis vitio. Hunc ipsum autem sensum praebebat inutilis Bentleyi coniectura *spe lentus*. 2) «Senex sperat se vel post decennium hoc vel illud perfecturum vel adepturum, unde in praesentia iners manet, nihil strenue exsequitur,» cetera, ut supra. Priorem rationem cum Gonoratio nunc praefero. — *avidusque futuri*] Aristot. l. l. §. 8. φιλοζῶους vocat. Sophoc. Fr. 64. Dind.: Τοῦ ξῆν γὰρ οὐδὲις ὥς ὁ γηράσκων ἐφα. «Cupidus futuri, ut messis, vindemiae.» COMM. CRUQ. Pro Bentleyi coniectura *pavidusque* facit quidem Aristotelis l. l. §. 7: καὶ δει-

λοι καὶ πάντα προφοβητικοί, verum parum credibile est in Libris notis omnibus illi adiectivo substitutum esse *avidus*. — *Difficilis*] Sat. 2, 5, 90: *Difficilem et morosum*. Cic. Cat. mai. 18, 65: *At sunt morosi et anxii et iracundi et difficiles senes; si quaerimus, etiam avari*. — *querulus*] et de singulis, quae sentit, incommotis, et de tota temporum condicione, cui minus iam se adaptare potest. Aristot. l. l. §. 15: ὀδυρτικοί εἰσι, καὶ οὐκ εὐτράπελοι οὐδὲ φιλογέλοιοι.

175-178. *anni venientes*] Cf. ad Od. 2, 5, 14: illi, quos tibi dempserit, Apponet annos. Soph. Trachin. 547: Ὅρῳ γὰρ ἤβην τὴν μὲν ἔρπονσαν πρόσω, τὴν δὲ φθίνουσαν. «Anni autem venire dicuntur ad quadragessimum sextum usque annum, inde abire iam accedente senectute.» COMM. CRUQ. — *Multa-adimunt*] Epp. 2, 2, 55: *Singula de nobis anni praedantur euntes, — recedentes*] Sic Francogalli: un homme sur son retour. — *Ne forte cet.*] «Ut ne pervertamus aetatum χαρακτήρας, studiose ad naturam ipsam eos describemus.» — *Mandentur*] Cf. v. 104. — *seniles-viriles*] De homoeoteleutis cf. ad v. 99 sq. Eustathius ad Iliad. x, 383:

Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.

Aut agitur res in scenis aut acta refertur.

Segnius irritant animos demissa per aurem, 180

Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae

Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus

Digna geri promes in scenam multaque tolles

Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.

178. *morabitur* BTP alique Codd. haud pauci et Comm. Cruq. —
180. *aures* Codd. aliq. (non nostri.)

ἔχει δὲ κάλλος καὶ τὰ ἐν τέλει στή-
λων δύο πάρισα, τὸ τοῦδε πε-
σόντος καὶ Ἑκτορος οὐκ ἐστὶ
ἔσθτος. — V. *aureo* ad utrumque
V. *adiunctis* (τοῖς παρακειμένοις,
«propriis») et *aptis* pertinet. — *ma-
rabitur*] Qui praetulerunt *morabi-
tur*, supplebant «poeta».

Vv. 179-192. ita cohaerent cum
prioribus: «Neque vero sufficit mo-
res ac sermonem diversarum con-
dicionum et aetatum observasse;
quid scenae praeterea conveniat,
probe attendendum est, ne offen-
dantur oculi facinoribus nimis atra-
cibus, neve miraculo prorsus in-
credibili oculis proposito θαυμαστο-
ποιὸν et γόητα potius quam poë-
tam videre atque audire nobis vi-
deamur; neu nimium brevis aut
longa sit fabula ipsa, neu deus ex
machina sine necessitate inducatur,
neve inutilibus quartae alicuius per-
sonae sermonibus spectatorum ani-
mos distrahatur ac refrigescent.»

179-184. *aut acta refertur*] In tra-
goediis Graecis, quae extra scenam
geruntur, ut Antigoniae Haemonis-
que mortem apud Sophoclem, pu-
gnae exitum in Euripidis Supplici-
bus, ἀγγελος, quae pone scenam
in regia accidunt, ut mortes Eury-

dicæ, Iocastæ, Deianiræ, ἐξάγ-
γελος facunde narrat. — *Segnius*
cel.] Est veluti proverbium iam
apud Herodotum 1, 8: ὥτα γὰρ
τυγχάνει ἀνθρώποισι δόντα ἀπι-
στότερα ὀφθαλμοῖς, alibi sic in-
versum: πιστοτέρα ὄντως ὄτων. —
demissa per aurem] Virg. Aen. 4,
428: *Car mea dicta negat duras do-
mittere in aures.* — *fidelibus*] «qui-
bus quisque necessario fidem ha-
bet.» Seneca Epist. 6, 4: *Homines*
amplius oculis quam auribus credunt.
— *intus Digna geri*] partim foeda
et atrocia, quae nimio horrore ac
terrore spectatorem afficerent, par-
tim incredibilia, ut transformatio-
nes illae Proenes et Cadmi a my-
thologis traditæ, quae, si coram
populo fierent, speciem praeberent
prope ridiculam. — *facundia prae-
sens*] «nuntius, qui horribilis aut
prodigiosi alicuius facti testis fuit
oculatus ac vel propterea facunde
illud narrabit,» *welche dabei war*,
Voss. Atque re vera, dum cessat
actio, eo facundiores debent esse
suntque apud Graecos huiusmodi
narrationes, ut auditorum men-
tes detineant. Schol. Ven. ad Iliad.
ζ, 58: ἐν ταῖς τραγῳδίαις κρύ-
πτουσι τοὺς δρῶντας τὰ τοιαῦτα

Ne pueros coram populo Medea trucidet, 185
 Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
 Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
 Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.

485. Nec d, LCI. (Habent Ne BbStc et Bentleii «praeter duos ex recentissimis omnes.») — 487. Progne d, FJ.

(μιασμένα καὶ ὤμα) ἐν ταῖς σκηναῖς, καὶ ἡ φωναῖς τισὶν ἐξαζονομέναις ἢ δι' ἀγγέλων ὑστερον σημαίνουσι τὰ πραχθέντα, οὐδὲν ἄλλο ἢ φεβούμενοι μὴ αὐτοὶ ἀνμιασηθῶσι τοῖς δρωμένοις.

485—488. Ne] Hanc particulam Bentleius recte restituit, in eo tamen falsus, quod haec omnia a vv. praecedentibus pendere opinatus est. Incipiunt hinc exempla aliquot eorum, quae ex oculis tollenda sint, et per se quidem posita. — *pueros*] «quorum nomina Medus et Mermerus.» Acto. — *Medea trucidet*] Cf. v. 423. — *Progne*] Quam fabulam sapientissime, ut credere licet, tractavit Sophocles in Tereo, de quo tyranno in upupam mutato cf. Aristoph. Aves 400 seq. cum Schol. — *Cadmus in anguem*] Cf. Ovid. Metam. 4, 563 sqq. Tenuia quaedam supersunt vestigia Cadmi Euripidei (Dind. Fr. p. 96.), quam ad fabulam Valckenaerius rettulit versus servatos ab Hermogene pag. 480. Walz: Οἱμοὶ, δράκων μὲν γίγνεται τό γ' ἡμῶν· Τέκνον, περιπλόκηθε τῷ λοιπῷ πατρί. Quos versus, ut hic requiritur ab Horatio, non Cadmo ipsi, sed ἐξαγγέλῳ eius mutationem narranti ab Euripide tributos esse consentaneum est. — *incredulus*] Refertur non tam ad Medeam et Atreum filios Thyestae fratris coquentem (cf. v. 94.), quam ad Procnem in hi-

rundinem (cf. Od. 4, 42, 6.) et Cadmum in draconem mutatum. — *odi*] «respuo;» «intolerabile mihi videtur.»

489. 490. Neve—neu] Hand Turs. IV. p. 174: «neu—neu optimus quisque scriptor dicit, quando utrique parti una est ratio unumque verbum, sed ne—neu, ubi duobus verbis distinguuntur res, quarum neutri concedatur esse.» — *minor—productior*] «Certum modum et ἀρμονίαν requirit fabula; nam si nimium brevis est, spectatoris mentem non explet nec satis δι' ἐλέον καὶ φόβον περαινει τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. (Aristot. Poët. 6, 2.) Sin iustum modum excedit, ipsa haec productio minuit sensumque consumit spectantium affectus.» — *quinto-actu*] In quinos actus Romani dividebant fabulas; contra veteres Graeci in πρόλογον, ἐπεισόδια (τρία) et ἐξοδον, ita ut reapse divisio ad idem rediret. Graecae artis vocabulis praesertim ἐπεισοδίων non facile reddendis Latini substituerunt magis obvium actuum nomen. Arist. Poët. 12: Ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρέδον, ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν, ἐξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέρος. Cicero quidem ad Q. Fr. 4, 4, 46, 46: Illud te—et oro et hortor,

Neve minor neu sit quinto productior actu
 Fabula, quae posci volt et spectata reponi;
 Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
 Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.

190

490. et spectanda hē, et expectanda B.

ut tamquam poëtae boni -- solent, sic -- diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius actus perfectissimus atque ornatus fuisse videatur. Tertius autem Quinti annus imperii eius ultimus erat; Marcus igitur fabulae actum tertium manifesto pro ultimo habuit, separans ab actibus πρόλογον et ἔξοδον. Alioqui satis inconcinne locutus esset. — *spectata reponi*] Haec vera est lectio, non *spectanda*, quod ipsum iam inest in v. *reponi*; «fabula,» inquit, «quae semel placuit, etsi iam *spectata*, a populo denuo *poscitur* ac *reponitur* in scena, rursus editur.» Sic *fabulam iterum referre* Terent. Hec. Prol. 4, 7. Sat. 4, 40, 39: *Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.*

494. 492. *Nec deus cet.*] Cic. Nat. Deor. 4, 20, 53: *ut tragici poëtae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum.* Quae solutione nimis facili, sed arti contraria, cum solutio ex ipsius fabulae oeconomica dispositione prodire ac per se dilucida esse debeat, saepe abusi sunt Euripides et illi, de quibus Aristoteles Poët. 48, 44: πολλοὶ δὲ πλεονάζοντες εἰς λόγον κακῶς. Idem 45, 44: φανερόν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥστερ' ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς. Plato Cratyl. p. 425. D:

ὥστερ' οἱ τραγικοὶ ποιοῦσι, ἐπειδὴν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεοὺς αἰρουντες. — *intersit*] «in tragoediae fine interveniat ad solvendum tandem eius nodum alioquin inextricabilem.» — *dignus vindice nodus*] «cum aliter fieri nequit, ut apud Sophoclem sine Herculis interventu Philoctetes non Troiam, sed in patriam proficisceretur, in Euripidis Hippolyto, nisi Diana intercederet, ille cum patre in gratiam non rediret. *Vindex* igitur (*Entscheider*) «qui summo in periculo versantem subito liberat et eripit.» GRSX. Apposite Proclus ad Alcibiad. I. p. 444. edit. Creuz.: ἐν τραγωδίαις ἐκ μηχανῆς πολλάκις θεοὺς τινὰς εἰσάγουσιν οἱ ποιηταὶ τῶν παρόντων πραγμάτων διορθώτας. — *nec quarta cel.*] «Tragicus id cavere debet, ne attentum spectatoris animum eo dividat, quod in eadem scena post πρωταγωνιστήν, δευτεραγωνιστήν, τριταγωνιστήν, inducat etiam quartam personam, cuius partes paene supervacaneae sint, adeo ut loqui laboret, difficulter ac moleste sermoni sese intradat.» Quod studiosae vitarunt Aeschylus et Sophocles. Sic in Choëphoris Pyladi tribuuntur tres dumtaxat versus 900-902., idem in Sophoclis Electra muta est persona. In Euripidis Andromacha 490. quatuor quidem personae in scena sunt, ipsa, filius Molossus, Menelaus, Pe-

Actoris partes chorus officiumque virile

Defendat, neu quid medios intercinat actus,

Quod non proposito conducat et haereat apte. 495

Ille bonis faveatque et consilietur amice,

Et regat iratos et amet pacare tumentes;

497. *pacare tumentes* ex uno Codice Victoris Ciselini ap. Polmannum Bentleius, M: *peccare timentes* Codd. mei et omnes Pottierii atque

leus; sed simulatque comparet Peleus, Molossus muta sit persona.

493 - 495. *Actoris cet.*] Absolutis iis, quae de singulis personis et de iis, quae ἀπὸ μηχανῆς vocabant, erant tradenda, iam transit ad chori officium et ἀρμονίαν cum integra tragoedia vv. 493-504. Horatii autem praecepta ad chori Graeci potissimum exemplaria referri videntur, etsi similes ex parte Graecis fuisse etiam Latinos choros minime ignorabat neque h. l. oblitus erat. Vix enim tam accurate chori leges exposuisset Horatius, si ex Romana tragoedia ille plane remotus esset, ut multi falso contenderunt, qui refutantur partim reliquiis ex Ennii et Pacuvii choris nobis servatis (Scr. ad Herenn. 2, 23, 36. Gell. 19, 40, 42.), partim Accii Phoenissis, a choro sic inscriptis. «Chorus,» inquit, «particeps sit actionis eamque pro virili parte adiuvet, hoc est, pro eo, quod officii eius est.» — *Defendat*] «strenue officio fungatur.» Cf. Sat. 1, 40, 42. — *neu quid cet.*] «Ne canantur inter actus μέλη χορικά, in quibus de aliis omnibus agatur quam de actione ipsa.» Mire concordat Aristoteles Poët. 18, 48: Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἓνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόνον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ

παρ' Εὐριπίδῃ ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ· τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ διδόμενα μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἀλλῆς τραγωδίας εἶναι· διὸ ἐμβόλιμα ἄδουσιν, πρῶτον ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιοῦτον· καὶ τοὶ τί διαφέρει ἢ ἐμβόλιμα ἄδειν ἢ ὅσῃν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἀρμόττειν ἢ ἐπεισὶδιον εἶναι; Cum apud Euripidem chorus laxo cum ipsa actione vinculo coniunctus esset, posterioribus temporibus invaluit mos, absurdus ille quidem, sed ad minuendas expensas necessarius, ut in scena recitarentur tantum τὰ ἱαμβεῖα, omitterentur τὰ μέλη, ut testatur Dio Chrysost. Or. 49. p. 487. R. — *proposito conducat*] «iuvet et prosit primum ad implicationem, postremo ad solutionem fabulae, ut cum chorus praesagit sensum appropinquantem vindictam divinam,» — *haereat apte*] «artissime cohaereat cum mytho ipso.»

496. 497. *bonis faveat*] «semper cum personis probis atque honestis faciat;» etsi interdum veluti coactus atque cedens tyrannorum impotentiae, eorum minis atrocibusque iussis se subicit, ut fit in Antigona. — *et consilietur*] «consilium det.» Cf. Od. 3, 3, 47. — *regat iratos*] ut facit in Oedipo rege, in Antigona cet. — *amet pacare tumentes*] Qui defenderunt peccare timentes,

Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
 Iustitiam legesque et apertis otia portis;
 Ille tegat commissa deosque precetur et oret, 200
 Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
 Tibia non, ut nunc, orichalco vincta tubaeque

Hochederi, LCIFJ; idemque tacite rursus praetulit Dillenburger. —
 202. *vincta* Bland. antiquiss., BbSted, Cl: *iuncta* E, L, Bentleyus, FMJ.

Provocarunt ad Epp. 4, 46, 52: *Oderunt peccare boni virtutis amore*. Nostram ad lectionem a summo Bentleyo egregie defensam cf. Sat. 2, 3, 243: *Purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?* Claudian. IV. Cons. Honor. 225. de virtute: *Hanc tamen laud quisquam, qui non agnovit ante Semel et incertis animi pacaverit aestus, inveniet*. Chorus regit iratum, qui adversario absente saevum aliquod facinus in eum molitur, *pacat tumentes*, acerrime inter se altercantes ac mutuas minas alterum in alterum iacientes. Exempla manifesta reperies Oed. Tyr. 404 seqq. Aiac. 4094 seq. 4418 seq. Est autem hic locus ex iis, ubi unus dumtaxat Codex veram poetae manum servavit, ut Sat. 4, 6, 426: *fugio campum lusumque trigonem*.

198-204. *mensae brevis* «sobriae.» Gloss. Monac. Epp. 4, 44, 35: *Coena brevis*. Omnino chorus ubique inculcat illam Graecorum primariam sententiam: *Τὸ μέτρον ἄριστον*. — *Iustitiam* Innumerabilibus enim locis celebratur in tragoediis Graecis *Δίκη ξύνεδρος* *Ζηνὸς ἀρχαίους νόμους*. (Oed. Col. 4382.) — *legesque* praesertim ubi a tyrannis violantur. Cf. Oed. Tyr. 863 sqq. — *apertis otia portis* Cf. Od. 3, 5, 23: *Portasque non clausas* cef. Sic Euripides Cresph. Fr. 43: *Εἰρήνη βαδὺ πλον-*

τε καὶ Καλλίστα μακάρων θεῶν, Ζηλὸς μοι σέθεν, ὥς χρονίζεις, — *legat commissa* Epp. 4, 48, 38: *Commissumque leges*. Illustria exempla sunt Soph. Electr. 469: *Συγῇ παρ' ἑμῶν, πρὸς θεῶν, ἔστω, φίλαι*. Idem in Phaedrae Fr. 609. D.: *Σύγγνωστε κἀνδραγαθε σιγῶσαι, τὸ γὰρ ἔναιεῖν αἰσχροὺν σὺν γυναικὶ δεῖ στέγειν*. Eurip. Hippol. 742: *ΦΑΙΔΡΑ. Συγῇ καλέψαθ' ἀνδράδ' εἰσχοῦσάτε. ΧΟΡΟΣ. Ὅαντι σεμνήν Ἀρτεμιν, Ἰδὸς κόρην, Μηδὲν κακῶν σὺν ἐς γάμος δεῖξιν ποτὶ!* Id. Electr. 272. *ΟΡ. Αἰδ' οὖν φίλαι σοι τοῦσδ' ἀκούουσιν λόγους; ΠΑ. Ὅστε στέγειν γέ τὰμὰ καὶ ὅ' ἔπη καὶ ὧς*.

Vv. 202-249. saepe referuntur ad scenam potissimum Romanam. Agit autem h. l. Horatius de necessaria tragoediae antiquae parte, de melopoëia, id est, de chori cantu ac symphonias illius verba comitantibus, aptissime hunc locum capiti, quo chori officium tractaverat, subiungens. Est autem *μελοποιίας* tragicae historia, ut ita dicam, poetica, inter Athenas, Romam, poetaeque *φαντασίαν* mire fluctuans. Hoc autem inde a v. 200. usque ad 249. imprimis demonstratum est, sicuti *μελοποιία* scenica paulatim magis strepitosa atque artificiosa facta sit, ita etiam chori eloquium partim

Aemula, sed tenuis simplexque foramine paucō

Adspirare et adesse choris erat utilis atque

Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;

205

Quo sane populus numerabilis utpote parvus

Et frugi castusque verecundusque coibat.

Postquam coepit agros extendere victor et urbes

203. *parvo* superscr. *paucō* hE, *parvo* Tc. (Ut nos, BSd.) — 208. *urbem*

sublimius, partim etiam obscurius, quam initio fuerit, quasi necessario evasisse.

202-207. *Tibia* cel.] «Tibia enim ante non erat ita ornata neque tam multis foraminibus tubae aemula. — Ostendit luxuriam recentem et ambitionem ratam esse, antiquitatem vero severam fuisse.» Acao. — *non, ul nunc*] Cf. Pratinam apud Athen. 14, 8. p. 647. d: «*Ἐμὲ δὲ κελαδεῖν, ἐμὲ δὲ παταγεῖν*» — ὁ δ' αὐλὸς «*Ἰατερον χορευέτω*» Καὶ γὰρ ἐσθ' ὑπηρετας κώμων μόνον. — *orichalco*] Confer Platonis Critiam p. 114. E. Strab. 13. p. 909. Schneideri Ecl. phys. p. 116. (*Zink-erz mit Eisen vermischt*, alii *Messing*.) «Tibia, qua interoinitur, neque tam pretiosa erat neque tam magna, quam nunc est, quae orichalco ornatur, quod simillimum est bracteae aureae.» POTT. — *vineta*] Sive legis *vineta* sive *iuncta*, aequè explicandum est cum Fea: «Progressu temporis amplior et longior facta est, ut sonum graviorem redderet, quod tibiae incremento longitudinis fiunt graviores, ut inquit Censorinus c. 40. Haec ut facilius portaretur, in partes secabatur, quarum orae internae vel auro vel orichalco circumdabantur, ut ad opus committi et iungi possent, et postea disiungi et loculo servari.» Iam consenta-

neum est, eas iuncturas sive *vincturas* etiam externas fuisse, tibiae ornamento destinatas. Quamquam in Codd. antiquioribus vv. *vineta* et *iuncta* distingui vix queunt, prius tamen verbum h. l. sane magis poeticum est et ab antiquissimis Codd. satis firmatur. — *tubaeque Aemula*] sono acuto et chori verba superante. — *tenuis*] «quod ad sonum spectat.» — *foramine paucō*] «Varro ait in tertio Disciplinarum et ad Marcellum de lingua Latina, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, et se ipsum ait in templo Marsyae vidisse tibias quattuor foraminum. Quare quaterna tantum foramina antiquae tibiae habuerunt; alii dicunt, non plus quam tria.» Acao. — *Adspirare*] *den Ton angeben*. — *adesse*] *begleiten*. — *spissa nimis - sedilia*] Cf. v. 384: *spissae* — *coronae*. Epp. 4, 19, 44: *Spissis - theatris*. — *complere*] «adeo ut in theatro multo minore quam nostra nunc sunt, nondumque spectaloribus umis referto, ab omnibus, quantum satis erat, exaudiri posset.» — *sane*] «ut per se intelligitur.» — *numerabilis*] Apud neminem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Ipsene detorsit a Graeco *ἐδαριθμητος*? Theocr. 46, 87: *ἀριθμητοὺς ἅπτε πολ-λῶν*. Post Horatium Ovidius Met. 5, 388: *per quas (aquas) numerabilis*

Lator amplecti murus vinoque diurno
 Placari Genius festis impune diebus,
 Accessit numerisque modisque licentia maior;
 Indoctus quid enim saperet liberque laborum
 Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
 Sic priscae motumque et luxuriam addidit arti

unus Pottierii (8.), Lct et Bentleius. — 209. *Lator* Bentleius coniectura.

alto Calculus omnis erat. — *castusque verecundusque* ideo etiam, quod ad Liberi patris cultum pertinebat *δρᾶμα*. V. autem *castus* refertur ad religionem. Cic. de Legg. 2, 8, 49: *Ad divos adeunto casto.*

208-243. *victor*] *populus*. Apud Graecos refertur ad tempora post *τὰ Περσικά*, cf. ad Epp. 2, 4, 3 sqq.; apud Romanos post profligata bella Punica. — *urbes*] Recte se habet pluralis Codicum antiquissimorum, cum de Graecis et Romanis communiter loquatur. Vide, quae supra de toto h. l. diximus. — *Lator*] h. l., ut consentaneum est, significat: «spatiosior, amplior, quam initio fuerat;» neutiquam vero eo sensu, quo de Babylonis muro Hyginus F. 223: *latum pedes XXV.*, adeo ut supervacanea, etsi per se recta, sit Bentleii coniectura a Gonodio recepta *laxior*. — *vinoque diurno*] «conviviis tempestivis; indulgebant enim Genius.» Epp. 4, 49, 44: *Nocturno certare mero, putere diurno.* — *Placari Genius* cet.] Cf. Epp. 2, 4, 444. — *impune*] «nec more iam nec lege id vetante;» «sine metu alicuius et reverentia.» Comm. Cacc. — *numerisque modisque*] «rhythmis ac modulationibus.» Gloss. Codicis T. Cf. Epp. 2, 2, 444. — *Indoctus* cet.] «Quomodo enim,» inquit, «indocta atque mire confusa haec multitudo

verae ac simplicis musicae sensum ac iudicium retinisset? Immo ingenti sono strepituque tiliarum gaudebat turba.» — *liberque laborum*] «cum diebus festis ab opere rustico requiescens unice voluptatem et oculorum auriumque oblectationem quaereret indocta (*ἀπαίδευτος*) illa et permixta ex omnibus hominum generibus multitudo.» Cf. Od. 3, 47, 46: *Cum famulis operum solutis*. Sat. 2, 2, 449: *operum vacuo*. Epp. 2, 4, 440: *levantes tempore festo Corpus et ipsum animum*. V. *liber* cum genit. est constructio fere poetica. Virg. Aen. 40, 454: *libera fati*, alii *fatis*, sed illud firmat Arusianus; Lucanus 6, 304: *libera legum Roma*; Silius 3, 242: *erepto metuendi libera caelo* (inventus). — *turpis*] «infimae sortis homines.»

244. 245. *motum*] *κίνητον*, *Lebhaftigkeit*. Significat igitur numeros modosque celeriores et saltationem his accommodatam: ex parte etiam de libicinum gesticulatione accipiendum videtur, ut colligere licet ex Aristotelis loco mox afferendo. — *luxuriam*] Plin. H. N. 46, 36, 66: *postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria* cet. Haec sane referuntur etiam ad Romanorum musicam scenicam. Cf. Cic. de Legg. 2, 45, 39: *Illa quidem* (theatra), *quae solebant quondam com-*

Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem;
 Sic etiam fidibus voces crevere severis,
 Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
 Utiliumque sagax rerum et divina futuri
 Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
 Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,

215

220

pleri severitate iucunda Livianis et Naevianis modis, nunc ut eadem exsultant, ut cervices oculosque pariter eum modorum flexionibus torquent! — vagus] «modo dextrorsum, modo sinistrorsum, chorum praecedens.» — vestem] «syrma tragicum.» Cfr. Epp. 2, 1, 207. Sic Lucianus Nigr. 11. deridet histriones, cetera ineptos, χοροῖδας ἡμικισμένους.

216-219. fidibus] «Sic, eadem necessitate, fidibus prius severis et habentibus gravem sonum crevere voces propter gravitatem, quia semitonium est inventum, ut aculae voces gravibus consonarent.» Schol. Codicis Monac. Aristot. Probl. 49, 49: ἡ ὑποδοριστὶ ἡθὺς ἔχει μεγαλοπρεπὲς καὶ σάσιμον, διὸ καὶ κινδυνεύει τῇ ἐστὶ τῶν ἁρμοτιῶν· ταῦτα δ' ἄμω (ἡ ὑποδοριστὶ καὶ ἡ ὑποφρυγιστὶ) χορῶν μὲν ἀνάμωστα, τοῖς δὲ ἀπὸ σκηρῆς οἰκτιρότερα κτλ. — Severis, voc. plerumque de personis usurpatum, hic de arte musica. Cf. v. 107. Od. 2, 1, 9: severae Musa tragoediae. — tulit eloquium] «Quo aemularetur musicam concitatiorem, poësis chorica ipsa quoque concitator facta est et tulit, id est, creavit sibi (Sat. 2, 2, 93.) atque assumpsit eloquentiam a vulgari consuetudine longe remotam, unde difficilior semper intellectu et oraculorum similis facta est, partim nobiles gravesque

ᾠδὰς proferens, partim, quasi ipse chorus futuri gnarus esset, occulte significans, quem fabula esset exitum habitura, cui personarum mors, cui victoria fato destinata esset.» — facundia praeceps] Sic etiam Graeci. Phot. Cod. 81: τροπαὶ ἀπότρομοι, «tropi audaciores.» Cic. pro Cael. 13, 35: mente nescio qua effrenata atque praecipiti. Quintil. 12, 10, 73: dicendi genus, quod — praecipiti pro sublimibus habet. — Sortilegis — Delphis] Priscum morem Italicum (recordare Fortunarum Antiatum et Praenestinae) ad oraculum Delphicum transfert. Χρησμοὶ αὐτὴν εὐ καὶ ποικίλως πως καὶ σοφῶς ἡντημένοι. Aristoph. Eq. 195 sq. Atque hoc versiculo simul significat chororum et sublimitatem et obscuritatem, qua interdum etiam antiquis quasi involuti videbantur.

Vv. 220-250. a tragoedia transit ad drama satyricum, cuius leges copiose exponuntur. «Cum non in eo versaretur poësis satyrica, ut graves personas risui et contemptui exponeret, sed ut servata earum dignitate satyrorum petulans lascivia hilaritatem excitaret, consentaneum erat, ut sermo in universum idem esset, qui in tragoedia, sed admitterentur verba loquendique formae ex quotidiano usu petulae, numerique versuum

Mox etiam agrestes Satyros nudavit et asper
 Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
 Illecebris orat et grata novitate morandus
 Spectator functusque sacris et potus et exlex.
 Verum ita risores, ita commendare dicaces

225

aliquid de severitate legum, quae tragoediis propriae sunt, remitterent. » HERRMANNUS in Praef. ad Eurip. Cycl. p. XIV. « Iam cum in his quoque dei atque heroes inducantur, praecipue demonstrandum est, quibus in rebus differant a tragoedia. » Totus autem loci color eiusmodi est, ut dubitare vix queamus Horatium docere voluisse, quomodo ad Graecarum exemplum Latinae scribendae essent fabulae satyricae, si quis hoc in genere elaborare vellet; inceptum tamen hoc esse longe difficillimum et quod successum probabiliter non sit habiturum, quippe quod Romanorum indoli moribusque minus aptum sit. Vid. Excursum II.

220-224. *Carminae-tragico*] Sic Virgilius Ecl. 9, 33. Pollionis tragoedias *carmina* vocat. — *qui cet.*] Non dicit, Thespion invenisse drama satyricum, sed hoc: « non ita multo post inventam tragoediam illud quoque genus inventum esse, » et quidem a Praxina, Aeschyli aequali. — *vilem - ob hircum*] Hinc ipsum nomen *τραγωιδίας* (*Bocksopfergesang*). De tragoediae origine cf. ad v. 276. — *Mox etiam cet.*] « Inane erat negotium, quo Critici Horatium in satyrici dramatis origine post tragoediam ponenda pugnare cum Aristotele (Poët. 4.) demonstrarunt aut eum excusare conati sunt.

Utunque genus antiquissimum fuisse ait Horatius. Redde igitur *mox etiam* verbis *alsbald auch.* » HASEN Turs. III, p. 636. — *nudavit*] « primus nudos induxit in scenam, » id est, « hoc fabularum genus invenit, » — *asper*] Maxime in iis, quae Satyris tribuebantur, consulto rusticus ac minus polite iocabantur, quam solebat comoedia nova. Minus recte vertunt Voss *stachlicht*, Arnold *beissend*; est potius *rauh und derb*. — *Incolumi gravitate*] deorum atque heroum, qui una cum Satyris inducebantur. — *novitate*] quae in ipso sita erat, quod Satyri in scena agebant. Ovid. Metam. 4, 284: *dulcique animos novitate tenebo.* — *morandus*] « retinendus in theatro post spectatam trilogiam tragicam ac grate delectandus. » — *exlex*] « feriatus ac propter hanc summam hilaritatem iam non facile in ordinem cogendus, si forte interpellare vellet actores. » « Qui spectator veniebat post sacrificia, iam pransus, iam potus, » Act.

225-230. *risores*] « ridicula dicta proferentes. » Demetr. Phal. §. 469: *ὁ γέλως ἐχθρὸς τραγωιδίας· οὐδὲ γὰρ ἐπινοήσκειν αὐτὶς τραγωιδίαν παίζουσαν, ἐπεὶ σάτυρον γράψει ἀντὶ τραγωιδίας.* Satyrici autem dramatis scriptores eligeant actiones, quarum participes fuisse aut spectatores saltem fingi possent

Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
 Ne quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
 Regali conspectus in auro nuper et ostro,
 Migret in obscuras humili sermone tabernas,
 Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet. 230
 Effutire leves indigna Tragoedia versus,

Satyrī, veluti Euripides Cyclopem, Autolyceum, Sisyphum, Scironem, Syleum. Rem persentiscēs ex Aeschylī Prometheo ignifero Fragm. 476. D. Platarch. Moral. p. 86. f: Τοῦ δὲ Σατύρου τὸ πῦρ ὡς πρῶτον ὤφθη βουλομένου φιλεῖσθαι καὶ περιβαλεῖν, ὃ Προμηθεὺς Τράγος γένειον ἄρα πενήσεις σὺ γέ. — commendare] «efficere, ut a populo benevole spectentur.» — dicaces] Quintil. 6, 3, 24: *Dicacitas sine dubio a dicendo, quod est omni generi commune, ducta est; proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem.* Sat. 1, 4, 83: *Qui captat risus hominum famamque dicacis. — ita vertere seria ludo*] «tragœdorum res utiles et honestas, res tristes ac tragicas, rebus ludicris et satyricis, id est, ita tragœdiæ immiscere satyram (satyricum genus).» COMM. CRUC. *Rebus tamen tristibus substitue potius μίθους tragicis affines. — quicumque deus cet.]* «Sive deum in scenam produces sive heroem sive utrosque simul.» Falso nulli ita interpretati sunt, quasi diceret semper easdem personas, quae per trilogiam in scena fuissent, ad hilarium argumentum adaptatas in fabula satyrica comparuisse: quæ quidem opinio recte addubitata est ab Hermannō Opuscc. II. p. 308., refutata

a Welckero *Nachtrag* p. 324. «Diversa enim in singulis fabulis argumenta tractavit Aeschylus, cum Phineum, Persas, Glaucum Potniensem, Prometheus igniferum (πυρφόρον, ut volt Welckerus *Trilogie* p. 420: πυρκαϊέα) una tetralogia comprehendit: idem fecit Euripides, cum Medeam, Philocletam, Dictyn, Messores consociavit.» HERM. — *nuper*] Pro natione huius v. interpretandum est: «idem dii atque heroes, qui in tragœdiis sæpe conspecti notissimi nobis sunt.» — *Migret cet.]* «Ne persona tragica in fabula satyrica in scena comparens utatur sermone tam humili ac plebeo, quam solent homines, qui in tabernas popinasque confluent, faex populi.» *Migret* autem ex regia vel castris in locum se prorsus indignum. — *obscuras*] quia plerumque, ut meretricum cellae, sub terram depressae erant et fornicatae. — *humili sermone*] in quo quidem genere permultum sibi permiserunt Graeci, plerumque tamen in Satyrorum partibus. Nota sunt Aeschylī ἀρονρατοῦ σμίνθος, Sophoclis Μαστιγίαί κέντρωνες, ἄλλοτρισμαῖοι. — *nubes et inania*] Persius 3, 7: *Grande locuturi nebulas Helicone legunt!* «Rursus in aliud vitium facile incidet satyricae fabulae scriptor, ut dum vilat ge-

Ut festis matrona moveri iussa diebus,
 Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
 Non ego inornata et dominantia nomina solum
 Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo; 235
 Nec sic enitar tragico differre colori,
 Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax

237. *an audax* cum plerisque Codd. bSTEcdp. (Ut nos, B.)

nus humile turgidus fiat, dithyram-
 bicis verbis atque tropis utens.»

234-233. *Effulire*] «temere bla-
 terare», *hereschwätzen*. — *leves*]
 quales personam comicam magis de-
 cent quam tragicam, ut est ille Ae-
 schyleus in Sisypho *δραπέτη* Fr.
 242. D.: *ἄλλ' ἀρρεπαῖος τις ἔστι
 αἰνέσθας ὡς ἐπαινεύης*. — *indig-
 na*] Vid. Epp. 4, 3, 35. — *Tragoedia*
προσωποποιεῖται, ut in Tabula
 Iliaca comparat *Τραγωδία* dea; sine
 imagine, «parles deorum atque he-
 roum in fabulis satyricis.» — *ma-*
trona] Cf. Od. 3, 44, 5. «Ut matrona
 Romana pontificum iussu in suppli-
 catione cum aliis *moveatur* in nume-
 rum (cf. Epp. 2, 2, 425.), eorum-
 que pudice ducit nec ut proterva
 mimis gesticulatur, ita Tragoedia
 nativum suum decorem servans
 adjuvabit drama satyricum ad opus
 suum peragendum.» «Sunt enim
 quaedam sacra, in quibus saltant
 matronae, sicut in sacris Matris
 deum.» Aeno. Quo refertur locus
 Ovidii Trist. 2, 23: *Ipse quoque Au-*
sonias Caesar matresque nurusque
Carmina lurrigeras dicere iussit Opi.
 — *paulum pudibunda*] «*ein wenig
 vorschämte*.» — *Satyris - protervis*]
 propter locos agrestes et obscuro-
 nos. Hesiodi Fr. 94. Goettl.: *καὶ
 γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ ἀ-*
μηχανοργῶν.

234-239. *Non ego cet.*] «Si unquam
 in mentem mihi veniret fabulas Sa-
 tyricas scribere:» a quo proposito
 Horatius sane alienissimus erat, ut-
 pote qui natura sua a toto genere
 scenico abhorreret, neque, ut opi-
 nor, unquam in hoc Satyrico genere
 elaborare voluisset. — *inornata*]
 quae *pura* vocantur Sat. 4, 4, 54.
 sine tropis. — *dominantia nomina*
 sunt, quae *κρυπτοῖς*, id est, pro-
 priis vocabulis nuncupantur (nullis
 metaphoris immixtis), ut *liber*, *cap-
 sa*, *pagina*.» POKEN. — *nomina -*
Verbaque] ut Graeci ante Aristote-
 lem vocabulis *ὀνόματα καὶ ῥήμα-
 τα* omnes orationis partes comple-
 cebantur. Conf. Sat. 4, 3, 103 sq.
 — *Satyrorum scriptor*] «fabularum
 Satyricarum scriptor.» — *amabo*]
ἀγαπήσω, talibus contentus ero.»
 Sic Iuven. 7, 9: *Nam si Pieria qua-*
drans tibi nullus in umbra Ostenda-
tur, amos nomen victumque Machao-
rae. — *Nec sic cet.*] «Neque si fa-
 bulam satyricam componere vel-
 lem, tantopere vitare studebam tra-
 gici sermonis magniloquentiam, ut
 cet.» — *differre colori*] Notissima est
 constructio verborum discrepantiae
 cum dativo (cf. Sat. 4, 4, 48.); male
 nonnulli *colore*; nostri Codd. alte-
 rum firman. De voc. *color* conf.
 Epp. 4, 47, 23. — *Davus*] Cf. Sat. 4,
 40, 40. — *et audax*] «Ita (non an

Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
 An custos famulusque dei Silenus alumni.
 Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quisvis 240
 Speret idem, sudet multum frustraue laboret
 Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
 Tantum de medio sumptis accedit honoris.

243. *accedet* T aliique,

audax) est legendum: nam distinguuntur duo tantum genera.» HANB Turs. I. p. 303. — *Pythias*] «persona comica in comoedia Lucilii, quae inducitur per astutias accipere argentum a Simone, domino suo, in dotem suae filiae.» COMM. CRUQ. (Pro Lucilii malim Caecilii: eadem confusio est in Spengelii Caecilio Statio p. 60.) *Pythias* est persona comica etiam apud Phoenicidem in Meinekii Fr. Com. IV. p. 544., ubi Editor: «Pythias, quod alias honestarum feminarum nomen erat (v. Diog. L. 5, 53. et Stobaeus Floril. 34, 8.), apud Phoenicidem aut lenae aut meretricis nomen fuisse videtur.» Meretricis item nomen est apud Simonidem Anthol. Palat. I. p. 428. et apud Posidippum ibid. p. 446. — *emuncto*] Caecilius p. 47: *Hodie me ante omnes comicos stultos senes Vorsaris atque emunxeris lautissime*: ubi Spongelius affert Menandri M. p. 172: *γέρων ἀπεμύμνχι ἄθλιος λέρφος*. Nos *abzapfen*. Plaut. Bacch. 4, 4, 50: *Emungam hercle hominem probe hodie*. Terent. Phorm. 4, 4, 1: *Emunxi argento senes*. — *custos famulusque dei Silenus alumni*] Diodorus Sic. 4, 4: *φρασί δὲ καὶ παιδαγωγὸν καὶ τροφία συνεπείθεσθαι κατὰ τὰς στρατείας αὐτῷ (Διονύσῳ) Σειληρόν, εἰσηγητὴν καὶ διδάσκαλον γινόμενον τῶν καλλιστῶν ἐπιτηδεύματων, καὶ μεγάλη συμβάλλεσθαι τῷ Διονύσῳ πρὸς ἀρετὴν τε καὶ δόξαν*. Bacchi praedagogus et postea perpetuus comes, mire mixtus ex ebrietate et sapientia iocosa, *εἶρων* divinus, quem propterea non decet loqui eodem modo atque servulum comicum. Calpurn. Ecl. 40, 27: *Quin et Silenus parvum veneratus alumnum Aut gremio fovet aut resupinus sustinet ulnis*.

240-243. *Ex noto* cet.] Idem prorsus est ac v. 243, *de medio sumptis*. Tota autem sententiarum series inter praecedentia et sequentia (v. 244.) nos haec quoque de elocutione sive stilo, non de argumento dramatis satyrici interpretari cogit. Est igitur: «Studebo, ut *noto* atque quotidiano sermone, omni elocutionis insolitae atque tragicae affectatione devitata, utar in satyrica fabula componenda.» Hoc enim, nihil aliud, est *scilicet*, «cum arte compositum,» ut saepe apud Quintilianum. «Omnino sequamur in hoc genere leges, quas Graeci sapienter constituerunt, qui ab eo vitio imprimis sibi caverunt, ne deciderent in genus dicendi comicum atque humile, quamquam item tam simplex et nativum esse debet, ut facillimum quidem cuivis videatur,

Silvis deducti caveant me iudice Fauni,
 Ne velut innati triviis ac paene forenses 245
 Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam,
 Aut immunda crepent ignominiosaque dicta;
 Offenduntur enim, quibus est equus et pater et res,

244. *educti* duo Codd. Fese, ut coniecit Markland.

cum multum laborem multamque limam requirat.» Pascal *Pensées* 1, 3: *Les meilleurs livres sont ceux que chaque lecteur croit, qu'il aurait pu faire.* — *series iuncturaque*] Cfr. vv. 46 sqq. — *de medio sumptis*] Opponuntur *exquisita*. Cic. Orat. 49, 163: *Verba legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non, ut poetar, exquisita ad sonum, sed sumpta de medio.* — *accedit*] «Bothius ex Codd. maluit *accedet*, quoniam poeta se aggressurum aliquando promittat. Sed haec verba in universum dicuntur, et *accedit* eodem iure quo *pollet* servandum est.» Iam. Atque ingrattissimus iste ex uno in alterum tempus foret transitus. — *honoris*] «per genus dicendi simplex ac verum, sed tamen studiose elaboratum, argumento etiam perquam noto novus accedit ornatus.»

244–250. *Silvis deducti*] a poeta in scenam. Qui praeferunt *educti*, explicant «educati,» ut Virg. Aen. 6, 763: *Educat* (Silvium Lavinia) *silvis regem regumque parentem.* — *Fauni* proprie respondent Graecorum Paniscis, qui cum Sileno ac Satyris perpetui Bacchi comites sunt (cf. Od. 3, 48, 1.); hic autem manifesto iidem sunt atque Satyri. — *Ne, velut innati triviis* cet.] «in urbe nati;» sed cum quodam contemptu

dicitur de plebecula urbana; *paene forenses*, «continuo versantes in foro», *circumforanei* Ciceronis, *sub-rostrani* Caelii (Cic. ad Fam. 8, 4, 4.), *ἀγοραστίζοντες* Platonis (Cratyl. p. 408. A). «Fauni, iidem atque Graecorum Satyri, quibus, ut Theocriteo generi, convenit *Musa rustica et pastoralis*, quae non forum modo, verum ipsam etiam urbem reformidat (Quintil. 10, 4, 55.), duobus a villis sibi caveant, ne aut iuvenentur, id est, acuta et festiva dicta sectentur, praesertim in omnibus, quae agunt, verbis ulantur nimis molli-bus ac delicatis; aut radis plebeculae iustar ignominiose in alios atque spurce loquantur; in utrovis enim aequae aberunt ab agresti illa quidem, sed nativa simplicitate, quae eos unice decet.» — *iuvenentur*] Nobis nunc *ἀπαξ λεγόμενον* formatum ad Graecorum *κατανεύεσθαι* et *μειρακνεύεσθαι*, «nunc lascivo, nunc nimis tenero modo et cum nescio qua leporis perpetui affectatione inter se colloqui,» ut faciebant Ciceronis illi barbatuli iuvenes, Caelius, Clodius, similes, cum forum et porticus perambulabant. — *immunda*] «obscena et turpia, magis apta mimis quam satyris.» Acro. — *quibus est equus*] «equites Romani.» His vv. designantur omnino cives, qui censu equestri

Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,
 Aequis accipiunt animis donantve corona. 250
 Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
 Pes citus; unde etiam trimetris accrescere iussit
 Nomen iambeis, cum senos redderet ictus

249. *fracti* BT, item corr. bed. — 252. *accrescere*] Sic etiam nostri: *accedere* Codd. pauci ex glossemate.

erant minimum CCCC. mil. sester-
 tiū; a quorum igitur parentibus li-
 beralem iis institutionem atque edu-
 cationem procuratam esse iure ex-
 spectari poterat. — Virōs senatoriū
 ordinis una complectitur, quos sin-
 gulatim memorare nihil attinebat.
 — *pater*] sine patre nati dicebantur
 servi ac liberti; significat igitur «in-
 genuos.» — *res*] «patrimonium.» Iis
 tribus autem modis significat ho-
 mines cultos et politos. — *fricti ci-
 ceris* cel.] *δῆμος κραυροῦς* Ari-
 stoph. Equit. 44., infimus popellus,
 qui per plateas talia emit iisque
 quotidie vescitur. Cf. Sat. 4, 6, 115.
Nuces complectuntur etiam avella-
 nas et castaneas. Plaut. Poen. 4, 2,
 115: *Nihil nisi laterculos, Sesamum
 papaveremque, triticum et frictas nu-
 ces.* Martial. 4, 104, 10: *Asse cicer
 tepidum* (oleo frictum) *constat et asse
 venus.* Lectio *fracti ciceris* sensu
 destituta est. — *Aequis-animis*] Mi-
 nus etiam accipiunt animo gaudenti
 ac libenti, quem aequo quodammodo
 opponit Cicero ad Att. 2, 4, 2.

251-254. *Syllaba* cel.] Loco ma-
 xime apto praecepta de versifica-
 tione tradit vv. 251-274, et quidem
 de iambo tantummodo; nam cete-
 ros numeros tractare in hac epi-
 stola putidum fuisset. Verum cum
 de legibus iambi a poetis Latinis

negligentius elaborati acturus esset,
 valde incepit a primis elementis,
 tamquam merus ac simplex gram-
 maticus. — *Pes citus*] Od. 4, 16,
 24: *celeres iambos.* Terentianus Mau-
 rus v. 2182: *Adesto, iambe prae-
 pes, et tui tenax Vigoris adde con-
 citum celer pedem:* — — — *Vides, ut
 icta verba rapit impetus.* Cf. su-
 pra v. 79 sqq. — *unde cel.*] «Quae
 celeritas efficit, ut, cum bini iambi
 in dipodiam coniungerentur, soli-
 tus dramalis versus trimetri iambici
 apud Graecos nomen acciperet, etsi
 sex ictus (*ᾄσταις*) habet, unde La-
 tinis est *senarius.*» — *accrescere ius-
 sit*] «fecit, ut adiungeretur; indidit,
verlich.» — *iambeis*] «Graeca forma
 pro Latina iambicis versui minus
 commoda.» DILLENB. Nunc est *ἡραξ
 λεγόμενον.* Cf. Od. 2, 6, 5. *Argeon.*
 — *Primus ad extremum*] «Trimeter
 a primo usque ad sextum pedem
 iambis constans,» ut Eurip. Herc.
 fur. 533: *Τὴ γῆς; τὸν ἐς παρα-
 γμὸν ἤκουεν, πάτερ;* de cuiusmodi
 versu Terentianus 2185: *Sed ipse
 versus integerque sexiens.*

254-258. *Non ita pridem*] Haec
 necessario iungenda sunt cum v. *re-
 cepit* neque ab Hochedero violenter
 ab hoc divelli debebant. Verum
 quomodo explicabimus vv. *non ita
 pridem*? Nam et in antiquissimis

Primus ad extremum similis sibi. Non ita pridem,
 Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures, 255
 Spondeos stabiles in iura paterna recepit
 Commodus et patiens, non ut de sede secunda
 Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci

258. Acci bSTed, ClF et Bentleius: actii «vel accii» B, Atti LM.

trimetris Graecis (v. Archiloch. Fr. Lieb. p. 57: Πολλὸν δὲ πίνων καὶ χαλίκρητον μέθυ cel.) iam reperiuntur spondei; unde fuerunt, qui hoc de primis tragicis Latinis dictum opinarentur, non inspectis Livii Andronici et Naevii reliquiis neque attendentes ad v. 259., ubi propter spondei nimium usum reprehenditur cum Accio ipse pater Ennius. Verum enimvero in universum iambi ac Graeci potissimum historiam nobis tradit Horatius non ut grammaticus, sed ut poeta: «Quod ad *ῥωπία* et legem huius versus attinet,» ait, «esse debebat atque iustio fortasse suū senarius purus, ut Πάτερ Ανκάμβα, ποῖον ἔφρασσω τόδε; sed paulatim, quo gravior evaderet, invaluit mos, ut sedibus imparibus reciperetur etiam spondeus.» Vv. autem non ita pridem, ut saepe *nuper*, accipiendi sunt de tempore infinito, quod et, qui loquitur, cum omni aevo comparatum propter qualemcunque rationem brevius quam fortasse alii videtur. Aeque certe iure hic locutus est Horatius atque Lucianus Pro imagg. c. 23: τοῦτο (τὸ δημιοῦργημα) τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην, ὃ ποίησεν Πράξιπλος ἐν Κνίδω οὐ πᾶν πολλῶν εἰῶν, id est, circiter DXX. Ipse Sat. 2, 2, 46. haud ita pridem usurpat de cir-

citer LXXX. annis. — *Spondeos stabiles*] Opponuntur spondei iambis motoriis atque celeribus. — *iura paterna*] Sunt iura singulorum filiorum in universum ius, quod pater vita defunctus tempore mortis habebat. «Spondeos consortes sibi fecit, quibuscum velut hereditatem paternam cerneret.» — *Commodus*] «facilis ac benignus, non tamen ita, ut item de sedibus paribus cederet;» quam legem nunquam migrarunt Graeci. — *socialiter*] Pergit in prosopopeia iambi: «Commode, quomodo bonus socius socio interdum de iure suo decedit, aliquid remittit.» Vocabulum nunc est ἀπᾶς λεγόμενον.

258-262. *Hic*] Plerique hic pro adverbio habent, sed manifesto est subiectum non solum verbi *apparet*, sed etiam verbi *premit*, ubi molestissimo explicares; hoc loco, in sede secunda et quarta, *premit crimine Ennii versus.* Est igitur: «*Hic* iambus (etiam in sede secunda et quarta) raro reperitur apud Ennium et Accium», cum tragici Latini persaepe id unum servarent, ut in sexta maneret iambus. Ennius Med. p. 52. B.: *Argo, qua veci Argivi delecti viri.* Nam ut chollambos et miro casu simul hexametros facerent huic Enniano similes: *Claves Romani tunc facti sunt Campani:*

Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni
 In scenam missos cum magno pondere versus 260
 Aut operae celeris nimium curaque carentis
 Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
 Non quivis videt immodulata poemata iudex,
 Et data Romanis venia est indigna poetis.

259. et Enni. In LCI. — 259. 260. et Enni. In scenam missus Marcilio auctore Bentleius. (missos clare exhibent BbSTcd.) — 263. an BbSTdp, Pottierii plerique, Hochederi omnes: at c, ut Pottierii Codd. 4. et

eo usque licentiae progressi non sunt. Verba igitur vv. 258. 259. ita interpretor: «Iambus in Enni atque Accii trimetris apparet rarus atque propterea utriusque poetae trimetri merito in reprehensionem incurunt.» — Acci- - Enni] Cf. Epp. 2, 4, 30. 56. — Nobilibus] «quos nostri aequales tantopere admirari solent;» non sine quadam ironia. — missos] veluti e balista. Nota huius versus (260.) quinque spondeos, quibus egregie imitatur Enni senarios propter huius ipsius pedis frequentiam nimis graves ac tardos. — cum magno pondere] «Minus scite Codices cum magno pondere, inquit Bersmannus; non advertit scilicet et alias sic solere nostrum (vide Serm. 4, 40, 49.) et hic venerem quandam in ipsa pronuntiatione studio quaesitam esse: cum magno pondere; quae dum profers, ipsum illud pondus et lente ambulantes spondeos voce et spiritu persentiscis.» BENTL. In Marcilii et Bentleii con. missus- versus verbum premit caret obiecto, quod dicunt; Bentleius quidem suo arbitratu dixit supplendum esse scriptorem. — premit- crimine] Sic Liv. 3, 43, 4: Premebat reum praeter volgatam

invidiam crimen unum. «Iambus ex sedibus suis expulsus velut accusator convincit Enni versus» cet. His autem tacite quodammodo opponuntur Augustei temporis tragicorum versus ad Graecorum normam accuratius directi et magis politii.

263. 264. Non quivis cet.] «Non quivis auditor tam accurate animadvertit rhythmii vitia, ut propter haec totam fabulam explodat; ideoque factum est, ut Latinis poetis concederetur id, quod Atticis nunquam condonatum foret.» Cf. Ciceronem de Orat. 3, 50.; et in Oratore 51, 173: In versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior; nec vero multitudo pedes novit nec ullos numeros tenet cet., id est, singulis in vocibus syllabarum quantitas ut servetur, imperiose postulat etiam plebs; neutiquam vero metrorum leges accurate novit. Horatius vero propter hanc ipsam metrorum ignorance a vulgo Romano poetis etiam manifesta vitia condonari indignatur. — indigna] «quam meriti non erant.»

265-269. Idcircone vager cet.]

Ideircone vager scribamque licenter? an omnes 265
 Visuros peccata putem mea, tutus et intra
 Spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,
 Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
 Nocturna versate manu, versate diurna.
 At vestri proavi Plautinos et numeros et 270

48., Benteleus et M., et F. — 267. *cautus?* Vitavi distinxi cum LCl., Benteleio, Fea: *cautus? vitavi* M., *mea? Tulus et intra - - cautus vitavi* distinguit Doederlein *Synon.* III. p. 121. — 270. *At nostri* d. noster, Cod. Reg. N. 34., C, Schelle, Voss.

«Hac venia ipse quoque abusus scribamne sine ullo certo consilio Versus spretis accuratioribus legibus metricis? sperans videlicet non quemvis lectorem, immo paucissimos, id esse animadversuros? An fortasse, contrario errore actus, putem omnes quidem visuros esse mea peccata, sed nihilo minus a reprehensione tutum me arbitrer, dummodo caveam, ne versus nimis scabri vel etiam prorsus *ἀσχηροὶ* mihi passim excident? Verum equidem tantae negligentiae nunquam reus sum; nam *denique* (am Ende v. Hand Turs. II. p. 267.) vitarem quidem reprehensionem, laudem vero, quam quaero, apud peritos iudices non invenirem. Hanc ipsam autem laudem unice appetiverunt summi Graecorum poetae, omni negligentia severe sibi interdicentes; quocirca vos, Pisones, hos mecum sequimini.» — [tutus] Cfr. v. 28. — [intra spem veniae cautus] «omnem reprehensionem devitans usque ad eum finem, intra quem si mansero, veniam me facile impetraturum spero,» «*innerhalb der Grenzen der gehofften Nachsicht.*» DÜTZER. Cic. ad Fam. 4, 4, 4: *modice faciam, aut etiam intra modum.* — Vitavi d. cul-

pam cel.] Plaut. Trin. 5, 2, 5: *Non videor meruisse laudem, culpa caruisse arbitror.* — *exemplaria*] «perfectos cuiusque generis scriptores Graecos;» nam ut ad hos adspirarent, id summum erat, quod suis popularibus licere probe perspiciebat Horatius. — *Nocturna* cel.] Ad versiculi sonum cf. Epp. 4, 19, 11: *Nocturno certare mero, putere diurno.*

270-274. *At* cel.] Est oblectio arcte coniuncta cum responsione *ultimum patienter* cel. «At,» inquit, «maiores vestri magni fecere Plautum.» «Utique,» respondet poeta, «sed propter hoc ipsum, quod minus tunc exculi exemplaria Graeca non satis norant neque eximiam horum perfectionem perspexerant, praepostere iudicarunt de Plauti et versibus et faciliis.» — *vestri*] Haec lectio praefenda est alteri *nostri*, partim quia huic poemati didascalico, ubicunque potest, epistolae inducit colorem (ut v. praecedente Vos, o Pisones: ita videlicet, ut simul omnibus lectoribus hoc idem dictum esset), partim quia haud nimis conveniebat, ut is, cuius pater sine putre fuerat, proavos suos creparet. — *Plautinos* cel.] Cf. Epp. 2,

Laudavere sales: nimium patienter utrumque,
 Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
 Scimus inurbanum lepido seponere dicto
 Legitimumque sonum digilis callemus et aure.
 Ignotum tragicæ genus invenisse Camenæ

275

4, 170 sqq. — si modo] *εἴπερ*, wenn anders. — Scimus cet.] «si modo dicta scurrilia ac frigida distinguere nos scimus a vere lepidis et urbanis; quam quidem scientiam nemo profecto nobis abiudicabit.» — seponere] «secernere, dinoscere.» Cf. Sat. 1, 3, 113: *insto secernere iniquum*. Sat. 1, 6, 63: *turpi secernis honestum*. Epp. 1, 45, 29: *civem dinosceret hoste*. Epp. 2, 2, 44: *curvo dinoscere rectum*. — Legitimumque sonum] «Versum ad artis leges elaboratum.» Cf. Epp. 2, 2, 109. — digilis] quibus non tam simpliciter numerantur versuum pedes, quam pollicis ictu notantur *ἀροεῖς*, ut in symphoniis, ubi tempora etiam animo metiuntur et pedum et digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis. Quintil. 9, 4, 54. Terentianus 2253: *moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent*. — Multum autem discrepat, ne dicam Sidonii Apollinaris notum illud 23, 148: *Graios, Plante, sales lepore transis, Ciceronis de Plauto iudicium de Offic. 1, 29, 104: Duplex est omnino iocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum; quo genere non modo Plautus noster et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt*. Qua quidem in re minime obliviscendum est Horatium cum Plauto sem-

per contulisse poetas comoediæ novæ Atticos, unde facile in illo desiderare potuit urbanitatem ac leporem; a Cicerone, qui ipse ad dicta iaciendâ propensus erat, Plautum spectatum esse magis per semet ipsum, non comparatum cum Menandro et Philemone.

275-277. Ignotum cet.] Quia maxima epistolæ pars versatur in poësis scenicæ præceptis, recte h. l. vv. 275-288, adumbrat historiam tragoediæ et comoediæ Græcæ, quibus vel propter vv. 258-274. operantur Latinorum in his generibus fabulæ, et quidem ex iusta meritum utriusque nationis estimatione de iis iudicare videtur. In his omnibus videtur sequi grammatici vel historici alicuius Græci opinionem, nisi ipse tragoediæ et comoediæ primordia confudit. Horatii errores consularunt Welcker *Nachtrag* p. 247. C. O. Müller *Rhein. Museum* 5. 3. p. 335. Thespis pro inventore tragoediæ habebatur. Cf. Suidas in h. v. Dioscorides Anth. Pal. I. p. 427. simili errore atque Horatius: *Θέσπης ὅδε, τραγικὴν ὃς ἀνέπλασε πρῶτος αὐδὴν Κωμηταῖς νεαροῖς καινοτομῶν χαριτας, Βάκχος ὅτε τριττῇ κατὰ γοι χορὸν, ᾧ τράγος αἰθῶν Χῶτιτις ἦν σὺν ᾧ ἀρχὸς ἀδλον ἔτι*. Chron. Par. 58. p. 304. Boeckh.: *Ἀρ' οὐ Θεσπης ὁ ποιητὴς [ἐρα-νη], πρῶτος ὃς ἐδίδαξε [δρᾶμα ἐν ᾧ] οἱ καὶ ἐτέθη ὁ [τράγος*

Dicitur et plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis

277. Quī Bentleius coniecturā.

[ἀδλον] ἐν τῇ ΗΗΗ[ΑΑ] - ἄρχοντος
Ἀθ[η]νῶν . . . ναλον τοῦ προτέ-
ρου. «Quod ad annum attinet, con-
sistendum sane in Olymp. 61. eius-
que tribus prioribus annis.» Βοεκη.
a. Chr. 536-534, sub Pisistrato. The-
spidis merita optime exposuit Ari-
stoteles apud Themistium ei ita ad-
versantem Or. 26. pag. 382. Dind.:
Ἀλλὰ καὶ ἡ σευρή τραγωδία μετὰ
πάσης ὁμοῦ τῆς σευρῆς καὶ τοῦ
χοροῦ καὶ τῶν ὑποκριτῶν παρε-
λήλυθεν ἐς τὸ θέατρον· καὶ οὐ
προσέχοντες Ἀριστοτέλει ὅτι τὸ
μὲν πρῶτον ὁ χορὸς εἰσιὼν ἦδεν
εἰς τοὺς θεοὺς, θέασις δὲ πρόλο-
γόν τε καὶ ῥῆσιν ἐξέδρην, Αἰσχύ-
λος δὲ τρίτον ὑποκριτῶν (praeter
chorum et πρωταγωνιστὴν) καὶ
ὀκρίβαντας, τὰ δὲ πλεῖον τούτων
Σοφοκλέους ἀπέλειψαμεν καὶ Εὐ-
ριπίδου. — plaustris cet.) Error hic
ortus videtur ex confusione cum his,
quae τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν vocabant.
Plato Legg. 1. p. 637. B. Suidas: Τὰ
ἐκ τῶν ἁμαξῶν· ἐπὶ τῶν ἀπαρακα-
λύπτως σκωπτόντων. Ἀθήνησι γὰρ
ἐν τῇ τῶν Χωῶν διοτῇ οἱ κωμῶ-
ζοντες ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν τοὺς ἀπαν-
τώντας ἐσκωπτὸν τε καὶ εἰσοδό-
ρου. τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς Ἀρπαι-
οῖς ὕστερον ἐποιοῦν. Certe anti-
quissimum scenae genus erat non
plaustrum, sed ἑλός, τράπεζα ἁρ-
χαία, ἐφ' ἣν πρὸ θεάουδος εἰς
τις ἀναβάς τοῖς χορευταῖς ἀπε-
κρίνατο. Pollux On. 4, 123. — faeci-
bus ora] «ne cognoscerentur; non-

dum enim usus erat personarum.»
SCHOL., (ac similiter Tzetzes Cram.
p. 333, 20: τρυγὴ καταχρίσαντες
αὐτῶν τὰς θέας ἀγνωστογα-
νῶς.) sed fortasse tantum loci et
lasciviae causa. Verum haec potius
ad primas comoediae origines per-
tinent, nisi omnia ficta sunt ex v.
τρυγῶδια (Hefengesaug).

278-280. personae] Hoc inventum
nonnulli tribuebant iam Thespidi,
teste Suida: πρῶτον μὲν χρίσας
τὸ πρόσωπον ψιμνθῶν ἐτραγῶδι-
σεν, εἰτα ἀνδράρχην ἐσκεπασεν ἐν
τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα
εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπει-
ῶν χρῆσιν ἐν μὲν ὁδῶν κατα-
σκευάσας. Hanc personam perfe-
cisse Aeschylus videtur, ut χαρ-
κιτῆρας deorum, heroum cetero-
rumque uetorum accuratius expri-
meret. — pallaeque] σῆματος.
Pallam proprie dictam sic describit
Isid. Orig. 19, 25, 2: *Palla est qua-*
drum pallium muliebris vestis, dedu-
chum usque ad vestigia, quod affixis
in ordinem gemmis micat. Sed poe-
tae pallam etiam viris tribuunt;
Ovid. Am. 2, 18, 43: *Risit Amor pal-*
lamque meam plectosque catuurnos.
— honestae] «decorae atque dignae,
quae in scena tragica compareret.»
— Aeschylus] Philostratus V. Soph.
9, 1: *Εἰ γὰρ τὸν Αἰσχύλον ἐνδυ-*
μηθεύμεν ὥς πολλὰ τῇ τραγω-
δίᾳ συνεβάλετο, εὐθὺς τε αὐτὴν
κατασκευάσας καὶ ὀκρίβαντι ὑψη-
λῷ καὶ ἡρώων εἶδειν, ἀγγέλοις

Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.

280

Successit vetus his comoedia, non sine multa

Laude; sed in vitium libertas excidit et vim

Dignam lege regi; lex est accepta chorusque

Turpiter obtulit sublato iure nocendi.

Nil intentatum nostri liquere poëtae,

285

τε καὶ ἐξαγγέλοις καὶ οἷς ἐπὶ σκη-
νῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς χορὴ πρῶ-
τειν, τοῦτο ἂν εἴη καὶ ὁ Γοργίας
τοῖς ὁμοτίχοις. — magnumque lo-
qui] Aristoph. Ran. 823. de Aeschyl-
lo: βρονχώμενος ἥσει Τῆματα τρα-
γοπαγῆ, πινυκκηδὸν ὑποσπῶν Γη-
γενεῖ φρεσὶματι. Ad verba conf.
Cic. Tusc. 2, 24, 36: exclamare maius.

281-284. Successit vetus his co-
moedia] Thespidi atque Aeschylō
ante Chr. 525-436. Cratinus (a Chr.
519-422.), Eupolis (natus a. 446.)
huiusque aequalis Aristophanes; non
his «Satyris atque tragoediae,» ut
enarrant Scholiastae. De vetere co-
moedia cf. Sat. 1, 4, 4. — libertas ex-
cidit] «παῖρρησία impetu quodam
suo delapsa est in petulantiam.»
Qua de re conqueritur Isocrates de
Pace §. 14: Οὐκ ἔστι παῖρρησία
πλὴν ἐνθάδε μὲν (ἐν ἐκκλησίᾳ)
τοῖς ἀφρονιστάτοις, ἐν δὲ τῷ
θεάτρῳ τοῖς κωμωδοδιδασκάλοις.
Cic. de Rep. 4, 19, 33: apud quos
(Graccos antiquiores) fuit etiam lege
concessum, ut quod vellet comoedia
de quo vellet (praeterquam de archōte;
Schol. Aristoph. Nub. 34.)
nominatim diceret. Quem illa non
attingit, vel potius, quem non recu-
vit? cui pepercit? — vim] ea prope
significatione, qua utuntur Icti,
gewaltsame Verletzung ande-
rer, quae non secus ac vis homi-

nibus armatis coactisve civi illata lege
coercedi debebat. Ac re vera eius-
modi ψηφίσματα lata sunt ab An-
timacho et Syracosio; quorum ta-
men tempus incertum est: fluctu-
ant enim chronologi inter Olymp.
90, 4. et Ol. 94, 1. (ante Chr. 447-
404.) Suidas in Ἀντίμαχος· ἐδό-
κει οὗτος ψηφίσμα πεποιημέ-
να, μὴ δεῖν κωμωδεῖν ἐξ ὀνόμα-
τος (nihil ὀνομαστὶ κωμωδεῖν). Id
est, «ne quis proprio suo nomine
ut fabulae persona in scenam pro-
duceretur.» — Turpiter] Iungi hoc
verbum nequit, ut volunt nonnulli,
cum v. nocendi; sed hoc dicit:
«Turpe erat choro post tantam li-
bertatem subito obmutescere.» Sic
iam inter Olymp. 83, 1-4. Cratini
fabula Ὀδυσσεὺς sine choro et πα-
ραβάσειν edita est. Schol. Arist.
Ran. 404: ἐπὶ γοῦν τοῦ Καλλίου
τοῦτου (Ol. 93, 3. ante Chr. 403.) ῥη-
σιν Ἀριστοτέλης ὅτι σύνδρα ἔδοξε
χορηγεῖν τὰ διοῦσια τοῖς τρα-
γοδοῖς καὶ κωμωδοῖς· χρόνῳ δ'
ὑστερον οὐ πολλῷ καθάπαξ πε-
ριστὴς Κινησίας τὰς χορηγίας. Si-
mul significat transitum priscae co-
moediae per mediam in novam inde
a XXX. tyrannorum dominatione
(ante Chr. 404.).

285-288. celebrare domestica facta]
Nos: Nationalstücke dichten. Et
quidem tragici Latini admodum fe-

Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
 Ausi deserere et celebrare domestica facta,
 Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.
 Nec virtute foret clarisve potentius armis
 Quam lingua Latium, si non offenderet unum 290
 Quemque poetarum limae labor et mora. Vos, o
 Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non

liciter Romana argumenta tragoe-
 diae idonea delegerunt, veluti Bru-
 tum et Decium, aliis, ut videtur,
 etiam Ser. Tullio, Lucretia, Virgi-
 nia praetermissis. — *praetextas*] Haec forma pro solita *praetexta*-
tas reperitur etiam his apud Asi-
 nium Pollionem in Cic. ad Fam.
 40, 32, 3. et 5., apud Festum et
 Suetonium in Vita Persil extr.; eam-
 que formam praefert O. Müller ad
 Festum p. 223.; contra fabulas *prae-*
textatas easdem appellant Gramma-
 tici prorsus ad analogiam palliata-
 rum et togatarum. *Praetextatas* au-
 tem, id est, tragoedias Latinas Ro-
 mani argumenti, ita nominatas, quia
 illustres viri toga praetexta induti
 in his agebant, atque oppositas *cre-*
pidatis argumenti Graeci, scripse-
 runt imprimis Pacuvius (*Paulum*) et
 Accius (*Brutum* et *Decium*). — *docue-*
re] ut Graeci de poetis scenicis *didā-*
skēn usurpant, quia poeta reapse
docebat histriones et chorum, ante-
 quam fabulam *daret*, *ederet*. Cic.
 Brut. 48, 72: *Lucius primus fabulam*
-- docuit. — *togatas*] comoedias Ro-
 mani argumenti, oppositas *pallia-*
tis, argumenti Graeci. A *praetextis*
 et *tabernariis* sic *togatas* distinguit
 Grauert l. l.: «*praetextae*, die *höhern*,
mehr tragischen Nationalschauspiele;
togatae, die *mehr heitern bürgerli-*
chen Lust- und Schauspiele; *taber-*

nariae, die *Possen aus dem niedern*
Volksleben: alle drei *echt und origi-*
nal römisch.» «Et togatas Aelius
 Lamia, Antonius Rufus, Ca. (l. C.)
 Melissus, (Titinius,) Afranius, (No-
 vius,) Pomponius scripserunt.» ACRO.

289–294. *Nec virtute cet.*] Iam
 enumerat vitia, in quae plerumque
 incurrere soleant poetae Latini (vv.
 289–308.), et quidem primum esse
 ait limae taedium, nimiam contra
 opinionem de insito cuique ingenio,
 quod saepe ridiculis modis affectent
 ac suis popularibus ostentent. —
unum Quemque] Malitiosā ironiā,
 dum reprehendit sacerdotiam, qua
 saepe versus pangant Romani, ipse
 consulto negligentior est in divel-
 lendo verbo *unumquemque*. Cf. Epp.
 2, 2, 488. Sat. 4, 2, 62. 4, 9, 54. —
Pompilius sanguis] Honorifica allo-
 cutio. «Mihī utique nominativus,
 quoniam pro vocativo positum voluit,
 non vocantis, sed declarantis esse
 videtur. Cf. Sat. 2, 2, 107. Odyss. 7,
 406: *Γαμβρός ἐμὸς θυγάτηρ* (96-
 γατέρ Bekk.) *τε τίθεσθ' ὄνομα ὅττι*
κεν εἶπω.» HERMANNUS ad Eurip.
 Andr. p. XV. Cfr. Zumpt Gr. §. 492.
 Terent. Phorm. 2, 2, 10: *O vir for-*
tis atque amicus. Hinc Persius 4,
 64: *Vos, o patricius sanguis*. «Quia
 Calpus (*μυθικός*) filius est Numae
 Pompilii, a quo Calpurnii Pisones
 traxerunt nomen.» PORPH. Saleij

Multa dies et multa litura coërcuit atque
 Perfectum decies non castigavit ad unguem.
 Ingenium misera quia fortunatius arte
 Credit et excludit sanos Helicone poëtas
 Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
 Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.

295

294. *psectum*, (p cum lineola superscripta, id est, *praesectum*) B, Bland. antiquiss. cum altero, Lambinus atque Bentleius. (Ul nos, hSted.)

Bassi Panegyri. in C. Calpurnium Pisonem v. 44: *nam quid memorare necesse est, Ut domus a Calpo nomen Calpurnia ducat?* Atque in nummo apud Eckhel D. N. Vol. V. p. 465: CN. PISO PIIQ. Caput barbatum diademate cinctum, cui inscriptum: NUMA. Cfr. Festum in v. Calpurnii. «Plutarch. Num. 24. Pomponius dicit, Pinarios, Calpurnios, Mamercios ortos esse a quattuor filiis Numae, quorum nomina fuerint Pompo, Pinus, Calpus, Mamercus.» DITLESS. — *Multa* — *multa*] De eiusdem vocis repetitione cf. Epp. 1, 4, 20, 1, 47, 40. — *coërcuit*] «omnia supervacanea et nimis turgida removit, ut sit in vitium pampinis.» Quintil. 9, 4, 5: *viles coërcemus manu*. Cf. Epp. 2, 2, 422: *Luxuriantia compescet*. — *Perfectum*] «ita ut perfectum sit, perfectionem attingat;» non vero: «ubi iam perfectum videatur, rursus tamen expoliendum est.» Codicum aliquot errorem *praesectum* editores nonnulli ac Forcellinus, Lambinus et Bentleius speciosa lectione deceptos secuti, praetulerunt; sed recte Fea docuit unguis praecisi in hac ultima politura nullum esse usum.» — *castigavit*] «expolivit;» simili metaphora ut *coërcuit* desumpta ab arboribus.

Theophr. C. Pl. 4: *κολλάειν τὰ δένδρα*. Pollux 6, 144: *παρεσκευασμένα, κενόλασμαίνα, διεξεσμένα κτλ.* — *ad unguem*] Vid. ad Sat. 1, 5, 32: *ad unguem Factus homo*. Sic Polycletus dicere solebat, *χαλεπώτατον εἶναι τὸ ἔργον, ὅταν ἐν ὄνυχι ὁ πηλὸς γίγνηται*. Dionys. Halic. 6. p. 994: *ἐκμέμακται εἰς ὄνυχα*.

295-304. *Ingenium* cet.] «Sed per multi poemata sua ideo non eliminant, quia Democriti auctoritate abusi ingenium atque *ἐνθουσιασμόν*, furorem poeticum, quem ipsi sibi tribuunt, longe anteponebant arti, atque illi omnia licere contendunt, hanc miseram esse, nimis laboriosam nec dignam, qua exercenda poeta ingeniosus sese frustra vexet.» Vetus autem ea disceptatio inter Graecos. Epicharmus ap. Stob. 29, 54: *Ἄ δὲ μελέτα φησὶος ἀγαθὰς πλεῖνα δωρεῖται, φίλοι*. Critias ibid. 40: *Ἐκ μελέτης πλείους ἢ φήσεως ἔγχαθοί*. Aliter Pindarus Olymp. 2, 86 sqq. (V. ad v. 408.) — *Democritus*] Cf. Epp. 1, 42, 42. Cic. de Divin. 1, 37, 80: *Negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse; quod idem dicit Plato*. Scripsit autem ille *περὶ ποιήσεως* et *περὶ Ὀμήρου*. Diog. L. 9, 48. —

Nanciscetur enim pretium nomenque poetae,
 Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam 300
 Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,
 Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
 Non alius faceret meliora poemata; verum
 Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
 Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi; 305

bona pars] prorsus ut nos, *ein guter Theil*. Cf. Od. 4, 2, 46. Sat. 4, 1, 64. — *non unguis ponere curat]* «Quo videantur divino illo furore perciti, summam negligentiam in corpore curando affectant.» — *tribus Anticyris cet.]* «insania, cui ter tantum hellebori, quantum Anticyrae quotannis crescit, mederi non possit, id est, prorsus insanabilis.» Cfr. ad Sat. 2, 3, 83. — *Licino]* Licinus fuit huius hominis cognomen, non Licinius nomen, ut scribitur persaepe in prosae orationis scriptoribus, quemadmodum e Basilo plerumque fecerunt Basilium. (V. Onomast. Tullianum.) «Nomen est tonsoris famosi, qui postea dicitur factus senator a Caesare, quod odisset Pompeium, de quo hoc scriptum est epitaphium: *Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato nullo, Pompeius parvo: quis putet esse deos?*» COMM. Cato. Quodsi Licinus hic Horatianus re vera idem est atque ille, qui auctore Dione Cassio 54, 24. origine Gallus erat, captusque a Romanis servus Iulii Caesaris fuerat et ab eo manumissus, ab Augusto Galliae procurator factus est a. u. c. 739, statuendum erit, eo tempore, quo Ars poetica composita est, illum iam ex prin-

cipis favore excidisse vel obisse; nam homini quamvis improbo, sed ab Augusto honoribus affecto, sic illudere vix poterat. Utiq[ue] *Licini*, ut viri indigne praedivitis et praepotentis, nomen postea quasi in proverbii consuetudinem venit: Pers. 1. l. Martial. 8, 3, 6. Iuven. 4, 409. et 14, 305 sqq. Sueton. Octav. 67.

301. 302. *O ego laevus]* Virgil. Ecl. 4, 16, et Aen. 2, 54: *Si mens non laeva fuisset*. «O me hominem praeposterum, qui magnos istos poetas non imitatus remediis ad purgandam bilem aptis quotannis utor!» Bili enim tribuebant *μελαγχολίαν*. — *purgo bilem]* in prosa orat. *bile*. Est accusativus Graecus: «quod ad bilem attinet.» — *horam]* anni tempus,» at Od. 3, 13, 9.

303-308. *Nil tanti est]* «Nihil tanti aestimo, nulla prorsus mihi causa est, cur magnus poeta ad illorum scilicet modulum fieri cupiam.» — *Ergo cet.]* «Ergo quoniam hoc mihi negatum est, criticum saltem agam.» — *fungar vice cotis cet.]* Isocrates aliquando interrogatus, cur cum alios artem dicendi doceret, ipse taceret, respondit: *Καὶ αἱ ἀκόναι αὐτὰ μὲν τεμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ αἰδηρὸν ἔχει καὶ τεμνέ-*

Munus et officium nil scribens ipse docebo,
 Unde parentur opes, quid alat formetque poetam;
 Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
 Scribendi recte sapere est et principium et fons:
 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae, 340
 Verbaque provisam rem non invita sequentur.
 Qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,

ζὸν ποιοῦσιν. Lamb. (Plut. Vit. X. Or. p. 838. E.) — *nil scribens ipse*] «nulum poema epicum aut dramaticum, sed sermones dumtaxat et lyrica quaedam.» Inest tamen festiva ironia, qua propria carmina elevat. — *opes*] ingenii, quae constant copia (rerum ac) verborum (Quintil. 10, 4, 45.), iuncta cum felici inventione ceteraque facultate poetica. — *quo cet.*] «Facultas poetica,» inquit, «efficit, ut ad perfectionem perveniamus, error, ut vel mediocres maneamus vel prorsus contemnamur.» — *virtus*] «ars perfecta et κατορθώματα praeclaro ingenio debita.»

309–344. *Scribendi cet.*] «Verum unde tandem pendunt omnia quae adhuc proposui praecepta invenendi, componendi, cetera? Unice a sapiendo. Evolvenda atque exploranda est tota vita humana; nam ex hac una investigatione prodit veritas poetica, praecipue in genere dramatica.» Hoc praeceptum exponit vv. 340–322. — *sapere*] σοφία καὶ σύνεσις, «recte cogitare atque iudicare de omnibus rebus: cui hoc deest, quamvis magna sit praeditus phantasia et invenendi facultate, nunquam tamen evadet

poeta hoc nomine dignus.» — *principium et fons*] Dionys. Long. 8: Ἐπεὶ δὲ πέντε — πηγάι τινὲς εἰσὶ τῆς ὑψηγορίας γονιμώταται, πρῶτον μὲν καὶ κράτιστον τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπὴβολον. — *Rem cet.*] «Quomodo autem sapienter recte loque cum iudicio quodlibet argumentum, ἡθικόν praesertim, tractari debeat, huius artis prorsus egregia exempla praebent Socraticorum, imprimis Platonis, Xenophontis, Aeschinis, Antisthenis scripta;» hos enim fere aequiparabant grammatici et rhetores. Dio Chrysost. 18. p. 480. R.: Τρέφομαι δὲ ἤδη ἐπὶ τοὺς Σωκρατικούς, οὓς δὴ ἀναγκασιότατους εἶναι γημι παντὶ ἀνδρὶ λόγων ἐκτεμένῳ. — *Ξενοφῶντα* δὲ ἐγὼγε ἡγοῦμαι ἀνδρὶ πολιτικῷ καὶ μόνον τῶν παλαιῶν ἐξαργεῖν δύνασθαι, εἴτε ἐν πολέμῳ τις στρατηγῶν, εἴτε πόλεως ἀφηγουμένους, εἴτε ἐν δήμῳ λέγων, εἴτε ἐν βουλευτηρίῳ, εἴτε καὶ ἐν δικαστηρίῳ — ἐθέλοι — τὰ τῷ τοιοῦτῳ προσήκοντα ἐν δίκῃ εἰπεῖν. Dionys. Long. 4: Οἱ ἡρώες ἐκεῖνοι — Ξενοφῶντα λέγω καὶ Πλάτωνα — ἐκ τῆς Σωκράτους ὄντες παλαιστράς. Cf. Od. 4, 29, 44. Strenue autem Horatius ipse hoc suum exsequebatur praeceptum.

Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
 Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
 Partes in bellum missi ducis, ille profecto 315
 Reddere personae scit convenientia cuique.
 Respicere exemplar vitae morumque iubebo
 Doctum imitatore et vivas hinc ducere voces.
 Interdum speciosa locis morataque recte

318. *veras* unus Hochederl, Regius 42. et corr. 47., Lamb.

Cf. Sat. 2, 3, 44: *Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro? — char-
 tae*] Conf. Od. 4, 8, 24. — *Ver-
 baque* cet.] «Ubi philosophiae ope
 penitus perspexeris res moresque
 hominum, quales ei sint et esse de-
 beant, tum demum facile eos poe-
 tice exprimere atque imitari pote-
 ris; sine tali cognitione inanis eris
 et inutilis scriptor.» Porphyrio: «Asi-
 nius Pollio idem dixit: *Male hercule
 eveniat verbis, nisi rem sequantur!*»
 Cic. de Or. 3, 50, 194: *tantum ho-
 minis ingeniosi ac memoris (Antipa-
 tri Sidonii) valuit exercitatio, ut, cum
 se mente ac voluntate conceisset in
 versum, verba sequerentur.* «Menan-
 der cum fabulam disposuisset,
 etiamsi nondum versibus adornas-
 set, dicebat se tamen iam com-
 plesse.» Acr. — *provisam rem* cet.]
 «tale argumentum cum successu
 a te inventum atque accurate pen-
 sitatum verba convenientia ultro
 tibi subministrabit.»

342–318. *Qui didicit p. cet.*] Per
 totum h. l. versatur imprimis circa
 τὰ ἥθη, quia in poesi scenica ho-
 rum maxime ratio habenda est; di-
 dicit autem hanc artem partim a
 philosophis ἡθικῶν tractantibus,
 partim ipse varios hominum mores

accurate explorans. — *conscripti*]
 «senatoris,» ex formula *patres con-
 scripti*. Singularis autem hac signi-
 ficatione uno fortasse hoc loco re-
 peritur. — *Reddere*] «attribuere id,
 quod ei debetur.» — *Respicere*
 cet.] Praeter philosophiam moralem
 etiam ipsam vitam humanam eius-
 que varios casus intueri iubet. —
exemplar vitae] «vita, qualis nobis
 contemplantibus apparet.» — *Do-
 ctum*] «qui arti satisfaciatur.» — *vivas*
 — *voces*] «quae τὰ ἥθη καὶ πάθη
 recte atque dilucide exprimant,
 vere naturales.» Alia quidem signi-
 ficatione, sed iisdem verbis Plato
 Phaedr. p. 276. A. dixit λόγον ζωόν-
 τα καὶ ἐμψυχον. Cic. ad Att. 2,
 42: *Ubi sunt, qui aiunt ζωσες ἡω-
 νῆς?* Verum apud Horatium est τὸ
 ἐμπαθές, τὸ ἐναργές Graecorum;
veras, quod alii praeferunt, non
 est nisi glossema, nec satis rectum;
 nam *verae voces* Lucretii 3, 87., *ψω-
 νῆ ἀληθῆς* Luciani Nigr. 29., sunt
 potius eae, quae conspirant cum
 intimo alicuius sensu, alias occul-
 tato.

319–322. *Interdum* cet.] Monstrat
 vel maxime necessarium esse, ut
 personarum mores recte expriman-
 tur, quia ab hac re polissimum

Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
 Valdius oblectat populum meliusque moratur
 Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
 Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
 Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.

320

326. *Dicas* Bentleyus coni. — 327. *Albani* Bb (non STed). — 328. *superat* BbSTed et omnes Pottierii et Hochederi, LCIF: *superest*

pendeat fabulae successus spectatorumque applausus. — *speciosa locis*] *mit schönen Gedanken, einzeln den höchst gelungenen Partien*; «locis communibus (Cic. Brut. 42, 46, Orat. 36, 426.), ῥήματα, quibus insunt γνῶμαι evidētia sua ac veritate allicientes et permulcentes auditorum animos.» Cf. Quintil. 7, 4, 44: *plerique — contenti sunt locis speciosis modo vel nihil ad probationem conferentibus.* — *morata*] «in qua mores singularum personarum optime exprimuntur.» Acro. — *nullius veneris*] «ceterum destituta lepore illo Menandreo neque valde venusta.» — *sine pondere*] «sine argumenti et generis dicendi gravitate.» Cic. de Orat. 2, 47, 73: *omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum.* — *arte*] refertur maxime ad actionis implicationem et solutionem. — *oblectat*] *Oblectatio* semper actiosa est, ea significatione, qua Cicero N. D. 4, 40, 140. *virtutem actuosam* dixit; *delectatio* iis, quae grata offeruntur, sine propria actione fruitor. Cf. mox v. 333. — *moratur*] «*fesselt*; detinet ac facit, ut usque ad finem spectetur.» Cf. v. 223. Epp. 4, 13, 47. — *nugaeque canorae*] «versus leves, quod ad sententias pertinet, quantumvis numerosi ac

sonori.» Cf. Epp. 2, 2, 76: *I nunc et versus tecum meditare canoros.*

323. 324. *Grais cel.*] «Verum,» inquit, «maximo impedimento Latinae poësi est ipsa Romanorum educatio. Sane Graeci illi antiqui ab Homero usque ad Menandrum in omnibus iis, quae ad poësin spectant, longe nobis feliciores fuerunt, quippe quibus natura ipsa ingenium vere poëticum et facilitatem etiam reconditos animi sensus scite exprimendi largita sit. Neque vero illos ullius alias rei quam verae gloriae cupidus fuisse videmus: nostra perversa educatio quaestus ante omnia et lucri studium animis instillans, vim poëticam debilitat atque infringit.» Similis est locus Epp. 2, 4, 93 sqq. Menander apud Schol. Aristid. ed. Frommel p. 346: «*Ἕλληνες εἰσιν ἄνδρες οὐκ ἀγνώμονες καὶ μετὰ λογισμοῦ πάντα πράττουσιν τινος.*» — *ore rotundo*] «*Τὸ στρογγύλον* rhetores Graeci in genere dixerunt, quidquid verbis et sententiis ita enuntiatum esset, ut in eorum forma concinnitas, elegantia et artificium appareret. Apud Dionys. Hal. de vi Demosth. c. 19, *τὰ στρογγύλα* opponuntur *τοῖς πλατέσιν* et *μακροῖς.*» Eusesti. Nec raro ita Latini, veluti Cic. Brut. 78, 272. de C. Pi-

Romani pueri longis rationibus assem

325

Discunt in partes centum diducere. Dicat

Filius Albini: Si de quincunce remota est

Uncia, quid superat? Poteras dixisse. Triens. En!

«unus et alter» Bentleyi, *superet* cum Zulichemiano Bentleyus et M. — *Poteras* BTed et omnes Pottierii, LCTF: *Poterat* hS, cum quincunce suis Bentleyus et MJ. — *dixisse, Triens?* distinxit Bentleyus, *dixisse: triens.* MJ.

sone: erat verborum et doctus elegans et apta et quasi rotunda constructio. — praeter laudem n. avaris] «unius laudis appetentibus;» adiect. avaris ergo h. l. laudem, non reprehensionem continet. «In hac sola cupiditate promerebantur laudem, tamquam Protogenes ille, qui Iolysum pinxit decem annis, vel Apelles, qui totidem pinxit annis Anadyomenen. Non enim ut acciperent festinabant, sed ut placerent morabantur.» Pomer.

325-332. longis rationibus] in *langer Exempelberechnung*. Arnold. — partes] «fractiones, Brüche.» Ceterum centum h. l. ex duodenaria sive unciaria apud Romanos computandi ratione proprie accipi nequit, sed significat «vel minutissimas.» Ultima quidem finis, ad quam in assis distributione progreditur L. Volusius Maecianus §. 39., haec est: *Dinādium scriptulum audio quosdam ratiocinatores SIMPLIUM vocare, quod erit totius assis quingentesima septuagesima sexta, quam et ipsam partem infinito separare possis.* Cave autem, ne Horatium loqui putes de usurarum computatione, sed usque ad v. 330. simplicia additionis, subtractionis, divisionis exempla proponit. — Dicat cet.] In ludum lit-

lerarium nos deducit poeta, ubi ratiocinandi artem pro poësi docet magister. Ceterum quomodo in tercia persona offendere potuerit Bentleyus, non video. Nonne enim probabile est praeceptores interdum hac ita usos esse, ut solent nostri? Atque sic est Od. 4, 27, 40. de homine praesente: *Dicat Opuntiae Frater Megillas.* — Albini] «nomen feneratoris avari (COMM. CIRC.), cuius sane filius maxime aptus est, qui a magistro de re nummaria interrogetur.» DILLENI. — quincunce] Cfr. L. Volusius Maecianus et Balbus de asse ed. Böcking. Bonnae 1834. 42. p. 43: *diviso solidi, id est, librae, quod as vocatur: — uncia (duodecima pars), sextans, quadrans, triens, quincunx, semissis (sive, ut hic, semis), septunx, bossis (s. bes), dodrans, decrans (s. decunc), deunx.* — quid superat?] Sane oratio recta efficacior est quam coniunctivus *superet*, cuius exigua est a Codicibus auctoritas. — *Poteras dixisse]* Verba haec sunt magistri, discipulum non tam corripientis, quod tardiuscule respondent, quam cum leni ironia excitantis, cum certus sit magister puerum illico recte esse responsurum. Bene Voss: *Nur heraus! Du, weisst es!* — Triens] tercia pars assis, id est,

Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
 Semis. At haec animos aerugo et cura peculi 330
 Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
 Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?
 Aut prodesse volunt aut delectare poëtae,
 Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.

330. *At* bS, LF: *An* B, cum tribus vetustissimis Blandiniis et Statio Bentleius et M, *Ad* Ted, Ct. — 331. *speramus* T cum octo Codicibus Bentleii. — 337. Hunc versum sibi suspectum secluserit Bentleius.

quattuor unciae. — *Redit*] «contra si ad quincuncem additur uncia, fit semis, dimidia pars assis sive sex unciae.» *Redit* autem dicere poterat, quia singulae unciae prius totum, id est, assem, constituentes, ab eo separatae, ubi aliis uncis adduntur, ad illam sensim velut postliminio redire videntur. — *At* cet.] Sic recte erumpit liberrima indignatio. *An* dubitantis esset, sed sine causa; qui autem *ad haec* scripserunt, rati sunt eadem licentia hic usum esse Horatium atque Cic. pro Mil. 4, 40: *ad quam (legem) non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.* — *aerugo*] «avaritia, quae rodit animos atque extenuat, ut aerugo aes.» Aliā metaphorā Sat. 1, 4, 104, Seneca Epist. 7, 6: *Malignus comes quamvis candido et simplici rubiginem suam adfricuit.* — *peculi*] Hic usurpatur de omni pecunia propria industria ac parcimonia etiam a libero homine parata; proprie de servo Virg. Ecl. 1, 33: *Nec spes libertatis erat nec cura peculi.* — *speramus*] Indicativus clarius significat absurdam fore talem spem quam aliorum lectio *sper-*

mus. — *cedro* — *cupresso*] Dioscorid. 1, 106. cedrum τὸν περπὼν ζῶν vocat, et *cupressus* μύρμας memorat iam Plato Legg. 3, p. 741. Martialis 5, 6, 44: *Quae cedro decorata purpuraeque Nigris pagina crevit umbilicis.* Vitruv. 2, 9, 13: *Ex cedro oleum, quod cedrium dicitur, nascitur, quo reliquae res cum sunt unctae, uti etiam libri, a lineis et a carie non laeduntur.* Cf. Plin. H. N. 16, 40, 78 sq. «Ex cupressino autem ligno confici solebant capsulae, in quibus reponerantur scripta poetarum contra lineas.» Comm. Caeq.

333-337. *Aut prodesse cet.*] Dilucide monstrat triplex consilium sequi poetas: «nam aut docere volunt, ut didactici, aut delectare, ut epigrammatum ludicrorum scriptores, aut utriusque, ut epici, dramatici, lyrici; si quis hoc tertium obtinet, perfectus est poeta.» Simul et docendi et delectandi leges proponit, in docendo brevitatem, in delectando, ne aberretur a veritate poetica, ne monstrosa *φαντάσματα* fingantur. (vv. 333-340.) — *cito* — *Percipiant*] Incredibile est ab interprete Sec. XIX. iuncta

Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta 335
 Percipiant animi dociles teneantque fideles;
 Omne supervacuum pleno de pectore manat.
 Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
 Nec quodcumque volet, poscat sibi fabula credi,
 Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo. 340
 Centuriae seniorum agitant expertia frugis,

— 339. *Nec* Bd, LCIF: *Ne* bSTc, Bentleyus et MJ. — *velit* Bd, tredecim Regij aliique, *velis* T. (Ut nos, bSc.)

esse vv. *cito dicta*. — *Omne supervacuum* cet.] «Ut de vase iam pleno aqua insuper affusa defluit, ita animum praeecepto aliquo iam impletum, omnia, quae praeterea adduntur, quippe *supervacanea*, id est, nimia ac verbosiora, quam necesse est, non tangunt, sed fastidio afficiunt.» V. *manare* idem fere significat ac *defluere* apud Senecam de Benef. 4, 4, 8: *ita natura comparatum, ut alius iniuriarum quam merita descendant et illa cito defluant, has tenax memoria custodiat*. Mirum autem fuit Bentleyi de hoc versu iudicium: «Vereor, ne monacho potius quam Flacco versiculus debeatur.» Manifesto summa γνώμη simpliciter Criticum immortalem decepit; perquam sane similis est v. 344. prope Leoninus.

338-340. *Ficta*] «vel a te ipso vel in mythis iam antiquis reperienda.» — *proxima veris*] «ne laedatur veritas (*Illusion*) poetica.» Aristot. Poet. 25, 7: *Ἡγορητοῦνται δὲ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνάτα ἐπιτάνα*. — *Nec* — *neu*] Vide vv. 485 seqq. Mihi quidem εἰσὺνδεστω ne minus placet: quae esset vetandi particula, non, *ἢ* αμῖ, *dass nicht*. — *pransae La-*

miae] «Lamia est monstrum superne habens speciem mulieris, inferne vero desinit in pedes asininos.» COMM. CRUQ. Hae dicebantur pueros vel devorare vel eorum sanguinem exsugere: unde ut Empusa ac Mormo infantium terculamenta erant.

344-346. *Centuriae seniorum* cet.] In classibus a Servio Tullio institutis omnes, qui annum aetatis XLV. egressi erant, seniorum centuriis adnumerabantur. «Viri iam maturi exagitant et reprehendunt poemata nimis iocosa et purum sententiosa; contra Ramnes, equites iuniores, (quos *Trossulos* vocat Persius 4, 82.) non sine quodam fastu atque arrogantia per populum incedentes, ut faciant juvenes et validi et locupletes, spernunt poemata nimis seria nulloque *παντασίας* ornatu se commendantia.» Atque adolescentulos vocat equites Romanos, proprie dictos, quibus equus publicus assignatus (Cic. de Rep. 2, 20, 36.) erat, Q. Cicero de Petit. Cons. 8, 33: *Primum cognosceito equites; pauci enim sunt: deinde appetito; multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur*. — Vocabulo autem medio *celsi* h. l. sub-

Celsi praetereunt austera poëmata Ramnes;
 Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
 Lectorem delectando pariterque monendo;
 Hic meret aera liber Sosis; hic et mare transit 345
 Et longum noto scriptori prorogat aevum.
 Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus;
 Nam neque chorda sonum reddit, quem volt manus et mens,
 Poscentique gravem persaepe remittit acutum;
 Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus. 350

est ironia quaedam, ut apud Cic. de Orat. I, 40, 184: *Haec et horum similia iura suae civitatis ignorantem erectum et celsum alacri et prompto ore atque vultu huc atque illuc intuentem vagari -- toto foro -- nonne imprimis flagitiosum putandum est?* — praetereunt] «spernunt.» Martial. I, 25, 2: *profer opus, Quod nec Cecropiae damnet Pandionis arces, Nec sileant nostri praetereantque senes.* — Qui Ramnes proprie dicti ex communi opinione fuerint, disce ex Livio I, 43: *Centuriae tres equitum conscriptae sunt, Ramnenses ab Romulo, ab T. Tatius Tilienses appellati. Lucrum nominis et originis causa incerta est.* — *Omne tulit punctum*] Anthol. Lat. Meyeri N. 780, 3: *Suffragiorum puncta non tulit septem.* Conf. Epp. 2, 2, 99. et Epigramma in Rufum ad Sat. 2, 2, 50. Est igitur: «Omnes eum laudibus celebrant.» — *utile*] Ut nostris temporibus, sic antiquitus, magna erat controversia, quatenus poesis non solum proprium et suum munus conficere, verum etiam sensu *ἡθηζῶ* utilis esse deberet. — *meret aera*] proprie de militum sti-

pendio atque operariorum mercede. — *Sosis*] Cf. Epp. I, 20, 2. «Bibliopalis insignem quaestum affert poema bonum.» — *mare transit*] Cf. Epp. I, 20, 43. — *longum prorogat aevum*] «prorogat, ut longum fiat»; uti Soph. Trach. 679: *μείζον' ἔκτενῶ λόγον.*

347-352. *Sunt delicta cet.*] «Nunquam tamen obliviscar ad illam perfectionis absolutae speciem, quam mente tantum videmus (*τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ*), pervenire eamque exsequi mortalibus negatum esse; quocirca aequa et humana sint nostra iudicia de summorum poetarum erroribus et delictis.» Tota autem haec doctrina de modeste iudicandis scriptoribus primariis egregie exposita est a Dionysio Longino 33. p. 48. et 36. p. 52. Egger: *ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν λόγοις μεγαλοφρονῶν ἕκαστος ἀπάρτα τὰ σφάλματα ἐν ἐξωνείκται πολλάκις κατορθώματα κτλ.* — *neque chorda cet.*] Proponit duplex exemplum erroris non consulto aut iudicii pravitate commissi, sed potius instrumentis minus perfectis aut alii casui tribuendi: similes autem etiam in carminibus

Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
 Offendar maculis, quas aut incuria fudit
 Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
 Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
 Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus 355
 Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
 Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
 Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem

355. et BbT et corr. c. — 356. *oberrat* bT (non BScd). — 357.
Choerilos Bentleyus. — 358. *terve* bSTcd, LcTJ. (*terve* B.)

pangendis accidere casus adversos significans, quibus mox annumerat etiam incuriam aliquam excusabilem vel humanae naturae quamvis perfectissima quaeque affectantis infirmitatem. — *minabitur*] «minabitur ferire, quo eum sagittarii oculus manusque dirigit.» — *Offendar*] Non est «modus coniecturalis,» ut discipulos docuit nuperus quidam editor, sed simplex futurum. — *fudit*] Continuat metaphoram maculae, quae fortuita liquidi alicuius aspersione oritur. Simul optime convenit *incuriae*.

353-356. *Quid ergo est?*] «Verum, ut video,» inquit, «iustissima hac excusatione abuti possunt etiam mali poetae, quorum defensionem iamiam occurram. At, si futilis scriptor eadem purgatione usus erit, illico eum refutabimus atque venia prorsus indignum habebimus.» — *scriptor -- librarius*] «servus, qui libros describit vel domino litterato vel bibliopola;» de quorum negligentia saepe scriptores conqueruntur. — *peccat idem*] pro vulgari: «in eodem peccat,» «idem peccatum semper committit.» Sic etiam

Cic. de N. D. 4, 12, 31: *Xenophon -- eadem fere peccat, -- oberrat*] «qui in eadem chorda pollice tangenda eundem semper errorem committit;» *fehlgreift*.

357-360. *multum cessat*] «propter negligentiam officio suo non satisfacit,» ut Epp. 2, 2, 14: *Semel hic cessavit.* — *Choerilus*] Cf. Epp. 2, 4, 232 sqq. «Choerilus, qui gesta Alexandri describens septem tantum versus laudabiles fecit; -- cui Alexander fertur dixisse, malle se Thersiten Homeri esse quam huius Achillem. Alexander autem pactus cum eo, ut si bonum faceret versum, aureo numismate donaretur, si malum, colapho feriretur; qui saepius male scribendo colaphis necatus est.» Comm. Cavq. Sed de insulsis his Scholiastarum narrationibus tu confer Naekii Choerilum p. 36. 206. 207. Ceterum Choerilus a Grammaticis Homero tralatio quasi exemplo oppositus esse videtur. Sic etiam Hermias ad Plat. Phaedr. p. 142: *Τὴ γὰρ ὁμοίαν ἢ Χοιρίλλου καὶ Καλλιμάχου ποιήσεις πρὸς τὴν Ὀμήρου καὶ Πινδάρου;* — *terve*] Quid intersit inter formulas *bis terve*

Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.

Verum operi longo fas est obrepere somnum. 360

Ut pictura, poësis: erit, quae, si propius stes,

Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes.

Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,

Iudicis argutum quae non formidat acumen;

360. *opere in longo* bT, LCl (non BSed). — 361. *Ut pictura, poësis erit quae distinguit* M.

et *bis terque*, facillime persentiscas collato v. 449. Cf. Epod. 3, 33. — *Indignor* cet.] «Aegerrime item fero, quaecumque in Homero vitium aliquod animadverto, quia cum his prorsus exemplum cuperem. Attamen ita Homerum mecum ipse excuso, cogitans mirandum non esse, si vel summus poeta in poëmaticis tam longis interdum, sed raro, cesset.» Refero haec verba ad *διαφωρίας* ac miras illas difficultates, quae *λύσεις* praesertim Alexandrinorum originem dederunt, atque ad ea omnia, quae propter nimiam scilicet simplicitatem vel propter morum ac sentiendi discrepantiam displicebant Alexandrinis et Romanis horum iudicium plerumque sentis. Incredibile autem est, quae et qualia reprehenderint non solum grammatici, sed etiam philosophi in Homero, veluti Schol. volg. ad Odyss. λ, 457-459: Ὁ κεινός, — τὸν ὁπῶς ἐστὶ περῆσαι Μεζὸν εἶντα. Ἀδικοῦνται τρεῖς γέλοιον δὲ πεζὸν εἶντα.)

361-365. «Verum, ut iusti simus poematum existimatores, id quoque requiritur, ut non omnia eodem *modulo ac pede* metiamur, sed pro diverso genere et stilo diversa etiam de singulis iudicia faciamus.» — *Ut pictura, poësis*] Antiqua est

comparatio, saepe prave intellecta, maxime, ubi in *τέχναις ποιητικαῖς* divolsio cum sequentibus nexu, sic interdum assertur: *Ut pictura, poësis erit.* At manifesto hoc dicit: «Ut in pictura, id est, tabulis pictis, accidit, ita etiam in poëmaticis usu venire solet cet.» Etique Plutarch. de gloria Athen. c. 3, p. 346. F: Ὁ Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποιῆσιν σιωπῶσαν προσ-αγορεύει, τὴν δὲ ποιῆσιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν. Scr. ad Herenn. 4, 28, 39: *Poëma loquens pictura, pictura tacitum poëma debet esse.* Sed hi ac similes loci (ut Tusc. 3, 39, 44.) ad internam, ut ita dicam, utriusque artis similitudinem potius referuntur; de externa loquitur Horatius, id docens, diversa utriusque artis opera diverso etiam modo spectari atque iudicari a peritis oportere. — *abstes*] Verbum *abstare* videtur ἀπαξ λεγόμενον, unde corruptelae *adstes*, *absis*; formatum est ad analogiam v. ἀφίσταμαι, sed propter sonum asperiorum praeter h. l. raro aut nunquam usurpatum, prorsus ut Vitruvii 9, 4, 44. subst. *abstantia*. Totā autem imago ad poemata translata significat lectionem plus minusve accuratam atque acris vel clementius iudicium, quod de quovis fa-

Haec placuit semel, haec decies repetita placebit. 365

O maior iuvenum, quamvis et voce paterna

Fingeris ad rectum et per te sapias, hoc tibi dictum

Tolle memor, certis medium et tolerabile rebus

Recte concedi. Consultus iuris et actor

Causarum mediocris abest virtute disertus 370

Messallae nec scit quantum Cascellius Aulus,

cere debeamus. — *Haec amat obscurum*] « quae virtutibus quidem non caret, sed tamen suo iure postulat partim, ne nimis diligenter investigentur loci minus expoliti, partim ut *παρταλῆ* potius et miti quodam humanitatis sensu (*gemüthlich*) eam amplectamur, quam subtili intellectus iudicio subiiciamus. » — *argulum* — *acumen*] *Feiner Scharfblick*.

366–373. *O maior*] « L. Piso. » Acro. Facta mentione poësis eius, quae propter perfectionem *decies repetita placebit*, aptissime iuvenem amicum ac simul, ut sit talibus in allocutionibus, unumquemque lectorum obsecrat obtestaturque, ne et hac ipsa fortasse excusatione erit, quae — — — *obscurum* abutenti ad mediocritatem quandam pervenire sufficiat; nihil enim mediocri poeta esse detestabilius. Ilinc potissimum epistolae *χαρὰντῆρα* resumit. — *Iuvenum*] id est, « filiorum. » Conf. v. 24: *pater et iuvenes patre digni*. — *Tolle memor*] Exeident loquenti verba; qui ea in mentem suam recipit, veluti *tolli* (*aufnehmen, aufnehmen*). Virg. Aen. 6, 377: *copa dicta memor*. — *certis*] « quibusdam. » non: « definitis, *abgegränzte*. » Hac dicit: « In disciplinis et artibus usui vitae

quotidianae destinatis mediocritas tolerabilis est, praesertim ubi argumentum, quod tractare debent, ipsum tenuius est: sic in minoris momenti litibus et ictus et causidicus mediocris et petitori et reo sufficit. Aliter vero res se habet in artibus, quae pulchrum per se ipsum imitari student et in quibus non utilitas quaeritur necessaria, sed animi libera quaedam oblectatio (Cic. de Or. 1, 26, 118.), in poësi, in histrionum arte, in pictura et sculptura, ubi nunquam in mediocritate adquiescimus, sed nostro iure perfectionem poscimus. » — *Messallae*] Est notus ille M. Valerius Messalla Corvinus, Tibulli fautor. Vid. argumentum Od. 3, 24. Seneca Controv. 2, 12: *Fuit Messalla exactissimi ingenii in omnes quidem studiorum partes. Latini atque sermonis observator diligentissimus. — Latro — pro Pythodoro Messallae orationem disertissimam recitavit. — A. Cascellius, clarissimus ictus, homo dicax ac facetus* (Macrob. Saturn. 2, 6.) et clarus Bene dictorum libro, vir iuris civilis scientia clarus fuit iam triumvirorum tempore a. u. c. 712. teste Val. Max. 6, 2, 12, admodum igitur senex eo anno, quo hic liber scriptus est. Sed si vel octogenarius fuit, in vivis etiam

Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poëtis
 Non homines, non di, non concessere columnae.
 Ut gratas inter mensas symphonia discors
 Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver 375
 Offendunt, poterat duci quia coena sine istis:
 Sic animis natum inventumque poëma iuvandis,
 Si paulum summo decessit, vergit ad imum.
 Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,

373. *Non di, non homines* p, primus Hochederi, Aldinae et Lamb.
 — 378. *a summo* LC. — *discedit d, discessit* LCI.

tunc fuerit necesse est; nihil enim inconcinnius fuisset quam componere mortuum cum Messalla vivo, ut manifesto Horatii verba significant. De nominum inversione cf. Od. 2, 44, 2. — *Non homines, non di*] Inversus ordo *Non di, non homines* ab iis inductus est, qui minus decere arbitrantur homines dis praeponi ac praeferrant ordinem solitum, ut est apud Cic. ad Fam. 4, 9: *dis hominibusque approbantibus*. Liv. 3, 47. 40, 42.; cui formulae *παρὰ προσδοξίαν* addit: *non concessere columnae*, eadem, quae Sat. 1, 4, 74. vocantur *pilae*, ante bibliopolarum tabernas; quibus columnis librorum venalium indices affigebantur. «Etiam columnas illas inanimatas pudet medioerum poëtarum et horum nomina sibi affligi indignantur non secus atque iis irati sunt di hominesque.» (Nullos videlicet reperiunt emptores.)

374–378. *gratas*] «iucundas atque hilares.» — *crassum unguentum*] «nimis spissum nec satis defaecatum.» (Plin. H. N. 13, 4, 2: *Omnia unguenta acutiora sunt costo, amomum* —; *crassiora myrrho suavio-*

raque cet. lb. 3, 4: *Quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes, linique iam, non solum perfundi unguentis gaudent.*) — *Sardo cum melle*] «Corsicum et Sardum mel pessimi saporis est.» POUPE. Virg. Ecl. 7, 44: *ego Sardoniis videor tibi amarior herbis*. Optimum contra erat Hymettium et Hyblaëum. — *papaver*] Plin. H. N. 19, 8, 53: *Papaveris candidi semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur.* — *duci*] «poterat aequè hilariter produci coena sine istis *παρέργαις*, quae, cum praepostera sunt, molestia afficiunt convivae.» — *decessit*] Rectior haec est lectio quam *discassit*, cum significet «a summo fastigio demittere se humum versus.» — *vergit ad imum*] «haud procul iam est a pessimo poeta.»

379–384. *Ludere* cet.] «Quamvis haec (vv. 372–378.) nemo negare audeat, tamen nescio quo insania acti, imperiti permulli poësin exercent.» Similis sententia est Epp. 2, 4, 144 sqq. — *campestribus armis*] «quibus utuntur ludentes in Campo Martio,» quorumque versu

Indoctusque pilae discive trochive quiescit, 380
 Ne spissae risum tollant impune coronae:
 Qui nescit versus tamen audet fingere. Quidni?
 Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
 Summam nummorum vitioque remotus ab omni.
 Tu nihil invita dices faciesve Minerva; 385
 Id tibi iudicium est, ea mens. Si quid tamen olim
 Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures

386. *iudicium est ea* bSTcd (*iudiciunst ea* B), Lct et Bentleyus: *iudicium esto, ea* Fea conl. et M. — 387. *Maeci* Bentleyus: *Maeti* B, *Mecii* Te, Lct, *Meli* bS, M, *Melii* d, F.

seq. nonnulla memorat. — *pilae discive* Cf. Sat. 2, 2, 44 sqq. — *trochive* Cf. Od. 3, 24, 57. — *coronae* «spectatorum catervae,» ut Epp. 4, 48, 53. — *Qui nescit cet.* «Alii dislinguunt *Qui nescit, versus tamen cet.*, alii contra (ut Bentleyus) *Qui nescit versus, tamen cet.* Rectius omni interducta abstinebis, quoniam sententia est: *Qui nescit versus fingere, tamen audet versus fingere.*» DILLENE. — *Quidni?* respondet unus ex isto malorum poetarum grege: «*Quis mihi interdicit versus pangere, cum sim liber, liberis parentibus natus et, quod maius etiam est, eques Romanus, sine ullo crimine (Epp. 4, 7, 56.), nunquam censoriae severitatis nota iniustus?*» (Cic. Cluent. 46.) — *ingenuus* «generosis parentibus ortus,» Videlicet etiam libertinus est *liber*, non item *ingenuus*. — *census equestrem cet.* «cum census sim quadringentis sestertium,» senatorii census dimidiam partem. Conf. Epp. 4, 4, 58. De constructione verbi *censeri* cf. Cic. p. Flacco 32, 80: *Voluisti magnum agri modum censeri.* — *Census ex praeterea nume-*

ratas pecuniae centum triginta HS. milia. Externa bona dum iste enumerat, ne verbo quidem tangit ingenium et litterarum studia, propter quae ad poemata componenda aptus sit. Quocirca Horatius homini vano non respondet, sed rursus Pisonem alloquitur.

385-390. *Tu cet.* «Tu vero noli istorum similis esse; primum explora te ipsum, utrum poeticam indolem tibi largita sit natura necne; tum consule amicos,» — *invita -- Minerva* Cic. de Offic. 4, 34, 110: *invita, ut abint, Minerva, id est, adversante et repugnante natura.* Quae si non favet scriptoris incepto, necessario omni successu caret. — *dices faciesve* V. *dices* refertur potissimum ad verba eorumque compositionem, *facies* ad totam opus, quod molitur scriptor. — *Id tibi cet.* Frequentius per relativa. «quod tuum iudicium, quae tua mens est; pro tuo iudicio, probe mihi noto,» — *olim* Significat festinandum non esse. — *Maeci* Rectam scripturam servavit Porphyrio Monac. et ex parte Cod. B. Est enim Sp. Maecius Tarpa; de quo vide Sat.

Et patris et nostras, nonumque prematur in annum,
 Membranis intus positis: delere licebit,
 Quod non edideris; nescit vox missa reverti. 390
 Silvestres homines sacer interpretsque deorum
 Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
 Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones;
 Dictus et Amphion, Thebanæ conditor arcis,
 Saxa movere sono testudinis et prece blanda 395

393. *rapidosque* Tc, l. (Ut nos, BbSd.) — 394. *arcis* Tc et pr. b,

4, 40, 38. — *et nostras*] «qui vere tibi sum amicus;» id quod sine ulla arrogantia dictum est. — *nonumque* cel.] «Noli poematis tui editionem praecipitare (Quintil. Ep. ad Tryph. 2.); sed per novem annos, id est sine imagine, tamdiu retineatur in scrinio, donec aliquantum remisso primo illo impetu, nimis fortasse fervido, tranquillo iam animo eliminare poema tuum possis.» Philargyrius ad Virg. Ecl. 9, 35: «C. Helvius Cinnâ Zmyrnam scripsit, quam nonum post annum, ut Catullus Carm. 95. ait, edidit. Id quod et Quintilianus ait. Unde etiam Horatium dicunt ad eum aluisse.» Hoc salis incertum esse demonstravit Weichert P. L. p. 473 sq. — *nescit vox missa reverti*] Epp. 4, 48, 74: *Et semel emissum volat irrevocabile verbum*. Symmachus Epp. 4, 34: *Cum semel a te carmen profectum est, ius omne posuisti. Oratio publicata res libera est.*

394-396. Exposito poësis fine atque artificio omni, occultam *ἀντιθεσιν* faciens adversus infelices illos poëtas, veram eius dignitatem praedicat a religionibus ac legibus per sacros vates primum con-

stitutis, quae simul est mythicae poësis historia fortasse ex Neoptolemo hausta. (vv. 394-404.) Cfr. Epp. 2, 1, 426 sqq. — *Silvestres homines*] «plerumque in silvis degentes ad glandes quaerendas et feras conciliandas.» Cic. de Invent. 4, 2: *Fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur et sibi victu fero vitam propagabant.* Cf. Sat. 4, 3, 99 sqq. — *sacer*] Puto non tam esse *θεῖον ἀοιδόν* Homeri quam Orpheum *τὸν θεολόγον*, ut ab Aristotele appellatur, et Virgilio Aen. 6, 645. Orpheus est *Θρῆκίος sacerdos*. — *interpretsque deorum*] Eurip. Rhesi v. 943: *Μυστηρίων δὲ τῶν ἀπορόρητων φανὰς ἔδειξεν Ὀρφεύς.* Aristoph. Ran. 4032: *Ὀρφεύς μὲν γὰρ τελετὰς θ' ἡμῖν κατέδειξε φάνων τ' ἀπέχεσθαι.* Cfr. Plat. Io p. 534 E: *οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐρημνεῖς εἰσὶ τῶν θεῶν.* — *victu foedo*] glandibus et ferina cruda; «instar ferarum.» COMM. CRUQ. — *deterruit*] «tali foeditate acriter dehortatus est, donec ab ea desueti essent.» — *Orpheus*] a quo poësis primordia Graeci repetere solebant, etsi Linus praecessisse videbatur

Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
 Publica privatis secernere, sacra profanis,
 Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
 Oppida moliri, leges incidere ligno:
 Sic honor et nomen divinis vatibus atque 400
 Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
 Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
 Versibus exaeuit; dictae per carmina sortes,

quattuor Hoescheri alique, LCl et Bentleius: *urbis* BSd et corr. b, item FMJ et Dillenburger.

Orpheum. Prima eius mentio fieri videtur apud Ibycum Rel. p. 161 sq. Schn.: *ὄρουαζλυσὸς Ὀρφεύς* (vocat.). De Orpheo cf. Od. 4, 42, 6 sqq. — *rabidosque*] Multo hoc voc., quod ad utrasque bestias pertinet, melius h. l. quam *rapidos*, vel propter v. *lenire*, ut recte animadvertit Gonod, simul afferens Ovid. A. A. 3, 8: *rabidae* (suevae) *tradis ovile lupae*. — *Amphion*] Od. 3, 44, 2: *Μοῦσιν Amphion lapides canendo*. Cf. Epp. 4, 48, 44. — *areis*] Hoc v. accuratius simulque magis poeticum videtur quam *urbis*. Externa quidem utriusque lectionis auctoritas prope par est.

396-401. *Publica* cet.] In quattuor genera hoc versu memorata omnes res partiebantur Romani. — *Concubitu-vago*] «promiscuo»; sine concubio certo et stabili, unde *venerem incertam* vocat Sat. 4, 3, 409. — *dare iura maritis*] «et viro et mulieri»; cum lex matrimonii stabilis constitueretur, — *leges incidere ligno*] «Acreis enim tabulis antiqui non sunt usi, sed roboreis. In has incidebant leges, unde adhuc Athenis legum tabulae *ἄξονες* (et *ἄρβυγες*) vocantur.» Porphyrius. Gell. 2, 42, 4: *quae*

(leges Solonis) *Athenis axibus ligneis incisae sunt*. Cf. Plut. Sol. 25. — *Sic honor cet.*] «Posteritas beneficia a Lino, Orpheo, Musaeo ceterisque sacris illis deorum interpretibus accepta grato animo agnoscens eos immortalitati consecravit.»

401-407. *Post hos cet.*] A vatibus mythicis, quos di inspirarant, transit ad historiam poësis certae ac verae apud Graecos, sed poeticam, id quod interpretes nondum satis perspexerunt; eam dico, quae liberiori poemati didascalico unice conveniret. — *Tyrtaeus*] Notas de eo fabulas hic copiose narrant Scholiastae, quas repetere nihil attinet. Quintil. 10, 4, 56: *Quid? Horatius frustra Tyrtaeum Homero subiungit? — mares animos*] De Tyrtaeo Atheniensi, qui in secundo bello Messenio Spartanis dux missus est, Iustinus 3, 5, 9: *carmina exercitū pro contione recitavit; in quibus hortamenta virtutis, damnum solatia, belli consilia conscripserat*. — *sortes*] «Oracula imprimis Delphica dicit.» Gloss. *Sortes* enim suas Fortunarum Praeestinarum atque Antiatarum Romani ad Graecorum oracula transferentes haec

Et vitae monstrata via est; et gratia regum
 Pieriis tentata modis, ludusque repertus 405
 Et longorum operum finis: ne forte pudori
 Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
 Natura fieret laudabile carmen, an arte,
 Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
 Nec rude quid possit video ingenium; alterius sic 410

440. *prosit* BbTcd, omnes Hochederi, LCh. (Uti nos, S.) — 446.
Non B aliūque apud Gönodūm, *Nunc* EThc, LCIFJ, Codd. Monacc.

ita interdum nuncupabant. Conf. v. 249. — *vital monstrata via est*] poematis didascalieis et gnomieis; significat Hesiodum, Solonem, Theognidem, Phocylidem cet. — *gratia regum* cet.] Sic Pindarus, Simonides, Bacchylides, Pteronides, Theronis aliorumque principum virorum favorem carminibus ambiverunt. — *Pieriis*] Cf. Od. 3, 4, 40. — *ludusque*] «remissio et oblectatio animorum per poësin scenicam in Dionysiis τοῖς κατ' ἄρροδς mense Posideone (s. Decembri) celebratis, quae simul operum rusticorum finem faciebant.» — *Et longorum* cet.] «in finem longorum operum.» — *ne forte pudori* cet.] «Poësis,» inquit, «ars est nobilissima; quocirca sine ullo pudore (quem affectasse etiam tunc videntur nobilium Romanorum nonnulli) eam exercere poteris.» — *lyrae sollers*] «quae callet artem carminis lyrici eique cum Apolline praest s. patrocinium praebet, *lelerkundig*.» — *cantor Apollo*] qui in multis sculpturis et nummis citharoedi habitu exprimitur.

408-444. *Natura* cet.] Pindarus quidem naturae primas defert Olymp. 2, 86: σοφὸς ὁ πολλὰ

εἰδὼς φρεσὶ μαθόντες δὲ λάβροι Παγγλωσσία, κόρακες ὧς, ἀκραντα γαρύετον δῖος πρὸς ὄριχα θεῖον. Cum Horatio facit Plato in Phaedro pag. 269. D: *Εἰ μὲν σοὶ ἐπάργει φέσει ῥητορικῶ εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην καὶ μελέτην.* Item Cicero pro Archia 7, 15: *Ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum ac singulare solere exsistere.* — *studium sine divite vena*] ut est tota Callimachi poësis. Desumpta est metaphorā ab auri argentique venis in metallis. Opponitur *tenuis et angusta ingenii vena*, Quintil. 6, 2, 3. — *quid possit*] «quid magni ac duraturi possit efficere.» Lectionem *possit* pauci quidem nec (excepto nostro S) valde boni Codd. exhibent; sed eam satis munit cum gravis auctoritas Ioannis Sarisberiensis Metal. 4, 8., ubi et editi et Mss. *possit*, tum sensus ipse, ut demonstravit Bentleius: «*Quid possit, τί δύναται ἔν, quid laudabile, quid egregium pariat. At quid prosit, τί ἂν ὠφελοῖ, minus est humiliosque, quam quod*

Altera poscit opem res et coniurat amice.
 Qui studet optatam cursu contingere metam,
 Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
 Abstenuit venere et vino; qui Pythia cantat
 Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum. 445
 Nec satis est dixisse: Ego mira poemata pango;
 Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est

et Pottierii praeter unum omnes, Num Cod. Melkensis Sec. X. (Ut nos, Sd.)

poscit sententia. Nam et Choerilo, cum incultis versibus aureos Philippos abstulerat, *profuit* quidem rude ingenium; quantillum vero erat, quod *potuit*, vidit optima iudex Posteritas. Cf. Od. 4, 4, 25 sqq. — *coniurat amice*] Frequentius hac significatione est v. *conspirare* ad intimam consensionem et coniunctionem exprimendam. In utroque autem verbo et *coniurat* et *amice* egregia prosopopoeia utitur, de *studio* et de *ingenio* quasi de personis locutus.

442-448. *Qui studet cet.*] Paucis verbis educat poetam a teneris unguliculis, ut oratorem Quintilianus. «Accurata,» inquit, «educatione ac praeparatione opus est futuro poetae,» quem cum cursore Olympico potius quam, ut volunt Scholiastae, cum athleta comparat. — *qui Pythia cantat*] certamina, «*Πυθαϊκῆς*, is qui in Pythiis Apollinis certamen cum dracone Pythio tibia canit.» — *Nec cet.*] Tametsi auctoritate praegravat lectio *Nunc*, tamen profecta videtur ab homine, qui satis in tempestive loci *εἰρωνείαν* augere voluerit. Et in satira quidem fortasse esset apta; sed si h. l. ac-

curatius inspexeris, videbis nihil sane potuisse rusticius dici in epistola: «Ergo quoniam nunc hoc dixisse sufficit, tu quoque, optime Piso, sic dicito.» Atque, ut recte Bentleius significat, si antiquis temporibus sua opponere voluisset, verbo saltem monere debuisset: «Olim qui arti studebat, — multa ferebat puer: nunc contra est.» Ceterum inanem arrogantiam multorum notat, qui semet ipsos pro eximiis poetis habeant, quamvis artem minime didicerint; nequiquam vero certum aliquem suae aetatis poetam vellicat. Chr. Jacobs Lectt. Venus. pag. 42. — *poemata pango*] Cf. Epp. 4, 48, 40. — *Occupet cet.*] Poetarum aemulationem cum cursu certamine comparat. «Est imprecatio tracta a ludo puerili; qui enim praecurrentibus ad metam pueris, dicere solet: Qui primus ad metam venerit, is vicerit unquam in ulnas meas accipiam; qui vero erit ultimus, occupet eum scabies, eum respuam ut scabiosum.» Comm. Crug. «*Scabies* ludus puerorum est, ut habes in Suetonio Tranquillo.» Acmo. Puerilem ludi formulam singulari venustate sectatus est, ut

Et, quod non didici, sane nescire fateri.

Ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,

Assentatores iubet ad lucrum ire poeta 420

Dives agris, dives positus in fenore nummis.

Si vero est, unctum qui recte ponere possit

Et spondere levi pro paupere et eripere atris

Litibus implicitum, mirabor, si sciet inter-

Noscere mendacem verumque beatus amicum. 425

Tu seu donaris seu quid donare voles cui,

423, *atris* BbSTc, LCIF: *acris* d, *artis* Bentleyus coni. firmata postea a Pottierii Codice 42.

Epp. 4, 4, 39: *Rex eris, diunt, Si recte facies.* — *sane*] Non est: «amore sani hominis et modeste,» ut volunt; sed «utique» ex oratione recta, «sane me nescire fateor,» in obliquam deflexum.

449-423. *Ut cet.*] «Verum praeter permultorum levitatem et sociordiam in studiis poeticis alterum quoque periculum minitantur poetis imprimis locupletibus assentatorum atque adulatorum greges, qui patronos suos falsis laudibus decipiunt. A talibus tu, Piso, tibi caveo!» — *ad merces* cet.] «qui magno clamore merces suas commendando emptores congregat et allicit, *zusammen treibt.*» — *iubet ad lucrum ire*] «vel tacitus invitat homines viles, ut apud ipsum, virum locupletem, lucellum aliquod quaerant, solum mensam opipare paratam, etsi nondum sciunt, utrum largus ille sit necne.» — *Dives agris*] Versum sibi iam olim placitum festive repetit ex Sat. 4, 2, 43., ut Sat. 4, 4, 92, ex Sat. 4, 2, 27. et Epp. 1, 4, 36. ex Sat. 4, 6, 74. — *Si vero* cet.] «Iam si noverunt as-

sentatores divitem illum etiam munificum esse, veluti globo facto ad eum concurrunt.» — *unctum*] «cibum, lautum convivium et tersum.» Acto. Eandem h. l. significationem habet *unctus*, quam Epp. 4, 15, 44. Praeterea iunge *recte ponere*, «scite atque eleganter apponere fercula.» — *levi*] «qui sine tali sponsore fide careret nec ab alio pecuniam mutuam sumere posset.» — *atris*] usurpatur de rebus feralibus et de omnibus, quae tristitia sunt atque ingrata. Dictum igitur est, ut *atrae curae* Od. 4, 44, 35., h. l. «vae, quae e litibus oriuntur, sollicitae igitur et tristes.» — *mirabor, si sciet*] Epp. 1, 17, 26: *Mirabor, — si decet.* — *inter-Noscere*] ut Sat. 4, 2, 62: *inter-Est.* — *beatus*] «prorsus fortunatum se reputans et exultans laudibus, quibus adulator eum cumulat.» Sic de Damocle Cic. Tusc. 5, 24, 62: *ut impenderet (gladius) illius beati cervicibus.* 426-430. *tibi factos*] Cf. Epp. 4, 16, 25. — *clamabit — Pallescet super his* cet.] «Aliis tragoediae tuae locis splendidis et eloquentibus pul-

Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
 Laetitiae; clamabit enim Pulchre! bene! recte!
 Palescet super his, etiam stillabit amicis
 Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram. 430
 Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt
 Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
 Derisor vero plus laudatore movetur.
 Reges dicuntur multis urgere culullis
 Et torquere mero, quem perspexisse laborant, 435

431. *Ut quae conductae* Kirchmanno auctore F. — 435. *prospexisse* e Codd. F.

chre! bene! recte! acclamans vehementer plaudet; *super his*, id est, de aliis eiusdem locis *φοβερός*, terrorem spirantibus, summam *ἐκπληξιν* finget atque palescet; maestus querimonias audiens in simulatione eo usque procedet, ut lacrimas fundat; aliis in locis prae admiratione ex cathedra exsiliet; interdum affectum magis etiam excitatum simulans, prae laetitia saltabit, ut explicavit iam Lambinus. Cic. ad Att. 16, 6, 4: *Hac super re scribam ad te*. Virgil. 4, 730: *Multa super Priamo rogans, super Hectore multa*. — *stillabit eet.*] V. *stillare* cum accusativo fungitur, ut *rorare*, *sudare*, *manare poetica* mella Epp. 4, 49, 44. — *Ex oculis rorem*] Ovid. Met. 14, 708: *madidas lacrimarum rore coronas*. — *tundet pede terram*] Cf. Od. 3, 48, 45: *Gaudet inuisom pepulisse fossor Ter pede terram*.

434-435. *qui conducti plorant*] Significantur praeficae, de quibus Festus: *Praeficae* dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductae, quae dant ceteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum prae-

fectae. Naevius: *Haec quidem mehercle, opinor, praefica est, quae sic mortuum collaudat*. Similiter Acro et Nonius, qui asserit verba Lucilii 22, 4: *mercede quae Conductae flect alieno in funere praeficae, Multo et capillos scindunt et clamant magis*. Genere autem masculino infinite usus videtur poeta, ut mutatione a Kirchmanno et Marklando proposita minime opus sit. — *Derisor*] *εἰρων*, falsus laudator. Cfr. Epp. 4, 48, 44. — *movetur*] «simulatam animi commotionem externis signis exprimere conatur.»

434-437. *Reges*] ut saepe, «locupletes.» Cf. Sat. 4, 2, 86. — *urgere culullis*] Vid. ad Od. 4, 34, 44. Timocles in Grotii Exc. p. 693: *Παράξω τ' ἴσον ἴσω ποτηρίοις Μεγάλοις ἄπασαν τὴν ἀλγύθειαν ὑπείσσαι*. Grotius: *Potans par pari urget bo virum Magnis culullis, verum ut omne evuntiet. — torquere*] ut *βασιανίζειν*, «explorare.» Epp. 4, 48, 38: *et vino tortus et ira*. Lepidum exemplum praebet Sueton. Tiber. 42: *Princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et L. Pisonē*

An sit amicitia dignus: si carmina condes,
 Nunquam te fallant animi sub volpe latentes.
 Quintilio si quid recitares, Corrige sodes
 Hoc, aiebat, et hoc; melius te posse negares,
 Bis terque expertum frustra, delere iubebat
 Et male tornatos incudi reddere versus.

440

441. *tornatos*] *formatos* Guyetus, *ter natos* Bentleius coni. ab ipso recepta.

noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit; quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam Urbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos et omnium horum amicos professus. — *perspexisse laborant*] «penitus nosse vehementer cupiant.» «Sic tu quoque,» inquit, «diligenter explora, utrum cum simulatore tibi res sit, an cum amico sincero.» De perfecto ἀγορίστως posito conf. v. 98. — *An*] Cf. v. 462. — *sub volpe latentes*] «dolosi ac duplices.» Archilochus p. 469. Lieb. p. 485. Bergk: Τῷ (πιθήκῳ) δ' ἄρ' ἄλωπῆς κερδάλῃ συνήντατο Περὶνδ' ἔχονσα νόον. Cf. Pers. 3, 416: fronte politus, Astutam vapidam servas sub pecclore vulpem. Buhnen, ad Timaei Lex. Plat. p. 244. Lips. (p. 4004. ed. Baif.): «Τὴν ἄλωπεκὴν· τὴν παύουσαν. Nolissimum est Lysandri dictum: ὅπου ἡ λεοντὴ μὴ ἐφικνείται, προσραπτεῖον ἐκεῖ τὴν ἄλωπεκὴν. Ἀλωπῆς autem dicitur pro pelle volpina, ut λέων pro pelle leonina» cet.

438-444. *Quintilio*] Assentatori nunc opponit imaginem sinceri critici (vv. 438-452.) et ut talem laudat Quintilium Varum Cremonensem, cuius mortem luget Od. 4, 24. (a. u. c. 730.); hic gratiam amici

memoriam renovat. — *negares*] Hic quoque coniunctivus pendet e praecedente *si*, quamquam et per se positus saepissime habet vim conditionalem. Conf. Epp. 4, 4, 28. — *Bis terque*] Conf. v. 358. — *frustra*] longe cum v. *expertum*; male alii cum v. *negares*. — *delere*] «versus illos vitiosos,» non, ut alii volunt, «totum tuum poema.» — *male tornatos*] Duas imagines hic agnoscamus necesse est diversas sane, sed *callida iunctura* artissime consociatas, non temere confusas, torni alteram, alteram incudis; haec ad primum versuum componendorum conatum pertinet, illa ad artem eosdem elaborandi, quae quidem cura frequentius cum lima comparatur. Iam si versus *tornati*, id est, non sine multa opera ac diligentia elaborati, iudice perito suadente nihilominus reiciendi sunt, nihil restat, nisi ut *deletis* prioribus (v. 440.) versus prorsus novi componantur, quos utique tornus vel lima rursus manet; qua in sententia usus est imagine incudis, cui *alia* metalli massa imponatur; verbum *reddere* autem suo iure usurpare poterat, cum novi hi versus prioribus substituuntur. (Sic *tertia* quasi haec est imago cum prioribus duabus iuncta.) Ceterum ultra-

Si defendere delictum quam vertere malles,
 Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem.
 Quin sine rivali teque et tua solus amares.
 Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes, 443
 Culpabit duros, incompitis adlinet atrum
 Traverso calamo signum, ambitiosa recidet

447. *Transversa* hTcdp, Lct, Bentleyus, J. (Ut nos, S.)

que illa metaphora frequens est. Versum numerosum Antipater Thes-
 sal. Anthol. Palat. 1, p. 427. στίχον
 Πιερίδων χαλκευτὸν ἐπ' ἄμμοσιν
 dixit. Ovidius Trist. 1, 7, 29, de
 Metamorphoseon opere: *Ablatum*
mediis opus est incudibus illud, De-
fuit et scriptis ultima lima meis.
 Plato Phaedr. p. 234. E: *σαφὴ καὶ*
στρογγύλη καὶ ἀκριβὴς ἕκαστα
τῶν ὀνομάτων ἀποτετράχονται.
 Propert. 3, 32, 43: *Incipe iam an-*
gusto versus includere toruo. Gell. 9,
 8, 4: *sententia detornata.* Guyetus
 et Bentleyus, falsas cum conjectu-
 ras excogitarent, non satis atten-
 derunt ad v. illud proprium *delere*,
 quo posita, ne diversarum imagi-
 num oriretur confusio, de qua illi
 conquesti sunt, satis providit. Iam
 Britanni conjectura *natos* significa-
 ret rem prorsus fortuitam, et *ter*
natos satis inconcinne dictum vi-
 detur. Perquam vero languet pe-
 destremque orationem nimis redo-
 let Guyeti *formatos*, quo verbo si
 Horatius usus esset, nemo unquam
 in *tornatos* mutasset. (Copiose autem
 Fea refutavit Bentleyum contendem-
 tem *toruam* et *incudem* esse res di-
 versas, quae coniungi non possint;
 neque vero vel unum apud veteres
 scriptores locum exstare, quo *tor-*
nus metallis elaborandis adhibea-

tur. Fea asserit Vitrov. 40, 42: *Em-*
boli masculi ex aere, toruo politi,
 et instrumenta antiqua, ab ipso
 Romae visa.) — *vertere*] ab eo, quod
 dicebant *stilum vertere*: «mutare et
 corrigere.» — *Quin — amares*] Pen-
 dent haec ex notione prohibendi,
 quae inest in verbis *Nullum ultra*
verbum aut cet. Sat. 2, 3, 42: *nūl-*
lū verbi, pereas quin fortiter, addam,
sine rivali] «Sane quia malos ver-
 sus composuisti, nemo rivalis tuus
 esse, tecum contendere volet; va-
 nis autem hominibus placet sine
 aemulis esse.» Cf. Cic. ad Q. fra-
 trem 3, 8, 4: *O dii, quam ineptus,*
quam se ipse amans sine rivali.

445-452. *inertes*] «sine arte et
 gravitate factos.» COMM. CUPQ. Im-
 primis significat otiosos, nihil di-
 centes, quod magnopere ad rem
 faciat, *die Leerheit.* Voss. — *in-*
compitis] «minus elegantibus propter
 verba humilia et ἀνεργα, interdum
 vel propter sonum ingratum.» —
incompitis cet.] «obelo versus initio
 apposito (id quod inest in v. *adli-*
net anstreichen) significabit ver-
 sum esse delendum.» Dicit autem
atrum festiva dilogia; nam et co-
 lore *atrum* erat signum et *nigrum*
 simul *theta* (Pers. 4, 43.) versuum
 inemptorum. — *ambitiosa*] «*ge-*
fallsüchtige; quibus quamvis su-

Ornamenta, parum claris lucem dare coget.
 Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
 Fiet Aristarchus; non dicet: Cur ego amicum 450
 Offendam in nugis? Hae nugae seria ducent
 In mala derisum semel exceptumque sinistre.
 Ut mala quem scabies aut morbus regius urget
 Aut fanaticus error et iracunda Diana,
 Vesani tetigisse timent fugiuntque poetam, 455

450. non] nec bTc, undecim Regii, LcTf.

pervacaneis et affectatis tu lectoris admirationem te moturum speraveras.» — *recidet Ornamenta*] «Figuras elocutionis et imagines propter id tantummodo quaesitas, quo novitate et audacia placeant lectoribus, cum veritate careant, recidi iubebit.» Epp. 2, 2, 122: *lucuriantia compescet.* — *Arguet cel.*] «Ipsa reprehensione clare demonstrabit huiusmodi amphibolias vitandas esse.» — *mutanda*] Hoc refertur ad singula verba eorumque ordinem; de totis enim versibus corrigendis satis dixerat vv. 443-447. — *Fiet Aristarchus*] «Omnino erit alter Aristarchus,» cuius ut summi critici nomen in proverbium abierat. Cic. ad Att. 4, 44, 3: *quarum (mearum orationum) tu Aristarchus es.* — *non dicet*] «Hoc, si aures consulis, plenius fortiusque exit, quin et sententiae quoque ponderis nonnihil gravitatisque addit.» BENTL. Quin etiam rectior fit; nam in lectione *nec dicet* vv. *Aristarchum fieri et non dicere* ut eiusdem generis actiones perverse videntur coniungi. Contra *non dicet* hoc significat: «quocirca hic tam severus criticus nunquam profecto dicet.» — *in nu-*

gis] «in rebus leviculis, ut est unus alterve versiculus reprehensione dignus.» — *Hae nugae cel.*] «At vero hae ipsae nugae in causa erunt, ut amicus in eandem turpissimam famam incidat, quae persecuta est etiam apud posteritatem Choerilum, Bavium, Maevium: id quod merito *serium malum* dici debet.» — *derisum*] «a popularibus suis explosum.»

453-456. In epilogo, ut solet (cf. ad Epp. 2, 4. extr.) ridiculam proponit imaginem poetae prorsus vesani et ab omnibus derisi (vv. 453-476.). Optime autem respondet exordio exitus, monstruosae figurae poeta furiosus. — *morbus regius*] morbus iracundus, *ἰστέρος*, *Gelbsucht*, Cels. 3, 24: *Per omne tempus ulendum est lusu, ioco, ludis, lascivia, per quae mens exhilaretur; ob quae regius morbus dictus videtur.* — *fanaticus error*] Flor. 3, 49, 4: *fanaticus furor*, qualem imprimis a Cybele et Bellona ipsarum sacerdotibus immitti putabant; unde in Inscriptt. m. Lat. N. 2347: *EX. AEDE. BELLONAE. PVLVINESIS. FANATICVS.* Ulpian. l. 4. §. pen. de Aedil.:

Qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur,
 Hic, dum sublimis versús ructatur et errat,
 Si veluti merulis intentus decedit auceps
 In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum
 Clamet, Io cives! non sit, qui tollere curet. 460
 Si curet quis opem ferre et demittere funem,
 Quí scis, an prudens huc se proiecerit atque

457. sublimis Td, sublimis Ct. — 460. sint — curent S. — 461. Si quis curet Ct. — demittere bStc. — 462. deiecerit Tc, Lc. (Ut nos, bSd.)

qui circa fana bacchantur et quasi dementes responsa reddunt. Cf. Sat. 2, 3, 223. Prima utique ac maxime propria significatione adi. *fanaticus* reperitur in Inscriptione Veronensi, *Bulletino dell' Inst. archeol.* 1836. p. 444: *FANORVM CVRATORES, EX PECVNIA. PANATICA.* (quae fanorum propria est) *FACIENDVM. CVRAVERVNT.* — *iracunda Diana*] «quae quos ira sua persequitur lunaticos, *σεληνιακούς, σεληνοβλή-τους*, reddit.» — *Vesanum tetigisse cet.*] Talium aegrotorum contactum, ne ipsi iisdem morbis inficerentur, fugere solebant; pueri contra lascivi eos contumeliosis verbis lacebsebant. *Artemid.* 3, 42: *καὶ παῖδες τοῖς μαινόμενοις ἀκολουθοῦσιν.* — *incauti*] alii, minus utique cauti homines adulti sequuntur illam lascivorum puerorum turbam, oblii a furiosis eos, qui pone eos incedunt, praesertim irrisores, lapidibus fustibusque abigi solere.»

457-460. *sublimis*] «*μετέωρος* elato et retroverso capite circumcursans non sine arrogantia neque attentus ad ea, quae sub eius pedibus sunt.» Alii pro accusativo plur. habuerunt,

minus utique recte; nam esset *εἰ-ρωεῖα* subrustica, et caesurae vis obstat. — *versus ructatur*] «versus et inconditos et insanos identidem effutit.» — *errat*] «furiosus per campos et colles vagatur.» — *auceps*] Similis exstat narrationcula de Thalete astrologo apud Platonem in *Thesaeleto* p. 474. A. et *Diog. Laërt.* 1, 34. — *longum*] «magna voce.» Cf. *Hom. Iliad.* γ, 84: *μακρόν ἄνυσεν.* — *Io cives*] Similis formula opem invocandi est *Porro Quirites.* — *non sit, qui cet.*] «non succurrat quisquam!» «Coniunctivus pro futuro est positus.» *Hand Turs.* IV. p. 266. Cf. ad *Sat.* 2, 5. 94: *Non etiam silens.* — *tollere*] *Epp.* 1, 47, 64: *crudeles, tollite claudum.*

461-467. *Qui scis, an cet.*] «Quomodo scis, an contra quam tu opinaris, consulto se praecipitem in puteum proiecerit? quod consilium impedire non licet.» In huiusmodi propositionibus nos convertimus ac si esset *an non, ob nicht.* Cf. *Od.* 2, 4, 43. *Plaut. Most.* 4, 1, 35: *Qui scis, an tibi istuc prius eveniat quam mihi?* — «Ideo hic praefarendum *proiecerit*, quia *proicere animam, proicere se*, quae in bonis scriptoribus saepe

Servari nolit? Dicam Siculique poëtae
 Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
 Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam 465
 Insiluit. Sit ius liceatque perire poëtis;
 Invitum qui servat, idem facit occidenti.
 Nec semel hoc fecit, nec, si retractus erit, iam
 Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
 Nec satis apparet, cur versus facitet, utrum 470

470. *dictitet* Regius unus, duo Feae, Cuninghamius.

occurrunt, ubique habent significationem voluntarii discriminis de quo dicuntur, qui servari aut nolit aut desperet.» BENTL. — *Siculique* cet.] «Et quidem talis insaniae exemplum omnibus notum est, Empedoclis Agrigentini, inquam, poëtae philosophi, cuius interitum narrare placet.» Cf. Epp. 4, 42, 20. Inter multiplicem famam de illius exitu haec quoque fabula ab Hippoboto primum tradita est, addita narratiuncula, unam ex eius crepidis aereis vi flammae rursus electam esse ex Aetnae cratere. Diog. Laërt. 8, 69. Timaeus autem ibid. §. 74. claris verbis tradit αὐτοῦ τὴν τελευτὴν εὐδελον εἶναι. — *Deus immortalis haberi*] Empedocles de se apud Philostr. Apollon. 4, 4: Χαίρετ', ἐγὼ δ' ἔμμιν θεὸς ἄμβροτος, οὐδέ τι θνητός. — *frigidus*] Festivo hoc antitheto verbi *ardentem* illius stultitiam notat. Mire ad eius doctrinam hoc refert Commentator Cruquii: «Empedocles dicebat tarda ingenia frigido circum praecordia sanguine impediri.» — *Sit ius*] κατ' εἰρωνείαν. «Quoniam insaniunt, hoc iure sane

sint» cet. Gesnerus comparat Spartanorum decretum: Κλαζομένοις ἐξέτατο ἀσχημονεῖν. — *Invitum qui servat cet.*] Contraria est sententia Senecae de Benefic. 2, 14, 4: pulcherrimum opus est etiam invitos nolentesque servare. — *idem facit occidenti*] «Utrumque enim est vim inferre.» GRUOLUS. Seneca Phoen. 400: Occidere est velare cupientem mori. Graeca constr. ὁ ἀνὴρ τὸ σῶζων ταῦτ' οὖτοι τοῖς ἀποκτείνοντι. Lucret. 3, 4038. Lachm.: eadem aliis sopitu' quietest (Homerus). Ceterum unicus est versus spondaicus apud Horatium.

468. 469. *Nec semel hoc fecit*] «Nec semel mortem sibi consciscere conatus est, semper tamen retractus ab iis, qui invito succurrebant.» — *iam*] «gleich schon.» — *Fiet homo*] «ut sumus nos reliqui, ad sanam mentem rediens; immo in furore perseverans propter famae cupiditatem monstruoso aliquo modo, ut Empedocles, perire rursus volet.»

470-476. *Nec satis cet.*] «Quid, quod fortasse sceleris alicuius expiandi causa, deorum ira coactus, versus identidem facit?»

Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
 Moverit incestus: certe furit ac velut ursus
 Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
 Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
 Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo, 475
 Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

471. an] aut he (non STd). — 474. *Indoctum doctum fugat* T. *Indoctumque fugat doctum* d. — 475. *vero*] *semel* d. Singularem hanc lectionem «ex Ms. in ora Ed. Aldi 1519. Bibl. Ang.» Pea attulit: in nullo suorum repperit Pottierius.

Hoc dicit in facetissima hyperbola semper progrediens. — [*facile*] Quod alii habent *dictile*, h. l. Latinum non est; significaret enim «saepe dicat», non «saepe dicet», nec «recitet», ut voluerunt Cuninghamius et Sanadonius. — *Minxerit* cet.] contumeliosus modus tumulos violandi, et quidem h. l. etiam patris. Cf. Sat. 4, 8, 38. — *bidental*] *Blitzmal*, locum de caelo tactum, qui caesis bidentibus et ara exstructa explabatur, posteaque circumsaepius manebat, ne quis cum tangendo in piaculum incurreret. Persius 2, 26: *An quia non fibris ovium Ergennaque iubente Triste iaces lucis evitandumque bidental cet.* Artemidor. 2, 9. p. 143. Reiff: ὁ κεραννός τὰ μὲν ἄσσημα τῶν χωρίων ἐπίσσημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἐνδρυσμένους βωμοὺς καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινόμενας θυσίας, τὰ δὲ πο-

λυτελῇ χωρία ἔρημα καὶ ἄβυστοι ποιεῖ· οὐδαὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδιατρίβειν ἐτι θέλει. Nota *bidentalis παράφρασις* apud Lucanum 8. 864: *Inclusum Tusco venerantur caespite fulmen.* — *Moverit*] «tangendo violaverit.» Cf. Epod. 17, 3. — *incestus*] sanctimonia polluta. Cf. Od. 3, 2, 30. — *valuit si cet.*] «si viribus suis id est assecutus, ut frangeret clathros (κλῆθρα), caveae virgas ligneas vel ferreas.» — *Indoctum doctumque*] Epp. 2, 4, 117: *indocti doctique.* — *recitator acerbus*] «quam maxime molestus et doctis et indoctis.» — *arripuit*] Perseverat in ursi imagine. — *occiditque legendo*] Epod. 14, 5: *occidis saepe rogando.* Cf. Sat. 4, 3, 88: *amaras Porrecto iugulo historias captivus ut audis.* — *Non missura-hirudo*] Particulam comparationis, ut saepe, omittit. Conf. Epod. 1, 34.

EXCURSUS I.

AD A. P. v. 24 sq.

coepit institui] Docte de hac constructione egit Nipperdeus in *Quaestt. Caesar.* p. 19. his verbis:

«C. 12, 1 (Bell. Afr.) legimus *puleis ingens conspici coeptus est* et 82, 2 *cum idem a pluribus animadverti coeptum esset*: atque ita Caesar et Hirtius semper dixerunt, Cicero quoque praeter unum locum *Tusc.* 4, 13, 29 *sed qui nondum ea, quae nullis post annis tractari coepissent, physica didicissent*, de quo dubitandum videtur, etsi optimi codicis regii *tractare ferri nequit.*» (Scribitur nunc de Madvigii coniectura *tractari coepta sunt.*) «Sed hanc formam habemus hic (Bell. Afr.) 27, 2 *cum ab adversariis lapides mitti coepissent* et 82, 4 *signa in hostem coepere inferri*, atque ita scripserunt Varro de re rust. 3, 49, 12. Salust. Catil. 12. Jug. 94. 96. Livius et inferiores saepe. Contra antiquiores constanter, quod sciam, dixerunt *coepit fieri*, cum hoc verbo non ut passivo, sed ut deponenti ulerentur: hic eadem constantia ponitur *coeptum est fieri* (69, 3. 78, 4), quod Livio familiare est (24, 47. 49. 25, 34. 27, 42. 31, 23. 37, 48).»

EXCURSUS II.

AD A. P. v. 220 sqq.

Ex iis, quae de Satyricis, quas fingeant, fabulis apud Romanos disputarunt Munk de *fab. Atellanis* p. 76 sqq. atque accuratius etiam Welcker *Gr. Tragödien* p. 4364 sqq., hoc ante omnia apparet, nulla unquam apud Romanos fuisse dramata Satyrica, et, sicubi recentiores, etiam Neukirch de *fabulis togatis* p. 48 sqq., talia investigasse sibi visi sunt, hanc opinionem ortam esse ex eo, quod cum his confundeant Atellanas.

Clara hac de re exstant testimonia Diomedis 3, p. 480. P.: *Poëmatiss dramatici vel activi genera sunt quattuor: apud Graecos tragica, comica, satyrica, mimica, apud Romanos praetextata, tabernaria, Atellana, planipes.* Idem p. 487. P.: *Tertia species est fabularum Latinarum, quae a civitate Oscorum Atella, in qua primum coeplae, Atellanae dictae sunt, argumentis dielisque iocularibus, similes Satyricis fabulis Graecis.* — *Latina Atellana a Graeca Satyrica differt, quod in Satyrica fere Satyrorum personae inducuntur, aut si quae sunt ridiculae similes Satyris, Aulolytus, Burris (Busiris Welck.), in Atellana Oscanae personae, ut Maccus.* Marius Victorinus 2, 4, 25. p. 110. Gaisl.: *Superest Satyricum, quod inter tragicum et comicum stylum medium est: — quod genus nostri in Atellanis habent,*

Naevii *Lycurgus*, etsi in eo Silenus comparebat, ab hilarotragedia (cuius dicendi genus sane redolent reliquiae, ut apud Varronem L. L. 7, 53: *Risi egomet cassabundum ire ebrium: Diabathra in pedibus habebat amictus epicroco.*) propius aberat quam a fabula Satyrica; certe chorus constabat ex Edonis.

EXCURSUS III.

AD A. P. vv. 225-233.

Dilucidum exemplum, quomodo in dramate satyrico Graeci vertierint seria ludo, praebeet Euripidis *Syleus* apud Philonem *περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον*. Ed. Lips. T. V. p. 290. (Eurip. Fr. ed. Wagner Paris. 1846. p. 784.) Ἴδε γοῦν οἷα παρ' Εὐριπίδῃ φησὶν ὁ *Ηρακλῆς*.

Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγαν·
 Πίμπρη, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
 Πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ καίτω
 Γῆς εἰσὶν ἄστρα, γῆ δ' ἀνείσ' εἰς αἰθέρα,
 Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

Πάλιν τὸν αὐτὸν σπουδαῖον οὐχ ὀρᾷς, ὅτι οὐδὲ πωλούμενος θεράπων εἶναι δοκεῖ, καταπλήττων τοὺς ὀρῶντας, ὥς οὐ μόνον ἐλεύθερος ὢν, ἀλλὰ καὶ δεσπότης ἐσόμενος τοῦ πριαμένου; Ὁ γοῦν Ἑρμῆς πνιθανομένην εἰ φραῦλός ἐστιν, ἀποκρίνεται.

Ἥμιστα φραῦλος, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον,
 Πρόσχημα σεμνὸς καὶ ταπεινός, οὐδ' ἄγαν
 Εὐογκος, ὥς ἂν δοῦλος, ἀλλὰ καὶ στολὴν
 Ἰδόντι λαμπρός καὶ ξύλῳ δραστήριος.

εἶτα πάλιν·

Οὐδείς δ' ἐς οἴκους δεσπότης ἀμείνονας
 Αὐτοῦ πρίσθαι βούλεται· σὲ δ' εἰσορῶν
 Πᾶς τις δέδοικεν· ὄμμα γὰρ πυρὸς γέμεις,
 Ταῦρος λέοντος ὧς βλέπων πρὸς ἐμβολήν.

Εἴτ' ἐπιλέγει τὸ ἦθος αὐτοῦ,

σοῦ κατηγορεῖ

Σιγῶντος, ὥς εἴης ἂν οὐχ ὑπήκοος,
 Τάσσειν δὲ μᾶλλον ἢ πῖτάσσεσθαι θελοῖς.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πριαμένου Συλέως εἰς ἀγρὸν ἐπέμφθη, διέδειξεν ἔργοις τὸ τῆς φύσεως ἀδουλωτον. Τὸν μὲν γὰρ ἄριστον τῶν ἐκεῖ ταύρων καταδύσας καὶ πρόφασιν εὐωχεῖτο· πολλὴν δ' οἶνον ἐμφερόσας ἀθρόον, εὐ μάλ᾽ ἀκατακλιθεὶς ἡκρατίζετο. Συλεῖ δὲ ἀφικνο-

μῖνφ καὶ δυσανασχετοῦντι ἐπὶ τε τῇ βλάβῃ καὶ τῇ τοῦ θεράποντος
 ὀφθυμῖα καὶ ἐπὶ τῇ περιττῇ καταφρονήσει, μηδὲν μῆτε τῆς χόρας
 μῆτε ὧν ἔπρατε μεταβαλὼν εὐτολμώτατά φησι,

Κλίθῃτι καὶ πῖωμεν· ἐν τούτῳ δέ μου

Τὴν πείραν εὐθὺς λάμβαν', εἰ κρείττων ἔσει.

Priora vides quam τραγυώτατα esse; argumentum contra a co-
 mico paululum tantummodo distans inesse in tauro illo mactato, in
 prandio atque potatione Herculis humi strati, in eiusdem altercatione
 cum Syleo. Ex alio huius dramatis loco vel uno in verbo persentisces
 elementa sermonis comici:

Βανβῶμεν εἰσελθόντες· ἀπόμορξαι σέθεν

Τὰ δάκρυα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΙΝΗΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

000

ΠΑ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΔΙΛΟΓΟΙ

ἀριθ. χρ. 270

Ἡμερομηνία
ἐπιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΑΘΗΝΩΝ

Εθνική Βιβλιοθήκη Βέροιας